

THEOPHYLACTI ARCIEPISCOPI BVLGARIÆ, in quatuor Euangelia enarrationes, diligenter recognitæ.

BASILEAE, APVD ANDREAM CRATANDRVM, ANNO M. D. XXVII.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo.

IOANNES [illegible] LE-
CTORI SALVTEM.

THEOPHYLACTVS ille, amice lector, tametsi inter Græcos Theologos recentior, & succinctæ dictionis filo familiarior, neutiquam mea sententia studiosis aspernandus fuerit: & non solum non aspernandus, sed & multis nominibus commendatus: in arctum enim cogit, quæ multi fusim non sine legentium fastidio tradiderunt; & breuis quidem est, in plerisq; tamen abunde satis Euangelistarũ mentem explicat: quo manifeste uideas ad hoc unum spectasse eum, ut quàmmaxime prodesset. Ita familiaris est, ne sit fastidio: ita autem breuis, ne cõqueri possis obscurũ esse, id quod paucis datum. Ex multis autoribus apparet instar apiculæ in mellificinam sui aluearij probatiores sententias conuexisse, in primis autẽ ex Chrysostomo tanquàm ex aureo suo fonte, maxime aureas interpretationes hausisse: ita ut in huius compẽdio parum desideres ad explananda Euangelia eorum, quæ ille sinuosis uoluminibus protulerat. Quem & sequitur de libero arbitrio ac fide, & quibusdã alijs, & proinde in quibusdam interpretandis uiolentior: quod dixerim, ut in hoc tuum adhibeas iudicium, qui te solis canonicis scripturis addictũ nosti: non ut totum à lectione auocem, quorundam more: qui mox quum unum & alterum displicuerit dictum, toto libro abrenunciant. Quinpotius utilia propter næuos paruos ne reijciamus. Sunt & in humilibus casis penates. Audimus & balbos nonnunquam prudenter de quibusdam differentes. Ecce hic crebras paraph[illegible]ulchre connectit, quæ δὶς διὰ πασῶν dissidere uiden[illegible] In alleg[illegible]ijs, etsi nõ ubiq; solidius, iucundus tamen est. Me sanè non [illegible] laboris pœnitet, quem in hunc librum paucis mensibus insumpsi, ita uolẽtibus amicis. Et quamuis eum rhetorico mundo non ornauerim, neq; hoc si uel maxime uoluissem, permisissent quotidianæ lectiones, conciones, urgens typographus, & periculosi nostri dies: Operam tamen dedi, ut fideliter redderem quod cõmunicandum susceperam, nihil minus agens quàm ut uel alienũ, uel meum quippiam admiscerem. Vnde si bene dicit, illius laus est; sin alicubi non satisfacit expectationi tuæ, uituperandus ego non sum: interpretem egi, non dogmatisten. Meæ insipientiæ nugas potero ipse proprijs libris euulgare, si in rem studiosorũ facere mihi uidebũtur. Horrui semper inepta mea dicta alieno & uenerabili quopiam uenditari nomine. Adegit tamen exẽplar mutilũ, ut uno in loco quædam infarcirẽ: deerat enim charta. De quo tamen (ut uidebis) monui, ne quis uel in hoc fidem meam accuset: & nõ accusabis, opinor, utut sermo durus sit & inconcinnus, qui nolui ut moraretur, quo minus prodiret THEOPHYLACTVS Euangeliorum enarrator, antea fermè à nostris ignoratus. Consultius enim uisum illa quàm nulla dare; si forte uel sic te huiusmodi beneficijs demerear. Vale. BASILEAE, Mense Martio, Anno uirginei partus,

M. D. XXIIII.

IN SEQVENTES THEOPHYLACTI ENARRATIONES INDEX.

E

L

Lex

N

O

Principes

Signum

V

FINIS.

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE, IN EVANGELIVM MATTHAEI ENARRATIO, INTERPRETE IOANNE [redacted],

QVemadmodum magni illi atq; diuini uiri, qui ante datam Mosi legem uixere, nō ex literis & libris discebāt, sed munda præditi mente, spiritus illustratione illuminabantur, atq; in hunc modū, deo ipsis ore ad os colloquente, quæ deo placita erant, cognoscebant (Tales se præstabant Noë, Abraham, Iob, Moses) At postquàm deteriores facti sunt homines, & indigni, qui à spiritusancto illustrarētur & docerentur: cōcessit tandem misericors deus & scripturas, ut uel per illas, diuinæ uoluntatis essent memores: Ita & Christus apostolis coràm in sua persona loquutus est, & spiritussancti gratiā misit doctoris. Verum, quoniā hæreses pullulaturæ erant, quæ mores nostros depascerentur: operæ precium uisum est, ut scriberentur & Euangelia, quo discentes ex illis ueritatem, non ab hæresium mendacijs deciperemur, moresq; nostri non prorsus pessundatentur.

Quatuor aūt Euangelia nobis dedit, fortassis ideo, quia quatuor uirtutes uniuersales ex eis discimus, fortitudinem, prudentiā, iustitiam, & temperantiā. Fortitudinem quidem, quū dicit dominus: Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam aūt occidere non possunt. Prudentiam uero, quando admonet: Estote prudentes, ut serpentes. Iustitiam aūt, quando docet: Sicut uultis ut faciant uobis homines, ita & uos facite eis. Temperantiā quoq;, quando affirmat: Omnis qui aspexerit mulierē, ut concupiscat eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

Euangeliū dicitur, eo quod nunciet nobis res prosperas & bene se habētes, hoc est bona: nempe remissionem peccatorum, iustitiam, reditū in cœlos, adoptionem in filios dei. Nunciat aūt, quod facile & gratis hæc accepimus, neq; nostro labore assequuti simus hæc bona, neq; ea ex nostris acceperimus bonis operibus, sed gratia & misericordia dei talia bona consequuti simus.

Secundū Matthæum.] Quatuor sunt Euangelistæ, quorū duo Matthæus & Ioannes ex numero & choro duodecim sunt: Marcus uero & Lucas, ex septuaginta. Erat aūt Marcus discipulus & comes Petri, Lucas uero Pauli. Igitur Matthæus omnium primus scripsit Euangeliū Hebraico idiomate, ad eos qui ex Hebræis crediderant, post octo annos assumpti in cœlos Christi. Porrò Ioannes hoc ex Hebraica lingua in Græcā, ut ferunt, interpretatus est. At Marcus post decem annos assumpti Christi, ex ore Petri edoctus, scripsit: Lucas autem post quindecim annos: Deniq; Ioannes post trigintaduos annos. Referunt enim, quod post mortem illorum superstiti allata fuerint tria Euangelia, ut uideret ea atq; iudicaret, num illa uere cōscripta fuissent. Ioannes autem, & ipse ampliorem ueritatis gratiā sortitus, adimpleuit quæcunq; ab alijs prætermissa fuerant, & quæ succinctius alij dixerant, ipse fusius in suo Euangelio tradidit. Cæterum Theologi nomen obtinuit, eo quod alij nullam fecerunt memoriā, quod

C uerbum dei extiterit ante secula, de quo ipse diuine prodidit, ut ne putetur uerbum dei purus homo, hoc est absque deitate esse. Matthæus enim de sola substantia Christi in carne differens, ad Hebræos scribebat, quibus sufficiebat discere, quod ex Abrahã & Dauid natus esset Christus. Nam qui ex Hebræis crediderit, contentus est, si certior fiat, ex Abraham & Dauid natũ esse Christũ. Iam quod dicis, an nõ sufficiebat unus Euangelista? Audi: sufficiebat quidem, sed ut uberius ueritas monstraretur, quatuor conscribere permissi sunt. Nam quum uideris quatuor, qui non in unum locum conuenerunt, neque cõsederunt simul, alijs & alijs in locis uitam egisse, & de eisdem rebus quasi ex uno ore scripsisse, nõ admiraberis Euangelij ueritatem: sed fateberis, quod ex spiritusancto loquuti fuerint. Et ne mihi dicas, quod non consonent in omnibus. Vide enim in quibus dissonent: num ille dixit, Natus est Christus, alius autem dicit, Non: absit. Concordes enim sunt in his, quæ magis necessaria & præcipua. Igitur si in præcipuis non sunt diuisi, quid miraris, si in minimis uideantur uariare? nam hac de causa, quod nõ in omnibus consonant, magis uera loquuntur. Alioqui suspecti haberi potuissent, quod inter se consedissent, & habito consilio, mutuò scripsissent: nunc autem, quum quod prætermisit hic, scripsit ille: hæc sola est causa quare uariare uideantur. Et hæc quidem sic se habent: nos autem seriem contextus aggrediamur.

De concordia Euangelistarũ

C A P V T I.

LIBER.] Quam ob causam non dixit, uisio, uel sermo, sicut prophetæ, qui suos libros sic inscripserũt? Visio quam uidit Esaias, & sermo qui factus est ad Esaiam. Quæris, ut discas quare? Prophetæ loquebantur ad duros corde, & inobedientes, & ideo dicebant: Diuina est uisio, & sermo est ex deo: ut timeret populus, & non contemneret dicta. Matthæus autem sermonem habebat ad credulos, gratos, & obedientes: & propterea nihil tale prædixit, quale prophetæ. Possem

D autem & aliud dicere, quod prophetæ mente uidebant ea quæ uidebant, spiritusancto apparitionem faciente, & propterea uisiones uocabant. Matthæus autem non mentaliter, & per apparitionem Christum uidit, sed corporaliter cum eo fuit, & sensibiliter audijt eum, uidens eum in carne: & idcirco non dicit, uisio quam uidit, hoc est apparitio: sed, liber generationis Iesu.

Iesu.] Nomen Iesu non est Græcum, sed Hebraicum, & interpretatur saluator. Iesua enim salus apud Hebræos dicitur.

Christi qui dicebantur.

Christi.] Christi dicebantur reges & sacerdotes. Inungebantur enim oleo sancto, à cornu, quod superponebatur capiti, & destillabat. Dicitur igitur dominus Christus, & ut rex, quia contra peccatum regnauit: & ut sacerdos, obtulit enim semetipsum sacrificium pro nobis. Inunctus autem est & ipse oleo illo uero & præcipuo, nempe spiritusancto. Quis enim alius habuit spiritum, ut dominus? In sanctis gratia spiritussancti efficax fuit, in Christo autem non operabatur gratia spiritus, sed Christus cum spiritu consubstantiali operabatur miracula.

Filij Dauid.] Quia dixerat Iesu, ideo ne putes, quod de alio Iesu dicat, adiecit, filij Dauid. Erat enim & alius Iesus celebris, qui post Mosen ducatum populi Israël suscepit & militauit, sed is filius Naue dicebatur, non Dauid. Fuitque ante Dauid multis seculis, nec fuit ex tribu Iuda, è qua descendit Dauid, sed ex alia.

Christus filius Dauid.

Filij Abrahæ.] Quare apposuit Dauid, filij Abrahæ? Quia apud Iudæos celebrior erat Dauid, & posterior fuit Abrahamo, regnoque clarior. Nam inter reges ipse primus deo placuit, & promissionem accepit à deo, quod ex semine suo surrecturus esset Christus, eapropter omnes Christum filium Dauid dicebant. Et seruabat Dauid uerum typum

A typum Christi. Sicut enim ipse post Saul reprobatum adeo & odibilem, regnauit: ita &
Christus postquàm priuatus est Adã regno & principatu, quod habebat in omnia, tam
animantia & dæmonia, incarnatus uenit & regnauit.

Abraham genuit Isaac.] Ab Abraham incipit genealogiam, eo quod ipse pater *Quare ab Abraham genealogiam exorditur.*
Hebræorum fuerit, & quod ipse primus acceperit promissiones: quoniam in semine
eius benedicendæ essent omnes gentes. Decenter autem ab hoc Christi generationem
recenset. Christus enim esse semen Abrahæ, in quo benedicti sumus omnes, qui ex gen
tibus, quiq; prius eramus maledicti. Abrahã autem interpretatur pater gentium: Isaac
uero risus, gaudiũ. Non meminit autem Euangelista filiorum Abrahæ ex concubinis,
utputa Ismaelis & aliorum, eo quod Iudæi non ab illis descenderunt, sed ab Isaac.

Isaac autem genuit Iacob, Iacob aũt genuit Iudã & fratres eius.] Vides quod pro-
pter hoc memor fuerit Iuda & fratrũ eius, quod ab ipsis duodecim tribus descenderint.

Iudas autem genuit Phares & Zara de Thamar.] Thamarem Iudas desponderat *Gene. 38.*
uni filiorũ suorum Her: illo autem sine liberis mortuo sociauit eam Onan, qui & ipse fi
lius eius, extincto autem & hoc propter malitiam suam, Iudas nulli eam copulauit. At
ipsa desiderans ex semine Abrahæ prolem, depositis uestibus uiduitatis, uestẽ sumpsit
scorti, & quasi scortũ esset, rem habuit cum socero suo: concepitq; ex eo duos pueros ge
mellos. Porrò quum pareret, primus manũ præmisit ex utero, quasi primũ proditurus,
& obstetrix coccineo funiculo protinus extentam pueri manum signauit, quo digno-
sci posset ut primogenitus: sed puer manum statim corripuit intra uterum, & alius pri-
or natus est. Deinde ille qui manum præmiserat, uocatus est Phares, quod est dissectio:
dissecuit enim naturalem ordinem. Qui autem corripuit manum, Zara dictus. Signifi *Phares & Zarae mysterium.*
cat autem hæc historia sacramentum quoddam. Nam sicut Zara ostendit quidem pri-
mum manum, & retraxit, ita in sanctis qui erant ante legem & sub circuncisione appa-
ruit uita Christiana: Omnes enim illi non ex obseruationibus & mandatis legis iustifi-
B cati fuerunt, sed quia euangelicam uitam uixerunt. Et obserua, quomodo Abraham
patrem & domum propter deum reliquit, & naturam abnegauerit. Considera Iob,
Melchisedec. Vbi autem lex uenit, contracta est talis uita. Quemadmodum autem il-
lic nato Phares posterior iterum exijt Zara: ita lege data, iterum apparuit, quæ cocci-
neo fasciculo, nempe sanguine Christi signata fuit. Propterea & Euangelista memor
fuit duorum, quasi declarans natiuitatem illorum sacramentis plenam. Et aliter dice-
re potes: Memor est Thamar, tametsi non laudanda uideatur, eo quod dormiuerit cum
socero, ut ostendat quod Christus quum susceperit omnia propter nos, & hoc susce-
pit, ut tales habeat progenitores: imò ut per hocipsum quod ex eis natus est, eos sancti-
ficaret: non enim uenit uocare iustos, sed peccatores.

Phares autem genuit Esrom, Esrom autẽ genuit Aram, Aram autem genuit Ami-
nadab, Aminadab autem genuit Naason, Naason autem genuit Salmon, Salmon au- *Raab figura ecclesiæ.*
tem genuit Booz ex Rachab.] Racbab putant quidam Raab scortum, quæ explora-
tores Iesu Naue suscepit, seruauitq; suos, & seruata est etiam ipsa. Mẽtionem autem fa-
cit eius, ut declaret, quod sicut ipsa scortum fuit, ita & gentium congregatio. Fornica-
bantur enim in studijs suis, sed susceptis exploratoribus Iesu, apostolis inquam, omnes
qui illorum crediderunt sermonibus, saluati sunt.

Booz autem genuit Obed ex Ruth.] Ruth hæc alienigena fuit, coniuncta autem *Ruth figura ecclesiæ.*
Booz: ita & ecclesia ex gentibus alienigena existens, & à testamentis extraria, oblita au
tem populi sui, & cultus simulacrorum, & diaboli cui iuncta erat, nupsit filio dei.

Obed autem genuit Iesse, Iesse autem genuit Dauid regem, Dauid autem rex genu *Propter parentes non erubescendum.*
it Solomonem ex ea quæ fuit Vriæ.] Hic quoq; eius quæ fuit Vriæ, mentionem facit,
ut doceat quod nemo debeat erubescere propter progenitores, sed dare magis operam
uirtute sua illos clariores efficere: & quod omnes accepti sint deo, etiam si è scorto na-
ti, modo uirtute sint præditi.

Solomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abia, Abia autem genu
it Asa, Asa autem genuit Iosaphat, Iosaphat autem genuit Ioram, Ioram autem ge-

C genuit Oziam, Ozias autem genuit Ioatham, Ioatham autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezeciam, Ezecias autem genuit Manassen, Manasses autē genuit Amon, Amon autem genuit Iosiam, Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in migratione in Babylonem.] Migrationem in Babylonem uocat captiuitatem quam tulere abducti simul in Babylonem. Et aliâs quoq; belligerati sunt Babylonij, sed mediocriter eos afflixerunt, tunc autem ipsos à patria sua migrare fecerunt.

At post transmigrationem in Babylonem, Iechonias genuit Salathiel, Salathiel aūt genuit Zorobabel, Zorobabel autem genuit Abiud, Abiud autem genuit Eliacim, Eliacim autem genuit Azor, Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achin, Achin autem genuit Eliud, Eliud aūt genuit Eleazar, Eleazar autē genuit Matthan, Matthan aūt genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph uirum Mariæ, ex qua natus est Iesus qui dicitur Christus.] Quare genealogiam Iosephi narrat? quæ enim communio Iosephi & partus sine semine nati? neq; enim uere erat pater Christi Ioseph, ut à Ioseph Christi genealogia censeatur. Audi igitur, quod uere neq; communionem habet Ioseph cum natiuitate Christi, sed oportebat eam propter genealogiam matris dei censeri. Verum quia lex erat, mulierum genealogiam non ponere, propterea nō uirginis genealogiam ponit: sed posita genealogia Iosephi, & huius genealogiam posuit. Erat enim lex, non ducēdam uxorem ex aliena tribu, neque ex aliena familia, hoc est cognatione, sed ex sua & cognatione & familia: atq; adeo quia talis erat lex, manifestum quod & Iosephi genealogia posita, genealogiam colligat matris dei. Nam ex eadē planè tribu & familia erat mater dei. Nam si non fuisset, quomodo fuisset ei desponsata? Atque ita obseruauit Euangelista legem, præcipientem non ponendam mulierum genealogiam, & nihilominus genealogiam matris dei posuit. Virum aūt Mariæ nominauit eum, iuxta communem consuetudinem. Etenim mos est sponsum adhuc procum agentem, D uirum dicere sponsæ, etiam si nondum habitæ sint nuptiæ.

Quare genealogia Ioseph, & non Mariæ ponitur.

Omnes igitur generationes ab Abraham usq; ad Dauid, quatuordecim: & à Dauid usq; ad migrationem in Babylonem, generationes quatuordecim: & à migratione in Babylonem usq; ad Christum, generationes quatuordecim.] In tres ordines distribuit generationes, ut monstret, quod Iudæis nihil profuerit, licet iudicibus fuerint subditi usq; ad Christum, & quod opus habuerint uero & iudice, & rege, ac sacerdote, qui est Christus. Nam postquàm defecerunt reges, uenit Christus secundum prophetiam Iacob: Vbi autem sunt à demigratione Babylonica usque ad Christum generationes quatuordecim, quū tredecim tantū personæ reperiantur? Siquidem in genealogia mulier recenseretur, possemus & Mariam connumerare, & complere numerum: nunc autem mulierem diximus ad genealogiam non pertinere: quomodo igitur dicitur hoc? Dicunt quidam, quod & demigrationem posuerit, ceu personæ ordinem occupantem. Christi uero natiuitas sic erat.

Quomodo quatuordecim generationes, ubi tantum tredecim personæ

Nam ut desponsa est mater eius Maria Iosepho.] Quare deus permisit, ut ipsa desponsaretur, & omnino suspicionē daret hominibus, quasi cognosceret eā Ioseph? Vt haberet in aduersis curatorem: nam hic in fuga in Aegyptum curā eius habuit, & seruauit eam. Est & alia causa, ut lateret diabolū: & propterea desponsata est. Diabolus enim quū audisset quod uirgo uterū gereret, obseruabat uirginē, ut igitur deceptor decipiatur, despōsat, semper uirginem Mariam: & figura quidē fit coniugij, nō autem res ipsa.

Quare Maria desponsatur.

Priusquàm conuenirent ipsi, inuenta est uterū gerens ex spiritusancto.] Conuenire hic significat congressum. Priusquàm enim congrederentur, concepit: unde & Euanlista obstupescit, & clamat, Inuenta est, quasi de re quadam admirabili dicens.

Cōuenire pro cōgredi uel coire.

Ioseph autem uir eius, quum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit clàm dimittere eam.] Quomodo erat iustus Ioseph, quum lex præceperit adulteram traducere, hoc est denunciare & punire: ipse autem adumbraturus peccatū, & præuaricaturus legem, eam dimittere uoluerit? Soluitur aūt hoc, quia propter hoc quod iustus fuit (nolebat eñ crudelis esse) præ multa benignitate, misericordia eam prosequebatur, ostendens se superiorem lege, & iam super legalia mandata uiuentem. Deinde quia & ipse

An Ioseph iustus uolens dimittere Mariam.

cognouit

A cognouit de spiritu sancto eam concepisse, propterea noluit traducere & affligere eam quæ à spiritu sancto, non ex adultero conceperat. Vide enim quid dicat, quoniam inuenta est in utero habens. A quo inuēta est? à uiro, hoc est, innotuit quod ex spiritu sancto concepit: unde clàm uoluit eam dimittere, & non audebat habere uxorem, quæ tantam habebat gratiam.

Hæc autem ipso cogitante, ecce angelus domini in somno apparuit ei, dicens.] Quum angeretur iustus, angelus ei astitit, docens eum quid faciendum. In somno autem apparet ei. Nam angelus quidem pastoribus, ut agrestibus manifeste loquutus est: huic autem ut iusto & fideli per somnum. Quomodo autem non crediturus esset, quum angelus doceret eum de ijs, quæ ipse animo uersabat, & de ijs quæ nulli dixerat? Nam quum ipse cogitaret, & nō loqueretur, astitit angelus. Meritò igitur credidit ex deo esse. Dei enim est, scire quæ non effamur.

Ioseph fili Dauid.] Filium Dauid eum dixit, in memoriam reducens, quod prædictum erat, futurum Christum ex semine Dauid. Et hæc dicens, admonuit ut non discrederet: sed cogitaret Dauid, qui promissionem acceperat de Christo.

Ne timeas.] Ostendit hic, quod metuerit habere eam ne forte offenderet deum, uti adulteram fouens. & aliter: Ne timeas, hoc est, tu quidem times adiungi illi, quia ex spiritu concepit: sed ne timeas.

Accipe.] Hoc est, domi & intus tene. Cogitatione enim & mente iam amanda erat eam.

Mariam uxorem tuam.] Hoc dicit: Tu quidem fortasse putas adulteram esse: ego autem tibi dico, quod uxor tua sit: hoc est, quod à nullo uiciata, sed tua sit sponsa.

Quod enim in ea natum, ex spiritu sancto est.] Non enim solum libera est ab illicito coitu, sed & diuiniore quodam modo concepit, & propterea rectius gaudere debes.

Pariet autem filium.] Vt ne quis dicat, & unde tibi credam, quod ex spiritu sancto est: dicit de futuro, quod paritura sit filium. Nam si de hoc uerū dixero, manifestū quod
B & hoc quod ex spiritusancto, uerū est. Non dixit autem, pariet tibi, sed simpliciter, pariet. Non enim peperit illi, sed toti orbi: neq; illi soli gratia facta est, sed in oēs effusa est.

Et uocabis nomen eius Iesum.] Tu uocabis, utpote pater, & curam gerens uirginis: neque suspiceris Ioseph, quod quia à spiritu est conceptio, uirginem ideo dimittere debeas adiutorio destitutam, sed ministrabis ei in omnibus.

Hic enim saluabit populum suum.] Hoc loco interpretatur, quid significet Iesus, nempe saluatorem: Ipse enim (inquit) saluabit populum suum: non solum Iudaicum, sed & gentilem, qui credere & fieri populus eius non addubitauerit. Quomodo autem saluabit? num ab hostibus? minime, sed à peccatis suis: unde manifestum, deum esse qui nascetur. Solius enim dei est ignoscere peccata. *Iesus saluator & deus.*

Hoc autem totum factum est, ut impleatur quod dictum est per prophetam, dicentem.] Ne putes, quod nuper hæc placere inceperint deo, sed superioribus seculis, & ab initio. Scis enim ô Ioseph prophetam, utpote in lege doctus, & animaduerte quod dictum est à domino. Non autem dixit dictum ab Esaia, sed à domino: Nō enim homo loquutus est, sed deus per os hominis, unde fide dignum oraculum est.

Ecce uirgo prægnans erit.] Dicunt Hebræi, quod non habeatur in propheta, uirgo, sed adulescētula. Ad quod dicendum, quod in scriptura idem sit adulescētula & uirgo. Adulescentulam enim nominat incorruptam: quoniam nisi peperisset uirgo, quomodo futurum erat signum & admirabile? Audi enim Esaiam dicentem: Propter hoc dabit dominus ipse uobis signum. Et statim addit: Ecce uirgo &c. Alioqui si non pareret uirgo, signū non esset. Deprauant igitur Hebræi sua malitia scripturam, & pro uirgine adulescentulam ponunt. Igitur siue adulescentula uocetur, siue uirgo, omnino uirginem intelligere oportet, ut & hoc sit miraculum. *Esa. 7.* *Esaiæ testimonium de uirginis partu cōtra Iudæos.*

Et pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum deus.] Dicunt Hebræi: Quomodo igitur non uocatus est Emanuel, sed Iesus Christus? Dicendū itaq;, quod non dixit uocauit, sed uocabunt. hoc est, opera eius demon-

C ſtrabunt eum deum eſſe, & nobiſcum conuerſari. Diuina enim ſcriptura ex operibus imponit nomina, ſicut quum dicit: uoca nomē eius, Velociter prædare. Erubi uocatus eſt tali nomine? Quia ſimul ut natus eſt dominus, direptus & captiuus abductus eſt error: ſic dicitur nominatus eſſe, ab opere appellatione inuenta.

Velociter prædare.

Excitatus autē Ioſeph à ſomno, fecit ut iniunxerat ſibi angelus domini.] Vide animam alacrem; quomodo ſtatim obedierit.

Et accepit uxorem ſuam.] Continuo eam nominat uxorem Ioſeph, eijciens malam ſuſpicionem, & docens, quod non alterius, ſed illius fuerit uxor.

Donec, quid ſignificet.

Et non cognouit eam, donec peperiſſet filium ſuum primogenitum.] Hoc eſt, non habuit unquam rem cum ea. Hoc enim loco uerbum, donec, non hoc manifeſtat, quod non cognouerit eam uſq; ad partū, poſtea autē cognouerit: ſed omnino nunquam eam cognouerit. Hoc enim habet ſcripturæ proprietas. Sic quum dicit, non reuerſus eſt coruus in arcam, donec areſceret terra: neq; enim poſtea redijt. Sic & alio loco: Vobiſcum ſum uſq; ad conſummationem ſeculi: igitur poſt conſummationem non erit nobiſcum? Et quomodo? Tunc em̄ multo magis erit. Sic igitur & hoc loco, donec peperiſſet, intelligas, hoc eſt, neque ante partum, neque poſt partum cognouit eam. Quomodo enim contigiſſet ſanctam illam, poſtquàm ineffabilem partum cognouiſſet, filium ſuum primogenitum, non quod alio quodam nato dicat eum primogenitum, ſed ſimpliciter ut primum & ſolum natum? Chriſtus enim & primogenitus eſt, ut primo natus; & unigenitus, ut non habens alium fratrem.

Chriſtus primogenitus & unigenitus.

Et uocauit nomen eius Ieſum.] Oſtendit hoc loco obedientiam Ioſeph, quia quæcunque dixerat ei angelus, fecit.

CAPVT II.

Bethleem.

D QVum autem natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudææ.] Bethleem interpretatur domus panis, Iudæa autē confeſſio. Fiat igitur, ut nos nunc per confeſſionem fiamus domus panis ſpiritualis.

In diebus Herodis.] Meminit Herodis, ut tu diſcas, quod defecerunt à tribu Iuda reges & principes, & neceſſariò uenit Chriſtus. Herodes em̄ non erat Iudæus, ſed Idumæus, Antipatri filius ex uxore Abrahæ. Quū defeciſſent aūt principes, expectatio gentium uenit, ſicut Iacob prædixit.

Herodes unde.

Regis.] Erat enim & alius Herodes Tetrarcha, & propterea ponit dignitatē regis.

Ecce Magi ab oriente ueniunt in Hieroſolyma.] Quare Magi ueniunt? In condemnationē Iudæorū. Nā quū Magi, homines cultui Idolorū dediti, crediderunt, quā poſtea defenſionē prætexēt Iudæi? Et alia cauſa eſt; ut gloria Chriſti magis effulgeat teſtimonium perhibentibus Magis, qui plus aduerſarij erant deo, & obnoxij dæmonibus.

Magi quare ueniant.

Ab oriente.] Et hoc ad condemnationem Iudæorum pertinet. Illi enim per tantum ſpatium uenerunt: Hebræi uero Chriſtum, quem apud ſe habebant, perſequuti ſunt.

Dicentes: Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum?] Ferūt illos Magos fuiſſe ex Balaam coniectore progenitos. Nam ut inuenerunt oraculū illius: Orietur ſtella ex Iacob, intellexerunt myſterium Chriſti, & idcirco natum adire uoluerunt.

Stella fuit angelica uirtus.

Vidimus em̄ ſtellam in oriente.] Quando audis ſtellā, ne talem putes illam, quales uidemus, ſed diuinam uirtutem, & angelicam in figura ſyderis apparentem. Nam quoniam aſtrologi Magi erant, propterea dominus familiari eos ſigno adduxit: ſicut Petrū piſcatorē à multitudine piſcium, ad nomē Chriſti uenatus eſt, & ſtupeſcere fecit. Quod autem angelica uirtus fuerit ſtella, manifeſtum ex eo, quod & in die refulſerit, & ad motum Magorū ſe mouerit, & ad quietem eorum quieuerit. Quin & à ſeptentrionali parte, quæ eſt Perſidis, ad meridiem, in qua eſt Hieruſalem, mouebatur. Nunquam autem ſtella à ſeptentrione ad meridiem uertitur.

Et uenimus, ut adoremus eum.] Videntur hi Magi magna uirtute præditi. Nam qui in aliena regione adorare uoluerunt, quomodo non in Perſide ipſa, magna libertate prædicauerunt?

A Herodes autem rex,ut audiuit,turbatus eſt,& omnis Hieroſolyma cum illo.] He-
rodes quidem turbatus eſt,ut alienigena, regno ſuo timens: ſciebat enim quod illo in-
dignus eſſet. Iudæi autem quare turbantur? oportebat enim gaudere potius, quod rex
ſuus à Perſicis regibus adoraretur: ſed reuera inſipiens poſſeſſio eſt malitia.

At congregatis omnibus pontificibus & ſcribis populi, interrogauit eos, ubi naſca
tur Chriſtus.] Scribæ erant doctores populi, quales ſunt quos nos dicimus gramma- Scribæ
ticos. Singulari aũt dei diſpenſatione interrogantur illi,ut cõfiteantur ueritatem, & ex
hoc condemnentur,quod illum crucifixerunt,quem prius confeſſi ſunt.

At illi dixerunt: In Bethleem Iudæ. Sic enim ſcriptũ eſt per prophetam.] Per quem
prophetam? per Micheam, ille enim dicit:

Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda.] Contem- Michea 5.
pta enim erat,utpote parua: nunc autẽ quia ex ea prodijt Chriſtus,celebris eſt. Omnes
enim ex finibus terræ ueniunt,& ſanctam adorant Bethleem.

Ex te enim egreſſurus eſt dux.] Egreſſurus eſt (inquit) non in te manebit,& bene:
Non enim manſit Chriſtus in Bethleem,ſed ex ea poſtquàm natus eſt exijt,& in Naza
reth frequenter conuerſatus eſt. Dicunt autẽ Iudæi,quod hoc prædictum ſit de Zoro-
babel,ſed mentiuntur manifeſte. Etenim Zorobabel non in Bethleem natus eſt. Vide
enim nomen eius Zoro,ſignificat ſemen & natiuitatem: Babel autem Babylona, hoc
eſt qui natus uel genitus eſt in Babylone. Sed & propheta manifeſte arguit eos,dicẽs: Michea 5.
Egreſſus eius à principio, à diebus æternitatis. Cuius autẽ alterius egreſſus ſunt ab ini-
tio,& à diebus æternitatis,quàm Chriſti,qui duos egreſſus habuit, hoc eſt natiuitates?
Nam prima eius natiuitas ab initio fuit à patre; ſecunda autem fuit à diebus ſeculi,prin-
cipium ſumens à matre dei,quæ in tempore fuit. Dicant igitur Iudæi, num Zorobabel
ab initio fuerit,ſed non habent quod dicant.

Qui paſcet populum meum Iſraël.] Paſcet dixit,nõ tyrannidem exercebit, uel de-
B uorabit. Alij enim reges,non paſtores,ſed lupi ſunt: Chriſtus autem paſtor,ſicut ipſe di- Chriſtus pa-
cit: Ego ſum paſtor bonus. Populum autẽ Iſraël dicit tam eos qui ex Iudæis, quàm qui ſtor.
ex gentibus crediderunt. Iſraël enim interpretatur, uidens deum: unde omnes deum ui- Ioan. 10.
dentes, Iſraëlitæ ſunt,etiamſi ex gentibus nati ſunt.

Tunc Herodes clàm uocatis Magis.] Clanculo illos uocauit propter Iudæos. Su-
ſpicabatur enim,quod Iudæi fortaſſis puerũ facturi eſſent magni,& curaturi ut ſeruent
eum,utpote liberatorem ſuum,& propterea clàm inſidiatur.

Diligenter quæſiuit ab eis tempus ſtellæ,quæ apparuit.] Hoc eſt accurate didicit.
Stella enim antequàm natus eſſet dominus,apparuerat Magis, quoniam multum tem-
poris in iter inſumpturi erant, ideo multo antea apparuit ſtella. Adorãt eum adhuc in fa-
ſcijs iacentem. Aliqui autem dicunt,quod cum Chriſto nato apparuerit ſtella, & Magi
per biennium uenerunt,& non in faſciolis inuenerunt puerum,neq; in præſepio, ſed in
domo cum matre bimum. Sed tu priorem ſententiam,ut meliorem habe.

Et miſſis eis in Bethleem,dixit: Ite,& diligenter inquirite de puero hoc.] Non di-
xit de rege,ſed de puero: neq; enim nomen ferre poterat,demonſtrans quantum contra
illum inſaniret.

Vbi uero repereritis, renunciate mihi,ut & ego ueniam,& adorem illũ. At illi audi-
to rege,profecti ſunt.] Ipſi quum dolo carerent,putabant & illum abſq; dolo loqui.

Et ecce ſtella,quam uiderãt in oriente,præceſſit eos.] Occulta erat ad paruum tem
pus ſtella ſingulari diſpenſatione, ut Iudæos interrogarent, & turbaretur Herodes,ma
nifeſtiorq; fieret ueritas. Vt aũt ipſi egreſſi ſunt à Hieruſalem, iterum apparuit ducens
eos: unde manifeſtum,quod ſtella erat uirtus.

Donec progreſſa ſtaret ſuprà ubi erat puer.] Et hoc rarũ. Deſcendit enim ſtella à
ſummitate,& terræ propior facta,oſtendit eis locum. Nam ſi ex ſummitate apparuiſſet,
quomodo certiores fieri potuiſſent de loco,in quo eſſet Chriſtus? Stellæ enim multum
locum comprehendunt: unde tu ſupra domum tuam uides lunam forte,& ego eandem
uideo,non niſi ſupra domum meam: & unicuiq; uidetur ſtare nõ niſi ſupra domũ ſuam

C lunam uel aliam stellam: unde & illa stella non demonstrasset Christū, nisi descendisset, & quasi supra caput pueri stetisset.

Visa autem stella, gauisi sunt gaudio magno ualde.] Quod nō aberrassent, sed inuenissent quod quærebant.

Et ingressi domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius.] Mox quidē ut natus fuit, reclinauit uirgo puerum in præsepium: non enim inuenerant domum. Verisimile autem est postea eos inuenisse domum, ubi & Magi inuenerunt eos. Ascenderant

Lucæ 2. enim in Bethleem, ut recenserentur illic, sicut & Lucas dicit. Multa autem cōcurrente multitudine, ut censeretur, non habebant ad tempus domum, sed in spelunca natus est: deinde inuenta domo, uisus ibi est à Magis dominus.

Et quum procidissent, adorauerunt illum.] Vide animæ illustrationem. Pauperem uidebant, & adorabant. Multis enim argumentis didicerant, quod esset deus: ideo & ei offerunt munera, ut deo, & ut homini. Audi enim:

Quid per aurum, thus, & myrrham. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei dona, aurum, & thus, & myrrham.] Aurum quidem obtulerunt ei, ut regi. Aurum enim subditi regibus pendunt. Thus autem, ut deo. Deo enī thus adolemus. Myrrham uero, ut degustaturo mortem. Nam Iudæi cum myrrha mortuos sepeliunt, ut corpus maneat incorruptum. Myrrha enim quum sicca sit, arefacit & exiccat humiditatem, & non sinit innasci uermes. Vides Magorū fidem, quod & à propheta Balaam didicerunt dominum & deum, & regem esse, ac pro nobis

Num. 24. moriturum. Audi autē prophetam: Quum recubuerit (inquit) requiescet ut leo. Ecce regiam dignitatem per leonem significat: mortalitatem autem, dum ait, quum recubuerit. Qui benedicunt te, benedicentur: ecce & deitatem. Sola enim dei natura hanc benedictionis uirtutem habet.

Et oraculo accepto in somnis, ne reflecterentur ad Herodem, per aliam uiam redierunt in regionem suam.] Vide consequentiam: primum deus illos ad fidem per stel-

Micheæ 5. lam adduxit: deinde quum uenerunt in Hierosolymam, docuit eos per prophetam,

D quod in Bethleem nascatur: & tandem per angelum. Et illi obediunt oraculo, hoc est diuino colloquio. Oraculo igitur accepto, & apparitione à deo habita, imposuerunt Herodi: & non timuerunt, ne forte se insectaretur, sed confisi sunt uirtute nati, uerique testes fuerunt.

Digressis autem illis, ecce angelus domini in somnis apparet Ioseph, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius.] Vidisti quam ob causam permiserit deus desponsari uirginem? Hic enim apparet, quod à deo factum, ut diligentem eius curam Ioseph gereret: non dixit autem, accipe uxorem tuam, sed matrem eius. Nam quoniam suspicio soluta fuit, & iustus per miracula in partu probauit ex spiritu esse omnia, non ultra uxorem eius illam nominat.

Et fuge in Aegyptum.] Fugit & dominus, ut credatur, quod reuera & homo sit. Nam si in manus incidisset Herodis, & non fuisset occisus, opinati fuissent incarnatum

Babylon & Aegyptus officinæ malorū. eum apparenter. In Aegyptum autem fugit, ut & illam sanctificet. Duæ enī sunt regiones omnis nequitiæ officinæ, Babylon uidelicet, & Aegyptus. Babylonem per Magos suscepit adorantem: Aegyptum autem sua præsentia sanctificauit.

Et esto illic, donec dixero tibi.] Esto pro eris illic, donec à deo iussus fueris. Oportet enim nos nihil facere, præter diuinam uoluntatem.

Quæsiturus enī erat Herodes puerum, ut perderet illum.] Vide incogitantiam hominis, qui laborat, ut diuinam uincat uoluntatem. Nam si quidem non est ex deo, quid times? sin ex deo est, quomodo perdes puerum?

Ille aūt accepit puerū & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptū, & fuit illic usq; ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum est à deo per prophetam, dicentem: Ex

Osee 11. Aegypto uocaui filium meum.] Dicunt Iudæi, quod propter populum dictū sit hoc, qui ex Aegypto per Mosen eductus sit. Dicimus itaq;: & quid nouū, quod per figuram dictum est de populo, impletum autem uere in Christo? Deinde quis est filius dei, populus'ne, qui adorauit idolum Beelphegor, & sculptilia, an qui re uera est filius dei?

Tum

A Tum Herodes ubi uidit sibi illusum fuisse à magis.] Sicut deus illusit Pharaoni per Mosen, sic Herodi per Magos: quoniam & Herodes & Pharao puericidæ erant. Pharao masculos Hebræorum pueros in Aegypto occidit, Herodes autē in Bethleem.

Iratus est enim, inquit, uehementer, & misit ac interfecit omnes pueros, qui in Bethleem & omnibus confinijs eius à bimatu & infra, iuxta tempus quod percontatus erat à Magis.] Ostendit iram contra Magos, qui in nullo offenderant. Quare autem permissi sunt pueri occidi? Vt ostēdat Herodes suam malitiā. Sed forte dices mihi: Et quid hoc? Nunquid ut ostendatur illius malitia, ideo iniuria fieri debuit pueris? Audi igitur quod nō iniuria affecti sint, sed coronas meruerunt. Omnis enim qui malum aliquid patitur, uel patitur ut peccata dissoluat, uel ut coronæ augeantur, sicut & illi pueri magis coronati sunt. *Pueri quare occisi.*

Tunc impletum, quod dictum est à Hieremia propheta, dicente.] Vt ne quis putet, quod inuito deo facta sit puerorum interemptio, ostendit quod prænouerit & prædixerit.

Vox enim, inquit, in Rhama audita est.] Rhama locus fuit Palestinæ excelsus, nomen em̄ hoc excelsum significat: fuitq; in sorte tribus Beniamin, qui fuit filius Rachel. Rachel autē sepulta fuit in Bethleem. Dicit igitur propheta Bethleē Rachel, eo quod in illa sepulta fuit Rachel: fletum autem & ploratum auditū fuisse in excelso. Audi igitur prophetam. *Rhama. Hiere. 31.*

Lamentatio & ploratus, & fletus multus, Rachel plorans filios suos.] Hoc est Bethleem.

Et noluit consolationem admittere, eo quod non sint.] In hac uita nō sunt, quia animæ sunt immortales.

Defuncto autem Herode.] Amara morte perijt Herodes, febri, & dysenteria, & B scabie, & podagra, & putredine uerendorum, generatione uermium, & spirandi difficultate, & tremore, & contractione membrorum malam absoluit animam. *Herodis mors miserrima.*

Ecce angelus domini in somnis apparet Ioseph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & uade in terram Israël.] Non dicit, fuge: sed, uade: timor enim nullus erat.

Mortui enim sunt quærentes animam pueri.] Vbi Apollinarius est, qui dicebat dominum non accepisse animam? hinc enim arguitur. *Apollinarij error.*

Vigilauit autem ille, & accepit puerum & matrē eius, & uenit in terram Israël. Verum quia audiuerat quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illuc abire.] Tres filios reliquit Herodes, Philippum, & Antippam, & Archelaum. Archelaum regem, alios autem tetrachas esse iussit. Timuit autem Ioseph in terrā Israël abire, hoc est in terram Iuda, eo quod Archelaus similis patri suo erat. *Herodis tres filij.*

Oraculo autē accepto in somnis, secessit in partes Galilææ.] Galilæa non erat terræ Israël, sed Gentilium: unde & Iudæi sicut abominationem illos uidebant.

Ac profectus habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth.] At quomodo Lucas dicit, quod postquàm natus fuit, impleuit quadraginta dies, & à Simeone gestatus est, descenderit dominus in Nazareth: hoc autē loco, quod post reditum ex Aegypto uenerit in Nazareth? Disce igitur, quod quæ siluit Matthæus, dicit Lucas. Vt exempli gratia aliquid dicam: Postquàm natus est, impleuit quadraginta dies, deinde descēdit in Nazareth: hæc dicit Lucas. Matthæus autē dicit post hæc, quod fugerit in Aegyptū, deinde uenerit ab Aegypto in Nazareth. Non dissidēt ergo inter se. Nam Lucas dicit descensum à Bethleem in Nazareth, Matthæus aūt postea reditum ab Aegypto in Nazareth. *Luc. 2.*

Vt impleatur quod dictum est per prophetas, Nazaræus uocabitur.] Et quis propheta hoc dixit, non inuenitur nunc. Per negligentiam enim Iudæorū multi libri desiderantur, & ob continuas captiuitates: fortassis absq; scriptura hoc dicebatur apud Iudæos. Significat autē Nazaræos sanctificatus. Igitur quoniam sanctus Christus, recte dicitur Nazaræus. Sanctus enim Israël à multis prophetis uocatur dominus. *Multi libri Iudæorum desiderantur.*

C

CAPVT III.

IN diebus illis.] Nō quū dominus esset puer, & in Nazareth habitabat, sed simpliciter sic inquit, ut in tēpore illo, qđ est ante seculū, quod nunc.

Accessit Ioannes Baptista.] Propterea missus est à deo Ioānes, ut argueret Iudæos, & persuaderet eis ut sua mala agnoscerēt, Christūq; susciperēt. Nā nisi quis sensum acceperit peccatorū, nō uenit ad pœnitentiā.

Missus igitur est Ioannes in deserto Iudææ prædicās, & dicens: Resipiscite.] Arrogantes erant Iudæi, & idcirco cogit eos ad pœnitentiam.

Appropinquauit enim regnum cœlorum.] Regnum cœlorum dicit primum & secundum Christi aduentum, & uirtuosam uitam. Quando eñ in terra ambulamus, quasi in cœlo degentes absq; affectionibus, regnum habemus cœlorum.

Hic enim est, qui dictus est ab Esaia propheta, dicente: Vox clamantis in deserto, pa-
Esa. 40. rate uiam domini, rectas facite semitas eius.] Via euangelium dicitur, semitæ autem legalia mandata, ut trita & uetera. Dicit igitur: Parati estote ad euangelicam uitam: & legis mandata recta, hoc est spiritualia facite: spiritus enim rectus est. Quādo igitur uideris Iudæum carnaliter intelligentem ea quæ legis, dic quod ipse non faciat uias rectas, hoc est, non spiritualiter intelligat legem.

Ipse uero Ioannes habebat indumentum suum ex pilis camelorum.] Ad pœnitentiam hortabatur etiam habitu: lugubrem enim gerebat uestem. Dicunt autē camelum medium esse inter munda & immunda animalia: nam quia ruminat, mundum est: quia autem ungulas non diuidit, est immundum. Ioannes autem quoniam ad deum adducebat populum Iudaicum, qui uidebatur mūdus esse, & Gentilem, qui immundus, eratq; mediator ueteris & noui testamenti, idcirco ferebat pilos camelorum.

Et zona pellicea circa lūbos suos.] Omnes sancti introducūť à scriptura cincti, ueluti semper in opere existētes. Negligētes aūt & delicati nō cinguņť, ut nūc Sarraceni.
D Vel quod affectiones cōcupiscentiæ mortificarunt. Pellis eñ, mortui animalis pars est.

Cibus aūt eius erār locustæ, & mel agreste.] Quidā dicūt herbas esse locustas, qdā fructus agrestes. Mel aūt agreste, qđ à feris apibus cōficiť, & ī arboribus ac petris inueniť.

Tūc egressa est ad illū Hierosolyma, & oīs Iudæa, & oīs regio undiq; finitima Iordani, & baptizabanť cōfitētes peccata sua.] Tāetsi baptizabanť, nō tamē remissionē peccatorū habebat baptisma Ioānis: sed solā pœnitētiā prædicabat Ioānes, & ad remissionem peccatorū ferebat, hoc est, ad Christi baptisma ducebat, apud quē remissio peccatorū.

Quum uidisset autem multos ex pharisæis.] Pharisæus interpretatur absectus & diuisus. Videbantur enim pharisæi in uita & scientia separati esse, & excedere alios.

Et Sadducæis,] Hi neq; resurrectionē credebāt, neq; angelū, neq; spiritū: interpretantur aūt iusti, Sedek eñ iustitia, iustos aūt seipsos noīabant: uel ab hæresiarcha Sadok (nominatur.

Venientes ad baptismum suū, dixit illis.] Non uenerāt bona mente, ut cæteri, & idcirco etiam reprehendit eos.

Progenies uiperatū, quis submōstrauit uobis fugere à futura ira?] Dure eis loquitur, sciēs peruersitatē illorū, tametsi aliquātulū laudet, dicēs: Quis submōstrauit uobis? Admiratur eñ quomodo hoc factum sit, ut tam mala natio uestra resipiscat. Progenies autem uiperarū uocat eos, eo quod sicut illæ deuorātes matres suas nascantur, similiter & illi, patres, hoc est magistros & prophetas occiderunt. A futura ira, geennæ inquit.

Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ.] Vides quid dicat: quoniā nō oportet solū
Psalm. 33. fugere malitiā, sed etiam facere fructū uirtutis. Declina eñ (inquit) à malo, & fac bonū.

Et ne sitis hac mente, ut dicatis apud uosipsos: Patrem habemus Abraham.] Hinc perierunt, quod in generositate sua confidebant.

Dico enim uobis, quod potest deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ.] Per lapides intelliguntur Gentes, è quibus multi crediderūt. Simpliciter tamen dicebat Ioannes, quod ex lapidibus possit deus facere filios Abrahæ. Erat enim & uulua Saræ lapis, propter sterilitatem, & nihilominus peperit. Excitauit autē deus filios Abrahæ ex lapidibus, quando multi uidentes crucifixum, & ruptas petras, crediderunt.

Iam

A Iam uero & securis ad radicem arborum posita est.] Securim uocat iudicium domini: arbores autem, singulos. Igitur qui non crediderit, iam stirpitus excinditur, & in geennam mittitur.

Omnis igitur arbor] Etiamsi ab Abraham descendat.

Non faciens fructum bonum] Non dixit, quæ non fecit, sed non faciens: semper enim oportet fructum ferre. Nam licet heri misericors fueris, hodie autem rapias, non bonus eris.

Execatur, & in ignem mittitur.] Geennæ scilicet.

Ego quidem baptizo uos in aqua ad pœnitentiam, qui autẽ post me uenit, fortior me est,] Dixit eis: Facite fructum. Ostendit igitur quis fructus, nempe credere in eum, qui post se uenturus erat. Venit enim post eum Christus. Nam sicut sex tantum mensibus posterior eo erat: ita & iuxta manifestationem fuit posterior. Manifestatus est enim prius præcursor, deinde Christus, qui ab eo testimonium acceperat.

Cuius non sum idoneus calceamẽta gestare.] Per calceamenta autem intelligas, duos descensus eius, nempe eum qui è cœlis in terram, & eum qui à terra in infernũ. Calceamentum enim est pellicea caro, & mortificatio. Hos igitur duos descensus nõ potest portare præcursor, intelligere non ualens quomodo facti sint. *Quid per calceamenta.*

Ipse uos baptizabit in spiritu sancto.] Hoc est inundabit uos largiter spiritus sancti gratijs: quia meum (inquit) baptisma non dat spiritualem gratiã, sed neq; peccatorum remissionem: ipse autem & remittet uobis peccata, & spiritũ liberaliter dabit.

Cuius uentilabrum in manu eius,] Non credatis, quod si baptizati fueritis ab illo, & deinde peccaueritis, ignoscat uobis. Nam & uentilabrum habet, hoc est iudicium & inquisitionem. *Ventilabrum.*

Et repurgabit aream suam,] Hoc est ecclesiam, quæ multos quidem habet baptizatos, sicut in area, omne quod in agro cultum fuit: sed inter hos alij quidem sunt pa
B lea, hi scilicet qui leues sunt, & spiritibus malitiæ agitantur: alij autem triticum, qui utiles sunt, & alios pascunt doctrina & opere. *Area ecclesia.*

Et congregabit triticũ suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.] Inextinguibilem illum ignem uocat. Vnde nugatur Origenes, quod futurus sit finis suppliciorum.

Tunc aduenit Iesus à Galilæa ad Iordanẽ, ad Ioannẽ, ut baptizaretur ab eo. Ioannes aũt prohibebat eũ dicens:] Quũ mundus esset, baptizatur, ut nos abluat: & ut ostẽdat uobis, qđ si baptizari uolueritis, prius mũdemini, ut ne inquinetis baptisma, postea facile in sordes relabentes propter malam consuetudinem. Prohibet aũt eum Ioannes, ut ne uidentes illum putent quasi unũ ex multis ad pœnitentiam baptizari.

Mihi opus est ut à te baptizer,] Opus enim habebat præcursor à domino baptizari, utpote ab Adam descendens. Nam & ipse contraxerat ex inobedientia inquinamentum: Christus autem purificauit omnes, ipse mundatus.

Et tu uenis ad me?] Non ausus fuit dicere, Et tu baptizaris à me: sed, Et tu uenis. Tam pius erat.

Respondit autem Iesus, & dixit: Dimitte nunc,] Nunc, inquit, permitte: erit autem tempus, quo digna nobis erit gloria, licet nunc non appareamus.

Sic enim decet, ut impleamus omnem iustitiam. Tunc omittit illum.] Legem uocat iustitiam. Maledicta est, inquit, nunc humana natura, quia legem non potuit perficere. Ego igitur quum impleuerim alia quæ in lege sunt, & desit hoc unum ut baptizer: eapropter quũ hoc fecero, liberabo naturam à maledicto. Hoc me decet. *Natura legem perficere non potuit.*

Et baptizatus Iesus, statim ascendit ab aqua.] Christus quum triginta annorum esset, baptizabatur, eo quod ætas illa peccata omnia in se accipit. In prima ætate magna est insipientia. In secunda, quæ est adolescentum, magna est flamma cõcupiscentiæ & iræ. In uirili autem amor opum regnat. Expectauit igitur hanc ætatem, ut per omnes ætates impleret legem, & nos sanctificaret. Statim ascendit ab aqua. Manichæi dicunt, quod corpus suum deposuerit in Iordane, iuxta apparentiam autẽ aliud

C corpus monstrarit. Confutantur aūt hic. Iesus enim, inquit, ascendit; non alius ascendit, sed is qui in aquam descenderat.

Et ecce aperti sunt cœli.] Adam illos clausit, per Christum autem aperiuntur, ut discas, quod quando baptizaris, aperis eos.

Et uidit spiritum dei descendentem quasi columbam, & uenientem super eum, & ecce uox è cœlis, dicens.] Descendit spiritus, ut testimonium perhibeat, quod maior sit qui baptizatur, quàm qui baptizat. Iudæi enim magnificabant Ioannem, at Christum non tantum curabant. Viderunt autem spiritum omnes uenientem super Iesum, ut ne putarent quod uox, dicens:

Columba spiritussanctus. Hic est filius meus dilectus.] propter Ioannem dicta sit, sed uiso spiritu crederent, quod propter Iesum uox illa sit. [Quasi columbam.] propter innocentiam & mansuetudinem: & quod mundissima sit columba, & ubi fœtor est, ibi non maneat, *Genesis 8.* sic & spiritussanctus. Et ut de Noë dicitur, columbam nunciasse diluuij solutionem, ramum oliuæ afferentem: sic & hic spiritussanctus manifestas peccatorū solutionē. Illic ramus oliuæ, hic misericordia dei.

Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est.] Hoc est, in quo requiescam, in quo placabor.

CAPVT IIII.

TVnc Iesus ductus est in desertum à spiritu,] Docent nos, quod post baptismum magis oportet expectare tentationes. Ducitur à spiritusancto: nihil enim sine spiritu fecit. Ducitur autem in desertum, ut ostendat nobis, quod diabolus tentet nos, quando uiderit solitarios, & non ab alijs adiutos. Oportet igitur nos non temere fidere nobisipsis.

Vt tentaretur à diabolo.] Diabolus dicitur, quod accuset & infamet deum apud
D Adam. Dixit enim illi, Deus uos odit: & nunc uirtutem apud nos calumniatur.

Ieiunium. Et quum ieiunasset] Ieiunauit, ut ostendat, quod magna armatura contra tentationes sit ieiunium: sicut principium omnis peccati, deliciæ.

Dies quadraginta, & noctes quadraginta.] Tot ieiunauit, quot & Moses, & Elias, quod si plures ieiunasset, uisa fuisset incarnatio eius fictitia & apparens.

Postea esurijt. Et quum accessisset ad eum ille qui tentat, dixit:] Quando permisit naturæ, tunc & esurijt, ut daret occasionē diabolo accedendi & congrediendi secū propter famem, & sic prosternat & deijciat eum, nobisq; uictoriam largiatur.

Si filius dei es, dic ut lapides illi panes fiant.] Audiuit uocem cœlestem latro. Iterum uidet eum esurientem, & dubitat adhuc, quomodo filius dei esuriat, & idcirco tentat eum ut discat. Adulatur autem ei, putans se quid suffuraturum, dicendo: Si filius dei es. Iam rogas: Et quod peccatū erat, facere lapides panes? Audi igitur: quia audire diabolum in aliquo, peccatū est. Vide autem & aliud. Non dixit, ut lapis hic panis fiat, sed lapides, uolens Christū ad superflua instigare. Esurienti enim unus panis sufficit, & propter hoc Christus non audiuit eum.

Deuter. 8. At ille respondens, dixit: Scriptum est, Non in pane solo uiuit homo, sed in omni uerbo, quod egredit̄ per os dei.] Ex ueteri testamento est, Mosis enim sermo est. Nā *Manna.* & Hebræi cibati sunt manna, quod nō erat panis: sed per uerbū dei implebat omnem Hebræorum indigentiam, & fiebat omnia quæcunq; comedere cupiebant: siue piscem, siue ouum, siue caseum concupiscebat Iudæus, illius gustū manna ei præbebat.

Tunc assumit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculū templi.] Pars quædam templi erat, sicut quæ apud nos dicuntur δίξζυτα; uidentur enim sicut alæ esse.

Psalmo 90. Et dicit ei: Si filius dei es tu, mittito te deorsum. Scriptum est enim: Angelis suis mandauit de te, & in manibus portabunt te, ne forte impingas in lapidē pedem tuū.] Si filius dei es tu, quasi hoc dicat, Ego non credo uoci cœlitus missæ: attamen tu si filius dei es, ostende mihi. Quamuis filius dei erat, num ô maledicte, præcipitare debebat

bat

A bat seipsum? Tuæ crudelitatis est, præcipitare dæmonio actos, dei autem saluare. Nõ scriptum est: In manibus portabunt te propter Christũ, sed propter sanctos, qui indigent angelico præsidio. Christus autem qui deus est, non opus illo habet.

Dixit illi Iesus iterum: Scriptum est, Non tentabis dominum deum tuum.] Mansuete repellit eum deus, docens & nos mansuetudine dæmones uincere. *Deut. 6.*

Iterum assumit eum diabolus in montem excelsum ualde, & monstrat ei omnia regna mundi, & gloriam eius, & dicit ei: Hæc omnia tibi dabo, si procideris & adoraueris me.] Quidam putant montem excelsum ualde, affectionem & studium in possidendis diuitijs, in quem conatur inimicus Iesum ducere: sed non recte opinantur. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus. Cogitationes enim tales non habuit dominus, absit. Sensibiliter igit͂ ei monstrauit in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens. Et hæc omnia tibi dabo, inquit. mundũ quasi suus proprius esset proponit præ superbia. Hoc & nunc dicit auaris, ut adorantes se, omnia hæc habeant. *Amor diuitiarum mons.*

Tunc dicit ei Iesus: Vade post me satana. Scriptum est enim, Dominũ deum tuũ adorabis, & illum solũ coles.] Irascitur illi dominus, quando uidet illum ea quæ dei sunt sibi uendicantem, & dicentem: Hæc tibi dabo ut propria. Disce autem quomodo prosint scripturæ, per quas dominus os inimici obturauit. *Ibidem.*

Tunc omittit illum diabolus, & ecce angeli accedebant & ministrabant ei.] Tres tentationes expertus est dominus, gulæ, uanæ gloriæ, & auaritiæ. Illæ enim præcipuæ sunt affectiones. Has igitur qui uicerit, alias multo magis uincet. Vnde Lucas dicit, quod omnem tentationem consummauerit, quandoquidem capita tentationum uicit. Proinde angeli ministrant: quo cõmonstratur, quod & nobis post uictoriã angeli ministraturi sint: omnia enim propter nós & fecit, & mõstrauit dominus: quoniam ei ut deo angeli semper ministrant. *Tentationes tres.*

Quũ audisset autem Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, & re-
B licta Nazareth, profectus habitauit in Capernaum, quæ apud mare in confinijs Zabulon & Nephthalim.] Secedit Iesus, docens nos, ne temere periculis nos inijciamus. Secedit autem in Galilæam, hoc est deuolubilem. Gentes enim in peccatis uolutantur. Habitat autem in Capernaum, quod est domus consolationis: ut enim faciat gentes domum consolatoris, descendit. Zabulon interpretatur, nocturna. Nephthalim autem latitudo. Gentes enim & noctem habebant, & latitudinem in uita: non enim per angustam uiam ambulabant, sed per eam quæ in perditionem fert. *Galilæa. Capernaum. Zabulon. Nephthalim.*

Vt impleatur quod dictum per Esaiam prophetam, dicentem: Terra Zabulon, & terra Nephthalim iuxta uiam maris trans Iordanem, Galilæa gentium: populus qui sedebat in tenebris uidit lucem magnam, & sedentibus in tenebris & umbra mortis, lux orta est eis.] Viam maris, pro eo quod est, ad uiam maris sitam. Lux autẽ magna, Euangelium. Lex enim lux & ipsa erat, sed parua. Vmbra autem mortis, peccatum: similitudo enim & figuratio mortis est. Nam sicut mors corpus, ita & ipsa animam detinet. Orta autem est lux nobis. Non enim quæsiuimus illam nos, sed illa missa est nobis, quasi sequens nos. *Esaiæ 9. Euangeliũ lux*

Ex hoc cœpit Iesus prædicare & dicere:] Ex quo tempore detentus est in uinculis Ioannes, cœpit prædicare Iesus. Expectauit enim Iesus, ut Ioannes prius de se testificaretur, & pararet sibi uiam, qua uenturus erat: sicut serui ante dominos præparant. Aequalis enim existens patri dominus, habebat & ipse prophetam Ioannem: sicut & pater suus deus habuit prophetas ante Ioannem, imò & illi patris sunt & filij.

Resipiscite, in propinquo enim est regnum cœlorum.] Regnum cœlorum est & Christus, est & uita uirtutibus prædita. Quando enim quis super terrã uiuit, sicut angeli, nónne cœlestis est? atq; ita in unoquoq; nostrum est regnum cœlorum, si angelicam uitam agimus. *Regnũ cœlorum.*

Ambulans autem apud mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonẽ, qui dicitur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare. Erãt enim piscatores.] Hi fuerunt discipuli Ioannis. Viuente aũt adhuc Ioanne, accesserunt Christum. Porrò ubi

C Ioannem uiderunt uinctum, reuersi sunt ad piscatoriam, & sic ueniens Christus piscatur eos, dicens:

Venite post me, faciamq́ uos piscatores hominum. Illi autem statim relictis retibus, sequuti sunt.] Vide obedientes homines, statim sequuti sunt. Vnde manifestũ quod hæc secunda uocatio sit. Antea enim docti erant à Christo, deinde reliquerunt eum: nunc autem uiso ipso, statim sequuti sunt.

Et progressus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobũ Zebedæi filium, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre suo,] Summa uirtus est pascere patrem senem, idq́ iustè partis sumptibus.

Sarcientes retia sua, & uocauit eos.] Pauperes fuerunt, & quia non poterant emere noua, reparauerunt uetera.

At illi protinus relicta naui & patre suo, sequuti sunt eum.] Apparet Zebedæum non credidisse, & propterea reliquerunt eum. Vides quando oportet relinquere patrem: nempe, quando obstat uirtuti & pietati. Hi autem, ut uiderunt priores sequentes Christum, merito sequuti sunt, imitantes illos.

Et circumibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis illorum, & prædicans Euangelium regni.] Vt monstret quod non contrarius sit legi, ingreditur in synagogas Hebræorum.

Morbus. Et curauit omnem morbum, & omnem languorem in populo.] A signis incipit,
Languor. ut credantur quæ docet. Morbus autem est diuturna mala ualetudo: Languor uero temporarius & deordinatio in corpore.

Et dimanauit fama illius in totam Syriam, & attulerunt ad eum omnes male affectos uarijs morbis, & torminibus contractos, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos.] Nõ petijt Christus ab aliquo qui abducebatur, fidem: nam isthuc ipsum à longe afferre, fidei erat. Lunaticos autem dicit dæmoniacos. Dæmon enim uolens hominibus persuadere, quod stellæ maleficæ sint, obseruat lunam quũ integra est, & tunc
Lunatici dæmoniaci sunt.
D insidiatur, ut uideatur luna passionis & morbi causa, & infametur opificiũ dei: quẽadmodum & Manichæi errant.

Et sequutæ sunt eum turbæ multæ à Galilæa, & Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis.

CAPVT V.

ET quum uidisset turbas, ascendit in montem.] Docet nos, nihil ad ostentationem facere. [Ascendit in montem,] quia docturus erat: docuit nos à media secedere turba, quando docendum.

Et quum sedisset ipse, accesserunt ad eum discipuli eius.] Aliæ quidem turbæ propter miracula, discipuli autem propter doctrinam accedunt: unde postquàm curauit corpora, & fecit miracula, curat & animã: ut discamus, quod & animarum & corporum sit opifex.

Et aperto ore suo] Quare additum est, aperto ore suo? uidetur quod superfluat. Minime: docuit enim etiam non aperiendo os suum. Quomodo? per uitam & miracula: nunc autem aperiens os, docet.

Docebat eos, dicens:] Non tantũ discipulos, sed & turbam. Incipit autem à beatitudinibus, sicut & Dauid à beatitudine incepit.

Beati pauperes spiritu, quoniam illorum est regnum coelorum.] Primum modestiam & humilitatem animi, ceu fundamentum iacit. Nam quoniam propter superbiam Adam cecidit, per humilitatem erigit nos Christus, quandoquidem deus fieri sperabat Adam. Contriti autem anima, sunt pauperes spiritu.

Beati qui lugent, quoniã ipsi consolationem accipient.] Qui propter peccata lugent, nõ propter temporalia. Lugentes aũt dixit, semper & non semel, & nõ pro nostris peccatis tantum, sed & pro peccatis proximorũ. Consolationẽ uero accipient & hic. Qui enim luget, ꝑpter peccata, gaudet spiritualiter, & illic quoq; multo magis.

Beati,

A Beati mites, quoniam ipsi hæreditatem accipient terræ.] Aliqui spiritualem terram dicunt, cœlum uidelicet; uerum tu & hanc terram intellige: quoniam enim putantur mites, despecti, & inopes, dicit quod hi magis omnia habeant. Mites aūt sunt, nō qui prorsus nō irascuntur: tales enim insipientes sunt & insensati: sed qui iræ uim habent, continent autem, & quando oportet, irascuntur. *Mites.*

Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam illi saturabuntur.] Quandoquidē de misericordia dicturus est, ostendit primū seruandam iustitiam, & eleemosynā non ex rapina dandam. Porrò iustitia omni cū alacritate exercenda est, quod significat, cū dicit, Esurientes & sitientes. Quoniā autem auari quidam abundantes esse uidentur, & saturati: dicit quod iusti magis etiam hic satientur, quia propria secure possident.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.] Non in solis diuitijs est misericordia, sed & in sermone: & si nihil habes, etiam in lachrymis. Misericordiam autem consequentur & hic ab hominibus. Qui enim heri misericors fuit, etiam si hodie inops sit, ab oībus misericordiam consequitur, & alibi multo maiorem à deo.

Beati mundo corde, quoniā ipsi deum uidebunt.] Multi sunt nō rapientes, sed & misericordes; ueruntamen scortantur, & aliàs immundi sunt: At Christus iubet cū alijs uirtutibus, etiā mundos, hoc est castos esse: nō solū corpore, sed & corde. Nam absq; sanctificatione, hoc est castitate, nullus uidebit deū. Sicut speculū, si fuerit mundum, accipit imagines: ita & anima pura faciem dei, & scripturarū scientiā suscipit. *Nota.*

Beati pacifici, quoniā ipsi filij dei uocabuntur.] Non solū illi qui cum alijs pacem habent, sed & qui seditiosos alios cōciliant. Pacifici autem sunt & qui per doctrinam inimicos dei cōuertūt. Filij aūt dei fiunt tales. Etenim unigenitus cōciliauit nos deo.

Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniā ipsorum est regnū cœlorum.] Non soli martyres, sed & multi persequutionem patiuntur: quia iuuant iniuria afflictos, & in summa oēm uirtutem fouent. Iustitia enim est omnis uirtus. Fu

B res aūt & homicidæ, tametsi etiam ipsi persequutionē patiantur, nō sunt tamen beati.

Beati estis, quando exprobrauerint uos & persequuti fuerint,] Ad ipsos apostolos se conuertit, ostendens quod maxime propriū sit doctoribus opprobria audire.

Et dixerint omne malum uerbum contra uos, mentientes propter me.] Non simpliciter qui exprobratur, beatus est: sed quando & propter Christū, & falsò: si autem duo hæc non affuerint, miser ille est, utpote multis existens offendiculo.

Gaudete & exultate, quoniam merces uestra multa est in cœlis.] Quum de alijs loqueretur, non dixit mercedem multam: hic autem ostendit quod sustinere opprobrium, magnum sit & grauissimum. Multi enim suspenderunt seipsos. Et Iob, quamuis sustinebat multas tentationes alias, tunc tamen maxime turbabatur, quū exprobrarent ei amici, quasi propter peccata sua pateretur.

Sic enim persequuti sunt prophetas, qui ante uos fuerūt.] Vt ne suspicentur apostoli, quod persequutionem patiantur, eo quod aduersa Christo docuerint: consolatur eos, quia & ante uos prophetis propter uirtutem hoc accidit: unde illorū passiones uos consolari debent.

Vos estis sal terræ.] Prophetæ ad unam gentem missi sunt, uos autem totius terræ sal estis, mordentes & condientes doctrina & reprehensionibus dissolutos, ut non pariant uermes perpetuos: propterea ne abijciatis mordacitatem reprehensionum, etiam si persequutionem patiamini, & uobis exprobrent. Ideo dicit:

Quod si sal infatuatus fuerit, in quo salietur?] Hoc est corrigetur.

Tunc igitur foris proijcietur,] A dignitate doctorum.

Et conculcabitur.] Id est despicietur.

Vos estis lux mundi.] Prius sal, & tunc lux. Qui enim reprehendit quæ occulte fiunt, ille lux est. Omne enim quod manifestat, lux est: non gentem autem unam illustrauerunt illi, sed mundum.

Non potest ciuitas occultari, quæ supra montem sita est.] Docet eos, ut durent in certamine, & diligētem uitæ suæ rationem habeant, uti ij in quos omnes spectant,

C Ne igitur putetis, inquit, quod in angulo latituri sitis, sed spectabiles eritis, & ideo uidete, quomodo citra maculam agatis uitam, ut ne & alijs offendiculo sitis.

Necꝙ accendunt lucernam, & ponunt eam sub modiũ, sed super candelabrũ, & lucet omnibus qui in domo sunt.] Ego quidem accendi lumen, nunc uestri officij erit, ne gratia extinguatur, ita ut & alijs luceat fulgor uitæ uestræ. Inquit enim:

Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificẽt patrem uestrum qui in cœlis est.] Non dixit, uos ostentetis uirtutem, hoc enim non esset bonũ: sed illa sola luceat, ut & inimici uestri admirentur & glorificent, nõ uos, sed patrem uestrum. Et si ita operamur uirtutẽ, in gloriam dei oportet eam operari, non in nostram.

Ne existimetis, quod uenerim ad destruendã legem uel prophetas: nõ ueni ut destruam, sed ut adimpleam.] Quoniam ipse nouas leges introducturus erat, ut ne putent quod deo aduersarius sit, dixit prius occurrens prauæ quorundam suspicioni, q̃d

Quomodo adimpleat legem non destruat, sed magis adimpleat legem. Quomodo autem adimpleuit? Primũ quidem, quia perfecit omnia quæ de eo prædixerũt prophetæ. Ideo & Euãgelista subinde dicit: Vt impleatur quod dictum de eo per prophetas. Deinde & omnia mandata

Esa. 53. legis impleuit. Peccatum enim non fecit, necꝙ inuentus est dolus in ore eius. Quin & alia ratione adimpleuit legem, hoc est denuo impleuit: quæcunꝙ enim illa adumbrauit, ea hic perfecte depinxit. Illa dixit, Ne occidas: hic uero dixit, Ne temere irascaris. Sicut & pictor non corrumpit liniamenta prima, sed magis illustrat & adimplet.

Amen. Amen quippe dico uobis,] Amẽ affirmatiua particula est, pro etiã. Nã dico uobis.

Donec prætereat cœlum & terra, iota unum & apex nõ præteribit ex lege, quoad omnia facta fuerint.] Ostendit hic, quod mundus præterit & trãsfiguratur. Dicit igitur quod quandiu subsistit uniuersum, necꝙ minima litera è lege transibit. Alij autem

Iota & apex. iota & apicem decem legis præcepta dicunt, alij autẽ crucem. Iota est rectum lignũ,

D & apex transuersum: quo sensu dicit, quod ea quæ de cruce dicta sunt, implebuntur.

Quisquis igitur soluerit unũ ex mandatis his minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorũ.] Minima mandata dicit, quæ ipse traditurus erat, non legalia. Nominat autem ea minima propter humilitatem: ut & te instruat, mode-

Minimus in regno. ste docendo loqui. Minimus autẽ uocabitur in regno, hoc est in resurrectione, ultimus & abiectus in geennam; non enim in regnum cœlorum ingredietur. apage, sed regnum resurrectionem intellige.

Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorũ.] Primum ponit, fecerit: postea docuerit. quomodo enim aliũ inducã in uiam, qua nunquã transiui? Cæterũ si fecero, & nõ docuero, non habebo tantã mercedem: sæpe etiã & condemnationem, si quando propter inuidiam uel negligentiam non docuero.

Dico autẽ uobis, quod nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarũ & pha-

Iustitia. risæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.] Iustitiam dicit omnem uirtutem, sicut & quum dicitur: Iustus erat Iob, pius, irreprehensibilis. Horresce homo animaduertens, quanta à nobis repetantur. Deinde docet nos, quomodo abũdemus, & enumerat uirtutes.

Exo. 20. Audistis quod dictum sit priscis, Nõ occides. Quisquis autẽ occiderit, obnoxius erit iudicio.] Hoc à certo quodam esse dictum non dicit. Si enim dixisset, quod pater meus dixerit priscis, ego autem dico uobis, uideri posset diuersam à patre legem ponere. Iterũ autẽ, si dixisset: Ego dixi priscis, ægre acceptus fuisset sermo. Indefinite igitur dixit, Dictum est antiquis. quoniam aũt uetera nũc antiquata sunt, & fermè abolita, oportet omissis illis currere ad noua.

Ego aũt dico uobis: Qui irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio.] Prophetæ dicturi futura dicebãt, Hæc dicit dominus: Christus autẽ, Ego dico, ostendẽs diuinam substantiam: illi enim serui erant, ipse autem filius, omnia quæ sunt patris, in

Ira iusta. se possidens. Qui irascitur fratri suo temere, ille condemnatur. Si aũt quis irascitur ratione iusta motus, & ut alium erudiat, & spirituali zelo, nõ condemnabitur. Vnde &

Paulus

A Paulus uerba iræ loquutus est ad Elymam magũ,& ad pontificem: non temere quidem,sed zelo.Tunc autem temere irascimur,quando propter opes uel gloriam.

Quicunq; uero dixerit fratri suo rhaca,obnoxius erit cõcilio.] Rhaca autẽ significat idem quod Tu:ut quum ad aliquem contemptum à nobis dicimus,Abi tu. Volẽs igitur nos & de paruis solicitos esse,& mutuum uenerari,admonet horum. Quidam dicunt rhaca Syriace,& indignatiuum,& respuitiuũ quiddam signare. Quisquis igitur iniuria affecerit fratrem suum, contumelia inuadens,obnoxius erit cõcilio sancto rum apostolorũ,quando sedebunt iudicantes duodecim tribus Israel. *Rhaca.*

Quicunq; autem dixerit, stulte, reus erit geennæ incẽdio.] Multi hoc graue & durum esse putant,non est aũt. Nam qui fratrem suũ ratione & prudentia priuat,facitq; ut à nulla differat bestia,quomodo nõ dignus geenna? Etenim qui scommatis & contumelijs persequitur,charitatem destruit, qua destructa,simul omnes tolluntur uirtutes,sicut omnes conseruantur ea salua. Dissoluit igitur omnes uirtutes,qui contumelia proximũ afficit,dum charitatẽ dilacerat: & proinde ignis incendio dignus fuerit.

Si obtuleris munus tuũ ad altare,& illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te:dimitte munus tuũ ante altare,& abi,prius recõciliari fratri tuo, & tunc ueniens offer munus tuum.]Contemnit deus proprium honorem,tantum ut nos diligamus. Si autẽ habuerit aliquid contra te frater tuus,nihil aliud apposuit. Siue enim iuste,siue iniuste habeat, reconciliare. Et non dixit,si habes tu contra illum, sed si habet ille cõtra te,conare ut ipsum ad amicitiã reducas. Apponit autẽ dimittendum donũ,ut tibi necessitatem imponat reconciliandi: & tu si uolueris offerre donũ, cogaris reconciliari. Docet etiam interim charitatem esse sacrificium.

Esto beneuolus aduersario tuo citò,quandiu es in uia cum eo,ne quando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem conijciaris. Amen dico tibi,neutiquam exibis illinc,donec reddas ultimũ quadrantem.] Nõnulli putant ad-
B uersariũ dici diabolum,uiam autẽ uitam, dominũ uero admonere,ut quandiu in hac uita es, desciscas à diabolo, ne postea possit te de peccato arguere, quasi aliquid de suo habentem,tuncq; pœnæ tradaris usq; ad ultimum quadrantem pro peccatis corrigendus. Quadrans habet duo minuta. At tu intellige,quod de aduersarijs q hic sunt dicat:per hoc admonens,ne iudicio contendas,& ita à diuinis operibus auellaris,etiã si iniuria affectus fueris,inquit,ne abeas ad tribunal:sed in uia litem solue, ne ob potentiam aduersarij grauiora patiatis. *Nõ contendendum iudicio.*

Audistis quod dictum sit,ne mœcheris.] Aliud est mœchia,aliud scortatio. Mœchia enim est cum coniugata,scortatio uero cum soluta. *Exodi 20.*

Ego autem dico uobis,quod quicunq; aspexerit uxorẽ alterius ad concupiscendũ eam,iam adulterium commisit cũ ea in corde suo.] Hoc est,qui stat, & curiose aspectat,& palpat,& accendit concupiscentiam suam uidendo,& iterum uidet, ut magis eam cõcupiscat. Talis enĩ malũ perfecit iam in corde. Quod si opus nõ addidit, quid hoc? Nõ potuit, quia si potuisset,statim malũ perpetrasset. Verũ cognosce,quod & si concupiscamus,deinde prohibeamur facere opus,signum est, quod manifeste à gratia protecti fuerimus. Ita & mulieres dum se ornant,ut aliquibus placeant,etiamsi nõ placeant, attamen pharmacum miscuerunt,etiam si nullus bibat.

Et si oculus tuus dexter offendiculo tibi fuerit,erue illum,& abijce à te. Vtile enim tibi est,ut pereat unum ex membris tuis,& non totum corpus mittatur in geennam.] Oculum & manũ audiẽs,ne existimes de membris his dici:nõ enim apposuit, dexter uel dextra:sed de his,qui uidentur esse amici,& nocent nobis,ut exẽpli gratia, Adolescens est,cui sunt amici intemperantes,à quibus damnũ accepit:hos igitur amputa inquit. Fortassis enim & illos seruabis, ubi hoc perseuerint; quod si minus, certe uel teipsum. Iam si amas illorum amicitiam,utrinq; peribitis. *Malorum consuetudo dimittenda.*

Dictum est,quod quicunq; dimiserit uxorem suã,det ei repudiariũ.]Moses iussit, si quis oderit uxorem suam,separetur ab ea,ut ne quid grauius contingat. Nam quæ odio habetur,fortassis & occidi posset. Dare autem iubet dimissæ libellum adsoluto- *Deut. 24.*

C rium quem uocat repudiarium: ita ut iam non ad ipſum accedat,& ex hoc fiat confu
ſio,uiro alteri cohabitante.

Ego autem dico uobis,quod qui dimiſerit uxorem ſuam,excepta ſcortationis cau
ſa,facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit,mœchatur.] Nō ſoluit Moſaica,ſed
corrigit: exterrens uirū,ut ne abſq; cauſa odio habeat uxorem. Nam ſi iuſta de cauſa
dimiſerit eam,nempe fornicantem,nulli condemnationi eſt obnoxius: quod ſi abſq;
fornicationis cauſa cōdemnatus eſt,cogit eam mœchari: ſed & qui accipit eam,mœ-
chus eſt. Niſi enim ille accepiſſet,rediſſet utiq; illa,& ſubdita fuiſſet uiro. Chriſtianū
aūt oportet eſſe pacificum,etiam ad alios,& multo magis cum uxore pacem habere.

Leuit. 19. Iterum audiſtis,quod dictum ſit priſcis: Non peierabis, ſed perſoluas domino iu
ramenta tua.] Hoc eſt,quando iuras,uera loquere.

Ego autem dico,nō iurare omnino:neq; per cœlū,quia ſedes dei eſt: neq; per ter-
ram,quia ſcabellū pedū eius eſt:neq; per Hieroſolyma,quia ciuitas eſt regis magni.]
Eſaiæ ultimo. Iudæi quia deum audierant dicentem: cœlū mihi thronus,terra autem ſcabellum: iu
rabant per elementa. Igitur dominus prohibens eos,non dicit quia pulchrum & ma-
gnum eſt cœlum,& terra utilis eſt, ideo per ea non iurare: ſed quia cœlū thronus eſt
dei,terra autem ſcabellum pedum eius,ut ne ſit locus idololatriæ. Forte enim in deo-
rum numerū relata fuiſſent elementa,à iurantibus per ea: id quod & antea factū eſt.

Neque per caput tuum iurabis,quia nō potes unum pilum album uel nigrum fa-
cere.] Deus ſolum per ſemetipſum iurat,utpote nulli ſubiectus: nos aūt quum non
ſimus noſtræ poteſtatis, quo pacto per caput noſtrum iurabimus? alterius enim eſt
poſſeſſio. Si enim tuum eſt caput,muta ſi potes unum capillum.

Sit autem ſermo ueſter,etiam,etiam: non,non.] Vt ne dicas: & quomodo fidem
mihi habebūt? inquit: Si ſemper uere loquutus fueris,& nunquam iuraueritis. Nul-
D li enim minus creditur,quàm ei qui frequenter iurat.

Quod aūt amplius his eſt,à malo eſt.] Iurare,inquit, & adijcere amplius ad etiam
uel nō,à diabolo eſt. Porrò ſi dixeris,quod & lex Moſi mala erit,quoniā iurare iubet.
Diſce,quod tunc nō erat malū iurare: poſt Chriſtum autem malū eſt, ſicut & circun
cidi,& in ſumma quicquid eſt Iudaicū. Surgere enim puero conuenit,uiro minime.

Exodi 21. Audiſtis quod dictum ſit,Oculum pro oculo,dentem pro dente.] Lex condeſcen
Deuter. 19. dens permittit,ut eadem quis patiatur quæ inflixit, ut ne mutuū offendant,uel timo-
re,ne eadem patiantur abſterriti.

Ego autem dico uobis,ut ne reſiſtatis malo: ſed quiſquis impegerit alapam in de-
xteram tuam maxillam,obuerte ei & alterā.] Malum hic diabolū uocat,qui per ho-
minem operatur. Non oportet igitur obſiſtere diabolo? Etiam. At non eſt repercu-
tiendum,ſed ſuſtinendū. Non enim igni extinguitur ignis,ſed aqua. Ne exiſtimes aūt
quod loquatur ſolum de percuſſione maxillæ, ſed de omni alio malo quod infligitur.

Et ei qui uult tecū iudicari,& tunicam tuam tollere,permitte ei & palliū:] Etiam
ſi quando te ad iudicem trahat,& obturbet,tunc dimitte ei & pallium. Nō ſi ſimplici
Tunica. ter petat. Tunica proprie dicitur,quam ſubuculam uel induſium uocamus: pallium
quo illam tegimus: quamuis ſæpe alia pro alijs dicantur.

Et qui te adegerit ad miliarium unum,uade cum eo duo.] Quid dico,inquit, tuni
cam & palliū? etiam corpus tuum da ei,qui te iniuſte trahit, & magis quàm ille uult.

Petenti abs te,da: & uolentem à te mutuū accipere, ne auerſeris.] Siue amicus,
ſiue inimicus,ſiue infidelis: ſiue pecunias petat,ſiue auxiliū aliud. Mutuū aūt non cū
fœnore dicit,ſed ſimpliciter uſum. Nam & in lege abſq; uſura mutuum dabant.

Leuit. 19. Audiſtis quod dictum,Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuū.
Ego autem dico uobis: Diligite inimicos ueſtros.] Venit ad uerticem uirtutum.
Quo quid maius? non eſt autem impoſſibile. Moſes enim & Paulus, Iudæos contra
ſe inſanientes,plus quàm ſeipſos diligebant,& omnes ſancti ſuos inimicos.

Bene precemini deuouentibus uos,benefacite his qui oderūt uos,& orate pro his
qui lædunt & inſectant uos.] Inter benefactores oportet illos habere. Omnis enim
qui

A qui nos tentat & persequitur, leuiorem facit pœnam, quàm pro peccatis ferre debere mus. Etiam alia ratione, nempe quia talem mercedem nobis dat deus. Audi enim.

Vt sitis filij patris uestri, qui est in cœlis: quia solem suum exoriri sinit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.] Vide quantum bonū dat, qui te odit & lædit, modo sustinere uelis. Per pluuiam autem & solem intellige etiam doctrinam & scientiam. Omnes enim illustrat & docet.

Nam si dilexeritis diligentes uos, quā mercedē habetis? nónne & publicani idem faciunt?] Trepidemus, quod neq; publicanis sumus æquales, neq; amātes diligimus. Et si dilexeritis amicos uestros, quid amplius facitis? nónne & publicani sic faciunt? Eritis igitur uos perfecti, sicut pater uester qui in cœlis est.] Nam hominū alios diligere, alios odio habere, imperfectorū: omnem autem diligere, perfectorum. *Diligere oēs.*

CAPVT VI.

Attendite, ne eleemosynam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab illis, alioqui mercedem uestram nō habetis apud patrem uestrū, qui est in cœlis.] Postquàm ad summam uirtutū charitatem duxit, nunc tollit inanem gloriam, quæ sequi solet bene operantes. Vide autem quid dicat. [Attendite, inquit, & cauete] quasi de aliqua mala bestia dicat, attende ne te dilaceret. Porrò licet coram hominibus eleemosynam facias, non autem ideo facias, ut uidearis ab hominibus, non condemnaris. Sin uanæ gloriæ scopū spectaueris, etiam si in penetralibus promptuarij tui feceris, condemnaris. Voluntatem enim uel coronat, uel punit deus.

Itaq; quū facis eleemosynā, ne tuba canatur ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in uicis, ut glorificentur ab hominibus.] Nō tubas habebant hypocritæ, sed animū eorū deridet hoc loco, quod eleemosynam suam uolebant celebrari. Hypocri-

B tæ sunt, qui alij sunt, alij apparent: & misericordes quidem uidentur, alij autem sunt. *Hypocritæ qui.*

Amen dico uobis, quod habent mercedem suam.] Quum laudantur enim, totum acceperunt ab hominibus.

Te aūt faciēte eleemosynā, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.] Per hyperbolen hoc dicit: quasi diceret, si possibile, etiam teipsum ignores. Vel etiā aliter. Sinistra est inanis gloria, dextra uero eleemosyna: nesciat igit eleemosynā inanis gloria. *Hyberbole.*

Vt sit eleemosyna tua in abdito, & pater tuus uidēs illud in abdito, reddat tibi in manifesto.] Quādo? tūc quū nuda & manifesta omnia erūt, & tūc magis glorificabere.

Et quando oras, non eris quemadmodū hypocritæ, quia amant in angulis platearum stantes orare, ut conspicui sint hominibus. Amen dico uobis, quod habent mercedem suam.] Hypocritas & illos nominat, uti eos qui uidentur attendere ad deum, sed ad homines magis attendunt, à quibus habent, hoc est accipiunt mercedem suam.

Tu autem quando oras, ingredere in cubiculum tuū, & clausa ianua tua, adora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi in manifesto.] Quid igitur, in ecclesia non orabo? Omnino, sed recto animo & citra ostentationem. Locus enim non nocet, sed modus & intentio. Multi enim etiam in abscondito orantes, hoc ut hominibus placeant, faciunt. *Orandū in ecclesia.*

Orantes aūt, ne sitis battologi in precibus uestris sicut ethnici.] Battalogia est nugacitas: ut exēpli gratia, petere aliquid terrenū, gloriā, diuitias, uictoriā. Battarismus enim est inarticulata uóx, qualis est puerorum; tu igitur ne nugax & multiloquus sis. *Battalogia.*

Putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur: ne igitur assimilemini eis.] Non sunt longæ preces faciendæ, sed breues quidem & crebræ: oportet enim pauca loquentes perseuerare in precibus.

Scit enim pater uester quibus indigetis antequàm petatis.] Non enim ut doceamus petimus, sed ut nos à temporalibus & secularibus curis abstrahamus, & ociose, & magna cum utilitate cum eo colloquamur. *Quare orandum.*

Sic igitur orate; Pater noster, qui es in cœlis,] Aliud est uotū, aliud oratio. Votū

C enim est promissio coram deo: ut quando promittit quis se abstinere à uino, uel alia quadam re: oratio autem petitio bonorũ. Dicens autem [pater] ostendit tibi quanta bona sis assequutus, factus filius dei. Et dum dicit [in cœlis] ostendit tibi patriã tuã, & domũ paternã. Nam si uis habere patrẽ deũ, in cœlos specta, & non in terram. Nõ dicit autem, pater meus, sed pater noster, ut omnes quasi fratres unius patris habeas.

Sanctificetur nomen tuum.] Hoc est, facito nos sanctos, ut & tu per nos glorificeris. Sicut enim blasphematur propter me, ita & sanctificatur propter me deus: hoc est, ut sanctus glorificatur.

Adueniat regnum tuum,] Secundus scilicet aduentus: nam fretus bona conscientia, precatur ut ueniat resurrectio & iudicium.

Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra.] Sicut, inquit, angeli faciunt uoluntatem, ita & nobis da eam facere.

Panem nostrũ supersubstantialem da nobis] Panem dicit, qui substantiæ & constitutioni nostræ sufficit.

Hodie.] Tollit curam de crastino. Corpus autem Christi panis est supersubstantialis: cuius esse participes citra condemnationem precamur.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.] Quia & post baptisma peccamus, precamur ut dimittat nobis: sic autem dimittet, quemadmodum & nos: si uindictæ auidi & memores fuerimus, nõ remittet. Habet me deus ut exemplar, & quod facio alij, facit & mihi.

Et ne inducas nos in tentationem,] Imbecilles sumus homines, ideo non debemus nosipsos in tentationes inijcere: sed si inciderimus, orandum ne absorbeamur à tentatione. Absorptus enim & uictus, ille in profundum tentationis inductus est: at non item qui incidit, & uincit.

Sed libera nos à malo.] Non dixit à malis hominibus: non enim illi nos iniuria
D afficiunt, sed malignus, dæmon scilicet.

Quoniam tuum est regnum & potentia, & gloria in secula, Amen.] Animat nos hoc loco. Nam si rex est, & potens pater ac gloriosus, omnino & nos uincemus malignum, & glorificabimur posthac.

Etenim si remiseritis hominibus delicta sua, remittet etiam uobis pater uester cœlestis.] Iterum nos docet esse alienos à uindicandi cupiditate. Memoriam autem patris inculcat, ut reuereamur eum, & quum eius simus filij, non exasperemur.

Quod si non remiseritis hominibus delicta sua, neque pater uester uobis remittet delicta uestra.] Nihil enim ita odit benignus deus, ut crudelitatem.

Porrò quũ ieiunaueritis, ne sitis sicut hypocritæ uultuosi. Obscurant enim facies suas, ut uideanẽ hominibus ieiunantes. Amen dico uobis, quod habẽt mercedẽ suã.] Obscuratio faciei, est pallor: quando nõ qualis est quis apparet, sed simulat tristitiã.

Tu autem ieiunans unge caput tuũ, & faciem tuã laua, ut ne uidearis hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscõdito, reddet tibi in manifesto.] Prisci in gaudij signum habebant ungi post lotionem, & tu quoque sic gaude & lætare. Per oleum autem & eleemosyna intelligitur. Porrò caput nostrum, hoc est Christum, oportet eleemosyna inungi: faciem autem, hoc est sensus, lachrymis lauare.

Ne thesaurizetis uobis thesauros super terrã, ubi ærugo & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt & furantur. Thesaurizate autem uobis thesauros in cœlo, ubi neq; ærugo, neq; tinea corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neq; corrumpũt.] Postq̃ inanis gloriæ morbũ eiecit, consequenter de inopia loquitur. Homines enim propter uanam gloriã multa possident. Ostendit quàm sit inutile thesauros habere super terram: quia ærugo & tinea corrumpunt cibos & uestes, fures aũt aurũ & argentũ. Deinde ne quis dicat ei, sed non omnia furto pereunt, inquit: Quamuis nihil horum sit, attamen sic addictum esse diuitiarum solicitudini, quomodo nõ miserum? ideo dicit:

Vbi enĩ est thesaurus uester, ibi erit & cor uestrũ. Lucerna corporis est oculus: si

igitur

A igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus
tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si igitur lux quæ in te, tene-
bræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ?] Hoc dicit, quod si adieceris animum opum solici-
tudini, extinxisti lucernam, obtenebrasti tuam animã. Sicut enim oculus, si simplex,
hoc est, sanus fuerit, illuminat corpus: si autẽ malus, hoc est, morbidus, obtenebrat:
ita & mens excæcatur præ solicitudine. Quod si mens obtenebrata fuerit, fit & ani-
ma tenebrosa, & multo magis corpus.

Nullus potest duobus dominis seruire.] Duos dominos dicit contraria præcipi-
entes. Exempli gratia, ut deus & Mammon. Nos autem facimus dominũ nostrũ dia-
bolum, sicut & uentrem deum. Natura enim & uere dominus deus. Mammonas au-
tem est iniustitia.

Aut enim unum odio habebit, & alterum illum diliget: aut huic adhærebit, & al-
terum illum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ.] Vides, quod non
potest diues & iniustus deo seruire. Abijcit enim diuitiarum amor à deo.

Propterea dico uobis, ne soliciti sitis animæ uestræ, quid esuri sitis aut bibituri, ne-
que corpori uestro quibus indumentis usuri.] Quod est hoc Propterea? à deo eijci
propter opes. Non comedit autem anima, incorporea enim est, sed iuxta cõmunem
consuetudinem loquutus est. Videtur enim anima non posse esse in corpore, nisi pa-
scatur caro. Nõ explodit aũt operari, sed seipsos totos curis tradere & negligere deũ,
hoc est quod prohibet: quoniã & agros colere oportet, & uitæ curam habere.

Nónne anima pluris est quàm cibus, & corpus quàm indumentũ?] Hoc est, qui
maius dedit animæ, formans scilicet corpus, non dabit & alimentũ & indumentum?

Aspicite ad uolatilia cœli, quia non serunt, neq; metũt, neq; cõgregant in horreũ,
& pater uester cœlestis pascit ea, nónne uos longe præcellitis illa?] Potuisset afferre
in exemplũ Eliam uel Ioannem, & meminit auiũ: ut admoneat nos etiam illis brutio
B res esse. Pascit aũt eas deus, qui indidit eis naturalem scientiam ad colligendas escas.

Quis aũt ex uobis solicitus potest apponere ad staturã suã cubitũ unũ?] hoc, inqt,
quod licet solicitus sis, nihil poteris, nõ uolente deo. cur igit inuanũ crucias teipsum?

Et de uestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescant, nõ
laborant neq; nent. Dico autem uobis, quod neq; Solomon in omni gloria sua ami-
ctus fuit, ut unum ex his.] Non solum per aues ratione carentes nos admonet, sed &
per lilia quæ maturescunt. Nam si deus illa ornauit, quamuis nulla necessitas exigat,
quanto magis penuriam nostram in uestibus supplebit? Ostendit autem, quod licet
multum solicitus sis, non poteris tamen ornari sicut lilia: quandoquidem neq; Solo-
mon prudẽtissimus & delicatissimus, in omni regno suo potuit ornari ut unũ ex illis.

Quod si gramen agri, quod hodie quũ sit, cras in elibanũ mittitur, deus sic uestit,
an non multo magis uobis id faciet parũ fidentes?] Discimus hoc loco, quod nullus
curare debet ornatum. Hoc enim caducorũ florum est: & quod ornatur, fœnum est.
Vos autem dixit rationales, quibus deus animã & corpus formauit. Parũ fidunt autẽ
oẽs soliciti. Nam si perfectã in deũ haberent fidem, nõ tam uacillanter soliciti essent.

Ne igitur soliciti sitis, dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus ope-
riemur? Hæc enim omnes gentes quærunt.] Comedere & bibere non prohibet, di
cere autem, quid comedemus? prohibet: sicut dicunt diuites uesperi, Quid comede
mus mane? Vides, quod delicias & luxum prohibet.

Scit enim pater uester cœlestis, quod habetis his omnibus opus. Quærite autem
primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur uobis.] Regnum
dei bonorum fruitio est, illa autem per iustitiam contingit. Omni igitur quærenti spi
ritualia, adduntur etiam corporalia liberalitate dei.

Ne igitur soliciti sitis in crastinum. Nam dies crastinus curam habebit suipsius.
Sufficit enim diei sua malitia.] Malitiã diei, afflictionem & calamitatem uocat: suf-
ficit enim tibi, quod hodierna afflictione obrueris: quod si & pro crastino solicitus
fueris, quando uacabis deo, semper temetipsum crucians pro corporalibus?

C

CAPVT VII.

NE iudicetis, ut ne iudicemini.] Nõ reprehẽdere prohibet, ſed cõdemnare: nã reprehenſio utilis eſt, cõdemnatio aũt probroſa, & deſpectus plena. Vel aliter, intellige de eo qui magnis peccatis obnoxius, opprobrat, alios & cõdemnat minus culpabiles, & in his quæ deus iudicaturus eſt.

Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini: & qua menſura metimini, metiẽtur uobis. Quid autem uides feſtucã, quæ eſt in oculo fratris tui, trabem autem quæ eſt in oculo tuo nõ uides? Aut quomodo dices fratri tuo: Sine, eijciam feſtucam oculi tui: & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, eijce primũ trabem ex oculo tuo, tunc uidebis, ut eijcias feſtucã ex oculo fratris tui.] Carpturum alios, oportet immaculatum eſſe. Nã habens trabem in oculo ſuo, hoc eſt magnum lignum, magnum ſcilicet peccatũ, & reprehendens alium, feſtucã habentẽ, impudentiorẽ illũ facit. Oſtendit autem dominus, quod magnus peccator nõ poteſt bene uidere peccatum fratris. Nam qui habuerit in oculo trabem, quomodo uidere poteſt aliũ mediocriter malũ?

Ne detis ſanctũ canibus, neq; mittatis margaritas ueſtras ante porcos, ne forte cõculcent eas pedibus ſuis, & cõuerſi diſrumpant uos.] Canes ſunt infideles, porci aũt porcinam uitam agentes. Myſteria igitur incredulis non ſunt prodenda, neq; clari & margaritis ſimiles ſermones de theologia immundis cõmunicandi. Porci enim cõculcan quæ dicunẽ, canes aũt conuerſi lacerant uos: quod fecerunt philoſophi, quũ audiren: crucifixũ Chriſtũ. Dilacerant aũt uos ratiocinando impoſſibile eſſe cauillantes.

Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur uobis. Oĩs enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti, aperietur.] Imperauit uobis in ſuperioribus magna & difficilia. Oſtendit igitur hoc loco, quomodo imperata perficiantur, nempe per preces continuas. Petite enim dixit, hoc eſt ſemper. Non

D enim dixit petatis ſemel. Deinde & exemplo humano confirmat dictum.

An quis eſt ex uobis homo, quem ſi petierit filius eius panem, lapidem daturus ſit illi? aut ſi piſcem petierit, num ſerpentẽ addet illi?] Erudit hoc loco, qđ oportet uehementer petere, & utilia petere. Sicut enim uos, inquit, uidẽtes filios ueſtros utilia petere, panẽ & piſcẽ, datis oĩa quæ petierint: ita & uos ſpiritualia quærite, nõ carnalia.

Si igitur uos, quũ ſitis mali, noſtis dona bona dare filijs ueſtris: quãto magis pater ueſter qui in cœlis, dabit bona petẽtibus ſe?] Malos nominat homines ad deũ cõparatos: quoniã natura noſtra bona eſt, utpote à deo cõdita, uoluntate aũt mali ſumus.

Tobiæ 4. Omnia igitur quæcũq; uolueritis ut faciant uobis homines, & uos facite eis. Hæc enim eſt lex & prophetæ.] Breuem ad uirtutẽ uiam oſtendit. Ex nobis enim ſcimus quid facto opus. Nam ſi uis beneficia accipere, benefac: ſi uis diligi ab inimicis, dilige etiã inimicos. Etenim lex dei & ꝓphetæ illa dicũt: fermè & naturalis lex præcipit.

Introite per anguſtã portã, quia lata eſt porta, & ſpatioſa uia, quæ ducit ad interitum, & multi ſunt qui ingrediuntur per eam.] Anguſtã portã uocat tentationes uoluntarias, ueluti ieiuniũ & alia: & præter noſtram uoluntatem euenientes, ut uincula, perſequutiones. Quemadmodũ autem corpulentũ, uel ſarcinis onuſtum per anguſtã ingredi nequit: ita neq; delicatus uel diues: per latam autem tales uadunt. Cæterum oſtendens, quod & anguſtia temporaria ſit, & latitudo cõpendioſa, portam & uiam uocauit. Per afflictionẽ enim qui affligitur, quaſi per portã tranſit, & delicatus quaſi per uiam ingreditur: & quia utraq; temporaria, eligatur quæ melior.

Quid anguſta eſt porta & ſtricta uia, quæ ducit ad uitam, & pauci ſunt inueniẽtes eam.] Admiratiua dictio eſt, Quid, Admiratur enim, pape quàm anguſta eſt. Quomodo igitur alibi dicit, onus meum leue? propter futuras retributiones.

Attendite à falſis prophetis, qui ueniunt ad uos in ueſtimẽtis ouiũ, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces, à fructibus eorũ cognoſcetis eos.] Vafri & impoſtores hæretici, propterea dicit, attendite, hoc eſt, cauete. Blandiloquentiã enim prætexunt, & uitam ſimulant ſanctam, ſed intrinſecus latet aculeus. Indumentum aũt ouis eſt & manſuetudo, quã uſurpant dum adulantur & decipiunt. A fructu aũt cognoſcuntur, hoc eſt

operum

A operum & uitæ. Nam licet & ad tempus simulent, sed produntur successu temporis.

Nunquid colligũt à spinis uuam, uel à tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: arbor autem putris, fructus malos facit.] Spinæ & tribuli sunt hypocritæ. Spinæ, ut occulte carpentes: tribuli, ut uafri & uersatiles. Arbor autem putris, omnis qui tristi & dissoluta uita putrescit.

Nõ potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor putris fructus bonos facere.] Quandiu est putris, non potest: ubi autem conuertitur, potest. Vide enim, quod non dixit, non poterit: sed quatenus est putris, bona non parit.

Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, & in ignem mittitur. Vtiq; ex fructibus agnoscetis eos.] His Iudæos perstringit: nã & Ioannes talia eis dicebat. Arbori autem confert hominem, eo quod potest à sterili peccato in uirtutem inseri.

Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorũ: sed faciens uoluntatẽ patris mei qui in cœlis est.] Hoc loco ostendit seipsum dominũ, quandoquidem dicit, domine domine; nam ita se & deum dicit. Docet aũt nos, si fidem absq; operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturam. Nam dicendo, qui facit uoluntatem, non dixit, qui semel fecit, sed qui usq; ad mortem facit. Et non dixit uoluntatem meam, ne offenderet auditores, sed patris mei. Omnino autem una eademq; uoluntas est patris & filij, nisi degener sit filius.

Multi autem dicent mihi in die illa, domine domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes fecimus? Et tunc confitebor eis; Nunquam cognoui uos, descedite à me operarij iniquitatis.]
Multi quũ prædicare incipiebãt, ejciebant dæmonia, & quamuis indigni essent, per
nomen tamen Iesu fugabant dæmones. Nam gratia etiam per indignos efficax est, si-
cut per indignos sacerdotes sanctificamur: & Iudas quoq; signum fecit & filij Sceuæ.
Quod autem dicit, nunquam cognoui uos, hoc uult; Neq; tunc, quando miracula fa-
B ciebatis, diligebam uos. Hoc enim loco charitas cognitio dicitur.

Omnem igitur qui audit sermones meos, & facit eos, assimilabo eũ uiro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petrã.] Absq; deo uirtus perfici nequit, idcirco inquit: assimilabo eum uiro prudenti. Petra autem est Christus, domus autẽ anima. Quicunq; igitur animã suã ædificabit, operando mandata Christi, illum neq; pluuia, id est diabolus, qui de cœlo decidit: neq; flumina, homines scilicet lædentes, qui ab hac pluuia multiplicantur: neque uenti, hoc est spiritus mali, & in summa tentatiões oẽs, si talis fuerit, poterint deijcere.

Et omnis qui audit sermones meos, & nõ facit eos, assimilabitur uiro stulto, qui scilicet extruxit domũ suam super harenam: & descẽdit pluuia, & uenerunt flumina, & spirauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, fuitq; ruina eius magna.] Non dixit assimilabo eũ, sed per seipsum assimilabitur stulto; ille qui credit quidẽ, nõ autem operatur, hic est qui super harenã ædificat, ignauiter operãs; propterea & à tentationibus deijcitur, irruit, hoc est impingit in eũ tẽtatio & cadit. Nullus aũt infideliũ cadit. Illi eñ oẽs humi iacẽt, at fidelis stat. Et fit ruina, quia Christianus est, magna.

Et factum est, quum consummasset Iesus sermones illos, obstupuerũt turbæ in doctrina eius. Erat enim docens eos, ut authoritatem habens, & non sicut scribæ.] Non principes obstupuerũt; quomodo enim quum odio haberẽt? sed innocua plebis multitudo. Mirabantur non facundiam uerborum, sed libertatem; maiorem enim quàm prophetæ præ se ferebat libertatem. Illi enim dicebãt, Hæc dicit dominus; Christus autem ut deus, Ego dico uobis.

CAPVT VIII.

QVum autem descenderet à mõte, sequutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus accessit, & adorauit eũ, dicens; Domine si uis, potes me mundare.] Leprosus enim, utpote ciuilis & modestus non ascendit in montem, ut ne doctrinæ obesset; quum igitur descendisset, adorauit, magnam

C præ ſe ferens fidem. Non dixit, ſi obſecraueris deum, curabis me: ſed ſi uis, & ideo es Chriſtus.

Et extenta manu ſua tetigit eum, dicens: Volo, mundus eſto. Et confeſtim mūdata eſt lepra illius. Dicitq́ꝫ ei Ieſus: Vide nulli dixeris, ſed uade, teipſum oſtēde ſacerdoti, & offer munus quod præcepit Moſes in teſtimonium illis.] Attigit leproſum, oſtendens quod non obnoxius ſit legi, quæ præcipit ne tāgatur leproſus, ſed dominus eius ſit, & quod mundo nihil ſit immundum, & quod ſancta eius caro ſanctificationē cōmunicet. Fugiens autem gloriam, iubet ut nulli dicat, ſed oſtēdat ſe ſacerdoti. Nam niſi ſacerdos mūdum pronunciaſſet, extra ciuitatem illi manendum fuiſſet. Præcepit quoq́ꝫ, ut offerat donum in teſtimoniū Iudæis: hoc eſt, quando me arguunt, ut deſtructorē legis, tu mihi teſtis eris, qui nūc iuſſus es à me, ut offeras ea quæ in lege ꝑficiūt.

At quum ipſe ingreſſus eſſet Capernaum, acceſſit ad eum Centurio, obſecrans eū & dicens.] Neque hic in monte acceſſit, ut ne præiudicaret doctrinæ. Idem autem
Luc. 7. hic eſt, qui & apud Lucam. quamuis aūt Lucas dicat, quod alios miſerit nūcios ad Ieſum, non cōtradicit tamen Matthæo dicenti, quod per ſe acceſſerit. Veriſimile enim eſt ipſum principio alios miſiſſe, deinde periculo creſcente, per ſe acceſſiſſe ac dixiſſe:

Domine, puer meus decumbit domi paralyticus, grauiterq́ꝫ cruciatur. Et dicit illi Ieſus: Ego quum uenero, curabo eum.] Non attulit puerum in lecto, credens quod & abſentem curare poſſet. Quapropter

Et Centurio reſpondens, dixit: Domine, non ſum idoneus, ut ſub tectū meum ingrediaris, ſed tantum dic ſermonem, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate, & habeo ſub me milites, & dico huic, uade, & uadit: & alteri, ueni, & uenit: & ſeruo meo, fac hoc, & facit. Vt autem hæc audiuit Ieſus, admiratus eſt, & dixit his qui ſequebantur: Amen dico uobis, ne in Iſraēl quidem tantam fidem inueni.] Si ego (inquit) qui regis ſeruus ſum, militibus mihi ſubditis impero, tu multo magis im
D perare potes morti & morbis: ita ut ab hoc recedant, ad alium aūt ueniant. Corpora-
Morbi milites dei. les enim morbi, milites ſunt, & ultores dei. Proinde admiratᷓ Chriſtus, & dicit, quod neq́ꝫ in Iſraelitis tantam inuenerit fidem, quantam in hoc gentili.

Dico autem uobis, quod multi ab oriente & occidente uenient, & accumbent cum Abraham, & Iſaac, & Iacob. Filij uero regni eijciētur in tenebras exteriores, illic erit ploratus & ſtridor dentium.] Non dixit quod multi gentiles accubituri eſſent, ut ne Iudæos exaſperaret: ſed adumbrando rem dixit: Multi ab oriente & occidente. Mentionem autem fecit Abrahæ, oſtendens quod non ſit contrarius legi ueteri. Porrò dicens tenebras exteriores, monſtrauit eſſe pœnas quaſdam tolerabiliores & leuiores.
Filij regni Iudæi. Sunt enim & in ſupplicijs gradus. Filios autem regni Iudæos dicit, ad quos & promiſſiones factæ ſunt. Filius enim (inquit) primogenitus meus Iſraēl.

Et dixit Ieſus centurioni: Abi, & ſicut credis, ita fiat tibi. Et ſanatus eſt puer eius in
Exodi 4. hora illa.] Declaratur ex his, quoniam ſi ille uerbo ſanatus eſt, uere etiam dictū quod Iudæi abijciendi eſſent.

Et ingreſſus in domum Petri, uidit ſocrum eius decumbentem & febricitantē, tetigitq́ꝫ manum illius, & reliquit illam febris. Et ſurrexit, ac miniſtrauit illis.] Intrauit in domū Petri, ut comederet, & attingens manu ſocrum Petri, nō ſolum febrim extinxit, ſed & ſanitatem integrā præſtitit, ita ut receptis uiribus etiam miniſtrare ualeret. Scimus alioqui, multo uix tempore cōualeſcentes cōfirmari. Quum alij Euangeliſtæ dicāt, quod obſecrarint eum, & ſic curata ſit: Matthæus hoc breuitatis rationē habēs
Luce 4. prætermiſit. Dicebā enim tibi in principio, aliū dicere, quod alius omittit. Porrò diſce
Nuptiæ uirtutibus nō obſūt. hic, quod nuptiæ non à uirtute prohibent: princeps enim apoſtolorum ſocrū habuit.

Veſpere aūt facto, attulerunt ei dæmoniacos multos, & eiecit ſpiritus uerbo, & o-
Eſa. 53. mnes male habētes curauit, ut impleatur dictum per Eſaiā prophetā, dicentē: Ipſe infirmitates noſtras ſuſcepit, & morbos portauit.] Veſperi & intēpeſtiue languidos adducebāt. Ipſe aūt, utpote miſericors, curauit omnes. Deinde, ne diſcredas, quomodo tot morbos tā breui tēpore curauerit, affert Eſaiā teſtē. Tametſi propheta de pec-

catis

A catis hoc dicat. Matthaeus aūt de morbis posuit, eo quod pleriq; ex peccatis accidit

Quum uidisset autem Iesus turbas multas circum sese, iussit ut abirent in ulteriorē ripam.] Non erat gloriae quaesitor, & per hoc etiam Iudaeorum declinabat inuidiam.

Et quum audisset unus scriba, dixit ei: Praeceptor sequar te quocunq; ieris. Dicit ei Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres coeli nidos: at filius hominis non habet, ubi caput reclinet.] Scribam dicit literam legis scientē. Hic igitur ut uidit multa signa, arbitratus est ex his Iesum quaestum facere: & idcirco laborabat, ut eum sequi posset, quo & ipse aliquid colligeret. Christus autem cogitationi eius occurrēs, quasi in hūc modum dicit: Videris me uelle sequi, ut opes colligas: nō uides, ne domū quidem mihi esse, talem esse oportet & eum qui me sequitur. Haec autem dicebat, quasi pigeret eum comitatus eius: at ille secessit. Nonnulli uulpes & uolatilia diabolos dicūt: quasi diceret, daemones in te habitant, unde ego in anima tua quietem non inuenio.

Alius autē ex discipulis suis dixit ei: Domine, permitte mihi primū abire, ut sepeliam patrē meū. At Iesus dixit illi: Sequere me, sine mortuos sepelire mortuos suos.] Postquàm quis sese tradiderit deo, nō debet denuo ad uitae huius curas cōuerti. Oportet sanè & parentes uenerari, sed magis oportet uenerari deum. Huius autē pater incredulus erat, quod manifestū ex eo quod dicit: Sine mortuos sepelire mortuos suos, hoc est infideles. Si autem illis neq; patrē sepelire licuit; uae his, qui monasticen professi, ad mundana regrediuntur negocia.

Et quū esset ingressus nauim, sequuti sunt eū discipuli sui: & ecce terraemotus magnus factus est in mari, ita ut nauis à fluctibus operiretur: ipse uero dormiebat.] Discipulos solos seruauit secum, ut miraculum uiderent. Permisit autem tempestatē oriri, ut ad tentationes exercerentur, & ut per miraculū crederent. Dormiuit uero, ut timore perculsi suam agnoscerent infirmitatem, & eum obsecrarent, ac dicit.

Et accedentes discipuli, excitauerūt illū, dicētes: Domine, serua nos, perimus. Et dicit eis: Quid timidi estis, parum fidētes?] Non incredulos dicit, sed paruae fidei. Nā
B per hoc quod dicunt: Domine serua nos, fidem mōstrant. quod autē dicunt, perimus, non est fidei. Illo enim simul nauigante, nō erat formidandū. Vide autē, quod exprobrans eis ut timidis, ostendit timorem afferre pericula. Idcirco primū sedat turbationem animae illorum, & tunc soluit etiam maris tempestatem.

Tūc enim (inquit) excitatus, increpauit uētos & mare, & facta est serenitas magna. homines uero admirabantur, dicentes: Qualis est hic, quia uenti & mare obediūt ei.] Quod uidebatur, hominis erat: opera autem dei.

Et quum uenisset ad ulteriorem ripam in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo daemoniaci.] Dubitantibus illis in naui, qualis esset, ueniunt daemones praecones. Quamuis autē tam Marcus quàm Lucas unum dicant, habentē legionem. At tu intellige, quod unus ex his duobus fuerit insignior forte. A seipsis autem ad illum uenerunt: nemo enim illos adducere audebat, tam crudeles erant.

C E monumentis egressi: erant autē saeui supra modum, ita ut nemo posset trāsire per uiam illam.] In monumētis uersabantur. Daemones dogma quoddam instituere uolebant, quod animae mortuorū fiant daemones: quod nemo credere debet. Anima enī egressa, in mundo non errat. Iustorum enim animae in manu dei sunt, peccatorum uero & ipsae hinc abducuntur: ut anima diuitis.

Apparitiones animarū falsae. Vbi purgatorium.

Et ecce clamabant, dicentes: Quid nobis & tibi Iesu fili dei? uenisti huc ante tempus ut torqueas nos?] Ecce filium dei praedicāt, prius cōfitentes inimicitias. Tormentum aūt & cruciatum putāt, si non permittantur laedere homines. quod aūt dicit, ante tempus, intellige quod existimabant Christū non ferentem immensas ipsorum malitias, non expectaturum tēpus suppliciorū: id quod non est: nam usq; ad consummationem mundi sinentur certare nobiscum.

Erat autem procul ab illis grex porcorum multorū pascens: daemones autem rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos, permitte nobis, ut eamus in gregem porcorū. Et ait illis: Abite. Illi uero egressi, abierunt in gregem porcorū.] Daemones petunt, ut

C uel suffocatis porcis contristent dominos illorum, ut ne Christum susciperent. Christus autem concedit dæmonibus: monstrans qua amaritudine & odio erga homines ferantur, & si potestas eis daretur, & nõ prohiberentur, peius nos quàm porcos illos affligerent: Ipse enim custodit dæmoniacos, ne seipsos occidant.

Dæmonum in homines sæuitia.

Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porrò qui pascebant, aufugerunt: & digressi in ciuitatem, renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occursum Iesu: & quum uidissent illum, rogabant ut decederet à finibus suis.] Tristitia affecti erant, & existimabant se grauius quiddam passuros, & ideo deprecabãtur eum. Tu autem disce, quod ubi est uita porcina, ibi non manet Christus, sed diabolus.

CAPVT IX.

ET ingressus nauem, traiecit ac uenit in suam ciuitatem. Et ecce adduxerũt illi paralyticum in lecto decumbentem.] Suam ciuitatem Capernaum dicit, illic enim habitabat. Bethleem enim peperit, Nazareth educauit, Capernaum præbuit domiciliũ. Paralyticus autem ille alius est, quàm is qui apud Ioannem. Ille enim erat in probatica piscina in Hierusalem, hic autẽ in Capernaum. Et ille quidem nõ habuit hominem, hic autẽ à quatuor portatur, sicut Marcus dicit: & per tectum demittitur, quod à Matthæo prætermissum.

Ioan. 5. *Marci 2.*

Quumq; uidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.] Filium uocat, uel ut creaturam dei, uel ut eum qui crediderat: declarans autem quod paralysis ex peccatis esset, primum peccatũ soluit.

Et ecce scribæ quidam dixerũt intra semetipsos: Hic blasphemat. Et ut uidit Iesus cogitationes illorũ, dixit: Vt quid uos mala cogitatis in cordibus uestris? Quid enim est facilius dictu, Remittuntur tibi peccata: an dicere, Surge & ambula?] Vel ex hoc quod cogitationes resciuit, ostendit se deum. Arguit igitur eos fermè, sic dicens: Vos quidem putatis me blasphemũ, eo quod pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est. Videtur autẽ uobis, quod ego per hoc effugium quæram, ut nõ re-D prehendar. Ego igitur & ex corporis cura fidem uobis facio, quod animas sanem. Per rem minorem quidẽ, sed quæ difficilior uideatur cõfirmans & peccatorũ remissionẽ: quæ magna quidem est, sed facilior uobis uidetur, eo quod minor appareat.

Vt autem sciatis, quod potestatem habeat filius hominis super terrã remittere peccata, tunc dicit paralytico: Surge, & tolle lectum tuum, & uade in domũ tuam. Surrexitq; ille, & abijt in domum suam. Et quum uidissent turbæ, admiratæ sunt, & glorificauerunt deum, qui dedit hominibus potestatem talẽ.] Iniunxit ei, ut lectũ gestaret, ut ne phantasia uideatur, & ut turbæ simul uideant miraculũ: maximũ enim omnium existimabant purum quendam hominem.

Et præteriens Iesus illinc, uidit hominẽ sedentẽ in teloneo, qui Matthæus dicebatur, & dicit illi: Sequere me. Et surrexit, ac sequutus est eum.] Non post Petrũ & Ioannem hunc uocauit, sed quando uidit obtemperaturũ. Sic & Paulũ uocauit postea suo tempore. Admirare autem Euãgelistam, quomodo uitã suam inuulgat, quam occultarunt alij, eum appellantes Leui. Dei autem opus fuit, solo uerbo eum conuerti.

Et factũ est illo recumbente in domo, & ecce multi publicani, & peccatores uenerunt, & recubuerunt cũ Iesu & discipulis suis. Et quum audissent pharisæi, dixerũt discipulis eius: Cur cũ publicanis & peccatoribus sumit cibũ præceptor uester?] Gaudens Matthæus, quod ad se diuertisset Iesus, publicanos alios uocauit. Christus autẽ simul uescebatur cum eis, ut eis prodesset, tametsi propter hoc male audiret. Pharisæi enim uolentes discipulos ab eo auellere, accusabant publicanorum conuiuium.

Iesus ubi audiuit, quid inquit? Non opus habent ij, qui ualẽt, medico, sed male habentes. Ite autem, & discite quid sit: Misericordiam uolo, & nõ sacrificium. Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.] Nõ ueni (inquit) nunc tanquam iudex, sed medicus: unde & fœtorem fero. Arguit autem illos ut imperitos, dicẽs: Ite,

&

A & discite, hoc est, quia hactenus non didicistis, uel saltē nunc ite & discite, quod deus
maioris facit misericordiam in peccatores, quàm sacrificium. Quod autem dicit, Nō
ueni uocare iustos: per ironiam dicit, hoc est uos qui iustificatis uosmetipsos: quia nul
lus hominū erat iustus (sed peccatores) nō ut maneāt peccatores, sed ad pœnitentiā.

Tunc accedunt discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos & pharisæi ieiunamus fre-
quenter, discipuli autem tui nō ieiunant?] Discipuli Ioannis inuident gloriæ Christi,
& reprehendunt eū non ieiunantē. Dubitabant enim, quomodo uincerent absq; cor
poris castigatione affectiones, id quod Ioannes nō potuit. Ignorabant enim, quod Io
annes homo esse purus, & uirtute iustus: Christus autem uirtus ipsa, utpote deus.

Dixit igitur illis Iesus: Nō possunt filij thalami lugere, quandiu cū eis est sponsus.
Venient autem dies, quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabūt.] Præsens (in-
quit) tempus, tēpus gaudij est, quandiu cū discipulis sum. Spōsum enim seipsum uo
cat, quod cooptet sibi nouam cōgregationē, hoc est ecclesiam: mortua ueteri, hoc est
synagoga. Filios autem thalami, apostolos uocat. Tempus uero ieiunij, quū ego pas-
sus fuero, & assumptus in cœlum. Ieiunabunt fame & siti, persequutionem patiētes.
Ostendit autem quàm imperfecti sint discipuli, & dicit:

Nullus immittit assumentum panni rudis in ueste ueteri: tollit enim supplemētum *Nō iniungēda*
illius à uestimēto, peiorq; fit ruptura. Neq; mittūt uinū nouum in utres ueteres, alio- *dura discipulis*
qui rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt: sed mittunt uinum nouū
in utres nouos, & utraq; simul seruantur.] Nōdum inquit, facti sunt discipuli fortes,
sed opus habent intelligentia: ne ꝑ grauis moles illis imponenda mandatorum. Hæc
autē dicebat, docens & discipulos, ut & ipsi docturi orbem, indulgentes sint. Pannus
enim rudis ieiuniū est, & uinū nouū: uestis aūt uetus & utres, infirmitas discipulorū.

Quum hæc illis loqueretur, ecce princeps accessit, & adorauit eū, dicēs: Filia mea
B dudum defuncta est: sed ueni, & pone manum tuā super eam, & uiuet. Surgensq; Ie-
sus, sequutus est eum, & discipuli eius.] Videtur ille fidem habere, quamuis nō ma-
gnam. Obsecrat enim Iesum, nō ut solum uerbum dicat, sed & ut ueniat & manum
imponat. Defunctā autē esse dicit filiā, quamuis apud Lucā dicatur nōdum defuncta, *Lucæ 8.*
dicet autē uel ut coniectans, eo quod reliquerat eam iam extremum exhalantem spi-
ritum, uel ut augens calamitatem, quo ad misericordiam prouocaret Christum.

Et ecce mulier, quæ sanguinis ꝓfluuio laborauerat annis duodecim, accessit à ter-
go, & tetigit fimbriam uestimēti eius. Dicebat enim intra semetipsam: si tantum teti
gero uestē eius, salua ero. Iesus autē conuersus, ut uidit illam, dixit: Cōfide filia, fides
tua saluā te fecit. Et salua facta fuit mulier ex hora illa.] Mulier hæc, quoniā immun-
da erat, ob pietatē non accessit manifeste, ne forte quo pacto probiberetur, quamuis
autē putabat se posse latere, ueruntamen sperauit se sanitatē assequuturam, si tantum
summā eius uestem cōtingeret, quæ per fimbriā significatur. At saluator prodit eam,
non ut amans gloriæ, sed ut fidem illius ad nostram utilitatē declararet, & ut in fide ro
boraretur etiā archisynagogus. Cōfide autē, dicit ei, eo quod timida erat, quia furtim
donum acceperat. Et filiam uocat, ut fidelem. Ostēdit item, quod nisi habuisset fidē,
neutiquam recepisset beneficium, quamuis sanctas cōtigisset uestes. Dicūt autē, ꝗd
statuam domino fecerit, ad cuius pedes nascatur herba, quæ profluuio sanguinis la-
borantibus medeatur: quam Iuliani temporibus impij contriuerunt.

Et quum uenisset Iesus in domum principis, & uidisset tibicines, & turbā tumul-
tuantē, dicit illis: Secedite, nō enī mortua est adolescentula, sed dormit. & deriserunt
illum.] Quoniā nondum nupta erat, deflebant eam nuptialibus tibijs, secundum legē
hoc facientes. Dormire autē dicit illam, eo quod apud se mors somnus esset: ualebat
enim facile suscitare. Cæterum quod deriserunt eum, ne mireris: nam testimoniū am-
plius dant miraculo, quod uere mortuam suscitarit. Ne quis enim diceret, quod in ex-
cessu quodam esset, idcirco in confesso erat apud omnes eius mors.

Vbi autē eiecta est turba, ingressus est, & tenuit manū illius: & surrexit adolescen
tula. Et emanauit fama illa in totam terram illam.] Vbi turba est & tumultuatio, nō

C operatur miracula Iesus. Tenet autem manũ, uirtutem illi dans. Et tu si mortuus fueris peccatis, tunc surges, quando apprehendet manum tuam, ita ut opereris, eiecta turba, & tumultuatione sedata.

Et quum discessisset illinc Iesus, sequuti sunt illum duo cæci, clamantes, & dicentes: Miserere nostri fili Dauid] Cæci, ut deo dicebant, miserere: ut homini aũt dicebant, fili Dauid. Celebre enim erat apud Iudæos, Messiam è semine Dauid uenturũ.

At quum uenisset in ædes, adierunt illum cæci. Et dicit illis Iesus: Creditis quod possim hoc facere? dicunt illi: Etiã domine.] Trahit secũ cæcos usq; in domũ, ut monstret solidam illorum fidem, & condemnet Iudæos. Interrogat autem eos, an credãt: ostendens fidem omnia perficere.

Tunc tetigit oculos illorum, dicens: Secundum uestram fidem fiat uobis. Et aperti sunt illorũ oculi.] In domo seorsim curat, ut uitetur inanis gloria. Per omnia enim docet modestiam & humilitatem mentis.

Et interminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autẽ ut egressi sunt, diffamauerunt illum in tota terra illa.] Vides quomodo fastum fugerit. Illi uero non ut inobedientes, sed ut grati diuulgauerunt. Quamuis autem alicubi dicere uidetur. Abi & narra gloriã dei, nõ est huic cõtrarium; uult em̃ apud se manẽtes, nihil dicere, narrare autem gloriam dei apud alios.

Quum autem illi egrederentur, adduxerunt illi hominem mutum & dæmoniacũ, & eiecto dæmonio, loquutus est mutus.] Non erat morbus naturalis, sed à dæmone immissus, propterea & alij adducunt illum: non enim per seipsum orare poterat, quia dæmon eius linguã uinxerat, unde neq; fidem exigit, sed statim curat, eiecto dæmone mutum loqui prohibente.

Et admiratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israël.] Admiratæ turbæ, Christũ & prophetis & patriarchis præposuerunt: nam potestate sua curabat, nõ D sicut illi, precantes. Videamus autem & pharisæos quid dicant.

Pharisæi autem dicebant: In principe dæmoniorum eijcit dæmonia.] Summæ stultitiæ sermones illi sunt: nullus enim dæmon eijcit dæmonem. Esto autẽ, quod dæmones eijciat, uti seruiens dæmonum principi, morbos igitur & peccata quomodo soluebat, & regnum dei prædicabat? nam dæmon contrario modo morbos auget, & à deo separat.

Et circũibat Iesus ciuitates omnes, ac uicos, docens in synagogis illorũ, & prædicans Euangeliũ regni, & sanans omnẽ morbũ, ac omnẽ languorem.] Quoniã misericors est, nõ expectat illos ad se uenientes: sed ipse prospiciẽs ne habeant excusationẽ, quod nullus illos docuerit, opere aũt & sermone trahit eos docẽs, & miracula faciẽs.

Quum uidisset autẽ turbas, misericordiæ affectu motus est erga illos, quod essent destituti ac dispersi uelut oues non habentes pastorem.] Non habebant pastorem, eo quod principes illorum non solum nõ corrigebant, sed & nocebant. Veri enim pastoris est erga gregem misericordia affici.

Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarij autem pauci: rogate igitũ dominũ messis, ut extrudat operarios in messem suam.] Messem uocat magnitudinẽ ministerij quo egebant: Operarios autem eos, qui docere debebant, quales tunc non erant in Israel. Dominus autem messis, dominus apostolorũ & prophetarum. Manifestum aũt hoc ex eo quod ordinauit apostolos, non petendo deum. Audi enim.

CAPVT X.

ET accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatẽ super spiritus immundos, ita ut ipsi eijcerent & sanarent quemuis morbũ, & quemuis languorem.] Duodecim discipulos eligit iuxta numerũ duodecim tribuum, uirtutemq; illis tradidit, quamuis pauci essent, ac emisit. Pauci enim per angustã portam transeunt: dedit enim eis faciẽdi miracula uirtutem, ut in admirationem adducerent, & magis obtemperantes doctrinæ habeant auditores.

Duodecim

Duodecim autẽ Apostolorum nomina sunt hæc:Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius.] Enumerat autem discipulorum nomina,propter pseudapostolos. Præponit autem Petrum & Andream, quoniã & primũ erant uocati.Deinde ponẽs filios Zebedæi,præponit Iacobum Ioanni:non propter dignitatem, sed quia ita acciderat. Dicit igitur:

Iacobus Zebedæi filius,& Ioannes frater eius,Philippus & Bartholomæus,Thomas & Matthæus publicanus,Iacobus Alphæi &Lebbæus cognominatus,Thaddæus,& Iudas Iscariotes,qui & tradidit illum.] Vide humilitatẽ Matthæi,quomodo se post Thomam ordinarit.Ad Iudam autem quum uenisset,non dixit,pollutus ille,inimicus ille dei, sed Iscarioten illũ à patria nominauit.Erat enim & alius Iudas,qui & Lebbæus &Thaddæus dicebatur.Duo igitur Iacobi,nempe unus Zebedæi,alter Alphæi,& duo Iudæ,Thaddæus unus,& alter proditor.Tres aũt Simones, Simon scilicet Petrus,& Cananæus,& proditor.Simon enim Iudas Iscariotes dicebatur.

Illos duodecim emisit Iesus,& præcepit eis,dicens:In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ ne ingrediamini:sed ite potius ad oues perditas domus Israël. Proficiscentes aũt prædicate,dicentes:Appropinquauit regnum cœlorum.] Illos,quales?piscatores,uulgares,publicanos.Primum autem misit ad Iudæos,ne dicere queant,quoniam ad gentiles missi fuerunt,idcirco nos Iudæi iure nõ credimus. Destituit igitur Iudæos omni excusatione.Coniungit autem Samaritanos gẽtilibus, quoniam Babylonij erant,& in Iudæa domiciliũ habebant,prophetasq; non recipiebant. Porrò per regnum cœlorum,futurorũ intellige fruitionẽ. Armat autem eos miraculis,dicens: *Samaritani Babylonij.*

Infirmos sanate,leprosos mundate,dæmones eijcite:gratis accepistis gratis date.] Nihil tam decet doctorem,ut humilitas,& diuitiarũ cõtemptus. Duo igitur hæc hoc loco docet,Gratis accepistis,dicẽs:ne superbirent quod talia dona & haberent, & da

B rent.Gratis eñ,& per gratiã talia accepistis,sed cũ humilitate & diuitiarũ estote contẽptores.Gratis eñ(inquit)date.Et ut perfectius,malorũ omniũ radix exstirpetur.

Non possideatis aurum,neq; argentũ,neq; æs in zonis uestris, neq; peram ad iter, neq; duas tunicas,neq; calceamenta,neq; uirgã:dignus enim est operarius suo cibo.] Magno studio eos exercet,& propterea omnia ab eis supflua aufert & curas eis adimit.Nã neq; uirgã eos habere sinit, quod exactæ paupertatis est, & dignos fide facit eos,qui paupertatẽ doceant.Deinde ne dicãt,quomodo educabimur?inquit:Dignus est operarius cibo suo,hoc est,à discipulis pascemini. Debebunt enim hoc uobis, ut operarijs.Dixit autem cibo,non luxu.Neq; enim deliciari oportet doctorem.

In quamcũq; ciuitatem uel uicũ fueritis ingressi,exquirite quis in ea dignus sit: atq; illic manete,donec exeatis.] Non ad omnes iussit ire,ne mixti indignis, arguantur. Omnino si ad solos dignos ierint,omnino & pascentur. Iubet autem manere, & non de domo in domum ire,ne tanquam gulosi male audiant,& uideantur primos qui susceperant iniuria afficere.

Quum autem intrabitis domum,salutabitis illam:& siquidem fuerit domus digna, ueniat pax uestra supra illam:sin minus fuerit digna,pax uestra ad uos reuertatur.] Per salutationem & pacem,benedictionem intellige,quæ apud solos dignos manet. Disce igitur hoc loco,quod nostra maxime opera nos benedicant.

Et quicunq; nõ exceperit uos,neq; audierit sermones uestros,exeuntes ex ædibus aut ciuitate illa,excutite puluerem pedum uestrorum.Amen dico uobis, tolerabilius erit terræ Sodomorũ & Gomorrhorum in die iudicij, quàm ciuitati illi.] Excutere iubet puluerem,monstrantes quod nihil illinc acceperint, propter duriciam illorũ qui persuaderi non potuerunt:uel quod testantur se illorum nomine magnum iter confecisse,nihilq; illis profuisse. Tolerabilius igitur erit Sodomis,quàm incredulis, eo q̃d Sodomitæ hic puniti,alibi mitius punientur.

Ecce ego emitto uos,sicut oues in medio luporum.] Armauerat eos miraculis,de cibis bonã fiduciã illis fecerat apertis dignorũ ianuis. Dicit nũc & grauia quæ euen-

C tura erant, suam praescientiam manifestans. Consolatur autē per hoc quod dicit, ego. Ego (inquit) potens ille, & proinde fidite: inuicti enim eritis. Instruit aūt eos ad passionem. Nam sicut impossibile est, oues in medio luporum nihil pati, ita & uos inter Iudaeos. Verum licet patiamini, ne succenseatis. Volo enim uos mansuetos esse, sicut oues, & sic magis uincere.

Prudentia serpētis, & simplicitas columbae.

Estote igitur prudētes sicut serpentes, & simplices uelut columbae] Vult discipulos etiam prudentes. Idcirco quum audieris Christianos dici oues, nō intelligas quod oporteat eos stupidos esse: nam & prudentes oportet esse, & scire quomodo uersandum sit in medio multorum inimicorum. Sicut enim serpens totū corpus obijcit, ut percutiatur, caput autem seruat: ita & Christianus, inquit, omnia sua det, etiā percutientibus, corpus suum: caput aūt quod est Christus, & fidem in illū seruet. Et sicut serpens in angustam quandam cauernam circumgyrat se, & transiens pellem ueterē exspoliat se: ita & nos per angustam uiam incedamus, ut ueterē exuamus hominem. Veruntamē quia & serpēs nociuus est, iubet nos simplices esse, hoc est synceros & absq; malitia, nullumq; offendentes, sicut columbae. Illae enim quum auferuntur eis foetus, & persequutionē patiuntur, rursus ad dominos suos reuertuntur. Esto igitur prudēs, sicut serpēs, ita ut ne derideris ob uitam ab alijs, sed omnia tua citra labem perficias. Erga alios autem innocentes, sis uelut columbae, hoc est neutiquam malignus.

Cauete autem ab hominibus: tradent enim uos in concilia, & in synagogis suis flagellabunt uos: & ad duces & reges ducemini propter me, in testimoniū ipsis ac gentibus.] Vides hoc esse prudentem, cauere & nō dare occasionē uolentibus persequi, sed prudenter agere res nostras. Si pecuniam uoluerit qui persequitur, da: si honorē, permitte, ut ne occasionem habeat: si autē fidem aufert, custodi tuū caput. Non solū autē discipulos missurus erat ad Iudaeos, sed etiam ad gentes: idcirco dicit, In testimo-
D nium ipsis & gentibus, hoc est in notam & reprehensionem eorū qui non credūt.

At quū tradiderint uos, ne sitis soliciti, quid aut quomodo loquamini: dabitur enī uobis in illa hora quid loquamini. Nō enim uos estis illi loquentes, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis.] Ne dicant quomodo persuadere poterimus idiotae sapientia praeditos, iubet bene sperare, & solicitudinē deponere. Nam quū inter fideles loquendum, dignum est ut praemeditemur, & paratos esse ad defensionem, ut Petrus admonet. Inter turbas autem & reges insanientes, suū promittit robur, ne timeamus. Nostrum est enim cōfiteri: sapienter autē respondere, dei. Et ne suspiceris naturalem esse in defendendo idoneitatem, inquit: Non uos loquimini, sed spiritus.

Tradet enim frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgēt filij aduersus parentes, & morte afficient eos.] Praedicit eis euentura ne turbentur quum acciderint. Ostendit autem & praedicationis uim, quomodo naturā ipsam cōtemnere faciat. Hic enim Christianismus est: & insaniam illorum interim manifestat, quod neq; familiaribus parcunt.

Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meū: Qui aūt perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit.] Ab omnibus, hoc est à multis. Non enim omnes illos odio prosequebantur: nam nonnulli & fidem acceperant. Qui autem usq; in finem perseuerauerit, & non solum inceperit, ille aeternae uitae particeps erit.

Quum autem uos fuerint persequuti in ciuitate hac, fugite in aliam. Amē dico uobis, non perambulaueritis omnes ciuitates Israël, donec ueniat filius hominis.] Quae supra dicta sunt, terribilia erant: ut quod tradent uos, & eritis odio, & post eius ascensionem futura erant: quod autem nunc, dicitur de his quae ante crucem. Nō enim consummabitis ciuitates Israël in persequutionibus, & statim ueniam ad uos. Iubet enim fugere eum qui persequutionem patitur. Enimuero temere se in periculū inijcere, & authorē fieri condemnationis homicidis, & damno esse his quibus per praedicationē prodesse poterant, diabolicum est. [Donec ueniat filius hominis,] non de secūdo aduentu intelligas, sed de conuentu & cōsolatione ante crucem. Missi enim ad praedicandum, iterum ad eum redierunt, & cum eo conuersati sunt.

Non

A Nõ eſt diſcipulus ſupra præceptorem, neq; ſeruus ſupra dominũ ſuum: ſufficit enĩ
diſcipulo, ut ſit ſicut præceptor ſuus, & ut ſeruus ſit ſicut dominus ſuus.] Docet hoc
loco ferendas iniurias. Nã ſi ego præceptor & dominus ſuſtinui, multo magis uos di
ſcipuli & ſerui. Interrogas autẽ, quomodo dicit, non eſt diſcipulus ſupra præcepto-
rem, quũ uideamus multos diſcipulos præceptoribus antecellere? Intellige igitur, q̃d
donec fuerint diſcipuli, minores erunt præceptoribus: quod ſi præſtantiores fuerint,
non erunt iam diſcipuli: ſic & ſeruus quandiu eſt ſeruus, nõ erit ſupra dominũ ſuum.

Si ipſum patremfamilias uocauerunt Beelzebul, quanto magis domeſticos illius?
ne igitur timeatis eos: nihil enim eſt tectũ, quod nõ ſit retegendũ: & nihil occultum,
quin futurũ ut ſciatur.] Conſolationem accipite à meis. Si enim me principẽ dæmo-
niorum uocauerunt: quid graue, ſi & uos familiares meos conuicijs taxent? Domeſti
cos uocauit, ſuam erga illos declarans familiaritatem. Sed confidite, ueritas nõ occul
tabitur, ſed tempus reuelabit & ueſtram uirtutem, & conuiciatorum malitiam. Nihil
enim eſt occultum, quod non ſciatur. Licet igitur nunc traducant, ſed poſtea uos etiã
claros reddent.

Quod dico uobis in tenebris, hoc dicite in luce: & quod in aurẽ auditis, prædicate
in tectis.] Id quod ſeorſum dixi uobis, & in uno loco (hoc eſt enim in aurem & in te-
nebris) fidenter docete & magna uoce, ita ut omnes uos audiãt. Quia autem dicendi
libertatem & pericula ſequuntur, ſubdit:

Et ne timeatis ab his, qui occidũt corpus, animam aũt nõ poterũt occidere: time-
te autẽ magis eum, qui poteſt & animã & corpus perdere in geennã.] Docet & mor-
tem contemnendã. Terribilius enim (inquit) geennæ ſupplicium eſt. Qui enim occi-
dunt, ſolum corpus deſtruunt, animæ autẽ fortaſſis benefaciunt, Deus autẽ in geennã
projiciẽs, & animam & corpus punit. Geennam autem quum dixit, ſignificat perpe-
tuam pœnam. Geenna enim dicitur à ſemper naſcendo.

Nonne duo paſſeres minuto aſſe ueneũt? & unus ex illis non cadet in terram ſine
B patre ueſtro. Veſtri uero etiã pili capitis omnes numerati ſunt: ne igit̃ metuatis, mul-
tis paſſeribus præſtatis uos.] Ne ſicut derelicti turbarẽtur, inquit: Si neq; paſſer igno
rãte me capitur, quomodo uos quos amo derelinquam? Euidentem autem ſcientiam
& prudẽtiã indicãs, dicit capillos ueſtros numeratos eſſe. Ne putes igitur, quod opus
ſit operãte deo, ut illaqueentur paſſeres: ſed quod neq; illorũ aucupiũ à deo ignoret̃.

Omnis igitur, qui confitebitur in me coram hominibus, confitebor & ego illum
corã patre meo, qui eſt in cœlis. porrò quiſquis negauerit me corã hominibus, nega-
bo eum & ego coram patre meo qui eſt in cœlis.] Ad martyrium & teſtificationem
adhortatur: non ſufficit enim fides in ſola anima, ſed uult & per os confiteri nos deus.
Non dixit autẽ, qui confitebitur me, ſed in me, hoc eſt in mea uirtute. Nam qui cõfite
tur, ſuperna uirtute adiutus cõfitetur. Poſtea denegãte, nõ dixit in me, ſed me: oſten-
dens quod nõ habens ſupernum auxilium negatur. Omnis enim qui cõfitetur, quod
deus eſt Chriſtus, inuenit Chriſtũ confitentem de ſe patri, quod fidelis ſit ſeruus. Qui
autem negauerint, audient: Neſcio uos.

Ne putetis, quod uenerim ut mittam pacem ſuper terram: non ueni ut mitterẽ pa-
cem, ſed gladium. Veni enim, ut diſſidere faciam hominẽ aduerſus patrem ſuũ, & fi-
liam aduerſus matrẽ ſuam, & ſponſam aduerſus ſocrum ſuã, & inimici hominis erunt
familiares eius.] Nõ ubiq; bona eſt concordia, ſed bonũ quandoq; eſt & diſſidium.
Gladius igitur eſt ſermo fidei, qui nos auellit à conſuetudine familiariũ & cognatorũ
ad pietatem impedientiũ. Non enim ſimpliciter dicit, ut ab his ſequeſtremur & diſſi-
deamus: ſed dum non conducunt, & impediunt à ſalute.

Qui amat patrem uel matrem ultra me, non eſt me dignus: & qui amat filiũ uel filiã
ultra me, non eſt me dignus.] Vides, quod tunc oportet nos odio habere parentes &
filios, quando uolunt nos à Chriſto magis auellere. Et quid dico patrem & matrẽ &
filios? quod maius eſt, audi,

Qui (inquit) non accipit crucem ſuam, ac ſequitur me, non eſt me dignus.] Quiſ-

C quis(inquit) non renunciauerit præsenti uitæ, & tradiderit se in mortem contẽptibilem (hoc enim prisci crucẽ uocabant) nõ est me dignus, quoniam multi ut fures & latrones crucifiguntur: apposuit, Et sequitur post me, hoc est iuxta leges meas uiuit.

Crux.

Qui inuenerit animã suam, perditurus est eam, & qui perdiderit animã suam mea causa, inueniet eam.] Inuenire uidetur animam suã, qui uitam quæ in carne est custodit: sed perdit eam, quia mittit in æternũ supplicium. Qui autẽ perdit animã suam & moritur, non ut latro uel seipsum strangulans, sed propter Christũ, ille seruat eam.

Qui recipit uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustũ in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.] Excitat nos ut suscipiamus eos, qui à Christo mittuntur. Nam qui discipulos suscipit, ipsum ueneratur, & propter illum etiã patrem. Oportet aũt suscipere iustos & prophetas, in nomine iusti & prophetæ, hoc est quia iusti sunt & prophetæ, non propter præfecturã & subsidium à regibus. Quod si quis forte & prophetæ figurã gerat, opere autẽ nõ idem præstet, tuq; ut prophetam ipsum susceperis, & deus quasi iustum suscepisses tibi retribuet: hoc enim signat, mercedem iusti accipiet. Vel etiã aliter intelligas, quod iustus existimetur etiã ille, qui suscipit, & accipiat mercedem quam iusti capiunt.

Et quicunq; potauerit unum ex pusillis istis poculo frigidæ aquæ, tantum nomine discipuli: Amen dico uobis, nõ perditurus est mercedem suam.] Ne paupertatẽ quis prætexat, dicit, quod etsi poculum aquæ frigidæ des, eo quod ille meus discipulus sit, & huius accipies mercedem. Poculũ aũt aquæ frigidæ dat, & qui docet quempiã flagrantem igne dei uel concupiscẽtiarum. Et qui facit eum nominari discipulum Christi, nec hic perdet mercedem.

D

CAPVT XI.

ET factum est quum finem fecisset Iesus mandandi duodecim discipulis suis: progressus est illinc, ut doceret & prædicaret ciuitatibus illorum.] Missis discipulis ipse cessat facere miracula, & solum docebat in synagogis. Nam si ipse præsens curasset, nulli tunc accessissent discipulos: ut igitur & illi habeant locum sanandi, ipse progressus est.

Ioannes autẽ quum audisset in carcere facta Christi, missis duobus discipulis suis, dixit illi: Tu es qui uenturus es, an aliũ expectamus?] Non interrogat Ioannes quasi ignorans Christum. Nam quo pacto ignoraret? quũ testatus sit, Ecce agnus dei. Verum quia discipuli eius inuidebant Christo, ut pluribus argumẽtis certiores eos redderet, propter hoc mittit eos, ut uel uisis miraculis credant Christũ Ioanne maiorem esse, & idcirco fingit se rogare: Tu es qui uenturus es? hoc est, qui expectatur in scripturis in carne uenturus. Nonnulli autem dicunt, quod quũ dixerit uenturum, interrogauerit de descensu ad inferos, quasi ignoret Ioãnes, & dicat: Es tu & ille, qui ad infernum uenturus est, an aliũ expectamus? Hoc aũt friuolũ fuerit dicere. Quum enim prophetis alijs excellentior fuerit Ioannes: quomodo crucifixionẽ Christi, & eius ad inferos descensum ignorasset? præsertim quum Christum agnũ nominarit, eo quod pro nobis immolandus erat. Sciebat igit Ioannes, quod & ad infernũ uenturus esset dominus cum anima, ut & illic saluaret, sicut dicit Gregorius theologus, omnes qui credituri erant, quod pro nobis incarnatus esset. Et nõ sicut ignorans rogat, sed sicut uolẽs copiosis testimonijs discipulos suos docere de Christo ob miraculorum operationem. Vide enim & Christum quid dicat ad hanc interrogationem.

Gregorius theologus.

Respondit autem (inquit) Iesus, & dixit illis: Ite, & renunciate Ioanni ea quæ auditis & uidetis. Cæci uidẽt, & claudi ambulant: leprosi mundantur, & surdi audiũt: mortui excitantur, & pauperes Euangelizantur. Et beatus est, quisquis nõ fuerit offensus per me.] Nõ dixit annunciate Ioanni, Ego sum, qui uẽturus sum: sed ut sciens, quod Ioãnes hac de causa discipulos misisset, ut uideãt miracula, inquit: Quæ uidetis annũciate Ioanni, Et omnino ille accepta occasione hac, amplius de me uobis testimoniũ

per-

A perhibebit. Pauperes autem qui euangelizantur, intellige uel apostolos Euangeliũ prædicantes: pauperes enim erant & piscatores, & ut priuati contẽptibiles: uel auditores Euangelij, de cœlestibus bonis audientes. Ostendens autem discipulis Ioannis, quod non laterent eum quæ cogitabant, dicit: Beatus qui non offensus fuerit in me, nam ipsi multum de eo dubitabant.

Illis autem euntibus, cœpit Iesus dicere turbis de Ioanne: Quid exiuistis in desertũ ut uideretis? Num arundinem, quæ agitatur à uento?] Fortassis turbæ ut audierunt Ioannis interrogationem, offensæ sunt, ne forte & Ioannes de Christo dubitasset, & sic facile mutasset sententiam, quamuis prius testificatus fuisset de Christo. Hãc igitur suspitionẽ è medio tollens Christus, inquit: Non est Ioannes arundo, hoc est inconstans & uarius. Nam si talis esset, quare exiuistis ad eum in desertum? Non enim ad arundinem, hoc est facile mutabilem hominem exiuissetis: uerum sicut ad magnũ & constantem hominem exiuistis. Proinde talis manet, qualem eum iudicastis.

Sed quid existis, ut uideretis hominem mollibus uestimẽtis indutũ? Ecce qui mollia gestant, in domibus regum sunt. At, quid existis uidere? prophetam?] Nam ne dicere possint, quod delicijs primum seruiuerit, factus sit remissus, inquit: Non. Vestis enim eius ex pilis erat, & ostẽdebat à delicijs alienum. Si enim mollia gestasset, in regum domibus uersatus esset, & nõ in carcere, si delicias fuisset sectatus. Disce igitur, quod non oportet probum Christianum mollia gestare.

Etiam dico uobis, & excellentiorem propheta. Hic est enim de quo scriptũ est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciẽ tuam, qui præparaturus est uiam tuã ante te.] Angelus uocatus est, & propter angelicam uitam, ac fermè materiæ expertẽ, & propter hoc quod nunciauit, prædicauitq; Christum. Præparauit autẽ uiam Christi, quasi testificans de eo, & quasi baptizans in pœnitẽtiam. Nam post pœnitentiã, remissio peccatorũ, quam remissionem Christus dat. Hæc autẽ dixit Christus postquàm à se *Ioannes quare dictus angelus.*
B abierãt discipuli Ioannis, ne uideatur eis adulari. Vaticinium aũt dictũ Malachiæ est. *Malachie 3.*

Amen dico uobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne baptista.] Cũ affirmatione hoc asserit. Dicẽs autem mulierũ, seipsum excepit. Christus enim à uirgine natus est, nõ muliere, quæ uirum passa.

Qui autem minor est in regno cœlorũ, maior illo est.] Quoniam multas Ioannis laudes dixerat, ut ne putẽt quod & se maior sit ille, inquit hoc loco manifestius, quod ego minor, & natu iunior, & iuxta uestram opinionẽ inferior, maior illo sum in regno cœlorum, hoc est, in spiritualibus & cœlestibus bonis. Nam hic quidem ipso minor sum, & secundum hoc prior me natus est, & uobis magnus uidet, sed illic maior sum.

A diebus autem Ioannis Baptistæ, usq; ad hunc diem regnum cœlorũ uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.] Videntur hæc superioribus non cohærere, sed non sic habet. Vide igitur. Etenim de se dixerat Christus, quod maior sit Ioannes: & cogit illos ut ei credant, ostendens quod multi rapiãt regnum cœlorũ, hoc est, fidem in se. Opus autem est uirtute multa. Relinquere enim patrem & matrẽ, & animã suam cõtemnere, quanta uis?

Omnes enim prophetæ & ipsa lex usq; ad Ioannem prophetizauerũt.] Et hoc bene illa consequitur, dicit enim: Ego sum ille uẽturus. Omnes enim prophetæ impleti sunt. Non autem impleti fuissent, si ego nõ uenissem. Nihil igitur expectetis ulterius.

Et si uultis recipere, ipse est Helias ille qui uenturus erat.] Si uultis (inquit) accipere, hoc est, si sana mẽte iudicatis, & nõ inuida, ipse est Helias, quẽ dixit propheta Malachias uenturũ. Etenim præcursor ac Helias idem sortiti sunt ministeriũ: & hic quidem prioris aduentus, Helias autem posterioris præcursor. Deinde ostendens quod ænigma sit Ioannem Heliam esse, & intellectu opus ad intelligendum, inquit: *Malachie 3.*

Qui habet aures ad audiendũ, audiat.] Ita inducens eos, ut interrogent ac discant.

Cui autem assimilabo generationẽ hanc? Similis est pueris sedentibus in foro, & acclamantibus sodalibus suis, & dicentibus: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis: lamentauimus uos, & nõ planxistis.] Insinuat hic Iudæorũ morositatẽ. Difficiles enim

A gratia: ſi naſcatur pulcher puer à pulchro patre, & dicat: Data eſt mihi pulchritudo à patre meo.

Et nullus cognoſcit filium niſi pater: neq; patrem quis cognoſcit niſi filius, & cui uoluerit filius reuelare.] Maius dicit. Nulli ſit mirum me omniũ eſſe dominum, quũ ſcilicet & aliud maius poſſim, nempe ſcire patrem, ac ſic ipſum cognoſcere, ut et alijs eum poſſim reuelare. Conſidera autem quod ſuperius dixerit patrem reuelaſſe myſteria paruulis, hic autem quod filius patrem reuelauerit. Vides igitur unam uirtutẽ patris & filij: ſiquidem & pater reuelat ac filius.

Venite omnes ad me qui laboratis & onerati eſtis, & ego requieſcere uos faciã.] Omnes uocat, non ſolum Iudæos, ſed & gentiles. Per laborantes intellige Iudæos, ut facientes traditiones legis, & in operatione mandatorũ legis fatigatos. Per oneratos autem gentiles, onere peccatorũ oppreſſos. Hos igitur quieſcere facit Chriſtus. Credere enim & confiteri, & baptizari, quis labor? quomodo autem non & quies, quandoquidem & hic nihil ſolicitum eſſe oportet de ijs, quæ ante baptiſmum facta ſunt, & alibi quies te ſuſceptura eſt?

Tollite iugum meum ſuper uos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animarum ueſtrarum. Iugum enim meum cõmodum eſt, & onus meum leue.] Iugũ Chriſti, humilitas & mititas. Qui igitur ſe humiliauerit omni homini, requiẽ inuenit, imperturbatus manens. Sicut uanæ gloriæ cupidus & arrogans ſemper in curis eſt, nolens quoquam minor haberi: ſed cogitans quomodo magis glorificetur, & quomodo uincat inimicos. Iugum igitur Chriſti (humilitatem dico) leue eſt. Facilius eſt enim humili naturæ noſtræ humiliari, quàm ſublimari. Dicuntur item & omnia mandata Chriſti iugum leue: quoniam propter futuram retributionẽ leuia, tametſi ad breue tempus grauia uideantur. *Hiere. 6.*

B

CAPVT XII.

IN illo tempore, ibat Ieſus ſabbatis per ſegetes: diſcipuli uero illius eſuriebant, & cœperunt uellere ſpicas, & comedere. At phariſæi quũ uidiſſent, dixerunt illi: Ecce diſcipuli tui faciunt, quod nõ licet facere in ſabbato. Ille uero dixit eis: Nõ legiſtis quid fecerit Dauid, quũ eſuriret ipſe, & ij qui cum eo erant? Quomodo ingreſſus ſit in domũ dei, & panes propoſitionis ederit, quos ipſi non licebat edere, neque ijs qui cum illo erant, niſi ſacerdotibus ſolis.] Iterũ phariſæi naturalem paſſionem arguunt, quũ ipſi grauius peccent. Dominus per hiſtoriam Dauid admonet eos. Ille enim, inquit, propter famem maius quiddam auſus fuit. Panes aũt propoſitionis erant duodecim, qui quotidie proponebantur in menſa: ſex in dextra parte, ſex in ſiniſtra. Quamuis aũt & Dauid propheta erat, non tamen ei inde licebat edere, ſed ſacerdotibus: quanto magis non licebat his qui cum eo erant? attamen propter famem uenia dignus erat: ſic igitur & diſcipuli. *1. Reg. 21.*

An non legiſtis in lege, quod ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatũ prophanant, & crimine uacant? Dico aũt uobis, quod templo maius eſt hoc in loco.] Lex prohibebat in ſabbato operari. Sacerdotes in ſabbato & ligna ſcindebant, & ignem accendebant, atq; ita prophanabant ſabbatũ, hoc eſt inquinabãt, ut uobis uidetur. At dicis mihi, quod bene licebat ſacerdotibus: diſcipuli aũt ſacerdotes nõ erant? Dico igitur quod tẽplo maius eſt hoc in loco, hoc eſt, quia ego maior ſum templo, & dominus cũ diſcipulis ſum: maiorẽ ergo habent hi poteſtatẽ ſoluendi ſabbatũ, quàm ſacerdotes.

Quod ſi ſciretis quid ſit: Miſericordiam uolo, & nõ ſacrificiũ, nequaquam condemnaſſetis inſontes: nam dominus eſt & ſabbati filius hominis.] Oſtendit eos & imperitos, & neſcientes propheticũ. Oportebat enim, inquit, miſereri eſurientibus. Et aliter: Ego filius hominis, dominus ſum ſabbati, & dierũ opifex, & ego ut dominus ſoluo ſabbatum. Intellige autem & iuxta anagogen. Quoniam operarij erãt apoſtoli: meſſis autem & ariſtæ, credentes. Porrò euellebant apoſtoli & comedebant, hoc eſt, cibum habebant ſalutem hominum. Hoc aũt faciebant in ſabbatis, hoc eſt in ocio ma *Oſea 6.*

C lorum. Pharisæi autẽ indignabãtur: sic & in ecclesia doctoribus docentibus & prodesse cupientibus, pharisæi sæpe inuident & ægre ferunt.

Progressus autem illinc uenit in synagogam illorũ: & ecce homo erat, manum habens aridã, & interrogabant illũ, dicentes: Num licet sabbatis curare? ut accusarent eum.] Alij Euangelistæ dicunt, quod Iesus interrogauerit pharisæos. Dici igit̃ potest, quod quũ inuidi essent, præuenerint & rogauerint illũ, ut dicit Matthæus. Deinde Christus iterum interrogauit eos, uti ridens eorũ cæcitatem, id quod ab alijs Euangelistis dicitur. Interrogant igitur eum, ut occasionem habeant ad calumniandum.

At ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habebit ouem unam, & si ea inciderit sabbatis in foueam, nónne apprehendet illam, & eriget? Quanto igit̃ præstantior est homo oue? atq; ita licet sabbatis benefacere.] Ostendit eos propter auaritiã, & ut ne priuentur oue, dissoluere sabbatum, propter inuidiam autẽ non ferre, ut curetur homo: unde hoc loco crudeles eos esse, & contẽptores dei, ostendit. Cõtemnunt eñi sabbatũ, ut non pereat ouis, immisericordes autem sunt, quia hominis curã respuunt.

Tunc dicit homini: Extende manũ tuam. & extendit, & restituta est sana sicut altera.] Multi & nunc aridas manus habent, hoc est, immisericordes sunt, & nõ communicant; sed quando sermone Euangelico docentur, extendunt eas, & communicant, quamuis pharisæi, superbi dæmones, qui nobis eam amputarũt, propter suam in nos immisericordiam, manus ad misericordiam extendi nolunt.

Pharisæi autem egressi, cœperunt consilium aduersus eum, quomodo illum perderent. At Iesus ubi nouisset, secessit illinc.] Inuidebãt: nam quando beneficijs afficiuntur, tunc insaniũt. Secedit autem Iesus, eo quod passionis tempus imminebat, parcẽs interim illis, ne homicidij criminis fiant obnoxij. Temere eñi se in pericula obijcere, deo gratum nõ est. Vide autẽ, quod signanter dicit, Egressi: nam ut exiuerunt à deo, tunc uoluerunt perdere Iesum. Nullus enim in deo manens talia uult.

Et sequutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos omnes, & increpauit eos, ne se manifestum facerent.] Vt inuidiam illorum demulceret, manifestari nõ uult. Nihil eñi
D omittebat, quod ad illorum curam pertinebat.

Esaie 41. Vt cõpleretur quod dictum erat per Esaiam prophetam, dicẽtem: Ecce filius meus, quem elegi: dilectus meus, in quo sibi bene cõplacuit anima mea: Ponam spiritũ meum super illum, & iudiciũ gentibus annunciabit. Non contendet, neq; clamabit.] Introducit & prophetam testem mansuetudinis Iesu. Quæcunq; enim (inquit) uoluerunt Iudæi, faciet. Si uoluerint ut nõ appareat, faciet etiam istud, & non reluctabitur, ut inanis gloriæ auidus. Neq; clamabit, sed annunciabit turbis, ne manifestent se: sed & gentibus iudicium annunciabit, hoc est, etiam gentes docebit. Iudicium enim est doctrina & scientia, & dijudicatio boni: uel & futurum iudiciũ annunciabit ethnicis, qui nunquam audiuerunt de futuro iudicio.

Neq; in plateis audiet quis uocem eius.] Nõ enim in medio fori, ut gloriæ appetentes: sed in templo & synagogis, & monte, & iuxta littora docebat.

Arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet.] Poterat (inquit) Iudæos ut calamum contritum cõfringere, & iram eorum ut linũ fumigans, hoc est, ardẽs, extinguere: sed noluit quoad dispensatio adimpleretur: & per omnia uincit eos. Hoc enim significat, quod subditur.

Donec eijciat ad uictoriam iudicium. Et in nomine illius gentes sperabunt.] Ne enim haberent quod prætexerent, omnia sustinuit, ut postea condemnaret eos, & uinceret nihil contradicẽtes. Et quidnam est, quod nõ fecit, ut lucrifaciat illos? sed noluerunt. Vnde gentes sperabunt in eum, quoniam Iudæi noluerunt.

Tunc adductus est ad eum dæmoniacus, cæcus ac mutus, & sanauit illum, ita ut cæcus ac mutus loqueretur & cerneret. Et obstupuerunt omnes turbæ, dicebãtq;: Num hic est filius Dauid?] Vias ad fidem occluserat dæmon, oculos, aures, & linguam: sed Iesus sanat, & filius Dauid à turbis nominatur. Expectabatur enim Christus ex semine Dauid. Et nunc si uideris quempiam, neq; quid bonum sit per se intelligentẽ, neq;

alterius

A alterius sermones suscipientem, existima illum cæcum & mutum, quem sanarit deus, tacto eius corde.

Quæ quum audiuissent pharisæi, dicebant: Hic non eijcit dæmonia, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum.] Tametsi dominus propter eos secesserat, illi nihilominus etiam procul audientes taxabant: quumqꝫ homines multis afficerentur beneficijs, erant tam inimici, quàm diaboli.

Quum autē sciret Iesus cogitationes illorū, dixit illis: Omne regnum diuisum aduersus sese, desolatur: & omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus seipsam, non stabit. Et si satanas satanam eijcit, aduersus seipsum diuisus est: quomodo igitur stabit regnū eius?] Inuulgādo cogitationes illorū, deum se esse cōprobauit. Excusat autē se apud illos communibus exemplis, & monstrat insipientiā eorum. Quomodo enim dæmones seipsos eijciunt, quum magis inter se cōueniant? Satan autem dicitur aduersarius.

Et si ego in Beelzebul eijcio dæmonia, filij uestri in quo eijciunt? propterea ipsi uestri erūt iudices.] Esto, inquit, quod ego talis sim: filij uestri, hoc est, mei discipuli, in quo eijciunt? Nunquid & illi in Beelzebul? Quod si illi diuina uirtute, multo magis ego. Illi enim in nomine meo miracula operātur, propterea illi uos condēnaturi sunt, quia illos uidetis in meo nomine miracula facere, & adhuc me accusatis.

Quod si spiritu dei ego dæmonia eijcio, ergo peruenit ad uos regnum dei.] Hoc dicit, quod si in diuina uirtute ego eijcio dæmonia, ergo ego sum filius dei: & adueni propter uos, ut afficiamini beneficijs, atqꝫ ita peruenit in uos meus aduētus. Hic enim est regnum dei: quid igitur aduentum meum, qui propter uos est, accusatis?

Aut quomodo potest aliquis intrare domum potentis, & uasa eius diripere, nisi prius liget potētem, & tunc domum eius diripiat?] Tantum (inquit) abest, ut amicos habeam dæmones, ut & aduersarios habeā, & ligem eos qui ante meum adnentū fortes erāt. In domū autē, id est, in mundū ingressus Iesus, spolia dæmonū homines abstulit.

Qui non est mecum, contra me est: & qui nō colligit mecum, dispergit.] Quomo-
B do (inquit) Beelzebul mihi cooperaturus est, qui contrariū mihi operatur? Ego quidem ueritatem doceo, ille autem malitiam, quomodo igitur est mecum? Et ego quidē congrego homines ad salutem, ille autem dispergit. Notat autem pharisæos, quod se docente, & multis prodesse cupiente, ipsi dispergerent populum, ita, ne accederent ad se. Vnde ostendit eos re uera dæmonijs plenos.

Idcirco dico uobis: Omne peccatum & cōuicium remittetur hominibus, at conuicium in spiritum sanctū non remittetur hominibus. Et quisquis dixerit uerbum aduersus filium hominis, remittetur illi: qui autem dixerit aduersus spiritum sanctum, nō remittetur ei, neqꝫ in præsenti, neqꝫ in futuro.] Dicit hoc loco, Omne aliud peccatum, quantumuis inexcusabile sit: utpote scortationē, furtum, & similia, tale esse, ut confugere liceat ad humanam infirmitatem, & sit ueniæ locus. Quando autem quis uiderit miracula spiritus sancti fieri, & accusauerit ea quasi à diabolo facta, qualē habiturus est ille excusationē? Manifestum est enim scire eum, quod à spiritu sancto fiant, sua autem sponte male operari: quomodo igitur talis uenia dignus erit? Itaqꝫ Iudæi quando uiderūt Christū manducantē & bibentē, ac uersantē cum publicanis & meretricibus, aliaqꝫ omnia more filij hominis facientem, & deinde arguerunt eum ut comedonē, & uini potorem: in hoc erant uenia digni, & neqꝫ pœnitētia super hoc ab eis exigebatur: uidebantur enim rationabiliter offendi. quando autē uiderunt eum operari miracula, & arguerunt, & blasphemarunt spiritū sanctū, dicentes, hoc dæmoniacū esse: quomodo remittetur hoc peccatū, nisi pœnitentiā egissent? Et ita disce, quod ille qui blasphemat in filium hominis, uidēs eum humano more uiuere, et dicens: Hic meretricarius est, uorax, & uinipotor, dum Christus hoc facit. Talis enim etsi non pœniteat, de hoc nō reddet rationē. Veniā enim accepit, tanquam qui non intellexerit illū fuisse deum, eo quod tam occultus fuerit. Qui autem blasphemat in spiritū sanctū, hoc est in spiritualia opera Christi, & dicit ea esse diabolica: nisi pœnitentiam egerit, ueniam nō assequetur. Non enim rationabilem causam habuit, ut calumniaretur. Nō remittetur igi- *De peccato in spiritū sanctum irremissibili.*

C tur uel hic, uel alibi. Multi enim sunt, qui hic quidem puniuntur, sed alibi pœnæ im-
Lucæ 16. munes sunt, ut pauper Lazarus: alij autem & hic & alibi, ut Sodomitæ, & hi qui in
spiritum sanctum blasphemant: alij uero neq; hic, neq; alibi, ut apostoli, & præcursor.
Nam licet uideantur per sequutionem pati, sed non patiuntur illa pro peccatis: sunt e-
nim probationes & coronæ.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem putrem, &
fructum eius putrem. Ex fructu enim arbor cognoscitur.] Quum Iudæi non possent
opera Christi arguere ut mala, Christum facientem illa blasphemabant, ut dæmonia-
cum. Vel & me, inquit, dicite arborē bonā esse, & miracula mea, quæcunq; illa sunt,
fructum bonum. Vel si me dicitis arborem putrem, manifestum quod & fructus, mira
cula uidelicet, putres erūt. Verum miracula fructū bonū esse dicitis: igitur & ego bo-
na sum arbor. Omnino enim sicut ex fructu arbor, ita & ego ex miraculis cognoscor.

Progenies uiperarū, quomodo potestis bona loqui, quum mali sitis?] Ecce, inquit,
uos quum arbores malæ sitis, fructum malum fertis maledicentes mihi: unde & ego si
malus essem, fructus afferrem malos, & non talia miracula. Progeniem uiperarū eos
uocat, quoniam in Abraham gloriabantur: ostendit autē quod non sint ex Abraham,
sed ex progenitoribus se dignis.

Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo ex bono thesauro emittit bona, &
malus homo ex malo thesauro emittit mala.] Quando enim uideris quempiā obscœ-
ne loquentem, scias quod multo plura habeat in corde, quàm quæ loquitur. Nam ex
abundantia effundit se in externa, & thesaurum possidet absconditum. Paruam enim
partem declarat. Similiter & bona dicens, plura habet in corde.

Dico autem uobis, quod homines de omni uerbo ocioso, quod loquẽtur, rationem
reddent in die iudicij. Ex sermonibus enim tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis
condemnaberis.] Terret hic nos, quoniam & pro ocioso uerbo rationem daturi su-
D mus, hoc est pro mendacio, calumnia, inordinatis & ridiculis. Deinde ponit testimo-
nium ex scriptura, ne uideatur propria dicere. Ex sermonibus tuis iustificaberis, & ex
sermonibus tuis condemnaberis.

Tunc responderunt quidam ex scribis & pharisæis, dicentes: Magister, uolumus à
te signum uidere.] Admirans Euangelista apposuit Tunc. Quum enim obedire illos
oporteret propter signa præcedentia, tunc signum petunt. De cœlo autem uolunt si-
gnum uidere, sicut alius Euangelista dicit: putabant enim quod signa super terrā po-
testate diaboli faceret. Mundi enim rector est diabolus. Quid igitur ad hæc saluator?

Deut. 32. Respondens dixit illis: Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non
Ionæ 2. dabitur illi, nisi signum Ionæ prophetæ. Quemadmodū enim fuit Ionas in uentre ce-
ti tribus diebus ac tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus
& tribus noctibus.] Prauā generationē uocat eos, quia dolose semper tentabāt: adul
teram autem, quia desciscebant à deo, & adhærebant dæmonibus. Signum autem di-
cit resurrectionē suam, ut admirabilē. Postquàm enim in cor terræ, in infimum locum
infernum descendit, resurrexit. Tres autem dies & tres noctes, à parte intelligas, & nō
integras. Mortuus enim est in parasceue, quæ ipsa una dies est: & mortuus fuit sabba-
to, nox autem dominicæ ipsum adhuc mortuum apprehendit. Tres igitur dies & no-
ctes, à parte numerantur, quia & sic sæpe numerare consueuimus.

Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condēnabunt eam, quod
ipsi pœnituerint ad prædicationē Ionæ. Et ecce plus quàm Ionas est hoc loco.] Post-
quàm, inquit, Ionas exijt à ceto & prædicauit, crediderunt: in me autem, etiam quum
surrexero, non credetis. Vnde & condemnabimini à Niniuitis, qui crediderunt seruo
meo absq; miraculis, quamuis barbari fuerint: uos autē assueti prophetis, uisis signis
non creditis mihi domino: quod significat, dicens: Et ecce plus Iona hoc loco.

3. Reg. 10. Regina Austri excitabitur in iudicio cū generatione hac, & cōdemnabit eam: quia
2. Paral. 9. uenit à finibus terræ, ut audiret sapiētiā Solomonis. Et ecce plus quàm Solomon hoc
loco.] Regina (inquit) à longe uenit, quamuis esset mulier infirma, ut de arboribus &

lignis,

A lignis, et naturalibus quibusdam audiret: uos autem me, quum ad uos uenerim, & arcana dixerim, non suscepistis.

Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem, & non inueniet, tunc dicit: Reuertar in domum meā unde exiui. & quum uenerit, reperit eam uacantem, & scopis purgatam atque ornatam. Tunc abit & adiungit sibi septem alios spiritus sceleratiores: & ingressus inhabitat illic, & fiunt postrema hominis illius peiora primis. Sic erit & generationi huic peruersæ.] Ostendit illos usque in extremam perditionem uenisse, quod ipsum non susceperint. Et sicut qui à dæmonijs liberati, si ignaui fuerint, deterius habent: ita & uestra generatio à dæmonio tenebatur, quum idola adoraret: sed per prophetas eiectus est ille dæmon. Veni autem & ego, mundare uos magis uolens: sed quia repulistis me, & interimere uultis, ut grauius peccantes, grauius etiam puniemini. Et extrema captiuitas uestra grauior erit quàm prima. Tu autem intellige & hoc, quod per baptismum eijcitur spiritus, & uadit ad loca inaquosa, & animas non baptizatas, sed in illis non inuenit requiem. Requies autem est dæmoni, baptizatos turbare per mala opera, quoniam non baptizatos iam habet: conuertitur igitur ad baptizatum cum septem spiritibus. Sicut enim septem sunt dona spiritus, ita ediuerso septem sunt malitiæ spiritus. Quum autem ingressus fuerit in baptizatū, deterior fit calamitas. Prius enim spes erat per baptismum esse purgatum, postea autem non est spes secundi baptismi, nisi per pœnitentiam, quæ ualde laboriosa est.

Adhuc autem loquente illo ad turbas, ecce mater eius & fratres eius stabant foris, quærentes ei loqui.] Humanum quid uolebat ostendere mater, quod ut in filium potestatem habeat: nihil enim magnū adhuc de eo intelligebat, propter hoc ipso adhuc loquēte, uolebat ad se illum attrahere, quasi ambitiosula tanto sibi filio subdito. Quid igitur Christus? quoniam intentionem eius sciebat, audi quid dicat.

B Dixit autem quidam illi: Ecce mater tua, & fratres tui foris stant, quærentes tibi loqui. At ille respondēs, dixit ei qui sibi renunciauerat: Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? & extendēs manum suam ad discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. Quisquis enim fecerit uoluntatem patris mei, qui est in cœlis, ipse meus frater & soror, & mater est.] Non iniuria afficiens matrem hæc dixit, sed corrigens mentem eius gloriæ auidam & humanam. Non enim dixit: Non est mea mater, sed si non fecerit uoluntatem dei, nihil ei proderit, quod me genuit. Non enim negat naturalem cognationem, sed apponit etiam eam quæ est per uirtutem. Nullus enim indignus, à cognatione utilitatem capit. Igitur correcto uanæ gloriæ morbo, iterum obedit matri uocanti. Dicit enim Euangelista.

CAPVT XIII.

IN die uero illo egressus est Iesus è domo, & sedit iuxta mare. Et congregatæ sunt ad illū turbæ multæ, ita ut ipse nauim ingressus sederet, & uniuersa turba in littore stabat.] Sedit in naui, ut omnes auditores in faciem haberet spectantes, & omnes commodius audirent. Sanè è mari piscatur eos qui in terra.

Et loquutus est eis multa in parabolis.] Simplicibus turbis absque parabola in monte loquutus est: his autē in parabola, utpote dolosis pharisæis, ut si non intelligant, quærant & discant. Præterea ut indignis non oportebat doctrinas eis proponere nudas. Non oportet enim margaritas ante porcos mittere. Primam autem parabolam ponit, quæ auditorem faciat attentiorem. *Quare Christus in parabolis loquitur.*

Ecce exijt qui seminabat ad seminandum.] Seipsum dicit satorem, semen autē uerbum. Exijt autem non loco, nam ubique erat: sed secundum illud quod nobis propior factus est per carnem, dicitur egredi è finibus paternis. Exijt autem ad nos, quoniam nos ad ipsum intrare non potuimus. Et ad quid faciendum exijt? Num ut exurat terram propter spinas? num ut puniat? Minime, sed ut sementem faciat. Semen autem

C suum dicit, eo quod & prophetæ seminauerunt: at non semen suum, sed dei. Ipse ut deus semen suum, hoc est proprium, seminauit: non enim diuina gratia illustratus est, sed ipse erat sapientia dei.

» Et quum seminaret, alia quidē ceciderunt iuxta uiam, & uenerunt uolucres, & deuo» rauerunt ea: alia autem ceciderunt in terram petrosam, ubi non habebant multum ter» ræ, & protinus exorta sunt, eo quod nō habebant profunditatem terræ: quum autem » exortus esset sol, exusta sunt: & quia non habebant radicem, exaruerunt.] Hi qui iuxta uiam, sunt ignaui & desides, qui nunquam suscipiunt uerbū. Mens enim eorum uia est conculcata & dura, & minime arata: ab ijs igitur rapiunt uerbū uolucres coeli, hoc est spiritus aëris, dæmones uidelicet. Qui uero super petrosam, sunt ij qui audiuerunt quidem, sed in tentationibus & afflictionibus non obluctantur, sed perdunt suam sa-

Sol tentatio. lutem. Per solem enim orientem, intellige tentationes: eo quod tentatio ostendit homines, & declarat quales sunt, sicut sol manifestat abscondita.

» Alia autem ceciderunt inter spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt ea.] Hi sunt, qui curis suffocant sermonem. Nam diues licet uideatur bonum quoddam opus facere, at non crescit opus eius, neq; proficit solicitudinibus prohibentibus.

» Alia uero ceciderunt in terram bonam, & dederūt fructum: ille quidē centum, alius » autem sexaginta, alius uero triginta.] Tres partes seminis perierunt, & quarta sola seruata est. Pauci enim sunt qui saluātur. Postea uero dicit de terra bona, data nobis pœnitentiæ spe. Est enim possibile, etiam si quis petrosa terra sit uel spinosa, eum fieri terram bonam. Non enim æqualem fructū ferunt omnes qui semen suscipiunt: sed alius quidē centuplū, forte paupertatem perfectā habens, & summā exercitationem. Alius autem sexagecuplū, ut cœnobita forte monachus, & adhuc operans. Alius uero trigecuplum, ut qui honestas nuptias delegit, & uirtutem pro uirili amplexatur. Vide autē

D dei bonitatem, quomodo omnes suscipit & magna, & mediocria, & parua colentes.

» Qui habet aures audiendi, audiat.] Manifestat quod hæc spiritualiter intelligenda sint ab his, qui spirituales aures animæ habent. Multi autem aures habent, sed non ad audiendum: propterea subdit, Qui habet aures ut audiat, ille audiat.

» Et quum accessissent discipuli, dixerunt illi: Quare in parabolis loqueris illis? Ipse » autem respondēs, dixit illis: Vobis datum est scire arcana regni cœlorum, illis autem » non datū est. Quisquis enim habet, dabitur illi, & reddetur abundantior: quisquis autē » non habet, etiam illud quod habet, tolletur ab eo.] Videntes discipuli magnam in his quæ à Christo dicebantur obscuritatem, ut communes multitudinis procuratores accedunt interrogantes. At ille dicit: Vobis datum est scire mysteria, hoc est, quia habetis alacritatem & studium, datum est uobis: illis autem non adhibentibus studium, nō est datum. Ille enim accipit, qui quærit. Quærite enim, inquit, & dabitur uobis. Vide item quomodo hoc loco parabolam dixit Iesus: & discipuli soli, quæ interrogauerant acceperunt. unde bene diximus, adhibenti studium datum esse scientia abundantiorē fieri, quia adhibet studium & mentem dignam: ab eo autem qui non habet studium, etiam tolli quod habet: hoc est, etiamsi paruam quandā boni scintillam habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritualia opera, extingui.

» Propterea per parabolas loquor illis, quia uidentes non uident, & audiētes non au-

Mali non sunt à natura, nec à deo. diunt neq; intelligunt.] Attende. Hic enim soluit quæstionem dicentium, quod à natura & à deo mali sunt quidam. Dixit enim (inquit) Christus, uobis datum est nosse arcana, Iudæis autem non est datum. Dicimus enim ad illos cum deo, quod deus omnes faciat intelligere natura quantū opus est. Omnem enim hominem illuminat uenientem in hunc mundum. Voluntas autem nostra obtenebrat nos. Hoc igitur & in isto loco manifestatur. Dicit enim, quod uidentes natura, hoc est à deo facti, ut natura intelligere possint, non uident uoluntarie: & audientes, hoc est naturaliter à deo ita facti, ut audire & intelligere queant, non audiunt neq; intelligunt propter uoluntatē. Dic enim quæso, an non uidebant miracula Christi? Profecto, sed faciebant seipsos cæcos, & taxabant eum. Hoc ergo est, uidentes non uident. Adducit igitur & prophetam testem.

Et impletur

A Et impletur in illis prophetia Eſaiæ, quæ dicit: Auribus audietis, & nõ intelligetis: *Eſaiæ 6.*
& uidentes uidebitis, & non cernetis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auri-
bus grauiter audierunt, & oculos ſuos occluſerunt, ne quando uiderẽt oculis, & auri-
bus audirent, & corde intelligerent, & conuertantur, & ſanẽ illos.] Vides quid dicat
propheta, propterea nõ intelligetis: nõ quod craſſum creauerim cor ueſtrũ, ſed quod
incraſſatũ ſit, quod antea manifeſtũ ſubtile fuiſſe. Quod enim incraſſatur, prius tenue
fuit. Incraſſato autem illo ſic, oculos ſuos occluſerunt: non dixit, quod occluſerit eos
deus, ſed illi ſe ſua uoluntate. Illos enim fecerunt, inquit, ne conuertãtur, & ſanẽ illos.
Sua enim malitia operam dederunt, ut incurabiles & ad conuerſionem inepti fierent.

Veſtri uero beati ſunt oculi, quia uident: & aures ueſtræ, quia audiunt. Amen quip
pe dico uobis, quod multi prophetæ & iuſti deſiderauerunt uidere quæ uidetis, & au
dire quæ auditis, & non audierunt.] Et ſenſibiles quidem apoſtolorum oculi, & aures
beatitudine digni, quod agnouerunt Chriſtũ. Præfert autem illos prophetis, eo quod
Chriſtum corporaliter uiderunt, illi mentaliter tantum: ſed & quod illi non aſſequuti
fuerunt tanta myſteria, & talem notitiam, quantã ij. In duobus enim præcellebãt pro- *Apoſtoli pro-*
phetas apoſtoli, & corporaliter uidendo, & ſpiritualiter intelligendo diuina. Manife- *phetas in duo-*
ſtat igitur parabolam diſcipulis, dicens: *bus præcellũt.*

Vos igitur audite parabolam ſeminãtis. Quum quiuis audierit ſermonem regni, &
non intellexerit, uadit malignus ille, & rapit inſitum in cor eius, hic eſt qui iuxta ui-
am ſeminatus eſt.] Adhortatur nos ad intelligendum quæ dicuntur à docentibus, ne
& nos ſimiles fiamus his qui iuxta uiam: abſit autem. Quia uia eſt Chriſtus, qui extra
Chriſtum ſunt, hi non ſunt in uia, ſed extra uiam.

At qui in petricoſa ſemen iactum exceperat, hic eſt qui ſermonem audit, ac proti-
nus cum gaudio arripit: non habet autem radicem in ſeipſo, ſed temporarius eſt. Por-
rò quum inciderit perſequutio uel afflictio, propter ſermonẽ ſtatim offenditur.] Affli *Afflictio.*
B ctio, inquit, quia multi à parentibus uel alijs afflictionibus afflicti, ſtatim blaſphemãt.
Perſequutio autem dicit propter eos, quibus tyranni moleſti ſunt. *Perſequutio.*

At qui in ſpinas ſemen exceperat, hic eſt, qui uerbũ audit, & cura ſeculi huius, & de
ceptio diuitiarum ſuffocat uerbum, & ſterilis fit.] Non dixit ſeculum hoc ſuffocat, ſed
cura ſeculi: neq; diuitiæ, ſed deceptio diuitiarum. Diuitiæ enim quando diſpergũtur,
non ſuffocãt, ſed creſcere faciũt uerbũ. Spinæ autem, curæ & deliciæ, eo quod ignem
concupiſcentiæ & geennæ accendunt. Et ſicut ſpina acuta in corpus penetrat, & uix
eradicatur: ſic & deliciæ inualeſcentes in animam ingrediuntur, & uix eradicantur.

Cæterum qui in terram bonam excepit ſemẽ, hic eſt qui uerbum audit & intelligit,
qui deniq; fructum reddit & facit, alius quidem cẽtuplum, alius uero ſexagecuplum,
alius autem trigecuplum.] Variæ uirtutis ſpecies ſunt, uarij & qui proficiũt. Vide au
tem ordinem in parabola. Oportet enim nos primũ audire ſermonem, & intelligere,
ne ſimus ſicut qui iuxta uiam. Deinde firmiter retinere q́d auditũ eſt: præterea nõ eſſe
amatores opũ. Quid em̃ proderit, ſi audiero & retinuero, & diuitiarũ amore ſuffocor?

Aliam parabolam propoſuit eis, dicens: Simile factum eſt regnum cœlorum homi
ni ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo: ſed dormiẽtibus hominibus, uenit illius inimi
cus, & ſeminauit zizania inter triticum, abijtq;. Quum autẽ germinaſſet herba, & fru
ctum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autẽ ſerui patrisfamilias, dixe
runt illi: Domine, nónne bonum ſemẽ ſeminabas in tuo agro? unde igitur habet ziza
nia? Ille uero dixit illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autẽ dixerũt illi: Vis igit̃, abea
mus & colligamus ea? At ille dixit: Nõ, ne dum colligitis zizania, eradicetis ſimul cũ
illis & triticũ: ſinite pariter creſcere utraq; uſq; ad meſſem, & in tẽpore meſſis dicam
meſſoribus: Colligite zizania, & colligate in faſciculos ad comburendũ ea: triticũ ue
ro cõgregate in horreũ meum.] In priori parabola dixit, quartã partẽ ſeminis cadere
in terram bonã: in hac autẽ oſtendit, quod neq; illa ipſa ſemina, quæ in terrã bonã ceci
derũt, incorrupta ſinat hoſtis, dũ nos dormimus & ignaui ſumus. Ager etem̃ mundus
eſt, uel cuiuſuis anima. Porrò Chriſtus eſt, qui ſeminauit bonũ ſemen. Boni, homines,

C uel bonæ cogitationes. Zizaniæ, hæreses, uel malæ cogitationes. Qui seminat autem hæc, diabolus. At dormientes homines, qui propter ignauiam suam locũ dederũt hæreticis, uel malis cogitationibus: Serui autẽ angeli, qui indignãtur esse hæreses uel malitiam in anima, & uolũt euellere & excindere ex hac uita hæreticos, & mala cogitantes. Deus autem non permittit hæreticos bellis consumi, ne simul patiãtur, consumanturq; & iusti. Similiter neq; propter malas cogitationes uult deus excindi hominẽ, ne & triticum simul corrumpatur. ut exempli gratia: Si Matthæus excisus fuisset ex hac uita, quum esset zizaniũ, simul utiq; excisum fuisset & frumentũ, quod postea ex ipso oriturum erat. Similiter & Paulus, & latro. Hi enim quum zizaniæ essent, nõ sunt extirpati, sed permissi sunt uiuere, ut cresceret postea illorũ uirtus. Dicit igitur angelis, quod in cõsummatione tunc cõgregabitis zizania, hoc est hæreticos. Sed quomodo? in fasciculos, hoc est, ligatis eorum manibus & pedibus: nõ enim tunc ultra quis operari poterit, sed omnis operãdi uis ligabitur. Frumentũ autẽ, sancti uidelicet, á messoribus angelis cõgregabitur in cœlestia horrea. Igitur similiter malæ cogitatiões, quas habuit Paulus, quando persequebatur, exustæ sunt igni Christi, quod uenit in terram mittere: frumentũ autẽ, id est bonæ cogitationes, congregatæ sunt in horrea ecclesiæ.

Aliam parabolã adiecit eis, dicens: Simile est regnum cœlorũ grano sinapis, quod accepit homo & seminauit in agro suo: quod minimũ quidẽ est omnibus seminibus, quando autem creuerit, maximũ est inter holera, & fit arbor, adeò, ut ueniãt uolucres cœli, & nidulentur in ramis illius.] Granum sinapis, prædicatio est, & apostoli: pauci enim uidẽtur hi & totũ orbem occupauerunt, atq; ita ut uolatilia cœli, hoc est, qui leuem & alatam ad cœlestia mentẽ habent, in eis quiescant. Et tu quoq; esto granum sinapis, quod paruum quidem uideatur. Non enim oportet uirtute spectabilem se præbere, feruidum autem & prouocatiuũ, & austere reprehendentem. Sic enim eris maximus inter holera, id est, perfectus inter infirmos: ita ut & uolatilia cœli, hoc est, angeli habitent in te, angelicam ducente uitam. Gaudent enim illi in iustis.

D

Aliam parabolã proposuit eis dicens: Simile factum est regnum cœlorum fermento, quod acceptũ mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermẽtaretur totum.] Fermentum dicit apostolos, sicut & granum sinapis. Sicut enim fermentũ, quum paruum sit, totam farinam in se transfert: sic & uos totum mundũ transformabitis, tametsi pauci sitis. Satum autem, mensura erat Hebræorum: sicut apud nos est modius, uel decalitra. Aliqui autem per fermentum intelligunt prædicationẽ: per tria autem sata, tres animæ uires, rationalem, concupiscibilẽ, & irascibilem: per mulierem uero, animam prædicationem in omnibus suis uiribus recondẽtem, commiscentẽ, fermentantem, & sanctificantẽ per illam totum. Oportet enim nos omnino fermentari & transformari in diuina. Dicit enim, donec fermentetur totum.

Hæc omnia loquutus est Iesus per parabolas ad turbas: & sine parabola nihil loquu-
Psal. 77. tus est illis, ut compleretur quod dictum fuerat per prophetam, qui ait: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.] Adducit prophetam prædicẽtem, quomodo docturus erat Iesus & in parabolis, ne tu putes Christum inuenisse nouum quẽdam docẽdi modum. Particula autem Vt, non est causæ, sed euentus significatiua. Non enim docuit Iesus ut impleatur prophetia: sed quia ipse docuit, impleta est prophetia. Absq; autem parabola non loquebatur eis tunc solum: nõ enim semper in parabolis loquebatur. Eructauit autẽ dominus, quæ abscõdita erant à constitutione mundi. Ipse enim manifestauit nobis mysteria, quæ in cœlis sunt.

Tunc relictis turbis, uenit in domum Iesus.] Tunc reliquit turbas, quum nihil prodesset sua doctrina. Ipse enim in parabolis loquebatur, ut se interrogarent: contrà illi non curabant, neq; discere quærebant: unde ab eo merito relicti sunt.

Et accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Dic nobis parabolã zizaniorũ agri.]
Zizania. De hac sola rogant, quod aliæ manifestiores eis uidebantur. Zizania autem dicũtur, quæ inter fruges pullulant, etiam nociua, utpote lolium, uitia, bromium, &c.

At ille respondens, dixit illis: Qui seminat bonũ semen, est filius hominis: ager autẽ est mundus.

A est mūdus. Porrò bonum semen, sunt filij regni: zizania uero, sunt filij illius mali: inimicus qui seminat ea, est diabolus: messis uero consummatio seculi est: messores autem, angeli sunt. Sicut igitur colligūtur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione seculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent è regno illius omnia offendicula, & eos qui patrāt iniquitatem, ac mittēt illos in caminum ignis, ibi erit ploratus, stridorq́ꝫ dentium.] Supra dicta sunt quæ hic dicenda. Dicebamus enim quod de hæresibus accipiat, quæ permittuntur esse usque ad cōsummationem seculi. Nam si excinderemus & occideremus, seditiones fierent, & forte etiam multi fidelium in seditionibus perirent. Quoniam & Paulus & latro fuerunt olim zizania priusquàm crediderunt, non execta autem sunt tunc, propter futuram frugem. Postea autem quum fructum attulissent deo, combusta sunt igni, & spiritus sancti feruore.

Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Qui habet aures audiendi audiat.] Quoniam sol uidetur nobis omnibus stellis fulgētior: propterea comparat soli iustorum claritatem. Num ut super solem fulgeant? absit: quia sol iustitiæ Christus, tunc iusti fulgebunt ut Christus. Erunt enim & ipsi dij.

Iterum simile est regnum cœlorum thesauro in agro abscondito, quem homo qui inuenit abscondit, & præ gaudio illinc uadit, & uendit uniuersa quæ habet, & emit agrum illum.] Ager mundus: thesaurus prædicatio, & scientia Christi. Occultus est autem in mundo. Sapientiam enim (inquit Paulus) prædicamus absconditam. Quærens autem scientiam dei, inuenit eam: & omnia quæ habet, siue gentilia dogmata, siue malos mores, siue diuitias, abijcit statim, & emit agrum, id est mundū. Nam qui scientiam habet Christi, possessionem propriam habet mundum, & elementa ei seruiunt, & imperat illis, sicut & Iesus & Moses. 1.Corinth.2

Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas: qui cum inuenerit unam preciosam margaritam, abiens uendidit omnia, & mercatus est illā.] Mare, est præsens uita: Negociatores, qui per hanc ambulant, & quærunt scientiam quandam inuenire. Multæ enim margaritæ, multorum sapientum opiniones. Vna autem preciosa, una est ueritas, quæ scilicet Christus est. Igitur sicut de margarita traditur, quod in cōcha nascatur, quæ se aperit tempore fulguris, et dein' iterum claudit: Concipitur itaqꝫ tum ex fulgure & rore, propterea'qꝫ candida est. Sic & Christus in uirgine conceptus est, & superno fulgore, spiritussancti scilicet. Et sicut sæpe margaritam tenens in manu, ipse scit quantas habeat diuitias, alij autem ignorāt: ita & prædicatio in obscuris & perfectis abscondita est. Decet igitur, ut datis omnibus margaritam hanc possideamus. (margin: B) Margarita ut nascatur.

Iterum simile est regnū cœlorū sagenæ, quæ in mare missa, & ex omni genere congregauit: quam, ut impleta fuisset, subducentes ad littus, & sedentes collegerunt quæ bona sunt, in uasa: quæ uero mala, eiecerunt. Sic erit in consummatione seculi, exibūt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, ubi erit fletus & stridor dentium.] Terribilis est hæc parabola: ostendit enim, quod licet credamus, non habeamus autē uitam bonam, in ignem proijciemur. Sagena quidem, est doctrina piscatorum apostolorum, quæ ex miraculis & testimonijs prophetarum, connexa est. Quæ enim docebant apostoli, firmabant miraculis & prophetarum uocibus. Hæc igitur sagena, ex omni genere congregauit, Barbaros, Græcos, Iudæos, meretrices, publicanos, latrones. Quando autem impleta fuerit, & consummabitur mundus, tunc qui in sagena fuerint, discernētur. Nam licet crediderimus, inuenti autem fuerimus mali, abijciemur. Qui autem non tales in uasa mittentur, æterna tabernacula dico. Omne autē opus, siue bonum, siue malum, cibus dicitur esse animæ. Habet enim anima spirituales dentes. Tunc autem anima stridebit illis, hoc est, operatiuas suas uirtutes conteret, eo quod hæc fecerit.

Dicit illis Iesus: Intellexistis hæc omnia? Dicūt illi: Etiam domine. At ille dixit illis: Propterea omnis scriba doctus ad regnū cœlorū, similis est patrifamilias, qui depromit de thesauro suo noua et uetera.] Vidisti, quomō parabolæ attētiores eos fecerint?

C Ecce igitur, qui aliâs insipientes & imperiti, intelligunt ea quæ oblique dicta. Vnde laudans eos saluator, dicit: Omnis scriba, &c. Scribas enim uocat eos, ut doctos in lege: & licet docti essent in lege, non manserũt tamen in lege, sed docti sunt ad regnum, hoc est, Christi scientiã, & possunt proferre ea quæ ex nouo, & quæ ex ueteri. Paterfamiliâs igitur diues. In ipso enim thesauri sunt scientiæ: qui noua docẽs, ex ueteri subiungebat testimonia, exempli gratia: Dixerat, pro ocioso sermone iustificaberis: hoc enim nouum: deinde addidit testimonium, Ex sermonibus enim iustificaberis & condemnaberis: hoc uetus. In hoc similes apostoli, qualis Paulus dicens: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.

Matth. 12. *1. Corinth. 4.*

Et factum est, ut quum finisset Iesus parabolas has, digrederetur illinc. Et quum uenisset in patriã suam, docebat eos in synagoga illorum.] Has dixit parabolas, quoniã & alias paulò post docturus erat. Transit autẽ, ut & alijs sua præsentia prosit. Patriam autẽ illius, Nazareth intellige: nam in ista educatus est. Cæterum in synagoga docet publice & libere, ne dicere postea possint, quod quædam à lege diuersa docuerit.

Ita ut stuperent, ac dicerent: Vnde huic sapientia & uirtutes? nónne hic est ille fabri filius? nónne mater eius uocatur Mariam, & fratres eius Iacobus, & Ioses, & Simon, & Iudas? & sorores eius nónne omnes apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc omnia? & offendebãtur super eo.] Insipiẽtes erant Nazareni, existimabãt enim ignobilitatẽ & obscuritatem in causa esse, quo minus quis deo placeat. Esto enim, quod humilis homo fuerit Iesus, an nõ & deus? Quid obstaret magnũ illum in miraculis fieri? Comprobãtur igitur & inuidi, & insipientes. Oportebat sanè magis gloriari, quod tantum bonum patria eorũ protulerit. Fratres autẽ habuit dominus & sorores, Ioseph filios, quos genuit ex uxore fratris sui Clopæ. Mortuo enim absq; liberis Clopa, Ioseph iuxta legem uxorem eius accepit, & pueros procreauit sex, quatuor mares, & duas fœminas. Mariam quæ dicebatur Clopa filia secundum legem, & Salomen. Apud nos sunt, hoc est nobiscũ habitant. Offendebantur igitur & illi super Iesu. Fortassis enim

D & ipsi dicebant, quod in Beelzebul eijcerent dæmonia.

Iesus autem dixit illis: Non est propheta honoris expers, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit illic uirtutes multas, propter incredulitatem illorum.] Vide Christum, quomodo nõ iniuria eos afficit, sed mansuete fert. Solemus enim homines familiares contemnere, & externos in admiratione habere. Quod autem adijcit, In domo sua: ideo fecit, quia oderãt eum & fratres sui domestici. Porrò illic uirtutes multas nõ fecit, propter incredulitatem illorum parcens eis, ne post signa increduli manerent. Multa igitur non fecit, pauca autem fecit: ne possent dicere, quod si ulla fecisset, credidissemus. Tu autem intellige, quod & hodie Iesus in patria sua, hoc est, apud Iudæos, ignominiosus est: nos autem exteri illum ueneramur.

CAPVT XIIII.

In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam de Iesu, & dixit pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo.] Hic Herodes erat filius eius, qui pueros in Bethleem occidit. Considera autem hic fastum uitæ tyrannicæ. Ecce enim post quantũ tempus fama de Iesu ad Herodem peruenit, tarde illa discẽtem, eo quod non curabat eos, qui uirtute conspicui erant. Apparet autem quod Baptistam timuerit, & propterea de his non alijs quàm pueris, hoc est seruis, effari audet. Quoniam autem uiuens Ioannes signum non fecerat, putauit Herodes, quod per resurrectionem acceperit etiam hoc donum à deo, ut miracula operetur.

Herodes enim ceperat Ioannem, & uinxerat ac posuerat in carcere, propter Herodiadem uxorẽ Philippi fratris sui. Dicebat enim ei Ioannes: Nõ licet tibi habere eam. Et uolens eũ occidere, metuebat turbam, propterea quod illum ceu prophetã habebant.] Narrationis huius de Ioanne in superioribus nõ meminit Matthæus, eo quod scopus illi erat, ea dũtaxat scribere, quæ ad Christum spectabant. Sanè nec nunc meminisset

A minisset eius, nisi & hoc ad Christum retulisset. Arguit autem Ioannes Herodem, ut
fratris uxorem non legitime habentem. Lex enim iubebat fratris uxorē accipere post Deut. 25.
fratrē, si ille absq; liberis defungeretur: hic autē Philippus nō absq; liberis defunctus
erat. Erat enim ei puella quæ saltabat. Sunt autem quidā qui dicunt, quod etiam ad-
huc uiuēte Philippo Herodes ei abstulerit uxorem, & tetrarchiam. Siue autem hoc,
siue illud erat, illicitum erat facinus. Non timebat autem deum, sed turbam timebat,
unde distulit cædem: at diabolus opportunum tempus sibi inuenit.

Quum autem celebrarētur natalia Herodis, saltabat filia Herodiadis in medio, &
placuit Herodi: unde cum iureiurando pollicitus est se illi daturū quicquid peteret.
At illa prius instructa à matre sua: Da mihi (inquit) hic in patina caput Ioannis bapti-
stæ.] Vide luxum. Regina saltat, & quāto pulchrius saltauit, tanto peius. Turpitudo
enim regis facere aliquid indecorum. Considera autē aliam insipientiam Herodis.
Iurauit quicquid peteret daturū se. Quod si caput tuum petijsset, dedisses ne illud?
Da mihi (inquit) hic caput Ioānis. Quare apposuit Hic? Timebat, ne forte Herodes
resipiscens, postea pœnitudine duceretur: propterea urget, dicens: Da mihi hic.

Et indoluit rex: attamen propter iusiurādum & accumbentes, iussit dari. Et quum
misisset carnifices, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatū est caput eius in pati-
na, & datum puellæ, atque illa obtulit matri suæ. Et accesserunt discipuli eius, & tule-
runt corpus, ac sepelierunt illud.] Indoluit propter uirtutem. Admiratur enim uir-
tutem & hostis: attamen propter iusiurādum dat donum inhumanum. Discamus au-
tem hoc loco esse aliquando melius peierare, quàm propter iuramentum impium ali-
quid facere. Sepultum autem est corpus Baptistæ in Sebaste Cæsarea. Venerabile au-
tem eius caput primum in Emesan repositum fuit.

Abieruntq; & renunciauerūt Iesu.] Quid annunciant Iesu? non qđ mortuus esset
Ioānes: nā id fama statim attulerat: sed quod Herodes de Iesu diceret, qđ Ioānes esset.

Id quum audisset Iesus, secessit illinc in naui ad desertū locū seorsim.] Secedit Ie-
B sus propter Herodis homicidium, docens nos, ne obijciamus nosipsos temere in peri-
cula: & interim ne uideatur iuxta apparentiam tantū incarnatus, propterea secedit. Si
enim tenuisset eum Herodes, conatus fuisset illum occidere. Et si conante hoc Hero-
de; Iesus seipsum è medijs periculis eripuisset, eo quod nondū instabat tempus mor-
tis, habitus fuisset phantasma esse, & ea propter secedit. In desertū autem locum seor-
sim, ut miraculum illud de panibus operaretur.

Et quū audissent turbæ, sequutæ sunt eū itinere pedestri relictis urbibus. Et egres-
sus Iesus uidit multā turbā, & miseratus illā, & sanauit infirmos illorū.] Fidē indicant
turbæ, unde & ad secedentem accurrunt, & ideo sanitatem, fidei mercedē deportāt.
sed & quod pedestri itinere incedunt, & quod absq; cibis ueniunt, fidei signa sunt.

Facta aūt uespera, accesserūt ad eum discipuli ipsius, dicētes: Desertus est locus, &
hora iam præterijt, dimitte turbas, ut abeant in uicus, & emāt sibi cibaria. At illis dixit
Iesus: Non est illis necesse ut abeant, date illis uos quod edant.] Misericordes sunt di-
scipuli. Curam enim gerunt turbæ, & propterea nolunt eam ieiunā esse. Quid igitur
saluator? Date uos illis quod edant. Hoc aūt dicit, nō tanquam ignorās, in quāta apo-
stoli egestate essent: sed ut dicentibus illis, se non habere quod edant, appareat ipsum
non inanis gloriæ studio, sed necessitate ad operandum miraculum procedere.

At illi dicunt ei: Nō habemus hic, nisi quinq; panes, & duos pisces. Ille uero dixit:
Afferte mihi eos huc. Et iussit turbas ut discūberent super gramina, sumptisq; quinq;
panibus, ac duobus piscibus; ac sublatis in cœlū oculis, benedixit.] Nā licet uespera
sit, sed temporum ego cōditor assum: licet desertus locus sit, ego tamē sum, qui omni
carni escam do. Discamus autē hoc loco, quod etiā pauca quæ habemus, in hospitali- Psal. 135.
tatem insumere debemus. Etenim apostoli pauca habentes, dederūt turbis: & quem-
admodum pauca hæc multiplicauit, ita & tua pauca multiplicabuntur. Facit aūt tur-
bas super gramina cōsidere, ne & tu in preciosis lectis & stratis recūbas. Porrò suspi-
cit in cœlum, & benedicit panes; fortassis, ut maior fides ei habeatur, quod nō sit con-

C trarius deo,sed cœlitus & à patre uenerit. Docet quoq;,ut & nos mensam accedẽtes, primum gratias agamus,& sic comedamus. A

Et quum fregisset,dedit discipulis panes,discipuli uero turbis. Et comederũt oẽs, & saturati sunt: & sustulerunt quod superfuerat de fragmentis,duodecim cophinos plenos.Porrò qui comederant, fuere uiri fermè quinquies mille, præter mulieres ac pueros.] Discipulis dat panes,ut in memoria semper habeant miraculum,& ne effluat à cogitatione eorum, tametsi illi semper obliuiscebantur. Ne autem opineris, quod apparenter tantum miracula fecerit,multiplicantur usq; ad impletionem duodecim cophinorũ panes,ut & Iudas portet,& ad prodendum non sit peruicax,miraculum secũ cogitans.Panes autem multiplicat & pisces,ut ostendat, quod ipse sit qui terram & mare cõdiderit,& omnes cibi nostri ab ipso nobis dentur,& per ipsum multiplicentur.Cæterum in deserto fit miraculum,ne quis opinetur è ciuitate uicina emptos panes,multitudiniq; distributos: desertum enim erat.Et hoc quidem secundum historiam.Iuxta anagogen autem disce.Postquàm Herodes,hoc est,carnalis & pellicea mens Iudæorum (ita enim Herodes sonat) decollauit Ioannem prophetarum caput,hoc est de Christo prædicentibus non credidit: secessit Iesus in desertum locum ad gentes deo destitutas,& sanauit infirmas animas,& deinde pauit eas.Nam nisi remiserit nobis peccata,& sanauerit morbos per baptismũ,non pascet nos cõmunione impollutorũ mysteriorũ.Nullus enim non baptizatus cõmunicat. Iam quinq; millia signant eos,quorũ quinq; sensus male affecti erant,qui & per quinq; panes curantur. Enimuero quia quinq; sensus infirmabanť,quot plagæ erant, tot erant & emplastra. Duo uero pisces,piscatorũ sermones. Vnus piscis Euangelium,alius piscis Apostolus.Quidam quinq; panes,quinq; libros Mosi intellexerunt, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomiũ.Duodecim autẽ cophini fuerunt sublati ab apostolis,& portati. Quæcunq; enim nos turbæ comedere & intelligere non potuimus, eorum apostoli capaces portarunt. Excepit aũt mulieres ac paruulos, Exigitur enim

D à Christiano,ne quid puerile uel muliebre præ se ferat.

Et statim coëgit Iesus discipulos suos intrare in nauim,& præcedere se in ulteriorem ripam,donec dimisisset turbas.] Vt significaret quàm indiuulsi essent à domino discipuli,dixit,coëgit: semper enim ei adesse uolebant. Dimittit autẽ turbas,uolens ipsas subsequi,ne arrogantiæ studiosus uideretur.

Et dimissis turbis,ascendit in montem ad orandũ seorsim. Quũ autem aduenisset uespera,solus erat illic. Cæterũ nauis iam in medio maris erat,& affligabatur à fluctibus: nam uentus erat aduersus.] Ostendens nobis,quod oporteat absq; distractione mentis precari,in montem ascendit. Omnia enim propter nos facit. Neq; enim ipse precibus opus habet. Vesperi autem precatur: docens quod nos nõ statim ab orationibus discedere debeamus,sed & nocte potissimũ illis uacare; tunc ẽm maior quies. Permittit aũt discipulos in tempestate; quo discant tentationes ferre fortiter,suamq; agnoscant uirtutem.In medio autem maris nauigiũ,signat maiorem esse timorem.

Quarta aũt noctis uigilia abijt ad illos Iesus,ambulãs super mare: & ubi uidissent eum discipuli super mare ambulantem,turbati sunt,dicẽtes: Spectrũ est,ac præ metu exclamauerunt: sed statim loquutus est illis,dicens: Fidite,ego sum,ne terreamini.] Nõ mox astitit eis,ut tempestatem sedaret; docens non statim petendã aduersitatum solutionẽ,sed ferendas fortiter,at circa quartã uigiliã.In quatuor enim partes noctem diuidunt custodes, iuxta militarẽ disciplinã, singulis per tres horas suam seruantibus custodiam, Dominus aũt post nonam horam noctis ambulans supra aquam tanquam deus astitit. Illi aũt rem tam raram ac insolitam spectantes, putabant spectrum esse.Neq; enim à specie ipsum cognoscebant,partim propter noctẽ, partim propter metum. Ille autem animans illos,primũ eis dixit; Ego sum qui omnia possum,fidite.

Vigiliæ noctis

Respondens autem illi Petrus dixit: Domine si tu es,iubeto me uenire ad te super aquas.] Feruentissima Petri erga Christũ charitas erat: desiderabat eẽm statim prope illum esse,& præ alijs.Credit aũt quod Iesus non solũ ipse ambularet super aquas,

sed

A sed & sibi daturus esset hoc. Non dixit autem, Iube me ire: sed, ad te ire. Nam istud o-
stentationis est, hoc autem amoris in Christum.

Iesus autem dixit: Veni. Et quũ descẽdisset è naui Petrus, ambulabat super aquas,
ut iret ad Iesum. Cæterũ quũ uideret uentum ualidũ, territus est: & quũ cœpisset de-
mergi, clamauit dicẽs: Domine serua me.] Substrauit dominus Petro mare, suã de-
clarans uirtutẽ. Attende, quod in maiori periculo existẽs, mari uentis turbato timuit:
ita infirma est humana natura, & statim ut timuit, cœpit submergi: quando enim fides
infirma est, tũc in profunda descẽdit Petrus. Hoc autẽ fecit, ne ille superbiret, & alios
solaretur discipulos: forte enim inuiderunt, sed & Christus quantũ ipsum amet, ostẽdit.

Confestim autem Iesus extẽta manu apprehendit eum, & dixit illi: Paruæ fidei, ad
quid formidasti? Et ingressis illis in nauim, conquieuit uentus. Porrò qui in naui erãt
accesserunt ad eũ, & adorauerunt, dicentes: Vere dei filius es.] Ostendens Christus
non uentũ, sed pusillanimitatem submergendi causam esse: non uentum increpat, sed
Petrum pusillanimem. Ideo & apprehensum eum, statuit super aquam permisso uen
to flare. Non omnino autẽ dubitabat Petrus, sed secundũ quid, hoc est, ex parte: nam
iuxta id quod dubitauit, incredulus fuit: iuxta id autem quod clamauit, Domine ser-
ua me, curauit incredulitatẽ. Ideo paruæ fidei dicitur, nõ incredulus. Igitur qui in na
ui, & ipsi metu soluti sunt. Cessauit enim uẽtus. Et ex his cognito Iesu, confessi sunt
eius deitatem. Neq; enim hominis est super mare ambulare, sed dei. Sicut & Dauid di-
cit: In mari uiæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis multis. Iuxta anagogen autem, nauis ter- *Psal. 76.*
ra: fluctus uita, à malis spiritibus turbata: nox ignorãtia. In quarta igitur uigilia, ad fi-
nem seculorũ astitit Christus. Prima uigilia, fœdus cum Abrahã: secunda, lex Mosi:
tertia, prophetæ: quarta, domini aduẽtus. Ipse enim seruauit nos, fluctibus agitatos,
ueniẽs ad nos, ita ut eum cognosceremus, & ut deum adoraremus. Vide autẽ & hoc,
quod negationẽ Petri, & deinde eius cõuersionem & pœnitentiam præsignarunt ea
B quæ in mari acciderunt. Nam sicut ille dicebat confidens, Non te negabo: sic & hic, *Marci 14.*
Iube me uenire ad te super aquas, sicut tunc permisit negare, ita & hic permittit mer-
gi. Hic manum ei porrexit dominus, & non permisit eum submergi: ita tunc per poe
nitentiam eum à profundo negationis extraxit.

Et quum traiecissent, uenerũt in terram Genezareth. Et quum agnouissent illum
uiri loci illius, emiserunt nuncios in totam undiq; finitimã regionem: & attulerunt illi
omnes male habentes, & obsecrabãt eum, ut tantum tangerent fimbriam uestimenti
ipsius. & quotquot tetigerunt eum, salui facti sunt.] Genezareni agnoscentes Chri-
stum, multo tẽpore apud se uersantem, & ex aspectu & miraculis alacrẽ exhibuerunt
fidem, ita ut cuperẽt & fimbriam cõtingere, atq; ita curati sunt. Sic & tu quoq; sum- *Fimbriam ue-*
mitatem uestis Christi contingito, hoc est, finẽ incolatus sui in carne. Si enim credide *stimenti Chri-*
ris quod assumptus est, saluaberis. Vestis enim caro: fimbria autem eius, finis uitæ. *sti tangere.*

CAPVT XV.

TVnc accedunt ad Iesum Hierosolymitani, scribæ & pharisæi, dicentes:
Quare discipuli tui transgrediuntur traditionẽ seniorum? non enim lauant
manus suas, quando edunt panem.] Quanquam in omnibus locis erant
scribæ & pharisæi, magis tamen uenerabiles erãt Hierosolymitani, ideo
illi magis inuidebant, utpote inanis gloriæ magis appetentes. Morẽ au-
tem habebant Iudæi, non comedere illotis manibus, idq; ex patrũ traditione. Has igi
tur traditiones ut uidissent non obseruari à discipulis, putauerunt illos cõtemnere se-
niores. Nihil igitur ad hoc respondet, sed uicissim reprehendit eos.

At ille respõdens, dixit eis: Quare & uos transgredimini præceptũ dei propter tra
ditionem uestram? nã deus præcepit, dicens: Honora patrem & matrem: & qui male *Exodi 20.*
dixerit patri aut matri, morte moriatur. uos autẽ dicitis: Quicũq; dixerit patri aut ma *Deut. 5.*
tri: quicquid doni à me profecturum erat, id in tuum uertitur cõmodum: & non ho-
norabit patrem suum, aut matrẽ suam: & irritum fecistis præceptum dei propter tra-

C » ditionem uestram.] Pharisæi accusabant discipulos, quasi mandatum seniorum præuaricantes. Christus autem ostendit ipsos dei legem præuaricari. Docebãt enim pueros, ne quid darent parentibus, sed offerrent quæcunq; habebant in gazophylacium templi. Erat autem in templo thesaurus, in quem quisquis uolebat quippiam immittere, uocabaturq; ille Gaza. At distribuebatur in pauperes thesaurus. Pharisæi igitur persuadebant pueris, ne quid darent parentibus, sed offerrent in thesaurum. Docebantq; ipsos, ut dicerẽt: Donum dei est, id est oblatum deo est ô pater, id quod per me tibi usui esse cupis. Et sic partiebantur ipsi cum pauperibus opes, & parentes relinquebãtur & contemnebantur, nec in senecta alebantur. Faciebant autem hoc & fœneratores: si enim quis cuipiam dedisset ad usurã pecunias, & deinde malus debitor non esset soluendo, dicebat fœnerator ad illum ingratum debitorem: Corban est, quod debes mihi, hoc est, donum deo oblatum. Debitor igitur tunc quasi deo debens, etiam inuitus dinumerabat. Hoc docebant pharisæi pueros facere.

Esaiæ 29. Hypocritæ, bene prophetauit de uobis Esaias, dicẽs: Appropinquat mihi populus
» hic ore suo, & labijs me honorat, cæterum cor eorũ procul abest à me: sed frustra me
» colunt, docentes præcepta, doctrinas hominum.] Ostendit Esaiæ uoce, quod etiam tales sint erga patrẽ suum, quales & erga se inueniuntur. Nam quum mali essent propter mala opera, longe fiebant à deo, & diuinum sermonẽ solo ore loquebantur. Frustra enim colunt, & putant se colere deum, qui per opera illum dehonorant.

» Et aduocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, & intelligite: Nõ quod ingreditur os, im
» purat: sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem.] Nõ loquitur ultra pharisæis, utpote incurabilibus: turbæ autem loquitur, & per hoc quod illas aduocat, honorem illis deferre uidetur, ut suscipiant sermonem suum, & inquit: Audite & intelligite, excitans eos, & attentos faciẽs. Quia autẽ pharisæi arguerant discipulos, quod illotis manibus comederent, dominus de cibis dicit, quod nullus cibus coinquinet ho
D minem, uel impuret. Et si cibus non impurat, multo minus illotis comedere manibus. Coinquinat enim intus hominem, dicere quæ non oportet. Notat autem latenter pharisæos per illa uerba, qui dicentes inuidorum uerba coinquinabantur. Vide autem sapientiam, quomodo neq; manifeste illotis manibus comedere approbat, neq; auersatur: sed aliud quiddam docet, quod eijciant è pectore malos sermones.

» Tunc accedẽtes discipuli, dixerunt illi: Nosti pharisæos audito sermone isto offen
» sos fuisse? At ille respondens, dixit.] Discipuli propter pharisæos dicunt, quod offensi sint, tametsi etiã ipsi turbati fuerint: quod manifestũ ex eo, quod accesserit Petrus & interrogauerit de hoc. Igitur Iesus quum audisset, quod offensi essent pharisæi, dixit:
» Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Omittite
» illos, duces sunt cæci cæcorũ. Porrò si cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadẽt.] Seniorum traditiones & Iudæorum præcepta eradicatum iri dixit, non legalia, ut existimant Manichæi. Lex enim plantatio est dei, nõ igitur illa eradicata est. Manet enim radix eius, spiritus qui in occulto est. Folia autem, hoc est apparens litera, defluunt. Legem enim ultra nõ iuxta literam, sed iuxta spiritum intelligimus. Quoniam autem desperati ac incurabiles erãt pharisæi, dixit: Omittite illos. Hinc enim discimus, quod offendi illos qui sponte offendũtur, & incurabiles sunt, nõ est nobis damnosum. Præceptores autem illos dicit, cæcos cæcorum duces, ut ab eis turbas abducat.

» Respondens autem Petrus, dixit ei: Dic nobis parabolam hanc.] Petrus quia sciebat legem prohibere esum omnium, & timebat dicere Iesu: Ex his quæ dixisti offendimur, apparent enim legi aduersa esse: simulat ignorantiam, & interrogat.

» Iesus autẽ dixit: Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondũ intelligitis, quod quic
» quid ingreditur in os, in aluum abit, & in secessum eijcitur? At ea quæ proficiscuntur
» ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurũ reddunt hominẽ. Nam ex corde exe
» unt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuicia. Hæc
» sunt quæ impurãt hominẽ. Cæterum illotis manibus cibũ capere non inquinat hominem.] Increpat discipulos saluator, & insipientiã exprobrat, uel ut offensis, uel ut manifesta

A nifeſta ignorantibus. Dicit igitur: Nõ intelligitis, quod oẽs intelligũt & ſciunt? Ci-
bi enim nõ manent intus, ſed infra exeunt per aluum, & nullũ hominem in anima co-
inquinant, non enim manent intus. Cogitationes autem intrinſecus naſcuntur, & ma
nent illic, & egrediuntur, hoc eſt, in opus procedentes & actus, inquinant hominem.
Cogitatio eñ ſcortationis intrinſecus manens maculat, & egrediẽs in opus maculat.

Et digreſſus illinc Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chana-
næa quæ à finibus illis uenerat, clamabat ad illum dicẽs: Miſerere mei domine fili Da-
uid, filia mea miſere à dæmonio agitat̃. Ille uero nõ reſpondit ei uerbum.] Quare di-
ſcipulos prohibuit ire in uiã gentium, ipſe autẽ in Tyrum & Sidonem gẽtilium ciui-
tates iuit? Diſce igit̃, quod non ut prædicaturus iuit illuc: quia, ut Marcus dicit, & oc *Marci 7.*
cultauit ſe. Vel aliter dic, quia uidit phariſæos nolle ſuſcipere ſermonẽ de cibis, tran-
ſijt ad gentes. Miſerere autẽ dicit, nõ filiæ meæ (illa enim ſenſu caret) ſed mei quæ tam
grauia patior & ſentio. Nec dicit, Veni & ſana: ſed miſerere. At ille non reſpondit ei
uerbum: non ut contemnat, ſed ut oſtendat quod propter Iudæos uenerit, prius illos
docens, & occludat calumnias eorum, ne poſſint poſtea dicere, quod gẽtilibus bene-
fecerit ipſis contemptis. Ad hæc etiam firmam mulieris fidem manifeſtam reddit.

Et accedentes diſcipuli eius, rogabant illum, dicentes: Omitte illam, nam clamat
poſt nos. At ille reſpondens, dixit: Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perdiderãt do-
mus Iſraël.] Diſcipuli grauatim ferẽtes clamorem mulieris, rogabant, Dimitte eam,
hoc eſt, obſecrabant, ut ablegaret illam à ſe. Hoc autem faciebant, non tanquam im-
miſericordes, ſed magis uolentes perſuadere domino, ut miſereretur ei. At ille inquit:
Non ſum miſſus, niſi ad Iudæos, qui ſunt oues, quæ perdiderant ea quæ illis concre-
dita erant. Per hoc autem amplius euulgat fidem mulieris.

Illa uero uenit, & adorauit illum dicens: Domine, ſuccurre mihi. At ille reſpõdit,
ac dixit: Non eſt bonum ſumere panem filiorum & obijcere catellis. Illa autem dixit:
Etiam domine: Etenim catelli comedunt de micis, quæ cadunt de mẽſa dominorum
B ſuorum.] Poſtquàm uidit mulier patronos ſuos repulſam paſſos, iterum dominũ fer-
uenter accedit, & inuocat ut dominum. Quia autẽ Chriſtus canem illam dixerat, eo
quod gentiles impuram agerent uitam. Et in ſanguine idolis immolatorum uerſaren
tur, filios uero Iudæos, illa ualde ſapienter, & magno intellectu reſpondit: Quam-
uis & canis ſim, & indigna quæ panem accipiam, hoc eſt, uirtutem aliquam & ſi-
gnum magnum, ſed hoc quod paruum quidem, quantum ad uirtutem tuam attinet,
mihi autem magnum fuerit, da. Sicut & qui panes comedunt, non magni faciunt, ſi
micas dent. Canes autem bene ex his paſcuntur.

Tunc reſpõdens Ieſus, dixit illi: O mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut uis. Et
ſanata eſt filia eius ex illa hora.] Nunc manifeſtat Ieſus cauſam, propter quã ſanatio-
nem primum ſuſtulerit, nempe ut fides & prudẽtia mulieris clareſcat. Propterea non
ſtatim ab initio annuit Chriſtus, ſed magis illã à ſe amandauit: nũc ut fides & pruden-
tia eius manifeſtãtur, laudat eam. Magna eſt fides tua. Hoc autẽ quod dicit: Fiat tibi
ſicut uis: oſtendit quod niſi fidem habuiſſet, nihil fuiſſet aſſequuta. Atq; ita ſi uolueri-
mus & nos, nihil uetat & nos aſſequi quæ uoluerimus. Obſerua autẽ quod licet ſan-
cti orẽt pro nobis, ſicut pro illa apoſtoli, attamen nos pro nobiſipſis petẽtes magis au *De interceſſione ſanctorum.*
dimur. Eſt autem Chananæa ſymbolũ eccleſiæ è gentibus collectæ. Nam & gentes
prius repulſæ fuerunt, & poſtea in filiorum ordinẽ allectæ, & obtinuerunt panẽ cor-
poris domini. Iudæi autem canes facti, ex micis uidentur paſci, hoc eſt paruitate & ui
litate literæ. Significat eñ Tyrus cohibitionẽ: Sidon aũt uenantẽ: Chananæa, præpa
rata humiliationi. Gentiles igit̃, qui malitia tenebãtur, inter q̃s fuerunt uenatores ani
marũ dæmones, humilitate ſunt præparati. Iuſti eñ ſublimi regno dei ſũt præparati.

Et progreſſus illinc Ieſus, uenit iuxta mare Galilææ, & cõſcenſo monte ſedebat il
lic. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, habẽtes ſecum claudos, cæcos, ſurdos, muti-
los, & alios multos, & abiecerũt eos ad pedes Ieſu, & ſanauit eos: adeò ut turbæ mira
tæ ſint, quũ uiderent mutos loqui, mutilos eſſe ſanos, claudos ambulare, cæcos uide-

C re: & glorificabant deũ Israel.] Nõ continuo uersatur in Iudæa, sed Galilæa, propter multam incredulitatem Iudæorum. Galilæi enim fideliores illis erant. Vide igitur fidem illorum, quomodo & in montem ascendant, claudi existẽtes & cæci, non segnes sunt: sed & ad pedes obijciuntur, utpote illum supra hominem esse existimãtes, unde & sanitatem assequuti sunt. Et tu igitur ascende in montem mãdatorum, ubi sedet Iesus: & si cæcus fueris, non ualens uidere per teipsum quod bonum: & si claudus, uidẽs quidem quod bonum, non ualens autem ad hoc peruenire: & si surdus, qui neq; alium audias admonentem, neq; alium admonere ualeas: & si mutilus sis, non ualens extendere manum ad eleemosynam: & si alio quodam morbo teneare, uadas ad pedes Iesu, & uestigia uitæ illius attinge, curamq; habebis.

Iesus autẽ uocatis ad se discipulis suis, dixit: Miseret me turbæ, propterea quod iam triduum perseuerãt apud me, & non habent quod edant: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia.] Turbæ quidem non audebant panes petere, utpote qui ad recipiendam sanitatem uenerant. Ipse autem misericors existens, curam agit, ne quis dicere possit, quod alia uiatica habeant (inquit) quod si etiam habuissent, fuissent consumpta. Tres enim iam dies sunt. Ostendit autem quod & à longe uenerint, dicendo, ne deficiant in uia. Hæc autem dicit ad discipulos, excitare eos uolens, ut dicant, quod possit eos alere, sicut & quinq; milia: sed illi adhuc sapientia carebant.

Et dicunt illi discipuli eius: Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturemus turbam tantam?] Quamuis non oportebat illos oblitos esse, quod & prius plures pauerit in solitudine, sed stupidi erant: ut quum postea hos uideris tanta sapientia prædi tos, mireris dei gratiam.

Et dicit illis Iesus: Quot panes habetis? Illi autem dixerũt: Septem, & paucos pisciculos. Et iussit turbas discumbere in terra, & sumpsit septem panes ac pisces, & postquàm gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis: discipuli autẽ turbæ. Comederũtq; omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt quod supererat fragmentorum, septem sportulas plenas. At ij qui comederãt, erãt quatuor mille uiri, præter mulieres & pueros.]

D Frugalitatem docens, super terram recumbere iubet: & gratias agere ante cibum docens, gratias agit & ipse. Rogas autem, quo pacto illic quidem, quum essent quinque panes, & quinque milia aliti essent, duodecim cophini superfuerunt: hic autem quum essent pauciores pascendi, & plures panes, septem sportæ? Dici igitur posset, quod sportæ maiores essent cophinis, uel ne æqualitas, miraculi eos obliuisci faceret. Nam si nunc quoq; superfuissent duodecim, obliti fuissent ob æqualitatem, quod iterum miraculum fecisset in panibus. Tu autẽ & hoc scias, quod quatuor milia, hoc est qui quatuor uirtutes recte possident: hi septem panibus, hoc est magis spiritualibus & perfectis sermonibus pascuntur. Septenarius enim numerus, septem spiritualium donorũ est symbolum. Discumbunt autẽ super terram: quia omnibus terrenis superiores sunt, & calcant ea: sicut & quinq; milia super fœnum discubuerunt, hoc est, carnem & gloriam sibi subiecerunt. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria hominis sicut flos fœni. Septem autẽ sportæ hoc loco residuæ, eo quod spiritualia & perfectiora fuerũt, quæ nõ potuerũt comedere. Illa igitur supererant, quæ septẽ sportæ capiunt, hoc est, quæ solus sanctus spiritus scit. Spiritus enim omnia scrutatur, etiã profunditates dei.

Eccle. 14.

1. Corinth. 2.

Et dimissis turbis, conscendit nauim, uenitq; in montes Magdala.] Secedit Iesus, quia nullum aliud signum fecerat, quale hoc in multiplicandis panibus: plures sequebantur, atq; (ut Ioannes dicit) in regem assumpturi illum erant. Vnde & secedit, quo tyrannidis effugiat suspicionem.

Ioan. 6.

CAPVT XVI.

Et aggressi pharisæi unà cum Sadducæis tentantes rogabant eum, ut signum è cœlo ostenderet sibi.] Tametsi dogmatis dissideãt Sadducæi & pharisæi, nihilominus tamen contra Christum conspirant. Signũ autem è cœlo petunt, ut sistere solem uel lunam. Existimabant enim, quod signa

quæ

A quæ ſuper terram fiebant, diabolica uirtute, & in Beelzebul fierent. Ignorabāt enim inſipientes, quod & Moſes in Aegypto multa ſigna ſuper terram fecerat: & ignem è cœlo deſcendiſſe ſuper pecora Iob à diabolo erat: atq; adeò non omnia quæ è cœlo, Iob.1. à deo: neq; quæ in terra omnia, à dæmonibus.

At ille reſpondens, dixit eis: Quum cœperit eſſe ueſpera, dicitis: Serenitas erit, nā rubet cœlum. Et mane, Hodie tempeſtas: rubet enim cœlum. Hypocritæ, faciē cœli ſcitis diiudicare, ſigna uero temporū nō poteſtis.] Reprehendit tētatiuam illorum quæſtionem, hypocritas ipſos nominans, & inquit: Sicut ſignorum apparentium in cœlo, aliud quidem pluuiarum, aliud autem ſerenitatis indiciū eſt: & nemo uidēs pluuiarum ſignum, ſerenitatē requirit: uel ſerenitatis ſignum uidens, pluuias timet: ſic & de me cogitare oportet, quod aliud tēpus huius aduentus, & aliud futuri. Nunc opus eſt miraculis in terra: quæ autem in cœlo fient, uſq; in illud tempus reſeruabunť, quo ſol extinguetur, luna occultabitur, cœlum immutabitur.

Natio praua & adultera ſignum requirit, & ſignū non dabitur ei, niſi ſignū Ionæ Ionæ 2. prophetæ. Et relictis illis, abijt.] Natio mala, utpote tentans: & adultera, ut deficiens à deo, & adhærens diabolo. Petētibus autē ſignum è cœlo, non dat, niſi ſignum Ionæ prophetæ, hoc eſt, q̃d in uentre magni ceti, hoc eſt mortis factus triduanus, reſurget. Hoc autem ſignum etiā è cœlo eſſe dixeris. In morte enim eius obtenebratus eſt ſol, creatura omnis immutata eſt. Vide autem ſermonem. Signum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Ipſis enim data ſunt ſigna, hoc eſt, propter ipſos facta ſunt, tametſi non crediderint. Proinde & relictis illis, ut incurabilibus, abijt.

Et quum ueniſſent diſcipuli eius in ulteriorem ripam, per obliuionem nō acceperunt panes. At Ieſus dixit illis: Videte, & cauete à fermento phariſæorum & ſadducæorum.] Quemadmodum fermentum amarum eſt & uetus, ita & ſadducæorū doctrina mordet animas, amara exiſtens, & ueteres ſeniorum traditiones introducēs. Et ſicut fermentum temperatura eſt aquæ & farinæ, ſic & doctrina phariſæorū mixta eſt B ex ſermone & ex uita corrupta. Nō dixit autem illis manifeſte, Cauete à doctrina phariſæorum: ut memores eos faceret ſigni panum.

At illi teputabant intra ſe, dicentes: Panes nō ſumpſimus. Quod ubi cognouit Ieſus, dixit illis: Quid cogitatis intra uoſipſos ô parum fidentes, quod panes nō ſumpſeritis? Nondū intelligitis, neq; memoria tenetis quinq; illos panes, quū homines eſſent quinq; milia, & quot cophinos ſuſtuleritis? neq; ſeptē illos panes, quū eſſent quater milia, & quot ſportas acceperitis? Qui fit ut nō intelligatis, me nō de pane dixiſſe uobis illud, ut caueretis à fermento phariſæorū & ſadducæorum?] Exiſtimabant, quod hoc diceret illis, ut cuſtodirent ſe, ne coinquinarētur à cibis Iudaicis, eo quod loquebanť inter ſe, quod panes non accepiſſent. Exprobrat igiť illis, quod tā ſtupidi, et tam paruæ fidei eſſent. Imprudētes enim erant & ſtupidi, quod nō cogitabant quàm paucis panibus multos ſupra aluiſſet. Et quod paucæ fidei, quod quia nō emerāt, diffiderent ipſum poſſe alicunde acquirere. Et ut acrius eos perſtrinxit (Nō enim ubiq; bona eſt mãſuetudo, tantū ubiq; ualet rationabilis increpatio) Tunc, inq̃t, intellexerūt, quod nō iuſſiſſet cauere à fermēto panis, ſed à doctrina phariſæorū & ſadducæorum.

Quū ueniſſet autē Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, interrogabat diſcipulos ſuos, dicens: Quem me dicunt homines eſſe, filium illum hominis? Illi uero dicebant:] Meminit eius, qui ciuitatem cōdidit: quia eſt & alia Cæſarea Stratonis, & non in illa, ſed in hac illos interrogat. Procul em̃ à Iudæis abducit diſcipulos, ut nullum timētes libere ac fidēter dicant. Primum autem percontatur multitudinis opinionē, ut ad maiorē reducantur beneuolentiā, & ne in eandē, in quā plerięq; cadāt humilitatē. Nō interrogat autē, Quem me dicūt phariſæi, ſed homines: de ſimplici multitudine decēs.

Alij quidem Ioannē baptiſtam, alij uero Heliam, alij autē Hieremiam, aut unum ex prophetis.] Qui Ioannem illū nominabant, erant ex ijs qui cum Herode, qui putabat Ioannem poſt reſurrectionē etiam donum accepiſſe operandi miracula. Qui autem Heliam, mouebātur ex eo, quod acriter reptehēdebat, & expectabant quod ue-

C nirent. Qui uero Hieremiam, hoc dicebant, quod ſimili ſapiẽtia præditus eſſet, quam à nullo didicerat. Etenim Hieremias, quum puer eſſet, in prophetam aſſumptus eſt. *Hiere. 1.*

Dicit illis: Vos autem quem me dicitis eſſe? At Simon Petrus dixit: Tu es Chriſtus ille filius dei uiuentis.] Iterum ut ferventior Petrus proſilit, & uere confitetur ipſum eſſe filiũ dei. Non enim dixit: Tu es Chriſtus filius dei uiuentis, abſq; articulo: ſed cum articulo, ille filius, hoc eſt, ille ipſe, qui ſolus & unicus: non gratia filius, ſed qui ex ipſa patris ſubſtantia genitus. Quia & multi Chriſti erant, ſacerdotes & reges omnes, ſed Chriſtus cum articulo unus eſt.

Et reſpondens Ieſus, dixit illi: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui eſt in cœlis.] Beatum dicit Petrũ, quia à diuina gratia ſcientiam acceperat: approbans autem Petrum, oſtendit conſequenter aliorum hominum opiniones falſas. Dixit autẽ illum Bar Iona, hoc eſt, filium Iona, quaſi ita diceret: Sicut tu Ionæ filius, ita ego patris mei, conſubſtantialis illi exiſtens, ſum. Reuelationem autem ſcientiam dicit, quia abſcondita & ignota ei à patre erant reuelata.

At ego tibi dico, quod tu ès Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiã meam, & portæ inferi non præualebunt contra illam.] Remunerat Petrum dominus, mercedem illi dans magnã, quod ſuper eum ædificauit eccleſiam. Quia enim confeſſus erat eum dei filium Petrus, dixit, quod hæc cõfeſſio, quam confeſſus eſt, fundamẽtum erit futurum credentium, ita ut omnis homo extructurus fidei domũ, hoc iacturus ſit fundamentum. Nam licet innumeras condamus uirtutes, non habeamus autẽ fundamentum rectam confeſſionẽ, inutiliter ædificamus. Quum autem dixit, eccleſiam meam, oſtendit ſe dominum uniuerſi: deo enim ſeruiunt omnia. Portæ autem inferi, temporales ſunt perſequutores, qui ad infernũ mittere conãtur Chriſtianos. Et hæretici quoq; portæ ſunt ad infernum ducentes: multis igitur perſequutoribus, & multis hæreticis præualuit eccleſia. Eſt autem & unuſquiſq; noſtrum eccleſia, quæ ſit domus dei. Si igi-
D tur in confeſſione Chriſti confirmati fuerimus, portæ inferni, hoc eſt peccata nõ præualebunt nobis. De his enim portis exaltatus Dauid, dicebat: Qui exaltat me de portis mortis. Quales portæ, ô Dauid? duæ, cædis ſcilicet & adulterij. *Pſal. 9.*

Quomodo ſuper Petrũ ædificata eccleſia.

Et dabo tibi claues regni cœlorum, & quicquid ſolueris in terra, erit ſolutum in cœlo: & quicquid alligaueris ſuper terram, erit alligatum in cœlis.] Tanquam deus magna poteſtate dicit, Dabo tibi. Sicut enim pater dedit tibi reuelationẽ, ſic ego claues. Claues autem intelligas, quæ ligant & ſoluunt, hoc eſt, delictorũ uel indulgentias, uel pœnas. Habẽt enim poteſtatem remittendi & ligandi, qui ſicut Petrus, epiſcopatus gratiam aſſequuti ſunt. Quamuis autem Petro ſoli dictum ſit, Dabo tibi: omnibus tamen & apoſtolis conceſſæ ſunt. Quando? quum dixit: Quorũcunq; remiſeritis peccata, remittuntur. Etenim quum dixit: Dabo, futurum tempus ſignat, hoc eſt, poſt reſurrectionem. Cœli autem dicuntur & uirtutes, quarum claues ſunt bonæ operationes. Nam operando ingredimur, quaſi per claues quaſdam aperientes unamquanq; uirtutum. Si autem non operor, ſed ſolum ſcio bonum, habeo quidem clauem ſcientiæ ſolum, extra autem maneo. Ligatus autem in cœlis, hoc eſt, in uirtutibus, qui nõ ambulat in illis: nam uirtuoſus in illis ſolutus eſt. Ne habeamus igitur peccata, ut non catenis noſtrorum peccatorum ligati ſimus.

Tũc edixit diſcipulis, ne cui dicerẽt, quod ipſe eſſet Ieſus Chriſtus.] Volebat Chriſtus ante crucem obſcurari ſuam gloriã. Nam ſi audiuiſſent homines ante paſſionem, quod deus eſſet, & deinde uidiſſent eum pati, quomodo non fuiſſent offenſi? & propterea occultat ſe multis, ut poſt reſurrectionem abſq; offendiculo à multis ſciatur, ſpiritu ſancto omnia miraculorum operationibus adæquante.

Ex eo tẽpore cœpit Ieſus indicare diſcipulis ſuis, quod oporteret ipſum abire Hieroſolymam, & multa pati à ſenioribus & principibus ſacerdotũ, & ſcribis, & occidi, & tertio die reſuſcitari.] Prædicit illis paſſionem, ne inexpectata illa ueniente, offendantur inopinati, quod inuitus & nõ præſciẽs paſſus eſſet. Poſtquàm enim audiuerũt per confeſſionem Petri, quod filius ſit dei, tunc reuelauit illis & paſſionẽ. Poſt triſtitã

autem

A autem ſubdit & lætitiam, nempe quod die tertio reſurgeret.
» Et quum abduxiſſet illum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Propitius eſto ti-
» bi domine, nequaquam erit tibi hoc.] Id quod reuelatum erat, Petrus recte cõfeſſus
eſt: in eo autem quod nõ reuelatum, lapſus: ut ſciamus quod abſq; deo neq; ille loquu
tus eſt magnum quiddam. Nolens igitur Petrus Chriſtum pati, & ignorans reſurre
ctionis myſterium, dixit: Propitius eſto tibi domine, nequaquam erit tibi hoc.
» Conuerſus autem ille, dixit Petro: Abi poſt me ſatana, obſtaculo es mihi: quia nõ
» ſapis ea quæ ſunt dei, ſed ea quæ ſunt hominum.] Petrum recte quidem loquentem
beatum prædicat Chriſtus: irrationabiliter aũt formidantem & nolẽtem ſe pati, per-
ſtringit, dicẽs: Vade poſt me ſatana. Satanas autem aduerſarius dicitur. Vade igitur
poſt me, hoc eſt, ne obſiſtas, ſed ſequere uoluntatem meam. Vocat autem ſic Petrũ,
quia etiam ſatanæ diſplicebat pati Chriſtum. Dicit igitur: Tibi quidem iuxta humanã
rationem uidetur indecens mea paſſio: non intelligis autem, quod deus per hanc ſalu
tem operetur, & quod hoc me maxime deceat.
» Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis: Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum,
» & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.] Tunc. Quando? quum Petrum increpaſſet:
uolens enim oſtendere errare Petrum prohibentem ſe pati, dicit: Tu quidem me pro
hibes, ego autem dico tibi, non ſolum non damnoſum eſſe me pati, ſed neq; tu ſaluari
poteris, niſi & ipſe moriaris, & quiſquis alius, ſiue uir, ſiue mulier, ſiue pauper, ſiue di
ues. Dicit aũt Vult, ut oſtendat liberum arbitrium, & non coactam uirtutem. Poſt
Chriſtum autem ſequitur non ſolum is, qui illum confitetur filium dei, ſed & qui per
omnia grauia tranſit, & illa ſuſtinet. Abneget autẽ ſemetipſum dixit, perfectam abne
gationem per præpoſitionem Ab ſignificãs: exempli gratia, Ne habeat cõmunionẽ
quandam cum corpore, ſed contemnat ſeipſum. Sicut cõſueuimus dicere, quod quis
B quempiam negarit, hoc eſt, non habuit eum pro amico uel noto: ſic igitur omnes do
cet, nullam cum corpore habere cõmunionem, id eſt, amicitiam: ita ut & crucem tol-
lant, hoc eſt mortem eligant, & cum ſtudio inquirant, etiam mortem ignominioſiſſi-
mam: qualis crux apud ueteres fuit. Sed & ſequatur me, inquit. Multi enim crucifigũ
tur latrones & fures, at illi nõ ſunt diſcipuli mei. Sequatur igitur, hoc eſt, omnẽ aliam
uirtutem præ ſe ferat. Abnegat autẽ ſeipſum, & qui heri quidem intemperatus erat,
hodie autem caſtus & ſobrius. Talis erat Paulus, qui abnegauit ſemetipſum, quum di
ceret: Viuo autẽ non iam ego, uiuit autem in me Chriſtus. Tollit autem crucem, qui Gal. 2.
mortificauit & crucifixit ſeipſum mundo.
» Qui enim uoluerit animã ſuam ſeruare, perdet eam: quiſquis aũt perdiderit animã
» propter me, inueniet eam.] Ad martyrium adhortatur nos. Inuenit enim animã ad
præſens, hoc eſt, ſeruat negans, qui & poſtea perdit. Perdit autẽ animam, ſed propter
Chriſtũ, qui de eo teſtificatur: qui & inueniet eam in incorruptione, & uita æterna.
» Quid enim prodeſt homini, ſi totum mundum lucratus fuerit, animæ uero ſuæ ia-
» cturam fecerit? Aut quid dabit homo, cuius permutatione redimat animam ſuam?
» Venturus eſt enim filius hominis in gloria patris ſui, cum angelis ſuis, & tunc reddet Rom. 2.
» unicuiq; iuxta facta ipſius.] Sit igitur, & fingamus, quod totum mundum lucreris:
ſed quæ utilitas, ſi corpus bene habeat, & anima male afficiatur? Quemadmodũ ſi ma
terfamilias lacera ueſte, & ancillæ fulgido ornatu incedant. Neq; in futuro ſeculo po
terit quis dare commutationem pro anima ſua: hic quidem poteſt dare lachrymas &
eleemoſynam, & ieiunare, illic autem non. Iudex eñ tunc nos excipiet, dona reſpuẽs:
nam iuxta opera ſua iuſtificabit unumquenq;. Eſt autem & metuendus. Veniet eñ
in gloria ſua, & cum angelis, & non contemptibilis.
» Amen dico uobis, ſunt quidam hic ſtantes, qui nõ guſtabunt mortem, donec uide-
» rint filium hominis uenientem in regno ſuo.] Dixerat uenturum filiũ hominis in glo
ria ſua: ne igit̃ incredulus ſies, dicit: quia ſunt hic quidam, qui iuxta quod capere poſ-
ſunt, uidebũt in transfiguratione gloriam ſequundi aduentus. Interim autẽ oſtendit,
in qua gloria erũt, qui propter ipſum paſſuri: ſicut eñ tũc caro eius fulgurauit, ita pro

C sua portione fulgebunt sancti. Significat autē obscurius hoc loco Petrū, & Iacobum, & Ioannem, quos in montem assumpsit, & ostendit illis regnū dei, hoc est futurū statum in quo uenturus esset ipse, & iusti fulsuri. Dicit igitur, quod quidā qui hic sunt nō morientur, donec uiderint me transfigurari. Vide aūt, quod stantes in bono, & firmi, sunt illi qui uident Iesum clarius transformari, & proficiunt semper in fide & mādatis.

CAPVT XVII.

Luc. 9. ET post dies sex assumit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius.] Nō est hoc diuersum ab eo quod Lucas dixit, quod post sermones illos facti sunt quasi dies octo, & cætera. Lucas enim & primum & ultimum commemorat, quo ascenderunt in montem. Matthæus autem tantum intermedios dies ponit. Assumpsit autem Petrū, ut eum à quo diligebatur: Ioannem, ut eum quem diligebat: Iacobum uero, quod & ipse æmulator fuerit. Et manifestum est illum ingentis zeli fuisse, tum ex eo, quod poculum se bibiturū promisit, tum ex eo, quod Herodes, ut placeret Iudæis, gladio illum occidit.

Et subducit illos in montem excelsum seorsum, transformatusq; est coram illis, & splenduit facies eius sicut sol, uestimenta autem illius facta sunt alba sicut lumen.] In montem excelsum subducit illos, ostendens quod nisi quis exaltetur, non dignus sit diuinis contemplationibus. Seorsum autem, solitus enim est Christus clariora miracula in occulto facere, ut ne uideretur multis ut deus, sed ut apparebat, homo haberetur. Transformationē autem audiens, ne putes quod tunc corpus abiecerit, sed mãsit corpus in suo habitu. Faciem enim ipsius audis & uestem. Fulgidior apparebat, deitate paruos quosdam radios suos declarante, & hos sicut uidere poterant: propterea & regnum dei superius dixit transfigurationem, eo quod ineffabilis eius potestas ibi refulserit, & quod germanus filius patris ostensus sit, & quod dignitas secundi aduentus in splendore faciei Christi ineffabili claruerit.

Trāsfiguratio quare dicatur regnum dei.

Et ecce apparuerunt illis Moses & Elias cum illo loquentes.] De quo colloque-

D bantur? de gloria, inquit, quam impleturus erat in Hierusalē. Quare autem Moses & Elias uisi sunt? ut ostendatur quod & legis, & prophetarum sit dominus, uiuentiumq; ac mortuorum. Elias quidem est propheta, et uiuit adhuc: Moses autem legislator, & mortuus est. Quin & ut appareat, quod non sit legi aduersarius. Nō enim Moses astitisset suo aduersario, neq; Elias, tantus zelotes ipsum tulisset. Præterea ut suspicionē tollat eorum qui ipsum Eliam uel unum ex prophetis dicebant. Vnde enim agnouissent discipuli, quod Moses & Elias fuerint: non enim à liniamētis facierum. Quia imagines hominum facere tunc impium uidebatur. Videtur igitur, quod ex sermonibus quos tunc inter se conferebant, agnouerint eos. Fortassis enim alter quidem dicebat,

Num. 7. nempe Moses: Tu es cuius ego passionem præfiguraui, occiso agno, & perfecto pa-

3. Reg. 17. scha. Alter autem, Elias: Tu es cuius resurrectionem ego præfiguraui in uiduæ filio. Et talia quædam. Ostendens igitur illos discipulis, docet eos tales imitari, & mansuetos quidem esse & populares, sicut Moses: zelotas autem & constantes, sicut Elias: & si quando tempus uocet, periclitantes pro ueritate, sicut illi.

Respondens autem Petrus, dixit Iesu: Domine, bonum est nos hic esse: Si uis, faciemus hic tria tabernacula, tibi unum, & Mosi unum, & Eliæ unum.] Petrus ob multam dilectionem Christum pati nolens dicit: Bonū est hoc loco manere, & nō descendere & occidi. Nam si quis huc uenerit, habemus & Mosen & Eliam nos adiuuantes.

Exod. 17. Moses quidem Aegyptios deuicit, Elias autem ignem è cœlo deduxit. & tales erūt in

3. Reg. 18. inimicos, si qui huc contra nos uenturi sunt. Hæc autem præ nimio mœrore loquebatur, sicut Lucas inquit, nesciens quid diceret. Insolita enim uisio obstupescere eum fecerat, aut nesciebat reuera quid loqueretur, uolens Iesum manere in monte & non descendere, & pati pro nobis. Veritus tamen ne pertinax uideretur, dixit: Si uis.

Adhuc illo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce uox è nube dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitū est, ipsum audite.] Tu quidem

A dem ô Petre tabernacula quæris manufacta, ut fiant. Pater autē aliud tabernaculum
nō manufactum, nubem astituit; & ostendit quod sicut ipse in nubibus apparuit anti-
quis deus existēs, sic & filius suus. Lucida uero nebula hoc loco, non caliginosa, sicut
in ueteri, eo quod non exterrere uoluit, sed docere. Ex nube aūt uox, ut ostēdat quod
ex deo sit [In quo bene complacitum mihi] hoc est super quem requiesco, & qui mi-
hi placet. Docet quoq; illum audiēdum, etiam si crucifigi uoluerit, ne obluctemini.

Et quum hæc audissent discipuli, prociderūt in faciē suam, & territi sunt uehemen
ter. Et accedēs Iesus, tetigit eos, & dixit: Surgite, & ne timeatis. Subleuatis igit̄ ocu
lis suis, neminē uiderunt nisi Iesum solum.] Discipuli non ferentes fulgorem lucis,
neq; uocem, ceciderunt in terram, & oculi eorū quasi somno grauati erant. Somnum
dicit multam grauationem è uisu. Ne autem timor diutius insidēs eijciat memoriam
eorum quæ uiderant, suscitat eos & animat, solusq; ipse comparet. Nec putes, quod
de Mose uel Elia uox dicta sit, sed de ipso. Ipse enim est filius meus.

Et quum descēderent de monte, præcepit illis Iesus dicens: Ne cui dixeritis uisio-
nem hanc, donec filius hominis è mortuis resurgat.] Propter humilitatem denunci-
at nulli dicendum, ne offendantur qui audiunt talia, postea ipsum crucifigi uidentes.
Putassent enim impostorē fuisse, hæcq; solum apparēter fecisse. Tu autem disce, post
sex dies, id est post mundū, qui sex diebus conditus est, dei contemplationem futurā.
Nisi enim transiueris mundum, & exaltatus fueris in monte, nequaquam uidebis cla
ra, neq; faciem Iesu, deitatem dico: neq; uestem, hoc est carnem. Videas autem nunc
& Mosen & Eliam colloquentem Iesu: lex enim, & prophetæ, & Iesus unū loquūtur
& consonant. Quin & quum inueneris quendam sensum scripturæ clare interpretan
tem, cognosce quod ille faciem Iesu clare uideat, quod si & uerba declaret & conspi-
cua faciat, hic & uestes Iesu candidas uidet. Vestes eñ sensuum dictiones. Sed ne di-
xeris cum Petro, Bonum est nos hic esse: nam oportet semper proficere, & non per-
B manere in uno gradu uirtutis & contemplationis, sed ad alia transire.

Et interrogauerunt illum discipuli sui, dicētes: Cur igitur scribæ dicunt, quod Eli
am oportet uenire primum?] Decipiētes populū scribæ dicebāt, nō esse Iesum Chri
stum: nam si esset, Elias primum uenisset, ignorantes quod duo aduētus Christi, quo-
rum primi præcursor Ioannes, secundi autem Elias. Sic enim & Christus interpreta
tur discipulis. Audi enim.

Iesus autem respondēs, dixit illis: Elias quidem uenit primum, & restituet omnia.
Dico autem uobis, quod Elias iam uenit, & non agnouerunt eum, sed fecerunt in eo
quæcunq; uoluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerūt disci
puli, quod de Ioanne Baptista dixisset illis.] Dicendo quod Elias quidē ueniet, osten
dit quod nondū uenit: in secundo autē aduentu ueniens restituturus sit ad fidem Chri
sti omnes Hebræos, quos persuasibiles inueniet, quasi ad hæreditatem paternā redu-
cens eos qui exciderant. Quum autē dicit, Elias uenit, præcursorem illum Ioannem
dicit, in quo fecerunt quæcunq; uoluere. Nā permittentes Herodi ut occideret Ioan-
nem quum possent prohibere, ipsi occiderunt. Tunc igitur discipuli facti perspica-
ciores, intellexerūt quod Ioannem Eliam uocarit, eo quod ipse primi aduentus præ-
cursor fuerit, sicut ille secundi futurus est præcursor.

Et quum uenissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectēs illi genua, di-
censq;: Domine miserere filij mei, quoniā lunaticus est, & misere affligitur: nam sæpe
cadit in ignem, & sæpe in aquam.] Valde incredulus apparet esse hic homo, eo quod
dixit ad ipsum Christus: O generatio incredula. & quod arguit ipse discipulos. Non
autē luna causa erat morbi, sed diabolus obseruabat pleniluniū, & tūc insidiabatur, ut
arguerentur opera dei tanquam nobis malū inferentia. Tu aūt intelligas obsecro, q̄d
omnis insipiens sicut luna immutatur, secundum scripturam, & interim apparet uir- Eccl. 27.
tute magnus, interim imminuitur sensu & desipit. Hic igitur quū lunaticus fuerit, ca
dit in ignē iræ & concupiscētiæ: & in aquam plenam fluctibus huius uitæ solicitudi-
nis, in qua & Leuiathan diabolus, hoc est imperans ille in aqs. An nō fluctus recte di

C cuntur crebræ diuitum curæ?

Et obtuli eum discipulis tuis,nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus, dixit:O natio incredula & distorta,quousq; tandem ero uobiscũ?usq;quo patiar uos? Adducite illum huc.Et increpauit illud Iesus.& exijt ab eo dæmonium:& sanatus est puer ex illa hora.] Vides hominem, delictum suæ incredulitatis discipulis impingentem,quod infirmiores sint,quàm ut sanent. Igitur dominus confundit eum,quod accusarit discipulos,ac dixit, O generatio incredula: hoc est,non est tantum infirmitatis illorum,quantum tuæ incredulitatis delictum:magnũ enim est,& illis congruã uincit uirtutẽ.Hominẽ autẽ illum obprobrãdo,omnes simul obprobrauit incredulos & circumstantes. Porrò quum dicit. Vsquequo ero uobiscum? ostendit quod desideret in cruce pati,& ab ipsis secedere. Vsquequo uersabor cum irrisoribus & incredulis? Increpauit autem illum Iesus.Quem?lunaticum.Ex illo igitur manifestum,quod quum & ipse incredulus fuerit,per incredulitatem dæmoni se inuadendi locum dederit.

Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum,dixerũt: Quare nos non potuimus eijcere illud?Iesus autem dixit illis:Propter incredulitatẽ uestrã.Amen quippe dico uobis,si habeatis fidem sicut granũ sinapis,dicetis monti huic, demigra hinc illuc,& demigrabit: neq; quicq̃ impossibile erit in uobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi per deprecationẽ & ieiuniũ.] Timuerunt apostoli, ne perdidissent datam sibi contra dæmones gratiã,propterea perplexi animo seorsum interrogãt. Dominus aũt arguit eos ut imperfectiores,dicẽs:Propter incredulitatẽ uestram.Nam si feruentẽ & ardentẽ haberetis fidem,etiã si parua uideretur,perficeretis utiq; magna. Vbi aũt mõtes trãstulerunt apostoli?nusquam quidem scriptũ est. Veruntamẽ uerisimile est quod transtulerint,
Ioan. 21. etiamsi nõ sit scriptũ.Non enim omnia scripta sunt. Vel aliter:Nõ exigebat tempus,& ideo non transtulerunt. Videte autẽ & dominũ quid dicat.Dicetis monti huic
D demigra;hoc est quando dicetis,tunc transibit.Non dixerũt igitur apostoli,quoniam tempus non postulabat,neq; necessitas: & propterea non transtulerunt montes. Hoc autẽ genus dæmoniorũ per deprecationẽ & ieiunium expellitur. Oportet enim & illos ipsos dæmoniacos maxime ieiunare,& eos qui illos sanare uolũt, Tunc aũt est deprecatio,quando nõ cum ebrietate,sed cũ ieiunio fit.Obserua,quod omnis fides granum est sinapis:contempta enim putatur propter stultitiam prædicationis: attamen si ceciderit in terrã bonam,crescit in arborem,in qua uolatilia cœli,hoc est cogitationes summa petẽtes,nidulantur.Igitur quisquis habet omnẽ fidem,ille potest dicere monti huic,demigra;hoc est dæmoni,ostendebat enim quod exiret dæmonium.

Quum autem uersarentur in Galilæa,dixit illis Iesus: Futurum est ut filius hominis tradatur in manus hominum,ac occident eum,& tertio die resurget. Et mœrore affecti sunt uehemẽter.] Subinde memoriam facit passionis, ne existiment quod inuitus patiatur:& interim hoc agit,ut exerceat eos:& ne terreãtur, si hoc inexpectatum eueniat.Coniungit autem tristibus læta,scilicet quod resurget.

Quum autem uenissent in oppidum Capernaum,accesserunt qui didrachma solent accipere ad Petrũ,dixeruntq;: Præceptor uester num soluit didrachma? Dicit,Etiã.] Deus pro primogenitis Hebræorum uoluit consecrari sibi tribum Leui. Inuẽtus est autem numerus tribus Leui uigintiduo millia. Primogeniti autem, chiliades uigintiduæ & ducenti & septuagintatres. Pro his igitur qui erant extra tribum Leui,& primogeniti erant,decreuit deus dari didrachmũ sacerdotibus. Hinc igitur facta est consuetudo,ut simpliciter omnes primogeniti penderent didrachmum, qui est quinq; sicli, hoc est ducenti oboli. Vnde quia dominus primogenitus erat, pendebat & ipse. Reueriti autem fortassis Christum propter miracula quæ faciebat, non illum interrogant,sed Petrum. Vel potius deceptores erant,quasi ita dicerẽt: Præceptor uester legi contrarius est,num reddidit didrachma?

Et quum ingressus fuisset domum,præuenit illum Iesus dicẽs: Quid tibi uidetur Simon?Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum?à filijs suis,an ab alienis?Dicit illi Petrus:Ab alienis. Ait illis Iesus,Ergo liberi sunt filij?] Tanquam deus sciebat,

A quamuis non audierat, quid illi loquuti fuissent ad Petrum: idcirco & præuenit eum,
dicens: Si reges terræ non accipiunt tributũ à filijs suis, sed ab alienis: quomodo cœlo
rum rex à me filio suo accipiet didrachmum? Hoc enim, sicut supra dixi, sacerdotibus
& templo tribuebatur. Si autem liberi sunt filij paruorum regum, multo magis ego.
Verum ne simus illis offendiculo, uade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem
qui prodierit primus, tolle, & aperto ore illius inuenies statêrem, illum accipe, & da il
lum pro me & te.] Ne reputemur, inquit, contemptores & despectores legis, & of-
fendamus, da illi tributũ. Non em̃ ut debitũ do, sed ut illorum infirmitatẽ corrigam.
Discimus enim hoc loco, quod nõ oportet offendere, ubi nullũ damnum: ubi autem
damnum patimur in opere aliquo, nõ sunt curandi, qui imprudenter offenduntur. Vt
igitur ostendat, quod deus sit & maris dominus, misit Petrum tollentem statêrem ex
ore piscis. Discamus hic & mysterium quoddã. Nostra enim natura est piscis in pro-
fundo incredulitatis mersus, sed apostolicus sermo extrahit nos, & in ore nostro inue
nit statêrem. Qualem statêrem? Duo drachma tenentem. Quia & Christus duas natu
ras habet, homo existẽs, ac deus. Hic igitur stater datus est pro duobus, pro Iudæis &
gẽtibus, pro iustis & peccatoribus. Quod si & auarum quempiam uideris, nihil aliud
habentem in ore, nisi aurum & argentum, hunc habe pro pisce, in mari huius uitæ na
tantem; at ubi inuentus fuerit præceptor, qualis Petrus, qui mittat hamum in mare,
is eripiet ex ore illius aurum & argentum. Statêrem quidam putant lapidem precio- *Stater.*
sum in Syria, alij tributum, alij uero quartam partem nomismatis.

CAPVT XVIII.

IN illa hora accesserunt discipuli Iesu, dicẽtes: Quis nam maximus est in
regno cœlorum?] Quia uiderant Christum à Petro honoratum. Hono
ratus em̃ erat hic, dando statêrem pro Christo & pro se, & propterea hu
manum quiddam passi, inuidiaq́ȝ incessiti, oblique accedũt interrogãtes
B dominum, quis maximus esset.
Et accersitum ad se puellum Iesus, statuit in medio illorum, & dixit: Nisi conuersi
fueritis, & efficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorũ. Quisquis igi
tur humiliauerit seipsum, sicut est puellus iste, hic est ille maximus in regno cœlorũ.]
Quum uidisset Iesus discipulos inanis gloriæ uitio teneri, compressit eos, ostendẽs il
lis per puerũ fastus expertem humilitatis uiam. Oportet em̃ nos humilitate mentis
pueros esse, non sensu pueriles: & innocentia, non insipientia. Dicens autẽ, Nisi con-
uersi fueritis, indicat quod ab humilitate in superbiam uenerimus; opus igitur iterum
illuc conuerti, hoc est in humilitatem, à qua egressi estis.
Et qui receperit unum puellum talẽ in nomine meo, me recipit: qui autem offende
rit unum ex pusillis istis qui in me credunt, expedit ut suspẽdatur mola asinaria in col-
lum eius, ac demergatur in profundum maris.] Nõ solum, inquit, oportet uos humi
les esse, sed etsi alios humiles propter me in honore habueritis, mercedem accipietis.
Me enim accipitis, quãdo pueros, hoc est humiles suscipitis. Deinde & à cõtrario, in-
quit: Qui offenderit, hoc est iniuria affecerit, unum ex his pusillis, hoc est ex his qui se
humiliant & paruos putant, tametsi magni sint, expedit ei, ut mola asinaria suspenda
tur in collum eius. Sensibilem enim pœnã in medium affert, uolens ostendere multis
supplicijs obnoxios, qui in Christo humiles iniuria afficiũt & offendunt. Tu aũt intel
lige, quod etsi quis reipsa paruũ, hoc est infirmũ offenderit, & nõ omnibus modis pa
tienter eũ sustinuerit, punietᷣ: nam qui magnus, haud facile scandalizabitᷣ, sed paruus.
Væ mundo ab offendiculis. Necesse enim est, ut ueniant offendicula, ueruntamen
uæ homini per quem offendiculum uenit.] Luget ut misericors mũdum, præ offen-
diculis damna accepturũ. Et dicis: Quid oportet lachrymari, ubi opus succurrere &
manum porrigere? Dicimus igitur, quod & ipsum lugere, quædã iuuandi species est.
Sæpe enim quibus admonitio nostra nõ profuit, illis prosumus dũ eos lugemus, quo
sensum mali sui accipiãt. Et si necesse, inquit, ut eueniant scandala, quomodo effugie-

C mus ea. necesse quidem est,ut eueniant:sed nõ necesse, ut nos perdant. Possumus eñ
& offendiculis obluctari. Per offendicula,intellige eos qui bono obstant. Per mundũ
autem,mundanos homines & humi repentes,qui facile impediuntur.

Quod si manus tua,uel pes tuus tibi obstaculo fuerit,abscide eũ,& proijce à te. Bo
num est tibi ad uitam ingredi claudum aut mutilum, potius quàm duas manus uel du
os pedes habentem,mitti in ignem æternũ. Et si oculus tuus te offendit,erue eum,&
proijce eũ abs te.Bonũ est tibi,ut luscus intres in uitã,potius quàm ut duos oculos ha
bens mittaris in geennam ignis.] Per manũ,pedem,& oculos,intellige amicos,quos
membrorũ loco habemus. Etiam si hi tales fuerint,qui nobis nocent,hoc est,si fami-
liares amici fuerint,oportet contemnere eos ut membra putrida,& execare,ne & ali-
Nõ aũt necesse ut nos perdant scandala. is noceant. Atq; ita ex his manifestum est. Licet autem necesse sit euenire scandala,nõ
tamen necesse est,ut nobis noceant:etiam si amici sint,nihil inde nobis damni.

Videte ne condemnatis unũ ex his pusillis. Dico enim uobis,quod angeli eorũ in
cœlis semper uident faciẽ patris mei qui in cœlis est. Venit enim filius hominis saluũ
facere quod perierat.] Præcipit ne contemnantur hi qui parui putantur,hoc est pau-
Angeli hominũ præsides. peres spiritu,magni autem apud deũ. Adeò enim,inquit,diliguntur à deo,ut & ange
los habeãt præsides,ne damnum illis fiat à dæmonibus. Omnes enim homines,& ma
xime fideles,suos angelos habent. Pusillorũ autem & humiliũ in Christo angeli,usq;
adeò familiares sunt deo,ut faciem eius per omnia uideant coram ipso stantes. Appa-
ret autẽ ex hoc, quod licet omnes angelos habeamus, peccatorũ tamen angeli quasi
propter nos confusi,minus fidentes sunt,neq; ipsi possunt tam libere uidere faciẽ dei,
& precari forsitan pro nobis. Humilium autem angeli,hi semper uident dei faciem,
& forte pro nobis orant. Et quid dico,quod hi angelos habeant? ego propterea ueni
ut seruem quod perierat,& mihi uindicem eos qui à plerisq; planè nihili putantur.

Quid uobis uidetur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit una ex eis,
D nõnne relictis nonagintanouẽ in montibus, uadit & quærit eam quæ errauerat? Et si
cõtigerit ut inueniat eam:amen dico uobis, gaudet super ea magis,quàm super nona
gintanouem quæ non errauerant. Sic non est uoluntas coram patre uestro,ut pereat
unus de pusillis uestris.] Cui homini fuerunt centum oues? Christo. Omnis eñ ra-
tionalis creatura,tam angeli,quàm homines, centũ oues sunt,quorũ pastor est Chri-
stus,non ouis. Non enim est creatura,sed filius dei. Hic igitur reliquit nonagintano-
uem in cœlo,forma serui assumpta. Venit autem quærere ouem illam unicã, quæ est
humana natura,& gaudet super illa, magis quàm angelorum firmitate. In summa au
tem hoc insinuat,quod deus curam agit conuersionis peccatorum, & gaudet super il
lis magis quàm his qui stabili uirtute præditi sunt.

Eccl.19. Si autem peccauerit in te frater tuus,uade & argue illum inter te & illũ solum:si te
audierit,lucratus es fratrem tuum. Si autẽ non audierit,assume tecũ adhuc unum uel
2.Cor.13. duos:ut in ore duorum uel trium testium stet omne uerbum. Quod si non audierit il-
los,dic ecclesiæ. Sin ecclesiã quoq; nõ audierit,sit tibi uelut ethnicus & publicanus.]
Sermonẽ contra offendiculum dãtes ualde extenderat, nunc & eos qui offenduntur
corrigit. Vt enim tu qui offenderis non omnino cadas,quia offendentẽ, uæ habiturũ
dixit,uolo & te qui offenderis,arguere eos qui te iniuria afficiunt & nocent,si fuerint
Christiani. Etenim siquidem non baptizatus iniuria afficiat,tunc ab eo te subducas.
Si autẽ frater,argue illum. Non eñ dixit conuiciare,sed argue. Si te audierit,hoc est,
condemnarit seipsum. Priuatim enim uult primum peccãtes argui, ut ne coram mul
tis redargutus impudẽtior fiat. Quod si te nõ audierit, & cum duobus uel tribus testi
bus argueris,ne graueris tunc in ecclesiæ suggestu inuulgare peccatũ. Quia eñ non
audijt duos uel tres redargutus, quamuis lex dicat, ut in ore duorum uel triũ testium
subsistat,id est firmetur omne uerbum,ab ecclesia postea castiget. Illam autem si non
Offendens publicanus & gentilis. audierit,tunc abijciatur,ne suæ maliciæ participes faciat alios. Assimilat autẽ publica
nis tales fratres. Infamatur enim ob pecunias publicanus. Cõsolatio autẽ sit offenso,
iniuria afficientem publicanum existimari & gentilem,hoc est incredulum. Nũquid

autem

A autem hæc sola iniuriam facientis pœna? sed audi & quæ sequuntur.

Amen dico uobis, quæcunque alligaueritis super terram, erũt ligata in cœlo: & quæcunque solueritis super terram, erũt soluta in cœlo.] Si tu, inquit, offensus, habes eum, qui te iniuria affecit, sicut publicanum & gentilem, erit ille & in cœlo talis: si aũt solueris eum, hoc est, ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum. Non eñ solum quæ soluunt sacerdotes, sunt soluta: sed quæcunque & nos iniuria affecti uel ligamus, uel soluimus, & ipsa erunt ligata uel soluta.

Rursus amen dico uobis, quod si duo ex uobis cõsenserint super terram, de omni re quamcũque petierint, fiet illis à patre meo qui est in cœlis. Vbi eñ sunt duo uel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio illorum.] Congregat nos hisce uerbis ad charitatem. Quia enim prohibuit ne mutuum offenderemus, nũc & de mutua concordia dicit. Concordes autem dicuntur, nõ qui in malum conueniunt, sed qui in bonum. Vide enim quid dicat. Si duo ex uobis, hoc est credentibus & conspirantibus. Conspirauerunt autem & Annas ac Caiphas, sed male. Et propterea sæpe precantes non accipimus, eo quod mutua concordia caremus. Non dixit autem, ero. Nõ enim tardat, uel futurus est: sed sum, hoc est iam illic inuenior. Intelligas item, quod quãdo conspirauerit spiritus & caro, & non cõcupiuerit contra spiritũ caro, tunc erit in medio dominus. Conspirant autem & tres uirtutes animæ, rationalis, irascitiua, & desideratiua. Sed etsi uetus ac noua leges conspirarint, inuenitur in medio ipsarum Christus ab utraque prædicatus.

Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num usque septies? Dicit illi Iesus: Nõ dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.] Hoc est quod interrogat Petrus. Quoties si peccet, & deinde accedat & petat ueniã pœnitentia ductus, concedã ei. Addidit, in me si peccauerit. In deum eñ si peccauerit, nõ ego, qui idiotes ac priuatus sum, possum ei remittere, nisi fortè dei ordinem habens sacerdos. Si autẽ in me peccet, ac deinde remisero ei, erit solutus, etiam si priuatus ego sim, & nõ sacerdos. Quod autẽ septuagies septies dixit, non

B cõcludit ueniã numero. Absurdum eñ sedere & numerare usque dũ quadringenta nonaginta habeas, tot enim faciunt septuagies septies: sed immensum numerum signat. quasi dicat: Quoties qui lapsus fuerit, & pœnitentiam aget, concede ei ueniam. & id quod & per sequentem parabolam dicit, quia oportet nos compatientes esse.

Ideo assimilatum est regnũ cœlorũ homini regi, qui uoluit cõferre rationem cum seruis suis.] Mens parabolæ est, ut ueniam demus conseruis in nos delinquentibus: præsertim si illi ueniam ante nos procidẽtes petant. Studiosorum fuerit particulatim singula examinare, sed aggrediamur & nos. Regnum, est dei sermo: sed non paruum quoddam regnum, sed cœlorum. Similatum est igitur homini regi. Incarnatus est eñ propter nos, & in similitudinem hominum factus. Cõfert autem rationem, uti bonus iudicans illos. Non enim absque iudicio punit: hoc enim crudelitatis foret.

Et quum cœpisset cõferre, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem milia talentorum. Cæterum quum is nõ esset soluendo, iussit eum dominus uenundari, & uxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat, & fieri solutionem.] Decem miliũ talentorũ debitores nos sumus, quod quotidie multis beneficijs afficimur, & nihil boni repẽdimus deo. Decem mille talentorum debitores sunt, & qui populi præfecturam susceperũt (unusquisque enim homo magnũ talentũ est) & deinde nõ bene fungũtur principatu. Vendi autem cum uxore & familia, signat alienationem à deo: qui enim uẽditur, alterius domini fit. Quid autem si uendatur uxor, caro scilicet quæ est coniunx animæ, & pueri, opera quæ male fiunt à corpore & anima. Iubet igitur carnẽ dari satanæ in interitum, hoc est morbis, uel passioni dæmonis. Similiter & filios, operatiuas dico uirtutes malorũ ligari, ut est manus alicuius furto dedita, eam deus aridam facit, uel cõstringit per dæmonẽ aliquem. Ecce mulier caro est, & filij operationes malæ, traditæ sunt afflictioni ut spiritus saluetur. Non potest enim tunc ad furtum cooperari homo ille.

Procidens autem seruus ille, adorabat illũ, dicens: Domine, esto patiens erga me,

C & omnia tibi reddam. Misertus autẽ dominus serui illius, absoluit eum, & æs alienũ remisit ei.] Vide pœnitẽtiæ robur, & misericordiam domini. Pœnitentia enim fecit seruũ cadere à malitia, qui firmiter in illa stabat, nec uenia dignus erat. Misericordia autẽ dimisit omnino debitum, tametsi seruus non omnia remitti, sed prorogari tẽpus peteret. Disce igitur, quod deus plura dat quàm petimus: quia tanta est misericordia domini, ut & id quod admodum durum uidebatur, nempe quod iussit ut uenderetur ille, non ex duritia dixit, sed ut resipiscere faceret seruum, & persuaderet illi, ut ad preces se & obsecrationem conuerteret.

Egressus uero seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat sibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicẽs: Solue quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum dicens: Esto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, sed abijt, & cõiecit eũ in carcerem, donec redderet debitũ.] Egressus ille qui ueniam obtinuerat, & strangulat ac premit conseruũ. Nullus enim qui in deo manet, compassionis expers est: sed ille egressus erat, & à deo nunc alienus erat. Magnæ autem erat crudelitatis. Erant ei decem milia talentorum remissa, & longe pauciora, centum scilicet denarios, omnino nec remittere, nec prorogare tempus dinumerandi uolebat, tametsi cõseruus eadem uerba diceret, quæ & ille ad dominũ, misericordiam domini in memoriam illi reducens.

Porrò quum uidissent conserui eius, quæ fiebant, indoluerũt ualde: & uenerũt, aperueruntq́ domino suo omnia quæ facta fuerant.] Videntur hi conserui esse angeli, osores mali & amantes boni, non quod ignoranti domino hæc dicant, sed ut tu discas quod angeli sint, & quod inhumanis & immisericordibus indignentur.

Tunc accersiuit illũ dominus suus, & ait illi: Serue scelestè, totũ debitũ illud remisi tibi quũ obsecrasses me: nónne oportuit & te misereri cõserui tui, sicut & ego tui misertus eram? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusq́ redderet to-
D tum quod debebatur sibi.] In iudiciũ intrat cum seruo dominus propter misericordiam: ut ostendat quod nõ ipse, sed serui crudelitas & ingratitudo donationem irritet. Quibus aũt tortoribus tradidit? forte potestatibus punitricibus, ita ut perpetuo puniret. Quousq́ reddat, quod debebatur: hoc significat, q̃d tandiu puniat, donec reddat: nunq̃ aũt reddet quod debebat, uidelicet pœnã quã meruerat: semper ergo punieť.

Donec, perpetuitatem significat.

Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si nõ remiseritis suo quisq́ fratri suo de cordibus uestris delicta illorum.] Nõ dixit, pater uester, sed pater meus. Indigni eñ sunt tales, qui deum habeant patrem. De cordibus autẽ uult remitti, non de ore duntaxat. Cogita igitur quantum malum sit uindictæ cupiditas: quãdoquidem etiam donationem dei reuocat & irritat: tametsi dona dei ea sint, quorum non pœniteat illum, reuocantur tamen hac ratione & irritantur.

CAPVT XIX.

ET factum est, quũ consummasset Iesus sermones hos, demigrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanem, & sequutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi.] Iterum uersatur in Iudæa, ut nihil prætexere possint, qui nõ credebant in Iudæa, q̃d non frequentius apud ipsos uersaretur, sed apud Galilæos. Iterum igitur post doctrinam, & consummatis sermonibus sequuntur miracula. Oportet enim nos & docere & operari: at insipientes illi pharisæi, quum oportebat credere, tentant. Audi enim:

Et accesserunt ad eum pharisæi, tentantes illũ, & dicentes illi: Licétne homini diuortium facere cum uxore sua, qualibet ex causa? Qui respondens, ait eis: An non legistis, quod is qui fecit ab initio, masculũ & fœminã fecit eos? Et dixit: Propterea deseret homo patrẽ & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, & erũt duo in carnẽ unam. Itaq́ iam nõ sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus copulauit, homo ne separet.] O insipientiam, opinabantur quæstionibus suis Christũ se confutaturos. Nã si dixisset licere quacũq́ de causa dimittere uxorem, potuissent illi dicere: Quomodo igitur dixisti

Gene. 1. 2. Ephes. 5. 1. Cor. 6. Deut. 24.

A dixisti, ne quis dimittat, nisi adulteram solam. Si autē dixisset, nō licere dimittere uxorem, arguissent eum ut aduersariū Mosi. Ille em̄ iussit, ut dimitteretur odio habita, & absq; ardua & rationabili causa. Quid igit̄ Christus? Ostendit opus & legislationem eius, qui nos à principio formauit esse monogamiā. Ab initio em̄ unū coniunxit deus uni: atq; ita nō oportet unum uirum coniungi multis, neq; mulierem unam uiris multis: sed eos sicut ab initio cōiuncti fuerunt, manere, neq; absq; causa cohabitationem diuellere. Nō dixit autē, Ego feci masculū & fœminam: ne plus eos exasperet, sed is qui fecit, indefinite. Atq; ita dicit maximæ curæ fuisse deo, coniugij bonū. Vnde permisit etiā parētes dimitti, & uiris adhærere. Quomodo autem in Genesi scriptum est: Adam dixit. Popterea deseret homo patrem suū: hic autem dicit Christus, Deus dixit, propterea deseret, ac cætera? Dicimus igit̄, quod & id, quod Adam dixit, ex deo dixit: atq; ita sermo Adæ, dei est. Igitur quia una caro facti sunt, & propter coitum & naturalem amorem cohærentes: sicut impium est suam carnem diuidere, ita & coniuges diuellere. Non dixit autem, Ne separet Moses, ne turbaret illos, sed homo simpliciter: ostendens quantum intersit inter deum coniungentem, & hominem soluētem. Gen. 2.

Dicunt illi: Cur igitur Moses iussit dare libellū repudij, & amittere eam? Ait illis: Moses ad duritiā cordis uestri permisit uobis repudiare uxores uestras, cæterū ab initio non fuit sic. Dico autem uobis, quod quicunq; repudiauerit uxorem suam, nisi ob stuprum, & aliam duxerit, is cōmittit adulteriū. Et qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.] Quum uidissent pharisæi, quod dominus ipsos confutasset, coacti fuerunt postea in medium afferre Mosen contradicētem Christo, & dicunt: Quomodo igitur Moses mandauit dare librum repudij, & dimittere? Igitur dominus uertēs omnem accusationē in illorum caput, pro Mose respōdet, ac dicit: Nō contraria deo Moses cōstituit, sed ad uestram duritiā hoc pronūciauit, ne propter intemperantiam Deut. 24.

B uolentes alijs coniungi, occideretis primas uxores. Nā quū essent inhumani, occidissent uxores, si coacti fuissent seruare illas: nunc autem librum diuortij iussit dari his, qui à uiris odio habebantur. Ego autē dico uobis, inquit, quod bonum est uxorē quæ fornicata est, eijcere. Si aūt quis eiecerit aliquam, quæ non est fornicata, author fit illi adulterij. Intellige autem, quod qui adhæret domino, unus spiritus est, & coniugium est fidelis cum Christo. Omnes enim idem corpus facti sumus cum eo, & ex parte membra Christi sumus. Nō igitur recte quis potest separari à coniugio tali, iuxta sermonem Pauli, dicētis: Quis nos separabit à dilectione Christi? Quæ igitur deus coniunxit, neque homo, neq; alia creatura, neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates (ut Paulus dicit) separare poterunt. Rom. 8.

Dicunt ei discipuli eius: Si ad istum modum habet causa hominis cū uxore, nō expedit contrahere matrimonium.] Turbantur discipuli, & dicunt: Si propterea cōiuncti sunt, ut unum sint, & indiuulsi maneant per omnē uitam, ut etiam si pœnitenda alioqui sit mulier, eam eijcere non liceat, non expedit matrimonium contrahere. Leuius fuerit matrimonium non contrahere, sed pugnare & certare cum naturalibus concupiscentijs, quàm sustinere malam mulierem. Causam enim hominis cū muliere dicit perpetuam, & inseparabilem unionem. Nōnulli autem & sic intelligunt: Si sic est causa hominis, hoc est, si reprehensionem & culpā habiturus est uir, ut illegitime eijciens uxorem, non expedit matrimonium contrahere.

At ille dixit illis: Non omnes capaces sunt huius dicti, sed quibus datum est.] Postquàm dixerunt apostoli, melius esse non uenire ad nuptias. Dicit dominus, magnam esse uirginitatis possessionem: at eam non ab omnibus recte seruari, sed ab his duntaxat, quorum cooperator est deus. Nam hoc loco, Datum est: ualet, Quibus cooperatur deus. Illis aūt datum est, qui petunt. Petite enim, inquit, & dabitur. Omnis enim, inquit, qui petit, accipit.

Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnū cœlorum. Qui potest capere, capiat.] Paucorū est, inquit, uirginitatis uirtus. Sunt enim

C eunuchi ex utero matris, hoc est, sunt quidam qui propter naturæ cōstitutionē ad coi
tum non sunt idonei, qui & sine utilitate casti sunt. Sunt & qui eunuchi fiunt ab homi
nibus. Qui autē seipsos eunuchos faciunt propter regnum cœlorum, nō sunt ij, q ue-
renda sibijpsis amputant (maledictū enim hoc) sed qui continētes sunt. Intellige autē
& sic: Est eunuchus à natura, qui propter naturalem complexionem nō mouetur ad
uenerea. Ab hominibus autem eunuchus fit, qui ex humano præcepto carnalis cōcu
piscentiæ incendium excindit. Qui autem seipsum castrat, nō ab alio, sed à seipso do-
ctus est, & sua sponte ad continentiam inclinatur. Hic igitur & optimus est, qui non
alteri, sed sibijpsi dux fuit ad regnum cœlorum. Volens autē sponte nos operari uirtu
tem, inquit: Qui potest capere, capiat. non enim cogit uirginem esse, neq; nuptias de
struit, sed uirginitatem præfert.

Tunc oblati sunt ei puelli, ut manus illis imponeret & oraret. Discipuli autem in-
crepabant eos. Iesus uero inquit eis: Sinite puellos, & ne ꝓhibeatis eos uenire ad me,
talium est em̄ regnum cœlorum.] Afferebant matres pueros, ut benedicerentur ma-
nuum cōtactu. Incompositi autem & turbati accedebant ad eum, & propterea prohi
bent discipuli, quod existimarēt hoc derogare doctrinæ eius authoritati, si offerrētur
ei paruuli. Christus autem ostendens, quod à fastu alienos, magis amet, dicit: Sinite
paruulos, talium est enim regnum cœlorum. Non dixit, horū: sed talium, hoc est, sim
plicitate præditorum, innocentium, malitiæ expertium. Etiam hodie si accedāt ad do
ctorem nonnulli pueriles quæstiones interrogantes, non prohibeat, sed suscipiat.

Et quum imposuisset illis manus, abijt illinc. Et ecce unus accedens, ait illi: Magi-
ster bone, quid boni faciam, ut habeam uitā æternā? Qui dixit ei: Cur me uocas bonū?
Nullus est bonus, nisi unus, nempe deus.] Nō ut tentans uenit ille, sed ut discere cu-
piens, & sitiēs uitam æternam. Accessit autem ad Christum, quasi ad purū hominem,
D & idcirco dicit dominus. Quid me uocas bonū? nullus bonus, nisi unus deus: hoc est,
si quasi unum ex præceptoribus bonum me dicis, male dicis. Nullus enim hominum
proprie bonus, partim quod mutabiles sumus à bono in malum, partim quod nostra
bonitas ad diuinam bonitatem collata, malitia est.

Quod si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus aūt dixit: Nō fa
Exodi 20. cies homicidium, nō committes adulterium, non facies furtum, non falsum dices testi
Leuit. 19. monium, honora patrem & matrē, & diliges proximum tuum ut teipsum. Dicit illi
adolescēs: Omnia hæc seruaui à iuuētute mea, quid adhuc mihi deest?] Dominus ad
legis mādata mittit, ne Iudæi dicāt, quod legē contemnat. Adolescentem aūt quidā ut
superbū & arrogantē arguunt. Quomodo em̄ uirtute fuisset præditus qui diues erat?
Nullus enim diligēs proximū ut seipsum, ditior est proximo: omnis aūt homo proxi
mus. Quidam sic intelligunt: Da quod hæc omnia seruarim, quid adhuc mihi deest?

Ait illi Iesus: Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & da pauperibus, & ha
bebis thesaurū in cœlo, & ueni sequere me. Quū audisset aūt adolescens eū sermonē,
abijt tristis. Erat aūt habens possessiones multas.] Quæcunq; (inquit) fecisti opera bo
na, Iudaico more fecisti: si aūt uis perfectus, hoc est, meus discipulus esse & Christia-
nus, uade, uende omnia quæ habes, & da statim simul omnia, nulla reseruans, ut conti
nuā facias eleemosynā. Non enim dixit, paulatim da pauperibus: sed dixit, da semel &
nudus esto. Dein' quia sunt multi misericordes, uitā tamē omni malitia plenā haben-
tes, dicit: Et ueni sequere me, hoc est, omnē aliā quoq; uirtutē habe. Adolescēs igitur
indoluit, ualde em̄ optabat, & sitiebat quidē terra cordis eius, sed spinæ diuitiarū suf-
focabant. Erat em̄, inquit, habēs possessiones multas. Nā qui paucas habet, nō ita ab
illis detinetur: in multis em̄ diuitijs uiolentius est uinculum. Porrò quia diuiti loque-
batur Christus, dicebat: Habiturus es thesaurū in cœlo. diuitiarum em̄ amator erat.

Iesus autē dixit discipulis suis: Amen dico uobis, diues difficile intrabit in regnum
cœlorū. Iterum autē dico uobis, facilius est camelū per foramen acus transire, quàm
diuitem in regnum dei ingredi.] Quandiu diues, & ipse quidem habet superflua,
& alij nō uel necessaria, non ingreditur in regnum. Postquàm autem excussa fuerint

omnia,

A omnia,tunc non est diues,& postea intrabit.Impossibile est enim multa habētem intrare, sicut & camelum impossibile per foramen acus. Vide autem quomodo, quod superius dixit difficile,hic dicit impossibile. Nōnulli camelum hic animal dicunt,sed est crassus funis,quo nautæ utuntur, ut proijciant ancoras.

Auditis autem his discipuli expauerunt ualde,dicētes: Quis ergo potest saluus fieri? Intuitus autem illos Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est,apud deū autem omnia possibilia sunt.] Discipuli ut misericordes, non interrogant pro seipsis (pauperes enim fuerant)sed pro omnibus hominibus. Dominus igitur docet nō humana infirmitate metiendam salutem,sed uirtute diuina. Nam si quis cœperit nō esse auarus,ita proficiet,ut & ampliora accipiat, & postea eò ueniet, ut & necessarijs careat,& sic bene prosperabitur adiuuante deo.

Tunc respondens Petrus,dixit illi: Ecce nos reliquimus omnia,& sequuti sumus te,quid igitur erit nobis?] Tametsi uideatur Petrus non dimisisse magna aliqua, utpote pauper, sed disce quod reipsa multum etiam ipse reliquerit. Etenim & paruarū rerum magna tenemur affectione: sed & omnes uoluptates Petrus reliquit,& cū parentibus amorem carnis. Illæ enim affectiones non solum contra diuites,sed & cōtra pauperes militant. Quid igitur dominus?

Respondēs dixit illis: Amen dico uobis,quod uos qui sequuti estis me,in regeneratione,quum sederit filius hominis in sede gloriæ suæ,sedebitis & uos super duodecim sedes,iudicātes duodecim tribus Israel.] Num sedebunt? Minime, sed excellentem honorem per sedem indicauit. Num & Iudas sedebit? nō,dicit enim: Qui sequuti me fuerint,hoc est,qui usq; ad finem: Ille autem non usq; ad finem. Vel aliter: Sæpe deus pollicetur bona quibusdam dignis: quando autem exciderint, & indigni fuerint facti,aufert ea. Similiter facit in asperis,sæpe minatur,& non inducit,cōuersis nobis.

B Per regenerationem autem,resurrectionem intellige.

Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres,aut sorores, aut patrem, aut matrē,aut uxorem,aut filios,aut agros propter nomē meum,centupla accipiet,& uitæ æternæ hæreditatem sortietur.] Ne quis suspicetur,quod dictum est, solis cōgruere discipulis,dilatat promissionem ad omnes qui similia faciunt. Habebūt enim pro carnalibus cognatis,familiaritatem & fraternitatem cum deo: pro agris paradisum, & pro lapideis ædibus supernam Hierusalem, pro matre presbyteras in ecclesia,pro patre presbyteros,pro uxore omnes fideles mulieres: num nuptijs? absit,sed spirituali affectione,& misericorde erga se cura. Non iubet autem Christus separari simpliciter à familiaribus,sed quando ad pietatem obsistunt. Sic etiam corpus & animam iubet contemnere,non ut quis seipsum occidat. Vide autem,quod bonus deus non solū hæc dat, sed & uitam apponit æternam. Cura igitur,ut & tu uendas facultates tuas,& des pauperibus. facultates autem sunt,iracundo,furor: adultero,adulterandi cupiditas: uindictæ auido, uindicandi cupido: uende igitur hæc, & da pauperibus dæmonibus, & omni bono priuatis, conuerte affectiones tuas in affectionum authores,& tunc habebis thesaurum,hoc est,Christum: in cœlo tuo, hoc est,in summa mente tua. Cœlum enim habet in seipso,qui factus est cœlestis.

Multi aūt erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.] Iudæos hic insinuat & gētiles. Nā qui primi erāt,facti sunt nouissimi. Gētiles aūt(qui erant nouissimi)primi constituti sumus: & ut manifeste discas quod dicit̄,coaptat etiam sequētem parabolam.

CAPVT XX.

Simile enim est regnum cœlorū homini patrifamilias,qui exijt primo statim diluculo,ad conducendos operarios in uineam suam. Conuentione autē factā cū operarijs in singulos dies denario, misit eos in uineā suam. Et egressus circiter horam tertiā, uidit alios stantes in foro ociosos, & illis dixit: Ite & uos in uineam meā, & quodcunq; iustum fuerit, dabo uobis. Illi autē abierunt. Iterum quum exisset circa sextam & nonam horam, similiter fe

C cit. Circa undecimã uero horã exijt, & inuenit alios stantes ociosos, & dicit illis: Cur hic statis toto die ociosi? Dicunt illi: quia nullus nos cõduxit. Dixit illis: Abite & uos in uineam, & quicquid iustum fuerit, accipietis.] Christus est rex cœlorum, qui assimilatur homini, secundum quod humanam accepit formã. Paterfamilias aũt, quia dominus est domus, hoc est ecclesiæ. Hic igitur Christus exijt è finibus paternis, & conducit operarios in uineam, uel scripturas uel mandata. Vnũquenq; conducit ut operetur uineã, hoc est suam animam; conducit autem alium quidẽ primo diluculo, hoc est in pueritia: alium autem hora tertia, hoc est adulescentia: rursum alium hora sexta & nona, quando quis uigintiquinq; fuerit annorum, uel triginta, & simpliciter in uirili ætate: porrò circa undecimam, senes: Multi enim & senes crediderunt. Vel aliter. Dies dicitur præsens seculum: in illo enim operamur sicut in die. Vocauit igitur dominus prima hora Enoch & Noë: tertia, Abraham: sexta, Mosen: nona, prophetas: undecima autem, hoc est in consummatione seculi, gentiles, qui ociosi fuerunt ab omni bono: nullus enim eos conduxerat, neq; missus est propheta quis ad gentes.

Quum autem uespera facta esset, dicit dominus uineæ procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à postremis usq; ad primos. Et quum uenissent qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt singuli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi, & acceperunt ipsi quoque singuli denarium. Et quum accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes: Hi nouissimi unã horam fuerunt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstum. At ille respondens uni eorũ: Amice, nõ afficio te iniuria. Nõnne denario pactus es mecum? tolle quod tuum est, & abi. Volo autem huic nouissimo dare sicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis? Si oculus tuus malus est, quod ego bonus sim. Sic nouissimi erũt primi, & primi nouissimi. Multi enim sunt uocati, pauci autem electi. Et cõscẽdens Iesus Hierosolyma, assum

D psit duodecim discipulos suos in uia, & ait illis: Ecce conscendimus Hierosolyma, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum ac scribis, & cõdemnabunt eũ morte, & tradent eum gẽtibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendũ, & tertio die resurget.] Vesperum est cõsummatio. In fine autem diei & consummatione accipiunt omnes suum danarium, qui est spiritussancti gratia, transformãs hominem ad suum exẽplar, & faciens diuinæ naturæ participem. Plus autẽ laborauerunt, qui ante Christi aduentum, eo quod tunc nõdum erat mors soluta, neq; diabolus cõtritus, sed adhuc uiuebat peccatũ. Nos autẽ gratia Christi per baptismũ iustificati, uirtutem accipimus ad uincendum aduersarium nostrum iam deiectum & occisum à Christo. Et iuxta priorẽ interpretationem, qui iuuenes credidere, maiorẽ laborem habent, quàm hi qui in senectute ad fidem accesserunt. Adulescens enim põdus iræ & æstum concupiscentiæ gestat, certans cum affectionibus: Senex autem in tranquillo est, attamen omnes nos donum spiritussancti assequimur. Docet igitur nos parabola, quod in senecta etiam licet resipiscere, & regnum cœlorũ assequi. Hæc eñ undecima hora est. Nõ inuident autem sancti his, qui ex æquo accipiunt charitatem: sed ostendit hic, q̃d tanta & talia sunt bona quæ dantur iustis, ut & inuidiam excitare possint.

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis, adorãs & petens aliquid ab eo. At Iesus dixit illi: Quid uis? Dicit: Dic ut sedeant hi duo filij mei, unus à dextris tuis, & alter ad sinistrã tuam in regno tuo.] Opinabãtur filij Zebedæi, quod uadens Hierosolyma, dominus regnaturus esset regno quodam tẽporali. Audierant enim eum sæpe dicentem: Conscendimus Hierosolyma. Passi autem sunt humanum quid, & accedentes ad matrẽ, persuadent, ipsi reueriti in manifesto accedere: clanculo enim accedebant & ipsi, ut Marcus dicit. Accesserunt enim (inquit) ad eũ Iacobus & Ioannes, hoc est priuatim & seorsum accesserunt ad eum.

Mar. 10.

Respõdens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculũ, quod ego bibiturus sum? aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? Dicũt ei: Possumus.] Matre præterita filijs loquitur, ut ostendat quod non ignorauerit ab ipsis permissam matrem

matrem, & dicit ad illos: Nescitis quid petitis. Magnum est, & angelicas uirtutes concutiēs. Deinde abducens illos ab huiuscemodi cogitationibus, ad pericula magis hortatur. Interrogat autē, non ignorans, sed ut cogat manifestare ulcus per respōsum, & studeāt implere promissionē. Hoc enim dicit: Quia nō potest quis fieri particeps regni mei, nisi & mearum passionum particeps fiat. Dicite mihi, num possitis similia pati? Poculum eñ, dicit martyriū, & suam mortē: simul ostendēs quod leue sit, & quod oporteat nos tam facile illud aggredi, quàm si bibendum esset poculum: & declarans quod & ipse suauiter accedat ad mortē. Sicut enim bibēs poculū statim dormit grauatus: sic & qui martyrij poculum bibit, in mortis somnum defertur. Baptisma quoque mortem suam nominat, quod nos omnes purificet. Hi uero nescientes quid promitterent, sed solum spectantes ad id quod cupiebant, omnia facile pollicebantur.

Ait illis: Poculum quidem meum bibetis, & baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dextrā meam & sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est à patre meo.] Scio quidem uos testificaturos, & euenient hæc omnino. Iacobum eñ Herodes occidit, Ioannem autē Traianus condemnauit prædicantem uerbum ueritatis. Porrò sedere nō est meum dare, sed quibus præparatum est, sic intellige: Si inuentus fuerit quis cū ueritatis testificatione, omni alia uirtute præditus, ille accipiet donū. Illi enim præparatum est, qui laborauerit, sicut & certātibus coronæ sunt præparatæ, quasi dicat illis: Nō est meū dare ad gratiam coronā, sed quibus præparatum est, hoc est, his qui cucurrerint & uicerint. Sic autem & hoc loco dicit Christus, quod ego non possum ad gratiam dare uobis sedem à dextris: aliorū eñ est qui laborauerint, & illis præparata est. Rogabis igitur cō sequenter: Quinam sessuri sint? Discas autē, quod nullus ibi sessurus est: hoc enim solius diuinæ naturæ est. Ad quem enim angelorum dixit, Sede à dextris meis? Verum hoc dominus dixit iuxta illorum Psal. 109.
B opinionem: quærebant enim hanc sedem, nō intelligentes quod sedere super duodecim sedes, sit glorificari propter uirtutem.

Et quum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem uocauit eos ad se. & ait: Scitis quod principes gentiū dominentur illis: & qui magni sunt, potestatem exerceant in eas, non ita erit inter uos, sed quicunq; uoluerit inter uos magnus fieri, sit uester minister: & q uoluerit inter uos primus esse, sit uester seruus. Sicut filius hominis nō uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, utq; daret animā suam redēptionē pro multis.] Vbi uiderūt duodecim, illos à Christo increpatos, tūc & ipsi indignati sunt, & ostenderunt illos prælatos sibi in honore. Adhuc enim erant imperfecti. Nam illi aduersus decem insurgebant, hi duobus inuidebant. Postquàm igitur decem his auditis turbati fuerūt, accersit illos, uocatione antea sermonē demulcens. Etenim filij Zebedæi, auulsi ab alijs, conuersabantur cum ipso. Præsens igitur omnibus fit. Sciens eñ quàm sit tyrannica, & graui indigeat reprehēsionis plaga ambitio, acrius eos perstringit, & abijcit eos in infidelium & gentiliū portionē, si inani gloriæ studere uoluerint. Et sic eos inhortatur dicēs: Alij quidem homines, quia regunt, clari sunt: & amare primas, gentiliū est affectio: meos autē discipulos humilitas commendat, & honorabiles facit: atq; adeò qui maior esse uoluerit, debet his qui opus habent ministrare, id quod præcipuæ humilitatis est, & ego in meipso ostendo, quū sim princeps & rex cœlestium, humiliaui memetipsum, ita ut uobis ministrē ad salutem, & in tantum ministrem uobis, ut & animam meam ponam redemptionem pro multis, hoc est, omnibus. Omnes enim, multi. Phil. 2.

Et egredientibus illis à Hiericho, sequuta est eum turba multa. Et ecce duo cæci sedentes secus uiam, quum audissent, quod Iesus transiret, clamauerunt dicētes: Domine miserere nostri fili Dauid. Turba autē increpabat eos ut tacerēt. At illi magis clamabant, dicētes: Miserere nostri domine fili Dauid. Et stetit Iesus, ac uocauit eos, & ait: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus aūt eorum Iesus, tetigit oculos eorum, & cōfestim uisum receperunt oculi illorum, & sequuti sunt eum.] Fama agnouerāt cæci dominum, & obseruabant tempus,

C quum audissent, quod præteriret. Crediderunt autem, quod Iesus qui ex semine Dauid secundum carnem, possit curare illos, & planè multum feruebant fide: neq; dum tacere iuberentur, silebāt, sed longe amplius clamabant. Vnde nō interrogauit illos an fidem habeant, sed quid uellent: ne quis existimet, quod alia det alia uolentibus. Monstrās igitur, quod nō pecuniæ gratia ad se clamarint, sed ut curenť. Tactos autē curat: ut discamus omnia suæ sanctæ carnis mēbra, uiuifica & dei mēbra esse. Quod autem Lucas & Marcus unum dicunt cæcum fuisse, nō ab his dissonat; illi enim insigniorIs mentionem fecerunt. Vel aliter: Lucas dicit, quod antequàm ueniret in Hiericho, curarit cæcū. Marcus autē postquàm exiuit de Hiericho. Matthæus uero breuitatis amator, in uno utrunq; cōplexus est. Intellige autē per cæcos, eos qui ex gentibus, qui secus uiam curati sunt. Non enim præcipue uenit Christus propter gentes, sed propter Israëlitas. Quemadmodum autem cæci audiēdo didicerunt de Iesu, sic & gentes ex auditu fidei. Hi autem, qui silentiū imperāt cæcis, ne clamando inuocēt nomen Iesu, sunt persequutores, tyranni, qui attentant ecclesiæ os obturare: sed illa multo magis confitetur nomen Christi, idcirco sanatur, & uidet ueritatis lumen clarius, & sequitur Christum, uitam eius imitando.

CAPVT XXI.

ET quū appropinquassent Hierosolymis, & uenissent Bethphage ad mōtem oliuarum, tunc Iesus misit duos discipulos, dicens illis: Ite in castellum quod cōtra uos est, & statim inuenietis asinā alligatam, & pullum cum ea: Soluite, & adducite mihi. Et si quis uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet. & cōfestim emittet eos. Hoc aūt totū factum

Esaie 62. est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetā, dicentem: Dicite filiæ Sion, ecce,
Zach. 9. rex tuus uenit tibi māsuetus, sedēs super asinam, & pullum filium subiugalis.] Sedit super asinam, non in ullum aliū usum, quàm ut impleretur prophetia, & ut ostēderet

D quomodo oporteat uiliter uehi: non eīm equo, sed asello uili uectus est. Implet igitur prophetiā & iuxta historiā, & iuxta anagogen. Nam iuxta historiā uisibili asino insedit: & iuxta anagogen quoq; nouo, indomito, & obediētiæ nescio populo. Ligati autem erant asina & pullus cathenis suorum peccatorū. Duo missi sunt ad soluēdum, Paulus quidem ad gētes, Petrus uero in circuncisionem, hoc est, ad Iudæos. Et usque in hodiernum diem duo nos soluunt, Apostolus & Euangelista. Venit autē Christus mansuetus. Non enim uenit ut iudicet mundum in primo aduētu, sed ut saluet. Et alij quidem reges Iudæorum fuerunt rapaces, & iniusti; Christus autem mansuetus.

Euntes autē discipuli, fecerunt sicut præceperat illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos uestimēta sua, & collocarunt eum super illa.] Lucas quidem & Marcus subiugalem solum dixerunt: Matthæus autē asinam & pullum. Nō dixerunt autem contraria: ducentes enim pullum, sequuta est mater. Collocauerunt autem eum super illa: nō super duo iumenta, sed super uestem. Primum quidem sedit super asinā, postea super subiugalem; quia & primū quieuit in Iudæorum synagoga, deinde in gentili populo.

Plurima autem turba strauerunt uestimenta sua in uia: alij uero cædebāt ramos de arboribus, & sternebāt in uia. Porrò turbæ quæ præcedebant & quæ sequebātur clamabant, dicētes: Hos anna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini, hos anna in altissimis.] Iuxta historiā, multū in se habet honoris uestes strauisse, & ramos obiectasse: nam ostendunt magnam gloriam. At iuxta anagogen disce, q̄d postquàm apostoli superposuerunt uestimenta sua, uirtutes inquam suas, tūc super illas sedit dominus: nam nisi anima nostra ornata fuerit apostolicis uirtutibus, nō equitabit eā dominus. Præcedētes, sunt prophetæ, qui ante incarnatum Christum fuere. Sequentes autē, martyres & doctores, qui uestimēta sua sternunt Christo, hoc est, carnem subijciunt spiritui. Vestimēta eīm & tegumenta animæ, corpus. Strauerunt igiť in uia, hoc

Ioan. 14. est in Christo. Ego eīm sum uia, inquit. Si enim quis carnem suā non strauerit, hoc est humiliauerit

A humiliauerit, in uia, hoc est in Christo manens, & non hæreticus existens, nõ inside-bit in eo dominus. Hos anna autẽ quidam dicunt, quod hymnũ uel psalmũ significet; aliĳ autẽ id quod euidentius, Salua obsecro. Venturus autẽ dicitur dominus, quia ex-pectabatur ab Hebræis uenturus. Sic enim & Ioannes dicit: Tu es qui uenturus es, hoc est qui expectaris ut uenias, eo q̃d aduentus eius quotidie expectabat̃. Debemus & nos omnes consummationẽ mundi, & aduentũ Christi expectare ac præparari. *Hos anna.*

Et quum intrasset Hierosolyma, commota est uniuersa ciuitas, dicẽs: Quis est hic? Turbæ autem dicebant: Hic est Iesus ille propheta à Nazareth Galilææ.] Turbæ simplices & candidæ, neq; inuidebant Christo, neq; opinionem indignam Christo habebant: ideo & nunc prophetã illum dicit. Nunquam aũt si sine articulo dicatur propheta, potest intelligi quod ille sit qui expectetur propheta, de quo dixit Moses: Prophetam uobis deus excitabit. Non enim dixerũt, Hic est propheta, sed propheta ille, hoc est, ille qui expectatur. *Deut. 18.*

Et intrauit in templũ dei, & eĳciebat omnes ementes & uendẽtes in templo, mensasq; collybistarum, & cathedras uendentiũ columbas euertit, & dixit illis: Scriptum est: Domus mea, domus deprecationis uocabitur, at uos fecistis illam speluncã latronum.] Tanquam dominus domus, hoc est templi, eĳcit uendentes; ostendens ea quæ patris sunt, & sua esse: interim etiã honestatis templi curam habẽs, sed & translationẽ sacrificiorũ significans, eo quod eĳciendo boues & columbas, præsignauit non ultra opus sacrificio & immolatione, sed oratione. Domus eñ mea (inquit) domus deprecationis, uos autem fecistis illam speluncã latronum. In spelũcis enim latronum fiunt mactationes, & sanguinis effusiones. Vel etiã propter negociatores, ementes & uendentes, speluncam uocauit templum. Auaritia enim & lucri cupiditas, latronũ mor-bus est. Collybistæ autem sunt, qui apud nos dicũtur mẽsariĳ. Collybos enim species est uilis nomismatis, sicut habemus & nos obulos & minuta. Vendũt autem colũbas *Esaie 56.* *Hiere. 7.* *Collybistæ.*

B & hi, qui in ecclesiĳs gradus uendũt. Spiritus enim gratiam, qui est columba, uendũt, unde eĳciũtur ex superno & inferno templo. Indigni enim sunt sacerdotio fungi. Vide aũt & tu, ne forte templum dei, cogitationẽ tuam, facias speluncã latronum dæmoniorum. Fit autẽ spelunca, si habuerimus cogitationes carnalibus rebus amicas, uendentes, & ementes: & ita lucri cupidas, ut & collybos, & uilia nomismata cõgregent. Et si uendiderimus & emerimus columbas, hoc est, si quod in nobis fuerit spirituale dogma, & inhonesta cogitatio talis, speluncam latronum fecimus nos.

Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanauit eos.] Per infirmos quos curauit, ostendit se deum esse, & benefacere, eĳciens cum authoritate è domo sua indignos. Declaratur etiam hoc, quod eiectis Iudæis, qui legi & animalium mactationi addicti erant, cæci & claudi ex gentibus assumpti, fuerint sanati ab eo.

Quũ autem uidissent principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecerat, & pueros clamantes in templo, & dicentes: Hos anna filio Dauid: indignati sunt, & dixerũt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dicit illis: Quid ni? Nunquam legistis, Ex ore infantium & lactentiũ perfecisti laudem?] Pharisæi quum uiderent pueros hymnum Dauid offerre Christo, quem uidetur propheta deo obtulisse, dissecabantur inuidia, & interpellant illum, quod permittat de se dici, quæ soli deo debentur. Ille autem magis approbans dicit: Etiam. Tantum abest, ut obturem ora talium dicentiũ, ut & prophetæ testimoniũ adducã, & uos ostendam uel imperitos, uel inuidos. Nescitis enim quod ex ore infantium & lactentiũ perfecisti laudem. Perfecisti aũt, significat perfectam & absolutam ostendisti laudem, etiam si illi propter ætatem imperfecti & uiles uideantur. Nõ enim illi dicebant quæ dicebant, sed os solum accommodantes, spiritus organa fuerunt. Et idcirco dicit, Ex ore infantiũ: coniectans quod os solum diuina gratia mouebatur. Significatur itẽ quod à gentibus, quæ simplices & stultæ erant benedicendus esset. Erat autem & apostolis consolatio, dandũ & sibi sermonem, tametsi perquàm uiles forent. Et tu innocens si fueris, à malitia paruulus, suxerisq; spirituale lac diuinorum eloquiorum, dignus eris qui laudes & prædices deum. *Psal. 8.*

C Et relictis illis, exijt è ciuitate in Bethaniã, & diuersatus est illic.] Secedit ab illis, ut
Bethania. ab indignis. Et uenit in Bethaniã, hoc est domũ obediẽtiæ. Ab inobediẽtibus eñ ad
obediẽtes se cõfert, & inter illos uersaſ. Dicit eñ, habitabo in eis, & ambulabo in eis.

Mane aũt reuertens in ciuitatẽ esurijt. Et quũ uidisset fici arborem unam in uia, ue
nit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia tantũ, & ait illi: Ne posthac ex te fructus na-
scatur in æternum. Et arefacta est cõtinuo ficus. & eo uiso, discipuli mirati sunt dicen
tes: Quomodo cõtinuo exaruit ficus?] Quoniã dñs frequenter miracula operatus est,
& in omnibus hoc spectauit ut benefaceret, nullũ aũt ostendit quo puniret: ne puta-
rent, q̃d non posset punire, ostendit hoc loco & hanc suã potestatem: nõ in hominem
illa utens, sed arborẽ, utpote misericors, sicut & antea in porcos. Arefacit igitur arbo
rem, ut emẽdet homines. Porrò discipuli merito admirãtur. Arbor eñ illa humidior
Ficus. est, & maius ostendit miraculũ, eo q̃d statim exaruit. Cæterum ficus & Iudæorum si-
gnificat synagogam, folia sola habentẽ, hoc est ostendentem literã, non fructum spi-
ritus. Sed & omnis homo exponens se delicijs huius uitæ, ficui cõparatur: quia fructũ
non habet spiritualem, ut esurienti Iesu det: folia autẽ tantum, & temporalẽ ac deflu-
Matth. 25. entem apparentiam. Hic igitur maledictum audiet. Ite eñ (inquit) maledicti in ignẽ.
Lucæ 16. sed & arescet: nam dum cruciatur in igne, arescit eius lingua, sicut & diuitis.

Respondens autem Iesus, ait illis: Amen dico uobis, si habueritis fidem, & nõ hæsi
taueritis, non solum hoc quod accidit ficui facietis, uerumetiam si monti huic dixeri-
Ioã. 14. & 16 tis, tollere, & proijce te in mare, fiet. Et omnia quæcunq; petieritis in deprecatiõe cre
dentes, accipietis.] Magna Christi quam discipulis dat ꝓmissio, quod possimus mon
tes transferre, si non ambigui fuerimus fide, & hæsitauerimus. Quæcunq; enim peti-
uerimus, citra hæsitationem fidentes diuinæ uirtuti, accipiemus. Etiam, inquit, si peti
uerimus & quod non cõducibile, credam autem insipienter, quod hoc mihi det do-
minus, accipiam ne igitur & illud quod mihi nõ expedit? Deus igitur quomodo mise
D ricors, siquidem meã petitionẽ, quæ mihi nõ prodest, adimplet? Audi ergo. Primum
quum audieris fidem, nõ stultam illam fidem, sed eam quæ reuera fides est, accipe, &
Matth. 6. deprecationem illam quæ utilia petit, sicut tradidit dominus, dicens: Ne inducas nos
in tentationẽ, sed libera nos à malo. & quæ in ea oratione sunt uerba. Insuper uide &
uerbum, hæsitaueritis. Nam qui unitus fuerit deo, & unus est cum illo, & non discre-
tus & separatus, quomodo petet quod inutile est? Vnde si indiuisi & indiscreti fueri-
mus à deo, conducibilia petemus à deo, & accipiemus.

Et quũ uenisset in templum, accesserunt ad eum docentẽ principes sacerdotum &
seniores populi, dicentes: Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit istam authorita
tem? Respondens aũt Iesus, dixit eis: Interrogabo uos & ego quiddam: quod si dixe-
ritis mihi, & ego uobis dicã, qua authoritate hæc faciã. Baptismus Ioannis unde erat?
è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se, dicentes: Si dixerimus è cœlo, di
cet nobis: quare ergo nõ credidistis illi? Sin autẽ dixerimus, ex hominibus, timemus
turbam. Omnes enim habebant Ioannem ut prophetam. Et respondentes Iesu dixe-
runt: Nescimus. Ait illis & ipse: Nec ego dico uobis, qua authoritate hæc faciã.] Inui
dentes legisperiti Iesu, quod eiecisset è templo negociantes, accesserunt ad eum, & ta
lia quædam rogauerunt: Quis tu es, qui è templo eijcis negociantes? nunquid hoc fa-
cis ut sacerdos? Et tu quidem sacerdotalẽ dignitatẽ non habes. Num hoc facis ut rex?
enimuero neq; rex es: neq; si esses, liceret tibi hæc facere. Nõ eñ licet regibus in tem-
plo aliquid agere. Interrogabant autẽ hæc à domino, ut siquidem diceret, Mea pote-
state hæc facio: accusarẽt eum ut rebellẽ, & propriã potestatem se habere dicentẽ. Sin
autem diceret, diuina potestate hæc facio: abducerẽt ab eo turbas, illum ut deum lau-
dantes: monstrãtes turbis, ecce Iesus ille nõ est deus, sed potestate dei hæc facit ut ser-
1. Corinth. 1. uus. Quid igitur Christus ipsemet sapientia? Cõprehendit sapientes in uersutia sua;
& interrogat eos de Ioanne similia, ut siquidem dicerent, E cœlo fuit prædicatio Ioan
nis: comprobarentur deo aduersarij, quod illam non suscepissent. Si autem ex homi-
nibus dicerent, periclitarentur propter turbam. Omnes enim ut prophetã habebant

Ioannem

A Ioannem. Ostendit autẽ hoc loco dominus, quod maligne interrogantibus nõ oporteat respondere. Nam nec ipse pharisæis respondit, quamuis nulla respondendi difficultas esset. Discimus autẽ interim, quod semetipsum laudare non est iuxta Christi doctrinam. Ecce dominus enim, qui potuit dicere qua potestate hæc faceret: non dixit, ne seipsum laudare uideretur.

Quid autem uobis uidetur? Homo habebat duos filios, & accedens ad priorem, dixit: Fili, uade hodie operare in uinea mea. Ille autem respondens ait, Nolo: postea uero pœnitentia motus, abijt. Accedens autem ad alterũ, dixit similiter. At ille respõdens, ait: Ego domine, & nõ abijt. Vter è duobus fecit quod uoluit pater? Dicunt ei: Prior. Dicit illis Iesus: Amen dico uobis, quod publicani & meretrices præcedũt uos in regno dei. Venit enim ad uos Ioannes per uiam iustitiæ, & nõ credidistis ei: publicani aũt & meretrices crediderũt ei. Vos aũt quum uidissetis eum, nõ fuistis cõmoti pœnitẽtia postea, ut crederetis ei.] Duos ordines inducit, unũ principio pollicentiũ, quales fuerũt Iudæi, qui dixerũt: Omnia quæcunq; dixit deus, faciemus & audiemus. Alterũ eorum qui nõ statim persuasi sunt: quales sunt meretrices & publicani, & qui ex gentiliũ populo, qui ab initio nõ crediderunt uoluntati diuinæ, postea autẽ pœnitudine ducti, obedierunt. Vide igitur sapientiã Christi. Non statim à principio dixit illis, Meliores uobis publicani sunt & meretrices: sed prius cepit ipsos, & cõfessi sunt quod ex duobus filijs ille obediens fuerit, qui fecerit uoluntatẽ patris. Postea ubi hoc cõfessi fuerunt, subdidit uenisse Ioannem per uiam iustitiæ, hoc est in uita irreprehensibili. Non potestis enim dicere, uitã Ioannis fuisse reprehensibilem: attamen meretrices ei obedierunt, uos autem nõ. Idcirco & præcedent uos, ante uos ingredientur in regnum cœlorũ: ita ut si & uos laboraueritis, uel post illas intrabitis: si autẽ increduli fueritis, nunq; intrabitis. Multi autẽ etiam hodie pollicentur deo & patri monachos se futuros, forte uel sacerdotes, post promissionem autẽ negligẽtes sunt. Alij aũt mo-
B nasticã, uel sacerdotalem uitã polliciti non sunt, sicut monachi uel sacerdotes, uiuunt tamen digne: atq; ita illi sunt obedientes pueri, qui faciunt, etiamsi nihil promiserint.

Aliam parabolam audite. Homo quidã erat paterfamilias, qui plantauit uineã, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus est.] Aliam parabolã eis affert, ostendens quod licet summa diligentia eis exhibita sit, nõ meliores facti fuerint. Homo enim paterfamilias, dominus, qui propter misericordiã homo appellatur. Vinea autẽ, populus Iudæorum, plantatus à deo in terra promissionis. Introducens enim, inquit, plãtabis eos in mõte sancto. Sepes aũt lex, non sinens eos gentibus misceri, uel angeli custodientes Israel. Torcular, altare. Turris, templũ. Agricolæ uero doctores populi, pharisæi & scribæ. Profectus est autẽ paterfamilias deus, quando in columna nubis loquutus est eis. Vel peregrinatio dei, longanimitas eius. Videtur enim deus & dormire, & peregre proficisci, dum longanimis est, & non è uestigio peccatorum pœnas exigit.

Quum aũt tempus fructuũ appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ipsius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, aliũ ceciderũt, alium occiderunt, alium uero lapidauerũt. Iterũ misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Reuerebuntur filiũ meum. Agricolæ autem uiso filio, dixerunt intra se: Hic est hæres, uenite occidamus eũ, & occupemus hæreditatẽ eius. Et apprehẽsum eũ, eiecerũt è uinea, & occiderũt.] Appropinquauit tempus fructuũ prophetarũ temporibus. Serui enim missi, fuerunt prophetæ, quos uarijs affecerũt iniurijs agricolæ, hoc est, qui tunc erãt falsi prophetæ & falsi doctores. Et aliũ quidem percusserunt, ut Michæam. Sedechias enim eum in maxillam percussit. Alium autem occiderunt, ut Zachariam inter templum & altare. 1. Para. 24.
Aliũ uero lapidauerũt, ut Zachariam filium Iodoẽ pontificis. Postea missus est filius dei, in carne apparens. Quod autem dixit, Reuerebuntur filium meum: non ignorans dicit quod illum occisuri essent, sed significare uolẽs quid facere deberẽt. Oportebat enim, inquit, licet seruos occiderint, uel filium uereri. Agricolæ autẽ uiso ipso, dixe

C runt: Hic est hæres, uenite occidamus eum. Etenim Iudæi qui dicebant, Hic est Christus, ipsi illum crucifixerunt. Eiecerunt autem eum extra uineam, nam extra ciuitatē occisus est dominus. Propterea quia uineam dicebamus esse populum, extra uineā, hoc est præter simplicis populi sententiam occiderunt pharisæi & malæ agricolæ.

Extra uineam occisum dominum.

Quū ergo uenerit dominus uineæ, quid faciet agricolis illis? Dicunt illi: Malè quū sint, male perdet illos, & uineā suam locabit alijs agricolis, qui reddēt ei fructū temporibus suis.] Quum uenerit. Quando? num in secundo aduentu? uidetur quidem & hoc sentire, ueruntamē melius sic intelligitur: Dominus uineæ, deus & pater, qui misit filium suum ab illis occisum. Quū igitur uenerit, hoc est, quum ipse respexerit ad iniquitatem quam fecerunt Iudæi, tūc malos male perdet, misso Rhomano exercitu: & uineam suā, hoc est populū, locabit alijs agricolis, hoc est apostolis & doctoribus. Intellige item per uineam diuinas scripturas, in quibus sepes quidem litera est: torcular autem defossum, profundus spiritus: turris autem theologia, quæ summa est & diuina. Has itaq; scripturas habebāt prius mali agricolæ pharisæi: locauit autem nobis deus eas bene colentibus. Illi enim dominum occiderunt extra uineā, hoc est præter iussum eorum quæ dicebant scripturæ.

Psal. 117. Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in scripturis, Lapidem quē reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A domino factū est hoc, & est mirabile in oculis nostris? Idcirco dico uobis: Auferetur à uobis regnū, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem istum, contringetur: super quem autē ceciderit, illum cōteret.] Lapidem seipsum nominat: ædificātes autem magistros Iudæorū, qui illum quasi inutilem reprobauerunt, dicentes: Samaritanus es tu, & dæmoniū habes. Ipse aūt quū surrexisset ex mortuis, positus est in caput anguli, hoc est caput ecclesiæ factus est, cōiungens Iudæos & gentiles in unā fidem. Sicut enim lapis angulū in domo faciens, cōtinet hac & illac murum: sic & Christus nos omnes in unā fidem
D colligauit. Angulus autē ille admirabilis est, & à domino est factus. Ecclesia enim nos cohibens, & unita fide à domino facta est, & est magna admiratione digna, eo quod pulchre ædificata sit. Est autē & alia ratione admirabilis, eo quod miraculis firmatus est & confortatus sermo domini, & ita ecclesiæ quoq; cōstitutio admirabilis. Ablatū igitur est regnum dei à Iudæis, hoc est peculiaritas, qua dei proprij erant, & datū est his qui crediderūt. Qui enim impingunt in lapidem, & offenduntur in Christo Iesu, confringentur quidem in secundo aduentu, ueruntamen & hic conterentur ab ipso, hoc est dispersi sunt ubiq; terrarum; sicut uidemus nunc miseros Iudæos. Conteret, hoc est, ita conteret ut dispergat eos.

λικμήσει.

Et quū audissent principes sacerdotū ac pharisæi parabolas eius, cognouerunt q̄d de se diceret. Et quærentes illi manus inijcere, timuerūt turbas, quoniā tanquam prophetā eum habebant.] Iterū uide, quod turba quidem simplex, & fuci nescia sequitur ueritatem, legisperiti autem maligne agunt. Et usq; in hunc diem quærūt Hebræi Iesum cōprehendere, sed nō comprehendunt, neq; intelligunt. Antichristum aūt comprehendēt, & ipsum adorabūt: at Christus non capitur, hoc est, nō intelligitur ab eis.

CAPVT XXII.

ET respondens Iesus, dixit illis per parabolas, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & emisit seruos suos, ut uocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Iterum emisit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi aūt neglexerunt, & abierunt: alius in uillam suam, alius uero ad negociationem suā: reliqui uero tenuerūt seruos eius, & contumelijs affectos, occiderunt. Rex autem quum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatē illorum succendit.] Et hæc parabola Iudæorū inobedientiā subindicat, sicut & superior de uinea. Verum sicut illa mortem Christi, ita hæc nuptiale gaudiū, hoc est resurrectionē declarat.

A declarat. Cæterum hæc monſtrat multo atrociora,quæ patrarint illi,quàm ſuperior.
Illi em̄ quum exigerentur fructus,occidebant eos qui exigebant: hi autẽ quum uoca
rentur ad nuptias,homicidiū fecerūt.Homini igitur regi ſimilis eſt deus. Nō em̄ ap-
paret ut eſt,ſed qualẽ decet,ut nobis ſe uidendum exbibeat. Nā quando uti homines
morimur,humanis peccatis obnoxij,ut homo nobis apparet deus:quando autẽ ut dij
ambulamus,tunc ſtat deus in ſynagoga deorū:ſicut & quando ferarum naturas aſſu- Pſal. 81.
mimus,fit & ille nobis panthera,& urſus,& leo.Facit autẽ nuptias filio ſuo,copulās
eum omni formoſæ animæ.Sponſus em̄ Chriſtus,ſponſa autẽ eccleſia & anima. Ser-
ui uero primū miſſi,Moſes & alij,quibus nō crediderunt Hebræi,ſed exaſperauerūt
deum in deſerto quadraginta annis,& noluerunt ſermonem dei & charitatẽ ſuſcipe-
re ſpiritualem.Deinde miſſi ſunt ſerui alij prophetæ,ſed & illorum quoſdā occiderūt.
ut Eſaiam:quoſdā contumelijs affecerunt,ut Hieremiā,quem in lacū luti iniecerunt. Hiere. 38.
Quidam autẽ minus mali,ſibi ab huiuſmodi iniurijs temperauerūt: ſed alius quidẽ in
proprium agrū abijt,hoc eſt indulſit delicijs & uoluptatibus uitæ. Vniuſcuiuſq; em̄
ager eſt corpus.alius autẽ in negociationem ſuā,hoc eſt auaritiæ deditus fuit. Nego-
ciatorum em̄ genus auarum eſt,& lucri cupidiſſimū.Oſtendit igitur parabola, quod
qui à ſpiritualibus nuptijs & conuiuio, & Chriſti ſocietate deſtituuntur,ob has duas
potiſſimum cauſas excluduntur,uel propter corporales uoluptates, uel auaritiæ mor
bum.Prandium autem hoc loco nominat,quamuis alio loco cœnam eam dixerit.Nō
abſurde cœnam:nam in nouiſſimis temporibus perfecte apparuerunt illæ nuptiæ, &
ad ueſperum,& ad finem ſeculorum.Prandium autem,eo quod & in prioribus ſecu-
lis reuelatum fuit myſterium,tametſi obſcurius. Tauri autem & altilia,uetus eſt & no
uum teſtamentum. Vetus em̄ ſignatur per tauros,Animalium enim mactationẽ con
tinebat:nouum autem per altilia.Panes em̄ offerimus nunc in altario,qui proprie di-
cti ſunt σιτιςὰ,utpote ex frugibus confecti. Vocat igitur nos deus,ut comedamus &
ueteris teſtamenti bona & noui.Et tu quando uideris quempiam manifeſte interpre- Panes, quos in altaria offerimus, σιτιςὰ dicti.
B tantem diuina eloquia,ſcias talem altilia,& è frugibus confectos cibos dare, ac quaſi
frugibus alere,& cibis farcire,ſimpliciores manifeſte docendo. Quæres autem hoc
loco,quomodo dicat inuitatos:ſi inuitati erant,quomodo denuò ſunt uocandi? Scias
igitur omnes nos natura uocari ad bonū à ſermone doctoris natura dati:attamẽ deus
& illos externos doctores mittit,ut qui intus uocati ſunt,& extrinſecus uocẽtur. Mit
tit autem rex exercitus ſuos, hoc eſt Rhomanos, qui inobedientes Iudæos perdide-
runt,& ciuitatem illorum Hieruſalem ſuccenderunt,ut Ioſephus dicit.

Tunc dicit ſeruis ſuis:Nuptiæ quidem paratæ ſunt,ſed qui inuitati erant, non fue-
runt digni:ite ergo ad exitus uiarum,& quotcunq; inueneritis,uocate ad nuptias. Et
egreſſi ſerui eius in uias,cōgregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter
ac bonos,& impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentibus.] Quoniā priores ſerui Moſes &
prophetæ nō perſuaſerunt,alios quoq; ſeruos mittit apoſtolos, qui gentiles uocarūt
in uia uera nō incedentes:ſed alios aliò diuiſos,& in uijs pluribus & dogmatis diſcor
des,imò exiſtentes iuxta exitus uiarum,hoc eſt in errore & inæqualitate multa: nā &
ipſi inter ſe diſſidebāt & tumultuabantur,& non in uijs erāt,ſed extra uias,& illa ſunt
mala eorū dogmata quæ docebāt.Non omnes diligebāt æqualiter,ſed alij hoc modo,
alij alio.Quid ſi ſic melius intelligatur? Via eſt uita uniuſcuiuſq;:exitus à uia, dogma.
Gentiles igitur uias habebāt malas,hoc eſt uitā reprehenſibilẽ,ab ea mala uia exierūt
in dogmata impia,fœdos ſibi deos conſtituentes patronos uitiorū.Egreſſi igitur apo
ſtoli à Hieruſalem ad gẽtes,cōgregauerunt omnes tam malos quàm bonos, hoc eſt,
omni malitia repletos:& minus malos,quos & bonos nominat,ſi alijs conferantur.

Ingreſſus autem rex,ut uideret diſcumbentes, ubi uidit illic hominem nō ueſtitū
ueſte nuptiali,ait illi:Amice,quomodo huc intraſti non habens ueſtẽ nuptialem? At
ille obticuit. Tūc dixit rex miniſtris: Ligatis pedibus & manibus eius mittite eum in
tenebras exteriores,ibi erit fletus & ſtridor dentiū.Multi em̄ ſunt uocati,& pauci ele
cti.] Ingreſſus ad nuptias ſine dijudicatione fit. Gratia enim ſoli om̄es uocati ſumus,

C tam boni, quàm mali: at uita eorum qui ingressi fuerint, posthac nō indisquisita erit,
sed examen ualde magnū faciet rex eorū, qui post ingressum in sordido habitu inue-
nientur. Horreamus igitur cogitantes, quia nisi quis uitā habeat puram, nihil ei ꝓde-
rit nuda fides: non solum enim è nuptijs eijcitur, sed & in ignem mittitur. Quis est ille
sordida uestimenta gerens? is qui non indutus est uiscera miserationum, fraternitatē,
benignitatē. Multi igitur seipsos decipientes, etiam in spe, putant quod regnum coe
lorum assequātur, & seipsos simul immiscent discumbentiū choro, sentiētes de seipsis
magna. Rationē igitur sumens dominus ab indigno illo, mōstrat nobis duo hæc: unū
quod misericors sit, alterum quod & nos nullos condemnare debemus, etiamsi mani-
feste peccēt, nisi redarguātur peccātes. Dicit igitur dominus ministris angelis, torto-
ribus: Ligatis manibus & pedibus, id est operatiuis eius uirtutibus. In seculo eñ præ-
senti operari possumus, in futuro autē seculo ligātur oñes uirtutes animæ operatiuæ,
& non potest fieri aliquid boni in abolitionem peccatorum. Stridor autē dentiū poe-
nitentia est, quæ tunc stulte & inutiliter fit. Multi autē sunt uocati, pauci uerò electi.
Pauci enim qui saluantur, & qui digni ut eligātur à deo: ita ut dei quidem sit uocare,
Caute legas. electos autem fieri, uel nō, nostrum est. Ostendit igitur, quod propter Iudæos dicta
sit parabola, qui uocati quidem fuere, non autem electi, eo quod non audierunt.

Tunc abeuntes pharisæi, consilium ceperunt, ut illaquearent eum in sermone. Et
ad illum emittunt discipulos suos cum Herodianis.] Per insidias hæc fiebant, propte
rea & Lucas insidiatores illos uocat, tanquam missos in hoc ut insidiētur Christo. He
rodiani autē erāt, uel Herodis milites, uel qui putabāt Herodem Christum. Veniunt
igitur pharisæi cum illis illaqueaturi eum. Audi autem quomodo loquantur illi:

Dicentes: Magister, scimus quod uerax sis, & uiam dei in ueritate doceas, neq; cu
res quenquam: nō enim respicis personā hominum: dic ergo nobis, quid tibi uidetur?
Licet censum dari cæsari, an nō? Cognita autem Iesus malitia eorū, ait: Quid me ten-
tatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denariū. Et ait
D illis: Cuius est imago hæc & inscriptio? Dicūt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo
quæ sunt cæsaris, cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et his auditis, mirati sunt: & omisso eo
abierunt.] Arbitrati se demulsurum illum laudibus, adulantur, ut lactatus dicat non
deberi cæsari tributum, & inde cōprehendant eum tanquam seditiosum & commo-
uentem populum cōtra cæsarem: & idcirco Herodianos secum adducunt, qui regij
erant, ut comprehenderēt illum quasi rerum nouatorem. Non respicis personam cu-
iusquam, inquiunt. Nihil dicis in gratiam Herodis & Pilati. Dic igitur nobis: Debe-
mus & hominibus tributarij esse, & dare eis censum, sicut & deo didrachmum? an soli
deo tribuemus? nunquid autem & cæsari? Hoc autem dicebāt, sicut dixi, ut dicat, ꝙd
nō oporteat tributum & cæsari pendere, cōprehendantq; eum & occidāt: sicut Theu-
dan & Iudam, qui dicebāt nō sacrificandū pro nomine cæsaris. Iesus aūt per hoc, ꝙd
figuratum erat numisma imagine cæsaris, persuadet illis deberi cæsari quæ eius sunt,
hoc est, quæ habent eius imaginem. Et in corporalibus, & in externis obediendū est
regi: in internis autē & spiritualibus, soli deo. Licet aūt & sic intelligere, quod opor-
teat unūquenq; nostrum ea quæ sunt cæsaris, hoc est dæmonis infernorum principis,
illi ipsi reddere, & obijcere: ut exempli gratia, si habes iram à cæsare, reijce eam in illū,
irascere contra ipsum, sic poteris & ea quæ sunt dei, deo reddere. Item quia duplices
sumus nos, & ex anima corporeq; cōstituimur: corpori cibos & amictū ut cæsari de-
bemus: diuiniori autem nostræ parti quæ & illi congruunt.

In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt nō esse resurrectionē, & inter-
Deut. 25. rogauerunt eum, dicentes: Magister, Moses dixit: si quis mortuus fuerit nō habens fi
lium, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erāt aūt apud nos
septem fratres, & primus uxore ducta, defunctus est, ac nō habens semē, reliquit uxo
rem suam fratri suo, similiter secundus & tertius, usq; ad septimum. Nouissime autem
omniū, defuncta est mulier: in resurrectione igitur cuius è septē illis erit uxor? Oñes
enim habuerunt eam.] Confutatis pharisæis cum Herodianis, iterum Sadducæi ten-

tant.

A tant. Hæresis autem illorum erat talis: Neq; resurrectionem, neq; spiritum neq; ange
los credebant, diuersa à pharisæis sentiebant. Rem fingunt, quæ nunq; cõtingit. Aut
quomodo, quum tertius non bene ominatus fuit, sed renuit nuptias, periculis præce-
dentiũ admonitus? Fingũt igitur, quasi Christũ in dubium tracturi, ut resurrectionẽ
arguãt, & Mosen figmento suo patronum faciãt. Septem dixerunt esse fratres, maxi-
me incessentes resurrectionis mysterium: & cuius ex illis, dicunt, erit mulier? Diceret
quis, O contaminati Sadducæi, prioris qui duxerat uxor erit, si quidem cõcederemus
in resurrectione nuptias fore: alij enim non ueri, sed uiri erant accessorij.

Respondens autem Iesus, dixit illis: Erratis, nescientes scripturas, neq; uirtutẽ dei.
In resurrectione em̃, neq; matrimonium cõtrahunt, neq; elocantur, sed sunt sicut an-
geli dei in cœlo. De resurrectione uero mortuorũ nõ legistis, quod uobis dictum est
à deo: Ego sum deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob? Deus nõ est deus mortuo- Exodi 3.
rum, sed uiuentium. Et quum audissent turbæ, stupuerũt de doctrina eius.] Ostendit
saluator & resurrectionem futurã, & nõ talem carnalem ut errant, sed diuiniorem &
spiritualiorem. Quid enim, inquit, erratis, nescientes scripturas, & uim dei? Nã si scri
pturas sciretis, crederetis utiq; deum non esse deum mortuorũ, sed uiuentiũ. Quod si
uirtutem dei sciretis, cognosceretis utiq; deo omnia esse possibilia, & posse deũ face-
re, ut homines uiuant sicut angeli. Vide autẽ sapientiã domini. Illi per Mosen cona-
bantur dogma de resurrectione subuertere, & dominus per Mosen illis iterũ persua-
det. Ego enim sum, inquit, deus Abraham, & Isaac, & Iacob. Hoc autẽ dicere uult:
Deus non est eorũ deus, qui non sunt, sed qui subsistunt & sunt. Neq; enim dixit, Ego
eram, sed sum. Nam quamuis mortui sint, spe tamen resurrectionis uiuũt. Interrogas
autem, quomodo igitur alio loco dicit: Mortuorũ & uiuentium dominus est? Disce
igitur, quod mortuos illos illic dicit defunctos quidem, uicturos autem. Hic uero do
minus respondet hæresi Sadducæorum, docentium non esse animam immortalẽ, sed
B omnino corrumpi, dicens deum non esse deum mortuorum, hoc est sicut uos putatis
omnino pereuntium, sed uiuentium, hoc est immortalem habentium animã, & resur
gentium etiam si mortui fuerint.

Pharisæi autem cum audissent, quod silentium imposuisset Sadducæis, cõuenerunt
in unum, & interrogauit eum unus ex eis legis doctor quispiã, tentãs eum, & dicens:
Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges dominũ deum Deut. 9.
tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua: hoc est primũ & magnum. Secundũ est
autem simile huic: Diliges proximum tuũ sicut teipsum. In his enim duobus mãdatis Leuit. 19.
uniuersa lex & prophetæ pendent.] Ex immodica inuidia accedit tentãs: quia enim Rhom. 13.
uiderant Sadducæos confusos, & laudatum dominũ, accedunt tentantes, si apponat
aliquid mandato primo, quasi legem corrigens, ut inueniãt contra ipsum ansam. Do
minus autem inuulgãs illius malitiam, quod non ad discendum uenisset, sed uacuus
charitate inuideat & æmularetur, ostendit charitatem inter mãdata præcellere, quod
non ex parte oportet diligere deum, sed nos totos dare deo. Tres enim tales in anima
discimus esse uires, plantatiuam, animalẽ, & rationalem. Secundum quod crescit &
nutritur & simile generat, plantis assimilatur: secundum quod irascitur & cõcupiscit,
brutis comparatur: secũdum quod intelligit, rationalis dicitur. Vide igitur hoc loco
quid illa tria significẽt. Diliges deum tuum in toto corde tuo, hæc est brutalis animæ
pars: & in tota anima tua, hæc est plantatiua uirtus, animatæ em̃ sunt plantæ: & in tota
mente tua, hæc est uis rationalis. Et sic oportet deũ diligere tota anima, hoc est omni-
bus partibus & uirtutibus animæ ei adhærere. Hoc est primum & magnũ mandatũ,
ad pietatem nos exercens. Secundũ autem simile est illi, quod nos excitat ad faciendũ
quæ sunt iusta homini. Duo enim nos in interitum ducunt, mala doctrina, & corrupta
uita. Vt igitur non incidamus in impia dogmata, diligendus est deus: ne autem sit ui-
ta peruersa, diligendus est proximus. Qui enim diligit proximum, omnia mãdata im
plet: & qui implet mandata, diligit deum: atq; ita duo illa mandata inter se cohærẽt &
copulantur, & continent omnia alia mandata. Quis enim diligens deum & proximũ,

C uel furatur, uel uindictæ auidus est, uel adulterium committit, uel scortatur, uel occidit? Hic autem legisperitus principio quidem uenit tentãs, deinde respõso dei emendatior factus, laudatus est, sicut Marcus inquit: Quod spectãs eum amplexatus sit illum, & dixerit ei, Non longe es à regno dei. *Marci 12.*

Congregatis autẽ pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens: Quid uobis uidetur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominũ, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponã inimicos tuos subsellium pedum tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominũ, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere quicquam, neque ausus fuit quisquam ex eo die eum amplius interrogare.] Quoniam purum hominẽ Christum esse putabant, subuertit eorum opinionem, & docet ueritatem per Dauid prophetam, diuinitatem suam prædicãs. Dicentibus enim pharisæis, filius est Dauid Christus, hoc est homo purus, dicit, Quomodo igitur Dauid dominum eum nominat? & nõ simpliciter eum nominat dominũ, sed in spiritu, hoc est, per spiritus gratiam ipsum reuelauit. Nõ negans autẽ filium Dauid esse hoc dicendo, monstrat quod nõ sit purus homo ex solo Dauidico semine descendens. Hæc autem interrogat dominus, ut si dicãt se nescire, interrogent ac discant: uel si dicant ueritatẽ, credant: uel si nihil possint dicere, confundantur & secedant, non audentes ultra interrogare illum. *Psal. 109.*

CAPVT XXIII.

TVnc Iesus loquutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicens: In cathedra Mosi sedent scribæ & pharisæi: Oia ergo quæcunque iusserint uos seruare, seruate & facite, secũdum opera uero eorũ nolite facere: dicunt enim & non faciunt.] Quãdo eos cõfutauit & ostendit incurabiliter ægrotantes, tunc de ipsis dicit, & de uita ac moribus illorum loquitur, admonens auditores, ne contemnãt doctores, etiamsi corruptæ uitæ sint. Ostendit præterea, quod legi nõ sit aduersarius, sed malit seruari ea quæ legis sunt, quamuis eam docẽtes indigni sint. Quæcunque enim dicunt doctores, illa Mosen putate dicere, imò deum. Faciendá ne igitur omnia quæ dicunt, etiãsi mala fuerint? Dicimus igitur primũ, quod docens, nullum unquam audet adhortari in malũ. Deinde ut demus hoc, ut quis in malã uitam inhortetur, non tunc à Mosi cathedra, neque de lege loquitur. Dominus autem dicit de his, qui in cathedra Mosi sedent, hoc est, his qui ea quæ in lege habentur, docent. Eos igitur qui docent diuinã legem, etiam si ipsi non faciant, audire oportet. D

Colligãt autẽ onera grauia, difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominũ, cæterum digito suo nolunt ea mouere. Omnia uero opera sua faciunt, ut spectẽtur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria sua, & magnificãt fimbrias palliorũ suorũ.] Onera grauia imponũt pharisæi, cogentes homines ut impleãt mandata legis, quamuis sint tenuia & difficilia obseruatu. Vel etiam plura legis mandata aggrauarunt, traditiones quasdã ultra leges tradentes, quas ipsi digito suo non mouẽt, nihil operãtes. Quando enim qui docet, non solum docet, sed & operatur, uidetur simul cũ his qui docent, laborare & operari. Quum uero ille me onerat, ipse autem ociosus uiuit, magis me grauat. Arguit igitur dominus pharisæos, eo quod nolũt simul gestare onera mãdatorum, & cooperari. Non solum autẽ nihil boni faciunt, sed & simulãt quasi faciãt: & si quando quippiam, ut uideantur, faciunt, & aufertur iam illorũ merces: nunc aũt quãta condẽnatione digni, quando neque faciunt, & uideri uolunt quasi faciant? Quid autem faciunt? Dilatãt phylacteria sua, & magnificãt fimbrias uestium suarum. Hoc autem ita se habebat. In lege habetur: Alligabitis ea in manu uestra, eruntque immota ante oculos uestros. Scribebant igitur in duabus chartulis decalogum legis, & ponebant unam super frontem, & alteram super dextram suspendebant. Fimbrias autem faciebant in summis uestibus, uiolaceis uel coccineis clauis. Et hoc inuenerant in lege, ut uidentes illa non obliuiscerentur mandatorum dei. At deus hoc nolebat, sed iubendo ferre super manũ phylacterium, significare uolebat mãdata operari eos oportere.

Deut. 6.

Phylacterium super manum, & fimbriæ quid signent.

A tere. Per coccineas autē fimbrias, declarabat quod oporteat nos sanguine domini signari. Illi uero faciebant phylacteria magna & fimbrias, ut uidentibus illa appareant obseruatores esse legis.

Amātq; primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & uocari ab hominibus, Rabbi.] Papè quid dicit? Idcirco condemnantur, quia amant? Quod si solum amans primos accubitus condemnatur, qui nihil nō facit pro illis, qua condemnatione dignus? Et primas cathedras in synagogis, ubi magis debebant docere & alios humilitatem, eo loco ipsi maiori fastu corrumpebantur. Omnia enim pro gloria faciebant: & hæc facientes non confundebantur, sed interim uocari uolebant Rabbi, hoc est doctores. Marci 12. Lucæ 14.

Vos autē nolite uocari Rabbi: unus enim magister uester, nempe Christus, omnes autem uos fratres estis. Et patrem nolite uocare uobis super terram: unus est ēm pater uester, qui in cœlis est. Nec uocemini magistri, unus ēm est magister uester in cœlis. Qui maior est uestrum, erit minister uester. Qui autē se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur.] Nō prohibet Christus uocari quempiā magistrū, sed tanta cū affectione uelle uocari, & omnibus modis curare ut ita uocetur. Docendi enim dignitas proprie solius est dei. Patrem autem ne uocetis, dicēs, non prohibet honorem parentibus debitū: quia uult nos uenerari parentes, & maxime spirituales patres: sed inducit, ut spiritualem patrem agnoscamus. Deus enim proprie pater est. Carnales enim nō sunt authores natiuitatis, sed cooperarij & ministri. Porrò lucrum humilitatis indicās, dicit: Qui maior est uestrū, debet esse uester minister & ultimus. Qui ēm exaltauerit semetipsum, aliquid se esse ratus, humiliabitur derelictus à deo. Iacobi 3.

Væ aūt uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos uiduarū, dū sub prætextu precibus prolixis precamini, propter hoc plus accipietis damnationis.] Hypocritas hos uocat, ut promittentes pietatē, & nihil promissione dignū facientes: sed prætexentes se precari longū, hoc est multo tempore, deuorāt uiduarū facultates. Re
B autē ipsa illusores sunt, ac derident simpliciores & decipiunt eos. Et plus condemnationis accipietis, eo quod ea quæ uiduarū comeditis, quibus oportebat magis suppeditare, & ipsarū inopiā subleuare. Vel aliter, multo plus dānationis accipietis, eo q̄d prætextu boni operis malū quiddā committitis, nempe precando uiduarum bona comedentes. Maiori enim condemnatione dignus, qui prætextu boni in malum allicit.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorū ante homines. Vos enim nō ingredimini, neq; aduenientes sinitis.] Nō solum, inquit, uos incredули estis, & uitam habetis corruptā, sed & alios docetis, ne mihi credant, & per uitæ uestræ exemplum corrūpitis. Solet enim populus principibus fieri similis, & magis si illos in malum uidet propensos. Omnis itaq; malus doctor & princeps uideat quid lucretur, nempe uæ, eo quod per suam uitam non sinit alios in bono proficere.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filiū geennæ duplo magis quàm uos estis.] Non solū, inquit, Iudæos corrumpitis, sed & eos qui ex idolorum cultu ad Iudaicam religionem accesserunt. Hos ēm proselytos nominabant. Studetis quidem cōuertere aliquem ad Iudaicam conuersationem & ad circuncisionem: quando autē iudaizat, tunc perit à uestra infectus malitia. Filius autem geennæ, qui dignus est illa, cum qua familiaritatem habet in illa flagraturus. Proselyti.

Væ uobis duces cæci, quia dicitis: Quicunq; iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit per aurum templi, reus est. Stulti & cæci, utrum enim maius est, aurū an tēplum quod sanctificat aurum? Et quicunq; iurauerit per altare, nihil est: quicūq; autem iurauerit per donum quod est super illud, reus est. Stulti ac cæci, utrum ēm maius est, donū an altare quod sanctificat donū? Qui ergo iurauerit per altare, iurat per eum, & per omnia quæ super illud sunt. Et qui iurauerit per templū, iurat per illum, & per eum qui habitat in ipso. Et qui iurauerit per cœlū, iurat per thronū dei, & per eum qui sedet super illum.] Cæcos eos nominat, quia nolebant docere ea, quæ dece-

C bat, & quæ minori loco debebant coli, uenerabantur: quæ præcipua erāt, in secundū ordinem referebant. Etenim aurum in templo, & cherubin, & aureū urceum præferebāt templo: ideo & multos docebant, quod nihil sit per tēplum iurare, sed per aurū in templo iacens: quod tamē propterea uenerabile erat, quia in templo cōtinebatur. Et dona quæ in altario ponebantur, digniora dicebant altario ipso: atq; adeò pharisæi sic docebāt, ut si quis iurasset per aureum uas, uel bouem, uel ouem oblatam in sacrificium, & deinde peierasset, similia persolueret. Donū enim altario præferebāt propter hostiarū lucra. Quod si quis per templum iurasset, nō potuisset simile templo ædificare, & propterea absoluebatur, uidebaturq; postea leuius esse iuramētum per templū, propter pharisæorum auaritiā. Itaq; in ueteri nō permittit Christus donū maius esse altario, apud nos autem altarium à donis magis sacratur. Panes enim in dominicum corpus, diuina gratia, conuertuntur: ideo & sanctificatur ab eis altare.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia decimatis menthā, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium ac misericordiā & fidē. Hæc oportebat facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum aūt glutientes.] Iterum obiurgat eos ut insipientes, eo quod cōtemnentes mādata maiora, in paruis diligentes erāt: ut cymini decimationem nō negligebāt, sed persoluebāt. Et si quis reprehendisset ut parcos, prætexebant legem hoc docere. Melius autē fuisset, ac deo gratius, si misericordiā & iudicium & fidē expetissent à populo. Quid aūt est iudicium? nihil iniustū & absurdū facere, sed omnia cū iudicio & ratione. Statim enim iudicium sequitur misericordia. Qui eñ discrete facit omnia, scit & quibus debeat misereri. Misericordiā autem sequitur fides. Qui enim miseretur, credit omnino quod nihil perdat, sed omnia accipiat. Vel aliter: Oportet misereri, & credere deo uero. Multi enim paganorum misericordes quidem fuerunt, nō credentes autē in deum
D uiuum, nō habuerunt misericordiæ comitem & fidem. Oportet autem unumquenq; doctorum decimare à populo suo, hoc est petere à decē sensibus, hoc est à quinq; corporalibus, & quinq; animalibus, iudicium, misericordiam & fidem. Hæc quidē oportebat facere, dicit Christus: non adhortans ad decimandū herbas, sed ne uideretur tūc contrarius Mosi. Duces autem cæcos eos nominat, eo quod gloriabantur se omnia scire & docere, nulliq; proderant, sed omnes corrumpebant in barathrum proijcientes. Culicem autem excolātes eos nominat, ut parua peccata obseruantes; camelum autem, hoc est magna, deglutientes & despicientes.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia purgatis exteriorē poculi patinæq; partem, cæterum intus plena sunt rapina & intēperantia. Pharisæe cæce, purga prius quod est intra poculum & patinā, ut & exteriores horum partes puræ reddantur.] Qui traditiones seniorum obseruabāt, lauabant calices & paropsides, hoc est patinas in quibus sequundæ mensæ ponūtur: ex rapina autem bibebāt uinum, & comedebāt cibos, quæ magis coinquinabant. Dicit igitur: Ne possideas uinum iniuste partū, & mundus etiam calix erit. Vel nō de calicibus & patinis dicit, sed de externa corporali habitudine, & interna spirituali. Tu enim, inquit, exteriores poculi partes, hoc est exteriorem tuam habitudinem, fricas, ut elegantiores sint: intus autem te imples sordibus, hoc est rapis, & iniuria alios afficis: oportet autē te intus lauari, hoc est in anima, ut puritate animæ cohonestetur & exterior dignitas.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus autē plena sunt ossibus mortuorū, omniq; spurcitia. sic & uos, foris quidem apparetis hominibus iusti, intus aūt pleni estis fictione & iniquitate.] Et hæc parabola similiter intelligitur, ut præcedens. Dabant eñ operam, ut exteriori habitudine decori uiderētur, sicut sepulchra dealbata, utpote gypso & asbesto dealbati: intus autem immundicia mortuorū & putridorum erant pleni.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarū, &
1. Thess. 2. ornatis monumenta istorum, ac dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, nō fuissemus socij eorum in sanguine prophetarū. Itaq; testimonio estis uobismetipsis,

quod

A quod filij ſitis eorum qui prophetas occiderunt.] Miſeros dicit illos, nõ quod ſepulchra ædificant prophetarum, hoc enim deo gratum: ſed quia ita ſimulabant, & patres ſuos condemnabant, deteriores illis exiſtentes, malitiaq́ excellẽtes, mentiebantur manifeſte. Quia ſi fuiſſent in diebus patrũ ſuorum, grauiora quàm illi cõmiſiſſent: ipſum enim prophetarum dominum rabidi occiderunt. Idcirco & dicit,

Vos quoq; implete menſuram patrum ueſtrorũ. Serpẽtes, progenies uiperarum, quomodo effugietis iudicium geennæ?] Non imperat, nec cõpellit illos, ut ſe occidant, dicens: Implete & uos menſuram patrũ. Sed hoc eſt quod dicit, quia ſerpentes eſtis, & talium patrũ progenies, & in tanta inſania obſtinati eſtis, ut incurabiles ſitis: reliquum eſt, quũ operam dabitis, ut patres ueſtros uincatis, hoc erit quando me occidetis. Tunc enim ſummum malitiæ uerticem apprehendetis, quũ omiſſam à patribus ueſtris cædem implebitis: quum igitur tales ſitis, quomodo pœnam effugietis?

Ideo ecce ego emitto ad uos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & illorum aliquot occidetis, crucifigetisq́: & illorũ nonnullos flagellabitis in ſynagogis ueſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatẽ.] Arguit illos mendacij, dicentes, quod ſi fuiſſemus in diebus patrũ, nõ occidiſſemus prophetas. Ecce enim ego, inquit, mittam ꝓphetas & ſapientes, & ſcribas, attamen uos illos occidetis. De apoſtolis aũt hæc dicit, quos ſpiritus ſanctus ſcribas fecit, hoc eſt doctores populi, & ſapientia omni & prophetia ornauit. Emitto autem, inquit, declarans ſuæ deitatis poteſtatem.

Vt ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, qui effunditur ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, uſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templũ 2.Parad. 24.
& altare. Amen dico uobis, quod uenient hæc omnia ſuper generationem iſtã.] Super Iudæos illos qui tunc erant dicit, Veniet omnis ſanguis iniuſte effuſus: plus enim punientur, quàm patres ſui. Nam neq; poſt tanta exempla emendati fuerũt. Sicut enĩ & Lamech poſt Cain plus punitus fuit, quamuis nõ interemiſſet fratrem, eo quod nõ Gene. 4.
B fuiſſet ad exemplum Cain emendatus. Veniet igitur, inquit, ſanguis ab Abel uſq; ad Zachariam. Opportune autem meminit Abelis. Sicut enim Abel propter inuidiã interemptus eſt, ita & Chriſtus occiſus eſt. Cuius autem Zachariæ hoc loco meminit? alij dicũt illum fuiſſe unum ex duodecim prophetis, alij patrem præcurſoris domini. Habet enim ita narratio nobis tradita, quod locus quidam in templo fuerit, in quo ſtabant uirgines. Igitur quũ eſſet pontifex, poſtquàm deipara peperiſſet Chriſtũ, & ſtatuiſſet illam in eo loco, indignati ſunt cõtra eum Iudæi, & occiderunt eum, quod cum uirginibus collocaſſet mulierem quæ pepererat. Non eſt enim mirabile, quod etiã pater præcurſoris habuerit patrẽ Barachiam, & ſicut is qui ex duodecim erat, dicatᷣ Barachiæ filius. Veriſimile enim quod ſicut illi fuerũt cognomines, ita & patres ipſorũ.

Hieruſalẽ Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodũ gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſtis? Ecce relinquitᷣ uobis domus ueſtra deſerta. Dico enim uobis, haudquaquam me uidebitis poſthac, donec dicatis; Benedictus qui uenit in nomine domini.] Bis ponit nomen Hieruſalem, miſertus eius, & magna cum cõpaſſione eam reuocãs. Expoſtulans enim cum ea, quaſi cum dilecta quadam, quæ diligentem contemnat, reſpondet inducturum ſe pœnam: unde arguit illam quaſi ſanguinariã, & quod ſæpius uolẽte ſe miſereri eius, ipſa noluerit: ſed diabolũ potius audierit, à quo diſperſa, & à ueritate fuerit abducta, cõgregantem autem dominum non ſuſceperit. Nihil enim ſic à deo diſpergit, ut peccatum: & nihil ita ad deum aggregat, ut uirtus. Oſtendens autem miſericordiam, auis exẽplum ponit. Idcirco quia noluiſtis, relinquo templum deſertũ. Hoc loco diſcamus, quod propter nos deus & templa inhabitat: quod ſi nos pœnitendi fuerimus, relinquuntur & templa. Non igitur me uidebitis uſq; ad ſecundum aduentũ: tunc enim etiam nolentes eum adorabunt, & dicent: Benedictus qui uenit. Poſthac autem, intellige poſtquàm crucifixus fuero: nõ enim de hora, quã hæc dicebat, loquitur, nam poſtea ſæpius uiderũt, poſt crucifixionem autem nequaquam, donec inſtet aduentus eius.

C

CAPVT XXIIII.

ET egressus Iesus discedebat à templo, & accesserũt ad eum discipuli eius, ut ostenderent ei structuras templi. Iesus autem dixit illis: Nõnne uidetis hæc omnia? Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis super lapidẽ qui non destruetur.] Egressus à templo, ostendit quod à Iudæis migraturus sit: & sicut dixit, quod relinquatur domus deserta, ita & facit. Prædicit quoque discipulis destructionem templi. Sapiebant enim & illi terrena, & stupebãt ædificiorum pulchritudinẽ, & quasi Christo monstrabant: Ecce qualẽ domũ relinquis desertam. Vnde abducit illos, ne adhæreant terrenis, & ad supernam Hierusalem transmittit. Neutiquam manebit hic lapis super lapidem, dicens hyperbolicum sermonẽ, funditus periturum dicit.

Sedente autem eo in monte oliuarũ, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicẽtes: Dic nobis, quando hæc erunt, & quod signũ aduẽtus & cõsummationis seculi?] Secreto accedunt, ut de magnis rebus interrogaturi. De duobus eñ rogant, & quando hæc erũt, nempe destructio tẽpli, expugnatioq́ Hierusalẽ: & q̃d signũ ipsius aduẽtus.

Et respondens Iesus, dixit eis: Videte ne quis uos seducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, multosq́ seducent.] Multi, inquit, ueniẽt prædicãtes se esse Christos. Nam Dositheus Samaritanus dicebat se prophetã à Mose prædictum: & Simon magnam uirtutem dei se nominabat.

Audituri estis bella & rumores bellorum, uidete ne turbemini, oportet eñ omnia fieri, sed nondũ est finis. Cõsurget aũt gens contra gentem, & regnũ cõtra regnũ, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus singulis locis. Hæc autẽ omnia initia sunt dolorum.] Bella dicit Rhomanorum in Hierosolymis: nõ solum autem bella dicit futura, sed & fames ac pestes: quandoquidem ira dei in Iudæos sæuiet. Bella enim quis dixerit hominũ incursiones, famem aũt & pestem nunquam aliunde prouenire quàm

D à deo. Deinde ne putent, quod priusquam prædicauerint consummetur mundus, dicit: Ne turbemini. Nõdum enim consummatio, neq; cũ subuersione Hierusalem erit generalis cõsummatio. Gentem uero cõtra gentem, & regnum cõtra regnũ exurrectura dicit propter imminẽtia Iudæis mala: quæ initia sunt dolorum. Sicut enim parturiens dolet, & sic parit: ita & præsens seculum post confusiones & bella parit.

Tunc tradẽt uos in afflictionẽ, & occident uos, & eritis inuisi cunctis gẽtibus propter nomen meum. Et tunc offendiculũ patientur multi, & alius aliũ inuicem tradẽt, seq; odio habebunt inuicem, & multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos: & quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit.] Prædicit euentura mala, animans discipulos per hoc quod prædicit. Nam inexpectata terrere & turbare cõsueuerunt. Præmitigat igitur timorẽ prædicendo futura grauia odia, inimicitias, offensiones, pseudoprophetas, qui præcursores sunt antichristi, seducentes multos: ita ut in omni iniquitate obstinẽtur. Quia aũt multiplicabitur iniquitas per imposturas antichristi, exasperabuntur & efferi erũt homines, ita ut neq; cum familiarissimis ullum seruent charitatis uinculum, sed mutuum se tradãt. Qui autem perseuerauerit, & fortiter tulerit, neq; cesserit his quæ inferentur tunc, saluus erit, & comprobabitur strenuus miles.

Et prædicabitur hoc Euangelium regni in uniuerso orbe, in testimoniũ omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio.] Non erit uobis prædicandi obstaculũ. Confidite, prædicabitur enim Euangelium in omnibus gentibus in testimonium, hoc est in reprehensionẽ & condemnationem eorũ qui non crediderunt, & tunc ueniet consummatio: non mundi, sed Hierusalem. Nam ante captam Hierusalem prædicatũ est

Colos. 1. Euangelium, sicut & Paulus dicit: Euangelij, quod prædicatũ in omni quæ sub sole. Nam quod de fine Hierosolymarum dicat, manifestum est ex sequentibus.

Quũ ergo uideritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stãtem in loco sancto: qui legit, intelligat.] Abominationem desolationis dicit statuam eius, qui ciuitati imperauit, quam erexit in adytis templi. Desolationis autẽ dici

tur, eo

A tur,eo quod expugnanda esset ciuitas. Abominatio uero,eo quod statuas & imagines hominum Hebræi abominationes uocabant,odio idololatriæ.

Tunc hi qui in Iudæa sunt fugiant in montes : is qui in tecto,non descendat ut tollat quicquam de domo sua: & is qui in agro,non reuertatur ut tollat uestes suas.] Insinuans summa pericula,quæ euadi non possunt,inquit,quod oporteat fugere non respiciendo,neq; curando quid in domo sit,uel uestes,uel alia uasa. Quidam autem abominationem desolationis Antichristum existimant,eo quod uastaturus mũdum,& subuersurus sit ecclesias,ac sessurus in templo. Et hæc sic,quod qui in tecto est,id est excelsis uirtutibus prædictus, non descendat à summis uirtutibus, ut tollat ea quæ sunt corporis. Domus enim animæ, corpus. Oportet autem & ab agro secedere, hoc est terrenis,& neq; uestem tollere malitiæ,quæ uetus est uestis quam exuimus. *Antichristus.*

Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus.] Prægnantes quidem non poterunt fugere,onere uentris grauatæ:lactantes autem propter compassionem erga pueros. Illos enim relinquere nequeunt,neq; secum portare,& simul saluare possunt. Fortassis Christus insinuat, quod & comederint pueros. Dicit enim Iosephus, quod quum esset fames propter obsidionem,mulier coxerit filium suum & comederit.

Orate autem ne fuga uestra fiat hyeme, neq; sabbato.] In persona apostolorum ad Iudæos hæc dicit. Apostoli enim prius egressi erant ex Hierusalẽ. Iudæis igitur dicit, ut precentur ne in hyeme fiat fuga sua, eo quod incommodum sit illis temporibus fugere:neq; in sabbato,tunc enim iuxta legem ociosi sunt,& fugere non audent. Tu autẽ et sic intelligito,quod oporteat precari,ne fiat fuga nostra ex hac uita,hoc est mors, in sabbato, ociosis nobis à bonis operibus, neq; hyeme in sterilitate bonorum : sed in serenitate animæ,quæ non turbetur.

Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc usq; tempus, neq; fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi,nõ fieret salua omnis caro: propter electos autem abbreuiabuntur dies illi.] Afflictio intolerabilis tunc erit. Iusserũt enim Rho-
B manorũ milites ne cui parceretur : sed deus propter credituros ex illis, & eos qui iam crediderant,non permisit simul omnes occidi. Decurtauit autem afflictiones ac bella: nam si bellum crudelius fuisset,omnes qui intus erant fame perijssent. Quidam autem de Antichristi diebus hæc intelligunt,sed non sunt intelligẽda hæc de Antichristo,sed captiuitate urbis Hierusalem. Quæ ad Antichristum pertinent,hoc loco incipiunt.

Tunc si quis uobis dixerit:Ecce hic Christus,aut illic,nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur etiam electi, si fieri potest.] Quoniã discipuli duas quæstiones introduxerant,unam de captiuitate Hierusalem,& alteram de aduentu domini: postquàm de captiuitate dixit, inde & de suo aduentu dicere incipit ac consummatione seculi. Quum autẽ dicit Tunc, nõ hoc sibi uult,quod statim post captam Hierusalem,si quis uobis dicat,&c. sed tempus illud declarat,quo futurum est,ut id quod dicitur, hũc sensum habeat. Tunc,id est quo tempore uenturus est Antichristus, erunt pseudochristi & pseudoprophetæ multi,& in apparitione dæmonum, qui dispergunt uidentiũ oculos,ut quosdam decipiant,atq; adeo nisi ualde sobrij sint,& iusti seducentur.

Sed ecce prædixi uobis.] Non habetis excusationem,potestis enim non decipi.

Si ergo dixerint uobis, ecce in deserto est, nolite exire : ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriẽte,& apparet usq; in occidentẽ,ita erit aduẽtus filij hominis. Vbi enim fuerit cadauer, illic congregabuntur & aquilæ.] Si uenerint (inquit) impostores,dicentes:Christus uenit,sed in solitudine est occultus, uel in domo quadã,uel in prõptuarijs & interioribus locis eius,ne decipiamini. Aduẽtus enim Christi non opus habebit quopiã qui illum demonstret, sed manifestus erit omnibus, sicut & fulgur. Nam sicut illud repentinũ est,& omnibus clarum,ita & ipse omnibus in mundo manifestus erit. Non enim sicut in primo aduentu de loco in locum transiuit,ita & in secundo: sed in momento oculi aderit. Et sicut apud mortuũ cadauer congregãtur statim aquilæ,quæ uultures sunt: sic & omnes sancti ueniẽt eò,ubi Christus

C fuerit. Hi enim in ſumma uolant, & in nubes rapiuntur, ſicut aquilæ. Cadauer autem
Zach.14. dicitur Chriſtus, quia pro nobis cecidit & mortuus eſt. Sicut & Symeõ dicit: Hic erit
Luc 2. in caſum & reſurrectionem multorum.

Ioelis 2. Statim autem poſt tribulationem dierum illorum, ſol obſcurabitur, & luna non da-
bit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo, & uirtutes cœlorum commouebuntur.]
Poſt aduentum Antichriſti, qui breui ſoluetur: hoc enim declarauit per hoc quod di-
cit: ſtatim ſol obtenebrabitur, hoc eſt obſcurabitur, non diſparens, ſed ſuperatus lumi
ne aduentus Chriſti, quum nõ erit nox, ſed apparebit ſol iuſtitiæ. Quin & uirtutes cœ
lorum commouebuntur, hoc eſt obſtupeſcent & horreſcent, uidentes creaturam im-
mutari, & omnes ab Adam uſq; ad illud tempus homines rationem daturos.

Et tunc apparebit ſignũ filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ,
& uidebunt filium hominis uenïẽtem in nubibus cœli cum uirtute & gloria multa.]
Crux tunc apparebit in cœlo, ſupra ſolem fulgens, ad arguẽdos Iudæos. Veniet enim
Chriſtus contra Iudæos, habens crucem, ut magnam iuſtificandi materiam & teſtimo
nium: ueluti ſi quis lapide percuſſus, oſtendat lapidem. Signum autem dicit crucem,
tanquam trophæũ & inſigne regium. Tunc igitur plangẽt omnes tribus terræ Iudai-
cæ, lugentes ſuorum inobedientiam & incredulitatem, & omnes qui terrena ſapiũt,
etiam ſi Chriſtiani ſint, tribus enim terræ dicũtur hi qui terrena ſapiunt. Quamuis au-
tem cum cruce ueniat dominus, ueniet tamen cum gloria & uirtute.

Danie.12. Et emittet angelos ſuos cum tubæ uoce magna, & cõgregabũt electos eius à qua-
tuor uentis, à ſummis cœlis uſq; ad terminos eorum.] Emittet angelos ſuos cum tuba
uocis magnæ, ut congregent ſanctos, & eos qui ex mortuis reſurrexerũt, ita ut occur
rant illi in nubibus. Veneratur igitur eos etiam per angelorũ uocationem. Quamuis
1. Theſſ.4. autem Paulus dicat, per nubes rapi, nõ eſt his aduerſum. Collectos enim per angelos
rapiunt nubes. Tuba autem dicitur ad maiorem terrorem

D A fico autẽ diſcite parabolam: quum iam ramus eius tener fuerit, & folia fuerint ena
ta, ſcitis quod prope ſit æſtas. Et uos quũ uideritis omnia hæc, ſcitote quod prope ſit
in foribus.] Quando (inquit) omnia hæc fiunt, non procul erit inter meum aduentum
& mundi conſummationem. Aeſtatem autem dicit futurum ſeculum, & ſerenitatem
quæ erit iuſtis. Impijs enim peccatoribus hyems & turbatio maior erit. Dicit igitur:
ſicut uidẽtes ramos & folia ficus, æſtatem ſperamus: ita & ſigna illa uidẽtes, ut dixi ſo-
lem & lunam immutari, & meum expectate aduentum.

Amen dico uobis, non præteribit hæc generatio, donec omnia illa fiant. Cœlum &
terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt.] Generationem hoc loco di-
cit, non eam quæ tunc erat, ſed fidelium, quaſi hoc dicens: Non præteribit generatio
fidelium, donec omnia hæc fiant. Non enim quia auditis famem & peſtilentiam, cre-
datis quod generatio fidelium his malis intereat, ſed permanebit, & nihil illi præuale-
bit. Sunt qui hæc omnia de ſola captiuitate Hieruſalem intellexerunt, & non de ſecun
do aduentu. Vnde ſic interpretãtur: Nõ præteribit generatio hæc: hoc eſt, ueſtra apo-
ſtolorum generatio uidebit Hieroſolymorum calamitates. Confirmans autem dicta,
inquit: Facilius eſt tranſire cœlum, & terram aboleri, ac illa firma & immobilia, quàm
ut quoddam ex meis dictis mendax ſit.

Cæterum de die autem illo & hora nemo ſcit, ne angeli quidem cœlorum, niſi pater
meus ſolus.] Docet hoc loco diſcipulos, non ut diſcant quærere humanam naturam
tranſcendẽtia: nam dum dicit, neq; angeli, admonet eos, quod diſcere attentãt id quod
angeli ignorant. & dum dicit, pater ſolus: prohibet eos anniti ut diſcant poſtea. Quod
ſi dixiſſet eis, Scio quidem, uobis autem dicere nolo, contriſtati eſſent utiq;, quaſi de-
ſpecti ab eo. Nunc autem dicit, quod neq; filius nouit, niſi pater ſolus. Sicut & patres
ſæpe continent quid in manibus, deinde autem dum quærunt hoc filij, & dare ipſi no-
lunt, occultant dicentes: nõ habemus quod quæritis: & ſic plorantes filios cõpeſcunt.
Ita & dominus ut compeſcat apoſtolos, ne diſcant de die illo & hora, dixit: Neq; ego
ſcio, niſi pater ſolus. Scit enim & ipſe horam & diem illum, id quod ex multis alijs ma
nifeſtum

A nifestum. Omnia enim quæcunq; habet pater, filij sunt: scientiam autem habet diei huius, proinde & filius illam habet. Manifestius aūt ex hoc: quomodo enim possibile est ignorare filium, cui ea quæ ante diem & hic cognitus est? Nam qui ad uestibulum ducit, manifestū quod is etiam ianuam sciat. Sed utiliter hunc nō aperuit: nobis enim scire non prodest quando cōsummatio, ne ignaui simus. Ignorātia enim nō facit alacres.

Sed sicut erant dies Noë, ita erit & aduentus filij hominis. Sicut enim erāt in diebus qui præcesserūt diluuium, edentes & bibentes, contrahentes matrimoniū, & nuptum dantes usq; ad diem quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerūt, donec uenisset diluuium, & sustulisset uniuersos: ita erit & aduentus filij hominis.] Ad confirmationem uerissimorū suorū dictorum, utitur his quæ tempore Noë sunt facta: tunc irridebant nonnulli arcæ præparationē, donec ueniret afflictio & inuolueret omnes. Sic & nunc aliqui irrident sermones de consummatione seculi: sed repēte (inquit) adueniet interitus. Ostendit autem quod quum uenerit Antichristus, uoluptatibus erunt homines dediti, & ad nuptias & delicias propensiores: sicut tempore Noë gigantes. Gen. 6 & 7.

Tunc duo erunt in agro, unus assumitur, & alter relinquitur: Duæ molentes in mola, una assumitur, & altera relinquitur.] Tunc (inquit) quum omnes sine solicitudine, & sua operati fuerint opera: unus quidem assumitur, hoc est iustus in occursum Christi in aërem: alter aūt, peccator uidelicet, infra relinquitur: sed & si serui aliqui fuerint, & molant: & in his, illi quidem assumuntur qui digni, relinquūtur autem qui indigni. Atq; ita discimus & ex hoc loco, quod & serui & mulieres à uirtute non impediūtur.

Vigilate igitur, quia nescitis qua hora dominus uester uenturus est. Illud autem scitote, quod si scisset paterfamilias qua hora fur uenturus fuisset, uigilasset utiq;, & non permisisset fodi domum suam. Propter hoc & uos estote parati, quia qua hora nō putatis, filius hominis ueniet.] Vigilare iubet & præparari, hoc est habere uirtutis opera, quasi in thesauro quodā reposita, ut quum uenerit dominus repetens id quod uult,

B possimus dare. Vide autē, quomodo non dixerit, nescio qua hora fur uenturus sit: sed, nescitis. Furem autem mūdi consummationē nominat, & uniuscuiusq; mortē. Porrò insinuat hoc loco nocte aduentū suum futurū. Sicut igitur fur clàm uenit, ita & meus aduentus: ut negligentes non sitis, sed sobrij & uigilantes. Nam si sciremus quādo futura esset mors nostra, illo solo die daremus operam quomodo placeremus deo: nunc autem quum ignoramus, sobrij simus semper ad uirtutum opera.

Quisnam est fidelis seruus & prudens, quem præfecit dominus famulitio suo, ut det illis cibum in tempore? Beatus seruus ille, quem quū uenerit dominus eius, inuenerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.] Dubitat an futurus sit fidelis quis & prudens: ut ostēdat quod rarus talis sit, & inuētu difficilis. Duo enim exiguntur ab omni dispensatore, fides & prudentia. Nam siquidem fidelis sit & nihil furetur, prudens autem non sit, sed inuanum disperdat opes: uel si prudens fuerit & furetur, nihil proderit. Igitur qui tunc inuētus fuerit fidelis & prudens, ille & multo plura consequetur, regnum dico cœlorū. Nam omniū quæ sunt dei, hæredes erunt sancti. Fidelis autē seruus & prudens omnis etiam est, qui in tempore dedit cibum discipulis: sicut Paulus nunc quidem lacte potans, nunc autem sapienter loquens, fidelisq; minister, qui prius blasphemus & prudens, ut non ignorans cogitationes inimici. Sed & omnis qui à deo acceperit uel opes, uel potentiā, uel principatum, debet fideliter & prudenter ministrare ea, tanquam rationem redditurus.

Quod si dixerit seruus ille malus in corde suo, cunctatur dominus meus uenire: cœperitq; percutere conseruos, imò edere & bibere cum ebrijs: ueniet dominus serui illius in die quo non expectat, & hora qua ignorat, & dissecabit eum, & partem eius ponet cum hypocritis, illic erit ploratus & stridor dentium.] Vt dixit, quomodo fidelis seruus honores habiturus sit, nunc dicit quomodo punietur malus. Nā si quis cui sunt conredita dispensationis dona, cōtemnat iudicium illud, & dicit, Moratur dominus meus, hoc est non statim & è uestigio pœnam imponit: & sumpta occasione ex longanimitate dei, percutiat conseruos suos, offendendo scandalis, & suam cōscientiam

C uerberet. Subditi enim uidentes principes donis dei male uti, scandalizantur & damnum accipiũt. Qui igitur talis, dissecabitur, hoc est spoliabitur dono suo, & tunc apparebit qualis sit, & mittetur in tenebras, qui prius sub figura quadam decipiebat. Sicut multi pontificum sancti uidentur propter dignitatem, tunc autem tolletur ab eis gratia, & sicut hypocritæ punientur. Nam quum alij sint, alij apparent.

CAPVT XXV.

TVnc assimilabitur regnum cœlorũ decem uirginibus, quæ sumptis lampadibus suis, exierunt in occursum sponso. Quinque autem ex illis erant prudentes, & quinq; fatuæ. Quæ erant fatuæ, acceptis lampadibus suis, nõ acceperant oleum secum: prudentes uero sumpserant oleum in uasis, unà cum lampadibus. Tardante uero sponso, dormitauerunt omnes ac dormierunt.] Sub persona uirginum proponit parabolam de eleemosyna: ut, quoniam magnum opus est uirginitas, ne quis illud unum curãs, alia negligat, sed discat, quod absq; eleemosyna, etiam uirgines cum scortis eijcientur. Merito autem qui compassione caret & misericordia, eijcitur, etiam si uirgo sit. Scortũ enim ab affectione tyrannica expugnatur & naturali, immisericors autem à diuitijs. Quando igitur infirmius cui obluctandum, tanto minori uenia dignus est, qui expugnatur ab auaritiæ morbo. Et stultus quidem est, qui uincit naturale incendium, & uincitur à paruarum pecuniarũ cupiditate ac morbo. Dormitatio est mors. Mora autem sponsi dicitur, quia non statim secundus aduentus fit.

1.Thess.5. Porrò medio noctis clamor factus est: Ecce sponsus uenit, exite obuiã ei. Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, et apparauerũt lampades suas. Fatuæ autẽ prudentibus dixerunt: Date nobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguũtur. At responderunt prudentes, dicentes: Nequaquam, ne nõ sufficiat nobis & uobis, sed ite potius ad

D eos qui uendũt, & emite uobisipsis. Porrò dum irẽt emptũ, uenit spõsus, & quæ paratæ erant, intrauerũt cũ eo ad nuptias, clausaq; est ianua: Postea uero ueniũt & reliquæ uirgines, dicẽtes: Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens ait: Amen dico uobis, nõ noui uos. Vigilate itaq;, quia nescitis neq; diem neq; horam, qua filius hominis ueniet.] Media nocte dicit clamorem fieri, ut ostendat, quod si inexpectatus ueniat dominus, quasi media nocte omnes dormiamus profundo somno. At cũ clamore uenit, tuba enim sonabit in secundo aduentu. Lampades autem, & animæ nostræ, & uniuscuiusq; mens lampas est: quæ tunc accenditur, quando habet oleum uirtutum, & misericordiam. Fatuæ autẽ uirgines ideo, quod tunc requirant oleum, quum nõ sit negociandi tempus. Porrò prudentes dicunt: Ne forte non sufficiat nobis & uobis. Virtus enim proximi mei uix sufficiet illi ad defensionem, tantũ abest ut & mihi. Ex suis enim quiq; operibus iustificabuntur, non proximorũ. Sed fatuæ ad uendentes abeunt, hoc est ad pauperes. Cæterũ quod dico, hunc sensum habet: Pœnitudine ducuntur fatuæ, eo quod eleemosynam non fecerint: & nunc primum sciunt, quod à pauperibus oporteat nos oleum emisse. Hoc igitur est quod dicit abire ad uendẽtes, ut emerẽt oleum: hoc est mente abierunt ad pauperes, & secum cogitarunt quale bonum sit eleemosyna: sed clausa est eis ianua. Post uitã enim illam, non est tempus pœnitendi & operandi. Proinde dominus dicit illis: Nescio uos. Misericors & miserator dominus nescit immisericordes. Quomodo enim dissimiles et alienos à se nosset? Scito insuper, omnẽ animam à deo habere illustrationem & lampadem, & omnes surgere in occursum domini. Omnes enim desiderant occurrere & coniũgi deo: sed deo dante lampadem & illustrationem, prudentes quidem bene operando oleum immittunt. Fatuæ autẽ sinũt lampadem sine oleo: excludũtur igitur non habentes bona opera, propter quæ accenditur in illis lumen: nisi enim bona opera faciamus, extinguitur lumen dei in nobis.

Sicut enim homo quidam peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinq; talẽta, alij autem duo, alij uero unum, unicuiq; secundum propriam facultatem, & profectus est statim. Abijt autem qui quinq; talẽta

acceperat,

A acceperat,& operatus est in eis,& confecit altera quinq;. Similiter & qui duo accepe
rat,lucratus est & ipse duo altera: qui autem unum acceperat, abiens fodit in terrã, &
abscõdit pecuniam domini sui. Post multum uero temporis uenit dominus seruorum
illorum,& ponit rationem cum eis.] Quum dixisset supra, quod nesciatur dies quan
do uenturus sit dominus, apponit & parabolam hanc,ostendens quod repente uentu
rus sit. Sicut enim homo peregre proficiscens,ita & dominus imperauit seruis,& hæc
atq; ista cõmisit. Peregre aũt proficisci dicitur,qui propter nos factus est homo Chri-
stus,uel secundum quod ascendit in cœlos, uel secundum quod longanimis est,& nõ
statim exigit opus, sed expectat. Serui autem illius, quibus concrediti sunt ministerij
sermones,ut episcopus,sacerdotes, diaconus,& spiritualia dona accipiẽtes: illi quidẽ
plura, hi uero minora, unusquisq; secundum propriam facultatem, hoc est secundum
mensuram fidei & purificationis. In uas enim quod ego daturus sum deo, in illud mit
tet donum suum: si paruum dedero,paruum dabit & ipse donum: si magnũ,magnum
ipse quoq; dabit. Statim autem qui quinq; talenta acceperat,abijt & operatus est. Vi-
de sedulitatem illius,quomodo nihil neglexit,sed statim operatus est,duplicans quod
acceperat. Qui enim non solum sibi soli prodest, siue prudẽtiam habeat, siue diuitias,
siue potentiam & authoritatem apud reges,siue quamcunq; aliam uel artem,uel facul
tatem,sed & alijs uult prodesse,is duplicat quod sibi datum est. Qui autẽ talentũ fodit
in terram,is est qui suæ tantum utilitatis curam habet,& non aliorũ,qui & condemna
tur. Et si bonæ mentis & studiosum hominem uideris,qui ingenio suo ad negociatio-
nes,dolos,& terrena opera, abutitur: de illo dicas, quod defoderit talentum suum sub
terra,hoc est in terrena opera. Post multum autem temporis uenit dominus, qui dede
rat argentum uel eloquia sua. Argentum enim igne probatum, eloquia dei: uel simpli Psal.11.
citer omne donum quod clarum & insignem facit hominem,argentum dictum est. Et
conuocat illos,ut rationem ab his qui talenta acceperant audiat

B Et accedens is qui quinq; talẽta acceperat,attulit alia quinq;,dicẽs: Domine, quinq;
talenta tradidisti mihi, ecce altera quinque lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius:
Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituã, intra in
gaudium domini tui. Accedens autem & qui duo talenta acceperat,ait: Domine,duo
talẽta tradidisti mihi,ecce alia duo lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius: Euge ser
ue bone & fidelis,super pauca fuisti fidelis,supra multa te constituam,intra in gaudiũ
domini tui. Accedens autem & qui unum talentum acceperat,ait: Domine,noueram
te quod homo durus sis,metens ubi non seminasti,& inde congregans ubi non spar-
sisti,ac territus abij,abscondiq; talentum tuum in terra; ecce habes quod tuum est. Re-
spondẽs autẽ dominus eius,dixit ei: Serue male & piger, sciebas quod metam ubi nõ
seminaui,& congregem illinc ubi non sparsi. Oportuit ergo te cõmittere pecuniã me
am mensarijs,& ueniens ego recepissem utiq; quod meum est cum usura. Tollite itaq;
ab eo talentũ,& date ei qui habet decem talenta. Omni enim habẽti dabitur,& abun-
dabit: qui uero non habet,etiam quod habet auferetur ab eo. Et inutilem seruum eijci
te in tenebras exteriores,illic erit fletus & stridor dentium.] Ambo hi qui in concredi
tis operantur,laudantur à domino: eodẽ modo, Euge serue bone & fidelis, uterq; au-
dijt. Per bonum autem hic omnino intelligimus misericordem & liberalẽ, qui suam
bonitatem & proximis impartit. Qui autem super pauca fideles apparẽt, super multa
constituũtur: nam licet hic dona consequamur,ea tamen cũ futuris non sunt conferen
da. Gaudium autem domini, incessabilis lætitia,quam habet deus gaudẽs in operibus
suis,sicut Dauid dicit. Tali igitur gaudio gaudẽt sancti,in operibus suis lætantes: sicut Psal.103.
& contra peccatores dolent in operibus proprijs: & sancti gaudet quod tam diuitem
habeant dominũ. Vide autẽ,quod & is qui quinq;, & is qui duo talenta acceperat,ea-
dem bona consequantur. Quando enim quis etiam pauca acceperit,& datum sibi do-
num, licet paruum sit,bene dispensarit, æqualẽ honorem adepturus est cũ eo qui ma-
gna habuit & fecit. Vnusquisq; enim ut acceperit,ita & excelsus uidebitũ,si bene ege-
rit. Porrò serui grati ita se habent; at ignauus & piger aliter respõdet, & ut se dignum

C est. Durum enim dominũ nominat, sicut & nunc multi doctorũ dicunt. Durum quidem, requirere ab hominibus obedientiam, quibus deus non indidit obedientiam, & persuasibilitatem: hoc enim insinuat, Metis ubi non seminasti: hoc est, cui non dedisti ut obediret, exigis ab illo ut obediat. Dicens autem durum dominum seruus, seipsum condemnat. Nam quoniam durus erat, debebat magis diligens esse, utpote durum & crudelem dominũ sortitus. Nam si aliena exigit, multo magis sua exiget: atq; ita oportebat & te multiplicare quæ acceperas, et facere discipulos à quibus debitũ repeteres. Nummularios autem discipulos nominat, tanquam eos qui probent & reprobent sermones. Verum usuram exigit à discipulis, operum scilicet exhibitionem. Discipulus enim à doctore sermonẽ accipiens, habet quidem illum & reddit integrũ, amittit autem & usuram, boni operationẽ. Tollitur enim à malo & segni seruo donũ. Qui enim acceperit donum, accepit ut alijs prosit, etiamsi illo nõ utatur, sed decoquat: qui uero multiplicare studet, maiorẽ sibi conciliabit gratiã. Diligentiã enim adhibenti dabitur maior gratia, ita ut abundet. Studium autem non adhibens, & dono quod uidetur habere, priuabitur. Negligens enim, & qui nõ operatur per ea quæ accepit, nõ habet donum, sed uidetur habere: nam perdidit sua negligentia.

Quum autẽ uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cũ eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hœdis: et statuet quidẽ oues à dextris suis, hœdos autẽ à sinistris.] Quoniam primus aduentus domini in ignominia fuit & opprobrijs, dicit, quum uenerit in gloria sua. In secundo enim cũ gloria aderit angelorum se stipantium. Primum autem separat sanctos à peccatoribus, liberans eos à labore: & statuit, & tunc loquitur eis. Itaque oues uocat sanctos, quia mansueti sunt, & fructum nobis ac utilitatem dant, ut oues, lanam uidelicet suppeditantes ad diuinum & spiritualem amictum: & lac, hoc est cibum congruum: hœdos autem peccatores, in præceps enim uadunt, & incompositi, & steriles ut hœdi.

D Tunc dicet rex his qui à dextris sibi erunt: Venite benedicti patris mei, possidete re-

Ephes. 1. gnum in hæreditatẽ paratum uobis ab exordio mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi edere: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere erã, & uenistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem, & pauimus: aut sitiẽtem, & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hospitẽ, & collegimus te: aut nudũ, & cooperuimus te? Aut quando te uidimus infirmũ, aut in carcere, & uenimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amen dico uobis, quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.] Non antea præmiat uel punit, quàm dijudicet. Misericors enĩ est: & nos docet idipsum, quod nõ antea debeamus punire quàm rem discusserimus. Sic enim excusatione magis carebũt, qui præcedẽte iudicio puniũtur. Porrò sanctos uocat benedictos, ut à patre susceptos. Hæredes autẽ ipsos facit regni: ostendens quod deus eos participes faciat regni sui, ut filios suos. Non enim dixit, accipite: sed, possidete regnum in hæreditatem, ut paternam substantiam. Iam fratres minimos uocat uel suos discipulos, uel omnes simpliciter pauperes. Omnis enim pauper, frater est Christi, quandoquidẽ & Christus in egestate uixit. Vide autem dei iustitiam, quomodo laudet ac prædicet sanctos. Vide item & illorum æquitatem, quomodo negent se illum pauisse: sed dominus ea quæ pauperibus sunt facta, in semetipsum suscipit.

Tunc dicet & his qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi cibũ: sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non me collegistis: nudus, & non operuistis me: infirmus & in carcere eram, & non uisitastis me. Tunc respondebũt ei & ipsi dicentes: Domine, quando uidimus te esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmũ, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico uobis, quatenus non fecistis uni de minimis his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in suppliciũ æternũ, iusti uero in uitã æternã.] Eos qui à sinistris, in ignem

mittit,

A mittit, qui præparatus est diabolo. Quia enim cõpassionis expertes sunt diaboli, & hostiliter & inimice erga nos affecti sunt, merito idem suppliciũ habent qui eiusdem uoluntatis sunt, qui & proprijs operibus maledicti facti sunt. Vide autẽ, quod deus ignẽ non præparauit hominibus: suppliciũ enim non fecit propter nos, sed propter diabolum: ego autẽ memetipsum supplicio facio obnoxium. Horresce igitur homo, quum cogitaueris hoc, quod illi neq; ut scorta, neq; ut latrones, neq; ut qui graue aliud flagitium perpetrarũt, puniuntur, sed ut hi qui bonum non fecerunt. Profectò si bene considera, raptor est qui multa habet & non miseretur, etiamsi neminem manifesta contumelia afficiat. Quia enim quædã habet quibus non indiget, rapit omnino ab his qui egent, & non accipiunt ab ipso. Nam si in commune ea posuisset, fuissent utiq; & illi non indigi: nunc autem quia reclusit & propria fecit, propterea illi esuriũt: atq; ita & raptor est qui immisericors, tanta afficiens iniuria, quantis beneficijs afficere potuisset illum, & non affecit. Sicut sancti incessabile habent gaudium, ita iniusti indesinentem pœnam. Tametsi Origenes nugetur, dicens fore suppliciorũ finem, & non semper puniendos peccatores, sed fore aliquando tempus, quando in iustorum uenturi sint consortium purgati à pœnis. Arguitur autem ex hoc loco manifeste: nam dominus dicit supplicium æternum, hoc est nunquam desinens. Vnde & ouibus cõmparat iustos, hœdis autem peccatores: sicut enim hœdus nunquam fit ouis, sic nunquam peccator purgabitur & erit iustus. Tenebræ autem exteriores, quæ procul sunt à luce diuina, & propterea grauiorem faciunt pœnã. Potest item & causa quædam afferri ad hæc. Peccator etiam in hac uita in tenebris est, nam excidit à sole iustitiæ: sed quia spes est conuersionis, propterea nõ sunt tenebræ illæ exteriores. Porrò ubi mortuus fuerit, & insisterit examen factorũ, excipiũt eum exteriores. Nõ enim ultrà cõuersionis spes est, sed sustinet omnigenã diuini splendoris priuationẽ. Quandiu enim hic est, etiãsi bona dei minus ubertim suscipiat (loquor de sensibilibus & creatis) uidetur esse quodãmodo seruus dei, dũ in domo eius, hoc est in creaturis uersat, ab ipsoq; alitur et educatur.

Immisericors raptor est.

Contra Origenem.

B Tũc aũt omnibus modis à deo diuiditur, nihil cõmune cũ illius bonis habẽs. Hæ sunt per comparationẽ tenebræ exteriores, eo quod hic nõ omnibus modis peccator reseçatur. At tu fuge immisericordiã, & fac eleemosynas, & alias quidẽ sensibiles, alias autem spirituales. Pasce Christũ, qui esurit salutem nostrã: sed & esuriẽtem doctrinas si paueris & potaueris, pauisti Christũ & potasti. In Christiano enim Christus est, & fide pascitur & crescit doctrinis. Sed & si uideris peregrinũ à superna patria, induc tecum & collige: hoc est, dum tu ingrederis in cœlos, introduc & illũ, ne alijs prædicãs ipse sis reprobus. Et si quis incorruptionis uestem abiecerit, quam per baptismũ induit, & nudus sit, indue illum. Et infirmũ fide, ut Paulus dicit, assume: & uinctum in carcere, hoc est corpore illo tenebroso, inuise, illi quasi splendorem, admonitionẽ donãs. Has sex species charitatis omnes imple quidem corporaliter, imple autem & spiritualiter: nam quum duplicis naturæ simus, possunt hæc & bifariam perfici. *1. Corinth. 5.*

CAPVT XXVI.

" ET factum est, quum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quod post biduũ pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.] Quia regni meminit & retributionis tempestiue, consequenter & de passione sua disserit, quasi dicens: Etiam hi qui me crucifixerunt, igne punientur. *Lucæ 22. Ioan. 11.*

" Tũc congregati sunt principes sacerdotum, & scribæ, & seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caipha, & consilium inierunt, ut Iesum dolo tenerent & occiderent, dicebant autem: Non in die festo, ne tumultus fiat in populo.] Quum lex præciperet, ut unum tantum haberet pontificem per omne illius uitæ tempus: illi contra legem multos faciebant, quos quotannis mutabant. Idcirco ad pontificem illius anni ueniunt, de homicidio consilium inituri, ubi oportebat magis homicidas puniri. Pontifex autẽ nunc dicit ad eos, qui iam annuo ministerio fungi debebãt;

C ſed ſceleratam cædem perpetraturi erant, nec deũ, ſed homines timebant. Timuerunt enim, ne quo pacto, ſi in die feſto illum occidant, excitaretur tumultus: uel etiam quia tunc offerenda erant omnia ſacrificia in lege decreta, ne populus propter homicidiũ à ſacrificijs abſiſteret, perderentq́; ipſi lucrum quod ex ſacrificijs habebãt. Fortaſſis autem & hoc timuerunt, ne forte in die feſto occiſo, illius mors nobilior & clarior fieret: optabant enim memoriam eius abolere. Illi igitur ante feſtum, conſiliũ inierunt, ut uel forte poſt diem feſtum occiderent. At non quando illi uoluerunt, ſed quando ipſe uoluit pati permiſit eis, per tempus ſcilicet paſchæ: ut quando typicũ paſcha, tunc & uerum paſcha fieret. Diſcere autem & illos cædis auidos fuiſſe poſſumus: nam qui nolebant illum occidere, quum inuenerunt proditorem, occiderunt, contempta etiam turba, modo uoluntas eorum fieret.

„ Quum aũt eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eũ mulier ha-
„ bens alabaſtrũ unguenti precioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbẽtis.] Quidam dicunt tres eſſe mulieres, quæ unxerint dominũ unguento. Alij autẽ duas dicũt: unam apud Ioannẽ, quæ eſt Maria ſoror Lazari: aliã cuius Matthæus meminit, quæ eadem cum illa quæ apud Marcũ & Lucã. Simonem aũt hunc leproſum, quidam dicũt fuiſſe patrem Lazari, quem Chriſtus à lepra purificarit, & apud eum cœnarit. Dicitur autẽ quod & Ieſus, qui dixerat diſcipulis ſuis, Abite ad quendã, & oſtẽdet uobis cœnaculũ ſtratum: ad illum miſerit eos. Deniq; & ſuſcepit, ut dicunt, dominũ, qui & apud illum perfecit paſcha. Mulier igitur quum uidiſſet eum, qui leproſum purificarat, confiſa eſt quod & ipſa peccatorũ conſequeretur remiſſionem, & purgaretur à lepra animæ. Magnam autẽ fidem oſtendit, quod tam precioſum unguentũ, & abſq; parſimonia in caput eius effudit, honorem exhibẽs membro præcipuo. Et tu quoq; ſi lepra laboras, & phariſaica lepra inflatus es, quæ à deo ſeparat, ſuſcipe Ieſum in domum tuam, & unge eum unguento uirtutum. Potes enim parare unguentũ Ieſu, qui leprã tuam purgauit, & caput eius perungere. Quod aũt eſt caput Chriſti? diuinitas eius, cui fragrantia uir-
D tutũ offertur. Dirigatur, inquit, oratio mea ſicut thymiama in conſpectu tuo domine.
Pſal.140. Affer igitur fragrantiã unguẽti ex multis uirtutibus confecti diuinitati Chriſti: nam ſi non ſolum hominẽ illum eſſe docueris, ſed dixeris & deum, tunc caput ſuum, hoc eſt diuinitatem fragranti unguento perfundes, hoc eſt theologum ages.

Ioan.12. „ Videntes aũt diſcipuli, indignati ſunt, dicentes: Ad quid perditio hæc? Potuit enim
„ iſtud unguentũ uenundari magno, & dari pauperibus. Eo aũt cognito, Ieſus ait illis,
„ Quid molesti eſtis mulieri? Opus enim bonum operata eſt erga me. Nam ſemper pau-
„ peres habetis uobiſcũ, me uero nõ ſemper habetis.] Diſcipuli, quoniã multa de eleemoſyna, habendaq́; eius magna ratione audierant, reprehenderunt mulierem, magis quærentẽ miſericordiã dei, quàm honorem in illum. Ille autẽ increpauit diſcipulos, eo quod intẽpeſtiue mulierẽ reprehendiſſent. Nõ enim ſumma exigere ab his, qui nuper ad fidẽ adducti ſunt, maxime ab infirma muliere: ſed mediocrẽ eorum fidem ſuſcipere oportet. Quãdo igitur quis offert deo donũ, ne auerſeris illũ, neq; cõſtringas alacritatẽ eius, abducẽs illum ut det pauperibus, ſed ſine implere oblationẽ. Quod ſi quis cõſilio tuo indiguerit, utrũ oporteat facere, an pauperibus dare, uel offerre deo, cõſule illi ut det pauperibus: at quum offert, indignum eſt auerſari illum. Decet enim ut honorem quem deo debemus, præferamus ſimpliciter omnibus, etiã miſericordiæ. Noli enim (quia propter miſericordiã Chriſtus ſuſcipit in ſe miſericordiam, quaſi ſibi facta eſſet) exiſtimare quod oporteat contemnere deũ, & eleemoſynã tantũ curare: quia ſic & ſacrilegiũ liceret, & ex ſacrilegijs eſſet eleemoſyna danda: uerum non ſic ſe habet: quia non eſt idem, miſereri pauperũ, & colere ac honorare ipſummet Chriſtum. Audi: pauperes enim, inquit, ſemper habetis uobiſcum, me autẽ non ſemper. Vides igitur quomodo aliud ſit curam impendere Chriſto, & aliud miſereri pauperibus, tametſi Chriſtus ſuſcipiat, perinde ac ſi in ſe collocetur, quod pauperibus impenditur.

„ Quod enim hæc unguentum hoc miſit ſuper corpus meum, ad ſepeliendum me fe-
„ cit. Amen dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit hoc euangeliũ in toto mundo, hoc

quoq;

A quocꝫ quod hæc fecit, narrabitur in memoriam ipsius.] Docet nos, quod mulier hæc iuxta diuinam dispensationem hoc fecerit, præsignãs mortem illius & corporis sepulturam. Non enim tulisset Christus unguento ungi, nisi mysterium quoddã subfuisset. Vnde futurũ, sicut deus prædixit, quod in gloriam eius ubiqꝫ prædicetur res, quam fecit mulier. Vide autem dei misericordiam, quomodo mulierẽ magnis donis remunerat. Facit enim eam memorabilem ubiqꝫ, quandiu suum Euangeliũ duraturum. Quomodo autem sepultura eius præsignatur unguento? Mos erat Iudæis cum unguento mortuorum corpora sepelire, sicut & Aegyptij faciebant, ut incorrupta manerẽt, nec fœterent. Ostendit igitur, inquit, ex hoc, quod unguentum effudit, corpus meum breui sepeliendum. Hæc autem omnia dicit, demulcens & dehortãs Iudam, per quem sepulturæ tradendus erat. Intellige item per anagogen, leprosum quidem esse gentilem populum: mulierem autem peccatricem, congregationem & ecclesiam ex gentibus, quæ unguẽtum, hoc est fidem, in Christi caput, hoc est deitatem effudit. Omnis enim credens deum esse Christum, unguentum effundit in caput Christi. Iudas autem qui increpauit mulierem, sicut Ioannes dicit, figuram tenet Iudæorum, qui usqꝫ in hunc diem contra ecclesiam murmurant.

Tunc abijt unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis tradam illum? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et ex eo tempore quærebat opportunitatem, ut eum traderet.] Quum aliena mulier, meretrix, tantum exhiberet honorẽ, tunc discipulus abijt proditurus illum: non enim frustra adijcitur, tunc abijt, sed ut ostendatur impudentia Iudæ. Addidit autem Iscariotes, ut notiorẽ eum redderet. Erat enim & alius Iudas, qui Lebbæus dicebatur: hic uero proditor, erat à pago qui dicebatur Iscara. Illi aũt constituerunt triginta argenteos, hoc est decreuerũt ut ei darẽtur, id est appenderũt. Quærebat igitur opportunitatem, ut illum traderet eis. Timebant enim turbã, & idcirco con- *Duo Iudæ, Iscariotes, & Lebbæus.*
B duxerunt Iudam, ut indicaret eis quando solus esset.

Primo autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes ei: Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha? At ille dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit, tempus meũ prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli, sicut cõstituit illis Iesus, & parauerũt pascha.] Primã azymorũ diem uocat, quæ diem azymorum præcedit: ut sic dicam, quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur parasceue. Prima azymorum uocabatur in lege, eo quod festum incipiebat à uespera, qua uescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat Euangelista primã azymorũ, quia prima uespera erat qua comedebant azyma. Accedunt igitur discipuli, & rogant: Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha? Non enim habebant uel ipsi, uel ille proprias ædes. Mittit autem illos ad hominem, qui non cognoscebatur neqꝫ cognoscebar, sicut & de asina fecerat: monstrans illis, quod possit nudis uerbis persuadere etiam eis qui planè se non cognoscãt, ut se excipiãt. Voluit autem pascha perficere, ne legi cõtrarius esse uideatur. Tempus uero suum nominat immolationem, ut discamus quod non ignorans, neqꝫ inuoluntarius immoletur. Adijcit præterea, Apud te faciam pascha, id est in domo tua cum discipulis meis: ut pararetur quantum sat multis qui simul esuri erant.

Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim, & edentibus illis, dixit: Amen dico uobis, quod unus uestrum me proditurus est. Et mœsti redditi uehemẽter, cœperunt singuli dicere ei: Num ego sum domine?] Ex hoc putant quidam, quod hoc anno non comederit dominus pascha. Dicunt enim, quod stantes comedebant agnum. Christus autem recumbens tradidit suum sacramentũ, primum enim perfecit figuralia, deinde uerum perfecit. Pronunciat autem de Iuda, ut reueritus corrigatur, & si ob nihil aliud, saltem uel ob cõmunem mensam, uel quod sciret se prodituram deum cor da cognoscentem. Discipuli uero turbabantur: & licet purum cor haberent, ac sanam conscientiam, attamen magis credebãt Christo quàm sibijpsi, eo quod ille melius sua corda cognosceret quàm ipsi.

C At ipse respondens, ait: Qui intinxit mecum manū in catino, hic me proditurus est.
„ Filius quidem hominis uadit, sicut scriptū est de illo. Væ autē homini illi, per quem fi-
„ lius hominis proditur. Bonum erat ei, si natus nō fuisset homo ille. Respōdens aūt Iu-
„ das, qui tradidit eū, dixit: Num ego sum rabbi? Ait illi, Tu dixisti.] Manifeste prodito rem reprehendit: quoniam quum clàm reprehenderetur nō emendabatur. Propterea manifestat illum, dicēs: Qui intinxerit mecum manū, ut uel sic corrigatur. Verum Iudas impudens intingebat in catinū. Deinde dicit: Filius quidē hominis uadit sicut scriptum est, hoc est, etiā si prædefinitū sit Christū pati ad salutē, nō tamen propter hoc collendus Iudas: sed uæ illi. Non enim ut cooperans diuinæ uoluntati hoc fecit, sed suam malitiā perficiens. Nam si diligenter cōsideraueris, noluit Christus præcedenter crucifigi. Insinuat autē illud per hoc, quod deprecatur poculū. Quoniam aūt sciebat ante omnia secula, quod aliter non possibile saluari hominē: propter malitiā inimici, uoluntarium fit, quod præcedenter non erat uolitū. Dicens autē, bonum esse hominē illum non esse natum: ostendit substantiam peccati aliam à natura. Obserua autem uerbum Vadir, significat enim peregrinationem magis, quàm mortem, suam occisionem.
„ Vescentibus autē eis, accepit Iesus panē, & quū egisset gratias, fregit, deditq; disci-
„ pulis, & dixit: Accipite, comedite, hoc est corpus meum.] Apposuit aūt uescentibus, ut ostenderet crudelitatem Iudæ: quia in mensa & cōmunione ciborū illius, quando si & fera fuisset, māsuetiorē se exhibuisset: tunc neq; quum argueretur, intellexit, sed & corpus illius gustans, non pœnituit. Quidā autē dicūt, quod egresso Iuda, tradidit sacramentum alijs discipulis. Proinde & nos sic facere debemus, & malos à sacramentis abarcere. Gratias quoq; agit fracturus panem, ut & nos erudiat cum gratiarū actione panem offerendū, & ut ostendat se cum gratitudine fractionē sui corporis, hoc est occisionem suscipere, neq; ægre ferre, ceu in re quæ displiceat sibi, ut & nos cum gratitudine martyriū aggrediamur. Porrò dicens, Hoc est corpus meū: ostendit quod ipsum
D corpus domini est panis qui sanctificatur in altario, & nō respondēs figura. Nō enim dixit, hoc est figura: sed, hoc est corpus meum. Ineffabili enim operationi transformatur, etiam si nobis uideatur panis. Quoniam infirmi sumus & abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnem, & ideo panis quidem apparet, sed caro est.
1. Corinth. 11. Et accepto poculo, gratijs actis, dedit illis, dicēs: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim
„ sanguis meus, qui est noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.] Sicut uetus testamentū immolationem habebat & sanguinem, ita & nouum testamētum sanguinem habet, ac immolationem. Pro multis autem dicit effundi, hoc est pro omnibus. Sunt enim & omnes multi. Quare autem supra quidē nō dixit, Accipite, comedite omnes: hoc autem loco, Bibite ex eo omnes? Sunt qui dicant propter Iudam hoc dictum. Iudas enim panem accepit & non comedit, sed occultauit, ut monstraret Iudæis, quod panem corpus suum uocaret Iesus: poculum autē inuitus bibit, quum non posset occultare. Propterea hoc loco dicebat, Bibite omnes. Iuxta anagogen autem dicunt, quod non sit omniū accedere ad solidum cibum, sed perfectiorum, bibere autem omnium sit. Idcirco hoc loco dicebat, Bibite omnes. Simpliciora enim dogmata recipere omnium est.
„ Dico autem uobis, quod non bibam posthac ex hoc fructu uitis, usq; in diem illum,
„ quum illud bibam uobiscum nouum in regno patris mei.] Sumpto poculo, renunciat corporali potioni. Nouum autem promittit, id est nouum quendam modum sumptionis: in regno, hoc est in resurrectione. Quum resurrexisset em̄, comedit ac bibit nouo quodā modo: nō enim quasi indigeret cibo, corporalē sumpsit cibum, sed ut crederetur uera corporis natura. Regnum autem merito suam resurrectionem nominat: tunc enim uinxit mortem, & reipsa regem se comprobauit. Vel etiam sic intelligas: Nouū poculum, reuelatio est sacramentorum dei, hoc est in secundo aduentu reuelabuntur quæ uere sunt noua, qualia non audiuimus uspiam. Cæterum bibere dicitur Christus nobiscum, eo quod nostram utilitatem cibum & potum suum existimat.
„ Et quum hymnum dixissent, exierunt in montem oliuarum.] Postquàm cœnauit, hymnum

A hymnum dixerũt,ut discamus & nos sic facere. In montẽ oliueti uenit, & nõ in alium locum,ne putaretur fugere:non enim in ignotum locũ secedit, sed in eum qui Iudæis notus erat. Secedit autem à sanguinaria ciuitate,quam reliquit ut persequantur,& arguat illos postea qui & cedentem insectati fuerint.

Tunc dicit illis Iesus: Omnes uos scãdalum patiemini per me in ista nocte. Scriptũ est enim: Percutiam pastorem,& dispergentur oues gregis. Postquàm autem resurrexero,præcedam uos in Galilæa.] Futura tanquam deus prædicit. Et ut non offendantur, quasi ab ipso acrius accusati, dixit scriptũ esse: Percutiã pastorem,& dispergẽtur oues gregis: hoc insinuans,Ego continebo uos,mea autẽ abitio uos disperget. Percutere autẽ dicitur pater filium,eo quod uoluntate,hoc est permissione eius crucifixerũt Iudæi dominum:quia quum ipse possit eos prohibere, & nõ prohibet, dicitur percutere propter permissionem. Deinde soluens eorum tristitiam,euangelizat eis: Resurgam & præibo,hoc est præueniam uos in Galilæam.indicans hoc loco,relicturum se Hierusalem,& ad gentes concessurum. Galilæam enim gentiles inhabitant. Zach.13. Ioan.16.

Respondẽs autem Petrus,dixit illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te,ego tamen nunquam scandalũ patiar. Dicit illi Iesus: In hac nocte priusquam gallus cãtet,ter me negabis.] Ob multam mentis confidentiam Petrus solus pollicebatur se non scandalizatũ iri, & idcirco permisit illum Christus cadere:ut doceat ne quis in seipso cõfidat, sed in deo:& fide digniora existimãda uerba Christi,quàm nostrã cõscientiã. Quoniã & superbia plenũ erat dicere,Si omnes scandalizati fuerint. Ostẽditur enim esse arrogans & ignorans suam infirmitatẽ. Prædicit igitur dominus illi & horam, quod in illa nocte,& priusquam gallus cantet:& numerũ negationũ,nẽpe quod ter negaturus sit.

Dicit illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecũ,neutiquam te negabo. Similiter autem & omnes discipuli dicebãt. Tunc uenit Iesus cũ illis in uillã,quæ dicitur Gethsemane,& dixit discipulis: Sedete hic,donec uadam & orem illic.] Petrus genuinam suam affectionẽ declarare uolens,contradicit saluatori: liberatus autem à proditionis
B metu,ex magno amore & ambitione cœpit & contra alios insurgere, & Christo reluctari: sed & alij discipuli nondum experti tentationes,ex ignorãtia polliciti sunt,quæ præstare non potuerunt. Transiuit autem Christus in locum seorsum oraturus, Ocio enim & sequestratione opus habent preces.

Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit affici dolore ac mœstitudine. Tunc dicit illis Iesus: Tristis est anima mea usq; ad mortem,manete hic & uigilate mecum. Et progressus pusillum,procidit in faciẽ suam,orans & dicens: Pater mi,si possibile est transeat à me calix iste: ueruntamẽ nõ sicut ego uolo,sed sicut tu.] Non omnes assumit discipulos,sed tres tantum,quibus ostẽderat gloriam in Thabor: ne quum uidissent eum orãtem & laborãtem,scãdalizarentur. Cæterum & illos relinquit,& abit in secretissimum locum,ac orat. Porrò quod mœstus est & piget,per dispensationem fiebat,ut credatur uerus esse homo. Humanæ enim naturæ est timere mortẽ, eo quod præter naturam ingressa est mors,& propterea illam fugit natura. Item ut ignoret diabolus,& inuadat cum ut purum hominem,quo conficiatur ipse morte,& sic conteratur. Vel aliter: Si dominus mortem nõ timuisset, dedisset Iudæis excusationem,quod nõ peccassent, quod ita citra metum ad mortem prosilijsset. Ex hoc item discimus,ne nos ipsi in tentationẽ nos inijciamus, sed precemur ut liberemur ab eis. Et propterea non longa distãtia à discipulis progreditur,sed prope tres discipulos manet,ut audientes eum memores sint,ut & ipsi in tentationibus precẽtur similiter. Calicem uero passionem nominat, uel propter somnum quem facit,uel quod lætitiæ causa sit ac nostræ salutis. Vult autem transferri calicem,uel ut monstret hominem naturaliter deprecari mortem,sicut prædictum est: uel quod noluit Iudæos tam graue peccatũ peccare propter quod destrueretur templum,periretq; populus. Veruntamen paternam uoluntatem fieri uult: ut & nos discamus,quod licet natura nostra reluctetur, deo tamen magis obtemperare,quàm nostram uoluntatem implere debeamus.

Et uenit ad discipulos,& inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Adeò nõ potuistis

C una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis in tētationē. Spiritus quidem promptus est, at caro infirma.] Quoniā audax erat Petrus, & alij discipuli, arguit illorum infirmitatē, quod temeraria fuerint loquuti, & Petro præsertim sic loquitur: Vna hora non potuistis uigilare, & quomodo animas uestras pro me ponetis? Sed iterum postquàm reprehensione eos perstrinxit, curat dicendo: Spiritus quidem promptus est, at carnis obluctatur imbecillitas. Hoc est, uenia uos dignor, quod nō propter contemptum obdormiueritis, sed propter infirmitatem. Vnde post hac, quia infirmi estis, non sitis tam audaces: sed orate, ut in nullam intretis tentationē. Alij autem, Ne intretis in tentationem, intelligūt, ne uincamini à tentatione mea. Non enim iubet nos sine tentatione esse, nam tentationes non coronāt: sed ne à tentatione absorbeamur, & intremus in uentrem eius quasi bestiæ cuiusdam. Hoc iubet orare. Nam uictus à tentatione ingreditur in eam, hoc est absorbetur ab ea.

Rursus altera uice abijt & orauit, dicens: Pater mi, si non potest hoc poculum transire à me, nisi bibam illud, fiat uoluntas tua. Et uenit, & reperit eos iterum dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abijt, ac orauit tertio eundem sermonem, dicens.] Disce homo continuo precari in tentationibus, audiens & dominum sæpe orasse. Quum autem inuenisset iterum dormientes, non reprehendit, ne tristitia afficeret: sed reliquit & abijt, ac orauit tertio, confirmās se hominem esse. Ternarius enim numerus ueritatis demonstratiuus & confirmatiuus est.

Tunc uenit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite iam & requiescite, ecce appropinquauit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum. Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me tradit.] Ostendens, quod non opus habeat illorum subsidio, quando traditur, dicit illis: Dormite nunc, & requiescite: uel per ironiā dixit, quasi ita diceret, Ecce appropinquauit proditor, & si placet uobis, & permittit tēpus, dormite. Excitat igitur illos à loco illo ubi orabat, & accedit ad eos, qui se comprehensuri erant, & occurrit eis quasi lætum quippiam sibi oblaturi uenirēt. Et illa quæ precatus

D est, precatus est ut credibilior esset dispensatio: & quod noluisset non pati, ut seruarentur Hebræi à perditione, quæ eis imminebat propter peccatum suum.

Ioan. 18. Et illo adhuc loquente, ecce Iudas unus ex duodecim uenit, & cum eo turba multa cum gladijs et fustibus missi à principibus sacerdotū & senioribus populi. Is uero qui tradebat eum, dedit illis signum, dicens: Quemcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedēs ad Iesum, dicens: Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitq; illi Iesus: Amice, ad quid ades? Tunc accesserunt & manus iniecerunt in Iesum, & ceperūt eum.] Vides arma pontificum qualia sint? Ligna & gladij. Ita erant pacifici, & spiritum mansuetudinis habentes. Vnus autem ex duodecim, dicit Euangelista, admirans quod ex primis & electis esset, diaboloq; se tradidisset. Vnde homo & tu time, licet ex familiarissimis sis, ne unquam desidiæ uaces & excidas. Signum autem dedit Iudas, eo quod nox erat, & non poterant internoscere. Et aliter: Qui uenerāt ad comprehendendum, non erant ex turba tot, quot ex seruis pontificum, qui omnino cognouissent Iesum, sed Iudas notum facit eis magistrū osculo. Nam quum sciret bonitatē domini, audebat illum osculari. Ille autem fert usq; ad nouissimā horam, studens sua longanimitate illum lucrari. Quum autē neq; sic emendatus est, tunc fecit illos cadere, ut uel cadendo agnoscant ipsius uirtutem. Vnde quum neq; sic destiterūt à sua temeritate, tūc semetipsum eis exposuit. Aliter quoq; & Iudam amicum uocat, incessens eum & blandiens, quasi diceret, unde nam amici osculum? Quod uero dicit, Ad quid ades? hoc est, qua intentione hic ades? Nunquid ut amicus? sed non oportebat eum gladijs aduenire. nunquid ut inimicus? & quomodo oscularis? arguit igitur eum ut dolosum.

Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum principis sacerdotū, amputauit auriculam eius. Tūc dicit illi Iesus:

Gen. 9. Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladiū, gladio peribunt. An putas, quod non possim nunc rogare patrem meum, & exhibebit mihi plures quàm duodecim legiones angelorū? Quo pacto igitur implebūtur scripturæ?

quia

A quia sic oportet fieri. Petrus erat qui gladium exemerat, ut Ioannes dicit. Habebat autem gladium, quo agnũ paschalem mactarat. Nõ arguimus autem Petrum, quoniam non pro se, sed pro magistri zelo ardens hoc fecit. Dominus uero qui stipatur angelicis exercitibus, docet non utẽdum gladio, etiam si cui, deum ultionẽ exquirere, uideatur. Porrò Petrus amputans auriculã, ostendit Iudæos inobedientia laborare. Deinde & dictũ legis ponit, quod homicida & ipse occidit. Lex em̃ hoc dicit, quod qui acceperint gladium, moriant̃ gladio. Insinuat autem, quod Rhomanorũ gladio perituri essent Iudæi, contra se gladiũ accipientes. Iam quod nõ dixit, Possum exhibere duodecim legiones angelorũ: sed, orare patrem meum: dispẽsatiue dicit, sicut homo, propter suam infirmitatem. Multa em̃ tunc erant, quibus humana ueritas ostendebatur, ut sudor & timor. Et nõ uisus fuisset uerisimilia dicere, si dixisset: Possum ipse adducere angelos. Pro duodecim igitur (inqt) apostolis, astitissent mihi duodecim exercitus angelorum, si quidem uoluissem. Legio enim est magnum agmen, nempe sex millia equitum. Oportet igitur (inquit) hæc omnia fieri, ut impleantur scripturæ, quæ hæc prædixerunt. Non quod ideo Iudæi mali, quia prædixerunt scripturæ: sed quia Iudæi hæc mala uoluntate facturi erant, ideo spiritussanctus ea scripturis prodidit. Ioan. 18. Legio.

- In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronẽ existis cum gladijs & fustibus
- ut comprehendatis me: quotidie apud uos sedebam docẽs in templo, & non me cepi-
- stis. Hoc autem totum factum est, ut complerẽtur scripturæ prophetarum.] Ostendit stultum illorum conatum, & quod nõ fortitudinis illorum fuerit, se comprehendi. Quando enim (inquit) eram in templo, uolebatis me comprehẽdere: & quia nõ concedebam uobis, tunc nõ poteratis: nunc autem sponte meipsum offero: nam scio impossibile scripturas, quæ uestram prædixerunt malitiam, mendaces esse.
- Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi cõprehensum Iesum, duxerũt ad
- Caipham principẽ sacerdotum, ubi scribæ & seniores conuenerãt. Petrus autem se-
- quebatur eum procul, usq; ad atrium principis sacerdotũ. Et ingressus intrò, sedebat
- cum ministris, ut uideret finem.] Alij quidem discipuli fugerunt, Petrus uero feruen-

B tiori erga magistrum affectu, sequebatur procul: quamuis autem & Ioannes sequeretur, at non ut discipulus, sed ut notus pontifici.

- Principes autem sacerdotum & seniores, & totum cõcilium quærebant falsum te-
- stimonium cõtra Iesum, ut morti eum traderẽt: & nõ inuenerunt. Et quum multi fal-
- si testes accessissent, nõ inuenerunt.] Ad Caipham ducunt eum, nam ille erat pontifex anni illius, ubi & reliqui pernoctabant: nõ comedentes tunc pascha, sed expectantes, ut occiderẽt dominum. ita præuaricabantur legem. Dominus enim & ipse legitime comederat, illi uero contemnunt legem, modo occidant Christum.
- Nouissime autem uenerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit, Possum destrue-
- re tẽplum dei, & in triduo ædificare illud. Et surgens princeps sacerdotũ, dixit illi: Ni-
- hil respondes, cur isti aduersum te testimonium dicunt? Iesus aũt tacebat. Et respon-
- dens princeps sacerdotum, ait illi: Adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis, an tu sis
- Christus filius dei. Dicit illi Iesus: Tu dixisti.] Vere illi erant falsi testes. Christus em̃ non dixerat, Possum destruere, sed soluere: & nõ dixit tẽplum dei, sed Hoc, id est corpus meum. Et iterũ non dixit, ædificabo, sed excitabo: erantq; illi manifestarij falsi testes, qui dicebant Christũ alia dixisse quàm dixerat. Iesus igitur quum sciret iudicium eorum iniustum, tacebat. quibus em̃ signa nihil persuaserant, quomodo persuasissent responsa? Porrò pontifex cupiẽs illũ blasphemum declarare, rogat, ut si dixerit, Ego sum filius dei: tanquam blasphemus cõdemnetur. Si autem negauerit, testificatus sit contra semetipsum. At dominus, qui comprehendit sapientes in uersutia sua, respondit: Tu dixisti. hoc est, tuum os confessum est, quod ego sum filius dei.
- Veruntamen dico uobis, amodo uidebitis filiũ hominis sedentem à dextris uirtu-
- tis, & uenientẽ in nubibus coeli.] Ex Daniele propheta hic loquit̃. Ille enim inquit: Videbã sicut filium hominis uenientem in nubibus. Nam quia putabãt impostorem esse, eo quod in humili uestitu apparebat; Videbitis, inquit, me tunc cũ uirtute ueni- Danie. 7.

C entem, & assidentẽ patri. Virtutẽ enim hic patris. Et nõ in terra, sed à cœlo uenientem.

Tunc princeps sacerdotum discidit uestimenta sua, dicens: Blasphemauit, quid insuper egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiã eius: quid uobis uidetur? At illi respondẽtes, dixerunt: Reus est mortis.] Mos erat Iudæis, quando quid intolerabile accidebat, disrumpere uestem. Sic & Caiphas, quasi manifestarius ille blasphemus esset, decepturus populũ hoc faciebat, quasi hac ratione cogens alios dicere, hunc reum esse mortis. Veruntamen discite, quod Caiphas rupit uestimenta sua, sacerdotium ueteris legis esse disruptum & ablatum significare.

Quid, quod Caiphas uestimenta ruperit.

Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderũt. Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Vaticinare nobis Christe, quis est qui te percussit?] Quando condemnatus est, tunc ignominiosa multa contra eum fecerunt, & expuerũt in eum, obtegentes (ut alius euangelista inquit) faciem eius. Nam ut prophetam eum habebant, ideo ita inspuerunt in eum. Colaphizare autem, est manibus percutere, & simul incuruatis digitis & pugno cædere.

Colaphizare.

Petrus uero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla, dicẽs: Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicẽs: Nescio quid dicas. Quum autẽ exisset in uestibulum, uidit eum altera ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cũ Iesu Nazareno. Et iterũ negauit cum iureiurando: Non noui hominem. Et post pusillũ accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quod non nosset hominem. Et continuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus uerbi Iesu, qui dixerat ei, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amarè.] Immenso timore laborans Petrus, oblitus est promissionũ, & humanæ seruit imbecillitati, quasi uita defunctus nescius quid dicat. Intellige autẽ per anagogen, quod ab ancilla Petrus reprehẽditur, hoc esse humanæ infirmitatis & seruilis affectionis indicium. Donec gallus cantãs, il-
D lum recordari fecit. Gallus autem est sermo, qui non sinit nos torpere & dormire, sed dicit: Vigilate. &: Surge qui dormis. A sermone igitur tanquam à gallo quopiã excitatus Petrus, egressus est foras atrium principis sacerdotũ, hoc est ambitum excæcatæ mentis: & egressus ab insensibilitate, fleuit amarè. Quandiu enim erat in atrio excæcatæ mentis, non fleuit, neq; enim sentiebat: postquàm autem exiuit, sentire cœpit.

Ephes. 5.

CAPVT XXVII.

Mar. 15. Luce 23. Ioan. 18.

MAne autem facto, consilium inierũt omnes principes sacerdotũ & seniores populi aduersus Iesum, ut eum morti traderẽt. Et uinctum eum adduxerunt, & tradiderũt Pontio Pilato præsidi.] Vide diabolum, quomodo omnes illos cõprehendat in diebus illis, persuadẽs eis ut occidant, quum sacrificare & offerre debeant pro aliorum peccatis, ignorantia & purgatione. Illi autem Iesum & ligant, & adducunt ad Pilatum præsidem, qui à Ponto erat, Rhomanis autem tributarius, & ab eis in Iudæam præses missus. Tradiderunt itaq; dominum Pilato, ut seditiosum, & uirum qui tyrannidem meditatus esset.

à Põto Pilatus dictus Pontius.

Tunc uidens Iudas, qui eum tradiderat, quod damnatus esset: pœnitudine ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotũ & senioribus, dicẽs: Peccaui, tradẽs sanguinem innoxiũ. Illi autem dixerunt: Quid ad nos? tu uidebis. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspẽdit.] Tarde sapere incipit, & pœnitet quidem non autem recte. Nam suum pœnitere bonum erat, suffocari autem diabolicum. Proinde non ferens ignominias subsequuturas, seipsum è uita subduxit. Oportebat lachrymari, & propitiationem quærere proditorem. Quidã autem dicũt, quod Iudas quum auarus esset, sperabat proditione Christi multum lucri, & Christum nõ occisum iri, sed euasurum, sicut sæpius & antea: quum autem tunc uidisset condemnatũ ut moreretur, pœnitẽtia rei ductus est, quod alium quàm opinabatur exitum res sortiretur. Idcirco & se strangulauit, ut præueniat Iesum in inferno, & ibi orando salutem assequatur. Verum scias, quod posuit quidem collũ suum in laqueũ, & quũ penderet

ab ar-

A ab arbore, arbore inclinata superuixit, deo uolente ipsum uel in pœnitentiā cōseruare, uel in traductionem & confusionem. Dicūt enim, quod morbo hydropico laborarit, ita ut transire non potuerit orbitam, & deinde cecidisse pronum, & crepuisse medium, hoc est disruptum esse, ut dicit Lucas in Actis. *Iudæ mors.* *Act. 1.*

Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Nō licet eos mittere in corbonam, quia precium sanguinis est. Consilio autem inito, emerūt ex illis agrū figuli in sepulturam peregrinorū: quapropter uocatus est ager ille, ager sanguinis usque in hodiernum diem. Tunc impletū est, quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argēteos precium æstimati, quem æstimatum emerunt à filijs Israël, & dederunt eos in agrū figuli, sicut constituit mihi dominus.] Corbonam dicebant thesaurum in templo, in quem mittebant dona quæ deo offerebant. Vide autem quomodo deus infatuet illos, ut traducatur mens illorū sanguinaria. Vsque in hunc enim diē dicitur ager sanguinis, ut omnes sint memores, quod dominum occiderint. Disce autē & hoc, quod & apud Iudæos fuerit in precio hospitalitas, unde in sepulturam peregrinorum agrū illum emerunt. Cōfundamur igitur nos, qui uitæ perfectioris uidemur esse, & peregrinos despicimus. Preciū autē æstimati, hoc est Christi. Inæstimabilis enim fuit, & æstimatus est à filijs Israël, hoc est, preciū eius constituerunt filij Israël, pacti cum Iuda ut darent illi triginta argenteos. *Hiere. 11.* *Corbona.*

Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses, dicēs: Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus: Tu dicis. Et quum accusaretur à principibus sacerdotū, & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quàm multa aduersus te dicant testimonia? Et nō respondit ei ad ullum uerbum, ita ut miraretur præses uehementer.] Quasi capitalium criminum reus sistitur Pilato, & interrogatur num inuaserit & coniurauerit, & attentarit regnare Iudæis? Iesus autem dixit illi, Tu dicis: sapientissimo responso dato. Neque enim dixit, Non sum: sed medio quodam modo dixit, Tu dicis. Hoc enim potest & sic intelligi: Sum sicut dicis. & sic: Ego quidem hoc nō
B dico, tu autem dicis. Aliud uero responsum non dedit. Sciebat enim iniustum fore iudicium. Proinde admiratus est Pilatus dominum, & quod contemneret mortem, & quod tam eloquens & multa habens quæ respōderet, nihil respōderet, sed accusatores contemneret. Discamus & nos hoc loco, quomodo gerere nos debeamus in iudicio iniusto, ne quid dicamus, ne tumultus maior oboriatur, néue maiore condemnatione digni fiamus his, qui defensiones nostras audire nolunt.

In festo autē consueuerat præses turbæ dimittere unum uinctum quē uoluissent. Habebat autem nūc uinctum insignem, qui dicebat Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Vtrum uultis dimittā uobis, Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enī quod propter inuidiā tradidissent eum.] Pilatus studebat absoluere, tametsi lētius quàm oportebat: debebat enim se pro ueritate obijcere. Primū quidem interrogabat dominum: Nō audis quid illi contra te testificentur? Interrogauit autē, ut si Christus se excusaret, haberet occasionē absoluendi eum. At quum non defenderet se Christus, sciens se nō dimissum iri, quantumuis se excusaret, aliam uiam inuenit Pilatus, & confugit iam ad consuetudinē. quasi sic diceret: Si non ut innocentem dimittitis Iesum, etiāsi damnatus sit, detis tamen hoc festo. Quomodo suspicari potuisset Pilatus, quod innocentem ad crucifigēdum peterent, & reum dimitterent? Sciens igitur non esse reum, sed inuidia traditum, ideo interrogat eos. Vnde ostendit se plus quàm æquum erat molliorem: oportebat enim pro ueritate periclitari. Itaque dignus est condemnatione, tanquam ueritatis suppressor. Barabbas autem interpretari quis potest filium patris. Bar enim filius, abbas autem pater. Iudæi igitur filium patris sui diaboli postularunt, Iesum autem crucifixerunt; & usque in hunc diē filio patris sui antichristo adhærent, Christum autem abnegant. *Barabbas.*

Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi cū iusto illo, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Principes autē sacerdotum & seniores persuaserunt turbis, ut peterent Barabbam, Iesum uero perderēt. Respon

C dens autem præses, ait illis: Vtrum uultis uobis è duobus dimittam? At illi dixerũt, Ba
» rabbam. Dixit illis Pilatus: Quid igitur faciam Iesu, qui dicitur Christus? Dicũt ei o-
» mnes, Crucifigatur. Præses autem ait: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant,
» dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret, sed magis tumul
» tus fieret, accepta aqua, manus abluit coram populo, dicens: Innocens ego sum à san-
» guine iusti huius, uos uidebitis. Et respondens uniuersus populus, dixit: Sanguis eius
» super nos & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatũ
» tradidit, ut crucifigeretur.] O miraculũ, qui iudicatur à Pilato, uxorẽ eius terret. Ipse
autem non uidet somniũ, sed uxor, uel quod ipse indignus erat, uel quod non creditũ,
habitusq́ꝫ fuisset ad gratiã loqui: fortassis etiam tacuisset talia quum esset iudex. Proui-
dentiæ autem opus somnium factum, nõ ut absoluatur Christus, sed ut seruetur uxor.
Quomodo igitur nõ absoluit illũ? quia non erat integrũ dimittere illum, qui de tyran-
nide accusabatur. Verum oportebat causas inquirere illum, num milites cõscriberet,
num arma fabricaret: nunc autem quasi mollis & mutus cedit, & idcirco non caret re-
prehẽsione. Nam quum peterent illi insignem illum malefactorem, dedit. De Christo
autem interrogat: Quid igitur faciam de Iesu? quũ iudex esset poterat ipsum ui eripe-
re, sicut & Paulum tribunus militum. Illi autẽ dicebant: Crucifigatur. Non solum oc-
cidere uolentes illum, sed & malam causam impingebant. Crux enim pessimorũ sup-
plicium erat. Porrò lauatur, ut purum se ostẽdat, non ignarus odij. Iustum enim nomi
nans Iesum, homicidis illum tradidit. At illi in se suscipiunt ultionem huic homicidio
dignam, qua & grauati sunt, Rhomanis ipsos & ipsorum pueros perdentibus: & usqꝫ
in hunc diem Iudæi, & illorum pueri experiuntur à se sanguinẽ illius requiri: nam ob
suam incredulitatem persequutionẽ patiũtur ab omnibus. Flagellauit autem Iesum,
hoc est uerberauit, uel illis gratificans, uel ostendẽs quod & ipse illum condemnet, &
non innocentem hominem crucifixuri sint, sed ignominia notatum. Impletum igitur
D est & illud: Dorsum meum dederunt ad flagella.
» Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum uni
» uersam cohortem: & quum exuissent eum, circundederũt ei chlamydem coccineam,
» & coronam de spinis contextam imposuerũt super caput eius, & harundinem in de-
» xteram eius, & genuflexo ante eum, illudebãt ei, dicẽtes: Aue rex Iudæorũ. Et quum
» expuissent in eum, acceperunt harundinem, & percutiebant caput eius.] Hoc loco
Psal.38. impletur dictum Dauid: Opprobrium insipiẽti dedisti me. Milites enim quum insipi-
entes essent, se digna faciebãt. Chlamyde pro purpura ut regem induerunt, calamum
pro sceptro dederunt, coronam pro diademate. Adorabant autem illudẽtes: hoc enim
significat genuflectere, hoc est adorare. Vide quomodo nullam nõ contumeliæ speci
em exercuerint, iniuria afficientes faciem sputis, caput corona, manũ calamo, reliquũ
corpus chlamyde, aures uerbis irrisorijs. Veruntamen omnia quæ illi faciebãt, per irri
sionem faciebãt. Tu tamen intellige ea quæ maioris sunt mysterij. Chlamys enim coc
cinea naturam nostrã significat, quam quum sanguinaria esset et cædis rea, suscepit &
induens sanctificauit. Corona autem ex spinis, peccata sunt ex curis huius uitæ proue
nientes, quæ consumit sua deitate Christus: præsignatur enim per caput deitas. Cala
mus nostræ infirmæ carnis symbolũ est, quam suscepit dominus, sicut & Dauid dicit:
Psal.117. Dextra domini exaltauit me. Auribus autem suscipiendo ignominias, sanauit serpen
tis sibilum per aures Euæ ingressum.
» Et postquàm illusissent ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum uestimentis
» suis, & abduxerunt eum, ut crucifigerent. Exeuntes autem, inuenerunt hominẽ Cyre
» neum, nomine Simonem: hunc adegerũt, ut tolleret crucem eius.] Tres dicunt Simo
nem portasse crucẽ Iesu: Ioãnes aũt dicit ipsum dominũ portasse: uerisimile est utrũqꝫ
factũ. Primũ enim portauit Iesus crucẽ, quum nullus portare uellet. In uia autẽ inuen
to Simone, imposuerunt ei crucẽ. Tu autẽ & hic disce, quod Simon interpretari quis
potest obedientiã. Qui igitur obedientiã habet, ille crucẽ Christi fert. Sed et Cyrene,
quæ una pentapoleos est, significat quinqꝫ sensus cogendos ad ferendam crucem.

Et uenerunt

A Et uenerunt in locum, qui dicitur golgotha, quod est caluariæ locus. Et dederunt ei acetum bibere cum felle mixtum; & quum gustasset, noluit bibere. Postquàm autẽ crucifixerunt eum, diuiserunt uestimẽta eius, sortem mittẽtes, ut impleretur quod dictum est per prophetam: Diuiserunt sibi uestimẽta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Et sedentes obseruabãt eum illic, & imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptã, Hic est rex Iudæorum.] Granij locus dictus est, eo quod dicãt qui traditiones tenẽt, quod Adã illic sepultus sit. Sicut eñ in Adam omnes morimur, ita & in Christo uiuificari oportebat nos. Ne turberis autem, quod Euãgelistæ quidam dicant acetum cum felle allatum esse domino, & Marcus uinũ myrrhatum, Ioannes uero acetum & fel cũ hysopo. Multi autẽ mortis modi fuerũt, quãuis in cruce moriat̃ Christus: ut & lignum sanctificet, per quod maledicti fuimus, & omnia benedicat: & cœlestia, quæ per supremam partẽ crucis: & terrena, quæ per suppedaneum; & fines terræ, orientem & occidentem, qui per transuersas partes crucis signant̃. Sed & extendit manus, ut in ulnas suscipiat & cõgreget filios dei dispersos. Diuidunt autẽ uestimenta eius milites, ut frugalis & nihil aliud habẽtis. Titulum autem quẽ dixit alius Euãgelista, Matthæus dixit causam. Asscripserũt enim cuius gratia crucifixus esset, nempe ut rex Iudæorum, & rerum nouator. Illi igit̃ regnum asscripserunt pro accusatione. Veruntamen testimonium illud fidele, etiã ab inimicis adductum. Rex quidem est dominus, qui ad hoc uenit ut saluet Iudæos. Quia autem carnales Iudæi noluerunt illum super se regnare, rex fit spiritualium Iudæorum, hoc est confitẽtium. Iudæus enim confitens dicitur.

Psal. 21. *Iudæus.*

Tunc crucifigũtur cum eo duo latrones, unus à dextris, & alter à sinistris. Prætereuntes autem cõuicia faciebant in eũ, mouentes capita sua, & dicentes: Tu ille qui destruebas tẽplum, & in triduo ædificabas, serua temetipsum: si filius dei es, descẽde de cruce. Similiter & principes sacerdotum, illudentes cũ scribis & senioribus, dicebãt:
B Alios seruauit, semetipsum non potest seruare. Si rex Israël est, descẽdat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in deo, liberet eum nunc si uult eum: dixit eñ, Filius dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.] In contumeliam Christi crucifixerũt cum eo duos latrones, ut ipse iniquus existimetur cum illis. Figura autẽ erant duorum populorum, Iudaici & gẽtilis. Qui uterq; præuaricatores erant & flagitiosi ac exprobrãtes Christo, sicut & primũ ambo latrones improperabant. Alter autem & posterior resipiscẽs, confessus est regẽ, ideo & dicebat: Memor esto mei in regno tuo. Sic & gentilis quoq; populus blasphemabat. Diabolus autem submittebat dicentẽ, Si filius es dei, descende de cruce: ut incitatus descendat de cruce, & intereat salus omnium quæ per crucem. At Christus, quia filius est dei, non obediuit inimico: & ut tu discas, quod non sit diaboli technis cedẽdum, sed bene operandum, etiam si homines male de nobis sentiant.

Ioan. 2.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terrã usq; ad horam nonã, Et circa horã nonã, clamauit Iesus uoce magna, dicẽs: Eli, eli lama sabachthani, hoc est: Deus meus, deus meus, cur dereliquisti me? Quidam autẽ illic stantium, quũ audissent, dicebãt: Eliam uocat iste. Et cõtinuo currens unus ex eis, quũ acceptam spongiam implesset aceto, imposuit harundini, dabatq; ei ut biberet. Cæteri uero dicebãt: Sine, uideamus an ueniat Elias liberaturus eum.] Tenebræ factæ nõ erant iuxta naturæ ordinem, ut ex eclipsi solis: neq; eñ quando est decimaquarta luna, fit solis deliquium; quum autem crucifigeret̃, omnino decimaquarta luna erat; pascha enim Hebræorum tunc fiebat; unde super naturam erant. Erãt autẽ in toto mundo, nõ in parte mũdi, sicut in Aegypto; ut monstret̃ quod lugeat in passione cõditoris creatura, & quod à Iudæa lux recesserit, Iudæi quoq; petentes signũ è cœlo, nunc uideant solem obtenebrari. Sexta autem die homo est cõditus, qui & sexta hora de ligno comedit. Qua igitur hora dominus hominem cõdidit, eàdem & lapsum curauit. Sexto die & sexta hora cruci affixus est. Hebraico autẽ idiomate di[illegible] propheticum, ut monstret quod non pugnet cum ueteri scriptura. Quod autem dicit, Vt quid me dereliquisti,

C ostendit se hominem uerum,& non iuxta apparentiam tantum naturalē habere appetitum uitæ. Sicut enim in mœstitudine fuit ante crucem, ostendens timorē naturæ nostræ congruentem:sic & nunc inquit, Vt quid me dereliquisti? insinuans naturalē uiuendi cupiditatem. Etenim uere homo erat,nobisq; per omnia similis, absq; peccato. Quidam autē hoc sic intellexerunt,quod saluator in se personam gerat Iudæorum,& dicat: Vt quid dereliquisti Iudaicum populū ô pater, ut tantum admittat peccatū,& perditioni tradatur? Christus enim tanquā ex Iudæis natus, dereliquisti me dicit,hoc est meam cognationem,meumq; populum:ut quid dereliquisti,quod per se ipsum tale malum faciat? Turbæ autem quum non intellexissent uocem illam,nempe agrestes & imperitæ propheticorum dictorum,putabant quod Eliam uocaret. Nō enim omnes Iudæi prophetica sciebant,sicut neq; nunc Christiani omnes forte ea, quæ in euangelijs. Cæterum acetum ei in potum dabant,ut moreretur priusquam ueniret Elias adiuturus eum. Vnde alij dicunt:Sine,uideamus num ueniat Elias,hoc est,sine eum,ne facias mori, ut sciamus an iuuetur ab Elia.

» Iesus autem quum iterum clamasset uoce magna,emisit spiritū. Et ecce uelum tem-
» pli scissum est in duas partes,à summo usq; ad imum, & terra mota est, & petræ scissæ
» sunt,& monumēta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierunt, surrexe-
» runt. Et egressi è monumentis post resurrectionem eius,uenerūt in sanctā ciuitatem,
» & apparuerūt multis.] Clamat magna uoce Iesus, ut sciamus uerum esse quod dixit:

Ioan.10. Ego potestatem habeo,ut ponam animā meam. Animam enim suam ponit sua potestate. Quæ autem erat uox? Pater in manus tuas cōmendo spiritum meum. Non enim coactus,sed uoluntarius emisit spiritū. Hoc enim significat, commendo. Insinuat aūt se illam iterum repetiturum:depositum enim & commodatum iterum assumitur. Gratia autem domino, quod illo moriente & spiritū suum in manus patris commēdante, ex eo tempore & sanctorū animæ in manu dei ponūtur, & nō ut prius,in inferni pene-
D tralibus: atq; ita mors Christi facta est sanctificatio nostra. Idcirco & magna uoce in-
Velum templi. clamat mortē,non audentē accedere nisi uocaret. Velum autē templi erat linteū quoddam,medio templi pendens,discernensq; ab his quæ intra,ea quæ extra,ut interstitiū. Scinditur hoc, demonstrante deo quod templū inaccessum & nunquam uisum,cuius intima uelamē secludebat,soluatur & prophanetur,ita ut omnibus sit spectabile. Nōnulli alias causas afferūt,& quod reuelent omnia legalia, quæ prius litera ut uelamento quodam erant cooperta: & quæ prius obscura ac plena ænigmatibus, manifestentur nunc in Christo impleta. Et sicut erat mos Iudæis in blasphemijs contra deū scindere uestes,ita nunc quoq; diuinum templum, quasi ægreferens Christi mortem, disrupit uestem suam,hoc est uelū. Posset quis & alia dicere:sed hæc sufficiant. Elementa uero cōmota,declarant eum qui patiebatur opificem suum, & factam rerū transmu-
Scriptura terræmotum in rerum alteratione ponit. tationē. Scriptura enim terræmotum,in rerum alteratione ponit. Facta igitur est mutatio uisitationis dei à Iudæis in gentes. Et petræ,hoc est lapidea gentiliū corda diuisa sunt,& susceperunt semen ueritatis. Et mortui peccatis surrexerunt, & uenerunt in ciuitatem sanctā,supernam illam Hierusalē: apparueruntq; multis per latam uitam incedentibus:& apparentes,exemplar illis facti sunt uitæ bonæ & conuersionis. Nam qui uiderit quempiam prius ab affectionibus suis mortuū, conuersumq; & ingressum in sanctam illā, quæ in cœlis est,ciuitatē, imitatur illum per omnia,conuertiturq; & ipse. Verum hæc ita intellexisse curiosius fuerit. Tu autem cognosce, quod mortuorū resurrectio, quæ facta in cruce domini, significarit & eorū qui in inferno fuerint liberatatem. Apparuerunt autem multis,qui tunc resurrexerunt,ut ne phantasma esse uideretur quod fiebat. Resurrexerunt autē illi tantum signi gratia,manifestumq; est illud, quod iterum sunt mortui. Quidam autē dicunt, quod postquam Christus resurrexerit;resurrexerint & illi:sed nescio an hoc sit recipiendum.

» Centurio uero,& qui cum eo erant custodientes Iesum, uiso terræmotu,& his quæ
» facta fuerant,timuerūt ualde, [illegible]gentes: Vere filius dei erat iste. Erant autem ibi mulie-
» res multæ è longinquo spectantes, quæ sequutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrātes

A ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Iose mater, & mater filiorũ Zebedæi.] Centurio homo ethnicus signis credit cũ his qui secũ erant: Iudæi autẽ qui legem & prophetas audierãt, increduli manẽt. Tantum malum est malignitas. Et testificatur hic cẽturio Christum. Mulieres uero spectãtes ea quæ fiebãt, ut sunt com patientissimæ, & genus damnatum, primæ fruũtur bonorum contẽplatione. Et disci puli quidẽ fugiunt, mulieres autẽ fortes sunt. Mariã autem matrẽ Iacobi & Iose, deiparam dicit. Iacobus eñ & Ioses, filij erant Ioseph è priore eius uxore. Verum quia deipara uxor Ioseph dicebat̃, merito & filiorum eius dicebatur mater, hoc est nouerca. Mater aũt filiorum Zebedæi Salome dicebatur, quã & ipsam Ioseph filiã aiunt.

Vespere autem facto, uenit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus fuerat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, ac postulauit corpus Iesu. Tũc Pilatus iussit reddi corpus. Et quũ accepisset corpus Ioseph, inuoluit illud sindone mũda, posuitq; illud in monumẽto suo nouo, quod exciderat in petra: & aduoluto saxo ingenti ad ostium monumenti, abijt. Erant autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes cõtra sepulchrum.] Delitescebat quidẽ olim Ioseph, nunc autẽ magnam rem audet, ponens animã suam pro corpore magistri, tãtasq; inimicitias Iudæorum suscipiens. Porrò pro magno dono donatum est illi corpus Iesu: nam quũ ut seditiosus esset occisus, reliquum erat, ut insepultus abijceretur. Verum quũ Ioseph diues esset, uerisimile est quod Pilato aurũ dederit. Proinde corpus quod acceperat, honorifice tractans, in sepulchro nouo recondidit, in quo nullus unquam positus erat; id quod diuina dispensatione factum, ne quũ resurrexisset dominus, posset quis dicere, quod alius ante eũ sepultus illic mortuus resurrexisset: & idcirco fuit monumentũ nouũ. Maria autem Magdalene, & altera Maria, hoc est deipara, quã supra dixerat Iose & Iacobi matrem, ambæ assederunt ad sepulturã: ita ut quum furor Iudæorum cessaret, abirent & abluerent corpus, ac inungerent. De his mulieribus dicebat Esaias: Mulieres uenientes à spectaculo, uenite: non enim populus est habẽs intellectũ. Manifeste eñ *Esaie.27.*
B loquitur de Iudaico populo, qui crucifixerat dominum, quod nõ habeat intellectum. Aduocat igitur mulieres, ut populum quidem intellectu carentem derelinquerent: ad apostolos autem accederent, & illis resurrectionis euangelium prædicarent.

Postero autem die, quæ sequitur parasceuen, cõuenerunt principes sacerdotum & pharisæi ad Pilatũ dicẽtes: Domine, recordati sumus, quod impostor ille dixit adhuc uiuens: Post tres dies resurgam: iube ergo muniri sepulchrum usq; in diem tertiũ, nequãdo ueniant discipuli eius, & furẽtur eum, dicantq; plebi, surrexit à mortuis: & erit nouissimus error peior illo priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiã: ite, munite sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, obsignato lapide, adhibitis custodibus.] Non nominat sabbatum, sabbatũ: eo quod nõ erat sabbatum, quantum ad Iudæorum insaniam attinebat: quum enim lex præcipiat, ne quis se moueat die sabbati à loco suo, præuaricatores Iudæi uadunt ad alienigenam Pilatum, & non ad cõgregationem, quam lex permittebat. Et ipsi quidẽ sua malitia instigãtur, ut uadant ad sepulchrum, & muniãt sepulchrum. Dei autẽ dispensatione hoc factum, ut resurrectio inimicis testibus comprobetur, dum sepulchrum munitur & custodit̃. Interrogatione autẽ dignum, unde Iudæi sciebant Christum tertio die resurrecturum? Nõdum enim dominus nude & manifeste eis de hoc dixerat. Dici potest, q̃d à figura Ionæ cognouerint, præsertim quum Christus dixerit: Sicut Ionas fuit tribus diebus in uẽtre ceti, *Ione.2.*
ita & ego in uentre terræ. Vel ex illlo quod dixit, Soluite templũ hoc: quod prius nõ intellexerunt, sed putabant quod de templo Iudaico sentiret, & ideo testimoniũ hoc contra eum protulerunt: nunc autem ubi cognouerũt, quod sepulchrum dixerat corpus propriũ, timent, & impostorem cognominant, neq; post mortem à malitia cessant. Cæterũ Custodia Rhomanum nomen est: ita enim milites ad custodiendum ordinatos nominat.

C

CAPVT XXVIII.

Marci.16. Lucæ.24. Ioan.20.

VEspera autem ſabbatorum, quæ luceſcit in unam ſabbatorum, uenit Maria Magdalene,& altera Maria, ut uiderent ſepulchrũ. Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Angelus enim domini deſcendit de cœlo, & accedens, deuoluit lapidẽ ab oſtio, ſedebatq; ſuper eum. Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur, & ueſtimẽtum eius candidum ſicut nix. Præ timore autem eius cõcuſſi ſunt cuſtodes,& facti ſunt uelut mortui. Reſpondẽs autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere uos, ſcio enim quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis: nõ eſt hic, ſurrexit eñ ſicut dixit: uenite, uidete locũ ubi poſitus erat dominus. Et cito euntes dicite, diſcipulis eius, quod ſurrexit à mortuis,& ecce præcedit uos in Galilæã, ibi eum uidebitis: ecce dixi uobis. Et digreſſæ celeriter à monumẽto cum timore & gaudio magno, currebant ut renunciarẽt diſcipulis eius.]

Idem, Veſpera ſabbatorum, Profundũ crepuſculum diluculi, Valde mane.

Veſpera ſabbatorum eadem eſt cũ profundo crepuſculo diluculi apud Lucam, & ualde mane ſole oriente apud Marcum. Solem enim eo loco intelligere debemus matutinos ſolis radios. Ab octaua enim hora noctis principium eſt futuri diei, & matutinũ uidet̃ appetere. Tũc igitur ueſperum erat ſabbati, principium autẽ dominici diei, quam unã ſabbatorum nominat. Sabbatum enim dicebãt dies hebdomadæ. Vnam autem, hoc eſt primam: ita ut dominicus dies una ſit ſabbatorum, hoc eſt prima dierum ſabbati. Ad primam eñ ſtatim & ſecunda dicit̃, deinde tertia,& deinceps reliquæ. Reſurrexit igitur dominus lapide adhuc ſuper ſepulchrum poſito. Poſtquàm autem reſurrexit dominus, & angelus uenit, ut deuoluto lapide acceſſum habeãt mulieres ad ſepulchrum. Fit autẽ terræmotus, ut excitentur cuſtodes,& diſcãt nouũ quod fiebat. Surrexit igitur dominus triduanus.

Quomodo Chriſtus triduanus.

Quomodo autẽ tres dies? Sexta hora paraſceues crucifixus eſt, ab illa uſq; ad nonam fuerunt tenebræ: per has mihi noctem intelligas. Iterum à nona lux, hoc eſt dies. Ecce diem & noctem. Iterũ nox paraſceues,& dies ſabbati. Ecce ſecun-

D

do diem & noctem. Nox quoq; ſabbati,& diluculũ dominicæ iuxta Matthæũ, quod illuceſcebat in unam ſabbatorum. A diluculo enim & dies totus numeratur. Ecce tertio diem & noctẽ. Potes & aliter tres dies numerare. In paraſceue tradidit ſpiritũ, ecce unum diem: ſabbato in ſepulchro fuit, ecce ſecũdus dies. Nocte dominicæ reſurrexit, & aperte numeratur ut dominica in alium diẽ, & ita tres dies. Nã & de defunctis dicimus, ſi unus moriatur circa decimam horam noctis, & alter circa primam eius diei, quod uterq; eodẽ die ſit mortuus. Poſſum tibi & aliã cauſam dicere, quomodo tres dies ac tres noctes numerent̃. Attende igit̃. Quinta ueſpera fecit dominus cœnam,& diſcipulis dixit: Accipite, comedite, hoc eſt eñ corpus meũ: & ita quia poteſtatẽ habebat ponere animã ſuam, manifeſtum ꝙd tunc immolauerit ſeipſum, ex quo tradidit diſcipulis corpus ſuum. Nox illa & dies paraſceue uſq; ad ſextã horam; ecce unũ diem & noctẽ. Iterum à ſexta hora tenebræ uſq; ad nonã,& à nona lux uſq; ad ueſperam: ecce ſecundum diem & noctem. Iterum nox paraſceues & dies ſabbati; ecce tertium diem & noctem. Sabbato autẽ ueſperi reſurrexit: ecce tres integri dies & noctes. Iam quod angelos Matthæus dixit ſedere ſuper lapide, Marcus autẽ reuoluto lapide ſedere in dextris intra ſepulchrũ: nunquid inter ſe diſſident? minime. Sed ueriſimile eſt apparere primũ angelum ſedentẽ ſuper lapide: deinde ingredientibus mulieribus præire mulieres, & iterum apparere in ſepulchro à dextris. Dixit autem ad mulieres: Ne terreamini uos, hoc eſt, cuſtodes quidẽ digni ſunt qui terreantur: uos autem diſcipulæ domini, ne terreamini. Et poſtquàm liberauit eas à metu, euangelizat eis reſurrectionem. Primum eñ timorem eijcere oportebat,& deinde euangelizare. Non erubeſcit autem nominare dominũ crucifixum. Gloriatur eñ cruce, tanquàm tropbæo, quo nobis omnia bona conciliata ſunt.

Quum autẽ iſſent ad renunciandum diſcipulis eius, & ecce Ieſus occurrit illis dicens: Auete. Illæ autẽ acceſſerunt,& tenuerunt pedes eius,& adorauerũt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere: ite renũciate fratribus meis, ut eant in Galilæã, & ibi me uidebũt.] Dicite mulieribus, Auete; quoniã muliebre genus ad triſtitiã condemnatũ

fuis

A fuit, dominus per resurrectionẽ suam gaudiũ attulit fœmineo sexui, & benedixit eas.
At illæ præ multa reuerẽtia & honore, propter pietatẽ pedes eius tenent nõ audentes
aliam corporis partem cõtingere, quàm extremas illas. Quidã aũt dicunt, dedita ope
ra illas fecisse, ut periculũ facerẽt, num uere surrexisset, & nũ spiritus sit uel phãtasma.
Existimabant eñi spiritũ esse. Itaq; tunc duæ illæ Mariæ tangebant pedes eius. Verũ
iuxta Ioannem, Maria Magdalene attẽtat quidem tangere pedes, non cõceditur autẽ
ei, eo quod uolebat semper manere cum eo sicut prius: uel ideo nõ conceditur ei tan-
gere Iesum, iuxta Ioannem, quod curiosula erat. Quia enim, sicut dixit Matthæus, te-
tigerat pedes eius: quid adhuc opus erat iterum tangere? & ita repellitur uti curiosa.

Quæ cũ abijssent, ecce quidã è custodibus uenerunt in ciuitatẽ, ac renunciauerunt
principibus sacerdotũ omnia quæ acciderant. Et cõgregati cũ senioribus, cõsilio ha-
bito, pecuniã copiosam dederũt militibus, dicentes: Dicite, quod discipuli eius nocte
uenerint, & furati sint eũ uobis dormiẽtibus. Et si hoc auditũ fuerit à præside, nos per
suadebimus ei, & securos uos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerũt sicut erãt edo
cti: & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos, usq; in hodiernum diem.] Custodes an-
nunciarunt omnia, quod terræmotus factus sit, quod lapis per se sublatus sit, q̃d ipsi
territi facti fuerint quasi mortui. At Iudæi miraculo tanto moti nõ sunt, neq; demulsi
miraculis quæ in passione cõtigerant, neq; placati illis quæ testificabantur custodes.
Suo malo, hoc est auaritia, milites corrũpunt. Persuadere autẽ conãtur, quod omniũ
maxime impiũ & stultissimũ fuerit. Quo pacto eñi, ô stulti, furati essent discipuli, qui
præ metu inclusi erãt, & omnino exire non audebant? quomodo autem si furto abstu
lissent, postea propter illum mori uoluissent, prædicantes illum resurrexisse, & pro
mendacio male affecti?

Vndecim autẽ discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Ie
sus. Et quum uidissent illũ, adorauerunt eum: hi autem dubitauerunt. Et accedens Ie
sus, loquutus est eis, dicẽs: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes er
go, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritussancti,
docentes eos seruare omnia quæcunq; præcepi uobis. Et ecce ego uobiscum sum o-
mnibus diebus, usq; ad consummationem seculi. Amen.] Secundum Ioannem, pri-
B mum discipulis uisus est Iesus ipso die resurrectionis, clausis ianuis. Deinde post dies
octo, quando & Thomas credidit. Postremo quia in Galilæã occursuri erant, nondũ
autem omnes cõgregati erant, sed quidã piscabantur apud Tiberiadem, apparuit tũc
piscatoribus solis, qui septem erant. Nunc igiť quod dicit Matthæus, posterius factũ
est, quàm illa quæ à Ioãne dicta sunt. Sæpe eñi apparuit eis per dies quadraginta, ac-
cedens & abscedens, nõ semper & ubiq; eis præsens. Vndecim igitur discipuli cũ re-
liquis omnibus qui sequebantur Christum, adorabant eũ. Hi autem dubitarunt, hoc
est quidam dubitarũt. Probabile est quod sic sit intelligendum: Vndecim abierunt in
Galilæam, & undecim adorauerunt illũ. Hi autem, id est aliqui forte ex his, qui ex se-
ptuaginta erant de Christo dubitarunt, postea autem & confirmati fuerunt. Nõnulli
sic intelligunt, quod Matthæus protulit quosdam dubitasse, Ioãnes uero unum, nem
pe quod Thomas incredulus erat. Fortè autẽ & omnes dubitarũt, id quod Lucas di-
cit. Debes igitur sic intelligere, quod quum uenissent in Galilæam, adorauerũt eũ. Il-
li autem qui adorarũt in Galilæa primũ dubitarunt in Hierusalem, sicut Lucas dicit.
Loquutus est illis Iesus: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, hoc quidem
hunc sensum habet, Habui quidem sicut deus & opifex, potestatem omniũ Quia oĩa *Psal. 115.*
seruiunt tibi, dixit ad eum Dauid. Sed uoluntariã subiectionem nõ habui, quam nunc
habiturus sum. Subiecta enim erũt mihi omnia. Quandoquidẽ per crucem uici eum,
qui potestatẽ habet mortis. Duplex eñi est obedientia & subiectio: Inuoluntaria sci- *Duplex obedi-*
licet, secundũ quã omnes sumus serui dei, etiam dæmones ipsi: & uolũtaria, quomo- *entia.*
do Paulus erat seruus Christi. Quũ prius omnia obedientiã inuolũtariam exhiberẽt,
& saluator, omniũ potestatem quasi dimidiatã haberet: post crucem quũ dei cognitio
innotesceret omnibus, habuit etiã uoluntarie obediẽtes omnes, qui subiecti fuerunt,

C Merito igitur dicit Christus, nunc accepi potestatem omnem: prius em̃ partiaria potestas mihi erat, eo quod præter uoluntatem mihi ueluti factori seruiebant: nunc autẽ quũ homines spõte & scientes mihi seruiunt, omnis & integra potestas mihi data est. A quo autem data est illi? omnino à semetipso habuit, & sua humilitate. Nisi enim humiliatus fuisset, & congressus cum aduersario per crucem, nõ saluasset nos. Et sic intellige, data est mihi potestas: Proprijs meis certaminibus & laboribus seruaui hoĩes, & facti sunt mihi in sortem & peculiarem populum. Dominus em̃ super terram potestatem habet, eo quod omnis terra agnouit illum: in cœlo autem, eo quod merces ac municipatus illorum qui ei credunt, in cœlo est. Vel etiam aliter: Quia humana natura prius cõdemnata, nũc unita deo uerbo personaliter in cœlo sedet, & ab angelis adoratur, merito dicit, Data est mihi potestas in cœlo. Etenim humana natura prius seruiebat, nunc in Christo imperat omnibus. Breuiter igitur sic intellige: Data est mihi omnis potestas, eo quod uolentes & nolentes me deum agnoscunt, qui prius mihi seruiebant inuoluntariæ obediẽtiæ modo. Quod autẽ de humana natura dicit, sic intellige: Ego prius condemnata natura, existẽs autem deus secundum unionem ad filium dei absq; naturarũ cõfusione, accepi potestatẽ super omnia, ita ut & ab angelis in cœlo adorer, & super terram ab omnibus finibus terræ glorificer. Cæterum apostolos non iam ad solos Iudæos mittit: sed quia omnem potestatem accepit, omnemq; humanam naturam sanctificauit in seipso, merito ad omnes gentes mittit, præcipiens baptizari in nomine patris, & filij, & spiritussancti. Confundantur Arius & Sabellius. Arius quidẽ, eo quod Christus nõ iussit in nominibus baptizari, sed in nomine. Nomen autem trium, una deitas. Vnus igitur deus, tres. Sabellius uero, eo quod trium personarum meminit, nõ unius, sicut ille nugatur tria nomina habere eundẽ, & nũc uocari

Arius & Sabellius.

D patrem, nũc filium, nunc spiritumsanctũ: sed tres personæ unum habẽt nomen, dei scilicet. Deinde quia non sufficit baptizari tantum, sed etiam bene operandum est post baptisma, dicit: Docentes eos tenere, non unũ uel duo, sed omnia mandata mea. Horrescamus & timeamus fratres: quia si unum nobis defecerit, non erimus perfecti serui Christi. Omnia enim exiguntur ut seruentur. Vide aũt domini sermonẽ, quomodo utrunq; Christianismi caput cõplectatur, contemplatiuam & practicam. Dicendo quidem, quod oporteat baptizari in nomine trinitatis, contemplatiuã nobis tradidit: dicendo autem, quod oporteat docere & mandata tenere, practicam introduxit. Confirmat quoq; & animat illos, eo quod mittat ad gẽtes, & in mortem ac pericula, dicẽs: Ego enim uobiscũ sum usq; ad cõsummationẽ seculi. Vide & hic quomodo memor fuerit consummationis, ut magis illos excitet ad contemnẽdum grauia. Ne grauatim feratis: finem enim habitura sunt omnia mundana, siue aspera sint, siue prospera: atq; ideo ne succumbatis in aduersis, prætereunt enim: neq; prosperis decipiamini, finem enim habitura sunt. Non solũ autem hoc apostolis est pollicitus euenturum, sed simpliciter discipulis suis omnibus. Neq; enim apostoli usq; ad finem mundi uicturi erãt. Vnde & nobis, & his qui post nos erunt, promisit hoc: non quod post consummationem mundi abfuturus sit: absit. Tunc em̃ magis nobis aderit, & clarius, & mundius. Nã ubi Donec, uel Vsq;, in scriptura inuenitur, nõ adimit quod posterius. Quocirca gratias agamus domino, qui & nũc nobiscum est, & omne bonum suppeditat, & iterum nobiscum erit perfectius post consummationem. Itaque nos quoque hoc loco enarrationem absoluamus. Ipsum enim omnis gratiarumactio, gloria, & honor decet in secula seculorum, Amen.

Duo Christianismi capita.

Donec et Vsq; in sacris literis nõ adimere subsequentia.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI IN MATTHAEVM, FINIS.

ARGVMENTVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

EVangelium ſecundũ Marcum, poſt decẽ annos aſſumpti Chriſti, Rho- *Euãgeliũ Marci quando, & ubi ſcriptum.*
mæ conſcripum eſt. Erat autem hic Marcus Petri diſcipulus, quem Pe-
trus ſemper filium ſuum ſpiritualem nominabat. Vocabatur & Ioãnes.
Patruelis uero erat Barnabæ, fuit item & in Pauli comitatu. Quoniã igi
tur plurimum uerſabatur cũ Petro, idq; Rhomæ, rogatus eſt à fidelibus
qui Rhomæ erant, ne tantum prædicaret abſq; ſcripturis, ſed & res Chriſti literis pro
deret. Itaq; uix perſuaſus conſcripſit. Porrò reuelatum fuit Petro, quod Marcus con
ſcripſiſſet euangeliũ. Proinde quum uidiſſet, & uerũ eſſe cõfirmaſſet, deinde in Aegy
ptum miſit illum, ut epiſcopatu fungeretur. Vbi quum prædicaſſet, & eccleſiam Ale
xandrinam conſtituiſſet, omnes qui ad meridianam mundi partem habitabant, fide il-
luſtrauit. Eſt autẽ character euangelij manifeſtus, nihilq; habet quo mens hæreat. Et *Character euãgelij Marci.*
fermè per omnia cũ Matthæo eundem habet proceſſum hic euãgeliſta: niſi q́d Mat-
thæus diffuſior, & quod natiuitatis Chriſti ſecundũ carnem, ab initio eſt memor. Hic
autem à propheta Ioanne cœpit. Vnde quidã, tametſi curioſior uideatur, talẽ ſenten- *Sententia quorũdam ſuper Euangeliſtis.*
tiam ſuper euãgeliſtis dedere: Quod deus ſedẽs ſuper Cherubin, quæ ſcripturã qua-
tuor faciebus deliniãt, tradiderit nobis quadriforme euangeliũ, uno tamẽ ſpiritu com
prehenſum. Igitur ſicut ex Cherubim unum, faciẽ habet leoni ſimilem, aliud autẽ ho
mini, & aliud aquilæ, & aliud uitulo: ita eſt & euãgelicæ prædicationis negociũ. Euan *Ratio cõparationis quatuor euãgeliorum.*
gelium enim Ioannis leonina facie eſt. Vt enim leo regium & principale animal eſt,
ſic & Ioãnes à regia & principali dignitate uerbi diuini exorſus eſt, dicẽs: In princi- *Ioannis,*
pio erat uerbum, & uerbũ erat apud deũ. Euangeliũ aũt matthæi faciẽ gerit hominis, *Matthæi,*
eo quod euangeliſta ille ab incarnatione & natiuitate carnis cœpit. Porrò Marcum *Marci,*
B aquilæ aſſimilamus, à propheta enim Ioãne incepit. Et prophetica gratia, quia uidet
procul ſita acute, aquila eſt. Aiunt enim aquilam perſpicaciſſimis oculis eſſe, ita ut ſo
la ex alijs auibus ſolem intuens non caliget. Deniq; euangeliũ Lucæ, uitulo ſimile fue *Lucæ.*
rit, quoniam ille à ſacerdotio Zachariæ auſpicatus eſt, pro peccatis populi incenſum
facientis & ſacrificantis. Vitulus tunc ſacrificabatur. Exorditur itaq; Marcus Euan-
gelium ſuum à præcurſoris uita & reuelatione. Audi igitur quid dicat.

CAPVT PRIMVM.

INitium Euangelij Ieſu Chriſti filij dei, ſicut ſcriptum eſt in prophe
tis: Ecce ego mitto nunciũ meum ante faciẽ tuam, qui præparabit ui *Malach. 3.*
am tuã ante te. Vox clamantis in deſerto: Parate uiã domini, rectas *Eſaiæ 40.*
facite ſemitas eius.] Ioannẽ ultimum prophetarum, initium euan-
gelij filij dei eſſe dicit. Finis enim ueteris, initium eſt noui teſtamen-
ti. Teſtimonium autẽ de præcurſore, ex duobus prophetis eſt ſum-
ptum. Malachiæ enim eſt: Ecce ego mitto angelum meũ ante faciem tuã, qui præpa-
rabit uiam ante te. Eſaiæ autem: Vox clamantis, &c. Sermo eſt dei patris ad filium di
centis, angelum eſſe præcurſorem, eo quod angelicam & materiæ expertem uitã ege
rit, annunciaueritq;, & oſtẽderit Chriſtum uenientẽ. Præparauit autem uiam domi-
ni, animas Iudæorũ, ut per baptiſmum ſuſciperent Chriſtũ. Cæterum, ante faciem, ſi-
gnificat prope te fore angelũ tuũ. Vnde oſtendiẽ familiaritas præcurſoris erga Chri-

C ſtum. Nã proxime reges incedũt, qui familiariſſimi illis ſunt. Vox aũt clamãtis in deſerto, forte in deſerto Iordanis, uel forte in ſynagoga Iudæorũ, quæ deſerta erat omni bono. Via autẽ nouum eſt teſtamentum: ſemitæ uero uetus, ut detritæ. Itaq; ad uiam debebant præparari, hoc eſt ad nouum teſtamẽtum. Semitas autẽ ueteris rectas, quas olim quidem ſuſceperant, deinde peruerſi, & claudicantes à ſemitis ſuis inuenti.

Via. *Semitæ.*

Erat Ioannes baptizãs in deſerto, & prædicãs baptiſma pœnitẽtiæ in remiſſionem peccatorũ. Et egrediebantur ad eũ tota regio Iudæa, ac Hieroſolymitæ, & baptizabantur oẽs ab illo in Iordane flumine, confitẽtes peccata ſua.] Baptiſma Ioannis non habebat remiſſionẽ peccatorũ, ſed pœnitentiã ſolã afferebat hominibus. Quo pacto igiť inquit hoc loco Marcus, in remiſſionẽ peccatorꝝ? Dicimus q̃d prædicarit baptiſmũ pœnitẽtiæ, hoc eſt, prædicauit quò ferret baptiſmus pœnitẽtiæ, nẽpe in remiſſionem peccatorũ. Vt quãdo dicimus: Venit quidã ſatelles regis, prædicãs ciborũ præparationem, ut bene fiat his qui præparant cibos regios: nõ dicimus hoc, quod ſatelles benefacturus ſit his qui præparant regios cibos, ſed quod ipſe prædicarit præparationem ciborum, ut hi qui illos præpararint, regemq́; ſuſceperint, beneficia conſequantur. Sic igitur & hoc loco præcurſor prædicauit pœnitẽtiam, ut hi qui pœnitentiam egerint, ſuſcepto Chriſto remiſſionem peccatorum conſequantur.

Baptiſma Ioannis. *Comparatio.*

Erat aũt Ioannes ueſtitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos ſuos, ueſcebaturq́; locuſtis ac melle ſylueſtri.] Diximus de his apud Matthæũ, & nunc quoq; dicemus, quæ illic prætermiſſa ſunt: quia luctus ſymbolum erat indumentum, monſtrante propheta, quod oporteat lugere pœnitentem. Saccus enim ad luctum pertinet. Pellicea uero zona, mortificationem declarat Iudaici populi. Quod aũt luctũ indicet ſtola, inquit dominus: Lamẽtauimus uos, & non planxiſtis. per lamentũ præcurſoris uitam ſignificans, dicit eñ: Venit Ioannes neq; comedẽs, neq; bibẽs, & dixiſtis, dæmoniũ habet. Sed omnino quidẽ & hic cibus Ioannis continentiam manifeſtat: fortaſſis autem & indicium erat ſpiritualis alimoniæ populi, qui tunc erat, qui nõ comedebat

Saccus. *Pellicea zona.* *Matth. 11.* *Cibus Ioãnis.*

D puras quaſdam cœli uolucres: ſublime quiddam intelligebat: ſed ſermone quidẽ paſcebatur, qui uiſus eſt in ſublime ſaltitare, ſed rurſus ſtatim decidit. Locuſtarũ eñ natura eſt ſubſaltare, iterumq́; decidere. Quodãmodo igitur & mel quidem edebat populus, quod ab apibus prophetis cõfectum, non autẽ agricultura partum, neq; domeſticum, quod bene intelligeretur, inquireretur, & cõprehenderetur. Habebant quidem ſcripturas quaſi mel quoddam, ſed nõ ipſi colebant agros, neq; inquirebant.

Locuſtarũ natura.

Et prædicabat, dicens: Venit is qui fortior me eſt poſt me, cuius calceamentorũ corigiam ut procumbens ſoluam, nõ ſum idoneus. Ego quidem baptizaui uos in aqua, ille uero baptizabit uos ſpirituſancto.] Neq; nouiſſimus ſeruorum eius eſſe dignus ſum, ita ut ſoluam corigiam, hoc eſt uinculũ, quod ex loris calceamẽti eius. Intelligitur autem & hoc: Omnes qui ueniebant & baptizabãtur à Ioanne, ſoluebãtur per pœnitentiam à uinculo peccatorum ſuorum, dum credebãt in Chriſtum. Omniũ igitur aliorum ſoluebat Ioannes corigias, & uincula peccatorum. Ieſu autẽ corigiam ſoluere non potuit, eo quod non inuenit corigiam, hoc eſt peccatum, in ipſo.

Et factum eſt in diebus illis, uenit Ieſus à Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt à Ioanne in Iordane. Et ſtatim quũ aſcenderet ex aqua, uidit diffindi cœlos, & ſpiritum quaſi columbã deſcendentem ſuper illũ. Et uox facta eſt de cœlis: Tu es ille filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacitũ eſt.] Neq; ut remitterẽtur ſibi peccata, uenit Ieſus ad baptiſma: peccatum eñ non fecit. Neq; ut ſpiritus particeps fieret: baptiſma enim Ioãnis, ſicut dixi, peccata nõ purgabat: quomodo eñ ſpiritũ dediſſet? Sed neq; propter pœnitentiã uenit ut baptizaretur: multo eñ præſtãtior erat Baptiſta. Quare igitur uenit? Vel omnino ut manifeſtaretur à Ioanne populo. Nam quia cõfluebant, apparet quod ideo uenerit, ut teſtimoniũ acciperet corã multis q̃s eſſet. Vel ut impleret omnẽ iuſtitiã, hoc eſt omnia mandata legis. Quoniã enim & hoc mandatũ uidetur, ut credatur prophetæ baptizãti quod à deo miſſus ſit, implet & ipſum. Spiritus uero deſcẽdit, non quod opus illo habeat Chriſtus: aut quomodo hoc poſſibile, quũ in eo

Cur Chriſtus uenerit ad baptiſma.

ſubſtantialiter

A substantialiter maneat? sed ut tu discas, quod quando baptizaris, etiã in te spiritussanctus ueniat. Interea & hoc operatur spiritussancti descensus: ne, quum pater superne diceret, Hic est ille filius meus, putarent qui audierãt, quod de Ioanne dixisset, descendit super Iesum, ostendẽs quod de hoc dictũ sit. Porrò cœli diffinduntur, ut discamus quod quando baptizamur, aperiantur & nobis.

Et continuò spiritus illum expulit in desertum, & erat illic in deserto dies quadraginta, & tentabatur à satana, eratq; cum feris, & angeli ministrabant illi.]Docens nos dominus non grauatim ferre, si post baptismum in tentationes inciderimus, eius gratia ascendit in montem tentandus. Imò non ascendit, sed sursum ducitur à spiritusancto: demonstrans nobis, nõ temere nos in tentationes proijcere debere, sed ferre, si impetamur. Propterea autẽ ascẽdit in montẽ, ut solitudine loci diabolus animosior fiat, & accedat. Solet enim quum nos uiderit solitarios, statim insidiari. Iam adeò inaccessus erat locus, ut & multæ feræ illic essent. Cæterum angeli ministrabant, quum tentatus uicisset, quæ disces in Matthæo latius. *Matth. 4.*

Postquam autem cõprehensus esset Ioannes, uenit Iesus in Galilæam, prædicans euangelium regni dei, & dicens: Impletum est tempus, instatq; regnũ dei. Resipiscite, & credite euangelio.] Secedit in Galilæam postquam audiuit Ioannem comprehensum, & in carcerem coniectum: quo monstraret etiã nobis, ut subducamus nos à tentationibus, & non temere nos ingeramus: ubi autem inciderimus, feramus. Apparet autem dominus eadem prædicans, quæ Ioannes: nempe, Resipiscite: &, appropinquauit regnum dei. Sed non est ita. Ioannes enim dicebat: Resipiscite, ut abscederent à peccatis. Christus autem resipiscite dicit, ut à legali litera fugerẽt. Ideo apposuit, & credite euangelio. Credens enim, per euangeliũ iam aboleuit legem. Dicit enim dominus impletum esse tempus legis. Enimuero in id usq; temporis lex operabatur, inquit: ab hoc autem tempore regnum dei, quod est uita euãgelica, quæ merito illi confertur. Nam si quempiam uideris quasi absq; carne uiuere uitam euangelicam, an non B diceres, quod regnum cœlorũ iam habeat, eo quod non sit in illo cibus & potus, etiã si longe abesse uideatur? *Aliud intelligẽdũ, quũ Ioãnes dicit, resipiscite, aliud quum Christus. Regnũ dei, uita euangelica.*

Quum ambularet autẽ iuxta mare Galilææ, uidit Simonem & Andream fratrem eius, iacientes retia in mare: erãt enim piscatores, & dixit eis Iesus: Sequamini me, & faciã ut efficiamini piscatores hominũ. Ac protinus relictis retibus suis, sequuti sunt eum. Et progressus illinc pusillum, uidit Iacobum filium Zebedæi, & Ioannẽ fratrẽ eius, qui & ipsi in naui reconcinnabãt retia, statimq; uocauit illos. Et illi relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenarijs, sequuti sunt eum.] Præcursoris discipuli erãt Petrus & Matthæus. Quũ autẽ uidissent Iesum à Ioanne testimonium accepisse, adierunt eum. Deinde postquam Ioannes cõprehensus fuit, mœsti facti, iterum ad artem suam redierunt: unde illos Christus secundo uocat. Secũda enim uocatio ista est. Vide autem, quomodo illi iustis laboribus sese enutriant, & non ex iniustis. Tales eñ digni erant, qui primi fierẽt discipuli Christi. Relictis igitur statim his quæ in manibus erant, sequuti sunt eum. Nõ enim moræ nectendæ sunt, sed statim sequendũ est. Post illos piscatur Iacobũ & Ioannem, qui & ipsi pauperes erãt, & patrẽ senio cõfectum alebant. Porrò reliquerunt patrem, nõ quod bonum sit relinquere parentes, sed quia impedimento futurus erat sequuturis Christum. Sic & tu relinque parẽtes, si ad pietatem tibi obstiterint, & id quod bonum amplexare. Apparet Zebedæũ nõ credidisse, mater autem apostolorũ credidit, & sequebatur fortassis mortuo Zebedæo. Scias item primum uocari practicen, dein contemplatiuam. Petrus enim practices symbolum est: feruentior enim erat alijs, sicut & practice est. Ioannes uero contemplatiuam significat: plus enim de rebus diuinis differit Ioannes. *Secũda apostolorũ uocatio.* *Quomodo & quãdo parẽtes relinquendi.*

Et ingrediuntur Capernaũ: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat. Et stupebant super doctrina eius. Docebat enim eos tanquam authoritate præditus, & non sicut scribæ.] Vnde ingrediuntur Capernaum? A Nazareth. Itaq; in die sabbati, quũ cõgregati essent legentes, tunc & Christus ingressus est ut doceret. Etenim

C lex etiam iussit ociosos esse in sabbato, ut lectioni uacent homines, qui in hoc cōgregantur. Docebat igitur tunc Christus arguens, nō adulans sicut pharisaei. Nam quum ad bonum adhortaretur, minabatur & poenam incredulis.

Christus arguit, pharisaei adulantur.

Et erat in synagoga eorum homo obnoxius spiritui immūdo, & exclamauit dicēs: Ah, quid rei nobis tecum est Iesu Nazarene? Venisti ad perdendū nos? Noui te qui sis, nimirum ille sanctus dei. Et increpauit illū Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab homine. Et quum discerpsisset eum spiritus immūdus, exclamassetq́ue uoce magna, exijt ab eo. Et obstupuerūt omnes, ita ut interrogarent inter se mutuum, dicētes: Quid est hoc? Quae doctrina noua haec? quia cū authoritate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Emanauit autē fama eius statim in totam undiq́ue regionem Galilaeae finitimam.]

Immūdi spūs.

Immundi dicuntur mali spiritus, eo quod omnibus foedis operibus delectantur, perditionemq́ue suam existimat daemon egredi ab homine. Daemones ēm quia omnis misericordiae expertes sunt, malum quiddā sustinere se putāt, nisi permittatur eis affligere homines. Insuper quoniam & carnē amant, & pasci solent materialibus uaporibus, magnā ferunt inediam, nisi in corpore habitent. Idcirco & dominus dicit ieiunio egredi daemoniorum genus. Nō dixit autem immundus ille, Sanctus es:

Marci 9.

multi enim prophetae sancti fuerunt: sed, ille sanctus, adiectione articuli, ille, unicus & praedefinitus. Christus uero obmutescere eum facit, ut discamus daemones etiā uera dicentes confutandos, & non audiendos. Discerpebat autē & proijciebat illum daemon, ut homines uisa mali magnitudine per miraculum credant.

Et protinus è synagoga egressi, uenerunt in domum Simonis & Andreae, cū Iacobo & Ioanne. Socrus autem Simonis decumbebat febricitās, & cōtinuò dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam apprehensa manu eius, & reliquit eam febris illico, ac ministrabat eis.] Secessit, ut mos erat, in sabbato ad uesperā in conuiuium in domum discipulorū. Porrò illa quae ministrare debebat, febri laborabat; unde ille eam sanat, &

D ipsa illis ministrat. Qui sermo indicat, quod si morbo quopiam laborantes sanet nos deus, dono utamur ad sanctorum & Christi ministerium. Febricitat autem qui irascitur, qui temeraria manu est: sed si uerbū apprehenderit manum eius, & nō temere extenderit illam, ministrabit uerbo qui antea prae ira febri laborabat.

Vesperi uero, quū occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & eos qui à daemonijs agitabantur. Et ciuitas tota cōgregata erat ad ostium, & sanauit multos qui aegrotabant uarijs morbis, & daemonia multa eijciebat, & nō sinebat loqui daemonia, quod nossent ipsum Christum esse.] Nō absq́ue causa addidit, quum occidisset sol: sed quia putabant non licere cuipiam sanare die sabbati, & eius gratia expectabāt usq́ue ad solis occasum. Et tūc afferebāt curandos. Multos autē sanauit, hoc est omnes: uel nō omnes sanauit, quia omnes erant increduli, qui non sanati sunt propter incredulitatem suam; sed quod multos ex oblatis sanauit, signū fuit credidisse illos. Porrò nō sinebat daemonia loqui, sicut dixi, docēs nos, ne credamus eis, etiā si uera dicant: nam quum quosdam dum mentiuntur inueniunt omnino credentes sibi, quid non fieret, si & ueris falsa permiscerent? Ita & Paulus prohibuit spiritum pythonicum, dicentem, Homines illos seruos esse dei altissimi. Non enim uolebat sanctus ab immundo ore commendari & testimonium accipere.

Cur Marcus addiderit, quū occidisset sol.

Act. 16.

Et mane multa adhuc nocte, surrexit, & egressus est, & abijt Iesus in desertum locum, ibiq́ue orabat. Et prosequutus est eum Simon, & qui cū illo erant: & quum inuenissent eum, dicunt ei: Omnes te quaerunt. Et ait illis: Eamus in proximos uicos, ut & ibi praedicem. In hoc enim egressus sum. Et praedicabat in synagogis eorum, in tota Galilaea, & daemonia eijciebat.] Postquam sanauit aegros, secessit: docens nos ne quid ad ostentationem faciamus, sed & si quid boni fecerimus, studeamus illud occultare. Precatur autem, ostendens deo offerendum, si quid boni fecerimus, & dicendum ad illum, quod omne gloriosum & bonū superne à te descendat. Neq́ue ēm ipse oratione indigebat. Quū autē ipsum quaererent turbae & desyderarent, nō difficilem se reddit, sed approbat eorum desiderium, uaditq́ue etiam ad alios qui sua indigebant doctrina:

neq́ue

A neq; enim uno loco circunscribenda erat doctrina, sed ubiq; diffundendi erant radij sermonis. Vide autē quomodo practicæ doctrinam coniungat. Prædicat enim & dæmonia eijcit: sic & tu quoq; quum docueris, etiam opera bona fac, ne uanus sit sermo tuus. Nisi enim Christus etiam miracula adiecisset, uanus fuisset habitus sermo eius.

Et uenit ad eum leprosus, deprecans eū, et q; ad genua accidens, ac dicens illi: Si uis potes me mundare. Iesus aūt misertus, protensa manu, tetigit illum, & dicit ei: Volo, mundus esto. Et quum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est.] Fidelis erat leprosus ille, & bene sentiebat: quia non dixit, ut petat deum: sed, si uis: credens in eum tanquam deum. Tangit autē eum Christus, ut doceat nihil immundū esse. Lex enim iubebat nō tangendum leprosum ut immundū: sed saluator ostendens nihil esse immundū natura, & abolendam legis obseruationem, & quod illa puris hominibus data fuerit, tangit leprosum: quamuis Elizæus usq; adeò legem obseruauerit, & reueritus fuerit, ut Naaman leprosum, & sanari petentē, ne respiciendum quidem putarit. *4. Regum 5.*

Et cōminatus ei, statim emisit illū, dicitq; ei: Vide ne cui quicquam dicas: sed abi, teipsum ostende principi sacerdotū, & offer pro emundatione tui, quæ præcepit Moses in testimoniū illis. *Leuit. 14.* At ille egressus, cœpit prædicare multa, & diuulgare sermonē, ita ut nō posset Iesus manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis erat, & ueniebant ad eum undiq;.] Et per hæc docemur, ne ad ostentationē bona faciamus. *Bona nō faciēda ad ostentationem.* Ecce ipse prohibebat purificato, ne ipsum prædicaret, tametsi nō ignoraret illum nō obtemperaturū, sed prædicaturū. Verū per hæc, sicut dixi, docet nos alienos ab arrogantia esse. Et prohibet ne cui quippiā dicamus: quamuis deceat eū qui beneficio affectus est, gratū esse & officiosum, etiā si nō indigeat is qui benè meruit. Vnde leprosus etiam prohibente domino beneficiū prædicauit. Misit aūt illū ad sacerdotē, eo quod lex præceperat, nō licere leprosum in ciuitatem ingredi, nisi à sacerdote mundus esset declaratus. Proinde & donū quod solebant purificati, offerre iussit: quo testaret se nō esse aduersarium legis, sed adeò amicum, ut & leproso ea quæ legis sunt, præciperet.

CAPVT II.

B Et iterum intrauit in Capernaum post dies aliquot, & auditū est quod in domo esset, & protinus congregati sunt multi, adeò ut iam nō caperent eos nec illa loca quæ erant circa ianuam, & loquebatur eis sermonem. Et ueniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur: & quum non possent appropinquare illi præ turba, nudauerunt tectum ædium, in quibus erat: perfossoq; tecto funibus demittunt grabbatū in quo paralyticus decumbebat. Quum autem uidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, remittantur tibi peccata tua.] Magna illorum fides, ut & tectum aperirent & demitterent: idcirco & dominus sanat, eorum fide uisa: fide, inquam, tam eorum qui illum gestauerant, quàm paralytici ipsius. Etenim ipse nō permisisset se tolli, nisi sanandum se credidisset. Sæpe enim propter offerentis fidem sanat eos, qui afferūtur, incredulos: sæpe etiā ediuerso propter eum qui affertur, tametsi increduli sint qui afferant. Primū autem peccata dimittit infirmo, & morbum sanat. Nā ex peccatis difficiliores morbi oriri solent: sicut quendam apud Ioannem dominus dicit ob peccata in paralysin incidisse. Non est eī apud Ioannem & cuius nunc fit mentio. *Ioann. 5.* Nam qui apud Ioannem, nō habebat hominem, hic autē de quo nunc loquitur, à quatuor ferebatur: & ille in piscina probatica, hic autem nunc in domo: & aliæ quædam differentiæ sunt. Verum scias unum esse & illum apud Matthæum, & hunc de quo nunc fit mentio. *Matth. 9.*

Erant autē illic quidam de scribis, sedentes & cogitantes in cordibus suis. Quid hic sic loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Et protinus ubi cognouit Iesus spiritu suo, qđ sic cogitarēt intra sese, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus uestris? Vtrū est facilius, dicere paralytico, remittantur tibi peccata, an dicere, surge, & tolle grabbatū tuum & ambula? Vt autē sciatis, quod filius hominis habet potestatē in terra remittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, ac tolle grab

C batum tuũ, & abi in domũ tuam. Et ſtatim ſurrexit, ſublatoq; grabbato, egreſſus eſt in conſpectu omniũ, adeò ut ſtupeſcerent omnes, & glorificarent deum, dicẽtes: Nunquam ſic uidimus.] Phariſæi quidem arguebant dominũ ut blaſphemũ, quod remitteret peccata. Solius enim dei eſt remittere peccata. Dominus autẽ & aliud dedit indicium, deum ſe eſſe uerum, nempe corda illorũ cognoſcens. Nam & corda omniũ cognoſcere, ſolius dei eſt: ſicut & propheta dicit, Tu noſti corda ſolus. Illi tamen, reuelatis etiam cordiũ ſuorum cogitationibus, permanent inſenſati ac ſtupidi, nõ concedentes poſſe remittere peccata illum, qui corda ipſorũ norat. Fidẽ igitur facit ac ſtabilit, corpus ſanando poſſe ſe etiam animã ſanare: atq; adeò manifeſtũ per id quod obſcurũ erat confirmat, & per facile difficilius, tametſi nõ ita uideretur illis. Phariſæi enim difficilius putabant corpus ſanari, id quod uidebant: facilius uero animã, eo quod occulta eſſet ſanatio. Atq; fortaſſis talia cogitabãt: Ecce hic impoſtor ut euadat ne curet corpus quod in manifeſto, prætexit quod curet animã quæ in occulto, dicens: Remittantur tibi peccata. Omnino enim ſi poſſet ſanare corpus, nõ confugeret ad id quod ignoramus. Quocirca ſaluator oſtendẽs ſe utrũq; poſſe: Quid eſt facilius, inquit, ſanare corpus uel animã? Omnino curare corpus: ſed uobis uidetur contrariũ. Ego igitur curando corpus, id quod reuera facile eſt, etiam difficilius uobis faciã credibile, nempe animæ curationẽ, id quod reuera difficile: ſed quia in occulto fit, & deprehendi nequit, uidetur facile. Tunc igitur dicit paralytico: Surge, & tolle grabbatũ: ad maiorẽ miraculi confirmationẽ, quod nõ apparenter ſanatus ſis: & ad declarandũ quod non ſolũ ſanarim, ſed & uirtutẽ indiderim. Sic quoq; facit & in morbis animæ. Nõ ſolũ liberat nos ab infirmitatibus, ſed etiam uirtutẽ iufundit, ut operemur mandatũ. Poſſum igitur & ego, quum ſim paralyticus, ſanari. Eſt enim & nunc Chriſtus in Capernaũ domo conſolationis, hoc eſt eccleſia. Domus enim paracleti dicitur eccleſia. Sum autẽ paralyticus, quia non operantur & immobiles ſunt uires animæ meæ ad bonum: ſed ſi à quatuor euangeliſtis geſtatus & adductus fuero ad dominũ, tunc audiam, Fili. Filius enim dei ſum per mandatorũ operationẽ, & remittuntur mihi peccata. Sed quomodo adducar ad Ieſum? ſi tectum perfodero. Quod eſt tectum? mẽs, quæ ſuprema noſtri portio eſt. Hæc habet multũ terræ & luti, negociorũ inquam terrenorũ: cæterũ ubi hæc depoſita & perfoſſa in nobis mẽtis uirtus, & exonerata fuerit, debeo demitti, hoc eſt humiliari. Tunc igitur ſanabor, & tollam grabbatũ, hoc eſt corpus, ad mandatorũ operationem ipſum mouens. Nõ enim à peccato ſolum nos ſuſcitari oportet, & intelligere quod peccamus: ſed & lectũ, hoc eſt corpus ad operationẽ boni tollere. Tunc igitur & ad contemplationes uenire poterimus, ita ut omnes noſtræ cogitationes intra nos dicant: Hactenus nunquam tale uidimus, id eſt, nunquam ſic intelleximus, ſicut nunc quando paralytici curati ſumus. Qui enim à peccatis purificatus eſt, ille uere uidet.

3. Reg. 8.

Animæ curatio difficilior ſanatione corporis.

Eccleſia domus paracleti.

D

Et egreſſus eſt rurſus ad mare, omniſq; turba ueniebat ad eum, ac docebat eos. Et quum præteriret Ieſus, uidit Leui Alphæi filium, ſedẽtem ad teloneum, & ait illi: Sequere me. Iſq; ſurgens ſequutus eſt eum. Et factũ eſt quum accumberet in domo illius, multi etiã publicani & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Erant enim multi, qui ſequuti fuerant eum. Et ſcribæ ac phariſæi quum uidiſſent eũ capientẽ cibum cum publicanis & peccatoribus, dicebãt diſcipulis eius: Quid eſt, quod cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit? Hoc audito Ieſus ait illis: Non opus habent qui ualent medico, ſed qui male habent. Nõ ueni ad uocandum iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.] Poſt miraculum paralytici egreditur ad mare, fortaſſis ſolitudinem quærens, ac turba iterum cõcurrit: ut diſcas quod quanto magis gloriã fugeris, tanto illa magis te ſequetur: at ſi tu illam ſequeris, illa à te fugiet. Igitur dominus ut ad mare ſeceſſit, turbæ illum iterũ ſequutæ ſunt: alioqui non illuc fugiſſet. Et præteriens cepit Matthæum, qui dynomius erat. Lucas quidẽ & Marcus duorũ fuiſſe nominum teſtantur, obticentes eius nomen: ipſe autem non erubeſcit ſuum nomen proferre. Vidit enim (inquit) Ieſus Matthæũ publicanũ: ſic etiã nos quoq; noſtra peccata confiteri non erubeſcamus. Sedit autem in teloneo, ut uidetur, exigens à quibuſdam uel

Matthæus bis nominis.

rationem

A rationem faciens, uel aliquid faciens eorum, quæ solent in officinis suis publicani agere. Ille autem ita excitatus est, ut relictis omnibus, Christum sequeretur, lætansq; conuocaret multos ad conuiuiũ. Pharisæi autem taxant, per hoc se mundos facere studentes. At dominus inquit: Non ueni ut uocarem iustos, hoc est uos, qui uosipsos iustificatis (per ironiam enim hoc dicit) sed peccatores, qui uocãtur non ut maneant peccatores, sed ad pœnitentiam, hoc est conuersionẽ. Vnde hoc adijcit, ne existimes absq; sui emendatione uocari peccatores.

Et discipuli Ioannis ac pharisæorum ieiunabant, ueniuntq;, & dicunt illi: Quare discipuli Ioannis & pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli nõ ieiunant? Et dixit illis Iesus: Num possunt filij thalami nuptialis, in quo cum illis sponsus est, ieiunare? Quandiu habent secum sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies, quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus.] Discipuli Ioannis imperfectiores adhuc Iudaicis moribus studebant: unde quidam accedebant ad Christum, ut denunciarẽt hoc illos agere, & taxabant quare discipuli eius non ieiunarẽt, sicut ipsi. At hic nunc quidem dicit: Sponsus sum ego, & oportet illos bono esse animo, & nõ ieiunare: ubi autẽ ego è uita hac ablatus fuero, tunc ingruent tentationes, & ieiunabũt ac affligentur. Proinde sponsum seipsum uocat, non solum quod desponset uirgines animas, sed & quod tempus primi sui aduentus, nõ tempus luctus neq; austeritatis est his *Christus cur sponsus.* quin illum credunt: neq; labores habẽs, sed facile & absq; operibus legis per baptismũ refocillans nos. Qualis enim labor baptizari? attamen per facilia hæc salutẽ consequimur. Filij autem thalami, apostoli, utpote & ipsi dominicum gaudium assequuti, & *Filij thalami.* omnis cœlestis boni, ac uoluptatis totius participes. Intellige & hic, quod omnis homo, quando uirtutẽ operatur, filius est thalami nuptialis. Quandiu igitur habuerit secum sponsum Christum, non ieiunat, hoc est, nõ ostendit opera pœnitẽtiæ, neq; enim cecidit: quando autem ab eo ablatus fuerit Christus, prolabereturq; in peccatum, tunc
B ieiunat, & pœnitentiam agit, ut à peccato sanetur.

Et nemo assumentum panni rudis assuit uestimento ueteri: alioquin aufert supplementum eius nouum à ueteri, & peior scissura fit. Et nemo mittit uinũ mustũ in utres ueteres, alioqui disrumpit uinum mustũ utres, & uinum effunditur, & utres pereunt: sed uinum mustum in utres nouos mitti debet.] Quod dicit, quemadmodũ pannus rudis, hoc est nouus, si assuatur uestimẽto ueteri, sua firmitate illud discindit, uinumq; nouum sua æstuatione utres ueteres disrumpit, sic etiam discipuli mei nondum facti sunt fortes; itaq; si grauauero ipsos, offendam. Veterem enim legẽ confert uestimentis, ob crassam Iudæorum intelligentiam. Nõ oportet igitur illos graui ieiuniorũ præcepto onerare. Vel etiam sic intellige: Discipuli Christi quum sint noui, non possunt seruire priscis moribus & legibus.

Et accidit ut transiret sabbatis per segetes, & cœperũt discipuli eius inter uiã uellere spicas: & pharisæi dicebant ei: Ecce, cur faciunt sabbatis quod non licet? Et ipse ait illis: Nunq̃ legistis quid fecerit Dauid, quum opus haberet, & esuriret ipse & qui cum *1. Reg. 21.* eo erant? quomodo ingressus sit in domũ dei sub Abiathar principe sacerdotũ, & panes propositionis comederit, quos non licet edere nisi sacerdotibus, & dederit etiã ijs qui secum erant? Et dicebat illis: Sabbatũ propter hominẽ factum est, non homo propter sabbatũ. Itaq; filius hominis dominus est etiã sabbati.] Discipuli domini spicas uellunt, iam nõ ultra soliti iuxta legẽ uiuere. Pharisæi autẽ indignantes, à Christo confutabantur, in mediũ afferẽte exemplum Dauid, qui propter necessitatem soluerat legem, sub Abiathar põtifice. Fugiẽs enim Dauid propheta à facie Saulis, uenit ad pontificẽ illum, & fefellit eum quasi à rege missus, rei militaris gratia: & tunc panes propositionis comedit, gladiumq; Goliath ablatũ obtulit domino. Duodecim aũt erant panes, qui quotidie proponebantur super mẽsam, sex à dextris, & sex à sinistris. Quærũt *Quem Marcus Abiathar, liber Regũ Abimelech nominat.* autẽ quidam, quomodo euangelista, Abiathar nunc sacerdotẽ nominat: liber autẽ Regum, Abimelech illum nominauit. Dicendũ igitur, quod fortassis duo nomina habuerit, idemq; sit Abiathar & Abimelech. Vel etiam aliter; Liber Regum sacerdotẽ dicit

C esse Abimelech, euangelista aũt pontificẽ Abiathar: unde hæc inter se nõ sunt diuersa.
Erat enim sacerdos Abimelech, pontifex autẽ Abiathar. Disce item iuxta anagogen,
Sabbatum. quod discipuli Christi sunt in sabbato, hoc est in animarũ quiete. Sabbatũ enim quie-
tem interpretamur. Quando igitur quietẽ habent ab omnibus affectionibus, & à dæ-
monibus nõ infestantur, tunc iter faciũt, hoc est, & alijs ad uirtutẽ duces fiẽt, uellican
tes omnia quæ à terra & humili phantasia germinãt. Nisi enim primũ quiescat aliquis
ab affectionibus, & seipsum in solitudinẽ conferat, neutiquam alijs ad bonũ dux erit.

CAPVT III.

» ET introiuit iterum in synagogam, & erat ibi homo manum habens arefa-
» ctam: & obseruabant eum an sabbatis sanaturus esset illum, ut accusarẽt
» eum. Et ait homini manum habenti arefactam: Excitare in medium. Et di
» cit illis: Vtrum licet sabbatis benefacere, an malefacere? animã seruare an
» occidere? At illi tacebant. Et cum circunspexisset eos cum iracundia, in-
» dolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et exten
» dit; & restituta est manus illius sana, ut altera.] Quũ discipuli accusati essent à Iudæis,
eo quod sabbato spicas euellissent, dominus accusantes confutauit, idq; exemplo Da-
uid; magis autem illos confutat, miraculum faciendo, ostendens quod adeò nõ peccẽt
discipuli eius, ut & ipse operetur in die sabbati miraculũ faciens; ita ut si malũ sit ope-
rari miraculum, simpliciter, malũ futurum sit operari necessaria in sabbato; sed mira-
culum facere in salutem hominis, diuinum est: nõ igitur præuaricatur, qui in sabbato
non agit mali quippiam. Propterea etiam interrrogat illos, num liceat benefacere: no
tans eos ut beneficia prohibentes. Aridam autem dexterã omnis habet, qui opera eo-
rum facit, qui ad dexteram partem pertinẽt. Ad quem Christus dicit: Excitare, hoc est
surge à peccato; & sta in medium, hoc est in mediocritate uirtutũ. Omnis enim uirtus
mediocritas est, eo quod sicut mediocritas neq; in defectũ, neq; in excessum declinat.
Tunc igitur quando se statuit in mediocritatem, restituitur dextera eius sana. Vide au
D tem quod dicit, & restituta est. Erant enim olim nobis sanæ manus, hoc est, efficax uir
tus operatiua, quando nondum fuit transgressio. Vbi autẽ extenta est dextera nostra
ad fructum prohibitum, tunc arescere cœpit ad operationem boni. Restituetur igitur
iterum in pristinam sanitatem, quum in medio steterimus uirtutum.

» Egressi uero pharisæi, statim unà cum Herodianis consilium inibãt aduersus illum,
» ut eum perderẽt. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare, & ingens multitudo
» sequuta est eum à Galilæa, & à Iudæa, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Ior
» danem, & qui circa Tyrum habitabant ac Sidonem, hominum multitudo magna: qui
» quũ audissent quæ faciebat, uenerunt ad eum. Et Iesus iussit discipulos suos, ut nauicu
» lam appellerẽt sibi propter turbam, ne ipsum premeret. Multos enim sanauerat, ita ut
» irruerent in eum, quo illũ tangerent quotquot habebant flagella. Et spiritus immũdi
» quum illum uidissent, procidebãt ei, & clamabant, dicentes: Tu es filius dei. Et uehe-
» menter interminabatur eis, ne se manifestum facerent.] Quinã erant Herodiani? uel
milites Herodis, uel hæresis quædã nuper admodũ orta, quæ docebat Herodẽ ipsum
esse Christũ, eo quod in illo Iudaicorũ regũ successio finẽ habuisset: ita enim expone-
Prophetia Iacob falsò ab Herodianis interpretata. bant prophetiã Iacob, quando defecturi essent ex Iuda principes, tunc uenturũ Chri-
stum. Quũ igitur Herodis temporibus nullus usquam esset Iudaicus princeps, sed re-
gnaret Herodes alienigena, opinati sunt quidã ipsum esse Christũ: & cõstituta quadã
factione, attentauerũt perdere dominũ. Secedit. Nondũ enim erat patiẽdi tẽpus. Inte-
rim pluribus benefaciebat ab ingratis secedendo. Etenim sequuti sunt eũ multi, & sa
Tyrij & Sidonij ἀλλόφυλοι Iudæi uero cognati. nauit illos, quãuis Tyrijs & Sidonijs, tametsi essent allophyli, proderat. Cognati autẽ
eius eũ persequebantur. Adeò nulla à genere prouenit utilitas, nisi etiam boni mores
assint. Et alienigenæ quidẽ à remotis locis ad eum ueniũt. Iudæi uero quũ ad ipsum ue
nissent, insectanẽ. Vide aũt ꝙ alienus sit à fastu: enimuero ne turbæ obstrepẽtes ei ne-
gociũ facerẽt, nauiculã quærit. Flagella uero dicit morbos; nã ad sanitatẽ nobis mor-

bi multum

A bi multum conducũt: flagellante nos deo quasi filios patre. Intellige autem per Herodianos, carnales & pelliceos, & eos qui occidere uolunt Iesum. Herodes enim si quis interpretetur, pelliceus sonat. Qui egrediuntur à domibus suis & patria sua, hoc est consuetudinibus carnis, illum sequuntur: unde & flagella eorũ sanantur, peccata dico quæ conscientiam flagellant: & immundi spiritus eijciuntur. Attende hic, quod discipulis suis præcipit Iesus, ut appelletur sibi nauis propter turbas, ne ipsum premerent. Iesus enim est ratio quæ in nobis imperat, ut nauis nostra, hoc est, corpus appellatur sibi, & ne proijciatur in procellam secularium negociorum, & ne premant turbæ, negociorumq; turbulentiæ Christum, qui in nobis est. *Herodes.*

Et ascendit in montem, ac uocat ad se quos uoluit ipse: ueneruntq; ad eum. Et fecit duodecim, ut essent secum, & ut emitteret eos ad prædicandum, utq; haberẽt potestatem sanandi morbos, eijciendiq; dæmonia. Et imposuit Simoni nomẽ Petrus: & Iacobum filium Zebedæi, & Ioãnem fratrem Iacobi: & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filij tonitrui. Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, et Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi filium, & Thaddæum, & Simonem Cananæum, & Iudam Iscariotem, qui & prodidit illũ.] Ascendit in montẽ ad orandũ: quoniã enim miracula fecerat, factis miraculis adorat: docẽs omnes nos gratias agere deo, & sicubi boni quippiam perfecerimus, id diuinæ uirtuti offerre debere. Vel quia ordinaturus erat apostolos, eius gratia ascendit oraturus: ut discamus quod nos quoq; quando sumus ordinaturi, prius orare debeamus, ut reueletur nobis qui dignus sit, & ne cõmunicemus peccatis alienis. Assumitur & Iudas in apostolũ: ut discamus quod non propter futurã malitiã alicuius, aspernetur deus quempiã mala operaturum: sed propter præsentẽ uirtutẽ honoret quem dignũ censet, etiamsi postea malus sit futurus. Porrò apostolorũ nomina propter falsos apostolos recẽsentur, ut sint noti ueri. Filios autem *Act. 1.* *Boanerges.* *Quid descendit ex eo, quod Iudas in apostolũ assumptus.*

B tonitrui nominat filios Zebedæi, ut præcipuos prædicatores, & maxime theologos.

Et ueniunt in domum, & conuenit iterum turba, sic ut non liceret illis uel panes edere: & quum audissent qui ad illum attinebant, exierunt, ut manus inijcerẽt in eum. Dicebant enim, in furorem uersus est. Et scribæ qui ab Hierosolymis descenderãt, dicebant: Beelzebul habet, & per principem dæmoniorum eijcit dæmonia.] Quum audissent (inquit) qui ad illum attinebant, hoc est, necessarij eius, uel etiã fratres eius, exierunt ut comprehenderẽt eum. Dicebant enim, quia in furorẽ uersus est, hoc est dæmonem habet. Audientes enĩ quod dæmonia eijceret, & morbos sanaret, præ inuidia opinabantur quod dæmoniũ haberet, & furiosus esset: unde uolebant comprehendere illum ut dæmoniacũ. Et familiares eius sic quidẽ agebãt: similiter aũt et scribæ faciebãt, qui à Hierosolymis descenderant, dæmoniũ ipsum habere dicentes. Quum enim non possent cõtradicere his quæ fiebãt, alio modo arguebãt ea, nẽpe q̃d à dæmonijs fierẽt.

Et ad se uocatis illis, in parabolis dicebat eis: Quomodo potest satanas satanã eijcere: Et si regnum aduersus sese diuisum fuerit, non potest stare regnũ illud. Et si domus contra seipsam diuisa fuerit, nõ potest stare domus illa. Et si satanas insurrexerit aduersus semetipsum, ac diuisus est, non potest stare, sed habet finẽ. Non potest quisquã uasa fortis, ingressus in domũ illius, diripere, nisi prius fortẽ alligarit, & tunc domũ eius diripiet.] Exemplis quibus contradici nõ poterat, uincit inuidos Iudæos. Quomodo enim possibile est dæmonẽ dæmones eijcere? Sicut & in domibus uidemus, quandiu pacifici sunt, bene habẽt hi qui in illis sunt: quando aũt diuisi fuerint, destruũtur. Quomodo autẽ (inquit) potest quis diripere uasa fortis, nisi prius illum uinxerit: Cæterum quod dicit, hoc sibi uult: Fortis est dæmon, uasa autem eius, homines sunt, qui ab illo tenentur. Itaq; nisi quis primum alliget dæmonem, & destruat, quomodo uasa eius ab eo auferet: dæmoniacos inquã. Proinde quia ego uasa eius diripio, hoc est, libero homines ab affectione dæmoniaca: consectaneum, quod primum ligauerim & destruxerim dæmones, & inimicus illorum sim. Quomodo igitur uos dicitis, quod Beelzebul habeam: hoc est, quum amicus sim dæmonum & magus, eijciam dæmones? *Quis fortis & quæ uasa eius.*

Amen dico uobis: Omnia remittẽtur filijs hominũ peccata, & conuicia, quibuscũq;

C conuiciati fuerint. At qui conuicium dixerit in spiritum sanctum, non habet remissionem in æternū, sed obnoxius est æterno iudicio. Quia dicebant: Spiritū immundum habet.] Tale quiddā hoc loco dicit: Quæcunq; alia peccauerint homines, habent forte quod prætexant, indulsisse se humanæ infirmitati, ut exempli gratia: Dicebant Christum helluonē & bibonem, amicum publicanorū & peccatorum, in illo ueniam assequentur: quando autem, uidentes eum operari miracula indubitata, blasphemarint spiritum, hoc est mira opera per spiritum sanctum facta, quomodo tunc ueniā assequentur nisi poenitentiam egerint? Quando enim offenduntur in carne Christi, etiam si pro illo non egerint poenitentiā, ueniam obtinent tanquam offensi homines. Verum quum uidēt eum opera dei facere, & blasphemare pergunt, quo pacto dimittetur eis, si alieni à poenitentia manserint?

Et ueniunt mater eius & fratres: & foris stantes, miserunt ad eū qui euocarent eum: & sedebat turba circa eum, dicuntq; ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te. Et respondit eis, dicens: Quæ est mater mea, & fratres mei? Et quum circunspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait: Ecce mater mea, & fratres mei. Qui enim fecerit uoluntatem dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.] Fratres domino inuidentes, accesserunt ad eum, ut caperent eum tanquam in furorem uersum & dæmoniacum. Mater autem, fortassis inani gloriola mota, uenit ut illum à doctrina ad se attraheret, & ostenderet turbis, quod ipsa illum qui tantis miraculis conspicuus erat, gubernaret, atq; ita ut à doctrina auelleret. Dominus igitur respondit, quod nihil profuturum sit matri suæ, esse matrem suam, nisi etiam alias uirtutes possederit. Similiter neq; fratribus, esse consanguineos. Illi enim sunt ueri cognati Christi, qui uoluntatem dei faciunt. Itaq; non negando matrem hæc dixit, sed ostendens quod non propter natiuitatē solam digna fuerit hoc honore, sed propter omnes alias uirtutes, quibus prædita fuit: ita ut si illis caruisset, alij ei fuissent prælati.

Veri cognati Christi.

CAPVT IIII.

D ET iterū coepit docere iuxta mare, & confluxit ad eū turba multa, ita ut nauim ingressus, sederet in mari, & tota turba iuxta mare in terra erat, & docebat eos per parabolas multa.] Quamuis uideatur dimisisse matrem, iterū tamen obedit ei: propter illam enim egreditur ad mare. Cæterum in naui sedet, ut in conspectu habeat auditores omnes, magisq; audiatur, & nullus sit à tergo.

Cur Christus in naui sedeat.

Et dicebat illis in doctrina sua: Audite, ecce exibat seminator ad seminādum, & accidit inter seminandum: Aliud quidē cecidit secus uiam, ueneruntq; uolucres coeli & comederunt illud. Aliud uero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multā, & statim exortum est, quod non haberet altitudinem terræ: sole autem exorto, æstu affectum est, eoq; quod non haberet radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas, & succreuerunt spinæ, ac suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terrā bonam, & dabat fructum emergentē atq; crescentē: & afferebat unum triginta, & unum sexaginta, & unum centū. Ac dicebat illis: Qui habet aures ad audiendū, audiat. Quū autē coepisset esse solus, interrogauerūt eum hi, qui circa ipsum erant cum duodecim, de parabola, & dicebat eis: Vobis datum est nosse mysteriū regni dei: illis autem qui foris sunt, per parabolas omnia fiunt: ut uidentes uideant, & non cernāt: & audientes audiant, & non intelligāt, ne quando conuertantur, & remittantur eis delicta, hoc est peccata.] Primā hanc parabolam ponit, quæ est de semine, quo reddantur auditores attentiores. Quoniam enim dicturus erat uerbum esse semē, quod ubi ceciderit in parum attentos, corrumpitur: propterea ante alia hæc dicit, ut auditores studeāt non illi terræ similes fieri, quæ semen disperdit. Quis igitur est qui seminat? Ipse Christus, qui exiuit è paternis finibus, ineffabili misericordia se nobis attemperās. Exiuit aūt non ut incendat maledictam terram & mala corda, neq; ut execet spinas, sed ut seminet semē. Quale autem semen? Nunquid Mosis? nunquid prophetarum? non: sed suum, hoc est

Esaie 6. Act. 28.

A ut euangelium suum prædicet. Inde igitur seminauit. Iam semen aliud in animã à multis conculcatã cecidit: & uolatilia cœli, dæmones dico, qui aërem inhabitant, comederunt semen: ij sunt qui hominibus placere uolunt. Anima autem cõculcata, est quãdo quis placere uult huic & illi, & sic à multis cõculcatur. *Anima cõculcata.* Vide aũt qđ nõ dixerit se proiecisse illud in uiam, sed cecidisse. Nã qui seminat, ceu in uiam bonã proijcit: illa aũt si inuẽta fuerit mala, uerbum corrumpit. Quidam aũt per semen, quod secus uiam cecidit, pulchre intellexerunt quod ceciderit in cor infidele. Via enim est Christus. *Ioan. 14.* Cæterum secus uiam, sunt infideles qui extra uiam sunt, hoc est Christũ. Aliud autẽ cadit in animã petrosam: eos dico qui facile suscipiunt, & deinde abijciũt. Qui petrosi sunt ad paruum tempus similes facti petræ Christo, in hoc quod sermonẽ susceperunt: dissimiles aũt facti, eo quod ad tempus breue susceperunt, & deinde abiecerunt. Et aliud in animã cecidit multis curis obnoxiã: spinæ enim curæ sunt. Denique quartum in terrã bonã cecidit. Proinde uide, quomodo rara sint bona, & pauci qui seruẽtur: nam quartum tantum semen inuenitur seruatum. Porrò discipulis seorsim interrogantibus, inquit: Vobis datum est nosse mysteria. *Quibus datum sit nosse mysteria.* Nunquid igitur per segregationẽ & naturale fatum alijs quidẽ datum est, alijs uero nõ? absit. Sed illis datum est, qui inquirũt. Quærite enim (inquit) & dabitur uobis. Cæteros autẽ excæcauit deus, ne sit illis in maiorẽ condemnationẽ, si intelligant & nõ faciant. Et aliter: Vis scire, quia deus facit omnes uidere, audi. Vt uidentes, hoc est dei; nõ uideant, istud est maliciæ illorum. Deus enim formauit eos uidentes, hoc est bonum intelligentes: ipsi autem nõ uident sua sponte, ne cõuertantur & emendentur, quasi suæ ipsorum saluti inuideant. Potest etiam & sic intelligi: Quia alijs in parabolis loquor, ut uidentes non uideant, & audientes nõ intelligant, & ne quando ex hoc conuertantur & emendentur. *Esa. 6.*

Et ait illis: Nescitis parabolã hãc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Seminator ille sermonẽ seminat. Isti uero sunt, quorum alij iuxta uiam dicuntur ubi seminatur sermo; & quum audierint, confestim uenit satanas, & aufert sermonẽ qui se-
B minatus est in cordibus eorum. Et alij sunt similiter, qui in petrosa semen excipiunt: qui quũ audierint sermonẽ, statim cum gaudio accipiunt illum: & non habent radicẽ in se, sed temporarij sunt: deinde cõtrà afflictione, aut persequutione propter sermonem, cõfestim offenduntur. Et alij sunt, qui in spinas semẽ excipiunt: ij sunt qui sermonem audiunt: at solicitudines seculi huius, deceptioque diuitiarum, cæterarumque rerum cupiditates introẽuntes, suffocant sermonẽ, ac redditur infructifer. Et alij sunt, qui in terram bonam semen exceperunt: qui audiunt uerbum, & suscipiunt, & fructificant, ita ut aliud granũ afferat triginta, aliud sexaginta, aliud centum.] Tres ordines sunt hoc loco eorũ in quibus uerbũ perditur. Nã hi qui sunt secus uiam, parũ attenti sunt: hi autem qui comparantur petræ, pusillanimes: illi uero qui comparantur spinis, delicati. Eorũ quoque qui suscipiunt & conseruant uerbum, similiter tres sunt ordines. Nã qui fructum afferunt centuplum, sunt qui perfectam & summã uitam agunt: qui autẽ sexagecuplum, hi mediocrem: hi uero qui trigecuplum, sunt qui parui quidem sunt, afferunt tamẽ & ipsi pro suis uiribus. ut exempli gratia, iuuenis uirgines & solitarios: item alios, qui in cœnobijs & congregationibus uiuũt: alios quoque laicos & coniugatos. Veruntamen dominus omnes suscipit. Gratia sit eius misericordiæ. *Tres ordines suscipientiũ & cõseruantium uerbum dei.*

Et dicebat illis: Num lucerna incenditur, ut subter modium ponatur, aut subter lectum? Nõnne ut super candelabrum ponatur? Nõ est enim quicquam occultũ, quod nõ manifestetur: neque fuit secretum, sed ut in propatulũ ueniat. Si quis habet aures ad audiendũ, audiat.] Hoc loco admonet apostolos, ut sint claræ & honestæ uitæ. Dicit enim: Sicut lucerna ponitur ut luceat, ita & uita uestra omnibus conspicua erit, & omnes ad ipsam respiciẽt: idcirco date operam, ut uita uestra bona sit. Neque enim in angulo sedebitis, sed lucerna estis. Lucerna autẽ non sub lecto occultatur, sed super candelabrum ponitur. Erit aũt & unusquisque uestrũ lucerna, qui debet poni super candelabrũ, hoc est, super summitatẽ diuinæ uitæ, ut & alijs possit lucere: sed nõ sub modio, hoc est, sub gastrimargia, & ciborũ cura: neque sub lecto, hoc est quiete. Nullus enim cui

C cibi curæ sunt, & qui requiẽ desiderat, poterit lucerna esse, omnibus lucens etiam per suam uitam. Non enim est occultum, quod non manifestetur. Vnusquisq; uestrũ, siue bonum quid fecerit, siue malũ in occulto, manifestabitur etiã hic, & multo magis in futuro seculo. Quid enim absconditius deo? attamen & ipse manifestatus est in carne.

„ Et dicebat illis: Videte quid audiatis: Qua mẽsura metimini, alij metiẽtur uobis, &
„ adijcietur uobis qui auditis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui nõ habet, etiam quod
„ habet, auferetur ab eo.] Ad uigilantiã hortatur discipulos. Videte eñ (inquit) quid audiatis, nullũ ex dictis meis uos fugiat. In qua mẽsura mensi fueritis, remetientur alij uobis: hoc est, qualẽ mensurã attẽtionis attuleritis, talis etiã utilitas uobis dabitur. Auditor eñ si attenderit quantũ potest, magnũ illi cõmodum deus dabit: sin remissus fuerit, iuxta eius remissionẽ & lucrũ imminuet. Illi enim dabitur, qui alacer est & diligẽs: ab eo autẽ qui segnis fuerit ac ignauus, tolleť etiã quod uidetur habere. Propter ignauiam enim extinguitur etiã parua scintilla quã habet, sicut per alacritatẽ redaccẽditur.

„ Et dicebat: Sic est regnum dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram,
„ ac dormiat, atq; ille exurgat die ac nocte, segesq; germinet, ac surgat in altum dum ne
„ scit ille. Vltro enim terra fructificat: primũ herbam, deinde spicã, postremo plenũ fru-
„ mentum in spica. Quum autem productus fuerit fructus, statim mittit falcem, quoniã
„ adest messis.] Regnũ dei, intellige dei propter nos incarnationẽ. Homo enim est ipse deus, qui propter nos factus est homo. Semen autem misit super terrã, euangelij prædicationẽ: illocq; proiecto dormit, hoc est ascẽdit in cœlos, attamẽ surgit nocte & die. *Deus excitat die ac nocte.* Nam quamuis deus dormire uideatur, excitat tamen: & nocte quidẽ, quando per tentationes in sui cognitionẽ nos suscitat: die uero, quando per suauia & iucunda nostrã uitam moderatur. Crescit autẽ semen ipso nescio: liberi enim arbitrij sumus. Et in uestra electione oportebit semen uel crescere, uel nõ. Neq; enim coacti & necessariò fructum afferimus, sed sponte, hoc est à nobisipsis: primum quidem herbam florẽtem ac D principiũ boni demonstrãtes, quando paruuli sumus, & nondũ ad mensurã Iesu Christi peruenimus: Deinde spicã proferimus, quando & contra tentationes consistere ualemus. Spica eñ & geniculis cingitur, & recte stat, & perfectior est ac turgida. *Quid per messem intelligẽdũ* Quando autem quis perfectum fructum attulerit, & affuerit messis, tunc falx, hoc est uerbũ dei, congregat fructum. Per messem intellige consummatioem seculi.

„ Et dicebat: Cui assimilabo regnum cœlorum? aut qua collatione conferemus illud?
„ Est sicut granũ sinapis, quod quum seminatũ fuerit in terra, minus est omnibus semi-
„ nibus quæ sunt in terra: & quum seminatũ fuerit, exurgit, & fit maius omnibus oleri-
„ bus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aues cœli nidificare. Et tali-
„ bus multis parabolis loquebatur eis sermonẽ, prout poterãt audire. Sine parabola ue
„ ro non loquebatur eis: seorsim aũt discipulis suis exponebat omnia.] Paruus quidem sermo fidei. Nam si credideris in Christũ, saluaberis. Vide qualis sermo: tale est & granum sinapis. Nam prædicatio missa super terram, dilatata est & creuit, ita ut uolatilia cœli, hoc est omnes sublimes scientia & sensu in ipso habitent. Quot enim sapiẽtes relicta sapiẽtia gentilium, in prædicatione requieuerũt? Maxima igitur fuit prædicatio, & magnos ramos fecit. Vnus enim apostolorũ ad Indiam, alius ad Rhomam, & alius in aliã partẽ terræ diuisi sunt ut rami. Dicebat aũt ad turbas in parabolis multis, iuxta habitudinem audientium compositis parabolis. Quoniã enim turba erat imperita & indocta: ideo mentionẽ facit grani sinapis, & herbæ & seminis, ut cognatis & consuetis nominibus doceat eos utile quiddã: uel excitet ut accedant & interrogent, & interrogando quæ ignorant, discant. Discipulis enim exponebat omnia, quoniam seorsim accedebant eum & interrogabant. Omnia autẽ soluebat, quæcunq; ut ignorantes rogabant: nõ enim simpliciter omnia, & quæ manifesta. Nam de his quæ dixerat eis interrogant, cætera enim manifesta eis erant, & ita omnia exponebat eis.

„ Et dicit illis in die illo quum facta esset uespera: Transeamus in ulteriorem ripam. Et
„ dimissa turba, assumunt eum ita ut erat in naui: sed & aliæ nauiculæ erant cũ eo. Et ori
„ tur procella uenti magna, & fluctus irruebãt in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat

ipse

A ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens,& excitāt eū,dicuntq́ꝫ illi : Præceptor,nō eſt ti
bi curæ quod perimus?Et excitatus increpauit uentū,dixitq́ꝫ mari: Tace,obmuteſce.
Et cōquieuit uētus,factaq́ꝫ eſt tranquillitas magna: & ait illis: Quid timidi eſtis adeò?
Qui fit ut non habeatis fiduciam? Et timuerunt timore magno,dicebantq́ꝫ inter ſeſe:
Quiſnam hic eſt,quia uentus & mare obediunt ei?] Aliter hæc enarrauit Matthæus,
aliter Marcus:nam quæ ille dixit diffuſius,hic in compendium contraxit:& ediuerſo,
quæ ille contractius,hic diffuſius dicit. Aſſumit igitur ſolos diſcipulos , qui futuri mi-
raculi ſpectatores eſſent. Porrò ne extollerētur, quod ipſos dimiſſis alijs aſſumpſerat,
& ut doceat ferēdas tentationes,relinquit eos procellis periclitari. Dormit autem,ut
maius appareat miraculum, quū prius turbati fuiſſent. Nam ſi uigilaſſet Chriſtus, &
facta fuiſſet tempeſtas,uel nō timuiſſent,uel nō oraſſent : proinde permiſit eos in me-
tum periculi incidere,quo uirtutem ipſius ſentirent manifeſtius. Quia enim uidebant
alijs beneficia dari,ſeſe autem nullo tali frui,periculum erat , ne fierēt negligentiores.
Itaq́ꝫ tempeſtatem oriri permittit. Porrò ſuper ceruical dormit , quod in naui erat, ni-
mirum ligneum. Excitatus uero, primū increpauit uentū (hic enim eſt,qui ferox red
diderat mare)deinde & mare. Diſcipulos autem increpauit,eo quod non habuerāt fi-
dem;Nam ſi fidem habuiſſent, credidiſſent utiq́ꝫ quod & dormiēs poſſet illos ſeruare
illæſos. Dicebant enim inter ſe: Quiſnam eſt hic?Adhuc enim de eo dubitabant. Cæ-
terū ſecundū quod ſolo præcepto mare ſedauit,& nō uirga ut Moſes mare: neq́ꝫ in uo
catione,ut Elizæus Iordanem : neq́ꝫ arca,ut Ieſus Naue, & propterea ſuper hominē
illis uidebatur. In eo autem quod dormiuit,rurſum eis homo uidebatur.

CAPVT V.

ET uenerunt traiecto mari in regionem Gadarenorū. Egreſſoq́ꝫ ei de naui,
ſtatim occurrit è monumentis homo ſpiritui obnoxius immundo, qui do
micilium habebat in monumentis: & neq́ꝫ catenis quiſquam poterat eum
ligare, propterea quod quum ſæpe cōpedibus & catenis uinctus fuiſſet,
diſcerptæ eſſent ab illo catenæ,& compedes eſſent cōminutæ,neq́ꝫ quiſq́ꝫ
ualuiſſet eum domare:& ſemper die ac nocte in mōtibus & monumentis erat clamās,
& concidens ſeipſum lapidibus?] Probatiora exemplaria habent,in regionē Gerge-
B ſenorum. Igitur Matthæus duos dicit dæmonio agitatos, Marcus & Lucas unum, Matth. 8.
atrociorem in medium proferentes. Venit igitur qui dæmonio agitabatur , confitens Luce 8.
illum eſſe filium dei. Quoniam in naui dubitabant diſcipuli , quantus hic eſſet , maio-
ris fidei fit teſtimonium à gentibus,quas per dæmones intelligo. Habitabat autem in
ſepulchris,uolens hominibus malam opinionē inferre,quod morientium animæ dæ-
mones fiant:quod abſit,ut quis credat.

Quum uidiſſet autem Ieſum eminus,cucurrit & adorauit eum,& clamās uoce ma-
gna,dixit:Quid mihi tecū eſt Ieſu,fili dei altiſſimi?adiuro te per deum,ne me torque-
as. Dicebat enim illi:Exi ſpiritus immunde ab homine. Et interrogabat eū:Quod ti-
bi nomen eſt?Et reſpondit,dicens ei:Legio mihi nomē eſt,quia multi ſumus. Et de-
precabatur eum multū,ne ſe emitteret extra regionem.] Tormentū ſuum putant dæ-
mones,ſi cogantur exire ab homine:ideo dicūt,Ne torqueas, hoc eſt ne educas nos è
habitaculo noſtro,hoc eſt homine. Sed & aliter exiſtimabant,q̃d propter grauia quæ
attētaſſent,nō ultra paſſuros eſſet ipſos,ſed mox ſupplicijs traditurus:idcirco & orāt,
ne ſe torqueat. Interrogat autem illum dominus , non ut ipſe diſcat, ſed ut alij diſcant
multitudinem dæmonorū qui in illo erant. Quandoquidē unus apparebat eſſe,oſten-
dit Ieſus cum quot inimicis miſerabilis homo ille certarit.

Erat autem ibi iuxta montem grex porcorum magnus paſcens , & deprecabantur
eum omnes dæmones,dicētes:Mitte nos in porcos,ut in eos introēamus. Et permiſit
eis ſtatim Ieſus. Et egreſſi ſpiritus immūdi,ingreſſi ſunt in porcos . Et ferebatur grex
per præceps in mare. Erant aūt fermè bis mille,& ſuffocati ſunt in mari. Porrò qui pa
ſcebant porcos fugerunt, & renunciauerūt in ciuitatē, & in agros.] Dæmones orant

C dominum, ne mitteret ſe extra regionem, ſed in greges porcorum, Qui hoc permiſit. Quia enim certamen eſt uita noſtra, uoluit dominus extra hãc uitã dæmones eſſe, ut certantes nobiſcum nos probatiores commonſtrarent. Permitrit autem illis intrare in porcos: ut diſcamus quod ſicut nõ pepercerũt porcis, ita neq; illi pepercíſſent, niſi eũ diuina uirtus cuſtodiſſet. Diſce autem quod neq; in porcos habẽt poteſtatem, & multo minus in homines, niſi permitat deus. Obſerua autẽ, quod & in homines, qui porcorum more uiuunt, & in luto uoluptatum uerſantur, ingrediũtur dæmones, & mittunt illos præcipiti perditione in mare huius uitæ, ut ſuffocentur.

Et egreſſi ſunt ad uidendum quid eſſet quod acciderat: & ueniunt ad Ieſum, & uident illum qui à dæmonio uexabatur, ſedentem ac ueſtitum, & ſanæ mẽtis, qui habuerat legionem, & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui uiderant, qualiter accidiſſet ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum, ut diſcederet de finibus ipſorum. Et quũ ingreſſus eſſet nauim, rogabat illũ qui fuerat à dæmonio correptus, ut eſſet cum illo. Ieſus autem nõ permiſit eum, ſed ait illi: Abi in domum tuã ad tuos, & annũcia illis quanta tibi dominus fecerit, & miſertus ſit tui. Et abijt. Et cœpit prædicare in Decapoli, quanta ſibi feciſſet Ieſus: & omnes mirabãtur.] Exierũt igitur uiri illius ciuitatis ad Ieſum ſtupefacti miraculo: & quũ audiſſent, timuerunt magis. Idcirco & Ieſum rogant, ut egrediatur è finibus ipſorum. Timuerant enim, ne quando & maius quiddã patiantur. Qui enim perdiderãt porcos, in perditione dolentes precantur, ut abeat dominus. Cæterum is qui dæmonio agitatus erat, orabat illũ ut cum ipſo eſſet: timebat enim, ne ſi quando dæmones eum inueniſſent ſolum, iterũ ſe adirent. At dominus dimiſit eum in domum eius: oſtendens ei, quod licet ipſe nõ aſſit, nihilominus tamẽ uirtus ſua, & uiſitatio cuſtodiat eũ, inſuper ut & alios lucretur, qui ipſum uiſuri eſſent. Et ecce prædicare cœpit, & omnes mirabantur. Vide aũt quàm alienus à faſtu dominus: nõ dixit, annuncia quæ tibi feci: ſed, quæ tibi fecit dominus. Sic & tu
D quando bonum quid facturus es, ne tibiipſi, ſed domino factum tribuas.

Et quũ traiecíſſet Ieſus naui rurſus in ulteriorẽ ripam, conuenit turba multa ad eũ, & erat circa mare. Et ecce uenit quidã principum ſynagogæ, nomine Iairus: & quũ uidiſſet eum procul, pròcidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multũ, dicẽs: Filiola mea in extremis eſt, oro ut uenias, & imponas illi manus, ut ſalua ſit et uiuat. Et abijt cum illo, & ſequebatur eum turba multa, & comprimebãt eum. Et mulier quædam, quæ fuerat obnoxia profluuio ſanguinis annos duodecim, fueratq; multa perpeſſa à cõpluribus medicis, & inſumpſerat omnia ſua, neq; quicquam adiumẽti ſenſerat, ſed magis in deterius uenerat: quũ audiſſet de Ieſu, uenit in turba à tergo, & tetigit ueſtimentum eius, dicebat enim: Si uel ueſtimenta eius tetigero, ſalua ero. Et cõfeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis eius: & ſenſit corpore, quod ſanata eſſet à flagello.] Poſt miraculum quod in dæmoniaco actũ, aliud operatur dominus ſuſcitando filiã principis ſynagogæ, tũ propter Iudæos qui ſciebãt quod fiebat. Dimidiatã aũt fidem habebat uir ille. Fidelis enim erat, eo quod procidebat ad pedes Ieſu: ſed quia & obſecrabat, ut ueniat, nõ quantã oportebat præ ſe fidẽ ferebat. Debebat eñ dicere, Dic uerbo. Obiter autẽ iturus dominus curat mulierem ſanguinis profluuio laborãtem. Fideliſſima erat mulier hæc, eo quod & à ueſtibus utilitatem ſe aſſequi credebat. Et idcirco etiam ſanatur. Intelligas autẽ hæc etiã de humana natura, quæ ſanguinis profluuio laborat. Scaturit enim in ea peccatum, quod mors eſt animæ, & ſanguinẽ animæ noſtræ effundit. A multis enim medicis, hoc eſt ſapientibus huius mũdi, ſed & à lege, & à prophetis nõ potuit curari. Tetigit autem ueſtem Chriſti, hoc eſt carnem eius, & ſanata eſt. Qui credit eum eſſe incarnatum deum, is eſt qui tangit ueſtimentum eius.

Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo cognoſcẽs uirtutẽ ex ſeſe prodiſſe, cõuerſus in turba, aiebat: Quis tetigit ueſtimenta mea? Et dicebãt ei diſcipuli ipſius: Vides turbam undiq; prementẽ te, & dicis: Quis me tetigit? Et circumſpiciebat, ut uideret eã quæ hoc fecerat. Mulier uero timens ac tremens, ſciens quod factũ eſſet in ſe, uenit & accidit ei, dixitq; ei omnem ueritatem. Ille autẽ dixit ei: Filia, fides tua te ſeruauit, uade cũ pa-

ce, &

A ce,& esto sana à flagello tuo.] Egreditur uirtus à Christo, nõ à loco in locum transiens, sed manens immota in Christo, cõmunicatur & alijs: quemadmodũ & doctrinæ à docentibus sunt, & discentibus traditur. Vide autẽ quomodo turbæ quidẽ comprimant, & ex eis nullus illum tetigerit: cõtrà illa quæ non premebat, illũ tetigerit. Mysterium hic quoddãdiscimus, quod nullus ex his qui turbulẽto sunt animo, tãgit Christum, sed solum premit eũ. Qui aũt nõ premit Iesum, neq; turbato est animo, ille tangit eum. Sed quãobrem dominus manifestat mulierem? primũ quidem, ut fidem mulieris glorificet: deinde, ut & archisynagogum animet, quod & eius filiam sit sanaturus. Ad hæc, ut mulierẽ à magno metu liberet. Etenim timebat mulier, utpote quæ sanitatẽ furtim abstulerat: idcirco & euãgelista dicit, tremẽs & timens. Venit igitur dominus, non dixit, Ego te seruaui: sed, fides tua. Proinde uade in pacem, hoc est in requiẽ: ut sit hæc sentẽtia, Abi, & quieta esto, quæ hactenus fuisti in mœrore & dolore.

Adhuc eo loquente ueniunt à principe synagogæ, qui dicerẽt: Filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrum? Iesus aũt protinus audito sermone qui dicebat, ait principi synagogæ: Ne timeas, tantummodo crede. Et nõ permisit ut quisquàm se sequeretur, præter Petrũ, & Iacobum, & Ioannem fratrẽ Iacobi. Et uenit in domum principis synagogæ, uidetq; tumultum, ac flẽtes & eiulãtes multum: & ingressus, ait illis: Quid tumultuamini & ploratis? puella nõ est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse uero eiectis omnibus, assumit patrẽ & matrem puellæ, & eos qui cum ipso erãt. Et ingreditur eò ubi puella iacebat, & apprehensa manu puellæ, ait illi: Tabitha, cumi: quod est, si quis interpretetur: puella, tibi dico, surge. Et cõfestim surrexit puella & ambulabat. Erat ẽm annorum duodecim, & obstupuerũt stupore magno. Et præcepit illis uehemẽter, ne quisquàm id sciret: & iussit ut daretur illi q̃d ederet.] Familiares principis synagogæ arbitrabant̃ Christum esse ex doctoribus quendã, propter ea obsecrabãt, ut ueniret & oraret super puellam: & quia tã mortua erat, putauerunt

טליתא קומי *Syriacum.*

B ultra nõ opus esse, eo quod mortua esset: sed ille partem animat, & inquit: solum crede. Nõ permittit autẽ ullum alium esse comitem, quàm tres discipulos. Neq; enim Iesus humilis, ad ostentationẽ quippiã uult facere. Dicente aũt eo, Non mortua est puella, sed dormit: derident, ne possint postea dicere, quod in excessu mẽtis correpta fuerit, & nõ fuerit miraculũ eam suscitare: unde deriserunt eum, q̃d diceret illã non mortuam, sed dormire. Manũ uero apprehendit, ut uirtutẽ ei imponat. Et iubet ut detur ei q̃d comedat: quo certius credatur resurrectio uere, & nõ apparenter tantũ facta.

CAPVT VI.

Et egressus est illinc, uenitq; in patriam suam, & sequuntur eum discipuli sui. Quumq; adesset sabbatũ, cœpit in synagoga docere: multiq; audientes obstupuerunt, dicẽtes: Vnde huic hæc? & quæ est sapientia, quæ data est illi? & uirtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? Nónne hic est faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi, & Iose, & Iuda, & Simonis? Nónne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et offendebantur per eum.] Ascendit ad patriam, non ignorãs se contemptum iri: sed ne in posterum dicere queãt, si uenisset. Reprehendebat autem & inuidã illorum mentem. Oportebat sane magis gloriari de domino, qui suam patriam ita ornaret & doctrina, & miraculis: atqui ipsi despexerunt illũ ob humilitatem generis: tam atrox malum est inuidia. Semper enim obscurat bona, nec illa ab inuidis uideri sinit. Et nunc multi quosdam quasi ignobiles arguunt, qui tamen omni bonore digni sunt: qui sanè haud bene sentiunt, & neutiquàm generose. *Inuidia.*

Dicebat autem illis Iesus: Non est contemptus propheta, nisi in patria sua, & inter cognatos, & in familia sua. Et nõ poterat ibi uirtutem ullam ædere, nisi quod paucos infirmos, impositis manibus sanauit, ac mirabatur propter incredulitatem illorum.] In genere dicit dominus omnes prophetas contẽptos in patria sua, & in domo sua, & inter cognatos suos. Nam si nobiles habent amicos, inuident illi eis, & propterea contemnunt: sin autem ignobiles, iterum propter ignobilitatem cõtemptui habent. Non *Contemptus prophetarum in patria.*

C potuit igitur illic uirtutes facere, non quod ipſe infirmus eſſet, ſed quod illi increduli.
Parcit igitur eis nõ faciendo ſigna, ne ſigna ſint eis ad maiorẽ condemnationem, neq;
ſic credẽtibus: & idcirco facit illic uirtutes. Vel aliter: In uirtutũ operationibus opus
eſt eius qui facit uirtute, & eius qui ſuſcipit fide. Quia autem illic defuit alterum, nem
pe ſanandorum fides, non potuit illic ſignum facere Ieſus. Ita enim intelligere debe-
mus, non potuit, id eſt, non capaces erant.

Et obambulabat per uicos undiq; circumiacẽtes docẽs. Et accerſit duodecim, cœ
pitq; eos emittere binos, ac dabat illis poteſtatẽ aduerſus ſpiritus immundos. Et præ-
cepit illis, ne quid tollerent in uiam, niſi uirgam tantum: non peram, nõ panem, nõ in
zona æs, ſed calciarẽtur ſandalijs, & ne induerẽtur binis tunicis. Et dicebat eis: Vbi-
cunq; introieritis in domum, illic manete donec exeatis illinc. Et quicunq; nõ recepe-
rint uos, neq; audierint uos, exeuntes illinc, excutite puluerem qui eſt ſub pedibus ue
ſtris, in teſtimoniũ illis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrhis
in die iudicij, quàm ciuitati illi.] Nõ in ſolis ciuitatibus docebat dominus, ſed & in
uicis: ut nos diſcamus paruas nõ deſpicere, neq; ſemper magnas quærere ciuitates:
ſed & in cõtemptis oppidulis prædicemus, ſeminando ſermonem. Non ſolus aũt ipſe
docet, ſed & duodecim mittit binos, quo & alacriores ſint. Nam ſi unũ miſiſſet, fuiſſet
unicus ille minus alacris: iterum ſi plures quàm duo, nõ ſuffeciſſet numerus in plures
Eccles. 4. pagos. Duos igitur mittit: meliores eñ ſunt duo quàm unus, dicit Eccleſiaſtes. Prohi
bet autem eis quippiam tollere, uel peram, uel æs, uel panem: docens per hæc illos à
diuitiarũ ſtudio eſſe debere alienos, & quod his qui illos uident grati ſint futuri, quũ
agnouerint paupertatem tantam, eo quod nihil habeant. Quis eñ uiſo apoſtolo, qui
neq; peram, neq; panem, qui maxime neceſſarius eſt, tollat, non bene afficeretur, & ſe
Apoſtoli propter γαστριμαργίαν in una domo manere iuſſi. ad diuitiarum contemptũ pararet? Porrò in una domo eos manere iubet, ne uidean-
tur propter gaſtrimargiam inconſtantes eſſe, ab alijs ad alios tranſeuntes. Apud illos
aũt qui eos nõ accipiunt, iubet ut excutiãt puluerem, demonſtrãtes quod longã uiam
propter illos uenerint, & nihil profuerint: uel quod nihil ab eis acceperint, & ne pul-
uerem quidem, quem etiam ipſum excuſſerint: ita ut hoc ſit in teſtimonium illis, hoc
D eſt, in reprehenſionem. Amen eñ dico uobis, quod tolerabilius erit Sodomis & Go-
morrhis in die iudicij, quàm his qui nõ ſuſceperint uos. Sodomitæ enim puniti in hoc
ſeculo, leuius in alio ſeculo punientur. Inſuper illis non ſunt miſſi apoſtoli: ij uero apo
ſtolos non ſuſceperunt: merito igitur grauius hi quàm illi punientur.

Et egreſſi prædicabant, ut reſipiſcerent: & dæmonia multa eijciebant, & ungebãt
oleo multos ægros, & ſanabãt.] Quod unxerint oleo apoſtoli, ſolus Marcus narrat,
Iaco. 5. quod & frater domini Iacobus in catholica epiſtola dicit: Infirmatur quis inter uos,
Oleum. aduocet ſeniores eccleſiæ, & orent ſuper illum, ungentes eum oleo. Eſt igitur oleum
& ad labores utile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, ſignificatq; miſericor
diam dei, & gratiam ſpiritus, per quam à labore liberamur, & lucem ac gaudium, hi-
laritatemq; ſpiritualem accipimus.

Et audiuit rex Herodes (innotuerat eñ nomen eius) dicebatq;: Ioannes ille qui ba
ptizabat, reſurrexit à mortuis, & propterea uirtutes agũt in illo. Alij dicebant: Elias
eſt, alij uero dicebãt, propheta eſt, uel tanquam unus ex prophetis. Quũ audiſſet autẽ
Herodes, ait: Cui ego præcidi caput, Ioannes iſte eſt, ipſe ſurrexit à mortuis.] Hic
Herodes. Herodes fuit filius eius, qui pueros occiderat: & licet tetracha eſſet Herodes, eum ta-
men regẽ dixit, ſimpliciter uſus nomine. Igitur ille quum audiret miracula domini, &
ſciẽs quod immeritò & abſq; cauſa iuſtũ Ioannẽ occidiſſet, ſuſpicatus quod ſurrexiſ-
ſet à mortuis, & per reſurrectionẽ in ſe uirtutẽ accepiſſet operãdi miracula. Ioãnes eñ
prius nullũ miraculũ fecerat. Herodes aũt putabat ſignorũ operationẽ ei ex reſurre-
ctionis uirtute adueniſſe. At alij dicebãt, Elias eſt: reprehendit enim multos, ut quũ di
ceret: O incredula natio. Herodes aũt timebat, adeò miſer erat, ut & mortuũ timeret.

Nam ipſe Herodes miſſis ſatellitibus manus iniecerat in Ioannem, & uinxerat eũ
in carcere propter Herodiadem uxorẽ Philippi fratris ſui, quia duxerat eam uxorem.

Dicebat

A Dicebat eñ Ioannes Herodi: Nõ licet tibi habere uxorẽ fratris tui. Herodias autem inſidiabatur illi, uolebatq; occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, ſciens eum uirum iuſtum ac ſanctum, & obſeruabat eum, auditoq; eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.] Interſerit hoc loco Marcus narrationẽ de morte Ioãnis baptiſtæ, occaſione ſumpta. Dicunt autẽ quidam, quod Herodes rapuerit Herodiadem uiuẽte Philippo, & quod reprehenſus fuerit ut præuaricator, qui abduxerit uiuẽtis fratris uxorem. Alij autem, quod mortuus quidẽ fuerit Philippus, reliquerit autem filiolã: & quum filiam reliquerit, nõ debebat Herodes uxorẽ fratris ducere, etiam poſt mortem. Lex enim tũc iubebat fratrem fratris uxorem ducere, quum non ſupereſſet puer: nunc autem illi erat filia, illegitimæ igitur erant. Vide autem quid faciat amoris rabies, & quantum ualeat. Ecce enim Herodes Ioannem, quem in tanto honore & reuerentia obſeruabat, ut libidini ſatisfiat, contemnit.

Et quũ dies opportunus accidiſſet, quũ Herodes in natalicijs cœnã faceret primatibus ac tribunis, & primoribus Galilææ, quumq; introiſſet filia ipſius Herodiadis, ac ſaltaſſet, placuiſſetq; Herodi, ac ſimul accumbẽtibus, rex ait puellæ: Pete à me q̃d uis, & dabo tibi. Et iurauit illi: quicquid à me petieris, dabo tibi uſq; ad dimidium regni mei. At illa egreſſa, ſtatim dixit matri ſuæ: Quid petam? Illa uero dixit: Caput Ioannis baptiſtæ. Et ingreſſa ſtatim cũ feſtinatione ad regẽ, petiuit dicẽs: Volo ut protinus des mihi in lance caput Ioãnis baptiſtæ. Et dolore affectus rex, propter iuſiurandum, eosq; qui ſimul accũbebant, noluit eã reijcere. Et cõfeſtim rex miſſo ſpiculatore iuſſit inferri caput eius. At ille abijt ac decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in lance, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri ſuæ. Quo audito, diſcipuli eius uenerũt, & ſuſtulerũt cadauer eius, poſueruntq; illud in monumẽto.] Mira colluſio. Saltat per puellã diabolus: fit iuſiurandũ impium & nephariũ, imò ſtultum. Nequã autẽ mulier dicit: Da mihi protinus, hoc eſt, ſtatim hac hora. Inſipiens uero & a-

E more captus Herodes, iuſiurandũ implet, & iuſtum propter illud occidit. Oportebat hic periurũ fieri, & non tã abominabile facinus perpetrare. Non eñ ubiq; honeſtum, ſeruare quod iuraris. Spiculator miles carnifex eſt, deputatus in hoc ut occidat. Cadauer, id eſt corpus. Poſtquam eñ detruncatũ eſt caput, corpus q̃d decidit, cadauer dicitur. Accipere hoc potes & ſpiritualiter. Herodes eñ dicitur populus pelliceus Iudæorum. Duxit autẽ uxorem, uanam & ementitam gloriam, cuius filia adhuc ſaltat & tripudiat apud Iudæos, nempe ſcripturarum cognitio, qua ſeducunt. Videntur enim ſibi cognoſcere ſcripturas. Veruntamen non ſic habet res. Nam Ioannem detruncarunt, hoc eſt, propheticum ſermonem, & abſq; capite, hoc eſt Chriſto, illum habent.

Periuriũ fieri quando liceat, quando non.

Herodes.

Et congregantur apoſtoli ad Ieſum, ac renunciauerunt ei omnia, & quæ egiſſent, quæq; docuiſſent. Et ait illis: Venite uos ſoli ſeorſim in deſertum locũ, & requieſcite puſillum. Erant enim qui uenirent & abirent multi, ac ne cibum quidem capere uacabat. Et abijt in deſertũ locũ nauigio ſeorſim. Et uiderũt eos abeũtes, turbæ: & agnouerunt eũ multi, & itinere pedeſtri ex omnibus ciuitatibus cõcurrerunt illuc, & præuenerunt eos, conueneruntq; ad illum.] Apoſtoli poſtquàm prædicauerũt, congregantur apud Ieſum: ut & nos diſcamus, ſi quando in miniſterium mittamur, ne nos totos ab eo qui mittit abripiamus, ſed illum ſciamus caput, & ad illũ redeamus, annunciemusq; ei omnia quæ uel docuimus, uel fecimus. Neq; eñ ſatis eſt ſi doceamus, niſi & fecerimus. Quieſcere autẽ facit Chriſtus diſcipulos, ut ſciant prælati, laborantes in uerbo & doctrina, dignos quibus detur ſua quies, & nõ ſemper intendant laboribus. Porrò in locum deſertum ſecedit, ut inanis gloria uitet: ſed neq; eo loco latere poteſt quærentes. Adeò autem uigilabãt illi, ne ſe effugeret, ut & præuenerint apoſtolos, & abierunt in locum ubi Chriſtus quietem habiturus erat. Sic & tu præueni Ieſum, ne expectes, ut ille te uocet, ſed præcurre, & tu magis illum præuenito.

Et egreſſus uidit turbã multam Ieſus, & affectu miſericordiæ tactus eſt erga eos: quia erant uelut oues nõ habentes paſtorem. Et cœpit illos docere multa: & quũ iam multum tẽporis præteriſſet, acceſſerunt ad illum diſcipuli eius, dicentes: Deſertus eſt

C locus,& iam multum temporis est,dimitte illos, ut abeant in circumiacētes uillas ac uicos,emantq́ sibi panes:nam quod edant,nō habent. At ille respōdens,ait illis:Date illis quod edant. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denarijs panes,& demus illis quod edāt. At ille dicit eis: Quot panes habetis?Ite & uidete. Et quū cognouissent dicunt:Quinq;, & duos pisces.Et præcepit illis,ut accumbere facerēt omnes,distributis conuiuijs in uiridi gramine. Et discubuerūt diuisi in areolas centeni & quinquageni.] Pharisæi quum essent pestilētes ac rapaces,non pascebant populum,sed deuorabant:propterea relictis illis,ad Christum uerū pastorem turbæ congregātur, unde & ipse alimoniam eis suppeditat: & primū utiliorem & honestiorē,nempe uerbum suū,deinde & corporalem. Vide aūt discipulos,quomodo in misericordia proficiāt.Misericordia enim moti erga turbas,accedunt ad Christum, & pro illis orant. Dominus autē tentans & probans,num suam agnoscerent uirtutem,quod possit illas alere,ait:Date illis uos ut edant.Illi aūt & arguerūt eum,ut ignorantem quanta laborarent rerū penuria,& quanta populi esset multitudo. Nōnihil enim grauati animo dicebāt:Emamus ducentis denarijs panes,& demus illis ut edant. Deniq; recumbere facit omnes in fœno separatos:hoc est enim distributis conuiuijs, id est diuersis mēsis,qđ iterū designat,dū dicit,diuisi in areolas,hoc est,multas partes & sectiones. Areolæ enim dicūtur uariæ sectiones in hortis, in quibus plantātur uaria holera. *Areolæ*

Et quum accepisset quinq; panes & duos pisces,sublatis in cœlū oculis benedixit, ac fregit panes,deditq́ discipulis suis,ut apponerēt illis: & duos pisces diuisit omnibus.Et comederūt omnes,ac saturati sūt,& sustulerūt fragmentorū duodecim cophinos plenos & de piscibus.Et erāt qui comederant panes,quinq; millia uirorum.]

Qui cibum à diabolo petāt Suspicit in cœlum,partim nos docēs à deo petere cibum,& non à diabolo:id quod faciunt,qui iniustis prædijs uiuunt:partim mōstrans turbis,se non esse aduersariū deo, quem inuocabat.Porrò discipulis dat,ne miraculi obliuiscātur,quia suis manibus tenuissent panes.Residui aūt sunt duodecim cophini, eadē de causa,ut suis quisq; humeris unū gestantes,memoria rem seruarent. Virtutis aūt magnitudo indicatur,qđ non solum illi pascunt,sed & multa relinquūtur residua.Moses enim, quamuis manna de disset,sed pro singulorū usu:nam quod supererat,uermiculis scaturiebat.Elias quoq; uiduam pascens,suppeditabat quātū satis erat.Iesus aūt ut dominus, etiam residua facit. Et hæc quidē iuxta historiam. Verum iuxta anagogen: Quinq; panes,sunt libri Mosis,q quinq; sunt,Genesis,Exodus,Leuiticus,Numeri,& Deuteronomiū. Duo autē pisces,piscatorum libri,Apostolus & Euangelium.Illis enim pascuntur quinq; nostri sensus,qui per quinq; millia signātur. Verū non possunt omnia edere,sed multa residua relinquūt,quæ apostoli gestare possūt.Nā difficiliores sensus legis & euangeliorum,nos quidem quinq; sensibus seruientes non portamus,sed apostoli.

Exod.16. *3.Regum 17.* *Quinq; panes* *Duo pisces.*

Et statim coēgit discipulos suos cōscendere nauim,ut præcederent transmisso mari Bethsaidam,dum ipse dimitteret turbā.Et quum dimisisset eos,abijt in montem ad orandū.Et quum uespera aduenisset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra, uiditq́ eos laborantes in remigādo.Erat enim uentus cōtrarius eis.At circa quartam uigiliā noctis uenit ad eos,ambulans super mare,& uolebat præterire eos. At illi ut uiderunt eum ambulantem super mare,putauerūt spectrum esse,& exclamauerunt. Omnes enim uidebant eū,& cōturbati sunt:& statim loquutus est cū eis,dixitq́ eis: Confidite,ego sum,ne terreamini.Et ascendit ad illos in nauim,& cōquieuit uentus. Et uehementer supra modum intra sese stupebant & admirabantur.Nō enim intellexerant de panibus:erat enim cor eorum obcæcatum.] Cogit discipulos.Nolebant enim auelli ab eo,sed ui separabātur:partim propter amorē erga illum, partim quod dubitabāt quomodo nam ad ipsos rediret,quum abesset nauis. Dimissis itaq; turbis, ascendit in montē,ut oraret seorsum,Quiete enim & tranquillitate opus habent preces. Cæterum discipulos tentari permittit,ut discāt patientiam.Nam propterea non statim illis assistit,sed tota nocte sinit in tempestate esse,ut doceat fortes esse,& non in principio tentationū sperandam requiē. Obserua & aliud, quod daturus finem rerū difficultatibus

A difficultatibus, in maiorem illos terrorem adducit. Viso igitur illo clamauerūt turbati
tanquàm in phantasmate: & statim per uocem succurrit eis, dicēs: Ne terreamini. De-
inde & per ingressum in nauim, maiorem illis securitatem parit. Cōfestim enim con-
quieuit uētus. Magnum autem miraculum, ambulare super mare: & quum esset tan
ta tēpestas, tamq́ contrarius uentus, miraculi incremētum erat. Apostoli autem quū
non intellexissent de panibus, ex hoc miraculo in mari intellexerunt. Videt sanè Chri
stus & propter hoc permisisse illos tentari, ut quoniam à panibus eum nō cognouis-
sent, notitiam à mari perciperent.

Et quum traiecissent, uenerunt in terrā Genezareth, & applicuerunt in portum.
Quumq́ egressi essent de naui, cōtinuò agnouerunt eū, ac percurrētes totam undiq́
regionē illam, cœperunt in lectis eos qui male habebāt circunferre, quum audissent
eum illic esse: & quôcūq́ introisset in uicos, aut ciuitates, aut in uillas, in plateis pone
bant infirmos, & deprecabant eum, ut uel fimbriam uestimēti eius tangerēt: & quot-
quot tangebant eum, salui fiebant.] Aliquāto tempore, ut uidetur, peregrinatus est
dominus in loco illo, eo quod euāgelista dicit: Quum agnouissent illū, attulerunt in-
firmos. Non eñ in domos ipsum uocabant, sed ipsi afferebant eos qui male babebāt,
obsecrantes ut illis uel fimbriā uestimenti tangere liceat. Nā miraculum quod in mu
liere, quæ sanguinis ꝓfluuio laborabat, ad omniū aures peruenerat, fidemq́ auxerat.

CAPVT VII.

ET cōueniunt ad eum pharisæi, & quidam de scribis qui uenerāt à Hiero
solymis: & quū uidissent quosdā ex discipulis eius cōmunibus manibus,
id est illotis, edere panes, incusabāt. Nam pharisæi & omnes Iudæi, nisi
cubitaliter lauerint manus, nō capiunt cibum, tenētes instituta maiorū:
& à foro uenïētes, nisi loti fuerint, nō comedunt. Et alia multa sunt quæ
B susceperunt seruanda, nēpe lotiones poculorū & urceorū, & æramentorum, & lecto-
rum. Deinde interrogant eum pharisæi & scribæ: Quare discipuli tui nō ambulant iu
xta traditionē seniorum, sed illotis manibus edunt panē?] Discipuli domini docti so
lam uirtutē amplexari, & in aliis non esse superstitiosos, illotis manibus comedebant
simpliciter & absq́ curiositate. Pharisæi autē quærentes cōuicij occasionem, illud re-
prehendunt: necq́ reprehēdunt illos ut transgrediētes legem, sed traditiones seniorū.
Non eñ in lege scriptū, Lauandum cubitaliter, hoc est usq́ ad cubitū. Cubitaliter eñ Πυγμῇ.
dicitur à cubito usq́ ad extremos digitos. Sed hoc erat à senioribus traditum.

At ille respondens, dixit eis. Bene uaticinatus est Esaias de uobis hypocritis, sicut
scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorū lōge est à me: inuanum Esaie. 29.
autem me colunt, docētes doctrinas, præcepta hominū. Nam omisso præcepto dei,
tenetis constitutiones hominum, ablutiones urceorum & poculorū, aliaq́ similia his
facitis multa. Et dicebat illis: Bene, reiicitis præceptū dei, ut constitutionē uestrā ser- Exodi. 20.
uetis. Moses enim dixit: Honora patrē tuum & matrem tuam. &, Qui maledixerit pa Deut. 5.
tri uel matri, morte moriat. Vos autē dicitis: Si dixerit homo patri uel matri, corban: Leuit. 20.
quod est, donum quodcunq́ ex me, in tuum cedet commodum: & præterea nō sinitis
eum quicquàm facere patri suo aut matri suæ, & irritum facitis uerbum dei per cōsti-
tutionem uestram quam tradidistis. Et similia huiusmodi multa facitis.] Vt grauius
arguat dominus Iudæos, adducit & prophetam à quo taxant. Illi enim discipulos ar-
guebant, quod seniorum traditiones præuaricati essent, dominus aūt eis impingit cri
men lōge grauius, quod Mosis legem præuaricarent. Lex eñ dicit: Honora patrem Corban.
& matrem: Vos autē docetis pueros, ut dicant ad parentes, corban: hoc est, donū &
oblatum deo, quod quæris ex me. Pharisæi enim uolētes deuorare ea, quæ erant ple-
beiorum, docebāt pueros, si quid haberent, uelut peculium, & quærerēt parentes, di-
cerent: Iam cōsecraui hoc deo: ne ultra quærant iam oblatū domino. Igit sic decipie-
bant pueros, & simul persuadebant eis, ut consecrarēt deo quæ haberent: quo paren-
tes faciebant contemni: ipsi autem deuorabant deo sacrata. Propterea arguit eos do-

C minus,quod propter lucrum transgrediantur legem dei.
Et quum aduocasset ad se totã turbã,dicebat illis:Audite me omnes,& intelligite.
Nihil est extra hominẽ introiens in eum, quod possit eum inquinare, sed quæ de ho-
mine procedunt,illa sunt quæ inquinant hominem. Si quis habet aures ad audiendũ,
audiat. Et quum intrasset in domũ, semotus à turba, interrogabãt eum discipuli eius
de similitudine. Et ait illis: Adeò & uos intelligẽtia caretis? Nondũ intelligitis,quod
omne foris introiens in hominẽ,nõ potest eum inquinare,quia non intrat in cor eius,
sed in uentrẽ,& in secessum exit, repurgans omnes escas? Dicebat autem: Quod ab
homine exit,illud inquinat hominẽ. Ab interioribus enim de corde hominum, malæ
cogitationes ꝓcedunt,adulteria, stupra,homicidia, furta,auaritiæ, fraudes,dolus, im
pudicitia,malus oculus,blasphemia,sũpbia stultitia: omnia hæc mala ab internis pro
cedunt,& coinquinant hominẽ.] Dominus docens homines,quod ciborum obser-
uationes quas lex prohibet,nõ debeamus corporaliter intelligere: incipit hoc loco le
gis mẽtem aperire,dicẽs, Nihil quod ingreditur,posse cõmunẽ facere,hoc est inqui-
nare quempiam,sed ea quæ egrediũtur de corde: illa eñ sunt quæ inquinãt:& enume
rat ea. Oculũ malũ inquit,uel intemperantiã,uel inuidiam. Etenim inuidus oculum
malum & fascinũ immittit in eum cui inuidet. Et intemperans per oculum uidẽs,ma-
Blasphemia. lum cõmunicat. Blasphemiam autẽ dicit conuicium in deum: ut si quis dicat, Non est
Superbia. prouidentia: unde & superbiã adijcit. Superbia enim est quasi contemptus dei,quan-
Stultitia. do quis bonũ operatur, & hoc nõ asscribit deo, sed propriæ uirtuti. Stultitia aũt con-
uicium est in homines. Omnes illæ affectiones coinquinant animã, scaturiũtq́ ex illa,
& egrediuntur. Cæterũ turbæ obscurius loquutus est deus, idcirco & dicebat: Qui ha
bet aures audiendi,audiat, hoc est intelligat. Apostolis autẽ profundius quiddam di-
Parabola. cere dominum existimarunt. Et accedũt,& interrogant de parabola,hoc est obtene-
brato & obscuro sermone. Parabola enim sermo est tenebrosus. Et primũ quidẽ in-
D crepauit,dicens: Siccine & uos sine intellectu estis? deinde soluit quod angebat.
Et quum inde surrexisset,abijt in confinia Tyri & Sidonis:& ingressus domum,ne
minẽ uoluit scire,nec potuit latere. Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filiola
habebat spiritũ immundũ,uenit & accidit ad pedes eius,erat enim mulier Græca Sy-
rophœnissa genere,& rogabat eum,ut dæmonium eijceret de filia sua. Iesus autẽ di-
xit illi: Sine prius saturari filios: nõ est enim honestum,sumere panẽ filiorum,& pro-
ijcere catellis. At illa respondit,& dicit illi: Etiã domine,nam catelli quoq; comedunt
sub mẽsa de micis filiorum. Et ait illi: Propter istum sermonẽ uade, exijt dæmonium
à filia tua. Et quum abijsset domum suã,reperit dæmonium exisse, & filiam iacentem
super lectũ.] Postquam de cibis loquutus est dominus,& uidit incredulos Iudæos,
transijt in Gentilium fines. Nam quũ increduli essent Iudæi,salus futura erat Gentiũ.
Et ipse primum quæsiuit latere,ut ne habeant Iudæi postea quo possint ipsum accu-
sare,qđ ad immundas Gentes præcurrerit. Nõ potuit latere,nõ enim eueniebat ut la-
teret,& à nemine agnosceretur. Vxor enim quæ audierat de eo, ostẽdit alacrem fidẽ
suam. Et propterea dominus non statim exaudit,sed moratur & differt donũ,ut osten
dat mulieris solidã fidem,quæ quamuis ablegaretur,perseuerarit: ut & nos discamus
nõ statim resilire,quum precamur,si nõ statim uotorũ fuerimus cõpotes, sed perseue
remus,donec accipiamus. Præterea canes nominat Gẽtiles, tanquam exosos Iudæis
habitos. Panẽ autẽ beneficiũ,quod pueris,hoc est Hebræis,segregarat deus. Benefi-
cia aũt Hebræis impartitus est. Dicit igitur dominus: Nõ oportet Gẽtiles participes
esse beneficiorũ,quæ Iudæis destinata sunt. Quia prudenter respõdit mulier & fideli-
ter,desiderij facta est cõpos. Iudæi enim,inquit,panẽ habẽt,hoc est,te totũ,qui è cœ-
lis descendisti,& beneficia tua: at ego micas peto,hoc est,beneficiũ particulare. Vide
autẽ dominũ,quomodo nõ dixerit,uirtus mea saluauit te. Sed quid dicit? Propter ser
monẽ hunc,hoc est,propter fidẽ tuã,uade: mundata enim est filia tua. Disce igitur &
tu hoc loco utilem doctrinã. Etenim unusquisq; nostrum quando peccat, mulier est,
hoc est,infirma anima. Phœnissa autẽ tanquam rubrũ & sanguinarium peccatum, ac

cruentum

A eruentum peccatum habens. Filiam autem habet talis mulier, malum opus, quod ha
bet dæmonium. Mala enim opera, dæmonum sunt. Peccatores itaq; quum simus, &
canes nominamur immunditia pleni, ꝓpterea & indigni sumus qui accipiamus panē
dei, hoc est, communicemus immaculatis mysterijs. Quod si per humilitatē nosmet-
ipsos agnouerimus, & confessi fuerimus nos esse canes, enarrauerimusq; peccata no-
stra: tunc sanabitur filia, hoc est opus diabolicum.

Et rursum egressus de finibus Tyri ac Sidonis, uenit ad mare Galilææ per medios
fines Decapolis: & adducunt ei surdum, impeditæq; linguæ, & deprecanť eum ut im
ponat illi manum: & quum apprehēdisset eum de turba seorsim, misit digitos suos in
auriculas eius, & sputo emisso tetigit linguam eius, ac suspiciens in cœlū ingemuit, &
ait illi: Ephata, quod est aperire. Et statim apertæ sunt aures eius, & solutū est uinculū
linguæ eius, ac loquebať recte: & præcepit illis, ne cui dicerēt. Sed quo magis ille eis
præceperat, hoc amplius prædicabant, & supra modum stupebāt, dicentes: Bene o-
mnia fecit, & surdos facit audire, & mutos loqui.] Nō moratur diu in Gētilium locis,
sed statim transit, ne (sicut dicebam) daret occasionem Iudæis dicendi, q̃d præuarica-
retur legem, Gentilibus se miscēs. Secedens igitur à finibus Tyri ac Sidonis, uadit in
Galilæam. Porrò surdum & impeditæ linguæ illum sanat. Erat autē morbus ille à dæ-
mone. Iam quod de turba seorsim apprehendit illū, ideo factum, quod non erat arro-
gantiæ sectator, qui se humiliarat usq; ad nostram inopiam, & ut plurimum noluit co
ram multis miracula facere, nisi forte propter uidentium utilitatem. Quū uero expuis
set, tetigit linguam illius: ut ostēderet omnes partes carnis suæ sanctas ac diuinas esse,
adeò ut & sputum solueret linguæ uinculū: tametsi superfluitas sit omne sputum, sed
in domino admirabilia erant ac diuina omnia. Vt autem suspexit in cœlum, ingemu-
it: fortassis & orans patrem, quo misericordia dignaretur hominē: & nos docēs, quod
quando facturi sumus miraculum, inde petēdam miraculorum uirtutem: fortassis eti
am misericordia erga humanam naturā tactus, quo pacto sic tradita esset diabolo, q ui
illi sic illuderet, & à quo tanta pateretur. Vnde & qui sanarat, à sanatis prædicatur, ta
metsi illis ipse interdiceret ac prohiberet, ne quid dicerent. Docemur & item hoc lo
B co, q̃d quādo benefacturi sumus, nō plausus uel celebritates ex beneficijs quæramus.

CAPVT VIII.

IN diebus illis, quū turba admodū multa esset, nec haberēt quod man-
ducarent: accersitis ad se Iesus discipulis, ait illis: Misericordia tangor
erga turbā, quia iam triduo apud me manēt, nec habent q̃d edant: & si
dimisero eos ieiunos in domū suam, deficient in uia: quidā enim ex eis
è longinquo uenerunt. Et responderūt ei discipuli sui. Vnde illos quis
poterit hic satiare panibus in solitudine? Et interrogauit eos: Quot panes habetis? Illi
uero dixerūt, septem. Et præcepit turbæ discumbere super terrā. Et acceptis septem
panibus, quum gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis, ut apponerent: & appo-
suerūt turbæ. Et habebāt pisciculos paucos, & quū benedixisset, iussit apponi & hos.
Comederunt aūt & saturati sunt: ac sustulerunt quæ superfuerāt, fragmētorū septem
sportas. Erant autē qui comederāt, fermè quater mille, & dimisit illos.] Etiam antea
tale quoddam miraculum fecit dominus, & nunc idem denuo operatur, sumpta occa
sione iusta, nempe quod tres dies manserat turba, & absumpta erant omnium uiati-
ca. Non enim semper miraculum facit in alimentis, ut ne putent quod propter cibos
populus illum sequatur: & nunc nisi periculum ex ciborū penuria fuisset, neutiquam
fecisset miraculum. Vide autē & discipulos, quàm insipienter se habeāt, nondum cre
dentes uirtutes illius ex prioribus signis. Ipse autem non reprehendit: docens & nos,
ne morosiores & austeriores erga indociles simus: sed sunt quæ ab illis oportet igno-
scere, ut insipientibus. Considera autem & hoc, quod Christus nullum uult dimittere
ieiunum: omnes enim uult delicijs suorum donorum alere, & maxime eos qui triduo
apud se manēt, hoc est baptizatos. Illuminatio enim dicitur baptisma: quia baptismus

Septenarius numerus.

C autẽ in tribus merſionibus fit: ita & triduo manent qui per baptiſmum illuminantur.
Accepit ſeptem panes,ſpirituales inquam ſermones.Numerus eñ ſeptenarius, ſpiri-
tusſancti ſymbolũ eſt,qui perficit omnia. Septenario eñ numero perficitur uita hæc,
& hoc ſeculum.Comedunt autẽ illuminati & ſaturantur, & reliquiæ ſuperſunt. Neq;
omnes ſenſus diuinos edere ualẽt. Verum ſicut in illo quinq; panum miraculo, duo-
decim cophini ſunt & plures reliquiæ:Erãt enim quinq; millia, hoc eſt,quinq; ſenſi-
bus ſeruiebãt,& propterea nõ potuerunt multa edere,ſed paucis contẽta fuerũt,ideo
& plures ſunt reliquiæ:Ita hic ſeptem ſunt ſportæ,& pauciora reſidua,eo q̃d quatuor
milia fuerũt,hoc eſt,quatuor uirtutibus exercitati:& propterea ut ſint potẽtiores,plu
ra comederunt,& pauciora reliquerũt. Illa enim ſola non potuerunt comedere,quæ
fuerunt magis ſpiritualia,& profundiora: unde & per ſeptẽ ſportas deſignant̃. Diſce
& hoc iuxta hiſtoriã,q̃d debemus his quibus indigemus contẽti eſſe,& nihil amplius
quærere.Ecce eñ turbæ quæ comederũt & ſaturatæ fuerũt, nõ acceperũt ſecũ reliq-
as panũ,ſed diſcipuli has geſtarũt:ſic igit̃ & nos uſu nobis cõgruo eſſe cõtẽtos decet.
" Et mox ingreſſus in nauim cũ diſcipulis ſuis,uenit in partes Dalmanutha. Et egreſ
" ſi ſunt phariſæi,cœperuntq; diſputare cum illo,quærentes ab eo ſignum è cœlo, ten-
" tantes eum. Et quũ ingemuiſſet ſpiritu ſuo,dicit: Cur generatio hæc ſignum quærit?
" Amen dico uobis,ſi dabitur generationi huic ſignũ.] Poſt ſignum hoc ſeptẽ panũ,
ſtatim ſecedit in alium locũ,timens ne quo pacto turba tanto miraculo excitata, quid
nouarũ rerum moliretur,regemq; faceret. Phariſæi ſignum quærunt de cœlo,utpote
quod ſolem ſiſtat & lumen,flumina deducat,aërem immutet. Arbitrabantur eñ eum
non poſſe facere ſignũ de cœlo,& in Beelzebul facere ſolum ſigna in terra. Ipſe autẽ
morem eis non gerit. Aliud enim tempus ſignorum de cœlo,nempe ſecundi aduẽtus
tempus,quando uirtutes cœlorum commouebuntur, & luna non dabit ſplendorem
D ſuum.Primi autem aduentus tempus nihil tale habet, ſed omnia manſuetudine plena
ſunt: & ita non dabitur generationi huic ſignum tale, hoc eſt, de cœlo.
" Et relictis illis ingreſſus rurſus nauim,abijt traiecto lacu. Et obliti fuerant ſumere
" panes,nec præter unum panẽ habebãt ſecum in naui.Ac præcepit illis,dicẽs: Videte
" cauete à fermento phariſæorum,& à fermento Herodis.Et diſputabant inter ſeſe,di-
" cẽtes:Panes non habemus. Et eo cognito Ieſus,dicit illis: Quid diſputatis,q̃d panes
" nõ habetis? Nondum animaduertitis nec intelligitis?adhuc obcæcatũ habetis cor ue
" ſtrũ?oculos habẽtes,nõ cernitis:& aures habẽtes,nõ auditis? & nõ meminiſtis? Quũ
" quinq; panes fregiſſem in hominum quinq; milia, quot cophinos fragmentis plenos
" ſuſtuliſtis? Dicunt ei,duodecim. Quum autem ſeptem in quatuor milia,quot ſportas
" ex reliquijs fragmentorũ tuliſtis?Illi uero dixerunt, ſeptẽ. & dixit illis: Quî fit ut non
" intelligatis?] Relinquit phariſæos dominus,ut incorrigibiles. Vbi eñ ſpes eſt cor-
rectionis, ibi immorandum eſt;ubi autẽ illa defuerit,inde tranſeundũ. Singulari au-
tem diſpẽſatione fit,ut diſcipuli obliuiſcant̃ panum, quo meliores euadãt obiurgati,
& intelligant domini uirtutẽ. Nam quum dixiſſet,cauendũ à fermẽto phariſæorum,
hoc eſt doctrina,illi eum putabãt de panum fermẽto loquutũ. Vnde merito perſtrin-
Cur doctrina phariſæorum fermentum.
guntur tanquam ſtupidi,& nõ intelligentes uirtutem Chriſti,qui poſſit ex nihilo fa-
cere panes. Fermẽtum ideo nominat doctrinã phariſæorum & Herodianorum: quia
amara eſt,malitiæq; ueteris plena. Quicunq; eñ malitia inueteratus eſt, & nihil ſpiri
Herodiani.
tuale poteſt dicere,q̃d auditoris faucibus ſit dulce, ille fermentũ habet,ac mordacem
ueteris malitiæ doctrinã,quæ illi obedientẽ, ad pœnitudinẽ tãdem ducat. Herodiani
aũt erãt doctores quidã nuper orti, dicẽtes Herodẽ eſſe Chriſtũ,& illi eſſe credendũ.
" Et uenit Bethſaidã,& adducunt illi cæcum,& obſecrant eum,ut illum tangeret. Et
" apprehẽſa manu cæci,eduxit illum extra uicum:& quũ expuiſſet in oculos illius,im-
" poſuiſſetq; illi manus,interrogauit eum,ſi qd uideret:& recepto uiſu,dicebat: Video
" homines, quoniã uelut arbores cerno ambulantes. Deinde rurſum impoſuit manus
" ſuper oculos illius,& fecit ut uiſum reciperet,& reſtitutus eſt,ac denuo uidebat dilu-
" cide omnes:& dimiſit illum in domũ ſuam,dicẽs:Neq; in uicum ingrediaris,neq; di-

xeris

A xeris cuiquã in uico.] Apparet Bethsaidam incredulitate multa laborasse: ideo & miseram eam dicit Christus, sicut Matthæus inquit: Væ tibi Chorozain, uæ tibi Bethsaidan, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, pridē resipuissent. Hic igitur, quū uenisset Iesus, adducūt ad eum cæcum ex pago. Nō erat autem pura adducentium fides, unde & dominus educit cæcum è pago, & sic sanat illum. Expuit uero in oculos cæci, & manus imponit: ut discamus nos, quod sermo diuinus efficax sit. Manus em̄, operationis symbolum est, sputum autē sermonis, eo q̄d ex ore fit. Et quia neq; cæcus ille perfectā habuit fidem, idcirco nō statim ipsum respicere facit, sed sensim, utpote integra carentem fide. Iuxta fidei enim magnitudinē & sanitas dat. Prohibet autē, ne ingrediatur in pagū suum, eo quod, sicut dixi, increduli erant homines, & animæ eius nocuissent. Sed neq; Christus hoc de se diu dici uult, ut ne in incredulitate sua perseuerātes illi, in grauius inciderent iudiciū. Et nos quandiu in hoc pago, id est, mundo agimus, anima sumus cæci: educti autem è mundo & secularibus negocijs, à Christo sanamur. Postquam autem sanati fuerimus, dicit nobis, ne ultra reuertamur in pagū, sed in domum. Domus autem uniuscuiusq;, cœlū & mansiones quæ illic sunt. *Matt. 11.* *Manus.* *Sputum.*

» Et egressus est Iesus & discipuli illius in uicos Cæsariæ, quæ cognominat Philippi, & in uia interrogauit discipulos suos, dicēs: Quem me dicunt homines esse? Illi uero responderunt, Ioannem baptistam: & alij Eliam: alij rursus unum de numero prophetarum. Et ipse dicit illis: At uos quē me dicitis esse? Respondēs autem Petrus, dicit illi: Tu es ille Christus. Et interminatus est eis, ne cui dicerent de se.] Quum abduxisset eos procul à Iudæis, interrogat de se, ut nullum timētes ueritatē fateantur. Respondent igitur: alij quidem Ioannem Baptistam te suspicantur, alij uero Eliā. Multi enim Ioannē resurrexisse credebant, sicut etiā Herodes opinatus est, q̄d propter resurrectionem accessisset ei uirtus illa qua miracula faciebat. Ioannes enim quum uiueret, non faciebat miracula. Vbi igitur interrogauit eos de aliorū opinionibus, rogat

B ex eis & suā ipsorum sententiā: quasi diceret: Illi errantes sic de me sentiū, uos autem aliud quiddā dicite. Quid igitur Petrus? Cōfitetur eū esse illum, qui à prophetis prædictus est. Quid autē ad confessionem Petri dixerit dominus, & quomodo beatificarit illum, Marcus quidē prætermisit, ne uideret ad gratiam Petri præceptoris sui hæc dixisse: Matthæus autē nō omisit. Interminatus est autem illis, ut nulli de se dicant. Volebat enim adumbrari gloriam suā, ne postea multi in se scandalizarētur, & propterea ob incredulitatem suam maioris supplicij fierent obnoxij.

» Et cœpit docere eos, quod oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, summisq; sacerdotibus ac scribis, & occidi, & post tres dies resurgere: & aperte sermonē loquebatur. Et apprehendit illum Petrus, cœpitq; increpare eū. At ille conuersus, & intuitus discipulos suos, increpauit Petrū, dicens: Abi post me satana, quoniā non sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominū.] Quando deprehēdit eos confessos se esse Christum, tunc tandē & crucis sacramentum eis manifestat, tametsi non omnino nude: neq; em̄ sic quid diceret intellexissent, neq; intelligebant q̄d esset resurgere. Vnde putabant melius esse omnino non pati. Vnde & Petrus incepit eū increpare, quod temere in mortē se offerret: potuisset em̄ nō pati. At dominus monstrās ad salutem suā passionem pertinere, & solum satanam eū nolle pati, ne saluentur homines. Satanā nominat Petrum, tanquam idem cum satana sentientē, nolentemq; se pati, sed magis se opponentem. Satanas em̄ idem est quod aduersarius. Vade autē post me, inquit, hoc est, sequere uoluntatem meam, & nō obluceteris, neq; ex aduerso mihi stes, sed post me sequaris. Humana dicebat sapere Petrum, eo quod humilia quædam & carnalia sapiebat, uolens mollius agere & non crucifigi, nec in tentationes incidere dominum propter mundi salutem. *Satanas.*

» Et quum ad se uocasset turbam unà cū discipulis suis, dixit illis: Quicunq; uult sequi me, abneget semetipsum, & tollat crucem suā, ac sequatur me. Nam quisquis uoluerit animā suam seruare, perdet eam. Quisquis autem perdiderit animā suam causa

C mea & euãgelij, hic seruabit eam. Quid enim profuerit homini, si lucratus fuerit mundum uniuersum, & animæ suæ iacturã fecerit? Aut quid daturus est homo, quo repen set animã suam?] Quandoquidem Petrus increparat eũ uolentem crucifigi, aduocat turbam, & audientibus omnibus Petrũ acribus alloquitur: Tu me (inquit) reprehendis Petre, quod crucem tollo: ego autem tibi dico, quod neq; tu, neq; quisquam saluabitur, nisi moriatur pro bono & ueritate. Cæterũ uide quod nõ dixit, etiamsi non uelit quis, moriatur: sed, quicunq; uult. Nullum enim cogo. Ad bona uoco, nõ ad mala, ut & compellam: & ita si quis non uult, non est his dignus. Quid sit autem abnegare semetipsum, discemus, si didicerimus quid sit abnegare alium. Qui enim abnegat aliũ, fratrem fortassis, uel familiarem, uel patrem, etiãsi flagellari illũ uiderit & occidi, nõ aduertit, non dolet, non cõpatitur semel ab eo alienatus: sic quoq; & nos uult corpus nostrũ despicere, ut siue flagella, siue aliud quid patiat̃, ne illi parcamus. Tollat autem crucem suã, hoc est, ignominiosam mortem. Ignominiosa enim tunc uidebatur. Præterea quia multi in crucem agebantur latrones, addit quod cum crucifixione etiam omnem aliã uirtutem habeat: hoc enim est, & sequatur me. At quoniam graue hoc esse uidebatur & crudele, quod imperarat nobis ut nos morti exponeremus, dicit quod hoc modo plus babeat misericordiæ. Nã quisqs perdiderit animã suã propter me, nõ tanquam latro qui occidit̃, uel tanquam is qui suspẽditur (hoc eñ non est propter me) talis inueniet animam suã: sicut contrà si quis uideatur lucrari, perdet eã, si in tempore martyrij non restiterit. Ne mihi dixeris, quod lucratus sit uitã: nã quum postea deponenda sit, etiamsi totũ mundũ fuerit lucratus, nulla erit utilitas: neq; enim diuitijs salus repẽsari potest, siquidẽ eñ hoc esset, quod is qui lucratur totum mundũ, animã autem perdit. Dedisset enim & is qui in flamma cruciabatur, et innocẽs fuisset. At nõ est tunc talis quædã cõmmutatio illic. Proinde & hoc loco confutabimus Origenistas dicentes, quod futura sit quædã animarum reparatio, postquam punitæ fue-
D rint iuxta peccatorũ suorum rationem. Audimus enim, quod illic non repensẽt quippiam pro anima. Proinde non tanta res puniri, quanta pro peccato rependenda est.

Abnegare semetipsum.

Origenistæ confutantur.

Quemcunq; enim puduerit mei ac meorum sermonum in generatione bac adultera & peccatrice, pudebit illius & filium hominis, ubi uenerit in gloria patris sui cũ angelis sanctis.

C A P V T I X.

ET dicebat illis: Amen dico uobis, sunt quidã inter eos qui hic stãt, qui nõ gustabũt mortem, donec uiderint regnum dei uenisse cũ uirtute.] Nõ sufficit mentalis fides, sed etiam oris cõfessio exigitur. Nam quia duplex est bomo, duplex fiat & sanctificatio. Sanctificatur quidem anima per fidem, corpus autem per confessionem. Quem igitur puduerit crucifixũ confiteri deum suum, illius & ipsum pudebit. Indignũ illum seruum iudicabit quum uenerit: non tunc humilis, neq; sicut hic apparebat contemptus, ita ut quem eius tũc pudere debeat, sed in gloria, & cum comitatu angelorum. Quia autem de gloria sua dicebat, uolens eis declarare quod non boc per arrogantiam loqueretur, dicit, quod sunt quidam ex hic stantibus, nempe Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui nõ morientur donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria uenturus sim: nam sicut ipse tunc fulgebat, ita & sancti eius.

Matth. 6.
Lucæ. 9.

Sanctificatio corporis & animæ.

Et post dies sex assumit Iesus Petrũ, & Iacobũ, ac Ioannẽ, & subducit eos in montem excelsum seorsim solos, & transformatus fuit coram illis, & uestimẽta illius facta sunt splendida, & candida ualde uelut nix, quã candida facere nõ potest fullo super terram.] Lucas autẽ post octo dies dicit, non dissidens à Marco, sed planè consonans. Ille enim & diem quo loquutus erat, & diem quo ascendit, dixit: Marcus aũt intermedios duntaxat. Assumptos igitur præcipuos, secũ subducit in montem excelsum: Petrum quidem, tanquam eum qui confessus erat, & diligebat: Ioannem, ut eũ qui diligebat̃: & Iacobum, ut & ipsum theologũ uocalissimũ. Nã ita molestus erat Iudæis,

ut &

A ut etiã Herodes, Iudæis placere uolẽs, ipsum occiderit. In montem autem excelsum subduxit, quo gloriosius fiat miraculum. Et seorsim: sacramentum enim seorsim demonstraturus erat. Per transformationẽ, intellige nõ characteris & liniamentorũ immutationẽ, sed manẽte charactere q̃lis prius erat, ineffabilis lucis factũ est augmentũ.
Et cõspectus est illis Elias cum Mose, colloquebanturq; cum Iesu. Et respondens Petrus, dicit Iesu: Rabbi, bonũ est nos hic esse: & faciamus tabernacula tria, tibi unũ, Mosi unum, & Eliæ unum. Non enim nouerat quid loqueretur: erãt enim expauefacti. Et facta est nubes, quæ obumbrauit illos. Et uenit uox è nube, dicẽs: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et repente, quum circunspexissent, nõ amplius uiderũt quenquam, sed solum Iesum esse secum.] Elias & Moses uidentur colloquẽtes, multis de causis. Quia enim dixerant discipuli, populum dicere, quod Christus sit uel Elias, uel alius ex prophetarũ numero: ostendit eis prophetarum præcipuos, ut & inde discant, quantũ inter seruum & dominũ intersit. Vna quidẽ causa hæc est; alia autem, quia multi eum putabant aduersarium deo, & quod solueret sabbatum, ac legẽ præuaricaretur, ostẽdit in mõte prophetas, quorũ unus legislator, alter æmulator fuerat. Neq; enim colloquiũ habuissent prophetæ cum eo, qui uisus fuisset soluere legẽ. At Petrus timebat descẽdere à monte: timebat enim ne crucifigeretur dominus, & dicit: Bonum est nos hic esse, & nõ illuc descendere in medium Iudæorum. Nam si huc uenirent, qui aduersum te sæuiunt, haberemus Mosen, qui de Aegyptijs triumphauit: haberemus item Eliã, qui ignem de cœlo deduxit, quinquagenarios consumentem. Quid autem colloquebantur cum eo prophetæ? de cruce & de morte eius. Porrò de Petro dicit, q̃d nescierit quid loqueret̃. Territi enim facti sunt ob ineffabilem lucẽ & gloriã. Non em̃ integre erat in eius animo, quod nunquam uellet descendere Iesum, ut crucifigeretur pro salute nostra, sed in monte semper manere. Nũc etiã sermonem ad Anagogiã subducamus. Post consummationem mũdi, qui sex diebus est cõditus,

Causæ cur Moses & Elias in monte, & quid cum Iesu colloquuti sint.

B & nos ascẽdere faciet dominus, si quidem discipuli eius fuerimus, in montẽ excelsum cœlũ dico, & ostendet nobis semetipsum fulgidiorem. Nunc quidem quasi in ignobilitate apparuit crucifixus, & fabri filius: tũc autẽ uidebimus unigeniti illius gloriã, uidebimus etiã legem, & prophetas cum ipso colloquẽtes, id est ea quæ de ipso dicta sunt, tam à Mose, quàm à cæteris prophetis: & tunc comperiemus, ac uidebimus, q̃d cum suis operibus consonent, ac tunc audiemus reuera paternam uocem, quæ reuelat nobis patris filiũ, & docet: Hic est filius meus. Quomodo docebit nos? nube obumbrante, id est spiritusancto, qui est fons sapientiæ.
Porrò quum descenderent de monte, præcepit illis ne cui dicerent ea quæ uiderãt, donec filius hominis à mortuis resurrexisset. Ac uerbum hoc tenuerunt apud sese, inter se disputantes, quid esset hoc quod dixerat, è mortuis resurgere.] Quam ob causam interdicit dominus discipulis, ne quid dicant cuipiã de trãsfiguratione? ut ne scandalizarentur homines, si quum tam honorifica de Christo audissent, postea uiderent ipsum crucifigi. Igitur postquam à mortuis surrexit, tẽpestiuum erat de Christo dicere gloriosa, quæ ante crucem facta. Tenuerũt itaq; apostoli apud se sermonem, disputantes inter sese, quid esset, ex mortuis resurgere: nõdum enim sciebant (inquit) quod oportebat eum è mortuis resurgere.
Et interrogabãt illum, dicẽtes: Quid est quod scribæ dicunt, Eliam oportere uenire prius? Ille uero respondens, dixit illis: Elias quidẽ ubi aduenerit prius, restituit oĩa, & quemadmodum scriptum est de filio hominis, ut multa patiatur & cõtemnat̃. Verum dico uobis, Eliã uenisse, & fecerunt illi quæcunq; uoluerunt, sicut scriptũ erat de illo.] De Elia rumor quidam erat apud Hebræos, quod uenturus esset ante Christũ. Veruntamen pharisæi non ut oportebat interpretabantur de Elia, sed spõtanea malicia ueritatem occultabant. Duo em̃ sunt aduentus Christi, is scilicet qui præterijt, & is qui futurus est. Prioris præcursor fuit Ioannes, posterioris autẽ erit Elias. Proinde Christus uocat Ioannem Eliã, & quod acriter reprehẽdebat ac æmulabatur, & quod solitudinẽ amabat. Vrget itaq; Christus iuxta pharisæorũ opinionem, suspicantiũ q̃d

Duorum aduentuũ Christi præcursores duo.

C prioris aduentus Christi præcursor sit Elias. Et quomodo urget? Elias quidē, quum uenerit, restituet omnia: & quemadmodū scriptū est de filio hominis, ut multa patiatur. Sensus aūt dictorū is est: Elias Thesbites quādo ueniet, facturus est pacē cum Iudæis qui nō credunt, & adducturus est illos ad fidē, & ita secundi aduentus præcursor futurus est. Nā si primi aduētus præcursor fuisset Thesbites restituturus omnia, quomodo scripta essent de filio hominis, q̄d hæc & illa: & quod debeat pati? Igitur è duobus alterum colligit: uel non esse Eliam prioris aduētus præcursorē, siquidem uere dicunt scripturæ, quod pati debeat: uel nō uere dicere scripturas, dicētes quod patietur Christus, siquidē crediderimus, quod iuxta pharisæorū mētem, prioris aduētus præcursor erit Elias. Elias eñ restituturus est omnia, & nō erit ultra incredulus Iudæus, sed omēs credēt prædicationi, quotquot Eliā audierint. Itaq; dominus opinionē pharisæorū euertens, dicit quod Elias iam uenerit, hoc est Ioannes, & fecerunt quæcunq; uoluerunt in eo, & tandē capite truncatus, factus est ludi apud Herodem præmium.

Sensus prædictorum quis.

Collectio superiorum.

Et quum uenisset ad discipulos suos, uidit turbam multā circa illos, & pharisæos disceptantes cum illis. Et protinus uniuersa turba quum uidisset eū, obstupuit, & accurrentes salutauerunt eum, & interrogauit scribas: Quid disceptatis cum illis? Et respondens unus è turba, dixit: Præceptor, adduxi filium meum ad te, habentē spiritum mutum: & quandocunq; eum corripuerit, lacerat eum, atq; ille spumat ac stridet dentibus suis, & arescit: & dixi discipulis tuis, ut eijcerent: & non potuerunt.] Quum uenisset ad discipulos, nouem uidelicet, qui non ascenderant secum, uidit disceptantes eos cum pharisæis. Pharisæi autem freti absentia Iesu, molesti erant discipulis. At turbæ repēte uiso illo, desyderabant enim illum uidere, quasi à longinqua peregrinatione aduentantem salutant. Quidam autem dicunt, quod facies eius facta à luce transfigurationis formosior, ad salutationem populum inuitarit. Porrò respōdens unus è turba dixit: Infirmæ fidei homo ille erat, sicut & dominus testatur, dicēs: O generatio incredula. & iterum: Credenti omnia sunt possibilia. Et ille ipse: Succurre incredulitati
D meæ. Taxat autem discipulos tanquam incredulus. Etenim oportebat ipsum non coram omnibus illos accusasse, sed seorsim.

At ille respondens ei, dicit: O natio incredula, quousq; apud uos ero? quousq; patiar uos? adducite illum ad me. Et adduxerunt illū ad eum. At uiso illo, cōtinuò spiritus discerpebat eū: & prolapsus in terra uoluebatur spumās. Et interrogauit patrē illius: Quantum temporis est, quod hoc accidit ei? At ille dixit: A puero: & frequēter illum in ignem abiecit, & in aquas, quo perderet eum: age si quid potes, subueni nobis misertus nostri. Iesus aūt dixit illi: Illud si potes credere, omnia possibilia credēti. Et confestim exclamās pater pueri, cum lachrymis dixit: Credo domine, succurre incredulitati meæ. Quum uidisset autē Iesus, quod turba simul accurreret, increpauit spiritū immundū, dicens illi: Spiritus mute & surde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne posthac ingrediaris in illum. Et cum clamasset spiritus, multumq; discerpsisset eū, exiuit: & factus est tanquàm mortuus, adeò ut multi dicerent, mortuus est. At Iesus correpta manu illius, erexit eū: & ille surrexit.] Ille quidē qui adtulerat ad dominum, arguit discipulos, quod nō possent sanare: Christus autē in ipsum crimen regerit, quasi ita dicēs: Tu quia incredulus es, in causa fuisti quod nō sanatus sit filius tuus. Verū hoc nō illi soli dicit, sed generalē ad omnes sermonē uertit, & Iudæos omnes simul ob incredulitatē obiurgat. Verisimile enim erat multos ex astātibus fuisse scādalizatos. Ostendit autē desiderabilem sibi esse mortem, eo quod dicit: Vsquequo ero uobiscum: hoc est affligor, uersans cum uobis incredulis. Nō tamen subsistit in hoc quod eos reprehendit, sed etiam medicinā addit: nō ut se ostentaret, sed magis ut cum summa modestia sanaret puerum. Vide autē quomodo non suæ uirtuti, sed illius fidei sanitatem tribuat, dicens: Omnia possibilia credenti. Sed & iterum, quum uidisset congregari turbam, increpauit spiritum: nolebat enim coram turba sanare, & ostētare se ut arrogantem. Quum increpasset autē & dixisset, Egredere, & ne ultra ingrediaris: insinuat q̄d propter incredulitatē hominis, ingressum iterum fuisset dæmoniū, nisi suo prohibitū

A fuisset præcepto. Permittit autem discerpi filium, ut omnes sciant dæmonis insidias, & quod occidisset hominem, nisi diuina manu refrenatus & retractus fuisset. Sæpe in ignem qs à dæmone proijcitur concupiscētiæ & iræ, & in aquam secularium negociorū procellis undantē. Porrò dæmon hic mutus erat & surdus. Surdus quidē, ut audire nolens diuina eloquia: mutus uero, ut qui neq; alios docere ualens quod oportebat. At ubi Iesus, hoc est sermo euangelicus manum apprehenderit, operatiuā dico uirtutem, tunc liberabimur ab hoc dæmone. Vide autē, quod deus quidem adiuuat nos, deinde à nobis bona opera exiguntur. Dicit enim: Erexit illum Iesus, hoc erat dei adiutorium: & surrexit, hoc est illius in bonis studium. *Bona opera.*

" Et quum esset ingressus domum, discipuli illius interrogabāt eū seorsim: Cur nos
" nō potuimus eijcere illum? Et dixit illis: Hoc genus nulla re potest exire, nisi per ora-
" tionem & ieiunium.] Timebant discipuli, ne forte amisissent gratiā, quam eis dederat dominus, & propterea non potuissent eijcere dæmonium. Vide autē & reuerentiam eorum, quomodo seorsim ad illum accedunt. Hoc eñ genus. Quale? uel lunaticorum, uel omne dæmoniorum genus, non egreditur alio quodam modo, nisi precatione & ieiunio. Oportet eñ ieiunare eum qui dæmonē patitur, & qui sanaturus est: & utrisq; necessarium est ieiunium, magis autem illius qui dæmonem patiť, ieiunium exigit sermo. Oportet autem nō ieiunare solum, sed & orare: neq; solum orare, sed & ieiunare. Sic enim ueræ preces fiunt, si nō solum oretur, sed & ieiunetur: ut ne grauetur qui orat ciborum uaporibus, sed expeditus sit & leuis. *Quibus ieiunandum.* *Veræ preces quomodo fiāt.*

" Et illinc digressi, iter fecerunt per Galilæā: nec uolebat ut quisquam sciret. Doce-
" bat enim discipulos suos, & dicebat illis: Filius hominis traditur in manus hominū, &
" occidēt eum, & occisus, tertio die resurget. At illi ignorabāt quod dixerat, & timebāt
" eum interrogare.] Vbiq; miraculorum operationibus interserit sermonem de pas-
B sione, ut ne putēt ipsum ꝑpter impotentiā pati. Dixit igiť quod durū erat, qa occidēt: & subdit quod iucundum, quia tertio die resurrecturus esset: ut discamus q̃d semper læta sequunť ad tristia, & in tristibus non frustra mœreamus, sed speremus meliora.

" Et uenit in Capernaum, & quum uenisset in domum, interrogauit illos: Quid in iti
" nere inter uos disputabatis? At illi siluerunt. Nā inter se disputauerant inter uiā, quis
" esset maior. Et quum cōsedisset, accersiuit duodecim, & dicit illis: Si qs uult primus
" esse, is erit omnium postremus, & omnium minister. Atq; arreptum puerū statuit in
" medio illorum, & quū cepisset illum in ulnas suas, dixit illis: Quisqs unū ex talibus
" pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicunq; me recipit, nō me recipit, sed
" eum qui me misit.] Discipuli adhuc humanū quiddam sapiētes, cōtendebant inter se, quis eorum maior & dignior esset apud Christum. Dominus autē non prohibebat prælationis cupiditatē. Vult enim nos aspirare ad sublimiorem gradum: at non rapere nos uult primas dignitates, sed potius per humilitatem despicere sublimitatē. Puerum eñ statuit in medium, & illi similes nos uult fieri. Puer eñ neq; gloriam desiderat, neq; inuidet, neq; uindictæ cupidus est. Et nō solū, inquit, si ipsi tales fueritis, mercedem accipietis magnā, sed & si alios tales uenerabimini propter me, regnū cœlorum accipietis, me enim accipitis: qui autē me suscipitis, suscipitis eum qui me misit. Vides igitur quanta possit humilitas, simplicesq; & absq; fraude mores? Filiū enim & patrem in nobis habitare facit, manifestum autem quod & spiritum sanctum. *Puer.*

" Respondit autem ei Ioannes, dicēs: Præceptor uidimus quendam nomine tuo eij
" cere dæmonia, nec sequitur nos, & prohibuimus illum, propterea quod non sequitur
" nos. At Iesus ait: Ne prohibeatis illum. Nullus enim est, qui si fecerit uirtutē per no-
" men meū, possit citò male loqui de me. Quid eñ nō est aduersus nos, pro nobis est.] Non zelotypia quadā uel inuidia ductus tonitrui filius, prohibet illum qui dæmonia eijcit: sed uolens oēs qui inuocāt nomen domini nostri Iesu Christi, etiā sequi ipsum, & unum esse corpus omnes discipulos. Vel enim in principio prædicationis quidam uanæ gloriæ studio capti, uoluerunt & ipsi signa facere. Vidētes autem nomen Iesu multum ualere, super infirmos hoc dicebant, signaq; faciebant, alioqui gratia diuina

C indigni. Volebat enim Christus dilatare prædicationem etiã per indignos. Quid igitur saluator? non permittit Ioannem prohibere signa faciente. Omittite, inquit: nullus eñ qui fecerit uirtutem in nomine meo, statim poterit mihi male loqui. Nam quo pacto male loqueretur de me, qui nomen meum in occasionem gloriæ prætexit, & inuocãdo illud operatur mira? Videtur autẽ dominus sibi contradicere. Dixerat eñ alicubi: Qui non est mecum, contra me est: Nunc dicit, Qui nõ est contra nos, pro nobis est. Videntur quidem hæc diuersa, nõ sunt autem. Nam quum dicit: Qui non est mecum, contra me est: de dæmonibus est dictum, qui student à diuinis abstrahere, & quæ dei sunt, dispergere. Quod autem nunc, dictum de hominibus, qui ad deũ quosdam adducunt per miraculorum operationem.

„ Quisquis enim ad bibendum dederit uobis calicem aquæ, nomine meo, quod sitis
„ Christi: amen dico uobis, nequaquam perditurus est mercedẽ suam. Et quisquis offen
„ derit unum ex pusillis qui cõfidunt in me, melius foret illi, si circundaretur saxum mo
„ lare circa ceruicem eius, & abijceretur in mare.] Non solum, inquit, facientes uirtutem in nomine meo, nõ prohibeo, sed & si quis minimũ quiddam dederit uobis propter nomen meum, & susceperit uos propter me, nõ propter humanam gratiam, uel mundanam, neutiquam perdet mercedem suam. Dixit autem calicem aquæ, propter eos qui paupertatem prætexunt. Etiam si calicem, inquit, aquæ dederis contemptibilem, neq; illum perdis. Quemadmodum autem si unum ex paruis honoraueris, gratus eris deo: sic, si unum ex paruis scãdalizaueris, expediret tibi, si mola asinaria de collo tuo suspenderetur: grauiorem enim pœnam sustinebimus. Sensibile autem supplicium dixit, terrens nos per hoc sensibile exemplar.

Cur dixerit calicem aquæ.

„ Et si tibi fuerit obstaculo manus tua, amputa illam: bonum est tibi mutilũ ad uitam
„ ingredi, potius quàm duas manus habentem abire in geennã, in ignem inextinguibi
„ lem, ubi uermis illorum non morit, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi
„ obstaculo, amputa illum: bonũ est ut ingrediaris ad uitam claudus, potius quàm du
„ os pedes habẽs, mittaris in geennã, in ignem inextinguibilem, ubi uermis illorũ non
D „ moritur, & ignis non extinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum: bo
„ num est tibi, ut luscus introeas in regnum dei, potius quàm ut duos oculos habẽs, mit
„ taris in geennam ignis, ubi uermis eorum non morit, & ignis nõ extinguitur. Nam
„ omnis homo igne salietur, & omnis uictima sale salieť. Bona res est sal: cæterũ si sal in
„ sulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in uobisipsis salem, & pacẽ habete in
„ ter uos inuicem.] Postquam interminatus est his qui scandalizant, quod expediret eis, si proijcerenť in mare: nunc admonet eos qui scandalizanť, ut caueant sibi ab his qui parati sunt offendere, & scandalizare alios. Nam siue pes, siue manus, siue oculus fuerit, qui scandalizat te, hoc est, quantũuis sit tibi familiaris, etiãsi tibi sanguine iunctus sit, uel utilis, amputa illũ, hoc est, renuncia eius amicitiæ & familiaritati. Vermis autẽ & ignis quæ puniunt peccatũ, uniuscuiusq; sunt conscientia, & memoria eorum quæ in hac uita fœde sunt acta: quia quasi uermis absumit, & quasi ignis ardet. Omnis enim igne salieť, hoc est probabitur: id quod & Paulus dicit, q̃d in igne probabuntur omnia. Et omnis, inquit, uictima sale salietur. Hoc autẽ ex Leuitico dixit. Ibi eñ inquit deus: Omne donum uictimæ uestræ salietur. Bonum igitur est, uos sale condire sacrificia uestra, sale dei, hoc est, non offerre uictimas infirmas & pigras, sed uegetas & ualidas. Sal autem dicit etiam apostolos dominus, & omnes simpliciter, qui uirtutem habent conseruandi, & à putredine cohibẽdi. Nam sicut sal carnem prohibet, & non sinit uermes procreare: ita & sermo doctoris, si recens & mordax sit, carnales homines cõstringens, nõ sinit in ipsis generari uermem irrequietum. Si autem doctor insulsus fuerit, & nihil habeat quod constringat & cohibeat: in quo salietur, hoc est cõdietur? Habete igitur in uobisipsis salem, hoc est spiritus gratiam quæ cohibeat, ita ut pacifici sitis: nam qui constrigitur charitate erga proximũ, hic salem habet, & pacificus est cum fratre suo.

Vermis non moriens.
Ignis inextinguibilis.
Leuit. 2.
Sal qui sint.
Simile.

CAPVT.

A CAPVT X.

ET quum inde surrexisset, uenit in fines Iudææ per regionē quæ est ultra Iordanem, & conueniunt rursum turbæ ad illum: et sicut cōsueuerat, rursum docebat eas. Et adeuntes pharisæi, interrogabant illum: Licétne uiro uxorem repudiare: tētantes illū. At ille respōdens, dixit illis: Quid uobis præcepit Moses? At illi dixerunt: Moses permisit libellū repudij scribere, ac dimittere. Et respondēs Iesus, dixit illis: Ad duritiam cordis uestri scripsit uobis præceptum istud: cæterum ab initio creationis, masculum & fœminam fecit illos deus, propter hoc relinquet homo patrem suum & matrē, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo caro una. Itaq; nō iā sunt duo, sed una caro. Quod igitur deus copulauit, homo ne separet.] Sæpenumero reliquit dominus Iudæos propter inuidiam illorum, nunc autē iterum in eorum regionem transit. Et non in Hierosolyma nunc ascendit, sed in fines Iudææ, ut populo simplici prodesset. Hierosolymitæ enim omnis malitiæ officina erāt, propter Pharisæorum malitiā. Vide ergo malitiam illorū, quomodo tentent dominum: non relinquentes illum, ne credant ei turbæ, sed semper accedunt, & sperāt se quæstionibus illum facturos perplexum animo, & confutaturos. Rogabant enī quæstionem, quæ utrinq; præcipitia habebat, An liceat homini uxorē dimittere: nam si diceret, quod liceret absoluere, obiecissent ei, q̄d dixisset, extra causam fornicationis nō licere absoluere. Si aūt diceret, quod non liceret, taxarent eum ut aduersarium doctrinis Mosi. Christus igitur, qui est sapientia ipsa, respondet eis responso, quo laqueos illorum effugit. Rogat enim illos, quid eis præceperit Moses. Quum autem illi dixissent, præceptū esse dimittendā, interpretaī eis legē. Non adeo crudelis erat Moses, inquit, ut talem introduceret legem, sed ad uestri cordis duritiam scripsit hoc. Deus eīm sciens Iudæorum inhumanitatē, quod qui semel ex eis odio habere cœpisset mulierem, occidisset eam: concessit eis legē talem, non sibi placentē. Ab initio au-

B tem nō sic erat, sed dei consilium noluit polygamiā, ut hæc relinqueretur, & altera duceret uxor: & iterū relinqueretur illa, & assumeretur alia. Nā si hoc esset, fecisset deus unum quidem uirū, multas autē mulieres. Nunc autem hoc non fecit, sed masculum & fœminam fecit, unum uni copulari iubens. Possemus forte & sic hunc locum intelligere. Sermo doctoris qui semen bonū mittit in animā fidelis hominis, habet rationē uiri erga animā quæ illum suscipit. Sæpe igitur ratio quæ cupit prodesse animæ, quæ uerbum suscipit, relinquit patrem suum, hoc est, mētem sublimem: & matrem suam, hoc est, uerbum ornatum: & adhæret uxori suæ, attemperando se illi, quæ illi expediant: docens & sæpe sensum imperfectum, ac uerba simplicia & idiotarum proferēs: & tunc sunt duo in carnem unā, hoc est, credit anima carnem factū esse uerbum dei, & nulla humana cogitatio potest separare animam à tali fide.

Et in domo rursum discipuli illius eadem de re interrogauerunt illum, & dicit illis: Quicunq; repudiauerit uxorem suā, & duxerit aliam, adulterium committit aduersus illam; Et si mulier repudiauerit uirum suum, & nupserit alteri, adulterium committit.] Iterum etiam discipuli scandalizati sunt, atq; eam ob causam denuo ad eū accedunt & interrogant, quasi nondū satisfactum esset menti eorū. At ipse respōdit eis, dicens: Qui dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, adulter est eius, scilicet secūdæ. Similiter quoq; & uxor adultera est, quæ reliquit uirū propriū, & alteri cōiuncta fuerit.

Et attulerunt ad illum puellos, ut tangeret illos. Discipuli uero increpabāt eos, qui adducebant. Quū uidisset autem Iesus, indignatus est, & dixit illis: Sinite puellos uenire ad me, ne prohibete illos: talium enim est regnū dei. Amen dico uobis: Quicūq; nō acceperit regnū dei, tanquàm puellus, haudquaquàm ingredietur in illud. Et quū cepisset illos in ulnas, impositis manibus super illos, benedixit eis.] Magna fides turbarū, quæ etiā sola manuū impositione benedici à Christo existimabant puellis quos offerebant. Discipuli uero indignum hoc esse Christo arbitrabanī, quod pueri adducerentur ad ipsum, & prohibebāt adducentes. Quid igitur Christus? ut doceat humilitatem & mundani fastus contemptum, illos & suscipit, & ulnis amplectiī. Ostendit

Matth. 19.
Deut. 24.
Gene. 2.
Ephe. 5.
1. Corinth. 6.
Hierosolyma λάκκος κακῶν pharisæorum nomine.
Captiosa pharisæorum quæstio.
Iudæorū inhumanitas erga uxores.
Secūdus huius loci intellectus.

C enim quod simplices & innocẽtes suscipiat, ideoq; dicit: Talium est eñ regnum dei. Vide: nõ dixit, horum est eñ regnum dei, sed talium, hoc est, eorum qui per præparationem innocẽtiam acquirunt, quam pueili à natura habent. Puer enim neq; inuidet, neq; uindictã meditatur, neq; si flagelletur à matre recedit; sed & uestẽ suam nouam, regiæ purpuræ præfert. Sic & qui uirtutibus uacat, matri suæ, ecclesiæ dico, neq; uoluptatem, quæ multis imperat, neq; quippiam præfert. Ideo in ulnas tales suscipit Iesus, dicẽs. Venite ad me oẽs qui laboratis, & benedicit, dicẽs: Venite benedicti patris mei. Regnum autem dei, prædicationem & promissionem præsentium bonorum dicit. Quisquis igiť acceperit prædicationem dei sicut puer, non diiudicans, uel discredens, ille ingreditur in regnum dei, & in bona quæ iam fide suscepit.

Simplicitas puerilis.

" Et quum exiret in uiam, accurrit quidã, ac genua flexit illi, & interrogabat eum: " Præceptor bone, quid faciam ut uitã æternam possideam? Iesus autẽ dixit illi: Cur me " dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus, nempe deus. Præcepta nosti: Ne cõmittas adul" terium, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dicas, ne fraudes: honora patrẽ " tuum & matrem. At ille respondẽs, dixit illi: Præceptor, hæc omnia seruaui ab adolc" scẽtia mea. Iesus autẽ intuitus illum, dilexit eũ, & dixit illi: Vnum tibi deest, abi, quæ" cunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere " me, sublata in humeros cruce. At ille molestia affectus per sermonẽ, discedebat mœ" rens: habebat enim possessiones multas.] Quidam taxant adolescentẽ illum, ut insidiatorem & malum, & tentatorem. At nõ ita se res habet: sed amabat diuitias, nõ tentabat. Audi eñ euangelistã, quod quũ intuitus esset eum Iesus, dilexerit illũ. Quare igitur sic respondit ei Christus, dicens: Nullus bonus? Quia ad ipsum accesserat tanquam ad hominẽ, & ad unũ ex magistris. Dicere eñ uult Christus: Siquidẽ ut magistrum bonũ me esse putas, nullus homo bonus, si cũ deo conferať; sin ut deũ, me bonũ esse censes, quid igitur magistrũ me uocas? Et ita uerbis istis Christus mentẽ hominis illius sublimiorẽ reddere uult, ut ipse tanquam deus agnoscať. Sed & aliud quid-

Exod. 20.

D dam corrigit, docẽdo illum ne adulet his, cum quibus cõuersaturus est: sed radicem fontemq; bonitatis sciat deum, cui honor tribuendus est. Admiror autem adolescentem, quod quum alij pleriq; sanandorum morborũ gratia accesserint, ille uitæ æternæ hæreditatem quæsierit, tametsi grauissimo auaritiæ morbo teneretur. Propter quod quum audisset, Vade, uende, & da pauperibus: abijt tristitia affectus. Vide aũt, quod nõ dixerit, Vade, & quæcũq; habes particulatim uẽde, & da; sed, uende usq; ad unũ, & da, pauperibus inquit, sed non adulatoribus & intemperatis. Insuper & hoc dicit, Veni sequere me: hoc est, & omnem aliam uirtutem amplexare. Multi eñ pauperes sunt, sed nõ humiles: uel et si humiles, non tamen sobrij, sed ebrij, uel alio quodam malo implicitĩ. Et, ppterea dominus dicit, Vende, & da pauperibus, & sequere me, sublata cruce, hoc est, præparato teipso pro me ad mortem. At hic mœstus ob sermonem illum, abijt. Habebat enim possessiones multas. Neq; eñ similiter alligantur hi, qui multum, uel hi qui parum possident. Difficilius enim expediũtur uincula eorum, qui multa possident. Verum & si quis adolescẽs fuerit, adolescens, inquã, & paruulus sensu, & male cõposito pectore, uendat facultates suas, utpote iram & cõcupiscentiam, & quæcunq; ex his mala pullulant, & det ea ac abijciat pauperibus, hoc est dæmonibus: pauperes enim sunt, omniq; priuati bono, & exciderunt diuitijs bonitatis dei; & tunc sequatur Christũ. Nam qui diuitias peccatorũ dæmonibus obiecerit, sequi poterit Christũ. Declina eñ à malo, inqť, hoc est abijce malas diuitias pauperibus potestatibus, dæmonibus inquam: & fac bonum, hoc est, sequere Christũ, & tolle crucem.

Nõ omnes pauperes humiles.

Psal 36.

" Et quum circumspexisset Iesus, dicit discipulis suis: Quàm difficulter ij qui pecuni" as habent, in regnũ dei intrabunt. Discipuli uero obstupuerunt super uerbis illius. At " Iesus rursum respondens, dicit illis: Filij, quàm difficile est eos, qui fiduciã habent in " pecunijs: regnum dei ingredi. Facilius est camelum per foramen acus ingredi, quàm " diuitem in regnũ dei ingredi. Illi uero supra modum admirati sunt, dicẽtes intra sese: " Et quis potest saluus esse? Intuitus autẽ Iesus illos, dicit: Apud homines impossibile est, non

A est, non apud deum: nam omnia possibilia sunt apud deum.] Diuitiæ nō malæ sunt, sed qui illas habent, digni sunt qui taxentũ: non enim illas habere oportet, hoc est detinere, sed eis uti pro necessitate. χρήματα enim, hoc est opes, dictæ sunt possessiones, q̃a usui sunt hominibus, & opem atq; auxiliū afferūt, non autē quod detinendæ sint. Qui igitũ illas habent & includunt, difficile in regnum dei ingrediuntũ. Difficile aūt hoc loco pro impossibili intellige. Impossibile enim est diuitem hominem saluari. Hoc autem manifestum ab exemplo quod ponit dominus, dicēs: quod facilius sit camelū intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnum. Per camelum autem intellige uel animal, uel crassum funem, quo nautæ utuntũ. Impossibile eñ est hominē, quatenus diues est, saluari. Etenim apud deum hoc possibile est. Dixit eñ Christus: Facite uobis amicos ex mammona iniustitiæ. Vides, quod si deū audiuerimus, quomodo possibile fiat? Apud homines autē impossibile, hoc est, quando humana sapimus, impossibile est. Iam quare discipuli obstupuerunt super uerbis illius? Non enim ipsi diuites erant. Mihi uidetur, quod pro omnibus hominibus anxij fuerint. Iam enim misericordes cœperãt fieri. Quidā hoc loco dubitant, quomodo dixerit, Omnia possibilia sunt deo: quum deus peccare nequeat. Dicimus itaq;, quando dicit omnia, intelligimus ea quæ sunt: Peccatum autē non est. Peccatum enim res est sine essentia, & sine substantia. Vel aliter: Peccatū nō est potētiæ, sed infirmitatis. Sicut & Apostolus dicit: Christus, quum nos infirmi essemus, mortuus est. Et iterum Dauid: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, & ita peccatum apud deū nō est possibile, quia infirmitas est. Numquid autem dicunt, deum factum infectum facere posse? Dicimus, deum esse ueracē, factum autem infectum facere, mendacium est. Quo pacto quæso, uerax fecerit mendacium? prius enim perderet naturā suam. & ideo qui sic loquuntũ, perinde loquuntũ, ac si quærant: Num potest deus nō esse deus? Vides igitur quàm ridicula sit quæstio.

Cur Græcis χρήματα possessiones dictæ.

κάμιλος Græcis animal uel rudēs, quo nautæ alligandis ancoris utuntur.

Peccatū quid
Rom. 5.
Psal. 15.

Et cœpit Petrus dicere illi: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Respondens autē Iesus, dixit: Amē dico uobis, nullus est qui reliquit domū, aut fratres,
B aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, mea causa & euangelij, quin recipiat centupla nunc in tempore hoc, domus, & fratres, & sorores, & matres, & liberos, & agros cum persequutionibus, ac in uēturo seculo uitam æternam. Multi autē primū erūt postremi, & postremi primi.] Petrus tametsi pauca reliquisset, sed quia dixit, omnia, indiciū est, quod etiā pauca uinculo quodam illum detinuerint, & ita beatificatus est is, qui etiā pauca reliquerat. Quū'q; solus Petrus rogasset, omnibus generaliter loquitur Christus, dicens: Omnis qui reliquerit uxorem, uel patrem. Hæc dicit, nō ut parētes uelit auxilio destitui, & ab uxoribus separari: sed docet nos præferre pietatē erga deū omnibus carnalibus. Quia eñ uere bellum à prædicatione accēsum erat, & negaturi erant pueri parentes propter pietatē, dicit: Quisquis reliquerit cognatos quos sibi natura dedit, & in summa, corporalia omnia, propter euangelium, centupla omnia accipiet in præsenti seculo, & in futuro uitam æternam. Nunquid ergo & mulieres centum accipiet? Etiam. Tametsi maledictus Iulianus hoc irriserit. Quid cōfert uxor domui uiri? Omnino curat ut uir habeat q̃d edat, quibus induatur, & horum omnium curam adimit uiro. Vide itaq; hoc etiā in apostolis. Quot mulieres fuere, quibus cura erat de cibo & esu illorum, & quæ ministrarunt eis, qui nihil horum curabant, sed solum sermonem & doctrinam? Similiter matres & patres multos habuerunt apostoli, qui diligerēt, & amico affectu erga se essent. Et Petrus unam domum reliquerat, postea omniū discipulorum suorū domos habebat. Et nunc quoq; ubiq; terrarū erecta sunt tēpla in nomine eius, quæ sunt claræ domus. Et quod maius, hæc omnia in persequutionibus possidēt sancti: hoc est quod dicit, cū persequutionibus, id est, psequutionem passi, & male affecti atq; afflicti. Vnde & qui ultimi in hoc seculo uidentur propter afflictiones & persequutiones, erūt primi propter spem in deum. Sed & pharisæi, qui uidentur primi, facti sunt postremi. Qui autē relictis omnibus sequuti sunt Christum, facti sunt primi.

Quomodo uxor & parentes relinquēdi.

Iulianus.
Quæ nā uiro ab uxore utilitas.

Qui primi, & quare.
Qui postremi.

Erant autem in uia ascendētes Hierosolyma, & præcedebat illos Iesus, erantq; pa-

C „ uefacti: & sequentes timebant. Assumptis Iesus rursum duodecim, cœpit illis dicere, quæ sibi euētura essent. Ecce ascendimus Hierosolyma, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & cōdemnabūt eum ad mortē, & tradent illū gentibus, & illudent illi, & flagellabunt eum, & inspuent in illum, & occident eū, & tertia die resurget.] Quare prædicit eis euentura? ut mentes discipulorū præparet, quo prius audita facilius ferant, & nō repente percellantur animo: insuper ut sciant, quod uoluntarius patiatur. Nam qui prænouit & effugere potest, & nō fugit, manifestum quod uoluntariò se passionibus exponat. Seorsim autem assumit discipulos, & cū solis illis loquitur. Secretum enim mysterium erat passio, quod familiarioribus duntaxat reuelandum erat: & propterea in uia oēs præcedit, uolēs à multitudine segregare discipulos suos. Insuper per hoc quod oēs præcedit & præuenit in uia, ostendit quod ad passionem accurrat, & non fugiat mortem propter nostram salutem. Quamuis autem multa enumerat aspera, omnium tamen illorum sufficiens consolatio est unū hoc quod tertia die resurget.

„ Et accedunt ad eū Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicētes: Præceptor, uolumus ut quicquid petierimus, facias nobis. Ille uero dixit eis: Quid me uultis facere uobis? Illi uero dixerūt ei: Da nobis, ut unus tibi à dextris, & alter tibi à sinistris sedeamus in gloria tua. Iesus autē dixit illis: Nescitis quid petatis. Potestis bibere poculum quod ego bibo? baptismate quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt ei: Possumus.] Alius euangelista dixit, quod mater illorū accesserit ad Christum. Verisimile autem est utrūq; factum, & apostolos pudore quodam matrē præmisisse, & deinde ipsos seorsim adijsse: idcirco & euangelista assignat hoc, dicēs: Accesserunt, hoc est, seorsim adierunt alijs segregatis. Quid igitur fuerit quod petiuerunt, discamus. Cogitabant quod ascēderet in Hierosolyma, ut regnaturus tēporali quodā regno, & postquam regnasset, passurus esset ea de quibus dicebat. Talia secum cogitātes, petiuerūt sedem & à dextris & à sinistris: idcirco & dominus increpat eos, tanquam stultū quiddā petētes: Nescitis em, inquit, quid petatis. Vos enim creditis sensibile quoddā meum regnū esse, & temporalē sedem petitis: at res nō ita habet, sed omnia hæc supra mētem hominis sunt. Et sedere à dextris meis magnū est, & quod excellit etiā angelicos ordines: & uos quidem ad gloriā festinatis, ego autē ad mortem uos uoco. Poculum em & baptisma crucem nominat. Poculum quidē, quod statim somnum conciliet, & q̄d ab ipso magna cū suauitate sumpta: Baptisma aūt, quod futura esset peccatorū purificatio. At hi nō intelligētes quid diceret, polliciti sunt. Opinabanť em eū loqui de poculo sensibili, & baptismate quo baptizabanť Iudæi, quum ante cibum se lauarent.

D *Sedere à dextris Christi.*

Crux poculū & baptismus.

„ Iesus autem dixit illis: Poculum quidē quod ego bibo, bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini: cæterum sedere mihi à dextris & à sinistris, nō est meū dare, sed ijs continget, quibus paratum est.] Ad martyrium quidē, inquit, peruenietis, & moriemini pro ueritate: at sedere à dextris ac sinistris, nō est meū dare. Hoc loco duo quæri solent. Primo, num cuipiam paratum sit sedere: deinde, an omnium dominus possit sedem istam dare. Dicimus igiť, quod nullus à dextris sedebit & sinistris. Et quum sæpe in scripturis audieris cathedram, nō cathedram intelligas, sed excellentem dignitatem. Quod aūt non sit meum dare, hoc talem habet sensum: Nō est meū, hoc est, iusti iudicis dare uobis ad gratiam dignitatem istam: nō enim iustus essem: sed his qui laborauerint, præparata est dignitas illa. Queādmodum si iustus rex præsideret certamini cuipiam, & deinde accedāt ad illum quidam amici eius, & dixerint: Da nobis coronas: diceret utiq;, nō est meum dare, sed si quis certauerit & uicerit, illi præparata est corona. Et ita etiam uos ô filij Zebedæi, martyres quidē eritis propter me: si autem quis inuentus fuerit cum martyrio omnes alias uirtutes possidere amplius quàm uos, ille uos præcedet.

Duæ quæstiones.

Quid in scripturis per cathedram intelligendum.

„ Et quum audissent decē, cœperunt indignari super Iacobo & Ioanne. Iesus autem quum uocasset eos ad se, dicit illis: Scitis quod qui uidētur imperare gentibus, dominium exercēt aduersus illas? Et q̄ magnates sunt inter eas, potestatē exercent in illas?

Verum

A Verum non sic erit inter uos: sed quicunq; uoluerit ex uobis fieri magnus inter uos, erit minister uester: & quicunq; uoluerit ex uobis esse primus, erit omnium seruus. Nam & filius hominis non uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, ac daret animã suã redemptionẽ pro multis.] Discipuli adhuc humanis affectionibus & inuidia laborabant, ideo & indignantur aduersus duos. Sed quando? quũ uidissent eos nõ susceptos esse à domino, sed quasi repulsam passos, tũc indignati sunt. Quandiu eñ à domino honorabantur, ferebant nõ indignantes, quamuis uiderent eos præferri: quũ autẽ nunc ipsi honorem sibi deposcunt, nõ ferunt alij. Cæterum nunc quidem ita imperfecte se gerũt, postea autem uidebis eos mutuum sibi de primatu cedere. At Christus sanat illos, & primum demulcet illos, propius ad se uocando. Hoc eñ significat, quod dicit: Quum uocasset eos ad se. Deinde monstrat, quod rapere honorem & ambire dignitates gentium sit. Principes enim gentium, magna potestate & autoritate efferuntur, discipuli autem mei non sic: sed qui uult esse magnus, ministret omnibus. Quoniam & hoc magnæ animæ est, omnia ferre & omnibus seruire. Et exemplum in promptu erat. Etenim filius hominis non uenit, ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, & daret animã suam redemptionem pro multis, & quod maius est quàm ministrare. Quando enim quis non solũ ministrauerit, sed & mortuus fuerit pro eo cui ministrat, quid illo maius & admirabilius? Attamen ministerium illud & condescensio, exaltatio fuit ac gloria, tam sua quàm omniũ. Etenim priusquàm factus est homo, tantum ab angelis agnoscebatur: postquam autẽ factus est homo & crucifixus, non solũ illam gloriam habet, sed & aliam accepit, & in toto regnat orbe.

Et ueniunt Hiericho: quũq; egrederetur ab urbe Hiericho, ac discipuli illius, & turba copiosa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat iuxta uiam mendicans. Et quũ audisset, quod Iesus Nazarenus esset, cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Iesu, miserere mei. Et increpabãt illũ multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili Dauid,
B miserere mei. Et stetit Iesus, ac iussit illum uocari, & uocãt cæcum, dicentes illi: Bono animo esto; surge, uocat te. Ille uero abiecto pallio suo, surrexit & uenit ad Iesum. Et respondens dicit illi Iesus: Quid uis faciam tibi? Cæcus autẽ dixit ei: Rabboni, ut uisum recipiam. Iesus autem dixit illi: Abi, fides tua saluũ te reddidit: ac protinus recepit uisum, & sequebatur Iesum in uia.] Matthæus duos cæcos narrat, & fieri potest duos quidem esse sanatos: hunc autem ex illis clariorem fuisse, cuius nunc mentionẽ facit Marcus. Vide autem quomodo turbæ Iesum uenerantur, & ita uenerãtur cæco clamante, quasi rex quispiã præteriret. Porrò Iesus illum interrogat, ut ne quis putet, quod ille alia uoluerit, Christus aũt alia dederit. Grati aũt animi cæcus erat, qui postquam sanatus est, Iesum nõ dimisit, sed sequutus est illum. Iam & per anagogen intelligere possumus: Hiericho locus ille inferior est: Cæcus aũt, qui sedet hoc loco, humana est natura, quæ filius erat dei, qui super omnẽ dignitatẽ. Ista igitur clamabat ad Iesum, per Hiericho, id est, hanc uitam euntem. Misericordia autem motus est erga illã, & propter fidem saluam fecit, ubi uetus peccati uestimentũ exuit. Seruata autẽ sequuta est illum, faciendo mandata in uia, hoc est, in hac uita. Hic eñ possumus sequi Christum, postea autem excluduntur omnes à mandatorum operatione.

Quid quod Iesus cæcũ interrogat, quid sibi uelit faciat.

CAPVT XI.

ET quum appropinquant Hierosolymis ad Bethphage & Bethaniam, iuxta montem oliuarum, emittit duos è discipulis suis, & dicit illis: Abite in uicum qui cõtra uos est, & statim ingredientes in illum, inuenietis pullũ alligatũ, supra quem nullus hominum sedit: soluite eum, & adducite: & si quis uobis dixerit, Cur facitis hoc? dicite, quod dominus eo opus habet: & continuò illum mittet huc. Abierunt autem, & inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio, & soluunt illum. Et nõnulli eorum qui illic stabant, dicebãt illis: Quid facitis soluentes pullum? At illi dixerunt eis, quemadmodũ præceperat Iesus: & sinebant illos.] Sæpe etiam aliâs uenit Hierosolymã, sed nunquam cum tanta

Matth. 21. Luce 19

C maiestate, quanta nunc. Prius quidem delitescebat propter inuidiã illorum: nunc aũt quia passionis tempus aderat, quod ipse sibi præfiniuerat, clarior uenit: ut si uelint, gloriam eius intelligant, & ex prophetijs quæ de ipso erant, agnoscãt eum esse deũ uerũ: sin nolint, in maiorem condemnationẽ eorum sit, quod etiam tam claris miraculis nõ crediderint. Vide ẽm quot signa eis hoc loco dixerit. Dixit eis, Inuenietis pullum: dixit, prohibendum, & deinde cũdicerẽt, Dominus illo opus habet: dixit, dimittendũ. Neutiquàm enim hoc parum fuisset, apostolis permitti ut abducant pullum, nisi diuina quædã uirtus dominos pulli adegisset: præsertim pauperes, & agricolas fortassis. Attamen disce, dominũ id non sine causa fecisse, neq; opus habebat asina, q toties Iudæam & Galilæam peragrauerat: sed mõstrabat quod super populum gentiũ sessurus esset, qui tũ incredulus erat & ineruditus, & uinctus peccatis suis in biuio, hoc est uita hac, apud ianuam, quæ est extra ecclesiam: solutus est autem ab apostolis per baptismum & fidem: & uectus est in eo dominus, quum apostoli uestimẽta sua, hoc est, omnem qui est ex uirtute decorem imposuissent. Prius enim nudi erant Gentiles, & deformes patrantes nepharia: postquàm autem ab apostolis adducti fuerunt, tunc honeste didicerunt ambulare, & propterea etiam in ipsis fertur gestatus Christus. Fuerunt autem quidam, nempe ij qui prius domini pulli, hi prohibere ausi fuerunt apostolos, uel certe dæmones: sanè & his apostoli præualuerunt.

" Et adduxerunt pullum ad Iesum, & iniecerunt illi uestimenta sua, seditq; super il-
" lum. Multi uero uestimẽta sua sternebant in uiam, alij uero frondes incidebant ex ar-
" boribus, & sternebant in uiã. Et qui præcedebant, quiq; sequebanť clamabant, dicen
" tes: Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini. Benedictũ quod uenit regnũ, in nomine domini patris nostri Dauid, Hos anna in altissimis.] Multitudo quan
D diu incorrupta manet, agnoscit quãtum opus erat: ideo & singuli pro uiribus suis uenerãtur. Laudantes autẽ quid dixerint, uideamus. A Dauid sanè hymnum illum sumpsere. Porrò Hos anna, iuxta quosdã significat, salua obsecro: iuxta quosdam uero, *Hos anna.* hymnũ. Rectius tamẽ quod primo dictum, Habetur ẽm in decimoseptimo psalmo: O domine salua obsecro: id quod in Hebraico, Hos anna scriptũ est. Regnum autem Dauid, regnũ Christi dicebant, tũ quod à semine Dauid deductus esset Christus, tum qđ Dauid interpretari quis potest, idoneum uel sufficientẽ manu. Quis autẽ alius manu usq; adeò ualidus & potens ut dominus, cuius manus tãta miracula sunt operatæ? *Vestis animæ caro.* Cæterum sternamus & nos uestimenta nostra, hoc est carnẽ. Vestis enim animæ, caro, quam subijciamus domino, & sternamus uiã uitæ nostræ: deputãtes & incidentes ab arboribus ramos, hoc est, sanctorũ uitas imitemur. Arbores ẽm sunt sancti, à quibus ramos secant, qui illorum imitantur uirtutẽ. Opera item nostra & quæ præcedũt & quæ sequuntur, sint in gloriã dei. Sũt etenim qui uitam honestam principio præ se ferunt, quorum uita subsequẽs longe dissimilis: non enim in gloriam dei.

" Et ingressus est Hierosolyma dominus, & in templum. Et quum circumspexisset
" omnia, iamq; tempus esset uespertinũ, egressus est Bethaniam cum duodecim: & po-
" stero die quum exisset Bethania, esurijt: quumq; uidisset arborẽ fici procul habentem
" folia, ueniebat si scilicet inuẽturus esset aliquid in illa, & quum uenisset ad illam, nihil
" inuenit nisi folia. Nõ enim erat tẽpus ficorum. Et respõdens Iesus, dixit ficui: Ne post
" hac ex te inæternum quisquam edat fructum. Et audiebant discipuli illius.] Ingressus quidẽ est in Hierosolymã, sed iterũ exijt: ostendẽs quod relicturus esset eam deser*Bethania.* tam, & in direptionem. Et egreditur in Bethaniam, quam uertunt interpretes, domũ obedientiæ: Iudæis enim inobediẽtibus & duris corde relictis, uenit cũ discipulis ad *Quæ de ficu, & quare à domino execrata.* eos qui sibi obedierunt. Videamus autẽ & quæ de ficu dicuntur: emergunt enim & apparent quædam absurda. Primum quidẽ, quod esurierit mane: deinde quod quum nõ esset tẽpus fructuum, fructum quæsierit: ad hæc, qua ratione plantã insensatam puniẽrit. Dicunt igitur omnia hæc singulari dispẽsatione facta. Nam quoniam sæpe miracula fecit, bene faciẽdo hominibus: non uiderant autem discipuli potentiam eius, si quem uellet affligere. Eius gratia hic uult ostendere discipulis, quod & affligere, & se

crucifixuros

A cruciſixuros, in uno momento perdere potuiſſet, ſi uoluiſſet: & ideo in arbore inſen-
ſata oſtendit uirtutē ſuam, quæ res magna ac mira eſt, quod arbor ſucculenta tam ſu-
bito exaruerit. Humidior em̄ fermè omnibus eſt ficus. At quod mane eſurit, id diſpen
ſatione quadam permittit carni: ac fructum quærit ex ea quæ non habebat fructū: ut
id quod ſupra dixi, oſtendat diſcipulis quod etiam punire poſſit. Habet item & ficus
typum ſynagogæ Iudæorū, quæ ſola folia habet, hoc eſt legem, umbram illis præben
tem, fructum uero nullum afferentem. Eſuriebat autem Ieſus ſalutem illorum. Meus
enim cibus eſt, inquit, ut faciam uoluntatem patris mei: uoluntas autem patris eſt, ut
conuertant ſe peccatores. Et quia ſynagoga fructū non habebat, maledicta eſt & exa
ruit, neq; prophetam, neq; doctorem habens.

Fici humiditas

Ficus τύπος ſynagogæ Iudaicæ.

» Et ueniunt Hieroſolymā, & ingreſſus Ieſus in templū, cœpit eijcere eos qui uen-
» debant & emebant in templo, & menſas collybiſtarū, & ſellas uendentiū columbas
» ſubuertit: & nō permiſit, ut quiſquam deportaret uas per templū: & docebat, dicēs
» illis: Nonne ſcriptū eſt, Domus mea domus precationis uocabit̄ omnibus gentibus?
» uos aūt feciſtis eam ſpeluncā latronū. Et audierunt ſcribæ, principesq; ſacerdotū, &
» quærebant quomodo illū eſſent perdituri. Timebant enim eum, quod tota turba ad-
» mirabatur doctrinā illius.] Quod arguerit uendentes, etiam Ioannes narrat: ſed Io-
annes in principio euangelij, hic aūt ſub finem. Veriſimile igitur hoc ſecundo factū,
quæ etiam Iudæorū accuſatio maior eſt: quandoquidem neq;, quū ſæpe idem fecerit
dominus, ſunt conuerſi. Speluncam aūt latronum nominat templum, propter auari-
tiam. Latronum enim genus ad rapinā ſpectat. Et quoniā etiā illi propter ſacrificia,
animalia quæ offerrentur, lucri gratia uendebant, latrones ipſos nominauit. Collybi-
ſtæ aūt fuerunt, qui nummos permutabāt. Collyba enim genus eſt nomiſmatis mini-
mi ærei. Accuſando aūt illis etiam Eſaiā prophetā affert, dicentē: Domus mea domus
precationis uocabitur. Abſit aūt, ne & nos extra templū eijciamur. Multi enim & in
B noſtrū templum ingredimur uendentes utilia, & ementes deteriora. Sunt autē qui &
multas menſas nūmorū habent, qui adminiſtrant & diſpenſant eccleſiaſtica, & omnia
propter auaritiā faciunt. Quoniā & ſellæ uendentiū columbas ſubuertuntur, hoc eſt
pontifices uendentes ſpiritualia dona. Columba enim donū ſpiritusſancti. Quod qui
uendunt, à domino à ſacerdotio repelluntur. Nam qui propter datum aurum ordina
tur, depoſitus eſt. Sed & quiſquis gratiā quæ ex baptiſmate eſt, & munditiam prodit
diabolo, hic uendidit columbam ſuam: propterea & templo eijcitur.

Eſaie 56. Hiere. 7.

Quamobrem templū ſpeluncā latronū, & qui nam latrones.

Multas menſas nummorum habentes qui ſint.

» Et quū iam ueſpera eſſet, egreſſus eſt Ieſus è ciuitate. Et mane prætereuntes, uide
» runt ficū exaruiſſe radicitus, & recordatus Petrus, dicit illi: Rabbi, ecce ficus illa quā
» execratus es, exaruit. Et reſpondens Ieſus, dicit illis: Cōfidite deo, amen dico uobis,
» quod quicūq; dixerit monti huic, tollaris ac mittaris in mare: & nō hæſitauerit in cor
» de ſuo, ſed crediderit fore quæ dixerit: erit illi quicquid dixerit.] Tametſi Matthæus
dixerit, quod ſtatim exaruit ficus, & uidētes diſcipuli admirati ſint: nihil mouearis au
diens nunc Marcum dicentē, quod ſequēti die uiderint exaruiſſe ficum. Sic enim in-
telligere debes id quod apud Matthæum: Et ſtatim exaruit ficus: quo lecto ſubſiſte,
& dein dic: Et quū uidiſſent diſcipuli, admirati ſunt. Quādo? quū uidiſſent: nō ſtatim,
ſed ſequenti die: proinde ſic intelligēti nihil difficile occurrit. Vide item & hoc loco,
quomodo Chriſtus monſtretur deus: dicit enim per prophetā dominus: Ego aridum
facio lignum uiride. Porrò mireris diuinā miſericordiā, quomodo etiā nobis, qui per
fidē illi aſſimilamur, uirtutē dat faciendi miracula, quam ipſe natura habet, ita ut mon
tes transferre poſſimus. Mons aūt eſt etiam ſuperba mens, quū arrogās eſt & obſtina
ta. Nam qui uidet ſuperbiæ morbū ſibi obſiſtere, & conatur illum eijcere, uiſitatione
& cura dei, is debet increpare illum montē, ſuperbiā dico, & dicere ei: Mittaris in ma
re, hoc eſt, in mundanos homines, hoc eſt, eos qui in mari huius uitæ ſunt ac incredu-
li: ipſe aūt nunq; ſeparet̄ à deo, dicens: Nihil à deo habeo, neq; indigeo eius auxilio.

Ezech. 17.

Mons ſuperba mens.

» Propterea dico uobis: Omnia quæcunq; orantes petitis, credite quod accipitis, &
» erunt uobis. Et quū ſteteritis orantes, remittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut &

C pater uester qui in cœlis est, remittet uobis delicta uestra.] Qui magna affectione
Credens. credit, cor suum omnino extendit ad deum. Et quid facit? unitur illi, & ferue factũ cor eius, magnã certitudinem sumit, quod uoti compos fiat: id quod experti sciũt omnes. Opinor autẽ omnes hoc experiri, qui uel mediocriter attendũt: propterea dicit Christus, quod omnia accipietis quæ cũ fide petitis. Qui autẽ credit, totũ se dat deo, cum lachrymis illi colloquẽs, quasi pedes domini precãdo tenere se putãs. Vis aũt & alia ratiõe accipere quæ petis, dimitte si qd in te peccauerit frater: uides facilitatẽ doni dei?

Et ueniunt rursum Hierosolymam: & cũ ambularet in templo, ueniunt ad illũ principes sacerdotum, & scribæ, & seniores, & dicunt illi: Qua autoritate hæc facis? & quis tibi dedit autoritatem istam, ut ista facias? Iesus autem respondens, dixit illis: Quæram à uobis & ipse quiddam, & respondete mihi: & dicam uobis quà autoritate hæc faciã. Baptismus Ioannis, utrum è cœlo erat, an ex hominibus? respõdete mihi. Et cogitabant apud se, dicẽtes: Si dixerimus, è cœlo: dicet, Cur igitur nõ credidistis illi? At si dixissent, ex hominibus, timebant populũ. Omnes eñ habebant Ioannẽ, quod uere propheta fuisset. Et respõdentes, dicunt Iesu: Nescimus. Et Iesus respondens, dicit illis: Nec ego dicam uobis, qua autoritate hæc faciã.] Insanientes quod eiecisset è templo negociatores, accedunt ad eũ, ut animo perplexum redderẽt, quærentes, qua nã potestate hæc faceret: quasi talia ei dicẽtes: Quis es tu qui hæc facis? magister cõstitutus es? sacerdos ordinatus es? Hæc autẽ dicebant, ut dubitare eũ faciant, & in uerbis capere queant. Nã si dixisset, potestate mea hæc facio: lapidassent illum ut deo contrarium. Sin autẽ dixisset, potestate dei facio: abduxissent ab eo plebem, quæ illum arbitrabatur esse deum. Dominus igitur interrogat illos de Ioanne, nõ sine causa, neq; sophistarũ more uicissim illos capiẽs: sed quia Ioãnes de ipso testificatus erat, idcirco de illo malignos interrogat: ut quum ostẽderint Ioannem à deo esse, cogãtur & testimonium Ioannis, quod de Christo dederat, accipere. Et quia maleuoli dubita
D hant: neq; ego dico uobis, inquit: non dixit, neq; ego scio quid dicam: sed, neq; ego dico: hoc est, quia maleuoli estis, non dignabor uos responso.

CAPVT XII.

Matth. 21. ET cœpit illis per parabolas loqui. Vineã plantauit homo & circundederat sepem, & foderat lacum, & ædificauerat turrim, & elocauerat eam
Luc. 20. agricolis: & peregre profectus est, & misit ad agricolas, quũ tẽpestiuum
Esaie. 5. esset, seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. At illi arreptũ illum ceciderunt, ac remiserunt uacuũ. Et rursum misit ad illos alium seruum, & illi cõiectis in eum saxis, comminuerunt caput, & remiserunt cõtumelijs affectum. Et rursum alium misit, & illum occiderunt, multosq; alios: hos quidem cædentes, illos uero occidentes. Itaq; quum unum adhuc haberet filium suũ dilectum, misit etiã illum ad illos postremum, dicẽs: Reuerebuntur filium meũ. Illi uero agricolæ dicebant inter sese: Hic est hæres, uenite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et arreptũ illum, occiderunt & eiecerunt è uinea. Quid igitur facturus est dominus uineæ? ueniet & perdet agricolas, & dabit uineã alijs.] Vinea, populus est, quẽ plan-
Psal. 79. tauit dominus. Perfice eñ, inquit, uineã istam, quam plãtauit dextera tua. Et Moses:
Exod. 15. Introducẽs plantauit eos in monte sancto tuo. Sepes autẽ, lex, quæ prohibebat ipsos cõmisceri gẽtibus. Turris uero, tẽplum, nam cõspicuũ erat. Porrò torcular, altare, in quo effundebat sanguis. Elocarat autẽ populum agricolis, hoc est doctoribus, qui per id temporis erant & principibus Iudæorum. Misit uero seruum unũ, forte Eliã, & qui tunc erant, & Michæã quẽ cecidit Sedechias, pseudopropheta scilicet. Secundum aũt seruũ lapidatũ ceciderunt, hoc est occiderunt, & cõtumelijs affecerunt Osee & Esaiã prophetas. Tertium autẽ seruum, id est eos, qui in captiuitate fuerunt, ut Danielẽ & Ezechielem. Vltimo autẽ misit filium suũ deus (qui homo nominatus ꝓpter misericordiam) dicẽs: Reuerebuntur filium meum. Non ut ignorans quod futurum erat hoc dixit, sed ut dicens quod futurum uerisimile. Mali autem agricolæ quũ didicissent

A cissent, quod hic esset filius dei, eiecerunt illum extra ciuitatem: extra enim illã crucifi
xus est. Dominus igit͂ uineæ, pater occisi filij, imò & ipse occisus filius, perdit agrico
las, quos tradidit Rhomanis, & populum collocauit alijs agricolis, apostolis scilicet.
Vis uidere, quomodo apostoli coluerint uineam: lege librũ Actorũ, & inuenies tria
millia, & quinq; millia simul credere, ac offerri in primitias deo.

An ne hanc quidẽ scripturam legistis: lapidem quem reprobauerunt ij, qui ædifi- *Psal. 117.*
cabãt, hic factus est in caput anguli: à domino factũ est hoc, & est admirabile in oculis *Act. 4.*
nostris. Et quærebãt eum cõprehendere, & metuebant turbam: sciebant enim, quod
aduersus ipsos parabolam dixisset. Et relicto illo, abierũt.] Per omnia ista ostendit re
iectos Iudæos, gentes aũt acceptas. Lapis enim ille, dominus: ædificantes aũt, docto *Lapis quis.*
res populi. Quẽ igitur reprobauerunt doctores, ille in caput anguli factus est. Caput *Aedificantes*
enim ecclesiæ factus est. Angulus enim ecclesia, quæ in unũ cõiungit Iudæos & Gen *qui.*
tiles: quẽadmodũ & angulus duos parietes inter se cõmittit. Iste igitur angulus, hoc *Angulus.*
est ecclesia, à domino factus. Et est mirabilis in nostris fideliũ oculis. Ab infidelibus
etiam miracula calumniã patiũtur. Mirabilis igitur est ecclesia, quasi ex miraculis cõ *Ecclesia mira-*
stituta, domino cooperante apostolis, & sermonẽ confirmante per sequentia signa. *bilis.*

Et mittunt ad illũ quosdã è pharisæis & Herodianis, ut eum captarẽt sermone. Illi
uero quũ uenissent dicunt ei: Præceptor, scimus quod uerax es, & nõ curas quenquã:
nõ enim respicis personã hominũ, sed cũ ueritate uiam dei doces: Licet censum dare
Cæsari, an non? demus, an nõ demus? Ille uero sciens illorum simulationẽ, dixit illis:
Quid me tentatis? Afferte mihi denariũ, ut uideã. Illi uero attulerunt. Et dicit eis: Cu
ius est imago hæc & inscriptio? Illi aũt dixerunt ei: Cæsaris. Et respõdens Iesus, dixit
illis: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et admirati sunt de eo.]
Diximus etiam aliâs de Herodianis, quod fuerit hæresis quædam tunc nuper orta, di *Superius capi-*
centium Herodẽ esse Christũ, eo quod in temporibus illius defecisset successio regũ *te tertio.*
B Iudaicorũ. Alij autẽ dicunt Herodianos hoc loco dictos esse milites Herodis, quos
pharisæi in testes eorum quæ Christus dicturus erat assumunt, ut cõsequenter cõpre
hendãt illum & abducãt. Vide autẽ malitiã illorum, quomodo adulatione tentẽt deci
pere dominum. Scimus, dicunt, quod nõ respicis personã hominum, & ita neq; Cæsa
rem reuereris. Totum enim hoc artificium erat, utrinq; habẽs præcipitia: ut siquidem
diceret, quod liceat dare Cæsari tributũ, arguerent eum tanquã populum in seruitutẽ
redigentem: sin diceret nõ persoluendum, accusarent eum, ut ad seditionem populũ
mouentẽ cõtra Cæsarem. At fons sapientiæ, dolos illorum euadit. Ostendite mihi, in-
quit, nomisma. Quum em̃ uidisset, quod imaginẽ haberet Cæsaris, dicit: Reddite q̃d
habet imaginem, ei cuius gerit imaginem: & quæ sunt dei, deo. hoc est: Nihil obstat
uobis ad pietatem persoluere Cæsari. Potestatis em̃ & Cæsari persoluere, & deo sua
tribuere. Cæsar item unicuiq; nostrum, ineuitabilis illa corporis nostri necessitas est. *Cesar quid.*
Iubet igitur dominus reddere etiam corpori sua necessaria, cibos scilicet ac uestes, &
quæ dei deo, nempe uigilias quantas possumus, orationes &c. Sed & diabolo, qui Cæ
sar est, obijce quæ tibi ab illo data, irã, cõcupiscentiã malã: & quæ dei sunt, offer deo.

Et ueniunt Sadducæi ad illum, qui dicunt nõ esse resurrectionẽ: interrogauerũtq;
eum, dicentes: Præceptor, Moses scripsit nobis, si cuius frater moriatur, ac relinquat *Deut. 25.*
uxorem, & liberos nõ relinquat, ut accipiat frater eius uxorem illius, & suscitet semẽ
fratri suo. Septem fratres fuerũt, ac primus accepit uxorẽ, isq; moriens nõ reliquit se-
men: & secundus accepit illã, ac mortuus est, & nec ipse reliquit semen: & tertius si-
militer: & acceperunt eam septẽ, nec reliquerunt semen: postremo uero omniũ mor-
tua est & uxor: in resurrectione igitur, quum resurrexerint, cuius illorũ erit uxor? Nã
septem habuerunt eam uxorẽ. Et respondens Iesus, dixit eis: An non propterea erra-
tis, quod nesciatis scripturas, neq; uirtutem dei? Quum em̃ à mortuis resurrexerint,
neq; cõtrahunt matrimonium, neq; nuptũ dantur, sed sunt uelut angeli qui in coelis.
Cæterum de mortuis, quod resuscitãtur, nõ legistis in libro Mosi, quomodo in rubo
loquutus sit illi deus, dicens: Ego ille deus Abrahã, & deus Isaac, & deus Iacob; non *Exod. 3.*

C est deus mortuorũ, sed deus uiuẽtium. Vos igitur multum erratis.] Hæretici apud
Sadducæi. Iudæos erant Sadducæi, dicentes nõ esse resurrectionem, neq; angelum, neq; spiritũ.
Oblique autem, ut dolosi, aggressi, fingunt narrationem quandam, qua subuertatur
resurrectio, contexto argumẽto quod nunquàm euenit, neq; forte eueniet. Septẽ au-
tem fingunt, qui unam ducunt uxorem, quo magis resurrectionem discerpãt. Igitur
quia prætexebãt illi legẽ Mosi, ostendit eos ignaros scripturarũ. Non eñ intelligitis
inquit, de qua resurrectione scriptura loquatur. Vos enim opinamini, q̃d olim resur-
rectio talis magis corporalis sit futura: at nõ sic erit. Itaq; ignoratis scripturæ mẽtem,
sed & scripturæ uirtutẽ ignoratis. Enimuero uos ad difficultatẽ rei fortasse respicitis:
& propterea addubitatis quomodo poterint dissoluta corpora redire ad animã. Sed
uirtuti diuinæ hoc quasi nihil erit. Erit igiť resurrectio, & nõ corporalis, & diuinior
quidã uitæ status, angelicus uidelicet. Incorruptibiles eñ erimus, & ijdem qui sumus
manentes: proptereaq; tollẽtur etiam nuptiæ. Nunc enim nuptiæ propter corruptio
nem fiunt, ut successione generis durantes homines nõ intereant: tunc autẽ sicut an-
geli absq; nuptiali successione illi ipsi erunt, & nunquã deficient: sic & qui resurgunt,
sine nuptijs permanẽt nunquam imminuendi. Et aliter quoq; taxanť, ut nesciẽtes scri
Exod. 3. pturam. Si eñ intellexissent illas, intelligerent etiã quomodo scriptum sit: Ego sum
ille deus Abraham, utpote manifeste uiuentiũ. Non enim dixit, Ego eram: sed, sum:
utpote præsentium, atq; illorum non perditorum. Iam fortassis dicet quis, quod hoc
de sola Abrahæ anima dixerit dominus, & nõ item de corpore, & ita corpora nõ resur
gunt. Dico igitur, primum quidẽ, quod Abraham utrunq; dicatur, anima & corpus:
& ita etiã deus est corporis, quod & ipsum uiuit apud deũ, & non omnino in nihilum
Resurrectio. redigitur. Insuper quia Sadducæi de corporis resurrectione dubitabant, certũ quod
dominus de corporibus dixerit, quod uiuant apud deum, non de anima: nã istud iam
ex confesso erat etiam apud carnales Iudæos. Obserua & hoc: Resurrectio est eius q̃d
D ceciderat surrectio: immortalis autem anima non cecidit, sed corpus hoc: itaq; & re-
surget iterum, coniugali animæ complicitum.

" Et quum accessisset quidã è scribis, & audisset eos simul disputantes, uideretq; q̃d
" bene respondisset eis, interrogauit illum: Quod est primum omnium præceptorum?
Deut. 6. Iesus autem respondit illi: Primum omniũ præceptum est: Audi Israël, Dominus de-
" us noster, dominus unus est: & diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo, & ex to
" ta anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis. Hoc est primum præceptũ,
Leuit. 19. & secũdum simile hoc est: Diliges proximum tuum, ut teipsum. Maius his aliud præ-
" ceptum nõ est. Et dixit illi scriba: Bene præceptor cum ueritate dixisti, quod unus sit
" deus, & non sit alius præter illum, quodq; diligere eũ ex toto corde, & ex tota intelli-
" gẽtia, & ex tota anima, & ex totis uiribus, ac diligere proximum ut seipsum, plus sit
" quàm uniuersa holocautomata & uictimæ. At Iesus quũ uideret, q̃d cordate respon-
" disset, dixit illi: Haud lõge abes à regno dei. Et nemo post illa audebat illũ interroga-
" re.] Matthæus quidẽ inquit, quod tentans accesserit: Marcus uero dicit, quod pru-
denter responderit. Nunquid ergo dicunt cõtraria? minime. Sed uerisimile est primũ
quidem ipsum ut tentantem interrogasse, deinde quum profuisset ei responsum Chri
sti, & cordate respondisset, ab illo laudatum. Vide autem & laudem. Nõ perfectũ il-
lum testatur. Nõ enim dixit, Intra regnum cœlorum es: sed, non procul es. Quare au-
tem hanc potissimum quæstionem legisperitus ille proposuit Christo? Putabat repre
hendi posse Christum, qui emẽdaturus esset legem, unde accusari posset tanquàm le-
gis aduersarius. Verum dominus ostendens ei, quod charitatem simpliciter nõ habe
at, sed inuidia corruptus uenisset ad hæc interroganda, dicit: Primũ & magnum man
datum est, diligere deum: secundum simile, diligere proximum. Quomodo autem si-
mile? eo quod simul inter se cõnexa sunt. Qui eñ diligit deum, diligit & facturã eius,
Homo autem maxime propria factura dei: & ita qui diligit deum, diliget etiã omnes
homines: & dum proximũ diligit, multo magis deum diligit. Nam si homines diligit,
qui multas sæpe scandalorum occasiones, & odia fouẽt: quãto magis deum, qui semp
benefacit.

A benefacit. Audi autem dominum: Qui diligit me, mandata mea seruabit. Vides nos diligendo deũ seruare mandata eius? Mandata autẽ eius omnia de amore mutuo tractant. Et iterum: In hoc scient omnes, quod mei discipuli estis, si diligitis inuicẽ. Vides iterum, quod ex mutuo amore discitur amor erga Christũ, ita ut simus eius discipuli & amici? Obserua autẽ, quomodo omnes animæ uirtutes enumerarit. Est ẽm uirtus animæ animalis, quã insinuat dum dicit, ex tota anima, Iram enim & concupiscentiam totam dilectioni dei dari uult. Est etiã alia uirtus animæ, quæ dicitur nutritiua: ea est & plantarũ, quæ & ipsa quoq; deo tota est danda. Est insuper rationalis uis, quam nominauit lex intelligentiã. Omnes igitur animæ uirtutes charitati offerendæ sunt. *Tres uirtutes animæ.*

Et respondens Iesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt scribæ, Christũ esse filium Dauid? nã ipse Dauid dixit afflatus in spirituſancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris mihi, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid uocat eum dominũ, & unde filius eius est? Et pleraq; turba audiebat illũ libẽter. Et dicebat illis in doctrina sua: Cauete à scribis, qui amãt infulati obambulare, & amãt salutationes in foris, primasq; sellas in congregationibus, & primos accubitus in cœnis: qui deuorãt domos uiduarum, & sub prætextu longas faciunt preces: isti accipient grauiorẽ damnationẽ.] Quia Christus ad passionem accessurus erat, corrigit prius opinionem scribarum erroneam, qui suspicabãtur Christum esse filium Dauid, sed nõ dominũ. Demonstrat igitur se deum, ex ipsis Dauid uerbis. Et nõ simpliciter, sed deterret, eo q̃d dicit, Donec posuero inimicos tuos scabellũ pedum tuorum. Nã ipsi omnino erant inimici eius, quos posuit deus pater scabellum pedũ Christi. Vide autẽ & quomodo interroget: nõ ẽm dixit, Quid uobis uidetur de me: sed, de Christo. Et ita nõ perstringit eos. Et, neq; potestis mihi dicere, q̃d absq; spiritu hoc dixerit: sed spiritusſancti afflatu dixit dominũ, hoc est, motus gratia spiritus. Quomo- *Psal. 109.*

B do ergo Christus filius est Dauid? an nõ & dominus eius, & deus? Turba igitur audiebat eũ libenter. Et dicebat turbæ: Cauete à scribis, qui splẽdidiores ferũt stolas, & propter illas præferri uolũt, salutationesq; & celebritates fori probãt, & gloriæ omnibus modis studẽt, qui & domus uiduarũ comedunt. Clàm ẽm accedunt ad mulieres præsidio destitutas, quasi illarum futuri tutores & patroni, & prætextu longæ orationis, & in uestitu reuerẽtiæ, & simulatione decipiũt simpliciores, deuorãtes domus diuitũ; illi igitur grauiorẽ accipient damnationẽ, quàm alij Iudæi peccantes. Potẽtes ẽm potentius punientur. Interim & apostolos docet, ne iuxta scribarum morẽ uiuant, sed se imitentur. Doctores ẽm illos ordinantẽ, uerisimile est, ut uitæ suæ fecerit imitatores. *Quomodo gẽs pharisaica ueneretur diuitias simplicium.*

Et quũ sederet Iesus ex aduerso gazophylacij, spectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylacium: & multi diuites mittebãt multa. Et uenit quædã uidua pauper, misitq; minuta duo, quod est quadrans. Vocatisq; ad se discipulis suis, dicit illis: Amẽ dico uobis, q̃d uidua hæc pauper plus misit, quàm omnes qui miserunt in gazophylacium. Nã omnes ex eo quod ipsis supererat, miserũt: hæc è penuria sua omnia quæcunq; habebat, misit totã substantiã suam.] Mirabilis quædã consuetudo apud Iudæos erat. Qui ẽm poterãt & uolebãt, mittebãt in thesaurũ templi, qui uocabatur gazophylaciũ, è quo sacerdotes, & pauperes, & uiduæ alebant. Quũq; id multi facerẽt, & uidua accessit, suã uolũtatẽ declarãs opibus abundãtiorẽ. Gloria tibi Christe, q & parua gratiora sæpe habes quàm magna. Quæso ut etiã mea anima uidua talis sit, quæ abijciat satanã, cui ut uiro adhæsit, et mittat in thesaurũ sacrũ duo minuta, carnẽ et mẽtem, quæq; parui faciat: cõtinẽtia quidẽ carnẽ, humilitate uero animã, ut & ego audiã, q̃d totã meã uitã cõsecrarim deo, nõ relicta ulla cogitatiõe uel affectione huic mũdo. *Precatio Theophylacti.*

CAPVT XIII.

ET quum exiret de templo, dicit illi quidam è discipulis illius: Præceptor, uide quales lapides, & quales substructiones. Et Iesus respondens, ait illi: Vides has magnas substructiones? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur. Et quum sederet in monte oliuarum è regione templi,

C „ interrogabant illum secretò Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Andreas: Dic nobis, „ quando hæc erunt? & quod signũ est, quando hæc omnia sint consummanda?) Quoniam multa de desolatione Hierusalẽ dicebat Iesus, quod relinqueretur domus illorũ deserta: discipuli eius admirantes, quod tantæ magnitudinis, tamq; pulchra ædificia abolenda essent, ostendunt illi decorem templi. At ille nihilominus prædicit perdenda, & intantum, ut neq; lapis super lapidem maneat. Et dicunt quidam multas ueteris ciuitatis Hierusalem reliquias superstites, & ita Christum mendacem ostendere tentant: sed hoc neutiquam uerum est. Nam etiam si reliquiæ quædã relictæ essent (quod uerum non est) non tamen relinquentur usque ad consummationem seculi. Historiæ enim habent, quod Aelius Hadrianus templum & ciuitatem à fundamentis effoderit: & ita in illo impletum est, quod non sit relictus lapis super lapidem. Porrò sedente illo in monte oliuarum, accesserunt ad eum interrogantes: Quando hæc erunt? hoc est, quando consummabitur Hierusalem? At ipse antequam respõderet eis de his, de quibus interrogabant, munit cogitationem illorum, ut ne errent. Quia incipientibus illis fieri in Iudæa, surrexerunt quidam, qui se dicebant magistros, dicit dominus: Videte ne decipiamini.

Aelius Hadrianus templũ & ciuitatem Hierosolymorum funditus suffodit.

„ At Iesus respondens illis, cœpit dicere: Videte, ne quis uos fallat: multi enim uenient „ in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multosq; decipient. Quum autem audie„ ritis bella, & rumores bellorum, ne turbemini: oportet enim fieri, at nondum finis. In„ surget enim gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnũ. Et erunt terræmotus „ in singulis locis, & erunt fames ac turbationes. Initia dolorũ hæc. Sed cauete uos uo„ bis: Tradẽt enim uos in concilia, & in synagogas: cædemini, & sub principibus ac re„ gibus ducemini propter me, in testimoniũ illis. Et apud omnes gentes oportet prius „ prædicari euangeliũ.) Multi uenient, qualis erat Iudas, qualis Theudas, qui dicebant se à deo missos esse. Bella autem futura dicit, quæ & Iosephus narrat ante captiuitatẽ facta. Nam insurgebat quidem gens, & non reddebat tributa. Rhomani aũt irati, eos infestarunt, & continuis insidijs ac cladibus affecerunt. sed nondũ finis Hierusalem:

Iosephus.

D Rhomani enim misericordes erant. Non solum autẽ bella erant, sed etiam aliæ clades à deo immissæ, ut fames & terræmotus, ostendente eis deo manifeste, quod ipse illos impugnaret. Omnia enim hæc principia parturitionum, hoc est malorum quæ euentura sunt. Cauete uobis, tradent enim uos in concilia. Tempestiue interserit narrationem illam, ut ex communibus habeant consolationem quandam in proprijs calamitatibus. Sed & dicendo, Propter me ducemini ad duces & reges: consolationẽ eis non mediocrem attulit, quod pro ipso passuri essent. In testimoniũ uero illis, hoc est, ut inexcusabiles illi sint, & ob hoc condemnati, quod etiam torquentes nos, ueritatẽ uincere non potuerunt. Deinde, ne putes quod pericula & afflictiones prædicationẽ prohibeant, inquit: Et in omnes gentes oportet prædicari euangeliũ, & tunc capietur Hierusalem. Nam quod ante captiuitatem prædicatũ sit euangelium, audi Psalmistam: In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ uerba eorum. quod etiam in maiorem condemnationẽ Iudæa factum est, quod ante captiuitatem ubiq; euangeliũ prædicatum est. Nam quum uiderẽt tam breui tempore in totum orbem prædicationem transire, etiam ipsi agnoscere debuissent Christi uirtutem, pœnitẽtiam agere, & liberari à calamitatibus: sed non intellexerũt, & idcirco maius illorum iudicium.

Psal. 18.

„ Quum autem duxerint uos tradẽtes, ne præcogitetis quid dicturi sitis, neq; medite„ mini: sed quicquid datum fuerit uobis in illa hora, hoc loquamini. Non enim estis uos „ qui loquamini, sed spiritussanctus. Traditurus est autem frater fratrem in mortẽ, & pa„ ter filium: & insurgẽt filij aduersus parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio habi„ ti ab omnibus, propter nomen meum. Sed qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus „ erit.) Antequàm bellum perfectum excitatum, quid non patiebãtur apostoli ab illis dum protraherentur ad tribunalia, & ducerentur ad reges, Herodẽ, & Agrippam, & Neronem? Ne igitur antea soliciti sitis, inquit, quid loquamini: sed in ipsa hora dabit uobis spiritussanctus quæ loquamini. Prædicit autem eis, quod præ omnibus graue,

nempe

A nempe à maximè familiaribus impugnandos. Et dicit hoc, ut quum prius audierint, præparentur, & periculũ facilius ferant: deinde consolatio sequitur, quod propter me odio eritis habiti. Quod enim propter ipsum fuerunt odio habiti, satis erat ad omnes calamitates leniendas. Quin & quod saluandi erant perseueraturi usq; in finem, etiam ipsum maximam afferebat consolationem.

Porrò quum uideritis abominationẽ desolationis, de qua dictum est à Daniele propheta, stantẽ ubi nõ oportet: qui legerit, intelligat. Tunc qui fuerint in Iudæa, fugiãt ad montes: qui uero fuerit in tecto, ne descendat in domum, nec ingrediatur ut quicquam tollat è domo sua. Et qui fuerit in agro, ne reuertatur ad ea quæ reliquit à tergo, ad tollendum pallium suum. Væ autem prægnantibus & lactantibus in die illo.] Daniel. 9.

Abominatio desolationis, statua est eius qui ciuitatẽ destruxit. Abominatio em̃ omne idolum dicitur. Desolationis uero, eo quod capta & desolata Hierusalem, statuerunt illum intra adytum templi. Pilatus quoq; cæsaris imagine noctu in templũ illata, magni tumultus autor fuit plebi: tunc em̃ cœpit & bellum, & desolatio Hierusalem. Igitur tunc hi qui in Iudæa erant, fugerunt in montes. Bene autem dixit, hi qui in Iudæa: nam apostoli nõ fuerunt in Iudæa, sed, ut diximus, antequàm bellum exortum est, in persequutione exacti sunt è Hierusalem, imò ipsi exierunt, diuino afflati spiritu. Qui igitur inuenti in Iudæa, fugerũt. Et is qui supra tectũ, nullius rei gratia quæ in domo, reuertatur. Expedit em̃, ut quis uel nudo corpore saluus fiat. Insuper uæ & prægnantibus, & lactantibus uæ. Quare? quia non possunt fugere mulieres quibus sunt pueri, affectione erga illos detentæ. Prægnantes quoq; propter uteri sarcinam, neq; ipsæ facilem fugam inueniunt. Existimo autem, quod & pueros hoc loco significet uorandos. Fame enim obsessi, nec pueris pepercerunt. *Quando cœperit bellũ & desolatio Hierosolymorum.*

Orate autem, ne fuga uestra fiat hyeme. Erunt em̃ dies illi talis afflictio, qualis non fuit ab initio rerum cõditarum, quas cõdidit deus, usq; ad hoc tempus, nec futura est. Et nisi dominus abbreuiasset dies illos, haudquaquam salua fuisset uniuersa caro. Sed propter electos, quos elegit, abbreuiauit dies.] Si hyeme fuga fieret, temporis iniu-

B ria impedimenta habituri essent fugere uolẽtes: & omnino afflictio futura esset & earum quæ fuerunt uel erunt unquã grauissima. Sed propter electos, hoc est eos qui ex Iudæis crediderunt, uel postea credituri sunt, bellum citius diremptum est. Deus em̃ quia præcognouit ex Hebræis multos post captiuitatẽ credituros, nõ permisit totum genus aboleri. Possunt autẽ hæc morali sensu sic exponi: Abominatio desolationis, est omnis diabolica cogitatio, quæ stat in loco sancto, hoc est nostra mente. Tunc igitur qui est in Iudæa, fugiat in montana: hoc est, qui cõfessus fuerit, currat ad uirtutum montes. Iudæa enim confessio dicitur. Et qui in summo stat, nõ descendat: Quando enim affectio quædam in mente nostra reperitur, oportet per cõfessionem ad summa recurrere, & à summitate non descendere. Et qui operatur quod bonum, nõ reuertatur ut tollat ueterem cõsuetudinem, quæ est uestis quam exuit. Væ autem fugienti in hyeme. Oportet enim nos fugere à peccato cum alacritate, & non frigide & segniter. Hoc enim per fugam in hyeme insinuatur. *Sensus moralis*

Tunc si quis uobis dixerit, ecce hic Christus, ecce illic: ne credatis. Exorientur pseudochristi & pseudoprophetæ, & ædent signa ac prodigia ad decipiendũ, si fieri possit, etiam electos: uos autem cauete, ecce prædixi uobis omnia. Cæterum in illis diebus post afflictionẽ illã sol obtenebrabitur, & luna nõ dabit splendorẽ suum, & stellæ cœli decident, & uirtutes quæ in cœlis sunt, concutientur: & tunc uidebunt filiũ hominis uenientem in nubibus cũ potestate multa & gloria.] Quia impleuit quæ ad Hierusalem attinẽt, incipit igitur nũc de aduentu Antichristi dicere. Quod aũt dicit Tunc, ne intelligas, quod quando fiunt ea quæ supra dicta sunt de Hierusalẽ, tunc si quis uobis dixerit: Ecce hic Christus, ne credatis: sed scito quod scripturæ proprietas hæc est, sicut etiam Matthæus post genealogiam Christi dicit: In diebus illis aduenit Ioãnes. Quibus diebus? num mox sequentibus post Christi natiuitatem? non: sed indefinite. Sic igitur & hoc loco dicit, tunc; non quando Hierusalem desolata fuit, sed per tem- *Ioël. 2. Esaie 13.* *Scripturæ proprietas.*

C pus aduentus Antichristi, ne seducamini. Multi enim prætexent nomen Christi, ita ut & electos seducere queāt. At post aduentū Antichristi, omnis creatura immutabitur, quando stellæ obtenebrabuntur propter immensam lucem Christi. Cōmouebuntur autem & angelicæ uirtutes, hoc est, obstupescēt, uidentes tantam rerum mutationem fieri, & conseruos suos iudicari. Et tunc uidebūt dominum, ut filium hominis, hoc est in corpore. Nam quod spectatur, necesse corpus est. Quamuis autem ut homo ueniet, aderit tamen cum potestate, & gloria magna.

" Et tunc mittet angelos suos, & aggregabit electos suos à quatuor uentis, à summo
" terræ usq; ad summum cœli. A ficu uero discite similitudinem: quum ramus eius tener
" fuerit, produxeritq; folia, scitis quod propè sit æstas: sic & uos quū uideritis hæc fieri,
" scitote quod propè sit in foribus. Amē dico uobis, quod nō præteribit generatio hæc,
" donec omnia hæc facta fuerint. Cœlum & terra transibunt, sed uerba mea non prætere-
" ribunt.] Vides quod & filius angelos mittit, sicut & pater. Vbi igitur sunt qui dicunt: Non est æqualis deo & patri? Venient igitur angeli, ut congregent electos, qui tanquam in nubes rapti, occurrāt domino. A ficulnea autem disce quod dico. Quemadmodum enim folia ficu habente, statim æstas adest: sic & post afflictionē Antichristi, statim absq; ullo mediatore aderit Christi aduentus: quæ reuera iustis æstas quædā est ab hyeme, peccatoribus autem hyems ab æstate. Amē dico uobis, quod generatio hæc, hoc est Christianorū, non transibit, donec hæc omnia, de Hierusalē & Antichristi aduētu, fiant. Non enim generationem dicit apostolorum, quia plerisq; non usq; ad consummationem Hierusalem uixerunt: quomodo ergo ad consummationem mundi pertingere dicerentur? Generationem itaq; Christianorum dicit: ita consolans apostolos, ne suspicentur, quod quum tanta mala fiant, forte deficiat fides. Quasi diceret: Confidite, & bono animo estote, non præteribit generatio fidelium, neq; deficiet. Prius enim transibunt immobilia hæc elementa, cœlum & terram dico, quàm mei sermo

Contra dicētes Christum non esse æqualē deo & patri.

Secundus Christi aduentus quando affuturus.

D nes in ullo intercidant. Omnia enim quæcunq; dixi, perficientur.

" Cæterum de die illo ac tempore nemo nouit: ne angeli quidem qui in cœlo sunt, nec
" ipse filius, sed solus pater. Cauete, uigilate, & orate: nescitis enim quando tēpus sit. Si
" cut homo qui peregre agit, relicta domo sua, deditq; seruis suis substantiā suā, ac suum
" cuiq; opus: & ianitori mandauit, ut uigilaret. Vigilate igitur, nescitis enim quādo do-
" minus domus uēturus sit, serò an medio noctis, an in gallicinio, an diluculo: ne si uene
" rit repente, offendat uos dormientes. Cæterum quæ dico uobis, omnibus dico, uigila-
" te.] Volens dominus discipulos à diei & horæ illius interrogatione cohibere, dicit: quod neq; angeli, neq; filius sciant. Si enim dixisset, scio quidem, sed nolo uobis reuelare, mœrore illos affecisset: nunc autem prudenter rem agit, & eos omnino prohibet à discendo, & persuadet illis, dicens: Neq; angeli sciunt, neq; ego. Ab exemplo autem intelligas, quod dicitur. Sæpe pueruli uident patres suos tenere quiddam in manibus, & hoc petunt, patribusq; dare nolentibus, plorant quod non accipiunt: deniq; patres occultant illud quod tenent, & ostendētes manus uacuas pueris, fletum illorū sistunt. Sic & dominus quasi pueros apostolos alloquens, occultauit diē. Nam si dixisset, scio, non dico autem, indoluissent, quod ab illo non discerent. Quod autem dominus sciuerit diem & horam certam, manifestum: quia seculi conditor est. Et quo pacto nesciret? Verum utiliter abscondit deus consummationem uitæ, siue omnium in communi, siue uniuscuiusq; in singulari: ut dum incertus est finis, semper soliciti simus ac anxij, expectantes illum & timentes, ne imparatis superueniat. Consideremus autem uerba. Tarde quidem tunc adest finis, quando quis in bona senecta moritur: Media autem nocte, quum mediam ætatem peregerit: In gallicinio autem, quando in nobis ratio completa fuerit. Gallus enim ratio est, quæ nos à somno excitat, & stuporem repellit. Quum igitur puer incipit iuxta rationē uiuere & sapere, tunc gallus ei canit. Ante gallicinium autem omnino puerilis ætas est. Omnes igitur finem in memoria habere oportet: etiamsi quis puer sit, prouidendum ne forte non baptizatus moriatur. Omnibus aūt hæc præcipit dominus, & his qui in mundo uiuunt, & his qui successerunt,

Exemplum occultationis diei secundi aduentus.

A runt. Debemus igitur uigilare & orare. Vtraque hæc necessaria sunt. Multi enim uigilant, sed noctem male absumunt. Vide autem quomodo non dixerit, Nescio enim quando tempus est: sed, nescitis. Occultauit enim nostram ob utilitatem. Nam si nũc quum finis mundi incertus, mutuis odijs insanimus: quid non faceremus scientes finem? In extremam sanè malitiam insumeremus uitam: deinde ultimo die, summa cũ iactura pœnitentiam ageremus.

CAPVT XIIII.

ERat autem pascha, & azymorũ dies futuri post biduum. Et quærebant summi sacerdotes ac scribæ, quomodo eum per dolũ comprehẽsum occiderẽt. Dicebant aũt: Non in die festo, ne tumultus fiat populi. Et quũ esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, accũbente eo, uenit mulier habens alabastrũ unguẽti nardi pisticæ preciosæ: & cõminuto alabastro, effudit illi in caput. Erant autem quidam, qui indignarentur apud sese, ac dicerent: Ad quid perditio hæc unguenti? nam poterat hoc uendi pluris quàm trecẽtis denarijs, ac dari pauperibus. Et infremuerunt aduersus illam.] Feria quarta cõcilium conuenit, & propterea ieiunamus etiam nos quartis ferijs. Illi quidem consultabant solennitatis tempus prætermittere: at non permissum est eis, sed ipse sibi ipsi tempus passionis statuens, in pascha crucifigi uoluit: ipse enim erat pascha uerum. Vnde uirtutẽ eius admirari licet. Nam quum illi uellent ipsum comprehendere, non potuerũt: quando autem illi noluerũt propter festum diem, tunc uolũtarius ipse seipsum tradidit. At quum ipse esset in Bethania in domo Simonis leprosi, uenit mulier. Et quatuor mentionẽ faciũt unguenti. Et uidetur quibusdam una esse: non autẽ ita est, sed duæ sunt. Vna quidem quæ apud Ioannem, quæ et Lazari soror est. Altera quæ à reliquis tribus memoratur. Veruntamen attende, & inuenies quod tres sint. Apud Ioannem quidẽ una, apud Lucam alia, & apud duos illos adhuc una alia. Nam illa quæ apud Lucã, meretrix erat, &

Christus pascha uerum.

De tribus Magdalenis.

B in medio prædicationis Christi ad Christũ uenit: Quæ apud Mattheũ, tempore passionis, & non dicitur meretrix. Probat autẽ Christus eius uoluntatẽ, quod tanta expenderit in nardum. De nardo pistica scias, quod est species quædã nardi, quæ pistica dicatur: uel quod syncera sit & non adulterata, uel cũ fide confecta. Erant autẽ quidã ægre ferentes. Ioannes autẽ dicit Iudam ægre tulisse. Verisimile igitur & alios quidem apostolos mulierẽ obiurgasse, utpote qui audierant Christũ semper multa de eleemosyna docere. Iudas sanè non eodẽ scopo aduersus mulierem indignabatur, sed propter auaritiam & turpe lucrum suum. Propterea & Ioannes ipsius dũtaxat meminit, tanquam dolosa mordacitate mulierem reprehẽderit. Et infremuerunt in eam, hoc est, indignabantur, conuiciabantur, perstringebant eam.

Nardus pistica

At Iesus dixit: Sinite illã, cur illi molesti estis? bonũ opus operata est erga me. Semper enim pauperes habetis uobiscum: & quandocunq; uolueritis, potestis illis benfacere: me uero non semper habetis: quod potuit hæc, fecit: præuenit ut ungeret corpus meum ad sepulturam. Amen dico uobis: ubicunq; prædicatum fuerit euãgelium hoc in totum mundum, etiam hoc quod fecit hæc, dicetur in memoriam istius.] Reprehendit dominus discipulos, quod intempestiue mulieris alacritati obsistũt. Cur enim, inquit, illi negociũ facitis, & estis molesti? Num quia donum attulit, aduersamini eam cum ignominia? Interim autem perstringit & proditorẽ dicendo, In sepulturã meam hoc fecit: & planè conscientiæ expertem arguit, quasi ita diceret ei: Tu quidẽ in mortem me tradidisti, & non reprehendis temetipsum: ista autẽ in sepulturam meam unguentum afferens, à deo mota, digná ne est quæ à te reprehendatur? Prophetã autem agit hoc loco dominus, duoq; prædicit, & quod euangelium prædicandum sit in toto mundo, & quod opus mulieris simul prædicandum. Confundantur hoc loco qui pauperes Christo præferunt. Audiui enim ego aurifabros dicentes, quod si ego dissectum sacrum uas dem pauperibus, & ego uiuam, nec condemner. Audiant igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus proprie, quod in disco

Christus propheta.

C aureo, & sanguis qui in poculo. Qui igitur abstulerit discum preciosum, & cogit ut corpus Christi in uiliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.

Et Iudas Iscariotes, unus è duodecim, abijt ad summos sacerdotes, ut traderet eũ illis. Quo audito, illi gauisi sunt, & polliciti sunt se ei daturos pecuniam. Et quærebat, quomodo opportune illum traderet.] Quum mulier suam liberalitatem declararet, insaniebat discipulus unus è duodecim. Non enim temere additum est, unus è duodecim: sed ut ostenderetur, quod unus ex duodecim electioribus esset. Quid autem est hoc, quod ait, ut traderet illum? hoc est, ut significaret illis quando solus assit: timebãt enim eum inuadere, quum doceret, propter turbam. Ipse itaq; pollicebatur illis se dicturum quando ille solus esset.

Vnus è duodecim nõ temere additum.

Ac primo die azymorum, quum pascha immolarẽt, dicunt illi discipuli sui: Vbi uis ut abeamus, & paremus ut edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit illis: Ite in ciuitatẽ, & occurret uobis homo hydriã aquæ baiulans: sequimini illũ, & quôcunq; ingressus fuerit, dicite patrifamilias: Magister dicit, Vbi est diuersoriũ, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ille uobis ostendet triclinium magnũ stratum, paratum: illic parate nobis.] Primum diem azymorum, diem quintum dicit, qui erat ante azyma. Azyma enim & infermentata die parasceues comedebant. Accedunt itaq; discipuli, & interrrogant ubi comedant pascha. Ex hoc autem manifestũ est, Christum non habuisse propriũ diuersorium, & nec discipulos habuisse domum propriã. Nam si habuissent, illic eum suscepissent. Mittit autẽ duos è discipulis suis, Petrũ & Ioannẽ, sicut Lucas inquit, ad hominẽ ignotũ: ostendens illis, quod posset non pati. Qui enim mentẽ hominis ignoti conciliare sibi poterat, ut se exciperet, quid non fecisset in alijs? Præterea dat illis signũ, quomodo inueniant domũ: nempe ut sequantur hominẽ, figulinum uas aquæ gestantẽ. Hæc etiã sublimius intelligi possunt. Hydriam baiulat baptizatus: uadit aũt in domum, quæ rationali suo ordine digna est. Qui enim habet baptisma, ad requiẽ uadit, iuxta rationẽ uiuens, & uiuit in ordine, quasi in domo quadã. Pa-

Neq; Christũ neq; discipulos proprias ædes habuisse.

D terfamilias mens est, qui ostendit magnũ tricliniũ, sublimes scilicet sensus. Verũ triclinium hoc stratum est, hoc est, tametsi sublime sit, nihil tamen habet uel asperũ, uel superbum: sed stratũ est, & humilitate cõplanatum. Illic ergo, in tali inquã mẽte, præparatur pascha Christo à duobus discipulis, Petro & Ioãne, practica dico & cõtemplatiua. Petrus eñ propter feruorẽ practicus, Ioannes uero ut theologus, cõtemplatiuus.

Et exierunt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatẽ, & repererunt quemadmodũ dixerat illis: parauerunt'q; pascha. Et quũ uespera iam esset, uenit cũ duodecim. Et quum accũberent, ederentq;, dixit Iesus: Amẽ dico uobis, unus ex uobis proditurus est me, qui edit mecũ. At illi cœperunt esse mœsti, ac dicere illi singillatim: Nũ ego? Et alius, num ego? Ille uero respondẽs, dixit illis: Vnus è duodecim, qui intingit mecum in catinum. Filius quidẽ hominis uadit, sicut scriptũ est de illo: sed uæ homini illi, per quem filius hominis proditur: bonum erat illi, si natus nõ fuisset homo ille.] Quomodo accumbebant, quum lex præciperet, à stantibus comedẽdum pascha? Verisimile igitur primum perfecta ea quæ sunt legis, deinde recubuisse proprium pascha traditurum. Cœperũt autem discipuli tristes fieri propter sermonem domini quem dixerat, quod unus ex eis se traditurus esset: quamuis autẽ nihil sibi conscij essent, attamẽ anxij erãt, credentes magis ei qui corda cognoscit, quàm sibijpsis. Obserua autẽ & uerbum, uadit. Mors enim Christi, quasi peregrinatio quædam fuit, non mors. Quod autem dicitur, bonum esset homini illi, si natus nunquam fuisset: dictum est propter pœnam qua cruciandus erat Iudas. Melius enim est omnino non nasci, quàm ad talem pœnam nasci. Igitur quantũ ad finem attinet, melius uidetur omnino, si non fuisset Iudas. Deus quidem illum bonum fecerat, & ad bona opera: at quia ipse in talem incidit malitiam, ut apparet, melius erat, si nunquam fuisset genitus.

Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, quum gratias egisset, fregit & dedit illis, ac dixit: Sumite, comedite, hoc est enim corpus meũ, & accepto poculo, quũ benedixisset, dedit illis. Et biberunt ex eo omnes, & dixit illis: Hic est sanguis meus noui testamẽti,

qui

A qui pro multis effunditur. Amen dico uobis, posthac nō bibam de fructu uitis, usq; ad diem illum, quum illud bibero nouum in regno dei.] Quidam dicunt Iudam non fuisse participem sacramentorum, sed egressum esse priusquam dominus sacramēta traderet. Alij autē dicunt, quod etiam ingrato illi sacrosancta dederit. Quū benedixisset, hoc est, gratias egisset, fregit panem: id quod etiam nos facimus, preces adiungendo, Hoc est corpus meum, hoc inquam quod sumitis. Nō enim figura tantū & exemplar quoddā dominici corporis panis est, sed in illū conuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit: Panis quē ego dabo, caro mea est: nō dixit, figura est carnis meæ, sed, caro mea est. Et iterum: Nisi ederitis carnē filij hominis. Et quomodo, inquis, caro nō uidetur? ô homo, propter nostrā infirmitatē istud fit. Quia enim panis quidē & uinum ex his sunt quibus assueuimus, ea nō abhorremus: sanguinē uero propositū & carnē uidētes, nō ferremus, sed abhorreremus: idcirco misericors deus nostræ infirmitati condescendēs, speciē quidē panis et uini seruat, in uirtutē autē carnis & sanguinis transelementat. Sanguinē uero noui testamēti dixit, opponendo ueteri. Habebat em̄ & uetus testamentū sanguinē, quo aspergebantur & populus, & liber legis. Nō autem bibam ex hoc uino, dicit, usq; ad resurrectionem. Regnū enim resurrectionē uocat, tanquam rex qui aduersus mortē certarit & regnat. Sanè post resurrectionem bibit & comedit cum discipulis: quoniam ipse ille est qui patiebatur. Nouum autem illud bibit, hoc est nouo quodā modo & insolito: nō enim ultra corpus habebat passibile, quod cibo indigeret, sed immortale & incorruptibile. Intellige aūt etiam sic. Vitis dominus ipse est, fructus autem uitis mysteria sunt & abscondita scientia, quam ipse profert, docens hominem scientiā. In regno itaq; dei, hoc est, in octauo seculo, bibit cum discipulis suis, mysteria & sapientiam nouam quandam docens nos, & reuelans quæ abscondita est.

Et quum hymnum dixissent, exierūt in mōtem oliuarum. Et dicit illis Iesus: Omnes offendiculum patiemini per me in hac nocte, quia scriptum est: Percutiā pastorem, & dispergentur oues. Sed posteaquàm resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Petrus autē dixit illi: Etiamsi omnes offendiculum passi fuerint: at ego non. Et dicit illi Iesus: Amen dico tibi, quod hodie in nocte hac, priusquàm bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille uehementius dicebat: Imò si me oportuerit cōmori tibi, non te abnegabo. Similiter autem & omnes dicebāt.] Gratias egerunt. Et antequam & postquam bibissent, gratias egerunt: ut & nos discamus, quod oporteat agere gratias Christo, et ipsum laudare & ante cibum, & post cibum. Præterea etiā hoc indicat, quod grata sit ei mors pro nobis, quoniā etiam exiens ut traderetur, laudat dominum. Omnino autē & nos docet, si quādo in aduersa pro multorū salute inciderimus, ne tristes simus: sed gratias agamus deo, qui nostrā afflictionem in multorum salutē operatur. Egreditur uero in mōtem oliuarum, ut solitarium adorirentur, & detinerent, ne tantum tumultū faciāt. Nam si in ciuitate ipsum inuasissent, fortassis oborta fuisset turba, & inimici occasione quapiā quæ iusta uideri potuisset apprehensa, uisi fuissent ipsum iuste ut sediti osum interficere. Prædicit autē illis, quod & offendiculum passuri essent. Postea ne uideantur hæc in manifestā omniū accusationē, adducit etiam testimonium ex propheta Zacharia, quod dispergēdi essent. Deniq; & consolationē illis affert, dicens: Præcedam uos in Galilæa, hoc est, præueniā. At Petrus urget, ideo et audit, quod antequàm gallus bis canat, ter me abnegabis. Hoc autem in hunc modū se habet. Negauerat semel Petrus, deinde gallus cantauit: & quum alias duas abnegationes fecisset, & tunc quoq; cantauit gallus. Et hoc est, quod hoc loco dicit: Priusquā gallus bis cantet, ter me abnegabis. Similiter autem & omnes frigidam alacritatē ostendētes, & ipsam ueritatem mendacē facientes, pollicētur: ideo dominus permittit, ut humana natura suam prodat imbecillitatem. Omnino enim potuisset illos dominus seruare, & Petrum maxime: sed permisit, ut ne in nobisipsis confideremus. Cæterum, Percutiam pastorem, uox est patris. Oues autem, apostolos ut innocentes nominat.

Et ueniunt in locum, cuius nomen Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic, donec digressus orauero. Et assumit Petrum, & Iacobum, & Ioānem secum: cœpitq;

Zach. 13.

Abnegatio Petri quomodo se habeat.

B

C expauescere & angi. Et dicit illis: Dolore afficitur anima mea usque ad mortem: manete hic & uigilate. Et progressus paululũ, postratus est in terram, & orauit ut si possibile esset, transiret à se hora. Et dicebat: Abba pater, omnia possibilia sunt tibi, aufer poculum à me hoc: ueruntamen nõ quid ego uelim, sed quid tu. Et uenit et offendit eos dormientes, dicitque Petro: Simon dormis? nõ potuisti unam horã uigilare? Vigilate et orate, ne ueniatis in tentationem. Spiritus quidẽ promptus, at caro infirma. Et rursum digressus orabat, & eundem dixit sermonem. Et reuersus offendit illos rursum dormientes: erant enim oculi eorũ grauati, neque sciebant quid illi responderẽt. Et uenit tertio, dicitque illis: Dormite posthac, et requiescite, sufficit. Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus peccatorum: Surgite, eamus: ecce qui prodit me, appropinquat.] Seorsim semper orare consueuit, dans etiã nobis figurã, ut quietem in precibus inquiramus. Assumit aũt solũ tres illos qui suæ in Tabor gloriæ spectatores fuerant, ut illi ipsi qui gloriosa uiderãt, uideãt & tristia: discantque quod & ipse uere homo sit, & mœreat, & angatur sicut nos. Nam quia totũ hominẽ cum naturalibus cõditionibus suscepit, omnino & tristitiam, & angorem naturalẽ habuit. Omnes autẽ natura insuauiter erga mortem affecti sumus. Cæterum dicendo, Transeat calix: monstrauit humanitatẽ. Dicendo autem, non sicut ego uolo, sed sicut tu: docet nos, quod si petamus deum super naturam quæ impugnat, sapimus. Postquam autẽ post preces uenit, inuenit tres dormientes: & increpauit Petrum solum, quasi talia ad ipsum dicens: Tu ne ille es, qui pollicitus es te mihi commoriturũ? Vnam horam nõ potuisti uigilare, & quomodo mortem contemnes? Sed uigilate & orate, ut ne ueniatis in tentationẽ abnegandi me. Spiritus quidem promptus est, ut me non abneget, & propterea etiã uos pollicemini mihi hoc: sed caro infirma est, & ita si non per orationem uirtutem dederit deus carni, periclitabimini. Et iterum quum abiuisset, orauit eundem sermonem: ut etiam secundo orando credere faciat eos, quod sit uere & substãtialiter homo, & ut doceat etiam nos sæpe orare, & nõ statim, ubi semel petiuerimus, cessare. Et quũ inuenisset eos iterum

D dormientes, non ualde increpauit eos: erant enim grauati somno: unde disce humanã leuitatem & infirmitatem, quandoquidem neque somno possumus obsistere, promittimus sæpe quæ nobis impossibilia sunt. Igitur nunc tertio precatur, propter illas ipsas causas, quas supra diximus. Et uenit iterum, ac dicit illis, non iam perstringẽs durius, quamuis meriti essent: quia post increpationẽ non erant facti meliores, sed somno indulserant. Et quid dicit? Dormite nunc, & requiescite. Per ironiam hæc illis loquitur: quia sciebat uenire proditorẽ, dicit ad illos: Nunc tempus est dormiẽdi, dormite nũc, ecce inimicus uenit. Hoc autem dixit, irridens eorum somnolentiam. Et quod per ironiam dixerit, audi quoniam mox subdat, Surgite eamus: nõ ut fugiant hoc dicens, sed magis ut obuiam erant inimicis. Quidam autem hoc quod dicit, Tristis est anima mea usque ad mortẽ: sic intellexerunt, Tristis sum, non quia moriturus, sed quia israëlitæ domestici mei me crucifixuri sunt, & propterea regno eijcientur.

Discipuli ironice dormire iussi.

Et continuò adhuc eo loquẽte, accedit Iudas qui erat unus è duodecim, & cum illo turba multa cũ gladijs & fustibus à summis sacerdotibus, & scribis, et senioribus. Dederat autem is qui prodidit eum, commune signum illis, dicẽs: Quemcunque osculatus fuero, is est: comprehẽdite illum, & abducite caute. Et quũ uenisset, protinus accedit ad illum, dicitque ei: Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum. Illi uero iniecerunt in illũ manus suas, & comprehenderunt eum. Vnus autẽ quispiam astantiũ, educto gladio percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit auriculam eius. Et respondens Iesus, dixit illis: Tanquam ad latronẽ existis cum gladijs ac fustibus ad comprehendendũ me: quotidie eram uobiscum in templo docens, & non comprehedistis me: sed ista fiunt, ut impleantur scripturæ.] Non frustra adiectum est, Vnus ex duodecim: sed in proditoris detestationẽ, quod quũ ex primo ordine esset, ita contra magistrũ insaniuerit. Vide autem stuporem illius, quomodo putarit posse dominũ latere, quod pro amico habẽdus esset propter osculũ: nam si amicus erat, quare cum inimicis ueniebat? Reuera malitia semper stulta est. Vnus aũt quispiã astantium, Petrus hic erat: obticet autẽ nomen

A men eius Marcus, ut ne uideatur laudare præceptorẽ suũ Petrũ, maioris pro Christo *Cur Marcus*
zeli. Non aũt aliũ quàm pontificis seruũ percussit Petrus. Pontifices enim primi scri *taceat nomen*
pturas aspernabant, facti inuidiæ, & sui ipsorum amoris mancipia. Dixit item turbis: *Petri amputan*
Tanquam ad latronem ad me exiuistis: quotidie docebã in templo. Hoc autem diui- *tis auriculam*
nitatem eius monstrabat. Quando enim in templo docebat, non potuerunt illum cõ *seruo põtificis*
prehendere, quamuis in illorum manibus esset: quia nondum tempus erat patiendi:
quando autem uoluit, tunc seipsum obtulit, ut impleantur scripturæ, quod sicut ouis *Esaiæ 53.*
ad occisionem ductus sit, non contendens, neque clamans, sed sua sponte sequens.

Et relicto illo omnes fugerũt. Et unusquispiam adolescentulus sequebatur illum
circumamictus sindone super nudum, & comprehendunt illũ adolescentuli. Ille ue-
ro relicta sindone, nudus effugit ab illis. Et abduxerunt Iesum ad summũ sacerdotem:
& cõueniunt cum illo omnes summi sacerdotes, & seniores, & scribæ. Et Petrus emi
nus sequebatur illum in atrium summi sacerdotis: & erat sedens unà cum ministris,
& calefiebat ad lumen.] Fugerunt discipuli: neque enim mentiri poterat ueritas ipsa, *Adolescẽtulus*
neque propheta. Adolescentulus autem quispiam sequebatur. Hic adolescentulus erat *quis fuerit.*
quidam e domo, in qua comederant pascha. Quidam autem dicunt illum fuisse Iaco-
bum fratrem domini, qui cognominabatur iustus. Hic enim una ueste usus est per o-
mnem uitam suam, qui & sedem Hierosolymitanam ab apostolis accepit, post assum
ptionem domini. Et hic igitur relicta sindone, fugit. Nihil autem noui, si fugientibus
præcipuis, etiam hic reliquerit dominum. Petrus uero sequutus est, ampliorem erga
dominum declarans amorem. Quum autem lex præciperet unum esse pontificẽ per
totam uitam, multi tunc erant, ementes quotannis à Rhomanis principatus. Pontifi-
ces itaque dicit eos, qui tempus suum iam exegerant, & pontificatum deposuerant.

Pontifices uero & totum conciliũ quærebant aduersus Iesum testimoniũ, ut morti
traderent eum: nec inueniebant. Nam multi falsum testimoniũ dixerãt aduersus illũ,
B dicentes: Nos audiuimus eum dicentẽ: Ego diruam templũ hoc, quod est manibus
factum, & tribus diebus aliud sine manibus factũ, extruam. Et ne sic quidem satis ido
nea erant testimonia illorum. Et surgens summus sacerdos in medium, interrogabat
Iesum, dicens: Non respondes quicquam, quid isti aduersum te dicunt testimonia?
At ille tacebat, neque quicquam respondebat.] Iudicij formam seruant illi, ipsi conde
mnatione digni, ut uideantur illum cum iudicio occidere. Quomodo enim iudicium
iustum, quũ tales adsunt testes, nihil sani, sed turbata & inæqualia dicentes omnia? Et
ipsi quoque qui uisi sunt dicere quiddã, mendaciter dixerunt. Non dixit enim, Ego de-
struam templũ hoc: sed, soluite, & nõ dixit, manufactum: sed simpliciter, templũ. Pon
tifex aũt surgit, & interrogat Iesum, uolens ipsum ad defensionem trahere, ut uel ex
defensione & responso ipsum comprehenderet. At Iesus tacet, sciens illos nõ attentu
ros his quæ ab ipso dicerentur, id quod & Lucas dicit. Quia quum interrogaretur do
minus, dixit: Si dixero uobis, non creditis: sin interrogauero uos, nõ respondebitis. *Lucæ 22.*

Rursum summus sacerdos interrogauit, & dicit illi: Tu es ille Christus filius dei be
nedicti? Iesus aũt dixit, Ego sum: & uidebitis filium hominis sedentẽ à dextris uirtu
tis, & uenientẽ in nubibus cœli. Summus aũt sacerdos dilaceratis uestibus suis, dixit:
Quid præterea opus habemus testibus? audistis blasphemiam. Quid uobis uidetur?
Illi uero oẽs condemnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidã conspuere
in eum, & obuelare faciẽ illius, & colaphis eum cædere, & dicere illi: Diuina. Ac mi-
nistri alapas illi impingebãt.] Rogat denuo pontifex, nõ ut discat & credat, sed ut ca
ptet cõtra eũ occasionem. Adijcit aũt ad dictum, Tu es Christus: etiam hoc, filius dei
benedicti. Multi enim fuerũt Christi, reges inquam & põtifices: sed nullus horũ fuit fi
lius dei, qui semper benedicẽdus & laudãdus. Iesus dixit, Ego sum. Sciebat enim, quod
nõ credituri essent: attamẽ respõdit coactus, ut ne habeãt postea quod dicant: Si mani
feste ipsum audiuissemus hoc dixisse, credidissemus: & propterea condemnatio eorũ
maior fuit, quia & nunc quũ audiuere, nõ crediderunt. Et uidebitis, inquit, me ut filiũ
hominis à dextris sedentem, patris. Virtutem enim patrem hoc loco dicit. Non enim

C sine corpore ueniet, sed qualis uisus est ab his qui eum crucifixerũt. Itaq; pontifex mo rem Iudæorum obseruat. Quando enim graue & atrox quippiam eueniebat eis, dilacerabãt tunicas. Ita & hoc loco, quasi blasphemasset dominus, & malefactor magnus esset, discindit uestẽ pontifex. Rectè quis hoc Dauidis hic diceret: Discissi sunt, & nõ sunt compuncti. Verum signum hoc erat, tametsi illi non intelligerent, rumpendum & abolendum Iudæorum sacerdotium. Itaq; quando communi pontificum suffragio condemnatus est, tunc ministri aboleuerunt illum & ceciderunt, dixeruntq;: Prophetiza, quis est qui te percussit? Quid igitur pati & nos debemus, ut reddamus par domino? Horrore plena sunt hæc.

Mos Iudæorũ. *Psal. 34.*

Et quũ esset Petrus in atrio inferius, uenit una ancillarũ summi sacerdotis: quumq; uidisset Petrum calefacientem se, intuita illum, dicit: Et tu cum Iesu Nazareno fuisti? At ille negauit, dicens: Non noui, neq; scio quid dicas. Et exiuit foras in uestibulum, & gallus cecinit. Et ancilla cũ uidisset eum, rursum cœpit dicere his qui astabant: Hic ex illis est. At ille rursum negabat: ac paulò post iterum, qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es, & loquela tua conuenit. At ille cœpit execrari ac deierare: Non noui hominem istum, de quo dicitis. Et iterum gallus cecinit. Recordatusq; est Petrus uerbi quod dixerat illi Iesus: Priusquã gallus cecinerit bis, abnegabis me ter. Et quum iniecisset, fleuit.] Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, & præ timore turbatus dominum abnegat, idq; ab ancilla interrogatus. Permisit autẽ deus singulari dispensatione fieri, ut ne extolleretur: & ad hæc, ut compateretur labentibus, à seipso eruditus quãta humana imbecillitas & fragilitas. Non refert siue una, siue duæ ancillæ fuerint quæ arguerint Petrum. Matthæus sanè istam non eandẽ dicit, Marcus uero eandẽ. Nihil autẽ nobis in hoc obstaculi ad euangelij ueritatẽ. Nunquid enim in magno aliquo, & salutẽ nostrã cõplectente discordant? Nunquid ille dixit, quod crucifixus sit, & alius nõ? absit. Igitur Petrus præ metu turbatus, & oblitus sermonis quem

D dixerat dominus, quod eum qui me abnegauerit, abnegabo & ego coram patre meo, negauit: sed pœnitentia & lachrymæ illum ad Christũ reduxerũt. Et quum iniecisset, fleuit: hoc est, quum caput obuelasset, uel pro eo quod cœpit magna uehemẽtia. Iam quod Matthæus obscure dixit, quod priusquam gallus cantet: interpretatus est Marcus, quia priusquam bis cantet: consueuerunt enim galli uno tempore sæpe sonare, & postea dormire, & post tempus quoddam iterum cantum incipere. Quod igitur Matthæus dixit, hoc est, priusquam gallus cantet, hoc est impleat clamorem primi cantus, negabis me ter. Erubescant Nouatiani, qui eos qui post baptismum & sacramentorũ communionẽ peccarunt, non suscipiunt. Ecce & Petrus suscepto immaculato corpore & sanguine, quum negasset, propter pœnitentiã receptus est. Sanctorum enim delicta ideo scripta sunt, ut & nos si quando lapsi fuerimus non animaduertendo, possimus in exempla illorum respicere, & per pœnitentiam corrigi.

Nouatiani.

CAPVT XV.

ET confestim diluculo, cõcilio inito summi sacerdotes cũ senioribus & scribis, ac toto consessu uinctũ Iesum adduxerũt, tradiderũtq; Pilato. Et interrogauit eum Pilatus: Tu es ille rex Iudæorũ? At ille respondẽs dixit illi: Tu dicis. Et accusabãt eũ summi sacerdotes de multis. Pilatus autẽ rursus interrogauit illum, dicens: Non respondes quicquam? ecce quàm multa aduersus te testantur. Iesus autem deinde nihil respondit, adeò ut admiraretur Pilatus. Cæterum in die festo dimittebat illis unum uinctum, quemcunq; postulassent. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditionis autoribus fuerat uinctus, qui per seditionem cædem patrauerãt. Et quum acclamasset turba, cœpit flagitare, quemadmodum semper fecerat ipsis. Pilatus autem respondit eis, dicens: Vultis dimittam uobis regem illum Iudæorum? Sciebat enim, quod propter inuidiã tradidissent illum summi sacerdotes. Summi uero sacerdotes concitauerũt turbam, ut potius Barabbam dimitteret ipsis. Pilatus autem respondẽs rursum, ait illis: Quid igitur uultis

A tis faciā ei, quem dicitis regem Iudæorū? At illi rurſum clamauerūt: Crucifige iſtum. Pilatus autē dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi uehementius clamauerunt: Crucifige eum. Pilatus uero uolens turbæ ſatisfacere, dimiſit illis Barabbā, & tradidit Ieſum flagellatum, ut crucifigeretur.] Tradiderūt Iudæi Rhomanis dominum, traditi ſunt & ipſi à domino uiciſſim Rhomanorum manibus. Et implentur ſcripturæ quæ dicunt, Væ: lege, mala erunt ei ſecundum opera manuum ſuarum. Et iterum: Secundū opera manuū ſuarum da illis. Sicut feciſti, ita erit & tibi retributio tua. Quum interrogaſſet Pilatus; Tu es rex Iudæorum? dominus dubium reſponſum dedit. Nam, Tu dicis: poteſt intelligi, quod uere dixiſti: uel, dixiſti id quod ſum. Iterum autē quum interrogatus eſſet, & nihil reſponderet, mirari fecit Pilatū. Admirabatur quod quum legiſperitus eſſet ac eloquēs, & qui poſſet per defenſionem abſtergere calumnias, nihil diceret, ſed ſuſtineret fortiter calumnias. Vide autem ſanguinarias Iudæorum mētes, & Pilati modeſtiā: quamuis etiam ipſe condemnationē mereatur, eo quod nō ſtrenue iuſtum defenderit. Nam illi quidem clamabant ut crucifigeretur; ille autē, licet mollius, tentabat eripere à condemnatione Ieſum: propterea iterum rogat, Quid faciam Ieſu? Vndiq; occaſiones offerens, ut dimitteretur Ieſus innocens. Tandem ſuccumbens uoluntati illorum, flagellauit dominum, hoc eſt, cecidit eum loris, ut putarētur accepiſſe pro tribunali condemnatū, & tradidit illis eum ut crucifigeretur. Volebat enim ſatiſfacere plebi, hoc eſt gratificari quantū poſſibile, non aūt quod gratū erat iuſto & deo. Psal. 27. Abdiæ 1.

Milites autem abduxerunt eum intrò in atrium, quod eſt prætorium; & conuocant totam cohortem: & induunt illum purpura, & circumponunt ei contextā ſpinis coronam, & cœperunt ſalutare illum: Aue rex Iudæorū. Et uerberabant illius caput arundine, & inſpuebant in illum: & poſitis genibus adorabāt illum. Et quum illuſiſſent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt illum ueſtibus proprijs: & educūt eum, ut crucifigerent eum. Et coëgerunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenenſem, qui ueniebat ex agro, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem eius.] Militare genus
B ſemper conuicijs gaudet ac tumultibus, & ſibi ſimile eſt. Nam quum Iudæi, qui plurimas audierūt doctrinas, & in quos multa collocata erant beneficia, taliter affecti erāt: quid de Gentilibus poſſumus dicere? Conuocant itaq; totā cohortem, hoc eſt totum exercitum, & induunt eum purpura, ut regi illudentes, & coronam pro diademate, & calamum pro ſceptro aſſumunt hoc loco diabolorum ſocij. Angariāt autem quendā, ut tollat crucem eius: quamuis alius euangeliſta dicat, quod baiulans Ieſus crucē exierit. Vtraq; igitur facta ſunt. Aliquandiu enim portauit ipſe lignum, deinde autē quum inueniſſent aliquē qui portaret, coëgerūt illum, & poſtea geſtata eſt ab illo crux. Quare autem dixit eſſe & quorundam puerorum patrem? ad maiorem fidei confirmationem. Veriſimile enim erat hominē adhuc uiuere, & poſſe enarrare omnia quæ in cruce facta. Porrò feramus & nos purpurā, regalem ueſtem, ut exempli gratia quid dicā: Sicut reges ambulare debemus ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & imperare peccato. Chriſtiani enim dicimur, hoc eſt uncti: & ipſi, ſicut tunc reges dicebātur Chriſti. Sit igitur uita noſtra non ſeruilis & illiberalis, ſed regalis & libera. Feramus autem & coronam ſpineam, hoc eſt, ſtudeamus coronari aſperitate, & continentia uitæ, non uoluptuariæ neq; delicatæ. Simus autē & Simon, quod eſt obedientia: & tollamus crucem Ieſu, quæ mortificet membra noſtra quæ ſuper terram ſunt.

Et ducūt eum in Golgotha locum, quod eſt, ſi interpreteris, Caluariæ locus. Et dederunt illi bibere myrrhatū uinum: ſed ille non ſumpſit. Quum'q; crucifixiſſent eum, partiti ſunt ueſtimēta eius, mittentes ſortem ſuper illa, quis quid tolleret. Erat autē hora tertia; & crucifixerūt eum. Et erat inſcriptio cauſæ illius inſcripta, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duo alios latrones: unum à dextris, & alterum à ſiniſtris eius. Et impleta eſt ſcriptura, quæ dicit: Et cū iniquis deputatus eſt.] Traditio eſt, quæ à priſcis patribus uſq; ad nos peruenit, quod Adam illic ſepultus ſit. Dominus itaq; qui lapſum & mortē Adæ ſanauit, illic crucifixus eſt, ut unde principiū mortis, inde & mortis deſtructio. Dederunt autem illi bibere uinum myrrhatū. Myrrha autem amariſſi- Esaie 53

C ma est. Illudentes igitur hæc dederunt domino. Alius aũt euangelista dicit acetũ cum felle, & alius aliud quid oblatũ esse domino: & nihil in his contrariũ. Quum enim nulla apud illos disciplina, alij alia offerebant: & alius quidẽ acetum & fel, alius autẽ uinũ myrrhatũ. Fortasse & uinũ acetosum erat & amara myrrha: & hinc conueniunt quod dicit ille myrrhatũ uinum, alius uero acetum cum felle. Nam & uinum acetum dici potest, quia acetosum: & myrrha fel, quia amara. Neq; in hoc dissonãt; quod unus dicit, Dabat ei bibere, ipse autẽ non sumebat: & alter, Quũ gustasset, nolebat bibere. Omnino enim dicendo, non accepit: manifestauit quod non biberit. Miserunt quoq; sortes super uestes eius, & hoc ad illusionẽ eius facientes, quasi regis uestes diuiderẽt, quamuis non ingentis precij essent. Scripsit autẽ & titulum, hoc est, causam propter quam crucifixus est, quasi rebellis ac seditiosus esset, & seipsum regem appellasset. Vnde omnes qui prætergrederẽtur, nõ misererentur eius: sed magis infremerẽt in eum quasi tyrannum. Quomodo autem Marcus inquit, hora tertia crucifixũ esse, Matthæus autem hora sexta factas tenebras? Dicendũ, quod hora tertia crucifixus est, tenebræ autem inceperunt fieri ab hora sexta usq; ad horã nonam. Et cum latronibus crucifixus est, ut homines de eo male suspicarentur, quod & ipse ut malefactor esset crucifixus. Factum est autẽ hoc singulari dispensatione: impleta enim est prophetia hæc: Et cum iniquis reputatus est. Sunt & latrones figura duorum populorum, Iudæorum scilicet ac Gentiũ. Vtriq; enim impij sunt: Gentiles tanquãm naturalis legis præuaricatores: Iudæi uero ut cõtemptores & huius, & eius quam dominus dedit legis. Sed hic quidem Gentilis, gratus fit & resipiscit: Iudaicus autem usq; ad finem blasphemat. Porrò dominus inter duos populos crucifigitur. Ipse enim lapis est coniungens nos.

Latrones figura duorum populorum.

" Et qui præteribant, cõuiciabantur illi, mouentes capita sua, ac dicẽtes: Væ qui demoliris templum, & in tribus diebus extruis: serua teipsum, & descẽde de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes inter sese cum scribis dicebant: Alios seruauit, seipsum seruare non potest. Christus ille rex Israël descẽdat nunc de cruce, ut uideamus & credamus. Et qui crucifixi fuerant cum illo, probra iaciebãt in eum.] Et qui præteribant, hoc est, qui transibant per uiam, & ipsi blasphemabant dominũ, improperantes ei ut impostori. Similiter autem & pontifices dicebant: Alios saluauit, seipsum nõ saluat. Hoc autem dicebant, deridẽtes eius miracula, & uellicantes, quasi phantastica fuissent. Nam operando miracula saluos fecit multos. Diabolus autem incitabat illos, ut dicerent, Descendat nunc de cruce. Quia enim cognoscebat autor mali, quod salus per crucem fieret, iterum tentabat dominũ, ut si descẽderet de cruce, certũ foret ipsum non esse filium dei, & sic periret salus quæ per crucem: sed ille & dei filius erat uere, & propterea minus descendit. Nam si uoluisset descendere, neq; principio ascẽdisset: sciens enim per hoc saluãdos homines, sustinuit ut crucifigeretur, aliaq; multa pateretur perficereturq; eius opus. Et qui simul crucifixi exprobrabant, principio duo, postea unus agnouit eum innoxium, sicut Lucas dicit, & increpauit alium blasphemantem.

D

" Quum uero facta esset hora sexta, tenebræ ortæ sunt super totam terram usq; ad horam nonã. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicẽs: Eloi, eloi lama sabachthani, quod est, si quis interpretetur: Deus meus, deus meus, cur me deseruisti? Et quidã astantium quum audissent, dicebant: Ecce Eliam uocat. Accurrit autem quidã, & impleta spongia aceto, impositaq; harundini, porrexit illi potũ, dicens: Sinite, uideamus an uenturus sit Elias ad deponendũ eum. Iesus autem emissa uoce magna, expirauit.] Tenebræ factæ sunt non in uno loco, sed super totam terram: & siquidem fuisset tempus eclipsis, potuisset quis dicere, naturale fuisse deliquium: nunc autẽ decimaquarta fuit lunæ, quando iuxta naturã deliquium fieri impossibile. Clamat uero Iesus Hebraica uoce hoc propheticum, ostendẽs se usq; ad mortem Hebraica in honore habuisse. Cæterũ quod dicit, Cur me deseruisti, ex persona humanæ naturæ dicit, quasi diceret: Cur me hominem dereliquisti ô deus: ut precer deum crucifixum pro me? Nos enim homines fuimus deserti, ille nunquã à patre derelictus fuit. Audi enim eum quid dicat, Nõ sum solus (inquit) sed pater mecũ est. Vel etiam pro Hebræis hoc dicit: erat enim

Ioan. 16.

Hebræus

A Hebræus & ipse secundum carnem. Cur me, hoc est, cur Hebraicum populũ deserui
sti, ut crucifigerent filium tuum? Quẽadmodum eñ consueuimus dicere: Deus tulit
me, hoc est, humanã naturam. Sic & hoc loco, dereliquisti me, hoc est, uel meam hu-
manam naturam, uel meum populũ. Cucurrit uero unus, ut acetum ei potãdum por-
rigeret, quo citius eum aceti conficeret amaritudo. Quum autem clamasset Iesus uo-
ce magna, expirauit, quasi irritans mortẽ ut dominus, & potestate sua moriens. Quæ
aũt uox illa fuerit, Lucas manifestauit: Pater, in manus tuas cõmendo spiritum meũ.
Etenim & hoc beneficium Christi est, quod nũc sancti spiritus in manus patris ascen *Lucæ. 23.*
dũt, qui olim ab inferno tenebantur, donec ueniret, q prædicauit captiuis remissionẽ.

Et uelum templi scissum est in duas partes, à summo usq; ad imum. Quum autẽ ui-
disset Centurio, qui astabat ex aduerso illi, quod sic emisso clamore expirasset, dixit:
Vere homo hic filius erat dei. Erant autem & mulieres è longinquo spectantes, inter
quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui, & Iose mater, & Salome: quæ
etiam quũ esset in Galilæa, sequutæ fuerant illũ, & ministrauerant ei: aliæq; cõplures
quæ simul ascẽderant cũ eo Hierosolymam.] Scissum est uelum, per hoc manifestan
te deo, quod gratia spiritus è tẽplo euolet, & quod sancta sanctorum omnibus conspi
cua & accessa fiant: quod & factum est Rhomanis ingressis. Et quod lugeat etiã tem
plum, idq; quod in calamitatibus facere solẽt, quum uestes dilacerant, hoc & tẽplum
quasi animatum esset, faciat, cõpatiens cõditori suo patienti, & uestes suas disrũpens.
Et alud quiddam in hoc manifestatur. Caro ipsa uelamentum est nostri tẽpli, hoc est
mentis. Itaq; uirtus quam habuit caro aduersus spiritum, passionibus Christi dissolu-
ta est, à summo usque deorsum, hoc est, ab Adam usque ad nouissimos homines. Ete-
nim Adam sanctificatus passionibus Christi, non ultra caro illius maledicta erit, neq;
corruptioni obnoxia: sed incorruptibilitate honorati sumus omnes. Porrò Centurio *Centurio.*
(hoc est, qui centum præerat) uidẽs quod tam potenter, & sicut dominus mortis expi
B rasset, admiratus est & cõfessus. Vide autẽ ordinem cõtrouersum. Iudæi moriuntur,
Gentilis confitetur: discipuli fugiunt, mulieres manent. Erant eñ, inquit, ibi & mulie
res, inter quas Maria Magdalene, et Maria Iacobi, & Iose mater. Et hæc dei genitrix
erat, quæ, quatenus Iosepho despõsata fuit, mater erat & filiorũ Ioseph, cuius filij fue
re Iacobus & Ioses. Dicitur horum mater, hoc est, nouerca: sicut & Ioseph uxor dice
batur, hoc est sponsa. Salome autem erat mater filiorum Zebedæi. Et aliæ quoq; mul
tæ: nomina enim celebriorum tantum commemorauit.

Et quum iam uenisset uespera, quoniam erat parasceue, quæ præcedit sabbatũ, ue
nit Ioseph ortus ex ciuitate Arimathæa, honestus senator, qui & ipse erat expectans
regnũ dei: & sumpta audacia, ingressus est ád Pilatũ, & petijt corpus Iesu. Pilatus au
tem admiratus est, si iã mortuus esset. Et accersito ad se Centurione, interrogauit illũ,
an iandudũ mortuus fuisset. Et re cognita ex Cẽturione, donauit corpus ipsi Ioseph.
Et is mercatus sindonem, depositum eum inuoluit sindoni, deposuitq; in monumen-
to, quod erat excisum è petra: & aduoluit lapidẽ ad ostium monumẽti. At Maria Ma
gdalene, & Maria Iose spectabãt ubi poneretur.] Beatus Ioseph adhuc legi serui-
ens, Christum & deum agnouit, ideo & laudatũ audet facinus. Neq; enim cogitabat,
Diues sum, & diuitias amittere possum: si postulauero corpus eius, qui propter tyran
nidem affectatam cõdemnatus est, accusabor à Iudæis. Nihil tale secum dicebat, sed
omnia secus cogitans, petiuit ut sepeliret cõdemnatum corpus. Pilatus uero mirabaẽ
quod iam mortuus esset. Putabat eñ ipsum in agone luctaturũ, sicut & latrones. In-
terrogat autẽ & Cẽturionem, si dudum mortuus esset, hoc est, ante horã. Ioseph itaq;
accepto corpore, mercatus est sindonem, in qua depositum inuoluit: & quod honore
dignũ, cum honore sepeliuit. Erat enim & ipse discipulus Iesu, sciẽs dignum honore
dominum. Et honestus, hoc est pius, irreprehẽsibilis. Senator aũt, quæ dignitas quæ- *Senator.*
dam erat, qua præditi cogebanẽ intendere his quæ fori erãt, & multa sæpe inde orie-
banẽ pericula, ꝑpter fori malitiam. Audiãt diuites, & publicis muneribus fungentes,
quomodo Iosepho nihil obsistat ad uirtutem senatoria dignitas. Ioseph interpretari *Ioseph.*

Arimathæus. possumus augmentum: Arimathæus uero, tollẽs hoc. Cõcedat autem deus, ut etiam
C nos sicut Ioseph ille fiamus semper aucti, & adijcientes in cursu uirtutis, ac tollentes
hoc, id est bonũ: accipiamus uero corpus Iesu per cõmunionẽ, & collocemus in mo-
numento exciso ex petra, hoc est in anima memori, quæ deũ non obliuiscatur. Sit au-
tem anima illa ex petra excisa, hoc est à Christo, qui est petra, in qua cõsistere poteri-
mus. Inuoluatur uero in sindone, hoc est, in corpore mundo suscipiaẽ. Nã sindon ani-
mæ est corpus quasi uestis. Oportet igitur nõ solum in anima pura suscipere diuinum
corpus domini, sed & in corpore puro. Cohibendũ est autem & illud, non explanan-
dum. Mysterium enim in contracto est, & occultum, & non cuiuis aperiendum.

CAPVT XVI.

» ET quum præterisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, &
» Salome emerũt aromata, ut uenirent & ungerẽt eum. Et summo dilucu
» lo diei primi sabbatorũ ueniunt ad monumentũ, exorto sole, dicebantq́;
» inter sese: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et quum
» respexissent, uident lapidẽ esse reuolutũ: nam erat magnus ualde. Et in-
» gressæ in monumentũ, uiderunt adolescentem sedentem à dextris, amictum stola can
» dida, & expauerunt. At ille dicit eis: Ne expauescatis: Iesum quæritis Nazarenũ, qui
» fuit crucifixus: surrexit, non est hic: ecce locus ubi posuerant illũ. Sed abite, dicite di-
» scipulis eius & Petro, quod ille præcedit uos in Galilæã: illic eũ uidebitis, sicut dixit
» uobis. Et abeũtes citò fugerũt à monumẽto. Habebat eñ illas tremor & stupor, neq;
» cuiquam quicquam dicebant, timebant enim.] Nihil magnum neq; dignum deita-
te Iesu sapientes mulieres illæ, assident sepulchro, & unguenta emunt, ut secundum
consuetudinem ungant corpus, ut fragrans maneat, & ne quid fœtidum ex corruptio
ne oriatur: & ut unguenta & alia, quæ uirtutẽ siccandi habent, humoremq́; corporis
D absorbent, incorruptum illud seruent. Et alia quidẽ sentiebant mulieres. Et ualde ma
Matth. 28. ne, id Matthæus uesperam sabbatorũ, & Lucas profundum diluculum dicit. Vnius
Luc. 24. autem sabbatorum, hoc est primæ ex diebus hebdomadis. Sabbata enim dies hebdo-
madæ nominabant, unam autem primam. Surrexerunt & ueniunt ad monumẽtum,
& disceptabant: quis reuoluet nobis lapidẽ? Quumq́; illæ cogitarent, angelus reuol-
uit lapidem, nõ sentientibus mulieribus: Id quod & Matthæus dicit, quod quum irẽt
mulieres, angelus reuoluerit lapidem. Hoc autem Marcus siluit, quod Matthæus di-
xisset à quo reuolutus esset lapis. Quod autẽ Matthæus dicit, angelum sedere super la
pidẽ: Marcus uero, postquàm ingressæ sunt in monumẽtum, uidisse ipsum mulieres
intrò sedere: nõ est mirandum. Potest eñ fieri, quod quem uiderunt foris sedere, sicut
Matthæus dicit, super lapidem, illum iterum uiderint intus in monumẽto, qui præue-
nerit mulieres, & ingressus sit. Quidam autẽ dicunt, quod aliæ quidem fuerint mulie-
res quæ apud Matthæum, aliæ autẽ quæ apud Marcum. Magdalena uero omniũ co-
mes fuerit, nimirũ quod alacris esset, flagransq́;, ac officiosa. Dixit igitur mulieribus
ille qui apparuerat: Ne expauescatis. Principio à metu liberat, deinde bonum illud de
resurrectione nuncium affert. Crucifixum autẽ ipsum nominat. Non enim pudet cru
cis, quæ salus est hominum, & bonorum caput. Surrexit. Vnde manifestum? Nõ est
enim hic. Et uultis fide confirmari? Ecce locus ubi posuerunt illũ. Ad hoc eñ & lapi
Et Petro, cur additum. dem reuoluerat, ut ostenderet locum. Sed ite, dicite discipulis & Petro. Petrũ ab alijs
discipulis ut præcipuum segregat, ac ob excellẽtiam nominat illũ præ alijs, uel quia
negauerat Petrus: si uenissent mulieres & dixissent, quod præceptum esset eis, ut an-
nunciarẽt discipulis, dixisset Petrus: Ego negaui eũ, iam nõ sum illius discipulis: abie
cit igitur me, abominatus est me. Illius igiẽ gratia apponit, & Petro: ut ne offendatur
Petrus, quod ipse nõ meruerit uerbũ, utpote qui negarit: & propterea indignus qui
alijs discipulis cõnumereẽ, Porrò in Galilæam illos mittit, eripiens à tumultu & metu
Iudæorũ. Inuaserat autẽ mulieres tremor ac ecstasis, hoc est stupor, & in spectaculo
angeli, & in horrore resurrectionis. Et propterea nulli quicquam dixerunt. Timebãt
enim

A enim,& oblitæ erant omnium quæ audierant.
Quum surrexisset autē Iesus, mane prima sabbati apparuit primū Mariæ Magda
lene,è qua eiecerat septem dæmonia. Illa profecta renunciauit his,qui cum illo fuerāt
lugentibus ac flentibus. Et illi quum audissent quod uiueret,ac uisus esset ab illa,non
crediderunt, Post hæc autem duobus ex ipsis ambulantibus, apparuit in alia forma,
euntibus rus. Et illi abierunt,ac renunciauerunt reliquis:nec his illi crediderunt.]
Quum surrexisset Iesus, hoc loco punctū pone, Mane prima sabbati apparuit Ma-
riæ Magdalene. Non enim surrexit mane. Quis eñi uidit quando surrexit? sed appa-
ruit mane dominica die,quæ est prima sabbati,hoc est hebdomadis, quam supra uo-
cauit unam sabbatorū. Mariæ Magdalene à qua eiecerat septē dæmonia,hoc est mul
ta. Solet enim scriptura septenarium numerū pro multitudine accipere:ut,quod steri *Septenarius*
lis peperit septē. Vel septem dæmonia,quæ cōtraria sunt septē spiritibus uirtutis: ut *numerus in*
spiritus præsumptionis,hoc est,abiecti timoris: spiritus stultitiæ, hoc est,sine intelle- *scriptura.*
ctu:spiritus ruditatis,spiritus mendacij,& alij quotquot sunt contrarij donis spiritus.
Post hæc autem duobus ex illis apparuit,quum ambularent,in alia forma: de quibus
etiam Lucas dicit,& illi annunciauerunt alijs. Et neq; illis crediderunt. Et quomodo
igitur Lucas dicit,quod reuersi inuenerunt congregatos undecim dicētes,quod surre-
xerit dominus:& Marcus hic dicit,quod neq; his qui ex rure uenerunt credidere? Di
cimus igitur,quod annunciauerunt reliquis: non de undecim loquitur apostolis,sed de
quibusdam alijs. Illos enim hic reliquos uocat,quia undecim uiderant illū in ipso die,
quando & hi qui ex rure reuersi,inuenerunt illos dicentes: Resurrexit dominus.
Postea discumbentibus illis undecim apparuit, & exprobrauit illis incredulitatem
suam,& cordis duritiā,quod ijs qui se uidissent resurrexisse,non credidissent. Et dice
bat eis: Ite in mundum uniuersum,& prædicate euangelium omni creaturæ. Qui cre
B diderit & baptizatus fuerit saluus erit:qui uero non crediderit,condemnabitur. Por-
rò signa eos qui crediderint,hæc subsequentur: Per nomen meum dæmonia eijcient,
linguis loquentur nouis, serpentes tollēt: & si quid lethale biberint,non nocebit eis:
super ægrotos manus imponent,& bene se habebūt. Itaq; dominus quidē postquàm
loquutus fuisset eis,receptus est in cœlum, & consedit à dextris dei. Illi uero egressi,
prædicauerunt undiq;,domino cooperāte, & sermonem confirmante per signa subse
quētia.] Vide mandatū domini, Prædicate omni creaturæ. Nō dixit, prædicate his
qui obtemperant,sed omni creaturæ,siue recipiant,siue nō. Qui crediderit. Et nō suf
ficit hoc:sed,& baptizatus fuerit. Nā qui crediderit,& baptizatus non fuerit, sed ad-
huc est catechumenus,nō iam saluatus est. Signa uero quæ sequuntur credentes,di- *Signa creden-*
cit dæmonia eijcere,linguis loqui nouis,serpētes tollere,hoc est abolere serpentes,si- *tes subsequen-*
ue sensibiles,siue spirituales; sicut etiam dixit, Super serpētes & scorpios calcate,ma *tia.*
nifeste de spiritualibus intelligens. Potest item & sic intelligi, Serpentes tollent: sicut
Paulus uiperam in manu sua sustulit,nihil ab illa offensus. Etiam si mortale quiddam *Act.28.*
biberint,nō nocebit eis. Sæpe añt hæc facta sunt,ut in historijs inuenimus. Multi eñi
& uenenum bibentes,per signaculum crucis illæsi cōseruati sunt. Hæc autem quum
dixisset,assumptus est,& sedit à dextris dei. Illi autē prædicauerūt ubiq;,domino,in-
quit,cooperante,& sermonem cōfirmante per sequentia signa. Vides ubique nostra
primum,deinde dei adiutorium. Quum eñi nos operamur, & principiū dederimus, *Et misericor-*
dominus cooperatur. Ita si nos non dederimus occasionē,non cooperatur. Cōsidera au *dia domini*
tem & hoc, quia post sermonem opera, & sermo per opera confirmatur; sicut & in *præuenit nos.*
apostolis, sermonem confirmabant opera quæ subsequebantur, ac signa. Fiat
ô sermo Christi,ut perfecti sistamur apud te,qui cooperaris nobis in
sermonibus & operibus,quoniam te decet & per sermo-
nes, & opera, gloria. Amen.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI BVLGARIAE AR-
CHIEPISCOPI IN MARCVM, FINIS.

ARGVMENTVM IN EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

Quando Lucas Euangeliũ suũ scripserit. Strenui nomẽ quibus tributũ sit antiquitus.

DIuus Lucas Antiochenus fuit patria, medicæ artis peritus, & in externa philosophia magnus, Hierosolymis quoq; probe Hebræorũ disciplinis eruditus est. Sanè domino nostro docẽte, uti quidam tradũt, unus septuaginta discipulorum factus est, Christoq; quum surrexisset à mortuis, cum Cleopa occurrit. Domino aũt in cœlos assumpto, & Paulo ad fidem conuerso, illi peregrinationis comes factus est, Paulò inquam: & euangeliũ omni cum diligentia cõscripsit, id quod & procemium eius declarat, post assumptũ in cœlos Christum anno quindecimo. Scribit autem ad Theophilum, uirũ senatorij ordinis, & fortassis principem. Nam Strenui nomen principibus & præsidibus tribuebatur, sicut & Paulus ad præsidem Festum dicit, Strenue Feste. Omnis autem homo dei amans, & Theophili nomine dignus, roboreq; ac strenuitate in refrenãdis affectionibus præditus, dignus reuera est, ut euangelium audiat.

PROLOGVS.

D QVoniam multi attentarunt cõtexere narrationem earum, quæ inter nos multis argumentis comprobatæ sunt, rerum, sicuti tradiderunt nobis hi qui ab initio suis oculis uiderũt, & ministri fuerunt sermonis: uisum est & mihi, ut cuncta ab initio diligenter peruestigans, ordine tibi scribam, strenue Theophile, quo agnoscas eorũ quibus instructus es sermonum communitionem.] Qui fuerũt multi illi q attentatunt? pseudapostoli. Multi eñ tũc conscripserunt euangelia, uti est quod uocãt euangeliũ secundum Aegyptios, & q̃d inscribitur euangeliũ secundum duodecim. Tales itaq; attentarunt duntaxat, sed non perfecerunt. Quia enim absq; diuina gratia cœperũt, propterea neq; absoluerunt. Bene igit̃ dixit Lucas, multi conati sunt. At pauci, ut Matthæus & Marcus, non tantum attentauerunt, sed & perfecerunt. Nam spiritũ sortiti erant, qui perfecta operat̃. Res autem multis argumentis comprobatas dixit. Res eñ Christi nõ simpliciter & nude traditæ sunt, sed uera & solida fide, & multorũ argumẽtorum certitudine. Et quomodo, dic Luca, multis argumentis comprobatæ sunt? Sicut tradiderunt nobis hi, qui ab initio suis oculis uiderunt, & ministri fuerunt sermonis. Hinc manifestum est, Lucam ab initio non fuisse discipulum, sed posterioribus temporibus. Alij enim ab initio didicerant, ut Petrus, & filij Zebedæi, qui & tradiderunt huic, quæcunq; ipse nõ uiderat, neq; ipse audiuerat. Quid autẽ est quod dicit, quo agnoscas eorũ de quibus edoctus es sermonum communitionem? Duos in hoc sensus habeo. Vnus quidẽ est hic: Prius te sine scriptis institui ô Theophile, nunc scriptum tibi trado euãgelium, atque ita mẽtem tuam munio, ut ne obliuiscatur eorum, quæ sine scriptis tradita sunt. Alter uerò: Solemus nos homines sæpe, quãdo quis nobis sine scripturis loquit̃, suspicari, ne forte quid mendacij admixtum sit: quando autem etiam scribit quæ loquitur, tunc credimus, quod non scripsisset, nisi uera se dicere cõfideret. Idcirco & euangelista dicit: Propterea scripsi tibi euangelium, ut ea de quibus sine scriptis eruditus es, in maiori securitate cõserues, maiorẽ mihi fidẽ nunc habens, qui adeò de his quæ nõ scripta docui confidam, ut etiam scripturis prodere non formidarim. Attẽde item quod dicit, agnoscas, non, scias: hoc est, secundo maiorem accipias scientiam, & fiduciam, ac securitatem, quod nõ mentiar.

Euangelium Aegyptiorum Euangelium duodecim.

CAPVT.

A CAPVT PRIMVM.

ERat in diebus Herodis regis Iudææ, ſacerdos quidã nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabet.] Mentionẽ facit regni Herodis, tum ut narrando prophetarum formam ſeruet: illi em̃ ſic incipiunt, In diebus Ioachaz & Ezeciæ, & cuiuſpiam, facta ſunt hæc: tũ quia de Chriſto dicturus eſt, ideo meminit Herodis, ut oſtendat, quod ſub Herode uere uenerit Chriſtus. Hic em̃ Herodes fuit, quũ defeciſſent apud Iudæos principes, iuxta prophetiã Iacob. Vnde mõſtratur quod Chriſtus uenerit. Sed & in hoc recte facit, quod oſtendẽdo tẽpus, certius oſtendit euangeliũ. Copiã enim quærendi, ſi qui uolent, & diſcendi euangelij ueritatem à tẽpore facit. Et incipit à Zacharia patre Iõannis, idq́ꝫ meritò: quoniã de Chriſti natiuitate dicturus, præcurſorq́ꝫ Chriſti fuit Ioannes, neqꝫ illius natiuitatẽ ſine miraculo fuiſſe narrat. Et quia uirgo paritura erat, præordinauit deus ut uetula pareret: nõ ſecundũ legem naturæ, tam etſi ex uiro. Quid autem eſt, Ex uice Abia? Intelligunt quidã ſic: quod duo fuerint ſacerdotes, ſucceſſione miniſterium perficientes, quorũ unus Abia, alter autem Zacharias: quia igitur ſacerdotio functus erat Abia, poſt illius miniſteriũ miniſtrauit etiam Zacharias. Videtur autẽ non ſic eſſe. Solomon enim quũ perfeciſſet templum, conſtituit & uices, hoc eſt hebdomadas. Et in una cõſtituit filios Chore, in alia Aſaphat, in alia Abia, in alia aliũ. Igitur quod dicit, fuiſſe de uice Abia: ſic oportet intelligere, quod de hebdomada Abia fuerit. Nõ quod poſt hebdomadam Abia functus ſit miniſterio: dixiſſet enim, poſt hebdomadã Abia: nunc aũt quum dixit, de uice Abia, oſtendit q̃d ex ordine & hebdomada Abiæ fuerit. Oſtẽdere autẽ uolens, quod ex utroqꝫ parente legitime fuerit ex ſacerdotali genere Ioãnes, dicit: Et uxor eius de filiabus Aaron. Non enim licebat ex alia tribu uxorem ducere, ſed ex eadem. Elizabet interpre- *Elizabet.*
B tamur dei quietem: Zacharias autem, memoriam domini. *Zacharias.*

Erant autem ambo iuſti coram deo.] Quidam iuſti ſunt, at nõ coram deo, ſed in ſpeciem tantum, & coram hominibus: illi autem etiam coram deo iuſti erant.

Ambulantes in omnibus præceptis & iuſtificationibus domini irreprehẽſibiles.] Mandata quidem ſunt, ut ne occîdas, ne adulterium cõmittas: Iuſtificationes autẽ, ut qui maledixerit patri uel matri, morte moriatur. Iuſtum em̃ hoc. Scito quod & mandatũ iuſtificatio nominari poteſt, utpote iuſtũ faciens hominẽ, imò & dei iuſtificatio exiſtens. In die em̃ illa cõdemnat nos, quaſi ſcripta quædã iuſtificatio in nobis ſit. Niſi em̃ ueniſſem, inquit, & loquutus eſſem uobis, peccatũ nõ habuiſſent. Et iterũ: Sermo quẽ loquutus ſum eis, ille eos cõdemnabit. Quare aũt quum dixit, ambulãtes in omnibus mandatis, adiunxit, irreprehenſibiles? Multi ambulãt in lege dei, ſed omnia faciunt, ut uideantur ab hominibus. Tales igitur nõ ſunt irreprehẽſibiles. Sed Zacharias & fecit mandata, & citra reprehenſionẽ fecit, non ut hominibus placeat talia faciens.

Mandata. Iuſtificatiões. Ioan. 15.

Nec erat illis proles, eo quod Elizabet ſterilis eſſet, & ambo prouectæ iam ætatis eſſent.] Iuſtorũ mulieres & iuſtæ ſæpe ſteriles fuerũt, ut diſcas legem nõ exigere corporaliũ filiorũ procreationẽ, ſed ſpiritualiũ. Prouectæ aũt ætatis ambo erant, tam corpore, q̃ꝫ anima. Etenim iuxta animã profecerant & progreſſæ erant, ponẽtes aſcenſiones in corde: & diem habentes, ſed nõ noctem uitam, ut in luce honeſte agentes.

Factum eſt autẽ, quũ ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine uicis ſuæ coram deo, ſecundũ cõſuetudinem functionis ſacerdotalis, ſors illi obuenit, ut odores incenderet ingreſſus in templũ domini, & omnis multitudo populi precabatur foris, tempore thymiamatis.] Coram deo mundi ſoli ſacerdotio funguntur: ab impuris autem auertit deus faciem ſuam. Quando aũt tempus incendendi odores? uel omnino ſecundum tempus deprecationis, quando ſolus in ſancta ſanctorũ ingrediebatur ſummus ſacerdos: ut diſcamus, quod ſicut ſummus ſacerdos ingreſſus in ſancta ſanctorũ, hoc eſt cœlum, cum carne, acceperit fructum incarnationis ſuæ, noſtri curam & ſalutem.

Apparuit aũt illi angelus domini, ſtans à dextris altaris thymiamatis.] Non omni-

C bus apparet angelus, sed mundis corde, qualis erat Zacharias. Altare autem thymiamatis dixit, quia erat & altare holocaustorum.

Et turbatus est Zacharias illo uiso, ac timor irruit super eum. Dixit autē ad eū angelus: Ne timeas Zacharia, quoniā exaudita est deprecatio tua: uxorq́ tua Elizabet pariet tibi filium, & uocabis nomē eius Ioannem, & erit gaudiū tibi & exultatio, multiq́ in natiuitate eius gaudebunt.] Turbatur quidem Zacharias. Insolitæ eñ uisiones etiam sanctos turbant. Verum angelus cōfestim turbationem sedat. Vbiq́ enim hoc iudicio discernūtur uisiones, quæ à deo, & quæ à diabolo. Nam si mens primum turbetur, & statim timor soluatur, & iterum quiescat, reuera diuina est uisio: si autem timor ac turbatio magis atq́ magis crescant, dæmoniaca uisio est. Quare angelus dicit, Exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elizabet pariet tibi? Nā Zacharias non pro filio precatus est, sed pro peccatis populi. Dicunt igitur quidā, q̃d quoniā pro peccatis populi orabat, futurum autē quod generaret filiū qui clamaret: Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi: meritò dicit ad illum angelus: Quoniā exaudita est deprecatio tua pro remissione peccatorum populi. Filium enim generabis, propter quem remissio erit peccatorū. Alij autem sic intelligunt: Quoniam exaudita est deprecatio tua Zacharia, & remisit deus peccata populo. Deinde quasi ille dixisset angelo, Vnde hoc manifestum? dicit angelus: Hoc tibi signum do, quod pariet filium Elizabet: & ita per puerperium Elizabet, credibile tibi sit remissa esse peccata populo.

Visiones quando diuinæ, & quando diabolicæ.

Ioan. 1.

Erit enim magnus coram deo, ac uinū & siceram nō bibet: & spiritusancto replebitur iam inde ab utero matris suæ, multosq́ ex filijs Israel cōuertet ad dominum deū ipsorū: & ipse præcedet ante illum cum spiritu ac uirtute Eliæ, ut conuertat corda patrum in filios, & inobedientes ad prudentiā iustorū, ut paret domino plebem præparatam.] Magnum fore Ioannem prædicit angelus. Multi sanè magni fuerūt coram hominibus, at nō item coram deo, ut hypocritæ. Magnus autē Ioannes iuxta animā, sicut & paruus iuxta animam dicitur omnis qui scandalizatur. Nullus enim magnus scandalizaē, sed parui & pusillanimes. dicit igitur dominus: Qui scādalizauerit unū D ex paruis. Quēadmodū autē hi qui genuerūt Ioannē, iusti fuerunt corā deo, sic & puer ipsorum magnus corā deo. Sicera autē dicit omne quod inebriare potest, & nō est ex uite. Quum autē esset adhuc in utero matris, repletus est spiritusancto, quando mater domini uenit ad Elizabet, & exultauit præ gaudio infans, ꝓpter aduentū domini. Porrò cōuertit corda patrum ad filios, hoc est Hebræorū ad apostolos. Patres eñ fuerunt Iudæi, illorū autem filij apostoli: cōuertit igitur corda Iudæorū ad apostolos, docēs & testificās de Christo. Qui aūt de Christo testaē, oēs fideles facit & discipulos suos. Nō omnes cōuertit Ioannes, sed multos: Christus autē omnes illuminauit. At in spiritu Eliæ præcessit. Sicut eñ in Elia efficax fuit gratia, ita & in Ioāne. Et sicut Elias secūdi aduentus præcursor, ita & Ioannes primi. In uirtute autē Eliæ, eo q̃d idem uoluerunt aduentus amborū: ambo eñ ad Christum congregāt. Et aliter: In uirtute ac spiritu Eliæ uenit Ioannes, eo quod eremita fuit etiā ipse, & frugalis uitæ, & arguens sicut ille. Cōuertit autē & incredulos Iudæos ad prudentiā iustorū, hoc est ad apostolorū doctrinam. Prudentia autē apostolorum gratia est spiritus in illis. Præparauit quoq́ domino, id est Christo, plebē præparatā, hoc est capacem ad suscipiendū prædicationē. ut exēpli gratia: Quando ueniebat propheta quispiā prædicās, nō oēs credebant, sed qui præparati erant, & qui seipsos ad hoc accōmodabant. Nā sicut si quis noctu ueniat in domum, non omnes illū excipiunt, sed qui uigiles sunt, expectātq́, & ad excipiendū parati sunt: sic & Ioannes præparauit domino populum, nō incredulum quidem, sed elaboratum, & præparatum ad suscipiendum dominum.

Hypocritæ magni coram hominibus.

Matth. 18.

Sicera.

Prudentia apostolorum.

Et dixit Zacharias ad angelum: Quo argumento cognoscam illud? Ego enim sum senex, & uxor mea prouectæ ætatis est. Ac respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui astiti in cōspectu dei: missusq́ sum ut loquar ad te, & hæc tibi læta nūciem. Et ecce futurū est, ut sis tacitus, nec fari possis ad eum usq́ diē, quo hæc fiant: eo quod nō credidisti uerbis meis, quæ implebūtur in tempore suo.] Tametsi iustus esset Zacharias

A charitas & ſanctus, reſpiciens tamen ad prodigioſam generationẽ filij, non facile cre-
debat. Idcirco & angelus ſuam dignitatẽ dicit: Ego ſum angelus, qui aſtiti in conſpe-
ctu dei: non ſeductor dæmon, ſed angelus dei. Igitur quia diſcredis, ego te faciam ſur-
dum, & loqui nõ poteris. Meritò aũt duo hæc paſſus eſt, & quod nõ audiret, & quod
non loqueretur. Quia enim non obedierat, condemnatur ut ſurdus ſit; & quia contra-
dixerat, ut ſileat. Veruntamen præfigurabat etiã ea quæ Iudæis euenerunt. Nam ſicut
hic ſenex & ſterilis, & incredulus peperit filium, & prophetis maiorem: ita & Iudæo-
rum cõgregatio, ſacerdotio inueterato, quamuis eſſet ſterilis, incredula & inobediẽs,
uerbum tamen dei, hoc eſt dominum prophetarum, peperit in carne; quo nato, hi qui
prius inobedientes, ad fidem & confeſſionem peruenerunt.

Et erat populus expectans Zachariam, & mirabantur quod moraretur in templo.
Egreſſus autem, non poterat loqui illis. Et cognouerunt, quod uiſionẽ uidiſſet in tem-
plo. Et ipſe innuebat illis, permãſitq; mutus. Et accidit, ut impleti ſunt dies officij eius,
abijt in domum ſuam.] Vides quomodo Iudæi expectabant, & permanebant donec
exiret ſummus ſacerdos? At nos Chriſtiani, niſi mox ut ingreſſi fuerimus in templũ,
iterum egrediamur, exiſtimamus male nobiſcum agi. Innuebat autẽ populo Zacha-
rias, forte roganti ſilentij cauſam. Quia enim loqui nõ poterat, per nutũ ſignificabat.
Vide item, quod non abijt in domũ ſuam, donec impleti eſſent dies miniſterij ſui, aſſe
ditq; templo. Aberat enim uere à Hieruſalẽ montana regio: quamuis aũt & Hieroſo-
lymis domum habuiſſet, nõ licuiſſet tamen ei extra ambitum templi per tempus uicis
ſuæ exire. Nos aũt, proh pudor, q; contẽnimus diuina miniſteria. Cæterũ q̃d Zachari *Zachariæ ſi-*
as non poteſt loq, ſed innuit populo, ſignificat indignã Iudæorũ uitã. Quia ubi occide *lentium quid*
rũt uerbũ, nõ poſſunt rationẽ reddere de his quæ uel dicũt uel faciũt. Et ſi qd propheti *ſignet.*
cum interrogaueris, obmuteſcũt, & nõ poſſunt tibi uel ſermonẽ, uel reſponſum dare.

Poſt hos autem dies concepit Elizabet uxor eius, & occultabat ſe menſibus quinq;,
B dicẽs: Sic fecit mihi dominus in diebus, quibus me reſpexit, ut auferret probrũ meum
inter homines.] Elizabet, quoniam caſta erat, occultabat ſe, eo quod ſenex concepiſ-
ſet. Menſibus aũt quinq; occultauit ſe donec & Maria cõciperet. Vbi aũt illa cõcepit
& exultauit infans in utero, nõ ultra ſe occultauit, ſed libere iuit, utpote tanti pueri ma
ter, qui etiam antequàm naſceretur, prophetarum dignitate fuit honoratus.

In menſe autem ſexto, miſſus eſt angelus Gabriel à deo in ciuitatẽ Galilææ, cui no-
men Nazareth, ad uirginem deſponſatã uiro, cui nomẽ erat Ioſeph, de domo Dauid,
ac nomen uirginis Maria. Et ingreſſus angelus ad eã dixit: Gaude gratioſa, dominus
tecũ, benedicta tu in mulieribus. Illa uero quũ uidiſſet, turbata eſt ſuper ſermone eius:
& cogitabat qualis eſſet illa ſalutatio. Et dixit angelus ei: Ne timeas Maria, inueniſti
enim gratiã apud deum,] Menſem ſextũ dicit, à tempore quo cõceptus fuit Ioannes.
Dicit autẽ deſponſatã uirginem uiro, qui erat de domo Dauid: ut oſtenderet & ipſam
ex genere Dauid deſcendiſſe. Iuxta legẽ enim coniuges ex eodẽ genere & eadem co-
gnationis catena prognatos eſſe oportebat. Quia autẽ Euæ dictũ erat à domino, ut in *Gene. 3.*
triſtitijs pariat filios, ſoluit triſtitiã illam gaudium, quod angelus uirgini afferens dicit:
Gaude gratioſa. Et quia maledicta fuit Eua, hæc dicitur benedicta. Conſyderabat aũt
de ſalutatione, qualis nam eſſet, num abſurda & procatrix, ac qualis uiri ad puellã, ãn
diuina: Quia & dei mentio inter ſalutandum facta, quum diceretur: Dominus tecum.
Primum autem timorẽ cordis ſui repellit, & quaſi in quiete conſtituta, diuinũ reſpon-
ſum accipit. Neq; enim fieri poteſt, ut turbata fuerit, quæ tam diligenter audiuit quæ
euentura. Porrò id quod ſupra dixit, gratioſa, quaſi interpretans dicit, Inueniſti enim
gratiam coram domino. Hoc enim eſt gratioſam eſſe uel plenã gratia, quod inuenerit *Gratioſa.*
gratiam apud deum, hoc eſt, placuerit deo. Verum hoc commune habet cum multis.
Multæ enim & aliæ inuenerunt gratiam coram deo: non autem id quod infertur.

Ecce concipies in utero, & paries filiũ, & uocabis nomẽ eius Ieſum. Is erit magnus *Eſaiæ 7.*
& filius altiſſimi uocabitur. Et dabit illi dominus deus ſedẽ Dauid patris ipſius, regna
bitq; ſuper domum Iacob in æternũ, & regni eius nõ erit finis.] Ecce concipies, hoc *Micheæ 4.*

C singulare, quod nulli alteri cõcessum. In utero aũt dixit, ut ostendat dominũ ex ipsius uirginalis utero incarnatum substantialiter. Bene autẽ dictus est Iesus, quia ob salutẽ nostri generis uenit. Nomen enim hoc in græcam linguam conuersum, dicitur salus. Iesus igitur σωτὴρ est, hoc est saluator: quia & Iesua salus dicitur. Erit aũt (inquit) magnus, & filius altissimi uocabitur. Magnus quidem fuit & Ioannes, sed non ad hoc altissimi filius: Iesus uero magnus quidem, eo quod docuit: filius autẽ altissimi, & propter istucipsum, docebat enim sicut autoritatem habens, & propter mirabiliũ miraculorũ operationẽ. Vocatur autẽ filius altissimi, qui apparebat homo: Nam quia una fuit hypostasis, reuera filius altissimi fuit filius uirginis. Et fuit quidẽ ante secula filius altissimi uerbũ, sed nõ uocabatur neq; cognoscebatur: postquàm autẽ incarnatum est & apparuit in carne, tunc & uocatũ est filius altissimi, qui apparebat & miracula faciebat. Audiens uero thronum uel sedẽ Dauid, ne putes sensibile quoddã regnum, sed diuinum, quo regnauit super omnes gẽtes per prædicationẽ. Domus ẽm Iacob, sunt hi qui ex Hebræis crediderunt, atq; etiã qui ex alijs gentibus. Illi enim proprie Iacob & Israël. Et quomodo dicitur sedere super sedẽ Dauid, audi. Dauid paruus erat inter fratres suos: & dominus quoq; cõtemptus & taxatus ut edax, & uini potor, & fabri filius, & à fratribus suis filijs Ioseph despiciebatur. Neq; ẽm fratres eius (inquit) credebant in eum. Ille quũ benefaceret, persequutionẽ patiebať: & dominus quoq; miracula faciens accusabatur & lapidabatur. Ille per mansuetudinẽ uicit & regnauit: & dominus per mansuetudinẽ suscepta cruce regnauit. Vides quomodo dicatur sedere super sedẽ Dauid? Nam sicut Dauid sensibile regnum suscepit, ita & dominus spiritua le. Cuius regni nõ erit finis. Non erit ẽm finis regni Christi, hoc est agnitionis dei & Christianismi: nam & quũ persequutionem patimur, gratia Christi floremus.

Domus Iacob qui sunt.

Quomodo Christus dicatur sedere super sedem Dauid.

„ Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo erit istud, quandoquidẽ uirum nõ co
„ gnosco? Et respondẽs angelus, dixit ei: Spiritussanctus superueniet in te, & uirtus al-
„ tissimi obumbrabit tibi: quapropter & quod nascetur sanctum, uocabitur filius dei.]
Non quasi discredens uirgo dixit, Quomodo erit mihi istud? sed ut prudens & intelligens ut discat, modum inquirit. D Non enim prius tale quiddã factum est, neq; posthac fiet. Ideo & ignoscit ei angelus, & nõ condemnat ut Zachariam, sed magis modum docet. Nam Zacharias meritò cõdemnatur: habuit enim exempla multa, quandoquidem & multæ steriles fuerunt: uirgini autẽ nullum exemplum erat. Spiritus, itaq; dicit, sanctus ueniet super te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, fœcundum reddẽs uterum tuũ, & condens carnem cõsubstantiali uerbo. Virtus uero altissimi, filius est dei. Christus enim dei uirtus est. Obumbrabit tibi, hoc est cõteget te, hoc est undiq; te circundabit. Sicut auis obumbrat pullos suos, ita & diuina uirtus totã uirginẽ apprehendit: & hoc est obumbrare. Alius aũt quispiam fortassis dicet, quod sicut pictor primũ deliniat, & umbras inducit, & deinde perfectum colorem addit: ita & dominus ipse sibi carnem condens, & imaginem hominis formans, primum deliniauit illam in utero uirginis, compacta ex sanguinibus semper uirginis carne, quã deinde paulatim figurauit: sed hoc dubium. Sunt enim qui dicũt, quod ubi dominus obumbrauit uterum uirginis, statim perfectus fuerit infans. Alij autẽ hoc non recipiunt. Audi ẽm quid dicat: Ideo & quod nascetur sanctum, hoc est, quod particulatim in utero crescit, & nõ statim perfectũ existit. Confundatur aũt & hoc loco Nestorius. Ille enim dixit, quod nõ fuerit filius dei in utero uirginis quiescens, sed nudus homo è uirgine fuerit natus, postea'q; habuerit deum factũ sibi comitem. Audiat igitur, quod illud quod nascebať in utero, erat filius dei. Et nõ alius quidem fœtus est uteri, alius aũt filius dei: sed unus & idem fuit filius uirginis & filius dei. Vide item quomodo sanctã trinitatem declarauit, dicens spiritumsanctum, uirtutem filium, altissimum patrem.

Obumbrare.

Nestorius.

„ Atq; ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa cõcepit filiũ in senectute sua, & hic men
„ sis est sextus illi, quæ dicebatur sterilis: quia nõ erit impossibile apud deum omne uer
„ bum. Dixit autẽ Maria: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbũ tuum. Ac di-
„ scessit ab illa angelus.] Dubitauerit fortasse quispiã, quomodo Elizabet cognata fuerit Mariæ

A rit Mariæ. Virgo enim ipsa ex tribu Iuda fuit, Elizabet autem de filiabus Aaron. nam lex præcepit coniuges ex eadē tribu esse: & ita cognationes ex una tribu erant. Dicendum igitur, quod à captiuitate confusa sunt genera. Et melius ita dicitur: Aaron uxorem duxit Elizabet, quæ filia fuit Aminadab, qui fuit ex tribu Iuda. Vides quod ab initio & ab Aaron cognata fuit Elizabetæ dei genitrix? Quia enim uxor Aaron ex Iuda descēdit, è qua tribu fuit dei genitrix, & Elizabet fuit ex filiabus Aaron, merito dei genitrix cognata dicitur Elizabet: nam proaua eius, hoc est, uxor Aaron, fuit ex tribu Iuda. Considera autem & cognationis consequentiam. Sed uideamus quid dicat uirgo: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Tabula sum pictoria, pingat pictor quod uoluerit: faciat deus quod uoluerit. Atq; ita etiam quod prius dixerat, Quomodo erit hoc: non fuit incredulitatis, sed desiderij addiscendi morē. Nam si discredidisset, neutiquàm dixisset: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Disce autem, quod Gabriel, si quis interpretatur, idem est quod homo dei: Maria uero, domina: Nazareth autem, sanctificatio. Merito igitur quum nasci uoluit deus homo, missus est Gabriel, hoc est homo dei. Sed & in sancto loco fit salutatio, hoc est in Nazareth. Vbi enim deus, ibi nihil impurum, nihil non sanctum.

Virgo Maria è qua tribu. *Elizabet una filiarū Aaron.* *Gabriel.* *Maria.* *Nazareth.*

» Exurgēs autem Maria in diebus his, abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda: & intrauit in domum Zachariæ, ac salutauit Elizabet. Et factū est ut audiuit salutationē Mariæ Elizabet, salijt infans in utero eius. Et repleta est spiritusancto Elizabet, exclamauitq; uoce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui.] Quum audisset ab angelo, quod concepisset Elizabet, statim abijt ad illam, & gaudens de bono cognatæ, & uolens ut prudentissima, maiore certitudine certior reddi, num uera dixisset, qui apparuerat ei, ut ex hoc nec de suo dubitaret. Prudens enim quum esset, timebat ne forte deciperetur: & nō ut incredula, sed ut diligenter rem explorare uolebat. Zacharias itaq; in mōtanis habitat, & propterea illuc abit.

B At Ioānes suscepto singulari supra reliquos homines gaudio, exultat in utero matris, unde & maior est prophetis. Nam alij quidem prædixerūt futura postquàm nati sunt, ille autem quum adhuc esset in utero matris, gratiā talem assequutus fuit. Vide enim: Salutauit uirgo Elizabetam, hoc est, prior alloquuta est. Vox itaq; uirginis, uox erat incarnati in illa dei. Et idcirco etiam præcursorem in utero gratia prosequutus est, & prophetam fecit. Quæcunq; enim dixit Elizabet prophetice ad Mariā, non uerba fuerunt Elizabet, sed infantis: os autē Elizabet tantum ministrauit, sicut & os Mariæ ministrauit filio dei, qui in utero eius erat. Quippe quū exultasset puer in utero, tunc impleta est spiritu Elizabet. Nisi enim puer exultasset, nō prophetasset illa. Itaq; sicut dicunt prophetas primum mente excedere, & diuinum quid pati, ac tum deniq; prophetizare: ita & Ioannes forte prius saltauit, ut diuinum quiddā patiens, postea per os matris prophetizauit. Quid autem prophetizauit? Benedicta tu in mulieribus. Deinde, quia multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, ut Rebecca Esau, dicit: Sed & fructus uentris tui benedictus. Aliter quoq; intelligi potest: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui. Benedictus enim solus deus, sicut & Dauid dicit: Benedictus qui uenit. Consueuit enim scriptura coniunctionem, Et pro enim accipere. ut, Da nobis auxiliū, & uana salus hominis, hoc est, uana enim salus hominis. Et iterū: Tu iratus fuisti, & nos peccauimus. Fructum autem uentris dei genitricis dicit dominum, & ideo sine uiro conceptum. Pueri enim alij, fructus sunt patrum: Christus uero uentris Mariæ fructus: ipsa enim sola hunc fructum protulit.

Et pro enim. *Psal. 59, 107.* *Esaie 64.*

» Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? Ecce ēm ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidit, quoniā perficietur ea quæ dicta sunt ei à domino. Sicut postea Ioannes Christum, quū uenisset ut baptizaretur, prohibuit propter reuerentiā, dicēs, Ego non sum dignus: sic & nunc per matrē suam loquitur, Vnde mihi hoc, ut ueniat mater domini mei ad me? priusquàm pariat dominum, matrem uocans eam, quæ in utero gerebat. Aliâs enim priusquàm pariant, non solemus matres uocare, propter metū abortiendi;

C In uirgine autē nihil tale suspicari oportebat. Et idcirco priusquàm parlat, mater. Et
beata es tu ô Maria quæ credidisti, quia implebūtur ea quæ à domino tibi dicta sunt.
Et ait Maria: Magnificat anima mea dominum: Et exultauit spiritus meus in deo
seruatore meo. Quia respexit ad humilitatē ancillæ suæ: ecce em̄ ex hoc beatā me di-
cēt oēs generationes. Quia fecit mihi magnifica, quia potēs est & sanctū nomen eius.
Et misericordia eius in progeniē & progeniem timētibus eū.] Virgo certior red-
dita de fœtu concepto, glorificat deum, illi miraculum attribuens, nō sibijpsi. Ille em̄
dixit, respexit in me humilem, nō ego ad illum respexi. Ille me prosequutus est mise-
ricordia, ego illū non quæsiui. Et ex hoc tempore beatam me dicēt omnes generatio
nes: nō sola Elizabet, sed & eorum generatio qui crediderūt. Quare autē beatam di-
cunt: Non propter meam uirtutem, sed quia fecit mecū magnalia qui potēs. Potētem
autē nominat deum, ut ne quis discredat his quæ à se dicunť, considerans quod deus
illa facere potēs sit. Porrò sanctū nomen eius uocat: declarās quod nō inquineť mun-
dissimus ille in utero cōceptus, sed sanctus maneat. Neq; in me sola est misericordia
eius, sed in omnes qui timent illū. Verum qui omnino indigni sunt, nō assequunť mi-
sericordiā. In generationem autē & generationē dicens esse misericordiā dei, osten-
dit quod misericordiam assequētur & in præsenti seculo, & in futuro, & æterno. Nam
hic centuplum accipiunt, & illic lōge amplius. Attende autē, quod primum, Magni-
ficat anima mea dominū: & deinde, spiritus exultat. ut simile quid dicam: Magnificas
deum qui digne iuxta deum ambulas, uocatus Christianus, nō attenuans nomē & di-
gnitatem Christi, faciendo quod non oportet: sed magnificans operando magna, cœ-
lestia'q; opera. Et tunc etiā spiritus tuus exultabit, hoc est spirituale donū, quod acce-
pisti per egregia opera, exultabit & proficiet, & nō contraheť, & (ut ita dicam) morti
ficabitur. Scies præterea uideri scripturā simpliciter istud dicere spiritū & animam,
Discrimen animæ & spiritus proprie tamen differt. Animalem enim hominem dicit eum, qui iuxta naturā uiuit, &
humanis rationibus regitur: ut si quando esuriens comedat, odio habeat inimicū, &
D in summa, si nihil supra hominē appareat. Spiritualē uero, qui transcēdit leges natu-
ræ, & nō humano more sapit. Et hæc est differētia animæ & spiritus in scriptura. Me-
Medici. dici forsitan hæc aliter discernunt: sed nobis scriptura cordi est, medici uero ualeant.
Fecit robur in brachio suo dominus, dispersit superbos cogitatione cordis ipsorū.
Detraxit potentes de sedibus, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diui
tes dimisit inanes. Suscepit Israel puerū suum, ut memor esset misericordiæ: sicut lo-
Gene. 22. quutus est ad patres nostros Abraham, & semini eius in seculum.] Mansit autē Ma
ria cum illa mēsibus circiter tribus, & reuersa est in domum suam. Brachium patris, fi
lius. Fecit igiť robur & uirtutem ac potētiam cōtra naturam deus, in filio suo. Incar-
nato enim filio, uicta est natura, uirgine pariente, deo homine facto, homine uero de-
ificato. Et dispersit dominus superbos dæmones, eiectis illis ex humanis animabus: &
alijs quidē in abyssum missis, alijs aūt in porcos. Poterit autem & de Iudæis intelligi,
quos dispersit in omnem regionē, & nūc dispersi sunt. Porrò detraxit etiā potētes de
sedibus, dæmones dico qui cōtra homines præualuerāt, & sedes in humanis habebāt
Pharisæi. pectoribus, in illis requiescētes. Sunt & pharisæi potentes, nimirū ea quæ pauperum
diripientes: & cathedras habēt ut doctores, à quibus depositi sunt. Et exaltauit humi
les esurientes, homines quos humiliarat peccatum, uel gētes. Exaltauit autē, adopta-
tis illis in filios. Igiť sicut esurientes dicere licet gentiles, utpote nō habentes uel scri-
pturas, uel legem, uel mandata, quos impleuit bonis scripturarum: ita & Iudæos diui
tes & in lege, ac in mādatis, quos etiam emisit foras terrenā, & cœlestem Hierusalem,
inanes: nihil enim habēt Iudæi, etiam si quid habere uideanť. Suscepit Israël puerum
suū, uel carnales Israëlitas dicit: multa em̄ millia ex illis crediderūt, & impleta est pro-
missio facta Abrahæ, ad quem dixerat deus: In semine tuo benedicentur omnes tri-
Israël duplex. bus terræ, uel etiā de spirituali Israël dicit. Omnis em̄ qui uidet deū, Israël dicitur, iu-
xta nominis interpretationem. Suscepit itaq; eos, qui uidēt deum, in cœlestem hære-
ditatem adducens. Mansit autem Maria cum Elizabet, circiter mensibus tribus: de-
inde

A inde reuersa est. Quia enim paritura erat Elizabet, abscedit uirgo propter multitudinem qui ad partum conuenturi erant: indecens autem uirgini in talibus uersari. Quod autem quum paritura esset Elizabet, reuersa sit uirgo, manifestum hinc est, quod men se sexto concepti præcursoris uenit angelus ad Mariam, & mansit illa cũ Elizabet tribus circiter mensibus. Ecce fermè nouem menses. *Maria domum reuertitur, parturiente Elizabet.*

Elizabetæ uero impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Et audierũt uicini & cognati eius, quod magnifice dominus misericordia sua usus esset erga illã, & gratulabantur ei. Et factum est in die octauo, uenerunt ad circuncidendũ puerum: & uocabant eum nomine patris sui Zachariã. Et respondens mater eius, dixit: Nequaquã, sed uocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam: Nemo est in cognatione tua qui uocetur isto nomine. Innuebant aũt patri eius, quid uellet uocari eum. Isq; postulatis tabellis, scripsit, dicens: Ioannes est nomẽ eius. Et mirati sunt uniuersi. Apertum est autem os eius illico, & lingua eius, & loquebatur laudans deum.] Virgo quidẽ circiter tribus mensibus mansit apud Elizabet, fortassis tanto attonita miraculo, & indigens consolatione quadã, quã ex consuetudine Elizabet habuit. Verũ ubi appropiauit partus, abscessit. Vbi autẽ impletum tempus Elizabet ut pareret: obseruandũ quod in peccatoribus non dicitur, Impletũ est tẽpus pariẽdi: sed hoc duntaxat inuenies, ubi de iustorũ partu habetur mentio. Nam, ut apparet, imperfecti & non impleti peccatorũ sunt partus, melius q; illis si nati non fuissent. Quare autẽ post circuncisionẽ imponitur nomẽ? quia prius suscipiendum est signaculum dei, & tunc humanum nomẽ. Vel aliter: Circuncisio significat carnalium abiectionem: nullus igitur nisi prius abijciat & amputet carnalia, dignus est ut nominetur miles dei, & ut in libro cœlorũ scribatur nomẽ eius. Elizabet uero ut prophetissa indicauit nomen, Ioannes sit nomen eius. Fortassis autẽ Ioannes sibijpsi indidit nomen, matriq; suæ communicauit donum propheticũ. Porrò Zacharias, quũ non posset nutu manifestare nomen, petit tabellas. Et quia adstipu *Circuncisio.*

B latus est sententiæ uxoris in nomine pueri, obstupescũt omnes: nõ enim erat in cognatione eorum quispiã eius nominis, ut quis dicere possit, quod ante tempus de hoc ambo tractarint. Ioannes, iuxta interpretationem, est dei gratia: proinde & pater illius statim assequutus gratiam, & primum de Christo, deinde de puero prophetizat. *Ioannes.*

Et factus est timor super omnes uicinos eorũ, & in tota montana regione Iudææ diuulgabant omnia uerba hæc: & posuerũt omnes qui audierãt uerba hæc in corde suo, dicentes: Quis nã puer hic erit? Et manus domini erat cũ illo. Et Zacharias pater eius repletus est spiritusancto, prophetauitq;, dicẽs: Benedictus dominus deus Israël, quia uisitauit & fecit redemtionẽ populo suo. Et excitauit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui: Sicut loquutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarũ suorum. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Vt faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti: Iuxta iusiurandum quod iurauit ad Abrahã patrẽ nostrum, ut daret nobis: Vt citra timorẽ, de manu inimicorũ nostrorum liberati, seruiamus ipsi, In sanctitate & iustitia corã ipso, cunctis diebus uitæ nostræ.] Factus est timor super omnes, propter miraculum loquẽtis Zachariæ. Sicut enim prius, quum obmutuisset, stupuerat populus: ita etiam nũc quum redditus est ei sermo. Propter duo igitur miracula hæc cogitabant de nato, q̃d multos præcelleret.] Facta aũt sunt hæc omnia singulari quadã dispensatione, ut qui de Christo prophetizaturus esset, fide dignus haberetũ, & omnes ex ipsa natiuitate Ioãnis certiores redderentur, quod multis maior esset. Benedicit autẽ Zacharias deum, quia uisitauerat Israëlitas. Et profecto uenerat ad oues quæ perditæ erant de domo Israël: sed pleriq; beneficiũ eius suscipere noluerũt, unde ueros Israëlitas inuisit. Et qui nam sunt illi? hi qui crediderunt. Excitauit autẽ cornu salutis, hoc est uirtutẽ & regnũ salutare. Cornu enim uel potentiam significat, cornuta enim animantia in cornu robur habẽt: uel regnum, ex cornu enim reges inungebantur. Itaq; Christus & potentia est, & regnum patris. Excitatũ igitur est cornu salutis, Christus. Videbatur ẽm dormire, contemnens multorũ peccata, longanimitatẽ in simulacrorum insano cultu præ se ferens: *Matth. 15.* *Cornu.*

C ſed in nouiſſimis temporibus incarnatus excitatus eſt, & contriuit omnes qui oderunt
nos dæmones, non iam ultra longanimis & dormiens. Porrò in domo Dauid excita-
Bethleem patria Dauid. tus eſt, hoc eſt in Bethleem: illic eñ natus eſt. Bethleem autẽ patria Dauid erat. Sicut
loquuti fuerunt prophetæ, omnes eñ de incarnatione loquuti ſunt. Michæas etiã do
Michææ. 5. mus Dauid, Bethleem dico mentionẽ facit, dicens: Et tu Bethleem neutiquam mini
ma es: ex te enim egredieť dux. Fecit autem miſericordiam, non ſolum cum uiuenti-
bus, ſed & cũ patribus noſtris. Chriſti eñ gratia etiam in illos qui olim mortui, per-
tingit. Dedit nobis uiuentibus ſpem reſurrectionis, & reſurreximus: ſed non ſoli nos
hanc gratiam aſſequuti fuimus, ſed & qui ante nos defuncti fuerant. Omnis enim na-
tura boni particeps fuit. Vel aliter, Fecit miſericordiam cum patribus, eo quod ſpem
illorum impleuit. Adimpleta enim uiderunt quæcunq; de Chriſto expectarãt. Sed &
filios ſuos quũ uidẽt patres talibus bonis frui, gaudẽt & participes ſunt lætitiæ, perin-
de ac ſi in ſe collocata eſſent. Cuius autẽ teſtamenti, & cuius iuriſiurãdi q̃d Abrahã fa
Gen. 22. ctum meminit? Vel omnino huius: Benedicens benedicã te, & multiplicãs multipli-
Heb. 6. cabo te. Vere nunc multiplicatus Abraham, quum ei filij ex omnibus gentibus ad-
optati ſunt per fidem. Nam ſicut ille credidit, ita illi per fidẽ appropiarunt ei. Libera-
uit autem nos de inimicis ſine timore. Sæpe liberant quidam, ſed nõ ſine noſtro timo
re, agone, & certamine. Chriſtus uero, quum nos nõ laboraſſemus, pro nobis crucifi-
xus eſt, & liberauit nos ſine timore, hoc eſt, abſq; periculo. Quare autẽ liberauit nos?
Cur nos liberauerit Chriſtus. Num propter cibum & potum? nõ, ſed ut ſeruiamus illi: non ſemel, neq; duobus die-
bus, ſed omnibus diebus. Seruiamus autẽ non ſola corporali adoratione, & miniſte-
Sanctitas. rio, ſed in ſanctitate & iuſtitia. Eſt autem ſanctitas iuſtitia erga deum, iuſtitia uero er-
Iuſtitia. ga homines, ut exẽpli gratia: Si quis abſtineat à ſacris, & ad diuina nõ accedit impie,
ſed uenerabilibus omnẽ honorem exhibet, is ſanctus eſt. Similiter & qui honorat pa
Sanctus. rentes, ſanctus eſt: nã & illi dij domeſtici. At ſi quis nõ fuerit auarus, nõ rapax, nõ fur,
Iuſtus. nõ adulter, is iuſtus diceť. Itaq; oportet ſeruire deo in ſanctitate, hoc eſt reuerẽtia, er-
D ga diuina: & iuſtitia, hoc eſt laudata in rebus humanis uita. Seruiendũ deniq; eſt corã
ipſo, nõ coram hominibus, ſicut hi qui hominibus placere uolũt, ut hypocritæ faciũt.
" Et tu puer propheta altiſſimi uocaberis: præbis eñ ante faciẽ domini, ad parãdum
" uias eius, Ad dandam ſcientiam ſalutis in populo ipſius, per remiſſionẽ peccatorum
" eius. Per uiſcera miſericordiæ dei noſtri, quibus uiſitauit nos oriens ex alto, ut illu-
" ceſceret his qui in tenebris, & umbra mortis ſedebant, ad dirigendos pedes noſtros
" in uiã pacis. Puer autẽ creſcebat, & corroborabať ſpiritu: & erat in deſertis, donec ue
" niret dies, quo oſtendendus erat apud Iſraëlitas.] Rarũ uidetur quod Zacharias ad
puerum loquitur, adhuc inſenſatũ: quomodo potuit loqui? Dicendum igitur, quod
ſicut raram & admirabilẽ habuit natiuitatem puer, qui exultauit & prophetizauit in
utero ad aduentũ Mariæ: ſic nõ eſt mirum, ſi etiã ea quæ à patre dicebantur, poſt nati-
uitatẽ intellexerit. Præbis autẽ, inquit, ante dominũ me derelicto, tametſi nõ tam ſta-
tim. Sciebat eñ Zacharias, quod non multo poſt priuandus eſſet eo, quando fugitu
Viæ domini. rus in deſertũ. Quare aũt præibis? ut parentur uiæ domini. Viæ autẽ, ſunt animæ in
quibus incedit dominus, quas præparauit præcurſor, ut in eis ambularet Chriſtus.
Quomodo autem illas præparauit? dando ſcientiã ſalutis populo. Salus quidẽ erat do
minus Ieſus. Data eſt igitur ſcientia ſalutis, hoc eſt Chriſti populo à Ioanne. Ioannes
eñ teſtificabatur de Ieſu. Scientia aũt erat in remiſſione peccatorum. Nõ enim aliter
Chriſtus agnitus fuiſſet eſſe deus, niſi remiſiſſet peccata populo. Dei eñ eſt remitte-
re peccata. Non eñ propter opera noſtra: nihil eñ fecimus boni: ſed ille uiſitauit nos
ex alto, qui Oriens diciť. Sol eñi uſtitiæ eſt, & illuxit nobis q̃ in tenebris eramus, hoc
eſt in ignorantia: & umbra mortis, hoc eſt peccatis ſedẽtes. Duo enim mala humanũ
genus inuaſerunt: ignoratio dei, quam habebant Gẽtiles: & peccatum, q̃d habebant
Hebræi, licet deum cognoſcerẽt. Apparuit itaq; humanæ naturæ, ut & eos qui in te-
Peccatum. nebris, hoc eſt dei ignorantia: & umbra mortis, hoc eſt peccato (eſt enim peccatũ um
bra mortis) ſedẽtes illuſtraret. Ideo autẽ umbram mortis dici opinor peccatum, quod
ſicut

A ſicut umbra ſequitur corpus, ita ubi mors, illic & peccatum: unde quia mortuus eſt
Adam, conſectaneũ ibi etiam eſſe mortem. Et neq; Chriſti mortem ſine peccato inue-
nies. Mortuus eſt enĩ Chriſtus, ſed propter peccata noſtra. Et ita merito peccatũ dici- *Rhom. 6.*
tur eſſe umbra mortis: quia ſemper comitatur ipſum mors. Poſſent & alia ad hoc dici,
& opinor dictum à nobis in Matthæo. Num igitur ſufficit ſolũ illuxiſſe obtenebratis?
Minime. Sed etiam opus eſt, ut dirigantur pedes noſtri in uiam pacis, hoc eſt iuſtitiæ.
Sicut enim peccatũ inimicitiæ ſunt cum deo, ita iuſtitia pax. Via igitur pacis, uia eſt
iuſtitiæ, ad quam direxit animarũ noſtrarum pedes, qui ex ſummo ortus eſt Chriſtus.
Cæterum puer creſcebat iuxta ſtaturam corporalẽ, & corroborabatur ſpiritu. Cũ cor-
pore enim ſimul creſcebat & ſpirituale donum. Et quanto magis creſcebat puer, tan-
to magis & efficaciæ ſpiritus in illo ſe oſtendebant, organo illarum capace exiſtente.
Quare autem erat in deſertis? ut ne multitudinis malitiæ particeps fieret, & ut neminẽ
reueritus, libere reprehenderet. Nam ſi fuiſſet in mũdo, fortaſſis conſuetudine amico-
rum & ſocietate coinquinatus fuiſſet: ſed ut fide dignus haberet qui prædicaret Chri-
ſtum, utpote eremita, uitaq; excellẽs alios. Latuit autem in deſertis, donec uiſum fuit
deo Iſraëlitarum populo illum oſtendendum eſſe.

CAPVT II.

Factum eſt autem in diebus illis: Exijt decretũ à Cæſare Auguſto, ut cen-
ſeretur totus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt præſide Syriæ Cyre-
nio. Et ibant omnes, ut profiterẽtur, in ſuam quiſq; ciuitatẽ. Aſcendit aũt
& Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæã in ciuitatem Dauid,
quæ uocatur Bethleem, eo quod eſſet de domo & familia Dauid: ut profi-
teretur cum Maria deſponſata ſibi uxore, quæ erat prægnans. Accidit autem, quum
eſſent ibi, completi ſunt dies pariẽdi. Et peperit filium ſuum primogenitum, ac faſcijs
eum inuoluit, reclinauitq; eũ in præſepi, quod non eſſet eis locus in diuerſorio.] Pro-
B pterea fit deſcriptio, ut quum omnes in ſuas patrias irent, aſcenderet & uirgo in Beth
leem, quæ eius patria erat, naſcereturq; ſic dominus in Bethleẽ: ac impleretur prophe
tia, quæ dicebat, ceſſaturo multorum deorum cultu, unum etiam regem, nempe Cæſa
rem imperaturũ. Porrò Chriſtus cum omnibus deſcribitur. Oportebat enim unà cum
toto orbe cenſeri, ut ſanctificaret eos qui cenſentur, aboleretq; ſeruitutẽ. Quoniã ſi-
cut circuncisus circũciſionem aboleuit, ita deſcriptus ſicut ſeruus, ſeruitutem naturæ
noſtræ aboleuit. Non enim ultra ſunt ſerui, qui domino ſeruiunt, ſicut Apoſtolus di- *Libertas ſpiri-*
cit: Nolite fieri ſerui hominum: ſed tametſi corpore ſimus ſerui, ſpiritu tamen ſumus *tus. Gal. 5.*
liberi, neq; cum impietate dominorum ſimul abducimur. Primogenitum uero filium
nominauit uirginis dominum, quamuis nullum ſequundũ pepererit: idq; meritò. Pri- *Primogenitus.*
mogenitus enim dicitur, qui primus natus eſt, etiamſi non naſcatur poſtea ſecundus.
In præſepium autẽ reclinatur, forte ut ſtatim ab initio uitæ frugalitatem nos doceret:
forte etiam quodam ſymbolo declarauit, quod peregrinatus ſit in hoc mundo qui lo-
cus noſter eſt: nos autẽ brutis animantibus comparati ſimus, ſicut & præſepe propri-
us brutorum locus eſt. Ita noſtrum præſepe eſt mundus, nos uero bruta, ipſe autẽ re-
demerit nos, qui brutis aſſimilamur: propterea & ipſe tali loco fuit reclinatus.

Et paſtores erãt in regione eadem ruſticantes, & excubantes excubias nocte ſuper
gregẽ ſuum. Et ecce angelus domini aſtitit illis, & claritas domini circũfulſit illos, & ti
muerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Ne timeatis, ecce enim annuncio uobis
gaudium magnum, quod futurũ eſt toti populo: quia natus eſt nobis hodie ſeruator,
qui eſt Chriſtus dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſignũ: Inuenietis infantem
faſcijs inuolutũ, poſitum in præſepi. Et ſubito facta eſt cum angelo multitudo militiæ
cœleſtis laudãtium deum, ac dicentium: Gloria in altiſſimis deo, & in terra pax, homi-
nibus bona uolũtas.] Paſtores erant ruſticantes, hoc eſt, uel ruſticã agẽtes uitam, uel
in agro ſtabulantes & uerſantes. Quibus apparet angelus, propter ſimplicitatẽ & in-
nocentiã morum, & quod iuſtorum uitam imitari uideãtur. Etenim priſci patriarchæ

C pastores erant, ut Iacob, Moses, Dauid. Neq; in Hierusalē apparuit pharisæis uel scri- *Pharisæi.* bis, qui omnis malitiæ receptacula erant. Illi autem quum simplices essent, diuinis spectaculis potiti sunt: monstrante deo, quod statim ab initio eos agrestiores præ alijs elegerit, præconesq; fecerit. Abierunt enim, & de omnibus illis prædicarūt. Angelus uero magnum illis gaudium euangelizauit, quod futurū omni populo, qui proprie populus dei. Non enim omnes Iudæi populus dei. Nam & omnium hominum populo incarnatio facta est gaudium. Quid autem hymnus angelorum declarat? uel omnino gratiarumactionem supernorum exercituum, & gaudium, eo quod terreni beneficia tanta consequamur. Gloriam enim deo dicūt. Super terram autem pax nunc facta est: & quū prius humana natura inimica fuerit deo, nunc ita conciliata est, ut & deo adiuncta sit, & incarnato unita. Vides igitur pacem dei cum homine? Et aliter quoq; intelligitur: Pax est ipse filius dei. Ego enim (inquit) pax. Ista igitur pax, & filius dei, inquā, super terram facta est. Et hominibus bona uolūtas, hoc est deo requies in illis hominibus. Et cui prius non beneplacitum erat in hominibus, nunc pro beneficijs & refocillationibus hominum habet opera, in quibus & quietem habet.

Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, & homines pastores loquebantur inter sese: Transeamus iam Bethleē usq;, & uideamus hoc quod accidit, quod dominus aperuit nobis. Et uenerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepi. Cum uidissent autem, diuulgauerūt de uerbo, quod dictū erat ipsis de puero hoc. Et omnes qui audierūt, mirati sunt de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.] Pastores illi figura sunt spiritualium pastorū. Oportet igitur epi- *Episcoporum munus.* scopos custodire gregem suum, ἀγραυλεῖν in agro canere, hoc est canere spiritualia: & docere populum, & sic audire diuinas uisiones & auditus. Bethleem interpretamur domum panis. Quæ autem alia est domus panis, quàm ecclesia, in qua panis repositus est? Officium itaq; spiritualium pastorum fuerit, quærere panem cœlestē: quem cum uiderint, debent illum & alijs prædicare: sicut & pastores qui uiderunt infantem, lo-

D quuti sunt de eo & alijs.

Maria autem conseruabat omnia uerba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes ac laudātes deum super omnibus quæ audierant & uiderāt, ita ut dictum fuerat ipsis.] Quæ uerba cōseruabat uirgo? Quidam dicunt, quod ea quæ angelus ei dixerat, & quæ pastores narrauerāt, conseruarit, & contulerit secum, inueneritq; in omnibus sententiam unam, quod deus sit filius suus. Mihi autē uidentur uerba hoc loco res uel gesta dici, & id esse quod dicitur: Maria autem conseruabat omnia uerba hæc, quæ nunc ego dico, & gesta esse facio. Gesta enim quando narrātur, dicuntur uerba. Porrò pastores reuersi sunt, gratias agentes deo in omnibus: neque enim erant exosi Iudæis.

Gene.17. Et postquàm consummati sunt dies octo, ut circuncideretur puer, uocatum est nomen eius Iesus, quod uocatū erat ab angelo priusquàm in utero conciperetur. Et po- *Leuit.12* steaquàm cōpleti fuissent dies purgationis eorum secundum legem Mosi, adduxerūt *Exod.34.* eum Hierosolymā, ut sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini: Omne *Exod.13.* masculinum adaperiens uuluam, sanctum domino uocabitur: & ut darent hostiam, se- *Deut.15.* cundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarū.] Qui mandata legis præuaricabantur, sub maledictione erant. Dominus igitur circunciditur, ut etiā in hoc adimpleta lege, & nullo prætermisso quod illa mandabat, eripiat nos à maledicto. Uereantur hic qui dicunt, quod Christus incarnatus sit apparēter *Curiosæ quæstiones uitandæ* tantū. Inutiliter aūt quæritur, ubi sit absecta illa particula. Nam quæ scriptura tacuit, ea quærere nō oportet, præsertim ubi nulla utilitas. Dici aūt posset, quod quando absectum terrā tetigit, illā quoq; sanctificarit: sicut etiā sanguis & aqua quæ ex latere eius fluxerūt. Et uidetur q̄d seruarit particulā illæsam, & in resurrectione iterum resumpserit, ut & hæc particula nō inueniatur deesse. Quippe & nos in resurrectione perfectū corpus resumpturi sumus. Obserua aūt, quod non statim dixit angelus, cōcipies filiū, cōceptus est dominus: sed postea, quando uoluit. Vide eṁ quid dicat hoc loco, quod

uocatum

A uocatum eſt ab angelo, priuſquàm conciperetur in utero. Et hoc uerbo oſtenditur id
quod diximus. Nō enim dixit, Ecce cōcipis: ſed, ecce concipies: atq; ex his animaduer
tere licet, quod die quidē illo cōceptus fuerit dominus: non aūt illo momento quo an-
gelus dixit, ſed forte poſtquàm cōpleuit ſermones. Hæc aūt non dixerimus definitiue.
Impleti aūt ſunt dies purgationis illorum ſecundū legem Moſi. Bene dixit, ſecūdum
legem Moſi: nam ſecundum ueritatem nulla neceſſitate aſtringebatur expectare dies
purificationis, qui ſunt quadraginta nato mare. Dictum enim eſt in lege: Mulier quæ Leuit.12.
ſemine conceperit, & pepererit maſculum. Virgo autē nō concepit de ſemine, ſed ex
ſpiritusancto peperit: unde nulla illam neceſſitas urgebat: ſed uolens implere legē, ue-
nit in templum. Quod autem dicit, Omne adaperiens uuluam: proprie ad Chriſtū ſo-
lum pertinet. Ipſe enim aperuit uuluam uirginis, quum alijs uir aperiat uuluam. Cæte
rum, par turturum offerri iuſſit lex, oſtendens quod ex caſto coniugio procreatus ſit.
Dicunt enim turturem eſſe caſtum animal: quumq; coniugem amittit, non ſecundo ſe
copulet. Quum autem non haberent turtures, offerebant duos pullos columbarum,
ut multiplicatio prolis huius ſignetur. Fœcundum enim animal columba.

Et ecce homo erat Hieroſolymis, cui nomen Symeon: & homo iſte iuſtus ac pius,
expectās conſolationem Iſraël, & ſpiritusſanctus erat ſuper eum. Et reſpōſum accepe
rat à ſpiritusancto, non uiſurum ſe mortem, niſi prius uideret Chriſtum domini. Et ue
nit per ſpiritum in templum. Et quum inducerent puerum Ieſum parentes, ut facerent
ſecundum conſuetudinem legis pro eo: ipſe quoq; accepit eum in ulnas ſuās, & bene-
dixit deum, ac dixit: Nunc abſoluis ſeruum tuum domine, ſecūdum uerbum tuum in
pace: Quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium popu
lorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſraël.] Non erat Sy
meon ſacerdos, ſed homo deum amans, & expectans quando ueniat Chriſtus conſola
turus Hebræos, & liberaturus à ſeruitute peccati, forte & ea, qua Rhomanis & Hero
di ſeruiebant. Nā qui Chriſto credit, liber eſt reuera, & dignior regibus ac hominibus
B omnibus. Vide apoſtolos: non fuerunt ſerui Rhomanorum, ſed nunc uenerantur eos
Rhomanorū reges. Itaq; hos quum eſſent Iſraëlitæ, cōſolatus eſt Chriſtus. Porrò hic
Symeon ſpiritusancto motus, aſcendit in templū, quando adduxit dominum mater, et
ſuſcepto illo, dominū confeſſus eſt. Dicere enim, Nunc abſoluis ſeruum tuum domi-
ne: confitentis eſt, quod ipſe ſit dominus uitæ ac mortis. Vide autem quomodo ſancti
pro uinculo corpus habent, idcirco dicit: Nunc abſoluis, quaſi à uinculo: ſecundū uer-
bum tuum, propter oraculum quod acceperat, quod non eſſet moriturus, donec uide
ret Chriſtū. In pace autē, hoc eſt quiete: nam homo quoad uiuit turbatur, ſicut & Da-
uid dicit: mortuus uero pacē habet. Vel aliter intellige: In pace, hoc eſt ſpei conſequu
tione. Priuſquàm, inquit, uidiſſem dominū, non pacata mente eram, expectans illum,
& ſemper ſolicitus quando ueniat: nunc aūt ipſo uiſo, & pacem conſequutus, & ſolici
tudine liberatus (ut ſic dicam) abſoluor. Salutare aūt, incarnatio unigeniti eſt, quā an-
te ſecula omnia deus præparauit. Ante faciem uero omnium populorū iſtam ſalutem
præparauit, ut ſaluaret mundum, & ut omnibus liquida fiat eius incarnatio, cuius gra
tia & incarnatus eſt. Salutare quoq; hoc lumen eſt ad reuelationē gentium, hoc eſt ad
illuſtrationē gentium obtenebratarum, & gloriam Iſraëlitarū. Chriſtus enim gloria
eſt populi, qui uere Iſraël ſecundum quod ex illo ortus eſt, & in hoc ornantur qui ſapi
unt ac intelligunt. Hæc Symeon. Videntur autē mihi & quæ dicta ſunt à Dauid, con-
uenire Symeoni: Longitudine dierum implebo illum, & oſtendā illi ſalutare meum. Pſal.90.

Et erat pater & mater eius mirantes ſuper his, quæ dicebantur de illo. Et benedixit
illis Symeon, et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce poſitus eſt hic in ruinā, & in reſur
rectionem multorum in Iſrael, & in ſignū cui contradicitur. Quin & tuam ipſius ani-
mam penetrabit gladius, ut reteganrur ex multis cordibus cogitationes.] Benedixit
quidem ambobus Symeon, reiecto aūt patre putatiuo, ad ueram matrē loquutus eſt:
Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionē multorum in Iſraël. Ruinam quidem
dicit eorum qui non crediderunt, reſurrectionem autem eorum qui crediderunt. Vel

C etiam aliter: In ruinam positus est dominus malorũ quæ in animabus nostris, in resurrectionem uero bonorum. Cadit fornicatio, surgit continentia. Vel aliter quoq; intelligi potest. Positus est enim dominus in ruinã, hoc est, ipse passurus est, & casurus est in mortem: et quum ceciderit ipse, resurgent multi. Punctum aũt pone quum dixeris, in ruinam: deinde incipe, in resurrectionẽ multorum. Signum autem, crux, cui usq; in hoc tempus contradicitur, hoc est, nõ recipitur ab incredulis. Dicitur & incarnatio signũ, & mirabile signũ. Deus enim homo fuit, & uirgo mater: huic aũt signo, incarnationis inquam, contradicitur. Quidã enim dicũt carnem ex homine, quidam uero apparenter, quidam autẽ aliud quiddam nugãtur. Et tuam ipsius, uirginis dico, animam pertransibit gladius. Fortassis autẽ & dolorẽ, quem in passione tulit. Fortassis autem & scandalum dicit rhomphæam, quo offensa fuit. Vidẽs enim crucifixũ, fortassis cogitabat, quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitauit, crucifixus est, consputus est, mortuus est? Quod aũt dicit, Vt reuelẽtur ex multis cordibus cogitationes: hoc significat, quod reuelabũtur & manifestabũtur multorũ cogitationes, qui scandalizantur, & reprehensi repentinũ inuenient remedium. Sicut & tu ô uirgo reuelaberis, & manifesta eris quid sentias de Christo, deinde cõfirmata eris fide in illũ. Similiter & Petrus reuelabitur quũ negauerit, uerum permonstrabitur dei potentia, quæ per pœnitentiã ipsum suscepit. Et aliter: Reuelatæ sunt è cordibus cogitationes, quum apparuerit proditor, & apparuerint diligẽtes illum: qualis fuit Ioseph, qui accessit ad pilatum: quales fuerunt mulieres, quæ permanebant apud Christum.

Crux.

Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Hæc processerat in multã ætatem, & uixerat cum uiro annis septem à uirginitate sua: & hæc uidua annorum fermè octogintaquatuor, quæ non discedebat de tẽplo, ieiunijs ac deprecationibus seruiens nocte ac die. Et hæc eadem hora superueniẽs, uicissim confitebatur domino, & loque-

D batur de illo omnibus qui expectabant redemptionẽ Hierosolymis. Et ut perfecerunt omnia secundũ legem Mosi, reuersi sunt in Galilæã in ciuitatẽ suam Nazareth. Puer autẽ succrescebat, corroborabaturq; spiritu, & implebatur sapientia: & gratia dei erat super illum.] Euangelista Annæ profert genealogiam, enumerans eius patrem ac tribum, ut sciamus illum uera dicere, tot testibus accersitis, qui patrẽ tribumq; eius nouerũt. Ista igitur uicissim confitebatur deo, hoc est, gratias agebat: & docebat omnes de domino, quod ipse esset saluator, & consolatio nostri expectantiũ redemptionẽ. Postquàm autẽ perfecerunt hæc omnia, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. Erat quidem & Bethleem ciuitas ipsorum, sed ut patria: Nazareth uero, ut habitationis locus. Iesus uero, quantũ ad corpus, creuit, quamuis potuisset ex utero matris in statura uiri perfecti procedere, uisum tamẽ fuisset phantasma, & propterea paulatim erescit. Quum aũt cresceret, emicuit dei uerbi sapientia: non enim sapiẽs fuit proficiendo, absit: sed paulatim declarauit insitam sapientiã: & iuxta corporis staturã dicitur proficere & corroborari spiritu. Si enim, quandiu breuis fuisset statura, ostendisset omnem sapientiã, uisus fuisset prodigiosus: nunc autem iuxta rationem staturæ, quantum capiat intra se, ostendit seipsum dispensationẽ implere, non assumens sapientiam. Quid enim perfectius eo, qui ab initio fuit perfectus? Verum paulatim illam denudat.

Et ibant parentes eius quotannis Hierosolymã in die festo paschæ. Et quum factus esse annorum duodecim, ascendẽtibus illis Hierosolymam, secundũ consuetudinem diei festi, consummatisq; diebus quum redirẽt illi, remansit puer Iesus Hierosolymis, & non cognouerunt parentes eius. Cæterũ rati illum esse in comitatu, uenerũt itinere diei, & requirebant eum inter cognatos & inter notos. Et quum nõ inuenissent eum, reuersi sunt Hierosolymam, quærentes eum. Et accidit post triduũ, inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantẽ eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super intelligentia & responsis eius: & uiso eo admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, cur fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod quærebatis me? An nesciebatis quod in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? At illi non intellexerunt sermo-

A nem quem loquutus est ipsis.] Simul uenit cum parētibus in Hierusalē, ut per omnia ostendat se non aduersariū deo, neq; repugnantē his quæ à lege posita fuerunt. Quum perfecissent aūt dies septē, pascha scilicet, mansit in Hierusalē. Disputabat autē cum scribis, rogans eos de lege: & obstupuerūt omnes. Vides quomodo profecerit in sapientia ? eo quod nosceretur à multis, & in admiratione esset. Emicatio enim sapientiæ eius, profectus ipse est. Porrò patrem nominat dei genitrix, sciens quidem nō esse patrem: ueruntamen propter Iudæos, ut ne uideat ex fornicatione prognatus, patrē eius dicit Ioseph. Vel aliter: Quoniā uelut pater curā pueri gerebat, & simul conuersando ministrabat, meritò nominauit illum patrē tanq; honorans illum spiritussanctus patris uocabulo. Quare autē quærebant illum? num suspicabantur perditū illum, aberrasse, ut ita dicam? absit. Neq; enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit, quæ plurimas de illo acceperat reuelationes: neq; Ioseph, cui & ipsi de illo reuelatū erat quod à spiritu-sancto esset. Verum quærebant illum, ne quo pacto ab eis abijsset, ne forte reliquisset illos. Vbi aūt inuenerūt eum, uide quomodo ipsis respondet. Quū enim illa Ioseph patrem eius dixisset, ille dixit: Nō hic uerus pater meus est, alioqui in domo eius mansissem: sed deus est pater meus, & propterea in domo illius sum, hoc est in templo illius. Verum ipsi non intellexerunt quid loquutus esset eis: sacramentum enim erat. *Cur Maria Ioseph patrē Iesu dicat.*

Et descendit cum eis, uenitq; Nazareth, eratq; subditus illis. Mater autem eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapiētia, & ætate, & gratia, apud deum atq; homines.] Subditus fuit parentibus, dato etiam nobis exemplo, ut patribus simus obedientes. Conseruabat aūt hæc omnia uirgo. Diuina enim erant quæ dicebantur & agebantur à puero, non quasi duodecim annorū, sed quasi perfecti uiri. Vide autem quomodo hoc loco euangelista interpretatur, quid sit proficere sapientia: subdidit enim, & statura. Profectum enim ætatis, sapiētiæ profectum esse dicit. Gratiam uero habebat apud deum & apud homines, hoc est, agebat ea quæ deo bene

B placita erant, & quæ laudata ab hominibus. Primū autem apud deum, & postea apud homines. Primum enim oportet deo placere, & deinde hominibus.

CAPVT III.

Anno aūt decimoquinto imperij Tiberij cæsaris, Pontio Pilato præside Iudææ, Tetrarcha uero Galilææ Herode, Philippo autē fratre eius Tetrarcha Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes Tetrarcha sub pontificibus Anna & Caipha, factū est uerbū domini super Ioannem Zachariæ filiū in deserto. Et uenit in omnē regionē finitimam Iordani prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionē peccatorū.] Recte memor est & temporis, & principum illorum: ut sic demonstret defecisse Iudaicorum principum successionē, Præsidatū Pilato homine alterius gentis, Tetrarchatū autem Herodis Ascalonitæ filijs tenentibus: credaturq; meritò adesse Christus, iuxta prophetiam Iacob. Factum est autē (inquit) uerbum dei super Ioannem: ut discas illum non temere, neq; citra uocationem ad testificandum Christo prosilijsse, sed diuino motum spiritu. Per uerbum intellige spiritumsanctum, uel mandatum dei. Factum est autē in deserto uerbum dei ad Ioannem: quandoquidē filios desertæ multiplicaturus erat, ecclesiam dico ex gentibus, magis quàm eius quæ habet uirū, hoc est Iudaicæ synagogæ, meritò in deserto fit ad Ioannem uerbum & mādatum dei. Prædicauit item baptisma pœnitētiæ populis, hoc est, inuulgauit. Porrò baptisma cooperabatur illis in remissionem peccatorum, quæ per baptismum Christi datur. Neq; enim baptisma Ioannis remissionem peccatorum habebat, sed ad remissionē conferebat, hoc est, præparabat homines, ut acciperent baptisma, quod habet remissionem peccatorum. *Vis baptismatis Ioannis.*

Sicut scriptum est in libro sermonū Esaiæ prophetæ, dicētis: Vox clamantis in deserto, parate uiā domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur: & fiet quæ obliqua sunt directa, & asperæ in uias planas: & uidebit omnis caro salutare dei.] Via quidē, quam iubet parari, uita est Christia- *Esaie 40.*

C na. Prædicaturus enim erat Christus, quantū nunquam. Semitas uero dicit mandata legis iam trita, quæ præcipit recta facere. Peruertebāt enim mandata pharisæi. Potest item per uiā anima intelligi, semitæ uero cogitationes & opera. Oportet igitur ut nos præparemus et animam, rectasq; faciamus cogitationes ac opera. Deinde quasi inter-
Virtus. rogante quopiam, & quo pacto hoc faciemus? uirtus enim ardua est ac difficilis, multosq; anfractus habet & obliquitates: & propter potestates aduersarias, & propter affectiones quæ in nobis habitant: dicit non fore operosum, sed omnino facile. Nam ualles (inquit) implebuntur, omnisq; mons ac collis, aduersariæ nimirum potestates quæ propter superbiā se extollunt, humiliabuntur. Vere enim firmatæ sunt potestates illæ aduersariæ, & potestates quæ natura nobis uidentur insitæ. Facta igitur sunt omnia facilia, & obliqua uersa sunt in recta. Christus em̄ aduersarias potestates protriuit, quæ hoc loco montes ac colles dicuntur: & naturales nostras inclinationes ad bonum reuiuificauit, quas dixit euangelista ualles quæ implentur. Nam propterea incarnatus est, ut naturam nostram restitueret. Et omnis (inquit) caro uidebit salutare dei: non Iudæi tantum & proselyti, sed omnis caro. Etenim in omnem terram peruenit euangelium. Possent quidem & multa alia dici, sed hæc ut manifestiora dicta sint.

Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarētur ab ipso: Progenies uiperarū, quis uobis submonstrauit ut fugeretis à uentura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere intra uosipsos, patrem habemus Abraham: dico enim uobis, potēs est deus de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abrahæ. Iam uero & securis ad radicem arborū posita est. Omnis ergo arbor nō faciens fructū bonum, exciditur, & in ignem conijcitur.] Progenies uiperarū uocat Iudæos, tanquam affligentes patres & matres suas. Tradunt enim de hoc animali, quod matrē suam deuoret, & sic na-
D scatur: sic & Iudæi prophetas & doctores occidebāt. Venturā iram dicit perpetuum
Fructus pœnitentiæ quis. supplicium. Fructus autem pœnitentiæ, non solum est fuga mali, sed elaboratio boni. Hoc enim reuera est proferre fructū pœnitentiæ, si bonum operati fuerimus. Ne cœperitis autem dicere intra uos, Generosi sumus, & confidimus in patribus, negligētes ipsi uirtutes: Poterit em̄ deus ex lapidibus istis patriarchæ filios dare, sicut fere & prius fecit. Vulua enim Sarræ lapidibus erat durior, attamē ad procreādos filios gratiam consequuta est. Porrò securis diuinum iudicium est, indignos è uita resecās: Nisi igitur pœnitentiā egeritis, inquit, excidemini ab hac uita. Securis enim posita est ad radicem nostrarum arborum. Proinde (ut diximus) per radicem uita intelligitur. Intelligatur autem & per radicem, Abrahæ cognatio. Itaq; rami illo indigni excidūtur ab eius
Rhom. 11. cognatione, iuxta Apostolum. Cæterum duplex est supplicium. Peccator enim & sterilis non solum exciditur à cognatione iustorum, sed & in ignem conijcitur.

Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autē dicit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat nō habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt aūt & publicani, ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Ne quid amplius quàm quod constitutum est uobis, exigatis. Interrogabāt autem eum & milites, dicentes: Et nos quid faciemus? Et ait illis: Ne quem concutiatis, ne quem calumniemini, & contēti estote opsonijs uestris. Expectante autem populo, & cogitātibus omnibus in corde suo, num ipse esset Christus ille, respondit Ioannes uniuersis, dicens: Ego quidem aqua baptizo uos, sed ueniet fortior me, cuius nō sum dignus soluere corrigiam calceamentorum, ipse uos baptizabit spiritusancto & igni: cuius uentilabrū in manu ipsius, & purgabit aream suā, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autē comburet igni inextinguibili.] Multa quidem & alia exhortans, euangelizabat populo. Admonet & exhortatur tres illos ordines, qui ad Ioannem accesserant, turbas, publicanos, & milites. Et turbas quidem admonet, ut iustitiæ uacent, præcipiens habenti duas uestes, cōmunicare ei qui unam habet. Publicanis uero non plus extorquere, hoc est, exigere: militibus aūt nō rapere, sed contentos esse opsonijs, hoc est, his quæ à rege iuxta consuetā liberalitatē erogantur. Vide autē, quomodo turbis ceu innocētibus dicit, exhortans ut bonum quiddam

faciant

A faciant, hoc est, ut cōmunicent: Publicanis uero, militibusque, ut absistant à malo. Neque enim capaces illi erant, neque bonum quippiam facere poterant, sed sufficiebat eis nō facere malū. Quidam anagogiam hic admittunt, & intelligunt quod habentes duas uestes, communicare debeant non habēti: dicentes duas uestes, spiritum scripturæ & literam: & exhortetur eum qui duas habet, ut cōmunicet ei qui omnino nudus est: ut si quis sit, qui scripturam bifariam intelligat, & secundum spiritum & secundū literam, communicet ei qui nō habet, hoc est, doceat ignorantem, & det ei uel literam. Tanta autem fuit Ioannis uirtus, ut omnes cogitarēt apud se de illo, quod esset Christus. Talem itaque suspicionem repellēs, inquit: Tantum inter me & Christum interest, ut ego quidem in aqua baptizem, ille aūt in spiritu & igni: & neque ego dignus qui corrigiam calceamētorum illius soluam. Quid autem hæc sibi uolunt, Baptizabit uos in spiritu & igni, manifestum omnino. Etenim apostolis spiritum misit, & igneæ linguæ apparuerunt dispartitæ illis. Non autem dignum esse ut soluat corrigiam calceamētorum: clara sententia est, quod nō sit dignus qui inter extremos seruos ordinetur. In sensu autem occultiore: Duo calceamenta domini sunt, profectiones eius duæ: una è cœlis in terram, altera è terra in infernum. Iam uentilabrū in manu eius, hoc signat, quod licet baptizarit uos, ne putetis quod iam insontes sitis, sed nisi posthac uitam egeritis immaculatam, exuret uos igni inextinguibili. Palea enim est, qui infœcundam mentem habet, & magnam rerum temporalium curam gerit. *Palea quis.*

Multa autem & alia exhortans euangelizabat populo.] Consolatio enim & exhortatio, uera doctrina est, & iure dicitur euangelium.

Herodes autē tetrarcha, quum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, deque omnibus malis quæ faciebat Herodes, adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannem in carcerē. Factum est autē quum baptizaretur omnis populus, ut & Iesu baptizato & orante apertum sit cœlū, ac descēdit spiritus sanctus corporali specie, quasi

B columba in ipsum: & uox de cœlo facta est, quæ diceret: Tu es filius ille meus dilectus, *Esaie 42.* in te complacitū est mihi.] Meritò interserit hoc loco euangelista de Herode, quasi in hunc modum dicens: Turba quidem talia de Ioanne sentiebat: Herodes aūt quum reprehēderetur ab eo, etiam ad omnia alia facinora adiecit, ut includeret illum in carcere. Narrat itaque hæc, miserum illum & ærumnosum iudicans, quandoquidē talia ausus fuerit, turba tantam opinionem habente de Ioanne. Aperitur autē cœlum, ut monstretur nobis quod baptisma aperiat omnibus cœlum, quod Adam clauserat. Descendit autem spiritus in Iesum, ut ex hoc discamus, quod & nos quum baptizamur, descēdat spiritus: neque enim spiritu dominus opus habebat, sed omnia propter nos facit, & primitiæ ipse sit omniū quæ nos sumpturi sumus posthac, ut fiat primogenitus in multis fratribus. In specie aūt columbæ descēdit, ut discamus quod mansuetos nos esse oporteat ac mundos. Et sicut tempore Noë columba significauit quieuisse iram dei, sic & hoc loco spiritus sanctus conciliauit nos deo, facto peccati diluuio. Et filius audit à patre uocem allatam: monstrans quod & nobis qui baptizamur, adoptionem filiorū dei largitus sit. In te beneplacitum est mihi, hoc est, in te quietem accepi.

Et ipse Iesus incipiebat esse fermè annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui fuit filius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Iannæ, qui fuit Ioseph, qui fuit Matatthiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Maath, qui fuit Matathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Iosech, qui fuit Iuda, qui fuit Iona, qui fuit Rhesa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorem, qui fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleah, qui fuit Menam, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iessæ, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharræ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui

C fuit Sale, qui fuit Cainan, q fuit Arphaxat, qui fuit Sem, q fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusala, qui fuit Enoch, qui fuit Iaret, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit dei.] Quum triginta annorũ esset dominus, baptizatus est: eo quod ætas illa perfectissima est, & illa homo uel probus, uel improbus cognoscitur. Recenset autem Lucas retrogrado ordine à Matthæo, ut ostendat quod is qui nunc natus est in carne, à deo sit. Vide enim quomodo recensendo catalogũ recurrat in deum, ut discamus quod patres omnes intermedios in deum reducat, & filios faciat, qua de causa & incarnatus est. Possum autem & aliter dicere: Difficilis creditu est natiuitas Christi, quod sine semine sit: uolens igitur euangelista ostendere, quod & aliâs sine semine factus sit homo, ab inferioribus ascẽdit ad Adam & deum, quasi dicens: Si non credis, quod secũdus Adam sine semine factus sit, ascende precor memoria ad priorẽ Adam, & inuenies etiam illum sine semine factũ à deo, & posthac ne sis incredulus. Quærunt autẽ quidam, quomodo Matthæus Iosephum dicat filium Iacob, Lucas autem filium Eli: impossibile autẽ unum habuisse duos patres. Dicunt itaq; ad hoc, quod Iacob & Eli uterini fratres fuerint ex diuersis patribus: mortuo autem Eli sine liberis, Iacob eius uxorẽ duxerit, ex illa procreaturus filios. Et sic dicitur Ioseph esse filius Iacob, natura; filius autẽ Eli, lege. Iacob enim ipsum natura genuit, & uere: deniq; & naturalis eius filius est: Eli uero illius legitimus. Lex enim iussit, si quis sine liberis moriatur, ut eius uxor ipsius fratri copuletur, & quod inde nascitur, mortui esse censeatur, tametsi natura sit uiuentis. Et sic bene dicũt euangelistæ, neq; sunt inter se contrarij: Matthæus enim naturalẽ patrem Ioseph descripsit, Lucas autem legalem & putatiuum patrem, hoc est Eli: ut ambo ostendant, quod propter hoc natus sit dominus, ut & naturam & legem sanctificet.

Quomodo Ioseph Matthæo filius Iacob, Lucæ uero filius Eli.

CAPVT IIII.

D

IEsus autẽ plenus spiritusancto, regressus est à Iordane, & actus est per spiritum in desertũ: ac diebus quadraginta tentabatur à diabolo: nihilq; comedit in diebus illis. Et cõsummatis illis, deinde esurijt. Dixit aũt illi diabolus: Si filius es dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respõdit ad illũ Iesus, dicẽs: Scriptũ est: Nõ pane solo uiuet homo, sed omni uerbo dei. (Deut. 8.) Et subduxit illum diabolus in montẽ excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in puncto temporis, & ait illi diabolus: Tibi dabo potestatẽ hãc uniuersam, & gloriam illorũ, quia mihi tradita sunt: & cuicunq; uolo, do illã: tu ergo si adoraueris prouolutus coram me, erunt tua omnia. Et respondẽs Iesus, dixit illi: Abi post me satana, scriptum est enim: Adorabis dominũ deum tuum, & illum solũ coles. (Deut. 6.) Et duxit illum Hierosolymã, statuitq; eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius dei es, mitte teipsum hinc deorsum: scriptum est enim, Angelis suis mandauit de te, ut seruẽt te, & in manibus tollent te, ne offendas ad lapidẽ pedem tuum. (Psal. 90.) Et respondẽs Iesus, ait illi: Dictum est: Non tentabis dominũ deum tuum.] (Deut. 6.) Baptizatus est dominus propter nos, ut sanctificet aquas propter nos, qui gratiam consequuti eramus: uerum postquàm baptizatus est, fertur à spiritu in montem desertum. Spiritus enim sanctus ducebat eum ad certamen cum diabolo. Vnde & in desertum abit, ut diabolo det ansas insidiandi sibi: maxime enim, quũ soli fuerimus, insidiari solet. At ieiunans dies quadraginta, mensuram ieiunij Mosis & Eliæ non transgreditur, ut ne det satanæ hoc loco suspicionem se illis esse maiorẽ, sed accessum ad se, putanti quod & ipse homo sit: ad hæc, ut ne uideatur apparenter tantum incarnatus. Post baptisma autem tentatur, ostendẽs nobis, quod post baptisma tentationes nos sint excepturæ. Ieiunãt autẽ, eo quod in tentationibus armorũ loco sint ieiunia, & tunc non debeamus uacare delicijs; sed ieiunijs. Accedit igitur ad illũ inimicus primũ, & de gula tentat, de qua tentauerat & Adam: (Gene. 3.) deinde & per auaritiam, monstratis ei regnis omnibus. Quomodo autem monstrauit? Sanè quidã dicunt, quod imaginationi illius proposuerit: sed non opinor, quod imaginationi tantum obtulerit, sed sensibiliter illa monstrata, fecerit ei clara. Tertio autem ag-

greditur

A greditur de uana gloria tentans, dicit enim: Si filius dei es tu, mittito te deorſum. Adu
lans autem ei ita nugabatur, ſi fortaſſis adulatione deceptus, ſe filiũ dei oſtentare uelit
deijciendo ſe deorſum, quo cognoſceret quiſnam eſſet. At dominus illum ſcripturis
repellit: Non tentabis (inquit) dominum deum tuum. Neq; enim quis ſe in manifeſta-
ria pericula debet obijcere, probãdo num iuuet ſe deus. Animaduerte interim, quan-
ta ſit utilitas ſcire ſcripturas. Scripturis enim dominus ſatanam repulit. Hoc autem,
Non ſolo pane uiuet homo, Moſaicum eſt de manna dictum: nam licet nõ eſſet panis
manna, eo tamen alebatur populus. Similiter & illa à Moſe deprompta ſunt: Domi-
num autem deum tuum adorabis: &, Non tentabis.

Vtilitas ſcientiæ ſcripturarum.

Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo uſq; ad tempus. Et reuer-
ſus eſt Ieſus in uirtute ſpiritus in Galilæã: & fama exijt per uniuerſam regionẽ de illo.
Et ipſe docebat in ſynagogis eorum, & glorificabatur ab omnibus.] Omnem tenta
tionem dicit Lucas conſummaſſe dominum, quamuis tribus duntaxat tentationibus
tentatum: eo quod tentationum omnium ſint capita tria, auaritia, gula, & inanis glo-
ria. Porrò gulæ tentationem repulit, dicens: Non ſolo pane uiuet homo. Hac enim pri
mo inuaſit eum, ſicut & Adamum. Adam enim non potuit per auaritiam ſupplantare:
nõ enim poterat plura alijs cupere, id quod auaritiæ eſt, ſolus exiſtẽs. Neq; per irã: cui
enim ſuccenſuiſſet? Neq; per inuidiam. Proinde per gulam ſupplantauit. Cæterũ aua
ritiæ tentationẽ repulit, non procidens ante diabolum, neq; eum adorans. Nam quum
demonſtraſſet omnia regna ſenſibiliter eius imaginationi, non ad ea reſpexit: tametſi
nonnulli hoc nõ de ſenſibilibus regnis, ſed mentalibus intellexerint, ut quod monſtra
uerit ei regnum inuidiæ, regnũ gulæ, & in ſumma omnium peccatorũ regna, & qua-
ſi talia ei diceret: Si uis regnare affectionibus illis, & in hoc uenisti, ut eos qui ſub me
ſunt rapias, procide & adora me, & accipe omnes qui à me gubernãtur. Dominus au-
tem regnare quidem uult, & ad hoc uenit: regnare autem non cum peccato, neq; ſine
B certamine, ſed certans & uincens. Sic quidam intellexerũt, quem ſenſum, ſi cui placet,
recipiat. Porrò & inanem gloriam repulit uerbo ſcripturæ. Eripe igitur & nos domi-
ne à tribus illis capitibus draconis. Reuerſus eſt autẽ Ieſus in uirtute ſpiritus: uidetur
mihi quod diuino quodam afflatu, quem furorem uocant, redierit. Attende quoq; ſcri
pturam, quod poſtquàm uicit tentantem, & monſtrauit uirtutẽ ſuam, ſcriptum, in uir
tute ſpiritus. Receſſit autem ab illo uſq; ad tempus, hunc ſenſum habet: Diabolus affe
ctionibus duabus dominũ adortus eſt, uoluptatis ſcilicet ac triſtitiæ: & acceſſit ad do-
minum de uoluptate tentans in monte, receſſit uero uſq; ad tempus crucis, tunc illum
per aduerſa ac dura tentaturus.

Tentationum capita tria.

Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit ſecũdum conſuetudinem ſuam die
ſabbatorum in ſynagogã, & ſurrexit ut legeret. Et traditus eſt illi liber Eſaiæ prophe-
tæ: & ut explicuit librum, inuenit locum ubi ſcriptum erat: Spiritus domini ſuper me,
propterea quod unxit me, ad euangelizandum pauperibus miſit me, ut ſanem contri-
tos corde, ut prædicem captiuis remiſſionẽ, & cæcis uiſum, ut emittam confractos per
remiſſiomẽ, ut prædicem annum domini acceptũ. Et complicato libro reddidit mini-
ſtro, ac reſedit. Et omniũ in ſynagoga oculi erant defixi iu eum. Cœpit autẽ dicere ad
illos: Hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus ueſtris.] Volebat quidẽ Ieſus mani-
feſtũ ſe reddere Iſraëlitis, & quod à deo ac patre unctus ſit, ut ſaluet eos qui ſub cœlo
ſunt. Cum magna admiratione & hoc agit. Præ alijs autem ſe Nazarenis, cum qui-
bus conuerſabatur, manifeſtat: ut & nos doceat, primum proprijs benefacere, atq; il-
los docere, & poſtea in alios quoq; benignitatem transfundere. Porrò oblatum ſibi li-
brum aperuit, ac inuenit: nõ quod forte occurrit, ſed quod ipſe uoluit. Ne enim exiſti
mes, forte aperto libro incidiſſe eũ in illum locũ, in quo hæc de ipſo ſcripta erant: nam
ipſo uolẽte hoc accidit. Quid autem ſcriptum erat? Spiritus domini unxit me, hoc eſt
conſecrauit me, cõſtituit me: ut euangelizarẽ pauperibus, hoc eſt gentibus, quæ neq;
legem, neq; prophetas habebant, & reuera ualde pauperes erant. Contriti autem cor-
de fortaſſis fuerũt Iſraëlitæ, quorum cor prius fuit magna & ſublimis domus dei. Po-

Eſaiæ 61.

Chriſto lectu-ro oblatus eſt Eſaias.

C ftea autem ubi uacare cœperunt idolis, & uarijs modis peccarũt, contritum & destru
ctum est cor illorum, hoc est domus dei facta est spelunca latronũ. Venit igitur domi-
nus, ut & illos sanaret, & captiuis remissionẽ daret, & cæcis uisum, hoc est gẽtibus &
Iudæis. Ambo enim illi populi & captiui erant & sub satana, ac cæci. Possunt aũt hæc
& de mortuis intelligi. Erant ẽm & illi captiui atq; saucij, liberatiq; sunt à potestate in-
ferni per resurrectionem. Prædicauit item & annum acceptum. Quis autem fuit an-
Matth. 22. nus ille acceptus? fortassis seculum futurũ, de quo prædicauit dominus, dicens: In die
Ioan. 5. illa non interrogabitis me quicquàm, & iterũ: Venit hora, quando mortui resurgent.
Acceptus autẽ est ille annus, hoc est desiderabilis, & iustus, & amabilis, quem accipi-
unt omnes qui hic operati sunt. Est autem & tempus dominici aduentus in carne, de
2. Corinth. 6. quo Paulus dicit: Nunc tempus est acceptabile, nunc dies salutis. Porrò ubi hæc legit
& dixit, hodie impleta est scriptura hæc in auribus uestris; manifeste se audientibus
commendans, quia ipse sit de quo hæc scripta fuerint.

" Et omnes testimonium illi dabant, ac mirabãtur super gratia sermonũ, qui procede
" bant ex ore ipsius, dicebantq;: Nónne hic est filius Ioseph? Et ait illis: Omnino dicetis
" mihi hanc similitudinẽ: Medice cura teipsum. Quæcunq; audiuimus facta in Caper-
" naum, fac & hic in patria tua. Ait aũt: Amẽ dico uobis, nemo propheta acceptus est in
" patria sua. Sed in ueritate dico uobis: multæ uiduæ erant in diebus Eliæ in Israël, quan
" do clausum est cœlum annis tribus & mẽsibus sex, quum facta esset fames magna per
3. Reg. 17. omnem terram: & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarephtha Sidonis ad mu
lierem uiduã. Et multi leprosi erant in Israël sub Elisæo propheta, & nemo eorũ mun
4. Reg. 5. datus est, nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audiẽtes. Et
" insurrexerunt eieceruntq; illum è ciuitate, & duxerunt illum usq; ad supercilium mon
" tis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autẽ transiẽs
" per medium illorum ibat.] Quum audirent turbæ quæ dicebantur à Christo, admira
bantur super sermonibus gratiarum. Admirantes autem, dicterijs incessebunt eum:
D Nónne hic est fabri filius? Quamuis quid prohiberet ipsum dici admirabilẽ & adora-
bilem? Non uides quanta fecit? non audis quæcunq; dicit? Deinde conuicijs patrẽ illi-
Hiere. 5. us lacessis? Reuera de illis dicere licet: Ecce populus stultus & absq; corde, oculi illorũ
nõ uident, aures etiã non audiũt. Dominus igitur quid dicit? Omnino dicetis mihi, fac
& in patria mirabilia, quæ in Capernaũ fecisti. Hoc enim est quod dicit: Medice cura
teipsum. Prouerbium enim erat apud Iudæos, quod ægrotãtibus medicis dicebatur.
At ego dico uobis, quod fecissem multa signa etiam apud uos patriotas meos: sed scio
cõmune omnium prouerbium, quod contemnantur etiam res maximæ, nisi quum ra
ræ fuerint, si uulgatæ sint & quotidianæ, & eis omnes copiose fruantur. Semper enim
solent homines rara & admirabilia curare, despicere autem cõmunia & familiaria. Et
idcirco nullus propheta in patria sua est preciosus, sed si aliunde ueniat, admirabuntur
illum. Sic & Eliam Iudæorũ uiduæ non susceperunt, Sarephthana autem suscepit. Et
Elisæus alienigenã leprosum purificauit, fide in illum declarata. Nam familiares eius,
qui eiusdẽ erant patriæ, ei non crediderunt, & propterea non sunt purificati. Similiter
Cur Christus & ego uobis patriotis non uideor admirabilis, sed contẽptus, & idcirco neq; signa fa-
in Capernaum cio. His sanè qui in Capernaũ, uideor admirabilis, & signa facio, & acceptus eis sum.
signa faciat, in Audientes aũt hæc hi qui in synagoga erant, implebãtur furore. Oportebat admirari.
Nazareth ue- Et præcipitare conantur: at ipse per mediũ illorũ iuit, non quidẽ passionem fugiẽs, sed
ro non. tempus expectãs. Venit enim ut pro nobis pateretur, sed nunc in prædicationis exor
dio, non debebat se morti exponere: sed tunc mori, quum sufficientibus doctrinis nos
docuisset. Et ita ex hoc manifestũ est, quod neq; quum crucifigeretur, inuitus sit cruci
Prophetarum fixus, sed sponte mortem obierit. Scias autẽ quod prophetarum patria, synagoga Iu-
quenã patria. dæorum est, in qua prophetæ despicabiles sunt & non suscipiuntur: nos autem alieni-
genæ suscipimus illos. Vidua ẽm ecclesia, quæ ex gentibus collecta, suscepit Eliã, hoc
est propheticũ sermonem, quum esset fames facta in Iudæa, fames inquam audiẽdi ser
monem dei. De hac sanè uidua prophetica dicit, q̃d plures sunt filij desertæ quàm eius
quæ

A quæ habet uirũ: quia ſterilis peperit ſeptẽ. & quæ multos habebat filios, infirmata eſt.
„ Et deſcendit Capernaum ciuitatem Galilææ, ibiq; docebat illos ſabbatis. Et ſtupe-
„ bant ſuper doctrina eius, quia cũ poteſtate coniunctus erat ſermo ipſius. Et in ſynago
„ ga erat homo habens ſpiritum dæmonis immundi, & exclamauit uoce magna, dicẽs:
„ Eia, quid tibi nobiſcum eſt Ieſu Nazarene? ueniſti ad perdendum nos? Scio te qui ſis,
„ ſanctus ille dei. Et increpauit illũ Ieſus, dicens: Obmuteſce, & exi ab eo. Et quũ proie
„ ciſſet illum dæmoniũ in medium, exijt ab illo, nihilq; illi nocuit. Et factus eſt pauor ſu
„ per omnes, & colloquebantur inter ſeſe, dicentes: Quis ſermo hic eſt, quia cum autori
„ tate & poteſtate imperat immũdis ſpiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo
„ in omnem locum undiq; finitimæ regionis. Poſtquàm neq; ratio, neq; doctrina ad fi-
dem rapuit incredulos, dominus ad miraculorum operationẽ ſe conuertit, ceu effica-
ciſſimum pharmacum. Miracula igitur operatur in Capernaũ. Valde enim increduli
erant, & multis ad fidẽ indigebant: idcirco poſtquàm ſatis docuit, & id tanquàm pote
ſtate præditus: nõ eñ dicebat, Hæc dicit dominus: ſed, ego dico uobis: quia nõ unus
ex prophetis erat, ſed uere dei filius: ſubdit etiam miraculũ, et ſanat dæmonio agitatũ.
At dæmon inimicitias primum fatetur, quo teſtimoniũ eius fide dignius ſit: dein ſub-
ijcit teſtimoniũ: Scio te qui ſis, ſanctus ille dei. Prius igitur increpat illum, Cur ueniſti
hic perdere nos? poſtea adulatur, exiſtimans dominũ adulatione fractum ſinere illum:
tam ſtulta res eſt malitia: ſed dominus docens nos, ne utamur dæmonum teſtimonijs,
& ſentẽtijs, Obmuteſce, inquit, & egredere ex illo. Permittit autem dæmoni, ut pro-
ijciat hominem: ut diſcerent circunſtãtes illum uere habuiſſe dæmonium, cuius erant
uerba, tametſi lingua hominis miniſtraret. Propterea colloquebãtur inter ſeſe omnes
admirantes de talibus factis. Quis ſermo hic, id eſt mandatũ iſtud quo imperat, Exi ab
illo, & obmuteſce? Scias autem, quod & nunc multi habent dæmonia, qui dæmonum
perficiunt concupiſcẽtias, ut iracundus qui habet dæmoniũ iræ. At ſi uenerit Ieſus in
ſynagogam, hoc eſt, quum mens fuerit coadunata & non diuagatur, tunc dicet dæmo
B nio iræ, quæ coërceri nequibat, Obmuteſce: & ſtatim proijcit hominẽ in medium, &
egreditur ex eo. Quid autem ſit in medium proijci, diſce. Oportet hominẽ non omni-
no iracundũ eſſe & amarum: crudelis enim hoc & truculẽtæ beſtiæ fuerit: neq; omni-
no ira carentem, nam hoc inſenſati fuerit: ſed mediam incedere uiam, & furorẽ ſeruare
contra malitiã: quum igitur in mediũ quis à malo ſpiritu proijcitur, relinquitur ab eo.
„ Quum ſurrexiſſet autẽ Ieſus de ſynagoga, introiuit in domum Simonis: Socrus au-
„ tem Simonis tenebatur febri magna, & rogauerunt illum pro ea. Et aſtãs ſupra illam,
„ increpauit febrem, & febris dimiſit illam: ſtatimq; ſurgẽs, miniſtrabat illis. Quum aũt
„ ſol occideret, omnes qui habebant infirmos morbis uarijs, ducebãt illos ad eum. At il-
„ le ſingulis manus imponens, ſanabat eos. Exibant autẽ & dæmonia à multis, claman-
„ tia ac dicentia: Tu es Chriſtus filius dei. Et increpans, nõ ſinebat ea loqui: quia ſciebãt
„ ipſum eſſe Chriſtum. Facto autẽ die egreſſus ibat in deſertum locum, & turbæ quære
„ bant eum, & uenerunt uſq; ad ipſum, & detinebant illum ne diſcederet ab eis. Quibus
„ ille ait: Et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnũ dei: nam in hoc miſſus ſum.
„ Et prædicabat in ſynagogis Galilææ.] Dominus omnium à diſcipulis excipiebatur
& paſcebatur, quemadmodum nunc quoq; & apud Petrum hoſpitio excipitur & ſa- *Chriſtus apud*
nat eius ſocrum: ut & te inſtruat, ne reijcias pauperũ modeſtiam & ſtudium. Nõ ſim- *Petrum hoſpi-*
pliciter autem curat illam à morbo, ſed & bonam ualetudinem & robur ad miniſtran *tio excipitur.*
dum ei ſuppeditat. Et nos quoq; ſi illum exceperimus, extinguet noſtrã febrim iræ &
concupiſcẽtiæ, et eriget ac corroborabit nos, ita ut ei miniſtare ualeamus, hoc eſt face
cere quæ ei placent. Vide autẽ obſecro, & turbæ fidem, quomodo etiam iam occiden
te ſole infirmos afferebat, neq; à tempore impediebatur. Non ſinit autẽ dæmonia lo-
qui, tum quod non indigebat immundorũ teſtimonijs: neq; enim ſpecioſa laus in ore *Eccl. 15.*
peccatoris: tum quod uolebat accendi inuidiã Hebræorũ uidẽtibus eum ab omnibus
celebrari. Turbæ item quærunt eum etiam in locũ deſertum abeuntem, & detinẽt. At
ille non uno loco circũſcribitur, ſed etiã alijs (inquit) ciuitatibus oportet me euangeli-

C zare regnum dei. Vnde oportet etiã nos non segnes, neque uno loco contentos esse: sed ubiq; circumire, & prodesse quibusdam.

C A P V T V.

FActum est autem quum turba immineret ei, ut audiret uerbum dei. Et ipse stabat iuxta stagnũ Genezareth. Et uidit duas naues stantes ad stagnum: piscatores aũt descenderant ex illis, & abluebant retia. Ingressus aũt in unam nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum, ut à terra abduceret pusillum: & sedens docebat de naui turbas. Vt cessauit autẽ loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia uestra in capturã. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus, tamen tuo iussu laxabo rete. Et quũ hoc fecissent, cõcluserunt piscium multitudinẽ copiosam. Rumpebatur autẽ rete eorum. Et annuerunt socijs, qui erant in altera naui, ut uenirent & adiuuarent ipsos. Et uenerunt atq; impleuerunt ambas naues, ita ut mergerentur. Quod quum uideret Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicẽs: Discede à me domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo fuerant, super captu piscium quem ceperant: similiter autem Iacobum & Ioannẽ filios Zebedæi, qui erant socij Simoni. Et ait ad Simonem Iesus: Ne metuas, posthac homines capies. Et subductis in terram nauibus, relictis omnibus sequuti sunt eum.] Fugit dominus gloriã, quæ eum ob hoc magis sequebatur. Igitur urgente turba, in nauim ingreditur, ut uel à naue doceat in litore stantes, omnibus è regione cõparentibus, & nullo à tergo ueniente. Postq; autẽ turbam à naui docuit, dominũ nauis nõ reliquit irremuneratũ: sed bipharíam ei benefecit, quia & multitudinẽ pisciũ ei donauit, & discipulum suũ fecit. Admirare igitur domini dispensationẽ, quomodo per propria & familiaria sua quenq; attrahit: sicut magos per stellam, ita & piscatores per pisces. Porrò

D Christi mansuetudinẽ uide, quomodo obsecret Petrum, ut à terra abducat. Rogauit enim, idem est quod obsecrauit: sed & quomodo Petrus morigerus fuerit, ita ut hominem quem non uiderat, in nauim suam susceperit, & ei in omnibus obedierit. Nam ut dixit ei, quod abduceret in profundũ, nõ abnuit, neq; dixit: Per totam noctẽ laboraui, & nihil cõsequutus sum, nunc tibi parẽrẽ, & alijs fatigandus laboribus incumberem? Sed ait: In uerbo tuo laxabo rete. Adeò feruebat fide, etiam ante fidem: unde & tantos pisces cõprehendit, ut illos nõ potuerit trahere, & annuerit socijs, hoc est participibus in alia naui. Nutu autem illos uocat, quia propter stuporem magnum loqui nequibat. Porrò multa reuerentia Petrus rogat Iesum ut naui excedat, peccatorem seipsum dicens, & indignum illius conuersatione. Hæc etiam per anagogiam, si uis intelligas.

Sensus anagogicus.

Nauis est Iudæorum synagoga, & Petrus gerit typum doctorum legis. Laborauerũt autem per totam noctem doctores, qui ante Christum. Tempus enim ante eius aduentum nox erat, & nihil comprehenderunt: postquàm autem uenit Christus, diesq; factus est. Apostoli in locum legis doctorum surrogati, in uerbo eius, hoc est, in præcepto eius laxant rete euangelij, & multitudinem hominum uenantur. Soli autẽ apostoli non possunt trahere rete piscium, annuuntq; socijs suis & communicãt, & cũ eis trahunt. Hi autem sunt pastores & doctores ecclesiarum in singulis temporibus, qui interpretantur & docent apostolica, trahuntq; cum apostolis, ut piscentur homines. Animaduerte item & dictionem, Laxate rete. Euangelium enim est rete, orationẽ habens humilem & pedestrem, & ad auditorum infirmitatem se attemperantem, & idcirco dicit laxari. Si autem cui & sensuum profunditas significare uideatur per laxationem retis, neq; ipsum à uero abludit. Impletur enim & hoc prophetæ, qui dicit: Ecce ego mitto piscatores multos, dicit dominus, & postea mittã alios uenatores, & uenabuntur illos. piscatores quidem sanctos apostolos uocans, uenatores autẽ eos, qui temporibus sequentibus habiti sunt doctores.

Trahentes rete qui sint, & qui illorũ socij

Hiere. 16.

Et factum est, quum esset in quadã ciuitate, & ecce uir plenus lepra, quumq; uidisset Iesum, prostratus in faciem, rogauit eum, dicẽs: Domine, si uis potes me mũdare.

Et

A » Et protensa manu tetigit eum dicens: Volo, mundus esto. Et cõfestim lepra discessit
» ab illo. Et ipse præcepit illi, ne cuiquam diceret: sed, uade (inquit) ostende teipsum sa
» cerdoti, & offer pro emundatione tui, quæ præcepit Moses in testimoniũ illis. Perua- *Leuit. 15.*
» gabatur autem magis rumor de illo, & conueniebant turbæ multæ, ut audirent, & sa-
» narentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem agebat in secessu in desertis, & orabat.] Admiratione dignus est leprosus ille, quia dignam deo de Christo opinionẽ habuit, & dixit: Si uis, potes me mundare. Hoc eñ indicat ipsum sentientẽ de Christo, ut de deo. Nõ enim ut ad medicum accesserat, neq; enim lepra à medicis curari potest: sed ut ad deum, cuius solius est sanare id genus morborũ. At Iesus tangit illum: nec sine causa, sed quoniam immundus habebatur iuxta legem, qui leprosum tangebat: uolẽs ostendere quod non teneatur ad seruanda tam exigua legis dicta, & quod ipse sit dominus legis, & quod mundus nõ coinquinetur ex eo quod uidetur immundũ, sed animarũ lepra sit quæ coinquinat, & ideo tangit: interim & hoc indicans, qđ sancta eius caro diuinam habeat uirtutem, & purificet ac uiuificet, utpote quæ sit caro uerbi dei. Abi autem (inquit) & offer teipsum sacerdoti, & offer munus in testimoniũ illis. Lex cauebat à sacerdote probandos leprosos, qui indicaret an purificati essent. Et si quidẽ intra dies septem purificabantur quis, manebat intra ciuitatem: sin minus, eijciebatur. Et hoc est quod dicit dominus: Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus. Quod aũt erat munus? duæ aues. Sed quid est in testimonium illis? hoc est, in reprehensionẽ & condemnationem illorum: ut quando condemnant me ceu præuaricatorem legis, ex hoc arguantur me nõ præuaricari hoc, quod mandatum ut illis offeratur donum, sicut præcepit Moses. Quomodo autẽ duæ aues illæ offerebantur domino, nõ intempestiuum fuerit dixisse. Occidebatur una auis, & suscipiebant sanguinẽ eius in uase testaceo nouo: deinde alterius auis utraq; alæ tingebantur in sanguine, & sic dimittebatur

Lepra morbus immedicabilis.

Vade, ostẽde te sacerdoti, quomodo intelligendum.

Duæ aues quomodo oblatæ.

B auis uiua. Præfigurabant autẽ hæc, res Christi. Duæ eñ aues, duæ naturæ sunt Christi, diuina & humana: quarum una occisa est, nempe humana: altera uero dimissa, diuina enim impassibilis permansit, iuncta sanguini passibilis naturæ, & in se passionem suscipiẽs. Sanguinẽ autem domini suscepit uas figulinum nouum, populus inquam, nouus ex gentibus, noui testamenti capax. Vide autẽ quod ubi aliquis fuerit purificatus, tunc demũ dignus est offerre domino donum istud, hoc est, immolare Christũ & sacrificare. Nam qui leprosus est & immundus anima, haud dignus fuerit offerre talia dona, hoc est offerre corpus & sanguinem domini, quod diuinæ naturæ unitũ est. Vide autẽ & hoc, quomodo ineffabili excellentia Mosen præcellat dominus. Moses eñ sororem suam, quamuis multum oraret, nõ potuit sanare. Dominus uero sermone solo mundauit leprosum. Obserua item & humilitatem domini, quomodo turba desiderãte, ut illum tangeret, in solitudinibus magis uersabatur placidus, ac orabat: ut nobis in omnibus exemplum præberet, & seorsim orandi, & gloriam declinandi.

Nume. 12.

» Et factum est quodã die, & ipse docebat, erantq; pharisæi sedentes, ac legis docto-
» res, qui uenerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem: & uirtus domi-
» ni aderat ad sanandum eos. Et ecce uiri portãtes in lecto hominẽ, qui erat paralyticus,
» & quærebant eum inferre, & ponere ante illum. Et nõ inuenientes, qua parte illũ in-
» ferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, ac per tegulas demiserũt eum cũ lectulo
» in medium ante Iesum. Quorum fidem ut uidit, dixit illi: Homo, remittantur tibi pec
» cata tua. Et cœperunt cogitare scribæ & pharisæi, dicentes: Quis est is, qui loquitur
» blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Vt cognouit autẽ Iesus
» cogitationes eorũ, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus uestris? Vtrũ
» est facilius dicere, remittantur tibi peccata, an dicere, surge & ambula? Vt autẽ sciatis
» quod filius hominis habeat potestatem in terra remittẽdi peccata, ait paralytico: Tibi
» dico surge, tolle lectulum tuum, & uade in domum tuã. Isq; confestim surgens coram
» illis, tollebat in quo iacuerat, abijtq; in domũ suam, glorificans deum. Et stupor cor-
» ripuit omnes, & glorificabãt deum, & repleti sunt timore, dicentes: Vidimus incredi-
» bilia hodie.] Oportebat dominum rarius quoddã corã inimicis facere miraculum,

C proinde sanat hominem difficillimi morbi, ut sanando tãtum morbum sanaret & mirabilem pharisæorum insaniam. Primũ igitur animã sanat, dicens, Remittantur tibi peccata: ut discamus multas infirmitates à peccatis nasci: deinde & corpus sanat, uisa afferentium fide. Sæpe enim alios propter aliorum seruat fidem. Porro pharisæi dicunt: Cur ille loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus deus? Hæc au
Leuit. 24. tem dicunt, mortis reum cõdemnãtes. Lege enim statutum, ut blasphemans in deum, morte puniretur. Dominus igitur monstrans eis se uerũ deum, & non arrogantia illud à se dictum, alio signo illis suadet. Sciebat enim quid illi cogitarẽt. Vnde omnino
3. Paralip. 8. liquidũ, eum esse deum. Dei enim est uidere cor: propterea dicit: Quid uobis uidet̃ facilius'ne remittere peccatum, uel sanare corpus? Omnino iuxta uestrã sententiam uidetur facilius remittere peccata, ut obscurũ & non reprehensibile, quamuis difficilius sit: sanare autem corpus difficilius, ut apparet, uidet̃, quamuis natura facilius: attamen ego & hoc & illud faciã. & idcirco sanabo corpus, quæ res uobis difficilior uidetur, ut credibilẽ uobis faciã & animæ sanationem, quæ reuera difficilior est, quamuis uobis, quia non uidetur, facilis uideatur. Vide autẽ quod super terram remittantur peccata. Quandiu eñ super terrã sumus, poterimus delere peccata nostra: at postquàm è terra migrauerimus, nõ ultra nobisipsi poterimus per confessionem: clausa enim est ianua. Diximus de hac clausula in alijs euangelistis uberius.

» Et post hæc exijt, ac uidit publicanũ, nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. Atq; is relictis omnibus, surgens, sequutus est eũ. Et fecit ei cõuiuium magnũ Leui in domo sua. Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis accumbebant. Et murmurabãt scribæ & pharisæi aduersus discipulos eius, dicentes: Quare cũ publicanis & peccatoribus editis & bibitis? Et respondens Iesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habẽt. Nõ ueni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã.] Matthæus nomen suum non tegit, sed clare inuulD gat. Vidit Matthæũ publicanum Iesus sedentem in telonio. Lucas uero & Marcus honorãtes euangelistã, aliud eius nomen Leui in medium proponunt. Admirare aũt dei misericordiã, quomodo uasa maligni diripiat. Telones enim uas erat maligni, & malũ uas. Sciunt qui experti sunt, quàm sint importuni exactores. Publicani eñ sunt qui publica uectigalia emũt, quatenus inde damnosum suis animabus quid lucrẽtur. At non solũ Matthæũ tunc lucratus est, sed etiã alios publicanos cum quibus conuiuabatur, lucratus est dominus. Nam propterea & cõuiua illorũ fit, ut etiã illos attrahat. Vide autem quid dicat pharisæis ipsum reprehendentibus: Non ueni, inquit, uocare iustos, hoc est, uos qui uosipsos iustificatis, sed peccatores ueni uocare. Vel ali
Rhom. 3. ter: Nõ ueni uocare iustos: nullos enim inuenio, quandoquidem oẽs peccant. Quod
Publicanus qs si possibile esset inuenire iustos, non uenissem. Est autẽ publicanus omnis, qui mundi domino seruit, & tributa carni dat. Gulosus uentri tributa dat cibos, scortator fœdũ congressum: & alius aliud. Quũ igitur illũ uiderit dominus, hoc est, euangelicus sermo: sedentẽ in telonio, hoc est nõ proficere, neq; procedere, neq; moueri ad maiorem malitiã, sed quasi ociosum, tunc resuscitabit à malo, & sequetur ille Iesum, & excipiet
Pharisæus. in domo animæ dominũ. Pharisæi aũt arrogantes & dæmones abfecti (pharisæus dicitur qui ab alijs sequestratur) murmurant quod cum peccatoribus comedit.

» At illi dixerũt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorũ: tui uero edunt & bibunt? Quibus ipse ait: Num potestis facere ut filij thalami, dum cum illis est sponsus, ieiunent? uenient autẽ dies, & quum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autẽ & similitudinem ad illos: Nemo immissurã noui uestimenti immittit in uestimentum uetus, alioquin & nouum rumpit, & ueteri nõ conuenit immissura ex nouo. Et nemo mittit uinũ nouum in utres ueteres, alioqui rumpet uinum nouum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt. Sed uinum mustũ in utres nouos mittẽdum est, & utraq; conseruantur. Et nemo qui biberit uetus, statim uult nouũ: dicit enim, uetus melius est.] Diximus de his in Matthæo, & nunc dicemus, sed succinctius. Apostolos uocat filios

A filios thalami. Aduentus enim domini assimilatur nuptijs, eo quod ecclesiam in spon-
sam duxerit. Proinde apostolos ieiunare nõ oportebat: discipuli autem Ioannis debe
bant ieiunare, nimirum quia uirtutem magister illorum labore parabat. Venit em̃ (in
quit) Ioannes, neq; comedens, neq; bibens. Discipuli autẽ mei qui mecum agunt, uti
cum uerbo dei, nõ indigent ieiunij utilitate: quoniam ex mea conuersatione gratiam
consequuti sunt, & per me custodiuntur. Vbi aũt ego assumptus fuero, & ipsi ad præ
dicandum missi fuerint, tunc & ieiunabunt & orabunt, utpote ad magna certamina
sese præparantes. Vel etiã aliter: Nunc quum infirmi sunt, & à spiritusancto nondum
innouati, ueteribus comparantur utribus: haud oportet illos grauiori uiuẽdi ratione
grauari & onerari, sicut neq; ueteri uestimento noua additur immissura. Potes sanè,
ut dixi per utres ueteres intelligere apostolos, utpote infirmos: potes etiam pharisæ-
os intelligere, qui utribus assimilantur, quasi diceret dominus: Mea quidẽ doctrina,
uinum est nouum: uos autem quum sitis utres ueteres, illud capere nõ potestis, sed di
citis: Vetus uinum, hoc est, uetus testamentum, melius est.

CAPVT VI.

ACcidit autem, ut in sabbato secũdoprimo transiret per sata, ac uellebant
discipuli eius spicas, edebantq; confricantes manibus. Quidam aũt pha-
risæorum dicebant illis: Quid facitis, quod nõ licet facere in sabbatis? Et
respondẽs Iesus ad eos dixit: Ne hoc quidem legistis, quod fecit Dauid,
quum esurisset ipse, & qui cũ illo erant, quomodo intrauit in domũ dei, 1. Regum. 12.
& panes propositionis sumpsit, editq;, ac dedit etiam his qui secũ erant: quos nõ licet
edere, nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis: Dominus est filius hominis, etiã sab-
bati.] Iudæi omne festum sabbatum nominabant. Sabbatum enim quies dicit̃. Sæ-
pe igitur occurrebat festum in parasceue, & uocabãt parasceuen sabbatũ propter fe-
stum: deinde quod proprie est sabbatum, nominabant secundoprimum, eo quod se- Sabbatum secũdoprimum.
B quatur festum & sabbatum quod præcesserat. At quod pharisæi discipulos carpebãt,
quod in sabbato uellicarant quæ comedebant, euellentes, hoc est, aristas abstrahẽtes:
& confricantes, hoc est, terentes manibus, adducit dominus Dauid esuriẽtem & co
medentem panes propositionis, quos proponebant quotidie. Fugiens em̃ à Saul ue-
niebat ad Abiathar pontificem, & decepit eũ, quasi à rege missus esset, in opus quod-
dam necessarium. Et esuriens, accepit à pontifice etiam panes propositionis, quorum Panes propositionis.
duodecim quotidie super sacram mẽsam ponebant, sex à dextris, & sex à sinistris. Ac-
cepit autẽ & gladium Goliath. Hanc historiam dixit illis dominus, & admonet eos à
facto Dauid. Nam si Dauidem, inquit, honoratis, quomodo meos cõdemnatis disci-
pulos? Vel aliter: Filius hominis, hoc est, ego dominus sum sabbati, ut conditor & fa
ctor & legislator, potestatem habẽs soluẽdi sabbatum. Filius enim hominis nõ alius
uocatus est quàm Christus: qui quum esset filius dei, mirabiliter dignatus est filius ho
minis & fieri & uocari. At quod ego & tu dicimur filius hominis, nihil noui. Illũ au-
tem dignum est uocari filium hominis, qui miro modo factus est homo.

Factum est autẽ in alio sabbato, ut intraret in synagogã ac doceret. Et erat ibi ho-
mo, & manus eius & dextera erat arida. Obseruabant autẽ eum scribæ ac pharisæi, an
in sabbato sanaturus esset, ut inuenirent unde accusarent eum. Ipse uero sciebat cogi-
tationes eorũ, & ait homini qui habebat manũ aridam: Surge, & sta in medio. Et sur-
gẽs stetit. Ait igitur ad illos Iesus: Interrogabo uos, utrũ licet sabbatis benefacere, an
malefacere, animã seruare, an perdere? Et circumspectis omnibus, dixit homini: Ex-
tende manum tuam. Ille aũt fecit: & restituta est manus eius sana sicut altera. Ipsi autẽ
repleti sunt amentia, & colloquebant̃ inter sese, quidnam facerent Iesu.] Quæ dixi-
mus in Matthæo, manifesta sunt: nunc aũt hoc dicimus, quod aridam manum habet,
qui nulla uirtutum opera facit. Manus em̃, operandi organum est: cui autem illa are-
scit, is omnino ociosus est. Si quis igitur manũ sanari uult, in sabbato illam sanctificet.
Neq; enim potest quis opera uirtutũ facere, nisi prius à malitia cesset. Declina enim Psal. 36.

C (inquit) primum à malo, & tũc fac bonum. Itaq; quando sabbatum agis, hoc est, ociosus es ab operibus malis, tunc extendens manũ ad opera uirtutum, & restituetur ipsa. Et meritò dixit, restituta est. Fuit enim quando humana natura habebat uim operandi bonum ac malum, hoc est operandi efficaciam sanam: sed postea quàm perdita fuit, gratia Christi illam iterum recepit, & ad priorem sanitatem restituta est.

» Factum est autem in illis diebus, exijt in montem ad orandum, erat'q; pernoctãs in deprecatiõe dei. Et quũ dies factus esset, uocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & apostolos nominauit: Simonem, quẽ & Petrum nominauit, & Andream fratrem eius, & Iacobũ, & Ioannem, Philippum & Bartholomæũ, Mattheũ & Thomam, Iacobum Alphæi filium, & Simonem qui uocatur Zelotes, & Iudã Iacobi, & Iudam Iscarioten, qui idem fuit proditor. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, turba'q; discipulorũ eius, & multitudo copiosa plebis ex omni Iudæa, & Hierusalẽ, & à maritima Tyro, & Sidone: qui uenerãt ut audirent eũ, & sanarent̃ à morbis suis, & qui uexabantur à spiritibus immundis, & sanabant̃. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia uirtus ab illo exibat, & sanabat omnes.] Dominus docet nos, ut opera sua imitemur: & sicut ipse fecit, ita & nos faciamus. Ecce oraturus erat & ascẽdit in mõtẽ. Etenim oportet etiã nos à negocijs ociosos orare, & nõ in medio multorũ, sed pernoctantes, ne statim ut cœperimus cessemus. Post orationẽ autẽ elegit discipulos, ut doceat etiã nos, quando quẽpiã in spirituale ministeriũ sumus ordinaturi, cũ precibus hoc faciamus, ut doctis à deo & ab illo petentibus reuelet quis idoneus sit. Assumpsit ergo duodecim, descẽdit'q; cũ illis de mõte, ut eos qui ex urbibus uenerant sanet, & geminis beneficijs prosequatur, in anima scilicet ac corpore. Audi enim quid dicat. Venerunt ut audirent eum, quod ad animæ curam pertinebat: & sanarent̃ à morbis suis, hoc de corporibus dicit. Etenim uirtus ab illo egrediebat̃, & sanabat omnes. Nã prophetæ & alij sancti nõ habebant uirtutem à se egredientem. Non enim fuerunt fontes uirtutũ. At dominus habuit uirtutẽ à se egredientem, quan-
D doquidẽ ipse fons uirtutũ. Et ita prophetæ ac sancti uirtutẽ suam superne acceperũt.

» Et ipse attollens oculos suos in discipulos dicebat: Beati pauperes, quia uestrũ est regnum dei. Beati qui esuritis nunc, quia saturabimini. Beati qui fletis nũc, quia ridebitis. Beati eritis quum uos oderint homines, & separauerint uos, & exprobrauerint, & eiecerint nomẽ uestrum tanquam malum, propter filium hominis. Gaudete in illo die, & exultate, ecce em̃ merces uestra multa est in cœlis: secundũ hæc enim faciebant
Amos 6. prophetis patres eorum. Veruntamẽ uæ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis nũc, quia lugebitis & flebitis. Væ quum laudauerint uos omnes homines: secundum hæc em̃ faciebãt pseudoprophetis patres eorum.] Postquàm ordinauit discipulos, per beatitudines & doctrinas in ordinẽ magis spiritualem inducit ac componit. Nam ad illos se uertens, sermonem facit. Et primum beatos dicit pauperes, siue humiles intelligere uolueris, siue à pecuniæ cupiditate alienos. Et omnes beatitudines simpliciter frugalitatem nos docent ac humilitatem, & cõtemptũ ac opprobria ferenda. Quẽadmodum & uæ dirigit in diuites huius seculi, quos & cõsolationẽ habere dicit: hoc est hic in præsenti seculo lætitiam accipere, & ridere, & in delicijs ac laudibus claros uiuere. Horreamus fratres, quia uæ habent qui ab hominibus laudãtur. Decet quidem, ut & ab hominibus laudemur, sed prius à deo.

» Sed uobis dico qui auditis: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui uos oderũt. Benedicite maledicẽtibus uobis, & orate ꝓ calumniantibus uos. Percutiẽti te in maxillam, præbe & alteram: & ab eo qui aufert tibi pallium, etiã tunicam noli prohibere. Omni autẽ exigenti abs te, tribue: & ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne reposcas: & prout uultis ut faciant uobis homines, uos quoq; facite illis similiter. Et si diligitis eos ꝗ uos diligunt quæ uobis est gratia? Nã & peccatores eos à quibus diligunt̃, diligunt. Et si benefeceritis his qui uobis benefaciunt, quæ uobis est gratia? Siquidẽ & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis uos recepturos,

quæ

A quæ gratia est uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuũ, ut recipiant pa-
ria. Quinimo diligite inimicos uestros, & benefacite, & mutum date, nihil inde spe- Exodi. 22.
rãtes: & erit merces uestra multa, & eritis filij altissimi: quia ipse benignus est erga in-
gratos ac malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est.] Quo
niam apostoli ad prædicandum mittẽdi erant, & expectabãtur multi persequutores
& insidiatores: si igitur apostoli in persequutione sua dolentes, ad uindicandũ eos qui
se offenderant, cõuersi fuissent, siluissentq́ & nõ docuissent, extinctus utiq; fuisset sol
euangelij. Propterea dominus anticipans admonet discipulos, ne uindictam de inimi
cis sumant, sed omnia quæ eueniunt fortiter ferant, quamuis quidam iniuria afficiãt,
quamuis irreligiose insidiẽtur: sicut & ipse in cruce faciebat, dicẽs: Pater, dimitte eis,
nesciunt enim quid faciunt. Deinde ne apostoli dicere possint, impossibile esse præce
ptum diligẽdi inimicos, dicit: Quod tibi uis fieri, hoc & alijs facito: & esto talis alijs,
quales alios tibi esse uis. Siquidem duros, & incompatiẽtes, & iracundos nolueris es-
se tibi inimicos, esto & tu talis: sin illos uolueris esse bonos, & cõ patiẽtes, & iniuria-
rum immemores, ne impossibile credas esse, quod & tu talis fias. Vides legẽ natura-
lẽ in cordibus nostris inscriptã? Sic & dominus dixit: In diebus illis, dãs leges meas in
mentem illorum, & in cor illorum inscribã. Postea & alia necessitate nos urget: Si dili
gitis eos qui uobis benefaciunt, similes estis peccatoribus & gentilibus. Sin diligitis
eos qui uobis malefaciunt, similes estis deo, qui est bonus ingratis & malis. Vtrũ igi-
tur deo uel peccatoribus similes fieri uultis? Vides diuinam doctrinã? Primum à na-
turali lege te docuit: Nam quod tu tibi uis fieri, hoc etiam alteri fac. Deinde & à fine
B ac mercede: mercedem enim pollicetur uobis, quod similes fiatis deo.

Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Nolite condemnare, & non cõdemnabimini.
Remittite, & remittetur uobis. Date, & dabitur uobis. Mensurã bonam & cõfertam,
& concussam atq; exundantem dabunt in sinum uestrum. Eadẽ quippe mensura qua
metimini, metientur alij uobis. Dicebat autẽ illis similitudinem: Nunquid potest cæ
cus cæcum ducere? nónne ambo in foueam cadunt? Nõ est discipulus supra magistrũ
suum: perfectus autẽ omnis erit, sicut magister ipsius.] Omnem morbum difficilem
ab animabus nostris amouet dominus: radicem dico suspicionis. Nã qui seipsum non
considerat, & solũ attendit res proximi, illasq́ taxare uult, certum quod suspicione ca
pitur, & obliuiscitur sui. Omnino enim de se quod nõ peccet, sentit, & propterea ali-
os peccantes reprehendit. Igitur si uis incondemnatus esse, ne condemnes alios. Dic
ẽm quæso, quare cõdemnas alium ut præuaricantẽ diuinas leges? an nõ & tu præuari
catis diuinam legẽ? ut taceam de alijs peccatis, certe in illo ipso ꝙd alios iudicas, pec-
cas. Etenim diuina lex præcipit tibi, ne iudices fratrẽ. Et ita etiã tu præuaricaris legẽ. Rom. 2.
Et quum præuaricator es, nõ debes iudicare aliũ ut præuaricatorẽ. Iudicem enim su-
periorem esse oportet natura peccãte. Remitte igitur, & remittet̃ tibi: da, & dabitur
tibi. Mensuram enim bonã, confertam, & concussam, & exundantẽ dabunt in sinum
uestrum. Nõ enim parce remetietur dominus, sed opulente. Sicut igitur mẽsurus fa-
rinam accumulas, cõcutis, exundareq́ facis, siquidẽ absq; parsimonia metiri uis: ita &
dominus mensurã magnam & exundantẽ dabit tibi. Hic forte acutior quispiam quæ-
sierit: Quomodo postquàm dixit, qua mensura metimini, metient̃ uobis & alij, iterũ
dicit quod mẽsura exundet? quomodo mensura hæc eadẽ est? Dicimus itaq; non esse
dictũ, quod tanta mensura metientur uobis & alij, sed eadẽ: si quidẽ dixisset tanta men
sura, tunc nõ defuisset difficultas & contrarietas sermoni. Dicit igit̃ dominus, quod si
benefeceris, benefiet etiam tibi, sicut & in cõdemnatione dixit. Qui enim condemnat
& postea condemnat̃, eandem mensuram recipit: qui autem plus cõdemnatur quàm
condemnauit, iuxta illud, exundantem habet mensuram. Hæc autẽ dixit dominus, à
condemnatione nos prohibẽs. Dicit autem & parabolam nobis, hoc est exemplum.
Dic enim quæso, inquit, nónne alterum iudicans, & ipse eadem peccãs, cõparatus est
cæco cæcum ducẽti? Nam si aliũ condemnas, & ipse in eadem incidis peccata, uterq;
cæci estis: & uideris quidem illi dux esse ad bonum, eo quod cõdemnas, nõ es autem

C dux. Quomodo enim ille à te ad bonum inducetur, quum & tu labaris? Nō est enim
discipulus super magistrum: si igitur tu qui doctor uideris esse & dux, labêris, omni-
bus modis cadet etiam qui docetur ac ducit̃. Elaboratus em̃ discipulus, hoc est, perfe
ctus erit, sicut magister eius. Hæc dixit etiam ut ne condemnentur hi, qui inferiores
nobis, si uideantur peccare. Subdit quoq; & aliud eiusdem argumenti.

» Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem autẽ quæ in oculo proprio
» est, non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: frater, sine, eijciam festu
» cam quæ in oculo tuo est: ipse in oculo tuo trabem nō uides? Hypocrita, eijce primũ
» trabem ex oculo tuo, & tũc perspicies ut eijcias festucam, quæ est in oculo fratris tui.
» Non est enim arbor bona, quæ facit fructum malum: neq; arbor mala, faciẽs fructum
» bonum. Vnaquæq; enim arbor ex fructu suo agnoscit̃. Neq; enim è spinis colligunt
Matth. 12. » ficus, neq; è rubo uindemiãt uuam. Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert
» bonum, & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malũ. Ex abundantia em̃
» cordis loquitur os eius.] Quid autẽ uides (inquit) festucam, hoc est paruum pecca-
tum fratris tui, trabem autem magnum peccatum tuum non aduertis? Hoc autem
omnibus dici potest, & maxime doctoribus & principibus, qui subditorum pecca-
ta, quamuis parua, puniunt: sua autẽ, etiam maxima, impunita sinunt. Idcirco illos &
hypocritas uocat dominus. Sicut alij quidẽ apparentes, dum aliorũ peccata puniunt:
in hoc em̃ iusti apparent. Alij aũt sunt, ex eo q̃d & ipsi grauius peccent. Postea etiã &
exemplo cõfirmat sermonẽ suum. Sicut, inquit, nō est arbor bona, quæ facit fructum
putrem: neq; arbor putris, quæ facit fructum bonũ: ita & qui alios castigare & corri-
gere, & ad bonum transferre attentat, nō fuerit malus: si autem malus fuerit, alios nõ
faciet meliores. Vniuscuiusq; enim cor thesaurus est, & si quidẽ bona habeat, etiam
homo bonus est, & bona loquit̃: sin uero malis cor plenũ fuerit, etiã homo malus est,
& mala loquitur. Potes autẽ hæc & de pharisæis sic intelligere. Ad illos enim sermo-
nem dirigens, inquit: Eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc festucã quæ est in
Matth. 23. oculo fratris tui, sicut etiã alibi dicit: Camelũ glutientes, & culicem excolãtes. Quo-
D modo igit̃ uos pharisæi, qui estis arbores putres, poteritis fructus bonos afferre? Ve-
ster em̃ sermo semper putris est, sicut & uita. Nã dicit ex abundantia cordis. Quomo-
do igitur alios corrigetis, & aliorum peccata punietis, ipsi grauius peccantes?

» Quid autem uocatis me domine, domine, & nō facitis quæ dico? Quisquis uenit ad
» me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendã uobis cui similis sit. Similis est homi
» ni ædificanti domũ, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram. Inun-
» datione aũt facta, illisum est flumen domui illi, & nō potuit eam mouere, fundata em̃
» erat super petram. Qui autẽ audiuit, & non sic fecit, similis est homini, qui ædificauit
» domũ suam super terram absq; fundamẽto, in quam illisus est fluuius, & cõtinuò ce-
» cidit, & facta est ruina domus illius magna.] Et hoc necessariò nobis dicit̃, qui ore
quidẽ Christũ confitemur, opere autẽ negamus. Si enim dominus sum, inquit, omni-
no uestrum est facere ea quæ sunt seruorum. Serui enim opus est recte facere q̃d do-
minus imperat. Deinde dicit nobis quid lucretur se audiens: & nō solum audiẽs, sed
& faciens: Similis est enim homini ædificanti, qui ædificauit super petrã. Petra igitur
1. Corin. 10. est Christus, sicut Apostolus testatur. Fodit autẽ in profundum, qui nō superficiali-
ter sermones scripturæ accipit, sed scrutatur profunda illarũ in spiritu. Talis igitur &
supra petram fundat, & deinde facta tẽpestate, hoc est persequutione uel testatione, il
lidit flumen domui illi, tentator, siue dæmon, siue homo, & nō ualet mouere illã. Flu-
mini sanè tentans ille homo cõfertur, & ualde meritò. Sicut enim flumen inun
dare facit aqua, quæ superne decidit: ita & tẽtantem illum hominẽ satanas,
qui è supernis cecidit, crescere facit. Domus autem eorũ qui nō faci
unt sermonẽ domini, cadit, & fit ruina domus illius magna. Ma
gna enim ruina est eorũ qui audiunt, & non faciunt.
Nam qui nō audit, & nō facit, nō tam grauiter ca
dit: qui aũt audit, & nō facit, grauius peccat.

A

CAPVT VII.

QVum aūt consummasset omnia uerba sua audiente populo, intrauit Capernaum. Centurionis autem cuiusdam seruus male habens, agebat animam, qui illi erat charus. Quum audisset aūt de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorū, rogās eum ut ueniret, & seruaret seruū suum. At illi quum uenissent ad Iesum, rogabāt eum studiose, dicētes: Dignus est ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogā ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et quum iam nō longe abesset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens ei: Domine, noli uexari: non enim sum dignus, ut sub tectū meum intres. Quapropter nec dignum meipsum arbitratus sum, ut uenirem ad te: sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habēs sub me milites, & dico huic, uade, ac uadit: & alteri, ueni, ac uenit: & seruo meo, fac hoc, ac facit. Auditis enim his Iesus, miratus est eum, & conuersus, sequēti se turbæ dixit: Dico uobis, ne in Israël quidē tantam fidem inueni. Et reuersi, qui missi fuerant, in domū, inuenerunt seruum qui languerat sanum.] Idem est hic cum illo quem Matthæus ponit, etiamsi nō dicat Matthæus quod miserit Iudæos rogantes & orātes illum. Verisimile enim est, quod primū miserit Iudæos, deinde etiā ipse uenerit. Quod igitur prætermisit Matthæus, hoc dicit Lucas. Fortassis & Iudæi inuidia tabescentes, nō permiserunt Centurionē ad pedes Iesu uenire: fuisset enim hoc in gloriā Iesu. Deniq; ipse urgente necessitate accessit ad Iesum. Sed forte iterū quis interrogarit: Quomodo igitur Matthæus dicit, q̄d ille propria uoce obsecrarit, ut ueniret Iesus: Lucas uero hoc loco dicit, quod amici obsecrarint eum ne ueniat? Dicendū itaq;, quod nihil nouū, etiā alios mittere, & per se uenire, & dicere, ac deprecari ne ueniat. Digna eñ uiri fides est quā admiremur, indignū se uocantis aduentu Iesu. Idcirco & dominus dicit, quod neq; in Israëlitico populo tantā fidē inuenerit. Gentilis enim erat Centurio, forsitan ex Rhomanorū cohortibus. Centurio quoq; omnis mens est, quæ præest multis in malitia, cui

B per uitam multa sunt negocia: & habet seruum ægrotantē, partem animæ rationis expertem, iram dico & concupiscētiam, ordinata enim sunt hæc, ut seruiant: & accersit, mittitq; ad illum intercessores Iudæos, hoc est, cogitationes confessionis & orationis. Iudas enim interpretatur confessio. Nunquid enim confessionis & humilitatis uerba sunt, Non sum dignus, ut ingrediaris sub tectum meum, &c? Itaq; quum hæc crediderit in Iesum, statim recipit seruum suum sanum, iram dico & concupiscentiam. *Iudas.*

Et factum est, deinceps ibat in ciuitatem quæ uocatur Nain: & ibant cum eo discipuli eius multi, turbaq; copiosa. Quum autē appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatū, filius unicus matri suæ, & hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cū uidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et accessit, tetigitq; loculū. Porrò qui portabant, substiterunt. Et ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui: & dedit illū matri suæ. Accepit autem omnes timor, & glorificabant deum, dicētes: Propheta magnus surrexit inter nos, & deus uisitauit plebem suam.] Postquàm Centurionis seruū, etiam absens, sanauit, aliud rarius facit miraculū, ut ne quis dicat: Et quid noui in hoc seruo contigit? fortassis alioqui nō fuisset mortuus: propterea mortuū illum qui efferabatur suscitat. Non solum aūt uerbo facit miraculū, sed & loculum tangit, ut discamus quod corpus eius corpus uiuificum sit. Quoniam enim caro eius facta est propria uerbi omnia uiuificantis, propterea uiuifica est & ipsa, tollitq; mortem & corruptionem. Porrò resedit mortuus & cœpit loqui, ut ne apparenter tantum quibusdā suscitatus uideatur. Nam ueræ resurrectionis signum fuit, residere & loqui. Inanimatum enim corpus neq; residere, neq; loqui potest. Viduam aūt intelligas & animam, quæ uirum suum, uerbum dei, qui bonum seminat semē, misit: filius uero eius, mens, mortua est, & effertur extra supernam ciuitatē Hierusalem: regio enim uiuentium illa est. Proinde dominus misericordia motus tangit loculū: loculus mentis est corpus. Sepulchrum enim & loculus corpus est: unde & Græci corpus σῶμα uocāt, quasi σῆμα, hoc est sepulchrum. Tacto

C autem corpore, dominus ſuſcitat mentem, iuuenem & fortem illam faciens, quæ reſi-
det: & ut ſuſcitata fuerit à ſepulchro peccati, incipit loqui, hoc eſt, docere alios. Quan
diu enim in peccato detinetur, non audet docere & loqui: quis enim ei crederet?

„ Et exit hic rumor in uniuerſam Iudæam de eo, & omnem finitimam regionem. Et
„ nunciauerunt Ioanni diſcipuli ipſius de his omnibus. Et conuocauit duos de diſcipu
„ lis ſuis Ioannes, miſitq; ad Ieſum, dicens: Tu es qui uenturus es, an aliũ expectamus?
„ Quũ autem ueniſſent ad eum uiri, dixerũt: Ioannes baptiſta miſit nos ad te, dicẽs: Tu
„ es illic qui uenturus erat, an aliũ expectamus? In eadem autem hora multos curauit à
„ morbis ac plagis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis donauit uiſum. Et reſpõdẽs dixit
„ illis: Euntes renũciate Ioanni, quæ uidiſtis & audiſtis, quod cæci uideãt, claudi ambu
„ lent, leproſi mundentur, ſurdi audiãt, mortui reſurgant, pauperibus annuncieť euan-
„ gelium: & beatus eſt quicunq; nõ fuerit offenſus per me. Et quũ diſceſſiſſent nũcij Io
„ annis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: Quid exiſtis in deſertũ ut uideretis? harundi
„ nem quæ uento agitatur? Sed quid exiſtis uiſuri? hominẽ mollibus ueſtimentis indu-
„ tum? Ecce q ueſtitu ſplẽdido ueſtiunť, & in delicijs agũt, in aulis regum ſunt. Sed qd
„ exiſtis ad uidendũ? prophetam? Vtiq; dico uobis, & plus quàm prophetã. Hic eſt de
Mal. 3. „ quo ſcriptum eſt: Ecce mitto angelum meum ante faciẽ tuam, qui præparabit uiã tu-
„ am ante te. Dico eñ uobis: Maior inter natos mulierũ propheta Ioanne baptiſta ne-
„ mo eſt: attamen qui minor eſt in regno dei, maior eſt illo. Et omnis populus audiẽs &
„ publicani iuſtificauerunt deũ, baptizati baptiſmo Ioannis: phariſæi autẽ, & legiſperi
„ ti conſiliũ dei ſpreuerunt aduerſus ſemetipſos, nõ baptizati ab eo.] Increbruit per
totam Iudæã miraculum quod in Nain factum: auditũ etiam eſt à diſcipulis Ioannis,
quos grauabant laudes Chriſti, utpote imperfectos. Itaq; Ioannes uolẽs eis demon-
D ſtrare magnitudinẽ Chriſti, & quantũ ſe præcelleret, rem hanc comminiſciť: & nihil
quidẽ dicit diſcipulis de Chriſto definiens, ſed ſimulans ſeſe ignorantẽ, mittit illos, ut
uiſis miraculis, cõfirmentur in fide ex operibus ipſis, dominũ eſſe Chriſtũ, & ſeruum
Ioannẽ. Ne igitur credas, ꝙd Ioannes uere ignorans miſerit ad Chriſtũ diſcipulos in-
terrogantes. Quomodo eñ, quũ & ante natiuitatẽ in utero matris exultarit, agnoſcẽs
illũ, & in Iordane teſtificatus ſit eum eſſe filiũ dei? Mittit igiť diſcipulos interrogans
dicẽs eis ut interrogent Ieſum: Tu es ille uẽturus? Vides quomodo diſcipulos indu-
cat, ut credant ꝙd deus ſit Ieſus? Prophetæ eñ miſſi dicunť, & ipſe Ioannes, ſicut teſta
Ioan. 1. tur Euangeliſta, Fuit homo miſſus à deo: dominus uero uẽturus. In poteſtate eñ ue-
nit nõ inuitus. Tu igitur, dicit, es, qui expectabatur ut ueniret in mundũ. Quidam aũt
uenturum in infernum intelligũt: ut quod dicitur hunc ſenſum habeat: Tu es qui uen
turus ad infernum? Quid igitur dominus? ſciens ſcopum & mẽtem Ioãnis, quare mi-
ſiſſet illos, ut uiderent quæ faceret, & ex illis cõfirmarenť: propterea ad ſe miſſis dicit:
Renunciate quæ uidetis. Deinde enumerat miraculorũ opera, quæ & per prophetas
annunciata fuerant. Nam quod cæci uident, & claudi ambulãt, & pauperibus annun-
ciatur euangelium, in Eſaia ſcriptũ eſt. Deinde dicit: Et beatus qui nõ offenſus fuerit
in me, quaſi ita dicens eis: Et uos beati, ſi nõ fueritis offenſi in me. Quoniam autẽ ueri
ſimile erat multos fuiſſe offenſos in Ioanne, qui tantum teſtimonium perhibuiſſet de
Chriſto, & nunc miſiſſet illos ad rogãdum, num eſſet uẽturus ille: propterea dicit tur-
bis Chriſtus: Ne quid tale ſuſpicemini de Ioanne: Neq; eñ harundo eſt, quæ nũc huc
nunc illuc moueať: & nunc quidem teſtificetur de me, nunc autem ignoret me. Nam
ſi fuiſſet talis, cuius gratia exiuiſſetis in deſertum, ut uideretis eum? Sed neq; animum
ſuũ delicijs corrupit: ueſtis eñ eius declarat delicijs eum ſuperiorẽ eſſe. Etenim ſi arri
ſiſſent ei deliciæ, in palatijs uixiſſet. Sed prophetam illũ dicitis. Vtiq; dico uobis, ma-
ior eſt prophetis. Nã alij de Chriſto tantũ prædixerũt: hic etiam & uidit, & mõſtra-
uit, dicens: Ecce agnus ille dei. Et alij quidẽ prophetæ prophetizarunt, poſtq; egreſſi
ex uteris matrum: hic autẽ antequàm exiret de utero, agnouit dominũ & exultauit.
Poſt hæc affert & prophetam teſtẽ, dicit eñ: Hic eſt de quo ſcriptũ eſt, Ecce mittã an-
gelum meũ. Angelus enim Ioannes fuit, fortaſſis quod angelicam uitam, & non car-
nalem,

A nalem, sed spirituale egerit, fortassis etiam quod aduentũ saluatoris nunciarit. Amen dico uobis, nõ surrexit inter natos mulierũ maior Ioanne. Præfert alijs omnibus præcursorẽ. Dein quasi quis dixisset, an & te maior ille est: subdit: Ego autẽ qui minor illo sum, maior sum in regno cœlorũ. Habeor enim, ut qui minor illo sim propter ætatẽ, & propter genus, & propter gloriam: sed in regno cœlorũ maior illo sum, hoc est, in omnibus diuinis & spiritualibus. Proinde omnis populus qui audierat Ioannẽ, iustificauit deum, hoc est, honorauerũt deum, eo quod prophetã illum ipsi suscepissent: pharisæi autem non honorauerunt deum, nõ suscepto Ioanne. Quidam autem, Inter filios mulierum, sic intellexerũt, quod bene dixerit mulierũ: ita enim excepit seipsum, quandoquidem de uirgine fuerit natus, nõ de muliere uirum experta. Et quod dicit, minor in regno cœlorum, aliter intellexerunt. Minor in uita Christiana, maior est iusto iuxta legem: ut Ioannes iuxta iustitiam legis erat irreprehensibilis: si quis autem inueniatur baptizatus quidem, nondum autem malum quiddam uel bonum operatus fuerit, hic minimus est in regno cœlorũ, hoc est, in prædicatione Christi: attamen maior est non baptizato, quãuis ille in lege iustus fuerit. Vel aliter: Sis licet minime carnalis, & ferme Ioannes alter, attamẽ in carne (ait) adhuc es: & propterea minimus in resurrectione, quam regnum cœlorum esse dicit, maior te est. Tunc enim ab incorruptione omni liberi, nõ ultra iuxta carnem ambulabimus. Et qui tunc paruus, maior est eo qui nunc quidem est iustus, sed carnem adhuc gestat.

Inter filios mulierum quomodo à quibusdã sit intellectum.

Ait autem dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis huius? & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & acclamantibus inter se, ac dicentibus: Cantauimus uobis tibijs, & non saltastis: cecinimus uobis lugubria, & non plorastis. Venit enim Ioannes baptista, neq; edens panem, neq; bibens uinũ, & dicitis: Dæmoniũ habet. Venit filius hominis edens ac bibens, & dicitis: Ecce homo edax, & uini potor, amicus publicanorũ ac peccatorũ. Et iustificata est sapientia à filijs suis omnibus.] Erat quoddam ludi genus apud Iudæos. In partes enim duas pueri multi diui-

Malach. 3.

B debantur, & quasi uitam deridebant: alij ex una parte lamentabantur, alij ex altera tibijs canebãt: & neq; lugentes curabant hi qui ex altera parte, neq; tibicines eos qui lugebant curabant. Taxat igitur dominus pharisæos, qui neq; lugebant cum Ioanne lugubrem uitam agente, & pœnitentiam introducente: neq; eum imitabantur, neq; obtemperabant Iesu, uitam præ se ferenti ciuiliorem: sed ambos repellebant, nec lugentes cum Ioanne lugente, neq; concinẽtes cum Iesu tibijs canente, hoc est remissiore. Et iustificatata est sapientia, hoc est honorata: non à pharisæis, sed à filijs suis, id est his qui susceperunt Iesum & Ioannem.

Rogabat autem illum quidam è pharisæis, ut caperet cibum cum ipso. Et ingressus domum pharisæi, accubuit. Et ecce mulier quæ fuerat in ciuitate peccatrix, ut cognouit quod Iesus accubuisset in domo pharisæi, attulit alabastrũ unguenti, stansq; ad pedes eius à tergo flens, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui extergebat: & deosculabat pedes eius, & unguento ungebat. Videns aũt pharisæus, qui uocauerat, ait intra se, dicẽs: Hic si esset propheta, sciret utiq; quæ & qualis est mulier, quæ tangit ipsum, quia peccatrix est. Et respondẽs Iesus, dixit ad illũ: Simon, habeo quiddam quod tibi dicã. At ille ait: Magister dic. Duo debitores erãt cuidã creditori: unus debebat denarios quingentos, & alter quinquaginta: quum autẽ illi non essent soluendo, cõdonauit utrisq;: horum igitur dic uter eum plus diliget? Respondens Simon, dixit: Existimo, quod is cui plus cõdonauit. At ille dixit ei: Recte iudicasti.] Videtur hic pharisæus non rectam habuisse sententiam, sed dolosus fuisse. Nam & hypocritæ sermo erat, quum diceret: Si esset hic propheta. Et ita nõ credidit, quia hæc loquebatur. Dominus tamẽ, quamuis sciret eum nõ esse candidum, ingressus est ad eum, & comedit cum eo: docẽs per hoc nos omnino, quod nos simplices exhibeamus erga eos qui dolose nobiscum agunt. Quærunt autem multi, quot fuerint mulieres quæ unxerint dominum unguento. Et alij quidẽ dicunt, quod duæ fuerint: una scilicet apud Ioannẽ quæ fuit soror Lazari; & alia apud Matthæũ & Marcum, & nunc apud Lucam. Ego

C autem credo his qui dicũt tres esse: unam quidem apud Ioãnem ante sex dies paschæ,
quæ & soror fuit Lazari: aliam autem apud Matthæũ & Marcum, ante duos dies pa-
schæ: & tertiam illam de qua nunc Lucas, quæ in media euangelij prædicatione do-
minum unxit. Neq; mirũ est, quod illa ante passionẽ hoc fecerit: & inde illæ uel ad hu
ius imitationem, siue alia de causa circiter passionẽ idem fecerint. Quãuis aũt & is qui
apud Matthæũ cõmemoratur, & cuius nũc fit mẽtio, eodẽ Simonis nomine uocent̃,
haud mirum fuerit. Sæpe enim multi idem nomen sortiuntur. At ille fuit leprosus, sed
hic non. Et ille quidem sanatus à lepra in gratiarum actionem uocauit dominum, hic
autem neq; leprosus, neq; gratias referens: & ille quidem nihil dixit, hic autẽ obmur-
murauit, & condemnauit in hoc tam Iesum quàm mulierem: hanc ut peccatricem, il-
lum ut misericordẽ. O arrogantiam. Vere pharisæus homo. Sed dominus rogans illũ
in parabolis, in medium producit debitores duos, latẽterq; & illum debitorẽ esse in-
sinuat. Et parum quidem debere uidebatur, sed non parum debebat. Itaq; neq; tu po
tes dare etiam minus debitum, nõ enim habes cõfessionem superbia inflatus, neq; mu
lier. Vtrisq; igitur remittitur. Et uter plus diliget? omnino cui multa dimissa sunt. Et
quum hæc dixisset, obmutescere fecit arrogantem.

Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulerem? Intraui in domum
tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autẽ lachrymis rigauit pedes meos, & ca
pillis capitis sui extersit. Osculum mihi nõ dedisti, hæc autem ex quo intraui, nõ cessa
uit deosculari pedes meos. Oleo caput meum nõ unxisti, hæc autem unguento unxit
pedes meos. Propter quod dico tibi: Remittantur peccata eius multa, quoniã dilexit
multum. Cui autem minus remittitur, is minus diligit. Dixit autẽ ad illã: Remittũtur
tibi peccata. Et cœperũt qui simul accumbebãt dicere intra se: Quis est hic, qui etiam
peccata remittit? Dixit autem ad mulierẽ: Fides tua saluam te fecit, uade in pace.]

Ostendit dominus Simonem & arrogantem & insipientem fuisse. Arrogantem qui-
D dem ac contumeliosum, quandoquidem etiam ipse homo existens, hominẽ propter
peccata condemnabat. Insipientẽ uero, quandoquidem nõ cogitabat quanta fidei &
charitatis signa illa præ se ferret. Oportebat illã suscipere, non repellere. Idcirco repre
hendit eum dominus, utpote condemnantẽ eam quæ tanta fecit, quanta nec ipse, imò
longe inferiora fecit Simon, quasi diceret: Tu quidem neq; aquam ad abluendum pul
uerem pedum proposuisti, illa autem lacbrymis rigauit. Tu faciem meam nõ es deo-
sculatus, illa & pedes meos deosculata est. Tu item neq; oleum, illa uero unguentum
effudit. Vnde quia dixisti quod nõ sim propheta, ex eo quod non cognouerim hanc
esse peccatricem; ecce reprehẽdo ea quæ in corde tuo, ut cognoscas quod sicut occul
ta tua scio, multo magis illa sciam quæ & multi alij sciunt. Remittantur igitur pecca-
ta illi, quia dilexit multũ, hoc est magnam præ se tulit fidem. Deniq; & qui simul accu
buerant, etiam ipsi obmurmurant, nõ cogitantes quod iam ad Simonẽ dixerat, & ue-
resimiliter dictũ & ad ipsos. Dominus uero comprimens murmur illorum, & osten-
dere uolens, quod sua quenq; fides saluum faciat; nõ dixit, Vade mulier, ego te seruo,
ut ne maiori inuidia capiant; sed, fides rua. Hoc dixit, ut dicebam, tũ quod inuidiam
illorum minueret, tum ut & illos ad credendũ induceret, discẽtes salutem ex fide esse.
Cæterũ quod inquit, Vade in pace, hoc est in iustitiam: pax enim iustitia est, sicut pec
catũ inimicitiæ cum deo. Vide autem, quod postquàm remisit ei peccata, non con-
tentus est remisisse peccata, nisi adiecisset & operationem boni. Vade in pace, id est
fac ea quæ te deo conciliant.

CAPVT VIII.

ET factũ est deinceps, & ipse iter faciebat per singulas ciuitates & castella
prædicans & annunciãs regnum dei, & duodecim cũ illo, simul'q; mulie
res aliquæ, quæ erant sanatæ à spiritibus malis, & infirmitatibus: Maria
quæ uocat̃ Magdalene, de qua septẽ dæmonia exierant, & Ioanna uxor
Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministra-

bant eis

A bant eis de facultatibus suis.] Qui cœlitus descẽderat, ut figura & exẽplar fieret no
bis in omnibus, docet nos, ne pigri simus ad docendũ, sed circumeamus per omnia lo
ca & prædicemus. Quæcunq; enim fecit, in admonitionem nostri fecit. Transijt itaq;
per singulas ciuitates & castella, duodecimq; discipulos cohibuit, ne docerẽt uel præ-
dicarẽt: sed ut discerent à se, & postea docerẽt tam ea quæ docuerat, quàm quæ fece-
rat. Porrò prædicauit dominus non bona terrena, sed regnũ cœlorum: & quem aliũ
decuisset prædicare superna, quàm eũ qui è supernis descẽdit? Idcirco & nullus pro-
phetarũ regnũ cœlorũ prædicauit. Quæ enim nõ uiderant, quo pacto prædicassent? Ioan. 3.
Propterea & præcursor dicebat: Qui de terra est, de terra loquitur: qui è supernis ue-
nit, quod uidit testatur. Sequutæ autẽ sunt eum mulieres, ut discas quod neq; fœmi-
nas sua infirmitas à comitatu Christi prohibeat. Vide itẽ quomodo & quæ diuites
erãt, omnibus neglectis, paupertatẽ cũ Christo & pro Christo delegerint. Nã quod
diuites fuerint, audi, quia ministrarunt domino de facultatibus suis, non de alienis
opibus, & iniustè partis, uti multi solẽt. Iam per septẽ dæmonia quæ de illa eiectã fue
runt, quidã intelligũt multa. In scripturis eñ pro multis septẽ accipi solet. Fortassis
aũt dixerit quis, qd' sicut sunt septẽ spiritus uirtutis, ita sunt ediuerso septem spiritus
malitiæ: ut sicut est spiritus timoris dei, ita & ediuerso spiritus contemptus dei & im-
pietatis. Est spiritus intellectus, est ediuerso spiritus hebetudinis, intellectu carẽtis: &
sic de alijs. Itaq; nisi eijciantur septẽ spiritus malitiæ ab anima, non potest quis sequi
Christũ. Oportet enim primum eijci dæmonem, & tunc inhabitare Christum.

Quum autẽ turba plurima conueniret, & è singulis ciuitatibus properarent ad eũ,
dixit per similitudinem: Exijt qui sementem faciebat ad seminandum semen suum,
& inter seminandũ, aliud cecidit circa uiam, & conculcatum est, & uolucres cœli co-
mederunt illud. Et aliud cecidit super petram, & enatũ aruit: quia non habebat humo
B rem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocauerũt illud. Et aliud ce-
cidit in terrã bonã, & enatum fecit fructũ centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui ha-
bet aures ad audiendũ, audiat. Interrogabant autem eũ discipuli eius, dicentes: quæ-
nã esset ista parabola. At ille dixit: Vobis datũ est nosse mysteria regni dei, cæteris au
tem parabolas, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant.] Nunc tandẽ
euenit, quod olim Dauid in persona Christi dixit: Aperiam enim, inquit, in parabolis Psalm. 77.
os meũ. Loquitur itaq; per parabolas dominus, propter multa: nempe ut attentiores
reddat auditores, & exciret illorum mentem ad inquirendũ de his quæ dicta. Solent
eñ homines curiosius inuestigare de his quæ dicta sunt obscurius, manifesta aũt ne-
gligere: & ut indigni non intelligãt quæ abstrusius sunt dicta: atq; propter multa alia
in parabolis loquitur. Exijt igitur seminans, hoc est, filius dei exiuit de patris sui sinu,
& abscondito, & cõspicuus factus est. Quis autẽ exiuit? is qui semper seminat. Filius
eñ dei non cessat semper seminare in animabus nostris. Non eñ solum quando uidet
docere, sed & per mundũ istum, & per ea quæ quotidie facit erga nos, seminat in no-
stris ainmabus bona semina. Exiuit autẽ, non ut agricolas occidat, uel agrum exurat,
sed ut seminet. Sæpe enim egreditur agricola & propter alia, non solũ ut seminet, sed
exijt ut seminet semẽ suũ. Proprius enim eius est sermo doctrinæ, & nõ alienus. Pro-
phetæ enim quæcunq; dixerũt, è spiritu dixerunt, & nõ ut propria, unde & dixerunt,
Hæc dicit dominus. Christus uero propriũ habet semen, idcirco non dicebat docẽs,
Hæc dicit dominus: sed, ego dico uobis. Seminante autem illo, hoc est docente, aliud
quidẽ cecidit circa uiã: nõ dixit quod proiecerit seminans, sed qd' illud ceciderit. Nã
qui seminat, seminat & docet, sermo aũt cadit in audientes. Hi autem inueniũtur esse
uel uia, uel petra, uel spinæ, uel terra bona. Cæterum discipulis interrogantibus para
bolam, dicit dominus: uobis datũ est scire mysteria regni dei, hoc est, uobis quærenti-
bus ut discatis. Omnis eñ qui petit, accipit. Reliquis uero qui sacramẽtis indigni sunt
obscure dicuntur: & existimant quidem se uidere, sed nõ uident: & audiunt quidem,
sed non intelligunt: atq; hoc in illorum bonum: ne enim magis condemnentur, quod
cognita mysteria spreuerint, ideo ab illis ea Christus abscondit. Qui eñ cognoscit &

C contemnit, grauiora meretur supplicia.

Est autē hæc parabola: Semen est sermo dei: qui autem iuxta uiam, hi sunt qui audiunt: deinde uenit diabolus, & tollit sermonem de corde eorum, ne credentes seruentur. Nā qui super petram, ij sunt, qui quum audierint, cū gaudio suscipiunt sermonē: & hi radices non habent, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à solicitudinibus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ euntes suffocātur, nec referunt fructum. Quod autē in bonam terram, hi sunt qui in corde honesto ac bono audientes sermonē retinent, & fructū afferunt per patientiā.] Tres hic ordines eorum sunt, qui nō seruantur: nam hi qui secus uiam, neutiquam suscipiunt sermonem. Sicut enim uia cōculcata & lutulenta semen non suscipit, eo quod dura sit: ita & obdurati corde sermonem nō suscipiunt, etiam audientes: nō attendunt enim. At qui per petram intelliguntur, suscipiunt quidem, sed præ infirmitate humana marcescunt. Tertij sunt qui quū audiuerūt & susceperūt, præ curis uitæ huius suffocantur. Igitur tres quidē partes eorū sunt qui pereunt, una autē eorū qui saluantur. Ita pauci quidam sunt qui seruātur, plures autē qui pereunt. Vide item quum de his qui suffocantur loquitur, quomodo nō dicit, quod præ diuitijs suffocentur, sed præ curis diuitiarum & solicitudinibus. Non eīm diuitiæ nocēt, sed solicitudines earum. Multi enim magna commoda ex diuitijs percipiunt, illas in pauperū uentres proijcientes. Consydera quoq; & diligentiam euangelistæ, quomodo dixerit de his qui saluantur, quod auditum sermonē retineat. Hoc enim dixit propter eos qui per uiam intelliguntur, sed diabolus tollit ab eis sermonem: & quod fructum afferant, dixit propter eos qui suffocantur, & qui non perdurant usq; ad finem. Illi enim fructū non afferunt, qui nō perseuerant usq; ad finē. Porrò quod dicit, in patientia, dixit propter eos qui super petram, qui suscipiunt quidem sermonem, non sustinent aūt tentationis insidias, & comprobantur reprobi. Vides quomodo dixerit de his qui saluātur,
D quod retineāt & fructum faciant, atq; id in patientia, & per tria distinxerit eos: ab his qui nō retinent, & hi sunt qui iuxta uiam: ab his qui nō perdurant, & hi sunt qui inter spinas: ab his qui non sustinent tentationis insidias, & hi sunt qui super petram.

Nemo uero quum lucernā accēderit, operit eam uase, aut subter lectum ponit: sed super candelabrum ponit, ut intrantes uideant lumen. Non est enim occultum, quod nō manifestum sit futurum: nec absconditum, quod non sit cognoscendum, & in propatulum uenturum: uidete ergo quomodo audiatis. Quisquis eīm habet, dabitur illi: & quicunq; non habet, etiā quod putat se habere, auferetur ab eo.] Hoc loco alterius doctrinæ initium est. Ad discipulos enim sermonem dirigens, hæc dicit, inducens eos ad sanctæ uitæ diligentem custodiā: & instruens ut semper in agone sint ac certamine, utpote ab omnibus despiciendi. Qui enim docet ac prædicat, ab omnibus contemnitur, ab omnibus dijudicatur, num honestus sit: & nihil quod facit occultatur. Vos igitur ô discipuli, bene uobis attendite, & studiosi estote: dabitur eīm uobis maior gratia à deo. Qui uero non adhibuerit studium & attentionem, etiamsi quam gratiam habet à deo, amittit & extinguit.

Venerunt autē ad illum mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba, & nunciatum est illi, dictumq;: Mater tua & fratres tui stant foris, uolentes te uidere. Qui respondens dixit ad illos: Mater mea & fratres mei hi sunt, qui sermonē dei audiunt, ac faciunt illum.] Hoc loco ostenditur, quod non fuerit cū carnalibus cognatis Christus. Illis enim relictis, spirituali uacabat doctrinæ, unde illi ad eum accedūt. Sic etiam oportet, ut omnes quibus concreditum est ministerium dei, nihil illo antiquius habeāt uel præferant. Sunt item & parētes repellendi, si quidē absq; utilitate & frustra in opere dei nos impedituri sunt, quemadmodū & nunc dominus facit. Quia enim dixerant illi quidam de cognatis eius, ipse fraternitatem non in paruo numero claudit. Neq; filijs Ioseph hunc honorem dat, ut soli sint fratres: sed quia uenit totum mundū seruare, & omes fratres facere, dicit: Mater mea & fratres mei hi sunt, qui sermonē dei audiūt. Deinde qa nō saluat solū audire uerbū, si nō & seruet in animo, sed magis condemnat

A demnat, dicit: Et faciunt illum. Oportet igitur audire & facere. Porrò ſermonem dei ſuam doctrinam uocat. Quæcunq; enim ipſe dicebat, patris ſui erāt: cui nō fuit aduerſarius, ut dicat quæ dei non ſunt. At pleriq; locum hūc ſic intelligunt, quod quidā irriſerint Chriſtum docentē, & ob doctrinam ſuam factum admirabilem, per inuidiam dixerint: Ecce mater tua & fratres tui ſtāt foris, cupientes te uidere. Quia mater ſua uidebat̃ uilis eſſe, & fratres eius obſcuri, utpote fabri filij: & idcirco quaſi ignobili, matrem eius & fratres, irridendo obijciebant. Proinde ſciens cogitationes eorū: Quum nihil, inquit, mihi noceat ignobilis cognatio, quanto magis ſi quis ignobilis fuerit, & me audierit, ipſum meum cognatum facio?

Factum eſt autē quodam die, & ipſe aſcendit in nauim, & diſcipuli eius, & ait ad illos: Traijciamus in ulteriorem ripam ſtagni: ac ſoluerunt. Cæterum nauigātibus illis, obdormiuit. Et ingruit procella uenti in ſtagnum, & cōplebantur ac periclitabātur. Accedentes autē ſuſcitauerunt eū, dicētes: Præceptor præceptor, perimus. At ille excitatus, increpauit uentum ac tempeſtatem aquæ, & ceſſauerunt, factaq; eſt tranquillitas. Dixit autē illis: Vbi eſt fides ueſtra? Timentes autem mirati ſunt inter ſe, dicentes: Quiſputas hic eſt, quia uentis quoq; & aquæ imperat, & obediunt ei?] Exercens diſcipulos dominus, eorumq; fidē examinans, num in tentationibus ſuis imperterriti ſint, ſingulari quadam diſpenſatione dormit, arguitq; illorum infirmitatem. Non em̄ perfectā fidem, ſed infidelitate mixtam præ ſe ferebāt. Credūt enim quod ſaluare poſſit: uerum ut puſillanimes, dicunt: Salua, perimus. Si em̄ perfectam habuiſſent fidem, ſatis certi fuiſſent, impoſſibile eſſe perire illos, præſente eo qui omnia ualet. Excitatus autē increpauit uentum. Permiſit uero eos turbari, ut clarior fieret ſua uirtus. Solent enim homines tunc meminiſſe eius qui ſaluat, quando à magnis periculis eripiuntur. Propterea nō in principio, ſed in articulo periculi excitatus, illos ſeruauit. Vide autē & anagogiam, quia figura eſt eius, quod poſtea diſcipulis euenit. Stagnum enim eſt Iudæa, in qua tempeſtas orta, propter inſaniam Iudæorū, qui crucifixerant dominū.

B Turbati uero ſunt & diſcipuli, nā illo relicto fugerunt: ſed excitatus eſt dominus à ſomno, hoc eſt, ſurrexit. Vnde reddita diſcipulis tranquillitas. Venit enim ad eos, ac dixit: Pax uobis. Et hæc quidem per anagogiam. Quod autem dicūt: Quiſnam hic eſt? Ioan. 20.
non ut dubitantes dicunt, ſed admirantes. Quaſi ſic dicerēt: Quis hic eſt, hoc eſt, quantus & qualis, & in quanta poteſtate & uirtute hæc facit?

Et nauigauerunt ad regionem Gadarenorum, quæ eſt contra Galilæam. Et quum de naui egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi uir quidam è ciuitate, qui habebat dæmonium iam temporibus multis: & ueſtimento nō induebatur, neq; in domo manebat, ſed in monumentis. Is ut uidit Ieſum, & exclamaſſet, prócidit ante illum, ac uoce magna dixit: Quid mihi rei tecum eſt Ieſu fili dei altiſſimi? Obſecro te, ne me torqueas. Præcipiebat em̄ ſpiritui immundo, ut exiret ab homine. Frequēter enim corripuerat illū, & uinciebatur catenis, & compedibus cuſtodiebat̃: & ruptis uinculis agebatur à dæmonio in deſerta. Interrogauit autē illum Ieſus, dicens: Quod tibi nomen eſt? At ille dixit: Legio. Quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret ipſis, ut in abyſſum irent. Erat autem ibi grex porcorū multorum paſcentium in monte, & rogabant eum, ut permitteret ipſis in illos ingredi. Et permiſit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerūt in porcos: & impetu abijt grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt.] Vide dæmonem duabus malis affectionibus teneri, audacia, & timore. Nam quod dicit, Quid mihi & tibi: audacis & impudētis ſerui. Quod uero dicit, Obſecro te: timētis eſt. Habitat aūt in monumentis, ut malam ſuſpicionem ingeneret hominibus, quod animæ morientium dæmones fiant. Porrò petunt dæmones, ne in abyſſum ingrediantur, ſed in terra permittant̃ ultra uerſari: & dominus permittit illos eſſe in terra, ut certamē habeant cum hominibus, & probatiores illos reddant. Nam ſi nō eſſent aduerſarij, neq; coronæ eſſent. Diſce & quiddam ſublimioris anagogiæ. Quiſquis habet intra ſe dæmones, hoc eſt opera dæmoniaca, ueſte non induitur, caret enim ſtola quam in baptiſmate accepit: & in domo nō manet, hoc

C est in ecclesia. Indignus enim est qui ingrediatur in ecclesiam, sed in monumenta, hoc
est, in mortuorum operum receptacula: ut in prostibula & telonia, & alias scelerum
officinas & monumenta.

» Porrò ut uiderũt quod acciderat ij qui pascebant, fugerunt, rumoremq; nunciaue-
» runt in ciuitatem ac uillas. Exierunt autem ut uiderẽt quod factum erat. Et uenerunt
» ad Iesum, & inuenerunt hominẽ sedentem, à quo dæmonia exierant, uestitum, ac sa-
» na mente, ad pedes Iesu, & timuerũt. Nunciauerunt aũt illis etiam qui uiderant quo-
» modo sanus factus esset is, qui agitabatur à dæmonio. Et rogauerunt illũ omnis mul-
» titudo Gadarenorum, ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse aũt
» cõscensa naui reuersus est. Rogauerat eñ illum uir à quo dæmonia exierant, ut cum
» eo esset: sed ablegauit eum Iesus dicens: Redi in domum tuam, & narra quæcunq; ti-
» bi fecerit deus. Et abijt per totam ciuitatem, prædicans quæcunq; sibi fecisset Iesus.]
Fuga pastorum Gadarenis occasio salutis erat, sed illi non intellexerunt. Oportebat
enim mirari uirtutem saluatoris, & credere ei: at illi rogauerũt (inquit) Iesum, hoc est
obsecrauerũt ut ab ipsis recederet. Timuerũt enim ne quo pacto etiam aliud damnũ
paterentur, quandoquidem porci perijssent. At sanatus ille indicibile quoddam sani-
tatis indicium ostendebat. Ita enim corde sanatus est, ut & Iesum agnosceret, orans
ut sibi cum illo esse liceret. Etenim, ut apparet, timebat ne forte elongatus à Iesu, à dæ
monibus iterum inuaderetur: sed dominus indicat ei, quod licet non sit secũ, gratia ta
men eius protectus, dæmoniacis insultibus superior fiat. Redi, inquit, in domũ tuam,
& narra quæcunq; tibi fecerit deus. Non dixit, quæcunq; ego tibi fecerim: figurã no-
bis humilitatis tradens, ut omnia bona opera nostra deo tribuamus. Erat autẽ ille gra
tus, ita ut narraret quæcũq; fecisset ei Iesus. Nã dominus quidẽ præceperat ei, ut nar-
raret quæcunq; fecerat ei deus: at is narrat quæcunq; ei fecerat Iesus. Oportet igitur
& nos quando cuipiam benefacimus, nolle hoc prædicari: at illum qui beneficio affe-
D ctus est, etiam nolentibus nobis prædicare decet.

» Factum est autem quum rediret Iesus, excepit illum turba: nam omnes expectabãt
» eum. Et ecce uenit uir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: accidit'q; ad
» pedes Iesu, rogans eum ut intraret in domum suam: quoniam unica filia erat ei ferè an
» norum duodecim, & hæc moriebatur. Verũ inter eundum, turbæ coarctabant eum.
» Et mulier quæ erat obnoxia profluuio sanguinis ab annis duodecim, quæ in medi-
» cos impenderat omnẽ substantiam, nec ab ullo poterat curari, accessit retro, & tetigit
» fimbriam uestimẽti eius, & cõfestim sistebatur fluxus sanguinis eius.] Redijt quidẽ
Iesus à regione Gadarenorum: expectabat autẽ illum turba, tum propter doctrinam,
tum propter miracula. Accessit item & princeps quidam synagogæ, nõ uulgaris ne-
que abiectus, sed ex primis. Apponit autẽ & nomẽ illius euangelista, ut notius fiat mi
raculum, quod uere factum sit. Accidit autẽ ad pedes Iesu, urgẽte necessitate, quam-
uis sine illa oportebat procidere, & agnoscere deum esse Iesum, attamen & afflictio
Psal. 31. cogit homines, ut meliora sectentur, unde & Dauid dicebat: In chamo & freno ma-
xillas eorũ cõstringe, qui nõ approximãt ad te. Porrò mulier in trãsitu accedit, amplio
rem afferens fidem. Accedens eñ tangebat fimbriã uestimenti eius, bona spe, & certa
fide, quod si tantum cõtingeret, saluaretur. Et statim stetit fluxus sanguinis eius. Si-
cut si quis afferret oculum ad lumen lucens, uel stipulam ad ignẽ, statim operationem
illorum experiretur: ita & illa afferens fidem ad eum qui sanare poterat, statim sani-
tatem adepta est: neq; enim cogitabat uel diuturnitatem morbi, uel desperationẽ me-
dicorũ, uel aliud quiddam, sed credidit tantum, & saluata est: &, ut uidetur, prius teti-
git Christum mente, & dein corpore.

» Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit? Negãtibus autem omnibus, dixit Petrus & qui
» cum illo erãt: Præceptor, turbæ te cõstringunt & affligunt, & dicis, quis me tetigit?
» Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis: nã ego noui uirtutem à me exisse. Vidẽs autem mu
» lier, quod nõ latuisset, tremens uenit ac procidit ante pedes eius: & ob quam causam
» tetigisset eũ, indicauit ei coram toto populo, & quemadmodum confestim sanata fu-
isset.

A issset. At ipse dixit ei: Confide filia, fides tua te seruauit, uade cũ pace.] Dominus uolens etiam mulieris fidem omnibus manifestam fieri, ut imitatores eius fierẽt, & Iairũ maiorem spem de salute filiolæ suæ capere, quod clàm factũ erat, manifestat, & quærit quidem quis ipsum tetigerit. At Petrus audacter ob interrogationẽ hanc eum reprehendẽs, dicit: Tot te cõprimunt, & dicis: Quis me tetigit? Nõ intelligebat autem quare Iesus interrogaret. Iesus enim interrogat, Quis me tetigit? cum fide, & non ita simpliciter. Nam sicut quis habet aures audiẽdi, alius uero aures habet & non audit: ita alius quidem tangit cum fide, alius autem appropinquat quidẽ pedibus, corde autem procul est. Rogat igitur dominus, nõ ignorans factum mulieris, sed id quod dicebam, ut & fidem eius alijs monstraret, & principi synagogæ spem bonã faceret. Rogat, & spectabilem facit mulierẽ. Noui enim, inquit, uirtutem exijsse à me. Meritò. Prophetæ enim non habebant uirtutem de se egredientem, sed gratia dei operabanẽ miracula: Iesus uero quum fons esset omnis boni & omnis uirtutis, habet & uirtutẽ à se egredientem. Nam dupliciter mulierem sanat dominus, primũ quidem morbum eius sanando, deinde timorem animæ eius tollens, per hoc quod dixit, cõfide filia.

" Adhuc illo loquente, uenit quidam à domo principis synagogæ, dicẽs ei: Mortua " est filia tua, noli uexare magistrum. Iesus autem audito hoc uerbo, respondit patri pu " ellæ: Noli timere, crede tantum, & salua erit. Et quum uenisset in domũ, nõ permisit " intrare secum quenquàm, nisi Petrum, & Iacobũ, & Ioannem, & patrem ac matrem " puellæ. Flebant autẽ omnes & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, nõ est mor " tua, sed domit. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. Ipse autẽ eiectis foras " omnibus, apprehensa manu eius clamauit, dicens: Puella surge. Et reuersus est spiri " tus eius, & surrexit cõtinuò, ac iussit illi dari cibum. Et stupuerũt parẽtes eius. At ille " præcepit eis, ne cui dicerẽt quod factum erat.] Iesus ut audiuit, q̃d dixit quidã ad archisynagogum, Ne uexes magistrum, hoc est, ne facias negociũ, ne adduc illum: non expectauit ut princeps synagogæ sibi loqueretur, sed præuenit eum, ne forte diceret

B archisynagogus: Nõ opus habeo te: iam enĩ malum factum est, mortua est, quam sperabamus à te sanandã. Igitur ne quid tale diceret, incredulus enĩ erat & Iudæus, præueniens illum Christus dicit: Ne timeas, tantum crede: respice ad mulierem hãc, quæ sanguinis profluuio laborauit, illã si imitatus fueris, non aberrabis. Cæterum ex discipulis tantum intrare secum permisit Ioannẽ, & Iacobum, & Petrum, ut discipulorum præcipuos, & taciturnos: nolebat enim hoc miraculum ante tempus reuelari multis, ne inuidia succẽsi, iudicij fierent rei. Hunc in modum etiam nos quoq; facere oportet quando quis nobis inuidet, ne aperiamus ei nostra bona opera, sed curemus ut ignoret. Quum aũt dominus diceret, nõ est mortua, sed dormit, & uocaret mortẽ somnũ, eo quod mortuam quasi ex somno suscitaturus esset: deriserunt eum audiẽtes, ut iterũ aliquid accederet miraculo. Vt enim postea dicere nõ possint, quod non sit mortua, sed dormierit, propter hoc permisit ut prius derideretur à dicẽtibus, Non est mortua, sed dormit: ut obturarenẽ ora uolentium calumniari. Vsq; adeo enĩ certa erat mors, ut deriderent dicentem, non est mortua. Eiecit autẽ foras omnes, fortasse docens non carere inanis gloriæ studio, & nihil ad ostentationẽ facere: fortasse autẽ & docens, q̃d facturus miracula, nõ in medio multorũ illa facere, sed solus, & nõ impeditus esse debeat. Redijt igitur spiritus puellæ: nõ autem aliam animã induxit, sed eam quæ à corpore auolarat, iterũ in ipsum redire fecit. Præcepit autẽ ut ei cibum darẽt, quo confirmaret fides ac ueritas q̃d illa resurrexisset. Posset etiã & sic intelligi: Sanguinem profluens est omnis anima scaturiẽs cruentum peccatũ & sanguinariũ. Omne enĩ peccatũ homicida est, & occisor animæ. At si anima cõtigerit uestẽ, hoc est incarnationẽ Iesu, & crediderit q̃d incarnatus sit filius dei, sanctificabiẽ. Et si quis fuerit princeps synagogæ, hoc est mẽs quæ præest multis per cupiditatẽ & habẽdi studiũ congregatis, & ægrotarit filia eius, cogitatio scilicet: tantũ inuocet Iesum, & credat, ac saluabiẽ.

C

CAPVT IX.

QVum autem cõuocaſſet duodecim, dedit illis poteſtatẽ & autoritatem ſuper omnia dæmonia, & ut morbos ſanarẽt. Et miſit illos, ut prædicarent regnum dei, & ſanarẽt infirmos. Et ait ad illos: Ne quid tuleritis in uiam, neq; uirgã, neq; peram, neq; panẽ, neq; pecuniam; neq; binas tunicas habeatis. Et in quamcunq; domũ intraueritis, illic manete, atq; illinc exeatis. Et quicunq; non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiã puluerem è pedibus ueſtris excutite, in teſtimonium aduerſus illos. Egreſſi autẽ circumibant per caſtella, euangelizãtes & curantes ubiq;.] Et hoc loco oſtendit excellentia deitatis Ieſu: non eñ ipſe tantũ miracula facit, ſed & diſcipulis hoc concedit. Vtiq; hoc nõ hominis, ſed dei fuerit tanta ac talia dona præſtare ſuis amicis. Dans autẽ eis poteſtatem contra malos ſpiritus, nõ illo contentus fuit, ſed iuſſit etiam euangeliũ prædicare. Docet eñ ut is cui concredita eſt doctrina, & prædicare, & miracula agere debeat. Tunc enim prædicatio per miracula confirmatur, miracula autem per prædicationẽ: multi enim multa miracula per dæmones fecerunt, quorum prædicatio ſana nõ fuit, & miracula eorum ex deo nõ fuerunt. Ita autem ab omni re ſuperflua nudat, ut neq; panem eos ferre uelit, neq; aliud quid, quæ plerię ſecum tollũt. Porrò præcipit eis & hoc, ne à loco in locum tranſiliant, ſed in quamcunq; domum intrauerint, in illa maneãt, ut ne uideantur incõſtantes & mobiles. Puluerem uero excutiendum dicit, ſi non receperint uos: in teſtimonium illis, hoc eſt, in reprehenſionẽ ipſorum ac cõdemnationem: oſtendentes eis quod multum itineris propter eos confecerint, nullumq; inde lucrum habuerint. Quidam aũt ſic intelligunt apoſtolos nõ geſtare uel uirgam, uel peram, & tunicas duas habere: Ne theſaurizetis, cuius ſymbolũ pera, quæ multa cõgreget: neq; uirgam geſtetis, hoc eſt ne ſitis importuni, & ad uerberandum proni: neq; duas tunicas habeatis, hoc eſt ne ſitis duplices ac uarij moribus.

Miracula quędam per dæmones.

D

Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæſitabat, eo quod diceretur à quibuſdam, quod Ioannes ſurrexiſſet à mortuis: à quibuſdã uero, quòd Elias apparuiſſet: ab alijs autẽ, quod propheta quiſpiam ex antiquis ſurrexiſſet. Et ait Herodes: Ioannẽ ego decollaui, quis autem iſte, de quo ego talia audio? Et quærebat uidere eum.] Hic Herodes paruus, fuit filius magni, qui pueros occiderat. Nam ille quidem rex fuit, hic autem tetrarcha. Dubitabat de Chriſto quis eſſet. Ioannem quidem, inquit, ego decollaui, & ſi quidem Ioannes excitatus eſt ex mortuis, omnino uiſum illũ agnoſcam. Quærebat eñ uidere eũ. Vide aũt, quod Hebræi errantes opinabant̃ reſurrectionẽ mortuorũ in carnali uita futurã, atq; in cibo & potu. Reſurrectio eñ nõ in cibo uel potu, uel carnali uita erit: ſed q̃ reſurgũt, ſicut angeli dei uerſantur.

Marci. 6.

Et reuerſi apoſtoli, narrauerũt illi quæcunq; fecerant. Et aſſumptis illis, ſeceſſit ſeorſum in locũ deſertum ciuitatis, quæ uocatur Bethſaida. Quod quum cognouiſſent turbæ, ſequutæ ſunt illũ: & excepit eos, & loquebat̃ illis de regno dei, & eos qui curatione indigebant, ſanabat. Dies autẽ cœperat declinare, & accedẽtes duodecim, dixerũt illi: Dimitte turbas, ut euntes in caſtella, uillaſq; uicinas diuertant, & inueniant eſcas: quia hic in loco deſerto ſumus. Ait aũt ad illos: Vos date illis quod edant. At illi dixerunt: Non ſunt nobis plus quàm quinq; panes, & duo piſces, niſi nos eamus & emamus in omnẽ hunc populũ eſcas. Erant autẽ ferè uiri quinquies mille. Ait aũt ad diſcipulos ſuos: Facite illos diſcumbere in ſingulo diſcubitu quinquagenos. atq; ita fecerunt, & fecerũt omnes diſcumbere. Acceptis autẽ quinq; panibus & duobus piſcibus, ſublatis in cœlũ oculis, benedixit illis, & fregit diſtribuitq; diſcipulis ut apponerent turbæ. Et comederunt oẽs, & ſaturati ſunt. Et ſublatũ eſt quod ſuperfluit illis, fragmentorũ cophini duodecim.] In deſertũ locũ abit Ieſus, quoniam miraculum panum ibi facturus erat, ut ne quis dicere poſſit, quoniã propè fuerit ciuitas unde panes allati. Docuit autẽ & ſanauit: ut tu diſcas, quòd philoſophia noſtra uerbo & opere cõſtet, & neq; dicẽda ſint quæ facere nõ licet, neq; facienda quæ dictu abſurda. Inclinãte aũt die, diſcipuli incipientes fieri humaniores & officioſiores, miſerent̃ turbis & dicunt:

A dicunt: Dimitte eas, hoc est, sana citius infirmitates illorum, imple petitiones illorum. Dominus aūt ad discipulos dicit: Date illis uos quod edant. Non ignorans discipulorum inopiā hoc dicit, sed incitare uolens, ut dicāt quot panes sibi sint: ut sic common stretur miraculū maius, indicantibus illis numerū panum. Quod aūt dicit, Facite illos discumbere in singulo discubitu quinquaginta: ostendit quod oporteat etiā nos, quando aliquē hospitio excipimus, & facere ipsum recūbere, & in eum officiosos esse. Porrò suspiciendo in cœlum, monstrat quod manducaturi deo gratias agere debeāt. Dat aūt discipulis, & deinde turbis, ut ne obliuiscātur miraculi, sed memores eius sint, cogitātes, quot panes in manus sumpserint. Superfuerūt aūt cophini duodecim, ut discamus quantum possit hospitalitas, & quod nostra multiplicētur, quum suppeditamus indigentibus. Dictum est autem de his latius, in his quæ dicta sunt apud Matthæum. *Matth. 14.*

Et factum est quum solus esset orans, erāt cum illo & discipuli, interrogauitq; illos, dicens: quem me dicūt esse turbæ? At illi responderunt, & dixerunt: Ioannem baptistam: alij autē Eliam: alij uero quod unus propheta de antiquis surrexerit. Dixit autē illis: Vos autem quē me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christum dei. At ille comminatus illis, præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotū & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.) Interrogās discipulos dominus, nō statim interrogat eos qd ipsi dicant: sed prius uulgi, & deinde etiam ab eis illorū sententiā. Hoc autē facit, ut ostēdat reprobam multorum de se opinionē, & discipulos in ueram transferat: id quod & factum est. Quum enim dixissent discipuli, quod alij quidem Ioannem, alij uero Eliam dicerent; ipse interrogat, Vos autem, hoc est, qui præcellitis alios, qui electi, quiq; præcipui. Ante alios autē Petrus prosilijt, & factus omniū os, fatetur illū esse Christum dei, qui olim prædicatus fuerat. Non em̄ dixit tantū Christum dei, sed Christum illum dei, cum articulo, ut declaret quod ipse sit proprie Christus dei. Multi em̄
B uncti fuerunt, sed ille Christus dei unus & solus est.

Dicebat autem ad omnes: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui em̄ uoluerit animam suam saluam facere, perdet illam: qui uero perdiderit animā suam propter me, is saluam faciet illam. Quid em̄ proficit homo, si lucretur uniuersum mundū, se autē ipsum perdat, aut iacturam suipsius faciat? Nā qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, quum uenerit in maiestate sua, & patris, & sanctorū angelorū. Dico autem uobis uere, quod sunt quidam hic stantes, qui nō gustabunt mortem, donec uideant regnum dei.) Quoniā de seipso dixerat, quod oporteat filium hominis multa pati: infert cōmune quoddam ac generale, quod non solus ego mortem sustinebo, sed & omnes qui me uolunt sequi, debent seipsos abnegare, nullam cōmunionem cum carne habentes, sed despicientes seipsos. Crucē autem dicit hoc loco mortem contemptissimam: nulla enim mors tam contempta fuit, sicut crucis. Ostendit itaq;, quod si quis uoluerit eius discipulus esse, mori debet non gloriosa morte, sed cōtemptibili, & sicut condemnatus occidi. Quoniam autem multi ignominiosa morte occiduntur, & sicut latrones ac malefactores: propterea adijcit hoc, & sequatur me, hoc est, omnem uirtutem exerceat. Qui enim uoluerit animam suam seruare, perdet illam, hoc est, qui uoluerit uiuere iuxta mūdum, hic occidit animā. Erubescit Christum qui dicit, Quomodo credam in crucifixum & illusum deum? Et sermones illius erubescit, qui euāgelij simplicitatem irridet: talem autem erubescet & dominus in secundo aduentu suo. Quod autem dicit, hūc sensum habet: Sicut si quis paterfamilias habet seruū malum, erubescit nominare illū seruum proprium: ita & ego, inquit, erubescam nominare seruum meū eum qui abnegauerit me. Et quia supra dixit, Qui perdit animam suam, saluabit animā illam: uolens monstrare quænam bona tales mereanē, dicit: Sunt quidam ex his qui hic sunt, qui nō morienē, donec uiderint regnū dei, hoc est gloriam in qua futuri sunt iusti. Hoc aūt dixit de transfiguratione sua. Transfiguratio em̄ figura fuit futuræ gloriæ: & sicut in hac Iesus mirabiliter fulgurauit, ita pari forma tūc & iu- *Quos Christi & sermonum eius pudeat.*

C sti fulgebunt. Sunt igitur (inquit) quidam, Ioannes, Iacobus, & Petrus, hi nõ praeoccupabũtur morte, donec uiderint in qua gloria futuri sunt qui me confitentur. Viderunt autem hoc in trans figuratione.

Factum est autẽ post haec uerba ferè diebus octo, & assumpsit Petrũ & Ioannem, & Iacobum, & ascendit in montẽ ut oraret. Et facta est, dũ oraret, species uultus eius alia, & uestitus eius albus & refulgens. Et ecce duo uiri loquebantur cũ illo, qui erant Moses & Elias: qui uisi in maiestate, dicebant excessum eius, quem completurus erat Hierosolymis. Petrus uero, & qui cum illo erant, grauati erant somno. Experrecti autem uiderunt maiestatem eius, & duos uiros qui stabant cũ illo. Et factum est, quum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Praeceptor, bonũ est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Mosi, & unũ Eliae: nesciẽs quid diceret. Haec autem illo loquente, facta est nubes, & obumbrauit eos. Timuerunt aũt, intrantibus illis in nubẽ. Et uox facta est de nube dicẽs: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dũ fieret uox, inuentus est Iesus solus: & ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicq; ex his quae uiderant.] Matthaeus dicit sex dies transisse post sermones hos, & tunc Iesum ascendisse in montẽ: Lucas autem dicit octo transisse. Nam ille solas dies intermedias dicit, Lucas aũt non intermedias solas, sed & diem qua dicti sunt sermones illi, & diem qua facta est transfiguratio. Assumpsit autẽ tres solos, Petrum utpote se diligentem, Ioannem autem ut eum quẽ diligebat, Iacobum qui & ipse feruebat zelo pro Christo: uelut magis taciturnos & silere ualentes. Porrò in montem ascẽdit ut oraret: oportet eñ nos solitarios esse & ascẽdere, & nullis terrenis rebus intendere orando. Facta est autẽ species uultus eius alia, nõ permutata uestimẽtorum substantia, sed illustratione. Moses autẽ & Elias adstiterunt cũ eo orantes, ut mõstretur quod nõ sit aduersarius legi & prophetis. Nã si talis fuisset, nõ legisdator Moses, & feruentissimus prophetarum se illi associassent, uel cum ipso stetissent. Dicebãt autem excessum eius, quomodo illum cõpleturus erat Hierosolymis, hoc est mortẽ. Petrus aũt somno grauabatur, oratione uacante Christo. Infirmus eñ erat, & humano

D more somno seruiebat. Quum aũt euigilasset, spectabat gloriã & duos uiros. Postq; autẽ uitam illam cõsiderauisset, tũ propter splendorẽ, tum propter prophetas, dixit: Bonũ est nos hic esse. Putabat enim tunc cõsummationem fuisse & regnũ Iesu, ignorans quid loqueretur. Nondũ finis neq; regni dies instabat, neq; gaudiorũ fruitiones sanctis cõmunicandae erant. Insuper & crucifigi timẽs Christum, haec dicebat: quoniam audierat, quod oporteat eũ occidi, & tertia die resurgere, dicit quasi in hũc modum: Ne descendamus de monte, maneamus hic, ut crucẽ & passionem effugiamus. Habemus Eliam adiutorẽ, si inuaserint nos Iudaei, ignem deducet, & sicut quinquagenarios comburet. Habemus Mosen, qui tot & tantas gentes perdidit. Ipse eñ putabat malum quiddã & difficillimum esse crucem, & propter hoc illam cupiẽs uitari haec dicebat. Christus autẽ sitiebat crucifigi, quoniam nõ aliter salus hominum constabat. Petro autẽ dicente, faciamus tabernacula tria: dominus repẽte tabernaculum non manufactum facit, & in illum ingreditur cũ prophetis, ut ostendatur quod in nullo minor sit patre. Sicut enim in ueteri nubes dicebatur habere dominũ, & Moses ingrediebatur in eam, atq; sic legem suscepit: ita & nunc nubes Christum suscipit, nubesq; nõ caliginosa (transijt enim umbra ueteris legis, & tenebrosa obscuritas) sed nubes lucida. Venit eñ ueritas, & illuxit gratia domini, nihilq; nũc tenebrosum est. Facta est & uox de nube, sicut olim uox dei audiebaẽ de nube. Inuẽtus aũt Iesus solus, ut ne quis putet, quod, hic est filius meus, de Mose uel Elia dictum sit. Fortassis etiam hoc significat, quod usq; ad tempus quoddã apparebãt lex & propehtae, sicut & hoc loco Moses & Elias: Deinde solus Iesus praeteritis illis apparuit: tunc enim euangelium seruaẽ, legalibus abolitis. Siluerunt autẽ apostoli, & nulli annunciauerunt quicq; de his quae uiderant. Nam ante crucẽ non oportebat diuinum quiddam dici de Iesu. Nam qui audierant haec, si deinde eũ crucifigi uidissent, qualem putas de eo habuissent opinionẽ? Nónne impostorem & praestigiatorem existimassent? & idcirco ante

Euangelium quando seruetur.

A crucem nullum opus admirabile, uel deo dignum prædicant apostoli. De hoc autem
loco multa & iucunda diximus apud Matthæum. *Matth.17.*

» Factum est autem sequenti die, descendẽtibus illis de monte, occurrit illi turba mul
» ta: Et ecce uir de turba exclamauit, dicens: Magister, obsecro te, respice ad filium me-
» um: quia unicus est mihi, & ecce spiritus apprehendit eum, & subitò clamat ac discer-
» pit eum cum spuma, & uix discedit ab eo dilanians eum: & rogaui discipulos tuos ut
» eijcerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Iesus, dixit: O natio infidelis &
» peruersa, usquequo ero apud uos, ac patiar uos? adduc huc filium tuum. Quum adhuc
» autem accederet, laniauit illum dæmonium, & dissipauit. Increpauit autem Iesus spiri
» tum immundũ, & sanauit puerum, & reddidit illum patri suo.] Valde incredulus erat uir ille: propterea enim hoc dæmonium non egressum est à puero eius, quia uincebat infidelitas eius apostolorum uirtutem. Insuper & hinc ostenditur eius incredulitas & peruicacia, quod coram omnibus accedit & accusat discipulos: et propterea dominus ostendens incredulitatem eius in causa fuisse, quia non fuerit sanatus filius eius, coram omnibus exprobrat ei & alijs omnibus incredulitatem. Dicendo enim, O natio incredula, omnes cõplectitur Iudæos. Nam quia peruersam dicit, declarat quod non à principio, neq; à natura sit malitia. Natura enim recti fuerant: semen enim sanctum erant Abraham & Isaac, peruersi autẽ facti sunt præ malitia. Vsquequo ero apud uos? hoc est, usquequo patiar uos? quia in uotis habebat mortẽ, & cupiebat statim ab illis liberari. Vsquequo enim, inquit, feram incredulitatẽ uestram? Ostendens itaq;, quod uirtutem habeat quæ uincat incredulitatem Iudæi, dicit: Adduc filiũ tuum huc. & quum sanasset illum, reddidit illum patri suo. Prius enim qui à dæmonio possidebatur, non erat patris sui, sed mali spiritus qui detinebat eum: tunc autem dominus reddidit eum ei qui illum perdiderat, & inuenerat, patri.

» Stupebant autem omnes super magnificentia dei. Sed omnibus mirantibus super
» omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite uos in auribus uestris sermo-
B nes istos. Futurũ est ut filius hominis tradatur in manus hominũ. At illi ignorabãt uer
» bum istud, & erat absconditũ ab illis, ut non intelligerent illud. Et timebant eum inter
» rogare de hoc uerbo.] Alij quidẽ omnes admirabantur in omnibus, quæ faciebat Iesus, non in uno hoc miraculo. Verum ipse relictis alijs cũ discipulis loquitur, & dicit: Ponite uos hæc omnia, & miracula, & miraculorũ sermones in aures uestras. Quare? quia tradendus sum & crucifigendus, ut quando crucifixum uideritis, ne existimetis quod præ infirmitate talia passus sim. Nam qui talia miracula facit, potest & nõ crucifigi. Illi autem ignorabant uerbum hoc, & erat absconditum ab eis. Et quare hoc fuit? ut ne ante tempus tristitia afficerẽtur, & timore exterrerẽtur. Itaq; deus condescendẽs infirmitati illorum, & quasi pueros moderabatur illos, neq; concedit eis ut intelligant hoc quod de cruce dicebatur. Vide autẽ & illorum reuerentiam, quomodo præ reuerentia interrogare non audebant, imò præ timore: nam timor augmentum est pietatis & reuerentiæ, sicut & reuerentia uel pietas contractus timor est. *Timor.*

» Intrauit autem cogitatio inter eos, quis eorum maior esset. At Iesus uidẽs cogitatio
» nem cordis illorum, apprehẽdit puerum, & statuit illum iuxta se, & ait illis: Quicunq;
» receperit puerũ hunc nomine meo, me recipit: & quicunq; me receperit, recipit eum
» qui me misit. Nam qui minor est inter omnes uos, hic erit magnus. Respondẽs autem
» Ioannes, dixit: Præceptor, uidimus quendam sub nomine tuo eijcientem dæmonia, et
» prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibe
» re. Qui enim non est aduersum nos, pro nobis est.] Morbus inanis gloriæ apostolos inuasit. Mihi uidetur ortum inter illos, eo quod dæmoniacum nõ sanarint. Verisimile enim, quod super hoc contenderint, dicentibus singulis, quod nõ propter suam, sed alterius cuiusdam infirmitatẽ puer ille sanatus non fuerit: & inde accensa lis est, quis eorũ maior esset. At dominus uisis singulorũ cordibus, præuenit: & priusquàm morbus incrudesceret, curauit radicitus eijci. Morbi enim ab initio facile uincuntur: quũ uero incruduerint, curatu difficiles sunt. Itaq; quomodo malũ hoc emẽdat? Apprehẽsum pue

C rum ostendit discipulis manifestans eis per hoc, quod talem mētem oportet nos in nobis parare, qualis est in pueris. Illi eñ malitiæ expertes sunt & simplicissimi, neq; inanis gloriæ, neq; ambitionis cogitationibus diuexantur. Qui igitur, inquit, susceperit talem puerũ in nomine meo, me suscipit. Quod autē dicit, hunc sensum habet: Vos quidem opinamini, si pompatici & gloriosi fueritis, multis placeatis, pluresq; uos suscepturi sint. Ego autē dico uobis, quod tantopere gaudeo simplicitate, & quod ea discipulos meos ita discernit, ut quisquis simplicissimum uirum & innocentem susceperit, ut meum discipulum (hoc eñ est quod dicit, in nomine meo) me suscipit. Qui eñ arrogantem suscipit, neq; meum discipulum suscipit, neque me. Respondens autem Ioãnes, dixit: Domine, uidimus quendã in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum. Quænam sermonis illius cõsequentia, quem dixit Ioannes ad ea quæ dixit dominus? Vtiq; magna. Quia enim dixerat dominus, q̃d minor in uobis hic erit magnus: timere cœpit Ioannes, ne forte malum quid fecisset, homine per arrogãtiam & superbiam prohibito. Nam prohibere aliquem ab aliquo, nõ minorem arguit eum qui prohibet, sed maius quiddam de se sentientem, quàm de eo quē prohibet ab illo. Proinde Ioãnes timebat, ne forte superbius egisset prohibito homine. Cuius igitur gratia prohibuerunt hominem? nõ inuidentes, sed indignum illum iudicãtes qui miraculum operaretur: nõ enim erat, quum illis gratia agendorum miraculorum dareť, neq; ad hoc à domino emissus erat sicut alij, neq; Christum usquam sequebať. Quid igitur dominus? Sinite, inquit, eum hoc facere. Conterit eñ & ipse satanæ caput, & quia non obstat nobis ad prædicationem, nõ cooperatur diabolo, proinde pro nobis est. Qui enim nõ est contra deum, pro deo est: quemadmodum qui nõ congregat cũ deo, ille cum diabolo est. Admirare autem obsecro, uirtutē nominis Christi, quomodo & per indignos, & eos qui nõ erant discipuli, gratia opereť, & solum nominatus: ita & per sacerdotes, etiamsi indigni fuerint, operatur gratia, & sanctificãtur omnes,
D etiamsi indignus fuerit sacerdos.

Factum est autem dum cõplerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suã obfirmauerat, ut iret Hierosolymam: & misit nuncios ante cõspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eũ, quia facies eius erat euntis Hierosolymam. Quũ uidissent autem discipuli eius, Iacobus & Ioannes, dixerunt: Domine, uis dicamus, ut ignis de cœlo descēdat, & cõsumat illos,
4. Regũ. 1. quemadmodum & Elias fecit? Cõuersus autem Iesus, increpauit illos, dicēs: Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius eñ hominis non uenit ad perdendum animas hominũ, sed ad seruandum. Et abierunt in aliud castellum.] Quid est quod dicit, dum complerentur dies assumptionis eius? hoc est, instabat tempus quo postquàm sustinuisset salutarem passionem pro nobis, oportebat assumi in cœlũ, & cõsidere deo & patri. Tũc igitur quum appropinquabat tempus passionis eius & assumptionis ex hoc mundo, decreuit nõ ultra hinc & inde obambulare, sed ascēdere in Hierosolyma. Itaq; obfirmauit faciem suã, hoc declarat quod stabilierit & firmarit sententiã, q̃d uelit ascēdere Hierosolyma. Porrò nuncios ante faciem suam emittit, ut parent ipsi diuersoriũ. Sciens q̃d à Samaritanis nõ essent suscipiēdi: nihilominus tamen illos emittit, ut omnem Samaritanorum auferat excusationē, ne dicere possent: Suscepissemus illum, si quosdam præ se misisset. Interim & discipulis eius utile hoc erat, ut uidētes postea in cruce illi opprobrari, minus scandalizarenť: sed ex hoc facto magis discerēt, quod sicut nũc contemptus à Samaritanis patienter tulit, atq; discipulos increpauit exasperãtes eum contra cõtumeliosos: ita & tunc quum crucifigeretur, nõ ut impotēs, sed ut longanimis ferat. Prodest etiã in hoc discipulis, q̃d illos suo exemplo docet patientes esse. Illi quidē ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta uiros cũ quinquagenarijs exussterat, exasperabant dominũ contra eos qui iniuria affecerãt. Erant enim adhuc imperfecti. Cæterũ Christus docens legē suam sublimiorē, quàm uitã Eliæ, increpat eos, atq; tali sentētia abducit, quũ docuisset mansuete ferēdos illos q iniuria afficiebant. Quid autem est quod dicit, nõ susceperunt, quia facies eius erat euntis Hierosolymã? Nunquid

A quid dicit, quod nõ susceperint eum, eo quod definierat abire Hierosolymã? & quum hoc sic intellexerimus, quod eum propterea non susceperint, eo quod definierat abire Hierosolymam, inueniantur illi excusati non suscipientes. Est igitur dicendum, quod euangelista hoc dicit, quod non susceperũt eum, neq; intrauit Samariã. Deinde quasi interrogasset quispiam, nunquid impotens erat? an nõ ualebat etiam illis nolentibus ingredi? dicit, Non. Non ideo impotẽs fuit, sed quia noluit illuc ire, sed Hierosolymã. Quoniam nisi hoc fuisset, etiam inuitis illis in castellum ingressus fuisset.

Factum est autem ambulantibus illis in uia, dixit quidam ad illum: Sequar te quocunq; ieris. Dixit illi Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait autem ad alterũ: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum abire, & sepelire patrem meum. Dixit aũt ei Iesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu uero uade, & annuncia regnũ dei. Et ait alius: Sequar te domine, sed permitte mihi prius ut dicam uale ijs qui sunt domi meæ. Ait ad illum Iesus: Nemo qui manu sua admota aratro, respexerit à tergo, aptus est regno dei.] Hic qui accessit ad Iesum, & petijt ut sequeretur illũ, mala mente accessit. Quia enim uidit magnã turbam sequi dominum, suspicatus est quod pecuniam ab illa colligeret dominus, & sperauit etiam ipse sequẽdo pecunias se congregaturũ, idcirco repellit eum dominus, quasi talia dicens ei: Tu quidem putas, quod pecuniam ab his qui me sequantur corradam, & quod uita mea talis sit quam doceo, sed non est. Enimuero usqueadeo paupertatẽ doceo & induco, ut quum alia quidem animalia foueas habeãt, ego autem ne domum quidem. & sic illum repulit. Alium autem qui non rogauerat, permittit sequi: & quum peteret ut abire ei liceret, & sepelire patrẽ suum, non concedit, dicens: Sine mortuos sepelire mortuos suos: quo insinuat incredulũ fuisse patrem illius, & propterea indignũ cuius curam ageret filius qui crediderat. Sine enim mortuos cognatos, hoc est, incredulos increduli patris curã gerere, & illum pa-

B scere usq; ad sepulturam. Sepelire enim hoc loco significat curam gerere usq; ad sepulturam. Quia & communis sermo ita habet, quum dicimus, ille filius sepelijt patrem suum: nõ intelligimus quod tantũ sepelierit eum, & nihil boni aliud illi fecerit, sed quod diligentem eius curam habuerit usq; ad mortem & sepulturã. Igitur illi quidem mortui, hoc est, increduli sepeliant mortuum suum, dico, patrem tuum. Tu autẽ quia credidisti, annuncia, uelut meus discipulus, euangelium dei. Hoc autem dixit dominus, nõ prohibens nos ab alendis parentibus, sed docens pietatem præferendã incredulis parentibus, eo quod nullum ad uirtutẽ obstaculum esse debeat, & contemnẽdam etiam naturam propriam: ideo petenti sequi illum, prius autẽ renunciare his quæ domi suæ, non concessit, ire scilicet in domum suam, & renunciare domesticis: & ut magis proprie dicam, dicere uale. Insinuabat autem homo ille, quod familiaritatẽ quandam adhuc habeat cum mundo, & non affectus sit ut apostoli, qui mox ut audierunt, Christũ sequuti sunt, nihil aliud curiosius perquirentes, & ne uale quidem necessarijs dicẽtes. Sæpe enim contigit, quod quando quis uale dicit amicis suis, ut inueniãtur aliqui qui illum à uita sancta abducant & prohibeãt: ideo bonum est, ut quum quis rem bonam facere uult, nõ moretur, sed statim perficiat. Nullus enim qui mittit manum suam ad aratrum spirituale, & respicit iterum ad mundum, idoneus est ad regnum cœlorũ. Intellige autẽ per uulpes, etiam malignos dæmones, qui & uolatilia cœli dicuntur, hoc est, aëris. Iuxta principem enim inquit, potestatis aëris. Dicit igitur dominus ad homines: Quia dæmones in te foueas habent, propterea ego filius hominis non habeo in te ubi caput reclinẽ, hoc est, fidem. Non uideo locum in corde tuo, quod impletũ non est dæmonibus. Caput enim Christi, fides in illum. Quando enim quis credit deũ esse Christum, tunc caput Christi tenet. Mortuus autem peccator est, qui & sepelit suos mortuos, hoc est, malas cogitationes, quas nõ confitetur. Proinde dominus prohibet sequuturũ se, ne sepeliat malas cogitationes & occultet: uult enim eas per confessionem manifestari.

Sepelire. *Caput Christi quod* *Mortuus quis*

CAPVT

C

CAPVT X

POst hæc autem designauit dominus & alios septuaginta, misitq́ue illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum, quô erat ipse uēturus: dicebat ergo illis: Messis quidem multa, sed operarij pauci: rogate ergo dominum messis, ut extrudat operarios in messem suā. Ite, ecce ego mitto uos, sicut agnos inter lupos.] Scriptum est in Exodo, quod filij (*Exod. 15.*) Israël uenerint in Elim, & duodecim fontes aquarum fuerint illic, & septuaginta palmæ. (*Elim.*) Quod igitur tunc per historiam & in figura factū, nunc uere euenit. Elim ascensus interpretatur: quod nihil aliud uult, quàm ne sitis cū Iudæis in litera legis permanētes, sed ascendentes in christianismum ad perfectiorem intelligentiam, & incrementum spirituale. Inuenimus duodecim fontes, inuenimus & duodecim præcipuos apostolos, qui omnis doctrinæ dulcissimi fontes sunt. Palmæ uero hi sunt, q ab apostolis educandi, & docendi erant Nā quamuis Christus illos elegerit, fuerunt tamē inferiores illis duodecim, & discipuli illorū postea ac comites. Palmæ igitur illæ à fontibus, apostolos dico, educatæ fuerunt. Nobis autē fructum dulcē, & quodammodo austerum suppeditarunt. Talis enim sanctorū doctrina est, non omnino dulcis & adulās, neq; omnino austera & uerberans, sed utriusq; particeps, & reuera cōdita sale, gratiamq́; habēs. (*Colos. 4.*) Vnde & Paulus dicit: Sermo noster in gratia sale cōditus. Ostendit aūt dominus per septuaginta discipulos, multitudinē discipulorum quibus est opus. Sicut enim agri frugiferi multos quærunt messores, sic quū multi & innumerabiles essent credituri, multis indigebant magistris. Porrò binos mittit, ceu imperfectiores, & ut alius aliū adiuuaret. Ibant & ante faciē eius, eo quod docebant, sicut Ioannes, Parate uiam domini. Cōsidera autē quomodo dixerit, Rogate dominū messis, ut extrudat operarios: deinde ipse propria autoritate illos emittit. Ipse enim est uere dominus messis, hoc est, uerus credētium deus. Prædicit autē eis & persequutiones, quod sicut agni in medio luporum futuri essent: ut ne si repente in aduersa talia inciderent, magis turbarentur. (D)

Nolite portare sacculū, neq; peram, neq; calceamēta: & neminem per uiam salutaueritis. In quancunq; domum intraueritis, primū dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illū pax uestra: sin minus, ad uos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibētes quæ dantur ab illis. Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quancunq; ciuitatē intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponuntur uobis, & sanate infirmos, qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in uos regnū dei.] Quia missurus erat prædicatores euangelij, dicit; Ne portetis sacculū, neq; hoc uel illud: sufficit enim uobis, quod curam habeatis uerbi: nam si sacculum portaueritis, manifestum quod illius uobis cura est, & uerbum contemnetis. Vel aliter: Quoniā alendi estis ab his quos docetis, quid uobis sacculis opus, uel pera, uel calceamentis: Omnem enim illorum usum suppeditabunt hi, qui à uobis docentur. Porrò quod nullum per uiam salutent, hac de causa eis iniungit, ut ne occuparentur in hominū salutationibus & curiositatibus, quibus á prædicatione impedirentur. Verisimile enim est, ut quum quis salutauerit quēpiam, ab eodem resalutetur, & de maiori familiaritate interpelletur, ut fieri solet in his qui simul uadunt. Simul enim ut amici facti, etiam amplius & curiosius quiddam scrutantur: & sic paulatim in humana negocia apostoli inciderēt, uerbumq́; negligerēt. In itinere igitur salutare quēpiam ea de causa prohibet. In domum aūt ingressi, dicit, dicite, pax huic domui: hoc est, salutate eos qui in domo sunt. Et deinde ostendēs, quod hoc nō solum sit salutare, sed & benedicere, dicit: Si quidem dignus fuerit paterfamilias, benedicetur: si autem cōtumeliosus, & nō capax pacis, pugnans & aduersarius sermoni uestro & doctrinæ, benedictio nō ueniet sup illum, sed ad uos reuertetur. Præcipit quoq; non transeundū de domo in domum, ut ne uideantur gulosi, & scandalo sint multis, & contristēt eos à quibus primū suscepti sunt. Insuper dicit, Comedite ea quæ apud illos sunt: hoc est, quæ proponunt uobis, etiā si uilia & parua sint, nihil amplius inquirentes. Pro mercede autē habete cibum. Et ne quæratis & pasci, & mercedē insuper

Quare discipulis à Christo iniunctum, ne quem salutarēt per uiam.

accipere,

A accipere, sed cibū pro mercede habetote. Vide igitur quomodo discipulos ad inopiā instruat, & securos faciat. Sanare aūt & infirmos qui in ciuitatibus, præcipit, ut miraculorum operatione attrahant homines ad uerbū quod prædicant. Et uide quid dicat: Et dicite eis: Appropinquauit in uos regnum dei. Nam si primū sanaueritis, acdeinde docueritis, feliciter curret sermo uester, & credēt homines, quod regnum dei peruenerit in uos. Non enim sanati fuissent, nisi diuina quædam uirtus fuisset hæc operās; sed & quando in anima quis sanatus fuerit, tunc uenit in eum regnū dei. Ab ægrotante enim longe istud est, quandoquidem peccatum in illo regnat ac dominatur.

Quando prædicantium sermo feliciter currat.

In quamcunq; autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint uos, exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate uestra, extergimus in uos: tamen hoc scitote, quod appropinquauit in uos regnū dei. Dico uobis, quod Sodomis in die illo remissius erit, quàm illi ciuitati.] Quādo, inquit, nō susceperint uos, egressi testemini eis, quod nihil commune nobis uobiscum, neq; habemus aliquid de ciuitate uestra: sed etiam puluerem qui adhæsit nobis extergimus, hoc est excutimus, spongia emundamus, abijcimus in uos. Veruntamē scitote, quod appropinquauit in uos regnum dei. Hoc loco quæsiuerit quispiam: Quomodo dicit dominus appropinquasse regnum dei & his qui susceperunt, & qui non susceperunt apostolos? Appropinquare dicit regnum cœlorū his qui apostolos suscepêre, propter beneficia quæ in eos collocantur: his autem, qui non susceperunt, propter condemnationem. Finge in spectaculo quodā multos condemnatos, & alios non cōdemnatos, senatorios inquam milites & optimates, deinde dicere præconem ad omnes tam condemnatos, quàm uenerabiles, Appropinquauit rex uester: nónne his quidem ad supplicium, alijs uero ad gloriam & beneficētiam appropinquare dicit regem? Sic igitur & hoc loco intellige. Tolerabilius erit Sodomis (inquit) quàm ciuitati quæ uos non susceperit. Quare? eo quod in Sodoma apostoli non fuerunt missi. Igitur qui apostolos non susceperūt, de-

Quomodo suscipientibus & non suscipientibus apostolos appropinquet regnū cœlorū.

B teriores sunt Sodomitis. Obserua ciuitatem nō suscipientē apostolos plateas habere. Lata enim uia est quæ ducit ad interitum; quam quisquis ingreditur, ille apostolicum & diuinum uerbum non suscipit.

Matth. 7.

Væ tibi Corozain, uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœnituissent. Veruntamen in Tyro & Sidone remissius erit in iudicio, quàm uobis. Et tu Capernaum, quæ usq; ad cœlum elata es, usq; ad infernū deprimêris. Qui uos audit, me audit: et qui uos spernit, me spernit. Qui autē me spernit, spernit eum qui me misit.] Tyrus & Sidon ciuitates fuerunt Gentiliū, Bethsaida autem & Corozain Iudaicæ. Dicit igitur quod in iudicio tolerabilius erit Gentilibus quàm uobis, qui uidistis miracula, & nō credidistis. Illi enim si uidissent, credidissent utiq;. Sed & tu Capernaum exaltata quidem fuisti usq; ad cœlū, & glorificata multis quæ in te facta sunt miraculis, detraherîs usq; ad infernū condemnanda propter istucipsum, quod & post tanta miracula incredula manes. Deinde ut ne dicant, qui mittuntur ad prædicationem: quò mittis nos, si ciuitates quædam nō sunt te suscepturæ? dicit: Ne sitis animo tristi: qui spernit uos, me spernit, & patrem meum; & ita iniuria non uestra est, sed in deum transit. Consolatio igitur sit nobis, quod hæc dei sit iniuria. Sicut contrà ne gloriemini, uel sapite sublime, quod quidam uos audiant. Non enim uestrum est opus, sed meum, & gratiæ.

Reuersi autem sunt septuaginta cum gaudio, dicentes: Domine etiā dæmonia subijciuntur nobis per nomen tuum. Ait autem illis: Videbam satanā sicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce do uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quod spiritus uobis subijciūtur: sed gaudete, q̄d nomina uestra scripta sunt in cœlis.] Prius dixit quod miserit septuaginta, nunc aūt dicit quod reuersi sint gaudētes, quod non solum alios morbos fugarint, sed quod maius malū erat, effugarint etiam dæmones. Vide autem quomodo non superbiūt. Dicunt enim, quod in nomine tuo subijciuntur nobis dæmonia, tua gratia, nō nostra uirtute. Dicit autem illis dominus: Ne mi-

C remini, ſi dæmones uobis ſubijciant. Princeps enim ipſorum olim de cœlo decidit, & nullam fortitudinẽ habet. Nam licet hoc homines nõ uiderint, ego tamẽ inuiſibilium ſpectator uidi. Decidit autẽ ſicut fulgur, quia lux erat & archangelus, & lucifer, ac in tenebras decidit. Si igitur de cœlo ille decidit, ſerui eius, dæmonia dico, quid nõ patiẽtur? Quidam autem ſic intelligunt, de cœlo, hoc eſt de gloria. Nam quia dixerant ei ſeptuaginta, quod dæmonia ſibi ſubijciant, dicit: hoc & ego ſciebã. Videbam eñ ſatanam de cœlo, id eſt de gloria ſua, & de honore quẽ habebat, cadentem. Ante Chriſtum eñ ut deus colebatur, nunc autẽ de cœlo decidit, hoc eſt de gloria ſua: ne colat ut deus, neq; habeatur perinde ac ſi in cœlo habitet. Ecce igitur do uobis poteſtatem cõculcandi uirtutẽ illorũ. Serpentes & ſcorpij, dæmonũ ſunt cateruæ, quæ deſurſum trahuntur. Et qui manifeſte percutiũt, ſerpẽtes: qui uero occultius, ſcorpij: ut dæmon libidinis & in inuidiæ eſt ſerpens, in manifeſtaria enim mala compellit: at qui propter morbos perſuadet hominẽ lauacris, unguentis & alijs effœminãtibus uti, ſcorpius uocatur, non manifeſtũ habens aculeum, ſed clàm carnem offendit, ut in magnũ caſum inijciat. Gratia aũt domino, qui dedit poteſtatẽ calcandi ſuper illos. Cæterum docens eos ne ſuperbiant, dicit: Veruntamẽ in hoc nõ gaudete, quod dæmonia uobis ſubijciuntur: alij enim ſunt qui ex hoc beneficia capiunt, nempe qui ſanitatẽ cõſequunt: ſed magis quod nomina ueſtra ſcripta ſunt in cœlis: non atramento, ſed memoria dei & gratia. Et diabolus decidit è cœlo: homines aũt qui infra ſunt, ſcribuntur ſupra. Verũ itaq; gaudium, nomina ueſtra in cœlis ſcribi, & eſſe in memoria dei.

" In eadem hora exultauit ſpiritu Ieſus, & dixit: Confitebor tibi pater, domine cœli
" & terræ, quod abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis:
" etiam pater, quoniã ſic cõplacitum eſt coram te.] Sicut pater bonus, quũ uiderit filios recta quædam opera geſſiſſe, ita & ſaluator exultat, quia talia bona aſſequuti erant

D apoſtoli. Itaq; patri gratias agit, quod occultauerit quidẽ talia myſteria à ſapiẽtibus, pharifæis ſcilicet & ſcribis, qui legem interpretantur: & intelligentibus, hoc eſt diſcipulis horum ſcribarum. Sapiens enim eſt qui docet, intelligens aũt qui docetur, & intelligit quæ dicuntur, ut exempli gratia, ſapiens Gamaliel, intelligens Paulus: ille eñ docebat, hic intelligebat quæ ab illo docebantur. Paruulos autẽ nominabat dominus ſuos diſcipulos, utpote eos qui in lege docti nõ erant, ſed pleriq; ex turba & piſcatoribus cõgregati. Veruntamẽ & paruuli dicti ſunt ob puerilem ſimplicitatẽ. Illi autẽ ſapientes dicti: quia uidebãtur ſapientes, quũ ſapientes nõ eſſent. Abſcondit igitur myſteria ab his qui uidebãtur ſapientes & intelligentes, quũ utiq; nõ eſſent. Nam ſi fuiſſent, reuelata fuiſſent eis. Etiam pater gratias ago tibi, quia ſic beneplacitum fuit ante te: hoc eſt, fuit talis approbatio & uolitio ante te, & placuit tibi.

Sapiens quis. Intelligẽs quis. Qui paruuli dicti, et quare.

" Et conuerſus ad diſcipulos, dixit: Omnia mihi tradita ſunt à patre, & nemo ſcit fili
" um, niſi pater: & quis ſit pater, niſi filius, & cui uoluerit filius aperire. Et cõuerſus ad
" diſcipulos ſeorſim, dixit: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis: dico eñ uobis, quod
" multi prophetæ & reges uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & nõ uiderunt: & audire
" quæ auditis, & nõ audierunt.] Omnia traduntur filio à patre, ſicut ſubijciẽda fuerũt filio omnia. Duo eñ modi ſunt, quibus regnauit in omnibus deus: unus, quod regnat in his qui nolũt. ut exempli gratia quid dicã: Deus dominus meus eſt, etiam ſi nolim: quia conditor meus eſt. Eſt autem iterum dominus meus, quando ſeruando mandata eius, uoluntatem eius impleo, gratus ſeruus factus. Primum humana natura ſeruit, & ſubdita eſt deo, etiamſi nolit, etiamſi ſatanæ miniſtret. Poſtquàm aũt Chriſtus pro nobis ſuſcepit bellum, & nos à diaboli tyrannide extractos, miniſtros ſuos, & mandatorum ſuorũ operarios fecit: tunc facti ſumus ſerui grati, & natura, & uoluntate. Prior enim ſeruitus naturæ tantũ erat, ſecunda uero etiam uoluntatis. Hoc igitur eſt, quod nunc dicit dominus, quia omnia mihi tradita ſunt à patre meo: hoc eſt, omnia mihi ſubijcienda ſunt, & ſub poteſtatem meam redigenda. Simile autem ei, quod alicubi dictum: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Qui enim pacificauit omnia tam quæ in cœlo, quàm quæ in terra, talia dicit. Et aliter: Omnia tradunt filio à patre,

Duo modi regnãtis in nobis dei.

Matth. 28.

omnia

A omnia opera quæ incarnatus pro nobis fecit. Quia enim neq; pater, neq; spiritus pro
nobis uel incarnatus est, uel passus, uel resurrexit, sed filius hæc omnia tulit, & dux sa-
lutis nostræ factus est: idcirco dixit, tradita illi esse, ueluti si dixisset: Pater meus mihi
concredidit omnia, incarnari, pati, resurgere, saluare naturā repulsam. Et nullus scit fi
lium, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius. Postquàm aūt dixit, Omnia mihi cōcredita
sunt: quasi dubium quoddā nunc soluit. Ne enim quis dubitet, & cuius gratia tibi tra- *Cur Christo po*
dita sunt omnia, & nō alteri, fortassis angelo uel archangelo? dicit, quod propterea mi *tius quàm an-*
hi tradidit, eo quod eiusdē naturæ & substantiæ sum cum eo. Et sicut illum nullus scit, *gelo seu archan*
ita neq; me, nisi pater solus: & ita meritò mihi tradidit omnia, ut eiusdē naturæ secum, *gelo cuipiā tra*
omnemq; cognitionē transcendēti, sicut etiam ipse supra omnem cognitionis uim est. *dita sint omnia*
Etenim pater dicit, quod à solo filio cognoscatur, & cui filius uoluerit reuelare. Vide
autem, quod filius quidem non per reuelationē cognoscat patrem, creaturæ autē per
reuelationem, gratia enim accipiunt scientiam, nō igitur creatus est filius. Conuersus
uero ad discipulos, beatos illos dicit, & omnes quoq; qui cū fide ipsum in carne ambu
lantem uident, & miracula operantem. Etenim prophetæ prisci & reges desideraue-
runt quidē in carne uidere dominū, & audire eum, sed nō contigit eis. Et aliter: quia
supra dixit, Cui filius reuelauerit, ille scit patrem: beatos nunc dicit discipulos, quod à
reuelatione ista eis contingant. Reuelauit enim eis patrē per se. Ipsum enim uidens, ui
det patrem: quod bonum nullus ex sanctis qui ante incarnationem eius fuerunt, obti-
nuit: quia non uiderunt dominum in carne, per quem pater cognòsceretur: unde neq;
patrem sic uiderunt, ut apostoli.

» Et ecce quidem legisperitus surrexit tentans illum, & dicens: Magister, quid facien-
» do, uitam æternā possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodo
» legis? Ille respondens, dixit: Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota *Deut. 6.*
» anima tua, & ex totis uiribus tuis, & ex tota mēte tua, & proximū tuum sicut teipsum. *Rhom. 13.*
» Dixitq; illi: Recte respondisti, hoc fac & uiues.] Arrogans quidam legisperitus fuit,
B imò superbus, ut ex his quæ sequuntur manifestū est, insuper & dolosus. Accedit itaq;
tentans dominum. Opinabatur enim quod ex responsis supplantare dominum posset.
Sed dominus illum ad legem ducit, in qua mire gloriabatur. Vide autem quanto stu- *Homo omnis*
dio iubeat lex deū amare. Homo animalium omnium perfectissimū est, & particeps *omniū naturæ*
naturæ omnium, & præterea quiddā sublimius habens, ut exempli gratia quid dicam: *particeps.*
Particeps est naturæ lapidis, habet enim capillos et ungues, quæ insensata sunt, quem-
admodum lapis. Particeps est & naturæ plantarum, secūdum quod crescit & nutritur
& simile generat, sicut & plantæ. Particeps est & naturæ brutorum, secundum quod
habet sensus, & irascitur, & concupiscit. Particeps est autem & dei, iuxta rationalē ani
mam, supra omnia alia animantia. Itaq; lex ostendere uolēs quod homo debeat sese to
tum tradere deo, & omnes animales uirtutes insumere in dilectionem dei, eo quod di
cit, ex toto corde, crassiorem & plantis propriam declarauit uirtutem. Dicēdo autem,
ex tota anima, mediam ostendit, & sensatis congruentē. Per hoc autem quod dicit, ex
tota mēte, homini maxime propriam uim significauit, animam rationalē. Porrò quod
dicit, ex tota fortitudine, ad omnia hæc trahendum. Oportet enim nos & naturalē, ac
uegetatiuam uirtutē subijcere dilectioni Christi. Sed quomodo? fortiter & non disso-
lute. Et sensitiuam, atq; illam fortiter. Deniq; & rationalem, atq; illam ex tota uirtute.
Atq; ita debemus nos totos dare deo, subijcereq; & nutritiuam, & sensitiuā, & rationa
lem nostram uirtutem dilectioni dei. Et proximum tuum sicut teipsum. Lex nondum
ualens perfecta docere, ob auditorum puerilitatē, proximum diligere hortatur, ut se-
ipsum. Christus autē & plus quàm seipsum diligere proximū docuit: Maiorem enim
hac dilectionem (inquit) nemo exhibere potest, quàm ut animam suam ponat pro ami *Ioan. 15.*
co suo. Dicit igitur ad legisperitū: Recte respondisti. Quia enim (dicere uult) legi ad-
huc subiectus es, recte respondisti: iuxta legem enim sapis.

» Ille autē uolens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Re-
» spondens autē Iesus, dixit: Homo quidam descēdebat ab Hierosolymis in Hiericho,

C & incidit in latrones, qui etiã despoliauerũt eum uestibus, ac uulneribus inflictis abie
runt semimortuo relicto. Accidit autẽ, ut sacerdos quidam descẽderet eadem uia, ui-
soq; illo præterijt. Similiter & leuita, quum iret iuxta locũ, quum accessisset, ac uidisset
eum, præterijt. Samaritanus autem quidam iter faciens, uenit ad eum: & uiso eo, mise
ricordia motus est, & accedẽs obligauit uulnera eius, infundens oleũ ac uinum, & im-
ponens illum in suum iumentum, duxit in diuersorium, & curam eius egit. Et postero
die egrediẽs, depromptos duos denarios dedit hospiti, & ait ei: Curam illius habe, &
quodcunq; præterea insumpseris, ego quũ rediero reddã tibi. Quis ergo horũ trium
uidetur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui exercuit mise
ricordiam in illum. Ait igitur illi Iesus: Vade, & tu fac similiter.] Laudatus à saluato
re legisperitus, prodidit insolentiã animi: dixit enim, Et quis est meus proximus? Exi-
stimabat enim se iustum esse, nullumq; habere sibi similem & proximũ uirtute: putãs
solum iustum iusto proximũ esse. Proinde uolens iustificare seipsum, & extolli super
omnes homines, insolescẽs, inquit: Et quis ex proximus meus? Saluator autem, quo-
niam conditor ipse erat, sciens nos omnes unam creaturam, non operibus neq; digni-
tatibus, sed natura definit proximum: Ne igitur putes (inquit) quia iustus es, quod nul
lus tibi similis sit. Omnes enim qui eiusdem naturæ sunt, proximi tui sunt. Sis igitur ui
Cur Christus Samaritanum in exemplum proximi intro duxerit. cissim & tu illis proximus: non loco, sed affectione & studio erga illos. Idcirco & Sa-
maritanũ introducit in exemplũ, ut tibi monstret quod licet hic uita excelluerat, pro-
ximus tamẽ ei erat qui miseratione dignus. Sic & tu compassione proximũ te illi ex-
hibe, & sponte ac non uocatus in illius subsidium curre. Docemur igitur & hoc loco
per parabolam, ut parati simus ad misericordiã, & conemur esse proximi his qui indi-
gent nostro subsidio. Docet autem & quanta dei bonitas erga homines. Descẽdebat
Hierusalem. enim humana natura à Hierusalẽ, hoc est, à tranquilla & pacifica uita. Hierusalẽ enim
interpretatur uisio pacis. Quò autem descendit? in Hiericho humilẽ & æstu suffocan
D tem, hoc est, uitam affectionibus plenam. Vide aũt quod non dixit, descendit: sed, de-
scendebat. Semper enim humana natura ad inferiora procliuis est: nõ semel, sed sem-
per uitæ affectionibus deditæ uacans. Incidit autẽ in latrones, hoc est dæmones. Nisi
quis à cogitationibus sublimibus deciderit, nõ incidit in dæmones, qui exuto homini,
& spoliato uestibus uirtutũ, plagas inferunt peccati. Primum enim denudãt nos omni
bona cogitatione, & uisitatione dei: deinde plagas peccati inferunt. Porrò naturã hu-
manam semimortuam reliquerunt: uel quod anima immortalis, corpus autẽ mortale,
& ita dimidium hominis morti subditum est: uel quod nõ omnino desperata est huma
na natura. In Christo enim salutem se habere sperauit. Et ita neq; moriatur omnino,
sed propter ruinam Adæ mors in mũdum intrauit: propter Christi autem iustificatio-
nem mors abolenda est. Per sacerdotem uero & leuitam, legẽ intellige & prophetas.
Illi enim uolebant iustificare humanã naturam, sed non potuerunt. Impossibile enim
Heb. 10. (inquit Plautus) sanguinem taurorum, & hircorum tollere peccatũ. Miseriti itaq; sunt
hominis, & de eius sanitate cogitarunt. Deinde plagarũ magnitudine uicti, ad poste
ἀντιπαρῆλθεν riora iterum regressi sunt, hoc enim significat ἀντιπαρῆλθεν. Venit enim (inquit) lex, &
adstitit iacenti, deinde non ualens sanare, reuersa est. Attende item quod uerbum, acci
dit, sensum quendã habet. Nam reuera legem nõ data opera inuenerunt, sed propter
humanam infirmitatẽ, quæ non potuit ab initio sacramentũ Christi suscipere, data est.
Propterea dicit, accidit, quod sacerdos, hoc est lex (ita enim dicere solemus de his quæ
fortuitò obueniũt, & citra operam nostram) uenit, ut sanaret hominem: sed dominus
& deus noster, qui propter nos factus est maledictum, & uocatus samaritanus, iter fa-
ciens: hoc est, hanc potissimum sui itineris causam esse uoluit, & hunc scopum obser-
uauit, ut nos sanaret: neq; præteriens, & obiter nos uisitans uenit ad nos: sed conuersa
tus nobiscum, & loquutus, non apparenter, sed uere. Proinde statim obligat uulnera,
neq; permittit malitiã amplius laxari, sed obligat eam. Infundit oleũ ac uinum: oleum,
hoc est, sermonem doctrinæ, qui per suauia nos adhortatur: uinum uero, sermonẽ qui
per austeriora inducit ad uirtutem. Exempli gratia: Quando audis dominũ dicentem:
Venite

A Venite ad me, & ego refocillabo uos: hoc oleum hilaritatem & quietem ostendit. Et iterum: Venite, hæreditate præparatum uobis regnum. Quando autem dicit, Ite in tenebras: uinum est, hoc est, austerior doctrina. Intelligere potes & aliter. Oleum humanam significat conuersationem, uinum diuinam, ut tale quid dicam: Dominus alia humano more operabatur, alia autem diuino. Humanũ erat comedere & bibere, & uitam laxiorem sectari, & non austeritatẽ præ se ferre, ut Ioannes: atq; hoc fuerit oleum. Ieiunium uero mirabile, & ambulatio in mari, & aliæ diuinæ uirtutes, uinum sunt. Vino enim assimilata est deitas, quam meracã sustinere ac ferre nullus posset, nisi & oleũ adesset, hoc est, humanior conuersatio. Et proinde quia per utraq; nos seruauit, diuinitatem inquam & humanitatẽ: propterea dicit uinum & oleum infudisse. Et quotidie qui baptizantur, liberãtur à uulneribus animæ, oleo quidem unguẽti uncti: statim autem cõmunicantes, & diuini sanguinis participes fiunt. Porrò dominus imposuit sauciam nostram naturã super propriũ iumentum, hoc est super corpus suum. Membra enim sua nos fecit, & participes sui corporis: nosq; infimo loco sitos posuit in dignitatem illam, ut & eiusdẽ corporis uideamur esse. Diuersoriũ aũt, ecclesia quæ omnes suscipit: lex enim non omnes suscipiebat. Moabita, enim dicit, & Ammonita non intra bunt in ecclesiã dei. Nunc aũt in omni gente qui timet deũ, acceptus est ei, modo uelit credere, & pars fieri ecclesiæ, quæ omnes peccatores & publicanos suscipit. Vide itẽ & diligentiam, quomodo ducens (inquit) in diuersoriũ curam eius egerit. Nam prius quàm in hoc duceret, solum obligauit uulnera. Quid igitur est quod dico? quia quum constituta est ecclesia, & factũ est diuersoriũ, hoc est, ex omnibus fermè gentibus aucta, tunc fuerũt & spiritussancti dona, et dilatata est gratia dei. Id quod ex actis apostolorum disces. Tenet aũt figurã hospitis, omnis apostolus, & doctor, & pastor: quibus dedit dominus duos denarios, duo testamenta, uetus & nouũ. Vnius enim regis imaginem utraq; tenent, nempe quod eloquia dei sint. Itaq; denarios illos dominus in cœlum ascendens reliquit apostolis, & episcopis alijs, atq; doctoribus. Dixit autẽ: Quicquid ex tuo insumpseris, ego dabo tibi. Reuera enim de suo apostoli multa insumpserunt, multũ laborantes, & omnem doctrinã seminantes. Sed & doctores qui explanãt ueterem & nouam, multa è suo insumunt, pro quibus mercedẽ accipiẽt, domino redituro in secundo aduentu. Tunc enim singuli dicent ei: Domine, duos denarios dedisti mihi, ecce alios duos præterea impendi. Cui dicet & ipse: Euge serue bone, &c. Deut. 23.

B

" Factum est autem dum irent, ut ipse intraret in quoddam oppidulũ, ac mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domũ suam: & huic erat soror nomine Maria, quæ etiam assidẽs ad pedes Iesu, audiebat sermonem illius. Martha autem distrahebatur circa frequens ministeriũ, quæ assistens ait: Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me ut sola ministrẽ: dic ergo illi, ut me adiuuet. Et respondẽs dixit illi Iesus: Martha Martha solicita es, & tumultuaris circa multa: atqui unum est necessariũ, Maria bonam partem delegit, quæ non auferetur ab ea.] Magna quidem hospitalitatis uirtus est, id quod Martha ostendit, & non reijcienda: maior autẽ attendere uerbis magis spiritualibus: per illã enim corpus pascitur, per hoc anima uiuificatur. Nõ enim propter hoc assumus (inquit) ut mentẽ impleamus uarijs cibis, sed ut animabus utiles simus. Vide item & domini sententiã. Nihil prius dixit Marthæ, quàm ab illa perstringendi sumeret occasionẽ. Postquàm enim illa auellere tentauit sororẽ ab auditu, tum deniq; dominus arrepta occasione, illam uerberat. Eatenus enim hospitalitas ueneratione digna est, quatenus non abstrahit & abducit nos à magis necessarijs. Et quoniã cœpit prohibere nos à curiosis, tunc illi præferẽdus diuinorum auditus: imò si accuratius dicendum, nõ hospitalitatẽ prohibet dominus, sed uarietatem ac turbam, hoc est, distractionẽ & turbationẽ. Laudat enim frugale hospitiũ: Quare ẽm, inquit, Martha solicita es, & turbaris circa multa, hoc est, distraheris, turbaris. Vno nobis opus est, nempe ut comedamus qualitercunq;, non uarijs. Quidam aũt exponũt, uno est opus, nõ de esu, sed attentione doctrinæ. Porrò dictis illis docet dominus apostolos, ut quũ uenerint in domũ cuiusdam, non uaria inquirant, sed contenti sint frugali hospitalita- *Hospitalitas quatenus ueneranda.*

C te,nihil plus quærentes quàm ut attendāt doctrinæ. Intellige quoq; per Martham uirtutem practicam,per Mariam contemplationē. Practice enim distractiones & turbationes fert:contemplatio uero domina fit affectionū. Maria enim domina interpretatur,ac in sola diuinorum eloquiorum & iudiciorū contemplatione occupata est. Animaduerte autem & hoc,quod assidet iuxta pedes Iesu,& audit sermones eius. Etenim per pedes intelligunt uirtutem practicam,motum enim & incessum ostendūt. Porrò sessio firmitatis symbolum est. Quisquis igitur sederit iuxta pedes Iesu,& cōfirmatus fuerit in practica,ac imitatur uitam et conuersationē Iesu,ille postea uenit ad auditum diuinorum sermonum, uidelicet contemplationē: quia & Maria primum sedet,deinde audit sermones. Tu igitur siquidem potes,in ordinem Mariæ ascende, & fias domina affectionum,& ad contemplationē uenies. At si hoc tibi non fuerit possibile, Martha esto,practicæ parti addictus,& per hoc Christum suscipiēs. Vide autē hoc, Quæ non auferetur ab ea. Practicus enim habet quod à se auferatur,hoc est,distractionē & occupationem:proficiēdo enim uenit ad contemplationem, liberaturq; à turbatione & distractione,& ita aufertur aliquid ab eo. Contemplator uero non priuatur hac bona parte,contemplatione scilicet. In quod enim maius aliud proficeret, ubi in hoc uenerit fastigium, diuinam dico uisionem,id quod est deificari? Qui enim dei uisionē assequitur,deus fit. Simile enim simili comprehenditur.

Mariæ.

CAPVT XI.

Matth. 6.

" ET factum est quum oraret quodam in loco, ut cessauit, dixit quidam ex
" discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit
" discipulos suos. Et ait illis: Quum oratis, dicite: Pater noster, qui es in
" cœlis, sanctificetur nomen tuum, ueniat regnum tuum: fiat uoluntas tua
" quemadmodū in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum
" da nobis hodie, & remitte nobis peccata nostra, siquidē & nos remittimus omni de-
" benti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.] Imitatur disci-
D pulus Christi discipulos Ioannis: idcirco & quærit, ut doceatur, modum orationis. Saluator autē non repulsa discipuli prece, docet: Pater noster (inquit) qui es in cœlis. Vide orationis uim, statim sursum te ducit: tibiq; persuadet, quoniā nominas deū patrem, ne omnino similitudine eius careas, sed enitaris fieri similis patri. Non dixit aūt, pater meus: sed, pater noster: ad fraternitatis amorem nos cohortans, & compellens omnes diligere tanquàm communes fratres. Porrò quum dixisset, in cœlis, non deum illic circumscribit, sed auditorē in cœlos subuehit, & à terrenis abducit. Sanctificetur uero nomen tuum, pro eo quod est, glorificetur: hoc est, fac uitam nostrā in tuam esse gloriā. Nam sicut nomen dei propter malos blasphematur, ita propter eos qui bonam agunt uitam glorificatur. Veniat regnum tuum. Malus deprecatur regnum dei, nolēs illud uenire propter iudicia quæ tūc erunt: iustus uero orat ut citò ueniat, quo à tentationibus quæ hic sunt, liberetur & quiescat. Fiat autem uoluntas tua, quemadmodum in cœlo ab angelis, ita & à nobis hominibus super terram. Angeli enim omnino iuxta uoluntatem dei operantur. Docet quoq; quotidianum panem solum quærēdum, hoc est, eum qui substantiæ nostræ, & uitæ conseruandæ conducit: nō superfluum, sed necessarium. Porrò non intrare in tentationes, significat nō temere prosiliendum in tentationes. Neq; enim orare debemus deum, ut immittat in tentationē, sed deprecandæ sunt: & si nobis acciderint, ferendæ fortiter. Dicere autē possumus, quod duo sint genera tentationū. Aliæ enim sunt uoluntariæ, ut ebrietas, homicidiū, adulterium, aliæq; affectiones. Hisce eīn tentationibus sponte nos submittimus. Inuolūtariæ uero sunt, quibus tyranni & ualidiores nos subijciūt. Igitur à uoluntarijs tentationibus, hoc est affectionibus, fugere nos oportet, & eas deprecari, & dicere, ne inducas nos, hoc est, ne permittas nos incidere in tentationem, hoc est uoluntariā tentationem. Sed libera nos à malo. Hic enim est, qui & uoluntarias & inuoluntarias infert tentationes. Ideo qui tentaris ab homine & uim pateris, ne putes hominem esse tibi autorē tentationis.

Duo genera tentationum.

sed

A sed malignum. Ille enim est, qui fratri persuadet, ut in te sæuiat & insaniat.

Et ait ad illos: Quis uestrum habebit amicũ, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, da mihi mutuo tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, & non habeo quod apponam illi: & ille intus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecũ sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi? Dico uobis, etiam si non daturus sit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, ac dabit illi quotquot habet opus.] Paraholam hanc & exemplũ dicit dominus, erudiens nos ne segniter oremus. Quid igitur uult parabola? Mediam noctem quidem inquit esse extremũ uitæ, ad quod quum homines peruenerint, sensum boni accipiunt, & ad deum festinant: qui amicus est, omnes diligẽs, & omnes uolens saluos fieri. *1. Tim. 2.* Igitur multi accedunt in media nocte, hoc est in extrema uita ad deum, ut ad amicum. Et dicunt ei: Da tres panes, hoc est, fidem in trinitatẽ. Amicus enim meus aduenit, hoc est, angelus qui animã assumit. Amicus aũt & omnis angelus, sicut & dominus dixit, quod gaudiũ factum est in cœlo de salute hominis. Pueri autẽ qui in lecto quiescunt, sunt hi qui conuersi sunt, & facti sunt pueri, & digni habiti sunt qui quiescerent cum domino. *Pueri in lecto quiescentes, qui nam sint.* Impudentiã autem & improbitatem, dicit orationem attentam cum sustinentia. Intellige & aliter, per mediũ noctem, ingentẽ tentationem. Nox enim omnis tentatio: media autem nox, omnis tentationis feruor. Igitur quum quis in medias tentationes peruenerit, accedit ad deum nos diligẽtem, & dicit: Cõmoda mihi tres panes, salutẽ corporis scilicet, & animæ, & spiritus. Timetur enim ne tria hæc periclitentur. Quis autem amicus est, qui uenit de uia? uel omnino dominus, qui probat nos, & auidus est edendi de salute nostra: *Amicus de uia ueniens, quis.* non habet autem, quod apponat amico, qui in tentationes inciderat, & infirmus per se ut obsistat illis, et curet ea quæ sunt dei. Claudi aũt ianuam, signat quod oporteat ante tentationes nos esse præparatos. Quum autem inciderimus, clausa est præparationis ianua. Et qui inueniũtur impræparati, nisi deus adiuuerit, periclitabuntur. Pueri autem (sicut prius dictum) hi
B sunt, qui per uirtutem facti sunt filij dei, & recumbunt ac quiescunt cum deo.

Et ego dico uobis: Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex uobis pater, à quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, num porriget illi scorpium? Si ergo uos quũ sitis mali, nostis bona dona dare filijs uestris: quanto magis pater uester qui in cœlis est, dabit spiritumsanctum poscentibus se.] Videte uerborum diligentiam. Nõ dixit, petetis, & dabitur: sed, petite, hoc est, continuò quærite. Omnis enim qui petit, accipit. Nunquid ergo & qui petit quæ non expediunt, accipit? Non. Primo igitur rerum noxiarum petitio, nõ uocatur petitio apud deum: nam qui deum orat, debet petere quæ ille dat. Quando autem quis noxia petit, non ad deum petitionem facit: ipse enim noxia non dat. Insuper audi etiam ipsum dominum, quomodo doceat nos petere quæ oportet, Panem (inquit) & piscem, & ouum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibus, ita & petitiones nostræ utiles nobis esse debent. Intellige hic, quod panem petat omnis qui fidem in trinitatem & rectitudinem dogmatum reuelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis confirmant. At piscem petit, qui in mari uitæ huius est, *Psal. 103.* & quærit à deo adiutorium, ut in medijs tentationibus nõ submergatur, sed uiuat, & sicut piscis custodiatur. Ouum autẽ petit, qui sibi uirtuosarum animarum fructus dari petit. Quæ sanè animæ auibus iure conferuntur, quia alas sumpserunt, & spiritu alleuiatæ super terrena sese extulerunt.

Et erat eijciens dæmonium, & illud erat mutum: quum q; eiecisset dæmoniũ, loquutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt: Per Beelzebul principem dæmoniorum eijcit dæmonia. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebãt ab eo. Ipse autẽ quum sciret cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnũ aduersus seipsum diuisum desolatur, & domus super domum cadit. Quod si satanas quoq; aduersus seipsum diuisus est, quomodo stabit regnũ eius? quia dicitis, per Beelzebul eijce-

C re dæmonia. Quod si ego Beelzebul præsidio dæmonia eijcio, filij uestri cuius præsidio eijciũt? Ideo ipsi iudices uestri erunt. Porrò si digito dei eijcio dæmonia, profecto peruenit ad uos regnum dei.] κωφὸς, mutus frequenter dicitur, qui non loquitur: dicitur autem & qui non audit: proprie uero, qui neq; audit, neq; loquitur. Et sanè qui à natiuitate non audiũt, ijdem etiam necessariò non loquũtur. Illa enim loquimur, quæ per auditũ loqui didicimus. Quando autẽ quis nõ audit, non mirum si neq; loquatur. Verũ secus est, si casu cuiuspiã auditus offendatur. Nã eũ qui talis est, loqui nihil prohibet. Vnde qui ad dominũ adductus, & lingua, & auribus impeditus erat. Figura autẽ hic est humanæ naturæ, quæ à dæmonibus detenta, nõ audire potest sermonẽ dei, multoq; minus eloqui ualet. At dominus postq; uenerit, dæmonesq; effugarit, dæmoniacas affectiones & opera inquã, fecit nos audire & eloqui ueritatẽ. Non solũ eñ sermones dei audire oportet, sed etiã alijs loqui. Audiamus igitur qui habemus in nobis diabolica opera, & putamus nos docere alios, & cupimus ab hominibus salutari rabbi. Egresso enim dæmonio, uerus sermo & doctrina fit. Quandiu aũt intra nos fuerit dæmonis operatio, etiamsi uideamus loqui, non loquimur. Pharisæi sanè miraculũ arguunt, & dominum ut magum contumelia afficiunt. Dicunt enim eum habere amicum principem dæmoniorũ, atq; illius cooperatione eijcere dæmonia. Ad quos dominus: Quomodo (inquit) potest dæmon eijcere alium dæmonẽ? hoc enim esset destructio regni eius. Siquidem regnũ illi putãt & quietem, habitare in hominibus. Et si eijcit eos princeps ipsorum, manifestum quod seipsum destruit. Etenim omne regnũ diuisum & seditiosum destruitur, & domus diuisa cadit. Domum aũt siue ædificium intellexeris, bene: nam ædificiũ quandiu cohibet se, & seruat continuitatẽ, consistit: postquàm aũt etiã muri dispescunt, cadit: Siue eos qui domũ inhabitant intellexeris: nã hi quandiu pacifici sunt, conseruantur; quum aũt inter se dissidẽt, cadunt. Esto aũt, quod ego eijciã dæmonia in Beelzebul: filij uestri, hoc est, apostoli, in quo eijciẽt? nõnne manifestum qd in meo nomine? Quomodo igitur dicitis, quod ego eijciã in Beelzebul, quasi
D opus habeam illorũ uirtute: quũ filij uestri, sancti scilicet apostoli, in meo nomine dæmonia eijciant? Igitur ipsi condemnabunt uos. Manifestũ enim, quod si illi in meo nomine eijciunt dæmonia, mihi nõ opus sit uirtute alterius. In digito ergo dei, hoc est, in spiritusancto eijcio, & non in malo spiritu. Digitũ autem spiritum dicit, ut scias quod sicut digitus eiusdem substantiæ est cum alio corpore, ita & spiritus eiusdẽ substantiæ est cum patre & filio. Fortassis autẽ & ideo, quia filius dicitur manus dei: & requieuerunt super eum septem efficaciæ spiritus: nõ quod per spiritũ agatur, sed quia consubstantialis est spiritui. Vnum autẽ ex donis & efficacijs spiritusancti est sanare: propterea dicitur, In spiritu dei, hoc est, in spirituali dono eijcere dæmonia. Nã sicut digitus pars est manus, ita & spiritus don[illegible] ũ pars fuit spirituũ quos habuit Christus, hoc est operationũ spiritus. Propterea i[illegible] eijcio (inquit) dæmonia efficacia diuinæ uirtutis, peruenit utiq; in uõs regnũ dei: quod talem habet sensum, destructũ nunc est regnum diaboli, regnat q; deus qui dæmones effugat. Audi enim quid deinceps dicat.

» Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Vbi uero
» fortior eo superueniẽs uicerit eum, uniuersa arma eius aufert, in quibus cõfidebat, &
» spolia eius distribuit. Qui non est mecum, contra me est: & qui nõ colligit mecum, dis-
» pergit. Quũ immũdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arẽtia, quærẽs re-
» quiem, & nõ inueniens, dicit: Reuertar in domũ meam, unde exiui. Et quum uenerit,
» inuenit eam scopis mundatã atq; ornatam: tunc uadit, & assumit septem alios spiritus
» nequiores ipso, & ingressi habitant ibi, & fiunt extrema hominis illius peiora primis.]

Fuit quidẽ (inquit) ante aduentũ meum fortis satanas, & custodiebat atriũ suum, hoc est præualebat & imperabat humanæ naturæ fortiter & secure. Postq; autẽ ego ueni illo fortior, & uici mundũ, omniaq; arma eius in quibus fidebat, omnia scilicet peccatorũ genera. Illa eñ arma sunt diaboli, in quibus fidebat & præualebat. Arma igitur inquam illa eius diripui ego, qui sine peccato inuentus. Vnde infirmata sunt & spolia eius, hoc est, homines quos habebat, quasi spolia ab eo rapui, & trado ea, aliud alij angelo fido

Κωφὸς quis dicitur.

Digitus dei quis, & per quem modum.

Arma diaboli quænam.

A gelo fido custodi, ut pro dæmone, cuius tyrãnidem tulerat, habeat angelũ. Vel aliter:
Egóne communionẽ cum Beelzebul habeo? Meum opus est cõgregare filios dei di-
spersos, illius uero congregatos dispergere. Quomodo igitur de me cogitatis, quod
communionẽ habeam cũ satana? Et profecto hæc cogitatio hinc oritur, quod dæmo-
nes magis nunc uos quàm olim premant. Etenim habuistis etiam olim immundũ spi-
ritum, qui habitabat in uobis, quando idola colebatis & prophetas occidebatis, & ui-
sus est postea exire à uobis: at nunc rediјt in domũ suam, hoc est, animas uestras, cũ se-
ptem spiritibus, hoc est multis: scriptura enim septẽ pro multis usurpat: fecitq́ uobis *Septẽ pro mul-*
extrema peiora primis. Quũ enim idola coleretis, prophetasq́ occideretis, nondũ in- *tis sacræ literæ*
iuria afficiebatis filiũ dei, qui nunc propter uos in carne apparuit. Nunc autẽ quæ spes *usurpant.*
salutis, quando & incarnato filio dei, qui & propter uos miracula operatus est, in tan-
tam ingratitudinẽ & contumeliã proripuistis? Porrò loca inaquosa, animæ sunt eorũ
qui nihil aquosum & dissolutum habent, sed aridæ & solicitæ sunt, in quibus nullam
quietem inuenit spiritus immunditiæ. Et quoniam in talibus animabus malignus nul
lum domiciliј locum inuenit, ad Iudæos reuertitur, & fiunt ipsis posteriora deteriora
primis: neq; adhuc habent prophetas, occiderunt enim uerbum: neq; unctionẽ, Chri-
stum enim crucifixerunt. Hæc enim in illis olim apparebant, quamuis idola colerent:
nunc autem quia in filium dei peccarunt, omnibus illis priuati sunt.

» Factum est autem, quum hæc diceret; extollens uocem quædam mulier de turba, di
» xit illi: Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimò, bea-
» ti qui audiunt sermonẽ dei, & custodiunt illum. Turbis autem condensantibus se, cœ-
» pit dicere: Natio hæc mala est, signum quærit, & signũ non dabitur ei, nisi signũ Ionæ
» prophetæ. Nam sicut Ionas signum fuit Niniuitis, ita etiam filius hominis erit nationi *Ione 2.*
» isti. Regina austri surget in iudicio cum uiris nationis huius, & condẽnabit illos: quia *1. Reg. 10.*
» uenit à finibus terræ, ut audiret sapiẽtiã Solomonis: & ecce plus quàm Solomon hoc *2. Paral. 9.*
B in loco. Viri Niniuitæ surgẽt in iudicio cum natione hac, & condemnabũt illam: quia
» ad pœnitẽtiam adducti sunt prædicatione Ionæ: & ecce plus quàm Iona hoc in loco.]

Pharisæis & scribis miracula taxãtibus, mulier simplex, doloq́ carẽs illa celebrat. Vbi
autem sunt qui dicunt dominum apparenter tantum apparuisse? Hæc igitur testis sit,
quod & ubera lactent. Ipse uero beatos dicit illos, qui custodiunt sermonem dei: non
destituens beatitudine matrem suam, absit: sed ostendit quod etiam illi nulla utilitas
futura ex eo quod pepererit & lactauerit ipsum, nisi uirtutes alias omnes habeat. Insu
per & hæc tempestiue dicit. Quia enim inuidi & inobediẽtes arguebant alios qui ser-
mones eius audiebãnt, Christus uere contrà beatos dicit. Fortassis aũt & propter sana
tum surdum hæc dicit, ut & ipse quum audierit, faciat sermonem, & non fiat ei in con
demnationem recepta audiendi uirtus. Congregantibus autem se turbis, cœpit Iesus
reprehendere ingratos. Nam quoniam erant quidam apud eos, qui quærebãt signum
de cœlo fieri à Iesu. Dicebãt enim: Signa quæ fecit, de terra sunt: & facit ea in Beelze
bul mundi principe, qui potestatem habet terræ. De cœlo autem nõ poterit, eo quod
non sit filius patris cœlestis. Quia autem fuerunt quidã hæc dicẽtes, eius gratia arguit
eos dominus, & dicit: Dabitur uobis signum, id quod ostẽdet uobis me uerum filium
cœlestis patris. Quale hoc? Ionæ signum, hoc est resurrectionis. Sicut enim ille tribus *Signum Ionæ*
diebus fuit in uentre ceti, ita & ego tres dies faciã in uentre magni ceti, hoc est inferni; *quodnam.*
& resurgã. At Ionæ quidẽ postquàm reuixit ex uentre ceti, crediderunt Niniuitæ: mi
hi autẽ etiam quum resurrexero, nõ credet generatio ista: unde condemnabitur, quod
neq; Niniuitas sint imitati, quamuis maior nũc hic assit quàm Ionas. Nam & ob meã
dignitatem & prædicationis genus, maior monstratur excellentia. Ego dominus, ille
seruus: ego regnum cœlorũ prædico, ille salutem ne perirent: ego cum miraculis, ille
absq; miraculis. Similiter & regina austri iudicabit nationem hanc, quia ex finibus ter
ræ uenit ut audiret sapientiam Solomonis. Intelligas quoq; obsecro per reginã austri, *Quid per regi-*
omnem animam quæ in bono ualida est & perseuerat. Et ut tale quid dicam, aquilo *nam austri in-*
in scriptura infamatur tanquam aduersariј regio. Gelida enim est & rigida, ac mortua *telligendum.*

C facit. Auster uero laudatur, ut uentus calidus, & uiuificans, & stupida membra confo-
Cant. 4. uens. Ideo & in Canticis sponsus aquilonem fugans, dicit: Surge aquilo, & ueni auster.
Ioëlis 2. Et iterum propheta dicit: Et eum qui ab aquilone est, exterminabit dominus, satanā scilicet. Igitur anima quæ regnat in austro, in bona parte spiritualis uitæ, & imperiū
Sapientia Solomonis cuius nā habet in operibus, uenit ut audiat sapientiā, hoc est; ad contemplationē ascendit. Sapientia enim Solomonis, pacifici regis domini & dei nostri sapientia est. Ad quam non ueniet quis aliter, nisi regnauerit in bona uita, & per actiuam imperauerit.

" Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neq; subter modiū, sed super candelabrum: ut qui ingrediuntur, lumen uideant. Lucerna corporis est oculus. Quū igitur oculus tuus fuerit simplex, totum quoq; corpus tuum lucidum erit: quod si malus fuerit, etiam corpus tuū tenebrosum erit. Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebræ sint Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrosam: sic erit lucidum totum, ut quum lucerna fulgore illuminat te.] Quoniam inuidi Iudæi miracula uidentes, ea calumniabantur ob mentis malitiam: eius gratia dominus hæc dicit. Quasi lucernam, hoc est, noscendi deum beneficiū, quo uidemus ueluti si nobis datum esset lumen, homines abscondunt mentis iudiciū, & præ inuidia obtenebrati, miracula & beneficia non uident: quamuis in hoc acceperimus mentē, ut super candelabrum ponamus, ut etiam alij lumen uideāt. Videtur aūt mihi hoc dicere: O pharisæe habes scientiā, hoc est lucernā, oportet te scientia illa uti, ut per eam agnoscas miracula, & alijs quoq; ostendere & monstrare possis, quod sint opera filij dei, & nō Beelzebul: ut hi qui ingrediuntur, hoc est nouitij, & qui instruūtur, lumen uideant. Nam qui sapiens est, iam ingressus est: qui aūt discit, adhuc ingreditur. At pharisæi uos hoc facere nō uultis, sed oculum mentis uestræ, qui simplex erat, fecistis obliquum & obscurum. Etenim sicut oculus corporis si quid habet, hoc et corpus habere facit: si quidem lumen habet, ac lucidus fuerit, erit & corpus in luce: sin tenebrosus fuerit, erit &
D illud in tenebris. Simili modo eundem affectum habet anima, quam habet mens. Et si inuenerit oculum quem accepit à deo, & lucem obtenebrari uel ab inuidia, uel ab auaritia, uel, ut in summa dicam, carnalitate obtenebratur & ipsa.

" Et quum loqueretur, rogauit illum quidā pharisæus, ut pranderet apud se. Iesus autem ingressus accubuit. Pharisæus autē quum uidisset, admiratus est, quod non prius lauasset ante prandium. Et ait dominus ad illum: Nunc uos pharisæi exteriora poculi, catiniq; mūdatis: & quod intus est uestri, plenū est rapina & malitia: stulti: nónne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Veruntamē quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis.] Sciebat quidem pharisæorum liuorem dominus, & nihilominus comedit cū eis, propter istuc ipsum quod mali erant, & correctione opus habebant. Nam propter hoc comedit cum eis, ut occasionē apprehendat, & eorum mores emendet. Proinde & nunc stultam eorum consuetudinem taxat, nempe lotionem antequàm comedant: docens quod oporteat animam per bona opera purificare: nam lauari aqua, nō animam, sed corpus purificat. At stulti illi putabāt, quod cū corpore quando baptizabatur & lauabatur, simul & anima purgaretur. Dominus igitur pulchro calicis exemplo usus est. Quia eī tempus erat mensæ, calicis, & catini meminit, ab his quæ ob oculos sita erant testimoniū afferens, & persuadēs pharisæis, quod sicut nulla quidem utilitas extrinsecus mūdum esse poculum, intrinsecus autem impletum esse sordibus: sic neq; si corpus baptizetur, anima aūt omni plena sit immunditia, utpote rapina & malitia. Insinuauit autem duas affectiones, quibus laborabant Iudæi: auaritiā per rapinam, inuidiam autem & quæ ex inuidia proueniunt per malitiā. Nulla igitur utilitas est, quando sic habet anima stulti. Nónne qui fecit corpus quod multa cura dignaris, etiam animam fecit? debes igitur & illam purgare. Deinde docet eos, quomodo purgandū sit, nempe q̃d interius, per eleemosynā, inquit. Vide aūt quomodo duas illorum affectiones sanet, inuidiam dico & rapinam, per hoc quod subijcit eleemosynā. Nā qui uere miseretur, nō inuidet ei qui misericordiā assequitur. Et quia duos morbos eis exprobrauit, uno remedio eleemosynæ utrūq; sanat, qui prima est

A ma est filia deificantis charitatis. Si enim affuerit dilectio, ubi manebit auaritia & inuidia? Ea igitur quæ insunt, hoc est facultates uestras. Bene dixit, ea quæ insunt: & non dixit, ea quæ sunt: eo quod diuitiæ insunt in corde auari, & sedent in eo. Ideo & Dauid dicit, non apponendum cor diuitijs, hoc est, ne agglutinetur, nec colligetur eis cor. *Psal. 61.*

„ Sed uæ uobis pharisæis, quia decimatis mentam & rutam, & quoduis olus, & præ-
„ teritis iudicium & charitatē dei: imò hæc oportuit facere, & illa non omittere. Væ uo
„ bis pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Væ
„ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia estis ut monumenta quæ non apparēt, & ho
„ mines ambulantes super, nesciunt. Respondens aūt quidam ex legisperitis, ait illi: Ma
„ gister, hæc dicens etiā nos afficis contumelia. At ille ait: Et uobis legisperitis uæ: quia
„ oneratis homines oneribus, quæ portare nō possunt, & ipsi uno digito uestro non at-
„ tingitis sarcinas. Væ uobis, quia ædificatis monumēta prophetarum: patres autem ue
„ stri occiderūt illos: profectò testamini, quod comprobatis facta patrū uestrorū, quoni
„ am illi quidem eos occiderūt, uos autē ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapi-
„ entia dei dixit: Mittā ad illos prophetas, & apostolos, & ex illis occident & persequen
„ tur: ut requiratur sanguis omnium prophetarum, qui effunditur à constitutione mun-
„ di, à natione ista, à sanguine Abel usq; ad sanguinē Zachariæ, qui perijt inter altare & *Gene. 4.*
„ ædem: profectò dico uobis, requiretur ab hac natione.] Pharisæi ne transgrederētur *2. Paralip. 24* in ullo legē, decimas etiam de minimis dabant. Et si quis illos reprehendebat, tam paruarum rerum rationem habentes, legem proferebāt, quæ de omnibus decimas afferri sacerdotibus præcipiebat. Itaq; dominus dicit: Sicut illa nō negligitis, ita oportet uos & iudicium & dilectionē dei facere. Quoniā iniusti erāt, uiduas q; & orphanos pessum dabant, dicit quod oporteat eos habere iudicium, hoc est, iustum iudiciū. Et quia contemptores dei erant, temere sacerdotalibus operibus se credētes, idcirco præcipit eis, ut charitatē dei habeant. Nam qui diligit deum, nō contemptim facit opera eius. For-

B tassis autē, ut mihi uidetur, quoniam duæ sunt dilectionis species, una erga deum, altera erga proximum, duas illas insinuat. Dicendo enim iudicium, indicat dilectionē erga proximum. Iuste enim iudicare proximū, & non conculcare eum, ex dilectione fit. Dicēdo uero dilectionem dei, omnino significat generalē affectionem erga deum. Et quando quis diligit proximum, nō propter uiduā quandam uel turpem affectionem, sed iuxta deum: itaq; & illa dilectio dei dicta fuerit, quod eam mandauerit deus. Volebant autem pharisæi ab omnibus hominibus honorari & salutari, ut doctores in foro. Hoc eñ uult salutatio & appellatio. Similes igitur estis (inquit) monumētis, quæ plena quidem sunt omni putredine, extrinsecus autem marmore fulgere uidēt homines, nescientes quid calcent, alioquin abominarētur abominationem quæ intra est. Legisperitus uero stulte ad reprehendendū procedit. Sanè alij erant legisperiti, & alij pharisæi. Nam pharisæi uidebātur ut monachi, & qui ab alijs se segregabāt. Legisperiti uero scribæ erant & doctores, qui soluebant quæstiones legis. Onerabant itaq; homines grauibus & intolerabilibus, mandantes eis ea quæ in lege obseruatu difficilia, & ipsi neq; digito attingebant, hoc est, ipsi nihil ex his quæ alij imperabant faciebant. Nam quando docēs facit quæ docet, alleuiat onera, exemploq; suo consolationē affert discipulis. Quando aūt nihil horum facit quæ docet, tunc quæ docet grauia onera uidētur discipulis: ita ut à doctore nullam rectefaciendi uim accipiant. Declarat quoq; dominus Iudæos nepotes ac hæredes malitiæ Cain, eo quod dicit, quod omnis sanguis effusus ab Abel usq; ad Zachariam, à natione illa expectetur. Etenim uos prophetas, qui erant fratres uestri, occidistis, sicut ille Abel. Vnde quidam non absurde numerauerūt Cain inter eos, qui prophetas occiderunt: à quo uindictæ exquisitæ sunt septem, supplicio scilicet leuiore. Lamech autem inter eos qui occiderunt Christum. Et ideo septuagies septem ultiones dederunt, dispersi in captiuitatem, à qua nō redibunt. Quis autem fuit Zacharias, quem occiderunt inter templum & altare? Alij quidem dicunt fuisse Zachariā filium Ioadæ, quem lapidarunt, ut discimus ex libro Regum. Alij uero patrem præcursoris, eo quod ille ordinauerat dei genitricē cum uirginibus, etiam

Duæ dilectionis species. *Pharisæi.* *Legisperiti.* *Quid si doctor faciat ea quæ docet.* *Cain.* *Lamech.* *Quis fuerit Zacharias, q inter templū & altare occisus est.*

C postquàm peperisset Christum, & constituerat eum in loco quo illæ stant: hic enim lo
cus est inter templum & altare, quod est extra æreum: & propterea occiderunt eum.
Nam quia expectabant Christum quendam regem suum futurū, nolebant autem re-
gem ferre, ideo occiderunt sanctum, qui asseuerat uirginē peperisse, & Christum na-
tum esse regnaturum super eos, quod auersabantur: absq; enim rege uolebant esse.
" Væ uobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui in-
" troibant, uetuistis. Quum autem hæc ad illos diceret, cœperunt legisperiti & pharisæi
" grauiter insistere, & captiose eum interrogare de multis, insidiantes ei, & quærētes ali
Clauis scientiæ quid uenari ex ore eius, quo accusarent eum.] Clauem scientiæ nominauit dominus
Lex. doctrinam, & legis manuductionem, quæ ualebat adducere ad Christum. Lex enim
omnino nos ad Christū manuducit. Legisperiti igitur, qui sibi rectè legem interpreta
ri uidebantur, scientiæ clauē maligne tenebant, & nō aperiebāt ianuas legis, per quas
intrarent & ipsi & populus ad Christū: quandoquidem lex ianua est ad Christū. Ve-
runtamen ianua ista clausa est, nisi quis obscuritatē legis manifestet & aperiat, faciatq;
Ioan. 5. manifestā. Etenim dominus dixit: Si credidissetis Mosi, credidissetis utiq; & mihi. Et
Ibidem. iterum: Scrutamini scripturas, quoniam istæ sunt quæ testimonium perhibent de me,
Exod. 12. & uos non uultis uenire ad me. Et ut exempli gratia unum ostendam: Agnus immola
batur Iudæis, & ungebantur superliminaria, & carnes comedebant, & erat eis uicto-
ria contra exterminatores. Significabat hoc planè mysteriū Christi, quo ut agno im-
maculato, & puero occiso perfusi sunt nostri postes, ira & concupiscētia, & horum su
perliminare rationalis uis: carnem q; filij hominis comedimus, & uicimus quidem ani
males uirtutes nostras perdētem. Et pleraq; in lege Christū significabāt. Clausa enim
erat lex obscuritate literæ, quasi ianua quadā. Si autē cuipiam doctrina concredita fue
rit, hic habet clauem scientiæ: & si uoluerit aperire, & ipse intrabit, & alijs dux erit: id
quod legisperiti non fecerūt, sed tulerunt clauē scientiæ, hoc est, absconderunt, obscu
rarunt, & iam quasi claui è medio sublata, hoc est, legis interpretatione, mansit clausa
D eius ianua. Intelligas item & fidē clauē esse scientiæ. Per fidem datur uera sciētia, un-
Esaie 6. de propheta Esaias dicit: Et nisi credideritis, non intelligetis. Igitur legisperiti clauem
hanc, hoc est, fidem è medio abstulerunt & absconderūt. Non enim sinebāt quosdam
credere in Christum omnium saluatorē. Ille miracula faciebat, & populus per miracu
la credens, agniturus erat deum. At hi in Beelzebul dicebāt eijcere dæmonia. Vides
quomodo abstulerunt clauem scientiæ, non sinētes credere id per quod scientiā illi ac-
quisituri erant. Docebat enim in synagogis uoluntatem dei: illi aūt dicebant, Dæmo-
nium habet, & insanit, quid illum auditis? Tulerunt igitur uere clauem sciētiæ, & ipsi
ingressi non sunt: & alios prohibuerūt, maxime ingrediētes, hoc est, studiosos cogni-
tionis diuinæ. Illo aūt adhuc loquente hæc, illi quasi attestarētur dicta eius, ostentarūt
ἀποστοματί- se illo aliquatenus sapiētiores, atq; occludere illi os (quod Græci dicūt ἀποστοματίζειν)
ζειν quid Græ- incipiebāt, hoc est, frequenter interrogare, & perplexū facere. Id q̄d fieri solet, quan-
cis significet. do plures interrogāt unum de alijs atq; alijs argumentis: tunc enim qui respōdere non
ualet omnibus, specimē ac indiciū stulti exhibet, eo quod perplexus sit redditus. Hoc
igitur struebant etiam maledicti illi contra Christū. Multi enim interrogantes unum,
uidebantur illi os occludere, & perplexum reddere: ita ut non posset eis respondere: id
quod uerisimiliter accidit. Quomodo enim unus posset multis respōdere, alia atq; alia
interrogantibus? Potest autem & os occludere, & ἀποστοματίζειν sic intelligi, hoc est il-
laqueare, & ob testimoniū oris quem apprehendere. Quando enim apprehenditur ac
capitur ex his quæ ipse dicit, uidetur ab ore capi, & ab ore suo rapi atq; condenari. Por
rò & sequentia hoc declarant. Quærentes enim, inquit, uenari quippiam ex ore illius:
quod enim paulò ante dixerat os eius occludere, hoc nunc dicit uenari quippiā ex ore
eius. Interrogabant autē ipsum de lege, ut eum blasphemum arguant, qui Mosen ta-
xasset, hoc enim suspicabantur. Aliquando interrogāt de his quæ ad Cæsarem attine-
bant, ut eum denunciēt seditiosum & tyrannidis studiosum, & omnino talia qualia ani
mæ pessimæ & malignissimæ, ac omni iniquitate plenæ excogitarent.

CAPVT

A

CAPVT XII.

QVum autem cõueniſſet innumera turbæ multitudo, adeò ut ſe inuicem conculcarent, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos: Primũ cauete uobiſipſis à fermẽto phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Nihil ẽm opertum eſt, quod nõ reuelabitur: neq; abſconditum, quod nõ ſcietur. Quoniam quæ in tenebris dixiſtis, in lumine audientur: & quod in aurem loquuti eſtis in cõclauibus, prædicabitur in tectis.] Phariſæi quidem ipſum uenari tentabant in ſermone, ut turbas ab illo abarcerent. At res in contrariũ euenit, magis q; adierunt turbæ, & in turbas innumeras colligebantur, & ita ſinguli cupiebant appropiare ei, ut & ſe inuicem cõculcarent. Sic igitur fortis eſt ueritas, & dolus infirmus. Ieſus itaq; uiſa fraude phariſæorum, & quod figuram quidem interrogantium gererent, re autem uera illaqueare conantium: dixit diſcipulis ſuis de ſimulatione phariſæorum, arguens omnino illos, & denudans corda illorum ſimulatione plẽna. Fermentum autẽ uocat hypocriſin & ſimulationem, quod acerba ſit, & plena ueteris malitiæ, & transformet, corrumpatq; ſecum hominum mẽtes, quibus admixta fuerit. Nihil enim ſic mores alterat, uti hypocriſis. Qui igitur Chriſtũ diſcunt, hypocriſin fugiunt. Chriſtus enim quũ ſit ueritas, mendacio aduerſatur. Porrò omnis hypocriſis mendacio plena eſt, & aliud quidẽ eſt, & aliud fingit. Phariſæi itaq;, inquit, latere ſe putãt per hypocriſin, bonos mores ſibi affingentes. Atqui nihil occultum eſt, quod nõ reuelabitur. Omnia enim, & uerba, & cogitationes nudæ ante iudiciũ in ſuperno illo die apparebunt: quin & in præſenti uita multa eorum quæ occultantur manifeſtari ſolent. Quæcunq; igitur in tenebris dixiſtis, & in promptuarijs, & occulte loquuti eſtis, prædicabunt̃ in lumine & in tectis. Et hæc quidẽ uidetur ad diſcipulos dicere, ſed ad phariſæos dirigit, inſidias illorũ inſinuans, & quaſi hoc eis manifeſtat, quamuis ad diſcipulos uideatur loqui: Quoniam ô phariſæi, quæcunq; in domo, hoc eſt in tenebroſis ueſtris cordibus cogitatis, tentãtes me illaqueare, in luce audientur & cognoſcẽtur. Ego ẽm ſum lux, & nõ poteſtis à me

Fermentũ phariſæorum quod nam.

Hypocriſis.

B occultari, ſed in meo lumine omnia tenebrarum ueſtrarum cõſilia internoſcuntur. Et quod inter uos in aures cõſultatis, ita celebrabitur, ut ſuper tecta ſumma prædicetur. Poteris aũt illa etiam ſic intelligere, quod lux ſit euangelium: & domus ſublimis, apoſtolorũ ſummæ animæ. Quæcũq; aũt phariſæi cõſultarũt, prædicata ſunt poſtea, & audita in lumine euangelij, ſtante ſuper apoſtolicas animas magno prædicatore ſpiritu.

Dico autẽ uobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidũt corpus, & poſt hæc non habent quod amplius faciant. Oſtendam autem uobis, quẽ timeatis. Timete eum qui poſtquàm occiderit, habet poteſtatem conijciendi in geennam. Certe dico uobis, hunc timete. Nónne quinq; paſſerculi ueneũt minutis aſſibus duobus, & unus ex illis non eſt in obliuione coram deo? Quin & capilli capitis ueſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus pluris eſtis.] Poſtquàm dominus hypocriſin phariſæorũ accuſauit, & diſcipulos ſuos ab illa deterruit, & interim phariſæos iterum perſtrinxit, per hoc quod dicit, Quod dixiſtis in tenebris, audiet̃ in lumine: nunc autẽ ad amicos ſuos perfectiora loquitur. Vbi ẽm ſpinas execuit, iam & bonũ ſemen ſeminat. Dico aũt uobis amicis meis. Ea enim quæ prius dixerat, nõ ad ipſos, ſed ad phariſæos dicta fuerãt. Vobis igitur dico amicis meis. Non ẽm omnibus ſermo ille cõgruit, ſed his qui ex toto corde diligunt & dicere poſſunt: Quis nos ſeparabit à dilectione Chriſti? Talibus ẽm admonitio illa conuenit. Ne timeatis (inquit) ab his, qui occidũt corpus, nihil enim amplius nocere poterunt. Nam licet paruum damnum ab illis eueniat qui corpori nocẽt, quod alioqui paſſurũ eſſet, etiam illis nõ lædentibus. Ille autẽ dignus eſt qui timeatur, qui non ſolũ corpus punit, ſed & animã immortalẽ poſſeſſionem, immortalibus ſubijcit pœnis, ijsq; ardẽtibus. Itaq; in ſpirituale certamẽ ungit & præparat amicos ſuos Chriſtus, teſteſq; ſuos facit, ac humano metu exuit. Homines ẽm, inquit, iram ſuã ultra corruptibile hoc corpus extendere nequeũt: finiſq; inſidiarum illorum contra nos, carnis mors eſt. Deo autẽ puniente, non carnis ſolũ damnum eſt, ſed & miſera anima cum ſupplicijs uadit. Scito autẽ hoc loco, quod peccatoribus

Rhom. 8.

C mors ad ſupplicium infertur:& in hac uita puniuntur quum occidūtur,& in alia dum
in geennam conijciuntur. Perſcrutans autē uerbum, etiam aliud quiddam ſimul intel-
liges. Vide enim quod nō dixit, Metuatis eū, qui poſtquàm occiderit, mittit in geen
nam: ſed, habentem poteſtatem mittendi. Non enī ſemper qui moriuntur peccatores,
mittuntur in geennā, ſed ſunt in poteſtate dei, ut etiam dimitti poſſint. Hoc autē dico,
propter oblationes & diſtributiones, quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum condu
cunt etiam his qui in grauibus peccatis mortui ſunt. Nō omnino igitur poſtquàm oc-
cidit, mittit in geennam, ſed poteſtatē habet mittendi. Ne igitur ceſſemus per eleemo
ſynas & interceſſiones propitium reddere eum, qui poteſtatē habet mittēdi: non ſem-
per autem poteſtate hac utentem, ſed & ualentē remittere quiddam. Quoniā multi pu
tant morientes pro ueritate à deo derelictos. Ne hoc exiſtimetis uos, inquit: non enim
moriūtur quaſi à me derelicti. Si enim nullus ex paſſerculis qui uendūtur, in obliuio-
ne eſt: multo maioris igitur ueſtra mors erit qui amici mei eſtis. Quaſi ego non proui
deam uobis? Equidem tantam ueſtri curam gero, ut & omnia ueſtra ſubtiliter perſpe-
cta ſint, & numerati capilli ueſtri. Quamuis igitur uos in tentationem cadere permit-
tam, ſuppeditabo tamen ubertim ſufferendi uires. Sæpe autem ſi quem infirmiorē ui-
dero, nō permitto illum in tentationes incidere. Nam qui ſum curator, & omnia bene
ſcio, & numerata habeo etiam minutiſſima, diſtribuo unicuiq; quod ſuæ mēſuræ con-
gruit. Porrò ſi obſeruaueris in ſcriptura, inuenies numerantem omnia quæ ad menſu-
ram uirilis ætatis perueniunt, dignaq; diuina enumeratione. Per caput aūt unicuiuſq;
Chriſtifideliū intelligenda uita Chriſto grata: per capillos uero eius, particularia ope-
ra & quibus corpus mortificatur, quæ numerantur apud deum & ſupputantur. Talia
enim noſtra opera diuinam uiſitationem merentur. Iam quidam intelligūt per quinq;
paſſerculos, quinq; ſenſus, qui duobus minutis aſſibus uenundantur, hoc eſt, nouo &
ueteri teſtamento, & nō ſunt in obliuione apud deum. Quorū enim ſenſus recte com-
D ponuntur & ſobrij ſunt, & rationi ſubduntur, ita ut non ſint inutiles, ſed ualde utiles in
ſpiritualem cibum, hi non ſunt in obliuione apud dominum.

" Dico autem uobis, omnis quicunq; confeſſus fuerit in me coram hominibus, & fili
" us hominis confitebitur in illo corā angelis dei. Qui autem negauerit me coram homi
" nibus, negabitur coram angelis dei. Et quiſquis loquitur dictum in filium hominis, re
" mittetur illi: ei uero qui in ſpiritumſanctum conuicium dixerit, nō remittetur. Quum
" autē adduxerint uos ad ſynagogas & ad magiſtratus ac poteſtates, nolite ſoliciti eſſe,
" qualiter aut quid reſpōdeatis, aut quid dicatis: ſpiritus enim ſanctus docebit uos in ea-
" dem hora quid oporteat uos dicere.] Nunc autē præmiū martyrij adijcit. Poſtquàm
enim dixit, ne timeatis ab his qui occidunt corpus: & adiecit, quod capilli ueſtri nume
rati ſint: uis, etiam mercedē audi: Quiſquis confitebitur in me, cōfitebitur coram deo.
In me (dicit) cōfitebitur, hoc eſt, meo adiutorio adiutus, & mea uirtute. Cōfitebor igi
tur & ego in illo, hoc eſt, ſub ipſo cooperās. Opus enī habemus & nos deo duce, ſine
quo nihil poſſumus, & deus quoq; opus habet nobis. Si enim non inuenerit in nobis
opera digna, neq; nos aſſumet: alioqui perſonarū acceptor eſſet. Confiteamur igitur
& nos in illo, hoc eſt in eius cooperatione: & ipſe in nobis, hoc eſt intra nos cooperās.
Si enim non dederimus ei occaſionem, non confitebitur pro nobis. Qui autē negaue-
rit, non in uirtute dei negat; ideo non apponit, in me. Quid aūt ſi etiam hoc uult, quod
omnis ſanctus manet in Chriſto, & Chriſtus manet in eo? Iuxta quod dictū eſt: Quiſ-
quis confitebitur in me, hoc eſt, in me manēs, confitebor utiq; & ego in illo manēs. Et
omnis qui dixerit ſermonē in filium hominis, remittetur ei: hoc eſt, qui blaſphemaue-
rit in me, qui uideor purus filius hominis, & comedo, & bibo, & cū publicanis uerſor,
ueniā conſequi poterit, ſiue pœnituerit, ſiue non. Nō enim imputatur ei peccatū, ſi nō
credat. Quid enī uidit, ut credat? Quid aūt amplius uidit, quod indignū uidetur conui
cio? Vidit hominē uerſantem cum ſcortis, & ideo blaſphemat eum: nō igitur imputa-
tur ei peccatū. Veriſimile enim uiſum eſt, & quomodo filius dei, qui cū ſcortis uerſa-
tur; blaſphemat igitur & impoſtorem uocat eum, qui ſic conuerſatur, & facientē ſe fi-
lium

A lium dei. Quando autem quis cōuicium dixerit in spiritumsanctum, nō remittetur ei. Quod uero dicit, hunc sensum habet: Quādo uidēs diuina miracula, & opera magna & praecellentia, discredit, & calumniatur spiritussancti operationes, illas Beelzebul attribuēs, is blasphemat & conuicium dicit in spiritumsanctū. Et in spiritu maligno, & nō diuino miracula fieri dicens, ueniam non cōsequetur, & nō erit innocens, si nō poenituerit. Ei enim qui in filium hominis blasphemat, peccatum nō imputatur, ideo & si nō agat poenitentiam, ueniam consequetur. Videnti autem diuini spiritus opera & blasphemanti, absq; poenitētia peccatum nō remittetur: peccatum enim maximū habetur. Quum autē adduxerint uos ad sacerdotes, magistratus, & alios. Quia infirmitas nostra duplex est, & uel propter timorē poenarum fugimus martyriū, uel propter simplicitatē, eo quod non possumus reddere rationem nostrae fidei: sanauit quidem metum, qui ex poenis: quia dixit, Ne timeatis eos à quibus occidit corpus. Sanat quoq; nunc morbum qui ex simplicitate: nam quoniam nō multi sapientes secūdum carnē crediderūt, sed plures laici. Ne timeas, inquit, qui simplex es & agrestis ac idiota, neq; solicitus sis, quomodo uel quid respondeas tyranno, quum interrogatus fueris, uel quid dicas. Alius concionandi modus erit. Spiritus enim sanctus docebit uos in illa hora, quae loqui oporteat: atq; ita quid fuerit opus solicitudine, siquidē in illa hora à spiritusancto docendus eris? Sic igitur utroq; modo nos ad martyrium instruit, sanat metum qui est ex corporali infirmitate, & qui ex simplicitate.

Quando quis peccet in spiritumsanctum.

Hominū infirmitas duplex.

" Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, ut diuidat mecū haereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me cōstituit iudicem aut diuisorē super uos? Dixitq; ad illos: Videte & cauete ab auaritia: quia nō in abūdantia cuiusquàm uita eius est ex ijs quae possidet.] Docens nos dominus, quomodo oporteat contemnere temporalia, & quod nō opus sit multum occupari in terrenis, dimittit à se eum qui uocauerat se, ut partiretur haereditatē paternam, ideo & dicit: Quis me cōstituit iudicem uel di-

B uisorem super uos? Quoniam eī ille omiserat petere utilia, & animae saluti cōferentia: in terrenis & tēporalibus negocijs quaerebat ipsum facere diuisorē. Cuius gratia quasi uulgarem, & nihil ex utilibus discere ualentem, dimittit, idq; mansuete & nō austere faciens. Docet autem omnino per hoc omnes, & qui tunc, & qui nunc audiunt, omnia quidem terrena negligenda, & ob temporalia negocia nō contendendū cum fratribus, cedendum aūt magis illis, etiamsi uelint auari esse. Ab eo eī qui aufert tua, ne repetas. Quaerēda igitur quaecunq; utilia & necessaria sunt ad salutem animae, ideo & subdidit, dicēs: Videte & custodite uos ab auaritia: ut à diabolica quadā fouea admonet nos ut fugiamus. Ad quos aūt dixit, Videte & custodite uos ab auaritia? ad duos illos fratres, quoniam de haereditate illi cōtendebant. Verisimile aūt erat unum ex illis duobus, alterū iniuria affecisse: & propterea de auaritia cum illis loquit. Magnū enim hoc malū, idcirco & Paulus idololatriam ipsam uocat: forte quod ad solos pertineat, qui deum ignorant: uel id quod etiam uerius, quia idola gentium argētum & aurum: igitur qui colit argētum & aurum, similis est idolorum cultoribus. Eandem eī materiam adorant & amplexantur uterq;. Superuacua ita fugienda. Quare? Quia nō in abundanti quodam uita illis est, nō continetur uitae mensura abundantia: neq; eī qui multa possidet diutius uiuit, neq; comitatur diuitiarum multitudinem uitae lōgaeuitas. Hoc autem dicit dominus, cōfutans cogitationes amātium diuitias. Quoniam autem diuitiarum amatores existimant, quod multo tempore diuitias possessuri sint, & quasi diu uicturi undequaq; opes colligūt, dicit: Miser & aerumnose, nunquid ex multorum possessione uita tua productior erit? Cur igitur affligeris? manifeste pro incerta quiete. Incertum enim num ad senectutem pertingas, cuius gratia thesaurizas. Manifestum autem quod nunc insumis in opes conquirendas.

Colos. 3.

" Dixit autem similitudinem ad illos, dicēs: Hominis cuiusdā diuitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quod nō habeam quò cōgregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciā: Destruam horrea mea, & maiora extruam, & cōgregabo illuc omnia bona mea quae mihi nata sunt: & dicam animae meae, Anima,

C " habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, gaude. Dixit au" tem illi deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetẽt abs te: quæ uero parasti, cui ce" dent? Sic qui recōdit sibi, nec est erga deū diues.] Postquàm dixit uitam hominis nō produci cum diuitiarum abundantia, ad cōfirmationem eius affert etiam parabolam: & uide quomodo describit nobis insatiabiles stulti diuitis cogitationes. Deus em̄ sua faciebat, & solitam ostendebat misericordiam, ut nō unus tantum agellus, sed tota regio uberes illi fructus afferret: uerū hic tam immisericors erat, ut anteq̄ reciperet ea, clauderet. Vide itẽ & diuitum uoluptates. Quid faciā? Neutiquàm pauper ita loqueretur, quid faciam? sed, non habeo quomodo induar, quomodo alar. Vide autẽ & diuitis uoces, Quid faciā? quia nō habeo ubi congregem fructus meos. Bona quidẽ est quies: Siquidem & pauper dicit, quid faciam quia nō habeo? & diues dicit, quid faciam quia nō habeo? Quid igit̄ lucramur ex eo q̄d plura congregamus? Quietẽ em̄ non lucramur, & manifestum id à curis: tantum aūt peccatorum multitudinẽ nobis accumulamus. Destruam horrea mea, & maiora extruam: quod si regio plures in posterū fructus attulerit iterum illas destruemus, & alias ædificabimus. Et quæ utilitas destruendi & extruendi? habes horrea, pauperū uentres, quæ multa capere possunt, quæq; incorruptibilia sunt: cœlestia enim sunt & diuina. Quandoquidem qui pascit pauperem, deū pascit. Vide itẽ & aliam insipientiam. Prouentus meos, hoc est, quæ mihi nata sunt. & bona mea. Non enim putabat hæc se habere ex deo, alioquin ut dispẽsator dei, aliter hæc disposuisset, sed suis laboribus parta putabat: idcirco & sibi hæc tribuens, bona sua & sibi nata dicebat, quasi diceret: Nullum habeo sociū, nullum diuisorem facio: nō dei sunt, sed mea: solus igitur fruar, & ad fruitionẽ illorum deū non assumam. Quia aūt ista stulta: uideamus & reliqua. Anima, habes multa bona reposita in multos annos. Lōgam sibi præstituit uitam, quasi & illam terrā colendo excoluisses:

Horrea diuitiarū nostrarū sint pauperum uentres.

D non em̄ & illa tibi inde nata est, neq; hoc tuū bonū. Comede, bibe, lætare. Euge quales animæ tuæ affectiones: nam comedere & bibere irrationalis animæ bonū est: igitur quum etiam ipse talem animam sortitus sis, meritò illi hæc tribuis. Rationalis uero animæ bonū est, intelligere, ratiocinari, lætari in lege dei & bonis cogitationibus. Nō sufficit autem tibi & comedere & bibere ô stulte, sed & abominabilẽ uoluptatẽ, & turpissimam quæ hanc cōsequitur animæ imperas? Clare em̄ dominus per hoc q̄d dicit, lætare, affectiones declarauit libidinosas & intẽperatas, quæ satietatẽ ciborū & potuum comitant̄. Dixit autem ei deus: Stulte, hac nocte animā tuam repetent. Non hoc dicitur quasi deus familiare colloquiū habeat cum diuite, Dixit autem ei deus: sed sensum hunc habet quod dicit: Quum hæc ille in mente haberet, dixit deus. Fingitur em̄ hæc parabola. Stulte. Insipiens enim est, & uanus omnis qui talis est. Sicut & David dicit: Vane omnis homo: ea causa thesaurizat, & nescit cui cōgreget eos. Nā quo pacto non est insipiẽs, qui ignorat quod uitæ mensura apud solum deum, ne sibi quisquam suam uitam definire possit. Obserua item & uerbum, repetẽt. Angeli em̄ sicut crudeles tributorū exactores & terribiles, tuam repetẽt animam, te etiam inuito, utpote propter uitæ præsentis immodicū amorem obluctātē. Nam à iusto nō repetitur anima, sed ille gaudẽs & exultans cōmendat eam deo patri spirituū, neq; mortem ægre fert. Corpore enim circumamictus est, ut onere, quod leuiter deponit. Peccator uero qui animam carni subdidit, corpori nimium affectus, etiam illam fecit carnẽ, indiuulsam eam habere uult: idcirco dicitur ab eo repetita, sicut ab inobediente quodā debitore, qui traditur crudelibus exactoribus. Vide quoq; quod nō dixit, Repeto animam tuā: sed, repetent. Iustorū em̄ animæ in manu dei. Et profecto in nocte ab huiusmodi repetit̄ anima. Non enim habet lumẽ diuinæ sciētiæ sibi fulgens, sed quū est in nocte cupiditatis diuitiarum, & ab illa obtenebrat̄, morte comprehenditur. Sic utiq; stultus est qui sibi thesaurizat, & insipiens dicitur, & nō transit cogitationẽ suam: sed in ipso cogitationis momento ex tota uita abscinditur. At si pauperibus & deo congregasset, nō sic se habuisset. Audiamus igit̄, ut diuites fiamus in deū, hoc est, ut in illo fiduciā habeamus, & ut ille habeat nostras diuitias, & diuitiarū cellā: nec dicamus,

Rationalis animæ bona quænam.

Psal. 38.

Sap. 3.

bona

A bona nostra, sed bona dei: si autem dei sunt bona, ne priuemus deum bonis suis. Hoc est ditari in deo, credere quod si omnia dedero, & euacuero me totum, nõ me aliquid defecturũ est. Promptuarium enim meum deus est, aperiam & tollam necessaria, & ea quibus mihi opus fuerit.

Dixitq; ad discipulos suos: Ideo dico uobis: Nolite soliciti esse animæ uestræ quid edatis: neq; corpori quid induamini. Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm indumentum. Cõsiderate coruos, quia non seminant, neq; metunt, quibus non est penuarium, neq; horreum, & deus pascit illos. Quanto magis uos præstatis uolucribus? Quis autem uestrum solicitudine sua potest adijcere ad staturam suam cubitũ unum? Si ergo ne id quidem quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis?] Paulatim in sublimiora subducit doctrinã dominus. Vide enim ordinẽ: docuit cauere ab auaritia, & apposuit parabolam illam de diuite, per illam mõstrans, quod insipiẽs sit qui plura desiderat. Deinde proficiens sermone, neq; de necessarijs solicitos nos esse sinit. Quẽadmodum igitur diabolus à paruis incipit, ut nos in grauiora mala faciat incidere, quamobrẽ & myrmicoleon à Iob nominatur: ita ediuerso dominus resoluit eius opera. Primum enĩ magna peccata fugat, deinde etiam principia eorum ostẽdit, indicans nobis, ut ab auaritia caueamus: & uenit ad ipsam radicẽ, ut & ipsam amputet, solicitudinẽ inquam, & dicit: Propter hoc dico uobis, quoniã insipiens qui plura quàm uitæ necessitas exigat, inquirit, & plus in hac uita appetit, qualis erat diues: idcirco dico uobis, ne soliciti sitis animæ uestræ qd comedatis: nõ quod meotales animæ comedant, sed quia apparet animã nõ aliunde corpori colligari, nisi nos alamus, propterea sic dicit. Et aliter: Corpus quidem & mortuum induitur, nõ pascitur autem. Proinde quia animatorũ est pasci, meritò addidit animæ pasci. An nõ & nutritiua uis animæ dicitur? Igitur ne soliciti sitis uegetatiuæ parti animæ nõ rationalis quid comedatis, neque corpori quo induamini. Deinde affert rationem: nam qui maius dedit animæ, non

Diabolus Iob myrmicoleon nuncupatur.

B daret & cibũ? Qui dedit corpus, nõnne & indumentũ dabit? Postea etiã ab exemplo coruorũ probat, qd nos obseruet, uolatilia in mediũ afferẽs. Potuerat enĩ sanctos prophetas in mediũ afferre, utpote Eliam, uel Mosen: sed ad maiorẽ certitudinem uolatilia affert. Deinde & aliã rationẽ adducit. Dic quæso, quid solicitudine proficis? adijciésne etiã staturæ tuæ uel minimũ quid? Nõ, imò aufers potius quippiam è carnalibus. Solicitudo enim arrosio est. Si igitur adijcere non potes id quod minimũ, quid de reliquis solicitus es? Perspicuum enĩ, quod sicut deus incrementum dat, ita & alia dabit.

Solicitudo.

Cõsiderate lilia quomodo crescunt, nõ laborant neq; nent: dico autẽ uobis, nec Solomon in omni gloria sua uestiebatur sicut unum ex istis. Si autem gramen quod hodie est in agro, & cras in clibanũ mittitur, deus sic uestit: quanto magis uos uestiet, ô parũ fidentes? Et uos nolite quærere qd esuri sitis, aut qd bibituri: & nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt, pater autem uester scit quod istis indigeatis. Quin potius quærite regnũ dei, & hæc omnia adijciẽtur uobis.] Et hoc liliorum exemplum posuit, ut nos magis inhortaretur. Si enim hæc sic uestit deus, ut neq; Solomon in omnibus delicijs suis possit sic uestiri, quomodo unũ ex istis, idq; quum nullla sit necessitas pulchritudinis liliorũ: quãto magis uos qui tã digna creatura estis, uestiet? præsertim quum necessitas corporis indumẽtum postulet. Quid igitur, dicet quispiam, iubes ut nõ colamus agros? Non dixit, ne colatis agros: sed, ne soliciti sitis. Etenim nõ prohibeo ne labores, sed ne solicitus sis, interdico: hoc est, ne spem in illis habeas. Sic qui laborat, & spem habet in deo, is citra solicitudinẽ uiuit. Solicitudinẽ enĩ ut à deo abducentẽ resecat deus. Proinde dicit: Ne quæratis quid comedatis, uel quid bibatis: & nolite in sublime tolli. In sublime tolli, prorsus nihil aliud dicit quàm distractionẽ, & mẽtis instabilem uersionẽ, nunc hoc nũc illud cogitantis, & ab hoc in illud salientis, & semper sublimius quiddã imaginantis secũ. An nõ hoc fuerit in sublime tolli? Hanc igitur solicitudinẽ, hoc est ita in sublime tolli, quia à deo abducit, prohibet dominus, dicẽs hæc omnia gentes inquirere. Solicitudo enĩ nõ solis necessarijs contenta est, sed, ut dixi, semper amplius & maius quid requirit: & propterea dicitur

Obiectio.

In sublime tolli quid sit.

Solicitudo cur μετεωρισμὸς dicta.

C μετεωρισμὸς elatio in sublime. Et ut aliquid exẽpli gratia dicam: Non habemus panẽ, soliciti sumus unde habeamus: & nõ in hoc subsistimus, sed & ut adipẽ frumẽti, deinde & uinum, idq; fragrantissimum, & ad hæc assas carnes, & ad has Attagines & Phasianos. Vides solicitudinẽ, & in sublime ac amplius extollentiã, quam dicit μετεωρισμόν. Eapropter dominus amputat hæc omnia: Gentiles enim hæc quærũt. Insuper & aliam affert rationẽ: quia pater uester scit, quia his opus habetis: imò non unam rationẽ, sed multas. Pater est, inquit, & si pater, quomodo nõ daret? sed & scit: quomodo enim ignoraret? sed & q̃bus opus habetis. Nõ enim superflua sunt, sed nobis necessaria. Igitur quũ & ipse sit pater, & uos opus habeatis, & sciat ille, quomodo nõ daturus esset? Quærite igiẽ regnum dei ante omnia, & tẽporaliũ solicitudinẽ abijcite, quæ ab illo abducunt, adijcienturq; uobis tunc omnia. Vides quod si parua quæsieris à deo, nihil illi gratum facias: munificentiam enim eius dehonestas. Sin quæsiueris magna, & illa accipies, & cum illis accipies etiam parua. Nam quum te uiderit occupatum in regno dei, necessariò & de omnibus prouidebit. An non & nos in rebus proprijs sic facimus? & magis curam illorũ agimus, qui se totos nobis manciparunt, deq; illis soliciti sumus, tametsi seipsos ipsi negligant? quanto magis id agit dominus? propterea dominus, omniũ temporalium curam reijcit, ut quæramus regnũ eius: id quod de temporalibus soliciti non faciunt.

Noli timere pusille grex, quia complacitũ est patri uestro dare uobis regnũ. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Parate uobis sacculos, qui nõ ueterascunt, thesaurũ non deficiẽtem in cœlis, quô fur non accedit, neq; tinea corrũpit. Vbi enim thesaurus uester est, ibi & cor uestrum erit.] Dominus nominat discipulos, & doctrinam suam suscipiẽtes, pusillum gregem: uel quod pauci sint in mundo, qui spõte paupertatem illam obeant: uel quod, si ad angelos conferanẽ, numero incõparabiliter inferiores sint: quia multo plures sunt angeli. Et manifestũ est ex parabola, quam dixit

Pusillus grex qui, & quare.

D dominus, quod gaudeat pastor plus super una oue inuenta quæ perierat, quàm super nonagintanouem quæ non errauerunt. Quo loco monstraẽ, quod sicut unũ se habet ad nonagintanouem, ita humana natura ad angelicam. Ne timeas igitur dicit, ô pusille grex: hoc est, ne sis incredulus: gerit enim tui curam ac prouidẽtiam deus, etiamsi tu solicitus nõ sis. Quare? quia bonũ uisum est, & placet patri, ut det nobis regnum: qui igitur nobis regnũ dat, multo magis terrena cõcedet. Ne igitur sis incredulus, q̃d si diuitiarum solicitudinẽ abieceris, non sis habiturus aliquem qui tibi prouideat: sed uende ea quæ habes, & da eleemosynam, & fac tibi thesaurum indeficientẽ. Ad hæc, persuadet nobis rationibus, quibus cõtradicere nõ possumus. In hac eñ uita, inquit, tinea corrumpit, in cœlis autẽ non sic. Non ergo insipientis esset, colligere thesauros in loco in quo corrumpunẽ? Postea, quia aurum à tinea nõ corrumpitur, dixit, & quò fur nõ accedit. Tinea quidem nõ corrumpit aurum, sed fur diripit. Denique quia non omnia furto pereunt, adijcit rationẽ maiorem, & cõtradictione superiorẽ. Vbi enim est thesaurus uester, inquit, illic & cor uestrum erit. Esto enim, inquit, q̃d neq; tinea corrumpat, neq; fur accedat: isthuc ipsum tamen habere cor addictum thesauro corruptibili, & animam, quæ diuina possessio est, inijcere terræ, per se quanto supplicio fuerit dignum? imò quomodo nõ summo? si quis animaduertat. Vbi enim thesaurus tuus, illic & cor tuum: si in terra ille, & in terra hoc: sin autem in cœlo ille, sursum est & hoc. Quis igitur non sursum esse & non sub terra mallet? Quis non diligeret esse angelus, quàm talpa semper in subterraneis latebris agens?

Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ accensæ: & uos similes hominibus expectantibus dominũ suum, quando reuertaẽ à nuptijs: ut quũ uenerit ac pulsauerit, confestim aperiãt ei. Beati serui illi, quos quũ uenerit dominus, inuenerit uigilãtes. Amẽ dico uobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiẽs ministrabit illis. Et si uenerit in secunda uigilia, & in tertia uigilia uenerit, atq; ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc autem scitote, quod si scisset paterfamilias, qua hora fur uẽturus fuisset, uigilasset utiq;, nec passus fuisset perfodi domũ suam. Et uos igitur estote parati, quia

A qua hora nō putatis, filius hominis ueniet.] Dominus postquàm discipulum suum absq; superfluis fecit, & nudauit ab omni solicitudine & cupiditate temporaliū, & ita planè leuem reddidit, nunc & ministrum suum facit. Eum em̄ qui minister esse uoluerit, leuē & expeditū esse oportet: ideo dicit, Sint lumbi uestri succincti: hoc est, omnibus modis parati estote ad opera domini uestri. Et lucernæ ardentes in manibus uestris: hoc est, ne in tenebris, & absq; iudicio uersemini: sed sit uobis lumē uerbi, quod mōstrabit uobis quæ facieda, & quæ nō facienda. Est igitur hic mūdus, nox. Porrò succincti lumbi sunt, qui actiuam uitam agunt: eiusmodi enim habitibus utuntur operarij, quibus & ardētibus candelis opus est. Opus enim habet uita actiua etiā iudicij dono, ut is qui actiuam uitam agit, non solū sciat quid oporteat facere, sed & quomodo. Multi em̄ bonum quidem fecerunt, sed nō bene: & tales quidē succincti fuerunt lumbis: & opera quidē fecerunt, sed non bene: nec habuerunt ardentes lucernas in manibus, hoc est, nō habuerunt rectum iudiciū, sed uel in fastū inciderunt, uel in aliud arrogantiæ præcipitium. Cōsideres autē & hoc, quod primū lumbi uestri succincti sint, deinde lucernæ ardeant. Primum em̄ operatio, & deinde contēplatio, quæ mentis est illustratio. Lucerna enim est mens nostra, quæ quū habet lumen dei in se fulgens, tum dicitur ardere. Demus igitur operam, & uirtute simus prædití, duas habentes lucernas ardentes, & sermonem internum in affectibus, & quem pronunciamus: & internum quidē, ut per omnia animam illustret: eum aūt quem proferimus, ut in lingua refulgeat lucidus. Et internus nos illuminet: doctorum aūt sermo, & qui pronunciatur, alios. Et nos similes simus hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à nuptijs. Quis aūt hic dominus, quàm Christus Iesus? Qui humanā quidem assumpsit naturam, & sicut spōsum copulauit sibi, & nuptias fecit, in carnē unam ei adiungendo: imò nō unas fecit nuptias, sed multas. Quotidie enim nuptiæ fiunt in cœlo sanctarum animarum, quas ei cōmendat Paulus, uel si quis similis Paulo, uirginem 2. Corin. 11.
B castam. Redit autē ex cœlestibus nuptijs, fortassis in uniuersali cōsummatione mundi, quando de cœlis ueniet in gloriam patris: fortassis autē & in uniuscuiusq; propria morte inexpectatus aduenit. Beatus igitur ille quē inuenerit succinctis lumbis, hoc est uerum Christianum philosophum agētem, & ad ministerium dei præparatum, & habentem lucernam rationis & iudicij: & non solum facientē quod bonum, sed bene etiam, accipientemq; & cōtemplationis lucernam. Bene enim & recte operando acquirimus etiam contēplationis lucernam: imò duas lucernas, & unam quæ est in corde, & alterā quæ in sermone. Eiusmodi ministri etiā dominus minister erit. Præcingitur enim, inquit, & recumbere illos facit, & præteriēs ministrabit illis. Præcingitur secundum quod non omnium bonorum effusionē nobis suppeditat, sed sibi reseruat illam. Quis enim potest capere quantus sit deus? & manifestum est ex Seraphin, qui se obtegunt propter excellentiam diuini luminis. Porrò recumbere facit bonos seruos: totos enim per omnia quiescere facit. Nam sicut qui recumbit, toto corpore quiescit, ita in secundo aduentu oēs sancti per omnia quiescent. Etenim in hac uita quietē corporis nō inueniunt. Alibi aūt cum animabus, spiritualia & diuina eorum corpora incorruptionem hæreditabunt, & omni quiete fruētur. Et erit deus omnia in omnibus illis. Ministrat uero dignis par eis retribuēs, & sicut ipsi ei ministrauerunt, ita etiā ipsis eis uicissim ministrat, & dapsilem eis mensam præstat, exhibens spiritualium donorū lauticias. At per secundam & tertiam uigiliam, intelligas uaria uitæ nostræ tēpora, ut exempli gratia aliquid dicam: Queādmodum qui in secundam & tertiam uigiliam uigilat, uigilantissimus esse uidet (istis em̄ horis homines maximo & primo somno tenentur) sic obsecro etiā intelligas in diuersis uitæ nostræ statibus esse horas, quæ beatos nos faciāt, si uigilantes inuenti fuerimus. Rapuit quis diuitias tuas, mortui sunt tibi filij, calumniam passus es, si in illiusmodi tēporibus nō fueris lapsus, sed uigilans inuentus à deo & domino, & nihil aliud præter mandata domini feceris: utiq; uigilantē te in secūda & tertia uigilia inuenerit, hoc est in periculoso & graui tēpore, quod mortiferum somnum & casum dissolutis animabus præbet. Opus itaq; fuerit uigilātia. Pa

Esaie. 6.

Per secundam & tertiam uigilias quid intelligendum.

C trifamilias enim assimilamur, qui si uigilauerit, nihil ex rebus eius auferre poterint fures: sin autem somniculosus fuerit, ablatis omnibus, fur euadit. Per furē quidam hoc loco intelligunt diabolum, sicut & per domum, animam: & patremfamilias, hominē: sed nō apparet expositio satis accommoda textui. Furi enim hoc loco dominicus aduentus cōparatur, eo quod repēte & inopinatò ueniet, sicut & apostolorum quidam
2. Pet. 3. dicit: Dies enim domini quasi fur in nocte. Et hoc loco uide quomodo interpretatur dominus quis sit fur. Nam dicit: Et uos igitur uigilate: quia qua hora nō putatis, filius hominis ueniet. Dicunt quidam, quod per primā uigiliam intelligunt hi, qui alijs sunt diligentiores: per secundam uero, qui aliquantum profecerunt: per tertiam autē, qui etiam illis sunt inferiores. At alij diuersas ætates exposuerunt: & primam, qua adolescentes sumus: secundam, qua uiri: tertiam, qua senes. Beatus igitur quisquis quacunque ætate inuentus fuerit uigilans, nec in operando bonum negligenter se gerens.

" Dixit autē ei Petrus: Domine, ad nos dicis istam parabolam, an etiā ad omnes? Ait " autem dominus: Quisnam est fidelis dispensator ac prudens, quem constituet dominus super famulitium suum, ut det illis in tempore dimensum cibū? Beatus ille seruus, quem quum uenerit dominus, inuenerit ita facientē. Vere dico uobis, quod omnibus quæ possidet, præficiet illum.] Interrogauit Petrus ceu curam omnium habens, & pro auditoribus solicitus, tanquam fratrū amator, & cui iam cōcredita ecclesia, num ad omnes parabolam dicat. Dominus uero non manifeste ad interrogationē respondet, sed occulto quodam modo indicat, quod dicta parabola cōmunis sit, & ad omnes quidem pertineat fideles, & ad uos apostolos, & in primis eos qui uel doctrina, uel dignitate præsunt. Verū audi, quisnam sit fidelis & prudens dispensator. Parabola em̄ prædicta multis, inquit, cōgruit. Nunc autē de his qui præfecti sunt alijs, dubito quis inueniatur duo hæc habēs, fidem dico & prudentiam. Rarus enim hic, & inuētu difficil

D lis. Nam sicut in dispensationibus diuitiarum, si quis fidelis fuerit domino suo, nō autem prudens, & disperdit res domini, nesciēs illa dispensare sicut cōuenit, & dat quan do non oportet, damnum facit domino maius: iterum si prudens quis fuerit, & expendat, infidelisq́ sit, & fur, is tāto magis intolerabilis, quanto prudētior: ita & in diuinis opus est fide ac prudētia. Scio em̄ multos qui uidentur uirtute, ac pietate, ac fide præditi, damnosos esse ecclesiæ: & nō solum facultates, sed etiā animas perdere: ut exempli gratia: Peccauit quispiam peccato quod animam offendit: nisi prudēs sit qui præsidet, & tantū habeat fidem, hoc est uirtutē absq́ iudicio, uel ex immodica increpatione, uel ex intempestiua illius mansuetudine corrumpitur is qui lapsus est, & nō sanatur, sed conteritur. Quisquis igitur fidelis & prudens inuētus fuerit, cōstituetur in ministerio domini, hoc est super omnes seruos, ut unicuiq́ det mēsuram frumēti in tempore suo, siue hoc sit sermo doctrinæ quo aluntur animæ, siue operū exemplū, & mandatum quomodo uiuere oporteat: beatus qui talis fuerit inuentus, & super omnia sua cōstituet illum dominus: non solum inter seruos, sed & sublimiori gradu prouehens, sup omnia cōstituet, ut ei & terrena subsint & cœlestia: talis erat Iesus Naue, talis Elias: ille em̄ cœlo, hic autē nubibus cœli imperabat. Et omnes simpliciter sancti ut amici dei, his quæ dei sunt utuntur. Cōmunia enim sunt omnia amicorum. Et omnis qui in solitaria uita actiuam uitam agit, & seruiles affectiones iram & concupiscētiam gubernat, & suam cuiq́ mensurā tritici in tempore distribuit: ira quidem, ita ut odio habeat odio habentes dominū, & suas inimicitias aboleat: cōcupiscentia uero, ita ut necessariam carnis gerat curam, & omnem in deū dirigat. Omnis igitur talis beatus est, & assequetur pietatem, & super omnia quæ domini sui sunt cōstituetur, merebiturq́ contemplatiuo oculo perspicere & eas quæ non proprie dicuntur facultates, & eas quæ proprie, æternas dico.

In diuinis non minus quàm in secularibus fide ac prudentia opus.

Act. 4.

" Quod si seruus ille in corde suo dixerit, Differt dominus meus reditum: cœperitq́ " percutere seruos & ancillas, & edere bibereq́, & inebriari: ueniet dominus serui illi" us in die quo nō sperat, & hora qua nescit, & dissecabit eum, partemq́ eius cū infidelibus " ponet.] Væ talibus seruis, qui donū spiritualis præsidētiæ acceperūt, & dispēsationem

A nem sibi cōmissam infideliter gerunt,& bibunt ac inebriantur. Siue ebrietatē sensibiliter intelligere uolueris:significat enim & hoc malos ecclesiarū præsides,qui deliciose uiuunt de bonis pauperum: siue etiam per ebrietatē, intelligere placet peruersionē status mentis per falsas doctrinas,uel amorē diuitiarū. Verberant enim tales præsides seruos & ancillas,hoc est, offendiculo sunt infirmioribus ecclesiæ, quorum percutiūt conscientiā. Etenim infirmus & pusillanimis, quum uiderit me episcopū uitam male transigere,percutiē consciētia offensus,& plagā accipit in corde,fitq; infirmior. Hæc autē omnia contingunt infideli seruo,ex eo quod dicit, Differt dominus meus reditū: præ ignauia enim hoc facit,non cogitās horam mortis. Nam si cogitaremus uēturum dominum,& in foribus finem & consummationem uitæ nostræ,minus utiq; peccaremus. Verum uide & suppliciū,dissecabit (inquit) illū,hoc est,priuabit illum docendi gratia: ne quis putet donum nō sibi ad maiorem pœnam cessurū. Quomodo (inquit) in bonum cedet ei donum,quum illo nudandus sit?Enimuero ille tunc miserabilis inuenitur,quum sit caro & non spiritus. Quia tunc sumus in spiritu, quando spiritus dei habitat in nobis. Qui aūt non ambulat spiritu,sed in carne est,& expers inuentus fuerit uitæ spiritualis,cum incredulis ordinatur, utpote qui cum incredulo mundo condemnatur:quoniam nihil utilitatis à fide quam possidet percipit. Vera enim fides in ipso non fuit: nam si in eo fuisset uera fides, dispensator fidelis fuisset: uerum nunc quia bibens & se inebrians fuit,& res domini corrumpens,fidem ueram non habuit,quæ exigitur à dispensatoribus:bene ergo cum infidis ponitur portio eius. Priuatus enim donis,nudatus & inutilis inuenitur,& non integer. *Quando simus in spiritu.*

„ Ille autem seruus,qui cognouit uoluntatē domini sui,nec se præparauit, neq; secun„ dum uoluntatem eius fecit,plagis uapulabit multis: qui autē non cognouit,& fecit di„ gna plagis, uapulabit paucis. Porrò cuicunq; multū datum est, multum quæretur ab „ eo:& cui cōmendauerunt multum, plus petent ab eo.] Hoc loco amplius quiddam

B ac terribilius nobis demonstrat dominus. Non solum enim, inquit, gratia nudabitur qui talis est,& nihil sibi proderit hoc, ut liberetur à pœnis: sed & maioris condemnationis causa erit dignitatis magnitudo. Quo plus enim scit qui peccat, tanto grauiorē pœnam sibi accersit. Et in sequētibus hoc manifestius fit. Cui enim datum est multū, ab eo requiretur etiam multum:& cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Per hoc enim signatur, pœnam quam merētur doctores futuram maiorē. Datur igitur & commēdatur doctoribus. Datur quidem, ut gratia sanandi morbos,& faciendi miracula:cōmendatur autem eis uerbi & doctrinæ donum. Et quum dixit, datur,non subiungit amplius exigēt: sed quum dixit, commendatur. Et profecto donum uerbi, opus habet labore,& amplius exigitur à doctoribus. Oportet enim eum non esse desidem ac ignauum,sed multiplicare talentum uerbi. Igitur cui commendauerūt,intelligere debes, cui multum datum ad usuram. Vsura enim commendatū & depositū hic signat. At sunt qui quærāt:Esto,bene, Puniatur is qui scit uoluntatem domini,& non facit:qui autem nescit,quare punitur?Eo quod potuisset etiam ipse discere, & noluit, sed piger fuit: ipse in causa fuit quo minus didicerit, quapropter puniendus est, quod non sponte didicit. Timeamus fratres: nam si is qui nihil scit omnino, dignus est plagis,quæ excusatio liberabit eos, qui scienter delinquunt,maxime si doctores fuerint? grauior enim est hæc condemnatio. *Vsura.*

„ Ignem ueni missurus in terram,& quid uolo, si iam accensus est? Sed baptismo ha„ beo baptizari, & quomodo constringor, donec perficiatur?] Per ignem quidem & prædicatio intelligitur. Sermo enim ignis qui consumit omnem materialē & imperfectam cogitationē, & simulacra abolet cuiuscunq; fuerint materiæ. Intelligitur etiam & zelus pro uirtute in unoquoq; nostrum accēsus: fortassis autem & hic est qui propter uerbum dei fit, non dissimilis aūt est à priore: hoc enim igni uult deus accēdi corda nostra. Debemus ignitū pro uirtute zelum habere. Vnde quid uolo, id est quātum uolo, si iam accensus est? Vrget enim ut accēdatur ignis ille. Sicut & Paulus dicit: Spiritu feruētes, æmulor enim uos æmulatione dei. Baptisma autem mortem suam dicit, *2. Corinth. 11.*

C Quoniam enim ignis ille non aliter accendendus erat, quàm post mortem eius. Nam ex eo tempore prædicatio & zelus creuerunt: proptea subdit etiam de morte, baptismū illam uocās. Hanc aūt ualde desiderans, inquit: Et quomodo cōstringor, hoc est, quàm solicitus & anxius sum, ac premor donec perficiatur. Sitio enim mortem pro omnium salute. Ignem uenit missurus dominus: nō solum in omnem terram, in quam prædicatio & fides explanata sunt: sed et in uniuscuiusq; animā, quæ terra quidē spinosa est & sterilis, à uerbo autem dei quasi igne succēsa, & diuinorū seminum capax, & spiritualium frugum ferax facta. Vbi enim alicuius animæ inuisibiliter diuina gratia contigerit, uidetur desiderio dei supra quàm dici queat flagrare, quēadmodū & Cleo

Luce.24. pas flagrabat diuino igne, quum diceret: Nónne cor nostrum accēsum erat in nobis? Quisquis igitur hanc affectionem expertus est, sciet quid dicamus. Experiuntur autē multi, etiam quando legūtur diuinæ scripturæ, uel uitæ sanctorum patrum, uel si admoneantur uel doceantur, accenduntur animæ ad faciendum bonum; & alij quidem usq; ad finem flagrant, alij uero statim frigescunt.

„ Putatis quod pacem uenerim missurus in terram? Non, dico uobis, imò separatio„ nem. Erunt enim ex hoc quinq; in domo una diuisi, tres aduersus duos, & duo contra „ tres: diuidetur pater aduersus filium, & filius aduersus patrem, mater aduersus filiam, „ & filia aduersus matrē, socrus aduersus nurum suam, & nurus aduersus socrū suam.) Christus quidem est pax nostra, sed nō uenit missurus pacem, unde ænigmatice hoc

Nō omnis pax bona. dictum est. Dicimus igitur, quod nō omnis pax uituperio caret & bona est, & est sæpe periculosa, & procul à diuina charitate reijciens, utpote quando pacem habemus & conspiramus in destructionem ueritatis. Hanc enim pacem non uenit Christus ut daret, sed cōtrarium uult: nam ut dissideamus propter bonum; q̄d & in persequutione factum est. In una enim domo pater gentilis à filio fideli differebat, & mater à filia, & contrà. Quomodo autē dicendo, quinq; in domo una diuisi erūt, in enumeratione sex personas posuit? Dicimus igitur, quod una persona bis assumpta est. Filia & nu-

D rus eadē est persona. Filia eñ dicitur, si ad matrem referatur: nurus uero, si ad socrum. Tres igitur erunt diuisæ, pater & mater, & socrus, aduersus duos, filiū & filiam. Filia eñ quum una persona sit, duas relatiōes suscipit, & secundū hoc uidetur duplex persona matri & socrui collata. Intellige autē simpliciter per patrem & matrē & socrum uetera omnia: per filium autē & filiā, omnia noua. Itaq; dominus uult, ut sua noua & diuina præcepta & dogmata pugnent cum antiquis nostris sceleratis moribus & dogmatis. Intellige aūt etiam sic: Pater quidē mens, filius uero ratio, diuisio horum fit in

Dionysius Areopagita. unaquaq; domo, hominis inquam, ut manifestius dicam: Illustrata fuit mēs Dionysij Areopagitæ, & prædicationē suscepit: repugnauit aūt eius menti quæ tam alacriter fidem suscepit, gentilis ratio, tentans ostēdere dialecticis tendiculis, ut illas sequeretur. Vides diuisionē patris & filij inter se pugnantes propter Christū & prædicationem? Matrem quoq; & socrum uocabis mentem, filiū uero & nurū sensum: & inter has est pugna propter Christū, insurgente mente cōtrà sensum: quandoquidem mēs suadet præferenda nō fluxa fluxis, inuisibiliáq; uisibilibus, habetq; ad hoc demonstrationes multas adiutrices. Cōmittitur aūt & bellum sensus cōtra mentem. Sensus eñ per miracula & signa quæ uidenť perducta ad fidem, nō credit mentis cogitationibus: neq; enim gentilium demonstrationes uult sequi, quæ compellunt illis attendentes nō credere, quod deus factus sit homo, uel quod uirgo pepererit. Huiusmodi sunt gentiliū deliramenta, naturæ seruientia. At sensus per miracula quæ uidētur, præstātior omni demonstratione est ad dei cognitionem manuducēs. Nō omnis igitur pax & concordia bona est: sed est quando & pugna & dissidium diuina quædam possessio uidetur. Nullus igitur amet malos: quamuis & pater & mater aduersentur legi Christi, repugnandum est eis perinde ac hostibus ueritatis.

„ Dicebat aūt & ad turbas: Quū uideritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, „ hymber uenit, & ita fit: & quū austrum flantem, dicitis quod æstus erit, & fit. Hypo„ critæ, faciem cœli & terræ nostis probare, hoc autē tempus quî fit ut non probetis?

Cur

A Cur autem ex uobisipsis non iudicatis quod iustum est? Quum enim uadis cum ad-
uersario tuo ad magistratũ, in uia da operam, ut libereris ab illo, ne forte pertrahat te
ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor coniiciat te in carcerẽ. Dico tibi, nõ
exibis inde, donec etiam ultimum minutũ reddas.] Postquàm de prædicatione disse-
ruit, ignemq; & gladium nominauit: quia uerisimile erat audientes turbari, non intelli
gentes id quod dicebatur, inquit: Quemadmodũ aëris qualitates à quibusdam signis
cognoscitis, sic oportebat & meum aduentum cognoscere ex his quæ dicuntur, & ex
his quæ à me fiunt. Etenim sermones mei demonstrãt me contrarium uobis, similiter
& opera: nam uos quidem publicani & raptores, ego autem non habeo ubi caput re-
clinem. Oportebat igitur uos, ueluti è nubibus hymbrẽ, & ab austro æstum coniecta
tis, sic etiã tempus huius mei aduẽtus probare & coniectare, quod non uenerim mitte
re pacem, sed hymbrẽ & turbationẽ. Nubes enim & ipse sum, & ab occidente huma-
næ naturæ uenio, quæ prius fuit humilis, et magnã ex peccato caliginẽ habuit. Sed eti
am ueni ignẽ mittere & æstum facere. Auster enim sum spiritus feruidus & frigiditati
aquilonis contrarius. Quandoquidem & in Bethleem apparuit, quæ ad austrum sita *Bethleem ad*
est. Et ubi hæc dixit, docet eos etiam de laudabili pace. Quia enim ostenderat laudatũ *Austrum sita.*
dissidiũ, ostendit & irreprehensibilẽ pacem, & inquit: Quum aduersarius rapuerit te
ad tribunal, in uia da operã, festina & labora, hoc est omnes modos cogita, quomodo
ab eo libereris. Vel aliter: Da operã, hoc est, etiamsi nihil habeas, ut lucreris quippiã.
Da operam, hoc est, usurã, ut libereris ab illo, ne quando trahat te ad iudicẽ, & iudex
tradat te exactori, & exactor proiiciat te in carcerem, donec ultimum minutũ reddas.
Hæc autẽ dicit dominus, exterrens per hæc crassiores, & ad pacem faciendã cogens,
sciens quod eos qui magis terrestres sunt, metus damni & suppliciorũ plus emendet,
& propterea dicit hæc. Intelliguntur autẽ hæc etiam de diabolo, qui noster aduersari-
us est. Quum igitur in uia huius uitæ sumus, demus operam, uirtutibus uacãdo, ut ab
B eo liberemur, & nihil commune cum eo habeamus, ne quando in futuro iudicio tra-
dat nos iudici. Opera enim eius quæ in hac uita facimus, illa tradunt nos iudici, & iu-
dex tradit nos exactori, dæmoni cuidã nos torquenti & affligenti, & postea punit nos
donec etiam minutorum peccatorũ pœnam luamus, & mensurã pœnæ impleamus.
Nunquàm autem impleta est pœnæ mensura, semper ergo puniemur. Si enim in car-
cere manebimus donec extremũ minutum reddamus, & nunquam reddituri sumus,
manifestum quod æternum sit futurum supplicium.

CAPVT XIII.

ADerant autem quidã eodem in tempore, nunciantes illi de Galilæis: quo-
rum sanguinẽ Pilatus miscuerat cum sacrificijs ipsorum. Et respondens
Iesus, dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ cunctis Galilæis peccatores
fuerint, quia talia passi sunt? Nõ, dico uobis, imò nisi resipueritis, omnes *Ezech. 18.*
similiter peribitis. Aut illi decẽ & octo, supra quos cecidit turris in Siloë, *Eccl. 17.*
& occidit eos, putatis quod debitores fuerint ultra cunctos homines habitãtes Hiero *Act. 3.*
solymis? Non, dico uobis, imò nisi resipueritis, omnes similiter peribitis.] Iudas Gali *Act. 5.*
læus, cuius & in Actis ipse euangelista noster meminit, quum & ipse aliquantum do-
ctus esset in lege, docuit etiã alios Galilæos suo dogmati adhærere. Docebat aũt non
ferendũ, nullum omnino hominẽ dominum dici, neq; honoris uel modestiæ gratia, &
ne regem quidem ipsum. Vnde & multi ipsorũ grauiter feriebantur, qui & docebant
sacrificia à Mose constituta non offerenda, eo quod pro Cæsare & Rhomanorũ gente
fierẽt sacrificia. Verisimile igitur Pilatum ob hæc indignantẽ, iussisse occidi Galilæos
illos super sacrificia quæ ab eis prohibebãtur fieri pro Rhomanorũ gẽte, & ita sangui
nem eorum cõmisceri sanguini sacrificiorũ. Annunciauerũt igitur quidam hæc salua-
tori, ut aliqua ex parte pie facta, uolẽtes per hoc discere quid in eo sibi placeret. Puta-
bant em̃ quidã illos iustissime passos, utpote peccatores & seditiosos, & irritãtes Pila-
tum in odium Iudæorũ, eo quod urgebãt Cæsarem non appellandũ: id quod in totius

C Iudæorum gentis incommodum cedebat. Igitur saluator nō negans eos esse peccatores, dicit non ipsos passos esse, quasi essent maiores peccatores ijs qui nihil passi. Nisi enim & uos resipueritis, & à seditionibus intestina bella succendentes cessaueritis, & deū operibus placare festinaueritis, grauiora patiemini. Non oportet enim prætextu pietatis suam gloriā quærere, & intestinas seditiones excitare. Porrò turris quæ ceciderat in Siloë, præsagiū erat eorū quæ postea populo euentura erant. Turris enim totius ciuitatis figura est: at decē & octo illi, totius populi. Quum enim sub Tito ciuitas rueret, omnis populus in incredulitate permanens simul perijt. Sit & hoc nobis in his quæ quotidie eueniunt admonitio: quidam in tentationes incidunt, nobis extra tentationem positis, ne nos solicitudinem & metum ut iusti abijciamus, quasi tanq̄ iusti nō simus obnoxij: sed ediuerso magis doceamur, quod in hoc puniantur illi, ut nos meliores efficiamur: quod si nos negligentes fuerimus, patiemur grauissima.

„ Dicebat & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in uinea
„ sua, & uenit quærens fructum in illa, & nō inuenit, dixit autem ad cultorē uineæ: Ec-
„ ce anni tres sunt, ex quo uenio quærens fructum in ficu hac, & nō inuenio: succide il-
„ lam: ad quid uel terram occupat? At ille respondens, dixit illi: Domine, sine illā & hoc
„ anno, donec fodero circum illam, & mísero stercus, & siquidē fecerit fructum: sin mi-
„ nus, in posterū succides illam.] Bona consequētia parabolam hanc iūgit, postquàm dixit, nisi resipueritis, peribitis, meritò & istam parabolam adijcit. Est igitur ficus, Iudæorum generatio, folia tantum amara faciens, & nullum fructum proferēs. In uinea autem dei, stetit Iudaica uita. Paterfamilias autē Christus, uenit & quæsiuit fructum fidei, bonorumq́ operum in ea, ac nō inuenit. Tribus autem annis uenit, per Mosen, per prophetas, & per seipsum: & quia non pœnituerūt, à dilectione dei eos abscecuit: non ultra enim gens domini & populus sanctus uocatur. In locum autē eius introdu- ctæ sunt gentes, quæ fructum facere ualent. Intelligitur & per ficum totū humanum

D genus: per patremfamilias, pater & deus: per cultorē uero uineæ, filius dei, qui nobiscum peregrinatus est ut coleret, & purgaret uineam. Christus autem ficum illam, ut sterilem execari nō sinit, dicēs: Sine illam & hoc anno. Licet enim per legem & prophetas nō fuerint facti meliores, neq̄ pœnitētiæ fructum fecerint, attamen me irrigante meis doctrinis & passionibus, fortassis facient fructum obedientiæ: sin minus, in posterum execabis illam, excĭsis illis à iustorum regione. Ex anno autem tertio, quasi-

Genes.3. Exod.32. Psal.105. Ioan.19.

tum in se fructum natura nostra nō dedit. Primum enim in paradiso mandatum præuaricati sumus: deinde, quum daretur lex, uitulo facto, mutata est gloria dei in similitudinem uituli comedētis fœnum: tertio, dominus & saluator abnegatus est à dicētibus: Non habemus regem, nisi cæsarem. Et unusquisq̄ nostrum ficus est in uinea domini, in ecclesia scilicet: uel simpliciter dicēdo, in mūdo hoc plantata. Venit igit̄ deus quærens fructum, & si inuenerit te absq̄ fructu, iubet ut ex hac uita excederis: at cultor uineæ supplicat, ut tibi parcat. Quis aūt ille cultor uineæ: uel suus cuiusq̄ custos angelus, uel etiā homo ipse, suæ em̄ uineæ quisq̄ cultor est. Sæpe igitur quū in lethales morbos, uel alia pīcula incidimus: Sine ô domine, dicimus, etiā hoc anno et pœnitentiam agemus. Hoc enim significat fodere & mittere circa illā stercus. Foditur quippe anima, quādo decutitur temporaliū curarū puluis, & alleuiat̄ ipsa. Stercus uero circūpositū signat feruorē & seueritatē in uita uiliori, pœnitētiæ scilicet, quæ ab omnibus contemnitur. Quando em̄ quis à gloria in uitam ingloriam se demittit propter salutē animæ, stercus circa animam mittere dicit̄, ad hoc ut fructū faciat, siquidē fecerimus fructū: sin minus, non ultra relinquit nos in uinea illa, sed execat à mūdo, ut ne frustra occupemus locū. Peccatorem enim quis uidēs diu differētem, offenditur, & peior fit: & sic inuenitur peccator, neq̄ ipse fructum faciens, & aliū quoq̄ impediēs, ne fructū faciat. Quod si execetur ex hac uita, fortassis ij qui execτū uiderint, hoc animo secū perpendentes, mutabunt̄ & fructum facient. Tribus aūt annis dicitur paterfamilias uenire ad ficū, fortassis propter tres leges, quas nobis dedit dominus: quæ sunt naturalis, legalis, & spiritualis. Oportebat sanè nos naturali lege cōmonitos fructū facere, nam natura

A natura docet quid facere oporteat: at quia in nobis naturalẽ inuenit inutilem, dedit & Mosaicam legem naturæ adiutricẽ: quæ quum & ipsa inuenta est infrugifera propter nostram desidiam, addidit & spiritualẽ. Vbi igitur tres illæ non meliorem reddiderint cuiuspiam animã, neq; longanimitate & misericordia dei fit emendatior, tunc postea monere non ultra finitur: non enim deo sæpe procrastinationibus illuditur. Quid aũt si per tres annos, tres ætatum status intelligas? Pueritiam, hoc est adolescentiam octo & decem annorũ, uirilem, & tertiam eorum qui iam incipiunt fieri ueteli: quando igitur in tertio anno, hoc est, senecta non damus fructus, & adhuc permittimur uiuere, ut adijciamus stercus, uilem pœnitẽtiæ uitã propter Christũ arripientes, & deinde si etiam tunc mentiemur, nõ ultra nobis parcet dominus, ut ne frustra occupemus terram, & alios offendamus. Et hæc expositio proposito textui consona mihi uidetur.

„ Docebat autem in una synagogarũ sabbatis, & ecce mulier quæ habebat spiritum „ infirmitatis annis decem & octo, eratq; contracta: nec omnino poterat erigere caput: „ quam quũ uideret Iesus, uocauit eam ad se, & ait illi: Mulier, liberata es ab infirmitate „ tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat deũ. Respõdens au„ tem princeps synagogæ, indignans quod sabbato sanasset Iesus, dicebat turbæ: Sex di„ es sunt in quibus oportet operari, in ijs ergo uenite, ut sanemini, & non in die sabbati. „ Respondens autem ad illum dominus, dixit: Hypocrita, unusquisq; uestrum sabbato „ nõnne soluit bouem suum aut asinum à præsepi, & ducit aquatum? Hanc autẽ filiam „ Abrahæ, quam alligauit satanas ecce decẽ & octo annis, non oportuit solui à uinculo „ isto die sabbati? Et quum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius: & omnis „ populus gaudebat super uniuersis, quæ gloriose fiebant ab eo.] Morbus ille mulieri diabolo affligẽte acciderat, sicut et dominus dicit, quam alligauit satanas decẽ & octo annis. Nam fortassis propter peccata derelictã à deo puniuit satanas. Omnia enim mala humanis corporibus satan infert, quãdo ei à domino permittitur. Quandoquidẽ nobis & ab initio autor fuit, ut ab incorruptione, in qua conditi fuimus, excideremus, &
B infirmo passionũq; capaci corpori alligati essemus. Hoc enĩ per pelliceas tunicas intelligimus. At dominus uoce deo dignissima potestateq; plena, mulieris istius morbũ fugat. Imponit autẽ ei & manus: ut discamus quod dei sermonẽ, uirtutemq; & operationẽ sancta caro habuerit. Sua enim propria erat, & nõ alterius cuiuspiã sibi assistentis, & proprietate personæ separati, sicut impio Nestorio uidetur. Igitur tãta quidẽ domini benignitas, ut proprio figmento misericors esset. Satanas uero qui prius mulierẽ alligauerat, morbi solutionẽ dolens, & eam amplius affligere cupiẽs, alligat principẽ synagogæ inuidia, & per os eius miraculũ calumniatur: more enĩ suo bonis ubiq; imponit. Indignatur ergo quod in sabbato sanatur, quem dominus pulcherrimis exemplis brutorũ animaliũ arguit. Vnde nõ ipse tantum talibus sermonibus, sed & omnes alij qui aduersabantur Iesu, confundebãtur. Magnæ enim stultitiæ erat prohibere hominem sanari in sabbato, propter ocium quod aliqua ex parte in sabbato lex præcepe rat. Igitur qui aduersabãtur Iesu, confundebãtur. Turbæ aũt gaudebant in operibus, sicut illi operibus nõ gaudebant, sed insaniebant Christo faciente miracula. At turbæ ex miraculis utilitatem percipientes gaudebant, maxime quod sanationibus fruerentur. Intelligas autẽ (oro) miraculum istud etiam de interno homine. Incuruatur anima, quando ad terrenas tantum curas uergit, & nihil cœleste uel diuinũ secum concipit. Idcirco decem & octo annis ægrotare dicitur. Quando enim quis in obseruatione mandatorum diuinæ legis, quæ sunt decem, & in spe octaui seculi infirmus fuerit, decem & octo annis dicitur obstippus esse. Nõnne qui terrenis addictus, & peccat semper, mãdata reprobat, & futurũ seculũ non expectat? Sed dominus in sabbato & synagoga sanat talem animã. Quando enim quis in seipso colligit confessionis cogitationes, Iudas enim confessio dicitur: & sabbatũ tenet, hoc est feriatur malis: tunc eum sanat Iesus, non sermone tantũ dicens ei, Liberatus esto ab infirmitate tua: sed & manus imponens. Opus enim est nobis, ut ad operandũ opera uirtutis suscipiamus & diuinarum manuum cooperationem, & non per solum uerbũ & instructiones erudire con-

Nestorij impiã opinio.

Alter præsens tis miraculi intellectus.

Iudas.

C tentos putare nos ſanitatem conſequutos.

Dicebat ergo: Cui ſimile aſt regnum dei? & cui ſimile faciam illud? Simile eſt gra-
no ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortũ ſuum, & creuit: & euaſit in arborem
magnã, & uolucres cœli nidulabantur in ramis eius. Et iterũ dixit: Cui ſimile faciam
regnum dei? Simile eſt fermento, quod acceptum mulier abſcõdit in farinæ ſata tria,
donec fermentatur totũ. Et ibat per ciuitates & caſtella, docẽs, & iter faciens Hiero-
ſolymam.] Grano ſinapis cõparat regnum dei. Regnum autẽ dei prædicatio eſt, &
Regnum dei. uerbum dei. Per prædicationẽ enim regnauit in animabus hominum. Enimuero ſi-
cut ſinapi uidetur quidem paruum eſſe, multam aũt habet uirtutẽ: ita & ſermo euan-
gelij contemnitur quidẽ à multis, & apparet eſſe ſtultitia: quum uero illum homo ſu-
ſceperit, & miſerit in hortum ſuæ animæ, arborẽ magnam facit, ita ut & ramos dilatet
ac uolatilia cœli, hoc eſt, homines q in ſublime uolare nitũtur, nidos habeãt in ramis:
Qui enim ſupergreſſi ſunt terreſtria, in ramis prædicationis, hoc eſt in dilatatis ſenten
Act. 9. tijs quieſcũt. ut exẽpli gratia quid dicam: Granũ ſumpſit Paulus, paruam Ananiæ in-
ſtructionẽ, ſed ut plãtatũ hoc granũ in horto eius pingui, ramos fecit, multas inquam
& bonas doctrinas, ac epiſtolas, in quibus nidulabantur hi ſoli, qui tũc ſublimes mẽte
& ſapientia, uti Corinthij, Dionyſius, Ierotheus, & alij plurimi. Poſſunt etiam ſingu
lis temporibus quidam per granũ ſinapis intelligi, & dominus ipſe: uilis enim uideba
tur. Nã fabri filius, & pauperrimus. At ubi cecidit in cor terræ, quũ mortuus eſſet &
ſepultus in horto, ramos pulchros apoſtolos fecit, in quibus quieſcũt omnes qui pri-
us agitabantur & uexabantur à ſpiritu erroris, nempe gẽtiles, qui cõparantur uolati-
libus, propter mentem facile mobilem, & illuſioni obnoxiam, magnæq; leuitatis. Ta
les enim ſunt omnes qui errãt, uolatilibus cœli, hoc eſt aëris aſſimilati. Iterũ aſſimilaẽ
fermẽto diuinius ſermo, quod ſumptum mulier, hoc eſt humana natura, occultauit in
D farinæ ſata tria, hoc eſt in corpus, ſpiritũ, & animam, ita ut illa ſanctificẽtur, ſicut dicit
1. Timo. 4. beatus Paulus, fiatq; una contẽperatio cõmunione cum ſpiritu ſancto. Intellige autẽ
per mulierem, & animam: ſata uero tria, tres partes eius, rationalem, cõcupiſcibilem,
& iraſcibilem. Si quis igitur in tribus illis partibus ſermonem dei occultarit, faciet il-
lam totam ſpiritualẽ, & ita ut rationalis nõ labatur in doctrinis, neq; iraſcibilis & con-
concupiſcibilis abſq; ratione ferantur, ſed fermententur & aſſimilentur ſermoni dei.
Perambulabat uero Ieſus per pagos & ciuitates docens. Neq; ita in parua uenit oppi
da & pagos, ut magnas ciuitates negligeret: id q̃d faciunt, qui uolũt ſimpliciores deci
pere: neq; ita uenit in ciuitates, ut oſtẽtator & glorioſus, paruas negligens, ſed ut cõ-
munis dominus, imò ut pater qui omnium curam agit, ubiq; circuit. Nunquid autem
ita tranſit per externas ciuitates, in quibus nõ tot erant legiſperiti, à Hieruſalẽ autem
fugit, utpote formidans reprehendi à legiſperitis, uel ſuſpicans, ne ab eis occidaẽ? Nõ
eſt hoc dicendum, ſed & iter, inquit, faciẽs in Hieroſolymam. Vbi enim plures ægro
tant, eô magis feſtinat medicus.

Ait autem illi quidam: Domine, an pauci ſunt qui ſalutem cõſequuntur? Ille uero
dixit ad illos: Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi (dico uobis) quæ-
rẽt intrare & nõ poterunt. Quũ autẽ experrectus fuerit paterfamilias & clauſerit oſti
um, & cœperitis foris ſtare, & pulſare oſtium, dicẽtes: Domine domine, aperi nobis,
& reſpõdens dicet uobis: Neſcio uos unde ſitis. Tũc incipietis dicere: Edimus coram
te, & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet: Dico uobis, neſcio uos unde ſi-
tis. Diſcedite à me omnes, qui patratis iniquitatẽ: ibi erit fletus & ſtridor dẽtiũ, quũ ui
Pſal. 6. deritis Abraham, & Iſaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno dei, uos autẽ expel
li foras. Et uenient ab oriẽte, & occidente, & aquilone, & auſtro, & accumbẽt in re-
gno dei. Et ecce ſunt poſtremi, qui erũt primi: & ſunt primi, qui erũt poſtremi.] Pau
ci ſunt qui ſaluantur, eo quod anguſta uia multos nõ recipiat. Eſt autem dominus pa
terfamilias, qui cõuocat omnes homines ad prandium & fruitionẽ æternorum bono-
rum. Omnes itaq; uirtute præditi, uſq; ad Chriſtum ſtuduerunt intrare: omnes autem
degeneres & ignaui, qui poſt tẽpus prandij uenerũt, excluduntur. Hora autem pran-
dij, præſens

A dij,præſens uita eſt.Hoc enim tempus utiꝗ prandium eſt,quo præparamur,ut ſpiri-
tuali conuiuio excipiamur.Quum aũt expergefactus fuerit paterfamilias,hoc eſt,ad
iudiciũ ſurrexit ac clauſerit ianuam,uirtutis dico uiam , quam ingredi non poſſumus
poſtquàm hinc emigrauerimus : quandiu enim in uita ſumus, iri poteſt uia uirtutis.
Incipiunt quidẽ tunc hi,qui negligentius in hac uita uixerint , pulſare ianuam,& per
inutilem pœnitentiam,uirtutis uiã requirũt nudis uerbis , quaſi pulſationibus & ſtre
pitibus quibuſdã reuocantes illam, operibus tamẽ carentes . Pater uero familias quũ
eos iuſtè excluſerit,diſſimulat ſcire unde ſint,& meritò:ſunt enim ex diabolo.Domi-
nus aũt cognoſcit ſuos.Hoc autẽ quod dicit, Comedimus & bibimus coram te,& in
plateis noſtris docuiſti:ſimpliciter quidẽ ad Iſraëlitas dicit̃.Etenim dominus ex ipſis
natus eſt ſecundũ carnem,& cũ eis comedit ac bibit . Et poteſt etiã ſublimius intelli-
gi:Coram te comedimus & bibimus.Legalem eñ perficientes cultum, & offerentes
deo cruẽra ſacrificia,comederũt & lætati ſunt , audiuerunt aũt diuinos libros in ſyna-
gogis.Omnino eñ & per prophetas dominus docuit. Neꝗ eñ prophetæ ſua ipſorũ *Quare pro-*
dicta proferebant,ſed diuina prædicabant,quapropter & dicebant, Hæc dicit domi- *phetæ, Hæc di*
nus . Nõ igitur ſufficiebat Iudæis ad iuſtificationẽ cultus ille per ſanguinis effuſionẽ *cit dominus,di*
nõ accedente fide,quæ iuſtificat impiũ . Et meis quoꝗ Chriſtianis quidẽ, uitæ autem *xerint.*
diſſolutæ,hæc congruunt. An nõ & nos manducamus corpus diuinũ,& bibimus ſan
guinẽ dei coram eo , quotidie ad myſticam mẽſam accedentes,& docet in plateis no-
ſtris dominus?atqui nulla inde utilitas, ſi auditores diuinæ quidẽ legis ſiamus, & non
factores:imò contrà ad maiorem tormentorum occaſionẽ audiuiſſe cedet,ſicut & di-
uinarum ſanctificationũ ſumptio ad iudiciũ.Obſerua,ꝗd reiecti ſunt illi,quos in pla-
teis docet dominus:uerũ ſi ipſum habuerimus docẽtem, nõ in plateis, ſed in anguſtis
& tritis,& cõpunctis cordibus,nõ erimus reiecti. Iam hoc quod inquit, Illic erit plo
ratus quãdo uidebitis Abraham,& Iſaac,& Iacob: cõgruit quidem & Iſraëlitis,qui-
B bus dicitur , & his qui hodie ſunt incredulis . Iudæi ſanè tanto magis torquebuntur
audiendo,alios ex gentibus requieſcere,& quietem habituros cũ Abraham & patri-
bus , ſe autem expellendos.Pertinet item & ad nos , qui nõ & bene operamur cum fi
de,& nos quidem in lege Chriſti gloriamur, quam mox poſtea tranſgredimur & re-
probamus.Primi quidem eſſe uidemur,utpote à cunabulis inſtructi,& nomen Chri-
ſti ferentes.Poſtremi autem erimus,prælatis gentilibus quibuſdã,qui in fine uitæ ſuæ
credunt,& deo placentes paruum uitæ tempus agunt.

Eodem die acceſſerũt quidã phariſæorũ,dicentes illi:Exi,& uade hinc:quia Hero-
des uult te occidere.Et ait illis:Ite & dicite uulpi huic:Ecce eijcio dæmonia,& ſanita
tes perficio hodie & cras,& tertia die cõſummor. Veruntamen oportet me hodie,&
cras, & proximo die proficiſci: quia fieri nõ poteſt,ut propheta pereat extra Hieruſa
lem.] Inuidia tabeſcebãt maledicti Iudæi,& dominum terrere nituntur,& minantẽ
ei faciunt Herodem. Nolebant eñ eum uidere faciẽtem miracula,ne multitudine mi
raculorum turbas ſibi conciliaret,& uirtute uerbi ad ſe alliceret. Prætexunt igit̃ He-
rodem,& fingunt ſibi ſaluatoris curam eſſe. Ipſe autem corda illorum ſciens,manſue
te & adumbrate pro more ſuo eis reſpondet.Dicite uulpi huic . Et uidetur quidẽ He *Chriſtus nomi*
rodem appellare uulpem,ſed phariſæos notat,ſi quis diligenter conſideret . Nõ enim *ne uulpis He-*
dixit,uulpi illi : ſed,huic,media quadã uoce uſus,idꝙ ſcitè.Singulari numero dicẽdo *rodem quidem*
uulpem, Herodem illos ſuſpicari fecit:dicẽdo autẽ,huic, quod eſt pronomen demon- *appellat. Pha-*
ſtratiuum, inſinuauit iſtos ipſos eſſe doloſos illos . Et profecto phariſæi præ ſe ferebãt *riſæos uero no*
malignos uerſipelles ꝙ uulpiũ mores . Vide autẽ (oro) quomodo malitiæ eorum re- *tat.*
ſpondeat.Quia enim illi propter ſanitates inuidebant,incutiebãt ei metũ ex Herode, *Phariſæorum*
idcirco ipſe id quod credebat illis potiſſimũ dolere,dicit:Ecce eñ ego,inquit,ſanita- *uulpini mores.*
tes perficio,& dæmonia eijcio. Nam ſicut prædictũ eſt,propterea inſectabant̃ eum,
ut ne miraculis oſtenſis multos ad credendũ ſibi alliceret . Hodie uero & cras,plures
dies ſignificat : quẽadmodũ & nos familiari ſermone conſueuimus dicere , Hodie & *Hodie et cras.*
cras fiet hoc : non omnino intra tam breue temporis interuallũ rem circumſcribẽtes,

C sed statim fieri significantes: ita etiam Christus dicēs, Sanitates perficio hodie & cras, & tertio die cōsummmor: nō omnino significare uoluit quod tertio die necessariò sit consummandus, sed breui mortē suam futuram declarat. Verūtamen oportet me bodie & cras manere hoc loco, & operari miracula, & sequēti in Hierusalem proficisci: illic enim elegi mortem. Quia & illi dicebāt ei: Egredere, quia Herodes te occisurus est. In Galilæa autē hæc dicebat, cui præerat Herodes; monstrabatq; eis, etiamsi plurimum uellet, nō posse ab illo se interimi. Nō enim in Galilæa, sed Hierusalem præfinitum esse Christum passurū. Et ut tibi dictum Euangelij manifestius exponam, quū legeris, hodie & cras, punctū facito, & tūc dic, proximo die proficisci: quo modo numerantes sæpe dicere cōsueuimus, Ego dominico secundo, & tertio die egredior: nō quod egressurus sim dominico & secūdo, sed solū duos illos dies enumeramus, ut manifestemus diem tertiū: ita sanè & dominus hoc loco prius numerans inquit, Oportet me hodie & cras, deinde tertio proficisci in Hierusalē: illic enim finis meus. Sicut autem supra diximus, nō quod tribus diebus uitam suam circūscribat, sed pluribus quidem diebus: ueruntamen non ualde longo tempore se māsurum significat, quasi hæc dicat ad eos qui sibi inuidebant: Quid meam meditamini mortem? ecce paulò post ipsa instabit. Quum uero audis, quod fieri nō possit, extra Hierusalem perire prophetam, ut ne putes Iudæos ui quadam ac necessitate ad hoc faciēdum compelli: sed scias sponte sua homicidium istud patrare, ut si quis uidēs crudelissimū, maximeq; sanguinarium latronem uias obsidere, diceret: Fieri nō potest, uiam hanc in qua latro prætereuntibus insidiatur, à sanguine puram esse. Omnino enim hoc loco, quod consectaneum est ad opera latronum, dicit. Sic igitur & in Hierosolyma, quam occuparunt latrones & scribæ, fieri non potest, in alio loco quàm in illo in quo sunt latrones, perire prophetarum dominum. Assueti enim effundere seruorum sanguinem, etiam dominum ipsum occident.

Hodie & cras clarior expositio.

D Hierusalem Hierusalem, quæ occidit prophetas, & lapidat eos qui mittunt ad se: quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodū auis nidum suum sub pennas, & noluistis? Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Dico autē uobis, quod non uidebitis me, donec uenerit tempus quum dicetis, Benedictus qui uenit in nomine domini.] Duplicatione nominis ostendit amorē quem erga illos habet dominus. Quēadmodum enī amator quis ab amica contemptus, ita reuocat adulteram synagogam. Ostēdit item suam misericordiam, quod sæpenumero uoluerit congregare illos. Et illorū significat arrogantiam, dicēdo quia noluistis, relinquo uos postea. Intantum enī odio habui maliciam uestram, ut neq; templum domum meam esse dicam, sed domū uestram. Nam quandiu uitam uestram bene gerebatis, & templum meū erat: quia autem & illud cōtaminastis, & negociationis domū & speluncam latronū fecistis, uarijsque negociationibus & auaris uestris studijs uicissim seruitis (Negociatio enī latrocinīū est, supplantans fratres, & rapiens quæ illorū: id quod & latrones faciūt, inuadunt enim uiatores, ut illorum bona rapiant) & quoniam speluncam latronum templum fecistis, per negociationum species, quas in ipso orationis loco faciebatis, nō ultra mea erit domus, sed uestra. Nō solum autem templum intelligas domū, sed & omnem generationem Iudæorum. Solet enim scriptura & genus domū appellare, ut domus Leui benedicet dominum. Et hoc loco potest intelligi, Domus uestra relinquit, hoc est genus uestrum relinquitur à me, sicut & per prophetam alibi dicit: Dereliqui domū meam, hæreditatē meam. Domum enim illic dicit Israelitas. Ostendit autem quod & ante hoc ipse eos cōseruarit, & ab inimicis liberarit. Denique dicens, Non me uidebitis donec dicatis, Benedictus qui uenit: secundum significat aduētum. Inuoluntarij enī confitebuntur & saluatorem, & dominum: quandoquidē ipsis nulla inde utilitas eueniet. Quid igitur? Non uiderunt illū à quo tempore hæc dixit? utiq;. Dicens enī, Nō me uidebitis ex illo tempore: non horam quæ tunc erat significat, sed tempus quod post crucem. Sicut si dixisset: A tēpore quo me crucifixeritis, nō ultra me uidebitis, donec rede am.

Negociatio.

Scripturæ proprietas in dicti one domus.

Psal. 34.

CAPVT.

A CAPVT XIIII.

ET factum eſt, quum introiret domum cuiuſdam principis phariſæorum ſabbato, ad capiēdum cibum, & ipſi obſeruabant eū. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illū. Et reſpondens Ieſus, dixit ad legiſperitos & phariſæos, dicēs: Num licet ſabbato ſanare? At illi tacuerunt. Ipſe uero apprehenſum ſanauit eum, ac dimiſit. Et reſpondēs ad illos, dixit: Cuius ueſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & nō continuò extrahet illum in die ſabbati? Et nō poterant ad hæc reſpondere illi.] Dominus ſatis ſciens phariſæorū moroſitatem, ingreditur in eorum domus. Curæ enim ei erat animarum utilitas, & propterea ingreſſus eſt. Potuiſſent enim uel ex doctrina & ſermone, uel ex oſtenſione miraculorum utilitatē percepiſſe, ſiquidem uoluiſſent. Porrò quum in medium ueniſſet hydropicus: nō hoc conſiderauit dominus, quomodo non offenderet multos, ſed quomodo ſanaret eos qui cura ſua indigebāt. Oportet ēm nos ubi magna proſpectat utilitas, non curare inſipientes qui ſcandalizanť. Arguit autem inſipientiam eorum, qui reprehenſuri erant, ideoq́ꝫ interrogat. Licétne ſabbato ſanare? Nónne manifeſte irridet eos ut inſipiētes? Siquidem quū deus ſabbatum benedixerit, ipſi benefacere prohibent in eo, & per hoc faciunt omnino maledictum. Nō enim benedictus eſt dies in quo nihil boni fieri ſolet. At quum hi ſciētes quò tenderet interrogatio, ſilerent, Ieſus quod ſuum erat facit, & contactu ſanat hominem: deinde etiam phariſæos admonet, quaſi talia diceret eis: Si prohibuiſſet lex miſereri in ſabbato, nō curæ tibi fuiſſet ſi filius tuus periclitatus fuiſſet in ſabbato? Et quid dico filius? neqꝫ bouē reliquiſſes abſqꝫ adiutorio, ſi periclitantem uidiſſes. Quomodo igitur nō ſtultum fuerit ꝙd obſeruatis ſanationem hydropici in ſabbato? Hydropicus eſt omnis qui per diſſolutam uitam & lubricam anima ſua grauiter ægrotat, qui & Chriſto indiget: & ſanabitur planè, ſi ante Chriſtum fuerit. Nam qui ante Chriſtum fuerit, cogitans ſemper quomodo ab *Hydropicus quis.*

B ipſo uideatur, minime peccabit.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendēs quomodo primos accubitus eligerent, dicēs ad illos. Quum inuitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbas in primo loco, ne fortè honoratior te ab illo ſit inuitatus, & ueniēs is qui te & illū uocacat, dicat tibi, da huic locum: & tūc incipias cum rubore extremū locum tenere: quin potius quum uocatus fueris, uade accumbe in nouiſſimo loco: ut quum uenerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, aſcēde ſuperius: tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbētibus. Quia omnis qui ſe extollit, humiliabitur: & qui ſe humiliat, extolletur.] Vides cœnas Chriſti quales ſint: nempe in utilitatem animæ, & non in ſatietatem uētris uertuntur. Ecce enim ſanauit hydropicum: docuit phariſæos, quod bonū ſit in ſabbato benefacere. Et poſtea uidens eos de primo accubitu tumultuari, ſanat & hanc affectionem, quæ nō à parua, ſed magna & uix effugabili cauſa incipit, inani inquam gloria. Et ne qs exiſtimet, de hoc dicere, minus & indignū eſſe magnificentia uerbi dei, imò maxime: quia medicus qui pollicetur ſanare podagram, omnesq́ꝫ morbos memoratu dignos, neqꝫ digitorū attritiones, uel dentis dolorē ſanare detrectat: deinde quomodo paruus inanis gloriæ morbus, ꝙ omnino turbanť qui primos accubitus quærunt. Oportebat igitur humilitatis doctorē & principem, & cōſummatorē Chriſtum omnes ramos inanis gloriæ amputare. Et hoc quoque expende, ſi non fuiſſet tempus menſæ, & de hoc diſſeruiſſet dominus relicto de alijs rebus ſermone, eſſet forte reprehenſioni locus: nunc autem quia hora cœnæ & ambitionis morbus ante oculos ſaluatoris uerſabať, tempus erat admonitionis. Vide ēm & aliter, quomodo à culpa hominem liberet, & quomodo ipſum ciuilem faciat. Quanta enim cōfuſione plenus, quū requiſiueris locum te indignū, & deinde quū ſuperuenerit dignior, is q te uocauit, dicat, Da huic locū, idq́ꝫ ſæpe: deſcendēs enim tu, illi autē primum locum occupabunt. Cōtrà, quanta laude dignus, quando prima ſella dignus, principio ſedet in humili loco, & poſtea præ alijs ſedere cōperiť. Num igiť parua tibi uideť illa admonitio domini, quæ maximam uirtutum humilitatem docet, & in auditorum animabus collocat,

C & ad honestam uitæ obseruationē ducit, id quod Christi discipulus Paulus postea dixit: Omnia honeste, & secundum ordinem, inquit, fiant. Quo pacto igitur hoc fiet? Nullus quærat quod suum est, sed unusquisque quod alterius. Vides discipulū eadem loqui, quæ magister eius? Omnis autem qui seipsum exaltat, humiliabit, quo pacto intelligam: Etenim multi in uita hac se exaltantes, honore fruuntur. Igitur hoc quidē est humiliari, quando quis fruit magno honore in mundo, miserq; & humilis fit apud deum. Insuper non usq; ad finem, neq; apud omnes in tali honore est, sed quantum à quibusdam obseruatur, tātum ab aliis irridetur, & nonnunq; ab his à quibus honoratur. Vera igitur est sententia. Et omnis indignus hanc sibi sublimitatē uendicans, humiliabitur: & apud deum quidem, quando ultimum iudicium, in uita uero hac maxime. Natura enim omnis homo indignus sublimitate. Nullus igitur extollatur, ut ne extreme humilietur.

1. Corin. 14.

Humiliari quid sit.

» Dicebat autē & ei, qui se inuitauerat: Quum facis prandium aut cœnam, noli uocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos tuos, neq; uicinos diuites: ne quando & ipsi te uicissim inuitent, ac rependatur tibi beneficium. Imò quum facis conuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris: quia non possunt rependere tibi: rependet enim tibi in resurrectione iustorū. Hæc quum audisset quidā de simul accumbētibus, dixit illi: Beatus qui comedit panē in regno dei.] Ex duobus generibus cōstabat conuiuium, ex uocantibus, & his qui uocabant. Vocatorū gentis salubri admonitione ad humilitatem induxerat, & conuiuiū minime sumptuosum illis proposuerat. Nunc & in eum qui uocauerat, uicissim liberalitatem suam exercet, & admonitione reinuitat, abducēs eum, ne cōuiuia instituat humani fauoris uel remunerationis mox recipiēdæ gratia. Qui pusillo sunt animo, amicos uel cognatos ob præsentis uitæ beneficiū uocant: quod si minus consequanť, grauatim ferunt. Qui aūt ma
D gni sunt animi, futurū præmium expectantes, à uere diuite remunerationes accipiūt. Hæc autē dicens dominus, nō nos ab amicis arcet, sed nō cōtemnendā humilitatē docet. Itaq; postquàm hæc quidā audisset, & sentiret q̄d deus corporalibus mēsis remuneraret & reinuitaret iustos, dixit: Beatus qui comedit panē in regno dei. Nō eñ spiritualis erat, ut intelligeret ea quæ supra sensum, sed animalis adhuc erat: hoc est humanas cogitationes sectabatur. Animalis eñ est, qui nihil super naturā credit, sed omnia secundum naturam intelligit. Tres eñ sunt ordines, carnaliū, animalium, & spiritualiū. Carnalis quidem est, qui uult lætari & gaudere, quū aliis malefecerit: ut est omne genus auarorū. Animalis, qui neq; furari, neq; nocere uult: hoc est eñ iuxta naturam uiuere, quandoquidem hoc nobis natura indidit. Spiritualis uero, qui & affligi, & damnum ferre uult propter uirtutem. Est igitur primus circa naturam, secūdus iuxta naturam, tertius supra naturam. Omnis igitur qui humana sapit, & nō ualet intelligere ea quæ supra naturam, animalis dicitur: uti qui anima & spiritu gubernetur. Quando autem quis spiritu agitur, & nō iam uiuit ipse, uiuit autem in eo Christus, hic est spiritualis, naturā supergressus. Animalis igitur erat & hic, qui putabat fore sensibiles sanctorum retributiones: quoniam nihil super naturam poterat intelligere.

Animalis quis. Tres hominū ordines qui, et qui se habeāt.

» At ipse dixit ei: Homo quidam apparauerat cœnā magnam, & uocauit multos, misitq; seruum illum suum hora cœnæ, ut diceret inuitatis: Venite, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, & necesse est mihi exire, & uidere illā: rogo te, habe me excusatū. Et alter dixit: Iuga boum emi quinq;, & eo ad probandū illa: rogo te, habe me excusatū. Et alius dixit: Vxorē duxi, & ideo nō possum uenire.] Quum dixisset is qui simul accubuerat, beatū eum q comedit prandiū in regno dei: dominus docet eum latius, quomodo oporteat nos intelligere conuiuiū dei, & parabolam hanc dicit. Hominē quidem nominās misericordem suum patrē. Quando enim uindicatiuam dei uirtutē scriptura significat, pantheram, & ursum, & pardum eum uocat: quando autē misericordiam uult insinuare, hominem inducit. Sicut & nunc misericordissimā eius dispensationem intelligēs, quam operať in nobis, quam nos facit participes carnis filii sui, hominē eum nominās. Cœnam

Dei uindicātis & dei misericordis in scriptura appellationes.

A nam enim magnam uocauit dispensationē hanc. Cœnam quidem, eo quod in nouissimis temporibus, etenim ad uesperam seculi uenit dominus. Magna autē cœna hæc, quoniam ex confesso magnum est salutis nostræ mysteriū. Et misit seruum suum hora cœnæ. Quis est seruus ille? is qui forma serui assumpta, filius dei, homo factus, & ut homo missus esse dicitur. Attēde quomodo non dixerit seruum, sed cum articulo seruum illum suum. Illum proprie dixit, qui iuxta formam humanam ei placuit, & seruiuit. Non eīm ut filius & deus tantū beneplacitus est patri, sed & sicut homo ipse solus sine peccato, omnibus paternis cōsilijs & mādatis ministrauit & paruit, & implēs omnē iustitiam, seruire dicitur deo & patri: ideo & ipse solus proprie seruus dei dicitur. Hora aūt cœnæ missus est, hoc est definito & opportuno tēpore. Nō enim aliud tēpus commodius fuit saluti nostræ, q̄ quo regnabat Cæsar Augustus, quum in summo esset malitia, quam destrui oportebat. Sicut enim medici sinunt in sæui morbi ulceribus humorē colligi, & deinde remedia apponūt: ita & peccatū oportebat omnes suas species indicare, & deinde magnum medicum imponere pharmaca. Et propterea expectauit Christus, donec diabolus malitiæ mēsuram impleret, & tūc demū incarnatus est, & omne genus malitiæ per sanctam uitam suā sanauit. Missus est igitur in tēpore, hoc est opportuno & accōmodo tempore, sicut etiā Dauid dicit: Accingere gladio tuo super femur tuum potēter tempestiuitate tua. Omnino eīm gladius, uerbum dei: per humerū autem natiuitas in carne significatē. Tempestiuitas autē fuit, hoc est opportunū tēpus. Missus uero est ut diceret inuitatis, Qui sunt hi qui uocati sunt? fortassis omnes homines. Omnes enim uocauit deus ad sui agnitionē, partim per ordinatam inuisibilium cōstitutionē, partim per naturalē legem. Fortassis eīm magis proprie Israelitas, qui per legem & prophetas uocati fuerunt. Ad illos igitur missus est primū dominus, uti ad oues domus Israël. Ipse enim dicebat: Venite, quia parata iam sunt omnia. Propè eīm esse regnum dei omnibus euāgelizabat dominus, & intra nos. *Philip. 2.* *Simile.* *Psal. 44.* *Matth. 12.*

B At illi cœperunt simul omnes excusare. Omnes eīm principes Iudæorum detrectabāt Iesum habere regē, & cœnam nō meruerunt: & alius quidē propter diuitiarum cupiditatē, alius autem propter uoluptatē. Nam ille quidē uillam emerat, & alius iuga boum: qui signant diuitiarū cupidos. At alius qui uxorem duxerat, uoluptarius erat. Insuper & is uillam comparat, qui propter mūdanam sapientiam nō accipit mysteriū. Villa enim est & mundus hic, & natura simpliciter. Qui autē naturam obseruat, non recipit hoc q̄d super naturam. Igitur pharisæus qui uillam forte cōparauerat, hoc est, qui respexerat ad naturæ leges, nō recipit uirginē parere deū, quod super naturā est: sed & omnes qui in externa sapiētia gloriantur, ꝓpter uillam hanc, hoc est naturam, ignorauerunt eum qui cōdiderat & innouarat naturæ ordinē, Iesum. Porrò qui iuga boum quinq; emit, ut ꝓbaret: signat carnalem hominē, qui quinq; sensus animæ corporalibus coniunxit, & animam carnē fecit: & propter hoc, utpote circa terrena occupatus, nō uult spiritualis cœnæ particeps esse. Dicit eīm Sapiēs: Quid calumniatur qui alteri præualet? At qui propter uxorē excidit, uoluptarius utiq; fuerit, qui carni ut cōiugi animæ alligatus est, & quum est in illa, quasi ei adhærēs, deo placere nō potest. Intelligas autē hæc omnia & iuxta literā. Etenim excidimus à deo, & propter uillas, & propter iuga boum, & propter nuptias. Adhærentes enim illis, & totam uitam in ea impendētes, & usq; ad sanguinē uexati & excoriati, nullum diuinū uel sensum, uel uerbum cogitamus uel attentamus. *Prouerb. 14.* *Sensus superiorum secūdum literam.*

Et ueniens seruus ille, renunciauit hæc domino suo. Tūc iratus paterfamilias, dixit seruo suo: Exi citò in plateas & uicos ciuitatis, et pauperes ac debiles, claudosq; & cæcos introduc huc. Et ait seruus: Domine, factū est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in uias & sepes, & cōpelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis, q̄d nemo uirorum illorū qui uocati sunt, gustabit cœnā meam.]

Nā abiecti sunt principes Iudæorū, & nullus ex illis credidit Christo, & ipsi gloriabantur in malitia, ut dicit: Num quis principū credidit in eum? Proinde docti in lege, ac scribæ (ut propheta dicit) infatuati, gratiam amiserūt: idiotæ autē & Iudæi qui cæ *Ioan. 7.*

C cis & claudis, & debilibus cōparantur, & stulti sunt huius mundi, & mire cōtempti, hi uocati sunt. Turbæ enim admirabantur super gratia, quæ de ore Iesu pcedebat, & gaudebant in doctrina. Postq̃ autem intrauerunt Israelitæ, electos inquam, quos in gloriam suā prædestinarat deus: quales fuerunt Petrus & filij Zebedæi, & multa alia millia eorum qui crediderunt: benignitas dei etiā in gētes diffusa est. Per eos em̄ qui in uia & apud sepes, gentes intelligendæ sunt. Israelitæ enim fuerunt intra ciuitatem, ut hi qui legē susceperant, & ciuiliorē uitam sortiti. Gētiles uero à testamentis, & à lege dei alieni erant, & nō facti ciues sanctorum: nec in una, sed in multis iniquitatibus

Peccatum. & rusticitate magna uersabant̄, & apud sepes, peccata dico. Peccatum enim magna sepes est & interstitium, diuidēs nos à deo. Per uias itaq; pecuinam gentiliū uitam, & in multas dissectam opiniones: per sepes uero intelligit uitam illorū in peccatis. Non

Cur dominus dixerit, compelle intrare. simpliciter autē iubet illos uocare, sed compelle, inquit, quamuis uoluntariū sit omnibus credere: cæterum ut sciamus magnæ uirtutis dei esse credidisse gētes in tanta uersantes ignorantia, ideo dixit cōpelle. Nisi enim magna prædicaretur uirtus, & magna esset uerbi ueritas, quomodo persuasi essent homines in idolorū cultu insanientes, & fœda operantes, ut repente agnoscerent uerū deum, & spiritualem diligerent uitam? Igitur admirabilem translationē significare uolens, necessitatē nominauit, quasi diceret quis: gētiles etiam idola & delicias relinquere nolētes, à prædicatione tamen ueritatis ea relinquere coacti sunt. Vel aliter, & uirtus signorū magnam afferebat necessitatē, ut transferrētur ad fidem Christi. Et quotidie cœna illa præparat̄, & uocamur omnes ad regnū, quod deus præparauit ante mūdi originē hominibus: sed alij quidem propter sapientiæ curiositatē, alij uero propter rerū terrenarū cupiditatē, alij autem propter carnalitatem, nō meremur illud. At dei misericordia alijs peccatoribus hoc largit̄, qui cæci mētalibus oculis sunt, & nō intelligunt quæ sit uolūtas dei: uel intelligunt quidem, sed claudi sunt, & ad operandū tardi ac immobiles, & omnino debiles ac pauperes, eo quod superna gloria exciderint, n eq; immaculata uita conspicui fuerint.

D Illis igitur peccatoribus in latis & spaciosis peccatorū uijs errantibus, mittit pater filium suū ad cœnam inuitantē, qui secundum carnē seruus fuit: qui nō uenit ut uocet iustos, sed peccatores, inuitatq; eos liberaliter præ doctis illis & diuitibus, & carni indulgētibus. Multos autē morbos & pericula immittēdo, facit eos etiam inuoluntarios renunciare huic uitæ, quibus iudicijs solet inducere illos ad cœnā suam, necessitatē eis faciens periclitationē: & huius exempla multa sunt. Docet aūt nos parabola hæc simplicius, pauperibus & debilibus potius dandum quàm diuitibus, id quod & paulò antea admonuerat, propterea istud uidetur parabola dicere, per hoc credibilius faciens pauperes uocandos. Discimus & aliud, debere nos esse alacres & liberales ad pauperum susceptionem, atq; etiam ita nolentes cogamus eos, ut participes fiant nostrorum bonorum. Hoc & magistri admoneantur, quod operæ precium sit discipulos etiam nolentes docere.

„ Ibant autē turbæ multæ cum eo, & conuersus dixit ad illos: Si quis uenit ad mē, nec „ odit patrem suum ac matrē, & uxorem ac filios, & fratres & sorores, præterea autem „ & animā suam, non potest meus esse discipulus.] Quoniam multi ibant cū Iesu, qui

Qualē oporteat esse eum, qui uelit Christi discipulus esse. non cum omni alacritate & obediētia sequebantur, sed frigidiores erant, docens eos qualem oporteat esse discipulum suum, de quo affirmat, qualē illum depingat, asserēs oportere eum odio habere, non solum eos qui externa familiaritate iuncti sunt, sed & suam ipsius animam. Vide autem ne litera abripiaris. Nō enim inhumanitatē & crudelitatem docet misericors, neq; sibijpsi docet manū inferre: sed proprium suum discipulum uult tunc odio habere cognatos suos, quando ad pietatē ei obstaculo sunt, & propter necessitudinem à bonis operibus prohibetur. Quoniam nisi obsisteret, magis honorandum doceret usq; ad extremum spiritum. Et quomodo docet? per maiorem doctrinā inquam, nempe per ea quæ operatus est. Ipse em̄ & Ioseph, quamuis nō esset proprius parēs, sed existimatus, obediēs fuit: et matris suæ tantam semper egit curam, ut neq; quū crucifigeretur eam negligeret, sed cōmendauit discipulo quem diligebat.

A gebat. Quomodo igitur is, qui per opera docuit, alia sermonibus asseuerauit? At, sicut dixi, præcipit odio habere parētes, quando uero in cultu dei periculū est: tunc ēm non parentes censentur, neq; familiares, si in hoc nobis obsistant. Et hinc manifestum quod dicimus. Nam quum nostram animam odio habere præcipit, omnino nō præcipit ut nobisipsis mortē consciscamus, sed ut renūciemus concupiscentijs animæ, quæ nos separant à deo, etiamsi perferendum martyrium, non curanda anima, quoniā perpetuum lucrū proponitur. Hoc enim est quod nos docet, & nō simpliciter ut quis seipsum occidat. Ostenditq; illud iterū ipse per hoc, quod diabolus conatus fuit eum de summitate templi deijcere, quando tentationem repulit, & non se Iudæis tradidit, sed secessit, atq; per mediū eorum transiens, ab illis se occultauit. Igitur cuicunq; domesti ci & amici obstant in pietate, & is illorum familiaritatem deo, cui placere debet, præfert, uel etiam propter amorem uitæ, imminente martyrio deficit & negat, ille non potest esse discipulus Christi. Matth. 4. Luce 4.

„ Quis em̄ ex uobis, qui uelit turrim ædificare, quin prius sedens cōputet sumptus, an „ habeat quibus opus est ad perficiendū: ne postq; posuerit fundamentū, nec potuerit „ perficere, omnes qui uiderint, incipiāt illudere ei, dicētes: Hic homo cœpit ædificare, „ nec potuit cōsummare?] Per parabolā turris docet nos dominus, ut hi qui semel dele „ gerint se sequi, ne solū iaciant fundamentū, hoc est, ne incipiant tantū sequi, & postea finem non imponāt, ut ij qui nō habent sufficientē alacritatis præparationē. Tales fuerunt hi de quibus euangelista Ioannes dicit: Multi igitur ex discipulis eius abierūt retrorsum. Et omnis homo qui uirtutē quidē operari uult, et nō eò peruenit, ut & diuinā cognitionē accipiat, eo quod imperfecte & absq; ratione uirtutē orditur, imperfecte ædificat, nō uolens absoluere turrim summæ cognitionis. Vnde & illuditur, illi ab his à quibus uidetur, & hominibus & diabolis. Vel aliter: Per fundamentū quidē intelligas sermonē doctoris. Nam qui suscipit sermonē doctrinæ, utpote de continētia, comparatur ei qui iecit fundamentū in anima discipuli. Opus est aūt sermoni huic, hoc est Ioan. 6.

B fundamento, superædificatione, opere dico: ut turris nostra fortis à facie inimici absoluta sit uirtus illa, quam præmittamus. Quod autē fundamentū quidē sermo, extructio autem opus, sufficiēter dicit Apostolus: Fundamentū posui Iesum Christū, alius autē superextruit. & statim enumerat uaria ædificia, hoc est operationes, uel bonorum, uel malorum operum. Timeamus igitur, ne forte illudāt nobis dæmones, de quibus propheta dicit: Illusores dominabuntur eis, his scilicet, qui à deo repulsi sunt. 1. Corinth. 3. Esaie 3.

„ Aut quis rex proficiscens, ut commitat prælium aduersus alterum regem: nōnne se„ dens prius cogitat, an possit cum decem millibus occurrere ei, qui cū uiginti millibus „ uenit cōtra se? alioquin adhuc illo lōge agēte, legatione missa petit ea quæ pacis sunt. „ Sic ergo omnis ex uobis, qui nō renūciat omnibus quæ possidet, nō potest meus esse „ discipulus. Bonū est sal: si uero sal infatuatum fuerit, per quod condietur? Neq; in ter„ ram, neq; in sterquiliniū utile est: foras proijciunt illud. Qui habet aures ad audiendū, „ audiat.] Et hæc parabola docet nos, ne simus duplici anima, neq; carni & deo adhæreamus: sed si uolumus bellum contra malignos dæmones suscipere, ut feramur in eos tanquam hostes, & illis uere obluctemur. Rex igitur est & peccatū regnans in mortali nostro corpore, si illud admittimus. Rex etiā & animus noster conditus est. Si igitur quū resistendū peccato, pusillanimiter illud impugnat. Grauis em̄ & terribilis est eius exercitus, & maior & numerosior uidetur quàm nos sumus. Quippe dæmones peccati sunt milites, qui censentur uiginti millia contra nostra decē millia. Nam incorporei sunt, & pugnant contra nos, qui in corpore sumus, unde & maiorē uirtutē habere uidentur. Quamuis aūt uideanī fortiores, nos tamē resistere poterimus. In deo enim, inquit, faciā uirtutē, &c. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Si consliterint aduersum me castra, non timebit cor meū. Dedit aūt nobis deus, qui propter nos incarnatus est, uirtutem omnem calcandi hostem. Idcirco & quoniā in carne existentes, non carnalia arma habemus, etiamsi decē millia uideamur habere, eo quod in corpore sumus: & illi uiginti millia, eo quod incorporeæ naturæ sunt. Attamē dicere Esaie 6. Psal. 59. Psal. 26.

C debemus, Domine deus meus, uirtus mea: nollamq́ unquam cum peccato habere pacem (id quod est seruire affectionibus) sed magis resistamus eis, & ostẽdamus nullas esse inducias odiorũ erga illa: neq; habere uelimus concupiscibilia mundi, sed renunciemus omnibus. Nõ potest enim discipulus Christi esse, qui nõ renunciat omnibus, & pacẽ habet cum his, quæ in hoc mundo animas damno a[ff]iciunt. Christi sanè discipulus sal esse debet: nõ solum ipse bonus existẽs, sed & malitiæ non particeps, alijsq́ cõmunicans bonitatẽ. Ita enim se habet sal: ipsum enim quum maneat, nesciũ erit corruptionis. & alia seruare ualet ne corrumpantur, quibus suam qualitatem communicat. At si naturam suam sal abiecerit, omnino inutile, neq; terræ, neq; stercori accommodum. Quod autem dicit, ita se habet: Ego quidem omnem Christianũ utilem, & condire ualentem esse uolo, non solum eum cui cõcredit docendi donum, quales sunt doctores & pastores, sed etiã exigo ut laici ipsi bonæ frugis, & utiles sint proximis. Iam si profuturus alijs reprobus fiat, & à Christianorũ ordine eijciatur, neq; prodesse, neque utilitatem capere poterit. Neq; in terram, inquit, neq; in sterquilinium utile est. Insinuatur autem per terram quod utilitatem capiat, per sterquilinium autem quod prosit. Ideo reijcitur, & reijciendus est, tanquam qui nec prosit, nec utilitatẽ percipiat. Et quoniam obscurus parabolicusq́ sermo ille fuit, excitans auditores dominus, ut nõ simpliciter suscipiant dictũ de sale, dicit: Qui habet aures ad audiẽdum, audiat: hoc est, qui habet intellectum, intelligat. Aures enim hoc loco sensitiuam uirtutẽ animæ, & ad intelligendum aptitudinẽ significant. Omnes itaq; fideles sal sunt, ex diuinis sermonibus & superna gratia qualitatem suscipientes. Et q̃d gratia sal sit, audi Paulũ dicentem: Sermo uester sit in gratia, sale conditus. Et ita si fuerit sermo ἄχαρις, hoc est sine gratia, insulsus dicitur. Igit̃ si diuinorũ eloquiorum qualitatẽ contempserimus, & non susceperimus eam in nos, stulti & intellectu carentes efficimur. Et profecto infatuatum est sal uestrum, si non habuerit supernæ gratiæ qualitatem.

Christi discipulus sal sit.

Aures.

Colos. 4.

D

CAPVT XV.

ACcedebant autẽ ad eum omnes publicani & peccatores, ut audirẽt illũ, & murmurabant pharisæi ac scribæ dicẽtes: Hic peccatores recipit, ac cibũ capit cum illis. Dicebat autẽ ad illos parabolam hanc, dicẽs: Quis ex uobis est homo, qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis, nonne relinquit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et quũ inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, ueniensq́ domũ cõuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gaudete mecum, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico uobis, quod ita gaudiũ erit in cœlo super uno peccatore resipiscẽte, magis quàm super nonagintanouem iustis, qui nõ indigẽt pœnitentia. Aut quæ mulier habẽs drachmas decem, si perdiderit drachmam unam: nonne accendit lucernam & uerrit domũ, quærítq́ diligẽter donec inueniat? & quum inuenerit, conuocat amicas ac uicinas, dicẽs: Gaudete mecum, quia inueni drachmam quam perdiderã. Ita dico uobis, gaudiũ erit corã angelis dei super uno peccatore resipiscente.] Dominus quidẽ illud faciebat, cuius gratia incarnatus est, accedẽs publicanos & peccatores, tanq; medicus infirmos. Qui autẽ reuera peccatores erant, ob murmurationem tantæ humanitati repẽdebant. Abominabiles enim cẽsebant publicanos, ipsi autẽ domos uiduarum & orphanorum comedebant. Quid igitur dominus? Sicut misericors erat erga publicanos, ita & erga illos, qui suam calumniabãtur misericordiã. Non enim auersatur eos tanquam insipiẽtes & obmurmurãtes, sed mansuete sanat, parabolam hanc de ouibus dicens, & de manifestis & certis eis persuadet & cõfutat, ita ne ægre ferant tantam bonitatis effusionẽ. Nam si in oue una irrationali & quæ ad imaginẽ dei nõ est facta, si quum errauerit, fuerit inuenta, gaudium fit tantum, quantum uerisimile est fieri in homine rationali ad imaginem dei cõdito? Manifeste igitur parabola hac iustos dicit per oues nonagintanouẽ, & peccatorem unum. Dicunt autẽ nonnulli centum oues omnẽ creaturam rationalem, unam autem ouem,

rationalis

A rationalis naturæ hominē, quem errantem requisiuit pastor bonus, relictis nonaginta nouē in solitudine, hoc est, in superno loco cœlesti. Solitudo enim est cœlū, & à mundano tumultu sequestratum, plenumq́; omni tranquillitate ac pace. Dominus uero ut inuenit illā quæ errauerat, imposuit in humeros. Infirmitates enim nostras & peccata nostra ipse portauit, & omnia onera nostra nō grauatim ipse suscepit, persolutis omnibus quæ debebamus, & nos sponte ac libenter portauit, usq; in domū nostrā, hoc est, in cœlum: & conuocat amicos & uicinos, fortassis angelos, quos & oues diximus esse iuxta aliam & aliam relationē. Nam secundum quod omnis creatura condita ad deum confertur, pecuina est & bruta, & secundū hoc dicuntur etiam supernæ uirtutes oues: at si ad alias creaturas conferuntur rationales, dicūtur amici & uicini, angelicarum uirtutum chori. Et per mulierē intelligas sapiētiam & uirtutē dei, & patris, Iesum ipsum qui perdidit unam drachmam, ex rationalibus & ad imaginem conditis creaturā, hominem inquam: & accendit lucernā, suam carnem. Sicut enim lucerna, quamuis sit ex terra, illuminat tenebrosa per lucē quam recipit: ita & caro domini, licet terrena esset, similisq; nobis, lumine deitatis suæ quam in se recepit, apparuit, quū incarnatus esset. Et domus, hoc est, omnis mundus, repurgata est à peccato. Christus enim abstulit peccatum mundi. Et planè inuenta drachma, gaudium fuit & Christo, & supernis uirtutibus, quæ amicæ & uicinæ sunt. Amicæ quidem, quia uolūtatem eius faciunt: uicinæ uero, qua incorporeæ. Quid autem, si amicæ sint omnes supernæ uirtutes: uicinæ autem, quæ propiores ei, ut throni & Cherubim: Dicēdo enim amicas & uicinas, duo genera manifestauit, quamuis hoc curiosius uideatur. *Cœlum.*

" Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adulescentior illorū patri: Pa-
" ter, da mihi portionem substantiæ, quæ ad me redit. Et diuisit illis substātiam. Ac post
" dies non multos, quū omnia contraxisset adulescentior filius, peregre profectus est in
" regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam uiuendo luxuriose: & post-
" quàm omnia consumpsisset, facta est fames ualida in regione illa, & ipse cœpit egére.
B Et abijt, & adhæsit uni ciuiū regionis illius: atq; is misit illū in uillam suam, ut pasceret
" porcos: & cupiebat implere uentrem suum de siliquis, quibus porci uescebātur: neq;
" quisquàm illi dabat.] Et hæc parabola superiori similis est. Inducit enim & illa hominem quidē, deum uidelicet uere misericordē: filios autem duos ordines hominum, iustorum dico & peccatorū. Dixit autem iunior: Da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. Olim humanæ naturæ possessio erat iustitia: ideo et filius senior nō insolescit. Peccatū postea natū est, unde & iunior insolescit, qui cū peccato quod postea introductum est creuit. Vel aliter: Iunior dicitur peccator, quia nouator rerū insolēs, & deficiens à paterna uoluntate. Pater, da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. Rationalis, ad quam subsequitur liberum arbitrium, substātia est hominis. Omne autem rationale, liberi arbitrij est. Dat igitur nobis dominus rationē, ut ea libere utamur, tanquam nostra substantia. Dat autem omnibus ex æquo. Omnes enim ex æquo rationales sunt, & æque liberum habent arbitrium. At alij utimur hac libertate secundū rationem, alij autem dilapidamus donum diuinū. Et simpliciter omnia quæ dedit nobis dominus, substantia nostra censeri possunt: ut exempli gratia, cœlum & terra, & in summa creaturæ omnes, lex, prophetæ. Atqui filius natu minor uidit cœlum, & cœlum fecit deum: uidit terram, & coluit eam: in lege dei noluit ambulare, in prophetis scortatus est. At senior filius omnibus his in gloriā dei usus est. Itaq; ille qui dedit omnia hæc ex æquo, permisit libere ingredi. Nullum enim cogit nō uolentē, ut sibi seruiat. Nam si uoluisset nos cogi, non fecisset nos rationales, & liberi arbitrij. Porrò filius iunior omnia hæc simul decoxit. Et quæ causa? Profectus est in terrā longinquam. Nam quando egreditur homo à deo, & se à timore dei elongat, omnia diuina dona expēdit. Propinqui enim deo existentes, nihil tale quod interitu dignū facimus, iuxta id quod dicitur: Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quia à dextris meis est, ne commouear. Illo autē longe à nobis absente, efficimur apostatæ, facientes & ferentes pessima quæq;, iuxta illud dictū: Ecce qui elongant se à te, peribūt. Dissipauit igitur sub- *Liberum arbitrium.* *Psal. 15.* *Psal. 72.*

C stantiam suam. Meritò. Virtus enim terminum unum habet, & unũ quoddam est: at malitia multipharium diuisa est, eorumque multorum causa. ut exẽpli gratia: Fortitudinis unus est limes, ut quãdo oportet, & quomodo oportet, & erga quos oportet irascibili uti. Vitij autẽ eius duæ sunt species, timor, & audacia. Vides spargi rationem, & unitatem uirtutis disperire? Cõsumpta autem substantia illa, homine secundum rationem naturalẽ dico eunte, & nõ iuxta legem scriptam incedente, neque prophetas audiente, fames magna est facta: nõ fames panis, sed fames audiẽdi uerbum domini. Initium fit penuriæ, quandoquidem nõ timet dominum, sed lõge discedit ab eo: nam ijs qui timent dominum, nulla est penuria. Quomodo autem nulla est inopia timentium

Psal. 111. dominum? Quia qui timet dominum, in mandatis eius uolet nimis, & propterea gloria & diuitiæ in domo eius: & dispersit, imò ipse etiam dedit pauperibus, tantũ abest, ne egeat. At qui lõge profectus est à domino, & nõ habet ante oculos terribilem eius faciẽ, nimirũ si inopia laboret, sermone diuino nihil in illo operante. Et profectus est, hoc est, processit & profecit in malitia. Adhæsit uni ciuium regionis illius. Nam qui adhæret domino, unus spiritus fit cũ illo: qui uero adhæret scorto, unũ corpus fit cum natura dæmonũ, atque fit totus caro, neque spiritus est capax: sicut hi qui tẽpore diluuij fuerunt. Ciues regionis illius qui à deo defecerant, dæmones omnino sunt. At qui, postquam

Porci qui sint. cit, & in peccatis fit potens, pascit porcos, hoc est & alios docet malitiam & luto sam operationẽ. Porci enim sunt omnes, qui in luto uilium & materialium affectionũ uolutant: nam porcorum oculi nunquam possunt sursum spectare, aliam sortiti formationẽ. Vnde & porcorum pastores quum nõ possunt compescere porcum clamãtem,

Quomodo pastores porcos grunniẽtes silere faciant. resupinantes illum, efficiũt ut minus clamet. Etenim quasi in spectaculũ ueniant spectantes quæ nunque uidere, & aspicientes sursum stupescunt & silent. Tales sunt oculi eorum qui male educati sunt, nũquam uident ea quæ sursum. Tales pascit is, qui mul-

D tis in malitia præest, ut est scortorũ hospes, uel publicanorum princeps, uel latronum princeps: de omnibus eñ his dicendum, quod porcos pascant. Cupit autẽ miserabilis ille saturari peccato, & nemo ei dat saturari. Assueto enim malis nemo dat satietatem. Nõ enim manet uoluptas, sed famescit & perit, fitque iterũ uacuus ille miserabilis. Assimilatur enim siliquis peccatum, dulcedinem habens, & asperitatem. Delectat eñ ad tempus, cruciat uero perpetuò. Propterea nullus dat satietatẽ malorum ei, qui illis est assuetus. Quis enim satiat, & quiescere facit? Deus? sed non adest: nam qui talibus uescitur, longe abest à deo. An dæmones? at hi multo magis soliciti sunt, ne unque quiescamus, & malitia saturi simus.

„ In se autem reuersus, dixit: Quàm multi mercenarij patris mei abundant panibus,
„ ego uero fame pereo: surgam, & ibo ad patrẽ meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cœ
„ lum & coram te: iam nõ sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unũ de mercenari-
„ is tuis. Et surgẽs uenit ad patrem suum. Quum autem adhuc longe abesset, uidit illũ
„ pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens ruit in collũ eius, & osculatus est
„ eũ.] Intemperatus tandẽ ad seipsum redijt. Quãdiu male agebat, extra seipsum erat. Consumpserat enim (ut dicit) substantiam, & meritò propter hoc extra seipsum erat. Nam qui nõ gubernat ratione, sed præter rationẽ uiuit, & absurda alia exordit, extra seipsum est, & nõ manet in sua substantia, hoc est, ratione. Quando autẽ quis cogitat in quantam uenerit miseriam, tunc redit ad seipsum, considerans, & in pœnitentiam ueniẽs à sua exteriori diuagatione. Porrò mercenarios dicit cathecumenos, quia nõdum eò peruenerunt ut dicerent filij: quia nondũ recte illustrati. Omnino autẽ cathecumeni abundantiam rationaliũ panum habẽt, quotidie lectiones audiẽtes. Et ut discas differentiam mercenarij & filij, audi tres sunt ordines eorũ qui saluant. Alij enim ut serui faciunt bonum, timentes iudiciũ, quod & Dauid insinuat, dicens: Confige ti-

Psal. 118. more tuo carnem meam, à iudicijs enim tuis timui. Mercenarij uero esse uidẽtur, qui desiderio bonorũ bene placere deo cupiunt, sicut & ipse Dauid dicit: Inclina cor me-

Ibidem. um deus ad faciẽdum iustificationes tuas in æternum propter retributionem. At filij sunt, qui propter amorem in deum, mandata perficiũt, sicut iterũ Dauid testat: Quo

modo

A modo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea eſt. & iterũ: Leuaui manus Pſal.118.
meas ad mandata tua quæ dilexi, nõ quæ timui. & iterũ: Mirabilia teſtimonia tua, ideo Pſal.120.
ſcrutata ea eſt anima mea. Quum igitur quis fuerit filius, & deinde propter peccatum Pſal.118.
abdicatur, uidetq; alios frui diuinis donis, & communicantes diuinis myſterijs, & diui-
no pane (Nõ enim de ſolis mercenarijs intelligi oportet, quod mercenario dicitur: ſed
& de eccleſiaſticis in genere, qui non ſunt ex primo ordine) tunc ſanè illa mirabilia
oportet ei enumerare. Quot mercenarij patris mei abundant pane, ego autẽ fame pe-
reo: ſed ſurgens de ruina peccati, ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in
cœlum. Derelinquendo enim cœleſtia, peccaui in ea, præferens ipſis uoluptatem con-
temptibilem, & præeligẽs cœleſti patriæ meæ regionem famis. Ita in cœlum peccat,
qui illis terrena præponit. Abeſt autem omnino à uia quæ fert in cœlum. Scias item
quod quando peccauit, quaſi non coram deo operans peccauit. Quando autem confi-
tetur coram deo, quod peccauit ſentit. Porrò ſurgens uadit ad patrẽ ſuum. Nõ ſolum
enim conſultãdum eſt de his quæ placẽt deo, ſed & opus eſt facto. Nunc quemadmo-
dum uidiſti feruidam pœnitẽtiam, ita & celerem patris miſericordiã uide. Neq; enim
expectauit, donec filius ueniret ad ſe, ſed præuenit & amplexatur. Etenim natura &
benignitate deus pater eſt, & totus totum amplectitur, ut undequaq; ipſum ad ſe con-
ſtringat, ſicut dictum eſt, & gloria dei illum circumfundit. Olim quidem quando elon-
gabat ſe filius, tempus erat & patri, ut ab amplexu ſe elongaret: nunc uero quum re-
dit & appropinquat per conuerſionem, tempus eſt amplexandi. Ruit igitur in collum
eius, oſtendens eum qui olim deſciuerat, nunc obedientem eſſe factum. Et oſculatur
eum, reconciliationem indicans, & quaſi ueſtibulum quoddam os polluti ſanctificãs,
ac per hoc ad interna ſanctificationem immittens.

" Dixitq; ei filius: Pater, peccaui in cœlũ & coram te, neq; poſthac ſum dignus uoca-
" ri filius tuus. Dixit autẽ pater ad ſeruos ſuos: Proferte ſtolam primã, & induite illum:
" & date annulum in manũ eius, & calceamenta in pedes: & adducite uitulum illum ſa-
B ginatum, atq; mactate, ſumptiſq; epulis lætemur: quia hic filius meus mortuus erat, &
" reuixit: perierat, & inuẽtus eſt. Et cœperunt lætari.] Per ſeruos intellige uel angelos
miniſtratorios ſpiritus, qui mittũtur in miniſterium propter eos qui ſalute digni ſunt.
Illi enim ueſtiunt à peccato reuertentẽ ſtola prima, quam priuſquàm peccaremus ge-
ſtabamus, indumẽto ſcilicet incorruptionis, uel dignitate qua præſtat alijs omnibus,
ut baptiſmi dignitate. Prima enim illa nos ueſtit, & ab ea ſumimus honeſtatis ueſtitũ.
Vel per ſeruos intellige angelos, qui miniſtrãt omnibus quæ propter nos fiũt, & qui-
bus mediantibus ſanctificamur. Vel etiam ſacerdotes, qui conuerſos per baptiſmum
& uerbum doctrinæ, induunt, & induunt eos Chriſtum, ſtolam primam. Quicunque
enim baptizati ſumus in Chriſtum, induti ſumus Chriſtum. Et annulum dat in manũ,
ſignaculum chriſtianiſmi, quod per opera habemus. Nam manus ſymbolũ operatio-
nis eſt, annulus uero ſignaculi. Igitur baptizatus, & omnis qui à peccato conuertitur,
debet habere in manu, hoc eſt, operatiua uirtute, ſignaculum chriſtiani: ut demonſtra-
re queat, quod recreatus ſit ad imaginem eius qui ſe condidit. Vel aliter: Per annulum
intelliges arrabonem ſpiritus: ut exempli gratia quid dicam: Deus perfectiſſima bona
tunc dat, quando eorum tempus fuerit. Et nunc ut credibilia ſint, illa nobis dat chari-
ſmata, ut arrabonem futurorũ: & alijs donum operandi miracula, alijs donum docen-
di, alijs uero aliud quiddam: & quum illa ſuſcipimus, firmiter & perfectiora expecta-
mus. Et calceos ad pedes, ut cuſtodiantur à ſcorpijs, peccatis ſcilicet quæ uidentur par-
ua & occulta, ſicut dicebat Dauid: attamen mortiferis & ipſis, atq; etiã à ſerpentibus,
id eſt peccatis quæ manifeſte nocere cenſentur. Vel aliter: Calceamenta dantur ei, qui
primam ſtolam aſſecutus eſt, faciente deo eum aptum ad annunciandũ Euangeliũ pa-
cis, Chriſtiani enim eſt prodeſſe proximo. Vitulus ſaginatus non ignoratur quis ſit *Officium homi-*
qui immolatur & comeditur. Nam eſt uerus filius dei & ita homo, & carnem aſſum- *nis Chriſtiani.*
pſit naturam ratione carentem & brutam, illaq; diuino honore impleuit, & ſecundum
hoc uitulus dicitur: non enim expertus eſt iugum peccati: ſaginatus uero, ſecundum

C quod ad hoc mysterium ordinatus est ante constitutionem mundi, & fortassis curio-
sius uidebitur si dicatur, dicetur tamē. Quia panis quem frangimus, secundū id quod
apparet, ex tritico confectus est, saginatus, & ut Græci dicunt, σιτευτὸς frumento pa-
stus dicēdus est. Secūdum hoc autem quod per illum intelligitur quod est caro, uitu
lus dictus est. Et ipse est uitulus & saginatus. Omnis igitur qui baptizaᵗ, & filius dei
efficitur, imò restituitᵗ: & in summa, omnis qui à peccato purgaᵗ, particeps fit sagina-
ti illius uituli, & lætitiæ autor fit patri & seruis eius, angelis & sacerdotibus, tanquam
ex morte resurrexisset, & post perditionem fuisset inuentus. Nam quantū ad malitiæ
abundantiam mortuus erat, & desperatus: quantum uero ad humanam naturā, quæ
uertibilis est, & ualet à malitia ad uirtutem ingredi, perditus dicitur. Perditus em̄ mi-
tius dicetur, quàm mortuus.

Erat autem filius eius senior in agro: & quum ueniret, & appropinquasset domuᵗ,
audiuit concentū & choros, & uocauit unū de seruis suis, & interrogauit quid essent
illa. At is dixit illi: Frater tuus uenit, & occidit pater tuus uitulum illum saginatum,
q̄d incolumem illum receperit. Indignatus est aūt, nec uolebat introire. Pater ergo il
lius egressus rogabat illū. At ille respondēs, dixit patri: Ecce tot annis seruio tibi, nec
unquam præceptū tuum transgressus sum, nec unquam dedisti mihi hœdū, ut cū ami
cis meis lætarer: sed postquàm filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cū me
retricibus, uenit, occidisti illi uitulū illum saginatū. At ille dixit ei: Fili, tu semper me-
cum es, & omnia mea tua sunt: lætari autē & gaudere oportebat, quia frater tuus hic
mortuus erat, ac reuixit: & perierat, & inuētus est.] Hoc loco celebris moueᵗ quæ-
stio, Quomodo appareat filius inuidus, qui alioqui uixit, & seruiuit patri bene placēs.
Quæ soluitur, siquidē parabolā quis expenderit quare dicta fuerit. Omnino em̄, quia
obmurmurabant domino pharisæi, mundos & iustos se putantes, eo quod susciperet
meretrices & publicanos: ac ꝓpterea parabola ista cum his quæ ante eam dicta sunt,
D eadē est. Quandoquidem pharisæi, qui erāt iustiores publicanis, ut uidebanᵗ, obmur
murabant. Considera quod gerat personam filij, qui uidebatur obmurmurare contra
omnes qui scandalizantur in repentina felicitate & salute peccatorū: hoc autem non
est inuidiæ, sed magnæ benignitatis, quam nos ignoramus, & ꝓpterea parit murmu-
Psal. 72. rationem. An non & Dauid inducit personā quæ offenditur in pace peccatorū, & si-
Hiere. 12. militer Hieremias? Quid quod uia impiorum prosperatur? dicēs. Et Esaias: Plantasti
Esaiæ. 37. eos, & radices egerunt. Hæc enim omnia sunt infirmarum & pauperum cogitationū
hominum, qui accēduntur, & loquuntur in prosperitate malorum indigna. Dicit igi-
tur per præsentem parabolam dominus pharisæis, quasi in hunc modum: Esto, uos iu
sti sitis sicut filius ille beneplacens patri, obsecro uos iustos & mundos, ne obmurmu
retis in salute filiorū: est enim & ille filius. Itaq; non apparet inuidia, sed dominus pha
risæorū mentem instruit per parabolam illam, ut etiāsi iusti ipsi essent, & omnia man-
data dei perfecissent, grauatim ferre non deberent suscipi peccatores. Nec mirū est, si
ægre feramus super his quæ indigne uidentur fieri. Tanta enim dei est benignitas, &
tam liberaliter sua bona nobis communicat, ut & indignatio & obmurmuratio inde
nasci posset: id quod & in familiari colloquio dicimus. Sæpe cū beneficijs quempiam
affecimus, & deinde gratias egerit, dicimus, reprehēdunt me omnes, quod tanta in te
beneficia cōtulerim: quamuis forte nemo nos reprehenderit, attamen magnitudinem
beneficētiæ ostēdere uolētes ita fingimus. Videamus autē & particulatim, & breui-
ter parabolā. In agro erat filius senior, hoc est in mūdo hoc: & operabaᵗ suam terrā,
carnem dico, ut impleret panibus: & serebat in lachrymis, ut meteret in exultatione.
Porrò ubi didicit quæ facta erant, noluit ad commune gaudiū ingredi: sed misericors
pater egreditur, & obsecrat, & docet eum lætitiæ causam esse mortui reuiuificatio-
nem, eo quod ignorans scandalizatus esset homo, & arguerat eū quod sibi neq; hœ-
dum dedisset, intemperato autem saginatum occidisset uitulū. Quid autem est quod
per hœdū significatur? Hoc loco disce: Omnis peccator ordinatur ad sinistrā partem
Dicit igitur bonæ frugis filius: Transegi uitam in omnibus laboribus, persequutionē
passus &

A passus & afflictus, & à peccatoribus passus:hoc est, nunquam mihi occidisti hœdum, hoc est humiliasti peccatorē,ut inuenirem uel paruam quietē. Qualis hœdus erat Eliæ Achaab. Persequebatur enim prophetā, & non dedit dominus hœdum statim ad occidendum,ut parumper refocillaretur,& quiesceret cum amicis prophetis suis. Proinde dicit ad deum: Domine,prophetas tuos occiderunt & altaria tua subuerterūt. Hœdus Dauidi erat Saul, & omnes qui calumniabantur eum, quibus permittebat dominus tentare eum, & nō occidit, ut lætaretur Dauid, ideo & dicebat: Vsquequò peccatores domine? usquequò peccatores gloriabuntur? Hæc dicit in euangelio & filius, quum in multis esset laboribus,et nullā fuisset assequutus consolationē: Neq; aliquem ex persequutoribus meis morti tradidit:nunc autem ita facile saluat prodigū. Hic igitur totus scopus parabolæ est, propter pharisæos obmurmurantes quod peccatores susciperet:qua docet,etiamsi iusti simus,non repellendos peccatores, neq; obmurmurandum, expectāte illos deo. Filius igitur iunior,sunt meretrices & publicani:senior uero pharisæi & scribæ,secundum materiam parabolæ iusti intelliguntur,quasi dicente deo:Esto,uos sitis uere iusti,nullumq; transgressi mandatum:non oportet igitur assumi eos qui à peccatis conuertuntur? Tales itaq; sunt,qui obmurmurant in parabola. Non ignoro autem,quod quidam per seniorē filium angelos exponunt:per iuniorem autem humanam naturam, quæ tumultuata est, & dato mandato uacauit delicijs. Alij uero Israëlitas & Gentiles. Verum autem hoc tenēdum est quod diximus, quia filius senior personam gerit iustorum:iunior autem peccatorum,& se conuertentium. Totus autem parabolæ contextus propter pharisæos est positus,ut doceat eos dominus, ne ægre ferant susceptionem peccatorum,etiamsi ipsi iusti essent. Nullus ergo iudicia dei grauatim ferat,sed gratū sit ei,si peccatores feliciter agant & saluentur. Qui enim scis,si is quem tu peccatorem censes, pœnitentiā agens,gratior fiat? Quid item si occultas habet uirtutes,& propterea à deo benigne respicitur?

3. Reg. 1.

Psal. 93.

CAPVT XVI.

B

" Dicebat autē & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues, qui habebat dispensatorē: & hic delatus est apud illum, ut qui dissiparet bona ipsius, & uocauit illum,& ait illi:Quid hoc audio de te? Redde rationē dispensationis tuæ:non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se:Quid faciam,quia dominus meus aufert à me dispensationē? Fodere non ualeo,mendicare erubesco:scio quid faciam,ut quum amotus fuero à dispensatione, recipiāt me in domos suas. Conuocatis itaq; singulis debitoribus domini sui, dicebat primo:Quantum debes domino meo? At ille dixit:Centū batos olei. Dixitq; illi: Accipe cautionē tuā, & sede cito,& scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uero quantū debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionē tuam,& scribe octoginta. Et laudauit dominus dispensatorē iniquum,quod prudēter fecisset. Quia filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in natione sua. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos ex māmona iniusto:ut quum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.] Omnis parabola oblique & figurato modo,rerum quarundā naturam manifestat,non per omnia rebus illis assimilata propter quas assumpta est. Idcirco nō oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito utiles:reliquæ enim finendæ sunt,quasi parabolam contexētes, & nihil ad propositum conducentes,quomodo & in proposita parabola faciundum. Nam si per tenues particulas omnes exponere tentauero quis dispensator, quis dispensatoris dominus, & à quo delatus sit, & qui debitores, & propter quam causam ille quidem oleum,alius autem triticum, & qua de causa centum debere dicātur: & si alia omnia perquisiuerimus,obscurum & molestum sermonem faciemus:& fortassis, si ualde hæsitauerimus, etiam ridiculi erimus. Igitur tantum utilitatis ex præsenti parabola capere oportet,quantum possibile est. Et, ut aliquid dicam,dominus hoc loco uult nos docere,ut bene dispensentur creditæ nobis diuitiæ. Et primū hoc discimus, quod non su-

Parabola & eius partes qua tenus inquirendæ.

C mus domini diuitiarum. Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ à domino nobis cōcreditæ sunt, ut illas bene dispēsemus, sicut ipse imperat. At si concreditas diuitias non expenderimus iuxta mentem domini, & abusi fuerimus illis in nostrū luxū, accusabimur. Etenim uolūtas domini est, datis uti in usus conseruorū, non in proprias delicias. Porrò qui accusantur & destituuntur à dispensatione diuitiarū: hoc est, sunt qui ex hac uita emigrant, quando scilicet & rationē dabimus de dispensatione, quū destituti fuerimus. Si prudentes essemus, uel tarde sentiremus quid facto opus, & faceremus nobis amicos ex diuitijs iniustitiæ. Dicūtur autem

Diuitiæ iniustitiæ quænam dicantur. diuitiæ iniustitiæ, quas nobis dominus in usus fratrū & conseruorū insumendas dedit: nos autē nobis depositas tenemus. Verum uel tarde sentiamus quò feramur, & quod quum dies illa uenerit, neq; laborare poterimus. Nō enim tunc erit operandi tempus, neq; tunc honestū erit mendicare. Stultæ enim uirgines dicūtur quæ mendicāt. Quid igitur reliquū, quàm ut harū diuitiarū fratres participes faciamus, ut quando hinc defecerimus, hoc est, ex hac uita excesserimus, accipiāt nos pauperes in æterna tabernacula? Aeterna enim tabernacula cōstituta sunt, in quæ possint recipere eos, qui hic ipsis amice de bonis quæ sunt dominica, largiunt. Pauperibus enim primū debemus dare:

Psal. 16. nam illi debitores sunt, secundū hoc quod dictū est: Tota die miseretur & commodat

Prouerb. 19. iustus. & iterū: Qui miseretur pauperi, fœneratur deo. Oportet igitur primū dare bonis illis debitoribus, qui centupla reddunt. Verū quia dispensatores iniustitiæ inuenimur, iniuste retinētes quæ alijs seposita sunt, nō semper manendū erit in hac infidelitate, sed communicandū pauperibus, ut ab ipsis suscipiamur in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponētibus parabolam, nihil uel superfluum, uel curiosum, uel somniculosum enarrando occurret. Videtur autē & alienum quiddam significare, dicens: Filij huius seculi prudentiores sunt, &c. Non autem male cohæret, neq; alienum est. Filios enim huius seculi, dicit eos qui laudant omnia quæ in terra lucrosa sunt: Filios ue-

D ro lucis, eos qui debent pie spirituales diuitias cōmunicare. Hoc igitur dicit, quia homines humanis dispensationibus præfecti, omnibus modis curā habent, & prouident ut quum destituti fuerint à dispensationis munere, consolationem habeāt: Filij autem lucis ordinantur, hoc est, quibus concredita est spiritualis rerum dispensatio, nō cogitant quomodo post hanc uitam commodū percipiant. Filij itaq; seculi huius, quibus humanæ dispensationes concreditæ, & in generatione sua, hoc est, in uita hac prudenter res suas dispensat: Filij uero lucis, qui pecunias receperunt, ut illas in pios usus dispensent. Inuenimur itaq; in humanis dispensationibus res nostras prudēter dispensare, ut etiamsi administratione exciderimus, habeamus quoddam refugium uitæ. In his autem rebus quæ debent secundum deum dispensari, nullam uidemur gerere curam, quomodo rationem dispensationis demus, ex hac uita educti, ne inueniamur ab omni consolatione destituti. Ideo & insipiētes uocamur, non sapiētes ea quæ nobis posthac sint profutura, & quomodo faciamus nobis pauperes amicos, communicatis eis diuitijs iniustitiæ, hoc est, his quæ datæ sunt nobis à deo, ut sint arma iustitiæ, sed à nobis detinentur, & propterea ad iniustitiā pertinent. Si autem diuitiæ quæ iustis modis partæ sunt, si quando non bene dispensantur & dantur pauperibus, iniustitia & mammona reputantur: quæ ex iniustitia, multo magis. Ex ipsis igitur faciamus nobis amicos, ut quando defecerimus, & ex hac uita emigrauerimus. Vel etiam aliter: Quando pusillo animo sumus, & illic condemnamur, accipiant nos in æterna tabernacula.

» Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est: & qui in minimo iniquus est, is et in
» multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod uerū est, quis
» credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis: quod uestrum est, quis dabit uobis? Ne
» mo seruus potest duobus dominis seruire: aut enim hunc odio habebit, & alterum il-
» lum diliget: aut huic adhærebit, & alterum illum contemnet. Nō potestis deo seruire
» & mammonæ.] Adhuc docet quomodo secundum deum dispensandæ sint diuitiæ. Qui em̄ fidelis est in minimo, hoc est, qui bene dispensauerit cōcreditas sibi diuitias in hoc mūdo, etiā in multo fidelis est, hoc est, in futuro seculo reuera diuitijs dignus est,

A Minimum igitur uocat terrenas diuitias, ut reuera paruas, imò quæ nihil sunt, quandoquidē transitoriæ sunt: multum uero cœlestes, utpote semper duraturas, & quibus semper accedit. Qui uero in his terrenis diuitijs iniustus apparuerit, & sibi uendicat quæ in cōmunem usum fratrū sunt cōcessa, neq; illo multo dignus inuenietur, sed sicut iniustus repudiabitur. Interpretans autē quod dictū est, addit: Si in iniusto mammona fideles nō fuistis, quod uerum est, quis uobis credet? Iniustum mammonam nominat diuitias, quæ apud nos sunt. Nam si non essent iniustæ, neq; apud nos essent: nunc autē quia apud nos sunt, manifestum quod tenentur, & pauperibus non distribuūtur: hoc autē est uendicare sibi res alienas, atq; eas quæ pauperum, id quod iniustitiæ est. Itaq; ei qui diuitias illas male dispensat & infideliter, non bene dispensat aliena, hoc est bona, & pecunias quæ ad pauperes pertinent, quomodo ueræ credētur diuitiæ? Vel aliter, quum nihil attulerimus in hunc mundum, nudiq; in hunc mundum nati simus, nostrum quis aliquid dabit? Nostræ autē sunt diuitiæ cœlestes & diuinæ: illic noster municipatus est, eo quod homo ad imaginem dei conditus. Pecuniæ autem & possessiones aliena sunt, nihil enim simile illi ex his. Diuinorum autem bonorū fruitio, & participatio dei, nostra sunt. Igitur hueusq; docuit nos dominus, quomodo fideliter dispensandæ sint diuitiæ: alienæ enim sunt, & non nostræ: nos enim dispensatores sumus in nomine domini. Quoniam autem dispensatio diuitiarū iuxta deum nō aliter fit recte, nisi absint erga illas etiam affectiones, quod hac doctrina dixit: Nō potestis deo seruire & mammonæ: hoc est, impossibile est simul addictum esse mammonæ, & tali affectione detentum seruire deo. Atq; ita si uis fideliter dispensare diuitias, non seruias eis, hoc est, nō tenearis affectione erga illas, & profectò seruies deo. Vbiq; enim amor pecuniæ taxatur, hoc est, affectio erga illas & studium.

Audiebant autem hæc omnia & pharisæi, qui erant auari, & deridebāt illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis uosipsos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra: Quia quod hominibus excelsum est, abominandum est coram deo.] Pharisæi

B quidam deridebant dominum, eo quod sermonibus illis notarentur. Grauatim enim ferunt auari, si quando de paupertate audiūt: quoniam & dictum est: Abominatio est peccatorum pietas, & reprehensiones impio sunt flagella. Dominus autem retegens occultam eorum malitiam, & ostendens eos simulare iustitiam, & abominabiles esse apud deū, propter opinionē quam de se habebant, dicit: Vos estis qui iustificatis uosipsos, opinātes solis uobis datum noscere quæ oportet docere: & ideo deridetis meos sermones, cupiētes haberi à multitudine doctores ueritatis. Sed nō sic: Deus enim nouit corda uestra, & abominabiles uos existimat, propter superbiam & humanæ gloriæ cupiditatē. Quod enim sublime in hominibus, abominatio apud deū est. Immundus enim apud dominum omnis superbus corde. Oportebat igitur uos, ô pharisæi, nō ad humanam uiuere opinionem: deus enim dispersit ossa eorum, qui hominibus placent: sed iustificare uos coram deo.

Auaris paupertas exosa.

Psal. 52.

Lex & prophetæ usq; ad Ioannem, ab eo tempore regnum dei annunciatur, & quisuis in illud uim facit. Facilius est autē cœlum & terrā præterire, quàm legis unum apicem cadere. Quisquis dimittit uxorem suam, & alterā ducit, adulterium committit: & qui dimissam à uiro ducit, adulteriū cōmittit.] Videntur hæc separatim dicta, & cum superioribus nō cohærere, sed attendēti uidebūtur non male consectanea. Nam quia ipse paupertatē in superioribus docuerat, uocādo diuitias iniustum mammonam; lex uero benedictiones & in diuitijs dabat, & prophetæ bona terræ promittebant: ut ne quis dicat ei irridēs sicut pharisæi: quid tu dicis? contrarius es legi: illa & in diuitijs benedicit, & tu paupertatē doces? propterea dicit: Lex & prophetæ usq; ad Ioannem habuerūt tempus. Et bene quidem docebat, nempe ita auditorum infirmitate postulante. A quo autē tempore Ioannes propter paupertatē, materia ferè carebat, & sine possessionibus uersabatur, regnumq; cœlorū prædicabat, nō ultra bona terrena huic tempori debētur, sed regnum cœlorum prædicatur. Proinde & paupertatem in terra debent seruare hi, qui cœlos desiderant. Quoniā prophetæ & lex non memores fuerunt

C regni cœlorum: meritò bona terræ promittuntur imperfectioribus, & nihil uirile, uel magnũ intelligere ualentibus. Atq; ita, ô pharisæi, meritò paupertatẽ doceo, eo quod imperfecta legis præcepta iam nõ habẽt tempus. Insuper ne dicat, reiecta omnia quæ in lege sunt dicta, quasi uana sint & inutilia. Nõ hoc dicit, sed magis implẽtur & perficiuntur. Quæcunq; eñ illa adumbrauit, ea dixit de Christo figuraliter. Et quantũ ad leges attinet, etiam ipsæ nunc implẽtur: & nihil in his usq; ad extremũ apicem intercidit. Et quæ de Christo illic per umbram subindicata sunt, nunc perficiẽtur clarius. Et mãdata legis quæ tunc data, pro imperfectorũ sensu congruẽter data, nunc sublimiorem & perfectiorẽ sensum habitura sunt. Lex eñ imperfecte imperfectis loquuta est: quod hinc manifestũ. Nam de solutione nuptiarum, iuxta duriciem cordis Iudæorum respondit, ut quum uir odio habuerit uxorem, potestatẽ habeat dimittẽdi eam, ne deterius quid fiat. Homicidæ enim erant & sanguinarij, & neq; proprijs parcebãt, quan doquidẽ & filios & filias dæmonibus immolabant: sed humilitas & imperfectio legis talis erat. Tempus enim eiuscemodi legislationis tunc erat, nunc autẽ alia perfectiore doctrina opus est. Idcirco etiam dico: Omnis qui dimittit uxorẽ, excepta causa fornicationis, & ducit uxorẽ aliam, adulteriũ cõmittit. Vnde haud mirũ, quamuis nihil tale de paupertate lex manifeste docuerit, ego de paupertate disserã. Ecce quum de solutione matrimonij lex humiliter præceperit, propter cædem Iudæorũ: ego aũt ad perfectiora exercẽs auditores, repudiũ absq; rationabili causa prohibeo: nõ illi contraria docens, sed magis uoluntatem eius perficiens. Mens enim legis erat, ne homicidia fierent inter uirum & uxorem: hoc & ego intẽdo, eo quod doceam coniuges mutuã inter se curã gerere, & parcere alterũ alteri ut membris proprijs: id quod & lex uolebat. At quoniã imperfecti erãt auditores, decreuit illa coniugij solutionẽ, ut uel sic sibi mutuum parcerent, & non in se inuicem insanirent uir & mulier. Statuit igitur Christus

Matth. 5. omnia quæ ad legem pertinẽt: & ita bene dixit, quod impossibile sit unum apicem de

D lege cadere. Quomodo enim decideret, quum magis à Christo corrigeretur?

" Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie
" splendide. Erat autem quidã mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius
" hulcerosus, cupiẽs saturari de micis quæ cadebãt de mensa diuitis. Sed & canes uenie
" bant, ac lingebant hulcera eius. Accidit autẽ, ut moreretur mendicus, & deportaretur
" ab angelis in sinũ Abrahæ. Mortuus est aũt & diues, ac sepultus est.] Bene sequũtur hæc ad superiora: quia prius docuerat, ut nos recte circa diuitias gereremus, meritò coniungit & hanc parabolã, in eandem ferentem sententiã per exemplũ diuitis. Parabola enim est & hæc, & non (ut quidam opinati sunt) historia. Nondum enim separata erãt iustis bona, & peccatoribus contraria: sed figurauit sermonẽ dominus, ut immisericordes doceat qualia eis euentura sint, & iterum doceat eos qui hic affligũtur, quàm bene habituri sint pro his quæ hic sustinent. Diuitem igitur hoc loco absq; nomine in parabola assumpsit, utpote qui neq; dignus sit, qui à deo nominetur, sicut & per pro-

Psal. 15. phetam dicit: Non memor ero nominũ illorum per labia mea. Nomen autẽ pauperis memorat. Iustorũ enim nomina in libro uitæ scripta sunt. Fert enim Hebræorũ tradi tio, Lazarũ quendam per illud tempus extrema inopia & infirmitate laborasse, cuius memor fuerit dominus in parabola hac, utpote noti et manifesti. Diues igitur omnino dissolutus erat: nam purpura & bysso induebatur, & præterea omnibus alijs delicijs uacabat. Epulabatur enim dicit, & non nunc tantum, & postea nõ, sed quotidie: & nõ mediocriter, sed splendide, hoc est, sumptuose & prodigaliter. Lazarus uero pauper erat & infirmus, atq; grauiter. Hulcerosus enim, inquit, erat. Aegrotãt alij, sed hulceribus carent: hic autem grauiore malo affligebatur, & ad uestibulũ diuitis iacebat: ecce alius dolor, uidere alios in delicijs, se uero fame premi. Desiderabat enim, inquit, satiari: non sumptuosis ferculis, sed de micis eius, & illis quibus satiabantur canes. Insuper destitutus erat omni cura, & canes lingebãt hulcera eius, quum nemo esset qui ab illo istos abigeret. Num igitur Lazarus in tantis malis blasphemabat? num conuiciabat? num incessebat luxum diuitis? num inhumanitatem condemnabat? num prouidẽtiam dei

A dei reprehendebat? Nihil horum, sed fortis erat & magnæ philosophiæ. Vnde manifestum ex his, quod angeli ipsum mortuum susceperint. Nam si obmurmurator fuisset & blasphemus, neutiquam tantum hominem fuisset consequutus, & angelorum comitatu stipatus. Mortuus est autem & diues, ac sepultus est. Nam profecto etiam quum uiueret, sepulta erat eius anima, carnē quasi sepulchrum circumferens. Et ideo quum moreretur, non ab angelis assumptus est, sed in infernū deductus. Nam qui nihil sublime, nihilq; cœleste cognouit unquam, infimo loco dignus. Dicendo enim, quod sepultus sit: insinuat obiter dominus, quod & anima eius locum infimum & caliliginosum sortita fuerit.

Atq; in tartaro sublatis oculis, quum esset in tormentis, uidet Abraham eminus, & Lazarum in sinu eius: & ipse clamans, dixit: Pater Abrahā, miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremū digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abrahā: Fili, recordare quod receperis bona tua in uita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu uero cruciaris. Et super hæc omnia inter nos & uos hiatus ingens firmatus est: ut hi qui uolunt hinc transire ad uos, nō possint, neq; inde transcendere ad nos.] Quemadmodū dominus eiectum Adam è regione paradisi collocauit, ut continuò aspectās, clarius sentiret à quantis bonis excidisset: sic & illū condemnauit in conspectu Lazari, ut uidens illū in qualibus esset, sentiret unde per inhumanitatem excidisset. *Gene. 3.* Et propterea non apud alium quendam iudicum, sed in sinu Abrahæ uidit Lazarum: quoniā hospitalis fuerat Abraham. Vt igitur reprehenderetur illius inhospitalitas, propterea illum apud Abrahā uidet. Ille etiam eos qui præteribāt, in domum suam trahebat: hic autem etiam intra domum iacentes despiciebat. At cur non uertit sermonem ad Lazarum, sed ad Abrahā? *Cur diues Abraham in auxilium inuocet ac non potius Lazarum.* Confundebatur fortassis, existimans forsitan & Lazarum uindictæ auidum, & ex suis causis iudicabat illum. Si enim ego tanta felicitate fruēs contempsi illum, tantis malis coangustatum, & neq; micas ei communicaui: multo magis ipse contemptus uindica-
B bit, & nō annuet ut mihi beneficium concedatur: propterea ad Abraham facit sermonem. Putabat enim ignorare patriarcham, quæ contigissent. Quid igitur ille? Non dixit: Inhumane & crudelis, non erubescis? misericordiæ non recordaris? Sed quomodo? Fili. Vide compatientem & sanctum. Dicit enim & sapiens quidam: Animam humiliatā ne turbaueris. *Eccl. 4.* Et propterea etiam ipse dicit, fili: insinuans per hoc, eatenus sibi licere, quatenus tam benigne alloquitur, sed ulterius nihil licere ei. Quod possum, hoc tibi cōmunico, compatientem scilicet uocem. At illinc transire non est nostrum: conclusa enim sunt omnia. Et tu quidem recepisti bona tua, ille aūt mala. Et quare non dixit, accepisti: sed, recepisti? Recipere enim de his dicere solemus, qui suscipiunt quod eis debebatur. *Recipere.* Discimus igitur, quod licet quidam facinorosi sint, & in extremā peruenerint malitiam, nonnunquam unum quoddā, uel duo bona opera faciunt: unde & ipsi habentes bona quædā, quæ in præsentis uitæ prosperitate capiunt, recipere dicuntur. Similiter autem & Lazarus mala. Fortassis autem & ille unum uel duo mala commiserat, & propterea dolorem illum sustinens, dignam factis mercedē accepit. Vnde consolationem habet ille, tu uero cruciaris. Porrò hiatus significat distantiam & differentiam iustorum & peccatorum. *Hiatus quid.* Nam sicut uoluntates eorum diuersæ fuerūt, ita & præmia multum inter se distant, unoquoq; recipiēte ea quæ uitæ & uoluntati suæ congruunt. Obserua autē hoc loco contra Origenistas, dicentes quod tempus erit quo finientur impiorum supplicia, & peccatores cum iustis coniungentur, & sic omnia in omnibus erit deus. *Contra Origenistas.* Ecce enim audimus Abraham dicentē, quod hi qui uolunt hinc ad uos, uel illinc ad nos, transire nō possint. Sicut igitur impossibile est ex cōsortio iustorum quempiam transire in locum peccatorum: ita impossibile est, ut nos docet Abraham, transire à loco pœnæ in locum iustorū. Abraham sanè fidedignior est quàm Origenes. Quid autem est infernus? quidam dicunt esse locum subterraneū tenebrosum. *Infernus quid.* Alij autem transitum animæ à lucido in obscurum: & immundum dicunt infernum. Quandiu eñi in corpore est anima, apparet propter operationes suas: postquàm au-

C tem à corpore emigrauerit, inuisibilis fit. Hoc igitur dixerunt esse infernum. Sinus au
Sinus Abrahae tem Abrahæ uocāt continentiam bonorum, quæ reposita sunt iustis, qui à tempestate
Sinus maris. huius maris ingrediūtur in portus cœlestes. Quoniam & in mari sinus appellamus lo ca portubus & quieti apta. Attende hic, quod in die illo qui alium iniuria afficit, uidebit iniuria affectum in quali gloria sit, & hic iterum illum in quanta condemnatione: sicut in hoc loco diues Lazarum, & Lazarus diuitem.

» Ait autē: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domū patris mei: habeo enim quin» que fratres, ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abrahā: » Habent Mosen ac prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abrahā, sed si quis » ex mortuis ierit ad eos, resipiscent. Ait autem illi: Si Mosen & prophetas non audiūt, » neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent.] De rebus suis desperans propheta, pro alijs supplicat. Vide autē quomodo in supplicijs sensum alienæ infelicitatis capit. Et prius Lazarum despiciebat ante pedes iacentem, nunc aliorum absentiū curam gerit, & obsecrat, ut Lazarus ex mortuis in domum patris sui mittatur. Et nō simpliciter ex mortuis quispiam, sed Lazarus: ut uideant eum coronatū, & in gloria & incolumitate, qui uiderant antea infirmū & contemptū: fiantq; testes tanti miraculi, ac tantæ gloriæ spectatores. Nam perspicuum, quod si dignum fide præconē habuerint, & ipsos in gloria olim fulsuros. Quid igitur Abrahā? Habent Mosen. Nō sicut tu (inquit) curam geris fratrū, ita & deus qui illos fecit: innumeros enim illis præfecit doctores. At diues inquit: Pater. Nam quamuis ipse scripturas audiēs nō crediderat, & fabulas esse putarat ea quæ dicuntur: similiter etiā fratres suos se habere suspicatus est, & ex se iudi cans dicebat, quod nō audituri sint scripturas, sicut neq; ipse: sed si quis ex mortuis resurrecturus esset, credituri sint. Tales etiam nunc sunt, qui dicūt: Quis uidit ea quæ in inferno? Quis uenit illinc, & annunciauit nobis? Sed audiant Abraham: Quoniā si scri pturas nō audimus, neq; his qui ex inferno ueniūt, credemus. Et hoc manifestarunt Iu
D dæi, qui quia scripturas nō audierūt, neq; quum resurrexissent mortui, crediderūt: sed & Lazarum occidere tentauerunt: & quū mortui multi resurrexissent crucifixo Iesu, magis tamen sæuientes Iudæi inuaserunt apostolos. Quia siquidē illud profuisset nobis ad fidem, etiam hoc sæpe fecisset dominus. Nunc nihil tam utile est, ut scripturarū diligens scrutatio. Mortuorum scrutationem false & apparenter facere potest etiā diabolus, ut seducat imprudentes, semināns doctrinas de inferno dignas sua malitia: at eis qui scripturas probè scrutātur, nihil potest illudere. Illæ em̄ sunt lucerna & lumē, quo lucente fur deprehenditur & manifestatur. Illis igitur credendū, & de mortuorum su
Allegorica parabolę expositio. scitatione nō curandum. Posset autem parabola hæc & per allegoriam exponi, & ita dicere, quod per diuitem populus Iudæorū significetur. Diues enim ille fuit olim, locupletatus omni cognitione & sapiētia, & sermonibus dei, qui super aurū & lapidem
1. Pet. 2. preciosum: sed & purpura & bysso indutus erat, regnum habens & sacerdotiū, & regale erat sacerdotium deo. Significat autē purpura quidē regnum, byssus uero sacerdotium. Nam Leuitæ byssinis sacerdotalibus uestimentis induebātur. Epulabatur au tem quotidie, & uiuebat splendide. Quotidie enim offerebāt sacrificium matutinū &
ἐνδελεχισμόν. uespertinum, quæ & ἐνδελεχισμόν, hoc est iuge sacrificiū nominabant. Lazarus uero populus gentilium fuit: pauper diuina gratia & sapiētia: & ante fores iacens, nō enim licebat gentilibus intrare in domum: pollutio enim uidebatur, sicut in Actis apostolorum clamant in Paulum, quod Gentiles introduxerat in templum, & cōmunem fecisset sanctum illum locum. Insuper & hulceribus peccatorū fœtentium plenus erat ille populus, & impudentes canes diabolos pascebat suis hulceribus. Voluptati enim illis sunt nostra hulcera. Desiderabat item & micas decidētes à mensa diuitis. Omnino
Psal. 103. enim carebat pane, qui cōfirmat cor hominis: & minimo, tenuiq; cibo egebat, sicut &
Matth. 15. Chananæa mulier quum ethnica esset, de micis saturari cupiebat. Quid multis? Mortuus est Hebraicus populus deo, & mortua sunt illorum ossa, quæ ad bonū faciēdum non mouētur. Mortuus est autē & Lazarus peccato, Gentilis inquam populus. Et Iudæi quidem qui in peccatis suis mortui sunt, in flamma inuidiæ exuruntur zelantes, ut

dicit

A dicit Apostolus, quod gentiles assumpti sint ad fidem: qui autē prius pauper & ignobilis populus gentilis, in finibus Abrahæ patris gentium uersetur. Meritò. Etenim & Abrahā quum gentilis esset, credidit deo, & ex idolorū cultu ad dei agnitionē transijt. Proinde qui participes sunt translationis eius & fidei, iure & in finibus eius quiescūt, eundem finem, & habitationes, & susceptionē bonorū sortiti. Et cupit Iudæorū populus unam guttam de aspersionibus & purgationibus priscis legalibus, ut refrigeretur eius lingua: & possit confidenter loqui nobis, quod lex sit efficax & operetur: sed non est. Lex enim usq; ad Ioannē. Et sacrificiū (inquit) & oblationē noluisti, ac cætera. Et *Psal. 39.* Daniel: Exterminabitur unctio. Et signari prophetas, hoc est cessaturos esse & concludendos prædixit. Tu aūt & moraliter parabolā expone. Et ne quum sis diues, in malo *Moralis parabolæ expositio* mentem tuam famelicā prætereas, neq; despicias in humū proiectā, & quum facta sit, ut sursum tendat ante fores iacentem: sed introduc eam intrò, & nō stet foris, nec uagetur, nec iaceat, sed operetur. Et sic ea quæ mētis, operari, & non solū in carne deliciari poteris. Facile fuerit etiam alia quæ in hac parabola sunt, ad morū utilitatē exponere.

CAPVT XVII.

" Dixit autē ad discipulos: Fieri nō potest, quin ueniant offendicula: Væ ta
" men illi, per quem ueniunt. Expedit illi, si mola asinaria ponatur circa col
" lum eius, & proiectus fuerit in mare, potius quàm ut offendiculo sit uni
" de pusillis istis. Cauete uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illū:
" & si pœnituerit, remitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies
" in die conuersus fuerit ad te, dicēs, Pœnitet me: remittas illi.] Quoniā pharisæi auari obmurmurabant contra dominū de paupertate loquentē, quibus & parabolam dixit de diuite & Lazaro: ostendens eis per illam, quanta propter amorē diuitiarū supplicia passuri sint: dicit nunc ad discipulos de ijsdem pharisæis: manifestans eos esse scandalo
B rum autores, & impedientes à uia dei, & propterea uæ eis infligēdum. Videamus igitur quid dicat. Fieri non potest, ut non eueniant scandala, hoc est impedimēta bonæ, *Scandala.* deoq; placitæ uitæ. Necesse enim propter malitiā hominum multa impedimēta prædicationis & ueritatis inueniri. Væ aūt illi per quem ueniūt, id est illi qui ea facit: quales sunt pharisæi, qui offendunt & prohibent prædicationē. Quare igitur condemnas domine, & miseros dicis eos qui scandala faciunt, si ex necessitate illa eueniant? Omne autē quod necessarium, hoc & uenia dignū. Sed audi, quod necessitas illa ex uoluntate habet initium, & ita dicere uult dominus, uidēs malitiam hominum qui tunc erant: proni erant in omne malum, nihilq; bonum eligebāt: quod quantum ad consequentiam eorum quæ uidentur, necesse sit uenire scandala. Malitia igitur cui student homines, ex uoluntate est. Operatio autē offendiculorum necessariò malitiam comitatur, & ita propter hoc & puniendi sunt scandalorum autores. Et age dicamus exempla. Vidēs quempiam malam diætam seruare, & insatiabilem esse, dicit: Necessarium est illum ægrotare. Num igitur morbus necessarius? Etiam, quatenus adseruat malā diætam. Propterea uæ his qui prædicationem impediunt, eo quod in tantam peruenerūt malitiā, ut etiam necessariò eueniāt scandala. Et expediret homini scandala & offendicula facienti, molam asinariā in collo eius appēdi, & proijci eum in mare, quàm unum ex pusillis fidelibus scādalizari & subuerti. Ideo munit discipulos suos, & dicit: Cauete uobis. Ecce (inquit) prædico uobis, quod uenięt mala. Inexcusabiles estis. Necessarium enim ut eueniāt illa, non necesse autem uos perire, siquidē muniueritis & armaueritis uos. Necessarium enim est uenire lupum: sed si uigilauerit pastor, nō necessarium est perire oues, sed lupus frustra hians abibit. Dixit igiť hæc de his qui offendunt, hoc est impediunt & nocent. Quoniam autē multæ horum differentiæ: Nam alij quidem sunt incurabiles, quales pharisæi: alij uerò sanabiles, quales fratres domini erga dominū ipsum: nam neq; ipsi credebāt in eum. Quia igitur multæ impedientium differētiæ: uerisimile eñ quosdā qui idem credāt tales esse, & propterea dicit: Si peccauerit in te frater tuus, argue eum tu solus, & seorsum: & siquidē audierit te, lucratus es illū:

C ſin minus, accipe tecũ unum uel duos,&c.quæ latè exponit Matthæus: Lucas autem
ut dicta à Matthæo,ſilẽtio præterijt.Itaq; qui audierit increpationẽ, uenia dignus eſt.
Qui aũt nõ audierit,ſit tibi uelut ethnicus & publicanus,hoc eſt,ab omnibus contem
ptus,& indignus qui uocet̃ frater,Poſtea quaſi interroget quiſpiã: Eſto domine, hæc
quidẽ bene dixeris:ſi autẽ ſæpe ueniam conſequutus fuerit,& iterum noceat, quid fa-
ciendum ei? dicit:Si reſipiſcit,iterum remitte ei. Et iterũ:Si ſepties peccauerit, & con
Septies hic pro ſæpius poſitũ. uerſus fuerit,remitte ei. Septies autem hoc loco,pro ſæpius poſitũ eſt. Sicut & quum
dicitur,Sterilis peperit ſeptẽ.Quoties igitur pœnitentiã agit,toties remittere oportet.
Non enim cogites,quod dominus ponat numerũ remiſſionis:ſed per ſepties intellige
ſæpius,& ſine numero; quemadmodũ & in familiari colloquio dicimus exercitũ decẽ
milliũ; non quod decem millia & non plures uiros habeat: nam fortaſſis plures habet:
ſed idem dicere uolumus,ac ſi diceremus,multorũ uirorum. Et quod hoc dicat, mani
Matth.8. feſtum eſt ex Matthæo.Illic enim quũ dixiſſet Petrus,Nunquid domine ſepties remit
tam ei? dominus dixit:Non,ſed ſeptuagies ſepties:& per hoc innumerabilia deſignat.
» Et dixerunt apoſtoli domino:Adauge nobis fidem.Dixit autem dominus: Si habe
» retis fidem ſicut granũ ſinapis,dixiſſetis huic arbori ſycamino, eradicare & tranſplan
» tare in mare,& obediſſet uobis.Quis autem ueſtrum habens ſeruum arantem aut pa-
» ſcentẽ,qui regreſſo ab agro dicat,Statim tranſi & accumbe:ac nõ potius dicit illi,Pa-
» ra quod cœnẽ,& præcinge te,ac miniſtra mihi donec edero & bibero,& poſt hæc edi
» to & bibito tu? Num gratiã habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei imperata fuerant? Non
» puto.Sic & uos,quũ feceritis omnia quæ præcepta ſunt uobis,dicite:Serui inutiles ſu
» mus:quod debuimus facere,fecimus.] Apoſtoli credebant quidem domino. Verun
tamen quum ueniſſent in conſcientiã infirmitatis ſuæ, & audiuiſſent dominum de ma
gnis quibuſdam ſibi dicentem:& de periculo ab offendiculis precãtur, ut augeatur in
eis fidei uirtus, per quã poterint hæc quæ dicit perfici. Nihil em̃ adeò ad paupertatẽ,
D de qua loquitur,perficiendã conducit,atq; credere & cõfidere domino:quemadmodũ
nihil ita facit theſauros reponere, ut nõ credere quod magnus ſit theſaurarius & inex-
hauſtũ promptuariũ bonitas eius.Inſuper ut et offendiculis per fidẽ obſiſtere poſſint,
ideo accedẽtes dicunt:Auge nobis fidẽ. Fac nos perfectiores & firmiores in fide. Do
minus autẽ oſtendens eis, quod bene petant, & quod hanc mentẽ firmiter habere de-
beant de fide,ut multũ efficacem,dicit: Si haberetis fidem, iſtam ſycaminũ tranſplan-
taſſetis.Duo autem in hoc magna ſunt, nempe in alium locum moueri radicatã in ter-
ram,& plantari in mari.In aqua enim quidnam plantatur? Manifeſtũ autẽ, quod dum
hæc dicit,fidei monſtrat uirtutẽ. Fortaſſis autem per allegoriam quis ſycaminũ dixe-
rit eſſe diabolum,quod nobis autor & alumnus ſit uermis ſeculi,propter cogitationes
quas ille generat. Folia em̃ ſycamini uermes paſcũt,unde fiũt ſerica. Hãc igitur ſyca-
minũ fides eradicare ualet ex corde humano, & in mare proijcere,hoc eſt, in abyſſum
perditionis. Et quia hæc dixit de fide, ſubdit doctrinã aliam magis neceſſariã. Qualis
hæc? Nõ ſuperbiendũ eſſe in bonis operibus. Quoniã enim fides multa corrigit,& fa
cit implere mandata eũ qui illã habet, cũ eo quod adornat miraculorũ operibus: quia
ueriſimile eſt hominẽ ex his in ſuperbiã incidere:munit apoſtolos ita ut non extollan-
tur in bonis operibus pulcherrimo exemplo. Quis enim ueſtrũ (inquit) ſeruũ habẽs,
&c. Monſtratur enim per hanc parabolam, quod non oportet extolli in bono quopiã
opere, imò neq; in omnium mandatorum impletione. Seruo enim neceſſitas incum-
bit,ut faciat mandata domini, neq; ut bonum opus ſibi aſſcribere debet. Quippe ſi nõ
operabitur,dignior eſt multis plagis:quum autem operatus fuerit,contentus ſit quod
plagas effugerit. Proinde nõ oportet de hoc precium uel honorẽ quærere. Liberalita
tis em̃ domini fuerit dare,imò largiri ei. Igitur & qui ſeruit deo,etiamſi mandata per-
ficiat,nõ debet extolli.Nihil enim magnũ fecit,ſed uæ erit ei,niſi fecerit:ſicut Apoſto
1.Corinth.9. lus dicit: Væ mihi,niſi euangelizauero. Proinde ſi dona fuerit aſſequutus, debet in il-
lis ſuperbire,& de eis ſe iactare. Beneficia enim ſunt,per miſericordiã dei illi conceſſa,
non q̃d debeat ei aliquid dominus, imò ſeruus debet domino ſuo,ut faciat omnia eius
mandata

A mandata. Si autem & quum omnia mandata fecerimus, neq; tunc debemus magnum quiddam sentire: quantum peccamus, quum maximam partem mandatorum dei non perficimus, & nihilominus extollimur? Aduerte autē, quod in dicta parabola primum posuit arantem, & subdidit postea pascentē. Primum enim oportet esse aratorem, deinde & pastoralē curam assumere. Nam qui carnem suam bene arauerit, quasi terram quandam, dignus erit etiam aliorum pastor fieri. Qui enim suæ domui nescit præesse, ut oportet, quomodo ecclesiæ curam geret? Ara igitur prius teipsum, tunc pasces & alios. Sicut & Hieremias dicit: Nouate uobis noualia. deinde subdēs: Illuminate uos lumine scientiæ: id quod pastorum præcipuum munus fuerit. 1. Tim. 3. Hier. 4.

Et factum est dum iret Hierosolymam, & ipse transibat per mediā Samariā & Galilæam. Et quum ingrederetur quendam uicum, occurrerunt ei decem uiri leprosi, qui steterunt procul, intentaq; uoce dixerūt: Iesu præceptor, miserere nostri. Quos ut uidit, dixit illis: Ite ostendite uos sacerdotibus. Et factū est, ut inter eundum mūdati sint. Vnus autē ex illis ut uidit quod mundatus esset, regressus est cum uoce magna glorificans deum, & procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei: & hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? nouem autem illi ubi? Nō sunt reperti qui redierint, ut darent gloriam deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua te seruauit.] Et hinc discere quis potest, quod nihil cuiquā obest ad hoc ut deo placeat, etiamsi maledicti generis sit, modo bonam uoluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerūt Iesu in ciuitatem quandam ingressuro: occurrerunt autem extra ciuitatem. Non enim licebat eis qui habebantur maledicti, in ciuitatibus uersari. Procul igitur stabant, utpote propter immundiciam quæ in eis apparebat, erubescentes, & neq; audebant appropiare, putātes quod abominabiles ei essent, sicut & alijs. Extollunt igitur uocē suam & orāt. Et loco quidem procul stant, oratione autem appropiant. Prope enim est dominus omnibus inuocantibus se in ueritate. Et non simpliciter orant ut hominē, sed ut eum qui supra hominē. Præceptorem enim Num. 5.

B eum nomināt, hoc est dominum, curatorem: id quod est putare illum propè deum. At ille præcipit eis, ut ostendāt se sacerdotibus. Nam sacerdotes probabāt tales, & ab illis sententiam accipiebāt, an mundi essent uel non. Habebant enim sacerdotes signa per quæ insanabilem lepram inuestigabāt: sed & quando lepra quis infectus, & postea sanitatem assequutus erat, eum sacerdotes probabant, & donū offerebatur in lege præceptum. Hoc autem loco, quum ex confesso essent leprosi, quid opus erat se ostēdere sacerdotibus, nisi omnino fuissent mundādi? Nam quod præcipiebat eis, ut ad sacerdotes abirent, nihil aliud indicabat, quàm quod mūdi futuri essent: idcirco & dicit, quod inter eundū mundati fuerūt. At uide hoc, ut in principio diximus, quod quum decem essent, nouem quidem, quamuis Israëlitæ, ingrati apparuerunt: at Samaritanus quum esset generis alterius, reuersus est, & uocem gratitudinis emisit. Assyrij enim erant Samaritani: ut nullus gentilis desperet, & nullus de sanctis parētibus glorietur. Insinuat hoc miraculū, etiam communē totius humani generis salutem fieri. Decē enim leprosi, omne genus hominū signant lepra malitiæ infectum, ac turpitudinē peccati circunferens, & extra regni cœlorum ciuitatem propter immundicies constitutū, proculq; à deo stans. Et istucipsum procul stare supplicādi speciē habet. Misericordi enim & uolenti omnibus benefacere, magna occasio est ad miserendū, uidere in nullo participē suæ bonitatis: propter hoc em̄ reuelauit se, ut sanaret eos qui tā male habebāt. Quamuis etiam omnem naturā sanauerit lepra infectam, pro omnibus & incarnatus & mortuus: attamen Iudæi, quamuis à domino mundati fuissent ab immūditijs leprosi peccati, ingrati fuerunt: & nō reuersi sunt à uia uanitatis suæ, ita ut darēt gloriā ei, qui saluos eos fecerat: hoc est, ut crederent ei, quod quum deus esset, extremā passionem tulerit. Hæc enim est gloria dei, caro & crux. Hi igitur incarnatum & crucifixū dominū gloriæ non sunt confessi. Alienus autē, populus gentiliū, agnouit eum qui mūdauerat, & glorificauit eum credendo, quod tam misericors & tam potēs sit dominus, ut & propter nos uilissima tulerit, id quod est misericordiæ: & quū pertulerit, nihil inde incom Quare Christus decem leprosis præcepe rit, ut se sacerdotibus ostenderent. Samaritani Assyrij.

C modi accepisse, id quod potentiæ est.

„ Interrogatus autem à pharisæis, quando uenturum esset regnum dei, respondit eis,
„ & dixit: Non ueniet regnum dei cum obseruatione: neq; dicēt, ecce hic, aut ecce illic.
„ Ecce enim regnum dei intra uos est. Et ait ad discipulos: Veniet dies quando deside ra
„ bitis uidere unum dierū filij hominis, nec uidebitis, & dicēt uobis: Ecce hic, ecce illic.
„ Nolite ire neq; sectemini. Nam sicut fulgur coruscās è regione quæ sub cœlo est, in al
„ teram quæ sub cœlo est, fulget: ita erit filius hominis in die suo. Sed prius oportet illū
„ multa pati, & reprobari à natione hac.] In multis quidē doctrinæ suæ locis dominus regnū dei nominat. Pharisæi autē hoc audientes, irridebant eum: & propterea de hoc interrogaturi accedunt ad eum, rogantes quando uenturum sit, irridētes eum, ut insanum de insolita & admirabili re prædicantē. Nullus ex doctoribus & prophetis, qui superioribus seculis fuerunt, eius mentionē fecit. Vel fortassis in mēte habentes, quod nondū occisuri essent eum, accedūt per irrisionē rogantes, & quasi per ironiam dicentes: Tu quidem de regno facis sermones, quando autem erit regnum istud tuum? Tu enim cras à nobis occidendus es, & feres crucem, & ignominiosa quæq;. Quid igitur Christus? Non iuxta stultam sententiam, & insipientiā respondit insipientibus: sed relictis ipsis ut errent in nomine regni, & nō manifestata eis re: neq; enim accepissent, si eis de regno disseruisset, quod non sit mundanum regnum illud, sed plus quàm mundanum. Illis igitur relictis ceu his qui indigni essent ut audirēt, eo quod uolebant eum de tempore regni loqui, quum ignotū illud sit, & inobseruabile. Nō enim habet præfinitum tempus, sed semper uolenti adest regnum. Omnino enim regnum quidem dei est, angelorum more uiuere. Tunc enim uere dicitur regnare deus, quando nihil mundanū in animabus nostris uersatur, sed omnino aliter uiuitur, quàm mūdus solet. Hāc autem uitam intra nos habemus, hoc est, quando uoluerimus. Nō enim longo tempore, neq; longa peregrinatione opus, sed prope nos est & fides, & post fidē diuina uita. Istucipsum etiam Apostolus dicebat: Prope te uerbum est in ore tuo, & in corde tuo:

Regnum dei qd, & quando deus regnare dicatur.
Rhom.10.

D hoc est uerbū fidei. Credere enim, & secūdum fidē ambulare, sicut dignū est uocatione, intra nos est. Itaq; pharisæi irridebant dominum sic de regno prædicātem. At ipse illos in risum conuertit, ostendens quod ignorent rem quæ intra se sit, & quæ ualde facilis, si qui capere uelint. Nūc enim quū sim medius inter uos, potestis omnino regnū dei capere, si creditis in me, & uultis iuxta mādata mea uiuere. Discipulis uero suis dixit: Veniēt dies, &c. hoc est: & uobis regnū dei adest, quatenus sum uobiscum. Adest autē illud uobis, non solū quod credidistis & sequuti estis me, sed quia nunc in magna securitate uiuitis absq; solicitudine, me curam uestri gerente. Venient autē dies quum ego abfuero, & trademini periculis, & ad reges & præsides trahemini: tūc desiderabitis securā illam, & solicitudine carentē uitam, quam me præsente agitis, sicut regnum dei. Et sæpe desiderabitis uel unū ex diebus meis habere, hoc est, ex secura illa, quam mecum agitis uita. Quamuis autem & quo tempore eum ipso erant, nō omnino sine labore & periculis uitā agebāt: sed cū fugiente fugientes affligebantur, cumq; eo conuicia audiebāt: at si quæ tunc ferebant, compararētur cum his quæ postea laturi erant, uiderentur prorsus secura, & absq; periculis. Atq; ita regnum dei etiam hoc modo intra apostolos erat, hoc est minime laboriosum & periculosum regnū. Post resurrectionem enim sicut captiui, & qui persequutionē patiuntur, obambulāt. Porrò his uerbis apostolorum corda ad ferendos labores & parat, & roborat: & prædicit eis, ne decipiantur, si dixerint, Ecce hic uel illic. Nullus uos decipiat, dicere uult, q̄d ueniat huc uel illuc. Non enim loco circumscribitur secūdus ille meus aduētus, qui gloriosior & clarior. Verū sicut fulgur nō latet, sed ab una summitate terræ usq; ad aliam conspicuum est: ita & meus aduentus clarus erit & illustris, nulliq; ignotus. Ne igitur decipiamini à pseudochristis. Nō eīn sicut prius in præsepio & humilitate, & per triginta annos apparui, ita & tunc: sed omni cum gloria stipantibus me angelis, & in momento. Postea quia dixerat eis euētura ualde aspera, consolatur eos & exhortatur, & ut generose ferant, exemplo suo commendat. Nō enim admiremini (inquit) si euenerint uobis tam molesta

A moleſta, quæ uobis deſiderium afferent dierum, quibus ego uobiſcum ago. Nam &
ego ipſe qui uenturus ſum ſicut fulgur, prius paſſurus multa, reprobãdusq; ero, & ita
in gloria iſta ueniam: atq; ita hoc uobis ſit extimulatio ad patiẽtiæ uirtutem. Et ad for-
titer ferendum alacres uos faciat, dum in me reſpicitis & ſperatis: quia & uobis obue-
niet ex periculis dum patimini & reprobamini, quemadmodum & mihi.

Et ſicut accidit in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Edebant, bibebant,
uxores ducebant, & dabantur nuptũ ad eum uſq; diem, quo Noë in arcam intrauit: &
uenit diluuiũ & perdidit omnes. Conſimiliter etiam ſicut accidit in diebus Lot: Ede-
bant, bibebant, emebant, uendebant, plantabant, ædificabant: cæterum quo die exijt
Lot è Sodomis, pluit igni & ſulphure de cœlo, & omnes perdidit. Secũdum hæc erit
dies, quo filius hominis reuelatur.] Et per hæc inepexctatum ſuum aduentum oſten-
dit. Nam ſicut temporibus Noë repẽte uenit diluuiũ, & abſtulit omnes, ita erit & ad-
uentus eius. Inſinuatur autem per exempla hæc diluuij & Sodomitici incendij, quod — *Quid per exempla diluuij & Sodomitici incẽdij insinuetur.*
quum uenerit Antichriſtus, illicitæ uoluptates in hominibus increſcent, & diſſoluti
erunt, delicijs uacãtes: id quod & Apoſtolus dixit, quod in extremis temporibus erũt
homines uoluptatum magis, quàm dei amatores. Et meritò in regno deceptoris flore-
bunt mala. Erit enim ille peccati & malitiæ omnis ſentina: unde quam aliam politiã &
uitam inuehet miſerandæ tunc hominũ generationi, quàm omnino eam quæ illi pro-
pria? Ex improbo enim quid purificabitur? Erunt tunc homines in omnibus delicijs,
ſicut temporibus Noë, & nihil graue formidabũt: ſed neq; credent, ſi quis illis de qui-
buſdam aduerſis euenturis dicet, ſicut & hi qui temporibus Noë & Lot fuerunt.

In illo die qui fuerit in tecto, & uaſa eius in domo, ne deſcendat ad tollendum illa: &
qui in agro, ſimiliter nõ redeat ad relicta. Memores eſtote uxoris Lot. Quicunq; quæ- *Gene.19.*
ſierit animã ſuam ſeruare, perdet illam: & quicunq; perdiderit illam, uitã illi parabit.]
In illa die aduentus Antichriſti, is qui fuerit ſuper tectũ, hoc eſt, in ſummis uirtutibus,
B ne deſcendat, neq; ab illis deſiſtat cuiuſpiã temporalis rei gratia. Omnia enim tempo-
ralia hæc, uaſa dicuntur, homini conferentia, alij quidem ad uirtutem, alij uero ad mali-
tiam. Igitur qui in ſummis eſt uirtutibus, ne deſcendat propter temporale aliquod, &
excidat à ſuo faſtigio, ſed reſiſtat malitiæ, & non demulceatur. Et is qui in agro, ſimili-
ter non reuertatur ad ea quæ poſt ſe. Nam eum qui in agro eſt, hoc eſt mundo, & ope-
ratur uirtutẽ, non oportet reuerti ad ea quæ poſt ſe, ſed urgere ad anteriora. Nam ſicut
alio loco dicit: Nullus qui manũ ſuam ad aratrũ mittit, & conuerſus eſt retrorſum, ido- *Luce 9.*
neus eſt ad regnũ cœlorum. Affert item exemplũ mulieris Lot, quæ quum conuerſa
eſt retro, in ſtatuã ſalis riguit. hoc eſt, nõ exijt à malitia, ſed manſit in ſalſugine ſua, to-
ta facta mala: ac celebre faciens, & quaſi columnæ inſcribẽs malũ quod paſſa eſt: obſti-
nata enim manſit in malitia ſua. Deinde affert ea quæ ad ſupradicta ſequũtur: Quicũq;
quæſierit animam ſuam ſaluare, perdet eam. Nõ quærat aliquis, inquit, in Antichriſti
perſequutione animã ſuam lucrari, perdet enim eam. At qui ſe occiſioni & periculis
expoſuerit, ſaluabitur. Ne igitur ſe humiliet tyranno propter uitæ amorẽ. Quippe ſi-
cut ſupra dixit, qui eſt in faſtigio uirtutis, propter res temporales ne deſcẽdat, diuitijs
& poſſeſſionibus delinitus, & propterea cedat periculis: ſic & nunc in uia progreſſus
dicit. Et quid dicit? Nõ deſcendet propter uaſa, neq; propter ea quæ uirtutẽ impediũt,
neq; propter animæ lucrũ, annuat ut inclinetur impoſtori & perſequutori. Hæc qui-
dem Matthæus propter Hieroſolymarum captiuitatẽ dicta eſſe à domino narrat, inſi-
nuans hoſtiũ uim, & quod Rhomanos, qui inuaſuri ſunt, fugere oporteat, ita ut ne re-
ſpiciatur: neq; qui in tecto ſint deſcendãt in domum alicuius rei temporalis gratia, ſed
ſtatim fugiant: non erit enim tempus ocij: & ita adumbrat figura: neq; qui in agro eſt
reuertatur in domũ ſuam, ſed eum qui in domo eſt fugere oportet. Nihil enim mirum
in Hieroſolymis hoc factum eſſe, iterumq; futurum in aduentu Antichriſti, immo ad
ipſum tempus conſummationis futura eſt tribulatio grauiſſima.

Dico uobis, in illa nocte erũt duo in lecto uno, unus aſſumetur, & alter relinquetur.
Duæ erũt molẽtes ſimul, una aſſumetur, & altera relinquetur. Et reſpondẽtes, dicunt

C illi: Vbi domine? Qui dixit illis: Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.] Et hoc loco repentinum & inopinatum eius aduentũ discimus. Duos enim esse in lecto, significat solicitudinis carentiam. Et molere quoque inexpectatũ significat aduentum. Discimus & aliud quiddam, quod in nocte aduentus erit. Dicit igitur, quod ex diuitibus qui in lecto quiescent, alij quidem saluabuntur, alij autem non. Nam quia dixit, quod difficile diuites saluantur, ostendit nunc quod neque hi pereunt, neque pauperes omnes saluantur. Sed & ex diuitibus unus assumitur in occursum domini, raptus quasi leuis spiritu, & cœlestis: & alius relinquitur infra ut condemnatus. Et ex pauperibus similiter, quos per molentes significauit (quoniam per pistrinum laboriosam pauperum uitam insinuat) unus quidem saluabitur, alius autẽ non. Non omnes pauperes iusti. Nam ex illis fures, & marsupiorum incisores. Quum autem rogassent discipuli, quò domine assumentur illi: dixit: Vbi corpus, illic & aquilæ: hoc est, ubi filius hominis, illic & sancti eius leues, & in sublime uolãtes: sicut peccatores graues, qui & infra relinquentur. Nam sicut proposito cadauere omnes carniuoræ uolucres aduolãt, ita & ubi filius hominis propter nos mortuus, & in casum positus, de cœlo apparuerit, omnes sancti subuehentur futuri & ipsi angeli. Cum illis enim ueniet in gloria patris, & in splendore indicibili: licet tempus illud noctem uocarit, eo quod repentinum & inopinatum, uel quia tenebris inuoluentur peccatores. Iustis enim lux orietur, imò ipsi magis fulgebunt quàm sol.

CAPVT XVIII.

Dicebat autem & parabolam ad illos huc spectantem, quod oporteret semper orare, nec defatigari, dicens: Iudex quidam erat in quadã ciuitate, qui
Eccl.18. 1.Thess.5. deum non timebat, nec hominem reuerebatur. Vidua autem quædã erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum, dicẽs: Vindica me de aduersario meo. Et nolebat aliquandiu. Post hæc autem dixit intra se: Quanquàm deũ non timeo, nec hominẽ reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne tandem ueniens sugillet me. Ait autem dominus: Audite quid iudex iniquus dicat.
D Deus autem non faciet uindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, etiam quum patiens fuerit super illis? Dico uobis, quod faciet uindictam illorum citò. Veruntamẽ filius hominis quum uenerit, an reperturus est fidẽ in terra?] Postquàm mentionem fecit afflictionũ & periculorum, nunc subdit quomodo in illis saluemur. Curantur enim oratione perseuerante & solicita. Nam uentura sunt hæc omnia. Magnum enim auxilium in his fert precatio, modo perseuerans sit & continua. Oportet enim nos considerare, quomodo iniusti iudicis pertinaciam sedulitas uiduæ fregerit. Si enim illum omni malitia repletũ, neque deos neque homines reuerentẽ, perseuerantis oratio demulsit: quanto magis nos patrẽ misericordiæ deũ ad miserationẽ mouemus, etiamsi cunctetur nonnihil? Vide aũt, maioris malitiæ indiciũ esse, neque homines uereri. Deum enim multi non timent, attamen homines reuerentur, ideo & minus peccant: quando autẽ & apud homines quis impudens fuerit, tunc omnis malitiæ uertex uidetur. Idcirco & dominus postea posuit, neque hominem reuerens, quasi hoc dicens: Iudex erat deum nõ timens: & quid dico quod deum non timuerit? maius malitiæ indicium habuit, quia neque hominem reuerebatur. Porrò hæc parabola nos docet quod sæpe dicimus inter exhortandum, ne excidamus è precibus. Sanè sicut alibi dicit: Si quis uestrum amicum habens, & quum uenerit & pulsauerit nocte, dimittitur. Nam propter impudentiam eius, si non propter aliud, aperiet. & iterum: Quis ex uobis, à quo si filius eius panem petat, &c. Quibus solicita ac perpetua oratio præscribitur. At
Curiosa parabolæ expositio tentarunt quidam parabolam hanc curiosius exponere. Viduam enim dicunt omnem animam esse, uirum autem dimisisse quem prius habuit, diabolum: et propterea illum habet aduersarium semper resistentem sibi. Ipsa autẽ accedit ad deum iudicem iniustitiæ, hoc est, condemnantẽ iniustitiam, qui neque deum timet. Ipse enim deus solus non habet quem timeat alium, Sed neque hominem reueretur: deus enim personam hominis non

A nis non recipit. Huic uiduæ, quæ dū orat continuis precibus propter aduersarium su
um diabolū, miseretur deus, & placatur propter assiduitatē eius. Hæc, qui uolet, et cui
placent suscipiat. Proposita eñ sunt, ne ignorentur. Atqui dominus hæc nos docuit,
eo quod oporteat semper orare: & per exemplum indicaui, quod etiamsi esset iniquus
& omni malitia plenus, misereretur tamen ob cōtinuas preces nostras: quanto magis
deus omnis iustitiæ dux, nō faciet breui uindictam? quamuis differat & uideatur non
audire orantes die ac nocte. Itaq; qui docuit & mōstrauit nobis, quod in tēpore con-
summationis seculi opus sit oratione, ut in futuris periculis durare ualeamus, subdit:
Nunquid filius hominis quum uenerit, inueniet fidem in terra? Qua interrogationis
figura raros dicit inueniri fideles. Intantum enim inualescet filius iniquitatis, ut possi-
bile sit, quod seducat etiam electos. In raris eñ solet huiusmodi interrogandi figura
uti, sicut & quū dicit: Quis putas fidelis & prudēs seruus? Atq; hoc loco idem signifi-
cans, quod pauci numero erunt, qui erga deū & inter se fidē seruabunt, hac interroga
tione usus est. Meritò autem sermoni de oratione sermonem de fide cōnexuit, quoni-
am omnis orationis fundamentum ac basis est fides. Nisi enim crediderit homo, quod *Fides.*
hoc quod petet accepturus sit in suam utilitatem, uana est oratio quam facit. Et pro-
pterea dominus de oratione docens, etiam fidei meminit: declarans interim, paucorū
fore tunc orare: quandoquidē fides in paucis inuenietˉ. Igitur quum uenerit dominus
in nube, non inueniet fidem super terram, nisi in paucis: faciet autem hanc tūc. Inuiti
eñ omnes confitebuntur quod dominus Iesus Christus in gloriam dei patris: si qui-
dem hæc fides uocanda est, & non potius necessitas. Nullus enim erit infidelium, qui
non credet quod solus sit saluator is, quem antea blasphemarat.

Dixit aūt & ad quosdam, qui in se confidebant, quod essent iusti, & aspernabantur
cæteros, parabolam istam. Duo homines ascendebant in templum, ut precarentur:
unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gra-
tias ago tibi, quod nō sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam
B hic publicanus: ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et publica-
nus procul stans, nec oculos uolebat ad cœlum attollere, sed tundebat pectus suum,
dicēs: Deus propitius esto mihi peccatori. Dico uobis, descēdit hic iustificatus in do
mum suam, magis quàm ille: Quia omnis qui se extollit, humiliabitur: & omnis qui
se humiliat, extolletur.] Nō cessat dominus pluribus argumentis repurgare super-
biæ uitium. Plus enim alijs uitijs mentem humanam turbat, propterea sæpe & multū
de hac docet. Deniq; & nunc peiorem eius speciē purgat. Multi enim sunt philautiæ
germina. Opinio de se magna, arrogantia, & inanis gloriæ cupiditas ex hac pullulāt.
Perniciosior autem omnibus alijs est superbia, quæ abominatio apud deū est, quum *Superbia.*
quis nō deo, sed sibi sua bona opera tribuit: quid hoc aliud quàm negare deum est, &
ei aduersari? Hoc igitur uitium, cui dominus ita aduersatur, ut inimicus inimico, hac
parabola medicari dominus pollicetur. Propter hoc enim quod cōfidunt in seipsis, &
non totum deo tribuunt, sed alios per hoc exinaniunt, hæc dicit: & ostendit, quod iu-
stitia, quamuis alioqui sit mirabilis, & hominem deo proximū constituat, quū super- *Iustitia.*
biam admiserit, hominē in locū infimū rejciat, & dæmonē reddat, qui iam se æqua-
lem deo fecerat. Similia itaq; sunt uerba pharisæi ab initio, grati hominis sermonibus:
Gratias enim habeo tibi, inquit, deus: at cætera quanta referta sunt arrogantia? Non
eñ dixit, fecisti me abstinere ab iniustitia & à rapina: sed quomodo? Nō sum. Sibijp-
si attribuit bonum opus & suo robori. At alios iudicare, quomodo est hominis sciētis
quod à deo habeat quæ habet? Omnino eñ si credidisset, quod per gratiam haberet
aliena bona, nō contempsisset alios, cōsiderans quod etiā ipse æque nudus esset, quan
tum ad suam uirtutē attinebat. Gratis enim indutus est propter misericordiam: pro-
pterea superbus pharisæus, tanquam propriæ ascribens potentiæ ea quæ dicta sunt,
& inde eò progressus est, ut & alios iudicet. Ostēdit autē dominus & per stationem,
superbiam eius & humilitatis inopiam. Humilis eñ uiri est & aspectu humiliari: hic
autem & habitu & gestu superbus agnoscitur. Quamuis autem & de publicano di-

C ctum sit quod steterit: sed uide & quæ sequuntur, quod neq; oculos in cœlum uoluerit attollere, unde statio eius ineuruata erat. Illius autẽ & oculi in cœlum extollebantur, & cor simul extollebat. Vide autem & in oratione pharisæi ordinem quid indicet nobis: primum quidem quod dixerit id quod non erat, & tunc enumerauit quæ erãt. Dixit enim: nõ sum sicut multi hominum. Illa autẽ & illa apposuit, quæ uirtutis erãt, ut ieiunare bis in sabbato, & decimas dare de omnibus quæ possidebat. Oportet eñ nõ solum declinare à malo, sed & facere bonum. Et prius oportet absistere à malo, & postea uirtutem aggredi: Queãdmodum & fonte turbato, ut aqua pura defluat, prius lutum expurgandũ, ut haurias puram aquam. Considera autẽ & hoc, quomodo non arripuerit paruum uerbũ, ut singulari nomine diceret: sed plurali numero in multos hæc expuerat, dicendo: quia nõ sum ut adulteri: apposuit, & dixit: Ieiuno bis in sab-
Sabbatum. bato, hoc est, bis in hebdomada. Sabbatum enim hebdomas est, quæ à cõsummatio-
Sabet. ne & quieto die nominatur. Sabet enim quies, Sabbata autẽ hebdomadam dixit plu-
Vna sabbatorum. rali numero. Vnde & unam sabbatorum, primam diẽ hebdomadæ, quæ apud nos est dominica, uocabant. Apud Hebræos enim unum & primum idem signat. Est & alius profundior sermo. Nã contra adulteriũ gloriabatur de ieiunio: à delicijs enim petulantia. Ipse igitur corpus propter ieiunium cõpescens, à multis eiusmodi affectionibus liber erat. Ieiunabant autẽ pharisæi secunda & quinta. Contra rapinam & iniustitiam proferebat dationẽ decimarum omnium quæ possidebat. Tantum, inquit, con-
De decimarũ datione. trariussum rapinæ & iniustitiæ, ut etiam quæ mea sunt, expendam. Decimarũ eñ datio uidetur quibusdam simpliciter, & semel de lege prædicari: his aũt qui profundius scrutantur, occurrũt tres decimarũ dationes, quas introducit id quod ex Deuteronomio disces, si diligẽter intuearis. Et hæc quidẽ pharisæus. At publicanus diuersa. Longe enim stabat à pharisæo, & gestibus, & sermone, & cõpunctione cordis distabat ab
D illo, non tantum loco. Verebatur enim oculos in cœlum attollere, indignos iudicans qui sursum spectarent, qui uoluerant uidere bona terrena, & illis frui. Et percussit pectus suũ, cor uidelicet, propter malas cogitationes, & ut excitet q̃d obdormierat: & nihil aliud dicebat, quàm, Deus propitius esto mihi peccatori. Et propter hæc omnia descẽdit iustificatus in domũ suam, magis quàm ille. Immundus enim apud dominũ
1.Pet.5. omnis superbus corde. Et dominus superbis resistit, humilibus aũt dat gratiam. Ve-
Quare pharisæus ob bonorum operum iactantiã condemnatur, Iob uero coronetur. rũ admirabiẽ quis, quomodo superbus, quũ pauca uerba humilitatis pronũciauerit, condemnet: Iob autẽ quum multa de se magnifice dicat, coronetur. Quia pharisæus quidem nullo cogente, stat talia nugans & cõdemnans, alio nullo usu urgente: Iob uero prementibus se amicis, & grauius incumbentibus quàm calamitas ipsa, dicẽtibus que quod propter peccata illa sit passus, cõpulsus est enumerare sua opera, idq; propter gloriam dei, ne scilicet homines à recto uirtutum cursu exciderent. Nam si cõperissent homines, peccata fuisse quæ fecerat Iob, & propter illa passum, cauissent ne eadem facerent, factiq; insuper fuissent osores hospitũ, & inhospitales, immisericordes, & iniusti. Hæc enim erant opera Iob. Igitur ne multi inde incõmodarentur, eius gratia bona opera enumerat. Et causæ quidẽ Iob tales fuere, ut ne dicamus quod & in his
Iob.29. quæ grandiloquẽtiam quandam sonant, non omnis refulgeat humilitas. Quis eñ me dabit, inquit, iuxta menses dierum pristinorum quando deus me custodiebat. Vides quod omne deo obtulerit, & non condemnet alios, sed ipse ab amicis condemnatus. Pharisæo omnia in se, & nõ in deum referenti, & absq; necessitate cõdemnanti alios, meritò condemnatio ascribitur. Omnis eñ qui se exaltat, humiliabitur, deo illũ con
Esa.43. demnante. Qui aũt se condemnando humiliat, exaltabitur à deo iustificante. Dic igiẽ tu prior peccata tua, ut iustificeris.

" Afferebant autẽ ad eum & infantes, ut eos tangeret. Quod quum uiderent discipu
" li, increpabant illos. Iesus autem quũ illos ad se uocasset, dixit: Sinite pueros uenire ad
" me, & nolite uetare eos: talium est enim regnum dei. Amen dico uobis: quicunq; nõ
" acceperit regnũ dei ueluti puer, non intrabit in illud.] Et ad humilitatem conducit etiã de hoc pueris exemplũ. Docet enim dominus per illos omnino humiliter agendum

A dum,& omnes suscipiendos. Discipuli enim indignum arbitrabantur ad talem magistrum offerri pueros. At ille ostendit usq; adeo sectandam humilitatẽ, ut etiam minimi non abijciendi. Et sic quidem docet humilitatem opere suo. Non enim amandat, sed suauiter amplexatur infantes. Docet autem & per sermonem, quod regnum cœlorũ est eorum qui similiter affecti sunt, ut pueri. Puer nõ inflatur, neq; aliquẽ contemnit: innocẽs est, simplex, neq; in prosperis molestus fit, neq; in tristibus deijcit. Vnde qui uiuit in omni humilitate & simplicitate, innocentiaq;, ille deo acceptus est: & qui accipit regnum dei sicut puer, hoc est absque dolo & curiositate, sed fideliter. Curiosus em̃, & semper interrogans quomodo ab incredulitate liberetur, non intrabit in regnum, quod noluit simpliciter & sine curiositate & humiliter suscipere. Omnes itaque apostoli, & in summa omnes credẽtes in Christum uocantur pueri. Quia & ipse dominus apostolos nominauit pueros, dicẽs: Num quid opsonij habetis? Sapiẽtes autem gentilium, sapientiam in mysterio quærentes, quod est regnum dei, & nolentes accipere absq; ratione, meritò exclusi sunt ab hoc regno. Non dixit autem, Horũ est regnum: sed, talium, qui uoluntarie possederunt innocentiam & humilitatem, quam pueri natura habẽt. Suscipiamus igitur omnia illa ecclesiastica, quæ sunt regnũ dei, fideliter, absq; curiositate, & humiliter. Curiose enim inquirere, superbiæ fuerit & sapientiæ gloriosæ.

Conditio pueri simplex & innocua.

Qui pueri, qui non.

Ioan. 21.

Et interrogauit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendũ mihi, ut consequar uitam æternam? Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus deus. Præcepta nosti: Non committes adulteriũ, nõ occides, nõ facies furtum, non falsum testimonium dices: honora patrem tuum & matrẽ tuam. At ille ait: Hæc omnia seruaui à iuuentute mea. Quo audito, Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: Omnia quæcunq; habes, uende, & distribue pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. His ille auditis, mœrore affectus est, quia diues erat ualde.] Videtur ille homo quibusdam malignus quispiam esse, & illaqueare quærẽs

Exod. 20.

B Iesum in sermone. Non est autẽ hoc uerisimile, sed auarus erat: quoniam & Christus eũ quia talis erat, arguit. Etenim & Marcus dicit, quod accurrerit, & genuflexerit, & obsecrauerit Iesum: & quod Iesus ipsum aspexerit, & dilexerit. Igiť diuitiarũ amator erat homo ille. Accedit autem ad Iesum discere cupiens de uita æterna, fortassis & in hoc diuitiarũ sectator. Nihil enim ita uitæ cupidũ est, ut homo diuitijs studens. Suspicabať igitur Iesum indicaturũ sibi modum quẽpiam, quo diuitiarũ possessione perpetuò frui possit. Postq; autem dominus dixit, diuitiarũ abiectionẽ conferre ad uitam æternam, quasi suã reprehendens interrogationẽ, & Christi respõsum, abijt. Ipse em̃, quia habebat multas diuitias, multum quærebat uitã perpetuam. Verũ quum renunciandum esset diuitijs, quid opus illa æterna uita, ut uidebať? pauper enim agenda fuisset uita. Proinde accedit ad Christum, ut ad simplicem hominẽ & doctorem. Idcirco & dominus demõstrans, quod nõ oporteat ad ipsum accedere ut purum hominẽ, dixit: Nullus bonus, nisi unus deus. Bonũ, inquit, me dixisti, cur igitur adiecisti, præceptor? uideris enim quod me quasi unum ex multis habeas. Quod si sic, nõ sum bonus. Nullus enim hominũ bonus proprie, nisi deus. Quod si bonũ me dicere uis, ut deum me bonũ dicas, nec accedas ut ad simplicem hominem. Si enim me cõmunem quẽdam hominem putas, ne uoces bonum. Deus enim uere bonus & fons bonitatis, & principium substantialis bonitatis: nos autem homines, licet boni simus, nõ tamen proprie, sed participes bonitatis illius, promiscuã habemus bonitatẽ, mutabilesq; sumus. Nosti præcepta: Non cõmittes adulterium, non occides, &c. Prius lex corrigit ea, in quæ facile cadimus, deinde etiam ea in quibus nõ multi, neq; sæpius: uti est adulteriũ cõmittere, quia ignis naturalis & internus. Occidere, quia mala bestia est ira. Furari leuius est, & in falsum testimoniũ rarius incidiť. Ideo & illa quidẽ prius corrigun tur, eo quod facile in illa prolabamur, quamuis alioqui grauiora sint. Hæc autẽ, furtũ dico & falsum testimoniũ, secundo loco ponit: ut quæ rarius contingant, etiam leuiora sint. Porrò in parẽtes peccare, quamuis sit grande peccatũ, ueruntamẽ rarius con

Mar. 10.

Ira.

C tingit. Nō enim facile inuenitur, qui ita bestialibus moribus sit, ut in parentes debacchetur: pauci ēm sunt, raroq; fit, & ideo posterius ponit. Postq̃ autem adolescens se omnia hæc seruasse dixit à iuuentute, præscripsit ei dominus paupertatē, caput omnium uirtutum. Vide autē legem christiana uita dignā. Omnia quæcūq; habes, inquit. Nam si quid reliqueris, illius seruus es. Et distribue: nō diuitibus cognatis, sed pauperibus. Habet aūt & distribuendi uerbū emphasin quandā, ut cū dijudicatione, & non fortuitò dispergant bona. Quoniam aūt cum paupertate & alias habere uirtutes christianum oportet, propterea dicit: Et ueni, sequere me: hoc est, & in omnibus alijs esto discipulus meus, & semper sequere, nō hodie quidem, cras autem nō. Vt autē auaro promisit cœlestem thesaurū, nō attēdit ille, seruus enim erat pecuniarū: ideo & ut audiuit, abijt tristis, eo q̃d possessionis priuatio esset ei dicta, propter quam ipse æternā uitam desiderat, quo possit perpetuò diuitijs frui. Cæterum & tristitia arguit eum beneuolum & malignum fuisse. Nullus em̄ pharisæorum unquàm tristis abijt, sed exasperatus potius. Non ignoro autē, quod magnum luminare mundi Chrysostomus adolescentem hunc uere æternam uitam desiderasse putarit, & de ea rogauerit, laborasse autem difficiliore morbo auaritiæ. Nihilominus nō caret gratia, quod nūc adiectum est, quod desiderauerit æternam uitam, quamuis auarus fuerit.

Paupertas.

Chrysostomi laus.

" Vidēs autem Iesus illū mœrore affectum, dixit: Quàm difficile qui pecunias habēt
" in regnū dei intrabunt. Facilius est em̄ camelum per foramen acus transire, quàm di-
" uitem intrare in regnum dei. Et dixerunt qui audierant: Et quis potest saluus fieri? At
" ille ait: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deū. Ait autem Pe-
" trus: Ecce nos reliquimus omnia, ac sequuti sumus te. Qui dixit eis: Amē dico uobis,
" nemo est qui reliquit domū, aut parētes, aut fratres, aut uxorē, aut liberos propter re-
" gnū dei, qui non recepturus sit multo plura in hoc tēpore, & in uenturo seculo uitam
" æternam.] Postq̃ diues audijt abijciendas diuitias, mœrore affectus est: dicit domi-

D nus admirabili figura, quomodo difficile sit habētes pecunias in regnum cœlorū ingredi. Nō dixit quod impossibile sit eos ingredi, sed difficile. Nō enim impossibile est saluari tales: possibile em̄ expendere pecuniā, & superna assequi. Et difficile quidem hoc. Tenaciores enim uisco adhærēt pecuniæ, & difficile abstrahitur q̃ talibus est cōprehēsus. Nō multo autē post subijcit quomodo impossibile sit: dicit em̄, facilius esse camelū per foramen acus intrare, quàm diuitē saluari. Impossibile enim est, q̃d totū camelum capiat foramē acus: siue per camelum animal intelligas, siue funē nauticum crassum. Si igitur facilius camelum per foramen acus transire, quàm saluari diuitem: impossibile & hoc: impossibilius igitur saluari diuitē. Quid igitur dicendum? Primū quidem, quod uere sic habet, impossibile saluari eum, qui diues est. Ne enim mihi dicas, quod saluatus sit diues quispiā, qui sua dederit: nō enim diues saluatus est, sed quia pauper factus, uel dispēsator existens, seruatus est, nō diues. Aliud enim est dispensator, aliud diues. Diues em̄ est, qui sibi reseruat diuitias: dispensator uero, cui cōcreditæ sunt propter alios. Et ita etiam hic, si saluatus est, nō diues saluatus est: sed (ut diximus) quia omnibus renūciauit quæ habuit, uel ut dispēsator, bene illas distribuit. Insuper & hoc animaduerte, quod diuitem quidē impossibile est saluari: pecunias autē habentem, difficile: quasi diceret: Qui habet & tenetur à pecunijs, ac seruit eis, nō saluabitur: qui uero pecunias habet, hoc est dominus illarū est, & ipse habet eas, & non habetur ab eis, difficile saluabitur propter humanā infirmitatē. Impossibile em̄ est nō abuti his quæ habemus. Quippe quandiu pecunias habemus, molit̄ diabolus nos supplātare, ne regula dispēsationis recte utamur, & difficile est effugere eius laqueos. Et propterea bona est paupertas, & quasi tentatione superior. Dixerunt autē, inquit, hi qui audierant: Quis igitur poterit saluari? At ille dixit: Quæ impossibilia apud homines sunt, possibilia sunt apud deū. Qui enim habent mentē humanā, quæ ad inferiora uergit, & terrena desiderat, saluari nō possunt, sicut dictum est. Deo autem possibile: hoc est, quando quis consiliariū habet deum, & iustificationes dei, & mandata magistri de paupertate suscipit, & illius inuocat auxiliū. Possibile enim est hoc. Nostrū est,

Pecuniæ.

Diues quis. Dispensator quis.

A enim uelle hoc, dei autem perficere. & aliter: Siquidē transcenderimus humanā illam
infirmitatem diuitū, & uoluerimus nobis facere amicos ex mammona iniustitiæ, sal-
uabimur per eas, & recipiemur in æterna tabernacula. Nā melius quidē fuerit dimit-
tere omnia. Hoc aūt si minus, saltem facere partiarios pauperes, & sic impossibile fiet
possibile. Impossibile quidē esset nō omnibus dimissis saluari: uerūtamen & est pro-
pter misericordiam dei, si partes dederimus in usum congruū. At hic Petrus interro-
gat: Ecce nos reliquimus omnia: interrogat autem nō pro se solo, sed ad consolationē
omnium pauperum. Vt enim nō soli diuites bonam spem habeant se multa cōsequu
turos, qui multum reliquerint: pauperes autē paruam spem habeant, quod pauca reli
querint, & propterea paruas retributiones habituri sint: Omnis igitur, inquit, q pro-
pter deū contempserit facultates, etiamsi paucæ sint. Nō eñ hoc cōsideres, sed quod
parua hæc homini totus uictus fuerint. Et sicut tu multis & magnis, ita ille paucis &
paruis depauperari expectat. Vt ne dicas, quod qui pauca habet, maiori ad illa tenea-
tur affectione: idq; manifestum ex patribus, qui quando unum habent puerum, maio
rem erga illū affectionem gerunt, q̄ erga plurimos. Ita & pauper unam domū & unū
agrum impēsius diligit, quàm tu multa: quod si nō, certe uel eadem utrisq; est affectio
& propterea idem & contemptus. Hic sanè & in hoc seculo præsenti multiplices ac-
cipiunt retributiones, sicut apostoli illi. Tuguriola quidem reliquerant illi omnes, &
nunc habent fulgentissima templa, & res familiares, & agros, & uxores multas, quæ il
lis feruore fidei adhærent, aliaq; omnia in futuro seculo: non agros inquam tales mul-
tiplices, & corporales retributiones, sed uitam æternam.
Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascēdimus Hierosolymā, & con
summabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur eñ
gentibus, & illudetur, & cōtumelijs afficietur, & cōspuetur: & postquàm flagellaue-
rint, occident eū: & tertia die resurget. Et ipsi nihil horū intellexerūt. Et erat uerbum
istud abscōditum ab eis, nec intelligebant quæ dicebantur.] Prædicit eis passionem
B propter duo illa. Vnum, ut ostēdat quod nō inuitus, neq; ut purus homo mortē igno-
rans, crucifigatur: sed & præuideat, & uoluntariò patiatur. Nam si noluisset pati, de-
uitasset utiq; quæ præsciebat. Eorum enim qui nō sunt præscij, est capi. Secūdum, ut
doceat eos leuiter ferre quæ euentura, utpote qui antea audiuerint, & non repente in
illa inciderint. Quum autem perficienda erant in te quæ dicta à prophetis, cur ascēdis
ô domine? Propter istucipsum, ut salutem operer: & ita uolūtarius uadit. Et ipse qui-
dem hæc: discipuli autem tunc quidē nihil intellexerunt. Erat enim uerbū hoc abscon
ditum ab eis, & maxime omniū uerbum hoc resurrectionis omnino nō agnoscebant.
Et alia quoq; nō agnoscebant, ut tradi gentibus: maxime autem uerbum resurrectio-
nis ignorabant, quod non erat in usu. Et nō omnes Iudæi credebant resurrectionē, in
primis Sadducæi. Sed dixeris: etsi nihil agnoscebant, quare ergo eis hæc prædicit?
Quid opus illis ad consolationem eius in tempore crucis, si nō intelligebant quæ di-
cuntur? Quod non parum utilia postea cōmemorare cœpta fuerint, quæ tunc prædi-
cente domino nō intellexerunt, manifestum ex multis, & maxime ex his quæ Ioānes
dicit: Hæc autem nō cognouerūt discipuli eius: postea autē memores facti sunt, quod Ioan.12.
hæc de ipso essent scripta. Et spiritus paracletus suggessit eis omnia, certissimum te- Ioan.14.
stimonium de Christo in illis ponendo. De eo, quomodo triduo fuerit in sepulchro,
satis dictum est in Euangelistis alijs.
Accidit autem quum appropinquaret Hiericho, cæcus quidem sedebat iuxta uiā,
mendicus: & quum audiret turbam prætereuntem, interrogabat qd hoc esset. Dixe-
runt autē ei, quod Iesus Nazarenus transiret. & clamauit dicēs: Iesu fili Dauid mise-
rere mei. Et qui præibant, increpabant eū ut taceret. Ipse uero multo magis clamat:
Fili Dauid, miserere mei. Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se. Et quum appro
pinquasset, interrogauit illū, dicens: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine, ut ui-
sum recipiā. Et Iesus dixit ei: Recipito uisum, Fides tua te saluū reddidit. Et cōfestim
uisum recepit, ac sequebat̄ illū, glorificans deū. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem

C deo.] Dominus miraculū hoc cæci obiter in uia operatus est, ut & transitus eius nobis utilis esset, ac doctrina: ut semper & ubiq;, & apud omnes utiles simus, & nunq; ignaui. Cæcus igitur credēs eum esse Christū, qui expectabatur (uerisimile enim fuit ipsum, utpote innutritū Iudaicis, nō ignotasse Christū ex semine David) uoce magna clamat: Fili David, miserere mei. Et dicendo miserere mei, declarat, quod diuiniorē quandam de illo sententiam habeat, & nō hominem purū censeat. Admirare autem quæso, quomodo confessionē suam multiplicet. Quomodo? quamuis multi increparēt eum, nō tacebat, sed amplius clamabat. Feruor quidā intrinsecus instimulabat eū: idcirco & Iesus iussit illū adduci ad se, quod profectò dignus esset qui appropiaret ei. Interrogat aūt illum: Quid uis, ut tibi faciā? nō ut ignorās, sed ne ille præsentibus alia petere uideat̃, ipse alia dare: & dum ille petit pecuniā, ipse, ut ostentator, cæcitatē sanaret. Nam fortassis insipiēter talia fingere posset inuidia. Propterea quum interrogasset & cōperisset eum recipiendi uisus ualde cupidū, dat quod petit. Vide autē quàm alienus sit ab arrogantia. Fides tua, inquit, saluū te fecit: credidisti ēm quod ego sum ille filius David, qui celebretur Christus, & tantū præ te tulisti feruorem, ut quamuis increparêre, nō silueris. Discamus aūt ex hoc, quod quando cū fide petimus, non alia quidem nos petimus, & alia ipse dat, sed illa ipsa. Atq; ita quoties alia petimus, & alia accipimus, manifestū, quod nō bene, neq; fideliter petimus. Petitis ēm, inquit, & non accipitis, eo quod male petatis. Vide insuper & potestatem: Recipe uisum, inquit. Et quis prophetarū ita sanauit? Tali inquam potestate. Vnde & uox à uero lumine progressa lumen cæco facta est. Vide insuper & gratitudinē eius qui sanatus est. Sequutus est enim Iesum, glorificans deum, factusq; est & alijs glorificandi deum autor.

CAPVT XIX.

D ET ingressus perambulabat Hiericho. Et ecce uir nomine Zachæus, atq; is princeps erat publicanorū, & idem erat diues, & quærebat uidere Iesum quis esset: nec poterat præ turba, ꝗd statura pusillus esset. Et præcurrēs, ascendit in arborem caprificū, ut uideret eū: nam illac erat trāsiturus. Et quū uenisset ad locū, suspiciēs Iesus, uidit illū, dixitq; ad eū: Zachæe festinās descēde: quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festinās descēdit, & excepit illū gaudēs. Quumq; uiderent, omnes murmurabant, dicentes, ꝗd ingressus esset apud hominē peccatorē diuersaturus. Stans aūt Zachæus, dixit ad dominū: Ecce dimidiū bonorum meorū domine do pauperibus: & si ꝗd aliquem defraudaui, reddo quadruplū. Ait Iesus ad eū: Hodie salus domui huic cōtigit, eo ꝗd & ipsa filia sit Abrahæ. Venit ēm filius hominis quærere & seruare ꝗd perierat.] Hæc fortissima diaboli uasa rapit dominus, & ciuitates eius destruit. Vide ēm quomodo non solū publicanos discipulos fecit, sed & Zachæū principē publicanorū captiuū ad salutē recipit. Qđ publicanus ꝗdē res abominabilis, princeps autē publicanorū multo magis utpote in malitia princeps, nullus dubitat. Victū ēm publicani nō aliunde q̃ ex pauperū lachrymis habēt. At neq; publicanorū ille princeps despicit̃, sed solā dat alacritatē, & recipit mercedē. Desiderabat ēm uidere Iesum. Et quū ascēdisset in caprificū, priusq; uideret, prius ipse spectat̃ à Iesu. Sic igit̃ omnibus in locis præuenit nos dominus, tantū nos alacres & promptos uideat. Vt autē eum uidit Iesus, festinat descendēs, eo ꝗd in domo eius māsurus erat. Et ille non erat segnis. Vnde & nos paratos esse oportet, quando Christus quippiā imperat. Sed & descēdit, & suscipit gaudēs, etiamsi multi obmurmurēt. Videamus autē quantū etiā utilitatis accipiat in ingressu Christi. Dimidium bonorū meorum, inquit, do pauperibus. Vides alacritatem? Non parce seminare cœpit, neq; pauca quædā dedit, sed totā uitam: & illa ipsa quæ iuste possedebat, eo quod habebat quæ dare poterat his, quos iniuria affecerat. Docet enim nos, nullū esse lucrū, si quidē ex iniustitia pecunias habēs, alijs misereat̃, relictis illis quos iniuria affecerat. Et uide, quomodo in hoc se gerat. Quadruplū reddit, si quē defraudauit, ut illius cui iniuria facta, damnū resarciatur. Hæc ēm uera eleemosyna est, ut nō reddat̃

Vnde publicani uictum habeant.

solum

A ſolum damnũ ſimplex, ſed & cum augmento, iuxta legẽ. Lex enim furem quadruplũ reddere iubebat. Quamuis ſi diligẽter cõſideremus, nullæ prorſus pecuniæ ei relictæ ſunt. Dedit enim dimidiũ bonorũ pauperibus. Relictæ autẽ ſunt dimidiatæ: & ex his relictis, dedit quadruplũ his qui à ſe iniuria affecti: & ita ſi uita principis publicanorũ ex iniuſtitia, ipſe autem omnia quæcunq; iniuſte abſtulit, quadrifariam reddidit, conſidera quomodò omnino fuerit nudatus. Et hinc cõperitur, quod ſublimius ſapuerit, quàm lex præcipiebat, nũc eruditus ex Euangelio: quia dilexit proximum plus quàm ſe, talia promittens, imò faciens. Non enim dixit, Dabo dimidium, & reddam quadruplum: ſed, ecce do, & reddo. Audierat enim Solomonis admonitionẽ: Ne dicas, rediens redi, & cras dabo. Chriſtus euangelizat ei ſalutẽ. Hodie enim (inquit) das, hodie tibi & ſalus. Dicendo enim, domui huic, omnino Zachæũ ſignificat, qui ſalutẽ accepit, Zachæus enim per domum ſignificatur. Etenim inanimatam domum nõ dicebat filiam Abrahæ: ſed manifeſtum quod animatum patremfamilias filium Abrahæ nominarit; fortaſſis & quod crediderat, iuſtificatusq; erat ex fide, fortaſſis & quod in diſpenſandis opibus magnanimus, & pauperũ amator, qualis erat patriarcha ille. Vide inſuper quod & nũc dicit filium Abrahæ Zachæum, quum morũ ſimilitudinẽ in ſe oſtendit. Neque enim dixit, quod & ipſe Abrahæ filius fuerit, ſed quod nunc ſit. Prius enim quum princeps ſacerdotũ & exactor eſſet, nihilq; ei in iuſtitia cum Abraham cõmune eſſet, non erat filius. Quoniam aũt & obmurmurabant quidã, quod apud peccatorem hominẽ diuertiſſet, ad confutãdos eos, inquit: Venit enim filius hominis quærere, & ſaluare quod perierat. Et hoc quidem iuxta hiſtoriã. Facile autem & aliter hæc exponere licet in utilitatem moralem. Omnis enim princeps multorũ in malitia, paruus eſt ſpirituali malitia, contraria enim ſunt caro & ſpiritus, & propterea non poteſt uidere Ieſum præ turba. Qui enim à ſecularibus negotijs & affectionibus turbatur, nõ uidet Ieſum operantem, & mouẽtem, & ambulantem. Nam qui talis eſt, nullam experitur

B operationẽ Chriſtiano dignam. Hoc eſt enim ambulare Ieſum, hoc eſt operari Chriſtum aliquid in nobis. At talis homo qui nunquam uidit Ieſum ambulantẽ, neq; ſenſit ullam operationẽ Chriſto congruã, ſæpe per pœnitentiã uenit in conſcientiã, & aſcendit in caprificũ, omnem uoluptatẽ ac dulcedinẽ, quæ per ficum inſinuatur, infatuãs & mortificans. Et ſic excelſior ſe factus, aſcenſionesq; in corde ſuo ponẽs, uidetur à Ieſu. Et uide. Dicitq; ad illum dominus, Feſtina deſcende, hoc eſt, aſcendas per pœnitentiã in ſublimiorẽ uitam, deſcende per humilitatẽ. Non te ſupplantet ſuperbus ſenſus, feſtina, humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me manere. Neceſſe enim, inquit, ut ego maneã in domo humilis. Ad quẽ enim reſpiciã, quàm ſuper manſuetum & quietũ? Etenim qui talis eſt, dimidiũ bonorum ſuorũ dat pauperibus dæmonibus. Duplicia enim ſunt bona noſtra. Corporis dico, & animæ. Omnia corporalia concedit iuſtus uere pauperibus, omniq; bono deſtitutis dæmonibus. Animæ autem bona non diſpẽdit, id quod & de Iob dominũ dicentẽ audiuimus: Veruntamẽ animã eius ne tetigeris. Sed & ſi quẽ defraudauit, reddit quadruplũ. Inſinuatẽ igitur per hoc, quod omnis qui per pœnitentiæ uiã uadit contrariã priori malitiæ, per quatuor uirtutes, omnia quæ prius peccata ſunt, ſanat: & ſic accipit ſalutẽ, filiusq; nominatur Abrahæ, eo quod & ipſe egreſſus ſit de terra ſua & cognatione prioris malitiæ, & de domo patris ſui, hoc eſt, extra ſeipſum factus, & negãs ſeipſum. Domus enĩ patris ſui diaboli illa erat. Igitur extra ſeipſum factus & alienatus, ſalutẽ ſicut Abraham conſequitur.

Prouerb. 3.
Eſaie 66.
Bona noſtra duplicia.

» Hæc illis audientibus, adijciens dixit parabolã, eo quod eſſet prope Hieroſolymã,
» quodq; exiſtimauit fore, ut cõfeſtim regnũ dei manifeſtaretur, dixit ergo: Homo qui-
» dam generoſus profectus eſt in regionẽ longinquã, ut acciperet ſibi regnum ac reuer-
» teretur. Vocatis aũt decẽ ſeruis ſuis, dedit eis decẽ mnas, & ait ad illos: Negociemini
» donec ueniã. Ciues autẽ eius oderant eum, miſeruntq; legationẽ, dicentes: Nolumus
» hũc regnare ſuper nos.} Videtur mihi, quod homines illi audiẽtes regnũ dei, illud ſuſpicabãtur temporale eſſe à deo datũ in libertatẽ Hebraici generis: idcirco & ſuſpicabantur, quod Ieſus aſcendẽs in Hieruſalem, ſumpturus eſſet hoc regnũ. Dominus aũt

C mõſtrat eis, quod inſipientia quædam dicant: nõ enim temporale regnum eius. Inte-
rea & hoc declarat, quod ut deus cogitationes eorum ſciat: unde & hanc parabolam
dicit, & hominem generoſum ſe introducit. Nam licet homo fuerit, manſit tamen in
faſtigio & nobilitate deitatis. Perfecto autẽ myſterio diſpẽſationis in carne, in regio-
nem lõginquam, cœlũ dico, profectus eſt, ut acciperet ſibi regnũ, hoc eſt, ut quaſi, &
ſecundũ quod homo ſederet in dextra throni magnificẽtiæ cum carne. Etenim ſicut
deus ſemper conſubſtantialis fuit patri, ſicut homo aũt tunc ſedit, quando aſſumptus
eſt, permanens donec ponantur inimici eius ſub pedes eius. Hoc autẽ erit in conſum
Ioan. 15. matione, quando omnia, etiam quæ nolunt, ſubijciẽtur ei, credẽtia quod dominus Ie
ſus Chriſtus in gloria patris. Ciues autẽ eius ſunt Iudæi, odio habentes illum. Vide-
runt eñ, inquit, & odio habuerunt & me, & patrem meum. Qui etiã noluerunt eum
Ioan. 19. ſuper ſe regnare, unde & dicebãt ad Pilatũ, negantes regnũ eius: Nõ habemus regẽ.
Zach. 9. & iterũ: Ne ſcribas rex Iudæorũ. quamuis Zacharias dicat: Gaude ualde filia Sion,
Eſa. 32. quia rex tuus ueniet tibi iuſtus & saluãs. Atq; Eſaias: Ecce rex iuſtus regnat. Inſuper
Pſal. 2. & Dauid: Ego aũt conſtitutus ſum rex ab eo. Iudæi ſanè odio habuerunt dominum.
Porrò dominus dedit ſeruis decẽ minas. Serui autẽ illi, ſunt hi quibus in eccleſia mini
ſterium concreditũ eſt: decemq; dicunt eſſe, ꝓpter perfectionem eccleſiaſticæ præſi-
dentiæ. Ordo enim in eccleſia perfectam præſidentiũ diſpoſitionẽ habet, & neq; plu-
Tres operationes unà cũ tribus eccleſiæ ordinibus. res oportebat eſſe, neq; pauciores, ut exẽpli gratia: Tria hæc uidemus eſſe in eccleſia,
purgationẽ, illuminationem, & perfectionẽ. Tres eñ operationes illas ſortiti ſunt or-
dines. Diaconi purgant per inſtructionẽ & doctrinam, presbyteri illuminant per ba-
ptiſmũ, epiſcopi & ſacerdotales ordines cõſtituunt & perficiũt, hoc eſt ordinant. Vi
des ordines cũ operationibus, & neq; plures, neq; pauciores præſidentiũ ordines. Il-
D lis igitur ſeruis diſtribuit decẽ minas, hoc eſt dona, quæ unicuiq; data ſunt in utilitatẽ.
Omnis enim cuicunq; concredita eſt præſidentia, etiamſi indignus fuerit, donum ha
bet ex unctione ſua: id quod magnum diuinæ miſericordiæ ſacramentum eſt.

» Et factũ eſt, ut rediret accepto regno, miſitq; uocare ſeruos illos ad ſe, quibus dede
» rat pecuniam, ut ſciret quantũ quiſq; negociatus eſſet. Venit autẽ primus, dicẽs: Do-
» mine, mina tua decẽ minas acquiſiuit. Et ait illi: Euge bone ſerue, quia in minimo fui-
» ſti fidelis, habeto poteſtatẽ ſuper decẽ ciuitates. Et alter uenit, dicens: Domine, mina
» tua cõfecit quinq; minas. Et huic ait: Et tu præfectus eſto quinq; ciuitatibus. Et alius
» uenit, dicẽs: Domine, ecce mina tua, quam habui repoſitã in ſudario: timui enim te,
» quod homo auſterus ſis: tollis quod nõ poſuiſti, & metis quod nõ ſeminaſti. Dicit ei:
» De ore tuo te iudicabo ſerue male. Sciebas quod ego homo auſterus ſim, tollens q̃d
» non poſui, & metens quod nõ ſeminaui: & quare non dediſti pecuniam ad mẽſam, &
» ego ueniens cũ uſuris utiq; exegiſſem illam? Et aſtãtibus dixit: Auferte ab illo minã,
» & date illi qui decem minas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decẽ minas. Dico
» eñ uobis, quod omni habẽti dabitur: ab eo autem qui nõ habet, etiã quod habet, au
» feretur. Quoniã inimicos meos illos, qui noluerũt me regnare ſuper ſe, adducite huc,
» & interficite ante me. Et his dictis, ibat pergens aſcẽdere Hieroſolymam.] Quũ re-
diturus eſſet Chriſtus generoſus ille: & ſecundum humanam naturam, ex regio enim
genere deſcẽdit dominus: & ſecundũ diuinam, hoc eſt in ſecũdo eius aduentu, quan-
do apparebit rex cum angelis in gloriam patris ueniens, & omne genu flectet ei: tũc
ſanè ad rationẽ adiget & eos qui dona acceperunt, & inuenient: unus quidẽ multis
profuiſſe, & decuplicaſſe donum, alius autem profuiſſe quidem & ipſe, ſed pauciori-
bus profuiſſe: alius autẽ nemini profuiſſe, ſed ignauiter tranſiuiſſe negociationis tem
pus. Proinde qui decuplicauit quod acceperat, ſuper decẽ ciuitatis conſtituiĩ, hoc eſt
multiplices retributiones accipit: & alius deinceps iuxta ſuam recipit proportionẽ.
Qui aũt nihil lucratus fuit, condemnatur. Videamus autẽ & quid dicat: Domine, ec
ce mina tua, accipe eam: habui eñ iſtam in ſudario recõditam. Dominus mortuus ſu
dario inuolutus fuit, & Lazari facies in ſepulchro ſudario obuoluta fuit: meritò igiẽ
ignauus ille ſudario inquit recõditum fuiſſe donum. Mortuum enim illud fecerat, &

inefficax

A inefficax,non euoluens,neq; lucrum faciens. Timebā enim te,quia tollis quod nō posuisti. Talia multi prætexūt. Nolentes enim ullis prodesse,dicunt,quod ubi non seminauerit deus bonam indolem & aptitudinem,illinc ne requirat messem. Me non fecit industrium & ad doctrinam idoneum:& quid à me exigitur, ut inde fructum faciam? Idcirco dominus dicit:Tu doce, & depone pecuniam tuam apud mensarios, hoc est, apud omnes homines,qui propositi sunt ut percipiant utilitatem. Omnis enim homo mensarius à deo ordinatus est,ut in huius mūdi officina magna negocietur. Et ego ueniens exegissem illud,hoc est repetijssem cum usura. Oportet igitur & nos, quod nostrum est facere:alios autem dominus iudicat,si noluerint utilitatē inde percipere. Tollitur igitur donū,& datur bono negociatori. Nam licet is habeat, propter istucipsum tamen magis debet plura accipere. Habēti enim dabitur,hoc est,ei qui ex negociatione boni multa lucratus fuerit,illi dabitur & amplius:nam si parua in decupla fecit crescere,manifestum quod & plura decuplicabit, maioris lucri autor domino futurus. A negligente autem & ignauo,& cui non est studium ut crescat,& augeatur quod acceperat,& istucipsum tolletur:ut ne res dominica frustra uacet,quæ dari potest alteri,& multiplicari. Hæc non solum de sermone & doctrina exponimus,sed & de moralibus uirtutibus. Nam & in his dona nobis dedit deus: utpote uni donum ieiunij, alij uero eleemosynæ,alij autem mansuetudinis,alij autem humilitatis. Et si quidem sobrij fuerimus & uigilantes, multiplicabimus hæc: sinautem negligentes, & uoluntate mortui erimus,ac postea arguemus deum,ut consueuimus dicere:Et quid faciam? Si quis fuerit sanctus, uult deus ut sit sanctus: me non uult,& non sum. Et ille Petrus fuit, & ille Paulus fuit. Stulte homo. Mina illa Paulum te fecit & Petrum. Operare autē iuxta uirtutem, & affer aliquid ei qui dedit, etiamsi non quantum Paulus & Petrus: tu autem quum eadem acceperis quæ Petrus & Paulus:nam & ille minam,& tu minam:& postea non motus omnino ad operationē boni, arguis deum? propter hoc indigni inuenti,donis illis spoliabimur. Inimicos meos dicit, eos qui nolunt me regnare, adducite

B huc,& occidite. Iudæos dicit,quos interitui tradam,in ignem æternum mittens illos. Atq; adeò illi miseri in hoc mundo occisi sunt à Rhomanis exercitibus,seruanturq; & internecioni quæ illic est.

Et factum est, quum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniā iuxta montē qui uocatur oliuarū,misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellū quod è regione est: in quod introëuntes,inuenietis pullum asinæ alligatū, in quo nemo unquam hominū sedit. Soluite illum,& adducite. Et si quis uos interrogauerit,quare soluitis? sic dicetis ei:Quia dominus eo opus habet. Abierunt autem qui missi erant, & inuenerunt sicut dixerat illis. Soluentibus autem illis pullum,dixerunt domini eius ad illos: Quare soluitis pullum? At illi dixerunt: Quia dominus eo habet opus. Et duxerunt illum ad Iesum,& iniectis uestimentis suis super pullum,imposuerunt Iesum. Eunte autem illo, substernebant uestimēta sua in uia. Et quum appropinquaret iam ad descensum montis oliuarum, cœperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare deum uoce magna super omnibus, quas uiderunt, uirtutibus, dicentes: Benedictus qui uenit rex in nomine domini. Pax in cœlo, & gloria in altissimis. Et quidam pharisæorum è turba dixerunt ad illum: Magister,increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico uobis, quod si hi tacuerint, mox lapides clamabunt.] Dominus super pullum sedens, duo declarat: Vnum,quod impleat prophetiam,dicentem: Ecce rex tuus uenit,sedēs super asinam. Secundum,figuraliter nobis insinuat, quod sessurus sit super nouum & indomitum, & immundū populum gentilem. Nunquam enim aliâs rogauit,ut pro isti nere iumentum sibi daretur. Qui per omnem Galilæam pedestri itinere uenerat,quomodo à Bethania in Hierusalem transiens, rogaret ut pullus sibi daretur, quum nō sit tanta distantia,ut sciunt omnes? Proinde,ut dicebā,mystica sunt hæc. Vinctus autem erat pullus,& dominos habebat multos: sed solutus est ab his qui missi fuerunt. Sensum aūt hunc habet,Bethania quidē domus obedientiæ interpretatur,Bethphage uero domus maxillarum:erat sanè uicus sacerdotū. Etenim maxillæ sacerdotibus dabātur,

Zach. 9.
Bethania.
Bethphage.

C sicut in lege scriptum est. Indicatur autem per maxillas sermo doctrinæ, quẽ anima-
les maxillæ efficiunt, & attenuant. Vbi igitũ domus sermonis, doctrinæ, & obediẽtiæ
erga illum, illuc mittunt discipuli domini, & soluunt populum catenis peccatorũ liga
tum, multisq; curis uitæ: & pro eo quod habent multos dominos & deos, faciũt eum
habere unum dominum Iesum Christum, & unũ deum patrem. Vbi autem nõ est do
mus obedientiæ, uel susceptio uerbi doctrinæ, ibi illud nõ fit, neq; asinus soluitũ. Duos
aũt missos esse, hoc uult, q̃d in adductione populi gentilis ad Christum, ut obediãt ei,
duo ordines ministrẽt, ꝓphetæ & apostoli. Et ducunt eum ex castello, ut discamus fu
isse populum ualde crassum & ineruditum. Nondũ enim sederat super eũ sermo, uel
Mosaicus, uel ꝓpheticus, sed pullus erat indomitus. Quamuis aũt euangelista alius
dixit, pueros fuisse q clamabãt, Hos anna filio Dauid: attamen & illi insinuabant no-
uum populũ. Credendo em̃ Iesum ex semine Dauid secundum carnẽ apparuisse, glo
Psal. 101. riam retulerunt deo, secundum q̃d scriptum est: Populus qui creatur, laudabit domi-
num. Vestimentorũ autem substratio, significare uidetũ, quod exuti hominẽ ueterem,
qui digni sunt laudare Iesum, substernant & subijciant illũ, ut quum ascenderit illum,
sanctificet eum, & nõ ultrà repugnet caro spiritui, ut & ipsi possint dicere: Subiectus
sui domino, & oraui eum. Porrò omnes, multitudinem discipulorũ dixit Lucas lauda
re deum. Discipulos uocans simpliciter omnes qui sequunũ Iesum: non solum duode
cim, uel septuaginta: sed omnem multitudinem quæ uel ꝓpter miracula, uel ad tem-
pus trahebatur à doctrina, ut sequeretur Iesum: in qua & pueros fuisse uerisimile est,
sicut alij euangelistæ dixerunt. Et hi afflati deo, regem illũ confitebanũ in nomine dei
uenturum, hoc est ut deũ. Et pacem dicunt in cœlo, pro eo q̃d est: antiquum bellum
quod habuimus contra deum, diremptũ est. Non em̃ fuit in terra rex deus, nunc aũt
inuento deo super terram, meritò pax in in cœlo, & idcirco gloria in altissimis, ange-
lis glorificantibus in unione & cõciliatione tali, quam nobis rex & deus qui asino ue
D bitur, largitus est. Etenim istuc ipsum, q̃d deus existẽs super terram apparuerit, & in
regione inimicorũ suorũ ambulauerit, indicat fœdus factũ inter nos & ipsum. Porrò
pharisæi murmurabant, q̃d regẽ eum nominauerat populus, & quod ut deũ laudaue
rat. Ad seditionem enim pertinere nomen regis, & ad blasphemiam nomen domini
existimabant. At dominus: Si hi tacuerint, lapides clamabunt, quasi diceret: Nõ hæc
loquuntur homines ut mihi gratificentur, sed à uirtutibus & miraculis quæ uiderunt
inducti & compulsi, hanc confessionem & gloriam offerunt.

Et ut appropinquauit uidens ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Si cognouisses &
" tu, & quidem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam. Nunc autẽ abscondita sunt ab ocu-
" lis tuis: quia uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo, & cingẽt te. Et co
" angustabunt te undiq;, & solo æquabunt te, & filios tuos qui in te sunt, & non relin-
" quent in te lapidem super lapidem, eo quod nõ cognoueris tempus uisitationis tuæ.]
" Plorat super ciuitate, ut misericors, nolẽs perdi eos qui in illa ꝓpter facinus cõtra se:
ostendit itaq; uiscera misericordiæ per fletum. Quia enim miseretur eis, & non solum
ante crucem, sed & post crucẽ, etiam cõuersionem eorum sitiebat, manifestum est ex
eo, quod post triginta quinq; annos Rhomanis traditi sunt. Nam propter nihil aliud
distulit suppliciũ, q̃ quod cupiebat eos cõuerti: Hoc est, si cognouisses quæ nunc tibi
conferunt, ac pacem & quietem afferunt: nempe fidem erga me, & cessationẽ à perse
quendo me. Nunc autem sunt abscondita ab oculis tuis, quod propter me, quẽ tu re-
probas, innumera mala te apprehendent, patierisq; hæc atq; illa: eo quod nõ cogno-
ueris tẽpus uisitationis tuæ, hoc est mei aduentus, quando ueni ut inuiserem te, & sal-
uarem. Oportebat igitur scire te quæ ad pacem tuam, ut in me crederes, & habuisses
utiq; pacẽ à Rhomanis, & omnis malitiæ liberationẽ. Etenim omnes qui crediderũt
Christo, à captiuitate fuerunt securi: & ita si omnes credidissent, nullus fuisset captus.

" Et ingressus in templum, cœpit eijcere uendẽtes in illo & ementes, dicẽs illis: Scri
" ptum est: Domus mea domus precationis est, uos autẽ fecistis illam speluncam latro-
" num. Et docebat quotidie in templo. Principes autẽ sacerdotũ & scribæ quærebant
illum

A illum perdere,& primores plebis: nec inueniebant quid facerent. Totus enim populus pendebat ab ore eius,quum audiret illum.

CAPVT XX.

ET factum eſt in uno dierum illorum, docente illo populum in templo,& euangelizante,conuenerūt principes ſacerdotum,& ſcribæ cum ſenioribus,& aiunt illi,dicentes: Dic nobis qua autoritate iſta facis? aut quis eſt qui dedit tibi iſtam autoritatem? Reſpondens autem Ieſus, dixit ad illos: Interrogabo uos & ego unum quiddam,& reſpondete mihi: Baptiſmus Ioannis è cœlo erat an ex hominibus? At illi cogitabant intra ſe,dicētes: Si dixerimus è cœlo,dicet:Quare ergo nō credidiſtis illi? Si dixerimus,ex hominibus,plebs uniuerſa lapidabit nos: perſuaſum enim habet Ioannem prophetam. Et reſpōdebant ſe neſcire unde eſſet. Et Ieſus ait illis: Neq; ego dico uobis,qua autoritate hæc faciam.] Ieſus glorioſe Hieruſalem ingreſſus, ſuæ autoritatis indiciū facit, repurgando domum patris ſui à negociatoribus: quamuis & in principio prædicationis hoc fecerit, ſicut Ioannes dicit:& iterum nunc ſecundo facit id,quod ad maiorem Iudæorū accuſationem pertinet,quod primo ſuo aduentu nō fuerint facti emendatiores,& manſerint ipſi negociatores, illum dei aduerſariū dicentes, quum patrem & deum maxime coleret,ita ut & domum illius à negociatoribus repurgatam uoluerit: idcirco & Eſaiam inducit qui eos arguat dicentem: Domus mea,domus precationis uocabitur. At illi ſtulte interrogant eum, qua autoritate hæc facis? quamuis ſatis intelligere poterāt. Quoniam enim propheticum dictum ſubdidit, quod teſtatur domum dei domum precationis eſſe,nō emporium & ſpeluncam latronum:negociatio enim & auaritia latronum eſt: quid poſtea opus rogare eum,qua autoritate hæc faciat? Facile enim conjectare poterant ex dictis prophetæ, quod deus hæc iuſſerit. At illi interrogāt,qua autoritate facis Eſaie 56.
B hæc? Lex,inquiunt,his qui à Leui originem deducūt,templi gubernationē permittit: tu uero quum ex tribu Leui nō deſcēdas,quomodo ſacerdotū ius tibi uſurpas, & hæc facis? Verum ô Iudæe memor eſto quid Dauid dicat: Tu es ſacerdos in æternū ſecundum ordinem Melchiſedec. Si igitur ſecūdum ordinem Melchiſedec dictus eſt ſacerdos: Melchiſedec uero nō fuit ſacerdos ſecundū legē, neq; ex tribu Leuitica: aut quomodo poſſet hoc dici,quū fuerit multis ſeculis ante Leui? Quid quæris in Chriſto ordinem legis? Deus legibus nō eſt ſubditus: imperabat quum tempus eſſet, ſacerdotes eſſe ex tribu Leui:nūc transfert hanc legē,& præfert ſacerdotiū Melchiſedec: propterea eijcit ementes & uendētes ad ſacrificandū animalia,ſicut oues & colūbas. Ad hæc decentiam & honeſtatem templi uindicat. Inſuper & hoc oſtēdit, quod non ultrà animaliū ſacrificijs placari deū credi debeāt. Igitur quamuis in promptu eſſet,quod eis reſponderet dominus,ſicut dictum eſt,& diceret, quod propheta hæc, imò deus præcipiat. Veruntamē ut oſtendat eis,quod ſemper inobedientes ſint ſpirituiſancto:& nō oſtēdit quod noluerint credere Eſaiæ ueteri prophetæ,& cuius forte memoriā nō habebāt: ſed oſtēdit quod & Ioanni uiro angelico,minimeq; carnali,qui pridē apparuerat,credere noluerint. Et propterea interrogat interrogationem hanc admiratione dignam,qua & cōfutat illos. Oſtēdit aūt & nobis,quod ſi tali prophetæ Ioanni,qui maior ſe habebaē,non crediderūt de ſe teſtanti: quomodo ſibi eſſent credituri reſpōſuro, qua autoritate hæc faciat? quaſi dixiſſet,omnino licere uobis uultis,ut ſermones meos reſpuatis & calūniemini,ſicut & Ioānis (qui maior apud uos fuit) ſermones reſpuiſtis. Pſal.109.

Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo quidam plantauit uineam, & locauit eam colonis, & ipſe peregre egit multo tempore. Quumque eſſet opportunum, miſit ad colonos ſeruum, ut de fructu uineæ darent ipſi, qui cæſum emiſerunt eum inanem. Et rurſus adhuc alterum ſeruum miſit. Illi uero hunc quoque cæſum, & contumelijs affectum, emiſerunt inanem. Rurſus miſit & tertium. At illi hunc quoque uulneribus inflictis eiecerunt. Dixit autem dominus uineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forſitan quum hunc uiderint, reuerebuntur. Quem

C quum uidissent coloni, cogitauerunt intra se: Hic est hæres: uenite occidamus illū, ut
Gene. 37. nostra fiat hæreditas, & eiectum illum extra uineas, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus uineæ? Veniet & perdet colonos istos, & dabit uineam alijs.] Breuis quidem ista parabola, multa & magna nos docet. Curam, quam deus tantā erga Hebræos exhibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ: Vnū esse deū ueteris & nouæ legis: Vocandas gētes, & abijciēdos Iudæos. Vinea igitur ista, synagoga erat Iudæorū: cultores autē, scribæ & pharisæi qui præerāt populo. Est & unusquisq; uinea & idem agricola; unusquisq; enim nostrū seipsum colit. Hanc igitur uineam quū collocasset agricolis misericors, peregre profectus est, hoc est permisit eos iuxta liberum arbitriū ingredi. Misit autē diuersos seruos, prophetas dico, ut haberet uel paruū quoddam lucrū. Volebat enim de fructu capere, nō fructum omnem. Quid enim lucrifaceret deus ex nobis, nisi sui agnitionē? Istud autē etiam nostrum est, lucrumq; nostrū suum facit. Contumelijs autē affecerunt mali agricolæ missos, & cæsos miserunt uacuos: hoc est, in tantam peruenerunt ingratitudinē, ut non solum declinarint à bono & nullū fructū dederint, sed & mala fecerint: quod maiori supplicio dignū. Igitur quum prophetæ tam grauia sustinuissent, filius mittit. Forte enim hunc reuerebuntur. forte dixit, nō ut ignorans futurū, quod peius eū affecturi essent quàm prophetas: sed illud dicit quod fieri debebat: debebant em̄ revereri illum. At illi usq; adeò non sunt reueriti, ut etiam occiderint, quod in maiorem eorū accusationem est: quia postquàm affirmauit deus bonum hoc esse, reuerētiam forte haberi filio: illi planè contrariam tulerunt sententiam. Hæc autem proprietas sæpe in scripturis inuenitur, ut quum dicitur, Si fortè audiant. Neq; enim illic ignorans futurū ita dicit, sed ne quidam præscientiam dei necessariam inobedientiæ causam esse dicant: & idcirco eiusmodi uerborū figura utit. Eiectum aūt illum extra uineam, occiderūt. Extra uineam, exponi solet extra Hierusalē: extra enim ciuitatem Christus passus est. At quia supra, uineam populū, non Hierusalē exposuimus: quid si magis proprie dixerimus, quod occiderit quidem populus ipsum, sed extra uineam, nō ipse sua manu ei mortis fuerit autor, sed tradiderit illū Pilato & gētibus? Et ita extra uineā, hoc est extra populi manus passus est Christus. Ei em̄ non licebat occidere quenquam. Vnde militū manibus occisus est. Nōnulli per uineam, intellexerunt scripturam. Extra scripturam em̄ passus est dominus. Illi enim qui nō crediderunt Mosi, occiderūt eum. Nam si credidissent Mosi scripturis, & eas scrutati fuissent, dominum scripturarū utiq; nō occidissent. His dictis, protulit & sententiam in eos ferendā, quod uinea locanda sit alijs uineæ cultoribus: hoc est, alijs dabit hoc beneficium, ut dicantur populus meus. Vide autē quod hi, qui dicunt scripturam uineam esse, magis assequi uidentur sensum: ut hinc manifestū. Collocata est em̄ nobis scriptura ab Hebræis sublata. Fidenter aūt dixerit quis, omnia spiritualia esse uineam quandam, siue in scripturis & legibus, siue in actis & historijs sita sint: quibus omnibus priuati sunt Iudæi, & nos fruimur.

Vinea quæ, & quinam eius cultores.

Lib. arb.

Scripturæ proprietas in, si forte, et huiusmodi.

D

Quod quū audissent, dixerunt: Absit. Ille uero intuitus eos, ait: Quid est ergo hoc,
Psal. 117. quod scriptum est: Lapidē quem reprobauerunt ædificantes, is factus est caput angu
Act. 4. li? Omnis qui ceciderit super lapidem illum, conquassabitur: super quē autem cadet, disperget illum. Et quærebant principes sacerdotū & scribæ inijcere in illum manus eadem hora, & timuerunt populum: cognouerunt em̄ quod in ipsos dixisset parabolam hanc.] Lucas quidē (ut audis) inquit dicere dominū, quod dominus uineæ perditurus sit ingratos colonos, & uineā daturus alijs. Quod quum audissent pharisæi,
Matth. 21. dixerūt: Absit. Matthæus uero aliter dicit, nempe quod interrogauerit eos dominus, Quid faciet agricolis illis dominus uineæ? responderintq; Iudæi, ac dixerint: Malos male pdet illos, & uineā daturus est agricolis alijs. Nūquid igit̃ cōtrarij sunt? Vtrunque em̄ factum fuisse uerisimile: & quod secundū Matthæū sentētiam ipsi tulerint, & deinde animaduerterint, quò tendat parabola, & q̄d de ipsis dicta sit, ac iterū dixerint hoc quod Lucas dicit, nēpe Absit. Quid igit̃ Christus dicit? adducit & aliud testimonium ex Dauid, lapidē quidē seipsum nominans, ædificātes autē doctores suos: quēadmodum

A admodũ & Ezechiel dicit: Aedificantes parietem, & liniẽtes absq; temperatura: hoc est, qui ad gratiam loquunẽ, & arguunt peccata populi tantũ in superficie, peccata populi liniũt, uelut parietem quendam. Quomodo aũt reprobauerũt lapidem illũ? quia dicebant, Nõ est ex deo. Duas aũt perditiones hic dicit: Vnã animarũ illorũ, in quam incidebant scandalizati. Omnis eñ qui ceciderit super lapidẽ, confringeẽ. Alteram, captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulit. Super quem eñ ceciderit, dissilire illum faciet. Sic igitur dissilierunt Iudaei & dispersi sunt, sicut stipulae ab uno horreo in totũ mundũ. Obserua autẽ, quod illi prius ceciderũt sup lapidẽ, hoc est, scãdalizati sunt: deinde lapis cecidit super eos, & ultus est illos: praecedit eñ peccatũ meum, deinde sequitur & iusta dei uindicta. Verũ Iudaei quidẽ reprobauerunt lapidẽ istum. At lapis ille erat pulcher & electus, ita ut & in caput anguli sit positus, & cõiunxerit parietes, & uniuerit uetera ac noua. Et quid multis? Oportebat illos audire Esaiam dicentem: Dominũ ipsum sanctificate, & ipse erit uester timor. & nõ impegissent in illum, ut in lapidẽ offensionis & petrã scandali. At illi sciẽtes q̃d ꝓpter ipsos parabolã dicat, consiliũ ineunt cõtra eũ: & nisi fuisset timor populi, etia manus iniecissent in eum. Et cõtempserũt quidẽ legem quae dicit: Innocentẽ & iustũ nõ occides. Timuerũt aũt, & repressi sunt à metu hominũ, ne manifeste inuadant eũ, sed clàm ei denuo insidiantur.

Ezech. 13.
Duae Iudaeorũ perditiones.
Esaie. 8.
Exodi. 2.

Et obseruantes emiserunt insidiatores, qui se iustos simularẽt, ut caperent eum ex sermone, traderentq; illũ principatui & potestati praesidis: & interrogauerunt eum, dicẽtes: Magister, scimus quod recte dicis ac doces, nec respicis personã, sed uiam dei cũ ueritate doces: licet nobis tributum dare Caesari, an non? Intellecta autem illorum uersutia, dixit ad eos: Quid me tentatis? ostendite mihi denariũ. Cuius habet imaginẽ & inscriptionem? Respõdentes dixerunt: Caesaris. Et ait illis: Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari: & quae sunt dei, deo. Et non potuerũt uerbũ eius reprehẽdere coram populo: & mirati super responsis eius, obmutuerunt.] Laqueũ parauerũt pharisaei,
B quem difficile (ut sibi uidebatur) effugere poterat dominus: sed comprehensus est in illo pes eorũ: uide enim malitiam. Nam si quidẽ dixisset dandum tributum Caesari, accusassent eum apud populũ, quod in seruitutem redigere studeat gẽtem, quae semen Abrahae sit, & nullius seruituti obnoxia: sin prohibuisset dare, iterum ad Caesarem, ut seditiosum traxissent. Verũ ipse laqueos eorum effugit, ut caprea, quo nomine ipsum in Canticis appellauit spõsa: & docet, ut ei qui potestatẽ habet super corpora nostra, corporaliter subiaceamus, siue rex ille sit, siue tyrannus: nihil eñ hoc nobis nocet, ut spiritualiter bene placeamus deo spirituũ. Reddite eñ, inquit, quae Caesaris sunt, Caesari: & quae dei sunt, deo. Et uide quia non dixit, date: sed, reddite. Debitum igitur (inquit) est: reddite igitur debitũ. Custodit te princeps tuus ab hostibus, uitam tuam pacatam facit, debes itaq; ei pro his tributũ. Et aliter: Etiam ipsum quẽ habes nummum, ab illo habes. Igitur quũ nomisma regis iterum illi reddis, interim tibi lucraris, quod per ipsum, quae uitae debita sunt, praestantur. Sicut deniq; & quae dei sunt, deo sunt reddenda: dedit tibi mẽtem, illam redde ei, iuxta mentem operans: dedit tibi rationẽ, redde ei illam, ne fias brutis insipiẽtibus similis, sed facias omnia ut rationalis. Et in summa, dedit tibi animam & corpus, omnia redde ei, & imaginẽ suam restitue ei per fidẽ, per spem, perq; charitatem incedens. Sanè & aliter reddẽda sunt Caesari quae Caesaris sunt. Vnusquisq; enim nostrũ imaginem dei gestat, uel principis mundi. Quum igitur similes nos fecerimus Caesari, facti filij diaboli, imaginẽ eius gestãtes, illã reddere ei oportet, & abijcere: ut habeat quae sua, & nihil inueniat in nobis, q̃d proprie suũ sit. Ita & imago dei serueẽ à nobis incõtaminata. Idcirco & Paulus admonet: Sicut portauimus imaginẽ terreni, ita portemus & imaginẽ coelestis. Et alio loco: Deponentes ueterem hominem. Quod hoc loco dicitur reddi, id apud Paulum dicitur deponi: & quod hic imago Caesaris, hoc illic imago terreni peccatoris, Adã scilicet ac uetus homo. Nam imago terreni nihil aliud quàm corruptio & peccatũ, quod habuimus assimilati apostatae, & nõ regi. Porrò nõ potuerunt pharisaei comprehẽdere Iesum in sermone coram populo. Hoc enim maxime conabantur, ut apud populum ipsum accu-

Cant. 2.
Cur non simpliciter dictũ, date, sed reddite quae Caesaris, Caesari: et quomodo dandũ, praeterea quid Caesar debeat subditis.
1. Corin. 15.
Ephe. 4.

C sare ualerent, quod illum seruituti Rhomani populi subigeret: sed efficere nihil ualue runt, propter excellentem illius sapientiam.

Accesserunt autem quidam Sadducæorũ, qui negant esse resurrectionẽ, & inter-
Deut.25. rogauerunt eũ, dicẽtes: Magister, Moses scripsit nobis: si cuius frater mortuus fuerit, habẽs uxorẽ, isq; sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, & suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorẽ, ac mortuus est sine liberis: & accepit secũdus illã, et ipse mortuus est sine liberis: & tertius accepit illã, similiter & cæteri septẽ, nec reliquerunt liberos, & mortui sunt. Nouissima omniũ mortua est & mulier. In resurrectione ergo, cuius eorũ erit uxor? Siquidẽ septem habuerunt eam uxorẽ. Et respondens, ait illis Iesus: Filij huius seculi ducunt uxores, & nuptum dant: illi uero qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; ducũt uxores, neq; nuptum dant, neq; ultra mori possunt: æquales enim angelis sunt, & filij sunt dei, quũ sint filij resurrectionis. Quod uero resurgant mortui, & Mo
Exodi.3. ses ostendit iuxta rubum, quum dicit: Dominum deũ Abraham, & deũ Isaac, & deũ Iacob. Deus aũt non est mortuorum, sed uiuorũ: omnes enim illi uiuunt. Respondentes autem quidam scribarũ, dixerunt: Magister, bene dixisti. Et amplius nõ audebant eum quicquam interrogare.] Inualidum fundamentũ suæ doctrinæ iecerant Sadducæi, non credentes resurrectionem: cogitabant enim futuram corporalem resurrectionem. Ideo reiecturi dogma resurrectionis, stultam hanc narrationem fingunt: unde dominus fundamentũ eorum statim concussit, & ostendit, quod non sit corporalis ut tunc: quo factum, ut dogma eorũ statim obtusa opinione, & inualido fundamento concideret. Erratis enim, inquit, nescientes scripturas, sed inuertentes sensum earum. Filij enim huius seculi sunt, generant & generantur, nubunt & nubuntur, hoc est, uxores ducunt: filij uero seculi illius nihil tale faciunt, neq; enim ultra mori possibile est.
D Proinde non illic fiunt ea quæ in nuptijs, sed angelica & diuina uita est. Hic enim quia mors, ideo & nuptiæ: & quia nuptiæ, ideo & mors. Illic aũt morte abolita, quis nupti-
Nuptiæ. arum usus? nuptiæ enim auxilium uitæ mortalis, & impletio eius quod deficit: ibi autẽ nihil deficit: quid ergo opus implente? Pares itaq; sunt angelis & filij dei. Quare? quia resurrectionis filij sunt. Quod autẽ dicit, talem sensum habet. Dixit, inquit, illos filios dei, eo quod nihil corporeum in generatione eorum uideatur, sed omnia diuina sint. Neq; enim in resurrectiõe præcedit uel coitus, uel semen, uel uterus, uel imprægnatio: sed deus est qui generat corpora nostra modis quibus ipse scit. Et, pinde quia deus est, qui operatur in resurrectione, meritò filij dei dicuntur, qui ex resurrectione nascũtur. Subdit autẽ rationibus etiã scripturæ testimoniũ. Moses enim, inquit, dixisse sibi deũ ex rubo: Ego sum deus Abrahæ &c. Quod si omnino euanuissent patriarchæ, & nõ uixissent apud deũ in spe resurrectionis, nõ utiq; dixisset deus, Ego sum: sed, ego erã. De rebus enim perditis & corruptis dicere solemus: Ego eram dominus huius & huius rei, nunc autem, quia dixit, Ego sum: ostendit quod sit uiuentiũ dominus & deus, & non omnino corruptorum: etiamsi mortui sint, sed spe resurgendi uiuunt. Sicut & Adam, quamuis uiuebat, attamen mortuus erat: nam ab ipsa hora qua comedit, mori dicebatur. Cõfusis autem Sadducæis, approbauerũt dictum Iesu pharisæi & scribæ, utpote aduersarij illorum, gaudentes illos uictos.

Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christũ filium esse Dauid? & ipse Dauid
Psal.109. dicit in libro Psalmorum: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos meos scabellũ pedum tuorum. Dauid ergo dominũ illũ uocat, & quomodo filius eius est? Audiente uero cuncto populo, dixit discipulis suis: Cauete à scribis, qui uolunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foris, ac primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in cõuiuijs. Qui deuorãt domos uiduarũ, simulantes longam orationẽ, hi accipient damnationem maiorẽ.] Ad passionem propediem accessurus, suam prædicat diuinitatem: idq; nõ admodũ aperte, nec iactanter, sed modeste. Interrogat enim illos, & perplexos reddit, sinitq; ratiocinari quid consectaneũ. Dauid enim, inquit, dominũ uocat, & quomodo filius eius est purus? Erat enim & filius

A lius Dauid secūdum carnē, sed & deus eius. Illi autem solum filium Dauid esse opina bantur, ideo opinionē eorum euertit: quia putabant filium Dauidis solum. Declarat item, quod non sit aduersarius deo patri, sed multam cū illo habeat concordiam, siqui dem inimicos eius humiliat pater. Et hæc quidem scribis dixit. Quia autē discipulos magistros orbis misit, meritò eos admonet, ne imitentur pharisæorū arrogantiam & ambitiosam mentem, & simpliciter, ne cogitēt quomodo placeant hominibus. Nā sa lutationibus fori studere, adulantiū occurrētibus est, & gloriā malis moribus uenan tiū, uel hanc occasionē ad cōgregādas diuitias admittentiū: quin & hi uiduarū domos deuorant, uentri dediti, & ultra quàm opus sit insumunt: & prætextus quasi pius est. Preces enim & utilitatem animarum prætexunt: nō ieiunium docent, sed ebrietatem & gastrimargiam. & propterea accipient ampliorem condemnationem: quia non so lum faciunt malum, sed & prætexunt preces: & piam honestatem ac uirtutem faciunt prætextum peccati. Oportebat sanè misereri uiduis: illi autem & in domos earum in gredientes, quasi per longas preces benedicātur, interim uiduæ in præsentia illorum multos coguntur sumptus facere, quo fit ut exhauriantur illarum diuitiæ.

Pharisæorum improbitas ergasimplices.

CAPVT XXI.

R Espiciēs autem uidit eos qui mittebant munera sua in gazophylaciū di uites. Vidit autē & quandam uiduam pauperculam mittentem illuc æra minuta duo. Et dixit: Vere dico uobis, quod uidua hæc pau per plus quàm omnes misit. Nam omnes hi ex eo quod ipsis exuberat, miserūt in mune ra dei: hæc autē ex penuria sua uniuersam substantiā quam habebat mi sit.] Gazam thesaurū dicunt. Erat itaq; sacer thesaurus quem pij contribuerāt, quo utebātur ad apparitionem & necessaria sacrificij, & ad ornatum templi, pauperumq; alimoniam: quamuis & de hoc postea negociationē fecerunt sacerdotes, distribuen tes thesaurum non in ea ad quæ cōtributus fuerat. Laudat igitur dominus uiduam su pra omnes, quod ex penuria sua substantiam suam dederat. Nā hi duo oboli, etsi par

Gaza.

Sacerdotes negociatores.

B ui uidebātur, attamē totus uictus ex mēdicimonio erat. Vidua enim erat pauper. Ne que enim dominus mercedem reddet, respiciens ad id quod datur, sed ad id quod de ficit. Igitur plura diuites in domibus relinquunt, paruaq; ac pauca offerunt: hæc autē totā domū euacuauit, nihilq; sibi reliquit: meritò igitur dignior est quæ laudetur quàm illi. Intellexerūt quidam omnem animam exponi posse per uiduam, quæ priore uiro, hoc est, ueteri lege, relicto, nondum uerbo dei copulata, hunc arrabonē uerbo dignū offerat, fidem tenuē ac paruam, & pro sua mensura, scientiamq; puram habens, & sim pliciter in uita & doctrina appareat inculpata. Opus enim est cū fide & bona consci entia: & si sic accesserit quis ad deum, uidetur mittere plus omnibus diuitibus in elo quio, & abundantibus in gentilium uirtutibus.

Et quibusdam dicentibus de tēplo quod pulchris lapidibus ac donis ornatū esset, dixit: Ex his quæ uidetis uenient dies, in quibus nō relinquetur lapis super lapidem qui non diruatur. Interrogauerunt autē illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt? & quod signum quando ista futura sunt? At ille dixit: Videte ne seducamini: Multi enim uenient sub nomine meo dicentes se esse Christum: & tempus instat: ne igitur sequa mini illos. Cæterū quum audieritis bella & seditiones, nolite terreri. Oportet enī pri us hæc fieri, sed nō statim finis. Tunc dicebat illis: Insurget gens contra gentē, & re gnū aduersus regnū, & terræmotus magni erūt in singulis locis, & fames ac pestilen tiæ terriculamētaq; & signa de coelo magna erunt.] Meritò dominus prædicit nūc de Hierusalem subuersione, quoniam propè erat ut crucifigeretur: ut sit & hoc magnū argumentum ipsum esse deum. Vnde quibusdā laudantibus structuras tēpli, & quæ in illud oblata erant. Opinor autē illum de sculptis & ornatis loqui, ut erāt Cherubin & similia. Hoc enim fortè ἀναθήματα, hoc est dona, dicit. Dominus uero nihil horum miratur, sed & destructionē eorum prædicit. Alij autem opinati sunt eum de cōsum matione uniuersali loquutum, quamuis de captiuitate Hierosolymarū à Rhomano

ἀναθήματα.

C exercitu dicat: ideo & ipſe morem gerens eis, relinquit ſermonem de captiuitate, dicturus de ea poſtea: nunc autē de conſummatione ſeculi loquitur, & præmunit eos, ne ſe falſis prophetis ante ſuum aduentum uenturis ſubdant. Erunt autem bella & ſeditiones: nam quum ſublata fuerit omnis charitas, meritò locum habent bella & ſeditiones. Poſt bella uero fames & peſtilentiæ: & peſtilitas quidem corrupto ab occiſis aëre, fames autem ex agris non cultis. Quidam peſtilentiam & famem non tantum in conſummatione seculi, ſed etiam in captiuitatis temporibus fore intellexerunt. Ete-
Ioſephus. nim Ioſephus miras tunc calamitates fuiſſe dicit propter famem: & meminit etiā Lu-
Act. 11. cas in Actis: Facta eſt fames ſub Claudio Cæſare. Porrò & terriculamenta multa fuerunt tempore captiuitatis Hieruſalem, ut Ioſephus teſtatur. Omnino tamen hæc ſequentia (de ſeditionibus, bellis, & fame, ac cæteris loquor) poſſunt tam de captiuitate Hieruſalem, quàm conſummatione ſeculi intelligi.

" Sed ante hæc omnia inijcient uobis manus ſuas, & perſequentur, tradentes in conciliabula & carceres, trahentes ad reges & præſides propter nomen meū, continget autē uobis in teſtimoniū. Habete igitur fixum in cordibus ueſtris, non eſſe præmeditandam defenſionem. Nam ipſe dabo uobis os & ſapientiam, cui nō poterunt cōtradicere, neq; reſiſtere omnes qui aduerſabuntur uobis. Trademini autem etiam à patribus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient quoſdā ex uobis. Et eritis inuiſi omnibus propter nomen meū. Et pilus de capite ueſtro nō perit. Per patientiā ueſtrā poſſidete animas ueſtras.] Ante hæc omnia, hoc eſt, ea quæ fient ante conſummationem, uel etiam captiuitatem. Nam (ut dixi) coniungit ſermonibus de conſummatione, ſermones de captiuitate. Inijcient enim, inquit, in uos meos diſcipulos manus. Et ante captā Hieruſalem perſequutionē paſſi ſunt apoſtoli à Hieroſolymitanis, deo hoc ita diſpenſante: ut quū milites mundū cōcuterent, & grauiter affligerent Iudæos, apoſtoli interim totum mundū prædicatione implerent. Ducti ſunt igitur apo-
D ſtoli ad reges & præſides, ſicut Paulus ad Feſtū, ad Agrippam, ad Cæſarem: & factū eſt eis hoc in gloriam teſtimonij. Quia autē priuati & imperiti erant, ne turbarentur reddituri rationē apud uiros ſapientes: nihil, inquit, de hac re uobis curæ ſit. Accipietis enim tunc à me eloquentiam & ſapientiam, ita ut etiā ſi omnes aduerſarij ueſtri ad unū uſq; uobis obſtiterint, nō poterint uobis reſiſtere, neq; per ſapientiā, hoc eſt ſenſuum uim, neq; per eloquentiam & linguæ certitudinē. Sæpe enim quis habet ſapientiam in rationibus & mentibus. Qui enim facile in aduerſis conturbat, confundit omnia, quū dicendū eſt ad populū. Apoſtoli aūt, dico, in utroq; gratiā conſequuti ſunt. Vnde obſtupuerunt ſacerdotes de Petro & Ioanne, ob immenſam ſapientiā, dum cō-
Act. 26. prehenderent eos, qua prius carebant. Paulo uero dicit Feſtus: Inſanis Paule, multæ te literæ ad inſaniā redigunt. Et quū excuſſiſſet timorem illorū, quem ex imperitia habebant, ſubdit & aliud neceſſarium & ualidū ad concutiendas animas. Trademini ab amicis & cognatis. Prædicit igitur & de hoc, ut ne quū hoc ſubito contingat, turben-
Pſal. 54. tur. Grauiter eñ hoc animā cruciat, ſicut & Dauid dicit: Quod ſi inimicus meus ma-
Pſal. 40. ledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem utiq;: tu aūt homo unanimis, &c. & iterū: Qui comedit panes meos mecū, ſupplantauit ſuper me calcaneū. Quū dixiſſet qđ odio habendi, & quod occidendi eſſent quidā ex eis, ſubdit maximā conſolationē. Capillus de capite ueſtro nō perit. Saluabimini enim, inquit, & neq; minimū quiddā in uobis corrumpetur, etiamſi uideaẽ multis corrumpi: tantū ferre oportet. Per patientiā enim poſſidebitis animā ueſtram. Nam inimicus quidē inuadit ceu hoſtis, in captiuitatē ducturus animas ueſtras, & tentat per afflictiones rapere: ſed uos date pro pecunia patientiā, & poſſidebitis animā ueſtrā hac cōpenſatione, & nihil uobis damni erit. Attende aūt quod dicit, occiſuri ſunt ex uobis: intelliges enim rarius quiddā, quia nō integros uos occidēt: ſed quū ex duobus ſitis, anima & corpore, nō utrunq; morte afficiēt, ſed unū ex uobis occident: animas aūt ueſtras poſſidebitis per patientiam, id quod & alibi di-
Matth. 10. cit: Ne timeatis ab his qui occidunt corpus, animā aūt ueſtrā occidere nō poterunt.

" Quū autem uideritis circundari ab exercitibus Hieroſolymam, tunc ſcitote quod

imminet

A immineat desolatio eius. Tũc qui in Iudaea sunt, fugiãt ad mõtes: et qui in medio eius,
descendãt: & qui in regionibus, nõ intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut imple-
antur omnia quae scripta sunt. Vae autem praegnantibus, & mamma nutrientibus in il *Esa. 3. & 13.*
lis diebus. Erit enim afflictio magna super terrã, & ira in populo hoc: & cadẽt ore gla
dij, & captiui ducẽtur in omnes gentes: & Hierusalẽ calcabitur à gentibus, donec im
pleantur tempora gentium. Et erunt signa in sole & luna, & stellis, & in terris anxie-
tas gentium per desperationẽ, resonante mari & fluctu, extabescentibus hominibus
prae timore, & expectatione eorũ quae superuenięt orbi terrarũ. Nã uirtutes coelorũ
mouebunt, & tunc uidebunt filium hominis uenięntem in nube cũ potestate & gloria
magna.] Manifestissime nunc de captiuitate Hierusalem tradit. Vnde sic opinor in-
telligendũ: Ante haec omnia aũt, hoc est ante fames & pestilitates, & alia grauia quae
sunt euentura in tempore consummationis, persequutionẽ quidẽ patiemini uos apo-
stoli & caeteri. Deinde & Hierosolymis mala imminebunt. Nam quoniã illi putabãt,
quod in tẽpore cõsummationis destruenda essent aedificia templi: nõ, inquit. Tempus
eñ consummationis falsos prophetas habebit, & fames & pestilẽtias ex cõtinuis bel-
lis, quae cõtingent ob charitatis penuriã. Vos autẽ ante tempus cõsummationis perse
quutionem patiemini, & Hierusalẽ capietur, & lapides illi diruent. Quãdo enim uide
bitis ciuitatẽ à Rhomanis exercitibus cingi, tũc desolationẽ eius scitote. Tragice igit
profert mala, quae tunc ciuitati imminebunt. Nã qui in Iudaea, inquit, fugiãt in mõtes:
& qui in regionibus, ne sperent quod ciuitas murata custodiat eos, sed secedant etiã
ipsi qui in media ciuitate. Dies eñ ultionis sunt, ut impleant quae in Daniele scripta.
Maxime aũt uae praegnantibus, quãdoquidẽ fugere nõ poterũt, ꝓpter sarcinã uentris.
Et lactãtibus ꝓpter amorẽ erga pueros, quos neq; relinquere possunt absq; cura, neq; *Iosephus de*
secũ auferre. Quidã in hoc insinuatũ putãt esum pueri, de quo tradit Iosephus, & prae *puero Hieroso*
dicit Hieremias. Et Hierusalẽ, inquit, cõculcata erit à gẽtibus. Hucusq; de captiuita- *lymis comesto*
te. Deinde iterũ tradit ea quae de cõsummatione. Erunt enim signa in sole & luna &
B stellis. Quũ enim creatura alterat, meritò elemẽta nouũ morẽ habẽt. Et angustia gen
tiũ, hoc est afflictio omniũ, perplexitate cõmixta. Mare aũt maximis sonis resonabit,
& erit cõmotio ac turbatio, ita ut hoïes extabescãt à solo timore, & expectatione eo-
rũ quae uenięt sup orbẽ. Vides hic manifeste de cõsummatiõe loquentẽ? Supra eñ di
cebat Hierusalẽ ab exercitibus & gentibus cingendã & cõculcandã, hic aũt toti or-
bi superuentura dicit mala: & ita nũc de consummatione seculi loquitur. Nam uirtu
tes coelorũ mouebuntur. Et quid dico, inquit, ꝙd homines turbabuntur, quum creatu
ra omnis alteretur? Nã & ipsi angeli & primae uirtutes turbabuntur, terrebunturq; in
terribilibus immutationibus uniuersi. Et tũc uidebunt filium hominis. Qui? Omnes
credentes & nõ credẽtes. Venientẽ aũt in nubibus, ut deũ scilicet cũ uirtute & gloria
magna. Quippe super solẽ tũc fulgebit & ipse, & crux eius, & ab omnibus agnoscet.
His aũt fieri incipiẽtibus, suspicite & attollite capita uestra, quoniã appropinquat
redemptio uestra. Et dixit illis similitudinẽ: Videte ficũ & omnes arbores, quũ ꝓtru-
dunt iam gemmas, cernẽtes ex uobisipsis scitis, quod iam instet aestas. Ita & uos quũ
uideritis haec fieri, scitote quod instet regnũ dei. Amẽ dico uobis, nõ praeteribit gene
ratio haec, antequàm omnia facta fuerint. Coelũ & terra transibunt, uerba aũt mea nõ
transibunt.] Sicut prior aduentus domini in restitutionem & regenerationẽ anima-
rum nostrarum fuit, ita & secundus erit in regenerationem corporũ. Quoniã eñ ani-
mae prius mortuae fuerãt propter inobedientiã, corpora aũt post nongẽtos annos in-
obedientiae mortis uim experta sunt: ideo posterius regenerãtur & melius habẽt: id-
circo & dominus dicit: Quãdo haec fiũt, suspicite qui grauati estis corruptione, q̃si li-
bertate donãdi. Nam ἀπολύτρωσις, hoc est redẽptio uestra adest, hoc est, cõsummatio *ἀπολύτρωσις*
utriusq; libertatis, animae inquã & corporis. Praepositio eñ ἀπό, insinuare uidet perfe
ctã à corruptiõe libertatẽ, quã & corpus tũc accipiet gratia domini, extremũ inimicũ
abolẽtis mortem. Aboleuit etenim principatus & potestates, & animas redemit: reli
qua aũt erat mors corpora nostra depascẽs: quae & ipsa quũ abolebit, erit nobis libera

C tatis & redemptionis autor. Et regnũ dei statim aderit, quũ hæc fient. Etenim quẽadmodum ficus quæ promittit folia, propinquã æstatem nũciat: ita & quũ hæc fiunt, pdigia, & transformatio uniuersi, signant quod uentura sit æstas: hoc est, regnũ dei, post hyemem & tempestatẽ, quasi æstas aduenturum iustis, tametsi tũc peccatoribus futura sit hyems & tẽpestas: nam illi præsens seculũ pro æstate habent, futurũ autem pro hyeme. Amen dico uobis, quod nõ præteribit generatio hæc donec hæc omnia fiãt. Generationem uocat, nõ eos qui tunc aderãt, sed omnium fideliũ generationẽ. Solet

Psal. 23.

em̃ scriptura generationẽ hoc nominare modo: ut, hæc est generatio quærẽtiũ dominum. Quia autẽ turbationes, & bella, & alterationes dixit futuras tam elementorũ q̃ rerum: ut ne qs suspicetur, quod forte aliquãdo destruendus sit Christianismus, dicit, Nõ. Non em̃ præteribit hæc Christianorum generatio. Coelum quidẽ & terra immutabuntur, sermones autẽ mei, & euangeliũ meum nõ peribunt, sed manebunt. Tametsi commoueant omnia: fides tamẽ in me nõ deficiet. Apparet aũt hoc loco, q̃d ecclesiã omni creaturæ præferat. Ecclesia em̃ eius, & uerbũ ac euangelium nequaq̃ peribunt.

Quomodo scriptura generationem nominare soleat.

» Attendite autem uobis, ne quãdo grauentur corda uestra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, subitusq̃ uobis ingruat dies ille, tanquàm laqueus enim superueniet in omnes sedẽtes super faciem totius terræ. Vigilate itaq̃ omni tempore, deprecãtes ut liceat uobis effugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.] Audiuistis, inquit, terriculamenta & turbationes? & grãdia sunt hæc omnia, ac symbola malorum quæ peccatores sunt deprehẽsura: sed quia grauia hæc, ideo magnũ remedium eorũ est attentio & oratio. Semper em̃ paratum esse & expectare finem, maxime omnium cõferre poterit. Hoc autẽ uobis nõ continget, si sobrij fueritis, & nõ grauata fuerint corda uestra crapula & ebrietate, & solicitudine seculari. Num cũ obseruatione aderit dies ille? Nõ: sed inopinatus & repẽtinus aderit, clàm sicut laqueus apprehendens eos qui nõ attendunt. Fortassis autẽ quis curiosius scrutabitur dictionẽ hãc, Sedẽtes super faciẽ omnis terræ. Hos em̃ illaqueabit dies ille, qui in ocio & absq̃

D solicitudine uersantur: illi enim sunt qui sedẽt, & qui illaqueãtur. At qui operantur & actiui sunt, & sobrij in operatione boni, ferũturq̃ in omne bonũ, nõ sedent neq̃ quiescunt super terrã, sed surgunt hic, & dicunt sibi: Surge & ambula, quia nõ est tibi hic requies: & patriã meliorem inquirũt. Hisce nõ erit dies ille laqueus, sed dies festiuus: idcirco oportet uigilare & orare deum, ut possimus effugere futura omnia. Qualia? fortassis tempestates, & fames, & pestilẽtias, atq̃ alia quæ electos nõ ita prement: fortassis itẽ mala; quæ peccatoribus perpetuò superuentura: quæ aliter nõ possumus effugere, q̃ uigilãtia & oratione. Quoniã autem nõ sufficit fugere malum, sed opus est etiã bono quopiã: postquàm dixit, ut possitis effugere omnia hæc uẽtura, addidit, Et stare coram filio hominis: q̃d est fruitio bonorũ. Oportet igitur Christianũ non solũ fugere aspera, sed & curare ut gloriam accipiat. Angelica em̃ dignitas est stare coram

Math. 18.

filio hominis & deo nostro. Angeli sanè semper uident faciem patris mei.

» Docebat autem interdiu in templo: noctu uero exiens diuersabatur in monte qui uocatur oliuarum. Et omnis populus diluculo uentitabat ad eum, ut in templo audiret eum.] Occultarunt euãgelistæ multa quæ docuit, & maxime tres: Ioannes autem & ipse multa silentio præterijt, ueruntamen sublimiores q̃ tres alij doctrinas exposuit. Igitur his qui cõgregabantur in templo, multa & sublimia differebat, ut coniectare licet. Nam pauca dixerunt euãgelistæ, neq̃ ostendere uoluerunt: & manifestũ quidem est aliunde multis ex locis, & ex hoc nõ parum diuinare possumus, quum dominus fermè per triduũ prædicarit, scripsisse illos paucas doctrinas, quas intra diem unũ si quis dixerit dici posse, non reprehẽdendus fuerit. Ex multis igitur pauca nobis scripserunt sancti euangelistæ, gustum quendam dulcedinis præbentes. Differebat autẽ non unius generis, sed unicuiq̃ idoneum sermonem referebat. Ideo & turba diluculo ueniebat ad eum. Gratia em̃ effluebat ex labijs eius. Nocte uero secedebat ad montem: monstrans nobis quod oporteat nocte quidẽ per quietem colloqui cum deo, die autem morem gerere & prodesse hominibus; & congregare quidem nocte, die autem

A tem distribuere congregata. Ipse autem non habebat opus oratione, uel conuersa-
tione cum deo. Non enim erat ad quem se cõferre poterat, quum ipse esset deus. No-
bis autem hæc ad figurã prætulit: ut apud fluenta, nocte quidem accipiamus oratio-
nis fluxum ex spiritualibus uenis, die autem effundamus hausta his, qui opus habent.
At si quis uidisset populum ita mane ad audiendum confluentem, diceret cõgruere ei
illud Dauidis: Deus deus meus, ad te de luce uigilo. Sitiuit in te anima mea. Psal. 62.

CAPVT XXII.

INstabat autem dies festus azymorum, qui dicit̃ pascha, & quærebãt prin
cipes sacerdotum & scribæ, quomodo Iesum interficerent. Timebãt em̃
plebem. Intrauit autẽ satanas in Iudã, cui cognomen erat Iscariotes, qui
erat è numero duodecim: abijtq́, & loquutus est cum principibus sacer-
dotũ, ac ducibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, ac pa
cti sunt pecuniã illi se daturos. Et ille spopondit: quærebatq́ opportunitatem, ut trade
ret illũ illis sine turba.] Quærebant quidem illum interimere scribæ: at quia tempus
paschæ instabat, & uidebant sibi inde periculũ imminere à turba quæ cõgregabatur,
maxime propter diẽ festum, quærebãt insidias quomodo interfecto illo, nõ periclita-
rentur. Intrauit aũt satanas in Iudam, qui erat unus è numero duodecim, eratq́ ex ma
xime familiaribus discipulis: ut nullus confidat in seipso, sed semper attẽdat uitæ suæ,
utpote grauem habens aduersariũ. Quidam autẽ sic intellexerunt, Qui erat è numero
duodecim: numerum solum implebat ut apostata, nõ ut apostolus, nec ut uerus disci-
pulus. Quomodo em̃ uerus discipulus, qui furatur quæ in marsupium mittebantur?
Hic igitur quum ingressus esset in eum satanas, decreuit secum, & cõspirauit cũ quæ
rentibus Iesum tradere. Hoc em̃ significat spopõdit, hoc est perfectam promissionẽ
& pactum fecit. Et quærebat opportunitatẽ, quando inueniret illũ sine turba, hoc est
B seorsim & solitarium: & ipsis traderet. Magistratus autẽ hoc loco uocat præfectos æ-
dificijs templi, uel etiã censores, ut qui curarent ea quæ ad bonum ordinẽ seruandum
pertinebant. Præfecerant em̃ Rhomani quosdam populo, ut ne turbaretur, quando- *Rhomanorum*
quidem seditiosi erant. Illos igitur uocat στρατηγοὺς, magistratus. Fortassis autẽ & mili *magistratus*
taria munera credebantur eis, qui erãt ex sacerdotali ordine, unde magistratus & du- *στρατηγοὺς*
ces dicti. Ambitione enim laborantes, & illa officia inuadebãt; unde eos magistratus *uocantur Lu-*
& duces templi nominauit, manifestius forte taxans illos. *cæ.*

Venit autem dies azymorũ, in qua necesse erat immolari pascha. Et misit Petrũ ac
Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut edamus. At illi dixerunt ei: Vbi uis
paremus? Et dixit ad eos: Ecce introëuntibus uobis in ciuitatẽ, occurret homo quidã,
uas aquæ testaceum portãs, sequimini eum in domũ in quam intrat, & dicetis patrifa
milias ædiũ: Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium, ubi pascha cum discipulis meis
edam? Et ipse ostendet uobis cœnaculũ magnũ stratũ, ibi parate. Euntes aũt inuene-
rũt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha.] Qđ phase hebraice pascha dicat̃, & si-
gnet transitũ ex Aegypto, sæpe dictum est: & in summa omnia quæ in festo fiunt, ita
dicta: nunc aũt quem nobis dicat diẽ azymorũ, dicẽdum &c. Diem igitur azymorũ
dicit quintum, ad cuius uesperã pascha immolãdum erat. Igitur dominus forte quin-
to mane mittit discipulos, Petrum & Ioannẽ: & illum quidẽ ut diligentem, hunc ue-
ro ut dilectum. Mittit autẽ in alienam domum. Neq́ enim domum habebat uel ipse
uel discipuli eius: alioquin in una discipulorũ domo manducasset pascha. Vides pau
pertatẽ? Mittit uero eos ad hominem incognitum, ut ostẽdat quod sponte susceperit
passionem. Si em̃ uoluisset, sicut mentem homini qui se nesciebat, dedit ut se suscipe-
ret, ita poterat & cum Iudæis quæ libuisset facere. Quidam autẽ dicunt, quod propter
hoc non dixit nomen hominis, nec manifestauit eum, sed signo quodam deduxit eos
ad domũ illius, propter proditorem, ut ignorato nomine non proderet domũ pharisæ
is, qui uenissent & comprehendissent eum priusquàm cœnam perficeret, & spiritua-
lia sua sacramenta traderet. Idcirco infra Christus dicit: Desiderio desideraui hoc

C paſcha manducare uobiſcū: hoc eſt, omnem operam adhibui, ut lateat proditorē, & ne ante tempus ſuſtineamus paſſionē, prius quàm traderemus ſacramenta. Expoſitionem hanc accipiat qui uolet. Et cuius gratia paſcha facit? per omnia oſtendit quod uſq; ad extremum anhelitum non ſit contrarius legi. Atqui comedamus & nos hoc paſcha ſpiritualiter. Et intelligamus dies azymorū, omnē quæ in ſpirituali lumine eſt conuerſationē, quæ nullam uetuſtatē primæ in Adam inobedientiæ habeat. In qua cōuerſatione ſi fuerimus, impinguandi ſumus myſterijs Chriſti. Præparabunt itaq; hæc ſacramenta Petrus & Ioannes, actiua & contemplatiua, feruor zeli & manſuetudo pacifica. Oportet enim fideles & feruidos eſſe bonum operando, & zelotas aduerſus malitiā, & manſuetos erga male operantes. Odio enim habēda malitia nō is qui male agit, cuius habenda eſt cura: infirmus enim eſt. Et hoc eſt male agere, à maligno uexari & facere malū. Quod ſi habuerimus Petrū & Ioannem adornantes cœnā: uitam dico bonam, quæ eſt Petrus: & uera dogmata, quæ ſunt Ioannes theologus: occurret illis præparatoribus homo: tunc inueniemus humanā conditionem uere formatā ſecundum imaginē cōditoris uas aquæ figulinum geſtantem. Aqua quidem ſpiritus gratia, ut euangeliſta Ioannes docet. Figulinum autem uas, cor quod facile confringitur: nam qui ſpiritualē gratiā accipit, humilis eſt, & cōtritus corde. *Iacobi 4.* Humilibus enim dat dominus gratiā. Qui autem ſcit ſeipſum eſſe terram & cinerem, & dicit cum Iob, *Iob 33.* De terra me formaſti: ille portat gratiā ſpiritus in uaſe cordis ſui, quod facile cōpungitur & conteritur. Et quū aſſequuti fuerimus hanc conditionē, abeamus in domum mentis, cuius paterfamilias monſtrabit nobis cœnaculū ſtratū magnum. Cœnaculū autem eſt ſublimis eiuſmodi mētis capacitas, diuinorū inquam & ſpiritualiū, in quibus habitat, & in quibus amice excipitur. Strata aūt ſunt hæc: nihil enim in eis aſperum, ſed & aſpera in plana cōuertuntur tali menti, ſicut & Solomon dixit: *Prouerb. 8.* Omnia plana intelligentibus, & recta inuenientibus ſcientiā. D Id aūt peccatoribus nō dixit, quia mens, licet opus excellēs faciat, iuxta ſuam efficaciā agens, ſtrata tamen eius ſcientia eſt, & adhuc humiliora habet. Sublimis aūt & quæ uera ſcientia, & ſuper omnē ſublimitatem, ignoratio eſt, quæ mentem tranſcendit, quando nō iam mens operatur, ſed operationem ſentit, ac patitur. Oportet aūt nos prius in mente noſtra operari, & deinde gratiæ dominicæ in nobis operationē ſentiemus, quæ nos ſuſcipiet ſicut prophetas, & eos qui exceſſum patiuntur, & omni naturali operatione deſtituuntur. Deniq; dicitur aſſumptio domini in propheta huiuſmodi fieri. Sicut igitur & in hoc cœnaculum ſtratū uenit Ieſus cum diſcipulis ſuis, & myſteria perficit: ita uenit ad nos, etiam damnū noſtrū & ſuam oſtendit efficaciā: ſed nō expectat, ut nos ueniamus ad eum. Diſcipuli autem uerbi dei ſunt omnes ſermones quos fecimus. Tunc igitur quum intellexerimus, quod operetur in nobis uerbū, dico impletionem, imò aſſuefacti fuerimus iungere ſermonibus opera, tunc uidebimus cœlos opera digitorum tuorum. *Pſal. 8.*

Et quū iam eſſet tempeſtiuū, accubuit, ac duodecim apoſtoli cum eo. Et ait illis: Deſiderio deſideraui hoc paſcha comedere uobiſcum antequàm patiar. Dico enim uobis, poſthac nō edam ultra ex eo, donec cōpleatur in regno dei. Et accepto poculo, gratias egit, ac dixit: Accipite hoc, & diuidite inter uos. Dico enim uobis, quod nō bibam de fructu uitis, donec regnū dei ueniat. Et accepto pane, quū gratias egiſſet, fregit ac dedit eis, dicēs: Hoc eſt corpus meū quod pro uobis datur, hoc facite in mei recordationē. Similiter & poculum poſtquàm cœnauit, dicens: Hoc poculum nouū teſtamentum per ſanguinē meum, qui pro uobis effunditur.] Paſcha ſtantes comedebant: quomodo igitur dominus recumbere dicitur? *Quomodo olim paſcha comederint* Dicunt itaq;, quod poſtq̃ comedit legale paſcha, recubuerūt more uulgari comedentes alios quoſdā cibos. Dicit aūt ad diſcipulos: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare uobiſcū, prius quàm patiar. quaſi diceret, hanc extremā cœnam meam uobiſcum, idcirco & gratū ac deſiderabile eſt: nam ultra uobiſcū nō ſum cōuiuaturus. ſicut & peregre profecturi, poſtrema colloquia cum maxime familiaribus ſuauiter miſcent. Vel aliter: Deſideraui hoc paſcha manducare uobiſcū, eo qđ magna myſteria in hac uobis cœna ſim traditurus,

nempe

A nempe ea quæ sunt noui testamẽti. Significat aũt per hæc, quod uoluntario patiatur.
Poterat enim omnino secedere: sicut & alijs temporibus, quũ sciret se passurũ. Quod
autem dicit, Non bibam illum, donec regnum dei ueniat: quidam sanctorum intelle-
xerunt, donec resurgam. Post resurrectionem enim conuersatus est cum discipulis, &
comedit & bibit cum eis: sicut & Petrus ad Cornelium dicit: Qui comedimus & bibi *Act. 10.*
mus cum eo post resurrect ionem. Quod autem regnum dei sit resurrectio, manifestũ *Quandiu du-*
est. Resurrectio enim destruxit mortem. Regnauit autẽ mors ab Adam usq; ad Chri- *rauerit regnũ*
stum. Tunc autẽ destructa, concessit domino uictoriam & regnum: quemadmodum *mortis.*
dictũ est: Vbi stimulus tuus ô mors? & Dauid: Dominus regnauit. Deinde interpre- *Osee. 13.*
tans, quomodo regnauerit: decorẽ, inquit, indutus est, incorruptionẽ accipiente cor- *Psal. 92.*
pore & decorato deitate, ut Esaias inquit: Hic formosus in stola, uiolentia cũ fortitu- *Esa. 63.*
dine. Dominus quoq; postq; resurrexit, inquit: Data est mihi omnis potestas. Quũ eñ *Matth. 28.*
uenisset resurrectio, quam regnum dei nominauit, eo quod mortẽ destruxit, iterũ bi-
bit cũ discipulis, persuadens discipulis nõ iuxta apparentiã tantum resurrexisse. Qui-
dam aũt regnum putarunt futurũ statum: bibere autẽ dominum nobiscum in futuro,
reuelatione mysteriorũ. Lætificans enim nos exhilaratur, & pascẽs pascit misericors:
& nostrũ potum ac alimoniam, hoc est doctrinam, propriũ cibũ existimat. Bibit igit
hoc loco nouam quandam potionẽ cum dignis, reuelans eis semper noua quædam &
insolita. Ideo & Lucas uidetur meminisse poculorũ. Et semel quidẽ dicit: Accipite &
diuidite inter uos: quod ueteris testamẽti figurã quis esse dixerit. Et iterum, q̃d illum
postq; fregit panẽ & distribuit, ipse distribuit discipulis, quod & noui testamenti no-
minat, & suo sanguine dicit hoc innouari. In ueteri eñ sanguis erat brutorũ animali-
um, quum lex uigeret: nunc autẽ quum uerbũ dei homo factum est, sanguis nouũ te-
stamentum nobis obsignauit. Dicendo autem, quod pro uobis datur & effundit, non
pro solis apostolis signat corpus eius esse datum, & sanguinẽ eius esse effusum, sed p
B humano genere. Quando igitur dicit, quod pro uobis datur, hoc est pro nostro homi
num genere. Vetus enim pascha perficiebatur ob liberationẽ ex Aegypto, et sanguis
agni propter seruata primogenita: nouum autem pascha propter remissionem pecca
torum, & cogitationum sanctificatarum & cõseruatarum deo. Primum autẽ panis, &
deinde poculum. Primum enim laboriosior actio & difficilior. Sudores enim præce-
dunt uirtutem. Quẽadmodum igitur panis nõ solum in sudore faciei excolitur, sed &
comedendo operosior est. Deinde post labores, lætitia diuinæ gratiæ, quæ signat per
poculum. Postquàm enim quis in uirtutibus diu grauiterq; laborauerit, tandem di-
gnus est donis, & inebriatur laudata illa ebrietate, qua excedit ex hoc mundo: sicut *Qua ebrietate*
Paulus & Dauid, & ut audentius quiddam dicam, sicut & deus apud Habacuc. *Paulus & Da*
Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa. Et filius quidem homi *uid, & deus*
nis, secundum quod definitum est, uadit: ueruntamen uæ homini illi per quem prodi- *ipse ex hoc*
tur. Et ipsi cœperũt quærere inter sese, Quis nam esset ex ipsis, qui hoc facturus esset. *mundo excesse*
Facta est autem & cõtentio inter eos, quis eorum uideretur esse maior. Dixit autem *rint.*
eis: Reges gentium dominãtur eis: & qui potestatem habent super eas, benefici uo-
cantur. Vos aũt non sic: sed qui maior est in uobis, fiat sicut iunior: & qui princeps est,
sicut qui ministrat. Nã uter maior est, qui accũbit, an qui ministrat? nonne qui accum
bit? At ego in medio uestrum sum, ut qui ministrat.] Nihil excæcatis miserius est. Vi
de eñ quid dominus dicat, Ecce manus tradentis me mecũ est in mẽsa: & stupidus nõ
sensit. Etenim dominus hæc dicit, nõ solũ ut ostẽdat se non ignorare q̃d euenit: sed &
ut nobis suã bonitatẽ, & proditoris malitiã ostẽdat, qui non erubuerit secum conuiua
ri. Nã nõ omisit sua facere, ut nobis exemplũ daret, ut usq; in finẽ lapsos lucrari studea
mus. Et filius quidem hominis, inquit, uadit: nõ quasi non ualeat se iudicare, sed quia
olim decreuerat mori in salutem hominũ. Veruntamen uæ homini illi per quẽ tradit.
Nã prædefinitũ quidem est, ut patiat: sed tu quare inuẽtus es malus, & ita ad pditionẽ
paratus? Propterea tibi uæ adiudicatũ est, quia inuentus es studens pditioni. Quia eti
am serpens maledictus est, eo quod seruiuit diaboli cõsilijs. Turbati sunt autẽ discip.

C li auditis his:& hoc latius disces in euangelio Ioannis. Nunc autem nō solum de suspicione proditionis tantum turbantur, sed ex turbatione illa ad contentiones ueniunt, contendentes quis ex ipsis esset maximus. Inciderunt autē in hanc litem: quia uerisimile est, quod inter se dixerint unus alteri, tu proditurus es:& alius alteri, tu proditurus es. Et inde eò peruenerunt, ut dicerent: Ego sum melior, & ego sum maior, & similia. Quid igitur dominus? Comprimit tumultū hunc duobus exemplis. Vno gentilium, quos abominabantur: ostendens quod illis assimilandi sint, si sapiāt similia. Altero autem suo exemplo. Eos enim ad humilitatem exemplo suo ducit, ostendens q̄d ipse ministret eis. Etenim tunc, sicut dictum est, panē suum & potum distribuit. Quū igitur ego, quē omnis rationalis & angelica creatura adorāt, in medio uestri ministro: quomodo uos digni estis, qui magna de uobis sentiatis, & primas partes capiatis? Videtur autē mihi non obiter huius recubitus & ministerij meminisse: sed reducere eis in memoriā: Quia de uno pane comedistis, & uno calice bibistis, amicos & unanimes una mēsa fecerit: quare ergo sapitis, quæ tales nō decent? Et neq; ego uni quidē seruiui, alteri autem nō seruiui, sed omnibus uobis. Omnes igitur unum & idem sentiatis.

Christus contentionem discipulorum de primatu, duobus exemplis comprimit.

Tu autē in his omnibus intelligas, quod discipuli adhuc imperfecti fuerint, sed uide, quomodo & postea refulserint. Confundantur Manichæi, qui dicunt quosdam naturæ indociles, & impossibilem esse uitæ mutationem.

Manichæi.

Vos aūt estis qui permāsistis mecū in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo:& sedeatis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Ait aūt dominus: Simon Simon, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticū: sed ego rogaui p te, ne deficiat fides tua. Et tu aliquādo cōuersus cōfirma fratres tuos. At ille dixit ei: Domine tecū paratus sum & in carcerem, & in mortē ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, nō canet hodie gallus, priusq̄ ter abneges nosse me.] Postquàm dixit traditori uæ, & in medio docuit eos humiles esse: sicut traditori uæ adiudicauit,

D ita è diuerso inquit: Vos estis qui mansistis mecum in tētationibus, ideo & mercedē uobis dispono: hoc est, paciscor uobiscū, ut quū pater meus disposuerit mihi, hoc est, segregauerit mihi regnum, ut edatis & bibatis super mēsam meā. Comedere autē & bibere dixit, nō quasi edulia illic sint posita, neq; quasi sensibile quoddam regnum sit. Ipse enim per ea quæ Sadducæis loquutus est, docet q̄d conuersatio quæ illic, angelica sit. Et Paulus docet regnum dei nō esse cibum & potum. Ne quis igit̄ erret audiēs hic, edatis & bibatis super mēsam: sed cogitet q̄d hoc dictum sit ex metaphora eorum qui à regibus honorantur. Nam qui cum regibus cœnant, uidentur primos honores sortiri. Hoc igitur & de apostolis dicit, quod apud se omnibus alijs præferantur. At ubi thronos & sedes audieris, non thronos intellige, sed gloriam & honorem. Non enim creaturæ est sedere, sed sanctæ trinitatis, increati & regis omnium dei: creaturæ aūt tanquàm ancillæ est stare: idq; quum corporaliter dicimus sedere & stare. Iudicantes uero, hoc est cōdemnātes eos qui ex duodecim tribubus sunt increduli futuri. Nō parua aūt condemnatio fuerit, quod apostoli qui etiā ipsi ex Israëlitis erāt, crediderūt, & alij nō crediderunt. Itaq; quia proditori uæ adiudicatum est, illorum autē qui permanserunt in amore erga illum, tantum prædixit fore honorē: ut ne extollantur, quasi magnū quiddam fecissent, & permansissent in charitate, ac non prodidissent: Satanas uos, inquit, petiuit cribrare, hoc est turbare, nocere, tentare. Sed ego rogaui. Ne existimetis, inquit, quod uestrum sit totū hoc bonum opus. Diabolus eīm ualde urget, si possit uos ab amore mei depellere, & ostendere proditores. Ad Petrum autem uerba hæc dirigit, qui reliqs audacior erat:& probabile est superbisse in his, quæ à Christo promissa erant: idcirco & reprimit eum, dicēs: Satanæ quidem fuit multum studium contra uos, ego autē oraui pro te. Et hoc humano more dicebat. Nam ut deus, non opus habebat orare aliquē. Rogaui igit̄ dicit, ut non deficiat fides tua: quamuis enim breui tempore concutiēdus sis: sed habes recōdita semina fidei, etiamsi folia abiecerit spiritus inuadētis, radix tamē uiuet, & non deficiet fides tua. Tu uero cōuersus cōfirma fratres

Rom. 14.

Cuius sit sedere, cuius stare.

ma fratres

A ma fratres tuos. Planus huius intellectus is est: Quia te habeo ut principē discipulorū postquàm negato me fleueris, & ad poenitentiam ueneris, cōfirma cæteros. Hoc eñ te decet, qui post me ecclesiæ petra es fundamentū. Intellexerit autē hoc quis non solum de apostolis dictum, quod cōfirmati fuerint à Petro, sed etiā de omnibus qui usq; ad consummationem seculi futuri sunt fideles. Tu enim Petre cōuersus bonum exemplum poenitentiæ eris omnibus, ut nullus credētium in te respiciēs, desperet: qui quū apostolus fueris, & negaueris, iterumq; receperis primatū omnium, & præfecturam orbis per poenitentiam. Rogauit itaq; satan cribrare & nocere, sicut cribratur triticū purum, utpote inuidens amori tuo in me, sicut ei mos est. Nam sic etiā Iob inuasit. Verum ego non omnino te derelinquam, ut deficiat in uniuersum fides tua. Quāuis autem ego rogauerim pro te; attamen tu ne recideris, sed cōuersus, hoc est poenitētiam agens, & lachrymas profundens, & à negatione resiliens, esto etiā alijs poenitētiæ exemplar ne desperēt. Quid igitur Petrus? Multa charitas animosum eū reddidit, ut polliceatur quæ sibi tunc impossibilia. Dominus aūt ubi uidit eū temeraria loqui (oportebat enim semel audita ueritate, quæ ei dicebat quod tētandus esset, nō reluctari) manifestat ei tētationis speciem, nempe negationē. Hoc autem loco discimus magnam doctrinam, quod nō sufficiat propositum hominis absq; subsidio dei. Quemadmodū & Petrus parū derelictus, tametsi charitatem ac feruorem habere uideretur, ubi reliquit eum deus, supplantatus est ab inimico. Et iterum non sufficit dei subsidium, si nō affuerit & humanū propositum. Quēadmodū & Iudæ nihil profuit, quamuis omnia faceret dominus, ut lucrifaceret eum, quum abesset ei bona uolūtas. Horreamus autem cōsiderantes quantum contra remissos ualeant insidiæ diaboli. Ecce enim & hoc loco Petrus, quamuis à deo conseruaretur, quia paruo tempore per dispēsationē derelictus est, eò peruenit ut negaret; & nisi à deo parua quædam custodita fuissent quæ in illo recōdita erant semina, quid nōn passus fuisset? Eò enim spectabat diabolus, ut

B & ipsum ad proditionem intruderet. Cibus eñ diaboli (inquit propheta) electi. Deo autem sit gratia, qui non derelinquit sanctos & iustos, & bonos corde: qualis erat Petrus, ualde amans, & alienus à malis erga magistrum suspicionibus.

Et dixit eis: Quando misi uos sine sacculo & pera & calceamentis, num quid defuit uobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculū, tollat similiter & peram: & qui nō habet, uendat tunicam suam, & emat gladium. Dico eñ uobis: quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet perfici in me: Et cū iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerūt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est.] *Esa. 53.* In principio quidē prædicationis mittens discipulos dominus in castella & ciuitates, & absq; necessarijs dimisit, neq; dedit ꝗbus habebāt opus, neq; curam gerere uolebat, & in his oportebat discere eius uirtutē. Illorū eñ curam habens, tanquàm infirmorū, faciebat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam. Nunc aūt contraria præcipit, non contrarius sibijpsi: sed ostendēs eis quod usq; ad hoc tempus tanquàm paruulos gestarit, & nō fecerit eos de quoquam solicitos. Nunc aūt opus est eis, ut curent ea quæ uirorū sunt, & prouideāt sibi ipsis. Ego enim, inquit, pater uester, uestri curā gerens iam abeo. Ex hoc tēpore parati estote, & ipsi rerum propriarū curam gerite, & nolite omnē curam in me reijcere. Opera enim uestra non erunt tam facilia, & à labore aliena: sed obnoxij eritis fami & siti, & multis aduersis. Hæc eñ insinuantur per sacculum & perā, ac gladiū. Proinde ne sitis ignaui, quia & famē experturi estis, & opus habebitis edulijs: quæ per perā significat. Et uiriles estote, quia in multa aduersa incidetis: ꝙd per gladiū indicat. Hæc autem dicit, non ut omnino gladijs sint accincti, sed (ut dixi) significans bella & pericula, & docens ut ad omnia præparati sint. Nam ne existimēt posteriores, ꝙd apostoli à se nihil ad uirtutē cōtulerint, sed totum dei fuerit: Nō hoc erit, inquit, sic: neq; eñ apostolis meis uti uolo ut instrumētis inanimatis. Deniq; inuenies apostolos, & maxime Paulum, multa etiā ex humanis industrijs recte facere. Et lege Acta, quāuis & in his nō abfuerit diuinū subsidium. Interea aūt & apostolis accedit utilitas, ne fastu in-

Quid per sacculum, peram, & gladium intelligatur.

C ſletur ex hoc. Si enim ipſi nihil curaſſent, & à deo omnia facti fuiſſent, inflati fuiſſent,
quaſi maius quiddam ſuper uires humanas ſortiti. Et alioquin, naturæ ignauia & cor-
ruptione, nihil à ſe excogitabãt, ſed omnia expectabant à uerbo. Propterea dicit eis:
ex hoc tempore & peras geſtate: hoc eſt, ſic affecti eſtote & curam habete ut eſuriem
habituri. Et gladiũ emite: quod eſt, ſic prouidete uobiſipſis, tanquàm hi qui in bella
& prælia multa incident. Et aliter expoſuerunt quidam, Emite gladium. Significat
enim breui tantas futuras inſidias, quales nunquàm fuerũt, & quod inuaſuri ſint illos
uiri ſanguinarij. Nã quia illis prius inter ſe de primatu contenderant: Non eſt, inquit,
tempus ambitionis, ſed periculorum & cædium: nam & ego magiſter ueſter ad mor
tem abducor, neq; ad glorioſam mortem. Veruntamen implebitur in me, Cũ iniquis
deputatus eſt. Inſidias igitur latrocinatorias ſignificaturus, meminit gladij: & neque
omnino reuelauit, ut ne metu quodam terreantur: neque omnino ſiluit, ut ne repen-
tinis inſidijs confundantur, imò ut poſt hæc recordantes admirentur eum, tanquàm
præſcientem, & ſtupeſcant quomodo ſeipſum pro ſalute hominum ad mortem tradi-
derit: & propterea etiam ipſi nihil moleſtum ſubterfugiant, ut ſaluentur aliqui. Hæc
enim opinor ænigmatica propterea dicebat, ut poſtea recordantes & intelligẽtes, uti
litatem caperent. Quoniã tunc adeò inſipientes erant, ut dicerent: Domine, ecce hic
gladij duo: at ipſe quia uidit eos nõ intellexiſſe, inquit: Satis eſt. Tametſi nequaq; ſuf-
feciſſent, ſi humano auxilio contra homicidas illos uti oportuiſſet, neq; centum gla-
dij ſuffeciſſent. Si aũt hoc noluiſſet, & diuiniore ſubſidio opus erat, ſuperflui fuiſſent
& duo. Veruntamen dominus noluit eos arguere, utpote nihil intelligẽtes: ſed dixit,
Mos loquenti um non intelligentibus.
ſatis eſt: ac proceſſit. Sicut igitur etiam nos, ſi quando cum quodam cõuerſantes, ui-
demus eum nõ intellexiſſe quod diximus, dicimus: Bene, dimitte: quamuis nõ ſit bo
num, ſed ne conturbemus, remittimus. Facit autẽ hoc dominus, quando uidet diſci-
pulos nõ intelligere dictum, trãſit, & euẽturi rerum permittit explicare dictorum in-
D telligentiam: ſicut & quando dixit, Soluite templum hoc. Nam poſtea cognouerunt
hoc diſcipuli eius poſt reſurrectionẽ. Quidam autem per ironiam dixerunt dictum à
Chriſto, Satis eſt. Nam quũ dixiſſent diſcipuli, Ecce duo gladij hic: dominus ironice
(aiunt) dixit: Quia duo ſunt, omnino multi ſunt, & ſufficiunt nobis contra multitudi-
nem quæ uenit ſuper nos.

» Et egreſſus ibat (ut erat ſolitus) in montem oliuarum: ſequuti ſunt autem illũ & di
» ſcipuli. Et quum perueniſſet ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et
» ipſe auulſus eſt ab eis fermè ad iactum lapidis, poſitis q; genibus orabat, dicẽs: Pater,
» ſi uis, transfer poculum hoc à me; ueruntamen nõ mea uoluntas, ſed tua fiat. Apparu-
» it aũt illi angelus de coelo cõfortans eũ: & correptus labore prolixius orabat. Et erat
» ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrẽtis in terrã. Et quũ ſurrexiſſet à deprecatione,
» ueniſſet q; ad diſcipulos ſuos, reperit eos dormiẽtes præ mœſtitudine, & ait illis: Quid
» dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tẽtationẽ.] Poſt cœnã nõ deſidia, & ludi, &
ſomnus dominũ excipiebant, ſed docebat & orabat, propter nos hæc figurans & de-
Væ ſcortatoribus.
monſtrans. Væ igitur iis, qui poſt cœnam fœdis ſcortationibus uacant. Secedit autẽ
in montẽ oliuarum, poſtq; talia docuiſſet diſcipulos ut oraret: conſueuerat enim ſeor
ſum hoc facere, idcirco & à diſcipulis auellitur. Nõ omnes autem diſcipulos, ſed tres
tantum aſſumit, qui & gloriæ ſuæ in mõte ſpectatores fuerant. Quia eñ & in agone
oraturus erat, ut ne uideatur formidinis eſſe indicium: propterea aſſumit eos qui diui
næ gloriæ & superni teſtimonij ſpectatores & auditores fuerãt, ut quũ uiderint labo-
rantem, hoc humanæ naturæ eſſe dicant. Vt enim crederetur uerus homo eſſe, natu-
ræ quod ſuum erat facere permiſit, & uitã appetit etiã ipſe ut homo, precaturq; ut tran
ſeat calix. Nam uitæ amans eſt homo. Quo cõfutantur hæreſes, quæ dicunt phantaſti-
cũ fuiſſe hominẽ. Etenim quũ hæc facta ſunt, & habuerunt unde eiuſmodi nugarẽtur:
quid nõ facturi erant, ſi nõ fuiſſent hæc facta? Porrò uelle quod tranſeat calix, huma-
num erat. Statim autẽ dicendo, Veruntamen non mea uoluntas fiat, ſed tua: oſtendit
quod etiam nos ſic oportet affectos eſſe, & philoſophari, diuinæq; uolũtati cedere, &
non parêre

A non patêre naturæ se opponenti. Non uoluntas mea humana fiat, sed tua: eo quod tua
uoluntas non est à mea diuina uoluntate separata. Duas enim naturas habēs unus Chri-
stus, habuit & naturales uoluntates, uel uolitiones, diuinam ac humanam. Voluit itaq;
humana natura uiuere, naturale enim est. Deinde sequens diuinam uolūtatem, quæ uo-
lebat ut omnes homines saluarētur, & erat cōmunis patri & filio ac spirituisancto, mor-
tem suscepit: & sic unum factum est uolitum, hoc est salutaris mors. Quod enim ab hu-
mana natura fuerit orare, quæ iuxta permissionem patiebatur cōmunem affectionem,
qua amamus uitam: & nō à diuinitate, sicut dicunt maledicti Ariani: manifestum est ex *Ariani.*
hoc quod sudauit, idq; cū tanta anxietate, ut planè hæc fuerit & parœmia, eo quod san-
guinei riui ex eo ceciderint. Parœmia enim est in his qui ualde laborant, ita ut sangui- *Παροιμία.*
nem sudent: sicut & in his qui amarè flent dicimus, quod sanguinem fleant. Hoc igitur
uolens manifestare Euangelista, quod non tenuibus quibusdam indicijs, & ostentatio-
nis gratia apparentibus, sed fluentem fortiter sudorem stillauerit, & collegerit secum
riuos sanguinis. Hinc igitur manifestum, quod natura illa quæ sudabat, illa & in agone
erat. Humana enim ista fuit, non diuina: quia & humana natura permissa est hæc pati,
& sic passa est. Sed simul interim ostendit, quod non phantasticus fuerit homo. Interim
& magis mysticum quiddam docet, quod & cōmunem humanæ naturæ formidinē sa-
net: quia in seipsum illam sumpsit, diuinæq; uoluntati fecit obedientem. Quippe quod
egrediebantur è corpore sudores & decidebant, uidetur significare, quod exurat & ab-
stergat, & à nobis cadere faciat fontes formidinis, natura nostra in Christo. Dico igitur
quod quia humanam nostram formidinem curare uoluit, si ualde timidus & ignauus fu-
isset, non utique sic sudasset. Visus est autem ei angelus, confortans eum, idq; ad nostrā
consolationem, ut orationis uirtutem discamus, eo quod confortet. Quumq; didiceri-
mus, eam in grauibus periculis permittamus. Interea etiam implentur ea, quæ dicta à
Mose in magno cantico: Et confortent eum omnes filij dei. Nonnulli autem sic dicti
B explicarunt curiosius, quia apparuit ei angelus glorificans eum, & dicens: Tua est do-
mine fortitudo, tu enim præualuisti contra mortem & contra infernum, & liberasti ge-
nus humanum. Et hæc quidem sic se habent. Ipse autem quum inueniret discipulos dor-
mientes, exprobrat simul & adhortatur ut orent in tentationibus, ne forte ab illis uin- *Nō intrare in*
cantur. Hoc enim significat non intrare in tentationem, hoc est nō absorberi à tentatio- *tentationem*
ne, neque in illius potestate fieri. Vel etiam simpliciter iubet nos orare, ut nostra sint se- *quid significet.*
rena, & ne in difficultatem quandam incidamus. Dæmoniacum enim est, & arrogātiæ
plenum, in pericula semetipsum inijcere. Quomodo igitur dicit Iacobus: Omne gau- *Iacobi.1.*
dium existimate fratres, quum incideritis in tentationes. Et quid hoc? Non enim nos
contraria dicimus. Ecce enim & Iacobus nō dixit, Inijcite uosipsos: sed, quum incideri-
tis, ne collabamini, & omne gaudium existimetis: & quod non erat uolitum, facite uo-
litum. Melius quidem fuerat, si non uenissent: uerum quia uenerunt, quæ utilitas fuerit
inutili mœrore confici? Ostende igitur mihi ubi expresse præcipiatur, orandum ut ca-
das in tentationem? uerum non poteris. Cæterum scio duplex genus esse tentationum: *Duplex genus*
& quod quidā intelligūt, ne ingrediamur in tentationem, hoc est, in eam qua anima no- *tentationum.*
stra uincitur, scilicet in tentationem libidinis uel iræ. Omne autem gaudium existiman-
dum, quum in corporalem afflictionem & tentationem incidimus. Quanto enim exter-
nus homo corrumpitur, tanto & internus renouatur. Scio quidem hæc, sed ueriora ar-
bitror, quæ præsenti scopo uiciniora sunt.

Adhuc autem eo loquēte, ecce turba, & qui uocabatur Iudas, unus è duodecim, an-
tecedebat eos, & appropinquauit Iesu, ut oscularetur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda,
osculo filium hominis prodis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum
erat, dixerunt ei: Domine, percutiemusne gladio? Et pecussit unus ex illis seruū princi-
pis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dextram. Respondens autem Iesus, ait:
Sinite hucusq;, & quum tetigisset auriculā eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos
qui uenerant ad se, principes sacerdotum ac magistratus templi & seniores: Quasi ad la-
tronem existis cum gladijs ac fustibus, quum quotidie uobiscum fuerim in templo, nō

C extendiſtis manus in me;ſed hæc eſt hora illa ueſtra,& poteſtas tenebrarũ.] Oſculum Iudas dedit,quod his qui inuadebant ſignum eſſet: at non à longe monſtrauit, ut non deciperentur nocte: quia & cum facibus & lucernis aduenerant, ne latére poſſit Ieſus. Quid igitur dominus? Accedit ad hoſtile illud oſculum, fulmina autẽ tam doloſum & ingratum ſubitò extinguere neglexerunt,docente nos ſaluatore per illa patiẽtiam. Reprehendit autem ſolum Iudam:Oſculo prodis? nõ erubeſcis hoc proditionis ſig num? miſces amico amplexui inimici opus proditionem? Sed & quem prodis? filium hominis,hoc eſt manſuetum, lenem,morigerum,propter te factum hominẽ,quum deus ſit. Hæc dicebat, uſq; ſub extremam horam fouens illum: & idcirco non proſequutus eſt conuicijs,neq; dixit: O inhumane,& ingratiſſime: ſed,Iuda;proprio eum nomine cõpellans,neq; grauius ſimul arguiſſet,niſi & hoc ei ceſſiſſet in melius, ſiquidẽ uoluiſſet. Etenim ne putaret eſſe occultum,ſed notum domino, & uel tunc ante omnia ſcientem procumberet & pœniteret,hoc fecit,& uiſus eſt eum confundere. Et ſciebat quidem illum inemendabilem,faciebat tamen interim quod ſuum,quemadmodum & pater eius in ueteri faciebat:ſciens enim Iudæos nõ audituros,mittebat prophetas. Interea & nos idem docet, ut ne correcturi lapſos multum affligamus. Porrò diſcipuli zelo flagrãtes etiam gladios eximunt. Vnde autem illos habebant? Agnum immolarant,& à menſa exierant. At arguitur Petrus,qui præter ſcopum domini zelo utebatur. Alij etenim interrogant,num percutiemus? Ipſe autem non expectat præceptum, ita ſemper feruebat pro magiſtro. Percutit autem ſeruum pontificis, & amputat aurem eius dextram.

Quale ſignum abſciſæ auris ſerui põtificij.

Neque hoc fortuitò contigit,ſed ſignum hoc erat, pontifices qui tunc erant,omnes futuros ſeruos, & perdituros auriculam dextram. Etenim ſi Moſen audiuiſſent,dominũ gloriæ nunquam crucifixiſſent. Verum Ieſus auriculam reſtituit. Decet enim uirtutem uerbi,ſanare inobedientes,& apponere eis auriculam ut audiant. Ieſus itaq; manifeſtũ miraculũ facit, auriculam ſanans,miraculo patientiam ſuam oſtendens,& per miracu-

D lum inducens eos,ut ab inſania abſiſtant. Dicit autem ad principes ſacerdotũ, & ad magiſtratus templi,qui στρατηγοὶ & ædiles dicebantur:quia conſtituti erant ad exquirenda ea quæ ad templi uſum exigebãtur, uel qui præfecti erant ædificio & cõſtructioni templi. Ad hos igitur dicit:Quotidie uobiſcum docebam in templo, & noluiſtis me comprehendere,& nunc quaſi latrones inuaditis:ſed reuera noctis attentatis opera,& poteſtas ueſtra tenebrarum eſt,atque idcirco hanc horam obſeruatis, quæ cõuenit uobis & operi,quia me inuaditis.

στρατηγοὶ qui, & quodnã eorum officium.

Comprehenſum autem eum duxerunt,& induxerunt in domum principis ſacerdotum. Petrus uero ſequebatur eminus. Quum autem accendiſſent ignem in medio aulæ, atq; unà conſediſſent,ſedit & Petrus inter illos. Quẽ quum uidiſſet ancilla quædam ſedentem ad lumen,defixis in illũ oculis,dixit:Et hic cum illo erat. At ille abnegauit eũ, dicens: Mulier, non noui illum. Et poſt puſillum alius uidens eum,dixit: Et tu de illis es. Petrus uero ait:Homo, non ſum. Et interuallo interiecto ferè horæ unius,alius quidam affirmabat,dicens: Vere & hic cum illo erat,nam & Galilæus eſt. Et ait Petrus: Homo,neſcio quid dicas. Et continuò adhuc illo loquente,cecinit gallus. Et cõuerſus dominus, intuitus eſt Petrum. Et recordatus eſt Petrus uerbi domini,quomodo dixerat ipſe:priuſquam gallus cecinerit,ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus,fleuit amarè.] Infirmus fuit Petrus iuxta prædictionem,& negauit dominum nõ ſemel, ſed ter, & cum iuramento fecit negationem. Dicit enim Matthæus,quod cœperit deteſtari & iurare,quod neſciat hominem. In tantum malum metu correptus,& parum à domino derelictus, propter temeritatem peruenit: ut doceatur ad dandam alijs ueniam & ipſe facilis ſit. Pertinacior enim erat: & niſi ſic fuiſſet correctus, alijs ueniam non dediſſet, manens in ſua moroſitate. Porrò tunc uſq; adeò metu confuſus eſt, ut ruinam non ſenſiſſet,niſi dominus reſpexiſſet eum. O bonitatem. Etiam quum negaretur,nõ neglexit diſcipuli ſalutem. Meritò enim & negatio iſta propter ſalutem hominum nonnihil eum affligebat. Itaq; negauit quidem primum diſcipulus, deinde gallus cecinit: & iterum negauit,uſq; dum tertio negaſſet,& tunc gallus ſecundo iterum cecinit. Sic enim Mar-

cus

A cus scripsit manifestius & euidentius, quasi à Petro edoctus: illius enim discipulus erat. Proinde dictum à Marco, Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone. Nec est contrarium ei quod dicit Lucas, quod à Marco dictum. Nam gallus soler & bis & ter canere singulis motibus. Quippe usqueadeò Petrus ab humana infirmitate grauatus est, ut neque galli cantum sentiret: sed postquàm gallus cecinit, iterum atque iterum negauit, donec Iesus benigne suo uultu ipsum recordari faceret sui dicti. Et egressus foras, fleuit amarè. Nam & egressus est quum primùm negasset, ut Marcus inquit. Deinde probabile illum iterum ingressum, ne daret suspicionem, quod familiaris esset Iesu. Et iterum quum recordatus esset, exit & flet amarè: ut ne uideretur ab his qui in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quidam autem, nescio quam stultam pro Petro defensionem fingunt, dicentes audacter quod non negauerit Petrus, sed dixerit, Nescio hominem: hoc est, nescio purum hominem, sed deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum alijs relinquamus. Mendacem enim faciunt dominum, & aduersantur contextui euangelij, nulloque modo facere poterunt, ut cohæreat consequentia narrationis: sed & Petrus quare fleuit, si non negauit? Marci. 14.

" Et uiri qui tenebant Iesum, illudebant ei, cædentes. Et quum circuntexissent eum, percutiebant faciem eius, & interrogauerunt eum, dicentes: Vaticinare, quis est ille qui te percussit? Et alia multa conuiciantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum & scribæ: & duxerunt illum in conciliũ suum, dicentes: Num tu es ille Christus? dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixero, non credetis: quod si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc tempore erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Qui ait: Vos dicitis me esse. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuimus ex ore ipsius.] Conuiciatores quidam intemperantes fuere, qui hæc Iesu inferebant. Oportebat enim interim & diabolum nullam malitiæ speciem relinquere, sed omnia effundere: ut in omnibus natura nostra inuenta sancta,

B uinceret ac turbaret eum. Etenim quia propter hoc naturã nostram suscepit dominus, ut roboraret eam contra omnes diaboli artes, & ostendat quod si ab initio sobrius fuisset Adam, neutiquam esset uictus: ideo omnes species diabolicæ malitiæ, quæ in eum fundebantur, sustinebat: ut nos qui sequimur eum, confidamus quod in Christo natura nostra uicerit, & ne formidemus ad ullum opprobrium uel triste. Idcirco & percutitur, & illuditur: prophetarumque ipse dominus, quasi pseudopropheta irridetur. Nam, uaticinare nobis, quis est qui te percussit: eò tendit, quum illi subsannarent, & diceret impostorem, qui seipsum prophetam fecisset. Et ut factus est dies (nocte enim ab ebriis ministris illusus & blasphematus est) seniores & dignitate præstantiores interrogãt eum, Num ipse sit Christus? At ipse cogitationes eorum sciẽs, & quod operibus non credidissent, ad persuadendum efficacioribus: & quomodo ergo uerbis suis crederẽt, inquit: Si dixero uobis, non credetis. Si enim crederetis uerbis meis, quid opus erat consilio? sin interrogauero, non me absoluetis. Sæpius enim & antea interrogati siluerunt: ut de baptismate Ioannis: & de hoc dicto prophetæ, Dixit dominus domino meo: & de muliere incuruata. Vbi igitur me audito, credidistis? Quando autem interrogati non siluistis? Propterea hoc dico, quod ex hoc tempore non est tempus sermonum & doctrinæ de hoc, quis sim. Si enim uoluissetis, cognitus essem uobis ex signis & miraculis. Iudicij autem tempus ex hoc tempore. Videbitis igitur filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei. At illi his auditis, maiori rabie concitati, perinde ac insani interrogant: Tu igitur es filius dei? Verum ipse medio quodam modo & ironice respondet: Vos hoc dicitis, quod ego sim. Etenim despiciebat insaniam eorum, & ambigue eis loquebatur. Hinc aũt manifestum, quod inobedientes nullam utilitatem percipiunt, quum eis reuelantur mysteria, sed maiorem condemnationem accipiunt. Ideo illis occultanda sunt, nam hoc maioris est misericordiæ. Marci 11. Matth. 22. Luce 7.

C

CAPVT XXIII.

ET ſurgens uniuerſa multitudo eorum, duxit illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accuſare, dicentes: Hunc deprehendimus euertentẽ gentem, ac uetantẽ tributa dari Cæſari, dicẽtem ſe Chriſtum regem eſſe. Pilatus autem interrogauit eũ, dicens: Tu es ille rex Iudæorum? At ille reſpondens illi, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes ſacerdotũ & turbas: Nihil inuenio noxæ in hoc homine. At illi inualeſcebant, dicentes: Commouet populum docens per uniuerſam Iudæam, exorſus à Galilæa uſq; ad hunc locum.] Manifeſte ueritati aduerſanť. Vbi enim prohibuit Ieſus tributa dare, qui ut debita potius reddi præcepit, ſic dicens: Reddite Cæſari quæ Cæſaris ſunt? Quomodo autem commouet turbam? nunquid ut regna inuadens? ſed incredibile hoc omnibus: nam quum agnouiſſet quod populus uellet ipſum in regem facere, ſeceſſit. Vnde & Pilatus, deprehendens ſycophantiam, fatetur: Nullum inuenio noxam in homine hoc. Videtur autem mihi iſta interrogatione, quam facit erga Chriſtum, ridere calumniam. Subſannat enim rem, dicens: Tu es rex Iudæorum? quaſi ſic dicat: Tu qui tam pauper, tam uilis, tam deſtitutus auxilio, tam nudus, accuſaris regnum ambire? Hoc autem deridentium eſt (ut diximus) ita accuſare Ieſum, fingendo talem rem attentari ab homine tam nudo atque uili, ad quam tot diuitijs atq; præſidijs opus eſt. Verum hi quum nihil aliud haberent ad ſycophantiam confirmandam, clamoris utuntur auxilio, & clamauerunt contra deũ uerbum: Commouet enim inquiunt, hoc eſt ſeditioſum facit populum: & non in una parte ſed à Galilæa incepit, & peruenit hucuſque, per mediam Galilæam tranſiens. Non ſimpliciter autem mihi uidentur meminiſſe Galilææ, ſed in terrorem Pilati. Nam Galilæi ſemper ſeditioſi, rerumq; nouatores fuere: qualis erat & Iudas Galilæus, cuius recordari faciunt Pilatum, quaſi ita dicentes: Cogita præſes Iudam Galilæum, qui multum negocij fecit Rhomanis, facta non parua ſeditione populi; talis & hic eſt, quẽ oportet è medio tollere.

D

Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogauit num homo Galilæus eſſet: & ut cognouit quod ad Herodis ditionẽ pertineret, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Hieroſolymis erat per id tempus. Herodes autem uiſo Ieſu, gauiſus eſt ualde. Tenebatur enim multo iam tempore cupiditate uidendi illum, eo quod audiret multa de eo, & ſperabat ſe ſignum aliquod uiſurum ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus: at ipſe nihil illi reſpondebat. Stabant autem principes ſacerdotum & ſcribæ, acriter accuſantes eum. Spreuit autem illum Herodes cũ exercitibus ſuis: quumq; illuſiſſet, indutum ueſte ſplendida remiſit ad Pilatum: & facti ſunt amici inter ſeſe Pilatus & Herodes in eodem die. Nam antea ſimultas inter eos interceſſerat. Pilatus autẽ conuocatis principibus ſacerdotũ, & magiſtratibus, ac plebe, dixit ad illos: Obtuliſtis mihi hunc hominem, quaſi auertentem populum, & ecce ego coram uobis interrogans, nullum crimen inuenio in homine iſto ex ijs de quibus accuſatis eum, ſed ne Herodes quidem: nam remiſi uos ad illũ, & ecce nihil dignum morte actum eſt ei: emendatum ergo illum dimittam. Neceſſe autem habebat dimittere eis in feſto unum. Exclamauit autẽ ſimul uniuerſa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui propter ſeditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium in carcerẽ coniectus erat. Iterũ autem Pilatus loquutus eſt ad eos, uolẽs dimittere Ieſum. At illi clamabant, dicẽtes: Crucifige crucifige eũ. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit hic? nullum crimen capitale comperio in eo: caſtigatum ergo dimittam illum. At illi inſtabant uocibus magnis, poſtulantes ut crucifigeretur, & inualeſcebant uoces eorum, ac ſummorũ ſacerdotum. Et Pilatus adiudicauit, ut fieret quod illi poſtulabant. Dimiſit autem illis eũ, qui propter ſeditionem & homicidium cõiectus fuerat in carcerem, quem popoſcerũt: Ieſum uero tradidit arbitrio eorum. Et cum abducerent, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem, uenientem è rure: & impoſuerunt illi crucem, ut portaret poſt Ieſum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum.] Rhomanorũ legem ſequens Pilatus, mittit dominũ ad Herodem.

A Illa enim cauet ut unusquisq; à principe suæ regionis iudicetur, ideo & tanquàm Galilæum Iesum mittit principi Galilææ. Herodes autē gaudebat, non ut animæ suæ utile quid lucraretur ex spectaculo Iesu: sed quia audierat de eo quod sapiens esset, & mira operaretur: habuit stultū desiderium, laborans curiositatis morbo etiam ipse ut uideret alienum hominem, & audiret quid ille diceret. An nō etiam hodie multi morbo illo laborant? Desiderabat enim & ipse signum quoddam uidere à Iesu, nō ut crederet, sed ut oculos oblectaret: sicut in spectaculis uidemus præstigiatores apparere, qui deuorant serpentes & gladios, ac similia. Talem enim fermè Iesum esse putabat. Et interrogabat eū sermonibus multis, & illudentis more tractabat, totumq; subsannabat: ideo & Iesus nihil respondet. Sciuit enim quando respondendū, omniaq; ratione fecit, & testimonium accepit à Dauid, quod dispenset sermones suos in iudicio. Quid enim respondendū illi, qui non interrogat ut discat? Quid item margaritæ mittendæ ante porcos? imò maioris, quemadmodum supra diximus, misericordiæ est, tacere inter tales. Sermo enim dictus cui nihil prodest, adhuc maioris condemnationis causa est ei, si non attendat. Pilato sanè respondit, quoniam aliquanto prudentior erat Herode, etiamsi non admodū sapiens. Quum autem interrogasset ille, Tu es rex Iudæorum? quid dicit dominus? Tu dicis. Hoc autem medium quodammodo sensum habet. Potest enim intelligi, Vere ego sum, tu dixisti id quod est: & intelligi potest, ego non sum, tu autem dicis. Herodi autem prorsus nihil respondit, quandoquidem illusor erat. Et uere semini malo, filijs iniquis, his qui tunc erant, inquam, Iudæis etiam exactores erant, opprimentes eos, & illusores dominabantur eis. Nam irrisoria mente & ridicula intentione Iesum uidere concupiscebat, & signum ab eo spectare. Et hoc animo interrogauit eū, atq; hoc tandem indicauit, illum contemptum & irrisum dimittēs: & nō ipse solū, sed etiam omnis exercitus eius, qui præter cætera cōuicia induit eum ueste candida, remisitq; ad Pilatū. Tu autem uide, quomodo per omnia quæ facit, diabolus est impedimēto. Excitat eñ opprobria & conuicia contra Christum, & inde ueritas magis declaratur. Nam hisce irrisionibus manifestius testantur, quod dominus non fuerit seditiosus uel rebellis: si eñ talis fuisset, neutiquam hisce ludibrijs illusissent, & excitato tanto periculo, & seditione totius gentis, præsertim tam suspicacis, & tantum nouitate rerum gaudētis. Facti sunt autem amici Pilatus & Herodes. Herodi enim argumentum amicitiæ fuit & initium, quod à Pilato ad se missus esset: quasi Pilatus non uindicet sibi aliqua priuilegia Herodis. Veruntamen uide quàm discrepantia congreget diabolus, solum ut Christo mortem præparet. In unam enim conspirationem copulat & conciliat inimicos. Non confundimur igitur nos, siquidem ille inimicos pacificat, ut Christum occidat: nos propter salutē nostram, neq; amicos seruamus in officio? Postquàm autem missus est Pilato (Vide quomodo iterum refulgeat ueritas) Obtulistis mihi (inquit Pilatus) hominem hunc ut subuertentem populum, & nihil morte dignum in eo inuenio, sed neq; Herodes. Vides duorum hominum, quorū alter præses, alter rex, testimonium omnino uerū? Neque ego, inquit, neq; rex Herodes inuenimus ullam causam in eo. Quid dicent ad hæc Iudæi? Iudices ipsi testantur, quod culpa careat homo, & uos accusantes nullum adducitis testimonium. Quibus credendum? Papè, quomodo uincit ueritas. Tacet Iesus, & testificantur pro eo inimici. Clamant Iudæi, & nemo adstipulatur eorum clamoribus. Mollior autem erat Pilatus, & minime pro ueritate constans. Timebat enim calumniā, ne accusaretur, quod rebellem absoluisset. Non enim didicit: Terrorem uestrum ne timeamus, sed dominus ipse erit mihi timor. Castigatum, inquit, dimittam, hoc est emendatum per flagella. Necesse autē habebant Rhomani per diem festum unum dimittere Iudæis. Tale enim fœdus cum Iudæis inierant, ut liberum permitterent eis iuxta legitima & consueta sua uiuere. Et mos patrius erat Iudæis, à principe iudicatos petere: sicut & à Saul petiuerāt Ionatham. Quod si historiam ignoras, uade ad primum librum Regum, & eam inuenies. Clamauerūt autē, inquit, omnes, dicentes: Tolle hunc. Quid hoc peius? Gens sancta rabie furit, & gētilis Pilatus cædem auersatur. Et quæ sursum, cum his quæ deorsum miscentur. Tolle hunc, dicunt, dimitte autem nobis Barabbam;

Quare Herodes Iesum uidere gauisus sit.

Psal. 111.

Tu dicis, bifariam intelligi potest.

B

1. Reg. 14.

C qui quum seditiosus esset & homicida, missus erat in carcerē. En tertio absoluit Pilatus, & tertio illi contra Christum clamant, ut omnino tertia illa clamatione cædem suam
Act. 3. perficiant, sanctumq́ ac iustum negent. Sicut dicit beatus Petrus: Petierunt autem uirum homicidam dari sibi: diligebant enim simile, proinde partis illius erunt. Quum enim & ipsi contra Rhomanos insurrexerint, innumerabiliū cædium, suæq́ perditionis
Hiere. 12. autores erunt. Hæc autem per Hieremiam prædicit dominus: Dereliqui domū meam, reliqui hæreditatem meam. Dedisti hæreditatem meam in manus inimicorū, facta est hæreditas mea mihi, sicut leo in sylua dedit super me uocem suam, propterea odi eam.
Osee 7. Et iterum Oseas: Væ eis, quia resilierūt à me: perniciosi sunt, quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos, ipsi uero loquuti sunt contra me mendacia: & cadent in ore gladij principes eorum, propter insipientiam linguæ eorum. Ducitur igitur Iesus: & primum quidem imposuerunt ei crucem, & baiulans exiuit. Nemo enim alius eam suscipere uolebat, quia habebant ut maledictum lignum. Deinde inuento quodam Simone Cyreneo, imposuerūt ei quadam ei illam, quam auersabantur alij. Insinuatur nō parua
Crux. admonitio hoc loco. Crux enim est mortificatio affectionum, ita ut moueri nequeans & operari. Nam qui crucifigitur, clauis affigit, & operari nequit. Vnde doctor secun-
Officium doctoris Christiani. dum Christum debet prior ipse crucem tollere, & clauis configere carnes suas, ut fulget timore dei, & careat affectionibus: deinde eam etiam auditoribus imponere. Simon enim obedientia interpretatur. Impletur autem & hoc loco Esaiæ dictum: Cuius prin
Esa. 9. cipatus super humeros eius. Principatus enim domini & regis, crux est. Dicit enī Pau
Philip. 2. lus: Humiliauit semetipsum usq́ ad mortem, mortem autem crucis: ideo & deus exaltauit illum &c. At igitur quia crux fuit sublimitas & gloria Iesu, meritò principatus eius dicitur: quia principalis eius dignitas, & symbolum principatus est. Et si bene animaduerteris, inuenies non aliter regnare in nobis Iesum, nisi per afflictionem, atq́ ita qui in delicijs uiuūt, inimici sunt Christi. Ille autem potest fieri subditus Christi, & tollere cru
D cem suam, qui uirtutis operarius est, qui uenit à uilla relinquēs mundum, & ea quæ sunt in mundo, & ad Hierusalem illam supernam & liberam tendit. Porrò quod Christum multitudo populi uirorum & mulierum sequitur, insinuat quod magna multitudo Iudæorum etiam post crucem credet in Christum, hoc enim est sequi. Et mulieres multæ, lege Acta apostolorum, & uidebis innumera millia credentium. Quid autem si lugere, & plorare mulieres, moralem sensum secum afferat? Est enim mulier anima infirma, quæ si contritionem cordis suscipiat, per pœnitentiam luget & plorat, reuera sequēs Iesum, qui crucifigitur & affligitur propter nostram salutem.

" Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed su
" per uobisipsis flete, & super filijs uestris: quoniam ecce uenient dies, in quibus dicent:
Esa. 54. " Beatæ steriles, & uentres qui nō genuerunt, & ubera quæ nō lactauerunt. Tūc incipi-
" ent dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, cooperite nos. Quia si in humido li-
" gno hoc faciunt, in arido quid fiet?] Mulieres quidem hominū genus est facile lachrymans & plorans, quasi graue quiddam accidisset & domino, plorant, cōpassionem præ se ferētes magnam, & iniustitiam lamentantes. At ille nō approbat, sed magis increpat illas. Voluntariò enim patiebatur. Non docet autem lamentari eum, qui sponte & pro salute omniū patitur: sed congruum est ut ille magis laudibus efferatur & celebretur: per crucem enim & mors destructa est, & infernus captiuus factus. Lamenta enim his qui sponte patiuntur, nullam cōsolationem afferent. Proinde dominus illas quæ ipsum lugebant, increpat. Admonet autē ut ad futura mala respiciant, & propter illa plorent, quando mulieres cocturæ sunt filios suos propter immisericordiā. Et uenter qui portauit: ille enī iterum miserabiliter fructum suū recipiet. Si enim in me talia fecerunt Rhomani: in me ligno humido, feraci & semper uirenti, & semper uitali propter deitatē, & per doctrinas fructuū meorum ferente omnes: in uobis, populo inquam, arido ligno, sterili ab omni uiuifica iustitia, & nullū fructum afferēte, quid nō facient? Si enim quandam uitalem operationem boni haberetis, fortassis digni essetis quibus quodammodo parceretur: nunc autem quasi lignum aridum in combustionem & corruptionē eritis.

Ducebantur

A Ducebantur aũt & alij duo facinorosi cum eo, ut interficerentur: & postquàm uenerunt in locũ qui uocatur Caluaria; ibi crucifixerunt eum & facinorosos, unũ à dextris, alterũ à sinistris. Iesus aũt dicebat: Pater, remitte illis: nesciunt enim quid faciunt. Diuidentes uero uestimenta eius, miserunt sortẽ. Et stabat populus spectans, & deridebant eum principes cũ eis, dicentes: Alios seruauit, seruet seipsum, si hic est ille Christus, ille dei electus. Illudebant aũt ei, & milites accedentes, & acetum offerentes ei, dicentesq́ꝫ: Si tu es ille rex Iudæorũ, saluum te fac. Erat aũt & inscriptio super eum literis Græcis, Latinis, & Hebraicis: Hic est rex Iudæorũ.] Diabolus uolens dominum magna infamia aspergere, facit crucifigi cum eo & latrones: sed uide quomodo & uno priuatus sit, & hoc ad maiorẽ gloriã domini cesserit. Nam aliorum cruces nemo requirit, totus aũt mundus à cruce ista pendet: & manifeste hic ostenditur, dominum nõ esse iniquũ, sicut latrones, sed omnis iustitiæ principẽ. Ducunt aũt eum ad locum cranij, ubi dicunt primum parentẽ nostrum sepultũ esse: ut ubi per lignũ casus, illic & per lignũ resurrectio. *Adam sepultura ubi.* Iesus uero eximiam mansuetudinẽ declarãs, pro illis precatur: Pater, remitte eis, dicẽs: nesciunt enim quid faciunt. Et utiq́ꝫ dimissum fuisset eis peccatũ, nisi deinceps in incredulitate mansissent. Diuiserunt uero uestimenta eius. Cuius gratia? forsitan & multi ipsis indigebant, fortassis hæc ad maiorẽ contumeliam per lasciuiã fecerunt. Quid enim preciosum uidebant in his uestibus? Ridentes igitur, & contumelia afficientes, talia fecerunt. Vbi enim & principes subsãnnabant, quid non de reliquo uulgo cogitandum? Alios seruauit, seruet seipsum, si hic est ille Christus, ille dei electus. Hoc dicebat per illos diabolus. Sicut enim in pinna templi, ita & hoc loco dicit, inuidens saluti nostræ per crucem, quã uolens interire, omnes mouebat machinas. *Matth. 4.* Acetum uero offerebant milites, quasi regi quodammodo ministrantes, ut biberet. Vide aũt & aliam machinã diaboli, quæ in ipsum uertitur. Qui enim tribus literarũ characteribus rebellionẽ Iesu inuulgarat quodammodo, ut neminẽ prætereuntiũ lateret: quasi propter hoc suspensus esset, quod regem se fecisset. Hoc autem, etiamsi non è mente scribentis, symbolum factum, quod potentissimi gentium, quales Rhomani: & sapientissimi, quales Græci: & Christi religiosissimi, quales Hebræi: regno subijciendi essent, & ipsum prædicare debeant. *Quid per trilinguem titulũ significetur.* B De hoc autem plura & sublimiora in euangelio Ioannis dicemus.

Vnus aũt de his qui pendebant facinorosorũ, conuicia dicebat in eum, dicens: Si tu es Christus, serua teipsum & nos. Respondens aũt alter, increpabat eum, dicens: Ne times quidem tu deum, quod in eadem damnatione es: & nos quidẽ iuste, nam digna factis recipimus, hic uero nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei quũ ueneris in regnũ tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso.] Quomodo igitur alij euangelistæ duos latrones dicunt cõuicia in eũ iecisse? Verisimile aũt est, quod primum quidẽ duo eum cõuiciati sint: deinde unus eorũ cordatior, agnoscens bonitatẽ Iesu ex uoce quam fecit pro crucifigentibus, Pater, dicens, remitte eis. Nõ ẽm dixit, Domine (oro) dimitte eis: sed simpliciter sic, & magna potestate, Remitte eis: quæ uox nõ solũ omni misericordia plena est, sed & magnã autoritatẽ præ se fert. Ex hac igitˀ uoce, ut agnouit prior blasphemus Iesum uerũ regẽ, confutat & alterũ latronẽ, & ad Iesum dicit: Memento mei in regno tuo. Quid igitur dominus? Hodie mecũ eris in paradiso. Sicut homo in cruce, ut deus aũt ubiq́ꝫ, & illic in paradiso implẽs omnia & nusq́ꝫ absens. Quærunt autẽ quidam, quomodo dicente domino latroni, Hodie mecum eris in paradiso: Paulus dixit, quod nullus sanctorum receperit promissionem? Et quidam dicunt, quod Apostolus non de omnibus sanctis asserat, quod receperint repromissionem: sed de his quos ipse solum enumerauit. Enumerauit autem alios quidem multos, latronis autem non meminit. Audi enim quid dicat, hi omnes, demonstrando ad eos quos sermo enumerat, quibus latro connumeratus non est. *Heb. 11.* Alij autẽ dixerunt, quod latro nondum sortitus sit in paradiso conuersationem, sed quia inuariabilis sit, & mentiri nequeat domini promissio, ideo dictum esse: Hodie mecum eris in paradiso. Est enim & hæc species phraseos in uerbis dominicis, ut de futuris loquatur, tanquam de his quæ iam fiant; ut quum dicit: Qui non credit, iam iudicatus est, & *Ioan. 3.*

C Qui ſermones meos audit & credit, in iudiciũ non uenit, ſed tranſiuit de morte in uitã.
Ioan. 5. Alij autem non torquent uerbum, punctum facientes poſt hodie: ut ſit is ſenſus dicti:
Amen dico tibi hodie: deinde, mecum eris in regno, adijcientes. Quidam uero, qui ma
xime ſenſum aſſequi uiſi ſunt, ſic exponunt: Repromiſſa nobis bona, nõ ſunt ingreſſus
Matth. 6. in paradiſum, uel aſcenſus, ſed regnum cœlorum: unde & oramus, Veniat regnum tu-
Eſa. 64. um: non, conuerſatio illa in paradiſo, neque enim mihi uidetur idem paradiſus & re-
1. Corinth. 2. gnum. Bona enim regni, neque auris audiuit, neque oculus uidit, neque in cor homi-
Gene. 2. nis aſcendit. Paradiſum autẽ & oculus Adæ uidit, & auris audiuit de eis. De omnibus
enim lignis, inquit, quæ ſunt in paradiſo edens comede: nam licet unũ tantum lignum
interdictum ſit eis, uerũ & ipſum uiderunt, & de ipſo audierũt. Lætabatur enim in ſpi-
ritu Adam, alioqui tantam operationem cum lætitia in agricultura nõ obiuiſſet. Atq;
Notã de ſtatu adeò non eſt contrarium, quod Paulus dicit. Latro itaque paradiſum ſortitus eſt, non
poſthanc uitã. autem aſſequutus eſt regnum: aſſequetur autẽ, quando etiam omnes quos Paulus enu
merauit: nunc autem hoc tempore paradiſum habet, qui eſt pars ſpiritualis quietis. Dé-
que his multa loquuntur: dicendum autem eſt, idem eſſe regnum cœlorum & paradi-
ſum. Nihil prohibet ergo & dominũ uera dicere, & Paulum. Nam latro quidem eſt in
paradiſo, hoc eſt regno: & non ſolus ipſe, ſed etiã omnes quos enumerat Paulus. Alio-
qui non frueretur perfecta bonorum participatione. Nam ſicut condemnati in regnis
non ſunt, ſed in cuſtodijs clauſi tenentur in deputatis pœnis: qui autem glorioſi, & in re
gna ingrediuntur, & nunc in eis uerſantur: deinde quum uenerit tempus diſtributionis
regaliũ donorum, & illa aſſequuntur. Ita & ſancti, tametſi nondum perfecte bonis fru-
antur, ſed iam uerſentur in locis lucidis & fragrantibus, & pulchris tabernaculis, etiam
ſi nondum diſtributionem regiorum bonorum aſſequantur. Ita & latro in paradiſo fu-
it, etiamſi nondum perfecte acceperit, ut ne abſq; nobis perfectus ſit. Et hoc opinor ue
riſſimũ omnium, ut ne dicam quod ſanctorum gratiæ in quotidianis miraculorũ opera-
D tionibus paradiſus meritò dictus ſit, & omnes ſancti quotquot participes facti ſunt ſpi-
ritualium donorum, & arrabonem habent ſpiritus, in paradiſo ſint, etiamſi nondũ per-
Heb. 11. fecti fuerint & regnum acceperint, ſicut dicit Paulus in epiſtola ad Hebreos, etiamſi
nondum promiſſionem acceperint. Promiſſionem enim dicendo, integram felicitatem
poſuit. At illam nondum integram acceperunt, & ſunt in regno ac paradiſo. Tu autem
admiteris, quomodo ſicut rex quidam, trophæa ex uictoria referens, ſpolia opima ſe-
cum abducit: ita & dominus, quoniam fortius uas diaboli diripuit, ſecumq; abſtulit &
reduxit ad primam hominis patriam, paradiſum dico. Etenim Chriſtus non ſolum ſi-
cut deus in paradiſo fuit, ſed & ſecundum quod animam rationalem & mentalem ha-
buit. Et in paradiſo cum mente fuit, in infernũ autem deſcendit cum anima. Cæterũ per
hoc quod ſaluat latronem, uas malitiæ: oſtendit quod prius accepit, quia uicto inimico
ſpolia eius diripuit.

Erat autem hora ferè ſexta, & tenebræ factæ ſunt ſuper totam terram, uſq; ad horam
nonam, & obſcuratus eſt ſol, & uelum templi ſciſſum eſt medium. Et quum clamaſſet
Pſal. 30. uoce magna Ieſus, ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc quum
dixiſſet, expirauit. Quum uidiſſet autem Centurio quod accidit, glorificauit deum, di-
cens: Vere hic homo iuſtus erat. Et omnes turbæ eorum qui ſimul acceſſerant ad
ſpectaculum iſtud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora ſua, reuerte-
bantur. Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ ſequutæ eum erant à
Galilæa, ſpectantes hæc.] Signum quærebant aliquando Iudæi uidere de cœlo.
Ecce igitur ſignum rarum, tenebræ. Scinditur autem uelum templi, oſtendente do-
mino, quod non ultra inacceſſa erunt ſancta ſanctorum, ſed Rhomanis tradita pro-
phanabuntur. Vel aliter: Oſtendit quod uelum, quod diuiſit nos à ſanctis in cœlo,
ſcindatur: hoc eſt, inimicitiæ & peccatum. Hoc enim fuit magnum interſtitium, quod
nos ab illis qui ibi erant diſtinguebat. Oſtendit autem quod non propter impoten-
tiam crucifixus ſit. Nam qui talia fecit, etiam illos potuiſſet perdere. Quum ue-
Ioan. 10. ro uoce magna clamaſſet, emiſit ſpiritum; poteſtatem enim habebat animam ſuam
ponere,

A ponere & iterum accipere eam. Vox item illa Centurionis & alia miracula, fidei fuerunt argumenta. Non enim ſicut communis homo, ſed cum magna poteſtate mortuus eſt. Et depoſitum, mortem nominauit, tanquam iterum recepturus animam. Hac autem uoce primum libertatem aſſequutæ ſunt animæ noſtræ, diabolo poſthac nullam in eas habente poteſtatem, utpote patri commendatas. Ante mortem enim Chriſti magnum ius fuit diabolo in animas. A quo autem tempore filius, non inferno, ſed paternis manibus commendauit ſpiritum, libertatem aſſequuti ſumus ab inferno. Et hoc quod dicit dominus, Quando exaltatus fuero, traham ad me omnes: nunc uidetur conſum- Ioan.12.
matum. Exaltatus eſt in cruce, traxit latronem, traxit Centurionem. Percuſſerunt autẽ & pectora Iudæorum quidam, & crucifixores arguebant, manifeſte Ieſum iuſtificantes. Et diſcipuli quidem fugerunt: mulieres autem, condemnatum & maledictum genus, permanent ac ſpectant hæc omnia, & iuſtificatione ac benedictione illa fruuntur primæ, ſicut & reſurrectione. Tu autem admirare cæcitatem Iudæorum, quod dicunt, Deſcendat de cruce, & credemus in eum: quũ uiſis maioribus non credant. Non enim idem eſt, deſcendiſſe de cruce, & obtenebrari ſolem, petras rumpi, terræmotum horribilem fieri, mortuos reſurgere, uelum ſcindi, & in ſumma creaturam alterari. Vnde nõ eſt quod quis dubitet, quare nõ deſcenderit: ſatis enim habebit certum, quod licet etiã hoc feciſſet, neque tunc credidiſſent, & nihil aliud ſequutum fuiſſet, quàm abbreuiatam ſalutem per crucem. Crux enim inter omnia, maxima gloria Chriſti eſt. Igitur qui fecit Crux.
maiora quum non crederent illi, duo præcipua operatus eſt, & magnũ crucis trophæũ uſque ad finem ſuſtinuit, & illos declarauit ingratos eſſe per omnia, & nihil boni habere, ſed incredulitate fermentatos & perditos.

Et ecce uir nomine Ioſeph decurio, qui erat uir bonus ac iuſtus, hic non conſenſerat conſilio ac facto eorum, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ipſe regnum dei. Hic acceſſit ad Pilatum, & poſtulauit corpus Ieſu: & depoſitum in-
B uoluit ſindone, & poſuit illud in monumento, quod erat in lapide exciſum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat. Et dies erat paraſceue, & ſabbatum illuceſcebat. Subſequutæ autem mulieres, quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum, & quemadmodum poſitũ erat corpus eius. Reuerſæ uero parauerunt aromata & unguenta, ac ſabbato quidem quieuerunt ſecundum præceptũ.] Ioſeph tametſi primo latuerit, rem tamen laude dignam nunc facit, quamuis conſiliarius eſſet ac diues, & audet petere corpus hominis crucifixi, quaſi perduellis & ſeditioſi: nullumq; periculum ſuſpicatur, licet periculum eſſet diuitiarum: ſed & petit, & honorifice ſepelit, & in monumento exciſo, ubi nullus alius iacuerat: ut ne dicant ſycophantæ, quod aliud corpus ſurrexerit. Mulieres autem & fidem habebant erga dominum, nõ tamen qualem oportebat ſed infirmam ac paruam. Habebãt enim eum pro puro homine, unde & ordinata & unguenta portarunt, iuxta ueterem Iudæorum cõſuetudinem ſemper obſeruatã de mortuis ungendis. Et ſabbato quidem quieuerunt iuxta mandatum legis.

CAPVT XXIIII.

VNo autem ſabbatorum profundo crepuſculo, uenerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata: & nonnullæ cum illis. Repererunt autem lapidem reuolutũ à monumento: & ingreſſæ, nõ inuenerũt corpus domini Ieſu. Et factum eſt, dũ mente conſternatæ eſſent de hoc, ecce duo uiri ſteterunt iuxta illas in ueſtibus fulgurantibus. Quum expauiſſent autem, & declinarent uultũ in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis uiuentẽ cum mortuis? non eſt hic, ſed ſurrexit. Recordamini ut dixerit uobis, quũ adhuc in Galilæa eſſet, dicens: quod oportuerit filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertio reſurgere. Et recordatæ ſunt uerborum eius, & regreſſæ à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ

C dicebant ad apostolos hæc. Et uisa sunt apud illos, ceu deliramentum uerba illarum,
„ neque crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & prospici-
„ ens, uidit linteamina sola posita, & abijt apud semetipsum admirans quod acciderat.]
Vnam sabbatorum, primam dierum sabbati, hoc est, hebdomadæ dierum nominat,
Dominica dies quæ apud nos propter resurrectionem dominicam, dominica dicitur. Secũdum illam
igitur uenerunt ad monumentum mulieres, ferentes aromata. Venerunt autem crepu-
Matth. 28. sculo profundo, quod mane sabbatorum nominat Matthæus. Profundum enim crepu
sculum, idem est quod ualde mane. Inuenerunt autem lapidem deuolutum. Angelus
enim deuoluerat eum. Porrò ingressis illis, duo uiri apparent. Vnus quidẽ apud Mat
thæum sedebat super lapidem, hic autem duo uiri intra monumentum steterunt. Variæ
enim uisiones sunt. Fulgurantibus autem uestibus apparent, ob festiuitatem resurrecti
onis. Et recordari illas faciunt eorum quæ à Christo dicta fuerunt, quod eum oportu-
erit, hoc est necessarium fuerit, tradi in manus hominũ peccatorũ, Rhomanorum scili-
cet, qui Gentiles erant & abominabiles: & tertia die resurgere. De resurrectione, quo-
modo trium fuerit dierum, satis diximus in euangelio Matthæi. Reuersæ uero à sepul
chro, quũ apostolis hæc dicerẽt, uisæ sunt delirare. Adeò incredibile uidebatur homini
bus resurrectionis miraculum. At Petrus non est deses, neq; enim signis materiam to-
tam apprehẽderat; sed uenit ad sepulturam, ut uideat sola lintea: & tunc hanc utilitatem
primum accipit à transitu ad sepulchrum. Admirans, hoc est subsannãs. Abijt enim, in-
quit, ad seipsum, hoc est secum admirans factum: quomodo autem sudaria sola fuerint
relicta, maxime unguento corporis inuncta: quomodo tantum ocij habuisset fur, ut re-
lictis illis in quæ inuolutum erat, furatus fuisset corpus, idq; militibus sedentibus. Ma-
riam uero Iacobi, deiparam intellige. Sic enim illam nominabãt, quia putabatur mater
Iacobi filij Ioseph, quem & paruũ dicebant, fratrem domini inquam. Erat enim & ma
D gnus, unus ex duodecim ille Zebedæi.
„ Et ecce duo ex illis ibant eodem die in castellum, quod aberat spacio stadiorum sexa
„ ginta à Hierosolymis, nomine Emaus, & ipsi confabulabantur inter se de his omnibus
„ quæ acciderant. Et factum est dum confabularentur ac disputarent, & ipse Iesus appro
„ pinquans ibat unà cum illis. Cæterũ oculi illorũ tenebantur, ne eum agnoscerẽt. Et ait
„ ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis inter uos ambulantes, & estis tristes? Ac
„ respondens unus, cui nomen Cleopas, dixit ei? Tu solus peregrinus es Hierosolymis,
„ neque cognouisti quæ facta sunt illic his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerũt ei:
„ De Iesu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens opere & sermone corã deo & toto po
„ pulo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in condemna
„ tionem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus eum esse illũ qui redem-
„ pturus esset Israël. Atqui super hæc omnia tertius dies est hodie, quod hæc facta sunt.
„ Sed & mulieres quædam ex nobis attonitos reddidere nos, quæ diluculo peruenerunt
„ ad monumentũ: & non inuento corpore eius, uenerunt dicentes se etiam uisionẽ ange-
„ lorum uidisse, qui dicerent eum uiuere. Et abierunt quidam eorum, qui erant nobi-
„ scum, ad monumentum, & ita repererunt, sicut mulieres dixerant: ipsum uero non ui-
„ derunt.] Nonnulli unum ex duobus illis Lucam ipsum fuisse dicunt: idcirco & abscon
dit nomen suum euangelista. Loquebantur autem inter se isti de omnibus quæ accide-
rant: non ut credentes, sed ut dubitantes, & de rebus mirabilibus stupescentes, nec sta-
tim rei tam admirandæ sententia sua accedentes. Iesus autem quum appropinquasset,
simul iuit cum eis: spirituale & diuinum corpus nũc habens, non impediebatur loco-
rum interuallis, ne quo minus adesset his quibus uolebat. Idcirco ex lineamentis cor-
poris, in quibus tunc apparebat, non permittebantur agnoscere illum. Nam sicut Mar
Marci 16. cus inquit, in alia forma apparuit, & in alijs lineamentis: non ultra enim naturalibus
legibus regebat corpus, sed spiritualiter & super naturam: unde oculi illorum tene-
bantur, ne agnoscerent eum. Quare autem in altera forma apparuit, & tenebantur
oculi eorum? Nempe ut ambiguam suam sententiam reuelarent, ut hulcus detege-
rent, ac pharmacum susciperent, ut dulcior eis post multam conuersationem esset:
ut doceret

A ut doceret ex Mose & prophetis, ac tunc agnosceretur, & magis credāt, quod corpus suum ultra nō sit tale, quale solet ab omnibus uideri, quamuis illud ipsum quod passum est, surrexerit: attamen quibus uult, apparet. Magnū autem quiddam ex hoc lucrifaciunt, quod non ultra dubitant, quare non iterum in medijs populis nō uersetur, considerantes quod conuersatio post resurrectionem suam longe alia sit, & non communis, nō qualis hominum, sed diuinior, in typum futuræ resurrectionis, in qua sicut angeli & filij dei uersabimur: propter hoc igitur tenebantur oculi eorum, ne agnoscerent eum: à quibus eīm uolebat, uidebatur. Cleopas uero comiti itineris, ut apparebat, obijcit: Tu solus, inquiens, peregrinus es in Hierusalem, hoc est, tu solus ex his qui habitāt in Hierusalem, & ignoras quæ facta sunt? Alij autem, peregrinus es, sic intelligunt: Tu, inquit, solus peregrinus, & extra fines Hierusalem domicilium habens, & non es particeps eorum quæ in media Hierusalem contigerunt, ut hæc ignores? Vide aūt quomodo paruam omnino de domino opinionē habebant. Verum enim prophetam eum existimabant, qualis Elias fuerat, uel Iesus Naue, uel Moses, potentem in opere & sermone. Primum opus, & deinde sermo. Nullus enim sermo doctoris firmus est, nisi prius docens, se factorem declaret. Potens igitur esto primū in opere, deinde & uerbi solicitudinem habeto: sic & deus cooperabitur tibi. Prius enim opus, & deinde contemplatio ac illustratio. Nisi speculū purificaueris in labore & sudore, neutiquàm concupitam pulchritudinem in speculo suscipies. Beati enim mundi corde, hoc fit per opera: quia ipsi deū uidebunt, hic contemplatiouis est finis. Oportet autem esse potentē in opere & sermone coram deo, & tunc coram omni populo. Prius eīm placere debemus deo, deinde danda opera, ut etiam inter nos sine macula uiuamus, quantū fieri potest; & neq; quomodo hominibus placeas, sed quomodo seruias deo studendum: neq; uiuendum ut multis sis scandalo, sed & hoc post illud prouidendum, quod & Sapiēs dicit: Proinde bona coram deo, deinde & coram hominibus. Et Paulus istuc ipsum dicit. Nos autem sperabamus, inquit, quod ipse esset redempturus Israël, quasi frustrati spe dicunt, nos sperabamus quod ipse & alios saluaturus esset, & ecce neq; seipsum seruauit, ita parū nostræ expectationi respondit, ita imbellis fuit. Et propè eadem dicebant quæ latro in cruce: Alios seruauit, seipsum nō potest seruare. Ideo & insipientes eos uocat, & tardos ad credendum. Quid autē est redimi Israël? Diximus quod Christum expectabāt uulgares, & minus exercitati saluatorē & redemptorē à malis, quæ eis imminebant, & à iugo seruitutis Rhomanorum: sperabantq; eum regnaturum ut regem terrenum, ideo & dicunt: Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israël, uidelicet à gentilibus Rhomanis, & ipse neq; iniustam sententiam contra se latam effugit. Et hodie tertius dies est, & mulieres terruerunt nos &c. Hæc quasi dubitantes dicunt, & uidentur mihi uiri in ualde ambigua esse sententia, & neq; ualde discredere, neq; recte credere. Etenim dicendo, sperauimus quod redempturus sit Israël, incredulitatem indicat: quod autē dicunt, esse diē tertiū, hominum est, qui propè recordent quod dixerit eis, die tertia resurgam. Et quod dicit, exterruerunt nos, hoc signat, quod incredulitas eorū concutiatur. Et omnino si considerentur, sermones humani sunt, & magnā dubitationē habent, & hominū perplexorū & ignorantiū quid agant propter resurrectionis miraculū. Abierunt autem, inquit, quidam ex his qui sunt nobiscum: uel Petrum solum dicit, uel Petrum & Ioannem. Et hinc manifestū, quod quæ alij late dicunt, alij compendio tradunt, & transcursu transeunt. Abitionem enim Petri & Ioannis ad sepulchrum, Ioannes pluribus complexus est: hic autem paucis mentionem faciens, etiam nomina præterijt.

Prouerb. 20. *2. Cor. 8.*

B

Redimi Israël quid sit.

Et ipse dixit ad eos: O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ loquuti sunt prophetæ. Nōnne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? & exorsus à Mose, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quò ibant. Et ipse præ se ferebat se longius ire. Et coëgerunt illum, dicentes: Mane nobiscum domine, quoniam uergit ad uesperam, & inclinatus est dies. Et intrauit ut maneret cum illis. Et factum est dum accumberet cum eis, accepit panem & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.

C Et aperti sunt oculi eorum,& agnouerunt eum:& ipse euanuit à conspectu eorum. Et
dixerunt inter se : Nónne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in uia,
& aperiret nobis scripturas? Et surgẽtes eadem hora regressi sunt Hierosolymã, & in-
uenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant,dicẽtes : Surrexit dominus
uere & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in uia,& quomodo fuisset
agnitus sibi ex fractione panis.] Quoniam mente humano more affecti erant,multaq́
dubitatione laborabãt, stultos uocat & tardos ad credendum in omnibus quæ loquuti
fuerant prophetæ. Credere enim possumus & ex parte,& in totum ; ut si quis speret in
salutem populi uenturum,non in salutem animarum, sed restitutionem & liberationẽ
populi Iudaici: is nõ quantum oportet credere,credit.& rursus: Si quis credat Dauidi
Psal.21. dicenti, Foderunt manus mèas & pedes meos:& cætera quæ de cruce, & alijs quæ in
cruce facta sunt,tanquam ex persona domini prædicit,& recipit ea quæ de passione di-
Psal.15. cuntur : ea autem quæ de resurrectione non curat,uti est hoc : Quia nõ dabis sanctum
Ibidem. tuum uidere corruptionem. & illud : Non derelinques animã meam in inferno.& ite-
Psal.87. rum : Inter mortuos liber.& istud : Educens uinctos,& habitantes in sepulchris. & si-
Psal.67. milia,non habet perfectam fidem,sed ex parte. Oportet autẽ in omnibus tam his quæ
gloriæ sunt,quàm quæ ignominiæ,credere prophetis. Oportebat enim & Christũ pa-
ti,quod est ignominiæ : & intrare in gloriã suam,quod est gloriæ. Vos autem sic stulti
Esaiæ 53. estis,ut quum Esaiam utraq; dicentem audiatis : & quod ad occisionem ductus sit, &
quod dominus uelit ei ostendere lumen : illud quidem recipitis, hoc autẽ respuitis. Et
quod uulneratus quidem sit,creditis : quod autem dominus uelit eum purificare à pla-
ga,animo nõ perpenditis. Sed quod dicit, Vos stulti estis,signat tardi estis;nam si stulti
fuissent,neq; ipse eis fuisset loquutus:at quia tardi estis uos,ego mentẽ uestram acutius
uidere faciam. Vnde & à Mose, & ab omnibus prophetis interpretatur eis, nempe my
sterium sacrificij Abrahæ,quando dimisso Isaac aries immolatus est. Hæc enim res do-
Ioan.8. minicas præfigurabant. Sicut etiã ipse dominus dicit,uidisse Abrahã diem suum & ex-
D ultasse, & uisam esse uitam nostrã pendentẽ ; in quo & crucifixionem significat,suspen
dium dicendo,& resurrectionẽ uitam nostram nominando. In reliquis autem prophe-
tis sparsim sita sunt quæ de cruce & resurrectione dicuntur, præsertim in clarioribus.
Et possent ex illis ea recenseri. At tu quæso attendas, quomodo per afflictionem eatur
in gloriam dei. Simulat autem se longius iturum,iuxta humanam naturam. Et quando
permittit,tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscunt eum. Insinuatur autem & aliud
quiddam,nempe quod oculi eorum qui benedictum panem assumunt, aperiuntur, ut
agnoscant illum. Magnam enim & indicibilem uim habet caro domini. Euanuit autẽ
ab eis : neq; enim adhuc habebat corpus,quod multũ corporali modo cum eis conuer
saretur,ut ex hoc illorum cresceret desideriũ. Nam ita exhilarati fuerunt,ut illa ipsa ho-
ra surgerent,& reuerterentur in Hierusalem : nõ eadem quidem hora, sed surrexerunt
quidem hora illa. Reuersi autem sunt post multos dies,secundũ quod uerisimile est iter
fecisse,euntes spacium sexaginta stadiorum,in quibus omnino & dominus uisus est Si
moni,dum illi interim reuertuntur Hierusalem. Ardens autẽ erat cor eorum ; uel dum
igni eloquiorũ domini illo interpretante,intrinsecus succenderentur, & illis quæ dice-
bantur assentirentur ut ueris:uel dum illo interpretante scripturas,tangeretur cor eorũ
intrinsecus. Talis enim interpres nobis est Christus.

Dum autem hæc loquuntur,stetit Iesus ipse in medio eorum,& dicit eis:Pax uobis:
Expauefacti uero & conterriti,existimabant se spiritum uidere, & dixit eis : Quid tur-
bati estis,& cogitationes ascendunt in cordibus uestris ? Videte manus meas & pedes
meos,quia ego ipse sum. Cõtrectate me & uidete,quia spiritus carnẽ & ossa nõ habet,
sicut me uidetis habere. Et quum hæc dixisset,ostendit eis manus ac pedes. Adhuc aũt
illis nõ credentibus,præ gaudio,& mirantibus,dixit eis:Habetis hic aliquid edulij?At
illi obtulerunt ei partem piscis assati,& aliquid de fauo apiario. Et accepit, & in conspe
ctu illorum comedit,& dixit ad eos : Hæc sunt uerba quæ loquutus sum ad uos,quum
adhuc essem uobiscum:quod necesse foret impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mo-
si,&

A si & prophetis,& psalmis de me.] Dominus propter salutem nostram omnia faciens, stat in medio discipulorum,uolens illis resurrectionem credibiliorē fieri: & primum so lita imprecatione perturbationē illorū sedat. Et iterum ostendit,quod ipse sit ille ipsorū magister,qui ita alloqui gaudeat,& eos ad prædicationē mittens animet. Verum quia animarū illorum perturbatio uerbis non sedabatur,monstrat eis etiam aliunde,filiū dei se esse,corda cognoscentem. Quare enim,inquit,cogitationes ascendunt in corda uestra? Etenim in cōfesso est,solius dei esse cognoscere corda. Subijcit autē & aliud argumentum,palpationem manuum & pedum eius. Vos enim,inquit,spiritum putatis me esse,uel phantasma,qualia multa circa mortuorum sepulchra apparere solent: sed scitis quod spiritus quidem neq; carnem, neq; ossa habet: ego autem carnem & ossa habeo, tametsi spiritualem & diuiniorem. Domini enim corpus,spiritus quidem non erat,sed spirituale,hoc est absq; omni crassitudine,à spiritu gubernatum. Etenim corpus quod nunc habemus,animale est,hoc est ab anima regit,& à naturalibus & animalibus qualitatibus ac uiribus uiuificatur. Quod autē post resurrectionem habebimus,spirituale nominauit Paulus:hoc est,quod à diuino spiritu uiuificetur & gubernetur,modoq; indicibili & spirituali ad incorruptionē alteratum sit:per resurrectionē,spirituale,& subtile,& alienum ab omni ineptitudine, neq; cibi,neq; alterius cuiusquā indigēs: quamuis ad confirmationē illorum comederit comedens. Quod ēm comedit,non secundum naturam comedit, sed secundum dispēsationem: ad docendū quod illud ipsum corpus, quod passum est, surrexerit. Naturale autē huic corpori erat,clausis ianuis ingredi, & absq; labore è loco in locum transire. Itaq; quum discipuli adhuc nō crederent, neq; per palpationem persuaderentur: addit & aliud indicium,comedens,diuina quadam uirtute consumendo quod edebat. Omnis enim cibus natura per os sumptus,ad secessum uadit: uerum hæc non naturaliter,sed(ut diximus)secundum dispensationē comedit. Habet autem ænigma quoddam,quod partē piscis comederit: significat enim quod naturam nostrā,quæ in salsuginoso hoc mari natat,igni suæ deitatis assarit,et exiccarit omnē

B humorem quē ex profundis fluctibus habebat,ut fieret diuinus cibus: et quæ prius erat abominabilis,fieret nunc dulcis deo. Vel,ut opinor,significat per piscem assatum,actiuam uitam,quæ tollit nostram humiditatem & ineptitudinem auxilio carbonum solitariorum,& quietem amplexantium: per fauum autem apiarium,scientiam uel contemplationem,siquidem dulcia eloquia dei. Est & alius fauus agrestrior, nempe gentilium sapientia: hic autem est apiarius fauus,diuina inquam sapientia: siquidē Christus parua apis est magnitudine. Abbreuiatum enim est uerbum,& infirmum robore. Non ēm in uirtute sermonis Paulus prædicat,ut ne crucem euacuet: ueruntamē regibus & idiotis est amabilis, afferens labores suos in sanitatem animarum.

Tunc aperuit mentem illorum,ut intelligerent scripturas, & dixit eis: Sic scriptum est, & sic oportebat Christū pati, & resurgere à mortuis tertio die,& prædicari in nomine eius pœnitentiam ac remissionē peccatorum in omnes gētes,initio facto ab Hierosolymis. Vos autem estis testes horum. Et ecce ego mitto promissum patris mei super uos. Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem,usquequo induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras usq; in Bethaniam, & sublatis in altum manibus suis,benedixit eis. Et factum est dū benediceret illis,recessit ab eis,ac ferebatur in cœlū. Et ipsi adorato eo regressi sunt Hierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo, laudantes & benedicentes deum. Amen.] Postquā corda illorum pacificauit,& dubitationē loquendo, palpabilemq; se exhibendo ac comedendo sedauit, confirmata ueritate resurrectionis corporis sui: tunc apperuit illorum mentem ad intelligendum scripturas. Nisi enim quieta fuisset illorum anima, quomodo in tanta turbatione & inquietudine cognouissent? Vacate enim,inquit,& cognoscite. idcirco & docet eos,quod necessarium fuerit Christū sic pati. Quomodo sic? per lignum crucis. Quia per lignū interitus, ideo necessariū fuit per lignū corruptionē tolli,& aboleri uoluptates, quæ in ligno per dolores,quos in ligno pertulit inuictus dominus. Et deinde resurgere,inquit,tertio die & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum. De baptismo

1.Corinth.15.

Psal.45

C autem hoc loco dicit. Nam & in eo pœnitentia fit per confessionem & depositionẽ pristinorum malorum & impietatum, & simul comitatur remissio peccatorum. Quomodo autem baptisma in nomine solius Christi fieri intelligemus, præsertim quum aliâs doceamur baptizare in nomine patris & filij, & spiritussancti? Igitur primum quidem dicimus, quod quando dicimus baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus quod oporteat in solius Christi nomine fieri: sed quod Christi baptisma, quo Christus baptizatus est, spirituale sit, nõ Iudaicum: neque quale Ioannis, quod pœnitentiam solum, sed communionem spiritussancti, & remissionem peccatorum conferat: ut ipse nobis
Matth. 3. ostendit quum baptizaretur in Iordane, monstrato in columbæ specie spiritusancto.
Ioan. 1. Insuper baptisma in nomine Christi, intellige in morte Christi. Nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita & nos figuraliter in aqua sepulti, incorruptibilitatẽ animæ induimus, & arrabonem incorruptibilitatis corporis accipimus. Et aliter: Christi nomen in seipso continet & patrem inungentem, & unctionem spiritum, & unctum filium: in nomine domini, remissio peccatorum. Vbi igitur fœtulentæ linguæ baptizantium in Montanum, & Priscillam, & Maximillam? Vere nulla his qui sic baptizãtur, remissio, sed peccatorũ augmentatio est: & hi quidem male peribũt. In omnes autem gentes sermo exiuit, à Hierusalem sumpto initio. Oportebat enim humanam naturã, quæ tota in Christo unita & assumpta, nõ ultra in duas dirimi sectiones, Iudæorũ & Gẽtilium: sed incipere sermonem à Hierusalem, & in gentibus requiescere, unitis generibus. Vos autem estis testes horum, passionis scilicet ac resurrectionis. Postea ne turbarentur intra se, & cogitarent: quomodo testificabimur, qui priuati homines ac idiotæ sumus, contraq; Gentes mittimur, & contra Hierosolymitanos armamur, qui & te occiderunt? di
D xit autem: Confidite, huius rei gratia mitto, quantam nondum, promissionem patris, de
Ioëlis. 2. qua dictum per Ioëlem: Effundam de spiritu meo super omnẽ carnem &c. Sedete igitur, qui nunc timidi & parum fideles, donec induamini uirtute, non humana, sed cœlesti. Non dixit autem, accipite: sed, induamini: declarans omnino custodia spiritualis armaturæ muniendos. Eduxit autẽ eos usq; in Bethaniam: hoc intelligamus in die quadragesimo factum esse. Quæ enim illi breuiter dicunt, tu in multis diebus facta esse intelli-
Act. 1. ge: sicut & ipse Lucas in Actis dicit, quod per quadraginta dies uisus sit eis. Sæpe enim ad eos accessit, & ab eis iterum abscessit. Benedicit autem discipulos, fortassis infundẽs eis uim, quæ custodiret usque in aduentum spiritus: fortassis etiã nos docens, quũ pere-
Quid iter facturis faciendũ gre proficiscimur, ut commendemus nos supernis benedictionibus. Ferebatur autem sursum in cœlum. Elias eñ quasi in cœlũ (uidebatur enim quasi in cœlum ferri) at saluator in cœlum ipsum præcursor omnium ascendit, ut ostendat cõspectui patris sanctam carnem, & consideat in cœlis patri. Et nunc adoratur natura nostra in cœlo ab omni angelica uirtute. Illi autem reuersi sunt cum gaudio magno, & erant semper in templo. Vides uirtutem? Nondum spiritus, & spiritualiter uiuunt. Qui enim prius inclusi erant, nunc inter medios pontifices uiuunt, & nihil in eis temporale: sed contemptis omnibus, in templo semper deum laudant & benedicunt. Quorum imita
Gloria dei quæ sit. tores etiam nos facti, in uita sancta semper simus, laudantes per hanc uitam, & benedicentes deum. Gloria enim dei & benedictio, est sancta & uirtuosa uita: quoniam eum decet omnis gloria in secula seculorum. Amen.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI, BVLGARIAE ARCHIEPISCOPI, IN LVCAM FINIS.

Theophylacti

A THEOPHYLACTI ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE, IN EVANGELIVM IOANNIS ENARRATIO.

SPiritus potētia in infirmitate perficitur, sicut & scriptum est, & credimus: *1. Corinth.12.*
in infirmitate autem non corporis tantum, sed & sermonis, & sapientiæ,
quæ in lingua sita. Manifestumq́ est id, cum ex multorū aliorum, tū ex Io
annis magni theologi, qui frater Christi, gratia. Hic enim patre quidem pi
scatore natus, eandem quam pater exercebat artem: non solum autem
imperitus erat gentilium disciplinarum, & Iudaicæ eruditionis, sed planè totus illiteratus erat, quemadmodum diuinissimus Lucas in Actis apostolorum de eo tradit. Nam *Act.4.*
& patria eius uilis & obscura, nō insignibus artibus clara, sed piscaturæ apta, Bethsaida *Bethsaida patria Ioannis.*
erat. Nihilominus illiteratus ille, ignobilis ille, quiq́ in nullo spectabilis erat, uide quantum sortitus sit spiritū. Etenim quæ nullus aliorū euangelistarum nos docuit, ea ipse intonare ausus est. Nam quum illi occupati fuissent in carnali substantia Christi explicanda, nihilq́ clare & manifeste satis de substantia eius dixissent, quam ante secula habuit: metuebatur, ne quando quidam humi repentes, nihilq́ sublime intelligere ualentes, putarent Christum tunc primum subsistere cœpisse, quando ex Maria natus est, & non
ante secula ex patre natum esse: id quod utiq́ Paulo Samosateno accidit: propterea ma *Paulus Samosatenus.*
gnus Ioannes de superna eius generatione tractat, quamuis interim & incarnationem
uerbi non relinquit intactam, dicit enim: Et uerbum caro factum est. Dicunt aūt nonnulli, quod etiam ipsum rogauerint quidam orthodoxi, ut conscriberet de superna natiuitate, eo quod tunc in diebus illis pullularēt hæretici aliqui, Christum hominem esse purum, docere non reueriti. Dicitur quoque, quod sanctus ille, quum legisset alia quæ
B ab euangelistis scripta, admiratus sit illos de omnibus quidem uera narrasse, & iudicarit illos recte, nihilq́ ad gratiam apostolorum scripsisse. Cæterum quæ illi non manifeste
dixerunt, uel omnino prætermiserunt, ea ipse explanare, & liquida facere, adijceréque *Quando, & ubi Ioannes euangeliū scripserit.*
proprio euangelio cœpit: quod & exul in Patmo insula cōscripsit post trigintaduos annos post assumptum in cœlos Christum. Dilectus est autem Ioannes præ discipulis omnibus, maxime à domino, eo quod absolute mitis erat, suauissimisq́ moribus ac mundo corde, nempe uirgo. Vndè & amplius notitiæ dei donum ei concreditum est, mysterijsq́ plerisq́ incognitis ipse delicatus est. Beati eñ, inquit, mundi corde, quoniam *Matth.5.*
ipsi deum uidebunt. Erat insuper & cognatus domini. Quomodo autem? audi. Ioseph *Quomodo Ioannes cognatus domini fuerit.*
ille deiparæ sponsus, habuit ex priore uxore liberos septem, quatuor mares, & tres fœmellas, Marthan, Esther, & Salomē. Et illius sanè, Salomes inquam, filius erat Ioannes ille. Comperitur itaq́ dominus esse auunculus eius: quoniam Ioseph habitus est pater domini, illius autem Ioseph filia Salome, & proinde habita soror domini, atq́ sic Ioannes eius filius, nepos domini. Fortassis autem non absurdum fuerit nomina & matris
eius, & euangelistæ aperire. Etenim mater eius quæ Salome dicebatur, interpretatur *Salome. Ioannes.*
pacifica: Ioannes autē, gratia eius. Sciat igitur omnis anima, quod pax quæ erga homines, & quæ in anima ab affectionibus libera, mater fit diuinæ gratiæ, & generat istam in nobis. Animam enim quæ adhuc turbatur, & pugnat contra homines alios, & contra seipsum, non uerisimile diuinam consequi gratiam.

Consideremus autem & mirabilius quiddam quod circa sanctum illum euāgelistam accidit. Vnus enim ille tres habere matres comparet, deiparam, Salomen, & tonitruum. Nam filius tonitrui est, propterea quod in euangelio *Marci.3. Ioan.19.*
uocalissimus fuerit. Deiparæ: dicit enim, Ecce mater tua:
Verum hæc ante enarrationē dicta sufficiant,
nunc incipienda dictorū eius reseratio.

C

CAPVT PRIMVM.

IN principio erat illud uerbum.] Sicut & in procemio dicebam, ita denuo dico: quod quum Euangelistæ alij inferiorem natiuitatem domini, conuersationē, & incrementū late narrarūt, ea Ioannes transcurrat quidem, uti satis à cōdiscipulis suis dicta: de deitate autem eius, qui propter nos homo factus est, dissérat: tametsi si diligēter consideraueris, neq; illi de deitate unigeniti dicere neglexerūt, sed eius mentionē fecerunt, quamuis nō diffuse: neq; iste ita sublimitati uerbi intētus fuit, ut omnino posthaberet dispēsationem eius in carne. Vnus enim erat spiritus, qui mouebat omniū animas. Itaq; nobis de filio dissérit. Etenim pater nobis ex ueteri lege notus erat, tametsi nec de patre obticeat, sed & eius meminit, de filio loquens, & ostendens sempiternitatem unigeniti, dicendo: In principio erat, hoc est à principio erat. Quod enim à principio est, eius omnino nullum tempus inuentum quando nō erat. Et unde dixerit quis manifestum, quod in principio idem sit quod à principio? Vnde? Ex ipsa quidem communi conceptione, maxime autem ab euangelista illo. Inquit enim in una suarū episto-
1. Ioan. 1. larum: Quod erat ab initio, quod uidimus. Vides igitur quomodo ille dilectus domini seipsum interpretetur? Etiā, inquit. Sed ego quod erat in principio, sic intelligo, quē-
Gen. 1. admodū & à Mose dictum est: In principio fecit deus. Sicut enim illic, quod erat in principio, non intelligitur, quasi cœlum fuerit sempiternum: sic neq; hoc loco quod sempiternus sit unigenitus. Hæc quidem hæreticus. Nos autem ad hanc stultam instantiam nihil aliud dicimus, quàm hoc: O Sophista malitiæ, quomodo quod sequit̃ obseruasti?
D At nos etiā hæc te nolēte dicemus. Nam illic quidem Moses dicit, In principio fecit deus cœlum & terram: hoc autem loco, In principio erat uerbum. Quæ igitur communio uerbi, fecit, ad uerbum, erat? Equidē siluissem, si hoc loco scriptum fuisset, In principio fecit deus filium: nunc autem inquit, In principio erat. Ex quo intelligo sempiternum fuisse uerbum, & non posterius conditum, sicut uos nugamini. Quare autem non
Quare Io. dixerit, In prin. erat uerbū, & non potius, In princip. erat filius. dixit, ab initio erat filius: sed, uerbū? Audi propter auditorum infirmitatem. Ne audito statim ab initio filij nomine, cogitaremus natiuitatem corporalem, & ab affectionibus proficiscētem. Et eius gratia ipsum uocauit uerbum, quod discas, sicut uerbum gignitur ex mente sine passione, ita & hic à patre natus est absque ulla affectione. Vel aliter: ideo uerbum appellauit, quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum omne uerbū mentis uolūtates annunciat. Insuper ut ostendat coæternum esse patri filiū. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse absq; uerbo, ita neq; patrem & deum absq; filio. Dictum est autem cum articulo, illud uerbum. Sunt enim multa etiā alia uerba dei: ut pro-
Psal. 102. phetiæ & mandata, secundum quod dictum est de angelis: Potentes uirtute, facientes uerbum eius: sed proprie uerbum subsistentia est, personam constituens.

Et illud uerbum erat apud deum.] Et hoc loco manifestius indicat coæternum patri filium. Ne enim existimes, quod pater aliquando fuerit absq; filio, dicit: Et illud uerbū erat apud deū, hoc est cum deo, in sinibus paternis. Apud, enim intelligere debes
πρὸς. pro cum. Sicut & alio loco dictum est, Nónne fratres eius, & sorores eius apud nos
Marci. 6. sunt? hoc est nobiscum sunt, & nobiscum cōuersantur? Sic & hoc loco, apud deum, intellige: hoc est, cum deo erat, cum deo in sinibus eius. Impossibile enim est deū absque sermone & sapientia esse. Idcirco quia uerbum & sapientia & uirtus patris existit filius, credimus ipsum semper esse apud patrem & cum patre. Et quomodo, inquit, possibile est, quod quū filius, nō sit posterior patre? Quomodo? Disce à corporali exēplo:

Splendor

A Splendor solis nónne ab ipso sole est? Etiam omnino. Nunquid ergo & posterior sole, ita ut sine eo sol non intelligatur? Aut quomodo sol esset, splendorem non habens? Igitur multo magis hoc de patre & filio intelligetur. Filius enim patris, quum sit splendor, sicut & Paulus dicit, semper cum patre credendus est fulgere, nec esse illo posterior. Attende hic & Sabellium Liben hoc dicto confutari. Ille enim docuit, quod pater, filius, & spiritus una persona sint. Et quod unica illa persona apparuerit aliquando ut pater, interdum ut filius, nónunquam ut spiritussanctus. Hæc nugatur mendacis patris filius, malignoq́ꝫ spiritu plenus: arguitur autem manifeste ex hoc quod dicitur, Et illud uerbum erat apud deum. Manifestissime enim euangelista hoc loco alium dicit esse uerbum, & alium deum, hoc est patrem. Nam quia uerbum erat apud deum, manifestum quod duæ personæ introducantur, etiamsi una natura in his duobus. Quod autem una natura, audi.

Heb.1.

Sabellius Liben tres personas unam esse docens &c. confutatur.

Et deus erat illud uerbum.] Vides quod & uerbum erat deus, & ita una erat natura patris & filij, quia & una diuinitas. Confundantur igitur & Arius, & Sabellius. Arius quidem, qui creaturam dicit filium dei & facturam. Confutetur autem per hoc quod dicit: In principio erat illud uerbū, & deus erat illud uerbum. Sabellius uero negans personarum trinitatem, sed asserens unitatem, reijciatur per hoc quod dicitur, Et illud uerbum erat apud deum. Manifeste eñ hoc loco alium esse uerbum, & alium esse patrem declarat magnus Ioannes, etiamsi non sit aliud & aliud. Alius enim & alius de persona dicitur, aliud aūt & aliud de naturis. Et ut exemplo manifestius faciamus: Petrus & Paulus sunt alius & alius, sunt enim personæ duæ, sed non aliud & aliud. Vna enim eorum natura est humanitas. Sic igitur de patre ac filio docendum. Alius enim sunt & alius, duæ personæ, non aūt aliud & aliud: una enim natura eorum deitas.

Quare Arius & Sabellius cōfundendi.

Alius & alius de persona: Aliud & aliud de natura dicatur.

Illud erat in principio apud deum.] Ille deus uerbum, nunquam separatus est à deo patre. Quia enim dixerat, Deus erat uerbum: ne quis diabolica allusione turbet

B quosdam, dicens: Ergo quia & uerbum deus est, aliquando insurget contra patrem, ut gentiles fabulantur, & segregans se ab eo, aduersarius erit: propterea dicit, quod licet deus sit uerbum, nihilominus cum deo patre est, & ab eo nunquam separatur. Non minus facile fuerit & Arianis respondere: Surdi audite, qui dicitis opus & facturam esse dei filium. Intelligite quale nomen imposuerit euangelista filio dei. Verbū enim ipsum uocauit. Vos autem opus & facturam uocatis eum, qui neque opus est, neque factura. Nam quum duplex sit uerbum, aliud quidem mentale, quod habemus etiam nihil loquentes, intellige autem uirtutem loquendi. Ita enim & dormiens & nihil loquens, habet uim loquendi in seipso sitam, & uirtutem non abiecit. Est igitur aliud mentale, aliud uero enunciatiuum, quod per labia proferimus, hoc est uis eloquendi, quum id quod intus situm est in mente, in opus producimus. Quum igitur duplex sit uerbum, neutrum horum congruit in filium dei. Neque enim uel enunciatum, uel mentale uerbum est filius dei. Verba enim illa naturalia sunt, & qualia apud nos. Verbum autē patris super naturam est, nec subiectum artificijs illis loquendi inferioribus. Atqꝫ ita cadit Porphyrij gentilis sophisma. Ille enim tentans subuertere euangelium, talibus utebatur diuisionibus. Si enim est (inquit) filius dei uerbum: uel est pronunciatiuum, uel mētale: Verū neqꝫ hoc est, neqꝫ illud: ergo neqꝫ uerbū est. Solutū itaqꝫ prius est sophisma hoc, qui dicimus quod mentale & pronunciatiuum uerbum de his quæ apud nos & naturalibus dicuntur: de eo autem quod supra naturam est, nihil tale. Veruntamen & hoc dicendum: Siquidem nomen uerbi dignum esset deo, & proprie de illo ac substantialiter diceretur, haberet utiqꝫ locum gentilis dubitatio: at neqꝫ ullum aliud proprium nomen quis inuenerit dignum deo, neque uerbum ipsum substantialiter & proprie est nomen unigeniti: sed tantum manifestat, absque affectione natum de patre filium, quemadmodum uerbum de mente, & quod filius sit paternæ uoluntatis nuncius. Et proinde ô miser, quid uellicas nomen? Num quum dicitur pater, & filius, & spiritus, ad materialia laberis, & carnales fingis patres, & filios, & spiritū aërium? meridionalem fortè, uel

Duplex uerbū quorū neutrū quadrat in filium dei.

Porphyrij (euang. dei subuertere conantis) sophisma.

C septentrionalem, uel alium excitantem tempestatem. Cæterum si scire uis quale sit uerbum dei, audi reliqua quæ sequuntur.

Omnia per ipsum facta sunt.] Ne existimes, inquit, uerbum quod in aëra diffunditur & dissoluitur, sed factorem omnium, tam mentalium quàm sensibilium. Hic iterum
Ariani. Ariani insurgunt & dicũt, quod sicut dicimus securi fabricari ianuam, quasi instrumento, & alium esse fabrum qui mouet hoc organũ: ita & per filium fieri omnia, non quod ipse sit factor, sed instrumentum, sicut securis dei & patris factoris, & utentis filio tanquam organo. Et ita factura, aiunt, est filius ab eo condita, eo quod per ipsum fiant omnia: sicut & securis ad hoc fit, ut per eam omnia artificialia elaborentur. Et hæc sunt maligna Arij nugamenta. Nos autem quid illis dicemus? simpliciter ac recte, quod si in hoc creauit (ut dicit) pater filium, ut instrumentum haberet ad completionem creaturæ, indignior fuerit filius creaturis. Nam sicut securi, quæ est instrumentũ, alia quæ per eam fiunt, digniora sunt: propter illa enim fit securis, non illa propter securim: Ita & creatura dignior est unigenito: propter illam enim (ut dicunt) ipse pater creauit eũ, & ita ut si non fuisset omnia creaturus, neque unigenitum produxisset. Quid his uerbis insipientius? Etiam inquit, & quomodo? non dixit, quod ipsum uerbum fece-
Per præpositio rit omnia, sed usus est præpositione, per. Quomodo? ut ne suspiceris illum unigenitum & absque principio esse filium, & deo aduersariũ, eius gratia dixit quod pater per uerbum fecerit omnia. Finge enim regem quendam, qui habet filium regem, & conditurus est ciuitatem, & ei concredere illius extructionem. Sicut igitur dicens, quod per filium regis condita sit ciuitas, non seruum dicit filium regis, sed monstrat quod hic filius habeat patrem, & non sit solus. Sic etiam hoc loco euangelista dicens per filium facta omnia, manifestauit quod pater mediatore illo ad cõditionem rerum (ut sic dicam) usus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis, & ut ualente talia perficere. Insuper & hoc tibi dixerim, quod si te offendit præpositio, per, & quæris inuenire in scriptu-
Psal. 101. ra sermonem quendam, qui dicat, quod uerbum ipsum fecerit omnia, audi Dauid: Principio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt coeli. Vides quomo-
D do non dixerit, quia per te facti sunt coeli, & fundata est terra: sed, tu fundasti, & opera manuum tuarum sunt coeli: quia & hæc de unigenito, & non de patre dicit. Disces
Heb. 1. etiam hoc & ab ipso quidem Apostolo, qui utitur hoc dicto in epistola ad Hebræos.
Psal. 101. Disces quoque ex eodem psalmo, quum dicit: Dominus in terram aspexit, ut audiret gemitum, & ut solueret mortificatos, & ut annunciet in Sion nomen domini. Nunquid alium significat, quàm filium dei? Hic enim in terram aspexit, siue hanc dicas quam inhabitamus, siue hanc nostram naturam quæ terræ inuoluta est, siue carnem, iuxta il-
Gene. 3. lud, Terra es: quam & assumpsit, soluitq; nos compeditos peccatorum uinculis, & filios occisorum ab Adam & Eua, & ut annunciet in Sion nomen domini. Stans enim
Ioan. 17. in templo docuit de patre suo, quemadmodum & ipse dicit: Manifestaui nomen tuum hominibus. Hæc igitur cui congruunt? patrine, an filio? Omnino filio. Nam ipse annunciauit nomen patris in Hierusalem, docens. Itaq; postquàm hæc dixit Dauid, subdit: Et tu ab initio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt coeli. An nõ manifeste filium inducit factorem, & nõ instrumentum? Quod si præpositio, per, unionem tibi inducere uidetur, quid dices quum Paulus apponat hanc patri? dicit enim: Fi-
1. Cor. 1. delis deus, per quem uocati sumus in societatem filij sui. Nam instrumentum hoc loco
Ibidem. facit patrem. Et iterum: Paulus apostolus per uoluntatem dei. Et de his quidem satis, redeamus ad ea unde digressi sumus.

Omnia per ipsum facta sunt.] Moses quidem de uisibili creatura loquens, nihil nobis de mentalibus manifestauit. Euangelista aũt uno uerbo complexus omnia, inquit: Omnia per ipsum facta sunt, tam uisibilia, quàm inuisibilia.

Et sine ipso factũ est nihil, quod factũ est.] Quia dixit quod omnia ipse fecerit, ut ne quis existimet qđ & spiritũ sanctũ creauerit, apponit, qđ omnia per ipsum facta sint. Et quæ omnia? quæ facta sunt. perinde ac diceret, qđ si qd est ex natura condita, illud factũ est à uerbo: spiritus aũt quia nõ illius factæ naturæ, non factus est ab eo. Itaq; sine uirtu

te uerbi

A te uerbi nihil factum est, quod factum est. id est, quod est naturæ illius creatæ ac factæ.

In ipso uita erat, & uita erat lux hominū.] Pneumatomachi, qui spiritū negant deū, hanc particulam sic legunt: Et sine ipso factū est nihil: deinde hoc loco facto puncto, legunt, quasi ab altero principio: Quod factum est in ipso, uita erat: & interpretantur locum iuxta suam mentem, dicentes quod hoc loco de spiritu sancto euangelista differat, dicens: Quod factū est in ipso, hoc est spiritus sanctus, uita erat. Hæc autem dicūt Macedoniani, conantes ostēdere spiritū sanctū esse creaturam, & annumerare eū his quæ facta sunt. Nos autem non sic, sed puncto facto postquàm dixit, quod factum est, nouū principiū legimus: In ipso uita erat. Postquàm enim dixit de opificio quod omnia per ipsum facta sint, dicit postea de eius prouidentia, quod non solum cōdiderit, sed etiam ipse sit is qui uitam omnium creaturarum conseruet. Etenim in ipso uita erat. Non eñ inquit suspiceris, quod expers uitæ sit uerbum hoc, sed in ipso uita erat. Scio autē à sanctorum quodam particulam hanc sic lectam, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso. Deinde posito signo, cœpta quæ sequuntur, Vita erat. Opinorq; etiam hanc lectionem non malam, sed rectam habere sententiam. Sanctus enim iste orthodoxe intellexit: quia sine uerbo nihil factū est quod factum est in ipso. Omnia enim quæcunq; facta sunt, & condita sunt in ipso uerbo inquam, sine ipso non sunt facta. Deinde aliud initium erat: Vita erat, & uita erat lux hominum. Vitam euangelista nominat dominū, eo quod cōtineat uitam omniū in se, & quod spiritualis uitæ cōciliator fuerit omnibus ratione præditis. Lux autē, non aliqua sensibilis, sed spiritualis, quæ ipsam animam illustret. Non dixit aūt, quod Iudæorum lumen duntaxat sit, sed omniū hominum. Omnes enim homines, secūdum quod mentem accepimus, & rationem ab eo quod nos creauit uerbo, dicimur illustrari ab eo. Nam ratio data nobis, secundū quam rationales uocamur, lux est quæ ducit nos ad ea quæ sunt facienda, & quæ non sunt facienda.

Πνευματόμαχι.

Macedoniani.

Ratio lux nostra.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt.] Lux, hoc est uerbum dei: in tenebris, hoc est morte & errore apparet. Nam & in morte factus est quasi

B fuisset uictus, ita ut cogeret hinc illum emigrare, sicut eos quos prius absorpserat. Et in errore gentili fulget prædicatio. Et tenebræ eum non cōprehenderunt. Mors enim eū nō comprehendit, neq; error. Inuictum enim est lumen hoc, deus uerbū inquam. Quidam autem tenebras existimarunt & carnē, & uitam. Verbū enim factū, in uita & carne hac fulsit. Et tenebræ, aduersaria inquam potestas, tentarunt quidem & persequutæ sunt lumen: sed inuictum & infatigabile offenderunt. Tenebræ autē dicitur caro, non quod secundum naturam sit talis, absit: sed propter peccatum. Caro enim nihil omnino habet malū, si naturaliter moueatur: sed si præter naturam moueatur, & peccato seruiat, tenebræ fit & dicitur.

Fuit homo missus à deo, nomen ei Ioannes.] Postquàm dictum est nobis de subsistentia uerbi dei ante secula: quia & de incarnatione uerbi dicturus, sermonem de præcursore interserit. Et quis alius, quàm Ioannes præcursor haberet sermonem de sua natiuitate, qui præcurrit & ante natiuitatē domini? Dicit igitur de præcursore euāgelista, quod fuit homo missus à deo, hoc est missus à deo: pseudoprophetæ eñ non à deo missi erant. Cæterum quum audieris, quod missus fuerit à deo, nihil priuatum uel humanum dicere putes, sed diuina omnia. Et idcirco etiam angelus dicitur. Angeli eñ uirtus est, nihil proprium dicere. Item quum angelum audieris, ne putes quod natura sit angelus, uel ex cœlo descenderit: sed propter opus & ministerium uocatur angelus. Quia enim ministrauit prædicationi, & prænuncius fuit domini, eius gratia dictus est angelus. Propterea euangelista subuertens quorundam opinionem, qui suspicantur Ioannem natura fuisse angelum, dicit: Fuit homo missus à deo.

Angeli uirtus quenā, & quare angelus dicatur angelus.

Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.] Hic, inquit, qui missus erat à deo, ut testimonium perhiberet de lumine. Deinde ne quis existimet, quod huius testimonio opus habuerit ad gloriam unigenitus, quasi aliqua ex parte inops: idcirco addit, quod uenit testificaturus de filio dei; non quod illius testimonio habeat opus, sed ut omnes credant in illū. Nū & omnes

C crediderunt? Minime. Quomodo igitur inquit euangelista, ut omnes credant? Quomodo? quantum in illo erat, propterea testificabatur, ut omnes trahat. Quamuis autem quidam discredant, non ideo ille reprehendendus. Quoniã & sol in hoc lucet, ut omnes illuminet: at si quis in caliginosa quadam domo se incluserit, & iubare nõ fruatur, quid hoc ad solem? sic igitur & hoc loco: Missus quidẽ fuit Ioannes, ut omnes credant, quãuis autem euenerit contrarium, ille in causa non est.

Non erat ille lux illa, sed ut testaretur de luce.] Quandoquidem, ut sæpe fieri solet, qui testatur, maior est eo, cui testimonium perhibet: ne existimes quod & Ioannes testificans Christo, maior illo fuerit, malam suspicionem illam interimens, inquit: Nõ erat ille lux illa. Sed dixerit quispiam: Igitur non erit uel Ioannes, uel quispiam sanctorũ uocandus lux? Lucem utiq; recte dixerimus unumquenq; sanctorum, sed lucem illam cum articulo neutiquam dicemus. Vnde si quis tibi dixerit, Ioannes lux est, annue. Si autem interrogarit, nunquid Ioannes lux illa est? dic, non: Non enim ipse proprie lux est, sed lux per participationem, habens fulgorem à uera luce.

Sanctus quilibet lux nuncupari potest, nõ aũt lux illa.

Erat lux illa lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in mundum.] Dicturus est de incarnatione unigeniti, quod uenerit in propria, quod caro factus sit: ne igitur quis suspicetur, quod nõ fuerit antequàm incarnaretur, eius gratia subuehit mentem nostram in substantiam, quæ ultra omne principium est, & inquit: Erat etiam antequàm incarnaretur lux uera. Et per hoc Photini & Pauli Samosateni subuertit hæresim, qui docent in suis dogmatis, unigenitum tunc cœpisse, quãdo de Maria natus est, & ante hoc non fuisse. Audi & tu Ariane, qui negas uerum deum filium dei, quid dicat euãgelista: Erat lux illa uera. Et tu quoq; Manichæe qui dicis, quod simus creaturæ opificis diaboli, audi: quia lux illa uera illuminat omnem hominem. Si igitur malignus ille opifex tenebræ est, nullum utiq; illuminat, atq; ita ueræ lucis creaturæ sumus. Et quomodo, inquit, illuminat omnem hominẽ, quum uideamus tam multos obtenebratos?

Photini & Pauli Samosateni hæresis subuertitur.

D Quantum ad ipsum attinet, illuminat omnes. Dic enim obsecro, Nõne omnes rationales sunt? nõ ne omnes natura scientes bonum? num secus habet res? nõnne omnes habent uirtutem ex creaturis cognoscendi creatorẽ? Et ita ratio data nobis, & natura nos instruens, quæ & naturalis lex uocatur. Hæc uocata est lux, nobis à deo data. Quod autem quidam ratione usi non sunt, hi seipsos obtenebrarunt. Nonnulli hanc dubitationẽ ita soluunt: Illuminat (inquiunt) dominus omnem hominem uenientem in mundũ: hoc est eos qui sunt in statu meliori, & dantes operã ut illuminetur anima sua, neq; illam inornatam & turpem esse sinentes.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.] In mundo erat, sicut deus ubiq; præsens. Quin & propter prouidentiam & conseruatiuam uim, qua omnia conseruat, dicendus in mundo esse: quamuis cum hoc, inquit, dico, quod in mundo fuerit: quoniam neq; mundus ipse fuisset, nisi ille ipsum cõdidisset. Vbiq; ipsum ostendit opificem: partim ut Manichæi insaniam reprimeret, qui dicit malignum opificem produxisse omnia: & Ariũ confutaret, qui dixit filium dei esse creaturam: partim ut omnem hominem induceret ut confiteatur factorem, & nõ seruiat creaturis, sed adoret conditorẽ. At mundus, inquit, eum non cognouit, hoc est, promiscuus ille populus, qui mundanis addictus est negocijs. Mundus eñi significat quidẽ & uniuersum hoc: sicut hoc loco dictum est, quod mundus per ipsum factus sit: significat autem & eos qui mundana sapiunt, sicut hic dicit, quod mundus eum non cognouit, hoc est terreni homines: quoniam sancti omnes & prophetæ agnouerunt.

In propria uenit, & proprij eum non receperunt.] Hoc loco manifestime ingreditur sermonem de incarnatione. Et est totus sententiæ cõtextus is: Erat quidẽ absq; carne lux uera in mundo, & nõ agnoscebatur. Deinde in propria uenit cũ carne. Propria aũt eius, uel totum mundũ intellige, uel Iudæos quos elegit, ut funiculũ hæreditatis, & ut portionẽ, peculiumq; suũ. Et proprij eũ non receperũt, uel Iudæi, uel cæteri homines qui ab eo conditi. Igitur quemadmodũ deplorat dementiam hominũ, ita & admiratur misericordiam domini. Qui proprij eius, inquit, erant, non omnes receperunt eum.

Nullum

A Nullum dominus necessitate cogit & attrahit, sed uoluntatem reliquit & electionem.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios dei, his qui credũt in nomine eius.] Siue serui siue liberi, siue pueri siue senes, siue Barbari siue Graeci, quotquot receperunt eũ, dedit eis potestatẽ filios dei fieri. Qui autẽ sunt illi? hi qui credunt in nomine eius, hi scilicet qui suscepto uerbo lucem ueram per fidem receperũt & declararunt. Cuius gratia non dixit, quod fecerit eos filios dei, sed quod potestatem dederit eis filios dei fieri? Cuius gratia, audi: Quia non sufficit ad custodiam puritatis, baptizari: sed & multo studio est opus, ut imago adoptionis in filium dei, figurata in baptismate, incontaminata seruetur. Idcirco multi quidem in baptismo gratiã receperunt adoptionis, per ignauiam autem nõ fuerunt filij dei usq; ad finem. Fortassis autem quis etiam hoc dixerit, quod multi recipiunt eũ per hoc quod solum credunt: quales sunt qui dicuntur cathecumeni, nondũ autem facti sunt filij dei: potestatem autem tunc habent, quũ uoluerint baptizari, & hanc gratiam cõsequi, adoptionem inquam in filios. Dicet autem quis & hoc: Quamuis in baptismo adoptionis beneficium accipiamus, sed perfectam in resurrectione accepturi sumus, & perfectissimam adoptionem tunc recepturos nos speramus, sicut & Paulus inquit: Qui adoptionẽ filiorũ accipimus. Quapropter & hic euangelista non dixit, Quotquot receperunt fecit eos filios dei: sed, dedit eis potestatem filios dei fieri: hoc est, dedit ut in futuro seculo gratiam illam suscipiant. Gal.4.

Qui nõ ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.] Comparationem quodammodo facit diuinae & carnalis generationis, non absurde, reducens nobis in memoriam carnales partus, ut agnita uilitate & humilitate carnalis generationis per cõparationẽ, ad diuinam gratiam curramus. Dicit igitur: Qui non ex sanguinibus nati sunt, menstruis scilicet. Ex illis enim embryo nutrimentum habet & incrementum. Dicunt autem, quod & semen primum sanguinis naturam abijciat, & deinde in carnem & aliam dispositionem transformetur. Quia autem probabi-
B le est quosdam dicturos, quod & natiuitas Isaac ferè talis fuerit, quali generantur credentes in Christum. Etenim & Isaac non ex sanguinibus natus est. Defecerant enim Gen.18.
Sarae menstrua. Itaque quia possibile est quosdam talia suspicari, subdit: Neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri. Etenim quamuis natiuitas non fuerit ex sanguinibus, erat tamen ex uoluntate uiri. Voluit enim utiq; uir generare sibi puerum de Sara. Ex uoluntate autem carnis, sicut ex Anna Samuel. Dixerit enim quis Isaac ex uolun 1. Reg.1.
tate uiri, Samuelem uero ex uoluntate carnis, hoc est Annae. Sitiuit enim, inquit, ut pos Gen.21.
sideret filium sterilis ista. Fortassis autem ambo ex utrisq;. Quod si & aliud quid uolueris discere, audi. Carnalis coitus uel fit à naturali ardore: saepe ẽm quis calidioris complexionis est, & inde ad coitum est propensior, & hoc appellat uoluntatẽ carnis: Vel propter malam consuetudinẽ & intemperantiam diaetae, impetus coëundi uiolẽtior fit: & illum nominat uoluntatem uiri, quod non fit ex naturali cõstitutione, sed opus sit uirilis intemperantiae. Fortassis autem quia mulier interdum inuenitur ad coitum pronsior, interdum uero uir: per uoluntatem quidem carnis, intellexit mulieris: per uoluntatem autem uiri, uiri lasciuiam significauit. Intelliges autem rectè per uolũtatem carnis, concupiscentiam incẽdentem ad coitum carnem: per uoluntatẽ autem uiri, congressum ad copulam cõcupiscẽtis, qui operis est principium. Posuit autem ambo, quia multi concupiscunt quidem, at non statim à concupiscentia abstrahuntur, sed imperant illi, & in opus non labuntur. Caeterum qui uincuntur, illi primum à carne, & titillante concupiscentia succensi conneitantur ut coitum uelint. Igitur rectè adiunxit euangelista uoluntatem carnis uoluntati uiri: quia coitum natura praecedit concupiscentia, & in copula necessariò praecedũt utraq;. Haec omnia dicta sunt propter eos, qui multa saepe interrogant stultè: quoniam propriè dicẽdo, una ex omnibus illis sententia declaratur, ipsa, inquam, carnalis generationis quae cõsummatur clarior manifestatio. Quid igitur plus habemus nos, qui in Christum credimus, quàm Israëlitae in lege? Etenim & illi dicebantur filij dei. Magnũ sanè inter nos & illos discrimen. Nam quoniam lex in omnibus habebat umbram futurorum, neq; adoptionem filiorũ dei dabat Israëlitis; sed quasi

C in figura & typo. Nos autē ſecundum ueritatem, accepto ſpiritu dei per baptiſma, cla-
Gal.4. mamus: Abba pater. Sicut autem illorum baptiſma in umbra & in figura erat, ita &
adoptio quoq; noſtram præfigurabat: propterea quamuis uocati fuerint filij, hoc tamē
contigit eis in umbra, neq; in ueritate eandem filiorum adoptionem habuerunt, quam
nos nunc per baptiſma.

Et uerbum caro factum eſt.] Poſtquàm dixit, quod nos credentes in Chriſtum, ſi uo-
luerimus, efficiamur filij dei: ſubinfert nunc & cauſam tanti boni. Dicit enim: Vis diſce-
re quid conciliarit nobis hanc adoptionem in filios? Quia uerbum caro factū eſt. Quan-
do autem audieris, quod uerbum caro factum, ne opineris quod à ſua natura deſtiterit,
& in carnem uerſum ſit: neq; enim deus fuiſſet, ſi uerſum & alteratū fuiſſet: ſed manens
Apollinarius Laodicenſis hæreticus. quod erat, factum eſt quod non erat. Apollinarius aūt Laodicenus hinc hæreſin excita-
uit. Dogma enim eius erat, dominum & deum noſtrum nō ſuſcepiſſe perfectam homi-
nis naturam, uidelicet corpus cum anima rationali: ſed carnem ſolam, mentalis & ratio-
nalis animæ expertem. Quid enim opus habebat anima, inquit, qui habebat deitatem,
quæ gubernabat corpus, ſicut nos habemus animā, corpus noſtrum dirigentem? Habe-
bat autem anſam, ut exiſtimabatur, ex præſenti dicto, Et uerbum caro factum eſt. Non
enim, inquit, dixit, Et factum eſt homo: ſed, caro. Et ita nō ſuſcepit animam quæ habet
mentem ac rationem, ſed carnem abſq; mente & ratione. Ignorabat autem miſerabilis
ille, quod ſcriptura plerunq; à parte totum nominet, utpote commemoratura totum ho-
minem, à parte, anima ſcilicet, ipſum nominat, ut: Omnis anima quæ nō circunciditur,
occidatur. Ecce enim pro eo quod eſt omnis homo, dicit partem, animam ſcilicet. Et
Pſal.64. iterum à carne nominat totum, ut quando dicit: Et uidebit omnis caro ſalutare dei. Di-
Luce.3. cere enim uolens omnem hominem, carnis nomine uſus eſt. Sic & euangeliſta pro eo
quod eſt, uerbum factum eſt: dixit, uerbū caro factum eſt: à parte totum hominē nomi-
nans, ex anima & corpore conſtitutum. Fortaſſis autē quia caro à diuina natura alieni-
D or eſt: uolens euangeliſta ſignificare immenſam dei miſericordiam, carnis meminit, ut
ineffabilem eius benignitatem obſtupeſcamus, quod propter noſtram ſalutem, alienū à
natura ſua, & omnibus modis peregrinum, carnem dico, aſſumpſerit. Anima enim co-
gnationem quandam habet cum deo, caro autē nullo modo cōmunicat. & idcirco opi-
nor euangeliſtam hoc nomine uſum: nō quod per omnia expers ſit aſſumptionis, ſed ad
maiorem oſtenſionem mirandi & ſtupendi ſacramenti. Nam ſi nō aſſumpſiſſet animam
humanam uerbū incarnatum, incurabiles forent animæ noſtræ. Nam quod non aſſum-
pſit, non ſanauit. Et quàm ridiculum, quū anima prior ægrotarit (illam enim, quum cre-
deret ſermonibus ſerpentis, deciperetur'q; in paradiſo, ut dominam & reginam ſequuta
eſt manus, & fructum attigit) ſi relinqueretur domina, & non aſſumeretur, nec curare-
tur: aſſumeretur autem & ſanctificaretur, & curaretur caro. Verū Apollinarius ualeat.
Nos autem quādo audimus, quod uerbum caro factum ſit, credimus quod totus homo
Scripturæ mos factus: quandoquidem ſcripturæ mos eſt, & carnem & animam ut à parte totum homi-
Neſtorius. nem nominare. Conuincitur autem & Neſtorius ex hoc dicto. Dicebat enim ille, quod
non deus uerbum fuerit homo ille conceptus ex ſanctiſſimis ſanguinibus ſanctæ uirgi-
nis, ſed peperit quidem uirgo hominem. Iſte autem homo gratiam aſſequutus in omni
uirtutum genere, habuerit uerbum dei ſibi coadunatū, quod poteſtatem ei dederat con-
tra immundos ſpiritus; atq; ita dicebat duos filios, unū uirginis Ieſum hominē, & alium
filium dei, qui adunatus quidem fuerit homini inſeparabiliter, ſed per habitum & gra-
tiam, & charitatem, quemadmodū & in alio uirtutibus prædito homine. Hæc ille, ſua
ſponte ad ueritatē ſurdus. Nam ſi uoluiſſet, audiuiſſet utiq; & beatū Ioannem euange-
liſtam dicentem: Verbum caro factum eſt. Nónne manifeſte hic conuincitur? Ipſum
enim uerbum factum eſt homo. Non dixit quod inuento homine uirtutibus prædito
Eutyches. illi ſe adiunxerit, ſed factum eſt ille ipſe homo. Confutantur inſuper & Eutyches, &
Valentinus. Valentinus, & Manichæus hoc loco. Illi enim dixerunt, quod apparuerit homo iuxta
Manichæus. apparentiam. audiant igitur, Verbum caro factum eſt: non dicit quod apparenter fue-
rit caro, ſed quod fuerit ueritas & ſubſtantia, & nō phantaſia. Abſurdum enim & ſtultū

eſſet

A

esset credere, quod quum sit, & dicatur filius dei, mentiatur incarnationem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat.

Armenij. Deipara.

Et habitauit in nobis.] Quoniã supra dixerat, Verbum caro factum est, ut ne quis suspicet, quod una natura facta sit Christus: ideo subdit, Et habitauit in nobis: ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac uerbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculũ, & alterius is qui inhabitat in eo: ita & uerbũ in nobis habitare dicitur, hoc est in nostra natura, & alterius est naturæ quàm sit nostra. Confundantur Armenij, qui unam colunt naturã. Discimus igitur per, Verbum caro factum est, quod ipsum uerbum homo factum est: & quum sit filius dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit deũ in carne. Per hoc aũt quod dicit, habitauit in nobis, discimus duas naturas credendas in Christo. Nam & si unus sit secundum hypostasin, hoc est secundũ personam: secundũ naturas tamẽ duo, deus uidelicet & homo. Diuina autem natura & humana non fuerunt una, etiamsi apud unum uideantur, Christum dico.

Velut.

Et spectauimus gloriã eius uelut unigeniti à patre, plenus gratia & ueritate.] Postquàm dixit quod caro factum sit, subdit nũc, Et spectauimus gloriam eius, quum uidelicet esset in carne. Etenim quum faciem Mosi ex colloquio dei factã clariorẽ Israelitæ uidere nequiuerunt, multo magis apostoli nudæ deitatis unigeniti capaces nõ fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectauimus autem gloriam non talem, qualem habebat Moses, uel cum qua gloria Cherubim & Seraphim prophetæ apparuerunt: sed talem gloriam, qualem docuit esse unigeniti à patre, quæ illi naturaliter inest. Nam, uelut, hic non similitudinis, sed confirmationis & determinationis indubitatæ uerbum est: sicut quum regem uidemus cum gloria magna ueniẽtem, dicimus quod uelut rex prodeat, hoc est, quod uere sit rex: ita etiam hoc loco intelligere debes, uelut unigeniti, quod gloriam quam spectauimus, reuera fuerit gloria filij. Plenus gratia & ueritate. Gratia quidem

B

Psal. 44. Matth. 7.

plenus, secundum quod sermo eius gratiosus erat: ut sic dicam iuxta Dauid: Diffusa est gratia in labijs tuis. Et euangelista: Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ, quæ procedebant ex ore eius. Et omnibus sanctis conferebat, prout congruebat eis. Veritate aũt plenus erat: secundum quod ea quæ prophetæ & Moses ipse uel dicebant, uel faciebant, figuræ erant per omnia. At quæ Christus faciebat dicebatq;, plena erãt ueritate, quũ esset ipsamet gratia, & ipsamet ueritas, alijsq; suppeditaret eam. Vbi autem spectarunt? Quidam suspicantur, quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem & hoc uerum est, quod non solum in monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat & faciebat, spectabant gloriam eius.

Ariani.

Ioannes testatur de ipso, & clamauit, dicens: Hic erat de quo dicebam, qui post me uenturus, ante me factus est: quia ante me fuit.] Frequenter Ioannis testimoniũ assumit euangelista, non ut dominum fide dignum faciat ex uerbis serui, sed quia turbæ magnam de Ioanne opinionem habebãt, eius gratia in testimoniũ Christi assumit Ioannẽ, qui apud illos magnus nominabatur, & super omnes alios esse credebañ. Verbũ autẽ, clamauit, magnam fiduciam & libertatem Ioannis ostẽdit. Nõ enim in angulo, sed magna cum libertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat? Hic erat de quo dicebã. Ioannes etiam antequàm uideret Christum, testificabatur de illo: idq; singulari dei uoluntate, ut ne uideatur, gratificans personæ Christi, de eo honestiora testari: ideo dicit, de quo dicebam: hoc est, etiam priusquàm uiderem eum. Qui post me uenturus, manifeste quantum ad natiuitatis tempora. Sex enim mensibus prior fuit præcursor Christi, secundum natiuitatem in carne. Hic ante me fuit, hoc est uenerabilior & gloriosior me fuit. Quare? quia & prior me erat, secundum deitatem. Ariani autem stulte interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim demonstrare quod filius dei nõ sit genitus à patre, sed fuerit sicut una aliarũ creaturarũ, dicunt: Ecce Ioannes testatur de eo, Ante me fuit: hoc est, ante me fuit, & cõditus est à deo sicut una creaturarũ. Redarguuntur autẽ, male intelligẽtes dictũ, ex eo quod sequitur. Quæ enim sententia apparet si dicatur: Hic, Christus scilicet, ante me, hoc est, priusquàm ego, conditus est, eo quod prior me fuerit? Omnibus enim modis stultum est dicere, quod illum creauerit deus prius, eo quod prior

C me erat: sed contrarium magis dicere oportebat: quia hic prior me est, ideo ante me fuit, hoc est conditus est. Et hæc quidem Arianorum sunt dicta. Nos autem orthodoxe intelligimus, quod qui post me uenturus erat, iuxta natiuitatem in carne ex uirgine: ante me fuit, hoc est gloriosior & dignior me fuit, propter miracula quæ circa ipsum acciderunt in partu, in educatione, in sapientia: & meritò hoc. Etenim prior me erat secundum natiuitatem diuinam ex patre, quamuis post me uenerit secundum aduentum in carne.

Et de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia.] Et hæc præcursoris uerba sunt, dicētis de Christo, quod nos & prophetæ omnes de plenitudine eius acceperimus. Maiorem enim gratiam habet, quàm qui spiritu afflabātur homines. Nam fons omnis boni, & omnis sapiētiæ ac prophetiæ existens, superfluit, & dat se omnibus dignis, & effluens plenus manet ac nunquam exhauritur. Gratiam autem accepimus, noui scilicet testamenti, pro gratia ueteris legis. Et quoniam testamentū illud antiquatum, pro eo nouū accepimus. Et quomodo, inquis, nominauit gratiam uetus testamentum? eo quod & Iudæi, gratia in filios adoptati & recepti fuerunt. Dicit enim: Nō quia uos multi estis, sed propter patres uestros elegi. Patres quoque gratia suscepti fuerunt, & nos ex confesso gratia sumus saluati.

Quia lex per Mosen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.] Interpretatur nobis, quomodo acceperimus gratiam magnam pro parua gratia: & dicit quod lex quidem per Mosen data sit, quum uteretur deus mediatore homine Mose. Nouum autem testamentum gratia quidem nominatur, eo quod largitus sit nobis deus non solum peccatorū remissionem, sed & filiorū adoptionē. Veritas autem uocatur, eo quod quæcunque patres olim in figura uel uiderunt, uel loquuti sunt, ea clare hic prædicarit. Nouum igitur, inquam, testamētum, quod & gratia nominatur & ueritas, datū est, nō per mediatorem aliquem hominem uilem, sed filium dei. Et uide quomodo de ueteri dicit,

Quare nouum testamentum gratia, quare autem ueritas appelletur.

D Datum est per Mosen. Minister enim & subditus ille erat. De nouo autem testamento non dixit, datum est: sed, factū est: ut ostendat à domino nostro Iesu Christo, uelut domino, nō seruo factam, & ad finem perductam gratiam ac ueritatem. Nam lex quidem data est à deo, mediatore Mose: gratia autem facta est, non data, per Iesum Christū. Factum esse, autoritatem quandam sonat: datum uero, ministerium indicat.

1. Ioan. 4. Deum nemo uidit unquam: unigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit.] Quoniam dixerat quod gratia & pax per Iesum Christū facta, istuc ipsum uolēs astruere, dicit: Nihil incredendū dixi. Nam Moses quidē neque deū uidit, sicut neque alius quispiam: nec potuit nobis manifestam & liquidam de illo narrationem dicere: sed quum esset seruus, minister fuit solū legalis literæ. Christus autem, qui est filius & unigenitus, & in sinu paterno est, non solum illum uidet, sed etiam omnibus hominibus de illo annunciat: atque ita, quia filius est & patrem uidet, & in sinu eius est, meritò gratiam & ueritatem nobis dedit. Cæterum dixerit hic fortasse quispiam: quomodo hoc loco discimus, quod nullus uiderit deum, quū propheta dicat, Vidi dominū? Vidit quidem propheta deū, at non ipsam substantiā, sed similitudinem & apparētiam quandam, sicut capere poterat. Et alius iterum in alia figura uidit, & alius in alia. Vnde scilicet non ipsam ueritatem uiderunt: non enim diuersis figuris illam uidissent, quæ simplex est & infigurabilis. Quin neque angeli uident dei substantiam, quamuis dicantur uidere faciem eius. Hoc enim totum indicat, semper deum eis apparere. Filius igitur ex omnibus hominibus solus uidet patrem, & enarrat illum. Sinum autem audiens paternum, non suspiceris aliquid corporale de deo. Euangelista enim uolens nobis indicare filiū patri esse coæternum, ac uerum & inseparabilem, huius nominis mentionem fecit.

Esa. 6. Gene. 23.

Quid per sinū paternum significetur.

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserant Iudæi ex Hierosolymis sacerdotes & leuitas, ut interrogarent eū, Tu quis es? Et confessus est, & nō negauit. Et confessus est, non sum ego Christus.] Dixit superius, quod Ioannes testetur de illo: & quū interseruit, quid testatus sit Ioannes de Christo, nempe quod hic ante me fuit, & quod nos omnes & prophetæ de plenitudine eius acceperimus, subdit: Et hoc est testimonium, Quale? quod superius dixit; Ante me fuit &c. Sed & quæ deinceps dicit, non sunt

Christi,

A Christi,& hæc testimonia sunt Ioannis. Porrò Iudæi ad Ioannem miserant præstantio
res quos habebant, sacerdotes uidelicet & leuitas, eosq; Hierosolymitanos, quod illi,
utpote sapientiores, persuaderent Ioanni per adulationem, ut confiteretur se esse Chri
stum. Vide autem quàm sinistra sit illorum mens. Non interrogant eum statim, Tú ne
es Christus? sed, tu quis es? Verum ille cognita eorum malignitate, nõ dicit quis sit; sed
confitetur, non sum Christus: ad scopum utiq; illorum respiciens, & undequaque illos
ad credendum alliciens, quod alius sit Christus, quem ipsi putant uilem, & ex uili patre,
fabro uidelicet, & contempta patria, nempe Nazareth, ex qua nihil boni esse credebãt.
Atqui de præcursore ipso magnam habebant opinionem, eo quod natus erat ex patre
sacerdotum principe, & uitam angelicam & quasi materiæ expertem ageret. Vnde iu
ste admiramur deum, quomodo per illaipsa, per quæ illi gloriæ Christi nocituros se pu
tabant, impediuntur. Nam interrogabant quidem Ioannem, ut fide dignum, quo testi-
monium illius suæ in Christum incredulitati prætexant, si quidem non confessus fuisset
illum Christum. Verum secus euenit, & contra eos testimonium uersum est. Etenim
eum, quem pro fideli habebant, inueniunt præclara testari de Christo, & nõ sibijpsi ho
norem arrogare.

Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dicit: Non sum. Es tu prophe-
ta ille? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui nos
miserunt? Quid dicis de te ipso? Ait: Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam do-
mini: sicut dixit Esaias propheta.] Eliam existimabant uenturũ, ueteri traditione per- Esa.40.
suasi: unde quærunt num sit Elias, eo quod & uita eius similis erat uitæ Eliæ. Negat igi
tur & hoc. Propheta es tu? Negat hoc etiam, tametsi propheta esset. Et quomodo igi-
tur negat? Quomodo? quia nõ interrogauerant eũ, propheta es? sed, propheta ille es? fa
cta interrogatione cũ articulo, hoc est, propheta ille qui expectabatur, de quo dixit Mo
ses: Prophetam suscitabit uobis dominus deus. Non negauit itaq; Ioannes se prophe Deut.18.
tam esse, sed prophetam illum qui expectabatur: quia enim audierant Mosen, dicẽtem
B prophetam suscitandum, sperabant propter occasiones quasdam hunc futurum illum
prophetam. Deinde iterum instant: Dic nobis quis es? Tunc respondit eis: Ego uox
clamantis in deserto. Ego, inquit, sum de quo scriptum est, uox clamãtis in deserto. Nisi
enim adieceris, de quo scriptum est, absurda quædam uideretur sermonis constructio.
Quid autem clamantis? Dirigite uiam domini. Seruus, inquit, sum, & uias præparo do
mino, corda uestra. Proinde illa facite recta dolosi uos & obliqui, & facite æqua, ita ut
dominus Christus per uos iter faciat. Post hæc inducit Esaiam testem. Nam quum ma-
gnifica dixisset de Christo, quod dominus esset, ipse uero serui & præconis suscepisset
opus, confugit ad prophetam. Fortasse autem quis sic exposuerit, ego uox clamantis,
hoc est, ego sum uox Christi clamantis, id est ueritatem manifeste annũciantis. Omnes
enim qui in lege erant, submisse & humiliter sonabant: utpote qui nõdum peruenerant
ad tempus euãgelicæ ueritatis. Et hæc sanè erat uocis ruditas in Mose, quia lex obscura
erat, & non manifesta. Christus autem quum sit ueritas ipsa, & annunciet nobis omnia
quæ patris, clamans est. Ideo Ioannes dicit: Ego sum uox uerbi clamantis, uersans in
deserto. Deinde sequitur aliud principium: Dirigite uiam domini. Meritò autem di-
citur Ioannes uox, eo quo præcursor erat Christi, sicut & uox uerbum præcurrit: & ut
manifestius dicam, uox quidẽ est spiritus inarticulatus, qui à pectore egreditur: quando Vox.
autem lingua articulatur, tunc fit uerbum. Primum igitur uox, & deinde uerbum. Pri-
or Ioannes, & deinde Christus secundum aduentum in carne. Et baptisma quidem Io
annis non erat articulatũ, nõ enim fiebat in spiritu: Christi uero articulatum erat; Nihil
enim umbrarum uel figurarum continebat, sed fiebat in spiritu.

Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis, ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas, si tu non
es Christus, neq; Elias, neq; propheta?] Postquàm per adulationem non potuerunt eũ
ad suas partes trahere, atrocioribus & minacibus uerbis terrẽt, ut diceret quod uolebãt
& confiteretur se esse Christum: Quid igitur baptizas? dicentes. Quis tibi hanc dedit
autoritatem? Ostenditur autem ex hoc sermone, illos alium putasse esse Christum,

C & alium qui expectabatur prophetam. Dicunt enim: Si tu non es Christus, neque propheta ille: alium intelligentes esse Christum, & alium prophetam illum, male sentientes. Nam propheta ille ipse est Christus & deus noster. Hæc autem omnia dicebant, sicut dixi, ut urgerent eum, quod confiteretur se esse Christum. Imò si ueriora dicere licet, quasi inuidentes eius gloriæ eum interrogant. Ideo non quærunt, num ipse sit Christus: sed, tu quis es? quasi dicentes, quis es tu, qui tale opus attentas, baptizans & purificans confitentes? Etenim neque Ioannem apud multos pro Christo haberi Iudæi mihi uelle uidentur, sed ex liuore & inuidia interrogare eum, tu quis es? Maxime igitur maledicti Iudæi, & uere progenies uiperarum, qui Ioannem quidem baptizantem acceperunt: postquàm autem baptizati sunt, ingrati fuerunt.

Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: sed medius uestrum stat, quē uos nescitis: ipse est qui post me uēturus est, qui ante me fuit, cuius ego nō sum dignus, ut soluam eius corrigiam calceamenti.] Vide & mansuetudinem & ueritatem sancti. Mansuetudinem quidē, eo quod nihil asperum ad eos loquitur, quamuis insolētes essent. Veritatem autem, quia liberrimus testis erat gloriæ Christi, neque domini gloriam occultabat, ut sibi nobilitatem pareret: sed confitebatur, Ego quidem baptizo imperfecto baptismo: nam in sola aqua, non habente peccatorum remissionem, sed præparante ad suscipiendum spirituale baptisma, quod donat remissionem peccatorum. Medius autē uestrum stat, quem uos nescitis. Nam dominus multitudini se miscuerat, & ignorabatur quis esset, & unde. Fortassis autem quispiam dixerit, quod & alio modo medius steterit inter pharisæos dominus, sed ignorarint eum: quia enim uidebantur scripturas edidicisse, quibus annunciatus fuit dominus: medius fuit inter eos, hoc est in cordibus eorū: sed ignorabant eum tanquam nō intelligentes scripturas, quamuis cordibus illas tenerent. Fortassis autem & secūdum quod mediator dei & hominum fuit dominus, medius stetit inter pharisæos, conciliare illos uolens deo, sed ignorabant eū. Continue autem ponit hoc, qui post me uēturus: ostendens quod neque perfectum suū sit baptisma,

D sed tantum præuiū ad spirituale baptisma. Ante me fuit, hoc est dignior & gloriosior, in tantum ut ego me non ausim numerare uel in ultimis eius seruis. Soluere enim calceum, extremi ministerij est. Scio autem me apud sanctorum quendam etiam hanc legisse expositionem: Calceus semper sumitur ad peccatricem carnē, & corruptioni subditam: corrigia autem ut uinculum peccatorum. Igitur Ioannes in alijs quidem, qui ad se egrediebantur & cōfitebantur, poterat soluere corrigiam peccatorum. Vinculis enim suorum peccatorum constricti ad ipsum egrediebantur. Et per hoc quod uocabat eos ad pœnitentiam, uiam præparauit eis ad hoc, ut perfecte corrigiam illam, & calceamentum peccati abijciant. In Christo autem non inueniēs corrigiam, hoc est uinculum peccati, meritò neque soluit, neque soluere potuit. Quomodo enī soluisset, in quo non inueniebat?

Esa.53. Peccatum enim non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. Calceamentum autem, & aduentus domini ad nos: corrigia autem eius, modus incarnationis, quo uerbū dei unitum, & quodammodo colligatum: utique hunc nodum soluere impossibile est. Quis enim posset soluere, quomodo deus corpori colligatus sit?

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.] Quare dixit, quod hæc in Bethania facta sint? Vt ostendat magni præconis libertatem, quod non in domo, neque in angulo, sed circa Iordanem in media multitudine hæc de Christo prædicauerit. Sciēdum autem, quod exemplaria emendatiora habent in Bethabara. Bethania enim non trans Iordanem est, sed propè Hierosolymas.

Postero die uidet Ioannes Iesum uenientem ad se, & ait: Ecce agnus ille dei, qui tollit peccata mundi.] Sæpe dominus uenit ad præcursorem, quare? Vel omnino quod sicut unus ex multis & ipse à Ioanne baptizaretur: ut ne putent quidam, quod quasi peccatis obnoxius, æqualiter cum alijs baptizatus sit. Idcirco iterum uenit, dans Ioanni occasionem corrigendi hanc opinionem, ideo & Baptista dicit: Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Nam qui tam purus est, ut & aliorum peccata tollere & abolere ualeat, manifestum quod non acceperit æqualiter cum alijs cōfessionis baptisma. Exquire autem

A re autem diligenter hoc dictum, Ecce agnus dei: quia sermo est ad cupientes & quærentes uidere illũ agnum, qui ab Esaia prædictus est. Ecce, inquit, qui quæris, ille agnus ecce, adest. Probabile enim multos in prophetico libro Esaiæ edoctos quæsiuisse, quisnam ille agnus esset. Igitur Ioannes demõstrat eum. Non dixit autem, agnus: sed dixit, ille agnus. Nam multi quidem agni, sicut & multi Christi: sed ille est uerus agnus, qui à Mose figuratur, & ab Esaia prædicatur. Porrò agnus dei dicitur Christus, siue quod deus acceperit mortem Christi pro nostra salute, siue quod deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, sacrificium hoc illius est: hoc est, ille sacrificiũ hoc obtulit. Sic igitur & dominus dicitur agnus dei, eo quod deus pater propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Non dixit autem, qui abstulit peccatum: sed, qui tollit in præsenti peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata nostra & aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per pœnitẽtiam. Et agni quidẽ qui in ueteri lege immolabantur, nullius peccatum omnino abolebant: hic autem totius mundi peccatum tollit è medio, & abolet. Quare autem nõ dixit peccata, sed peccatũ? Fortasse quidẽ per hoc quod dicit peccatũ, in genere dixit & de omnibus. Sicut enim dicere solemus, defecit homo, hoc est omnis humanitas à deo: ita & hoc loco dicens peccatum, omnia peccata significauit. Fortassis autem, quia inobediens fuit homo deo, & in uarias affectiones incidit peccatum mundi inobedientia fuit, quam è medio abstulit dominus factus obediens usq; ad mortem, & contrarium contrario sanans. Esa. 16. Quare Christus agnus dei dicatur.

Hic est de quo ego dicebam: Post me uenit uir, qui ante me fuit: quia prior me erat.] Superius quidem ijs, qui à pharisæis uenerant, Ioannes dicebat: Medius uestrum stat quem nescitis, quia ante me fuit, nũc digito ostendit illum, & manifestat ignorantibus: Hic est ille de quo testificabar, inquit, pharisæis, quod ante me fuerit, hoc est dignior me & insignior, quare? quia prior me erat. Audi Ari, non dixit, prior me conditus est, sed erat. Audi & tu Pauli Samosateni secta, quod non à Maria esse cœperit dominus, sed præcursore prior fuerit secundum substantiam suam, quam ante secula habuit. Quoniam si, quemadmodum uos nugamini, dominus à Maria initium suæ substantiæ assumpsisset, quomodo prior fuisset præcursore? Etenim præcursor manifeste sex mẽsibus an

B tecessit dominum, iuxta natiuitatem in carne. Vir autẽ dicitur dominus, fortassis propter ætatem perfectam: quoniam triginta annorum erat quum baptizaretur. Fortassis autem quod & omnis animæ uir sit & ecclesiæ sponsus. Adoptaui enim, inquit Paulus, uos uni uiro, ut uirginẽ castam exhiberetis, Christo scilicet. dicit igiẽ præcursor: Ego quidem pronubus & internuncius: uenit autem post me uir. Nam ego quidem traho animas ad fidem in Christum: ipse autem uir est, qui illas sibi adiunget. 2. Corinth. 11.

Et ego nesciebam illum, sed ut manifestetur Israëli, propterea ueni ego in aqua baptizans. Et testatus est Ioannes, dicens: Vidi spiritum descendentem specie columbæ de cœlo, & mansit super eum, & ego nescieuram eum: sed hic qui misit me, ut baptizarem aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descẽdere, & manere super eũ, hic est qui baptizat spiritusancto. Et ego uidi, & testatus sum Christũ esse filium dei.] Quoniam cognatus domini erat præcursor: dicit enim angelus uirgini, Ecce cognata tua Elizabet concepit: ut ne quis suspicetur, quod propter cognationem præcursor gratificaturus fuerit domino, & testimonium perhibuerit, eius gratia subinde dicit: Et ego nescieueram illum: ita suspicionem tollens: sed, dicit, ut manifestetur Israëli, ideo ueni baptizare, ut omnes, inquit, adducantur ad fidem in illum, & monstretur populis, non propterea ego baptizo: me enim baptizante concurrunt populi: & quum congregantur, manifestatur eis Christus, qui à me prædicatur, & præsens præsentibus monstratur. Nisi enim propter baptismum confluerent, quomodo à Ioanne monstraretur dominus? Non enim hostiatim obambulabat, ut manu Christum ostenderet, & unicuique monstraret: igitur ea de causa dicit, Veni baptizare aqua, ut populis propter baptisma conuenientibus à me manifestetur. Hoc autem loco discimus, quod miracula pueritiæ Christi conficta sint, & mendacia, composita ab his, qui deridere uoluerunt mysterium: nam si fuissent uera, quomodo ignotus fuisset dominus, qui Luce 1. Miracula pueritiæ Christi conficta.

B 2

C hæc faciebat? Neutiquam enim uerisimile fuerit, non fuisse celebrem eum, qui talia faciebat miracula. Verum non ita est. Nō enim antequàm baptizaretur, signa fecit, neq; cognitus erat: sed is, qui misit me, ut baptizarem, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendere: ille est qui baptizat spiritusancto. Ioannes, ut dixi, quo testimonium non suspectum faceret de Christo, testimonium refert ad deum & ad patrem. Nam ego quidem, inquit, nesciebam illum, pater autem reuelauit mihi hunc in baptismate. Porrò interrogauerit quispiam, si ignorauit illum Ioannes, quomodo Matthæus dicit, quod prohibuerit eum, dicens: ego debeo à te baptizari? Dicendum igitur, quod sic intelligi debeat, nesciueram ipsum ante multum temporis, & ante baptismum nesciueram illum. Nam in baptismi tempore noui illum. Vel etiā aliter dicendū, quod nouerit quidem illum, quod esset Christus: quod autem ille esset, qui baptizaret spiritu sancto, tunc didicerit, quando uidit spiritū descendentem. Dico igitur, quod nesciuerit illum, hoc sibi uelit, quod nesciuerit illum esse, qui baptizet spiritu sancto: sciebat tamen eum esse super multos, & ideo secundum Matthæum, eum omnino maiorem cognoscebat. Postquàm autē spiritus sanctus descendit, manifestius agnouit, & alijs eum prædicauit. Spiritus autem omnibus apparuit qui aderant, & nō soli Ioanni. Cur ergo, dicet quispiam, non crediderunt? eo quod obtenebratum erat insipiens cor illorū: quia & quum uiderunt eum facientem miracula, non crediderunt. Quidam autem dicunt, quod non omnes uiderint, sed ij qui magis pij erant. Nam quamuis corporaliter descenderit spiritus: uerisimile tamen est nō omnibus apparuisse, sed dignis. Quandoquidem & prophetæ multa in sensibili specie uiderunt, sicut Daniel, & Ezechiel, quæ tamen nullus alius uidit. Et uidi & testatus sum, quod hic est filius dei. Et ubi testatus est Ioannes, quod hic est filius dei? nusquam enim scriptum est. Nam agnum quidem dicit, filiū autem dei nusquam. Vnde uerisimile est cōiectare, quod & plura alia prætermissa sint. Non enim omnia conscripta sunt.

Matth. 3. *Ioannis 21.*

D Postero die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo, & intuitus Iesum ambulantem dicit: Ecce agnus ille dei: & audierunt eum duo discipuli loquentem, & sequuti sunt Iesum.] Propter audientium ignauiam cogitur Ioannes eadem dicere, ut uel crebro testimonio efficiat aliquid: neq; falsus est. Christo enim statim duos discipulos obtulit. Nam quū reuera pronubus esset, omnia faciebat, & ita humanam naturam sponso adducebat. Ideo & Christus quidem tacet, ut sponsus: pronubus autem omnia loquitur. Et dominus sicut sponsus uenit ad multitudinē. In nuptijs enim non sponsa ad sponsum, sed sponsus ad illam abit, etiam si regis filius sit. Ideo & dominus naturam nostrā desponsaturus, descendit ad eam in terram, & factis nuptijs assumptus ipse tulit eam in domum patris. Itaq; quum intuitus esset Iesum Ioannes, hoc est, etiā corporalibus oculis præ se tulisset gaudium, quod habebat in Christo & miraculo: Vide, inquit, agnus ille. At discipuli crebris testimonijs demulsi, sequuti sunt Iesum: non quidem contemnentes Ioannem, sed magis obedientes ei, testanti de Christo meliora.

Mos nuptiarū.

Conuersus autem Iesus, & conspicatus eos sequentes se, dicit eis: quid quæritis? Illi autē dicebant ei: Rabbi, quod dicitur, si quis interpretetur, magister, ubi manes? Dicit eis: Venite & uidete. Venerunt igitur, & uiderunt ubi maneret: & manserūt apud illum die illo. Hora autem erat quasi decima.] Matthæus quidem quū de baptismate narrasset, statim subducit illum in montem tentandum. At præsens euangelista relictis ijs, quæ ab illo dicta sunt, refert ea quæ post descensum de monte. Igitur postquàm de monte & tentatus fuit, sequitur discipulorum comitatio & accessus ad Christum. Opinor quod sermo demonstret, quod non debeat aliquis constitui doctor nisi prius ad fastigium conscenderit uirtutum (hoc enim mons significat) & omnē deuicerit tentationem, triumphum de tentatore referens. Sequuntur igitur primum discipuli, & tunc interrogant eum ubi maneat. Non enim publice multis præsentibus, sed seorsim oportebat colloqui, quasi de rebus quibusdam necessarijs. Immo illi non priores interrogant, sed Christus ipsos inducit ad interrogandum. Dicit enim eis, quid quæritis? non tanquam ignorans: quomodo enim ignoraret, qui sciebat corda hominū? sed ut per interrogationem

A rogationem prouocaret eos ad dicendum quid uellent. Verisimile enim est eos erubuisse, & reueritos illum, cui Ioannes testimonium plus quàm de homine dederat. Te autem uelim admirari bonam illorum affectionem erga Christum. Non enim solum sequuti sunt, sed & rabbi salutant, hoc est magister: idq; cum nihil adhuc de illo audissent. Volentes itaq; seorsim aliquid ab eo discere, interrogant ubi maneat. In quiete enim commodius & discitur, & auditur. Dominus uero non dicit eis signum domus: sed, uenite, inquit, & uidete. Hoc autem facit, tum ut magis alliciat eos ad sequẽdum se, tum ut probet eorum desiderium, num grauentur ex itinere. Nam si frigida mente accessissent, neutiquam ad domum fuissent sequuti. Quomodo autem Christus alibi dicit, quod filius hominis non habeat ubi caput reclinet: hoc autem loco uidetur habere domum? Non hæc inter se dissident. Etenim quando dicit, quod non habeat ubi caput reclinet: non dicit, quod nullum omnino habeat diuersorium, sed quod nõ habeat proprium. Si igitur habitasset in domo, non propriam inhabitasset, sed alienam. Non frustra autem euangelista assignat tempus, quod fuerit hora quasi decima: sed ut doceat & doctores, & discipulos, quod propter nullum tempus sua differre debeant, neq; doctor prætexat aliquid, & dicat quod uespere sit: & discipulus sciat omne tempus esse doctrinæ, nec differendum auditum in crastinum. Hinc autem discimus, quod discipuli habebant uentrem minime oneratum, sed ieiunijs assuetum: eo quod tempus, quod alij impendunt in quietem corporis cibis grauati, & non ualentes serio operi intendere, hoc illi insumebant in doctrinam. Ita erant discipuli Ioannis ieiunijs clari. Vide autem obsecro, quod Christus conuertit se ad sequentes, & ostẽdit eis faciem suam. Nisi enim per bonam operationem sequutus fueris Iesum, non peruenies ad contemplationem faciei domini, neq; ibis ad habitationem eius, hoc est, non peruenies ad illuminatiõẽ diuinæ scientiæ. Lucem enim inquit, habitat inaccessam. Propterea nisi quis seipsum purificauerit, & purificationem sequutus fuerit, quomodo scientia illustrabitur?

Luce 9. *1. Timoth. 6.*

B Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Ioanne, & sequuti fuerunt illum: inuenit hic prior fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est, si interpreteris, Christus. Et duxit illum ad Iesum. Intuitus illum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod interpretari licet Petrus.] Andreæ quidem nomen profert nobis, sed non alterius. Quidam autem dicunt illum esse Ioannem, qui hæc scribit. Nonnulli autem aiunt, quod non fuerit ex nobilioribus aliquis. Præterea nulla utilitas fuerat etiam scire nomen. Cæterum Andreæ mentionem facit, quia & insignior erat, & adducebat suum fratrem. Vide autem, obsecro, quantum amauerit fratrem, & quomodo non occultauerit ab eo bonum: sed communicarit ei thesaurum, emiserit'q; iucunditatis uocem, Inuenimus, dicens. Et uerisimile est, quod multo tempore desiderarint, & meditati fuerint quærere illum. Neq; simpliciter dicit, Messiam: sed, Messiam illum: cum articulo illum ipsum qui proprie est Christus. Vnus enim erat qui ab eis expectabatur, quamuis multi essent Christi, qui & filij dei appellabantur. Adduxit autem illum ad Iesum, non quod tam leuibus esset moribus, & ad omnem sermonem circunferretur: sed quod feruenti & bono animo susceperat sermones, quos ei dixerat frater de Christo. Verisimile enim est, quod Andreas plura dixerit ei, & manifeste annunciauerit de Christo: utpote edoctus secretiora quædam, eo quod manserat apud Christum. Quod si perseuerat quis arguendo facilitatem Petri, discat & hoc non esse scriptum quod crediderit statim Andreæ, sed quod Andreas duxerit illũ ad Iesum: id quod magis solidæ mentis fuerit, & non quouis uento circumactæ. Non enim simpliciter recepit sermonem Andreæ, sed uoluit uidere Christum: ut siquidem inueniret quod dignum fide, sequeretur: sin minus, resiliret. & ita duci ad Iesum non leuis, sed studiosæ mentis indicium erat. Quid igitur dominus? prophetando de illo illis se manifestare incipit. Nam quia prophetiæ nõ sunt minimum signorum, imò plurimum hominibus persuadent, prædicit de Petro: Tu enim, inquit, es Simon filius Iona, deinde, & quod futurum, Tu uocaberis Cephas. Nam quum quod præsens est dicitur, etiam futurum credibile fit: Non dixit autem, ego

Prophetiæ

C te uocabo Petre: sed uocaberis. Nolebat enim ab initio autoritatem suam indicare, eo
quod nondum firmam in illum fidem haberent. Quamobrem autem agnominat hunc
quidem Petrum, illos autem, filios inquam Zebedæi, filios tonitrui? ut ostendat quod
Gen. 17. ipse sit, qui & olim nomina indiderit: & sicut nunc, ita etiam tunc mutauerit nomen
Simon. Abram in Abraam, & Saram in Sarram. Scias autem, quod Simon interpretatur obe
Ionas. dientia, Ionas uero columba. Igitur mansuetudinis quæ per columbam significatur,
filia est obedientia: & qui habet obedientiam, etiam ipse Petrus efficitur, per obedien
tiam proficiens, ut firmetur in bono.

Postero die uoluit Iesus exire in Galilæam, & reperit Philippū, & dicit ei Iesus: Se
quere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philip
pus Nathanaël, & dicit ei: De quo scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenimus Ie
sum filium Ioseph, Nazarenum.] Andreas quidem præcursore audito, & Petrus An
drea, sequuti sunt Iesum. At Philippus uidetur nullum audiuisse & statim sequutus esse
dominum, dicentem sibi: Sequere me. Vnde igitur quod ille tam statim credidit? Vi
detur igitur primū, uox domini animam illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Nō
enim simpliciter saluatoris uox dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinse
Mar. 16. cus ad amandum ipsum, sicut & Cleophas dicit: Nonne cor nostrum ardēs erat, quum
loqueretur nobis in uia? Quia autem Philippus, eo quod solicitum cor habebat, & mul
tum meditabatur scripta Mosis, expectabatq; semper Christum: statim simulatq; uidit,
credidit: propterea etiam dicit, inuenimus Iesum: quo ostēdit quod semper quæsiuerit.
Fortassis autē & à Petro & Andrea de Christo didicit. Etenim uerisimile & colloquu
tos illos ei, qui ex eadem patria erat, & narrasse de Christo, id quod & euangelista uide
tur insinuare per hoc quod dicit: Erat autem Philippus à ciuitate Andreæ & Petri. Par
ua fuit autem ista ciuitas, quæ pagus rectius diceretur: unde & digna miraculo Christi
D uirtus, quod ab his qui nullum afferebāt fructum, præcipuos discipulos elegerit, igitur
neq; Philippus apud se bonum hoc retinet, sed communicat & Nathanaëli; & quia le
gisperitus erat Nathanaël, ad legē & prophetas ipsum mittit Philippus, quia diligēter
legem meditabatur. Porrò filium dicit Ioseph dominum, quia eius filius nominabatur:
& Nazarenum illum appellat, quamuis proprie à Bethleem fuit, in qua natus: sed in
Nazareth educatus fuit. At quoniam natiuitas eius multis incognita erat, manifesta au
tem educatio, à Nazareth eum nominat, utpote illic enutritum.

Et dixit ei Nathanaël: à Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Ve
ni, & uide. Vidit Iesus Nathanaël uenientē ad se, & dicit de eo: Ecce uerus Israëlita, in
quo dolus nō est. Dicit ei Nathanaël: Vnde me nosti? Respōdit Iesus, & dixit ei: Prius
quàm te Philippus uocaret, quum esses sub ficu, uidebam te.] Philippus quidem Ie
sum Nazarenū dicebat: Nathanaël autē, utpote in lege diligentior, cognoscebat ex scri
pturis, quod à Bethleem oporteat uenire Christum: & propterea dicit: A Nazareth po
test esse aliquid boni? Philippus uero inquit, uade, & uide: sciens quod si gustaret uerba
Christi, non esset discessurus. Porrò laudatur à Christo Nathanaël, utpote uerus Israëli
ta: nō enim ad gratiam neq; ad odium loquebatur. Non enim uerba illa sunt incredulæ,
sed diligentis & in lege uersatæ mentis, quæ sciebat quod Christus non à Nazareth, sed
Bethleem ueniret. Quid igitur Nathanaël? nū laudibus remissior fit? minime, sed urget
manifestius & euidentius quiddam discere uolens. Ideo & interrogat: Vnde me nosti?
At Christus dicendo ei, quæ nullus alius sciebat, præterquàm ipse & Philippus, q̄d so
lus & loquutus esset & fecisset, detegit & suam deitatem. Nam Philippus solus & nul
lo præsente sub ficu loquutus Nathanaëli, quæ sanè omnia Christus etiā absens cogno
scebat. Proinde & dicit: Quum esses sub ficu, uidi te. Priusquàm autem appropiaret
Philippus, dixit dominus de Nathanaële: Vide Israëlites, ut neq; quis suspicetur, quod
Philippus Christo dixerit de ficu, & alijs, quæ loquutus cum Nathanaële. Vnde Natha
naël agnito domino, fatetur eum filium dei: audi enim quid dicat.

Respondit Nathanaël, & ait ei: Rabbi, tu es ille filius dei: tu es ille rex Israël. Respon
dit Iesus, & dixit ei; Quia dixi tibi, uidebā te sub ficu, credis; maiora his uidebis. Et dicit

ei;

A ei: Amen amen dico uobis, posthac uidebitis cœlū apertum, & angelos dei ascenden-tes & descendentes super filium hominis.] Maxime potens est prophetia, & efficacior miraculis ad alliciendū quosdam ad fidem. Dæmones enim etiam possunt miracula si-mulare & apparenter facere: præscientiam autem futurorū, & prædictionem euiden-tem nullus habet, neqꝫ angelus, & quanto minus dæmones? Ideo & Nathanaëlem do minus attraxit dicens ei locum, & quod loquutus esset ei Philippus, & quod uere esset Israëlita. Nathanaël igitur auditis illis, sentire cœpit magnitudinem domini, quantum tunc possibile erat, & fatetur illum filiū dei. Veruntamen quamuis filium dei fateatur, non tamen sicut Petrus. Nam Petrus quidem cōfessus est filius dei, ideo & beatus præ-dicatur, & ecclesia ei conceditur. Nathanaël uero ut hominem nudum quidem eum fa tetur, gratia autem propter uirtutem adoptatum in filium dei: & hoc manifestum ex eo quod subditur. Tu es ille rex Israël. Vides quod nondū uenerat ad perfectam cognitio-nem ueræ deitatis unigeniti. Etenim quasi amicum dei, & quasi regem Israël eum cre-dit esse: quod si uere eum deū esset confessus, non dixisset eum regem Israël, sed regem uniuersi. Vnde non prædicatur beatus, sicut Petrus: & dominus corrigens eum, & in-ducens ad cognoscendum quiddam dignum sua deitate. Videbitis, inquit, angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis. Ne enim, inquit, suspiceris nudum hominem, sed dominū angelorum: cui enim angeli ministrant, is utiqꝫ non fuerit purus homo, sed uerus deus. Porrò hæc in cruce & ascensione euenerunt. Nam & ante tem-pus passionis angelus de cœlo confortauit eum, & in sepulchro uisi sunt angeli, & in as-sumptione, sicut Lucas prodit. Sunt qui per ficum legem intellexerunt, quasi fructum habentem ad tempus dulcem: asperitate autem legalium obseruationū, & difficultate mandatorū, quasi folijs obtectam. Dicunt igitur, quod Nathanaëlem dominus uiderit, & intellectū eius illustrarit, quamuis adhuc sub lege esset. Tu autē & hoc scies, si quid & hæc arrident, quod Nathanaëlem dominus uidit adhuc sub lege existentem, hoc est

B intra legem & profunda legis scrutantē. Nam si non esset scrutatus profunda legis, neu tiquam uidisset eum dominus. Scias autem & hoc, quod Galilæa interpretetur deuolu-bilis. Exiuit igitur dominus in deuolubilem huius mundi regionem, uel etiam humanā naturam: & nos sub ficu sumus, hoc est, peccato dulci, cui etiam non parum amaritudi nis adest, propter pœnitudinem & iudicia sequutura. Sicut misericors uidet ac eligit eos, qui fatentur ipsum filium dei & regem eius Israël, qui uidet deum. Et si quidem stu dium adhibuerimus, & maioribus nos dignabitur spectaculis: & uidebimus angelos ascendentes quidem ad summitatem cognitionis dei; descendentes uero iterum, inco-gnobilem eius substantiam deprehendere nō ualentes. Vel aliter: Ascendit quis, quan do uersatur in sermonibus de deitate unigeniti. Descendit autem, quando tractare gau det sermones de incarnatione & descensu in infernum. Galilea.

C A P V T II

ET die tertia factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vo catus est autem & Iesus, ac discipuli eius ad nuptias. Et quum defecisset ui num, dicit mater Iesu ad eum: Vinum nō habent. Dicit ei Iesus: Quid mi hi & tibi mulier? nondum uenit hora mea.] Vocant ad nuptias dominū, non quod uiderint miracula, uel aliud quiddam magnum: sed simpliciter uocant ut notum, unde hoc significans euangelista, dicit: Erat autem mater Iesu & fra tres eius ibi. Igitur sicut illam & fratres, ita & Iesum uocauerunt. Affuit autem ipse, & uocationem non repulit: quia non respexit ad domum dignam, sed ad utilitatem & be-neficia nostra. Nam qui non dedignatus est fieri seruus, multo magis non dedignatus est uenire ad nuptias. Exhortatur autem illum mater, ut magnum faciat miraculum, ha bens opinionem suæ erga illum potestatis, tam ob conceptionem, quàm ob partum. Omnia enim cōseruabat in corde suo, & ex illis cogitabat filium aliquid posse supra ho minem. Neqꝫ enim mater eius, ut oraret deum ad faciendū aliquod miraculum, ex alio quod prius uiderat, facere inducta est. Nam quum puer esset, nullum fecit miraculum: quia si fecisset, notus fuisset omnibus. Audiuerat autem mater de testimonijs Ioannis,

C quæ de ipso testata, uidebatq; iam & discipulos ipsum sequẽtes, & ex his omnibus con iectabat uirtutem filij. At ille increpat eam non absurde: dicit enim, si non adest uinum oportet illos ipsos quibus deest, accedere & rogare, & non te matrẽ. Nam quando hortantur à domesticis, scandalum fit uidentibus: quãdo autem hi rogant, qui opus habẽt, suspicione res caret. Cæterum dicẽs, Nondum uenit hora mea: non uult quod obnoxius sit necessitatibus temporum, uel horas obseruet: quomodo enim hoc dicere possemus de factore temporum & seculorum? sed quod omnia tempore congruo operetur. Igitur quoniam adhuc incognitus erat & occultus multis, & nondũ omnes habebant discipulos, & neque hi qui in nuptijs erant, eum agnoscebant: nam alioquin ipsi accessissent, & rogassenr pro uino: & quia hæc omnia ita se habebant: Nondum, inquit, uenit hora mea: hoc est, opportunum tempus nondum adest. At hic adhuc urget Arij furor, qui monstrare nititur dominum horis & temporibus subditum. Disce igitur ô maledicte, quod si fuisset horis & temporibus subiectus, quomodo postea fecisset miraculum? Oportebat enim secundum tuum sermonem, quoniam seruit horis & temporibus. Nondum autem uenit hora eius, ne posset miracula facere: sed miraculum fecit, nõ igitur seruit horis. Vide autem oro, quomodo non usque ad finem, neq; per omnia restitit matri: sed quum eam parum perstrinxisset, iterum preces eius implet honorans illam & nobis dat formam reuerentiæ erga parentes.

Dicit mater eius ministris: Quodcunq; dixerit uobis, facite. Erant autem ibi hydriæ lapideæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas aut ternas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usq; ad summum. Et dicit eis: Haurite nunc, & ferte architriclino. & tulerũt.] Ministris dicit mater: Quicquid dixerit uobis, facite: atq; ita cum maior fieret petitio, quumq; accessissent & illi, ac petissent ut monstretur, quod non infirmitatis fuerit repulsa: sed ne uideretur accurrere & festinare ad miraculorum operationem, propter ostentationem & uanam

D gloriam. Lapideæ autẽ hydriæ ad purificationem Iudæorum aderant. Iudæi enim ferme singulis horis abluebantur, & sic comedebant: ut si tetigissent leprosum, uel mortuum, uel rem habuissent cum muliere, se lauant, quasi immundi forent. Et quum Palæstina inaquosa sit, nec ubique inueniantur fontes, implebant semper hydrias aqua, & ita non currebant ad flumina, ne forte immundi fierent. Non temere igitur dixit, secundum purificationem Iudæorum. Sed ne infidelium quidam suspicarẽtur, quod mansissent in ea uindemiæ quædã reliquiæ, & dein aqua infusa, & uinum deinde tenuissimum: ostendit quod nunquam illa fuerint uini receptacula. Iam, num potuit etiam absque eo quod impleretur hydria aqua, creare uinum ex nihilo? Potuit quidem, sed sæpe obest magnitudo ne miracula creditu sint facilia. Interim hoc accedit, ut testes miraculi fiant ministri, qui aquam infuderant hydrijs. Insuper ut discamus, quod ipse sit ille, qui & in uite liquorem aquæ in uinum conuertat. Iubet autem ministros, ut architriclino gustandum exhibeant. Non immeritò, sed ut ne suspicentur quidam, quod ebriorum conuentus fuerit, quorum gustus corruptus esset, & qui ebrietatis uitio existimarunt aquam uinum. Ne igitur locum haberet talis suspicio, iubet gustandum dari architriclino, qui sobrius erat. Etenim ij quibus tale concreditum est ministerium, magis sobrij sunt, ut eius iussu omnia quæ illic ordinate fiant & composite. Cæterũ oremus, ut hæc in nobis quoq; impleantur etiam nunc: nempe ut fiant nuptiæ, hoc est, coniunctio dei cũ anima nostra, quandiu sumus in Cana Galileæ, loco inquam inferioris huius & deuolubilis mundi, eius qui rotatur & rotat alia. Nuptiæ illæ non fiunt sine præsentia Christi, & suæ matris, & discipulorum eius. Nisi enim quis crediderit in Christũ, qui natus est ex Maria uirgine, & loquutus est per apostolos: quomodo coniungetur deo? Sciamus igitur quid miraculi operetur dominus in talibus nuptijs, & in tali cõiunctione dei ad animã. Aquam in uinum conuertit, & sex nostras lapideas hydrias implet. Per aquam tu quidẽ intellexeris dissolutionem nostram, & molliciẽ in uia ac doctrina: per hydrias uero sex, quinq; sensus per quos in operibus labimur: & sextam hydriam, rationalem uim, per quam in doctrinis periclitamur. Itaq; dominus noster Iesus Christus, uerbum inquam euangelicum,

Palæstina inaquosa.

A euangelicum, nostros sensus, siue in uirtute practica siue contemplatiua, si quid in eis aqueum & resolutum in uinum cōuertit sapidum, & lætificans uitam & sermonem. atque ita implentur hydriæ nostræ bono hoc poculo: sensus scilicet, ne in operatiua ui labamur: & ratio, ne in praua incidamus dogmata. Obserua autem, quod & lapideæ hydriæ propter purificationem Iudæorum stabant illic. Nam Iudas quidem dicitur confessio: purificatur autem qui pœnitet per quinque sensus, quibus prius peccarat. Oculus male uiderat, sed oculus iterum lachrymas in confessione profundit, atque ita seruit purgationi. Audiuit auris uerba meretricia, sed iterum se inclinat ad uerba oris dei: ita & in alijs sensibus. Sic & rationalis uirtus in dogmatibus peccat, sed iterū mundat priorem malitiam quādo ad pia dogmata redit. Cæterū lapideæ hydriæ ideo sunt, uel quod ex terra formati sumus, uel quod solida receptacula talis uini esse oporteat, & nusquam futilia. Lapidea hydria erat Pauli rationalis uis, etiam quādo persequebatur. Zelator enim erat paternarum traditionum super omnes coætaneos. & quando prædicabat. Tantam enim uim uerbi habebat, ut à Lycaonibus Mercurius crederetur, utpote dux uerbi. Gala.1.

Postquàm autem gustasset architriclinus aquam in uinū uersam, neque sciret unde esset, sed ministri sciebāt qui hauserant aquam, uocat sponsum, & dicit ei: Omnis homo primo loco bonum uinum ponit: & quum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu seruasti bonum uinum usque ad hoc tempus.] Architriclinus non ministros, sed sponsum interrogat. Quare? omnino iuxta diuinam prouidētiam. Nam si ministros interrogasset, utique miraculum reuelassent, & nullus eis credidisset. Initium enim erat signorum, & nullus adhuc opinionem talem habebat de Christo: atque ita ministris narrantibus miraculum hoc, nullus credidisset. Igitur postquàm & alia signa ostensa sunt, credibile & hoc futurum erat: & paulatim ministri omnibus hoc enarrantes, fideles habiti fuerunt. Idcirco ordinauit dominus, ne ministri interrogarētur, sed sponsus. Porrò non simpliciter fecit uinum, sed & optimū. Hæc enim quæ per miracula Christi facta, multo

B meliora his quæ per naturam fiunt. Et quod aqua factū sit uinum, testes sunt ministri qui hauserant aquam: quod uero optimum fuerit, architriclinus testatus est: quæ sanè omnia, procedente tempore, prædicata, credibiliora que facta sunt audientibus. Potes autem intelligere & uinum quidem sermonem euangelicum, aquam autē omnia quæ ante euangelium. Liquidiora & insipidiora erant, & ad illius perfectionem non peruenientia. & ut aliquid exempli gratia dicam: Dominus homini uarias leges dedit, unam in paradiso, secundam tēpore Noe, tertiam sub Abraham, nempe circuncisionē, quartam per Mosen, quintam per prophetas. Omnes igitur illæ si conferantur cum euangelij euidentia & uirtute, aqueæ sunt, si quis eas simpliciter & ad literam intelligat. Quod si quis spiritu incedit, & intelligit abscōdita, inueniet aquam mutatam in uinū. Nam quæ simpliciter dicuntur, & ad literam intelliguntur, multis omnino aqua sunt: qui autem spiritualiter dijudicat, inueniet uinum optimū postea bibendum & seruandum à spōso Christo: quandoquidem & in extremis temporibus monstratum est euangelium.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli eius.] Quod dominus signa operari cœperit post baptismum, & prius quidem diximus: uidetur autem & hoc signum primo fecisse, dicit enim: Hoc fecit initium signorū. At dicet quis, quod licet fuerit initium signorum, non tamen omnium, sed eorum quæ in Cana Galilææ. Nam quū plura ibi fecerit signa, hoc tamē primum fuit. Et hæc quidem illi dixerint. Nos autem, quamuis multa habeamus ad monstrandum, quod initium fuerit omnium signorum: etenim quum dicit, manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius: indicat quod ante hoc non fecerit miraculū aliud, ab illo eīn manifestauit gloriam suam: attamen nō refert siue hoc, siue aliud fuerit prius. Quomodo aūt manifestauit gloriam suā? Non multi interfuerāt, neque coram populo fuit factū: quamuis enim non tunc, sed postea miraculum hoc audituri erant omnes. Vnde usque in hunc diem celebratˀ, & in occulto nō est. Quod aūt & discipuli eius crediderint in eū, ita intellige: hoc est, fidē ampliorē & firmiorē acceperint: Quia & prius quidem crediderant, sed non tam firmiter.

C " Post hæc descendit Capernaum ipse, & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius,
" & ibi manserunt non multis diebus. Et in propinquo erat pascha Iudæorũ, & ascendit
" Iesus Hierosolymam, & reperit in templo eos qui uendebant boues & oues, & colum
" bas & nummularios sedentes. Et quum fecisset flagellum è funiculis, omnes eiecit de
" templo, oues simul ac boues, & nummulariorum effudit æs, mensasq; subuertit. Et
" ijs qui columbas uẽdebant, dixit: Auferte ista hinc, nec facite domũ patris mei domum
Psal. 68. " mercatus. Recordati uero sunt discipuli eius quod scriptum est: Zelus domus tuæ ex
" edit me.] Descendit in Capernaum dominus, non alterius usus gratia, quàm ut matrem suam illic residere faceret, ut ne illam ubiq; post se traheret. Quoniam enim ad nuptias uenerant in Cana, nuptijs habitis abducit matrem in domum suam in Capernaũ. Manifestum autem, quod propter hanc causam descenderit in Capernaum, ex eo quod neq; multis illic manebat diebus, neq; miraculum illic faciebat. Increduli eñi erant eius ciuitatis uiri, ideo & alio loco dominus eam miseram esse dicit. Quod autem dicit euangelista fuisse prope pascha, ostendit quod non ante multos dies paschæ fuerit baptizatus. Porrò ubi ascendit in Hierusalem, rem fecit magnæ autoritatis: Vendentes enim

Math. 21. oues & boues eijcit. Iam quod factũ hoc & Matthæus cõmemorat, scias quod non semel hoc Christus fecerit: sed hoc quod Matthæus cõmemorat fecit prope tempus passionis: quod aũt apud Ioannẽ, in exordio signorũ. Idcirco hoc loco adnectit, dicens: Ne feceritis domũ patris mei domum mercatus. Initiũ enim signorũ adhuc erat. Et nondũ tanta signorũ ostẽsorũ erat autoritas. Illic autẽ apud Matthæũ, dicit: Nõ facite, inquit, speluncam latronũ. Manifeste enim illos latrones nominauit, q̃d ex iniustis modis lucrũ facerẽt. Quãdo eñi quis ex eo quod parui precij est, multũ precij petit, & à pauperibus fortassis & uiduis lucrũ corradit, sicut fermè solẽt hi qui necessaria uenditant: quid aliud quàm opus latronis facit, ex calamitatibus aliorũ lucra cõportans? Et quare illos è tẽplo eijcit? nõ immeritò. Quia in sabbato sanaturus erat & soluturus legẽ, ut ne uideatur cõtrarius deo, corrigit hoc loco opinionem illam: Neq; enim tantum zelum propter do-

Christus non semel ementes & uendentes è templo eiecit.

D mum ostendẽs, spreuisset deum dominum domus. Nõ enim simpliciter eijcit, sed & flagello plexo percutit: & subuertit mensas, & lucrũ, hoc est, pecuniam nummulariorum effundit. Et opus periculosum attentans, non se in periculum coniecisset pro domo dei soluens legẽ dei, ut aduersarius: sed omnino ut filius dei, & æqualem habẽs potestatem patri, qui legem de sabbato statuerat. Ideo aũt nõ dixit, domũ dei: sed domũ patris mei: ostendens quod potestatem habeat sicut filius patris omnium. Nummularij aũt, qui &

κόλλυβος. collybistæ, sunt hi qui parua nomismata uendũt. Collybos enim apud Græcos minutũ

Pontifices. nomisma est, quod Rhomani nummũ uocant. Multi autem ex pontificibus in hũc modum peccant. Nã & ipsi negociatores uendunt boues in ecclesia, hoc est qui præstantes in uerbo doctrinæ, nõ iuuant, sed tradunt his qui affligere uolunt. Insuper & oues, hoc est, simpliciorem & communẽ populũ: & columbas, hoc est, spiritualia dona uendunt, & maiores dignitates conferunt his qui plura dant: quos dominus eijcit è templo, indi

In doctores quæstuarios. gnos iudicans sacerdotio. Ad hæc si quis talentum & nummum, hoc est sermonem & dogma uendat, & fortassis quum sit doctor, nõ annunciet uerbum, nisi lucrum habeat, etiam eius mẽsam subuertit dominus, sedem dico doctrinæ: & sermonem quem ille cohibet propter malitiam, non dans illũ omnibus, dominus Iesus per misericordiam effundit, populisq; dat: illum quidem à principatu deijciens, & alium in doctrinæ sedem collocans. Recordati sunt autem discipuli eius, quod scriptum sit: Zelus domus tuæ comedit me. Paulatim enim incrementa boni sumentes, & scripturarum recordantur, inde testimonia recipiendo, & firmiorem de Christo scientiam apud se constituendo.

" Responderũt ergo Iudæi, & dixerũt ei: Quod signũ ostendis nobis, quod ista facias?
" Respõdit Iesus, & dixit eis: Destruite tẽplũ hoc, & in tribus diebus erigã illud. Dixerũt
" ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis extructũ est tẽplũ hoc, & tu in tribus diebus eri
" ges illud? At ille dicebat de tẽplo corporis sui. Quũ ergo resurrexisset à mortuis, recor
" dati sunt discipuli eius, quod hoc dixisset: & crediderunt scripturæ & sermoni quẽ dixe
" rat Iesus.] Postquàm uiderunt Iudæi dominũ magna potestate hæc facere, & diceret,

ne feceritis,

A ne feceritis domum patris mei mercatum, dicunt: Perſuade nobis ſigno aliquo, quod fi
lius dei ſis tu, & quod illinc miſſus ſis. Vnde enim manifeſtū, quod pater tuus ſit qui do
mus illius eſt dominus? At ille per ænigma eis reſpondit: Soluite, dicens, templum hoc:
corpus omnino ſuum dicens, eo quod in ipſo habitabat omnis diuinitas unigeniti. Vbi
autē dixit, Soluite, non exhortatus eſt ad cædem, abſit: ſed quoniam ſciebat facturos cer
tò, euenturum affirmat. Audiant uero Ariani, quomodo ſicut dominus & mortis de-
ſtructor dicat, Excitabo: non enī dicit, Excitabit pater: ſed, ego excitabo, propria uirtu
te uſus, nullaq́; externa indigens. Cæterū Iudæi de inanimato templo ipſum dicere au-
tumantes hoc derident eum: Quū quadraginta & ſex annis ſit ædificatū, quo pacto (di-
cunt) tu dicis in tribus diebus te excitaturum? Sciendum autē, quod quando à Solomo- *Quot annis tē*
ne templum primo extructum eſt, uiginti annis omnia perfecte abſoluta fuerūt: poſtea *plum Solomo-*
autem poſt captiuitatem, Hebræi accepta poteſtate illud reædificandi, cœperunt quidē *nis extructum*
ſub Cyro rege ædificare: impediti autem ab his qui inuidebant eis, prorogarunt ſtru- *ſit.*
cturam uſq; ad Artaxerxen regem, ſub quo nacti omnium rerum copiam, omni ſtudio
uix potuerunt perficere opus. Vnde & dicitur, Iudæos ædificantes altera manu gladiū,
altera tenuiſſe ædificatorium inſtrumentum, uſqueadeò timebant uicinos Idumæos,
non autem Perſas, à quibus (ut dixi) omnes accipiebant ſumptus. Iſtam itaq; ſtructurā
quæ poſt captiuitatem aiunt quadraginta ſex annis factam, eo quod prohiberentur &
impedirentur Iudæi à Cyro uſq; ad Artaxerxen. Et nō eſt miraculum, quod Iudæi mira
culum non agnouerint, quandoquidem neq; diſcipuli cognoſcebant. Obſtabant enim
duo magna: unum quod reſurrectio per ſe tam difficilis captu, imò omnibus ignota eſ-
ſet, alterum quod deus corpus eius inhabitaret. Etenim poſt reſurrectionem cognoue-
runt diſcipuli, & crediderunt ſcripturæ. Cui ſcripturæ? omni quæ de reſurrectione tra-
dit, manifeſtiſſime autem ei quæ dicit: Non derelinques animā meam in inferno. Et illi: *Pſal. 15.*
Dominus uoluit purificare eum à plaga, oſtendere lumen. Manifeſte enim illa de reſur
B rectione dicuntur. Apollinarius autem tentat hoc loco patrocinium ſuæ hæreſeos inue
nire. Volens enim perſuadere inanimatam eſſe carnem domini, dicit quod templum di
catur caro, templum autem inanimatum ſit, inanimata ergo & caro eſt. Attonite & uer
ſute: tu autem & ligna & lapides domini carnem facies, quandoquidem ex his eſt tem- *Ioan. 12.*
plum. Quando autem audieris dominum: Nunc turbata eſt anima mea. &, Poteſtatem *Ioan. 10.*
habeo ponendi animam meam: quomodo ea intelligis? Quod ſi tu non de mentali & ra *Luce. 23.*
tionali anima hæc dicta aſſeris, quò referes hoc: Pater in manus tuas cōmendo ſpiritum
meum? Vtiq; hoc de inanimata anima non intellexeris. De hoc autē, Non derelinques
animam meam in inferno: quid tibi uidetur? at tu propter tua corrumpis.

Quum autem eſſet Hieroſolymis in paſcha in die feſto, multi crediderunt in nomen
eius, uidentes ſigna eius quæ ædebat. Ipſe autem Ieſus nō credebat ſemetipſum eis, eo
quod ipſe noſſet omnes: nec opus haberet, ut quiſquam teſtaretur de homine. Ipſe enī
ſciebat quid eſſet in homine.

CAPVT III.

ERat autem homò ex phariſæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorūm.
Hic uenit ad Ieſum nocte, & dixit ei: Rabbi, ſcimus quod à deo ueniſti ma
giſter. Nullus enim hæc ſigna poteſt facere, quæ tu facis, niſi deus ſit cum
eo.] Videbantur quidem nonnulli credere in nomine Ieſu, quum eſſet in
feſto, ſed non firma illorum fides erat: ad tempus enim attendebant Chri-
ſto, non ut deo, ſed ut homini qui deo afflabatur: ac iterum à fide illa contemptibili exci
debant. Nam quod tales fuerint, manifeſtum ex ſequentibus. Ieſus enim ipſe, inquit, nō
credebat ſe eis: neque omnia dogmata, ut his qui uere credunt, concredebat: Scruta- *Hiere. 17.*
tor enim eſt cordiū, & ſcit quid ſit in homine. Non enim ignorat quales ſint cogitatio-
nes in ſingulis hominibus. Fermè & Nicodemus talis erat, qui & ipſe credebat Ieſu,
ut uidetur pro domino contra Iudæos loqui, quod oporteat cum ſcrutatione, & ex
animo condemnari illum; ſed poſt crucem multum officij & liberalitatis in ſepultura

C exhibuit. Cæterum quia non, ut oportebat, credulus erat, & adhuc in infirmitate Iudaica tenebatur, nocte quidem uenit ad Ieſum, propter timorem Iudæorum. Magiſtrum autem ipſum uocat, quaſi purum hominem: talem enim opinionem de eo conceperat. Idcirco & ſubdit: Nullus poteſt talia facere, niſi deus ſit cũ eo. Vides quod ſicut ad prophetam & hominem dilectum à deo, accedit ad Ieſum? Quid igitur dominus? Non arguit, neq; dicit: Quare igitur ad magiſtrum qui à deo miſſus eſt, uenisti nocte? quare nõ fidenter & publice accedis? Nihil horum dicit, ſed late ei de diuinis & ſublimibus diſſerit. Nota autem, quod quamuis Chriſtus multa fecerit miracula, nullum tamen illorũ narrat euangeliſta, uel quod ab alijs traduntur euangeliſtis, uel quod maiora ſint quàm quæ particulatim recenſeantur.

Reſpondit Ieſus & dixit ei: Amen amen dico tibi, niſi quis natus fuerit ſuperne, non poteſt uidere regnum dei.] Videntur uerba quæ à ſaluatore dicta, nihil alludere ad ea quæ à Nicodemo dicta: at ſi quis recte peruiderit, ualde congruere inueniet. Quandoquidem Nicodemus humilem de Chriſto habebat opinionem, nempe quod magiſter eſſet: ac deus eſſet cum illo, dicit ei dominus: Merito ita de me ſentis: nondum enĩ natus es ſuperne, hoc eſt à deo ſpirituali natiuitate: ſed quia carnalis es, & cognitio quã de me habes, non eſt ſpiritualis, ſed animalis & humana. Ego autem dico tibi, quod niſi tu, & quiſquis alius fuerit ſuperne, & ex deo nati fueritis, piam & dignam de me opinionem habueritis, extra regnum cœlorum eſtis. Natiuitas enim per baptiſmum, illuminationem præbens animæ, regnum dei, hoc eſt, unigenitum illius filium uidere, hoc eſt intelligere, dat. Nam ſicut dei ſapientia filius eſt, ita & regnum quoq; dei dicitur. Hoc ſanè regnum nemo uidet, hoc eſt intelligit ô Nicodeme, niſi natus fuerit à deo: atq; ita etiam tu, quoniam nondum natus es ſpiritualiter, propterea non uides me regnum dei, ſicut oportet, ſed humilem opinionem de me habes.

D Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, quum ſit ſenex? Num poteſt in uentrem matris ſuæ iterum introire ac renaſci? Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum dei.] Audiens Nicodemus doctrinam plus quàm humanam, ſtupeſcit, & paſſus humanum quiddã interrogat, quomodo poteſt? id quod incredulitatis eſt ſignum. *Nota.* Vbi enim fides nõ eſt, illic quæritur, quomodo hoc, & quare hoc? propterea & ridicula Nicodemi uerba apparent. Neq; enim intellexit ſpiritualem natiuitatem, ſed mentionem corporalis uentris facit. *ἄνωθεν.* Poſtquàm enĩ audiuit, niſi quis ἄνωθεν, è ſupernis fuerit natus: exiſtimauit ἄνωθεν ab initio, & denuo, atq; tale quippiam dici, niſi quis ab initio & denuo naſcatur, & propterea dicit: Quomodo poteſt is, qui ſenex eſt, denuo intrare in uterũ matris ſuæ? Nam duo illum faciebant perplexũ, natiuitas ſcilicet ſpiritualis, & regnum. Neq; enim nomen regni cœlorũ auditum erat aliquãdo apud Iudæos. Nunc igitur de natiuitate dubitat: propterea & Chriſtus ei manifeſtius ſpiritualis natiuitatis modũ reuelat: Niſi quis naſcatur, dicens, ex aqua & ſpiritu. Homo quũ ex duobus cõſtet, ex corpore & anima, habet natiuitatis quoq; duplicẽ modũ. Aqua enim ſi uiſibiliter accipiatur, ad corporis pertinet purificationẽ: ſpiritus uero inuiſibiliter concurrens, ad inuiſibilis animæ regenerationem pertinet. Quod ſi rogas, quomodo aqua poteſt generare? interrogabo & ego, quomodo ſemen & ipſum aquoſum exiſtens, poteſt in hominem transformari? Igitur ſicut in corporali ſemine totũ eſt gratiæ diuinæ, ita & in baptiſmate aqua ſubdita eſt, & ſpiritus omnia operatur, & inuocatio per preces, immo dei præſentia. *Tres merſiones cuius ſymbola.* Symbola enim ſepulturæ & reſurrectionis in aqua illa perficiuntur. Tres merſiones triduanæ ſepulturæ ſymbola ſunt: deinde regreditur homo, ſicut dominus, fulgidior & clarior incorruptionis ferens indumenta, qui in aqua corruptionem ſummerſit.

Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Ne admireris, quod dixi: Oportet nos naſci è ſupernis. Spiritus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis, ſed neſcis unde ueniat, & quò uadat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.] Abducens dominus Nicodemũ à carnali natiuitate, dicit: Quod natũ eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt: hoc eſt, ſpiritualis eſt homo, qui natus per baptiſmum,

A ſmum. Per ſpiritum enim, ſpiritualem intelligere debes. Neq; ſpiritus diuinus fit bapti zatus, ſed quum adoptionem filiorum in ſpiritu, & gratiam, & honorem ſuſceperit, ſpi ritualis eſſe meretur. Videns autem Nicodemum adhuc perturbari, dicit: Ne mireris: deinde ſenſibili exemplo docere eum tētat. Spiritus enim, inquit, ubi uult ſpirat. A uen to, inquit, diſce maiora. Ventus enim, quem hoc loco ſpiritum uocat, ubi uult flat, & ſo num eius audis, & ignoras tamen unde feratur. Nequit enim comprehendi uel prohi beri. Naturali enim poteſtate fertur in aliquem locum incertum. Cæterum ubi uult, inquit: non quod uentus uoluntatē habeat, ſed (ut dixi) à natura indita illi poteſtas oſtē ditur. Si igitur uentū, qui ſpiritus eſt ſenſibus ſubiectus, ignoras quomodo & quò ſpi ret, quomodo regenerationem à diuino ſpiritu curioſius inquiris? Si hic ſpiritus cōpre hendi nequit, multo minus ſanctiſpiritus gratia legibus naturæ ſubdeť. Confundatur Macedonius, ſpiritus oppugnator, & qui anteceſſit illū Eunomius. Ille eñ ſeruū facit ſpiritum, quamuis audierit hoc loco, quod uentus quò uult ſpirat. multo igitur magis ſpiritusſanctus liberiorem habet motionem, & quò uult & ſicut uult operabitur. Euno mius uero in illo ipſo peccans, & creaturam dixit ſpiritum, & in tantam peruenit perui caciam, quaſi cognoſceret deum, ſicut ipſe ſeipſum. Audiat igitur, quod neq; impetum neq; finem ſciat. Quomodo igitur dei ſubſtantiam cognoſcet impoſtor? *Macedonius.* *Eunomius.*

• Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus, • & dixit ei: Tu es ille magiſter Iſraëlis, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quod ſci • mus, loquimur: & quod uidimus, teſtamur: & teſtimonium noſtrum nō accipitis. Si ter • rena dixi uobis, & nō creditis: quomodo ſi dixero uobis cœleſtia, credituri eſtis?] Ni codemus adhuc in Iudaica imperfectione ſubſiſtit: propterea iterum rogat, quomodo poſſunt hæc fieri. Ideo & dominus mōſtrans ei, quod propter imperfectionē ita loqui tur, dicit: Tu quū ſis doctor in Iſraël, ſi recordatus fueris miraculorū quæ in ueteri teſta mento tradūtur de formatione hominis & alia, quomodo formatus ſit, quomodo ex la

B tere uxor, quomodo ꝓdigia in Aegypto, quomodo in mari rubro, quomodo ſterilis pe pererit, & ſimilia: ſi hæc cōſiderares ſicut doctor in Iſraël, nō diſcrederes his quæ nūc di co. Veruntamē ego quidem quod ſcio, dico: & quod uidi, hoc eſt clare cognoui. Neq; enim corporalē uiſionē ſignificat, quū dicit uidimus, ſed cognitionē certiſſimā. At uos teſtimonium noſtrū, hoc eſt meū, nō accipitis. Hæc autem dicit dominus, nō ad Nico demū, ſed ad genus Iudæorū, qui uſq; ad finem increduli fuerunt. Igitur ſi terrena dixi uobis, & nō creditis: hoc eſt, ſi de generatione quæ eſt in baptiſmo dixi uobis, & nō re cepiſtis, ſed interrogaſtis dicentes: Quomodo? Terrenam autē hanc natiuitatem nomi nat, quod ſuper terram facta ſit in beneficiū hominū. quamuis eñ cœleſtis ſit ſecundū gratiam & honorē, at baptizamur quum ſuper terrā ſumus. Si igitur de hac terrena na tiuitate dicens, inueni uos incredulos: de ſupcœleſti natiuitate, quæ ineffabilis, qua uni genitus filius à patre natus eſt, quū audieritis, quomodo credetis? Quidam aūt per ter renū intellexerūt ſimilitudinem de uento: ita ut quod dicitur, ſic ſe habeat: Si exemplū à terrenis dedi uobis, & neq; ſic perſuaſi eſtis, quomodo poteritis ſuperiora diſcere?

• Et nullus aſcendit in cœlū, niſi qui de cœlo deſcēdit filius hominis, qui eſt in cœlis.] Neq; hoc uidetur cum his quæ præceſſerunt recte contexi. At ſi quis diligēter inſpexe rit, apparebunt etiam illa bene cohærere cum ſuperioribus. Quia enim magiſtrum do minum & prophetam nominabat Nicodemus: Ne putes me, inquit, quaſi prophetam, qui de terra eſt à deo miſſum doctorem, ſed è ſupernis me ſcias deſcendiſſe, ut filiū, non & à terra eſſe. Nullus igitur prophetarum aſcendit in cœlum, niſi ego ſolus aſcēſurus, qui & deſcendi. Filium autem hominis quum audieris deſcendiſſe de cœlo, ne exiſti mes quod caro è cœlo deſcenderit. Hoc enim Apollinarius docuit, quod Chriſtus ha buerit corpus de cœlo, quod per uirginem tranſierit, quaſi per canalem. Verum quia una hypoſtaſis, hoc eſt una perſona Chriſtus ex duabus naturis conſtituta: ideo omnia quæ ſunt hominis, dicuntur de uerbo: & iterum ea quæ ſunt uerbi, attribuuntur homi ni. Sic & hoc loco quoq; filius hominis dicitur deſcēdere de cœlo, eo quod una ſit per ſona, & una hypoſtaſis; deinde, ut ne quum audieris qui deſcendit, putes quod nō ſit *Apollinarius.*

C in cœlo, dicit: Is qui est in cœlo. Noli enim suspicari me propterea nō esse illic, quia descendi: sed & hic adsum corporaliter, & illic sedeo cum patre ut deus.

Num. 21. " Et sicut Moses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis: ut " omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat uitam æternam.] Postquàm dixit de regeneratione per baptismū, nunc dicit de beneficio, quod per crucem nobis factū est. Crux enim & mors autor nobis fit gratiæ, quæ per baptismum data est: siquidem quū baptizamur, mortem domini repræsentamus. Non dicit autem manifeste, crucifigēdus sum: sed meminit serpentis & ueteris historiæ. Interim discimus uetera cognata nouis, & unum esse legislatorem ueteris & noui testamenti: tametsi Marcion & Manichæus, & reliqua id genus hæreticorū cohors reprobent dicentes, ueterem à malo opifice esse conditam. Docet item, quod quum Iudæi uidentes ærei serpentis imaginem, mortem effugerint: multo magis nos ad crucifixum respicientes & credentes, animæ mortem effugituros. Vide autem, oro, figuram, & confer cū ueritate. Illic serpentis similitudo, formam quidem habet bestiæ, uenenum autem non habet. Ita & hoc loco homo dominus, sed à peccati ueneno liber, in similitudine carnis peccati uenit, hoc est, in similitudine carnis peccato obnoxiæ, quæ minime caro peccati esset. Et tunc quidem uidentes, euadebant mortem corporis: nunc autem qui uident, mortem animæ. Tunc quidem suspensus, serpentium ictus sanabat: nunc autem spiritualis draconis plagas curat Christus. Exaltatum autem audiens, intellige quidem & suspensum esse. In summo enim suspensus est, ut & aërem sanctificaret, qui terram sanctificarat, in illa ambulando. Intellige autem quid sit glorificari. Nam reuera gloria Christi, crux fuit. Per hoc enim quo uisus est condemnari, condemnauit huius mundi principem: ut clarius dicam: Adam iuste mortuus est, peccarat enim: dominus iniuste mortuus est, non enim peccarat. Igitur usq; ad crucifixionem domini, iuste præualuit hominibus mors. Quia autem absq;

Gloria Christi crux.

D peccato inuentus est Christus, quid igitur in illo iuris habebat diabolus, ut occideret ipsum: atq; ita quia iniuste mortuus est, uicit eum à quo occisus: & sic liberauit Adamū à morte quæ illi iuste inferebatur, utpote ei qui peccarat. Et aliter: Duo fuerunt quæ dominium habebant in humanū genus, Voluptas & tristitia. A duobus autem illis inuictus repertus est dominus. Nam assumpserat quidem illum in montem, tentans per uoluptatem: & quum experiretur hac uia uinci nō posse, maiorem postea machinam, tristitiam scilicet, adhibuit, ut saltem per illam deuinceret: & propterea commouit omnes contra illum discipulos, ut negarent: milites, ut illuderent: prætereuntes, ut blasphemarent: & in summa, Iudæos, ut crucifigerent: & sic quoq; inuictum cōperit. Non enim potuit crucis dolor efficere, ut crucifigentes haberet odio, sed diligebat eos, & pro eis

Luce 23. orabat, dicens: Ne statuas illis pater peccatum hoc. Vides quomodo uicerit per hoc ipsum, quo uidebatur uictus esse. Sic igitur exaltatio & gloria eius, crux fuit.

1. Io. 4. " Sic enim deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit " in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit deus filium suū in mun" dum, ut condemnet mundum, sed ut seruetur mundus per eum.] Mira dei erga mundum dilectio, & tanta, ut non dederit uel prophetam, uel angelum, sed filium suum, atq; illum unigenitū. Angelum si quidem dedisset, non erat res parua, eo quod angelus quidem minister eius fidelis & seruus, nos autem inimici & apostatæ: nunc autem dato filio, quanto excellentiorem dedit charitatem? Item si multos habens filios unum dedisset, & hoc maximum fuisset: nunc uero unigenitum dedit. Igitur bonitas digne laudan

Ariani. da est. Ariani autem dicunt, quod unigenitus dicatur, eo quod solus ipse factus sit & cōditus à deo, omnia autem alia ab illo. Quibus simpliciter respondemus: Si quidem unigenitus dictus fuisset, quum non esset filius, haberet rationem impudens uestrum commentum: at nunc quum non solum unigenitus, sed & filius dicatur, nō permittit sic intelligere, sed uult illum solum ex patre natum. Vide autem, oro, quod sicut supra dixit filium hominis descendisse de cœlo, quamuis non descenderit caro de cœlo: sed propter unam personam & unam hypostasin, ea quæ dei sunt attribuit homini: ita & hoc loco, ea quæ hominis sunt, attribuit uerbo deo. Dedit enim, inquit, deus filium suum in

mortem,

A mortem, quamuis impassibilis permanserit deus: attamen quia unus & idem fuit per hypostasin, & qui uerbum dei, & qui homo pro nobis patiens, filius dicitur esse, datus esse, inquantum & uere passus: non in sua natura, sed in sua carne. Quod autem lucrum dari filium: ô magnum & supra humanam mentem, ut omni qui credit in illum, duo illa lucretur: unum quidem, quod non perit: alterũ, quod uitam habet, atq; uitam æternam. Vetus enim lex promittebat, eos qui in illa deo placebant, implendos longitudine dierũ: Euangelium autem non temporariam uitam largitur, sed æternam, & indisso lubilem. Quia eñ duo sunt aduentus Christi, & ille qui fuit, & ille qui uenturus est: de priore aduentu dicit, quod non missus sit filius, ut condemnet mundũ (quia si propter hoc uenisset, condemnati fuissent utiq; omnes: Omnes enim peccauerunt, sicut & Paulus dicit) sed primum ad hoc uenit, ut mundum seruaret, atq; hæc intentio eius fuit: per accidens aũt iudicat eos, qui non crediderunt. Lex eñ Mosaica præcessit, ut reprehenderet peccatum, & condemnaret præuaricantes. Nulli enim ignoscit, sed simul atq; inuenerit peccantem in aliquo, pœnam infert. Itaq; primus aduentus non propter iudicium factus, nisi per accidens iudicans eos qui non crediderunt, qui iam iudicati sunt. Secundus uero erit, ut omnes iudicet, & unicuiq; secundum opera sua faciat. *Vetus lex.* *Euangelium.* *Rhom. 3.*

" Qui credit in filium, non iudicatur: qui uero non credit, iam iudicatus est: quia non
" credidit in nomen unigeniti filij dei. Hæc est autem cõdemnatio, quod lux uenit in mũ
" dum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Erant enim eorum opera ma
" la. Omnis enim qui mala agit, odit lucem, nec uenit ad lucem, ne arguantur opera ipsi
" us. Qui aũt operatur ueritatem, uenit ad lucem, ut cõspicua fiant facta ipsius, quod per
" deum sint facta.] Quid est, qui credit in filium non iudicatur? Nunquid si immundam egerit uitam, non iudicatur? maxime quidẽ, non eñ uere fideles sunt eiusmodi, ut Paulus dicit. Deum enim, inquit, fatentur se scire, operibus autẽ negant. Veruntamen hoc loco dicit, quod propter ipsum credere non iudicatur, dabit autem pœnas graues malorum operum: propter incredulitatem autem quam non habet, non punietur, semel eñ
B credidit: at qui non credidit, iam iudicatus est. Quomodo? primum quidem, quoniam & ipsa incredulitas condemnatio est. Esse enim extra lucem, per se maximum supplicium est. Deinde, quamuis nõ hic geennæ traditus sit, sed congregauit hic futuri supplicij occasiones: sicut & homicida, tametsi nõ sententia iudicis cõdemnetur, natura tamen rei condemnatus est. Et Adam die quo comedit de ligno, mortuus est: & quamuis uiueret, sententia tamen & natura rei mortuus fuit. Omnis igitur incredulus, condemnatus est, quod hinc migrans mox supplicio tradendus, & non in iudicium producẽdus, iuxta illud: Non resurgent impij in iudicio. Indigni enim habentur, ut rationem dent impij, sicut & diaboli. In iudicium igitur non resurgent, sed in condemnationem. Ita & in euangelio dicit dominus, quod princeps huius mundi iam iudicatus sit: nõ solum quod ipse non crediderit, sed & Iudam proditorem fecerit, & alijs perditionis fuerit autor. Quamuis autem dominus in parabolis adducat puniendos, quasi eos à quibus sumatur ratio: ne mireris. Primũ quidem eo ipso, quia parabolæ sunt ea quæ dicuntur, nõ oportet omnia quæ in parabolis dicuntur quasi canones ac leges assumere. In die enim illo unusquisq; conscientiam habens pro iudicio quod falli nequeat, nõ opus habet alio qui reprehendat, sed semetipsum quisq; confutabit, ac abibit. Deinde dominus non inducit incredulos, quod mereantur ut rationem reddant, sed credentes quidem, at immisericordes. Nos autem de impijs & incredulis loquimur. Aliud autẽ est impius ac infidelis, & aliud immisericors & peccator. Hoc est iudicium, quia lux uenit in mundum. Ostendit hoc loco infideles omni excusatione destitutos. Ista enim cõdemnatio est, inquit, quia uenit ad eos lux, & neq; sic ad illam accesserunt. Non eñ in hoc solo peccarunt, quod ipsi non quæsiuerunt lucem: sed hoc pessimum est, quod lux ad illos uenit, & illam non susceperunt: propterea & condemnati sunt. Nam si quidem non uenisset lux, potuissent homines prætexere ignorasse se quid bonum: uerum quia uenit quidem deus uerbum, deditq; uerbum suum ut illuminaret, non suscperũt autem illi, omni excusatione posthac carent. Vt autem nullus dicat, Nemo præfert tenebras luci: ponit *Ad Titum. 1.* *Incredulitas.* *Psal. 1.* *Ioan. 12.* *Quatenus parabolæ assumendæ.*

C causam propter quam tenebris adhaeserint homines. Erant enim, inquit, opera illorum mala. Quia enim Christianismus non solum recta dogmata, sed & honestam uitam exigit: ipsi autem uoluerũt luto peccati inuolui, ideo nolunt improbi ad lucem christianismi uenire, & se meis subijcere legibus. Porrò qui facit ueritatem, & contendit & aspirat ad uitam quae deo placeat, is ad christianismũ ueluti ad lucẽ accedit, quo magis in bono proficiat, & appareant eius opera secundum deum facta. Qui talis est cũ fide recta, & uitam quoq; honestam instituit, lucetq; omnibus hominibus, & in illo glorificat deus. Et ita gẽtilibus incredulitatis causa facta est immũditia uitae. Sed forte dixerit quis: Quid igitur, non sunt & Christiani improbi, & Gentiles honestae uitae? Fateor & ipse quidem improbos Christianos: at bonos Gentiles inueniri non affeuerauerim. Et natura quidem mansueti & boni reperientur quidam, sed non uirtute. Nam exercitatione & meditatione boni nullus inuenietur: & quamuis boni quidam habiti sint, omnia tamẽ ad uanam gloriam fecerunt. Qui autem bonus propter gloriam, & nõ propter bonum ipsum, si quando tempus inuenerit, malis indulgebit concupiscentijs. Nam si apud nos & interminatio geennae, & omne aliud studium, & uitae innumerabilium sanctorum uix conseruant homines in uirtute: quo pacto nugae Gentilium illos in bono continebunt? magna quoq; res fuerit, si non & pessimos reddiderint.

Quid exigat christianismus.

" Post haec uenit Iesus & discipuli eius in terram Iudaeam, & illic morabatur cum eis,
" ac baptizabat. Baptizabat autem & Ioannes in Aenon iuxta Salim: quia aquae multae
" erant illic: & ueniebant ac baptizabantur. Nondum enim coniectus fuerat Ioannes in
" carcerem.] Erat Iesus Hierosolymis usq; ad festũ paschae, & postquàm istud praeterijt, exiuit in terram Iudaeam, & prope Iordanem uersabatur, ubi multi conueniebant. Non quaerebat autem populosa loca, propter inanem gloriam uel ostentationem: sed cupiebat pluribus suam bonitatem cõmunicare & usui esse: quoniam & eam ob causam ad festum ascẽderat, utpote plurimis profuturus doctrina & miraculis. Audiens aũt quod

D baptizarit, ne putes quod per se baptizarit, sed per discipulos: hoc enim discipulorum opus, in magistrũ refert euangelista: quãdoquidem superius idem ille euangelista dixit, quod Iesus nõ baptizarit, sed discipuli eius. Sed quaeris, Quare nõ ipse baptizauit? dice. Superius dixit Ioannes, quod ille uos baptizabit spiritusancto. Spiritus autem sanctus nondũ erat datus, eo quod nondũ tempus erat. Igitur si baptizasset, uel absq; spiritu baptizasset: & quid igitur praestabat Ioanne? uel dedisset spiritũ, atq; ante tempus, sed id indignũ deo, qui in tempore facit omnia. Quod autem tempus dandi spiritũ? tempus post assumptionem. Proinde discipuli Iesu baptizabant, ut plures ad saluatoris doctrinam adducerent. Vnde & his baptizantibus, etiam Ioannes baptizabat, & nõ cessabat, duo bona faciens. Vnum quidem, quia ad se uenientes de Christo loquens ad illum adducebat. Alterum uero, quia curabat ne discipuli sui in maiorem zelum & contẽtionem prouocarentur: si enim cessasset baptizare, quid nõ fecissent discipuli eius, alioqui maiori inuidia Christũ persequentes? Nam quũ saepe clamarit, & primas semper Christo tribuerit, nõ persuasit eis ut accederent ad illum: in quantã ergo inuidiã impulisset, si cessasset baptizare? Idcirco & Christus tunc maxime coepit praedicare, quando Ioannes inclusus est, propter inuidiam discipulorum Baptistae. Opinor autem permissam Ioannis mortem maturari, ut omnis populus paratus ad Christ transiret, & nondum di uiderentur sententiae de Christo & Ioanne. Baptizant igitur discipuli Christi baptismo quod nihil habebat amplius quàm baptismus Ioannis: ambo enim imperfecti, & nondum habentes spiritum: eademq; utriq; causa, ut adducantur ad Christũ baptizandi.

Opinio Theophylacti super morte Ioannis

" Orta autem est quaestio ex discipulis Ioannis cũ Iudaeis de purificatione. Et uenerũt
" ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium
" perhibuisti, ecce is baptizat, & omnes ueniunt ad eum. Respondit Ioannes, & dixit:
" Nõ potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datũ è coelo.] Facta est quaestio per Iudaeum quẽdam de baptismate, contendentibus discipulis Ioannis. Nam Iudaeus quidem praeferebat baptisma discipulorum Christi: discipuli autem Ioannis baptisma sui magistri. Quũ ergo de purificatione, hoc est baptismo quaesitum esset, accedunt ad magistrum

A gistrum ſuum,& incipiunt adulari ei,dicentes ; Rabbi, qui erat tecũ, qui in ordine erat
diſcipulorũ,ut à te diſceſſit,baptizat: cui tu teſtimonium dediſti,hoc eſt,quem baptiza
ſti,quem tu clarum feciſti,eadem nunc audet quæ tu . Sed & aliud : ad te nulli nunc ue-
niunt,ad illum uero omnes. Omnes,inquit , ueniunt ad eum cõtempto te . Ioannes au-
tem uolens eos terrere,& oſtendere quod pugnent contra deum prohibentes Chriſtũ,
& abſtrahentes à glorificatione eius , dicit : Non poteſt homo à ſe quicquam accipere
&c. Nam niſi ſuperne,inquit,datum eſſet, neutiquam creuiſſet is,cui inuidetis: & ita in
duobus peccatis : nam & contrarij eſtis diuino conſilio,& attentatis impoſſibile. Inte-
rim autem & conſolatur eos placide , eo quod non ſit homo qui uincat ipſos,ſed deus.
Quin & nos,inquit,ſuperne habuimus quod habuimus,nõ à nobis. Quod ſi præclario
ra ſunt quæ agit Chriſtus,non oportet admirari : deus enim uult.

Ipſi uos teſtes eſtis, quod dixerim: nõ ſum ego Chriſtus , ſed miſſus ſum ante illum.
Qui habet ſponſum,ſponſus eſt : amicus autẽ ſponſi, qui ſtat & audit eum, gaudio gau
det propter uocem ſponſi . Hoc autẽ gaudium meum impletũ eſt: illum oportet creſce
re,me uero minui.] Ipſi,inquit,uos ſcitis,quod ego teſtimonium dedi ei,quod maior
me ſit. Igitur ſi omnino meũ attenditis teſtimonium,diſcite illum mihi præferendũ. Et
hoc eſt gaudium meũ,quod illum omnes accedant . Si quidẽ non acceſſiſſet ad ſpõſum
ſponſa,hoc eſt populus,doluiſſem utiq; ego pronubus: nunc autem quum hoc fiat,ual
de gaudeo. Video enim ſponſum Chriſtũ loquentem ſponſæ,populo ſcilicet,& docen
tem ipſum. Non ſimpliciter autem dixit, Qui ſtat. Oſtendit enim finem eſſe operũ ſuo-
rum,& ſtare iam non ultrà operantem,& ſe nunc oportere ſtare, & ſolum audire Chri
ſtum docentem & diſſerentem ſponſæ. Meum enim,inquit,opus perfectũ eſt,& tradi-
di ipſe populo. Oportet igitur meam quidem gloriam imminui,illius autem augeri. Igi
tur quomodo imminuitur gloria præcurſoris , uel omnino ſicut lucifer à ſole occulta-
tur : & uidetur quidem multis quod extinctum ſit lumen , at reuera nõ eſt extinctũ,ſed
B à maiori occultatur : ita & præcurſor uelut lucifer à ſpirituali ſole occultatus , imminui
dicitur. Creſcit autem Chriſtus,ſecundum quod paulatim manifeſtat ſe per ſigna & mi
racula: nõ ſecundum profectum in uirtutibus,abſit : hoc enim Neſtorij deliramentum *Neſtorius.*
eſſet : ſed ſecundum oſtenſionem & manifeſtationẽ deitatis . Paulatim enim declarauit
ſe deum eſſe,& non repente. Impletũ igitur,inquit,meum gaudiũ in ſponſo. Nam meũ
opus,quod mihi ut pronubo concreditũ,uideo profeciſſe . Omnis igitur animæ ſpon-
ſus,dominus: thalamus autem ubi copula fit,locus baptiſmatis,hoc eſt eccleſia. Dat au
tem arrabonem ſponſæ,peccatorũ remiſſionem ſpiritusſancti cõmunione : perfectiora
uero in futuro,quando dignos in meliora & ſublimiora introducet . Nota autem quod *Chriſtus ſpon-*
nullus alius eſt ſponſus,quàm ſolus Chriſtus. Omnes autem docentes pronubi ſunt,ſi- *ſus.*
cut & præcurſor quoq;. Nullus alius dator eſt bonorum,quàm ſolus dominus. Alij au- *Docentes pro-*
tem omnes mediatores , & miniſtri bonorum,quæ à domino dantur. *nubi.*

Qui è ſupernis uenit,ſuper omnes eſt; qui à terra profectus eſt,terrenus eſt, & è terra
loquitur. Qui è cœlo uenit,ſupra omnes eſt: & quod uidit & audiuit,hoc teſtatur; & te-
ſtimoniũ eius nemo accipit. Qui accipit eius teſtimoniũ,is obſignauit quod deus uerax
ſit. Nam is quem miſit deus,uerba dei loquitur. Nõ enim ad menſurã dat deus ſpiritũ.]
Cõparat ſe præcurſor Chriſto,& dicit quod ille quidẽ è ſupernis uenerit à patre, & ſu-
per omnes ſit : egregius ſuper omnes,& paternam ſeruans excellentiã. Ego autem qui
de terra ſum,terrena loquor,uilia & humilia,ſi cũ doctrina Chriſti conferantur. Quam-
uis autem quæ à præcurſore fiebant,diuina erant,collata tamen cum his quæ à Chriſto,
ualde humilia apparebãt. Ille,inquit,quod uidit & audiuit loquitur: hoc eſt,quæ à patre
audiuit,& quæ uidit,hoc eſt clare nouit,illa loquitur & teſtatur. Et teſtimoniũ eius nul
lus ex his qui ueritatẽ non attendũt,recipit. Qui aũt recipit teſtimoniũ,hoc eſt doctrinã
eius obſignauit,hoc eſt monſtrauit & ſtabiliuit,quòd deus uerus ſit. Qui enim credit ei
qui à deo miſſus eſt,deo credit : & conſequenter obſignat & demonſtrat , quod uerum
quiddam crediderit ; ſicut è diuerſo,qui non credit ei qui à deo miſſus eſt, oſtẽdit quod
mendax ſit, & propter hoc nõ credit ei,utpote mendaci. Et ita qui Chriſto credit,oſten
dit quod deus uerax, ex eo q̃d credidit ei à quo miſſus, Manifeſtũ enim, quod illi ut ue-

C raci crediderit. Et meritò. Nos enim alij omnes ad menſuram accepimus operationem
ſpiritus, ipſi autem Chriſto nõ ad menſurã dedit unam uel duas uirtutes: ſed ipſum ſpiri
tum integrum habet ſubſtannaliter. Igitur & prophetis dedit deus ſpiritũ, hoc eſt ope
rationem ſpiritus, & ad menſurã dedit: Chriſto autem nõ ad menſuram, & neq; omnino
dedit: habet enim illũ Chriſtus ſubſtancialiter. Quando autem audis, quod Chriſtus lo-
quitur illa quæ audiuit à patre: ne putes illũ indigere, ut ſcientiam ab illo diſcat: ſed quia
quæcunq; ſcit filius, à patre naturaliter ſcit, quaſi illi cõſubſtantialis, eius gratia dicitur
à patre audire quæ ſcit. Quemadmodũ ſi uideris filiũ patri per omnia ſimilẽ, dicis quod
omnia à patre habet, hoc eſt nulli ſimilis eſt quàm patri. Audiẽs igitur miſſum eſſe, qua-
ſi radium intellige eum à ſolo patre miſſum eſſe. Nonne & ita dicere ſolemus, quod ſol
radios emiſerit, hoc eſt, miſerit in terram, & nuſquam radiũ alterius ſubſtantiæ dicimus
eſſe uel poſteriorem quàm ſol: ſic quoq; & filium miſſum eſſe à ſpirituali ſole, ſcilicet pa
tre, huic mundo, ueluti deradiationem, & radium, & lumen, & qualitercunq; quantum
congruit, uocare illum uolueris. Non intempeſtiuũ autem fuerit hoc loco dicere, quo-
Gal.4. modo habeat filius ſpiritũ & quomodo dicatur ſpiritus filij. Dicit enim & Apoſtolus:
Rhom.8. Spiritum filij ſui in corda ueſtra miſit, clamantem, Abba pater. & iterum: Si autem quis
ſpiritũ Chriſti nõ habuerit, hic nõ eſt eius. Sanè Latini male hæc exponentes, & minus
recte intelligẽtes, dicunt quod ſpiritus etiam ex filio procedat. Nos aũt hoc quidẽ pri-
mum dicimus ad eos, quod aliud ſit eſſe ex quopiã, & aliud eſſe cuiuſdam: ut ſpiritus eſt
quidẽ ſpiritus filij abſq; dubio, & ab omni ſcriptura approbatũ: cæterũ eſſe ex filio nul-
la ſcriptura teſtatur, ut ne duo principia ſpiritus introducamus patrẽ & filiũ. Profecto
inquit: Nam & inſpirauit diſcipulis, & dixit: Accipite ſpiritũ ſanctũ. O deſipientiã. Si
tunc dedit diſcipulis ſpiritum quando inſufflauit, quomodo poſtea dixit eis: Accipietis
uirtutem ſuperuenientis ſpiritusſancti ſuper uos, nõ poſt multos dies: uel quomodo in
pentecoſte credimus factũ deſcenſum ſpiritus? Siquidem in ueſpera diei reſurrectionis
dedit illum: tunc enim inſpirauit. At hæc quidem ualde ridicula. Manifeſtũ enim, quod
D tunc illis ſpiritũſanctum nõ dederit, ſed donum unum ſpiritusſancti, remiſſionẽ ſcilicet
peccati: ſtatim enim ſubdit: Quorũ remiſeritis peccata. Habet aũt ſpiritũ filius ſubſtan
tialiter, ut conſubſtantialem ſibi, nõ à quo operationẽ recipiat, ſicut prophetæ. Dicitur
aũt ſpiritus eſſe filij ſecundũ quod ueritas, & uirtus, & ſapiẽtia: Spiritus autem ſanctus,
& ueritatis, & fortitudinis, & ſapientiæ ſpiritus ab Eſaia deſcribitur. Et aliter: quia per
filiũ hominibus datur, propterea filij dicitur. Crede igitur tu ſpiritũ à patre quidẽ pro-
ficiſci, per filium autem dari creaturæ: atq; hic ſit tibi canon orthodoxæ doctrinæ.

Pater diligit filium, & omnia dedit illi in manũ. Qui credit in filiũ, habet uitã æternã:
qui autẽ incredulus eſt filio, nõ uidebit uitam, ſed ira dei manet ſuper eum.] Poſtquàm
dixit de Chriſto ſublimia, nunc iterũ humilia loquitur, ſermonem auditoribus attempe
rans, ut capi poſſit. Ideo dicit, Pater diligit filium: quaſi de homine quodã admirabili lo
quẽs. Et omnia dedit in manu filij, iuxta humanitatẽ. Si aũt & ſecundũ diuinitatẽ, quid
hoc? Dedit pater omnia filio ratione naturæ, ſed non gratiæ: quoniam & eſſe à patre ha
bet, meritò & omnia à patre dicitur habere. Habet igitur omnia filius, tam quæ in cœlo
quàm quæ in terra. Dominatur enim omnibus, etiamſi quidã nolint. Poſtea uero in ſe-
cundo aduentu, quãdo omne genu flectetur ei, perfectũ omniũ accipiet dominiũ: quan
do malitia nõ ultra habebit uirtutem, ſed inefficax manens oſtendet naturã boni à prin-
cipio omnibus inditã, & omnia continentem. Qui credit in filiũ, habet uitam æternã in
Act.17. ipſo: illã dico Chriſtũ, qui uère uita eſt. In ipſo enim uiuimus & mouemur. Qui aũt in-
credulus eſt, non uidebit uitam. Nam qui ſponte receſſit à uita, quo pacto habebit eam
Coloſ.3. quæ eſt Chriſtus? ſicut & Paulus inquit: Quando Chriſtus manifeſtatur uita noſtra,
tunc & nos qui ad malitiã mortui & immobiles facti, manifeſtabimur in gloria. Sed ira
dei manet ſuper illum: non dixit quod maneat illum, ſed ſuper illũ, oſtendens quod nun
quam ab eo recedat: ut ne mortẽ credas temporalem, dicit quod maneat ſuper eum qui
incredulus fuerit, & perpetuũ erit ſupplicium. Per omnia aũt uerba hæc inducit Bapti-
ſta, & cõpellit auditores omnes ad fidem Chriſti. Non enim in uanũ hæc dixit, ſed ſuos
diſcipulos & alios omnes inſtruit, ne inuideant Chriſto, ſed ut deo auſcultent.

A

CAPVT IIII.

VErgo cognouit dominus audisse pharisæos, quod Iesus plures discipulos faceret ac baptizaret quàm Ioannes: quanquam Iesus ipse nõ baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam terrã, et abijt iterũ in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam.] Misericors dominus semel propter nos incarnatus, omnia ad nostrã salutẽ facit. Deniq; & nunc quũ audiuit, quod pharisæi de gloria ipsius audiuerint, & sciret contra ipsum ad inuidiam concitandos, secedit in Galilæam. Duo nos docens: Vnum quidem, ut parcamus inimicis, & omni modo tentemus non dare eis occasionem scandali uel inuidiæ. Alterũ, ne inijciamus nos in tentationem insipienter & inutiliter, sed secedamus ad tempus, donec insania resideat: quamuis autem potens sit cohibere inuidentes sibi, etiamsi impetu quodam nunc urgerent: non tamen hoc egit, ne uideretur phantasticũ habere corpus, si quidem sæpe per medium illorum exijsset, quid non dixissent Phantasiodocitæ, Manichæi inquam & Valentiniani, & Eutychiani? Insinuans autem euangelista calumniatorem illorum omnium, dicit, quamuis Iesus non baptizarit. Inuidi tamen uolentes cõcitare pharisæos contra Christum, calumniabantur eum quasi baptizasset. Oportebat autem ipsum transire per mediam Samariam. Volebat enim occasionem omnem calumniæ Iudæis excindere, ut dicere non possint quod relictis eis concesserit ad gentes, quas abominabantur. Quando autem abegerunt eum, tunc accessit ad Gentiles, & neque tunc ex proposito, sed obiter.

Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædiũ, quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autẽ ibi fons Iacob.] Operæprecium fuerit dicere, unde Samaritani originem duxerint, & unde appellationem illam sortiti fuerint. Somor enim mons uocabatur, ab eo à quo possidebatur, sicut & Esaias dicit: Et caput Somor Ephra-
B im. Qui autem ad montem illum habitabant, primum non uocabantur Samaritani, sed Israëlitæ dicebantur. Quum aũt offendissent deum, traditi sunt uarijs temporibus Assyrijs. Tandem Assyrius quũ defectionem meditarentur superuenit, tenuitq; captiuos & nõ ultra in suam regionem abire permisit, suspicans iterum defecturos: sed illos quidem transtulit in Babylonios & Medos. Samariam autem Gentibus ex diuersis locis congregatis coloniam dedit. Porrò quum hæc facta essent, deus monstrare uolens barbaris, quod non propter impotentiam, sed propter peccata illis Iudæos seruire fecerit, immisit leones in eos, qui in Samaria habitabant barbaros, qui illos perdebant omnes. Rex uero quum hoc audisset, misit ad quosdam ex senioribus Iudæis, & rogauit quid faciendum, ut non ultra leones perdant eos qui in Samaria, barbaros. Illi autem enarrabant deum Israël suspicere locum illum, & non sinere habitare illic eos qui sua legitima ignorent. Igitur si curæ sint barbari qui illic, mittat Iudæos sacerdotes, qui dei legitima barbaris tradant, & sic placent deum. Obtemperat illis rex, & mittit sacerdotem quendam traditurũ his qui in Samaria barbaris legem dei. At illi nõ omnes libros receperũt, sed tantum quinq; libros Mosi, Genesin, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomium: neq; perfecte ab impietate discesserunt, & posterioribus quidẽ temporibus abstiterunt ab idolorũ cultu, deumq; coluerunt. Itaq; Iudæi à captiuitate regressi, æmulabantur illos, utpote Assyrios genere, & à monte Samaritanos uocabant. Illi uero Abraham Iacob progenitores suos nominabant: quoniã Abraham Chaldæus fuerat, & fons Iacob quem illic habuerat, proprius illorum putabatur. At Iudæi cum Gentibus alijs etiã istos abominabantur. Vnde & domino opprobantes, dicebant: Samaritanus es. Et ipse discipulis suis dicebat: In ciuitatem Samaritanam ne intraueritis. Quare autem euangelista de loco Iacob & fonte tam diligenter disserit? Primũ quidem, ut quando audieris dicentem mulierem, Pater noster Iacob dedit nobis fontem illum: ne mireris: locus enim ille erat Sycima, ubi filij Iacob Symeon & Leui grauem illam cædẽ cõmiserunt, eo quod sororem illorum Dinam oppresserat Sycimorum princeps. Insuper & hoc discimus, eo quod euangelista nobis narrat ea quæ de fonte & loco, quod etiam olim reiecti fuerint propter peccata sua; & quũ offendissent deũ, Gentes illorũ loca,

Gen. 48.

Vnde Samaritani originem duxerint, & unde Samaritanorum appellationem sortiti sint.

Abraham Chaldæus.

Ioannis 8.

Matth. 10.

Gen. 34.

C possederint: & quæ patriarchæ propter suam in deum fidem possederant, ea illi propter impietatem amiserunt: & ita nihil nouum si & nunc Gentiles pro Iudæis in regnũ coelorum sint introducti. Prædium autem quod dedit Iacob Ioseph, Sycima dicebatur: quoniam enim filij Iacob Sycimitas perdiderãt, & ciuitatem desolauerant: eam utpote desolatam pater in hæreditatem filio Ioseph dedit.

Prædium Iacob Sycima.

Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat fermè sexta, uenit mulier Samaritana, ut hauriret aquã, dicit ei Iesus: Da mihi quod bibã. nã discipuli eius abierãt in ciuitatẽ, ut cibos emerẽt.] Fatigatũ dominũ ex itinere narrans euangelista, ostendit nobis dominum à fastu & rerum abundantia alienum fuisse. Non enim iumentis utebatur ad iter, sed pedes ibat: instruẽs etiã nos nõ multis opus habere. Insuper dicit & ipsum incedere strenue, & non ignauiter. Ex quo discimus & nos, ut cum constantia & diligentia faciamus opus dei. Quod autẽ sedebat sic, significat simpliciter, & ut forte obueniebat, & non super sede: sed sic simpliciter, uidelicet super pauimento, refocillans corpus, & apud fontem se recreans. Deinde & aliam causam inducit, quare sederit apud fontem. Erat enim tempus meridianum. Hora enim, inquit, erat quasi sexta, atq; ita etiam propter horæ calorem opus habebat refrigerio & recreatione. Vel aliter dic: ut ne quis reprehenderet dominum, quomodo quum præcepisset discipulis, ut ne uiam gentium ingrederentur, ipse ad Samaritanos uenerit: idcirco dicit, quod sedes in loco propter fatigationem fuerit, & quod colloquium cum muliere rationabilem habuerit causam, sitim scilicet. Quoniam enim sitiebat, consequẽter humano more indigebat & potu. Quærenti autem occurrit mulier anima discendi auida. Quid igitur opus erat facto, repelleret'ne mulierem adeò studiosam, colloquentem & sitientem ea de quibus dubitabat ut audiret? Non fuisset hoc diuinæ misericordiæ. Vide aũt oro & ex hoc, quàm procul à fastu fuerit dominus. Solus enim relinquitur in uia, quum discipuli abiuissent in ciuitatem ut emerent alimẽta. Vsq; adeò enim nullam curam uentris agebant ut quo tempore fermè omnes dormiunt, illi cibos emerent, & panes duntaxat; ut & nos disca-
D mus uarietatem ciborum paruifacere. Vide obsecro & diligentiam euangelistæ: neq; enim dixit affirmatiue, hora erat sexta: sed ut minus à ueritate excidat, fermè sexta, inquit: securum faciens sermonem.

Dicit illi mulier Samaritana: Quomodo tu Iudæus quum sis, potũ à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim commercium habent Iudæi cum Samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donũ dei, & quis sit qui dicit tibi, da mihi quod bibã, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuam. Dicit ei mulier: Domine, neq; quo haurias habes, & puteus profundus est, unde ergo habes aquam illam uiuam?] Ab habitu & ueste forsitan, & alia corporis forma & colloquio ipso existimauit Samaritana Iudæum esse dominum, ideo & ad ipsum dicit: Quomodo tu Iudæus quum sis &c. Vide autem quomodo circunspecta fuerit mulier. Nam si cauere oportebat, dominum oportebat, nõ illam: non enim dixit, quod Samaritani non consuetudinem habent cum Iudæis, sed Iudæi non habent consuetudinem cum Samaritanis. Attamen mulier neq; sic tacet, sed existimãs dominum rem illicitam facere, corrigit quod præter legẽ fiebat. Christus autem non prius manifestat se, quàm uirtus mulieris monstretur. Postquàm autem indicata est mulieris uirtus, & quod tam circunspecta & diligens esset, tunc tandem incipit loqui cum ea de sublimibus. Si scires enim inquit, donum dei: hoc est, si cognosceres quid donet deus, nempe æterna & incorruptibilia: scires autem & me, quod quum deus sim, & possim hæc tibi dare: tu quæsiuisses utiq;, & accepisses aquam uiuam. Gratiam aũt spiritussancti aquam dicit esse, propterea quod purificat & multum refrigerij præbet suscipiẽtibus. Porrò aquam dicit nõ stantem, qualis est in puteis & lacubus, putris & corrupta: sed uiuam, hoc est, scaturientẽ & quæ moueat. Nã gratia spiritus semper agilem ad bonũ facit animam, ascensiones semper disponentẽ. Talem aquam bibit Paulus uiuentem, & semper mobilem, quũ obliuisceretur eorum quæ post se, & ad anteriora se extẽderet. Dicit ei mulier, domine. Vides quomodo statim ab humili cogitatu desistens, magnũ ei honorem tribuat, dominum uocando? Neq; enim in profundum

uerborum

A uerborũ Christi uenerat. Nã aliter quidẽ ille dicit, aliter aũt illa intelligit uerba de aqua.
Num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, &
filij eius, & pecora eius? Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet
iterum: quisquis autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed
aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternã. Dicit illi mulier:
Domine, da mihi istam aquam, ut non sitiam, neq; ueniam huc ad hauriendum.] Pa-
trem suum facit Iacob, se intrudens in nobilitatem Iudaicam. Vide autem obsecro pru
dentiam mulieris, quomodo statim à uarietate aquarũ ratiocinatur & dantium uarieta-
tem. Dicit enim: Si talem aquã daturus es, omnino maior es patre Iacob, qui nobis de-
dit hanc aquã. Quod aũt ipse ex eo bibit, laus est bonitatis aquæ: tantum enim placuit
fons ille patriarchæ. Quod autẽ & ipse biberit, & filij eius, & pecora eius, indicium est
copiæ aquarũ. Non enim solũ dulcis est aqua, & ita dulcis, ut & Iacob ex eo biberit: sed
& larga, & sic larga, ut suffecerit multitudini pecorum patriarchæ Iacob. Quũ autem
diceret mulier, num tu maior es patre nostro? Dominus quidẽ manifeste nõ dicit, pro-
fecto maior sum, ut non uideatur arrogans esse, quum nondum aliquod specimen suæ
uirtutis exhibuisset: hoc tamen parat per ea, quæ dicit. dicit em̃: Qui bibit ex hac aqua,
iterum sitiet: qui autem ex mea bibit, nõ sitiet in æternum. Atq; ita si miraris Iacob, qui
dedit aquam talem; multo magis admirari oportet eum, qui præbet longe meliorem
aquam: quam enim ego do, fons fit aquæ, indiesq; magis ac magis multiplicatur. Non
enim quàm parum accipiunt sancti à deo, ita usq; ad finem seruant: sed semina quidẽ &
initia accipiunt boni per gratiam. Insumunt aũt & ipsi, ac crescere faciunt, id quod per
parabolam talentorum significat dominus & per hospitem. Etenim qui acceperat duo Matth. 25.
talenta, lucratus est alia duo, sed sua præparatione: & hospiti qui susceperat uulneratum Luce 10.
à latronibus, pollicetur dominus, quicquid præterea impẽderis de tuo, dabo tibi. Igitur
& hoc loco coniectatur: equidem aquam do sitienti: illa autem quam ego do, non ma-
B net tantũ, sed etiam multiplicatur, ac fons efficitur. Dedit Paulo aquam breuem domi- Act. 9.
nus, Ananiæ instructiones: at breuem illum fontem doctrinarum Ananiæ Paulus fon-
tem esse demonstrauit, ita ut à Hierusalem usq; ad Illyricum peruenirent illius fontis
prosilientes fluxus. Et mulier quomodo in his affecta est: humiliter quidem adhuc se ge
rit, opinatur enim de sensibili aqua sermones haberi, profectum tamen quendam indi
cat. Nam primum quidem dubitabat, dicens: Vnde habes aquam uiuentem? nunc au
tem & sermonem nõ retrocedens suscipit, dicens: Da mihi aquam. Videtur igitur hæc
esse prudentior Nicodemo. Nam ille quidem quũ multa audiuisset talia, dicebat: quo-
modo possunt hæc fieri? Ista autem incipit contemnere etiam fontem Iacob. Nam di-
cit: si talem aquam habes, da mihi, & nõ ultra ueniam huc ad hauriendum. Vides quod
prætulerit ipsi Iacob dominum.

Dicit ei Iesus: Vade uoca uirũ tuum, & ueni huc. Respondit mulier, & dixit ei: Nõ
habeo uirum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti: quinq; enim uiros habuisti, & nunc quem ha
bes, non est tuus uir, hoc uere dixisti. Dicit ei mulier: Domine, uideo quod propheta es
tu: patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis quod Hierosolymis est locus
ubi oporteat adorare. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, uenit hora quãdo neq; in mon-
te hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adora
mus quod scimus: quia salus ex Iudæis est.] Vade uoca uirum tuũ. Quia uidebat illam
urgentem ad recipiendum, & cogentem se ad dandum, dicit: Voca uirum tuum: quasi
ostendat, quod etiam illum oporteat esse participem huius doni mei. Illa autẽ festinans,
& ut recipiat, & ut se defendat, dicit: Non habeo uirum. At dominus per prophetiam
nunc reuelat suam uirtutem, & priores eius numerat, & eum qui nunc ignorabatur, ar-
guit. Nunquid igitur illa ægreferebat quũ talia audiret? uel relicto illo fugiebat? Non,
sed magis admirata est & confortata, dicens: Domine, uideo quod propheta es tu. Et
de dogmatibus statim illum interrogat, nõ de corporalibus, ut de sanitate corporis uel
diuitijs, ita sapientiæ auidam, & uirtuti deditam habebat animã: sed dicens, Patres no-
stri in monte illo adorauerunt; dicit propter Abraham & Iacob, etenim illuc tradunt,

C Isaac in sacrificium adductum. Et quomodo, inquit, uos dicitis, quod in Hierosolymis
oportet adorare? Vidisti quomodo sublimior fuerit. Nam quæ paulò ante solicita erat
ne siti ultra uexaretur, nũc de dogmatibus rogat. Idcirco & Christus uisa eius sapientia
hoc quidem eius dogma non soluit. Non enim erat satis solicita, sed aliud quoddam ma
ius dogma manifestat, id quod neq; Nicodemo, neq; Nathanaëli reuelauerat. Venit
enim, inquit, hora, quando neq; in Hierosolymis, neq; in hoc loco adorabitur deus. Nã
tu quidem, inquit, conaris ostendere res Samaritanorum digniores ijs, quæ apud Iu-
dæos aguntur: ego autem dico tibi, quod neq; hæc, neq; illa habent dignitatem, sed ali-
us quispiam status erit illis dignior. Veruntamẽ & sic Iudæos uobis Samaritanis digni
ores affirmo. Vos enim, inquit, adoratis quod nescitis: nos autẽ Iudæi, quod scimus.
Porrò seipsum Iudæis annumerat, eo quod iuxta opinionẽ mulieris loquitur. Illa enim
suspicabatur Iudaicum prophetam esse, & propterea dicit, nos adoramus. Quomodo
autem nesciuerunt Samaritani quod adorarunt? Loco putabant concludi deum: ideo
& quũ misissent, quando à leonibus deuorabantur (ut supra dictum est) & annunciaſ-
sent regi Assyriorum se à deo loci non suscipi: ibi manserunt multo tempore, & colue-
runt idola, & ipsum quoque uerum deum. Iudæi autem ab hoc errore liberi fuerunt,
& sciuerunt esse unum deum omnium, tametsi nõ omnes. Quia salus ex Iudæis est. Du
plicem sensum hoc nobis dat. Vel enim quod orbi ex Iudæis bona prouenerint: scire
enim deum, & contemnere idola, inde exordium habere, aliaq; omnia sana dogmata:
etiam ipsa adoratio, quæ apud uos Samaritanos, tametsi non recta fuerit, à Iudæis origi
nem duxit. Vel salutem nominat suum aduentum, qui ex Iudæis fuit. Potest autẽ & do
minus ipse dici salus, quia ex Iudæis fuit secundum carnem.

" Sed uenit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem spiritu ac ue-
" ritate. Nam & pater tales quærit qui adorent ipsum. Spiritus est deus, & eos qui ado-
" rant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare.] Quamuis nos Iudæi, quantũ ad modũ
D adorationis attinet, plus habeamus quàm uos Samaritani: attamen & res Iudæorum
nunc finẽ habituræ sunt. Nõ enim in solis locis mutatio erit, sed & modo colẽdi altera-
bitur, & hæc in foribus sunt, & nunc est hora: non enim sicut ea, quæ à prophetis dicta,
in longum tempus differentur. Veros autem adoratores dicit eos, qui secundum ipsi-
us legem uiuunt, qui non loco aliquo includunt deum, sicut Samaritani: uel cultu co-
lunt corporali, sicut Iudæi: sed spiritu & ueritate, hoc est, per animam, per puritatẽ men
tis. Quia eñ deus spiritus est, hoc est incorporeus, oportet ipsum adorare incorporali-
Anima. ter, uidelicet in anima: hoc enim significat in spiritu. Etenim anima spiritus est incorpo
reus. Quoniam autẽ multi uidentur adorare in anima, nõ tamen rectã habent sciẽtiam,
sicut hæretici: ideo addidit, & in ueritate. Oportet eñ & mente adorare deũ, & sanam
opinionem de ipso habere. Fortassis autem quispiam dicet, quod duæ partes nostræ
philosophiæ hic insinuentur, praxis dico & contemplatio per duo ista. Nam quum di-
Rhom. 8. cit, in spiritu, practice docetur. Quicunq; enim spiritu dei aguntur, opera corporis mor
Gal. 5. tificant secundum diuinũ Apostolum, & iterum: Caro concupiscit aduersus spiritum,
spiritus autem contra carnem. Et ita practice insinuatur per hoc quod dicit, in spiritu.
1. Corinth. 2. Per hoc autem quod dicitur, in ueritate, cõtemplatiua. Porrò hæc & Paulus dicit: Epu-
lemur, inquit, in azymis synceritatis, hoc est puritatis uitæ, id quod est practices: & ueri
tatis, id quod est contemplatiuæ. Contemplatio enim occupatur circa ueritatem doctri
næ uerbi. Vel aliter: Quoniam peculiare erat Samaritanis deum loco includere, & di
cere quod in hoc loco oporteat adorare. Apud Iudæos autem omnia in figura & um-
bra fiebant. In spiritu adorare, opponitur adorationi Samaritanorum, ut dictum hunc
sensum habeat: Vos quidẽ Samaritani localem quendam cultũ offertis deo, ueri autem
adoratores nõ localẽ offerent. In spiritu eñ colent, hoc est mente & anima. Sed neq; si-
cut Iudæi, in typo & umbra adorabunt, sed in ueritate: quia Iudaicorũ morũ & obser-
uationũ futurus est finis. Fortassis autem Iudaica lex secũdum literam intellecta, figura
erat & umbra. Quod dicitur, in spiritu, opponitur literæ. Non enim lex literæ à nobis
1. Corinth. 3. obseruatur, sed lex spiritus. Nam litera quidem occidit, spiritus autem uiuificat. Et
quod

A quod dicitur, in ueritate, opponitur umbræ & figuræ. Venit igitur, inquit, hora, immo nunc est, corporalis mei scilicet aduentus tempus, quando ueri adoratores, neque sicut Samaritani, uno loco adorabunt: sed omni loco secundum spiritum, & incorporaliter adorationem offerentes, sicut & Paulus dicit: Sermo in spiritu meo. Neque sicut Iudæi, figuralem & umbratilem, futurorum ostensiuum cultum adducent, sed uerum & nihil umbratile habentem. Tales enim quærit adoratores deus. Quoniam spiritus est, spirituales: & ueritas est, ueros.

Dicit ei mulier: Scio quod Messias uenturus est, qui dicitur Christus: quum ergo uenerit ille, nobis nunciabit omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tibi. Et continuò uenerunt discipuli eius, & mirabantur quod cū muliere loqueretur. Nemo tamen dixit, quid quæris, aut cur loqueris cum ea.] Vnde mulier sciebat uenturum Messiam, qui dicitur Christus? ex Mosaicis scripturis. Nam superius diximus, quod quinque libros Mosi Samaritani receperint. Quia igitur Mosaica receperant, ex illis cognouerunt prophetias de Christo, & quod filius sit dei. Nam quum dicitur, Faciemus hominem: tanquam ad filium dicta esse à patre, manifestum est. Et Abrahæ quoque in tabernaculo filius loquebatur: & Iacob de ipso prædicens, dicebat: Nō deficiet princeps de Iuda, donec ueniat cui repositum est. Et ipse Moses quoque dicit: Prophetam suscitabit uobis dominus de fratribus uestris, sicut me, illum audietis. Et multa alia Christi aduentum prædicunt. Propterea dicit mulier: Scio quod uenturus sit Messias. At nunc se illi manifestat dominus, ita consequentia sermonis exigente. Sanè si statim ab initio dixisset, Ego sum Christus; neque mulieri persuasisset, & uisus fuisset onerosus quispiam & arrogans: nunc autem paulatim illam ad hoc inducit, ut mētio fiat expectationis Christi, ita iam se illi detegit. Cuius gratia Iudæis quidem continuò interrogantibus, Dic nobis, num tu es Christus? non reuelauit seipsum, mulieri autem dicit. Illis quidem nihil dicit, eo quod nō interrogabant discendi gratia, sed calumniandi animo: B hic autem quia studiosa erat, manifeste se reuelat. Nam quod simplici mente & cogitatione, discendiq; desiderio rogauerit, manifestum ex his quæ sequuntur. Nam ut audiuit, nō solum ipsa credidit, sed etiam alios ad fidē adduxit, semperque apparet & fidelis & diligenter inquirens. Absoluto autem colloquio cum muliere ac doctrina, tempestiue occurrerunt discipuli, & admirati sunt humilitatem eius, quod quum tam gloriosus esset, & apud omnes celebris, nō dedignatus sit cum tam paupere & Samaritana muliere tanta cum modestia sermonem habere. Admirantes autem, non audent rogare de quo loquatur ei, adeò erant bene compositi, seruantes suam erga præceptorem reuerentiam. Quod si alicubi apparuerint fidenter loquētes, sicut Ioannes, qui recumberet super pectus: & quum accederent & dicerent, Quis maior? Et quum filij Zebedæi obsecrarent, ut unus à dextris, & alter à sinistris sederent. At illa inquirunt, quasi ad se attinentia, & tunc eis necessaria uisa. Hoc autem loco, quia non usqueadeò ipsorum intererat quærere, neque necessarium omnino; propterea non utuntur fiducia, eo quod non habeant tempus opportunum.

Gene. 1. Gene. 49. Gen. 49. Deut. 18. Ioan. 13. Matth. 18. Matth. 20.

Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, uidete illum hominē, qui dixit mihi omnia quæ feci: num hic est ille Christus? Exierunt ergo è ciuitate, & ueniebant ad eū.] In tantum accensum est cor mulieris dictis dominicis, ut & aquā relinqueret. Sic igitur statim prætulit aquam Christi fonti Iacob, & fit apostola, ordinata à fide, quæ cor eius occupauerat, docétque & attrahit totam ciuitatem. Venite, inquit, uidete eum, qui mihi dixit omnia quæcunque feci. Profectò quoniam accensa fuit anima diuino igni, ad nihil eorum quæ in terra, respicit, non ad confusionem, nō ad ignominiam, nec ad aliud quippiam. Ecce igitur & ista, quamuis posset & aliter dicere, Venite, uidete prophetam prophetantem: at non sic. Contemnit autem suam gloriam, & ad hoc solum spectat, ut prædicet ueritatem. Non dicit autem, Hic est Christus, affirmatiue: sed, nunquid hic est Christus? uolens etiā illos calculum addere, & facere sermonem creditu faciliorem. Etenim si affirmasset hunc esse Christum, fortassis refugissent quidam sententiam eius, neque tam diffamatæ credidis-

C ſent. Intellexerunt autem quidam per quinque uiros Samaritanæ, quinque libros Moſi, quos ſolos Samaritani recipiũt. Quem autem nunc habes, dicit, hoc eſt uerbum meum, quod nunc à me accipis, non eſt uir tuus. Nondum enim coniuncta fuiſti, inquit Ieſus, meæ doctrinæ. Dixerit autem quis, Samaritanam gerere typum humanæ naturæ. Natura enim noſtra olim quidem in monte habitabat, mente ſcilicet plena gratiæ diuinæ. Nam priuſquàm peccaret Adam, omnibus diuinis ornatus erat donis. Erat enim & propheta. Vnde & à ſomno expergefactus prædixit de formatione mulieris, & habi
Gene.2. tudine uiri erga illam, dicebátque: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem. Proinde tunc erat natura noſtra in excelſo monte mentis. Sed ubi offendit deum, abducta eſt, captiua, & ſanctum quidem ſemen eius, omnem diuiniorẽ dico cogitationem, diabolus captiuam in Babylonem inde abduxit, hoc eſt confuſionem huius mundi: & pro eis inhabitare fecit barbaricas cogitationes, hoc eſt in leones, qui bonas cogitationes, quæ habitabant in nobis, deuorabant, donec perſuaſum eis ut reciperent diuina eloquia, nec tamen illa integre. Malitia enim quum ſemel in monte mentis noſtræ habitare cœperit, ſuſcipit quidem Moſi libros, non autem integre bonũ amplexatur, ſed adhuc ſub maledicto manet. Ieſus igitur iter faciẽs, hoc eſt multas uias tranſiens, & modos pro ſalute noſtra tractans, & interim minis malorum, interim afflictionibus, interim beneficijs, interim bonorum promiſſionibus, noſtram uitam lucrari quærit: & fatigatus quidẽ eſt talibus modis attentans nos corrigere: inuenit autem alium modum regendi, qui ei & placuit, unde ſuper illum ſedit & requieuit. Et quis ille? fons baptiſmatis, in quo naturæ noſtræ, quaſi Samaritanæ cuipiam benefecit. Fons autem iſte baptiſmatis fons Iacob meritò dicitur, hoc eſt ſupplantatoris. In fonte enim iſto ſupplantamus diabolum: quia & dominus in illo contriuit caput draconis, quem dedit eſcam populis Aethiopum. Dracone autẽ iſto non alij quidem paſcuntur & oblectantur, quàm obtenebrati & nigri anima, & diuinæ lucis non participes. Huic autem noſtræ naturæ quinque uiri coniuncti fuerunt, uariæ ſcilicet leges à deo datæ ei, nempe lex in paradiſo, lex quæ tempore Noë, lex quæ data Abrahæ,
D lex quæ data Moſi, lex quæ data per prophetas. Nam & Noë poſt diluuium præceptum quoddam ſuſcepit, & Abraham circunciſionem. His itaque quinque legibus con iuncta natura, & ſextam accepit, quam tamen nõ habebat ut uirum, nondum enim con iungebat ſibi legem noui teſtamenti. Intellexerit autem quis per ſextam legem, quam ut uirum non habebat natura, legem idololatriæ. Hanc enim legem non habebat à deo datam ſibi coniugem, ſed uelut adulterũ iungebat ſibi. Ideo & propheta dicit: Et adulterabantur in ligno. & iterũ, fornicati poſt omne lignũ, propter ſculptilia ſcilicet & ligna quæ colebant. Eò enim dementiæ peruenerat natura, ut & lignis pulchris propter pulchritudinem ſacrificaret, Cypariſſis uidelicet & Platanis, & ſimilibus. Quando igitur ſextum illum adulterum homines dilexerunt, & in idololatriam exciderant, tunc dominus ueniens, liberauit nos ab ea. Ideo & dicit, quem nunc habes. Nam profecto tempore aduentus Ieſu Chriſti, etiam Iudæorum ſapientiores in Gentilium errores inciderant. Et manifeſtauit hoc phariſæorum hæreſis, quæ fato & aſtrologiæ credebat. Eſt & Samaritana omnis anima, quæ ſenſibus quinq; imprudenter ſubiecta eſt, & deinde periculoſam doctrinam ueluti ſextum quendam adulterum ſuſcipit, cui Ieſus benefacit, uel per baptiſmum, uel per fontẽ lachrymarum. Nam & lachrymæ fons Iacob dicuntur, mente noſtra ſupplantante malitiã: ex quo aquã & ipſa mens bibit, & cogitationes eius, quæ filij dicuntur, & pecora, ceu irrationales partes animæ ira & concupiſcentia. Lachrymæ enim menti & cogitationibus, & reliquis in refrigeriũ fiunt.
" Interea rogabant eum diſcipuli, dicentes: Rabbi, comede. Ille autem dixit eis,
" Ego cibum habeo comedendum quem uos neſcitis. Dicebant ergo diſcipuli inter ſe:
" Num quis attulit ei quod ederet? Dicit eis Ieſus: Meus cibus eſt, ut faciam quod uult
" is qui miſit me, & perficiam opus eius.] Rogabant diſcipuli dominum, hoc eſt obſecrabant ut comederet: non temeraria quadam mente, ſed magna dilectione erga magiſtrum. Etenim uidebant ipſum defatigatum ex itinere & calore flagrante.

A grante. Dominus autem ſciens Samaritanam ferè totam ciuitatem ad ſe euocaturam, &
Samaritanos in ſe credituros: Ego, inquit, cibum habeo comedendum, hoc eſt, ſalutẽ
hominũ: quam tanto deſiderio auebat, quanto nullus noſtrum ſenſibilem cibum. Hũc
autem cibum quem habeo comedere, uos diſcipuli mei neſcitis. Craſſi enim quum uos
adhuc ſitis, & intelligere nequeatis, quæ obſcurius à me dicũtur, neſcitis quod ſalutem
cibum hominum nominem. Et aliter: Hunc cibum neſcitis: ignoratis enim quod Sa-
maritani credituri ſunt mihi, & ſaluabuntur. Quid igitur diſcipuli? adhuc dubitabant,
num quis attuliſſet ei quod comedit. Non autem propter ſolidam ipſorũ reuerentiam
erga illum interrogare audent. Porrò ille quamuis ipſi nõ interrogaſſent, reuelat obſcu
rius dictum, & dicit: Meus cibus eſt, quod faciam uoluntatẽ eius qui me miſit. Volun-
tas enim dei eſt ſalus hominum, & perficiã opus eius. Prophetæ quidem & lex minime
potuerũt perficere opus dei. Imperfecti enim erant, utpote figuras & umbras futurorũ
continentes: at dominus perfecit opus dei, noſtrã dico ſalutẽ & renouationẽ. Forſitan
& per opus dei intelligere potes hominẽ quẽ ſolus filius dei, oſtenſa natura noſtra nullis
peccatis obnoxia, perfecit, hoc eſt, declarauit perfectũ & abſolutũ in omni bono opere
per diuinã in carne uitam, & uſq; ad finem uicit mundũ. Et lex quoq; dei opus eſt, ſecun *Deut.9.*
dum quod digito dei ſcripta, quam legem perfecit dominus. Finis enim legis, Chriſtus: *Rhom.10.*
quoniã ceſſare fecit omnia quæ in lege fiebant, & à corporali cultu ad ſpiritualem eam
tranſtulit. Cæterum dominus ſæpe loquitur obſcurius, ut attentiores faciat auditores,
& excitet eos ad interrogandũ & diſcendum quod obſcure dicebatur. Cibũ autem no-
minans hominum ſalutem, docet diſcipulos, ut & ipſi quũ ordinati ſint in magiſtros or
bis, minoris faciant corporalem cibum, omneq; deſiderium ſuum eò transferant, ut ſal-
uent homines. Obſerua autem quod & dominus ipſe accipiebat cibos à quibuſdã pro-
poſitos. Dicunt enim diſcipuli, num quis attulit ei, ut comedat? non quaſi opus habens
aliorum miniſterio: quomodo enim aliorum indigeret miniſterio, qui dat eſcam omni *Pſal.135.*
B carni? ſed ut afferentes mercedem habeant, & aſſueſcant ſimul & ipſi alios paſcere. Et *Quare docto-*
interim dat exemplum omnibus hominibus, ut non erubeſcamus paupertatem, neque *res à diſcipulis*
graue putemus, ſi ab alijs paſcamur, præſertim ij, qui docemus: & maxime neceſſarium *paſcendi.*
eſt alios habere ciborum curatores, ut ipſi non diuulſi curis, miniſterio uerbi uacemus:
propterea & diſcipulis imperauit, ut à diſcentibus paſcantur.

" Nónne uos dicitis: adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis ueniet? Ecce dico uobis,
" attollite oculos ueſtros, & uidete regiones: quoniam albæ ſunt iam ad meſſem. Et qui
" metit, mercedẽ accipit, & congregat fructũ in uitam æternam, ut & qui ſeminat, ſimul
" gaudeat & qui metit. In hoc eñ eſt ſermo uerus, quod alius eſt qui ſeminat, & alius eſt
" qui metit. Ego miſi uos ad metendũ quod uos non laboraſtis. Alij laborauerunt, & uos
" in labores eorum introiſtis.] Incipit nũc manifeſtius reuelare diſcipulis ea quæ prius
obſcurius dixerat. Nam uos quidem, inquit, dicitis, hoc eſt putatis, quod meſſis ſenſibi-
lis illa quatuor menſibus futura ſit: ego autem dico uobis, quod aderit ſpiritualis meſſis.
Hæc autem dicebat propter Samaritanos, qui iam ueniebant ad ipſum. Attollite igitur
oculos ueſtros, uel ſpirituales, uel ſenſibiles: & ſpectate multitudinem Samaritanorũ,
& animas ipſorum ad fidem alacres & promptas, quæ quaſi regioues albæ opus habẽt
meſſoribus. Nam ſicut ariſtæ quum fuerint albæ, paratæ ſunt ad meſſem, ita & hæ ad ſa *Comparatio.*
lutem ſunt præparatæ. Et metens mercedem accipit, & colligat fructum in uitam æter
nam, ut & ſeminans ſimul gaudeat & metens, quod hunc ſenſum habet: Prophetæ ſe-
minauerunt, ſed non meſſuerunt, neq; propterea priuati ſunt uoluptate, quamuis enim
non nobiſcũ metant, id quod in ſenſibilibus meſſibus nõ eſt. Illic enim ſi euenerit quod
alius ſeminat, & alius metit, triſtitia eſt non metenti. In ſpiritualibus autem non ſic eſt.
Sed & prophetæ antea prædicauerunt, & præmolliuerunt hominum mentes, unde uo-
biſcum gaudent, qui homines ad ſalutem capitis. Ego autem miſi uos ut metatis quod
uos non elaboraſtis: propterea dicit dominus, ut mittendi diſcipuli ad prædicationem,
non turbentur, quaſi ad rem difficilem: nam quod oneroſum erat, prophetæ ſuſcepe-
rant: uos autem in præparata metimini. At ſermonem uerum dicit, prouerbium uulgo

C iactatum: Alius est qui seminat,& alius qui metit. Obserua autem quomodo omnia autoritatem & dominium indicent. Ego misi uos ad metendũ. Audiant maledicti Marcionitæ & Manichæi,& similes,qui uetus testamentum à nouo abalienant:nam & hoc loco redarguunt. Etenim si alienũ fuisset uetus,quomodo apostoli messuissent ea quæ à prophetis seminata? Vnde quia apostoli messuerunt ea quæ in ueteri,non alienum est ipsum à nouo testamẽto:sed utraq; unum sunt. Audiant & Ariani,quomodo tanquam dominus & potestatem habẽs mittat discipulos. Mittit autem,ut de terrenis metant,& execent eos qui terrenis affixi erant,tam gentiles quàm Iudæos, inuehantq; illos in aream:ecclesiam dico,in qua conculcentur à bobus, hoc est doctoribus: & iaceant sub illis,ac triturentur,quum omnes paleas,& ignis fomitem, & quicquid carneum est abiecerint,facti pura grana in cœlesti penu reponãtur, ac deinde cibus fiant dei, qui gaudet in salute eorũ. Ita Paulus messuit,à terra resecans,& docens nos quod municipatus noster in cœlis sit. Cauillãtur autem quidam hoc dicto lepide senes, uideri regiones quod albæ sint ad messem,propter canos scilicet,& messem mortis.

Prouerbium.

Lepidum cauillum in senes.

Ex ciuitate autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum, propter sermonem mulieris,testificantis quod dixisset sibi omnia quæcunq; fecisset. Quum uenissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum,ut apud se maneret: & mansit ibi duos dies: ac multo plures crediderunt propter sermonem ipsius,& mulieri dicebant: Iam non propter tuam orationem credimus:ipsi enim audiuimus & scimus quod hic est uere saluator mundi Christus.] Propter sermonem mulieris multi Samaritani credunt, utpote prudenter apud se iudicantes,quod uitam suam mulier non uulgasset,ad hoc ut gratificaretur alteri,nisi uere magnus quis esset & super multos, qui ab illa prædicabatur. Ideo
D & fidem operibus cõmonstrantes,obsecrabant illum ualde,ut apud se maneat. Manere enĩ,hoc significat perpetuum domicilium apud illos habere. Verũ ille in hoc nõ obtemperat,sed ad duos tantũ dies manet:unde & multo plures crediderunt propter doctrinam eius. Tametsi euangelista non enarret particulatim mirabilia doctrinæ eius uerba:euentu tamen docet,ut intelligamus uirtutẽ diuinæ illius doctrinæ. Nã & multa alia transeunt euangelistæ,eo quod non ad ostentationem,sed ad ueritatem declarandã scribunt. Itaq; quũ dominus esset apud Samaritanos,uerisimile est eum diuiniora quædam docuisse: unde nullo uiso signo credunt & obsecrant ut maneat. Iudæi autẽ,quamuis plurimis sermonibus & signis fruerentur,adhuc persequebantur. Profecto inimici hominis domestici eius. Vide item quomodo breui multitudo præcellat eam, à qua docta fuerat: non enim prophetam uocant,neq; saluatorem Israël, sed mundi, & cum articulo,hic est saluator ille,qui proprie & uere saluauit omnes. Venerunt enim multi ut saluarent,& lex,& prophetæ,& angelus:sed hic est ille uerus saluator.

Post duos autẽ dies exijt inde,& abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testatus est,quod propheta in sua patria honorem nõ haberet. Quum ergo uenisset in Galilæam,exceperunt eum Galilæi,quum omnia uidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: nam & ipsi uenerant ad diem festũ.] Quum exisset à Samaria dominus,in Galilæam digreditur. Deinde ne quis inquirat,& dubitet quare non semper maneat in Galilæa, sed peregrinetur apud eos,maxime quum uideatur esse ex Galilæa: dicit quod propterea non manserit in Galilæa,quia nullum honorem illi exhibuerãt. Ipse enim Iesus testatus fuit, quod propheta in sua patria in honore non sit. Consueuimus enim nos homines contemnere ea quæ ualde familiaria, semper magis attendentes alienis & insolitis. Quid igitur? non uidemus etiam multos apud suos in honore haberi? sanè hoc ualde rarum. Si autem nonnulli inueniuntur, qui in patria sua in honore habentur, multo magis in terra aliena: ita ut honor qui ei in patria impenditur,si cõferatur cum eo qui in terra aliena, ignominia esse inueniatur. Nam inuidia cõpatriotis non sinit congruũ honorem reddi, sed parum illis tribuunt, ciues suam confusionem existimantes gloriam contribulium. Quum uenisset igitur dominus in Galilæam, crediderunt Galilæi: quia uiderant signa facta in Hierosolymis. Atqui Samaritani probatiores erant,& absq; signis uerbo mulieris crediderunt. Vide autẽ ubiq; eos,qui abiecti habebantur,celebrari ut potiores fide,

Pauci apud suos in honore habentur.

Samaritanos

A Samaritanos dico & Galilæos. Nam hos contemnebant, ut agrestiores: ideo & dicebant, Propheta ex Galilæa nō surrexit. Vide autē quod & hi qui electi putabantur, abijciuntur, quales fuerūt Hierosolymitani Iudæi. Meritò igitur & Gentiles suscepti sunt. Nam in sua patria, hoc est, in synagoga Iudæorū, honorem nō habebat propheta Christus, sicut Moses dicit: Propheta suscitabit uobis dominus. Deut. 18.

Venit ergo Iesus iterum in Cana Galilææ, ubi fecerat ex aqua uinum. Et erat quidā regius, cuius filius infirmabatur Capernaum. Hic quum audisset, quod Iesus aduenisset à Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum ut descenderet, ac sanaret ipsius filium: siquidem is agebat animam. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia uideritis, non creditis. Dixit ad eum regius: Domine, descende priusquàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo sermoni quem dixerat ei Iesus, & ibat.] Recordari nos facit euangelista miraculi in Cana, ubi aqua facta est uinum, & interim ut crescat laus Samaritanorum. Nam Galilæi quidem, inquit, susceperunt eū propter signa quæ facta sunt in Hierosolymis & apud se: Samaritani autem ob solius mulieris testimonium, & ipsius domini doctrinam. Ostendit insuper, quod & regius ille ex miraculo, quod in Cana factum, bonam quandam de Christo opinionem conceperat, tametsi minus dignam. Regium autem illum uocat, uel quod ex regio erat genere, uel quod gerebat dignitatem quandam ob quam sic uocabatur. Num igitur, dicet quis, idem est ille cum Centurione apud Matthæum? Nam & ille ex Capernaum erat. Non opinor igitur illum esse, sed alium. Nam ille quidem & uolētem uenire Christum prohibet, dicens: Nō sum dignus, ut sub tectum meum ingrediaris. Et illius quidem puer paralysi detinebatur, seruus uidelicet: illius autem filius febri. Et ille quidem quum à monte descendisset, in Capernaum ingressus est: nunc autem à Samaria & nō in Capernaum, sed in Cana. In summa, ille Centurio, hic autem regius fuit dignitate. Orat igitur regius ille dominum, ut descendat ad sanandū filium. At dominus perstringit eum, utpote non perfectam, sed paruam habentem fidem. Dicendo enim, descende priusquàm moriatur filius meus, infirmitatē fidei suæ ostendit: quia nō credebat quod si con tingeret mori filium, potens esset eum suscitare: propterea perstringens eum dicit: Nisi signa & prodigia uideritis, non credetis. Interim autem & alios ciues Capernaum accusat. Videntur enim ubiq; ob multam incredulitatem cōdemnari. Igitur quoniam infirmæ mentis erat regius, & urgebat dominum ut descenderet ad sanandum filium: ostendens eis saluator, quod etiā abiens posset sanari, dicit: Vade, filius tuus uiuit. Deniq; pueri quidem sanauit febrem, patris autem incredulitatem. Scias autem aliud esse signum, aliud prodigium. Nam prodigium fit præter naturam, ut est aperire oculos cæci nati, & excitare mortuum. Signum autem, quod non præter naturam, ut est sanare infirmum. Perficiat autem & nunc hoc miraculum dominus. Omnis homo est regius quidā, non solum quod cognatus ꝑpter animam regi omniū, sed etiā quod ipse regiam dignitatem supra omnes accepit. Inuenitur autē sæpe habens quidem mentem quasi filium, igne illicitarum uoluptatum & concupiscentijs male laborantem. Si igitur accesserit ad Iesum, & petiuerit ab eo ut descēdat, hoc est misereatur, & remittat illi peccata, priusquàm tota à morbo uoluptatū moriatur. Si enim nostri nō misereretur deus, sed obseruaret iniquitates, & secundum illas ulcisceretur, quisnam sustineret? Si igitur accesserit, ut dictum est, assequetur quod quærit, & recipiet mentem suam sanam. Veruntamen uide & quid dicat ad illum dominus: Vade filius tuus uiuit, hoc est, ne sis immobilis ad bonum: sed uade, & incessabilem motionem ostende ad bonū. Tunc enim filius tuus uiuet. Si autem quieueris non ambulans, morietur planè mens tua, eo quod ad bonum te non promoueris.

Prodigium. Signum. Matth. 8. βασιλικός.

Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt ei, dicentes: Filius tuus uiuit. Sciscitatus est ergo horam ab eis, in qua uegetius se habuisset. Et dixerunt ei: Heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quod illa hora erat, in qua dixisset sibi Iesus, filius tuus uiuit, & credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterū secundum signum ædidit Iesus, quum uenisset à Iudæa in Galilæam.] Obstupefacti serui re-

C pentina morbi mutatione, occurrunt domino, bonum nuncium afferētes de sanitate filij. Non enim simpliciter, & sicut fieri solet, sed subitò liberatus est à febre: ut ita ostendatur miraculū hoc non fuisse naturæ, sed uirtutis Christi. Vt ergo didicit à seruis horā in qua puer uegetius se habuisset, hoc est melius habuisset, & in meliorem transisset ualetudinem, plene credidit domino. Prior enim eius fides imperfecta erat. Ne enim mihi dixeris, quod non accessisset, nisi credidisset. Nam & patres consueuerunt præ amore erga filios, non solum accedere ad medicos, quibus bene fidunt, sed & ad imperitos, nihil ex his quæ facere oportet intermittētes. Accessit quidē ex fide, siquidem & hoc dabimus: sed frigida & imperfecta, quam neq; fidē quis recte uocauerit. Tunc autem perfecte credidit, quando & de hora didicit. Et quare euangelista dicit, quod secundū hoc signū fecerit in Cana? Vt ostendat Samaritanos multis dignos laudibus. Etenim dicit, & cum secundo hoc fieret signum, nondum peruenerunt Galilæi ad sublimitatem illorum qui nullum uiderant signum.

CAPVT V.

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis ad probaticam piscina, quæ hebraice dicitur Bethesda, quinq; porticus habens. In his iacebat multitudo languentium cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motū. Angelus enim descēdebat certo tempore in piscinam, & turbabat aquam. Itaq; qui primus descendisset post turbationem aquæ, sanus fiebat à quocunq; detinebatur morbo.] Dies festus erat Iudæorum, Pentecoste opinor. Ascendit in eo dominus: partim, ne uideretur esse aduersarius legi, sed comparere cum reliquis diem festum agens; partim, ut plures per signa & doctrinas alliceret, & maxime turbam simplicem. Solebant ēm

D conuenire & rustici & opifices, qui in ciuitatibus, & alijs diebus erant occupati. Probatica autem dicebatur piscina, eo quod oues illic ad sacrificium congregabant, & intestina eorum abluebantur. Multi autem opinabantur, quod sola ablutione intestinorum sacrificalium, uirtutem quandam diuiniorem acciperet aqua, & propterea angelus ad aquam ut electam accederet, & miraculū operaretur. Videbatur utiq; diuina sapientia à longe uiam facere Iudæis ad fidem in Christum, præordinando miraculum piscinæ. Nam quoniam baptisma daturum erat magnam uirtutem & maximum donum, utpote purificans peccatū, & uiuificans animas, præfigurat deus baptisma in rebus Iudaicis, & ipsis quoq; aquam dat quæ purificet sordes, quæ non proprie sordes erant, sed uidebantur esse: ut si quando tetigissent mortuum, uel leprosum, uel aliquid tale. Dat autem & piscinæ huic miraculum, quod duceret eos ad susceptionem baptismatis. Angelus ēm tempore opportuno descendebat, & turbabat aquam, & sanatiuam illi uirtutem indebat: nusquam enim ista natura aquæ est, ut per se sanet, alioqui hoc perpetuò fieret: sed totum in angelo situm erat, quicquid erat efficaciæ. Ita & apud nos aqua baptismatis, aqua est simpliciter: quum autem accesserit spiritussancti gratia, propter inuocationem dei morbos soluit animarum: & si quis cæcus fuisset, obcæcatis oculis animæ ne possit dijudicare bonum à malo: & si claudus quis fuisset, qui non mouebatur ad faciendum bonum, & proficiendum in melius: & si aridus & desperati omnino fuisset morbi, nulliusq; boni particeps, ab aqua illa curabatur: & tunc infirmitas impediebat quosdam ne sanarentur: nunc autem in baptismo nullum est obstaculum. Nō enim uno sanato, alij relinquentur non curati: sed si totus orbis conflueret, non imminueretur gratia.

Quare piscina probatica dicta.

De aqua baptismatis.

Erat autem quidam homo illic, qui triginta & octo annos morbo tenebatur. Hunc quum uidisset Iesus decumbentem, & cognouisset quod iam multum temporis morbo teneretur, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem nō habeo, ut quum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: sed interim dum ego uenio, iam alius ante me descendit.] Stupenda paralytici constantia, annos habebat triginta octo, & quotannis liberari à morbo expectans assidebat, & impediebatur à potentioribus

A bus præuentus, nec tamen destitit, neque desperauit: ideo & dominus interrogat eum, uolens monstrare nobis fortitudinem hominis: non enim interrogat quasi discere quippiam uellet. Hoc enim non solum superfluum esset, sed & insipiēs quærere, an æger uelit sanari. Factum ergo, ut monstretur nobis hominis patientia. Quid igitur ille? multa cum mansuetudine respondet: Etiam, inquit, domine: uolo quidem, sed non habeo hominem, qui possit me in aquam inferre. Nihil blasphemum respondit, non arguit Christum, ut stultam interrogationem interrogantem, nō maledixit diei natiuitatis, sicut pusillanimes facimus, idq; quum in leuiores morbos inciderimus: sed mansuete & placide responsum dat, tametsi nesciret quisnam esset qui interrogabat. Nunquid hoc solū existimauit utilitatis sibi accedere, fortassis ut inferret ipsum in aquam, & propterea blande Christo loquitur? Non dixit autem Christus, Vis? sanabo te: ut ne uideretur gloriam quærere.

Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabbatum tuū, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabbatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi ei, qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatū.] Iubet tolli lectulum, uolens credibilius fieri miraculum quod faciebat, ne putaretur esse phantasma quoddam. Nisi enim membra firme fuissent solidata, lectum ferre non potuisset. Non autē exegit ab eo fidem antequàm sanasset, sicut in alijs quibusdā: quia æger ille nondum uiderat eum signa facientem. Etenim dominus fidem exigere non solebat ab illis, antequàm in conspectu eorum faceret miracula: sed postquàm uidissent miracula, exigebat fidem. Attende autem quod simul atq; audiuit, credidit. Nō enim secū murmurauit & dixit: Me iubes surgere, qui quum nunc triginta octo annos habeam, & salutem nunquam sim assequutus, & sic repente surgerem? Nihil tale cogitauit, sed credidit ac surrexit. In sabbato sanat, docens hominem aliter intelligere sabbati obseruationes, & non putare coli sabbatum ocio corporali, sed malorum abstinentia. Nam benefa- *Sabbatum quomodo colēdum*
B cere alicui, lex non prohibet, quæ lex est dei semper benefacientis.

Respondit eis: Qui me sanum fecit, is mihi dixit: Tolle grabbatū tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabbatum tuum & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim subduxit se, quod turba esset in eo loco.] Admirari conuenit hominis erga Iudæos in dicendo libertatem, quando urgentibus illis, & dicentibus, Non licet tibi tollere grabbatum tuum per sabbatū: ipse cum fiducia libere prædicat benefactorem: Qui fecit me sanum, ille mihi, quasi talia dicens, dixit: Deliratis & desipitis iubentes ne obediā ei, qui me à tam diuturno & difficili morbo liberauit. At Iudæi non interrogant eum, quis est qui te sanum fecit: sed, quis est qui dixit tibi, Tolle grabbatum: ita ad bonū sponte excæcabantur, sursumq; ac deorsum sabbati uiolationem, ut sibi uidebat. At Iesus se subduxerat: primum quidem, ut absente ipso testimonium sanitatis illius suspicione magis careret, & ne uideretur gratificari ei, sed ueritatem testari. Insuper, ut ne Iudæorum inuidiam magis accenderet. Solet enim & aspectus eius, cui inuidetur, non paruam inuidiæ flammam immittere inuidētibus, propterea permittit, eos de miraculo inquirere per seipsos. Porrò Iudæi reprehendentes quū factum inquirerent, multis sermonibus celebrius illud reddunt.

Postea eum reperit Iesus in templo, & dixit ei: Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat.] Abijt ille homo & nunciauit Iudæis, quod Iesus esset qui ipsum fecisset sanum: & propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum occidere, quod ista fecisset in sabbato. Ex eo quod dominus paralytico dixit: Vide, sanus factus es, nec posthac pecces: discimus ex peccatis quidem primum natos hominum morbos, deinde uera enarrari de geenna, æternumq; esse supplicium. Igitur ubi nunc sunt qui dicunt: ad unam horam indulsi rei uenereæ, quomodo in perpetuum puniar? Ecce enim etiam hic non tot annis peccauerat quod puniebatur, sed fermè integram hominis uitam in supplicij mensuram amplam impendit. Sanè peccata non iudicantur tempore, sed ipsa delictorum natura. Quin hic & illud discimus, quod licet *Ex peccatis nascuntur morbi.*

C grauem luamus pro primis peccatis pœnam, & deinde iterum in eadem incidamus pec cata, iterum grauiora patiemur: idq; meritò. Qui enim non emendatus est, ad maiora tormenta ducetur, tanquam insensatus & contemptor. Et quare, inquit, non omnes sic puniuntur? Etenim multos improborum uidemus bene ualentes corpore, & in delicijs ac prosperitate uiuentes. Verum quod illi nihil hic patiūtur, uiaticum eis erit ad suppli

1. Corinth. 11. cium grauius quod alibi ferent. Et hoc Paulus manifeste dicebat: quum enim iudicamur à domino, hic scilicet erudimur, ut ne cum hoc mundo condemnemur, alibi uidelicet. Nam quæ hic fiunt, admonitionis sunt: quæ autem alibi, suppliciorum. Quid igitur? nunquid omnes morbi sunt ex peccatis? Non omnes quidem, sed plures. Morbi enim aliqui propter peccata accidūt, sicut & illius paralytici: & in libris Regum uidemus quendam laborantem dolore pedum propter peccatum. Aliqui autē sunt propter probationem, sicut morbus Iob, ut monstretur eius uirtus. Quidam autē etiam ab ignauia oriuntur, utpote gula & ebrietas. Sunt autem nonnulli, qui coniecturam sumunt ex hoc quod dominus dicit, ne posthac pecces: & asserunt quod dominus sciuerit, quod paralyticus ille indicaturus esset, & significaturus Iudæis: postea reperit eū in templo, & propterea dicit, ne ultra pecces. Sed non est ita. Videtur enim pius homo esse. Nam reperit eum, inquit, Iesus in templo: quamuis nisi pius fuisset, exposuisset se uoluptati & delicijs, in domum currens, & effugisset Iudæorum insaniam, ne illis rationem redderet: sed nihil horum terruit eum, ut desisteret à templo. Sed & postquàm agnouit, uide quanta gratitudine eum Iudæis prædicet. Non enim dicit, Iesus est qui dixit mihi, tolle grabbatum, id quod illi audire uolebant: sed, is qui ipsum sanum fecit: id quod audire non ferebant, pro crimine habentes sabbati uiolationem. Quod autem Iudæi persequebantur dominum, quid propterea peccauit homo, qui illum eis ostendit? Ipse enim grata mēte, ut & alios ad fidem attraheret, prædicat seruatorem. At quum ille persequeren

D tur benefactorem, ipsorum erat crimen. Porrò per probaticam piscinam intellige baptisma, in quo Iesus dominus noster, ouis illa ꝓ nobis immolata, lotus est & baptizatus

Quid per probaticam piscinam intelligendum. pro nobis. Quinq; autem porticus habet ista piscina. Quatuor enim uirtutes unà cum contemplatiua in baptismate apparent. Igitur humana natura, ueluti paralyticus quidam, cuius omnes animales uirtutes morbo correptæ sunt, iacet trigintaocto annis ægrotans. Neque enim rectè se habebat in fide trinitatis, neque octauum seculum, resurrectionem dico & iudicium, operum huius uitæ firmiter credebat fieri: ideo & non inuenit curam. Nō enim habebat hominem qui inferret in piscinam: hoc est, nondum erat factus homo filius dei, qui per baptismum illum sanaturus esset: quando autem factus est homo, tunc sanauit quidem naturam nostram. Præcepit autem & lectulum ferre, hoc est, & corpus leue facere & expeditum, & sustollere à terra, ne grauetur carnibus & terrenis curis, sed surgat à desidia ad bonū: & ambulet, quod est moueri ad operationem boni. Turbari autem aquam piscinæ, significat, quod in ipsa turbētur spiritus malitiæ, contriti & suffocati gratia spiritus. Vtinam & nos assequamur sanitatem, qui

Precatio Theophylacti. dissoluti sumus, & ad omne bonum opus immobiles: neque habemus hominem, hoc est humanam rationē, utpote comparati cum iumentis, ut portet nos in piscinam pœnitentiæ lachrymarum: in quam qui primus ingreditur, sanatur. Nam qui pœnitentiam differt in tempora posteriora, non festinat hic pœnitere: qui procrastinat, non assequitur sanitatem. Primus igitur festina ingredi, ne te mors præoccupet. Hanc autem piscinam pœnitentiæ angelus turbat, qualis? Ille magni consilij patris, Christus & saluator. Nam nisi tetigerit cor nostrum diuinum uerbum, & turbatione fecerit in illo, propter memoriam futurorum suppliciorum, nunquam efficax erit piscina ista: neque sanitatis erit animæ dissolutæ. Probatica autem quædam dicetur ista. Nam intestina & cogitationes, quæ in sacrificium uiuum, sanctum, beneplacitum deo præparantur, & innocen

πρόβατα. tia fiunt, sicut πρόβατα, hoc est oues, in ista abluuntur. Itaq; faxit deus, ut sanitatem consequamur, & in templo post sanitatem inueniamur, hoc est, ne ultra prophanis cogitationibus inquinemur, ut ne in grauiorem incidamus pœnam futuram.

Iesus

A Iesus autem respondit eis: Pater meus usque ad hoc temporis operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluisset sabbatum, sed & patrem suum dixisset deum, æqualem se deo faciens.] Iudæi quidam crimen imponunt Christo, nempe quod operatus sit in sabbato sanationem. Ipse autem tanquam æqualis patri & eiusdem autoritatis, dicit: Sicut deus & pater meus operatur, etiam in sabbato, & reprehensione caret, ita neq; ego crimini obnoxius sum. Quomodo autem pater operatur usque ad hoc tempus, quum Moses dicat, quod quieuerit deus ab omnibus operibus suis? Vis discere quomodo operetur adhuc deus? uide dispensationem rerum, & disce opera prouidentiæ, solem orientem, mare, fontes, flumina, animalia, & simpliciter omnes facturas: & uidebis creaturam opera sua operari, imò operationem recipere, & moueri ineffabili prouidentiæ uerbo. Omnino autem prouidentia & in sabbato sua operatur. Atque ita quia pater etiam operatur in sabbato, meritò & ego, inquit, filius eius opera operor. At illi inuidia corrupti quærebant eum occidere: non solum quod solueret sabbatum, sed & patrem suum diceret deum, æqualem se faciens deo. Nam quia se filium dicebat, necessariò honore se faciebat parem deo. Omnis enim filius eiusdem naturæ est cũ patre. Vbi hoc loco est Arius? Profecto cæcus factus est circa lumen. Filium enim nominans Christum patris, non dat ei quod eandem naturam habeat cum patre, sed creaturã increati patris filium fatetur. Tametsi uel Iudæos oportebat in magistros assumere, qui propter hoc persequebantur dominum, quod se filium diceret dei: unde necessariò colligebãt, quod æqualis esset deo. Quoniam nisi magna fuisset filij dignitas, & fecisset se æqualem deo, quare persequuti fuissent illum Iudæi?

Quomodo deus etiam nunc operetur.

Arij cæcitas circa lumen.

Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen amen dico uobis, non potest filius facere à se quicquam, nisi quid uiderit patrem facientẽ: quæcunq; enim ille fecerit, hæc itidem
B & filius facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, ut uos miremini: sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat.] Non potest filius à seipso facere aliquid, secundum quod nihil alienum uel nouum habet à patre, sed per omnia similis est patri: neque aliam habet substantiam, ut & aliam uirtutem habeat, & consequenter aliam operationem: sed quia eandem habet substantiam, eandem habet & uirtutem, & propter hoc etiam eadem operatur: & non potest aliud quid facere præter id, quod pater facit. Non enim aliam uirtutem habet, uel inferiorem, uel superiorem paterna: sed una est substantia, una uirtus, una operatio patris & filij. Profecto, inquit, sed pater quasi doctor quidam est filij, quodammodo ei demonstrans, quomodo oporteat operari. Nam nisi filius uiderit patrem facientem, nihil facit. Igitur interrogo talia nugantes Arium & Eunomium, quomodo docet pater filiũ? in sapientia, uel non? Omnino in sapientia. Quæ autem sapientia dei? Nonne ipse filius? Etiam profecto. Itaq; filius docet seipsum. Papæ quanta uestra insipientia. Siquidem quasi puerum quendam traditis patri filium erudiendum. Ego autem cum dei sapientia assero, si quid nouit pater, non sine filio nouit, ipse enim est sapientia eius: si quid potest pater, non sine filio potest, ipse enim est eius potentia. Quod aũt hæc uera sint, audi: quia quæcunque facit pater, ea & filius similiter facit. Si pater cũ potestate & uirtute, & filius similiter. Non igitur inferior filius patre. Quod autem humiliter dicta sint, Ostendit ei omnia: &, Maiora his ostendet: nõ oportet admirari. Nam ad homines loquiť, qui contra ipsum clamabant, & præ inuidia dissecabantur. Et nisi ubiq; humilia summis interseruisset, quid nõ tandem fecissent? quandoquidem insaniunt, quum tam multa humiliter loquitur. Quid autem est, Et maiora illis ostendet? Quoniam paralyticum solidauerat, etiam mortuum suscitaturus est. Idcirco dicit: si admiramini quod paralyticum sanum feci, maiora his uidebitis. Quod autẽ & hoc uerbũ, monstrabit, humile sit, & per dispensationẽ dictum, ut insaniam illorum demulceret, audi sequentia. Nam sicut pater suscitat mortuos, ita & filius quos uult, uiuificat. Igitur suscitat quidem filius sicut pater, & ideo monstrat potestatẽ suam, quæ auferri nequeat. Sed & per uerbũ, quos uult, indicat suæ cũ patre potestatis æqualitatem.

Monstrabit.

C Hæc autem omnia Ariani quidem exponunt contra gloriam filij. Nos autem orthodoxi pro illa intelligimus.

Neq; enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem qui misit illum. Amen amen dico uobis, qui sermonẽ meum audit, & credit ei qui me misit, habet uitam æternam, & in condemnationem non ueniet, sed transiuit à morte in uitã.] Monstrarat seipsum posse benefacere per multa signa quæ fecerat: quia autem benefaciendo non placauit eos, nec attraxerat ut se honorarent, sicut dignũ erat: dicit quod pater omne iudiciũ dederit filio, ut uel timor iudicij illis persuadeat, quo ipsum honore prosequantur. Consueuimus enim nos homines, præsertim hi qui crassiore mente præditi sumus, metu potius quàm beneficijs quod oportet addiscere. Iam quod dicit, dedit iudiciũ pater filio, sic intellige quod iudicẽ eũ genuerit, sic etiã quum audis quod uitam dederit illi, intelligas quod uiuentem illum genuerit. Quia enim pater autor est filio, ut sit, omnia quæcũq; habet filius, dicitur accipere à patre, eo quod ex illo naturaliter hæc habeat. Igitur & iudicium habet à patre sicut habet illud pater: ut ne audientes autorem esse patrem filij, intelligamus quod sic sit autor eius, sicut & creaturarum. Et propterea honoris imminutionẽ introducimus, inquit, quod in nullo minor filius est patre: Nam qui habet potestatem puniendi & honorandi sicut uult, eadem potest quæ pater: ideo & oportet illum honorare eodem modo quo patrem. Dicit enim, ut omnes honorent filium, sicut honorant patrem, & ita Ariani: quia autem ueluti creaturam putant honorandũ filium, & patrem quoq; sicut creaturam honorari debere, redarguuntur. Vel omnino non honorant filium, & cum Iudæis ordinentur. Vel si quidem honorant eũ, honorant autem ut creaturam: decet autem honorari ipsum sicut & patrem; redarguentur omnino & patrem sicut creaturam honorare. Et aliter: secundum hoc quod subditur: Quomodo honorant patrem, qui non honorant filium? Subdit enim: Qui non

D honorat filium, non honorat patrem. Qui non sic honorat, sicut dixi, dicit, sicut & patrem. Quia si quis dicat, quod creatura quidem filius sit, excellentissima autem omnium creaturarum, & opinetur tribui filio falsum illum & uanum honorem, inhonorat omnino & patrem, qui misit illum. Dixit autem eum qui misit, ne exasperarentur, sicut prædiximus. Nam doctrinam, ut dictum est, mirabiliter plectit. Interdũ quidem sublimia de se testimonia, ut dignum erat, fert: interdum autem humilia, propter insaniam inimicorum Iudæorum. Nam si & quum surrexisset à mortuis, & ascendisset in cœlos, & per apostolos suam monstrasset uirtutem, insurrexerunt Arius & Eunomius contra gloriam eius, & in creaturam ipsum deduxerunt: Iudæi, qui tunc erant, qui uidebant ipsum in carne ambulare cum publicanis & meretricibus, & comedere, & bibere, sicut unum ex multis, quid non fecissent, si omnia sublimia de se dixisset, & non admiscuisset etiam humilia? Idcirco & subdit: Qui audit meos sermones, & credit ei qui me misit, habet uitam æternam. Et mentes eorum etiam per hoc exhilarat, quum audiunt quod audientes sermones eius, deo sint credituri. Non enim dixit, qui credit mihi; sed, ei qui me misit. Igitur qui credit illi, in iudicium, hoc est, in supplicium non uenit, sed uiuit uitam æternam, non sustinens mortem animæ uel æternam, etiamsi naturalem & temporalem non effugiat.

Amen amen dico uobis, quod ueniet hora, & nunc est, quando mortui audient uocem filij dei; & qui audierint, uiuent. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio in semetipso habere uitam, & potestatem dedit ei iudicandi quoque: quia filius hominis est, nolite mirari hoc: quia ueniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ: qui uero male egerunt, in resurrectionem condemnationis.] Dixerat superius, quod qui non honorat filium, non honorat patrem, sublimia quædam de se loquutus: ut ne uideantur per arrogantiam, & inanem gloriam dicta, adiungit & demonstrationem per opera, dicens quod uenit hora: deinde ut ne longum suspicemur tempus, inquit: Et nunc est, quando mortui audient uocem filij, hoc est meam, qui uobiscum conuer-

A ſor. Dicit autem hæc de ijs quos ſuſcitaturus erat: ut de filio uiduæ, filia archiſynagogi. Deinde & rationem affert dictorum demonſtratiuam, dicit enim: Sicut pater uitam habet in ſemetipſo, ita dedit & filio uitam habere in ſemetipſo, ut uiuificet audientes uocem eius. Non ſolum autem poteſtatem dedit ei uiuificandi, ſed & faciendi iudicium, & puniendi. Sæpe autem in medium affert ſermones de iudicio, ut auditores excitet. Cui enim perſuaſum eſt, quod ſuſcitandus ſit, recepturus delictorum pœnas, omnino currit ad ipſum, placátque ut ſuum futurum iudicem. Ne admiremini autem, quod filius hominis eſt: nam quamuis filius hominis ſit, eſt tamen & deus. Et ita iudicium meritò habet ſicut filius dei. Si autem & homo appareat, ne admiremini. Sciendum autem quod Samoſatenus, docens dominum purum eſſe hominem, ſic legit hunc locum: Et poteſtatem dedit ei, iudicium faciendi: quia filius hominis eſt. Hoc autem loco punctum faciens, ab alio principio legit, ne admiremini hoc. Valde autem ſtultum eſt ſic legere. Non enim dedit pater filio iudicium, quod filius hominis ſit, ſed quia deus. Vnde ille non recipiens ut Chriſtus dicatur deus, ſed filius hominis: ſic cogitabat iudicem illum eſſe, non ut deum, ſed ut filium hominis. Nos autem ſic intelligimus, ut dictum eſt. Poſtquàm autem dixit de particulari reſurrectione, Lazari uidelicet, & aliorum qui iterum mortui ſunt, nunc dicit de uniuerſali. Quia uenit hora in qua hi in monumentis audient uocem dei. Nam de uniuerſali reſurrectione hic loquitur: quoniam dixerat ſuperius, qui credit, in iudicium non uenit: ne putemus, quod fides ſola ad ſalutem ſufficiat, dicit quod reſurgent hi qui mala fecerunt, in reſurrectionē condemnationis; qui autem bona, in reſurrectionem uitæ. Non igitur ſola fides abſque operibus iuſtificat, ſed oportet etiam opera adeſſe, tunc enim proprie fides eſt. Vide autem geminam doctrinam fieri per metum & lætitiam. Nam quum dicit condemnari, impia facientes deterret. Quum autem dicit reſurgere ad uitam, eos qui bona fecerunt, per læ-

Non ſola fides iuſtificat.

B titiam exhortatur.

Non poſſum ego ex meipſo facere quicquam: ſicut audio iudico, & iudicium meum iuſtum eſt; quia non quæro uoluntatem meam, ſed uoluntatē eius qui miſit me patris.] Sicut & in ſuperioribus dictum eſt, eadem patris & filij poteſtas oſtenditur hiſce uerbis, Non poſſum ego facere ex meipſo quic quam: & quæcunque huius generis ſunt. Nihil enim alienum & peregrinum à patre poſſum ego facere: neque enim uoluntatem aliam habeo, præter paternam, neque aliam poteſtatem. Verum ſicut audio à patre, ita iudico: hoc eſt, ſicut ipſe pater iudicat, ita & ego. Hæc autem dicit, ut oſtendat (ſicut ſæpe diximus) in nullo ſibi deeſſe aliquid à patre, ſiue in ſermonibus, ſiue in operibus, ſiue in iudicijs. Nam ut ne quidā homines uidentes eum offenderentur, quomodo quum appareat homo, iuſtum faciat iudicium, quum Dauid dicat: Omnis homo mendax: præuenit quidem, dicens: Ne admiremini de eo quod filius hominis ſum, nam & deus ſum. Dicit autem: Et nunc iuſtum iudicium meum eſt, eo quod iudico ſicut audio patrem meum iudicantē. Non enim meam uoluntatem quæro, ſed patris. Nam qui ſuam uoluerit ſtabilire, fortaſſis ſuſpectus erit quod corrumpat quod iuſtum; qui autē non ſua ſpectat, quo prætextu poſſet iniuſta iudicare? Ego igitur non quæro uoluntatem meam, neque enim ego habeo uoluntatem: ſed quod uult pater, illud & ego.

Pſal. 115.

Si ego teſtimonium perhiberem de meipſo, teſtimoniū meum non eſſet uerū. Alius eſt, qui teſtimonium perhibet de me. Et ſcio uerum eſſe teſtimonium quod teſtatur de me. Vos miſiſtis ad Ioannem, & is teſtimonium reddidit ueritati. Ego non ab homine teſtimoniū accipio, ſed hoc dico ut uos ſalui fiatis. Ille erat lucerna ardēs & lucens, uos autem noluiſtis ad tempus exultare in luce eius.] Apparet hic contraria dicere dominus. Etenim alicubi uidetur teſtari de ſe, ſicuti Samaritanæ dicebat: Ego ſum Chriſtus; & cœco, & aliàs ſæpe. Si igitur hæc falſa ſunt, quæ nobis ſalutis ſpes? Non aūt hæc ſola uidetur eſſe contrarietas, ſed & alia non minor. Nam & ſuperius dixit: Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimoniū meum uerū eſt: quomodo igitur cōuenient quæ pugnare uidentur? Id quidem quod dicit, Si ego teſtificor de meipſo, teſtimonium meum nō eſt uerū; dicit ad opinionem Iudæorū, quoniam enim illi dicturi erant ei; Tu

C testimonium perhibes de teipso, nullus autem qui de seipso testificatur, fide dignus est: dicit urgendo illos: Non testimonium perhiberem ego de meipso, alioqui iuxta uestrā sententiam nō dignus essem cui crederetur. Alius enim est, qui testimonium de me perhibet, Ioannes scilicet. Quod autem dicit, Etsi ego testimonium perhibeo, testimoniū meum uerum est: secundum concessionem dicit. Accedens enim sermoni Iudæorum, dicit: Esto quod ego testimonium de meipso perhibeam, & si ego igitur testimonium de meipso perhibeam, testimoniū meum uerum est. Nam quum deus sim, fide dignus sum. Atq; ita primum dixit, illos urgendo: Nō ego testimonium perhibeo, sed præcursor. Secundū autem se illis opponendo, uel etiam concedendo, dicens: Si etiam ego testimonium perhibeam, testimoniū meum uerum est. Porrò tria, inquit, habeo testimonia, Ioannem, opera mea, patrē meum. Et primum ponit Ioannem: deinde ut ne quis dicat ei, quid igitur si ille ad gratiam testificatus est tibi? dicit: Vos ipsi misistis ad Ioānem. Omnino autem nō misissetis interrogātes, nisi fidedignū habuissetis. Atq; ita etiam uos ipsi testes estis, quod uerax fuerit Ioannes: quamuis ego quidē quum deus sim, humano testimonio opus non habeam, & dominus serui testimonio. Quia autē uos digniorem illum fide putastis, & ipsi magis quàm mihi attendistis, & ad illum quidem accessistis, mihi autē neq; miracula facienti creditis: propterea uobis in memoriam reduco Ioannis testimoniū, & recipio etiā indigna mea deitate, ut uos salui fiatis. Lucernam autē ardentem Ioannē dicit, eo quod de terra habet formationē, & non per seipsum esset lumen, sed à gratia spiritus ac temporariū. At ubi apparuit dies domini, hoc est doctrina, occultata est lucerna. Cæterum uos ad horam quidem recepistis ea quæ ab illo dicta sunt, & exultastis in ipso: & deinde obliti eorum quæ de me dixit, mansistis in priori incredulitate. Nam si illi semel firmiter credidissetis, quamprimū uos ad meam adduxisset fidem.

Tria Christo testimonia. *Quare Ioānes lucerna ardēs.*

At ego testimonium habeo maius testimonio Ioannis. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me quod pater me miserit. Et qui misit me pater, ipse testatus est de me: neq; uocē eius unquam audistis, neq; speciem eius uidistis, & sermonem eius nō habetis in uobis manentem: quia quem misit ille, ei uos non creditis.] Testatus quidem est Ioannes de me, ueruntamen
D quia uerisimile est fore quosdam qui fortassis dicent: Et quid ad nos, si Ioannes gratificari tibi uoluerat, & propterea blandiora quædā attestatus sit? Vos, inquit, misistis ad Ioannē & interrogastis, ueracem per omnia illum existimantes. Verūtamen & ego aliud testimoniū habeo maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, hoc est, quæ statuit mihi pater, ut perficiā ea, testanī de me. Dicit autem opera, mirabilia illa scilicet, quale fuit paralytici restitutio &c. Veruntamen quia arguebant eum, quod in sabbato hæc faceret, dicentes: Hic non est ex deo, quia sabbatum non seruat: ostēdit eis quod faciat ea quæ à patre decreta, & quod magis à deo sit, eo quod iniuncta sibi à deo opera faciat. Opera enim, inquit, quæ dedit mihi pater, ut perficiam ea. Quia igitur pater dedit mihi illa, uos estis deo aduersarij, qui illis operibus aduersamini: & qui misit me pater, ipse testatur de me. Vbi autē testatus est de eo pater? quidam dicūt quod in baptismate, quando dixit: Hic est filius meus dilectus. Opinor aūt quod magis intelligat, quod per omnē scripturam testatus sit deo eo deus, tam per legem, quàm per prophetas. Sed uos, inqt, neq; uocē eius audistis, patris inquam, neq; speciem eius uidistis. Ideo omnibus modis incognitus uobis est, ideo & sermonem eius non habetis manentem in uobis: hoc est, scripturas quæ de me testantur, nescitis: tametsi uideamini scire & gloriari in eloquijs dei, quæ uobis concredita sunt: hinc autem manifestum quod nesciatis scripturas, quia ei quem ille misit, non creditis. Igitur sicut neq; uocem dei audiuistis, non enim habet deus uocem sensibilem: neq; speciem eius uidistis, specie enim & figura caret: ita neque sermonem eius, scripturas dico, quæ de me testantur, habetis in uobis.

Scrutamini scripturas, quia uos uidemini in ipsis uitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testantur de me, nec uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. Gloriam ab hominibus non accipio, sed cognoui uos quod dilectionē dei non habeatis in uobis.] Dixerat eis: Sermo dei, hoc est scripturæ quæ de me testantur, non sunt in uobis. Igitur quomodo

poterint

A poterint habere sermonem dei, inquit: Scrutamini scripturas: in illis enim uos putatis habere uitam. Vide autē quomodo nō dixerit, habetis uitam: sed, uidemini: monstrans quod nullum uerum fructum percipiant, si à lectione expectent saluari, non accedente fide. Nam illæ testimonium quidem perhibent de me, sed uos non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. Vnde hinc discimus, quod ex proposito fuerunt mali. Non enim dixit: non potestis uenire: sed, non uultis uenire. Audiant Manichæi, quod non natura malum, sed uoluntate constet. Postquàm autem eos memores fecit testimonij Ioannis, & patris, & operum suorum, quæ propter salutem illorum tantū faciebat, suspicari poterant multi, quod hæc amore gloriæ diceret, idcirco inquit: Gloriā ab hominibus nō accipio, hoc est nō indigeo, neq; talem habeo naturam quæ opus habeat humana gloria. At uos me persequimini, quod propter amorem dei hoc faciatis: sed non est ita. Noui enim uos, quod dilectionem dei non habeatis in uobis, etiamsi ualde hoc iactetis, quod me persequamini propter deum. Merito igitur Iudæi dicuntur dilectionem dei non habere: quia persequebantur ipsam dilectionem filium dei. Vnde meritò etiam dicuntur non habere sermonem dei manentem in semetipsis. Sermonem enī & deum rejciebāt.

Ego ueni in nomine patris mei, nec recipitis me: si alius uenerit nomine suo, illum recipietis: quomodo uos potestis credere, qui gloriam à uobis inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo deo proficiscitur, non quæritis? Nolite putare quod ego accusaturus sim uos apud patrem: est qui accusat uos Moses, in quo speratis. Si enim credidissetis Mosi, credidissetis utiq; mihi: de me enim ille scripsit. Si autē illius scriptis nō creditis, quomodo uerbis meis credetis?] Ego quidem (inquit) ueni in nomine patris mei. Nā & ubiq; patrem celebrat, & ab ipso se dicit missum esse, & nihil posse facere à seipso, & prorsus humilia multa loquitur, uolens è medio tollere omnem ingratitudinis rationē. Alius autem ueniet, Antichristus scilicet, qui se monstraturus est, quod ipse solus sit de

B us. Igitur me quidem, qui in nomine patris ueni, hoc est, dico me missum à patre, nō recipitis, illum autem recipietis. Porrò hoc ideo eueniet uobis, quia ille uobis gloriam uitæ pollicebitur, quam uos quæritis, cupientes gloriam mutuum accipere, & respuentes ueram gloriam quæ à solo deo est. Ego autē nihil præclarū uobis polliceor, sed uidetis multam difficultatem in his quæ à me dicuntur: & propterea (inquit) mihi non creditis. Nihil enim quod iucundum est in hac uita, expectatis uos habituros à me. Et aliter: Nō creditis mihi, qui gloriam à uobis inuicem accipitis. Nā principes quidem & magistri ipsi soli uolentes haberi apud uulgus, non accipient me, ne imminuatur eorum gloria. Populi autem quærentes diligi à principibus, non me accedere uolunt, ut ne excidant propter me ab honore quem à principibus habent. Quoniam autem & Mosen multū iactabant, inquit: ipse accusabit uos, nam de me ille scripsit. Vbi autem scripsit de eo? Etenim dictū hoc, Prophetam suscitabit uobis dominus: de Christo erat: & alia multa tam in uerbis, quàm in signis & symbolis: ut miraculum rubi. Nam & ignis quidem, deitas: rubus autem spinosus, peccatrix natura: quam suscepit ignis deitas, & incombustam seruauit luce fulgidam, & suos quidem radios illi communicauit, imperfectiones autem illius in se non suscepit. Etiam hoc Moses dixit, quod conducebat ualde ad fidem Christi, nam inquit: Si propheta surrexerit signa faciens, & recedere faciens à deo, ne credatis illi: qualis erit antichristus. Si autem surrexerit propheta faciens signa & ad deum & patrem ducens, & non recedere faciens, illi credite. Igitur Christus in nomine patris uenit, & signa quidem faciens, & non recedere iubens eos à dei cultu, ipse erat qui à Mose prædictus. Itaq; si Mosi scriptis non creditis, quomodo meis uerbis credetis? Ille, inquit, & scripsit, & sunt libri semper ante oculos uestros: & ita ut etiamsi obliuiscamini, possitis iterum facile in memoriam reducere. Attamen non creditis scriptis, & quomodo credetis uerbis meis nō scriptis? Cur igitur hæc dicis ô domine, quū scires quod non credituri essent? Quamuis sciam, inquit, quod nō credant, dico tamen ut ne habeant postea quod prætexant: si dixisses, credidissemus. Et aliter: Illi quidem qui tunc erant, utpote ingrati, non credebant: ab his autem qui postea credituri, nō erat uerisimile, neque iustum auferri uerborum Christi utilitatem.

O dictum uere

Deut. 18.
Exodi 3.

C

CAPVT VI.

POst hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, & sequeba-
tur eum turba multa: quia uidebant eius signa quæ faciebat super his qui
infirmabantur. Subijt autem in montē Iesus, & ibi sedebat cum discipu-
lis suis. Erat autem prope pascha dies festus Iudæorum.] Postquàm do
minus loquutus est Iudæis durioribus uerbis, quibus in inuidiam accēde-
bantur & stomachabantur, demulcet nūc eos secedendo, & abit trans mare Tiberiadis.
Mare aūt dicit stagnum. Congregationes enim aquarum maria uocauit diuina scriptu
ra. Et aliter: Descendit de loco in locum, probans multitudinis studium. Ignauiores eñ
manebant in suis locis, studiosiores autem sequebantur eum. Veruntamen uide quod
etiam sequentes non propter doctrinā, sed propter corporalium miraculorū utilitatem
sequuti sunt. Nā propterea dicit, quia uidebant signa quæ faciebat super his qui infirma
bantur. Meliores autem fiunt, & sapiētiæ auidiores. Obstupescebāt enim, inquit, in do-
ctrina eius, quia docebat illos tanquam potestatem habens. Ascendit autem in montem
propter miraculum futurum. Nō enim arrogans erat, & uanæ gloriæ cupidus, ut in me
dijs ciuitatibus miracula operaretur: sed fugiens uanam hominum gloriam, solitudinē
quærebat, etiā nos erudiens. Insuper uolens mystica quædam discipulis communicare,
ascendit in montē: id quod semper solebat facere, quia & opus est, ut ab omni tumultu
liberetur, & locum quærat ab omni strepitu purum, si quis talia loqui uelit. Erat enim
prope, inquit, dies festus Iudæorum, nec tamen ascendit, sed in Galilæam ascendit: non
eñ ultra præceptis legalibus erat obnoxius, ut & festos dies legis perficeret. Et aliter:
persequente ipsum malitia Iudaica, occasionem apprehendit ut paulatim legem abro-
get, ostendens animaduertentibus cessasse figuram ut aduenit ueritas. Obserua autem
quod festum fuerit Iudæorum, non autem fuerit dies festus Christi.

Quum sustulisset ergo oculos Iesus, & uidisset quod multa turba ueniret ad se, dicit
ad Philippum: Vnde ememus panes ut edant isti? Hoc autē dicebat tentans eum: ipse
D enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum
panes non sufficiunt eis, ut unusquisque pusillum quippiam accipiat. Dicit ei unus ex
discipulis ipsius Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic, qui habet quinq; pa-
nes ordeaceos & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tam multos?] Quare dixit, quū
sustulisset oculos suos? ut discamus quod non solitus sit hinc & inde uagari oculis: sed
compositus & attentus sedere, utpote docens discipulos diuiniora quædam. Denique
uidit discipulos, & rogat de turba quomodo alenda sit. Nō alium aūt interrogat, quàm
Ioan.14. Philippum. Ipse enim maiori indigebat eruditione, qui postea dicebat: Ostende nobis
patrem, ac sufficit nobis: & propterea antea illum instruit, & per interrogationem indu
cit eum, ut miraculi semper sit memor. Nam si quidem miraculum simpliciter fuisset fa
ctum, non usq; adeò uisum fuisset illi miraculum: nunc autem priusquàm fieret, illū com
pellit fateri paucitatem panum: ut euidētius addiscat futuri miraculi magnitudinem, &
non è memoria rejciat ea quæ confessus est. idcirco dicit: Vnde ememus ut comedant
hi? Dicit aūt hæc tentans Philippum, uolens notū facere quam haberet ille fidem. Neq;
enim ut ignorans de sententia Philippi interrogabat, sed alijs monstrare uolebat. Nam
ipse dominus sciebat quid facturus esset. Igitur ut tentauit Philippum nunquid habe-
ret fidem, & inuenit ipsum adhuc affectum ut hominem: insuper & Andream quoque
talem inuenit, tametsi sublimius quiddam Philippo sentiētem: illo enim dicente, quod
ducentorum denariorū panes nō sufficiant, ille quinque panes ordeaceos & duos pisces
4. Reg. 6. commonstrauit. Etenim cogitans forte prophetarum miracula, & Elisæi in panibus si-
gnum, quum Samaria in extremam uenisset inopiam. Redarguitur tamen & Andre-
as, nihil dignum domino cogitans, dicit enim: Sed hæc quid sunt inter tam multos?
Existimabat enim quod multiplicaturus quidem panes esset dominus: sed si essent plu-
res, maior & multiplicatio futura esset: periculose omnia intelligens. Nam dominus
etiam ex nihilo potuisset panes facere, qui turbæ sufficerent: attamen ne uideretur crea
tura non esse ex ipsius sapientia, ipsa creatura usus est in materiam miraculorum, &

acceptis

A acceptis quinque panibus, uti materia quadam, praeclarum istud miraculum fecit. Confundantur Manichaei, dicẽtes quod panis & omnes creaturae factae sint à malo deo: & propterea si quis dederit eis panem, non accipiunt illum de manibus illius, sed procul quidem illum abijci iubent: stantes autem, & maledicentes ei qui dedit, dicunt: Qui seminauit te, dispergatur: & qui pinsuit te, pinsatur carne: & similia. Confundantur itaq, discentes, quod boni dei filius Christus panes multiplicarit. Nam si mala fuisset creatura, beatus deus illam utique nõ multiplicasset, ut taceam interim quod & ipse panes comedit. Caeterum si quis interrogauerit, num idem sit hoc miraculũ panum, cũ eo quod apud Matthaeum describitur: dicimus, certe idem est. Quamuis autẽ illic quidam discipuli accedunt, admonẽtes de turba ut dimittatur, hoc autem loco ipse Iesus interrogat unde pascatur, non opus est admirari. Verisimile enim est utrunque factum esse, & discipulos prius admonuisse dominum de turbis dimittendis, & nunc Philippũ interrogatum esse à domino, unde alantur.

Mira Manichaeorũ improbitas, seu potius impietas.

Matth. 14.

Dixit autem Iesus: Facite ut homines discumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Discubuerũt uiri numero fermè quinquies mille. Accepit autem panes Iesus, quumq gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli uero discumbentibus. Similiter & ex piscibus, quantũ uolebat. Vt autẽ impleti sunt, dicit discipulis suis: Colligite quae superfuerunt fragmenta. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, quae superfuerant his qui comederant.]

Iussit eos facere discumbere, quasi parata mensa. Discipuli autem quamuis prius increduli, attamen alacriter recumbere faciunt homines. Erat autem gramen, quoniam uer erat. Erat enim, inquit, pascha quod in primo mense ueris perficiebat. Porrò soli uiri numerantur ab euãgelista, qui legis sequitur cõsuetudinem. Etenim & Moses à uicesimo anno & supra, numerauit populũ, nulla mẽtione facta mulierũ: quo docetur omne qd uirile & iuuenile est, dignum censeri ut numeretur apud deũ. Et acceptis panibus gratias agit, ostendens quod ante cibũ gratiae agẽdae sint deo. Insuper quia turba erat, ideo B coram turba gratias agit, ut omnibus persuadeat, quod secundum uoluntatem dei aduenerit: & quod non sit aduersarius deo, sed omnia referat in patrem. Nam quando seorsim facit miraculum, nihil tale facit, etiamsi maius quoddam faciat: quando autem coram multis miraculum operatur, tunc ad deum respicit. Ostendit autem, quod non ex infirmitate sanat, sed propter dispensationem quam diximus, ex eo quod maiora faciat autoritate quadam, & tanquam dominus. Dicũt insuper quidam, quod etiam propter hoc gratias egerit, ut ignoraretur à principe mundi usq ad tempus passionis, & ex hoc daemon non cognosceret ipsum esse deum, sed deciperetur, & inescaretur, atq sic per crucem conficeretur. Caeterum permittit dominus, ut supersint tot fragmenta: nõ propter ostentationem, sed ne credatur per phantasmata satiatos esse homines: Appareat autem omnibus, quod uere satiati fuerint, quandoquidem tot residua fuerunt: atq propter hanc causam iussit etiã fragmenta colligi, ut uidentes ea, miraculi facti magis essent memores. Oportet autem non solum mirari quod superfuerint, sed etiam quod nõ plures neq pauciores, quàm qui numero pares essent discipulis cophini reliquiarum, ut omnes gestent: & neque Iudas ipse expers relinquatur, sed habens etiam hoc miraculũ, quod monstret sibi deum esse magistrum, inde utilitatem capiat: quamuis etiã hoc propter malitiam eius in condemnationem ipsius cesserit: eum enim qui tantas reliquias fecerat, de quibus & ipse cophinũ portauit, prodidit. Non enim sine causa imperauit apostolis, ut cophinos gestarent: sed ut memores essent miraculi, utpote magistri orbis futuri. Nam multitudo quidem non magnam utilitatem perceptura erat: statim enim obliuiscebatur miraculi. At discipuli non uulgare lucrum inde habituri erant. Discamus item ex hoc miraculo, ne pusillanimes simus in angustijs & paupertate, neq timidi simus in hospitalitate & cõmunione: sed credamus, quod etiam si unũ tantum panẽ habeamus, illũ multiplicaturus sit, qui ex quinq panibus tãtum superesse fecit. Per allegoriã aũt dominus, quando exiuit Hierosolyma, secundũ quod in prophetis dictũ est: Dereliqui domum meam, reliqui haereditatẽ meam: tunc sanè in Galilaeam gentium uadit,

Viri cur tantũ in scriptura numerantur.

Hiere. 12.

C Gentiles ſuſcipiens,& turba illum magna ſequitur. Aſcendit autem in montem,hoc eſt crucem,ut ad ſe rapiat omnes,uel in cœlū & honorem & gloriam deo dignum. Vt eñ aſcendit in cœlos & glorificari cœpit à nobis ut deus,& non ut nudus homo,in mõtem aſcendiſſe dicitur. Sublimis enim de illo opinio,mons eſt. Dat autem nobis,qui quinq; ſenſibus ſubiecti ſumus,rationales panes quinque,quia & ipſi quinque ſunt:unicuique enim ſenſui conuenientem panem dat, hoc eſt ſermonem,ſicut & Paulus dicit. Volo quinque ſermones in eccleſia loqui,qui quinq; ſenſuum ædificationi conueniant. Non poſſumus autem quinque ſermones integros comedere, ſed ex eis abundant reliquiæ. Nullus enim poteſt integros myſteriorum ſermones capere: ſed quæ nos capere & comedere,utpote carnales non poſſumus,apoſtoli geſtant quaſi in quinq; cophinis ſuis iu-
Pſal. 9. ſtis animabus. Cophini ex folijs palmarum ſunt. Iuſtus autem ut palma florebit.

Illi ergo homines, quum uidiſſent quod Ieſus fecerat ſignum, dicebant: quia hic eſt uere propheta ille,qui uenturus in mundum. Ieſus ergo quum cognouiſſet quod uenturi eſſent, ac rapturi ipſum ut facerent ipſum regem, ſeceſſit iterum ipſe in montem ſolus.] Vide gulam uulgi, quū feciſſet innumera miracula,& mirabiliora non admirabantur,& ecce propter cibum dicunt: Hic eſt ille propheta,non amplius eum de ſabbati uiolatione arguūt, non ultra legem uindicāt: ſed adeò illum propter panes colunt,ut & eū non ſolum prophetam prædicent,ſed & dignū regno cenſeant. At ille fugit,erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Secedit aūt in montem ipſe ſolus nullo diſcipulorum aſſumpto, quo illorum probaret deſiderium, num ferrent ſui abſentiam.

At ubi iam ueſpera eſſet,deſcēderunt diſcipuli eius ad mare: & conſenſa naui,uenerūt traiecto mari ad oppidū Capernaum. Iamq; tenebræ erāt, nec uenerat ad eos Ieſus. Mare aūt uento magno flante,intumeſcebat. Quū remigaſſent ergo fermè ſtadia uiginti quinq;, aut triginta,uidēt Ieſum ambulantē ſuper mare,& appropinquantē naui,ac timuerūt. Ille aūt dicit eis: Ego ſum,nolite timere. Voluerūt ergo recipere eū in nauim, & illico nauis appulerat terræ ad quam ibant.] Dominus quidē aſcēdit in montē ſolus,
D ut(ſicut diximus)probet deſideriū diſcipulorū. At illi expectabant uſq; ad ueſperā uenturum ipſum, & quum non ueniret,non tolerabant, ſed deſiderio quærendi illum accenſi conſcendunt in nauim. Non enim temere & forte euangeliſta tempus manifeſtauit,ſed per hoc uehementem illorum charitatem declarauit,quod neq; ueſpera eos retinuerit. Permiſit autē eos tempeſtate periclitari, ut facta poſt tempeſtatem tranquillitate miraculo magis lætarētur, & indelebilis memoria ſui,illorum pectoribus inſideret. Aſſiſtit autem illis quum tempeſtas eſſet,& ſermone timorem eijciens, & tranquillitatem in mari faciens,duplicem ſerenitatem operatur,ſedando tam animarum quàm maris turbationem. Porrò in nauem non aſcendit,miraculū maius facere uolens. Vide eñ tria miracula: unum quod ambularit ſuper mare: ſecundum,quod cōpeſcuerit fluctus: tertiū,quod ſtatim nauim fecerit eſſe in terra in quam ibant, quamuis multum abeſſet à terra quum aſſiſteret ei dominus. Igitur tranſiuerunt quidem Iudæi mare rubrum duce Moſe. Verum ille ut ſeruus omnia faciebat,& prædicabatur: at hic omni cum poteſtate. Et illic flante uento cedebat aqua,ut quaſi in arida daret tranſitū: hoc autem loco maius miraculum fit: Manens enim in ſua natura mare,in ſuperficie ſua ferebat dominum, ut impleretur propheticum: Qui ambulat ſuper mare ut ſuper pauimētum. Multi aūt & nūc ſumus in ſpiritualibus tenebris, & periclitamur in ſpirituali mare ſubmergētes: ſed excipiamus Chriſtum,& omnino à periculis ſaluabimur. Et quāuis ſæpe tumultus excitēt nobis quidā,uel diaboli,uel homines tentantes nos,& per terrores moliētes nos cōcutere: audiamus tamen Chriſtū clamantē: Ne timeatis,ego ſum. Quod autem dicit, hunc habet ſenſum. Terribilia quidem prætereunt: ideo ne timeatis ea quæ prætereūt: ego autem ſum,hoc eſt ſemper manēs,& ſum ſicut deus ille,qui eſt. Itaq; quia terribilia quidem temporaria ſunt,& non uere ſunt: ego autem ſum,hoc eſt maneo,& nunquam prætereo,& uere ſum,ne perdatis ueſtram in me fidem propter temporalia. Vide autē, obſecro,quomodo nō ſtatim ab initio periculi,ſed in feruore apparet Chriſtus,& ſoluit metum. Sinit enim nos in medijs eſſe periculis,ut quū certauerimus in tribulatione, &

A pressi fuerimus, probatiores fiamus: & ut quũ mouerimus omnem nostram uirtutem & sapientiam, inuenerimusq́; eam infirmam, ad illum confugiamus solum, qui ex inexpectatis saluare poterit. Nam quum humana mens fatigata fuerit, tunc diuina salus repente subuenit, ac parat nos, ut ad illũ solum fugiamus, qui saluare potest, & non nobisipsis asscribamus salutem. Si uoluerimus aũt & nos in nauim nostram suscipere Christum, hoc est, habitationẽ dare Christo in corde nostro, statim inueniemur in terra in quam abimus. Quæ autem terra ista est? uel omnino terra promissionis cœlũ, quæ terra mitium, & eorum qui liberati à malitia in pace uiuunt. *In nauem suscipere Christum quid sit.*

Postero die turba quæ stabat trans mare, ut uidit quod nauicula alia non esset ibi, nisi una illa in quam ingressi fuerant discipuli eius, & quod nõ introisset Iesus cum discipulis suis in nauiculam, sed soli discipuli eius abissent. Aliæ uero superuenerũt nauiculæ à Tiberiade iuxta locum, ubi comederant panem postquàm gratias egisset dominus. Quum ergo uidisset turba, quod Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt & ipsæ in nauiculas, & uenerunt Capernaum, quærentes Iesum. Et quum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc uenisti? Respondit ei Iesus, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, non quia uidistis signa, sed quia comedistis de panibus, & saturati estis.] Iesus quidem pedestri itinere super mare abijt in regionem quæ trans mare. Turbæ autem die postero quum quæsiuissent illum, & uidissent quod una tantum nauis affuisset, in quam ingressi fuerant discipuli, & non Iesus ipse, cogitauerunt apud se hoc miraculũ, & suspicati sunt, quod mare pedes transierit. Nam si quidem & alia nauis affuisset, uerisimile potuisse eos cogitare, quod cum discipulis non nauigarit, sed in aliam ingressus transfretarit. Nunc autem quum una tantum fuerit, quæ discipulos solos & non dominum exceperit, manifestum est miraculum. Igitur turbæ hæc intellexerunt: & postquàm inuenerunt alias naues quæ traiecerant, ascenderunt in illas, & in Capernaum transfretarunt. Illic autem inuento domino non supplicant & rogant, ut discant quomodo transierit, neque quærunt de hoc signo, sed remisse dicunt:

B Quo modo huc uenisti? Nam qui quærebant illum rapere & facere regem, inuento eo nihil tale deliberãt: sed abiecto miraculo inquirunt magis frui mensa, qua & prius: propterea exprobrat eis dominus. Quæritis enim me, inquit, eo quod de panibus comedistis, & ideo mei tenemini desiderio, ut iterum uobis mensam parem. Obserua autem, quod quamuis redarguat eos, non tamen dura utitur reprehensione. Non enim dixit, ô mancipia uentris & gulosi: sed cum mansuetudine corrigere uolẽs, arguit illos, iterum per hoc quod detegit occulta cordis illorum, ad maiorem illos adducere uolens fidem. Quod autem emẽdatio illorum fuerit reprehensio, manifestum ex sequentibus. Vtilissimam enim eis doctrinam facit & dicit:

Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. Quem filius hominis dabit uobis, hunc enim pater consignauit deus.] Vos quidem, inquit, quæritis me propter panes, quia cibum illum desideratis. Oportet autem uos non omnino deditos esse uentri, sed maxime spiritualium agere curam, & nõ omnem solicitudinem in corporalem cibum insumere. Nam illum uocauit cibum qui perit. Nam quia multi cupiẽtes ignaui uiuere, & maxime Masseliani, qui usi sunt hoc dicto ad patrociniũ suæ ignauiæ, operæprecium fuerit declarare hoc dictum. Non enim hoc dixit dominus noster Iesus Christus, ut corporalem quidem operationem ab eis uelit amouere, & ipsos ad ociũ cogere. Omnem enim malitiam docuit ociositas: & si oportet euidẽter dicere, ipsum ociose uelle uiuere, cibus est qui perit; & ita eũ qui Christũ sequitur, oportet operari, ut habeat quod & alijs cõmunicet, hoc enim habet mercedẽ & promissionẽ futuri regni. Et quomodo igitur, inquiunt, dicit dominus, quod non oporteat operari cibum qui perit, continuum circa cibos studium reijciens, & ad spiritualia non parum inducens? Profecto, dicunt, per hoc dominus corporalem operationem excludit: id quoque manifestum ex hoc quod ad Martham dicit: Martha solicita es & turbaris, uno autem opus est, Maria bonam partẽ elegit. Et iterum: Ne soliciti sitis in crastinũ. Et hæc quidem asserunt hi, qui per ignauiã pasci uellent. Nos autẽ quid dicimus? Dictum ad Mar-

Quis cibus qui pereat. *Masseliani.* *Ocium.* *Lucæ 10.* *Matth. 6.*

C tham non de opere est & operatione, uel ocio, sed de temporis obseruatione: & ne tempus audiēdi insumatur in occupationes parandorū ciborū. Persuadet igitur ei, ne perdat tempus doctrinæ frustra propter occupationem in his quæ uentris. Quod autem dicit, ne soliciti sitis: neque hoc dicto operationem reiecit. Aliud enim solicitudo est, & aliud operatio. Fieri enim potest, ut solicitus non sit qui operetur. Docet igitur nos dominus, ne addicti simus curis uitæ, neq; habeamus curā quomodo cras refocillemur, & uult ut unoquoq; die operemur, dicēs: Ne soliciti sitis de crastino. quasi in hūc modum diceret: Ne soliciti sitis, quomodo hodie operādo cras quiescatis: sed quotidie cibū quotidiana operatione parantes, ne soliciti sitis de crastino. Cibum autē manentem, mysticam dicit sumptionem carnis domini, quam nobis ipse dat filius hominis factus. Quem pater obsignauit, hoc est ostēdit & confirmauit quod sit filius suus, & ipse quidē Christus ostēdit se per miracula: sed quia cum Iudæis loquitur, ut ne turbētur, ad patrem recurrit, & dicit ab illo se signatum esse, hoc est mōstratum & testimonijs confirmatū esse: quia & imago est patris filius, & signaculum & character. Intellige ab illo hūc signatū, sicut imago sigillum est, & ita se habet quod dixit: Hūc enim qui uidebatur filius hominis, signauit pater: hoc est, signaculum suum & imaginem genuit, quæ haberet in se omne quod ipse habebat, & naturalem cum ipso identitatem.

Aliud solicitudo, aliud operatio.

Dixerunt ergo ad eum: Quid facimus, ut operemur opera dei? Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus dei, ut credatis in eum, quem misit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut uideamus & credamus tibi? quid operaris?] Quærunt Iudæi discere opus dei, non ut hoc faciant, sed ut occasionem apprehendant. Dominus autem quamuis sciret eos nullam utilitatem percepturos, respōdit tamen per doctrinam communem omnibus, & ostendit eis, imò omnibus hominibus, quod hoc sit opus dei, credere in eum quem ille misit. Nam fides erga illum, opus profecto est sanctum & perfe-
D ctum, & sanctificans eos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides ad omnem bonam operationem, & bona operatio conseruat fidem. Nam & opera sine fide mortua sunt, & fides sine operibus. Vide autem ingratitudinem insensatorum. Signum iterum quærūt, quamuis tanta & talia uiderint, & maxime panū qbus saturati fuerāt. Vere gastrimargi qui iterum signum tale quærunt, quod uentri prodesset: & quod hoc sit uerum, manifestum ex sequentibus.

Iacobi 2.

Psal. 77. Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptū est: Panem de cœlo dedit eis ad edendū. Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uobis, non Moses dedit uobis illū panē de cœlo, sed pater meus dat uobis panē de cœlo uerū. Panis em̄ dei est, qui de cœlo descendit, & dat uitā mundo. Dixerūt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panē istum.] Non frustra diximus, quod uentri seruientes quærebant signū, quale erat signum panum. Ecce & manna mentionē faciunt, & nō alterius miraculi, uel in Aegypto uel in mari rubro. Volētes em̄ incitare eum, ut & ipse tale signū faceret, quo carnaliter pascerentur, recordantur manna propter immodicā gulam. Quid igitur immēsa dei sapientia dominus noster Iesus Christus respōdet eis? Nō Moses dedit uobis panē, hoc est, uerum panē non dedit uobis Moses, typi em̄ fuerunt eorum quæ nunc fiunt. Moses em̄ figurā habebat dei ueri, spiritualiū Israelitarum ducis. Panis aūt ille figura est mei, qui de cœlo descendi, & uere pasco, & uere sum. Cæterū dicit seipsum uerū panē: non q̄d manna falsum fuerit, sed quia illud figura fuit & umbra, nō ipsamet ueritas: proprie em̄ manna unigenitus filius dei factus homo, uerbū, & auditio obstupescere faciēs. Nā
מנא manna interpretatur quid hoc. Iudæi em̄ uiso illo, quod cumulatim deplutum esset ante cuiusq; tabernaculū, obstupefacti insolito & peregrino spectaculo, interrogabāt seinuicem, quid hoc? Dominus igitur factus homo filius dei, ipse est manna, quod stupefacit omnes, ita ut dicāt, quid hoc? Quomodo filius dei & filius hominis? quomodo ex duobus diuersis una persona? quod hoc mysterium? Hic igitur panis uita secundū naturam existens, utpote uiuentis patris filius, facit quod sibi proprium. Viuificat enim omnia. Igitur sicut qui ex terra panis infirmam naturam carnis continet, non sinens illā corrumpi: ita & Christus per spiritus operationem animam uiuificat, atq; etiam ipsum corpus

A incorruptione conseruat. Per Christum enim humanæ naturæ resurrectio ex mortuis, & incorruptio corporum est concessa. Sed Iudæi adhuc dediti uētri, & toti terreni, de sensibili pane intelligunt dicta, & dicunt: Da nobis semper panem hunc. Sic igitur stulte loquentes redarguebantur, & dicunt semper: Da nobis panē hunc, nō ad unum uel ad duos dies. Hoc autem præ auaritia dicebant. Vt enim non opus sit multa impendere in cibos, dicunt: Da semper hunc facile parabilem panem.

Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis uitæ: qui uenit ad me, nō esuriet: & qui credit in me, non sitiet unquam: sed dixi uobis quod etiam uidistis me, nec credidistis. Omne quod dat mihi pater, ad me uenit: & qui uenerit ad me, non ejicio foras: quia descēdi de cœlo, ut faciam non quod ego uolo, sed quod uult qui me misit.] Quum Iudæi, utpote terreni, de sensibili pane Christum loqui putarent, & propter hoc urgerent, & quærerent, redarguens eos dominus, monstrat, quod quandiu sensibilem panem expectēt, accurrant: quando autem discunt quod spiritualis sit, non ultra accurrant. Vnde dicit: Ego sum panis uitæ. Non dixit autem, panis alimoniæ: sed, uitæ. Nam quum omnia mortificata essent, uiuificauit nos per semetipsum Christus, qui est panis, eo ꝙd fermentum humanæ conspersionis credimus coctum esse igni deitatis. Panis autem uitæ non huius solitæ, sed immutatæ, & morte non deficientis. At qui credit in illum panem, non esuriet, neque famem feret audiendo sermonem dei: neque sitiet spiritualem sitim, eo quod habeat aquam baptismi, & sanctificationem spiritus. Nam qui non baptizatus est, sitim patitur & magnam ariditatem, expers aquæ sanctæ refrigerantis. Baptizatus autem spiritum habet, per quem semper refrigeratur. Ostendēs autem quod fides, quæ in Christum, non uulgaris quæpiam res sit, sed donum dei dignis & rectis corde à patre datum, dicit, quod omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, hoc est, illi credent in me, quos dat mihi pater. Vos autē Iudæi, quum indigni sitis, non damini mihi à patre: propterea neque uenitis ad me, neq; habetis rectum cor, ut uos diligēs deus & pater ducat
B ad meam fidem. Ego autem eum qui uenit ad me, nō ejciam foras, hoc est, nō perdam, sed saluabo, & magna cura illum refocillabo. Descendi enim de cœlo, nō ut aliud quiddam faciam præter uoluntatem patris. Cæterum hæc dicit, ut discant non esse aduersarium uoluntati patris: quia enim illum aduersariū dei dicebant, ipse crimen in illos uertit, tametsi non manifeste, & dicit: Vos estis aduersarij dei, qui me non recipitis, qui facio uoluntatē patris. Vbi est Nestorius hoc loco, qui dicit quod post resurrectionē deificatus sit Christus? Non audis miser, quod descendit de cœlo? Iam qui de cœlo descendit, non utiq; nudus erat homo. Nudus enim homo non descendit: sed si quidem ascendit in cœlum, hoc illi concedit propter uirtutem deus. Solius domini descensus præuenit ascensum. Ipse igitur & descendit de cœlo sicut deus, quandoquidem incarnari dignatus est: & ascendit in cœlum cum carne, ut homo scilicet, ubi erat prius ut deus. Nō igitur nudus homo Christus postea deificatus, sicut delirabat Nestorius, sed deus ante secula, incarnatus nouissimis temporibus. *Nestorius.*

Hæc est autē uoluntas eius qui misit me patris ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi, sed ut resuscitem illa in nouissimo die. Hæc est autem uoluntas eius qui misit me: ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam: & ego suscitabo eum in nouissimo die.] Subinde ponit, Dedit mihi pater: ut perstringat corda illorum, & agnoscant se dei munere indignos. Nam si pater dat ut magnum quiddam, dignam in Christum fidem: ipsi autem illam non habent, manifestum est, quod dono dei exciderint. Igitur ego, inquit, non perdam quos dat mihi pater, hoc est eos qui credunt mihi: sed resuscitabo illos, hoc est in resurrectione claritate illos dignabor. Duplex enim est resurrectio: una quidem comunis & generalis, qua omnes etiā peccatores resurgunt: altera, qua soli iusti assumuntur in occursum domini in aëra, & prius cum magna fiducia domino occurrunt. Hanc autem resurrectionem Paulus ἐξανάστασιν, hoc est exurrectionem nominat, propter eleuationem à terra. Peccatores enim resurgent quidem ex sepulchris in terram, de terra autem non exurgent in aërem. Infra enim manebunt sicut condemnati. Atque ita iusti resurgunt & exurgunt, qui ra-

Duplex resurrectio. Ἐξανάστασις iustorum tantum est Paulo, Ἀνάστασις uero etiam peccatorum.

C piuntur in nubibus in occursum domini in aëra. Peccatores autem resurgunt tantum. Porrò dominus interpretãs quid sit, omne quod dedit mihi pater, dicit eandem sententiam alijs uerbis, ut omnis qui uidet filium, & credit, habeat uitam æternam. Nihil enim aliud dicit, quàm id quod dixit superius. Nam hoc quidẽ, omne quod dedit mihi pater, idem est cum illo, qui uidet filium & credit. Hoc autem quod dicit, non perdam, idem est cum eo quod dicit, habet uitam æternam. Sæpe autem memor est resurrectionis, ut persuadeat hominibus, ne ijs solum quæ uidentur, dei prouidẽtiam circumscribant, sed sciant esse & alium statum, in quo absq; dubio fruituri sint remunerationibus uirtutis. Quamuis nunc non sit perspicua in hac uita retributio, & propterea non connectitur cum uirtutis cursu.

" Murmurabant ergo Iudæi de illo, quod dixisset: Ego sum panis ille, qui de coelo de-
" scendi. Et dicebant: Nónne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & ma
" trem? quomo[do] ergo dicit hic, de coelo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis: No
" lite murmu[r]are inter uos: nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit
" eum, & ego suscitabo eũ in nouissimo die.] Murmurabant igitur Iudæi dicẽte domino, ego sum panis. Nam hucusq; quidẽ existimabãt de pane sensibili eum loqui, & mansuete ipsum ferebant, sperantes quod daturus esset panẽ hunc, uentri ipsorũ gratificaturus: nũc aũt quia reuelauit eis, quod nõ de sensibili pane, sed spirituali sermonẽ haberet, contempto illo murmurant. Vbi enim illi intelligerent spiritualem cibum, & uitam, & resurrectionem? Scandalizabantur itaq; in eo, uidentes eius matrem, audientes autem dicentem, de coelo descendi. Igitur non intelligẽtes quod ipse esset deus, sed in hoc respicientes quod apparebat, murmurabant ut contumeliosi contra dominũ, & dicebant: Nónne hic est filius Ioseph? Ipse autẽ saluator non respõdit eis: Non sum filius Ioseph.

D Non enim poterant intelligere panem ineffabilem, qui ex uirgine. Et quia non capax fuit mens illorum natiuitatis secũdum carnem, multo minus eius quæ ante secula ex patre. Quid autem respõdet eis? Nullus potest uenire ad me, nisi pater traxerit eum. Hoc autem dicit, non ut libertatẽ tollat arbitrij, absit: sed ut ostẽdat quod multa habeat opus cooperatione à deo is, qui crediturus est. Et aliter: Illos trahit pater, qui habent uolũtatis aptitudinem. Eos autem qui seipsos nõ faciunt idoneos, non trahit ad fidem. Nam sicut magnes non omnia, sed solum ferrum attrahit, ita & deus ad omnes quidem appropiat: eos autem qui magis idonei & familiaritatem erga ipsum præ se ferũt, trahit. Igitur pater quidem trahit, & adducit ad filium. Filius autem resuscitat & uiuificat, in bonis uitam & spirationem, hoc est spiritum sanctum tribuens. Itaq; sancta trinitas benefacit ijs qui credunt: & non pater solus, uel filius solus, sed sicut una natura, ita una operatio beneficentiæ patris adducẽtis, filij uiuificãtis, spiritussancti qui fit ijs qui uiuificãtur, per spirationem. Omnis enim qui uiuit, etiam spirationẽ habet. Vide aũt autoritatem filij. Ego, inquit, suscitabo. Non dixit enim, pater meus suscitabit: sed, ego. Non enim per omnia humilia loquitur, sed nonnunquam sublimia suæ deitatis detegit.

Esa. 54. " Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docti à deo. Omnis ergo qui audit à pa-
" tre, & didicit, uenit ad me: nõ quod patrem uiderit quisquam, nisi qui est à deo, hic uidit
" patrẽ. Amen amen dico uobis, qui confidit mihi, habet uitã æternam.] Dixit superius, quod is quẽ pater traxerit, ad me uenit. Volens autem hoc docere & cõfirmare, in prophetas refert sermonẽ. Est enim, inquit, scriptum in prophetis: Erũt omnes docti à deo. Omnes autem, qui uoluerint uidelicet. Communis enim doctor pater per reuelationem notũ facit dignis filium suum. Tangit enim corda simplicium & dolo carẽtium, sicut & Petro reuelauit se. Igitur qui audit à patre, hoc est qui patris reuelationem accipit, & discipulus illius uere efficitur, & reuelationem suscipit, hic uenit ad me. Vide autem quomodo cum diligentia loquitur omnia. Nõ enim dixit, qui audit à patre, ille uenit ad me: sed addit, & didicerit. Non enĩ sufficit audire, sed oportet adesse & discere. Quid igitur? nunquid in ueteri non fuerunt docti à deo? Fuerunt quidem, sed non sic. Hic enim excellentia est, in nouo dico testamento. Nam quidam discebãt per homines de deo. Nũc autem unigenito incarnato ab ipso patre, in sancto spiritu scientia fit, ut ita impleatur

propheticum

A propheticum dictum: In lumine tuo, patris scilicet, hoc est spiritu, uidebimus lumen, quod est filius. Meritò nũc omnes docti sumus à deo, qui fidem in Christũ suscepimus. Quia autem dixit, qui audit à patre, ille uenit ad me: ut ne quis suspicetur quod de carnali patre dicat, inquit: Nõ hoc dico, quod uideat quis patrẽ, nisi filius, qui uere ex illo est, & natus ex substantia illius. Nam omnes quidem ex deo sumus, sed proprie filius unus est qui & patrem nouit. Psal. 35.

Ego sum panis ille uitæ. Patres uestri comederunt manna in eremo, & mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo descendit, ut quis ex ipso edat, & non moriatur. Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi: si quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mũdi uita.] Comparat cum manna alimoniam, quam ipse dat. Nam ego quidem, inquit, sum panis uitæ. Verum qui comederunt manna, mortui sunt. Non absq; causa autem addit, in solitudine: sed uolens monstrare, quod non ualde diu datum fuerit patribus manna, sed tantum in solitudine, & nõ contigerit eis in terra promissionis. Verum hic panis non est talis, sed perpetuò durans: & ita Iudæi multo plura bona accepturi erant, si quidem uoluissent, quàm patres sui: quomodo autem nõ maiora, quæ dantur à Christo? Nam etsi quis gustauerit mortem, uiuit tamen propter spem resurrectionis. Manifeste autem nobis hoc loco de mystica communione corporis sui dicit. Nam panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi uita. Porrò potestatem suam indicans, quod non ut seruus & minor patre crucifigendus sit, sed uoluntarie, inquit, ego dabo carnem meam pro mundi uita. Nam quamuis & à patre dicatur esse traditus, attamen & seipsum tradidisse dicitur: & illud quidem est, ut discamus eius cum patre concordiam: hoc autem, ut liberam uoluntatem filij non ignoremus. Attende autem quod panis, qui à nobis in mysterijs manducatur, non est tantũ figuratio quædam carnis domini, sed ipsa caro domini.

B Non enim dixit, panis quem ego dabo, figura est carnis: sed, caro mea est. Transformatur enim arcanis uerbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti spiritus, in carnem domini. Et ne quem conturbet, quod credendus sit panis caro. Etenim & in carne ambulante domino & ex pane alimoniã admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat, iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem domini mutatur. Et quomodo, inquit, non apparet nobis caro, sed panis? Vt non abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus. Pro mundi autem uita carnem suam ad mortem dedit, moriens enim mortem soluit. Intellige autem per uitam mundi etiã resurrectionẽ. Mors enim domini generalem resurrectionẽ toti hominum generi operata est. Fortassis autem & in sanctificatione, & in beatitudine uitam, mundi uitam nominauit. Nam quamuis non omnes acceperint sanctificationem & uitam in spiritu, dominus tamen seipsum pro mundo dedit, & quantum in ipso erat, mundus seruatus, naturáque sanctificata est, eo quod accepit uirtutem uincendi peccatũ per unum hominem dominum nostrum Iesum Christum, sicut & per unum peccatum Adam ceciderat.

Decertabant ergo Iudæi inter se, dicentes: Quomodo hic potest nobis dare carnem suam ad edendum? Dixit eis Iesus: Amen amen dico uobis, nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam: & ego suscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus.] Iudæi quum audiuissent de esu carnis illius, discredunt. Ideo & uerbum incredulitatis dicunt, quomodo? Nã quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animã, ingreditur simul quomodo. Propterea ipse uolens hoc ostendere, quod nõ sit impossibile, sed etiã ualde necessariũ: & non potest aliter haberi uita, nisi meam carnẽ comedatis &c. Ita & Nicodemus ex incredulitate dicebat: Quomodo potest homo intrare in uentrem matris?

C Oportet igitur nos quum audiuerimus, nisi ederitis carnem filij, nō habebitis uitam, in sumptionibus diuinorum mysteriorum indubitatam retinere fidem, & nō quærere quo pacto. Nam animalis homo, hoc est, qui sequitur cogitationes humanas & animales, non est capax eorum quæ sunt super naturam & spiritualium. Atqȝ ita & spiritualem esum carnis dominicæ non intelligit: cuius qui non sunt participes, non erunt participes æternæ uitæ, eo quod non susceperunt Iesum, qui est uita æterna. Non enim nudi hominis caro est quæ manducatur, sed dei, & quæ deificare ualet, utpote cōtemperata deitati. Ista etiam uere est cibus, eo quod non ad paruum tempus duret, neqȝ corrumpatur, sicut corruptibilis cibus, sed æternæ uitæ sit subsidium. Similiter & potus sanguinis domini uere est potus: quia nō ad tempus sufficit siti, sed semper absqȝ siti conseruat, nec indigere permittit bibētem, sicut & ad Samaritanam dicebat: Qui bibit ex aqua quam ego dabo, non sitiet. Nam quisquis gratiā sancti spiritus per sumptionē diuinorum mysteriorum susceperit, neqȝ famem spiritualem, neque sitim patietur, qualem increduli.

Animalis homo.

„ Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut
„ misit me uiuens pater, ita & ego uiuo propter patrem. Et qui ederit me, & ipse uiuet
„ propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit: non sicut comederunt patres uestri
„ manna, & mortui sunt: qui edit hunc panem, uiuet in æternum.] Hoc loco discimus sacramentum communionis. Nam qui edit & bibit carnem & sanguinem domini, in ipso manet domino, & dominus in ipso. Contemperatio enim fit noua & super rationem, ita ut sit deus in nobis, & nos in deo. Non audis terribilem auditum, non deum nudum manducamus, tangi enim nequit & incorporeus est, & neqȝ oculis, neque manibus apprehēdi potest. Iterum nudi hominis caro nihil prodesse potest: sed quia deus uniuit sibi carnem secundum ineffabilem contemperationem, uiuifica est & caro: non quod in dei naturam transierit, absit: sed ad similitudinē candentis ferri, quod & ferrum manet, & ignis ostendit operationem. Sic igitur & domini caro manens caro, uiuifica est, sicut dei caro. Igitur quemadmodum ego, inquit, uiuo propter patrem, hoc est, sicut natus sum ex patre, qui est uita: ita & qui māducat me, uiuet propter me, dum quodammodo miscetur mihi, & transelementatur in me, qui uiuificare potest. Quando autem audis, Ego uiuo, ne existimes eum iuxta participationem uitæ uiuere, alioqui animal diceretur deus, sed nō est: neque enim deus animal nominatur, neqȝ creatura quædam uita uocabitur. Sæpe autem & multum in ore uersat, Patres uestri comederunt manna in solitudine: ut persuadeat hominibus. Nam si possibile quadraginta annis sine messe & semente pasci homines, & cōseruari illorū uitam: multo magis nunc conseruabit nostram spiritualem meliori pane dominus carne sua, quæ absqȝ semine uiri ex uirgine constituta. Vbiqȝ aūt uitæ meminit, & crebro hoc nomen addidit: quia nihil ita suaue hominibus, ut res illa. Igitur & tu potes non solum secundum mysticam communionem comedere & bibere carnem & sanguinem domini, sed & alio quodam modo. Etenim & carnem quidem manducat aliquis, quando per practicen incedit. Caro enim operatiua est, sicut & practice laboriosa. Sanguinem uero bibit ut uinum, quo cor contemplatiui lætificatur. Labore enim caret contemplatio, imò & laborum requies est: & potui similatur, quia & potus minori labore eget quàm cibus.

D

„ Hæc dixit in synagoga, docens in Capernaum. Multi ergo his auditis ex discipulis
„ eius, dixerunt: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud
„ semetipsum, qd murmurabāt de hoc discipuli ipsius, dixit eis: Hoc uos offendit? Quid
„ igitur si uideritis filiū hominis ascēdentem eò ubi erat prius?] Quare in synagoga docuit? partim quod uolebat uenari multitudinē, partim quod ostendebat se non esse contrarium legi, quæ legebatur in synagogis. Quare autem tales sermones in mediū proferebat, quamuis sciebat nullum inde utilitatem percepturum, sed multos etiam inde magis offendi? Nam & discipuli eius his auditis, dixerunt: Durus est sermo hic, quis potest illū audire? Igitur quod lucrum ex his uerbis? Imò plurimū & maximum. Nam, quoniam memores erant subinde cibi corporalis, ostendens eis quod omnia illa figura fuerint ex umbra: quæ autem ab ipso nunc introducuntur, ueritas sint: eius gratia hæc dicit:

A dicit:& spiritualis cibi recordatur, ut faciat eos à sensibilibus aliquantũ remergere, contemnereq; figuras & umbras, & accurrere ad ueritatem. Sed illi quum nihil possent intelligere quod supra sensum, meliores non fiunt, sed magis resiliunt, & dicunt: Durus est sermo hic, hoc est, asper, & qui suscipi nequeat. Quis enim quum carnalis sit, possit suscipere spiritualem cibum, & panem qui de cœlo descendit, & carnẽ quæ comeditur? Quando aũt audis, quod discipuli eius recedunt, ne intellexeris eos, qui uere sunt discipuli, sed eos qui sequebantur in ordine discipulorũ, & uidebantur figuram quidem gerere discipulorũ, quum docerentur ab eo. Etenim & inter discipulos erant quidam, qui ad reliquam turbam collati, dicebantur eius discipuli. Manebant enim apud eum longiore tempore, quàm turbæ. Ad alios autem ueros discipulos collati, nullius erant momenti, eo quod ad tempus credebant ei, & frigido quodam (ut sic dicam) calore. Vide aũt insipientiam illorũ. Nam debebant interrogare & discere ea quæ ignorabant, at illi resiliebant, & nihil spiritualiter exponebant, sed omnia ut uidebatur. Nam quia carnem audierant, putabãt quod eos cogeret carnis & sanguinis fieri deuoratores. Quia autem nos spiritualiter intelligimus, neq; carnium uoratores nõ sumus, imò sanctificamur per talem cibũ. Volens autem ostẽdere eis, quod sicut deus nihil ignoret quod in cordibus ipsorum, dicit: Hoc uos offendit? Quid igitur si uideritis ascendẽtem in cœlum me, qui uobis filius hominis esse uideor, ubi eram prius sicut deus? Nam ipse ascẽdit ut homo, ubi erat prius ut deus. Hoc aũt dixit, ut abducat eos ab opinione, quia putabant eum filium esse Ioseph. Nam qui credit quod in cœlo erat prius, omnino credet eum neq; Ioseph esse filiũ, sed dei, & fidem habebit ijs quæ ab eo dicũtur. Quum aũt audieris, quod filius hominis erat in cœlo prius: ne putes quod ex cœlo descenderit corpus, ut Marcellus & Apollinarius hæresiarchæ delirarunt: sed quia unus & idem erat filius hominis & deus uerbum, dicitur, sicut diximus, ascendere ut homo, ubi erat prius ut deus. *Marcellus & Apollinarius hæresiarchæ.*

Spiritus est qui uiuificat, caro nõ prodest quicquam. Verba quæ ego loquor uobis,
B spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex uobis, qui nõ credunt. Nouerat enim ab initio Iesus, qui essent non credentes, & quis proditurus esset ipsum.] Quoniam (ut sæpe diximus) carnaliter exponentes ea quæ dicebantur à Christo, offendebantur, dicit, quod spiritualiter intelligenda sunt ea quæ dicuntur à me: hoc est prodesse. Caro autem, hoc est, carnaliter illa exponere, nihil prodest, sed offendiculi occasio fit. Sic igitur illi qui carnaliter audiebant quæ à Christo dicebantur, offendebantur. Subdit igitur: Verba quæ ego loquor, spiritus sunt, hoc est, spiritualia sunt: & uita, nihil carnale habentia, & uitam afferentia æternam. Ostendens autem deitatis esse dignitatem, reuelare quæ occulta sunt, dicit ad eos: Sunt quidam ex uobis, qui non credunt. Dicens autem, quidam, discipulos excepit. Et euangelista uolens ostendere, quod ab initio mundi omnia cognouerit, dicit: Ab initio nouerat Iesus, qui essent non credentes. Insuper & proditoris malitiam indicat, quo certe mõstrabatur deitas. Nam propheta inquit de deo: Qui sciebat omnia priusquàm ipsa fierent.

Et dicebat: Propterea dixi uobis, quod nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datũ à patre meo. Ex eo tempore multi discipulorum eius desciuerunt, eo relicto, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad discipulos: Num & uos uultis abire?] Sæpe diximus, quando audieris quod pater dat fidem in filium, ne existimes, quod alijs benefaciat pater, quos segreget, alijs aũt non: hoc enim iniuste agentis esset: sed illis benefacere puta patrem, & illis dare donum fidei, quibus cooperatur electio & uoluntas. Nam qui à uolũtate non adiuuatur, etiamsi à deo assumitur, non percipit utilitatem: ut exempli gratia quid dicam: Omnibus dat deus, sed hoc quidã & sumunt bene & utuntur eo quod datur, & custodientes illud, ostendunt dei donum. Quidam autem recipiunt, sed ea quæ dantur disperdunt, ita ut nihil accepisse uideantur. Quando igitur euangelista dicit, nisi fuerit alicui datum à patre, non poterit uenire ad filium: hoc dicit, ille uenit ad filium, cui daturus est pater, hoc est, à quo custoditum fuerit donum à deo quod illi datum est. Abierunt igitur multi discipuli retrorsum, hoc est, diuiserunt se à magistro, & progressi sunt non proficientes, sed retrorsum, hoc est, in incredulitatem,

C Nam reuera qui seipsum à Christo diuidit, retrorsum uadit: qui autem, secundum Pau- 1.Corinth.6. lum, adhæret domino, semper se extendit ad anteriora. Ipse autem ostendens, quod nullius uel ministerij, uel curæ, quod sibi impendebant, indigeat, dicit eis: Num etiam uos uultis abire? Quare aũt nõ magis laudauit duodecim, quod nõ cum alijs amissi fuerũt? partim quia seruabat dignitatem doctori conuenientem: partim, quia hoc modo magis attrahi poterant. Nam si quidem laudasset, forte humanum quiddam passi fuissent, factiq; arrogantiores, existimassent se illi gratificari propter comitationem. Per hoc autem quod demonstrauit eis, se nullius indigere comitatu, magis potuit eos continere, eo quod beneficium potius accipiant, quàm præstent, & accipiant magis, quàm dent. Et considera quàm prudenter dixerit: Non enim dixit, abite, hoc enim repellentis fuisset: sed interrogauit, num uultis abire? quo uerbo eis liberum faciebat, sequerentur nec ne: & demonstrabat, quod nollet eos reuerentia erga se comitari se, sed ut scirent beneficium esse quod se sequantur.

Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quod tu es Christus filius dei uiui. Respondit eis Iesus: Nonne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unus diabolus est? Dicebat autẽ de Iuda Simonis Iscariota. Hic enim proditurus erat eum, quũ esset unus ex duodecim.]

Petrus quum esset amator fratrum, pro toto choro respondet. Non enim dixit, Domine ad quem ibo? & cognoui, & credidi: sed, ad quem ibimus? &c. Vitæ autem æternæ uerba dominum habere dicit, quia audiuerat eum dicentem: Eum qui credit in me, resuscitabo, & habebit uitam æternam. Iam enim illi resurrectionem receperant, & omnem doctrinam: & audientes alios non uerba offenderant, sed attendendi negligentia & ignauia, imprudentiaq;. Nam hi duodecim eadem audiebãt, nec tamen sunt offensi, sed manserunt. Quid igitur Christus? Nunquid laudat Petrum, sicut alio loco facit? Minime, ut ne uideretur blandiri illi, quod apud se maneret. Sed quid dixit ad Petrum? Ego D quidẽ uos elegi duodecim. Veruntamẽ neq; uos omnes estis electione digni, sed unus ex uobis dibolus est. Hoc autem bifariam est intelligẽdum: uel enim, qui & nunc mea omnia calumniatur, & nihil illorum recipit: uel quia calumniaturus est me. Etenim re ipsa talis apparuit Iudas, calumnians apud Iudæos dominum, & mysteria eius illis af- Psal.40. ferens, sicut & Dauid de ipso dicit: Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Dicit autem hæc ad Petrum dominus, emendans eum: quia enim dixerat Petrus, & cognouimus & credidimus: Ne hoc putes, inquit: non enim omnes estis fideles, neque omnes me cognouistis. Vide aũt quomodo antea dominus proditoris malitiam repellens & refrenans hæc dicit: sciens quidem, quod nihil profuturus esset, nihilominus tamen quod suũ erat faciens, neq; illum manifestauit, neq; omnino occultũ esse permisit. Illud quidẽ, ut ne impudentior & cõtentiosior fieret: hoc aũt, ut ne licenter facinus patraret, occultum illud putans. Ex illo aũt etiam hoc discimus, quod non coactione & ui quadam meliores facere cõsueuerit deus, neq; eius electio cogat uoluntatẽ nostram, quum sit mala, ut fiat bona: sed electio quidem fit à deo, qui adhortatur nos ad bonum, & suam nobis impartit bonitatem. In mente autem nostra & uoluntate situm est saluari, & digne ad electionẽ ambulare: uel è diuerso. Admirare autem, quod diabolus intantum infestus est, ut potuerit etiam unum ex duodecim abripere, qui suscitabant mortuos, & faciebant miracula, & fruebantur spirituali & uiuifica doctrina domini. Et ubi posthac salutis spes nobis, qui sponte à iuuentute nosipsos malitiæ mancipamus? Ideo & euangelista quasi admirans dixit: Quũ esset unus ex duodecim. Quamuis eñ, inquit, esset à sancto illo choro, attamen mala sua uoluntate indignus inuẽtus est. Ita homo animal est suapte natura uertibile. Valeant igitur posthac Manichæi. Non enim à natura sumus mali, alioquin omnia operaretur in nobis malitia. Nunc autem non semper erat Iudas malus: sed fuit etiam aliquando sanctæ uoluntatis. Igitur mala & nascuntur, & crescunt.

A CAPVT VII.

VErsabatur Iesus post hæc in Galilæa. Non uolebat enim in Iudæa uersari,
quia Iudæi quærebant eum interficere. Erat autem in propinquo dies fe-
stus Iudæorum Scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres eius: Transi
hinc, uade in Iudæam, ut discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo
quippe in occulto facit aliquid, & quærit ipse palàm esse. Si hæc facis, de-
clara teipsum mũdo. Nam ne fratres quidem eius credebant in eum.] Noluit Iesus in
Iudæa ambulare, propter homicidas Iudæos, non ut timens mortem, poterat enim in
medio illorum ambulare: sed si hoc semper fecisset, non creditus fuisset homo, sed habi
tus fuisset phantasma. Vnde nunc quidem secedit, confirmans quod uere homo. Et cõ-
futans omnes, qui dicunt eum secundum apparentiam tantum incarnatum, sicut Mani-
chæi, Marcion, & Basilides, & similes dicunt. Aliàs etiam quum esset in medio ipsorũ
insanientium contra ipsum, manebat illæsus, & ostendebat suam deitatem: confundens
Paulum Samosatenum, & docens omnes, quod nõ purus homo, sed etiam deus fuerit.
Secedit igitur in Galilæam nunc. Nam quia nondum aduenerat tempus passionis, ua-
num & superuacuũ erat in medio inimicorum suorũ uersari, & maioris semper rabiei
illis autorem fieri. Erant autem, inquit, Scenopegia. Operæprecium fuerit dicere de fe-
stis, quæ faciunt Iudæi. Tria enim erant: unum Pascha, quod fecerunt egressi ex Aegy *De tribus Iudæorum festis.*
pto, quod & primum apud ipsos erat: secundum Pentecoste, quod celebrabant quidem
ut liberati à malis, quibus in solitudine affligebantur, ingressi autem in terrã promissio-
nis, manipulos in festo illo tanquam primitias offerebant: tertiũ Scenopegia, quod ce-
lebrabant in gratiarumactionẽ propter cõuectas fruges mense Septembri. Tunc enim
gratias agebant domino, conuectis omnibus fructibus. Ideo & tabernacula fiebant, &
quasi sub dio agentes lætabantur. Vnde psalmos quosdam Dauid, qui inscripti sunt pro *Psalmi Dauid pro torcularibus inscripti.*
torcularibus, quidam compositos esse dicunt in hoc festũ. Nam tunc torcularia sua im-
plebant, & uuas premebant, proptereaq; agebant gratias, & psalmis utebantur, atque
alijs in gratiarumactionem. Talis est psalmus octauus. Ideo & propheta in ipso memi-
nit bonorum homini à deo datorum. Significant autem hæc: Pascha, transitum nostrũ *Significatio festorum Iudaicorum.*
B ex infidelitate ad fidem: Pentecoste, ingressum in ecclesiam, ut terrã aliam promissio-
nis, quando scilicet & panẽ manducamus, sumentes diuina mysteria. Non enim simul-
atq; crediderimus, transiuerimusq; ab incredulitate, mox & panẽ comedimus: sed opor-
tet primum baptizari, ut digni fiamus qui stemus cum baptizatis in ecclesia, & tunc de
pane participemus. Scenopegia autem resurrectionem, quando omnes quidẽ fructus
nostrorum operum consummantur: tabernaculaq; nostra per mortem destructa, iterũ
construuntur. Sunt & alij diuiniores sermones de his festis: at de ijs nunc nõ est dicen-
di tempus: Exponimus enim hoc quod multis utilius. Itaq; quum esset festum Iudæo-
rum, quod uocatur Scenopegia, quia uiderunt enim fratres eius non apparatũ ad iter,
inuidentes ei, dicunt: Transi hinc, & uade illuc, ut discipuli tui, hoc est turbæ, quæ te se-
quuntur, uideant quæ facis. Nõ enim de duodecim dicit, sed de ijs qui illum aliàs seque
bantur. Arguebant autem eum fratres eius, filij scilicet Ioseph, propter duas affectio-
nes, timorem & uanam gloriam, ideo & dicunt: Nullus enim in occulto facit aliquid,
id quod est formidinis: & quærit ipse palàm esse, id quod uanæ gloriæ: si hæc facis, ma-
nifesta teipsum mundo. Hoc autem loco insinuant: Haud bonam opinionem habemus
de ijs quæ à te fiunt. Nam si hæc facis ut bona, manifesta teipsum: si autem te occultaris,
manifestum quod mala faciens occulteris. Cuius autem gratia in his quinq; mensibus
quum nihil aliud narrasset euangelista, quàm signum hoc de panibus, & sermonẽ domi
ni ad comedentes, quem postea ingrati irridebant, alia transilijt, dicens: Erat autẽ pro-
pe festum Iudæorum Scenopegia? Nam quod opera quinque mensium in intermedio
siluerit, manifestum hinc. Quum enim miraculum panũ faceret, pascha erat, quod habe
batur apud illos primo mense, quem Rhomani Martium uocant: nunc autem Sceno-
pegia mense fiunt Septembri. Quare igitur hoc fecit euangelista? eo quod nõ erat opus
omnia enumerare. Et aliter: Euangelistæ illa studuerunt dicere, propter quæ reprehen

C sio aliqua, uel controuersia apud Iudæos subsequebatur. Dignum autem est ueritatem
illorum admirari, quomodo non erubescant dicere illa, quæ uidebantur afferre ignomi
niam quandam magistro. Vnde euangelista multa miracula & uerba domini transcur
rens, infidelitatem fratrum, & ea quæ illi opprobrant, narrat. Vnde autem illa incredu-
litas? ex uoluntate & inuidia. Solent enim cognati semper inuidere. Veruntamen atten
de, quod qui tanta infidelitate affecti erant in illum antequàm crucifigeretur, illi ipsi erãt
qui ubi gloriosum eum uiderunt, & miracula facientem, post crucem & ignobilitatem
quæ uidebatur, testati sunt apostoli, & prædicatores & episcopi facti. Vnde sine con-
tradictione illum resurrexisse uiderũt. Nõ enim exposuissent se pro illo, nisi certa quæ-
dam & solida habuissent argumenta de eius resurrectione.

Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum adest, tempus autem uestrum semper
est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit: quia ego testimoniũ fero
de illo, quod opera eius mala sint. Vos ascendite ad diem festum hunc: Ego nõdũ ascen
do ad festũ hoc, quia meum tempus nondũ impletum est.] Fratres quidem domino in-
uidentes, arguunt eum metus & arrogantiæ. Ille aũt quid dicit ad eos? num dure loqui-
tur? minime, sed mansuete. Nõ enim dixit, Vos qui estis, qui talia mihi consulitis, & ita
docetis: sed quid inquit? Tempus meũ nondum adest, hoc est crucis & mortis. Tempus
aũt uestrũ semper est paratũ. Vos, inquit, etiamsi semper cũ Iudæis cõueniretis, non oc
ciderẽt illi uos, qui eadem sectamini quæ illi. Me aũt statim occisuri sunt, si quidẽ uide-
rint ad festũ uenientẽ. Vel & aliter hoc intelligendum. Nam qui beatos facit lugentes
in hoc seculo, similia & nunc loquitur, & quæ ad omnes sanctos pertinere possunt. Nõ
est enim inquit, tempus festiuitatis, quũ uideam in plenitudine Iudæorũ omnẽ uigere ma
Nota. litiam: luctus enim & lamenti tempus est, quũ ueritati quidẽ obsistit, diuina aũt uolun-
tas nõ seruatur. Igitur propter hæc mihi nõ est tẽpus festiuitatis: at uobis quidem, utpote
his qui cũ Iudæis cõspirant & mũdo addicti sunt. Nõ mirum si festũ agatis cũ his q uo-
D bis similes sunt, & uos quidẽ mundus nõ potest odio habere, hoc est, hi qui mũdana sa-
piũt uelut (sicut dictũ est) sui similes. Me aũt odio habẽt, quia redarguo opera eius. Li-
Reprehensio. berior enim reprehensio odiũ parit. Mittit igitur fratres ad festiuitatem, ostendens quod
non cogat cũ eo manere, si quidẽ nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina, quæ
intentabant illi, metũ dico & uanã gloriam, duo etiam responsa dat. Ad metũ quidem,
dicendo, arguo opera mundi, hoc est eorũ qui mundum sapiant. Non autẽ arguissem, si
quidẽ meticulosus essem, ut putatis. Ad uanam autem gloriam, nõ compellendo eos ut
Quibus pompæ cordi sint. secum maneant. Nam si inanis gloriæ crimini fuisset obnoxius, neutiquam illos à se di-
misisset: quia arrogantibus magnæ pompæ cordi sunt. Itaq; quia duo hæc opprobraue
rant, meritò contra duo illa restitit, ostendens grauem illorum suspicionem. Tempus
enim meum nondum impletũ est, significat quod nondum est tempus mortis & crucis:
oportet enim me adhuc in carne uiuere, ut plura signa faciã, & plures doctrinas exponã,
atq; ita ut & plures turbas in fide instruam, & discipulos meos confortẽ, tam per plura
signa, quàm per doctrinas. Nondũ igitur, inquit, urget tempus mortis, ut obijciam me
his, qui contra me insaniunt, propterea neq; ad festum ascendo.

Hæc autem quum dixisset illis, mansit in Galilæa. Vt autem ascenderũt fratres eius,
tunc & ipse ascendit ad festum, non manifeste, sed uelut in occulto.] Quare dicens fra-
tribus, Non ascendo ad diem festum, ascendit? Non dixit simpliciter, non ascendo: sed,
nunc, hoc est uobiscum. Nam principio quidem ascendere detrectabat, utpote feruen
tibus furore Iudæis. Post hæc autem quum festum soluendum esset, ascendit, quando
& insaniam illorum uerisimile erat mitigatam esse. Et aliter quoq;: Non fecit contraria
his quæ dixit. Non enim ascendit, diem festum acturus, sed docturus: & non cum hila-
ritate, qua solent celebraturi ferias, sed clàm. Delitescit autem, ut confirmet se homi-
nem. Nam si comparuisset, insaniuissent utique contra eum, occidere illum cupientes:
& non permisisset eis hoc facere, eo quod nondum instaret tempus passionis: sed
è medio eorum effugisset passionem: haberi potuisset quod non uere, sed appa-
renter tantum fuisset incarnatus; & propterea fugit & secedit, ut homo, quod homi-
nis

A nis erat faciens. Iudæi ergo quærebāt eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille?
» Et murmur multum erat in turbis de eo. Quidam enim dicebant: Bonus est. Alij autem
» dicebant: Non, sed seducit turbam. Nemo tamen palàm loquebatur de illo propter me-
» tum Iudæorum.] Præ multo odio Iudæi etiam nomen eius non proferunt. Non enim dicunt: Vbi est Iesus? sed, ubi est ille? Ita & paruo eius nomini aduersabantur. Considera autem quàm auidi fuerint cædis, quum neque per tempus festiuitatis illi parcerent, sed uenari illum per illud uolebant, ideo & quærebant. Tam paruam reuerentiam diei festo exhibebant, taliaq; illorum erant opera. Murmur autem multum de eo erat in turbis, quoniam uarie de illo erant sententiæ: dicentibus quidem principibus, Seducit turbas: multis autem dicentibus, bonus est. Qui autem eum bonum dicebant, de turba erant. Et quod hoc sit uerum, manifestum est ex eo quod euangelista dicit, nullum fuisse ausum libere loqui propter metum Iudæorū. Manifestum enim, quod iam multo tempore de illo palàm loqui ausi nō fuerint, & timentes principes Iudæorum siluerint. Sed & eos qui dicebant, Seducit turbam, coniectura est ex principibus fuisse, qui illum calumniabantur. Nam si fuissent ex turba, dixissent, Seducit nos: nūc autem quum dicūt, seducit turbam, ostenditur quod non fuerint de turba, sed ex principibus qui talia dicebant. Vide autem ubiq; principes corruptos, subditos uero incorruptos. Veruntamen quia uirilio te animo carebant, adhuc imperfecti manebant, & libere nihil audebant.
» Quum autem iam dimidium festi peractum esset, ascendit Iesus in templum ac doce-
» bat. Et mirabanť Iudæi, dicentes: Quomodo hic literas scit, quū non didicerit? Respon
» dit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.] Quare ascendit quum esset dimidium festi? ut leniret illorum animū, & insuper ut maiori attentione audirent ea quæ ab ipso dicebātur, ne festi strepitus illorū aures occluderet: nam in principio festi uerisimile est eos in his quæ festi erāt, occupatos fuisse. Quum igitur repēte apparuisset eis, simpliciter audierunt omnes: partim illum bonum, partim impostorem dicentes: & alij quidem ut lucri quiddam inde perciperent & admirarentur, alij autem ut
B illum inuaderent & comprehenderēt ueluti seductorem. Porrò quid docuerit nō dixit euangelista: quod autem mirabilia quædam dixerit, per quæ illos cohibuerit, & mētem illorum in miraculū mutauerit, manifestauit per hoc quod dicit: Admirabantur quomodo literas sciret, qui nunquàm didicisset. Veruntamen quamuis admirarentur, attamen neque sic liberata est mens illorum à malitia. Non enim doctrinam admirabātur, neque quæ dicebantur suscipiebant, sed admirabātur quomodo sciret literas, hoc est obstupescebant, id quod solet inuidis accidere. Veluti si pauper quispiā uicinus, repēte in splendidiore uestitu ꝓdeat, & uideat eū uicinus inuidus, dicit: Quomodo hic tam sumptuosis uestibus indutus est, qui dudū pauperrimus erat? Vnde huic uestis illa? Hæc autem dicit, non quod re ipsa admiretur, sed quod aduratur inuidia, usus talibus sermonibus. Omnino enim dicit, furatus est uestem. Sic igitur & Iudæi: Quomodo hic scit literas? profecto ex Beelzebul habet. Tametsi inde illos coniectare potius oportebat, non esse hoc humanū: sed quia hoc ipsi fateri noluerūt, ipse respondet eis, docens quod à deo & patre sit doctrina illa. Nihil meū est, inquit, neq; à meipso tanquam aduersarius deo loquor: sed quæcunq; illa fuerint, patris hæc & mea uerba sunt. *Comparatio.*
» Si quis uoluerit uoluntatem ipsius facere, sciet de doctrina, utrum ex deo sit, an ego
» à meipso loquor. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit
» gloriam eius qui misit ipsum, hic uerax est, & iniustitia in eo non est.] Dixerat, Mea doctrina non est mea, hoc est aduersaria deo: sed patris mei est, inquit. Si quis uoluntatem dei fecerit, hoc est, si uirtutem amplexatus fuerit, & inuidiæ nō seruierit, neq; uano contra me odio obtenebratus fuerit, sciet meorū sermonum uirtutem, num ea quæ patris sunt loquar, uel aliena & indigna quædam. Voluntatem autem dei facit, & qui scripturas & prophetas scrutaŕ. Igitur qui talis est, poterit scire de doctrina domini, quod ex deo sit. Nam prophetæ non inducunt dominum deo aduersarium, & à seipso loquentem, sed omnia quæ deo congruunt, dicētem & facientem. Insuper & aliam rationem subdit, dicens; Qui à seipso loquitur, hoc est, qui uult propriam statuere doctrinā, pro- *Quis uoluntatem dei faciat.*

F

C pter nihil aliud hoc facit, quàm ut gloriam quandam inanem inde percipiat. Si autem ego, inquit, gloriæ propriæ fructum nolo, sed gloriam eius qui me misit quæro, cuius gratia uelim alia docere? Verax igitur sum, & non est iniustitia in me: hoc est, non rapio gloriam alteri debitam: hoc enim iniustitiæ foret: atque ita doctrina mea & ueritatem cõplectitur, & iustitiam in se. Non enim ex arrogantia fit, ut mendacium habeat ac iniustitiam. Arrogans uero & mentitur, eo quod de se plus quàm meretur, dicit: & iniuste agit, quia alienam & sibi non conuenientem gloriam rapit. At dominus quia quæ patris sunt quærebat, & nihil de se arrogãter dicebat omnino, & uerax est & iustus. Sæpe aũt diximus, & nũc quoq; dicimus, quod quando dominus humilia quædã dicere uidetur, non est existimandum hæc illum dicere, quod natura minor sit patre: sed ne habeatur aduersarius deo, & propter auditorum imbecillitatem, & propterea carne amictum esse, doceretq; nos modestos esse, & nihil magnum de nobisipsis dicere. Quãdo autem sublimia & de sua diuina gloria loquitur, oportet credere nos quod grandia hæc ut æqualis patri loquatur, propter magnitudinem suæ naturæ.

" Nõnne Moses dedit uobis legem, & tamen nemo ex uobis factis præstat legẽ? Quid " me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit in" terficere?] Videntur quidem hæc cum superioribus non cohærere, bene aũt cõsiderãti & ualde consequentia apparent. Nam quum criminarẽtur eum, quod sabbatum solueret, & legem præuaricaretur, ad hoc urget, ostendens eis quod ipsi magis præuaricatores sint legis. Nam lex quidem inquit, Ne occidas, uos autem quæritis me occidere: & ita uos soluitis legem, nõ ego. Igitur quum à uestra condemnatione desistitis, me calumniamini, quasi præuaricantem legem, eo quod hominem in sabbato curauerim. Nullus autem ex uobis facit legem, dixit: eo quod omẽs eum quibus loquebatur, quærebant eum occidere. Vide autem, quomodo ipse quidem mansueta uoce eis loquatur. Ille autem contumeliose & audacter dicunt, Dæmonium habes: eo quod putabant se terrere illum, & animam eius contumelijs cruciari. Cæterũ Mosen dicit dedisse legem,
D quamuis ipse qui erat dominus Mosi & legis dator, dedisset propter infirmitatẽ Iudæorum, & quod insensati erant. Nam quomodo sustinuissent dicentem: Non Moses dedit uobis legem, sed ego qui dominus Mosis & legis?

" Respondit Iesus, & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini, propterea Mo" ses dedit uobis circuncisionem, non quod ex Mose sit, sed ex patribus: & tamen in sab" bato circunciditis hominem. Si circuncisionem accipit homo in sabbato, ut nõ soluatur " lex Mosi: mihi indignamini, quod totũ hominem sanum fecerim in sabbato? Nolite iu" dicare secundũ aspectum, sed iusto iudicio iudicate.] Syllogismo quodam ostendit eos sine causa odio sui laborare, & dicit: Vnũ opus feci in sabbato, paralytici uidelicet sanationem, & omnes admiramini propterea, hoc est turbamini & tumultuamini: quamuis Moses ille legislator sabbatum soluerit, eo quod iusserit omnẽ animam die octauo circuncidi. Sæpe enim accidit, octauũ diem, in quo necesse circunciditur puer, diẽ sabbati esse: atq; ita sabbatũ solutũ est ab ipso Mose propter circuncisionẽ, & nihil prohibebat sabbati die circũcidi hominem: sed etsi sabbatum fuerit, uel octauus dies, soluitur lex de ocio sabbati, ut ne soluatur lex circuncisionis. Si hæc igitur ita se habent, quid mihi succensetis & irascimini, quod in sabbato hominẽ integrum sanũ feci? quamuis circũcisio non Mosis fuerit, sed patrũ: attamen illa etiam eam quæ nõ est Mosis, legẽ de sabbato à Mose datam soluit. Et circuncisio quidẽ quæ dolorem affert, nõ prohibetur in sabbato. Ego aũt qui liberum feci hominẽ à dolore, & sanũ feci, arguor. Ne iudicate secundũ faciem, sed iuste & absq; personarũ acceptione iudicate. Neq; Mosen qui soluit sabbatum propter circuncisionẽ, extra reprehensionem ponitis, si me iudicaueritis, maxime bene faciendo homini sabbatũ non obseruantẽ. Manifestũ ẽm est, quod personã recipiatis, si me propter humilitatẽ cõdemnatis, & Mosen propter eius dignitatẽ nõ cõdẽnatis.

" Dicebant ergo quidam ex Hierosolymitanis: Nõnne hic est quẽ quærũt interficere? Atqui ecce palàm loquitur, & nihil ei dicũt. Nũ uere cognouerũt principes hũc esse uero Christũ? sed hunc nouimus unde sit. Christus aũt quum uenerit, nemo scit unde sit.]

Non

A Non ſimpliciter & abſq; cauſa adiecit, Quidam Hieroſolymitanorum: ſed ut oſtendat
quod quum maxima illis miracula euenilſent, omnium fuerint miſerrimi. Quomodo
enim non miſeri, qui uiſo magno deitatis illius ſigno, adhuc corruptum habent indici-
um? Etenim magnum quidē habuiſſent ſignum, ſi uoluiſſent, quod inuitis & inſanien-
tibus ipſis contra eum, libere in medio ipſorū ambularet, neq; pateretur ab eis. Sed no-
lebant hoc ſigno uirtutem eius cognoſcere. Dubitant aūt, dicentes: Num forte & prin-
cipes cognouerūt, quod hic eſt uere Chriſtus? & neq; in hac ſententia permanent, ſed
colligūt, quod nullus quidem ſciat unde uenturus ſit Chriſtus. Illum autem ſcimus un-
de ſit: nō igitur hic eſt Chriſtus. Cæterū uide malitiam, quomodo & illi ſibi aduerſarij
ſint. Principes enim ipſorum, quum interrogarētur ab Herode, dicūt, in Bethleem Iu- *Matth. 2.*
da naſci Chriſtum. Illi autem dicūt, quod nullus ſciat unde ſit Chriſtus. Vides dictorū *Ioan. 9.*
cōtrarietatem? Et iterum: Alibi quidem dicūt: Nos ſcimus quod Moſi loquutus eſt de-
us, hunc autem neſcimus unde ſit. Porrò hoc loco dicunt, hunc ſcimus unde ſit. Vidiſti
inſanientium ſermones, ſcimus & neſcimus? Quid huic pugnantiæ uerborum par? ad
unum enim ſpectabāt, ne credant. Itaq; quando in illorum rem erat, dicebant, Scimus:
quando uero minus, negabant. Vnde malitiæ fuerit hæc ſententiarum uarietas. At ſi-
quis quæſiuerit unde mouentur illi, dicunt, quod Chriſtus quando uenerit, nullus ſciet
unde ſit. Neq; niſi teſtimonium quoddam & ex ſcripturis habuiſſent, uel ſolidam tradi-
tionē, ita manifeſte contraria dixiſſent ſcribæ Herodi, qui clare dixerant quod in Beth-
leem Iuda naſcatur: & iterum dicunt, quod ex Bethleem ciuitate Chriſtus ueniet. Quid
igitur dicendum? Ex ſcripturis utraq; dicebant, & quod naſceretur in Bethleem, & de *Matth. 2.*
ciuitate Dauid eſſet. Habebant enim teſtem prophetam Michæam, ſicut & Matthæus *Michee 5.*
dicit: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es ni principibus Iuda: ex te enim
egredietur dux. Et iterum ex eadem ſententia eundem Michæam citant: Quia egreſſus
eius ab initio à diebus ſeculi; id quod ignotum eius egreſſum, hoc eſt natiuitatē declarat.
B Nullus enim hominum ſcit, quomodo ab initio & à diebus ſeculi exitum, hoc eſt nati-
uitatem habeat. Homines enim in tempore, ille autem in diebus ſeculi, & ab initio.
Quod autem æternum, quomodo hi qui ſub tempore, cognoſcent? Sed & Eſaias dicit: *Eſa. 53.*
Generationem eius quis enarrabit? Ex his igitur perſuaſi, dicebāt: Nemo ſcit, unde ſit
Chriſtus. Nō enim intelligebant, quod duplex eſſet dominus Ieſus. Et ſecundum nati
uitatem è carne erat è uirgine, & ſciebatur unde erat, nempe quod in Bethleem natus.
Secundum incorpoream uero eius natiuitatem, qua ineffabiliter à patre ante ſecula na-
tus eſt, ſupra omnem ſermonem natiuitas eius eſt. Hieroſolymitani igitur illi natiuita-
tem in carnem fatentur ſe ſcire unde ſit. Illam autem quæ ante ſecula eſt, ſecundū quam
nemo ſcit Chriſtum, unde ſit non fatentur. Idcirco quum non intelligerent eſſe duplicis
naturæ, & una quidem ſciebatur, altera uero non, dicunt quod non ſit Chriſtus.

Clamauit igitur in templo docens Ieſus, & dicens: Et me ſcitis, & ſcitis unde ſim: &
à meipſo non ueni, ſed eſt uerax qui miſit me, quem uos non nouiſtis. Ego uero noui
eum, quia ab ipſo ſum, & ille me miſit.] Quoniam non alia de cauſa dicebant, Hunc
unde ſit ſcimus, quàm ut oſtendere uellent quod de terra ſit, & quod fabri filius: & pro-
pterea reducit eos ad cœlum, dicens: Et me ſcitis, & ſcitis unde ſim, nempe quod ex cœ-
lo: hoc eſt, quamuis propter malitiam reticeatis, ſcitis tamen unde ſim, & quod ab illo
miſſus ſim, qui eſt uerus. Quia autem ille uerus, & ego utiq; uerax, & non mendax. Nō
enim uerax impoſtorem & mendacem mittere uellet. Hunc autē qui miſit me, uos qui-
dem neſcitis, ſed ignoratis, quandoquidem id operibus non declaratis. Nam (ſicut Pau
lus inquit) in ſcientia ignorantia eſt. Deum, inquit, fatentur ſcire, opere autem inficias *Titum 1.*
eunt. Et uos quidē Iudæi neſcitis patrem meum, propter opera ueſtra mala, & peſſimū
animum. Ego autem illum ſcio, neq; enim obſtant mihi uel mens mala, uel opera quæ
illi diſplicent, quo minus illum cognoſcam. Ab ipſo enim ſum, hoc eſt, ex ipſo, non ab
alia ſubſtantia, uel alienus ab eo, & ille me miſit. Vide autem & hoc loco duas naturas à
Chriſto manifeſtari.

Quærebant igitur illum apprehendere, & nemo miſit manus in illum; quia nondum

C ueneerat hora eius. Multi autẽ ex turba crediderunt in eum, & dicebant quod Christus quũ uenerit, num signa plura ædet ijs quæ hic ædidit?] Ostendẽs Euangelista, quod inuisibiliter cohiberenẽ, & quod sponte pateretur, & non ex imbecillitate, dicit: Quærebant illum apprehendere, nullus aũt misit in illum manus. Quod aũt nondum uenerit hora eius, dixit, nõ quod temporibus esset obnoxius, sed quod omnia tẽpore opportuno & hora conuenienti fecerit. Quando enim tempestiuum existimauit quod patereẽ, tunc & crucifixoribus se permisit. Omnia enim temporibus opportunis & accommodis facit ac moderatur: sicut & legem dari conueniebat tempore cõgruo, ita similiter & prophetas, & euangelium. Vnde nomẽ horæ ostendit euidentem prudentiam & sapientiam saluatoris. Multi aũt crediderũt ei, dicentes: Nunquid Christus plura signa faciet, quàm hic fecit? Dictum autem de uino in Cana Galilæa, de filio regi, de paralytico, de panibus, & in summa de alijs omnibus, de quibus neq; euangelistæ propter multitudinem ipsorum mentionem fecerũt. Veruntamen quum audieris quod multi crediderint, scias illorum fidem exactam nõ fuisse, sed qualem uerisimile est esse in uulgari multitudine, subinde mutante sententiam.

Qualis fuerit fides illorum, qui uisis signis subito crediderunt.

Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc. Et miserũt pharisæi ac principes sacerdotum ministros, ut apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc pusillum temporis uobiscum sum, & abeo ad eum qui me misit. Quæretis me, nec inuenietis. Et ubi ego sum, eò uos non potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi inter sese: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Num in dispersionẽ gentium iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit: Quæretis me, & non inuenietis: & ubi ego sum, eò uos non potestis uenire?] Quia murmurabat turba, manifestũ quod affectionẽ habuerit blandiorem, & fidem quandam erga dominũ diminutam: nam à principibus separari uolebat, id quod illi sentientes, miserunt ad comprehendendũ Iesum, ob eam duntaxat causam, quod Christus esse credebatur. Miserunt autem, sed non ipsi

D uenerunt, metuentes turbam ne tumultuaretur: & propterea ministros mittũt, seipsos subducentes, ne quid periculi suboriretur, illos autẽ furori populi exponentes. Ita undequaque quod suum erat sectabantur. At dominus uerba humilitate plena loquitur: Adhuc paruo tempore uobiscum sum, quid anhelatis ad occidendum me? quid persequimini? ad paruum expectate tempus, & neq; impediam uos, si me tenere uolueritis. Cæterum quum dicitur, Vobiscum sum, sensum habet hunc: Etiamsi persequuti fueritis, etiam si abegeritis, ego adhuc uobiscum sum: hoc est, pro uobis curam gero, & loquor ea quæ ad salutem uestram spectant, & uado ad eum qui me misit. Nam qui eum qui missus est, ignominia afficiunt, manifestũ quod impingunt in eũ qui misit. Dicẽdo autem, Vado, significauit mortem suam uoluntariam. Porrò monstrãs, quod mors sua nõ sit talis, qualis cõmunis, dicit: Quò ego uado, uos nõ potestis uenire. Nam si cõmunis & similis omnibus fuisset mors eius, & mãsurus fuisset in morte: nõ dixisset, uos nõ potestis uenire. Omnes enim ad communem mortem abimus. Igitur monstrare uolens, id quod dicebam, quod mors sua non sit talis, qualis est mors cõmunis, dicit: Quò ego uado, uos non potestis uenire. Et dicendo, Quæretis me & non inuenietis, indicat se eis fore desiderabilem, Quando autem quæsiuerunt eum? Lucas dixit, quod multæ mulieres lugebant super eo. Verisimile autem & alijs multis hoc euenisse: & dum caperetur ciuitas, eius atque miraculorum fuere memores, quæsiuerunt'q; præsentiam eius. Porrò hæc omnia dicebat, uolens illos sibi cõciliare, & demulcere. Nam ubi ministri eorũ uenerũt, uolentes comprehendere eum, ostẽdit quod sciat causam profectionis illorũ, & quod uellent ipsum occidere. Ideo prædicit eis mortem suam, quod paruũ tempus sit & uadat ad patrem. Prædicere autem mortem, magnum est, & nõ humanũ.

Quid per uado significetur.

Psal. 38. Idcirco & Dauid dicit: Notum fac mihi domine finem meum. Dicebant autem Iudæi: Num in dispersionem gentium abiturus est? Vide quomodo euenerit eis, & confracti sint ad ea quæ ab illo dicebãtur: id quod manifestũ ex eo quod interrogabãt: Nunquid in dispersionem gentium abiturus est? Nam si hoc erat, dixissent utiq;: Vult abire, nos hoc precabamur, hoc nobis gratum erit. Nũc autem nihil tale dictum, sed quasi dolen-

tes

A tes ne illo priuarentur quærunt, quò sit abiturus. Manifestum etiam hoc, quia dicunt: abiturus est ad Gentes, & docturus eas; non enim dixerunt, seducturus illos, sed doctu rus. Dispersionem uero uocabant Gentiles, utpote in omnem locum dispersos. Iudæi enim olim nullis cōmiscebantur, sed uno loco Palæstinæ coacti opprobrabant Gentilibus, id quod postea in illos uersum est. Ipsi enim Hebræi facti sunt dispersio.

" In nouissimo autem die magno festi stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura: flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ.] Primum diem festi & nouissimum hunc septimum, magnum dicebant: quia & lex septimum diem festi uocatum, sanctū nominauit. Illam igitur sequens euangelista, nouissimum diem magnum nominat. Meritò autem in nouissimo die loquitur cū turbis, quasi uiatica illis dans domū redituris. Cum his enim qui in diebus intermedijs delicijs erant intenti, intempestiuum erat colloqui: neq; enim attendissent. Clamauit autem Iesus, partim ut magis audiretur, partim ut libertatem suam in dicendo manifestaret, & quod nullum aspernaretur. Quid autē dicit? Qui credit in me, sicut dicit scriptura. Hoc enim loco punctum oportet facere. Deinde aliud faciendum est principiū: Flumina fluent ex uentre eius. Quia enim multi propter signa credebant, ostendit non propter signa credēdum esse, sed propter scripturam. Fides enim recta ex scripturis est. Eius gratia inquit: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, hoc est quemadmodum testatur de me scriptura, quod filius sum dei, quod creator, quod dominus uniuersi. Multi enim putant se credere, sed non ut dicit scriptura, atq; ita suas sequuti sunt sectas, quales sunt omnes hæretici. At flumina, dixit, ex uentre eius qui uere fidelis est, fluere. Ventrem quidem cor nominans tropo Hebraico, sicut & Dauid inquit: Et legem tuam in medio uentris mei, hoc est cordis mei. Flumina aūt fluere dicebat, & non flumen aquæ uiuæ, spiritus liberalem gratiam & largitatem insinuans. Talis enim est spiritus, ut in quancunq; animam introierit, & in qua resederit, faciat illam scaturire quouis fonte lar

Fides recta unde.

Venter tropo Hebraico cor.

Psal. 39.

B giorem. Et discet quis, quomodo fluant flumina ex uentre credentis secundum scripturam, siquidem Petri linguam, & Pauli impetum, & Stephani sapientiam considerauerit, quos dicentes nihil effugit, sed omnes sequuntur, tanquam à fluminibus quibusdam impetu ruentibus rapti.

" Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in ipsum. Nondum ēm erat spiritussanctus, quia Iesus nondū erat glorificatus.] Interpretans euangelista quæ sint flumina aquæ uiuæ, dicit: Hoc autem dixit de spiritu. Nōdum enim erat, inquit, spiritussanctus. Sed hoc loco quæsiuerit quispiam: Quomodo inquit euangelista, quod spiritussanctus nondū fuerit datus? An nō & prophetæ spiritu loquuti sunt, & apostoli quoque? Quomodo sanitates perfecerunt? Dicimus igitur, quod prophetæ absq; controuersia spiritu loquuti sunt, sed donum hoc contractum erat, & à terra secesserat: atq; adeò quamuis in temporibus prophetarū operabatur, sed tūc propter populi indignitatem, quando inquam Christus in carne ambulabat, nō familiaris erat prophetia, neq; illorum sancta & templum respiciebat gratia. Quia igitur tunc quidem non erat operatio spiritus, sed erat danda: propter hoc inquit, quia nōdum erat spiritussanctus, hoc est nō uersabatur in Iudæis, nec apparebat per operationes. Apostoli aūt non in spiritu, sed in potestate domini miracula perficiebant. Audi ēm euangelium quid dicat: Quia missurus illos dedit eis potestatem, sed non spiritum sanctum: atq; ita quæcunq; faciebant miracula, non spiritu, sed potestate & nomine domini faciebant. Nam quum resurrexisset è sepulchro, tūc dixit eis: Accipite spiritum sanctū. Et in pentecoste uenit super eos spiritussanctus. Et aliter: Erat & in prophetis spiritus uirtus, & in apostolis ante crucē; sed non sic, ut post assumptionem largus scilicet ac copiosus, ita ut fluminibus comparari debuerit. Atq; ita meritò euangelista dixit, quod nondū fuerit spiritussanctus, hoc est, nondū ita largiter effusus sicut postea. Quia & ante crucē erat quidē, sed nō tam largus: nondū enim Iesus glorificatus erat, gloriam hoc loco crucem nominante euangelista. Per crucem enim deiecit tyrannum & regnauit. Nondum igitur cruce firmata, neque peccato abolito, neq; natura nostra in Christo uictrice mundi & cōciliata deo, me-

Ioan. 20.

C ritò nō datum fuiſſe largum ſpiritus donū dicitur. Oportebat enim nos prius fieri ami-
cos dei, id quod per crucem conſummatū eſt. Inſuper ſic accipiēdū donum dei, ſicut &
mundanū. Primum quis ſpectat, quis ſit amicus regis, deinde accipit dona. Gratia deo,
qui tantum nobis largitus eſt beneficium, quantum neque prophetis. Nam prophetæ
gratiam quidem habebant ſpiritus, ſed alij non abundabant, ut apoſtoli, qui innume-
ris pleni erant.

Multi ergo de turba, quum audiſſent hunc ſermonem, dicebant: Hic eſt uere pro-
pheta. Alij dicebāt: Hic eſt Chriſtus. Quidam autem dicebant: Num à Galilæa ueniet
Chriſtus? Nonne ſcriptura dicit, quod ex ſemine Dauid, & de Bethleem caſtello, ubi
erat Dauid, ueniet Chriſtus? Diſſenſio itaque orta eſt in turba propter eum.] Verbo-
rum libertate placati quidam de turba, non ex principibus (nam principes ſemper pro-
pter inuidiam reluctabantur) confitentur quod hic ſit propheta ille qui expectabatur.
Alij autem qui erant ex imperita & incircumſpecta turba, dicebant: Chriſtus eſt; nō in-
telligentes quod idem eſſet, & nō alius & alius, Chriſtus & propheta ille. Ingratiores
autem, Nō, inquiunt, ex Galilæa Chriſtus uenit, ſed ex Bethleem, & ex ſemine Dauid.
Hoc autem dicebant maligna mente, & nō ſicut Nathanaël, qui ut legiſperitus & ſtu-
dioſus dicebat: Ex Nazareth poteſt quid boni eſſe. Ideo & dominus laudat eum, ſicut
non doloſum, ſed magis ob legis ſtudium hoc dicentem. Hi autem doloſe hoc dicunt,
quia non ex Galilæa Chriſtus uenit. Videntur enim ſcire quidem, quod ex Bethleem
ſit Ieſus. Nam licet in Galilæa enutritus fuerit, præ inuidia autem nolebāt fateri natiui-
tatem ex Bethleem, ſed Galilæum nominabant. Eſto autem quod ignorarint eum ex
Bethleem eſſe, & ex ſemine Dauid. Quomodo dubitarunt? Aut non manifeſte ex Da-
uid Maria traxit genus? Ex hoc igitur manifeſtum, quod doloſe hæc dicebant: Diſſen-
ſio autem facta eſt in turba, non in principibus. Nam principes unius ſententiæ fuerūt,
D ne ſuſciperetur ipſe ut Chriſtus.

Quidam autem ex ipſis uolebant apprehēdere eum, ſed nemo coniecit in eum ma-
nus. Venerunt ergo miniſtri ad pontifices & phariſæos, & dixerunt eis illi: Quare non
adduxiſtis illum? Reſponderūt miniſtri: Nunquam ſic loquutus eſt homo, ſicut hic ho-
mo.] Qui non tantæ malitiæ erant, ſolis ſermonibus, gloriæ Chriſti erant aduerſarij:
at qui impudentiores, etiam manus in eum inijcere uolebant, ligabantur tamē inuiſibi-
liter cohibente illos diuina uirtute, & neq; hoc miraculo cohibebant. Profecto Dauid
Pſal. 34. de his dixit: Diſciſſi ſunt, & nō ſunt compuncti. Miniſtri autem miſſi, ut ipſum adduce-
rent, uideamus quid reſponderint phariſæis, quoniā ualde ſapiēter. Nam phariſæi qui-
dam & ſapientiores uidebātur eſſe, & ſcripturas legentes, & miracula uidentes ſæuie-
bant contra Ieſum, & interrogabant quaſi de latrone: Quare non adduxiſtis illum? At
illi etiam abſq; ſignis à ſola doctrina perſuaſi fuerunt. Ita ad bonum erāt idonei. Quod
autem nō à ſignis, ſed à ſermonibus capti fuerint, quod maius eſt, manifeſtum eſt inde.
Non enim dixerunt, Nunquam tale miraculum fecit homo: ſed, ſic loquutus eſt. Ita cō-
poſiti & alacres erant ad ſuſcipiendum uerbum ſalutare. Oportet autem non ſolum ſa-
pientiam illorum admirari, ſed & libertatem. Neq; enim curauerunt iram phariſæorū,
neq; quia ut ſerui miſſi fuerant, quæ placita erant principibus dixerunt, ſed teſtabantur
ueritati. Hos omnes principum miniſtros imitari oportebat, & non obedire in his quæ
deo ſunt aduerſa, ſicut & Sauli non obtemperatum eſt, quum adſtantes iuſſiſſet contra
legem ſacerdotes interimi.

Reſponderunt ergo eis phariſæi: Num & uos ſeducti eſtis? Num quis ex principi-
bus credidit in eum, aut ex phariſæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, execrabi-
les ſunt. Dicit Nicodemus ad eos, is qui nocte uenerat ad eum, qui unus erat de nume-
ro eorum: Num lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit
quid faciat?] Quam ob cauſam miniſtris non iracunde, ſed manſuete loquuntur pha-
riſæi, placide ſic dicentes: Num & uos ſeducti eſtis? quia timebant ne illi prorſum
auellerentur & ſequerentur Chriſtum, ideo mitius & adulantius eos alloquuntur:
Num & uos qui ex noſtris ſapientiores, & nobis legiſperitis ſemper adhæretis, ſedu-
cti eſtis?

A ctiestis? Tentant autem & illis persuadere stulto ualde argumento. Dicunt enim: Num quis principum credit in illum? Tametsi cuius hoc crimen? Christi, uel eorum qui non crediderunt? Omnes enim illi maledicti, qui non crediderunt. Maledictam autem turbam aiunt, eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, utpote increduli, & alijs incredulitatis autores. Cuius autẽ gratia euangelista assignauit de Nicodemo, eo quod nocte uenerat ad Iesum, & quod ex ipsis erat, ut ostendat eos mendaces. Quia enim dixerant, quod nullus principum credidit in illum, ostendit quod & in hoc mẽtiantur. Ecce enim Nicodemus quum princeps esset, & unus ex eis, credidit in Christũ. Quomodo Nicodemus loquitur cum eis? Num lex nostra, inquit, iudicat hominem nisi prius audiat? Ostendit igitur hinc, quod neq; legem cognoscebant, neque faciebant quæ legis erant, tametsi de lege multum gloriarentur. Nam lex quidem nullum iubet incondemnatum occidi, hi autem ad cædem eius qui non auditus, ruunt: unde manifeste legis sunt præuaricatores. Dicendo igitur, & cognouerit quid faciat: ostendit, quod non perfunctorie, sed perfecte ac diligenter audire oporteat, ut cognoscatur quid faciendum, & non incognitus ita condemnetur.

Responderunt & dixerunt ei; Num & tu Galilæus es? scrutare & uide quod à Galilæa propheta non surrexerit.

CAPVT VIII.

ITerum igitur eis loquutus est Iesus, dicens: Ego sum lux mũdi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen uitæ.] Nicodemo prudentissime pharisæos redarguente, utpote iniqua perpetrãtes, illi perplexi facti, agrestius, imò ferocius responderunt, dicentes: Num & tu ex Galilæa es? Qualem enim consequentiam habet hoc ad ea quæ à Nicodemo dicta? Ille dixit, quod non oporteat absque examine & iudicio condemnare Iesum, sed legitime: & ministros miserunt ad comprehendendum illum, & omnia, ut decebat, fecerunt. Et hi dicunt: Num & tu ex Galilæa es? Vides insipientiam? Vides quàm nulB la uerborum consequentia? Deinde ignominia eum afficientes, quasi imperitum, dicunt: Scrutare & uide, quod propheta ex Galilæa non surrexit: hoc est, uade, disce, quia usque ad hoc tempus non didicisti, quod propheta ex Galilæa non surrexit. Hæc autem dicunt, imperitiam illi adscribentes. Quid autem dixit Nicodemus ô pharisæi? num dixit quod propheta esset Iesus? Dixit, quod iniudicatum occidere nõ liceat: quomodo igitur uos ei qui talia dixit, sic respondetis? At Christus, quia crebro Galilæam ei obiectabant, & quasi de uno prophetarum dubitabant, ostendens eis quod non sit unus ex illis prophetis, dicit: Ego sum lux mundi. Proprie lux, non prophetica, quæ non particularem & paruum splendorem habet, sed uera lux quæ non Galilææ uel Palæstinæ terminis circumscribitur: sed mundi lux sum, & omnium hominum dominus, & de me propheta dixit: Ecce posui te in lucem gentium. Vtaris autem & contra Ne- *Esaie 42.* storium etiam præsenti dicto: non enim dixit, in me est lux mundi: sed; ego sum lux mundi. Ipse enim qui apparebat, homo erat & filius dei, ac lux mundi: non sicut Nestorius delirat, quod in puro homine habitet filius dei: absit. Vnus enim (sicut dictum est) erat Mariæ & dei filius. Qui autem sequitur, inquit, me, non ambulat in tenebris: hoc est, non manebit in errore, sed liberabitur ab errore & tenebris. Interea & Nicodemum laudat & ministros quod tam libere dixissent, nempe quod in luce essent. Taxantur autem & pharisæi, quod in errore & tenebris essent, & clàm dolos struerent.

Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testaris, testimonium tuum nõ est uerum, Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeam de meipso, uerum est testimonium meum: quia scio unde ueni, & quò uado: uos autem nescitis unde uenio, & quò uado.] Quia dixerat, ego sum lux mundi, criminantur eum quasi de seipso testaretur. O insipiẽtiam. Ipse sursum deorsumq; scripturas trahit quæ testentur, & ipsi arguunt eum quasi de se testaretur, ideo ad malignitatem ipsorum etiam respondet il-

C lis: Esto ipse de me tester, quamuis hoc nõ faciam, sed tres habeam testes, patrẽ meum,
& opera, ac scripturas, sicut & supra dictũ est. Attamen ponamus quod ipse de me te-
ster: igitur licet etiam ego mihiipsi testarer, testimonium meum esset uerum: quia scio
me esse filium dei, & non hominem purum, sed superne uenientem ut deum. Quomo-
do igitur mendax erit testimoniũ meum, quum deus sim? & propterea dignus cui cre-
datur. Nam omnino deus sibiipsi testis maxime idoneus; sed & uolens ire ad deum ue-
rum, quomodo mentirer ad non mendacem abiturus?

Vos secundũ carnem iudicatis, ego nõ iudico quenquam. Porrò & si iudicem ego,
iudicium meum uerum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater.] Ego
quidem, inquit, quum deus sim, & è supernis uenerim: uos autẽ solum spectatis ad hoc
quod apparet: & quia in carne sum, carnem contemptam me esse suspicamini, & non
deum, ac à deo uenisse: secundum carnem iudicatis, hoc est periculose. Nam sicut qui
in carne uiuit, improbe uiuere dicitur: ita & qui secundum carnem iudicat, iniuste iudi-
care dictus est. Deinde quemadmodum dixisset quispiam: Si nos Iudæi iudicamus in-
iuste, quare non punis? quare non condemnas? dicit: Non ad hoc ueni, ut iudicem: ego
enim nullum nunc iudico. Et si iudicem, iudicium meũ uerum est. Etenim cõdemnati
essetis, si quidem uoluissem iudicare: sed quia nunc nõ est tempus, in aduentum secun-
Ioan. 12. dum differam condemnationem uestram: quemadmodum & alio loco dicit, Qui a non
ueni ut iudicem mundũ, sed saluem. Quod aũt ipse omnium iudex, audi os quod men-
tiri nescit: Pater iudiciũ omne dedit filio. Atq; ita quando audis, quod ego nullũ iudico;
non de futuro aduentu, sed de præsenti dictũ intellige. Dicendo aũt: Nõ sum solus, sed
& pater meus mecũ est: ostẽdit q̃d nõ ego solus cõdemno uos, sed & pater. Non enim
aliter quidẽ ego iudico, aliter uero pater: sed sicut ego, ita & ille: & sicut ille, ita & ego.

Deut. 17 et 19. Quin & in lege scriptum est, quod duorum hominum testimonium uerum est. Ego
2. Corinth. 13. sum qui testimonium fero de meipso, & testimonium fert de me qui me misit pater.]
Hebr. 10. Dicant hoc loco Ariani & Eunomiani, dicentes non consubstantialẽ patri filiũ: si non
D fuisset eiusdem substantiæ, quomodo ausus fuisset dicere, eiusdem autoritatis sum cum
patre, & similiter dignus cui fides habeatur? Nam quemadmodũ quum duo homines
de eadem re testantur, & uerum est illorum testimoniũ, manifestum quod utriusq; ea-
dem idoneitas in testãdo: ita & hoc loco nihil minus habere declarat suũ testimonium
patris testimonio. Audi enim quod consequenter magna autoritate dicitur, Ego sum
qui testimonium fero de meipso, & testimoniũ fert de me pater. Vides æqualẽ auto-
ritatem, & quomodo se æque ad testimonium facit idoneum atq; patrẽ? Id quod nõ au-
sus fuisset dicere, si quidẽ dignitate patre fuisset inferior, & non æqualis illi ac consub-
stantialis. Nam si uoluisset subiectionẽ & imminutionem quandã ostendere, nõ sese pa
tri cõnumerasset, nec suũ cum patris testimonio locasset: sed seruus quum esset, ut bla-
sphemãt hæretici, in unũ conseruorũ respexisset, & illum cõtestari fecisset, ut Ioannem
dico uel prophetas: & in summa, si quidẽ tale uoluisset testimoniũ, testimoniũ inuenis-
set: nunc aũt uolens se ostendere consubstantialẽ patri, se patri cõnumerat. Ne mireris
aũt, si alio loco & Ioannem, & Mosen, & prophetas adducit de se testantes. Hoc enim
facit ad auditorũ sentẽtiã: & quoniã illi Ioannem & Mosen suũ præponebãt, eius gra-
tia eos qui apud illos magni & nobiles existimabant, in testimonium trahit: & ita quia
de deo & patre magnã habebant opinionẽ: quid enim aliud glorificabant ut deum? ad-
ducit nũc & illũ ipsum in omnibus testem. Et quia seipsum ad talem testẽ, qui nec falli,
nec mentiri potest, adordinat, manifestissimũ quod autoritatem & potestatem eandem
cum patre habeat. Confundantur qui seruum illũ, & per omnia minorem patri dicunt.

Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit Iesus: Neq; me nostis, neq; patrem
meum. Si me nouissetis, & patrem meum nouissetis. Hæc uerba loquutus est Iesus in
gazophylacio, docẽs in templo. Et nemo apprehẽdit eum, quia nondum uenerat ho-
ra eius.] Quia ut tentantes interrogabant eum de patre, & non discendi gratia, pro-
pterea neq; responso dignatur illos, sed dicit: Neq; me nostis, neq; patrem meum: hoc
est, nõ potestis scire patrem absq; me; atq; ita si putatis colere deum, nõ creditis autem
ipsum

A ipſum patrem eſſe meũ, qui uerus ſum filius, nihil proderit uobis, neq; nouiſtis ut oportet, agnoſcere: quia cognoſceretis & honoraretis etiam me: nunc autem quia me neſcitis, nec honoratis, illum quoq; neſcitis, nec honoratis, etiam ſi putetis. Quod autem me neſcitis, non alia uobis cauſa eſt, ſed uos uobiſipſis. Audis qui filium impie patri ſubijcis? niſi conſubſtantialis eſſet patri, quomodo dixiſſet: Si me ſciretis, & patrem meum ſciretis utiq;? Si enim (ut uos dicitis) creatura eſt filius, quomodo qui nouit creaturam, nouit & deum? Non enim qui nouit ſubſtantiã angeli, nouit & ſubſtantiam dei. Quia igitur qui ſcit filium, & patrem ſcit: ſequitur eiuſdem ſubſtantiæ eſſe patrem cum filio. Etiam, inquit, & is qui creaturam nouit, nouit deum? Minime. Multi enim, imò omnes creaturã quidem & uident, & ſciunt, deum autẽ neq; uidit quis, neq; nouit. Hæc aũt loquebatur Ieſus in gazophylacio in medio templo, & ita libere loquebatẽ. Attamen qui occidere illum quærebant, & in manibus illum habebant, non audebant apprehendere eum. Et neq; ſic intellexerunt, quod reuera diuinæ uirtutis erat opus, ſtipatum hoſtibus in medio illorum illæſum manere ac intactum, maxime quum illi ante paſcha quæſiuerint, & inſidiati fuerint. Quem igitur quum non adeſſet quærebant, contra quem ferociebant, uel abſentẽ hunc in medijs retibus habentes, habere nequeũt, & uirtutem eius neq; ſic agnouerunt. Quia nondum uenerat hora eius: hoc eſt, idoneũ mortis tempus, quo ſe traditurus erat, nondum urgebat. Etenim neq; tunc potuiſſent aliquid aduerſus eum, niſi fuiſſet tempus opportunũ, quod ipſe ſibi delegerat. Nõ enim impotentiæ erat crucifigi, ſed permiſſionis. Permiſit enim quãdo uoluit. Quia illi iampridẽ deſiderabãt occidere illum, ſed tenebantur inuiſibilibus uinculis uirtutis ſuæ. Oportebat enim eum diutius uerſari in uita ſecundum carnem, ut hominibus maioris utilitatis fieret autor, monſtrando ſigna, & ſermones, & doctrinas. Quidam aũt illud, Vbi eſt pater tuus, ſic intelligunt dictum à Iudæis ad dominũ, quaſi ad iniuriam & probrum. Opprobrabant
B enim ei, quaſi ex fornicatione natus eſſet: & quaſi non cognoſceret patrem ſuum, hæc dicebant. Et aliter: Patrem eius ut uilem habebant Ioſeph, & dicunt: Vbi eſt ille pater tuus? quaſi diceret, obſcurus eſt & ignobilis pater tuus, quid illum tantopere iactas?

Dixit ergo iterum eis Ieſus: Ego uado, & quæretis me, & in peccato ueſtro moriemini. Quò ego uado, uos non poteſtis uenire. Dicebant ergo Iudæi: Num interficiet ſemetipſum, quia dicit: Quò ego uado, uos non poteſtis uenire? Et dicebat eis: Vos ab infernis eſtis, ego de ſupernis ſum. Vos de mundo hoc eſtis, ego de mũdo hoc nõ ſum. Dixi ergo uobis, quod moriemini in peccatis ueſtris. Si enim nõ credideritis quod ego ſum, moriemini in peccatis ueſtris.] Qua de cauſa crebrò illis dicit: Ego uado, & quæretis me? ut ita cõcutiat & terreat animos eorum. Et uide quàm ſtatim inciderint in curas, & perplexi animo dicebãt: Nunquid interficiet ſeipſum? quamuis cupiebant ſe ab illo liberari, & illum è medio tolli optabant, atq; etiam occidere moliebantur: attamen ita magnũ quiddam de hac re imaginabantur, ut perplexo redderẽtur animo. Inſuper ſæpe dicebat, Ego uado: ut monſtret quod præſciat ſuam mortẽ, & quod non illorum uirtutis opus crux ſit, ſed eiuſdem uolũtatis ſuæ. Vado enim, inquit, non uos me ducitis, ego ſponte uado. Dicendo autẽ, Vos non poteſtis uenire quò ego uado: oſtendit, quod reſurrecturus ſit ipſe quidem in gloria, & cõſeſſurus ad dexteram patris, ipſi autẽ in ſuis peccatis morituri ſint. Illi igitur quid ad hæc dicunt? Nunquid occidet ſeipſum? Dominus aũt tollens hanc illorum ſuſpicionem, oſtendit quod non careat condemnatione ſe occidi. Vos ab infernis eſtis, nihilq; diuinum cogitare ualẽtes, ita cogitatis. Ego autem quum non ſim ex hoc mundo, hoc eſt, nihil mundanum & terrenum ſapio, nunquam in tantam perueniam inſaniam, ut meipſum occidam. Hoc enim diabolicũ eſt,
& non diuinum. Hoc loco Apollinarius occaſione ſumpta, Manichæos omnes ſequẽs *Apollinarius.*
dicit: Vides quod non erat ex mundo hoc corpus domini, ſed de ſupernis ac de cœ-
lo, ſicut & diuus Paulus dicit, quod ſecundus homo dominus de cœlo? Quid igitur *1. Corinth. 15.*
eſt dicendũ? Interrogare oportet illum, quomodo intelligat, quod ad apoſtolos à do-
mino dicitur, Vos non eſtis ex mundo: num & illi corpus habuerunt cœleſte, & *Ioan. 15.*
non huius creationis, uel quod non ſapiant quæ huius mundi ſunt, dixit dominus hoc?

C Manifestum quod ideo, quia non sapiebãt quæ huius mundi. Ita & nunc intelligendũ, Ego non sum de hoc mundo: hoc est, non sum unus ex uobis, qui mundana sapiunt. Rom. 8. Sicut & Paulus ad quosdam dicens, Non estis in carne: non incorporeos eos esse dicit, sed testatur quomodo uirtutum studiosi sint, & à carnalibus affectionibus liberi. Quid igitur ultra dicit eis dominus? Si non credideritis, inquit, mihi, in peccatis uestris moriemini. Quum enim propter hoc uenerit, ut tollat peccata mũdi, haud aliter remis- Ioan. 3. sionem peccatorum accipere possumus, quàm per baptismum. Impossibile autem est baptizari eum qui non credidit. Omnino igitur necessarium postea in suo peccato mori infidelem. Non enim exuit ueterem hominem, quia non baptizatus fuit. Idcirco & alio loco dicit dominus: Qui non credit, iam iudicatus est: non propter hoc tantum quod non credidit, sed & quia priora peccata habens, moritur.

Dicebãt ergo ei: Tu quis es? Et dicit eis Iesus: In primis, quod & loquor uobis. Multa habeo quæ de uobis loquar ac iudicem: sed qui me misit, uerax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Non cognouerunt, quod de patre eis loquutus esset.] Post tantum tempus, post tantorum miraculorum ostensionem interrogant eum: Tu quis es? Ita fuerunt insipientes & irrisores. At dominus inquit: In primis, quod & loquor uobis. Vos, inquit, indigni estis, ut audiatis à me sermones, & discatis quis sim. Omnia enim tentantes dicitis, & nihil ex his quæ loquor auditis. Ego autem possem uos etiam arguere: & nõ solum arguere, sed & punire. Hæc enim duo insinuat, dicens, Quia multa possem uobis loqui, & iudicare: per loqui, reprehensionem: per iudicare, condemnationem intelligens. At qui me misit, inquit, non ad hoc misit me, ut iudicem ac arguam. Non enim misit deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluet mundum. Igitur quia pater meus ad saluandum me misit, uerax autem est, meritò nullum iudico nunc, sed solum loquor quæ audiui de patre meo, ea quæ ad salutem scilicet spe-D ctant, non ad reprehensionem. Hæc autem dicebat, ut ne putent quod impotens nõ puniat eos, ostendit quod non puniat eos tanquam impotens, sed non uolens: quia non ad puniendum, sed saluandum uenerit. Hæc autem illo dicente, tam insipientes erant, ut non cognoscerent, inquit, quod patrem suum eis diceret, quamuis tanta de patre eis dicta essent, atqui uere obtenebratum erat insipiens cor eorum. Quidam autem sic intelligũt: Qui misit me uerax est. Possem, inquit, & nunc iudicare uos, sed reseruo in futurum seculum. Non creditis aũt, & retributionis tempus non suspicamini. Sed quamuis uos non credatis, saltem uel pater meus est fidelis, qui statuit diem quo retribuatur uobis, qui & misit me ut prædicem illa, & manifestem mundo eius & iustitiam & uirtutem.

Dixit ergo eis Iesus: Quum exaltaueritis filium hominis, tũc cognoscetis quod ego sim, & à meipso faciam nihil: sed ita ut docuit me pater, hæc loquar. Et qui me misit, mecum est. Non reliquit me solum pater, quia ego quæ placita sunt ea facio semper.] Postquàm multa signa eis fecit, & non attraxit illos, nunc de cruce cũ eis loquitur. Vos enim, inquit, tunc putabitis uos extra omnem solicitudinem & metum fore, & à me liberatos, quum me crucifixeritis: ego autem dico quod tunc scietis quod ego sum, hoc est, Christus filius dei, qui omnia porto & duco: & non sum contrarius patri, neq; à memetipso facio uel loquor: non enim habeo uoluntatem propriam separatam à uoluntate patris. Quomodo autem cognituri sunt ipsum in cruce? à signis, quæ tunc & à resurrectione & captiuitate: omnia enim hæc poterant declarare eius fortitudinẽ. Vtrunq; igitur scietis, & fortitudinem meam, quando crucifigetis me, & concordiam meã cum patre. Neq; enim pater ultus esset me, data ciuitate uestra Rhomanis, uel signis in cœlo factis, nisi filius eius essem, & eiusdem scientiæ, & non contrarius. Tunc igitur scietis, quod quæ doceo & dico, ab illo sint, diuina omnino & uerba dei, ac non mea, sed eius qui misit me. Deinde, ut ne putent quod missum esse, subiectionem significet, dicit: Pater meus mecũ est. Nam quamuis miserit me ut hominẽ, at nõ separatus sum ab eo, sed mecũ est, ut deus cum deo. Et iterũ ad humiliora sermonẽ deducens, inquit: Et non misit me solũ, quia ego placita illi facio. Propter Iudæos aũt tam humilia uerba loquitur.

Quia

A Quía enim illi dicebant,quod non sit ex deo,quía sabbatum non seruat:dicit,quia quæ beneplacita sunt illi facio,& ita quamuis sabbatum soluam, placitum hoc illi est. Ex his aūt humilibus uerbis ipse quidem nihil nocebat suæ gloriæ: auditoribus aūt utilitatem afferebat,imò & gloriam suam per hæc constituebat: nam audientes eum quod omnia in patrem referret, imò adijciebantur & credebant in illū. Et ita humilia magis exaltabant illū. Vides opera beatæ humiliationis. Et quod hæc sic se habeant, audi sequētia.

Hæc illo loquente multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderāt ipsi Iudæos: Si uos manseritis in sermone meo, uere discipuli mei estis, & cognoscetis ueritatē, & ueritas liberos reddet uos.] Vt dicebam, per humilia uerba plures aduenisse auditores, ita & euangelista significat. Hæc enim, inquit, illo loquēte, multi crediderunt. Hæc humilia scilicet uerba, & indigna gloriæ suæ: & ita semper quando audis eum parum quiddam & humile de se loqui, ne turberis. Propter auditores enim talia loquitur, non ualentes sublimius quiddam capere, sed statim ferocientes. Quid autē non euenisset, si ad profunditatem theologici sacramenti pertingere nequiuissent, quū & Christianis uirtutem eius agnoscentibus, & per ipsum saluatis, sublimitas gloriæ eius impertingibilis sit? Audiens autē, quod multi crediderint, sic intellige, quod uulgariter crediderint, & non ut oportebat, sed sicut placati & demulsi uerborum humilitate: quia non fuerūt tot uere fideles, id quod manifestum. Dicebat enim, inquit, ad eos qui crediderant Iudæos: Si uos manseritis in sermone meo. Significat enim eos superficialiter credidisse, & propterea nō permansuros in fide. Hac quoq; reprehensione indicat se nosse illorum pectora, & quod sit deus. Quia aūt & recesserant qui prius putabantur discipuli eius esse, ideo ad eos qui nunc crediderunt dicit, quod illi quidem recesserunt. Si aūt uos manetis in sermone meo & fide, agnoscetis ueritatem, hoc est me: Ego enim sum ueritas: quasi nunc quidem non agnoscitis ueritatem. Non enim ueritas, sed umbra & typus sunt omnia, quæ uos in lege tenere creditis. At si me agnoscitis, qui

B sum ueritas, ueritas liberos uos reddet, hoc est ego, à peccatis scilicet. Qui enim credit in eum qui tollit peccatum mundi, omnino liberatus est à peccatis. Sicut igitur his qui non credunt dixit, In peccatis uestris moriemini: ita his qui manent in fide, promittit libertatem à peccatis. Nam legales quidē aspersiones & sacrificia, non liberant à peccatis. Figura enim fuerunt. Spirituale autem & uerum sacrificium per fidem & agnitionē liberat nos, qui ultra serui non sumus, sed filij dei efficimur.

Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, neq; cuiquam seruiuimus unquam. Quomodo tu dicis: Liberi reddemini? Respondit eis Iesus: Amen amen dico uobis, quod omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si ergo filius uos liberos reddiderit, uere liberi estis.] Iterum arrogantes ad ignobilem suam nobilitatem respicientes insolescunt: Semen Abrahæ sumus, quamuis de alio eos indignari oportebat. Dixerat enim eis, Veritatem scietis: quapropter oportebat dicere: Quid autem? ueritatem igitur nescimus? mendacium'ne sunt omnia nostra? sed nihil horum eis curæ erat, sed suspicabantur opprobrari sibi seruitutem & ignobilitatem in mundanis negocijs. Semen, dicentes, Abrahæ sumus. Nusquam memores sunt suorum operum, sed ad patres recurrunt. Ideo & Ioannes ad eos dixit: Ne cœperitis dicere, patrem habemus Abrabam. Quamuis manifeste mentiti sint, dicentes: Nulli seruiuimus. Seruierunt enim, quoties in captiuitatem ducti sunt, & Aegyptijs, & Babylonijs, & alijs multis. Non arguit autem eos dominus mendaces, quia nō studebat ostendere seruos hominum, sed peccati: quæ grauior seruitus est, à qua solus deus liberare potest. Remittere enim peccata, solius dei est: Ideo dicit: Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati: & uos igitur serui estis, quia peccatores. Insuper quia uerisimile erat illos dicere: quamuis tali seruituti obnoxij sumus, sed sacrificia habemus, sed sacerdotes, qui purgabūt nos à peccatis: dicit, quod & illi serui sint. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei. Et sacerdotes uestri quum & ipsi serui sint, non habent potestatem alijs dimittendi peccata, quod & ipse Paulus manifestius dicit: Opus habet sacerdos pro seipso offerre, sicut etiam pro populo: quia &

Cuius sit remittere peccata.

1. Rhom. 3.

Hebr. 7.

C ipse infirmitati obnoxius est. Seruus, inquit, non manet in domo, hoc est, nō habet po-
testatem expendendi, eo quod non sit paterfamiliâs, hoc est, dominus domus: Filius au-
tem dominus domus est, & manet in domo. Domum autem dicit potestatem, sicut &
Ioan.14. alio loco principatum ita nominat: In domo (dicens) patris mei mansiones multæ sunt.
Igitur uestri quidē sacerdotes quum serui sint, potestatē non habent remittēdi peccata.
At filius ego maneo in domo, hoc est potestate & principali autoritate: quum sim do-
minus domus, libertatem uobis concedo. Omnia enim mea sunt, & æqualis potentiæ
& potestatis cum patre sum: & si ego liberos uos reddidero, tūc uera libertate redime-
mini. Sic nunc quidem falsam libertatē celebratis: uere aūt & re ipsa liberi à me eritis.

" Scio quod semen Abrahæ sitis, sed quæritis me interficere: quia sermo meus non ha-
" bet locum in uobis. Ego quod uidi apud patrem meum, loquor: & uos quod uidistis
" apud patrem uestrum, facitis.] Vos quidem, inquit, uosipsos facitis semen Abrahæ,
& ego uobis assentior, quod carnalem nobilitatem quæ ex illo sancto seruetis. Verun-
tamen spiritualis cognatio à uobis abest. Ille iustus, & misericors, & hospitalis: uos au-
tem (ut aliam quidem uestram uitam prætereeam, hoc ipsum autē quod manifestum &
quod nunc operamini, examinem) homicidæ estis, & immisericordes: quæritis eñ me
occidere, & mortis reum me esse dicitis. Igitur quomodo illius filij uere estis, qui ita pa-
ternos charactêres reliquistis? Si igitur genere gloriamini, debetis & uirtutē illius imi-
tari. Deinde ut non possint dicere, iuste te quærimus ad occidēdum, ponit causam: Nō
enim propter aliud insanitis contra me, quàm propter sermonem meum, qui sublimi-
or est uestra cogitatione, & à uobis capi nequit: quamuis nō proprer hoc oportebat oc-
cidere, sed magis orare, ut doceam dogmatū sublimitatē, & colere, & obseruare. Insu-
per ut ne dicant: quia & meritò te odio habemus propter sermonem tuum: non enim di-
cis à deo, sed à teipso: & propterea non possumus capere doctrinam tuam: dicit: Non
D à meipso loquor, sed quæ apud patrem meum uidi, hæc loquor. Vos autem quod uidi-
stis apud patrem uestrum, facitis. Nam ego quidem, inquit, diuina & cœlestia loquor,
& patrem meū per hæc exprimo: & uos patris uestri imaginem perfectam refertis, dia-
bolum scilicet. Quando autem audis, Quod uidi loquor: non intellige corporalem ui-
sionem, sed naturalem cognitionem & ueram. Nam sicut oculi bene uidentes uident
quod uerum, & nō mentiuntur: ita & ego uere illa loquor, quæ cognoui apud patrem.

" Responderunt & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit enim Iesus: Si filij
" Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nunc autē quæritis me interficere, hominem
" qui ueritatem uobis loquutus sum, quam audiui à deo: hoc Abraham nō fecit. Vos faci-
" tis opera patris uestri. Dixerunt itaq; ei: Nos è stupro nō nati sumus, unum patrem ha-
" bemus deum.] Ipse quidem patrem eis adscribit diabolum, cui similes eos operibus
uidet. Contrà, illi multum Abraham iactant. At dominus sanguinariæ eorum uolunta-
tatis meminit, & à genere iusti eos abducit, ut nimiam gloriationē eorum tollat: & per-
suadeat, ne in hac uana carnalis nobilitatis spuma spem habeant, sed in uoluntatis simi-
litudine. Et profecto, sicut medicus animarum, cōprimit feruorem & hulcus, quod ex
opinione generis Abrahæ natum, prohibebat accedere ad Christum, putantes suffi-
cere ad salutem hanc nobilitatem. Vbi igitur estis filij Abrahæ, quum sitis homicidæ,
& quæratis me occidere? Propterea ne quis dicat, iuste quærūt te occidere, inquit: ho-
minem non aduersarium deo, neque suam quærentem gloriam, sed quæ audiui à patre
meo, illa, nempe ueritatem, dicentem. Qualis autem erat ueritas ista? uel quod æqualis
sit patri, & non seruus sicut unus prophetarum, sed filius, nihil proprium uel faciens,
uel docens, sed omnia quæ patris. Nam propter hæc quærebant illum occidere. At il-
li rursum dicebant: Nos ex fornicatione non sumus nati. Vide stultam inflationem.
Dominus & à cognatione Abrahæ eijcit eos: at illi sic arrogantes sunt, ut præ arrogan-
Eccl 36. tia seipsos etiā dei filios faciant. Nam quia audiuerāt, Filius primogenitus meus Israël,
gloriabantur de diuina adoptione. Tametsi eos etiam audire oportebat, quod deus alio
Esa.1. loco dicit: Filios genui & exaltaui, illi autem respuerunt me. Quamuis aūt dominus po-
tuisset eos arguere, quod ex stupro multi eorū fuissent nati: nam contra legem admisce-
bantur

A bantur Gentilibus Hebrææ mulieres: & Iudæi Gentilibus: non tamen facit hoc. Non enim studebat reprehendere eorum carnalem ignobilitatem: sed in hoc toto studio incumbebat, ut degeneres eos secundum spiritum ostenderet.

Dixit ei Iesus: Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me: ego em̄ ex deo processi & ueni, neq; enim à meipso ueni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non agnoscitis, quia non potestis audire sermonem meum.] Postquàm eiecit eos à familia Abrahæ, ipsi in arrogantia proficientes faciunt deum patrem. Vbi enim opprobrauit eis q̄d homicidæ essent, ipsi pro defensione afferunt, quod deum uindicent. Et propterea consultant contra eum, & talia dicunt. Ideo & dominus monstrans, quod planè non deum uindicent, neq; filij sint dei, meditantes cædem contra se, sicut illi arbitrabantur, sed magis aduersarij essent deo, dicit: Si deus pater uester esset, diligeretis me. Ego enim ex deo exiui, in mundum uidelicet, iuxta aduentum in carne. Non enim sum aduersarius deo, à quo ueni: & ita illius uos estis inimici, me impugnantes. Quare sermonem meū non cognoscitis neq; intelligitis, neq; cogitatis quæ dicam? omnino planè propter nihil aliud, quàm quod nō potestis audire sermonem meū, hoc est non uultis. Non posse enim, pro non uelle ponitur. Quandiu enim in uobis odium fuerit, & mens sanguinaria, quomodo poteritis audire quæ dico? *Non posse pro non uelle.*

Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultis obsequi. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit: quia non est ueritas in eo. Quum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Ego autem quia ueritatem dico, non creditis mihi.] Dixerat, nō potestis audire sermonē meum, hoc est, non uultis. Deinde subdit etiam causam, propter quam non uolebant: eo quod, inquit, ex patre illo uestro estis, quod dico diabolo. Nam uos quidem asscribitis uobis patrem deum per arrogantiam, & opera uestra testantur diabolū patrem uestrū magis germanū. Nam eius desideria uultis facere. Et nō dixit, opera: sed desideria: ostendens mire affectos homicidij mendacijq; libidine, quæ maxime propria mala sunt diaboli. Ille em̄ homicida fuit *Homicidium & mendacium*
B ab initio, atq; ita uos quoq; quærentes me occidere, similes facti estis illi, qui Adam occidit, quia & ille in ueritate non stetit, sed mendacij pater est. Igitur & uos mentientes & dicentes, quod nō sim ex deo, & nō stantes in ueritate, neq; manentes in uero sermone, illius filij estis, qui mendaciū peperit. Nam ille & deū apud homines criminatus est, Euæ dicens: Inuidens uobis prohibuit uos à ligno. Et iterum apud deum homines accusauit falsò, ut Iob dicens: Nō gratis Iob colit deū. Quum igitur loquitur mendaciū, ex proprijs loquitur: hoc est, homines quidem mendacio usi, quasi re aliena utuntur eo. Diabolus aūt quū mēdacio utitur, re propria utitur. Nam ipsius est proles, & ipse proprie est mendax: & pater eius: hoc est, mēdacij ipse est pater. Dixit enim ad Euam: Quacunq; die comederitis, eritis sicut dij. At ij mortē magis uindemiarunt. Ego aūt, inquit, quia ueritatē dico, nō creditis mihi. Nihil em̄ aliud potestis in me arguere, quàm solam ueritatem: & hinc est illa uestra contra me rabies, quia filij patris mendacij estis. *maxime propria mala diaboli.* *Iob.1.* *Gen.3.*

Quis ex uobis arguit me de peccato? Si ueritatem dico uobis, quare uos nō creditis mihi? Qui ex deo est, uerba dei audit: propterea uos non auditis, quia ex deo non estis. Responderunt igitur Iudæi, & dixerunt ei: Nónne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmoniū habes? Respondit Iesus: Dæmoniū non habeo, sed cohonesto patrem meū: uos ignominia affecistis me. Ego aūt non quæro gloriā meā: est qui quærat & iudicet.] Quia dei filios seipsos nominabant, inquit: Si dei estis filij, utiq; peccantem debetis odio habere. Si igitur & me quem odio habetis, potestis arguere peccantē, manifestū quod iuste odio me prosequemini: quod si nemo potest arguere, manifestum quod propter ueritatem me exosum habetis. Quam autem ueritatem? Omnino quia dixerat se dei filium, id quod uerissimū est. Quum autem is qui ex deo est, uerba dei audit: ita etiam uos, si dei filij essetis, non à me audiendo declinaretis, neq; ad mortē quæreretis eum qui è supernis uenit filiū dei, & ea quæ dei erant loquentem. Igitur dominus quidē ita mansuete cum eis loquutus est: at illi ad cōuicia pergunt: Nónne bene, inquiunt, dicebamus, Samaritanus es tu, & dæmoniū habes? Samaritanum ipsum dicebant, quod

C morem iudaicũ destrueret, nempe sabbatum. Samaritani enim nõ egregie iudaizabãt.
Dæmoniacum autem illum uocãt, fortassis quidem & hoc modo, quo eum eijcere dæ-
monia dicebant in principe dæmoniorum. Semper enim calumniabantur eum eijcere
dæmones in Beelzebul, quum faceret miracula. Fortassis autem secundum quod reue-
lauit ipsorum cogitationes, dæmonium eum habere cogitabant, putantes à dæmoni-
bus ei reuelata cordis arcana. Quando autem dixerunt eum Samaritanum? Nusquam
enim euangelista hoc dixit. Manifestum igitur quod multa prætermiserint euãgelistæ,
& non omnia scripserint, sicut alio loco assignauimus. Igitur illi quidem talia per igno-
miniam proferunt, ipse autem patienter in se iniurias suscipit. Nam quum seipsos filios
dei dicerent, uehemẽter eos arguit, ueritatẽ uindicans: quando autem ipsum iniuria affi-
ciunt, non ulciscitur: docens etiam nos quæ contra deum sunt, uindicare: quæ autẽ con-
tra nos, mansuete ferre, sicut & ipse mansuete dixit: Ego, inquit, dæmoniũ non habeo,
sed honoro patrem meum. Quomodo autem honorabat patrem? Vlciscens illum, &
non sinens eos, qui homicidæ erant ac mendaces, saluatoris & ueritatis filios nominari.
Vos igitur, inquit, eo quod honoro patrẽ meum, quẽ uos iniuria afficitis, dum falso affir-
matis ipsum esse patrẽ uestrũ, propterea me ignominia afficitis: sed quamuis ego me-
ipsum nõ uindico, sed quũ iniuria afficior sustineo, ne existimetis inultã fore iniuriã hãc.
Est enim pater, qui me ulciscitur: quia propterea iniuria afficior quod ipsum ulciscor,
& non patior uos, qui uos illius filios asseritis. Est igitur, qui quærit gloriam meam: sed
& potest iudicare & condemnare eos, qui me iniuria afficiunt. Sæpe enim quis quærit
ulcisci, & nequit ipse iudicare. Igitur pater & quærit filij gloriã, & potest iudicare, pro-
pterea dixit: Est qui quærit, & iudicat.

» Amen amen dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebis
» in æternum. Dixerunt ergo illi Iudæi: Nunc cognouimus quod dæmonium habeas.
» Abraham mortuus est & prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit,
» nõ gustabit mortem in æternum.] O misericordiam: illi quidem iniuria afficiunt, ipse
autem quæstionem de gloria sua & defensionem patri committens, ad admonitionẽ &
D doctrinã uertitur, benefaciens his qui iniuria prosequuntur: ita oportet etiã nos ulcisci
inimicos. Si quis sermonem meum seruabit: hoc est, si credendo simul & uitam habet
puram. Tunc enim quis uere tenet doctrinam domini, quando & puram habet uitam.
Talis igitur non uidebit mortem, qua peccatores in futuro seculo, immortali supplicio
traduntur, & uere uita excidunt. Insuper etiam significat eis, quod si quis sermonẽ me-
um seruauerit, non moritur, quanto minus ego? Quid igitur sæuitis contra me? à quo
tam procul abest ut detineatur à morte, ut & alijs magis ueram conferat uitam. Nã qui
credunt, quamuis moriantur naturaliter, attamen in deo uiuunt. Sed Iudæi quid ad hæc
dicunt? Dæmonio ipsum agi putant, quod aliena quædam, quasi mente captus diceret.
Num qui sermones dei auribus perceperũt, mortui sunt Abraham & prophetæ: & qui
tuos auscultant, non morientur? Profecto nunc, aiunt, cognouimus multis & copiosis
argumentis, quod dæmonijs actus hæc dicas.

Quando quis doctrinam domini teneat.

Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & prophetæ mortui
» sunt? quẽ tu teipsum facis? Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil
» est. Est pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis deum uestrũ esse, & tamen nõ co-
» gnouistis eum: ego autem noui eum. Et si dixero quod non nouerim eum, ero similis
» uobis mendax: sed noui eum, & sermones eius seruo.] Insipientes illi quum non in-
» telligerent de qua morte dominus diceret, quæ credentes in se læsura nõ esset: loquun-
tur ad eum stultissima quædam & insipientissima uerba. Vide enim quomodo respon-
dent: Num tu maior es patre nostro Abraham? Et utiq; sic oportebat dicere, num tu ma-
ior es deo? Hi sermone dei audito mortui sunt: & qui tuum audiunt, non moriuntur?
sed non sic. & quid dicunt? Volentes eum ostendere & Abrahamo minorem. Ipse au-
tem dominus, nõ reuelat eis de qua morte dixerit: quod aũt Abrahamo melior sit, per-
suadet eis paulò post. At quod dicunt, Quem teipsum facis? contumeliose dicunt. Tu
qui nullius momẽti es, qui fabri filius, qui ex Galilæa, quem teipsum facis? Neq; opera,

neque

A neque ueritas, neque scriptura, sed tu, quem teipsum facis? rapis enim gloriam. At dominus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, sicut uos putatis: nunc autē est alius qui glorificat me, pater meus. Glorificauit enim ipsum semper, atque id per prophetias de illo, & per testimonia de coelis, & per innumera & immensa miracula. Hunc autem patrem uos, inquit, dicitis, quod deus uester. Sed neque ut meum patrem ipsum agnoscitis, neque ut deum uestrum. Nam si ut patrem illū agnosceretis, honore utique filium eius prosequeremini: nunc autem dū filium nō colitis, manifestum quod non cognoscitis illum ut patrem meum. Sed neque ut deum cognoscitis illum, alioqui timeretis sermones eius, ut dei: nunc autem usque adeo contemnitis eum, ut quum ille præceperit, ne occidas, uos meditemini mortem meam, idque quum non possitis me arguere de peccato. Ex his igitur manifestum, quod eum modis omnibus ignoretis. Ego uero scio eū naturaliter omnē eius noticiā habēs. Qualis enim sum ego, talis & pater. Igitur quia scio meipsum, & ille scit. Si autē dixero quod nesciam eū, ero similis uobis mendax. Nam uos quidem per arrogantiam dicendo, quod eū sciatis, mentimini: atqui ego quū sciam eum, si dixero me nescire, negabo ueritatē. Quam igitur coniecturam affers quod scias eum? quia, inquit, sermonē eius seruo, sermonem uocando mandata: neque enim aduersarius sum illi, neque aduersarius deo arroganter loquor, neque mandata eius soluo. Vos aūt quia sermonum eius transgressores estis, captique malis concupiscentijs cōstringimini, & cædes sititis, & alia multa lege interdicta cōcupiscēdo facitis, manifeste declaratis uos ignorare illum. Nam si cognouissetis, seruaretis utique sermonem eius, hoc est mandata. Quidam autē sic intelligunt, seruo sermonem eius, hoc est propterea scio eum, quia habeo in meipso sermonem essentiæ eius in nullo diminutū, hoc est definitionem: & eadem natura sermonē quem pater habet, hunc ego sermonem in nullo minorem & ipse habeo. Nam eadē est natura, & idem sermo substantiæ patri & filio, & ita scio patrem. Nam & sermonem eius substantiæ conseruo in nullo minorem. Est autem hæc figura cōsueta in scriptura, ut quū dicitur: Da nobis auxiliū de tribulatione, & uana salus hominis. Hoc *Psal. 59.*
B loco enim coniunctio, &, pro enim ponitur, ut quod dicitur, hunc habeat sensum: Da *Et pro enim.* nobis auxilium, uana enim salus hominis. Sic etiam hoc loco: Scio illū, & sermonem eius seruo: coniunctio, &, pro enim ponitur, Inquit: Sermonem enim eius seruo.

Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem meum: & uidit, atque gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Dixit eis Iesus: Amen amen dico uobis, antequam Abraham esset, ego sum. Tollebant ergo lapides, ut iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiuit è templo, transiens per mediū ipsorum, & præterijt sic.} Hoc loco docet, quod maior sit Abrahamo: quia enim illi dicebant ei, num tu es maior patre nostro Abraham? dicit hoc loco, etiā, maior sum. Etenim ille exultauit, ut uideret diem meū, hoc est, desideratum & optatum habuit illum, & gaudij autorem scilicet, eo quod in beneficiū cederet, & nō parui alicuius cōmodi, neque uulgaris esset dies, sed magni. Diem autem dicit crucem. Nam præfigurabat illum Abraham in oblatione Isaac, & arietis sacrificio. Sicut enim illic Isaac ligna, ita dominus crucem portauit: & sicut relictus quidem est Isaac, immolatus autem aries: ita & deus quidem alienus est à passione, in humana autem natura & carne passus est. Hunc diem crucis quum præuidisset Abraham, gauisus est, eo quod futurus esset in salutem mundi. Insuper hoc loco ostendit eos alienos esse ab Abraham. Siquidem de quibus ille gaudebat, hi insaniebāt. Significat autem, quod nō inuitus passionem aggrediatur, siquidem laudat eum qui exultauit propter crucem. Nam inde, ut dictū est, salus orbis. Alij autem intelligunt per diem omne tempus aduentus Christi, quod quū Abraham præuidisset, gauisus est, quod ex ipso & semine eius surrecturus esset saluator: & fortassis nō solus Abraham gauisus est, sed & omnes, sicut Dauid dicit: Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Et ipse quidem hæc dixit. At illi non poterant pertingere ad sublimitatem dictorum, neque dignabantur interrogare uel discere quis esset dies ille, quem uidisset Abraham: imò irrident eum ut insana quædam loquentem, Quinquaginta enim, inquiunt, annos nondum habes, & Abraham uidisti?

Quem Abraham Isaac offerens præfigurarit.

Psal. 117.

C Hoc autē dicebant, existimantes dominum fermè quinquaginta annorum esse: tametsi tunc triginta & tres tantum annos haberet. Quare autē non dixerunt, quadraginta annos nondum habes: sed, quinquaginta? Curiosior sanè hæc interrogatio. Nam simpliciter sic incidit eis, ut memores essent quinquaginta annorum. Veruntamen dicunt quidam, quinquagesimum eius annum ad honorem anni iubilei dictum, quo & seruos liberos dimittebant, & possessiones emptæ reddebant, & omnia alia perficiebāt, quæ ad honorem dei constituta. At dominus dicit: Antequam Abraham esset, ego sum. Vide non dicit, antequàm Abraham esset, ego eram: sed, sum. Istud enim uerbum, sum, deo proprie cōuenit, eo quod perpetuus sit & sempiternus, id quod hoc uerbum significat. Itaque sicut pater eius in ueteri, hoc uerbo utitur, Ego sum qui sum: de Abraham autem dixit, esse, meritò tanquam de corruptibili. Nam qui factus est, & corrumpitur. Verbū autem, sum, diuinam & ab omni corruptione alienam sempiternitatem significat: quapropter & Iudæi existimantes hoc blasphemum uerbum, tulerunt lapides contra eum. At ipse iterum delitescit, se humilians, ne ante tempus moriatur. Quomodo autem se occultat? non in angulū templi se coniecit, neque in domunculam quandam fugit, neque post parietem, uel columnam se incuruauit: sed sua magna potestate inuisibilem se fecit insidiatoribus, quamuis per medium illorum exiret. Et præteriuit sic, hoc est transiuit simpliciter, sic & absque labore. Vide autem quomodo ipse quidem omnia quæ debebat impleuit. Nam ipse quidem satis eos docuit, & de se, & de patre, & monstrauit eis nobilitatem & libertatē ueram, quæ à peccatis libera est, & quod sola seruitus peccati fœda, & in summa nihil eorū quæ oportebat reliquit, illi autem lapidāt eum. Ideo relinquit illos, quia non ultra correctionem recipiebant. Annota aūt, quod lapidantes illū, hi erant, de quibus dixit euāgelista, quod crediderint in eum. Nam sic fides illorum non erat fides, sed temporaria quædam & frigida affectio in his, quæ à Christo dicebantur.

Annus iubileus.

Sum, uerbum cui conueniat, & quid significet.

CAPVT IX.

D ET præteriens Iesus, uidit hominem cæcum à natiuitate, & interrogauerūt eum discipuli eius, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic, an parentes eius, ut cæcus nasceretur?] Exiuit quidem de templo dominus, ut furor Iudæorū mitigaretur: ad sanandum autem cæcum cōuertitur, etiam per hoc signū duritiam & impersuasibilitatem eorum frangere conans, tametsi nihil illis prodesset. Insuper & ostendit eis, quod nō sine causa, neque arrogāter dixerit, priusquàm Abraham esset, ego sum. Ecce enim miraculū facit, quale nullus unquam prius. Nā etsi quis aperuerit oculos cæci, nō tamen cæci nati. Manifestū igitur, quod deus sit & ante Abraham, qui fecit hoc, quod à seculo nō factū est. Dedita aūt opera ad cæcū uenit, nō ille ad ipsum. Proinde & discipuli quū uidissent eum tam intente spectantē cæcum, interrogāt, quis peccauit: hic, uel parentes eius, ut cæcus nasceretur? Nam apparet quidem interrogatio frigidior. Quomodo eī peccasset, priusquam nasceretur? Neque enim apostoli gentiles nugas receperūt, quo anima ante corpus in alio mūdo uersans peccet, ac deinde pœnam quandā recipiat in corpus descendēs. Piscatores eī quū essent, neque audiuerat tale quiddā: quia hæc philosophorū dogmata erant. Videtur igitur insipiens quæstio, sed ei qui nō attendit. Disce eī quod apostoli, dicente Christo ad paralyticū: ecce sanus factus es, nō ultra peeces, ut ne deterius quiddā tibi fiat, ubi cæcū uiderūt, dubitāt, & quasi talia dicūt: Esto ille, ꝓpter peccata paralyticus fuerit, de hoc eī quid dixeris? nūquid ipse peccauit? Sed hoc dicere nō potes: nā à natiuitate cæcus est. Nū parentes eius? Neque enim filius pro patre punitur. Igitur nō tam interrogāt, quàm dubitando hæc dicūt. At dominus soluens dubiū illorum, dicit: Neque hic peccauit: nam quomodo peccasset priusquàm nasceretur? neque parentes eius. Nō dicit autem hoc, quod nō liberauerit eos à peccatis. Non enim simpliciter dixit, quod nō peccauerint parentes: sed addidit, ut cæcus nasceretur: nam peccauerūt quidem parentes eius, sed nō inde huic cæcitas. Neque enim iustū est propter parentum peccata affligi filios qui nō iniuste agūt, & hoc deus docet per Ezechielem, dicens: Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum

Ioan. 5.

Ezech. 18.

A filiorum obstupescunt. Legem item ponit per Mosen: Non morietur pater pro filio. Sed dixerit quis: Quomodo scriptũ, quod reddat peccata patrũ in filios in tertiam & quartam generationem? Dicendum igitur, quod primũ quidem nõ sit generalis hæc sententia, neq; contra omnes dicta: sed solum contra eos qui egressi sunt de Aegypto. Insuper attende mentẽ sententiæ. Non enim hoc dixit, quod pro peccatis patrum puniantur filij: sed quod peccata patrũ, hoc est pœnæ pro peccatis irrogandæ sint etiam filijs ipsorum, utpote his qui similia deliquerint. Nam ut ne putẽt hi qui ex Aegypto egressi sunt, quod quamuis grauius peccauerint quàm parentes, nõ ijsdem supplicijs puniantur, inquit: Non sic erit, sed peccata patrum, hoc est pœnæ etiam ad uos peruenient, quia non facti estis meliores, sed eadem, ac deteriora peccastis. Quod autem sæpe uides pueros mori, idq; propter parentum pœnam: scias quod deus propter misericordiam præripiat illorũ uitam, ut ne quũ superuixerint, deteriores parentibus fiant, & in malum suarum animarum, & multorũ uiuant. Veruntamẽ hæc, abyssus diuinorum iudiciorum apud se continet: nos ad sequentia pergamus.

Respondit Iesus: Neq; hic peccauit, neq; parentes eius: sed ut manifestẽtur opera dei in illo. Oportet me operari opera eius qui misit me, donec dies est: uenit nox, quãdo nemo potest operari. Quãdiu fuero in mundo, lux sum mũdi.] Ecce iterũ alia dubitatio. Quæret enĩ quispiã, quomodo hoc dictũ sit: Iniuria enĩ affectus est homo priuatus lumine, ut manifestent opera dei? Nõ potuerunt illa aliter manifestari? quali iniustitia affectus est? luce (inquit) priuatus est. Et quale damnũ ex eo quod sensibili luce priuatus, & oculis animæ illuminatus est? & ita cæcitas in bonum ei cessit, per sanationem cognoscenti uerũ iustitiæ solẽ: nõ igitur iniustitia affectus est, sed beneficiũ accepit cæcus natus. Insuper & hoc scias, quisquis diuina scrutaris, quod uerbũ ἵνα & ὅπως, hoc est apud nos, ut, sæpe in scriptura ponuntur, nõ ut causam, sed ut euentũ designẽt, sicut & apud Dauid: Vt iustificeris in sermonibus tuis. Nõ enĩ peccauit Dauid, ut iustificeř deus, sed quia ex opere peccantis Dauid cõtigit iustificari deũ. Nam quũ deus quidẽ tanta illi dedisset, quãta accipere dignus nõ erat: ipse aũt mãdatũ dei transgressus esset, & cædẽ cũ adulterio cõmisisset, & regno in cõtemptũ dei abusus esset: quid aliud ex facinore accidebat, quàm omnino ut deus qui iudicabař, & disceptabat cum Dauid, iustificareř, & uictor appareret cõdemnato rege? Quia à quo regnũ acceperat, illius reges reiecit propter istud ipsum, quod rex erat. Nam si priuatus fuisset, nõ duo illa mala facile simul cõmittere potuisset. Vides quomodo hic, ut iustificeris, non causam, sed euentũ dicat? & innumera alia etiã apud Apostolũ: Manifesta enĩ dei notitia est in Gentibus, ad hoc ut sint inexcusabiles: quãuis nõ ideo deus Gẽtibus dederit scientiã, ut inexcusabiles peccent. Nã ipse quidẽ dedit ut nõ peccẽt: deinde quia peccauerũt, ex facinore cognitio cessit eis in hoc, ut sint inexcusabiles. Et iterum: Lex subintrauit, ut abundaret cõdemnatio: quãuis ꝓpter hoc data sit, ut magis cõprimeretur peccatũ. Quia aũt nõ uoluerũt illud reprimere hi qui legẽ susceperãt, facta est eis lex in abũdantiã peccati: amplius enĩ & magis imputatũ est eis, quod & legẽ habẽtes peccauerint. Sic igitur & hoc loco, ut appareãt opera dei in illo, nõ causa, sed euentus designař. Ex hoc enĩ, quod sanatus est cæcus, intelligit glorificari deũ. Nã sicut sæpe architectus domũ partim quidẽ elaborat, partim imperfectã relinquit: ut si quis forte ei nõ credat, quod ipse nõ sit ille qui partẽ extruxerit, possit per hoc qđ conditũ est, & imperfectũ, ostendi quod & ipse extructi opifex sit: Ita & deus noster Iesus excæcata membra sanãs, & in suã naturã cõstituẽs, ostendit quod ipse sit qui & alia mẽbra cõdidit. Dicẽs aũt, ut manifesteř gloria dei: de seipso dicit, nõ de patre. Nã illius gloria manifesta erat, suã aũt oportebat manifestare, qđ ipse erat ille qui ab initio fecerat hominem: & planè nõ parua erat gloria, ut manifestaretur qđ ipse qui nũc apparuit homo, sicut deus, condiderit hominẽ. Quod aũt de seipso hoc dicat, audi sequentia: subdidit enĩ: Oportet me operari opera eius qui misit me. Oportet me (inquit) manifestare me ipsum, & facere opera quæ possunt me ostendere facere eadẽ quæ pater. Vide autem quomodo nõ dixerit, quod talia opera quæ faciat pater, oportet & me operari: sed illa ipsa quæ facit pater. Nã oportet me (inquit) operari opera illa. Opera illa ipsa, quæ is

ἵνα & ὅπως quid in scriptura posita designent.

Psalm. 50.

B

Rhom. 1.

Rhom. 5.

Comparatio.

C qui misit me, facit. Hæc aũt oportet me operari quandiu dies est, hoc est, quãdiu præ-
sens uita agiť, ut homines possint in me credere: quia uentura est nox, in qua nullus po-
terit operari, hoc est credere. Opus ẽm fidẽ nominat. Itaq; in futuro seculo nullus po-
test credere. Nã dies quidẽ præsens uita est, eo qđ possumus nũc sicut in die operari:
quãuis & Paulus hanc noctẽ nominet, eo qđ in ea ignoreť, quis uirtutẽ uel peccatũ o-
peretur, & quod ad cõparationẽ futuræ lucis minus circũfulgebat iustos. Nox aũt fu-
turum seculũ, eo quod nullus illic poterit operari: quãuis & Paulus hoc diẽ uocet, eo
quod tunc ut in luce refulgebũt iusti, & apparebũt uniuscuiusq; facta. Itaq; in futuro
seculo fides nõ erit, sed & uoluntarij & inuolũtarij obediẽt. Quandiu igitur in mũdo
ero, lux sum mũdi, propterq; doctrinã & miraculorũ ostensionẽ illustro animas: atq;
ita oportet me multorũ animas illuminare, per hoc qđ sano cæcũ, & pupillas oculorũ
eius illustro. Nã quia lux sum, oportet me & sensibiliter, & spiritualiter illuminare.
Hoc quũ dixisset, expuit in terrã, & fecit lutũ ex sputo: & illeuit lutũ super oculos
cæci, & dixit ei: Vade, laua in piscina Siloæ: quod si interpreteris, sonat missus. Abijt
ergo & lauit, & uenit uidens.] Dicens (inquit) hæc Iesus, nõ his uerbis cõtentus est,
sed & opus addidit. Expuit ẽm in terrã, & lutũ fecit, inunxitq; oculos cæci: ostendens
per lutũ quod ipse sit qui & Adã de luto formauerit. Dicendo ẽm: Ego sum qui Adã
formaui, arrogãtius uisum fuisset audiẽtibus, quod per opus mõstratũ nõ ita offendit:
propterea & de luce oculos illi format more opificij, quo & Adã formatus est. Nõ for-
mauit aũt tantũ oculos, neq; aperuit tantũ, sed & uidere cõcessit: unde signũ est quod
& Adæ animã inspirauerit. Nã quũ illa nõ operať, etiamsi oculus absolutus sit, nõ ui-
det. Porrò sputo inungit oculos, quia missurus erat eum ad Siloam: ut ne aquæ fontis
asscribať miraculum, sed discamus quod uirtus egressa ex ore eius, ipsa formauerit, &
aperuerit oculos eius: ꝑpterea expuit in terrã, & ex ore fecit lutũ. Deinde ut ne putes
quod terræ fuerit miraculũ, iubet ut deponať omne lutũ. Quidã aũt dicunt, qđ & lutũ
nõ sit depositũ, sed formatũ in oculũ. Cæterũ iubet eum ad Siloam ire, partim ut disca-
D mus cæci fidẽ, & quàm obediens fuerit. Nõ cogitauit, quũ lutũ & sputũ adhibitũ ocu-
lis, quid opus mihi Siloa, quàm ut lauer? sed obtẽperauit præcipienti. Insuper ut & cõ-
fundat Iudæorũ ingratitudinẽ. Verisimile ẽm erat multos illum luto super oculos un-
ctum uidisse, & eũ diligenter obseruasse, & ita nõ potuisse postea dicere: Hic est, hic
non est. Et tertio ostendẽs se nõ esse iniquũ legi ueteri, mittit ad Siloam. Propterea &
euãgelista interpretationẽ Siloæ ponit: ut discas qđ & illic Christus eũ sanarit, & qđ
Siloa figura sit Christi. Sicut ẽm spiritualis petra est Christus, ita & spiritualis est Si-
loa. Et sicut torrẽs ille Siloæ repentinus, & uehemẽtior apparebat terribili quodã flu-
xu: ita & aduentus dñi occultus, & angelis incognitus, omne peccatũ uirtute diluit.
Itaq; uicini, & qui uiderant eũ prius, quod mendicus esset, dicebant: Nõnne hic est
qui sedebat, & qui mẽdicabat? Alij dicebãt: Hic est. Alij rursus: Similis est ei. Ille dice-
bat: Ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respõdit ille, & di-
xit: Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & inunxit oculos meos, & dixit mihi: Va-
de ad piscinã Siloæ, & laua. Vt aũt abij & laui, uisum recepi.] Perculsi admirabili mi-
raculo uicini, increduli erãt: quamuis abitio ad Siloã oculis eius luto inunctis, ad hoc
erat, ut multi eum uiderent, & nõ postea negarẽt, quasi nescientes unde: attamen ad-
huc increduli sunt. Non temere autẽ hoc adnotauit euangelista, quod mendicus fue-
rit: sed ut ostendat ineffabilem domini misericordiam, quæ se ad infimos usq; demit-
tat, ita ut & mendicum summa diligentia curaret. Et ut inde etiam ipsi disceremus, ne
cõtemnamus minimos. Cæcus aũt neq; priorem erubescens cæcitatẽ, neq; populum
timens confitetur, Ego sum prædicans benefactorem, & dicit: Homo quidam, qui di-
citur Iesus. Hominem dominũ uocat, eo quod de illo nihil unquam magni cognoue-
rat, fatetur aũt quantum tunc cognouit. Vnde aũt cognouit illum, quod Iesus esset?
ex colloquio ad discipulos. Nam quia discipuli quidam eum interrogauerant de illo,
ut ipse multa loqueretur eis: nempe, Oportet me operari opera eius qui misit me, &,
quod lux sum mũdi. Talia aũt nullus alius docebat, nisi solus Iesus. Et illis uerbis cre-
bro usus est. Inde agnouit eũ cæcus, quod Iesus esset. Nam facientẽ lutũ, & inungen-
tem

A tem oculos,ex contactu agnouit. Spuentem nõ item. Non eñ sciebat,eo quod non-
dum agnouisset,neq; apposuisset. Ita erat uere homo.

Dixerunt ergo ei: Vbi est ille? Ait: Nescio. Et ducunt ad pharisæos eum qui dudũ
cæcus fuerat. Erat aũt sabbatum quũ lutum faceret Iesus,& aperiret oculos eius. Ite-
rum ergo interrogabãt eum & pharisæi,quomodo uisum recepisset. Ille autem dixit
eis; Lutum mihi imposuit super oculos,& laui,& uideo. Dicebant ergo ex pharisæis
quidam: Nõ est hic homo à deo,quia sabbatũ nõ obseruat. Alij aũt dicebãt: Quomo
do potest homo peccator hæc signa ædere? Et disensio erat inter eos.] Quoniã domi
nus sanãs,& miraculũ faciẽs,cõsueuerat,eo quod alienus ab ostentatiõe,secedere: in-
terrogatus cæcus,dicit: Nescio. Verũ omnino loquẽs & in hoc. Ducunt aũt illum ad
pharisæos,ut diligentius & exactius interrogaretur. Porrò euãgelista assignauit sabba
tum esse,ut ostendatur malitia illorũ,quod cõtra Christũ apprehenderint occasionẽ,&
arguerint illũ propter uiolationẽ sabbati,& ita tentarint adumbrare miraculũ: propte
rea neq; interrogant illum quomodo uiderit,sed quomodo oculos eius aperuerit: per
omnia calumniãtes dominũ,quod in sabbato operatus fuerit,cogẽtes illũ cæcũ cõme
morare quod lutũ fecerit,in sabbato scilicet. Ipse aũt, sicut ad eos qui audierãt iam lo
quens,neq; nominis Iesu memor est,neq; quid ad ipsum dominus dixerit: sed solũ,lu
tum imposuit super oculos meos,& laui,& uideo. Verisimile eñ fuit, quod audierit
pharisæos ab ijs q adducebãt ipsum ad illos,qđ forte accusauerint Iesum,& dixerint:
Ecce qualia facit in sabbato Iesus. Operæpreciũ aũt est uidere cæci in dicẽdo liberta-
tem,ut & pharisæos impauide alloquitur. Nã illi quidẽ cogebãt eum ut metu perculsus
negaret sanationẽ. At ille clarius exclamat: Video. Dicebant igitur quidẽ ex pharisæis,
nõ omnes,sed impudẽtiores: Hic homo nõ est ex deo. Alij aũt dicebãt: Quomodo po
test homo peccator talia facere? Vides multos à signis mulceri? Ecce & hi pharisæi &
principes erãt: attamẽ à signo placantur,& defensionẽ suscipiũt. Et dissensio erat in eis.
B Hæc dissensio prius orta fuit in turba: nam alij quidẽ dicebãt,alij aũt nõ. Nũc aũt & in
principibus oritur. Et multi ex pharisæis diuisi ab eis sunt, & patrocinãtur miraculo.
Verũtamẽ quãuis diuisi fuerint,negligẽtius tamẽ instant pro Christo, & dubitãdo &
duplici animo magis quàm firmiter. Audi enim quid dicant. Quomodo potest homo
peccator talia facere? Vides quàm leniter urgeãt? Vide aũt & malitiã eorũ,qui crimi-
nantur. Non eñ dicũt,Hic nõ est ex deo,quia in sabbato sanat: sed,quia sabbatũ nõ ser
uat: sursum deorsumq; nõ beneficiũ,sed diei uiolationẽ pronunciãtes. Annota aũt &
hoc,quomodo principes segniores q̃ turba sint in bono. Nã turba quidẽ prius diuisa
erat sententijs,& nõ omnes dura loquebantur propter Christũ: Principes aũt posterius
in hanc laudabilẽ dissensionẽ uenerũt. Est aũt & bonũ dissentire,sicut & dominus di-
cit: Gladiũ ueni mitere super terrã, quo sententiæ in omni bono & pietate diuidũtur. Matth.10.

Dicunt cæco iterum: Tu quid dicis de illo, quia aperuit tibi oculos tuos? Ille aũt di
xit: Propheta est. Non crediderũt ergo Iudæi de illo quod cæcus fuisset,& uisum rece
pisset, donec uocauerũt parentes eius,qui uisum receperat,& interrogauerũt eos, di
centes: Hic est filius uester,quẽ uos dicitis cæcũ natũ esse? & quomõ ergo nũc uidet?]
Qui fuerũt interrogantes cæcũ, Tu quid dicis de illo? Erant planè ex beneuolorũ sor
te. Nã postquàm dixerũt: quomodo potest peccator talia signa facere: ut ne uideãtur
ipsi frustra patrocinari eũ qui beneficiũ acceperat,in testem adducunt: ut per eum qui
uirtutẽ senserat, cõfutarent calumniatores. Vide eñ quomodo beneuole interrogãt.
Non eñ dixerunt: Tu quid dicis de illo,quia lutũ fecit,quia sabbbatũ nõ seruauit? sed
miraculi recordantur, quia aperuit oculos tuos: quasi exacuẽtes curatũ, ut pro Christo
quæ digna erãt,diceret. In memoriã eñ ei reducũt: Quia aperuit oculos tuos, benefi-
cio te prosequutus est,dicũt: & ita debes illum prædicare. Ideo & cæcus cõfitetur tunc
id quod potuit,quod nõ sit peccator,sed ex deo. Propheta eñ est,dicit. Quãuis alij di
cerent,quod nõ esset ex deo,eo quod sabbatum nõ seruaret. Tametsi Christus uno di
gito,quia lutũ inunxerat, sabbatũ soluere uidebatur: ipsi aũt tota manu soluẽtes, in sab
bato mactãtes animalia in usum,uidebantur pij esse. Vocãt igitur duri & impersuasibiles
parẽtes eius,uolẽtes illos perplexos reddere,& ita negare cæcitatẽ filij. Nã quia illius

C gratū os obſtruere nō poterant, parentes eius ambiguos reddunt: quos ſtatuūt in me
dio, & cum multo furore interrogāt, imò cū multa malitia. Nō em̄ dixerunt: Hic eſt fi
lius ueſter, qui dudū cæcus: ſed, quē uos dicitis. quaſi dicētes, quem uos cæcū feciſtis,
ubiq; ſermonē illū ſeminātes, fingētes, & mentiētes. Verū ô ſceleſti phariſæi, quis pa
ter talia cōtra filium ſuū mētiretur? Duobus aūt illos anguſtis locis urgent, & cogunt
negare filium: dicendo, quē uos dicebatis: &, quomodo igitur nunc uidet? Vides em̄
quod ſignū hoc, qđ poſtea ille uiderit, ita narrāt, quaſi prius eum cæcū fuiſſe, mētiti il
li eſſent. Nā mendaciū eſt, uel illud quod ipſe nunc dicit, uel illud quod cæcus ſit: ſed il
lud ueritas, uidet enim. Mendaciū igitur, quod uos prædicaſtis cæcū illū fuiſſe prius.

Reſponderūt aūt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quod hic eſt filius noſter,
& cæcus natus eſt: quomodo aūt nunc uideat, neſcimus: aut quis eius oculos aperue-
rit, nos neſcimus: ipſe ætatē habet, ipſum interrogate, ipſe de ſe loquet̃. Hæc dixerūt
parentes eius, quod timerent Iudæos. Iam enim conſpirauerant Iudæi, ut ſi quis eum
cōfiteretur eſſe Chriſtū, è ſynagoga eijceretur. Propterea parentes eius dixerūt: Aeta
tem habet, ipſum interrogate.] Tres interrogationes obtulerant phariſæi parenti-
bus cæci, num filius eorū eſſet, num cæcus natus eſſet, & quomodo uiſum recepiſſet.
Et illi quidē duo fatentur, quod filius eorū, & quod cæcus fuerit, modū aūt ſanationis
ignorantes: & hoc omnino ut cōfeſſio ueritatis firmior fieret, & ita ipſe qui beneficiū
ſenſit, & fide dignior erat, teſtaretur illa: ſicut & parentes eius dicūt, ipſe ætatē habet.
Nunquid ſtultus eſt, uel ſtupidus, ut nō intellexerit quomodo ſanatus ſit? Hæc aūt di
xerunt parētes eius, timētes phariſæos, inquit: ita adhuc erāt inexercitati, & ignobilio
res filio. Nā ille ueritatis manſit imperculſus teſtis, ita & illuſtrati erāt mentales oculi.

Vocauerunt ergo rurſum hominē qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriā deo.
Nos ſcimus quod hic homo peccator eſt. Reſpondit ergo ille, & dixit: An peccator
ſit neſcio: unum ſcio, quod cæcus quū eſſem, nunc uideam. Dixerunt ergo illi iterum:
D Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Reſpōdit eis: Dixi uobis iam, nec audi-
ſtis, cur iterum uultis audire? Num etiā uos uultis diſcipuli eius fieri? Conuiciati ſunt
ergo ei, & dixerunt: Tu diſcipulus illius eſto, nos autē Moſi diſcipuli ſumus. Nos ſci-
mus, quod Moſi loquutus eſt deus, hunc aūt neſcimus unde ſit.] Poſtquàm parentes
incitarant, ut filius ſuus interrogaretur, hoc faciūt importuni, & adducunt illum non
ut interrogēt, ſed ut calumniandi medicū materia ſuppeditetur. Da em̄ gloriam deo,
hoc ſignificat, cōfitere quod Ieſus nihil operatus ſit in te. Gloriā enim eſſe dei putāt,
de Ieſu nihil bonum atteſtari. Nos em̄ ſcimus, inquiūt, quod ſit peccator. Quomodo
Ioan 8. igitur nō arguiſtis eum, quando uocauit uos, dicens: Quis ex uobis arguit me de pec
cato? At cæcus inquit: Si quidem peccator eſt neſcio: hoc eſt, nō nunc examino hoc,
neq; affirmo: illud quidem manifeſte ſcio, quod miraculū in me perfecit, res ipſa nunc
per ſeipſam cōſideretur, & ſententiam de ſe ferat. Deinde quia ſæpe interrogantes il-
lum, quid fecit tibi, propter unctionem luti, quæ facta in ſabbato, inſidiabantur ſalua
tori, ſenſit homo non ad diſcendum, ſed ad interrogationem captandam cōpoſitos, &
auſterius eis reſpondit: Neq; enim ſermone ultra uos dignor. Nā quoties uobis dixi,
& nō attendiſtis? Deinde quod maxime illos cruciabat, ſubdit: Num & uos uultis di-
ſcipuli eius fieri? Declarat aūt, quod ipſe quidem diſcipulus eius eſſe uelit. Cæterū in-
ceſſens eos placide hæc dicit, quod ſanè fuit animæ liberæ & intrepidæ, & non curan
tis inſaniam illorū. Ad cuius conuicium illi: Tu diſcipulus illius ſis, nos aūt Moſi diſci
puli ſumus. Videntur aūt & in hoc mendacia: nam ſi fuiſſent diſcipuli Moſis, & Chri
Ioan.5. ſti fuiſſent diſcipuli, ſicut & ipſe dicebat eis: Si crederetis Moſi, crederetis utiq; mihi.
Non dixerunt aūt, nos audiuimus: ſed, nos ſcimus quod Moſi loquutus ſit deus: quā-
uis à parentibus ſuis audiſſent exactam ſe habere ſcientiam, dicebāt de ijs quæ per au
ditum receperant. Eum aūt quem oculis uiderant miracula facientē, & quē audierant
ſuperna loquentem, impoſtorem uocabant. Vides inſipientiam à malitia profectam?

Reſpondit ille homo, & dixit eis: In hoc em̄ mirabile quiddam eſt, quod uos neſcia
tis unde ſit, & tamen aperuit oculos meos. Scimus autē quod peccatorem deus nō au
dit; ſed ſi quis dei cultor eſt, & uoluntati eius obtemperat, hunc audit. A ſeculo nō eſt
auditum,

A auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo, non potuisset facere quicquam.] Vos, inquit, ô Iudæi reiecistis eum, qui me sanauit, quasi nescientes eum unde sit: ego autem dico, quod propter hoc magis est mirabilis, quia homo non ex nobilibus, qui apud uos, neq; ex honore præditis talia potest. Et ita undique manifestum est, quod sit maioris cuiusdam potẽtiæ, neq; humano indigeat auxilio. Insuper quia prius dixerant quidam ex eis, quomodo potest homo peccator signa facere talia? Iam & illorum assumit iudicium, in memoriam eis ipsorum uerba reducens. Scimus enim (dicunt omnes) quod deus peccatores non audit: sed si quis dei cultor fuerit, & uoluntatem eius fecerit, hunc audit. Considera hoc loco quomodo non solum dominum alienum faciat à peccatis, sed & ostendat eũ ualde placere deo, & facientẽ omnia quæ ad illum pertineant, dicendo: sed si quis dei cultor fuerit, & uoluntatem eius fecerit. Insuper quia cognoscebat eos adumbrare uelle miraculum, beneficentiam prædicat. Nisi enim hic à deo fuisset, non fecisset tale miraculum, quale nullus à seculo. Nam aperti fuerunt fortassis cæcorum oculi, sed illi non fuerunt à natiuitate cæci, sed alio quodam euentu: hoc autem rarũ quod nunc factum est. Manifestum igitur quod maior quàm homines sunt, talis est, qui miraculum fecit. Sed quærunt quidam frigidam & sophisticam quæstionem, quomodo dixerit, quod peccatores deus non audiat, quum audiat eos precantes, ut remittãtur peccata? Nam misericors est. Quid igitur est (dicunt) quod hoc loco dicit, peccatores non audit? Oportebat autem ad talia ne respõdere quidem, respondendum tamen. Quod deus peccatores non audit, hoc significat, quod deus non concedit peccatoribus signorum operationem. Non enim habitat spiritus in corpore subdito peccatis. Audit igitur petentes remissionem peccatorum uere & ex corde: non ut peccatores, sed ut pœnitentes. Nam simulatq; petiuerint remissionem, transferũtur ab ordine peccatorũ in ordinem pœnitentium. Verisimiliter igitur dictum est, quod deus

Quos deus exaudiat, quos non.

Quid significet quod deus peccatores non audit.

Sap. 1.

B peccatores non audiat. Neq; enim peccatoribus dat gratiam signorũ. Quomodo enim audiret, quos odio habet, etiamsi petiuerint aliquando de re quapiam, attribuentes ei ea quæ sibi non conueniunt? Et quamuis audiat petentes remissionem, non tamen ut peccatores, sed ut pœnitentes audit. Considera aũt, quomodo dixerit, quod si quis dei cultor fuerit: mox apposuerit, & uolũtatẽ eius fecerit: multi enim cultores quidẽ dei sunt, uoluntatẽ aũt dei non faciũt. Oportet aũt utraq; adesse, dei cultum, & uoluntatis diuinæ adimpletionem, hoc est fidem & opera: uel (ut Paulus nominat) fidem, & bonam conscientiam: uel breuius dicendo, theoriam & praxin. Tunc enim reuera uiuit fides, quando opera habet deo placentia, è quibus bona consciẽtia nascitur, sicut à malis operibus mala cõscientia: & rursus opera tunc uiuunt, quando fidem habuerint, separata autẽ ab inuicem mortua sunt: sicut quãdo est fides sine operibus, mortua est: & opera sine fide mortua sunt. Vide autẽ, quomodo ueritas mendico nullius momenti conferat libertatem dicendi, & redarguendi eos qui apud Iudæos magni & honorati. Ita magna eius uirtus, sicut & mendacium libertatis carentia & humiliatus sermo sequitur.

Iacobi. 2.

Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus, quod eiecissent eum foras: quumq; inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in filium dei? Respondit ille, & dixit: Quis est domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et uidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo domine. Et adorauit eum.] Quandiu sperabant ab homine, quod ad eos loqueretur, aduocabant eum & interrogabant, idq; sæpe. Vbi aũt agnouerunt eum ex responsis non sapere quæ illorum, sed fauere ueritati, contemnunt quidem illum, utpote in peccatis natum: insipienter omnino cæcitatem ei obijcientes, & existimantes quod quasi maledictus, & ante natiuitatem condemnatus esset ut cæcus nasceretur, id quod ratione carebat. Eijciunt autem illum extra templum, ut confessorem ueritatis, filij mendacij. Sed uide lucrũ. Eiectus est ex templo, & statim inuenit eum dominus templi. Contemptus fuit opinione illorũ propter Christum, & honoratus est agnitione filij dei. Inuenit enim illum, inquit, Iesus, quodãmodo dedita opera ad hoc ueniens, ut illũ consolaretur quasi agonothetes athletam, qui multum laborauerat, & coronatũ suscipiens. Et quid dicit?

C Credis in filium dei? Quid post tantam cõtradictionẽ cum Iudæis post tanta uerba rogat: num credis? non ignorans hæc facit, sed uolens cæco seipsum notũ facere. Quum enim non bene uiderat eum etiam ipsum sanans: uel quomodo potuisset, qui à pessimis canibus Iudæis huc & illuc trahebatur? eius gratia nũc illum interrogat, ut si ille interroget quisnam sit filius dei, consequenter se ostendat. Insuper & indicat ei, quod fidem illius ualde colat, quasi in hunc modũ dicens: Cõtumelia te affecit populus talis, sed nulla mihi illorũ cura. Vnius fidei rationem habeo. At ille: Quis est domine filius dei? Desiderante anima uerbũ loquutus est. Cæterũ ille: & uidisti, inquit, eum, & qui loquitur tecum, ille est. Non dixit, ego sum qui te sanaui, qui dixi tibi, uade, lauare: sed submisse quidẽ primum & obscure, Et uidisti, inquit, eũ: deinde & manifestius, Et qui loquitur tecum, ille est. Videtur aũt dominus dedita opera dicere, uidisti eum: ut omnino in memoriam suæ sanationis illũ reducat, & quod à se uirtutẽ receperit uidendi. Et ille statim credit, opusq́ꝫ feruentis & ueræ fidei ostendit adorans, confirmans sermonem opere,

Deut. 6. quod ut deum glorificet Christum. Nam soli quidem deo adorationẽ impẽdendam lege cautum. Intellige autem hoc miraculũ etiam spiritualiter impletũ. Nam cæcus quidẽ erat omnis homo à natiuitate, hoc est, ex eo tẽpore quo erat sub generatione, cui omnino cõiuncta est corruptio, à qua mortalitati cõdemnati sumus & adiudicati, dũ crescimus à natiuitate illa passionbus obnoxia. Nam extũc crassa quædam nebula, & pellicea fortassis tunica (ut dicunt sacra eloquia) effusa est super mentis nostræ oculos. Vel etiam cæcus est Gentiliũ populus. Nã & hic à natiuitate erat cæcus, eo quod excæcati, ea quæ genita & corruptibilia, deificabant: secundum quod obtenebratũ est insipiens cor eorum. Tales erant Persarum magi, uitam suam natiuitatibus & futurorum prædictioni insumentes. Hunc igitur cæcum, siue simpliciter omnem hominem, siue etiam

D Gentilem populum, uidit Iesus. Quia enim non potuit conditorem uidere, ipse per uiscera

Lucæ 1. misericordiæ uisitauit nos oriens ex alto. Quomodo autem uidit? præteriens, hoc est, non in cœlo existens, sed progrediens sermonibus euacuationis, & prospiciens è cœlis iuxta prophetiam, uidensq́ꝫ omnes filios hominum. Et aliter: Præteriens uidit populum Gentilem, hoc est, non primum ad illum ueniens. Venit enim ad oues, quæ perierãt de domo Israël. Deinde quasi obiter in uia fecit uisitationẽ eius populi, qui omnino sedebat in tenebris omnis ignorantiæ. Quomodo aũt sanat cæcitatem? quum expuisset in terram, & lutum fecisset. Nam sicut stilla quæ descendit in terrã, in sanctam uirginem, sermone huius spiritales oculi ungũtur ex sputo & luto terræ, hoc est unico Christo, qui ex deitate, cuius symbolum stilla, & sputum: & humanitate, cuius symbolum est terra, ex qua domini corpus. Num igitur finis sanationis in credendo est? neutiquam, sed oportet & ad Siloam abire, fontem baptismatis, & baptizari in Christo. Quotquot enim baptizati sumus spiritualiter, in Christo baptizati sumus. Verum ubi baptizatus quis fuerit, tunc & tentationibus subiacebit. Ducetur enim ad reges propter Christũ, qui sanauit illum. Oportet igitur firmiter se gerere, & stare in cõfessione cõstanter: nec

Matth. 24. propter metũ negare, sed & si opus fuerit, excõmunicatum fieri, iuxta illud: Exosi eritis

Ioan. 16. ab omnibus propter nomen meum, & extra synagogas facient uos: etiam eijcient confitentem homines ueritatem odio habentes, & persequẽtur propter illas, quæ eis sacræ & uenerabiles, diuitias dico & gloriã. Talem enim inueniet Iesus. Et tũc magis, quando ab inimicis ignominia notatus fuerit, à Christo honorabitur agnitione & certiore fide. Nam tunc magis adorabit Christum, qui apparet ut homo. Est autem & filius dei.

Nestorij impietas. Non enim alius filius est dei, & alius Mariæ. Nã hæc Nestorij impietas. Sed unus quidem est dei filius & hominis. Vide enim quomodo dominus dicente cæco, quis est filius dei, ut credam in eum? Et uidisti, inquit, eum, & qui loquitur tecum, ille est. Quis igi

Maria quare θεοτόκος dicta. tur erat loquens? omnino ille qui ex Maria natus, qui idem & filius dei: non alius ergo & alius: unde proprie θεοτόκος sancta Maria, utpote quæ filium dei carnem factum genuerit, indiuisibilem existentem, & unum duplicem, qui est Iesus Christus.

Et dixit Iesus: In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident uideant: & qui uident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis hæc, qui cũ ipso erant, & dixerunt ei:

A runt ei: Num & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc uero dicitis, uidemus, idcirco peccatum uestrum manet.] Postquàm uidit dominus pharisæos ex miraculo magis offendi, quàm utilitatem percipere: & propterea maiori cōdemnatione dignos dicit, sicut uidetur, & euenit. In iudicium ego ueni, hoc est, in maiorem condemnationem & in pœnam: ut qui non uident, uideant: & qui uident, pharisæi scilicet, cæci oculis animæ fiant. Ecce enim ille quidem à natiuitate non uidebat, & nūc uidet anima & corpore. Qui aūt uidentur uidere, mente excæcati sunt. Duos enim uisus, & duas cæcitates hoc loco dicit. Pharisæi aūt, qui semper ad sensibilia intenti, existimātes eum de sensibili cæcitate loqui, hanc solam corporalē erubescūt cæcitatem. At dominus ostendere eis uolens, quod melius esset eis esse cæcos corpore, & nō incredulos, inquit: Si cæci essetis, non haberetis peccatū. Nam si per necessitatem naturæ excæcati essetis, uenia daretur uobis incredulitate laborātibus: nūc aūt quia dicitis uidere, & planè etiam ipsi facti spectatiores huius miraculi in cæco, & incredulitate laboratis adhuc, non digni estis uenia. Nam peccatū uestrū indelebile manet. Et magis puniemini, eo quod ex miraculis quæ uidetis, ad fidem nō trahimini. Forte aūt quis etiā sic intellexerit, si cæci essetis, nō haberetis peccatū. Nam uos quidē, inquit, de corporali cæcitate interrogatis, ego autē de animi cæcitate dico: quod si essetis cæci, hoc est, imperiti scripturarum, non haberetis tale peccatū, quia per ignorantiam peccaretis: nunc autem dicitis, quod uideatis, & prudētes uosipsos & legisperitos facitis, & ita per uosipsos condemnati estis. Et maius habetis peccatum, quia scienter peccatis.

CAPVT X.

AMen amen dico uobis: qui non intrat per ostium in stabulum ouium, sed aliunde ascendit, ille fur est & latro. Qui autē intrat per ostium, pastor est
B ouium. Huic ostiarius aperit, & oues uocē eius audiūt. Et proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et quum proprias oues emiserit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur: quia nouerūt uocem eius. Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo: quia non nouerunt uocem alienorum.] Postquàm illis incredulitatē obiecit, dicens: Vere cæci estis secundū animam propter incredulitatis morbum: ut ne possint dicere, non auersamur quasi cæci, sed ut seductorem te fugimus: de hoc nunc facit prolixum sermonem, & quid facit? Indicia ponit ueri pastoris, & lupi, & perniciosi: & sic seipsum ostendit à parte bonorum esse, testimonium ab operibus sumens. Et prius indicia ponit perniciosi. Ille enim, inquit, nō ingreditur per ostium, hoc est per scripturas. Nō enim utitur scripturis testibus, neq; prophetis. Nā profe- *Scripturæ.*
cto scripturæ ostium sunt, per quas adducimur ad deum: illæ lupos nō permittunt intrare. Prohibent autem hæreticos, ut nos securi simus, & de omnibus rationem dant, de quibus uoluerimus. Fur igitur est, qui non per scripturas ingreditur in stabulū ouium, *Indicia latro-*
& ita per illas deprehenditur. Sed ascendit aliunde, hoc est, aliam sibi uiam & insolitam *nis.*
parat, sicut & corrupti sunt. Talis erit Antichristus. Non enim ex scripturis illius testimonia. Insuper & scribas notat. Nam hi quidē mandata legis parua faciebant, mandata aūt hominū & traditiones docebant diligenter. Dicit, qui ascendit, id quod furis est, sæpem transilientis, & omnia cum periculo facientis. Vidisti indicia latronis? uide & quæ sint pastoris. Pastor enim per scripturas ingreditur, & ei ostiarius aperit. Ostiariū autē *Indicia pasto-*
uel Mosen intelligit, cui diuina eloquia cōcredita fuerunt. Aperuit aūt Moses domino, *ris.*
de ipso omnino dicens, sicut & ipse dicit: Si credideritis Mosi, crederetis utique mihi. Vel & spiritussanctus est ostiarius. Nā qa in spiritusancto intelligūtur et aperiūtur scripturæ, ostendūt nobis Christū meritò ostiarius spiritussanctus, in quo ut spiritu sapientiæ & scientiæ scripturæ aperiūtur, per quas ingreditur dominus ad nostri curā, & per quas ostēditur pastor. Vocē aūt eius pastoris audiunt oues. Nā quia illi sæpe eū dicebāt deceptorē, & hoc ex incredulitate confirmabant, dicentes: Num quis principū credidit in illū? ostēdit Christus, qd nō oporteat haberi se pro damnoso, eo quod illi nō credant, sed ipsos abijciendos esse ex ouiū genere. Nā si ego quidē, inquit, per ianuā ingredior,

C manifestum quod uere sum pastor. Vos autem qui non sequuti estis, uidemini non esse oues. Vnde aūt educit oues proprias? Vel ex medio infidelium, sicut & cæcum de medio Iudæorum, qui & audiuit eum, & agnouit eum. Et ante oues quoq; uadit, quamuis secus sit cum corporalibus ouibus: post illas enim uadunt pastores. Sed illo loco ostendit, quod omnes ducat ad ueritatē: quia & discipulos quasi oues in medium luporū mittit, sic igitur rarior est pastoralis cura Christi. Alienum autē non sequenť. Non cognoscunt enim alienorum uocem. Iterum hoc loco Theudam & Iudam notat, quos non sequutæ sunt oues. Nam paucos quosdā suffurati sunt, & hi post mortem illorū discesserunt. Post Christum aūt uiuentē & mortuū maxime totus mūdus sequutus. Notat a ūt & Antichristū. Hic enim quū seduxerit ad paruū tempus, nō habebit eos qui sequantur suam perditionē. Nam quod non sequantur, hoc manifestat: quia post mortē seducentiū non erit qui attēdat uel sequatur. Ianua quidē scriptura est. Educit aūt ad pascua dominus oues per ianuā hanc. Quod aūt pabulū? uel futuræ deliciæ, uel sedes in quam nos introducit dominus. Quamuis aūt & alio loco seipsum ostiū nominat, non est mirandū. Quum enim curam suā uult demonstrare erga nos, pastorem se nominat: quando aūt ostendere uult, quod ipse sit ille qui ducat ad patrem, tunc ianuā se dicit: quia ipse iuxta alium & alium sensum ouis est & pastor. Insuper siquidē sermones diuinarū scripturarum sunt ostium, & dominus ipse est & dicitur sermo, meritò uocatur & ostium.

» Hanc parœmiam dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quæ essent quæ loque» retur eis. Dixit igitur iterū eis Iesus: Amen amen dico uobis, ego sum ostium ouium: » omnes quotquot ante me uenerunt, fures sunt & latrones, sed nō audierunt eos oues.] Hanc, inquit, parœmiam, hoc est parabolam, dixit eis Iesus, obscure illis loquēs, ut attentiores illos faceret. Postquàm igitur hoc docuit, soluit nunc obscuritatē, sic dicens: Ego sum ostium. Quod autem dicit, omnes qui uenerunt, non de prophetis dicit, sicut Manichæi delirant. Nam illi uolentes ostendere uetus testamentum non esse à deo, &

D prophetas non esse missos à deo, utuntur hoc dicto, Omnes qui uenerunt ante me, fures sunt & latrones. Non igitur de prophetis hoc dicit, sed de alijs seditiosis. Quod autem de his dicat, manifestum, Non audiuerunt enim, inquit, illos oues. Seditiosos enim illos non audiuerunt oues, prophetas aūt audiuerunt, & per illos crediderūt. Et aliter: Nō audiuerunt illos, oues laudans, dixit. Nusquam autem uidetur laudare inobediētes prophetis, sed ediuerso uehementer accusat & persequitur. Insuper diligenter attende uerbum ipsum: Quicunq; uenerunt, inquit: non, quicunque missi sunt. Nam prophetæ quidem missi aduenerunt: pseudoprophetæ autem, quales & seditiosi illi dicti, à nullo

Hiere. 23. 27. missi uenerunt, sicut & dominus dixit: Currebant, & ego non mittebam eos.

» Ego sum ostium: per me si quis intrauerit, seruabitur: & ingredietur & egredietur, » & pascua inueniet.] Qui ingressus, inquit, per meum ostium, & oblatus patri, & ouis illius factus fuerit, saluabitur, & non solum saluabitur, sed & sicut dominus magnā habebit securitatē. Hoc enim significat per hoc quod dicit, & ingredietur & egredietur, sicut & apostoli ingrediebanť & egrediebātur, corā tyrannis libere loquētes: nā & eiecti, læti erant & inuicti. Et pascua, inquit, inuenient, hoc est copiosum cibum. Et aliter:

Rhom. 7. Quia duplex est noster homo, internus & externus, ut dicitur à Paulo. Ingreditur quidem ille, dixerit quis, qui curā egerit interni hominis: & egrediť iterum, qui mortificarit membra super terrā, & opera corporis in Christo. Talis igitur pascua inueniet & in

Psal. 22. futuro seculo, secundū q̄d dicit propheta: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, &c.

» Fur non uenit nisi ut furetur, & mactet ac perdat. Ego ueni ut uitā habeāt, & abun» dantius habeant. Ego sum pastor ille bonus. Bonus pastor animā suam ponit pro oui» bus. Mercenarius autē, & qui nō est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupum » uenientē, ac deserit oues, fugitq;, & lupus rapit & dispergit oues. Mercenarius autem » fugit, quia mercenarius est, & oues non sunt illi curæ.] Quoniam Theudas & Iudas etiā cum cæteris apostolis abducti, occisi fuerunt & perierunt, propterea subdit, dicēs: Fur non uenit, nisi ut furetur & mactet, ac perdat. Illos & similes eis fures uocans. Ego autem, inquit, ueni, ut uitam habeant. Illi occiderūt & perdiderūt eos qui sequuti sunt:

Ego ueni

A ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant, sancti spiritus communionem, per quam & regnum cœlorum intelligere oportet. Habēt igitur omnes fidem in Christo. Omnes enim resurgent & uiuent: sed iusti quid amplius habent, regnū scilicet cœlorū. Insuper & de passione disserit, ac inquit: Animā meam pono pro ouibus: declarās quod non inuoluntarius, sed uoluntarius ad passionem accedat. Pono enim significat, nemo rapit ex me eam, sed ego eam depono. Notat autē & sæpe commemoratos seditiosos. Illi, inquit, non posuerunt animam pro ouibus, sed reliquerunt eos qui ipsos sequuti sunt: mercenarij enim fuerunt. Ipse autem dominus ediuerso, quum comprehensus est, inquit: Si igitur me quæritis, sinite illos abire, ut impleatur sermo, quod nullus ex ipsis perierit: idq; sic urgentibus Iudæis, ut nulli lupi in oues magis sæuiant. Nam cum gladijs, inquit, & lignis uenerūt comprehendere illum. Potes & hic intelligere per lupū, spiritualem inimicum, quem & leonem scriptura nominat, & scorpium, & serpentem: qui rapere quidem oues dicitur, quando per mala opera quasdam deuorat: Dispergere autem, quando per malas cogitationes confundit animam, qui & fur meritò dicitur, furans per malas cogitationes, mactans per cōsensum, perdēs per opus. Confertur enim malitiæ cogitatio furto: consensus autem in malā concupiscentiam, diabolicæ mactationi: opus autem malum, perditioni. Et hoc est forte, quod fur non uenit, nisi ut furetur & mactet, ac perdat. Dominus enim contraria, quàm fur ille facit. Dat diuinam uitam, sanctificans nos & cogitationes per aduentum bonorum desideriorum, & corpora per bona opera: & quiddam etiam abundantius dat, ut etiam alijs prodesse possimus docendi gratia: profectò & regno cœlorum, ut abundantiori quadam remuneratione nos præmiat. Sic igitur est pastor bonus, sed nō mercenarius, ut Iudæorū principes, negligentes scilicet populum, & ad solam mercedem recipiendam spectantes: non enim quære-
B bant utilitatem ex Aegypto, sed turpe lucrum.

Ioan. 18.
1. Pet. 5.
Psal. 90.
Gene. 3.

" Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor ab eis; sicut nouit " me pater, ita & ego noui patrem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues ha" beo, quæ non sunt ex hoc ouili, illas oportet me quoq; adducere, & uocem meam audi" ent, & fiet unum ouile & unus pastor.] Etiā hoc loco cognosces differentiam pastoris & mercenarij. Nam mercenarius quidem nescit oues: quod cōtingit, quia nō sæpe illas inuisit: nam si sæpe inuiseret, cognosceret illas. At pastor, qualis dominus, cognoscit suas oues: quia curam illarū agit, & rursus cognoscitur ab illis quos uisitatione dignaē, & propter cōsuetudinem agnoscentium suum curatorem. Vide autem, quod primus ille nos cognoscit, deinde nos illum. Neq; aliter potest cognosci deus, nisi cogniti fuerimus ab illo. Etenim primum ipse familiaris factus est nobis, carne factus homo: deinde nos illi familiares facti sumus per deificationē, recepta gratia. Volens autem ostendere, quod increduli indigni sint qui cognoscātur à deo, quia reuera oues nō sunt, dixit, & cognosco meas oues, & cognoscor ab eis, iuxta id: Cognouit dominus eos qui sunt eius. Porrò ne quis putet, quod sicut homo cognoscat, subdit dicens: Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem; quasi diceret, ita euidenter illum scio, sicut ipse me. Sæpe autem ponit, Animam meam pono pro ouibus; declarans quod nō sit impostor. Dicere enim, lux sum & uita, apud insipientes inflationis esse uidebatur. Dicere autē, mori uolo, nullam inuidiam habet, sed magnam potius curā indicat, quam exhibere uolebat lapidantibus. Cæterum quum dicit, & alias oues habeo, de Gentibus dicit. Non sunt ex hoc ouili, quod sub lege, neq; enim Gentes lege cōcluduntur. Et illas quoq; oportet me cōgregare. Dispersæ sunt eēm & hæ & illæ nō habentes pastorē. Nā & qui inter Iudæos melius sapiebāt, & ad credendū propensiores, pastore carebant: & multo magis Gentiles. Oportet igitur & illas quæ ex Gentibus, cōgregare. Verbū aūt, oportet, hoc loco nō est necessitatis, sed planè euētus significatiuū. Et erit unū ouile, & unus pastor. In Christo enim Iesu nō est Græcus neq; Iudæus, neq; ulla differentia. Vnus enim character omnibus, unum sigillum baptismatis: unus pastor, uerbū dei & deus. Cōfundantur Manichæi, qui uetus testamentū abijciunt. Audiāt, quod unū ouile & unus pastor.
" Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meā ut iterum sumā eam. Nemo

2. Timo 2.
Oportet.

H

C tollit eam à me, ſed ego ponam eam à meipſo. Poteſtatem habeo ponendi eam, & pote-
» ſtatem habeo rurſus ſumendi eam. Hoc mandatũ accepi à patre meo. Diſſenſio igitur
» iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos. Dicebant autem multi ex ipſis: Dæ
» monium habet, & inſanit, quid eum auditis? alij dicebant: Hæc uerba non ſunt dæmo-
» nium habẽtis. Num dæmonium poteſt cæcorum oculos aperire?] Quoniam alienum
eum à patre dicebant, & seductorem, & pernicioſum, non ſaluatorem animarum, oſten
dit per ea quæ dicit: Non ſum uobis pernicioſus, ſed ad ſuſtinenda omnia pro uobis pa
ratus: quamuis propter nihil aliud, quàm quod uos intãtum diligit deus, ut & ego pro-
pter hoc ab ipſo diligar, quia pro uobis morlar: quomodo igitur ſeduco uos, quos ſcio
dilectos dei? An non magis pro uobis mori quæro, ut ſi propter nihil aliud, ſaltem pro-
pter hoc, quod magis diligar à patre meo? Hæc autem tam humilia dicit, ſe illis at-
temperans, eo quod ſi diceret de ſe ſublimia, auditores illum nõ caperẽt: quia ſi aliter di
ctum conſideretur, abſurdum uidebitur. Cur enim priori tempore nõ diligebatur, ſed
nũc dilectionẽ cœperit pater, & mors pro nobis illi dilectionis autor fuerit? Nõ ita eſt,
ſed ut dixi, ſeſe illis attemperãs hæc dicit. Dixerit aũt quis & hoc, quoniã dilectio dei &
patris erga nos ex cõfeſſo erat. Vidit aũt deus & pater etiam filium ſuum eandem erga
nos declarantẽ bonitatem, atq; ita uoluiſſe pro nobis mori, & diligenter obſeruare cha
racteres bonitatis paternæ. Dilexit meritò, non quaſi mercedẽ quandam mortis pro no
bis dilectionem dans filio, ſed ſpectans inadulteratã ſuam ſubſtãtiam in filio, & quodã-
modo quibuſdam naturæ uinculis neceſſarijs, & ineuitabilibus ad hoc uocatus. An nõ
magnæ dilectionis opus filius ſuſcepit, ignominioſe moriẽs pro nobis: & nõ ſolum mo
riẽs, ſed & iterũ accipiẽs animam, ut occidat mortẽ, & nobis immortalitatem per reſur-
rectionẽ pariat? Hoc igitur ſignificat, quãdo dicit: Pater diligit me, eo quod morior pro
uobis: quaſi exultet & gaudeat pater, q̃d filius ſibi ſimilis ſit, & ſeruet characteres ſuæ
erga homines charitatis. Porrò quod dicit, Nullus tollit animã meam à me: propter eos
D qui mortẽ eius meditabantur, dicit. Vos enim, inquit, ſititis meũ ſanguinẽ, ſed bene ſci
tis quod me inuoluntario nullus præualebit. Inſuper ut ne quis putet, quod miniſter &
ſubditus moriatur ab alio miſſus, & illi cedens: Poteſtatem (inquit) mortis meæ ipſe ha
beo, ut dominus mortis. Itaq; propterea dicit: Poteſtatẽ habeo ponendi animã meam.
Quãuis & unuſquiſq; ueſtrũ poteſtatẽ habeat ponendi animã ſuã: nam unicuiq; uolenti
poſſibile eſt ſe interficere: ſed non de hoc modo dicit dominus, ſed quod me inuito nul-
lus poterit hoc facere, id in hominibus non fit. Nam etiam præter uolũtatem noſtrã ab
alijs interficimur. At dominus nunquam inuolũtarie paſſus eſt, eo quod nõ aliter morti
obnoxius erat, niſi quantũ libebat. Habet & maius, quod animã iterũ accipiat. Hoc aũt
mandatum inquit acceptũ eſſe à patre, ut moreretur pro mundo. Vſq; adeò, inquit, nõ
ſum aduerſarius deo, ut & iſtuc ipſum mori à patre mihi demandatum ſit. Porrò primũ
quod ſublime eſt, dicit: Poteſtatẽ habeo accipere animã meam. Dominũ eñi mortis ſe
per hoc oſtẽdit, & ducẽ uitæ: iterũ humile uerbũ ponens, ita mirabiliter utraq; cõnectit
& quod nõ habeatur minor, ac ſeruus patris, & nõ aduerſarius illi, ſed eiuſdem potẽtiæ
& uoluntatis. Et ita quoq; multis ex auditoribus etiã ſic profuit, eo quod & dicebat, atq;
ita ut & diſſenſio fieret. Nam dum nõnulli, quibus hæc uerba obſcuriora uidebantur,
putabãt illum dæmonio actũ, loqui quæ non intelligeret: alij autem, qui uel mediocri-
ter intellexerant hæc, aiunt, Verba non ſunt eius qui dæmonio agitur. Inſuper quia uer
bis non poterant confutare illos: quum enim beneuoli non ſatis tenerẽt ea quæ à domi-
no dicebantur, neq; illis perſuaſiſſent uerbis, ſed Chriſto operibus patrocinari tentant,
& dicunt quod hæc uerba nõ ſint dæmoniaci. Vnde autem hoc manifeſtum? ex operi-
bus. Dæmoniũ enim non poteſt oculos cæcorum aperire. Quia igitur opus diuinum,
ergo & uerba eiuſmodi ſunt. Quare autem Chriſtus nihil reſpondet his, qui dicebant
ipſum dæmonio agi? quia iam ſatis illos cõfutarat. Et fidedigniores aduerſabantur illis
& pro ipſo rationẽ reddebãt. Igitur quia diſſentiebant inter ſe, quid ultra opus erat con
tradicere his qui criminabantur, præſertim quum neq; ſic fidem quidẽ habituri eſſent?
» Facta ſunt aũt encænia Hieroſolymis, & hyems erat. Et ambulabat Ieſus in templo

A in porticu Solomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebãt ei: Quousq; animã nostrã suspendis? Si tu es Christus, dic nobis ingenue. Respõdit eis Iesus: Dixi uobis, nec creditis. Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimonium reddũt de me. Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, quemadmodum dicebam uobis.] Quæ encænia facta sunt in Hierosolymis? Quidam dicunt, quod quo die ædificatum fuerit templum à Solomone, eodem celebrauerint encænia. Alij autem nõ hoc dicunt, sed euangelistam aiunt dicere encænia constructi templi post captiuitatem. Præclarum autem & celebre agebant festum. Nam ciuitas quasi suum ornatũ abiecerat, postq; longam illam captiuitatem iucundum diem encæniorum faciebat. In hoc igitur festo aderat & Iesus. Nunc autem frequentius uersatur in Iudæa, quia passio in foribus erat. Hyems enim erat, qua hyeme in primo mense ueris passus est dominus, ostendens quod prope sit tempus passionis: propterea uersatur in Hierosolymis. Et apparenter quidem ex desiderio quodam discendi interrogant, dicentes, num ipse sit Christus? Reuera autem ex corrupta & curiosa mente prouecta est interrogatio. Nam quũ opera prædicarent illum esse Christum, isti ex uerbis quærebãt discere: quod ludentium magis est & deridentium. Omnino autem quæstio magna ingratitudine plena est, & fallaciũ illorũ malitiam ostendẽs: Dic enim, inquiunt, nobis libere. Sanè ubiq; dicebat libere, & comparebat in festis, & nihil in occulto loquebatur, filiumq; dei se nominabat, & lucem, & uiam, & ostiũ, adhibito etiam teste Mose. Præterea arguens eos dominus, utpote malo animo loquẽtes: Dixi uobis, inquit, sæpius, & nõ creditis. Et aliter: Quid ita simulatis, quod nudo uerbo persuademini? Opera quæ facio, nõ ut aduersarius dei, sed in nomine patris mei, non recipitis: & quomodo nudis uerbis crederetis? Omnino enim maior uirtus operum quàm uerborum ad persuadendum. Quod & fatebantur hi, qui melius inter ipsos sapiebant, dicentes: Nõ potest homo peccator signa talia facere. Propterea dicit: Non creditis mihi, quia non estis ex ouibus meis. Nam ego quidem ut pastor bo-

Quo tempore anni natus sit Christus.

B nus, quæ oportebat facere, feci: uos autẽ non sequimini. Non ego pastoris, sed uos oui um uocatione indigni estis. Da & tu operã, dum hyems est, præsens dico uita, quæ semper à malis spiritibus turbatur, ut celebres encænia spiritualis templi, semper nouus factus, & ascensiones in corde ponens. Aderit enim tunc tibi Iesus, qui simul celebret encæniorum festiuitatem in porticu Solomonis, custodia sua te muniens, & pacificum te faciẽs ab affectionibus. Ipse enim pacificus Solomon est. Quisquis igitur in protectione Christi pacifici moratur, habet & dominum simul diem festum agentẽ encæniorũ animæ, quandiu hyems uitæ huius durat. Ver enim futurũ seculũ est, quo omnia reuiuiscunt, quo nullus animã innouare potest. Nã præsenti seculo omnia talia cõcludunt. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis: nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unum sumus.] Postquàm dixit eis, Non estis ex ouibus meis: nunc hortatur eos, ut fiant oues eius, ideo & subdidit, dicens: Oues meæ uocem meã audiũt, & sequuntur me. Deinde demulcens eos, dicit quæ consequuturi sint ipsum sequentes. Vitam enim (inquit) æternam do eis, & ne pereant in æternum &c. Et omnino per uerba hæc excitat illos, zelumq; ac desiderium inijcit, qui concedit quod & alij se sequantur sicut illæ. Propterea autem dicit, Nõ peribunt: quia nullus potest rapere eas de manu mea, eo quod pater meus, qui dedit mihi eas, maximus omnium est, & de manu eius nullus potest eas rapere, & ita neq; de manu mea: manus enim mea etiam manus patris mei est. Nam ego & pater unum sumus, secundũ potestatẽ scilicet & uirtutẽ. Manum enim potestatem & uirtutem dicit. Igitur ego & pater unum sumus, secũdum substantiam & naturã, & potestatẽ ac robur. Id quod & Iudæi quoq;, quũ intellexissent quod seipsum consubstantialem deo faceret, lapidare uolebant eum, utpote qui se filiũ dei faceret. Sed interrogauerit quispiam: Quomodo dixit dominus, nullus ex manu patris rapit eas, quũ tamen multos uideamus perire? Dicendum, quod rapere quidem nullus potest de manu patris, decipere autem multi. Nam ui quidẽ & tyrannide nullus potest

C auellere à deo, deceptione autem quotidie supplantamur. Quomodo autem dixit, oues meæ me sequuntur, & non pereunt? Videmus em̄ quod Iudas perierit: sed propter hoc perijt, quia non sequutus est, neq; ouis mansit usq; ad finem: dominus de ijs qui sequuti sunt eum, & oues sunt, inquit, quia nō pereāt. Quod si quis ex ordine ouium exciderit, & non sequutus fuerit pastorem, statim perit. Varias aūt & hoc de Iuda exemplo contra Manichæos. Etenim quum ille sanctus esset, & ouis dei, & uertibilis uoluntate, sua sponte excidit. Non igitur natura sunt mala, sed uoluntate & cōstituuntur & soluūtur.

" Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi, ut lapidarēt eum. Respondit eis Iesus: Mul-
" ta bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum operum me lapidatis?
" Responderunt ei Iudæi, dicentes: Ob bonum opus nō lapidamus te, sed ob blasphemi-
" am: & quia tu homo quum sis, facis teipsum deū. Respondit eis Iesus: Nónne scriptum
Psal. 81. est in lege uestra: Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, &
" non potest solui scriptura de eo quem pater sanctificauit, & misit in mundū: uos dicitis
" me blasphemare, quia dixerim, filius dei sum?] Quū diceret: Ego & pater unū sumus, per omnia secundum potestatem, & uirtutem, & indicaret unam esse patris manum, & suam, putabant Iudæi blasphemum, & apprehendebant lapides, quod faceret se æqualem deo. Igitur dominus admonens & ostendens, quod nullam iustam furoris erga se causam habeant, sed absq; causa insaniant, reducit eis in memoriam miracula à se facta: & multa bona opera (inquit) ostendi uobis, propter quod lapidatis me? Illi autē dicunt: Propter blasphemias lapidamus te, quia filium dei teipsum facis. Cæterum ipse non negat hoc, neq; dicit, non facio meipsum deum, uel non sum æqualis patri, sed magis confirmat illorum sententiam, & asserit se deum esse, ex his quæ scripta sunt in lege. Legem autem dicit & librum Dauid, sicut simpliciter & omnem scripturam. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Si hi qui gratia deificationem acceperūt, dij sunt, & nemo illos criminatur, quomodo ego iuste à uobis increpor, qui natura sum deus, quem pater sanctificauit, hoc est segregauit, ut occideretur pro mundo? Sanctum enim dicitur, quod deo segregatū est. Manifestum em̄, quia me sanctificauit, & segregauit pater in salutem mundi, & ideo non sum æqualis alijs dijs, sed deus uerus. Vere em̄ opus dei est saluare, & non hominis, gratia deificati. Si igitur illi ad quos dei sermo factus est, hoc est ego: nam ego sum sermo dei, & habitaui in illis, cōcessiq; eis ut adoptarentur in filios: si igitur illi filij dei, multo magis ego extra omnem noxam sum, deum uocans meipsum, qui & natura sum deus, & alijs hoc concedo. Confundantur Ariani, & Nestoriani: Nam & filius dei & deus, substantia naturaq; est Christus, & non creatura: & alijs dat deitatē ad quos sit, nam sermo est dei, sed non ipse gratia deificat. Nam manifeste separat se ab his qui gratia deificantur: propter ea quæ illic dicuntur, & ostendit quod etiā illis ipse sit autor deificationis: nam sermo dei est, & inhabitat in eis. Quod significat per hoc quod dicit, ad quos sermo dei factus est, hoc est in quibus habitauit. Quomodo igitur blasphemo, dicens filiū dei meipsum? Quamuis em̄ & carnē feram, & ex semine sim Dauid: sed ignoratis sacramentum, & quod non aliter potuerit carnalis hominum natura dei recipere familiaritatem, quàm per carnem, quasi in uelamento ei familiaris fuisset.

D Sanctū quodnam dicatur.

" Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: sin uero facio, & si mihi non credi-
" tis, operibus credite, ut cognoscatis & credatis quod pater in me est, & ego in eo.] Vultis (inquit) scire æqualitatem cum patre? à substantia non potestis scire: impossibile enim est scire substantiam dei: sed accipite ex operū æqualitate, & identitate iudicium identitatis secundum uirtutē. Ex his habebitis deitatis meæ testimonium, & scietis, & credatis, quod nihil ego aliud sum, quàm id quod pater. Eandem enim substantiam habeo manens filius, & differens. Similiter & pater manens pater, & differens hypostasi, nihil aliud est quàm pater secundum substantiam scilicet ac naturam: quamuis aūt per hypostases differimus: at nō separant̄ hypostases, sed in seipsis alter in altero sunt absq; confusione pater & filius. Etenim sicut apud nos pater separatus est à filio, quamuis natura unum sint, ita & in diuinis personis: sed in seipsis alter in altero sunt absq; confusione. Propterea nos tres quidem homines dicimur, utpote subsistentes separati, & non

unum

A unum proprie existentes: In diuina autẽ triade unus deus, sed non tres dij, propter personarum inconfusam circumincessionem, adde, & eandem uolitionem.

Quærebant iterum eum apprehendere, & exiuit de manu eorum, & abijt iterũ trans Iordanem in eum locum, ubi fuerat Ioannes baptizans primum: mansitq; illic. Et multi uenerunt ad eum, ac dicebant: Ioannes quidem signum ædidit nullum, Omnia autem quæcunq; dixit Ioannes de hoc, uera erant, & crediderũt multi illic in eum.] Quærunt quidem apprehendere dominũ, nõ ferentes eum, quod tam sublime de se testimonium perhiberet: neq; enim ferebãt sublimiorem eius theologiam. Ipse autem inde transit, illorum furori cedens, & absentia sua illorum morbum mitigari faciens. Secedit aũt inuitis illis: monstrans, ut sæpe diximus, quod neq; in cruce detentus fuisset, nisi spõte se tradidisset. Quò autem concedit? Trans Iordanem, ubi Ioannes baptizauit. Nõ absq; causa se illuc cõtulit, sed in memoriam reduxit multa quæ illic facta, & dicta à Ioanne de se. Quod autem illius quæ illic conuersatio multos lucrifecerit, subdit euangelista, dicẽs: Et multi uenerunt ad eum. Et recordati loci, dicebant, inquit: Ioannes quidem signũ fecit nullum. Cæterũ quod dicit, ita se habet: Si illi credidimus, qui nullũ unquam fecit signum: multo magis ei, qui tot, tantaq; operatus est signa. Quod autẽ Ioannes testatus quidem sit de Christo, signũ uero nullũ fecerit, & propter hoc fortassis non tantam fidẽ meruerit, subdidit dicens: Omnia autẽ quæcunq; Ioannes dixit de hoc, uera erant. Non ultra hunc ab illo, sed illum ex his quæ Christus fecit fidelẽ affirmant. Idcirco multi (inquit) illic crediderunt. Dicendo, illic, signat quod locus ille mire profuerit. Quandoquidem & hac de causa dominus populũ in solitaria loca, à cõsuetudine malorũ hominũ libera eduxit, quo magis illis prodesset: sicut & in ueteri lege fecisse apparet. Eductis em̃ illis ex Aegypto, in solitudine, aptauit & formauit sibi populum dando illi legẽ. Attẽde autẽ & secessionẽ Christi, quæ spiritualiter fit. Nam secedit quidẽ à Hierosolymis, hoc est Iudaico populo: in locum autem habentem fontes, ecclesiam uidelicet ex gentibus, in qua fontes baptismatis. Vnde multi accesserũt ad eum, Iordanẽ transeuntes, hoc est
B baptisma: nã transmissio Iordanis, significat baptismatis transitũ. Nõ aliter em̃ quis accedit ad Iesum, & uere fit fidelis, nisi baptisma transeat, quod per Iordanẽ significatur.

CAPVT XI.

AEgrotabat autem quidam nomine Lazarus, Bethaniẽsis à castello Mariæ & Marthæ huius sororis. Maria autem erat ea quæ unxit dominũ unguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine ecce quem amas, ægrotat.] Solus quidem Ioannes & huius de Lazaro meminit historiæ. Meminit autem, ut nos erudiat ne quis grauatim ferat, si boni & deo amici uiri morbo teneantur: quia & Lazarus quum esset amicus Christi, ægrotauit. Neq; hoc ignorandum est, quod nõ erat ista Maria quæ unxerat dominum unguento, meretrix, quæ apud Lucam, uel Matthæũ: sed alia nõ meretrix, honesta autẽ, & religiosa, & officiosa. Etenim diligenter ministrabat suscepto Christo, sicut Ioannes testatur: quin & bonam partem elegisse testimonium habet. Ita autem claræ & admirabiles fuerunt sorores, ut & Lazarus ipse notior factus sit per eas. Erat enim, inquit, Lazarus Bethaniẽsis à castello Mariæ & Marthæ. Quare autem mittentes accersunt Iesum, & nõ ipsæ ueniunt, sicut Centurio & Regius? Quia plurimum fidebant Christo, & quia mulieres erant, nõ oportebat eas ita facile è domo progredi: & quia in luctu erant, occupatæq; circa fratrẽ. Nam quod hoc non fecerint ex contemptu, manifestum ex his quæ sequuntur. Magnũ enim honorem, & pietatem, & precum constantiam præ se ferunt. Dicentes aũt, Ecce quem diligis ægrotat: ad miserationem dominum mouere uolebant, eo quod memores erant nominis amicitiæ. Declarat autem & fidem quandam uerbum hoc mulierum. Ita enim multam domino esse uirtutem cognouerunt, ut admirarentur, quomodo infirmitate laboraret uir ab illo dilectus. Admirationem enim quodammodo habere uidetur, Ecce quem diligis, ægrotat.

C Audiens autem Iesus, dixit: Infirmitas hæc nõ est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham & sororẽ eius, & Lazarum. Vt ergo audiuit quod ægrotaret, tum quidem temporis mãsit in eodem loco duobus diebus.] Quoniam illic mansurus erat duobus diebus, eius gratia inquit, infirmitas hæc non est ad mortem, quamuis esset ad mortem. Sed quod dicebam, nuncios uolens consolari ne nimium mœrerent, dicit: Infirmitas hæc non est ad mortem. Et aliter; Si bene cõsideraueris, neq; ad mortem fuit infirmitas, qua moriuntur qui diu uixerunt, sed temporalis & quatriduana. Nam quia surrexit quatriduanus, ad finem spectantes rei, dicimus non esse ad mortem infirmitatẽ, sed pro gloria dei: subdit, ut glorificetur filius dei. Itaq; gloria dei, patris dico, in nullo maior est, quàm filij. Deus enim est & filius, sicut & pater proprie ac uere. Nam quũ una sit gloria, etiam una est substantia. Quocirca confundentur & ex hoc loco Ariani. Verbum autem, ut glorificetur, ne putes causæ significatiuum, sed euentus, ut sæpe diximus. Non enim ut glorificetur deus, propterea ægrotauit Lazarus: sed alia quadam de causa infirmitas accessit, qua tamen dominus in gloriam dei usus est. Mansit autem diebus duobus, donec expiraret & sepeliretur, ne quis dicere possit, quod grauatio quædam fuerit uel extasis, & non fuerit mortuus. Et propterea tanto tempore manet, ut & corrumperetur, diceretq; soror illum fœtere.

Deinde post hoc dicit discipulis: Eamus in Iudæam. Iterũ dicũt ei discipuli: Rabbi, modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterũ uadis illuc? Respondit Iesus: Nònne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lux est in eo.] Nusquam alio loco prædicit quò sit profecturus, hic aũt solum prædicere uidetur: quia ualde timebant discipuli in Iudæam ire. Et idcirco prædicit, ut ne repẽtina abitione turbentur, si abducerẽtur in regionem quam timebant. Igitur quia timebant & illi, & sibijpsis magis, nondũ enim perfectam de Christo scientiam habebant, dicunt: Modo quærebãt

D te Iudæi lapidare, & iterũ uadis illuc? At ipse animat illos, & dicit: Sicut qui uidet lucem non offendit: qui aũt in nocte ambulat, ille offendit: ita & qui bonum facit, & in lucidis operibus ambulat, nihil graue experietur: qui aũt mala facit, patiet. Et ita nos nõ oportet meticulosos esse. Nihil enim morte dignũ fecimus. Vel etiã aliter: Si is qui uidet, lumen, nõ offendit: multo magis is qui mecũ est, nisi à me defecerit, nõ offendit. Atq; ita etiam uos, quum sitis mecum, qui lumen sum, frustra timetis. Alij autem idiẽ quidem intelligũt tempus ante passionem, noctem uero tempus passionis. Vos igitur (inquit) quandiu dies est, hoc est, quandiu nõdum instat tempus passionis, non offendetis. Non enim persequutionem patiemini à Iudæis, neq; aliud quid graue eueniet uobis. Quum autem nox uenerit, passio inquam mea, tunc certe humiliabimini quidem, in unam domunculam uos recipiẽtes propter metum Iudæorum. Ex eo autem tempore afflictiones & tribulationes, & multa offendicula & aduersitates habebitis, quum ego qui lux sum, nõ ultra uobiscum corporaliter conuersabor, noctem afflictionum habebitis.

Hæc ait. Et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed uado ut à somno excitem illum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormiuit, saluus erit. Dixerat aũt Iesus de morte eius, at illi putauerũt quod de dormitione somni diceret. Tũc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quod non fuerim ibi, sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad discipulos: Eamus & nos, ut moriamur cum eo.] Quoniã illi formidauerãt ire in Iudæam, dicit eis dominus: Quamuis quærebant me Iudæi lapidare, & hoc faciebant, quia loquens illis arguebam eos: nũc autem non uado ut illis loquar, sed ut amicum inuisam, atq; ita non oportet trepidare. Non enim ad ea abeo, ad quæ prius, ut periculum ex Iudæis expauescam, sed amicũ ex somno excitabo. At illi uolẽtes eũ ab itinere impedire: Satis, inquiũt, est, si dormiuit, saluus erit. Igitur non opus est ut nos abeamus, non enim necessarium est. Tametsi & ipse adiecerit, Amicus noster, ut ostẽdat necessarium iter illuc: uerum illi non dicunt necessarium, quandoquidem saluus factus sit, eo quod dormiat. Imò non solum nõ necessarius est aduentus tuus, sed & amico damnosus. Nam si somnus ei ad salutem (ut nos opinamur) tu autem profecturus es ut excites, saluti eius obfuturus es:

non

A non igitur opus ut eas & excites illum: damnosum enim hoc ei. Itaque ubi uidit eos adhuc tardos, tunc manifeste inquit: Mortuus est. Cuius autem gratia etiam prius non ita manifeste dixit, sed occulte, mortem somnū nominans? Propter multa. Vnum quidem, quia à fastu erat alienus: nolebat enim ad ostentationem facere, sed occulte, resurrectionem excitationē à somno nominauit. Quomodo aūt hac dictione usus fuisset, nisi mortem somnū appellasset? Quod aūt hoc uerū, propter modestiā inquā occulte loquutum, manifestum ex eo quod sequitur. Nam dicens, mortuus est, non addidit, uado ut resuscitem illum. Vides quomodo abhorruerit à fastu, quomodo noluerit celebrari ea quæ facturus erat? Interim etiam docet nos, ne tam faciles simus ad promittendū. Nam quamuis Centurioni hoc fecerit: dixit enim, Ego ueniens sanabo eū: illi tamen hoc dixit, ut illius fidem ostenderet. Igitur hæc una quidem causa est, propter quam mortem appellauit somnū. Alia aūt est, ut ostendat nobis, quod omnis mors somnus sit & requies. Tertia uero, quamuis alijs mors fuerit, Lazari tamen defunctio somnus uidetur, eo quod eū dominus resuscitaturus erat. Et sicut uobis facile est excitare dormiētem, ita illi, imò innumeris modis facilius est resuscitare mortuum. Gaudeo autē, inquit, propter uos, ut credatis mihi magis nunc ut deo, quia nō eram illic. Et quum longe absim, prædico uobis mortē in Bethania, de qua non audiui, sed sicut deus uideo quæ longe eueniunt. Intellexerunt aūt quidam hoc etiā sic: Gaudeo, inquit, uestri causa. Nā quod ego illic non sum, cōducit fidei uestræ: quoniam si affuissem, ægrotantem sanassem: parum autē hoc fuisset ad ostensionē potentiæ meæ. Cæterū quū absente me mortuus est, abiens autem ipsum suscitaturus sum: id magis uestrā firmabit fidem, quū uideritis me & hoc posse, quod antea nondum ostendi, quod mortuus iterū liberatur, & qui fœtens fuit, apta sua membra recipit, & resuscitatur. Hæc quū dixisset dominus, & ostēdisset suum illuc accessum necessariū, Thomas alijs meticulosior, eamus, inquit, ut moriamur cum eo. Nō enim fiduciæ, sed formidinis & tristis animi uerbū est. Nā ut alios condiscipulos mora-

B retur, memores eos facit mortis, & dedita opera hoc apponit, ut moriamur, quasi talia dicens: Eamus & nos stulti & insipientes, & non curantes propriam uitā, ut moriamur cum eo? Esto, inquit, ipse uitam suā nō magni faciat: nos aūt cur ita stulti essemus? Hæc timidi uerba sunt: sed uide eum postea, quomodo pro ueritate ut apostolus occisus sit, ita illum diuina gratia roborauit, ut hoc Pauli & de eo sit dictum: Sufficientia nostra ex deo. &, Non ego, sed gratia. Origenes autē dicit de Thoma somnium quoddam. Thomas enim quū audisset prophetias de Christo, & didicisset quod & cū anima in infernū descensurus esset ad liberandas animas: postquàm audiuit Christum dicentē, Vado, ut exsuscitem Lazarum: putauit nō aliter suscitari eum, hoc est liberari animā eius, nisi & ipse corpore deposito in infernum descendisset. Ideo ut uerus Christi discipulus, neque in hoc uolens à magistro auelli, uult & se & alios condiscipulos deponere sua corpora, ut descendant cum Iesu, qui positurus erat animā suam, sicut suspicabatur, ut ex inferno reduceret amici animā. Hanc ridiculā enarrationē apposui, ut pudore suffunderem eos qui Origenica cōmendant. Tu aūt uide, quomodo dominus, quamuis Lazaro mortuo, dixerit: Eamus ad eum, quasi ad uiuentem. Etenim Lazarus uiuebat Christo, ut deo.

2. Cor. 3. Origenis de Thoma somnium.

Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumēto iacentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam ferè stadijs quindecim: multiq; ex Iudæis uenerant ad Martham ac Mariā, ut cōsolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit, quod Iesus uenisset, occurrit illi: Maria uero domi residebat.] Dedita opera expectauit dominus, ut Lazarus fieret quatriduanus: deinde uenit, ut miraculum faceret, quod nulla ex parte calumniari posset quispiam. Quare autē apponit euangelista, quod quindecim stadijs abfuerit Bethania à Hierosolymis? ut ostenderet, quod multi Hierosolymitanorum meritò affuerint. Non enim longe aberat Bethania. Consolabantur autem mulieres, non quod diligebantur à Christo (etenim conspirauerant, ut si quis confiteretur Christum, extra synagogam fieret) sed propter calamitatis necessitatem, uel quod reuerebantur eas, ut nobiliores, uel quod non erant pessimi qui aduenerunt, unde & multi crediderunt ex eis. Cæterum Martha sola occurrit primum, & non simul assumit

C ſecum ſororem:quia ſeorſim illi occurrere,& factum annunciare uolebat. Vnde ubi il-
lam in ſpem bonam adduxit, tunc abit & uocat ſororem . Prius autem non dixit ſorori
Mariæ.Nam ſi Maria audiuiſſet,quod Ieſus ueniret:ſurrexiſſet in occurſum, & comi-
tes fuiſſent ei præſentes Iudæi,quos nolebat Martha ſcire aduentum Chriſti.

„ Dixit ergo Martha ad Ieſum:Domine,ſi fuiſſes hic, frater meus nõ fuiſſet mortuus;
„ ſed & nunc ſcio,quod quæcunq; popoſceris à deo,daturus ſit tibi deus. Dicit illi Ieſus;
„ Reſurget frater tuus . Dicit ei Martha: Scio quod reſurget in reſurrectione in nouiſſi-
„ mo die . Dicit ei Ieſus : Ego ſum reſurrectio & uita : qui credit in me , etiamſi mortuus
„ fuerit,uiuet.Et omnis qui uiuit,& credit in me,non morietur in æternum.Credis hoc?
„ Ait illi : Etiam domine, Ego credo quod tu ſis Chriſtus ille filius dei , qui in mundum
„ uenturus erat . Et quum hæc dixiſſet, abijt, & uocauit Mariam ſororem ſuam clancu-
„ lum,dicens: Magiſter adeſt,& uocat te.] Fidem quidem habebat Martha in Chri-
ſtum,ſed non quantam oportebat,ideo & dicit: Domine,ſi fuiſſes hic, frater meus non
fuiſſet mortuus. Quod ſanè dixit,ut non credens abſentem non potuiſſe, ſi quidem uo-
luiſſet,depellere mortem fratris ſui:nam & in ſequentibus maiorem infirmitatem decla
rat fidei.Quæcunq; enim petieris,inquit,deum,dabit tibi. Vides quod illũ,ſicut uirum
quendam uirtute præditum, & deo probatum habuerit. Non enim dixit,Quæcunque
uolueris facies:ſed,quæcunque petiueris,dabit tibi . Ipſe autem hanc eius ſuſpicionem
ſubuertit.Reſurget enim,inquit,frater tuus.Non enim dixit ei:Etiam,petam deum,&
dabit mihi.Non cõſenſit ſermoni eius,ſed medio quodam uerbo uſus eſt: ueruntamen
per ſequentia autoritatem,& poteſtatem ſuam clariorem facit,Ego ſum,dicens,reſur-
rectio & uita . Quoniam enim mulier adhuc incredula erat,& dictum, Reſurget frater
tuus,non agnoſcebat,ſed in nouiſſima reſurrectione intelligebat illum reſurrecturum;
ſciebat autem & ultimam reſurrectionem futuram , & hoc quidem ex diuinis ſcriptu-
ris,& in primis ex cõtinuis Chriſti ſermonibus de reſurrectione: igitur quia adhuc mu-
D lier erat mulier , mentem eius excitat dominus , & quodammodo mortuam fidem eius
ſuſcitat,dicens manifeſtius : Tu quidẽ dicis,quod quæcunq; petiero deum,dabit mihi.
Ego autem manifeſte hoc tibi dico, quod ego ſum reſurrectio & uita: & ita uirtus mea
loco nõ circumſcribitur,ſed tam abſens quàm præſens ſanare poſſum.Ego enim bono
rum ſuppeditator ſum,& nõ quaſi alius det,ſed ipſe ſum reſurrectio & uita, ualeoq; re-
ſuſcitare & uiuificare.Et qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit naturali hac morte,ui
uet. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur morte naturali,& ita ne turberis.
Nam quamuis mortuus ſit frater tuus,uiuet.Et quid dicam de fratre tuo? Neque uos,ſi
quidem creditis in me,moriemini:ſed præualebitis grauiori animarum morti . Et qui à
grauiore liberat, multo magis liberabit fratrem tuum,qui mortuus eſt,à minori & cor-
porali . Interrogauit autem & mulierem , num credat . At illa quamuis hæc audiuiſſet,
attamen non intellexit quid ei dixerat dominus,præ dolore,opinor,extra mentem con-
ſtituta. Nam quum ille interrogaſſet aliud,aliud iſta reſpondit. Nam ille quidem uole-
bat,num credat quod ipſe ſit reſurrectio & uita,& quod qui credit in ipſum,non moria
tur in æternum , ſiue de corporis, ſiue de animæ morte intelligas . Nam fideles propter
ſpem reſurrectionis, neque mori dicuntur. At illa quid reſpõdet? Ego credidi,quod tu
es Chriſtus filius dei, qui in mundum ueniſti. Bene quidem teſtata fuit,& uere: ſed non
interrogationi congruum reddidit reſponſum : & tunc lucrata eſt , ut uehementiam
doloris mitigaret, ac luctus nimietatem prohiberet . Clàm autem uocat ſororem, ual-
de prudenter hoc faciens , propter eos qui illic aderant Iudæos . Si enim cognouiſſent
illi , quod occurſura eſſet Chriſto, abijſſent, & caruiſſet teſtibus inſigne miraculum.
Quia autem exiſtimabant Mariam ad ſepulchrum lachrymatum proficiſci , propte-
rea ſimul abierunt cum ea, miraculique ſpectatores fuerunt ac teſtes . Quomodo au-
tem Martha inquit ad Mariam , Magiſter uocat te : tametſi euangeliſta non aſſignarit,
quod uocarit eam dominus ? hoc ſcilicet latenter inſinuat mandatum Marthæ à domi-
no,ut uocet ſororem : uel aduentum Chriſti uocis loco habebat . Dicit igitur : Vocat
te magiſter. Quomodo enim Chriſto præſente non debebat ad illum etiam illa uenire?

Itaque

A Itaq; aduentum domini, qui necessariò illam petebat, ut occurreret ei, uoce dicit euangelista. Magister enim, inquit, adest. Istucipsum adesse, pro uoce factum est ad te. Detrectare enim non potes, quin illum præsentem & tu accedas.

Illa ut audiuit, surgit citò, & uenit ad eum. Nondum autē uenerat Iesus in castellum, sed erat in eo loco, ubi occurreret ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, quū uidissent Mariam, quod citò surrexisset & exisset, sequuti sunt eam, dicentes: Vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo quum uenisset eò, ubi erat Iesus: uidens eum, accidit ad pedes eius, & dicit ei: Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.] Quàmprimum audiuit adesse Iesum, non segnis fuit Maria, sed surgit, & ad eum uenit. Vnde manifestū, quod non præuenisset illā Martha, neq; prius, si quidem cognouisset ista Iesum uenturum. Nondum autem Iesus uenit in castellum: Tardius enim ibat, ne uideretur ad miraculum properare, sed precibus illarum exoratus hoc facere. Et quandoquidem magnum erat futurum miraculum, & quale rarius fecit, erantq; multi acquirendi per illud, propter hoc dispensat, ut multi fiant miraculi testes. Dicit enim euangelista, quod Iudæi qui erant cum illa in domo, sequuti sint illam. Maria autem maiori feruore, quàm soror sua Martha, accessit ad Christum. Viso enim illo, inquit, procidit ad pedes eius: non reuerita turbam, neque suspicata adesse nonnullos, qui inimico erga Christum essent animo. Ad nullum autem hominum respiciebat, præsente magistro: idq; unū curabat, ut illi summum impenderet honorem, dicit enim: Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus. Martha autem nihil tale fecit, neque enim procidit, sed magis Christo promittente ei de fratre meliora, apparuit incredula. Tametsi & ipsa Maria adhuc imperfecta uideatur, dum dicit: Si fuisses hic, nō fuisset mortuus frater meus. Attamen Christus ad hanc nō dicit, quod ad sororem eius, eo quod multa turba aderat, & non erat tempus eiusmodi uerborum: sed se illi attemperat, & denudat humanam suam naturam, & humanæ naturæ proprietatem indicat. Au-

B di enim quid dicat euangelista.

Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, ueni & uide. Lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere ut hic non moreretur?] Ad lachrymas quidem natura mota est, & cohibebatur propter Martham flentem, & illam, & eos qui aderant. Dominus autē infremit in affectionem spiritu, hoc est, increpat per spiritum cōfusionem, & cohibet illam. Et sic rogat, ut non cum ululatu esset interrogatio. Quia enim contristatus fuit, homo enim erat uere, & ut credibilis esset humana natura, permisit illi propriū operari: & aspere tractat carnem, increpatq; eam spiritussancti uirtute. Itaq; caro non ferens increpationem, turbatur & fremit, & cum mœrore pugnat. Hæc autem omnia dominus naturam pati permittit, & ut confirmet, quod uere & non apparenter tantum sit homo: & ut doceat nos & terminos & modum tristitiæ ac mœroris ponere. Nam absq; compassione & lachrymis esse, bestiarum est. Multum autem lachrymari, plorare, & cōtristari, mulierū. Igitur quum nostræ carnis & sanguinis particeps esset, particeps quoq; fuit humanarū & naturaliū affectionum. Interrogat autem, Vbi posuistis? non ut ignorans: quomodo enim ignoraret, qui sciebat & mortuum, quum procul esset? uerum uult omnia ab eis discere, ne seipsum miraculo temere ingerere uideatur, sed exoratus facere, quo & omnis suspicionis signa tolleret. Quia autē nulla adhuc coniectura resurrectionis Lazari ostensa erat, neq; illuc putabatur uenisse, ut resuscitaturus illum, sed ut deploraturus, dicunt ei: Domine, uade & uide. Maligni autem Iudæi iterum malignitatem contexunt, tametsi tanta calamitas ante oculos ipsorum sita erat: sed quid dicunt? Non potuit hic, qui aperuit oculos cæci, facere ut hic non moreretur? Vellicabant autem miraculum cæci illuminati, quum deberent signum illud admirari. Et hi à morte illius, etiam illud quasi non esset factum, calumniantur, eleuandoq; ac taxando præoccupant, non expectarūt finem rei, Ita ipsorum mentes corruperat inuidia.

C Iesus ergo rursum fremens in semetipso, uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis impositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine iam olet, quatriduanus enim est. Dicit ei Iesus: Nónne dixi tibi, quod si credideris, uisura esses gloriam dei? Sustulerunt ergo lapidem à loco, ubi is mortuus fuerat positus. Iesus autē attollēs sursum oculos, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniā audisti me. Ego aūt sciebam, quod semper audis me: sed propter turbā quæ circumstat, dixi, ut credant quod tu me miseris.] Quare euangelista sursum deorsumq́ uertit, quod lachrymatus sit Iesus, & infremuerit passioni? ut nos discamus, quod uere natura nostra amictus fuerit. Nam quum super omnes euangelistas sublimiora de domino loquatur, & magna diuitiarū eius mysteria tradat, ea propter & in corporalibus humiliora loquitur: unde & in luctu dicit, quod ualde se hominem ostenderit: ex hoc monstrans carnis ueritatem, ut tu discas, quod quamuis deus fuerit, fuerit & homo. Nam sicut Lucas ab agonia & guttis sanguineis & sudore, ita & hic à luctu credibile facit, quod carnem uere gestauerit. At cuius gratia non superposito lapide resuscitauit Lazarum: sed dicit, tollite lapidem? Etenim quum mouerit mortuum corpus uoce, & confirmatum animauerit, multo magis lapidem mouere potuisset uoce. Tollite (dicit) lapidem, ut illi testes fiant miraculi, & ne iterum dicant sicuti de cæco: Hic est, non est hic. Nam adesse in loco, & tollere lapidem suis manibus, sufficientia erant ad obturanda ingratorum ora, qui signi testes facti erant. Porrò Martha male credula, dixit: Iam fœtet, quatriduanus enim est: quasi impossibile existimans propter dierū multitudinem fratrem suscitari: ita adhuc humi reptabat. At Christus eam recordari faciens eorum quæ ante dixerat, & fermè ut male memorem increpans, dicit: Nónne dixi tibi, quod si credideris, uisura sis gloriā dei? Discipulis igitur dicebat: Propter hoc mortuus est Lazarus, ut glorificetur filius dei. Marthæ uero inquit: gloriam uidebis dei, de patre dicēs: infirmitas enim audientiū in causa est, ut hæc uarie dicantur. Nam quū Iudæi adstarēt ibi, nō dignum erat dicere dominū: Videbis gloriā filij dei. Alioqui uisus fuisset de seipso arrogāter loqui. Nunc autem de patre cœlesti dicens, sermonem facit modestiorem, minusq́ repudiandū. Quare autem precatus est, imò precantis figuram suscepit, ipsum dominum dicentem audiuimus. Inquit enim: propter circumstantem turbam dixi, ut credant quod tu me miseris. Quod autem dicit, ita se habet: Vt ne aduersarium dei me putent, ut ne dicant, non est ex deo: ut ostendam opus fieri secundum tuam uoluntatem. Quod autem hoc sit, & non propter alium usum, sed propter circumstantes uideatur orare, uide ratiōnē: Gratias ago tibi qui audisti me. Quis aūt orauit sic unquam? Prius enim quàm dixisset aliquid, inquit: Audisti me. Et ita non oratio, sed figura orationis est, & indicium solum. Quod aūt non opus habeat oratione, manifestū est ex multis alijs, quæ absque oratione faciebat, Tibi dico dæmoniū, egredere ab illo: &, Volo, mundus esto: &, Remittātur tibi peccata tua: quod maximū omnium. Et, mare sile, & quiesce. Igitur ut circumstantes credant, quod è supernis sit, & non cōtrarius deo. Nam hæc faciens, omnibus modis ostēdebat suam erga patrem gratitudinem. Et quum nihilominus dicerent, non est ex deo: quid non dixissent, si nihil tale fecisset?

Quibus indicijs Lucas Christum hominem deprehēderit, quibus Ioannes.

D

Exēplis ostenditur, quod Christus oratione opus non habeat.

Atq; hæc quum dixisset, uoce magna clamauit: Lazare, ueni foras. Et prodijt qui fuerat mortuus, manus & pedes habens reuinctos fascijs sepulchralibus. Et facies illius sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui uenerāt ad Mariam, & uiderant quæ fecisset Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecisset Iesus.] Quum gratias egisset patri dominus, potius quàm orasset, ut dictum est: non enim egebat oratione & orationis subsidio, utpote æqualis patri potentia: clamat uoce magna, ut autoritatem & potestatem habens. Non enim dixit: In nomine patris mei Lazare ueni foras: neque, Resuscita eum pater: sed cum autoritate, ut dictum est, omnino ora eorum obturans, qui illum patre minorem dicūt. Quid enim par potestati huic fuit unquam? dum loquitur mortuo tanquam uiuenti, & dicit: Lazare ueni foras. Ecce nunc opere impletū est hoc quod dixit: Venit hora quum mortui audient uocem dei, & qui audierint, uiuent.

Nam

A Nam ne quis existimet, quod Iesus ab alio acceperit operatione̅, prædicit quod hoc per opera monstraturus sit. Cæterum magna uox saluatoris, quæ Lazarum suscitat, symbolum est magnæ tubæ, quæ sonitura est in communi resurrectione. Magna autem uoce clamauit dominus, & id propter hoc, ut obstrueret ora Gentilium, dicentium in sepulchris esse animas. Vocat enim illam, ut procul absentem. Quemadmodum autem resurrectio ista particularis, ita etiã uniuersalis in momento & ictu oculi erit. Egressus autem, inquit, qui mortuus erat, obuinctus manus & pedes. Non minus enim uidebatur esse mirabile uinctum egredi quàm suscitari. Et miraculũ erat uere uinctũ moueri, coniunctum miraculo resurrectionis. Iubet uero illum solui, ut prope facti & accedentes uideant quod ille ipse sit. Ire autem illum dicit, ad fugiendam ostentationem. Non eni̅ ducit illum secum, neque iubet ut secum ambulet, ut sic sese ostentet. Facto autem miraculo, spectantium alij quidem crediderunt, alij autem annunciauerunt pharisæis, nimirum ut propbanam rem: quia ausus fuerit imperare, ut effodiatur sepultus. *Vox Christi suscitantis Lazarum.*

Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi consilium, ac dicebant: Quid facimus, quia homo hic multa signa facit? Si dimiserimus eum sic, omnes credent in eum: & uenient Rhomani, & tollent nostrum tum locum, tum gentem.] Obstupescendus & admirabilis erat, qui tanta facit miracula. Pharisæi autem eum magis quærebant occidere: id quod extremæ insipientiæ fuerit, quod morti se tradituros existimabant eũ qui mortem in aliorum uincebat corporibus, conabanturq; ita gloriam eius obscurare, atq; post tanta miracula purum hominem esse arbitrabantur. Quid faciemus, dicentes, quia hic homo multa signa facit? Et quale hoc crime̅, quod signa facit? Oportebat ergo credere & admirari, & non adhuc habere pro homine puro. Vide aũt malignitatem Iudæorũ, populum commouere studentium: quia rationem afferũt, quasi populi multitudo periclitatura esset, & à Rhomanis perdenda ob tyrannidis suspicione̅. Nam si permiserimus eum sic, turbam multam habebit post se, quæ signorũ exhibitione sequetur, & nos
B omnes de tyrannide suspectos habebunt Rhomani, & tollent nostras ciuitates, & euertent. Hæc autem (ut dixi) præ malitia dicebant. Vt enim non uideantur insidiari Christo propter inuidiam, commune periculum in medium afferunt, concitantes populum contra Christum, quasi perditionis autor ille esset futurus. Accipe autem & aliter miraculũ hoc. Est enim mens nostra amica Christo: sæpe aũt ab humana uincitur natura, & incidit in peccatum, & moritur morte animæ miserabili, digna cui misereatur Christus. Amicus enim est ei quæ mortua. Sorores igitur & cognatæ mentis mortuæ, caro, ut Martha, crassior enim & corpulentior est Martha: anima aute̅, ut Maria, quæ magis pia & honesta: accedãt ad Christũ & procidant, habentes & cõfessionis cogitationes, quæ ut Iudæi illã sequantur. Iudas enim confessio dicitur. Et omnino dominus ubi adstiterit ad sepulchrum, & cæcitate̅ quasi lapide̅ quendam iacente̅ super sepulchrum, tolli iusserit, in memoriã reducendo futura, & bona, & supplicia, clamaueritq; magna uoce tubæ euangelicæ: Lazare ueni foras ex sepulchro, ne sis sepultus in temporalibus distractionibus & affectionibus: sicut & discipulis dicebat: Non estis ex mundo, sed ego uos elegi de mundo. Et iterũ Paulus: Et nos exeamus ad eum extra castra, hoc est mundum. Atq; ita excitat à peccato mortuũ: corruptæ enim fuerunt malitia cicatrices, sed quæ propter hoc fœtebant. Idcirco quatriduanus mortuus erat quatuor diurnis & lucidis uirtutibus priuatus, & ad illas immobilis & ociosus existens. Veruntamen quamuis & immobilis fuerit, manusq; ac pedes uinctus, ac propriorũ peccatorũ catenis constrictus, & ad omne opus bonum inutilis declaratus, quamuis etiam faciem sudario obtectus, ita ut nihil diuinũ uidere queat, à carnali uelamento impeditus, & in summa pessime affectus: & secundum uirtutem practicam, quæ per manus & pedes: & secũdum contemplatiuã, quæ per cõtectam faciem significatur. Quamuis aũt sic misere habeat, audiat tamen: Soluite illũ, boni & cooperarij salutis angeli uel sacerdotes: & remissionem ei date peccatorũ, ita ut ire & moueri possit ad operandum bonum. Quidam aute̅ per Martham quidem intellexerunt synagogam Iudæorum: Mariam uero, ecclesiam ex Gentibus. Et synagoga quidem Iudæorũ turbatur circa plurima; multa enim sunt

Iudas. *Ioan. 15.* *Heb. 13.*

C mandata legis, & operatu difficillima: at ecclesia ex gentibus non multis opus habet mandatis, sed paucis, in quibus tota lex & prophetæ pendent, quæ de charitate posita sunt. Per fratrem autem illarum, qui ex mortuis surrexit, animas quæ propter peccatum
Psal. 9. in infernum descendunt, iuxta illud: Conuertantur peccatores in infernum. Illas enim animas resuscitat dominus.

» Vnus autem ex ipsis Caiphas, quum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec perpenditis quod expedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo, ac non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed quum esset pontifex anni illius, uaticinatus est, quod Iesus moriturus esset pro gente; & non tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Ab illo ergo die cõsultabant inuicem, ut interficerent eum.] Cum alijs apud Iudæos & pontificatus dignitas erat corrupta, simulac uenalitij facti fuerũt principes, ne ultra per omne tempus uitæ unus, sed duntaxat in annum unum sacerdotio fungeretur. Et quamuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat spiritussanctus operans in his qui uncti erant. Postquàm autem manus iniecerunt in Iesum, tunc omnino gratia dereliquit illos, & transijt ad apostolos. Igitur alij quidem in cœtu concilij mortem Christi meditabantur, pontifex autem ita erat sanguinarius, ut & nudo (quod aiunt) capite, contra Christum impudentissime sententiã ferret. Imò & alios quidem reprehendit, quod non intelligerent quod oportebat, & ignaui essent in dispiciendo quid ad rem conducat. Nam uos, inquit, nescitis quicquam. Desides, inquit, estis ad intelligendum: & nõ cogitatis quod expediat unum mori, & saluari omnem populum. Hoc autem ipse quidem sinistro animo dixit. Veruntamen gratia spiritus, ore illius usa est ad prædicẽdum futura, tametsi pollutum cor eius non attigerit. Vide igitur quanta potentia spiritus. Fecit enim ut à mala mente procederẽt uerba, mirabilem habentia prophetiam. Nam mortuo Christo, omnes qui

Caiphas sanguinarius.

D crediderunt ex Gente, à magno & æterno supplicio liberati fuerunt. Et non pro gente solum Iudaica mortuus est, sed ut & alij filij dei, hoc est, Gentes in unum congregarentur. Filios autem dei nominat Gẽtes, quemadmodum & alio loco inquit: Et alias oues habeo: quas postea uocat, uel secundum quod omniũ pater est, creando nos generans, uel secundum quod decorauit nos, ad imaginem & similitudinem propriam condens. Igitur sicut & in Actis Paulus ad Athenienses concionans, inquit: Genus igitur quum simus dei. Itaq; quia homo animal est principale, & secundum hoc assimilatum deo, filius dei dicitur omnis. Proinde quum dispersos nos uarijs modis satanas à deo, & ab inuicem diuulsit, ut unusquisq; sæuiret cõtra proximum propter diuitiarum amorem & uanam gloriã: Christus ita in unam nos collegit ecclesiam, & sub unum coëgit iugum, tam eos qui prope, quàm eos qui longe erant, unum corpus faciens: ut is qui Rhomæ habitet, eum qui in India est, suum membrum esse credat, & omnium unum caput fateatur esse Christũ. Et ab illo die consultarunt, ut interficerent Iesum. Manifestum quod ab illo die sententiam cõfirmarunt, & antea quidem cædem eius meditabantur, sed remissius. Et quæstio magis erat quàm sentẽtia: nunc autem postremum iudicium & firma sententia. Prius enim, inquit, quærebant occidere illum. Et ipse quoq; eos arguens, inquit: Quid me quæritis occidere? Considera igitur pontificalis dignitatis uirtutem, quomodo plena sit gratia spiritus, tametsi indigni sint qui illam gerãt. Et honora sacerdotes digne propter gratiam in eis, non propter eorum uoluntatem. Igitur non solus Caiphas prophetat, sed & alij multi indigni futura dixerunt. Pharao de fertilitate ac sterilitate: Nabuchodonosor de regnis & Christo: & Balaam de Christo. Nõ autem continuò si quis prophetat, propheta dicitur: sed si quis propheta, ille & prophetat; sicut neque omnis qui medicinam parat, medicus: neq; iustus, iustum quiddam faciens, sed qui iuste facit, iuxta dictum illud: Iuste quod iustum est persequere. Prophetat & Caiphas, sed non prophetica mente, & propterea non propheta.

Ioan. 10. *Act. 17.* *Deut. 16.*

Omnes sumus ecclesia, singuli membra, Christus uero caput.

» Iesus ergo iam non propalàm ambulabat inter Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum, in ciuitatẽ quæ dicitur Ephræm, & ibi uersabatur cum discipulis suis. Instabat autem pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Hierusalem è regione ante pascha, ut puri-

A ut purificarent se. Quærebant ergo Iesum, & colloquebãtur inter se, in templo stantes:
Quid uidetur uobis, quod non uenit ad diem festum? Dederant aũt pontifices & phari-
sæi præceptum, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret, ut cõprehenderent eum.] In
condemnationem Iudæorũ secedit dominus: interim & nos docens, ne nos temere pe-
riculis ingeramus, etiam pro pietate: sed stemus quidem fortiter deprehensi, non depre
hensi aũt ne in uoluntarium periculum propter incertum euentum irruamus. Vide aũt
stultam Iudæorũ sententiam, neq; tempore festiuitatis à cæde abstinent, sed cædem cõ-
mittere consultant. Et ascenderunt ut purificarentur. Qui peccarant uel sponte, uel inul
tus, nõ agebant pascha, nisi prius purificati essent, iuxta consuetudinẽ loci, & ieiunan-
tes, & rasi, & deputata quædã sacrificia offerẽtes. Illi igitur optimi insidiebant̃ domino,
& dicebãt: Quid uidetur uobis, quod non ueniat ad festum? hoc est, necessariò aderit, &
si nihil aliud, tempus coget eum illaqueari. Quũ magis oportebat cõdemnatos propter
festiuitatẽ absoluere, tunc absq; causa insidiantur domino. Et siquidẽ priuati hæc soli fe
cissent, uisum fuisset imperitiæ dandũ: nunc aũt pharisæi præcipiunt, ut prodatur & cõ-
prehendatur. Recte igitur secedit ab illis. Nam uerbũ dei prius quidẽ libere ambulabat
in Iudæis, quũ per prophetas annunciaretur: nunc autẽ non ultrà, sed secedit in solitudi
nem, Gentiũ ecclesiam, de qua dictũ est: Filij desertæ plures, quàm eius quæ habet ui- *Esa. 54.*
tam. Porrò prope Ephræm erat solitudo illa. Ephræm autẽ dicitur fertilitas. Frater hic
posterior erat Manasse, qui natu maior erat. Manasse uero interpretatur obliuio. Itaq;
Iudæorum populus, quũ maior natu filius dei. Filius enim meus (inquit) primogenitus
Israël: sed uenit in obliuionem coram deo. Ephræm autem, hoc est fertilitatem ex Gen- *Hiere. 31.*
tibus, secundum filium facit dominus per euangelicum uerbum, derelicta Iudæa.

CAPVT XII.

IEsus ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mor
B tuus, quem suscitauit à mortuis. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha
ministrabat. Lazarus uero unus erat de numero discumbentium cum eo.
Maria ergo accepit libram unguẽti nardi pisticæ preciosæ, & unxit pedes
Iesu, & extersit pedes eius capillis suis. Domus autem impleta est ex odo-
re unguenti.] Decima quidem mensis accipiunt ouem immolandam in pascha, & ex
eo tempore requirere incipiunt quæ necessaria ad festum. Deniq; & cœna quæ ante sex
dies, quæ est nona mensis, lautius epulantur, & initia festiuitatis illo die faciunt. Ideo &
Iesus simul cœnauit in Bethaniam ueniens. Ostendere autem uolens euangelista ueræ
resurrectionis Lazari signum, dicit: Lazarus aũt unus erat recumbentium. Non eñ ut
apparuit statim mortuus est, sed mansit multo tempore, solita faciens, comedens ac bi-
bens, atq; alia agens. Dicendo autem quod Martha ministrarit, significauit quod in do
mo eius cœna fuerit. Obserua autẽ fidem mulieris, quomodo nõ permiserit ancillis mi-
nisterium, sed per seipsam ministret. Et Paulus de muliere uidua dicit, quæ sanctorũ pe *1. Timoth. 5.*
des lauerit. Igitur ipsa omnibus ministrat: Maria aũt soli Christo honorẽ impẽdit. Quo
niam eum non accedebat ut hominẽ, sed ut deum. Nam unguentum propterea effudit,
& capillis capitis tersit, quod nõ haberet opinionem de illo, qualem multi, tanquam de
puro homine, sed ut domino & deo. Assumitur autẽ Maria in anagogica expositione,
ad deitatem patris & domini omnium, Maria enim domina interpretatur. Igitur domi
na omnium, deitas patris unxit pedes Iesu, carnẽ dico uerbi quæ in nouissimis, unguen
to spiritus, sicut & Dauid dicit: Propterea unxit te deus tuus oleo exultationis. Et ma- *Psal. 44.*
gnus ille Petrus: Cognoscat omnis domus Israël, quia dominum & Christũ illum deus *Act. 2.*
fecit, hunc Iesum quem uos crucifixistis. Nam caro à uerbo assumpta, diuino spiritu,
qui accessit ad uterum uirginis, uncta est & facta id quod uerbum, hoc est deus: imple-
uitq; mundum sua fragrantia, sicut & unguentum Mariæ domum omnem bono odore
repleuit. Qui autem capilli, quibus extersit pedes? Vel certe qui ornant caput dei &
principalem eius substantiam, sancti. Hi enim quia sunt in gloria dei, mundus & orna-
tus eius utique dicuntur: quia & participes facti sunt unctionis carnis domini, quos &

C Dauid participes uocat. Et Paulus quoque ad Corinthios dicit: Qui confirmat nos uo-
2. Corinth. 1. biscum in Christo, & unxit nos deus. Et alio loco: Christos scimus dici eos, qui secun-
Qui Christi dicantur. dum Christum uixerunt. Igitur per capillos, Christiani intelligantur, qui pedes exterse-
runt Iesu, & participes facti sunt diuinæ unctionis. Mortuum quiddam capilli sunt,
mortui sunt & hi qui Christi. Carnem enim suam crucifixerunt, & mortificarunt mem-
bra quæ super terram, mundóque mortui sunt. Ornant caput capilli, & gloria sunt illi-
us: gloria dei sunt & sancti, quorum lux coram hominibus fulget, & glorificatur pro-
pter eos pater. Illi & edunt ac bibunt in gloriam dei, & in membris glorificant eum. Et
tu quoque, quia mentem tuam tanquam alterum Lazarum resuscitauit Iesus, & susci-
pis illum in domum animæ, & conuiuium habet cum eo mens quæ resurrexit, unge pe-
des domini ante sex dies paschæ, priusquàm ueniat pascha futuri seculi, quandiu in mun
do hoc uersaris, qui in sex diebus est conditus. Pedes Christi, Apostolus & Euangeli-
um. Affer igitur unguentum uariarum uirtutum, quorum optima tanquã nardus, serui-
da fides, in unum collectis affectionibus. Nisi enim feruidam & studiosam, uirtutibusq;
præditam habitudinem erga mandata ostenderis, mortuisque tuis membris quasi ca-
pillis exterseris, & nisi illum receperis, non poteris domum tuam benedictione replere.
Nam pedes domini, minimi fratres per quos uadit Christus ad uniuscuiusque ianuam,
quærens quæ utilia sint, quos unge eleemosynæ unguento. Atque multi quidem mise-
Matth. 6. rentur ad ostentationem: ideo nullam in se utilitatem recipiunt: Receperunt enim mer-
cedem in hac uita. At tu exterge capillis capitis, utilitatem in anima tua accipe, in prin-
cipali parte lucrum eleemosynæ congrega. Et si quid mortuum habes, & inanimatum,
Dan. 4. sicut sunt capilli, in hoc bonum unguentum intingito. Peccata enim tua, inquit, elee-
mosynis dele.

Dicit ergo unus ex discipulis eius, Iudas Simonis Iscariotes, qui erat eum proditu-
rus: Quare hoc unguentum non uenijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit
D autem hoc, non quia pauperes illi curæ essent, sed quia fur erat, ac marsupium habebat:
eaq; quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus: Sine illam, in die sepulturæ meæ ser-
uauit istud. Pauperes em̃ semper habetis uobiscũ, me uero nõ semper habetis.]. Iudas
quum esset auarus, reprehendit honoris modum. Quare enim non obtulisti pecuniam
(inquit) ut possem scilicet furari, sed unguentum? Quomodo igitur alius Euangelista
dicit, quod omnes discipuli hoc dixerint? Dicendum igitur, quod omnes quidem di-
xerint, sed non tali mente alij, quali ille. Non reprehendit autẽ eum dominus, quamuis
sciret furaci animo hoc illum dixisse: nolebat enim illum confundere: docet enim &
nos longanimes debere esse erga tales: sed occulte opprobrat ei proditionem, tametsi
propter auaritiam traditurus esset eum in mortem. Ideo & sepulturæ meminit, perstrin
gens insipiens eius cor, si quo pacto corrigatur. Et quod subditur, talem quendam sen-
sum habet: Pauperes enim (inquit) semper habetis uobiscum, me autem non semper
habetis, eo quod breui abiturus sum, te mihi mortem machinante. Igitur si onerosus ti-
bi sum, & molestus ille in me honor, expecta paulisper, & eris liber à me, & tunc scies
num propter pauperes opus habeas unguenti uenditione. Quare autem si quidem aua
rus erat & fur, pecuniarum dispensationem ei permisit dominus? propter istuc ipsum
quod fur erat, ut omnem ei occasionem auferret. Non enim poterat dicere, quod pro-
pter pecuniarum amorem cum prodiderit. Nam satis consolationis ex marsupio habe-
bat, & neque marsupium gerens fidelis erat. Portabat enim, hoc est furabatur, quæ mit
tebantur: sacrilegus erat, in suum usum rapiens ea, quæ in diuinum dabantur. Audiant
1. Timoth. 6. sacrilegi quarum partium sint. Et caput malitiæ est, quod postea uendidit dominum.
Radix omniũ malorum auaritia. Vides quò ferat auaritia ad proditionem. Bene igitur Paulus, radicem omnium malo-
rum hanc uocauit, utpote, quæ prodiderit dominum, & quotidie hoc faciat. Nonnulli
aiunt, ideo creditam Iudæ pecuniarum dispensationem, ceu minorem alijs. Nam pecu
Act. 6. nijs ministrare minus est quàm doctrinæ, sicut & in Actis dicunt apostoli: Non licet no
bis relicto sermone ministrare mensis.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quod esset illic: & uenerũt nõ propter Iesum
tantum,

A Iesum tantum, sed ut Lazarum quoque uiderent, quem suscitauerat à mortuis. Consultabant autem principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.] Beneuoli fuerunt hi, qui ad Iesum uenerunt, & non sicut alij maleuoli & insani. Venerunt enim (inquit) non propter Iesum, sed ut & Lazarum uiderent. Nam quum reuera maximum miraculum esset, multi cupiebāt eius qui surrexerat spectatores fieri: fortassis expectantes audire à Lazaro de ijs quæ in inferno. Pharisæi autem tam inhumani erant, ut non solum Iesum, sed & Lazarum occidere cuperent: eo quod multis autor salutis fieret, & miraculo suo ad fidem simpliciores adduceret. Ita apud illos crimen erat, si cui benefieret: imò hoc male habebat eos, quod instante die festo omnes ad Bethaniam currerent, fierentq́ue auditores miraculi, & spectatores eius qui resurrexerat.

Postero die turba multa, quæ uenerat ad diem festum, quum audissent quod ueniret Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & præcesserunt obuiam ei, & clamabant: Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Israël.] Quum secessisset paulum in solitudinem dominus, ut restingueret furorem homicidarum, iterum libere accedit, & iterum comparet. Instabat enim nunc tempus passionis, & non ultrà oportebat eum latere, sed dare se pro salute mundi. Vide autem consequentiam passionis. Suscitauit Lazarum, miraculo hoc maximo omnium ad finem reseruato, propterea multi confluebant & credebant, credentibus multis maior nascebatur inuidia. Inuidiam autem sequutæ sunt insidiæ & mors, dicit enim: Quum audissent turbæ, quod ueniret Iesus, occurrerunt ei cum gloria, propter miraculum Lazari, maiorem illi impendentes honorem quàm homini puro debeatur. Non enim eum ultrà ut prophetam habebant illum. Quem eñ prophetarũ sic uenerati sunt olim unquam? unde & dicebant: Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini. Ex his autem uerbis colligimus primum quidem, quod deus sit. Nam hos anna interpretatur, salua obsecro: sicut & in centesimoseptimo psalmo à LXX. in Græcum uersum est, ubi Hebraice habet, o sanna, *אנא יהוה הושיעה*
B Græce dicitur ô domine, salua obsecro. Saluare autem solius dei est, & ad ipsum dictum est: Salua nos domine deus noster. Et ex omnibus locis collegerit quis, quod salutem soli deo scriptura tribuat. Igitur primum quidem hoc ostendūt, quod dicta Dauid de Christo doceant, quod deus sit: deinde quod & proprie deus. Nam qui uenit, inquit, non qui ducitur: nam hoc seruitutis est, illud autem potestatis. Dicendo uero, in nomine domini, istuci psum docet, quod ipse uerus sit deus: non enim dicit eum uenisse nomine serui, sed domini. Et insuper asserunt, quod non sit aduersarius deo, sed in nomine patris uenerit, sicut & ipse dominus inquit: Ego ueni in nomine patris mei, alius aūt ueniet in nomine suo. Porrò regem Israël appellauerunt eum, fortassis sensibile quoddam regnum imaginantes: expectabant enim ut surgeret rex maior supraquàm fert humana natura, qui liberaret eos à Rhomanorum imperio.

quod hic נא 107. psal. esse ait, Hieronymus [illegible] ptum in [illegible]

Ioan. 5.

Nactus autem Iesus asellam, sedit super eam, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit, sedens super pullum asinæ. Hæc autem non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quod hæc essent scripta de eo, & quod hæc fecissent ei.] Quomodo alij quidem euangelistæ dominum dicunt ad discipulos dixisse, Soluite, & adducite mihi? Ioannes autem hic nihil tale dicit, sed tantum inquit, Nactus Iesus asellam: Et cur hoc? Nunquid inter se dissident? Cæterum quod illi dixerunt fusius, hic quodam compendio dixit: solutam enim à discipulis & adductam inuenit, & sedit super eam. Et propterea etiam prophetiam impleuit Zachariæ, qui dixit: Ne timeas filia Sion, ecce rex tuus uenit tibi, sedens super pullum asinæ. Quia enim ut in plurimum reges Hierusalem iniusti & auari fuerūt, dicit propheta: Ne timeas Sion: nam rex de quo prædico tibi, non talis est, sed mitis & modestus, & nullam præ se ferens arrogantiam. Idq́ue ostenditur ex eo quod insidens asino ueniat. Nō enim exercitum post se trahens ingressus est, sed asino uectus. Erat & futuri symbolum, quod ipse sederit super asina. Immundum enim animal hoc in lege symbolum erat immundi Gentilium populi, super quo insedit dei uerbum Iesus, subijs

Zach. 9.

Asini symbolū in lege.

C ciens indomitum & ineruditum illum, quaſi pullum, nouum dico populum: & adduxit in Hieruſalem ueram, quum factus eſſet ſubditus ei. An non & eos qui ex Gentibus, congregauit in cœlum dominus, factos ſibi in populum, & obedientes eius prædicationi? Declarabant autem & palmæ, quódq; fortis quidam, & quod uictor fuerit mor-

Palma. tis, reſuſcitato Lazaro. Palma enim in certaminibus datur uictoribus. Fortaſſis autem ſignificabant eum qui laudabatur, cœleſtem eſſe, & è ſummis ueniſſe. Sola enim aliarum arborum erigit ſe in ipſum cœlum, ut ſic dicam. In ſummitate autem folia habet, alba germina in folio ferens. Porrò in trunco & medijs uſque ad faſtigium aſpera eſt, & uix aſcenſilis: in ramis autem uirgas erectas promittens. Ita & qui ad cognitionem uerbi & filij dei properat, aſperam quidem illam inueniet, ambulans per labores uirtutis. Veniens autem ad ſummitatem ſcientiæ, aſſequetur fulgidiſſimum lumen Theologiæ, & reuelationem inuiſibilium & ineffabilium, quaſi candidiſſima palmarum germina. Cæterum admirare hic euangeliſtam, quomodo non erubeſcat, ſed inuulget primum apoſtolorum ignorantiam. Hæc enim (inquit) non cognouerũt diſcipuli eius primum, ſed quando Ieſus glorificatus eſt. Gloriam aũt dicit aſcenſionem poſt crucem & paſſionem. Tunc enim cognouerunt in aduentu ſpiritus, quod de illo eſſent ſcripta. Nam fortaſſis ſciuerunt, quod fuerint ſcripta: quod autem de Ieſu, ignorauerunt: idq; utiliter, alioqui ſcandalizati fuiſſent, quum crucifigeretur: ſiquidem rex à ſcriptura annunciatus, fuiſſet talia patiens.

» Teſtabatur igitur turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumen-
» to, & ſuſcitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quod audierãt eum
» ædidiſſe hoc ſignum. Phariſæi ergo dixerunt inter ſe: Videtis quod nihil proficitis, ec-
» ce mundus poſt eum abijt.] Turba, inquit, quæ uiderat miraculum de Lazaro, ideo &

D occurrerũt ei cum gloria, hi qui audierant hoc factum ſignum, ſcilicet credentes. Neq; enim niſi credidiſſent, ita repente inde abijſſent. Phariſæi autem dicentes, Videtis quod non proficitis quicquam, non ex malicia hæc loquuntur. Non enim fuerunt ex his, qui mortem meditati erant Ieſu, ſed beneuoli quidem eſſe uidentur: ſed nondum libere loqui audentes, eo quod non audebant manifeſte reſiſtere his, qui contra dominum ſæuiebant, & per occaſionem tentant reprimere illos; Quæ ueſtra utilitas ex multis cõtra hominem hunc inſidijs? quantum enim inſidiamini, tantum hic creſcit & augetur gloria eius. Nam mundus, hoc eſt omnis multitudo poſt eum uadit: atq; ita quia nihil efficitis, ceſſate ab inſidijs, ut ne fruſtra iniuſtitiam patretis.

» Erant autem quidam Græci ex his, qui aſcenderãt ut adorarent in feſto. Hi ergo ac-
» ceſſerunt ad Philippum, qui erat à Bethſaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Do-
» mine, uolumus Ieſum uidere. Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rurſum &
» Philippus dicunt Ieſu. Ieſus autem reſpondit eis, dicens: Venit hora, ut glorificetur fi-
» lius hominis. Amen amen dico uobis, niſi granum frumenti deiectum in terram mor-
» tuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi uero mortuum fuerit, multum fructum affert.]

Propter pulchritudinem templi, & ea quæ de Iudæis dicebantur, multi etiam Græco-

proſelyti. rum aſcenderunt adoraturi. Hi autem propè fuerunt, eo quod & proſelyti fiebant, hoc eſt, acceſſerunt ad Iudaiſmum. Igitur fama communicata de Ieſu, accedunt ad Philippum, & rogauerunt eum, ut uiderent Ieſum, hoc eſt petiuerunt. At ille (ſed uide modeſtiam & bonum ordinem) Andreæ dicit, tanquam ei qui ante ſe erat: & ille non arrogat ſibi ſuggeſtionem, non enim in autoritate erat, ſed ſimul accipit & Philippum, & ita fidenter domino referunt. Tantus ordo, amórque mutuus inter eos erat. Quid igitur dominus? quum diſcipulis interdixiſſet, ne in uiam gentium abirent, uiderétque Gentes ſe iam accedere: Græci enim, qui uolebant eum uidere, omnino Gentiles erant: Iudæos autem ſciebat ſibi inſidiari: Tempus, inquit, nunc eſt accedendi ad paſſionem. Venit enim, inquit, hora crucis, ut glorificetur filius hominis. Nam quid opus eſt Gentes, quæ nos accedunt, non ſuſcipere: & accurrere ad Iudæos, qui odiunt & perſequuntur? Igitur quia ex Gentibus ueniunt ad nos, nunc eſt tempus ut crucifigar. Igitur permittam Iudæis, ut inſidiandi finem faciant, & permittam eis ut crucifigant me: ut certe

nullam

A nullam habeant excusationem posthac, quum iuste reliquero eos, ut crucifixores & interfectores meos, & contulero me ad Gentes, quæ nunc uenire inceperunt ad doctrinã meam. Nam ualde iniustum est nihil dari Gentibus, quæ uerbum ac salutem sitiunt: Iudæis autem qui respuũt sibi data, & insidiantibus benefactori, luxum suppeditare. Insuper ne scandalizentur discipuli, quod quando & Gentes accedere inceperunt, tunc moriatur, dicit, quod suum mori fidem Gentium magis aucturum sit. Nam sicut granũ frumenti, quum seminaueris, moritur, tunc multum fructum affert: ita utiq; & mea mors magnum fructum in fide Gentium apportat: & ita nullus scandalizetur, quod adductio Gentium per mortem meam prohibeatur, sed ab exemplo grani credat casum in morte mea, incrementum eorum qui crediderunt allaturum. Nam si hoc in grano fit, multo magis in me. Quum enim mortuus fuero, & resurrexero, multo magis ostendam uirtutem meam: quum resurrexero, omnes credent mihi ut deo.

Qui amat animã suam, perdet eam: & qui odit animã suam in hoc mundo, in uitam æternam custodiet eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, cohonestabit eum pater.] Quoniam propè erat passioni dominus, & sciebat discipulos mœrore plenos fore: ideo dicit, quod usq; adeò nõ oportet uos in mea morte mœrere, ut etiam uos quoq;, nisi moriamini, nullum lucrum habebitis. Et in summa, omnis homo qui præsentem uitam diligit, & animam suam amat, hoc est sua desideria absurda facit, & permittit ei quod nõ oportet, nec contemnit mortem, perdit eam: qui autem odit illam, hoc est qui non cõcedit ei, neq; ab illa flectitur, custodit illam in uitã æternam. Volens aũt ostendere magnam auersationem, quæ habenda est erga concupiscentias animæ dixit, qui odit. Etenim nõ sustinemus ut uideamus faciem, uel audiamus uocem eorũ, qui odio habentur. Igitur sic oportet esse affectos in absurdos animæ appetitus, ut extremo odio illos habeamus. Quod aũt dicit: qui odio habet animam suam in hoc mundo, declarat temporalem rem esse. Nam quia

B uidetur crudele præceptum & graue, mitigat illud per hoc quod adijcit, in mũdo hoc. Non enim (inquit) in immensum tempus iubeo haberi odio animam, sed in hoc transitorio mundo auersare eam, quæ tibi tam absurda imperat. Subdit aũt & lucrum, dicẽs: In æternam uitam custodiet eam. Odio quidem habes ad tempus, in secula autẽ seruas uiuentem diuinam uitam. Quum aũt adhortatur eos magis ad contemptum præsentis uitæ, & cõtra mortẽ animat, dicit: Qui mihi ministrat, me sequatur: ita promptus sit ad mortẽ ut ego. Imitationem aũt hic per opera dicit. Deinde & consolatio sequitur: Vbi ego sum, & minister meus erit. Vbi aũt Christus? in cœlis: & ita qui per mortẽ eum sequitur, & nõ adhæserit huic mũdo, illic erit in cœlis. Opponuntur em̃ inter se sursum & deorsum: Qui diligit infra esse, sursum nõ erit: qui aũt fugit quæ infra sunt & mũdũ, sursum & in cœlis erit. Nã si quis mihi ministrauerit, inquit, honorabit eũ pater. Nõ dixit, ego honorabo eũ, sed, pater: cõmendans per hoc, quod uerus filius sit. Pater em̃ honore prosequetur talem, ut ministrũ ueri filij. Præterea per hoc docet, quod nõ sit contrarius deo. Deus em̃ & pater nõ cohonestaret eum, qui sibi aduersatur. Igitur ne amemus animam nostrã, ut seruemus eã à periculis pro ueritate, ut nolimus affligi pro bono: sed si quidẽ ministri Christi sumus, exponamus eã periculis pro ueritate. Et erimus omnino ubi nunc est Christus. Non de diuinis loquor dignitatibus, nam ille natura est deus: sed in quibus humana natura ornari potest, ut ille deus natura, nos dij gratia & adoptione.

Nũc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, serua me ex hac hora, sed propterea ueni in horam hanc. Pater illustra nomẽ tuum. Venit ergo uox de cœlo: Et illustraui, & rursus illustrabo.] Quid est quod dicit? Videtur enim sibijpsi contraria loqui. Nam qui superius uidetur admonere, ut exerceamur & parati simus ad mortẽ, & odio habeamus animam, hic nunc turbatur, inquit, moriturus, quod non est exhortantis ad mortem, sed auertentis. At si rectè consideraueris, inuenies quod turbari ipsum, adhortatio sit ad contemptum mortis. Vt enim ne quis possit dicere, quod ipse extra humanas passiones constitutus, facile de morte philosophetur, & ipse extra pericula alios admoneat, ostendit quod & ipse ab humanis proprietatibus tentatus sit, & nostræ naturæ

C fuerit particeps, quãuis absq; peccato. Idcirco quamuis mœreat & turbetur ut homo, qui natura uitæ amans est, non tamen mortem deuitat. Docet aũt per hæc nos, ut nos etiamsi turbemur, & mœreamus, non fugiamus mortem: quia & ego, inquit, quum turber: homo enim uere sum, & permitto naturæ, ut sua ostendat: attamen non dico ad patrem, ut saluet me ex hora hac. Sed quid dico? Illustra tuum nomen, hoc est, probetur tibi, ut ego suscipiam crucem & periculum pro salute omnium. Vide autem quod gloriam dei nominauit mori pro ueritate: ideo & pater, Et illustraui, inquit, & iterum illustrabo. Nam & miraculis quæ ante crucem, quæ & in medio nomine perficiebas, illustraui, & iterum factis per te miraculis in ipsa cruce illustrabo, & post sepulturam quum resuscitauero te, & spiritum misero, magis gloriosum & meum nomen, & te constituam. Sunt autem qui intelligunt hoc dictum, Nunc cor meum turbatum est: non quod dominus timeat mortem secundum humanam naturam, sed præuideat eiectionem generationis Iudæorum exasperatricis, & dolens ac parcẽs eis, turbatur propter eos, & misericors dolorem in se accipit. Neque enim dicam, quod mortem timeat. Non enim ignorabat quam ob causam ad nos profectus esset, sicut & ipse dicit: Propter hoc ueni in horam hanc. Alioqui quomodo adhortatus fuisset alios, ne timeatis eos qui occidunt corpus?

Mori pro ueritate, gloria dei

Matth.10.

" Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant:
" Angelus ei loquutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc uox uenit, sed
" propter uos. Nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps mundi huius ejcietur fo
" ras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Hoc autem dicebat,
" significans qua morte esset moriturus.] Plures quum crassiores essent & imperitiores, putauerunt tonitruum esse uocem, quamuis articulata uox esset, & cognoscibilis. Statim enim obliti erant uorborum uocis, & solum eius sonum tenebant. Alij autẽ &

D uerba uocis tenebant, quæ dicebat: Illustraui & iterum illustrabo. Non intelligentes autem quis uerborum sensus, ab angelo dicta esse putabant, & ideo intellectu difficilia, utpote ab angelo dicta. Iesus autem, non propter me, inquit, facta est hæc uox, sed propter uos. Equidem non opus habeo, ut discam quod illustrauerit pater, iterumque illustraturus sit nomen suum: uos autem opus habetis, ut discatis, quod non sim aduersarius deo, sed in gloriam nominis dei. Nam si per me nomen dei illustrandum, quomodo sum aduersarius dei? Propter uos igitur facta est uox, ut sciatis quod in gloriam sim dei. Quamuis autem scire non possitis, saltem interrogate, & discite quod ignoratis. Dicendo autem, Nunc est iudicium mundi huius, uidetur quidem superioribus male cohærere. Qualem enim consequentiam habet hoc ad illud quod dictum, Et illustraui, & iterum illustrabo? Omnino autem recte sequitur. Nam quia superius dixerat pater, Illustrabo: ostendit nobis dominus modum illustrationis. Et quis ille? ut ejciatur quidem foras mundi dominus, & uincatur: iudicetur autem mundus, hoc est, de eo ultio sumatur. Quod autem dicit, hunc sensum habet: Nunc iudicium & ultio mundi fit. Quia enim diabolus mundum morti subiecit, peccato omnibus hominibus obnoxijs factis: ad me (inquit) quum uenerit, & peccatum in me non inuenerit, morti autem ex æquo submiserit, condemnabitur à me: & sic ego ultionem de mundo sumam. Esto enim, quod alijs mortem propter peccatum attulerit: in me quid tale uidet, quod in reliquis, ut occidat? Igitur mundi iudicium, hoc est, ultio nunc à me fit: quia enim ego occidam eum qui omnes occidit, & me quoque insontem inuasit, ultor ero omnium, qui ab ipso occisi sunt, & ejcietur foras tyrannus, per mortem meam condemnatus. Nam, ejcietur foras, metaphora est sumpta ab his, qui in iudicijs cõdemnantur, & à tribunali exiguntur. Vel & sic intelligas, ejcietur foras: hoc est, in externas tenebras, sed & iterũ erit extra potentiam hominum, & non ultrà regnabit sicut prius in illis, & illorum animabus, ac mortali corpore. Sed omnes ego traham ad me, quum exaltatus fuero in cruce. Nam omnes, etiam qui ex Gentibus, ad fidem in me trahẽtur. Etenim quia ipsi non possunt ad me uenire, eo quod à tyranno detenti sunt, ego uicto illo, & foras eiecto, & resectis neruis potentiæ eius contra homines, traham etiam nolente illo. Id alio loco

etiam

A etiam rapinam nominauit. Nullus enim potest uasa mali diripere, nisi alliget fortem. Dicebat autem, Et si exaltatus fuero, significans qua morte esset moriturus, hoc est, crucifigendus. Nam hoc significat altitudo crucis.

Respondit ei turba: Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus: Adhuc breue tempus lumen uobiscum est. Ambulate donec lucem habetis, ne uos tenebræ occupent. Et qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis sitis.] Existimantes reprehensuros se dominum, & cõfutaturos eum quasi nõ esset uerus Christus, dicunt: Si Christus quidem immortalis est, tu aũt de te dicis quod exaltandus, quomodo igitur credemus te esse Christum? Hoc autem immeritò dicebant. Nam scriptura, quam legem appellant, nõ solum resurrectionis, sed & passionis meminit. Etenim Esaias utrunq; ponit, passionem quidem & mortem, sic dicens: Vt ouis ad occisionem ductus est. Resurrectionem autem, dicendo: Et dominus uoluit eum purificare à plaga, & ostendere ei lumẽ. Dauid quoq; & mortis, & resurrectionis mentionem facit. Non derelinques (inquit) animam meam in inferno. Et patriarcha quoq; benedicens Iudam, de Christo prophetizat: Recubuit & dormiuit ut leo, & sicut catulus leonis, quis excitabit eum? Atq; ita, qui hic negabãt passionem, & immortalitatẽ Christo tribuebant, maligna id mente faciebant. Nos didicimus ex lege, hoc est scriptura. Dicit ẽm omnis scriptura, ut sæpe diximus, lex. Quod Christus maneat in æternum. Verisimiliter hoc didicistis: manet enim in æternum, & ut deus, manet etiam post resurrectionẽ: passionem aũt eis non didicistis? Et quomodo utraq;? ut ostendimus ijsdem scripturis. Quomodo igitur, dicunt, tu dicis, quod oporteat exaltari filium hominis? Vides quod multa & eorum quæ à domino obscure dicebantur, intelligebant, quemadmodũ & exaltari intelligebant de cruce dei. Igitur multa quidẽ sic intelligebant, sed uoluntaria malicia ignorantiã prætexebant. Cõsidera insuper & quid dicant: Quomodo tu dicis, quod oporteat exaltari filiũ hominis? Quis est

Esa.53. *Psalm.15.* *Gene.49.* *Scriptura lex dicitur.*

B hic filius hominis? Malicia ẽm plenus est sermo illorum, quasi ita dicentium: Ne putes quod de te dicamus, & dicas quod propter inimicitiam aduersarij tibi simus. Ecce enim neq; scimus de quo dicas, & quis sit filius hominis: attamẽ affirmamus ueritatem, quod quisquis ille est qui exaltandus, is non sit Christus: aut quomodo? quũ scripturæ dicant Christum immortalem esse. Quid igitur dominus? obturat illorũ ora, & ostendit quod passionem nõ prohibet, quin ipse maneat in æternum. Adhuc ad breue tempus, inquit, lux uobiscũ est. Lucẽ ẽm nominauit seipsum. Igitur sicut lux solaris nõ omnino auferẽ, sed quũ occiderit, iterũ exoritur: ita & mea mors nõ est corruptio, sed occasus & translatio, & iterũ exorior per resurrectionẽ, atq; ita nihil prohibet passio quin æternus sim. Scripturæ aũt testantur de Christo quod æternus sit. Ego igitur sum Christus, etiamsi passionem sustinuero. Lux enim sum, etiamsi occidero, iterum exoriar. Vos igitur ambulate quandiu lucem habetis, hoc est credite in me. Quale autem tempus hoc loco dicitnum hoc quod ante uel post crucem? utrunq;. Ambulate enim, inquit, & credite, & priusquàm crucifigar, & post crucem. Hoc ẽm significat dicendo, quandiu lucem habetis, hoc est, quandiu potestis in me credere. Potestis autem & ante crucem & postea credere in me, qui sum lux. Qui autẽ ambulat in incredulitate, nescit quò uadat. Omnia igitur quæ Iudæi nunc faciunt, nesciunt quid faciunt, sed in tenebris quidem ambulantes uidentur rectam uiam incedere. Omnino autem secus euenit, dum sabbata seruant, & circuncisionem. Sed non ita his euenit qui crediderunt. Omnia enim quæ salutem continent, faciunt. Vmbram enim legis & tenebrosa ænigmata effugerunt, & accesserunt ad lucẽ, quæ occultabatur, & nunc refulsit, & facti sunt filij lucis, hoc est Christi. Nã ut, dicit, filij lucis fiatis, hoc est mei filij. Tametsi in exordio euangelista quosdam ex deo natos dicat, hoc aũt loco lucis filios nominat, hoc est Christi. Itaq; confundantur Arius & Eunomius. Vna enim operatio patris & filij, etiam hoc loco indicatur.

Hæc loquutus est Iesus, ac digressus abscondit se ab eis. Quum aũt tam multa signa

C fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ impleretur, quem di-
Esa.53. " xit: Domine quis credidit sermoni nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Pro-
Esa.6. " pterea nõ poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum, & indu
" rauit cor eorum, ne uideant oculis, & ne intelligant corde, & cõuertantur, & sanẽ eos.] Quare occultatus est ab eis? non enim nunc lapides tulerunt contra eum, neq; blasphemauerunt sicut prius: igitur quare occultatus est? Ingrediens corda eorum, uidebat indignationẽ cordium ferociũ, quamuis nihil loquerentur. Itaq; abscondit se, mitigans illorum inuidiam. Nam quod inuiderint, & uoluntaria malitia non crediderint, insinuat euangelista. Quũ aũt ipse tanta fecisset signa, nõ crediderunt in eum: omnino nõ paruæ malitiæ opus tantis signis nõ credere. Tanta eñ signa, inquit, quæ prætermittit euangelista. Abscondit igitur se Iesus, inuidiam illorum mitigans. Interimq; eis tempus dat & ocium, ut per quietem de sermonibus & operibus eius cõsiderare queãt. Ita eñ si quidem uoluissent, peruenire ad cognitionẽ deitatis illius potuissent. Quamuis incredulitatem illorũ praenosset: attamẽ omnia quæ ad se attinebãt, faciebat: & secedit ut dictũ est, dato eis tempore dignoscendi. Quod autẽ nõ crediderunt in eum, ut sermo Esaiæ impleatur, nõ est sermo causæ, sed euenti significatiuus, ut sæpe diximus. Non enim Christo discredituri erant, eo quod prædixit hoc Esaias: sed quia illi discredituri erant, ideo prædixit Esaias. Et nõ potuerunt credere, & quod dixit iterũ Esaias de eis, eandẽ habet sententiam. Per omnia eñ hæc uult asserere, quod scriptura non sit mendax, & quod ea quæ prædixit Esaias, nõ aliter euenerũt, quàm dixit: ut ne quis possit dicere & dubitare, Quare uenit Christus, si sciebat quod Iudæi nõ erãt sibi credituri? introducit & prophetas qui hoc prædixerant: & quod nõ ignorarit Christus incredulitatẽ illorũ, & nihilominus uenerit: neque possint dicere, quod si uenisset, credidissemus. Hoc autem quod dicit, Non potuerunt credere, significat, intelligere noluerũt. Nam malus & improbus homo nõ potest credere, quandiu talis fuerit, mala scilicet eligens ac uolens. Porrò quũ
D audieris, quod excæcarit oculos eorũ deus, & excæcarit cor eorum, ne putes quod simpliciter hos quidem deus bonos fecerit, illos autem malos, absit: sed dei relictionem cæcationem totam intellige. ut exempli gratia quid dicam: Est quispiam nõ ualde malus, cum quo uidetur adhuc esse deus, spes enim est quod conuertatur: quando aũt malitia repletur homo, tunc derelinquit eum deus propter malam eius uoluntatem. Dicitur autem homo, ut cæcus priuatus diuino lumine in tenebris malitiæ ambulare, & tunc cæcitas uidetur ei diuini luminis absentia: & cordis cæcitas, priuatio diuini uerbi, quod corda suscipientium se mulcet. Excæcatur consequenter, qui nullos suscipit radios diuini uerbi: & cæcus fit qui mulcẽs cor uerbũ auribus suscipere nõ uult: & omnino absentia dei excæcat & obtenebrat. Quũ igitur audieris, quod excæcet deus, sic intellige, quod excæcet quũ præsens non sit. Si enim affuisset deus, non excæcatus fuisset homo. Si erat sol, non utiq; erant tenebræ. Nunc autem sol facit noctem, sed quo pacto? occidens: ita & deus cæcos facit homines, quum non adest eis. Non adest autem propter illorum malitiam, & tunc ut cæci peccant, non se conuertentes, & absq; correctione prolabuntur. Videamus autem & Esaiæ dicta: Domine quis credidit auditui nostro? hoc est, nullus

Quis, pro nullus. credidit. Quis, enim sæpe in scriptura usurpari solet pro nullus. Quasi ex persona Christi hoc dicat propheta, dicente Christo scilicet ad patrem: Domine, nullus credidit sermoni nostro & prædicationi meæ. Prædicationem auditũ nominauit. Etenim quæ audiui à patre meo, inquit, illa dico. Et brachium autem cui reuelatum est: hoc est, potens signorum uirtus, quam brachium nominat, nulli ingratorum Iudæorũ reuelatum est: sed & hæc signa, quæ facio, uellicant.

" Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriã eius, & loquutus est de eo. Veruntamẽ etiam
" ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter pharisæos non confitebantur, ne
" è synagoga eijcerentur: dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam dei.] Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius. Cuius? filij, quamuis patris gloriam uideatur spectare, iuxta consequentiam prophetæ. Hoc autem loco gloriam filij dicit uidisse Esaiam: Paulus autẽ, spiritus. Vna igitur gloria sanctæ trinitatis. Et quæ patris, etiam filij

A filij est:& quæ filij, etiam spiritus est. Gloriam autem dicit uidisse Esaiam, fumum illum
qui apparuit, Seraphin, carbones, altare, thronum. Vidit igitur Esaias hanc gloriam, &
loquutus est de illo, filio uidelicet. Quid autẽ loquutus est de illo? Ea quæ supra dicta,
quod excæcarit illorum oculos, & indurarit corda illorum. Assignauit autem euangeli
sta, quod ex principibus multi crediderint in illum: ostendens quod & in hoc mentiti
sint pharisæi, dicentes: Num quis principum credidit in illum? Ecce enim multi credi- Ioan.7.
derunt etiam principum, sed propter pharisæos non confitebantur. Dilexerunt enim
gloriam hominum. Hoc autem Christus eis prædixit: Quomodo potestis credere, glo- Ioan.5.
riam ab hominibus accipientes, gloriam à deo solo non quærentes? Itaque euangelista
ostendit, hoc eis accidere, quod ante prædixit eis Christus. Sic ergo non fuerunt princi
pes, sed serui, extremam uilissimamq́ seruitutem seruientes. Ex hoc disce, quod uanæ
gloriæ sectator seruus est & ignominiosus.

Iesus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui mi-
sit me. Et qui uidet me, uidet eum qui misit me.] Occultauit quidem se ad tempus Ie-
sus, cedens paulisper ob iram Iudæorum. Iterum autem comparet ac clamat libere &
publice. Ostendens autem semetipsum & Iesus patri, & nõ contrarium deo, dixit: Qui
credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Quasi hoc dicẽs: Quid timuistis
credere in me? Fides illa quæ est in me, ad patrem transit. Vide autem & sermonis eui-
dentiam. Non dixit, Qui credit mihi: sed, qui credit in me: quod fidem in deum signifi-
cat. Aliud enim est credere cuipiam, & aliud credere in quempiam. Nam is qui credit Credere cuipiam.
alicui, potest intelligi quod credat ei ut uera dicẽti: qui aũt credit in quempiam, omni-
no ut in deum credit. Ideo recte quis crediderit apostolis, at non item in apostolos. Ea- Credere in quempiam.
propter dominus non dixit, Qui credit mihi: hoc enim Paulus fortassis & Petrus pote
rat dicere, Qui credit mihi. Sed & Hebræis quod non crediderint Mosi, opprobratur. Ioan.5.
Maius autem est quod dicit, Qui credit in me: per quod ostendit se esse deum, sicut &
discipulis dicit: Creditis in deum, & in me credite. Atq; ita, quoniam qui credit in illũ, Ioan.14.
B fidem ad patrem transmittit. Et qui discredit ei, patri discredit. Qui autem uidet me, ui-
det eum qui misit me. Num qui uidit liniamenta corporis eius? non: neq; enim pater ha
bet corpus, ut qui corporaliter uidet Christum, uidere dicatur & patrem: sed intellige
hic uisionem mentalem, sicut si ita diceret: Qui meam substantiam, ut possibile est ho-
mini, cõprehenderit per contemplationem mentis, & patris quoq; substantiam appre-
hendit. Qui cognouit me quod deus, etiam patrem omnino: quandoquidẽ imago sum
patris. Per omnia autem hæc manifestatur eandem esse substantiam patris ac filij. Au-
diant qui Arianorum morbo laborant: Qui credit in filium, non credit in eum, sed in pa
trem: atq; ita neq; creatura pater, neq; & filius. quemadmodum dixerit quis: Qui haurit
aquam ex flumine, nõ quod fluuij, sed quod fontis sumit: ita & qui credit in filium, non
in filium credit fluuium (neque enim alterius substantiæ est filius, neque habet aliquid
præter patrem) sed in fontem boni credit, patrem inquam.

Ego lux in mundũ ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis
audierit uerba mea, & non crediderit, ego non iudico eum. Non enim ueni in mundum
ut iudicem mundum, sed ut seruem mundum.] Iterum & per hoc se consubstantia-
lem declarat. Nam quia pater ubique lux dicitur, eapropter & de seipso dicit: Ecce lux
in mundum ueni. Vnde & Paulus, deradiationem eum nominat, ostendens hoc loco
quod nihil mediet inter patrem ac filium: sed ubi pater, ibi filius: sicut ubi lux, ibi dera-
diatio. Lux igitur & filius, & quia errore liberat, & quia discutit mentales tenebras. Et
sicut lux quæ apparuit, & se manifestam facit ac cætera uisibilia: ita & filius qui uenit &
apparuit nobis, seipsum notum reddidit ac patrem, & omni scientia corda suscipienti-
um se illustrauit. Si quis audierit me, inquit, & non crediderit, ego non iudico eũ. Non
enim ueni ut iudicem mundum, sed ut saluem mundum. Huius dicti talis sensus est: Et
qui discredit, homini illi ego non sum condemnationis autor, neque enim ad hoc pri-
mum ueni, tametsi hoc ex consequenti eueniat. Ego enim, inquit, ueni ut saluem, &
propter hoc docui. Quod si quis discredit, non ego ei condemnationis sum autor, sed

C ipſe ſibi eius autor eſt: id quod per ea quæ ſequuntur, magis euidens erit, quæ audi.

Qui reijcit me, nec accipit uerba mea, habet qui iudicet ipſum. Sermo quem loquutus ſum, ille iudicabit eum in extremo die. Quia ego ex meipſo non ſum loquutus, ſed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar: & ſcio quod mandatũ eius eſt uita æterna. Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor.] Ego, inquit, nullum iudico: ſed qui non credit, habet iudicantem ſe: ſicut & nos ſæpe dicere conſueuimus, quando puerum incompoſitum uerberaturi ſumus, quod non nos uerberemus eum, ſed eius negligentia & diſſolutio: & non nos cõdemnemus eum, ſed admonitiones noſtræ, quibus non paruit, illæ arguant eum ut inobedientem. Sic igitur & dominus: Non ego iudico, ſed ſermo quem loquutus ſum, ille cõdemnat. Quare eñ non crediderunt? Num ut aduerſario dei, & propriam gloriam quærenti? Et planè ego à meipſo loquutus non ſum, ſed omnia à patre dixi. Nuſquam meipſum prædicaui, aliud quiddam ab illo ſentiens: ſed is qui miſit me pater, madatum mihi dedit, quid dicerem, & quid loquerer. Papæ, quãta uerborũ humilitas? Nunquid ô domine, priuſquàm mitteret te pater, & daret mandatũ, nõ cognoſcebas quid loqui oportebat, ſed ignarus eras mandati huius, quod eſt uita æterna? Et non cognoſcebas uitam hanc uitam æternam? Et quomodo dixiſti: Ego ſum uita? Vides quæ abſurditas proſpectet, ſi non bona conſideratione auſcultemus. Cognoſce igitur, quare ita humiliter loquatur, nempe propter auditores, qui tam infirmi erant. Et quid uult per hæc ſignare? nihil aliud, quàm nihil ſe uel dicere uel ſentire, præter ea quæ à patre. Nam ſicut, inquit, qui mandatum referunt, nihil dicũt præterquàm eis demandatum: ita ſanè & ego ipſe nihil aliud ſentio uel docui, præter ea quæ patri uiſa ſunt. Hoc igitur uolens oſtendere, concordiam, inquam, ſententiæ cum patre, recordatus eſt huius exempli, mandati inquam. Quæ igitur loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor. Atque ita, quia nihil à memetipſo dixi: qualem
D occaſionem prætexent, qui non crediderint? citra controuerſiam enim condemnabuntur, quod patri non crediderunt. Nihil igitur humile intelligit orthodoxus ex humilibus illis uerbis, mandatum accepi, & ſimilia: ſed candide hæc exponit: ſicut & hoc, mandatum accepi, quid dicerem, & quid loquerer: ſiquidẽ & noſter ſermo, ſi quando uedicturi ſumus, illa dicit quæ mens ei ſuggerit, & nuſquam alterius ſubſtantiæ eſt ſermo quàm mens, ſed omnino eiuſdem ſubſtantiæ.

CAPVT XIII.

ANte feſtum autem paſchæ ſciens Ieſus, quod ueniſſet hora ipſius, ut tranſiret ex hoc mundo ad patrem, quum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, uſque ad finem dilexit eos.] Sciebat quidem dominus & ante omnia ſecula horam mortis ſuæ: quum autem illa inſtaret, rem facit magnæ miſericordiæ, & condeſcenſione plenam, miramq́ erga diſcipulos præ ſe fert dilectionem. Relicturus enim illos, uehementiorem charitatem oſtendit. Nam quum dilexiſſet eos, uſque in finem dilexit eos: hoc uult, quod nihil omiſerit eorum quæ facere decet eum, qui multum diligit. Ideo & poſtremo pedes diſcipulorum omnium lauat, ut ingerat magnum deſiderium, & magnam eis cõſolationem afferat in malis quæ paſſuri erant, ſi cogitarent quod ſic dilexerit eos, ut & pedes eorum lauarit: quare neq; deſpecturus ſit eos in multo grauioribus. Tranſitum autem nominat mortem Chriſti, propter aſſumptionem ex reſurrectione. Quia igitur tranſiturus erat ex hoc mundo, oſtendit charitatem erga ſuos. Suos autem diſcipulos nominat ſecundum familiaritatis rationem. Quantum enim ad rationem creationis eius, proprij ſunt omnes homines. In
Ioan.1. propria uenit, & ſui eum non receperunt. Sui autem etiam ſancti, eo quod familiares ei ſint: quemadmodum & hoc loco ſuos uocauit diſcipulos. Adiecit autem his, qui in mundo. Quia & alij erant ſui, ut Abraham & patriarchæ: ſed non in mundo, demigrauerant enim ab eo loco. Hos igitur ſuos qui in hoc mundo, uſque in finem dilexit: hoc eſt, perfectam erga illos charitatem declarauit.

Et cœna

A Et cœna facta, quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ Simonis Isariotæ, ut pro„ deret eum: sciens Iesus, quod omnia sibi dedisset pater in manus, & quod à deo exisset, & ad deum iret: surgit à cœna, & ponit uestimenta, & quum accepisset linteum, præcinxit se: deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.] Admirans Euangelista, quod Christus lauerit eum, qui meditabatur proditionem, dicit: Quũ diabolus immisisset in cor Simonis. Ita ergo usq; ad finem proditoris curam gerebat. Neque frustra apponit, Cœna autem facta: sed ut ostendatur inhumanitas Iudæ, quem neq; mensæ communio placuerat. Proinde Iesus sciens, quod pater omnia tradidisset ei in manus: hoc est, quod concredidisset ei salutem fidelium, & debeat nunc omnia quæ ad salutem eorum pertineant, monstrare eis, sicut & lauare pedes discipulorum. Humilitatis enim lex hoc loco præcipitur. Et aliter: Quũ sciret quod omnia tradidisset ei pater, & quod à deo exisset, & ad deum iret, nõ timebat minui gloriam suam lauans pedes discipulorum: non enim rapuerat gloriam, ut timeret ab illa excidere. Et propterea non dignantur humile quiddam facere, qui generosi non sunt: quoniam gloriam rapiunt, nolentes ullo modo humiliari, ut ne perdant quod rapuerant. At omnium rex erat & dei filius, hoc enim uult dum dicit: A deo exiui, hoc est ex patris substantia, & iterum ad deum uado. Et ita non minuebatur gloria eius qui talis est, ex eo quod discipulos lauerat. Considera igitur, quod humiliari opus est eius, qui à deo egressus est, & ad deum uadit. Superbire & fastuosum esse, opus est eius qui à dæmonibus exiuit, & ad dæmones uadit. Quum autem audieris, dedisset ei pater: ne existimes quandam filij impotentiam hic declarari, sed disce potius reuerentiam erga patrem & uoluntatis concordiam. Quia si impotens tibi uidetur filius, eo quod pater ei ea dedisse dicatur, impotentem intellige & patrem, eo quod filius ei regnum tradit, ut Apostolus dicit: sed non ita est. Verum traditio concordiam & cooperationem dicit, ut sic dicam, & beneplacitum patris. Vide autem & eminentiam humilitatis. Nõ enim *Humiliari. Superbire.*

B ante cœnam lauat, sed postquàm omnes recubuissent, surgit solus ipse, illis recumbentibus, & deponit quidem uestimenta: docens nos ut expediti ac leues simus ad ministerium. Linteo autem præcingitur, ipse omnia faciens, lauans, & extergens. Mittit item aquam, & hoc ipse faciens, non alij committens. Hæc autem omnia nobis indicia sunt & præcepta, quomodo nos cũ omni alacritate ministrare oporteat, & nosipsos omnia operari, non alijs utentes ministris.

„ Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei ille: Domine tu mihi lauas pedes? Re„ spondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea.] Non primum lauat Petrum, quamuis primatum discipulorum gerebat: sed forte proditor, quum esset impudens, & inuerecundus, ante Petrum lotus est. Vnde hoc manifestum? Cœpit, inquit, pedes discipulorum lauare & extergere, deinde uenit ad Simonem Petrum, atque ita declarat, quod non primo lauerit Petrum. Non enim dixisset, quod uenisset ad Simonem Petrum, sed alium quendam ante Petrum lauit. Ex alijs itaque discipulis nullus sustinuisset ante Petrum lauari. Proditorem autẽ hoc ausum fuisse possibile est. Nam si ab alijs discipulis cœpisset lauare quempiam, prohibuisset dominum (ille quisquis fuisset) & dixisset, quæ & Petrus: Domine tu meos lauas pedes? Sed non permisisset. Non igitur ullum alium lauit prius quàm proditorem, & deinde Petrum. A Petro autem eruditos cæteros uerisimile est non contrauenisse, sed honorem hunc à domino suscepisse. Vide autem & Petri uerba quantam habeant emphasim: Tu lauas meos pedes manibus illis, quibus oculos cæcorum aperuisti, quibus leprosos mundasti, quibus mortuos suscitasti: tu qui hæc maiora fecisti, meos, serui imperiti, & non manus, neque aliam partem honestiorem, sed pedes, qui extremæ omnium maxime sordidæ partes, ac ignominiosæ habentur? Quid igitur ait dominus? Quod ego facio nunc, tu nescis quod summam humilitatem in se contineat, & eandem uos quoque doceat. Posthac quando eijcies in meo nomine dæmonia, quando uidebis me in cœlum sumi, quando à spiritu disces quod ad dexteram sedeam patris: tunc scies quod ille qui ita sic se humiliat, ut & pedes tuos lauet, tibi det tantam uirtutem contra dæmo-

A unoquoq; ut faciat exigitur, audi: Habemus in nobis omnes, qui in Christum credimus
uerbum dei, & euangelij prædicationem. Omnes enim suscepimus Christũ in cordi-
bus nostris. Sed debemus in cœna illa excitare uerbum, ut surgat, & deponere eius ue-
stes, quæ obtegunt illud. Vestis est auaritia, uestis uana gloria, uestis inuidia, & quæuis
aliarum affectionum, quæ aggrauant uerbum diuinum in nobis: illa oportet deponere,
ut excitetur uerbũ, & surgat: expeditumq; sit, ut possit per pœnitentiam nostram ope-
rari purgationem. Verbum enim quum surrexerit, & omnium sarcinã, solicitudinemq;
temporalem deposuerit, lauabit cogitationes discipulorum eius qui ipsum sequuntur.
Lauabit autem pedes, hoc est operatiuas nostras motiones, & gressus nostros. Si autem
quis opus habuerit & alia purgatione, & desiderat etiam doctrina contemplationéque
probari, dicat ad dominum: Domine, non solũ pedes meos, sed & manus & caput: hoc
est, non solum gressus meos purifices, sed & manus, ut ego & alios manuducere, & ad
bonum simul assumere ualeam: & caput, ut in contemplatiua parte diuinæ cogitationis
purgatam, & immaculatam de diuinis cognitionem habeã. Ita igitur per cõfessionem
lauari poterimus, ut non indigne communicemus cœnæ, & iudicium nobis manduce
mus & bibamus.

Postquàm ergo lauasset pedes eorum, receptisq; uestibus suis accubuisset, iterum di
xit eis: Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magistrum ac dominũ, & bene dici-
tis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister: uos quoq; debetis
inuicem alij aliorum lauare pedes. Exemplum enim præbui uobis, ut quemadmodum
ego feci uobis, ita & uos faciatis. Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino
suo, neque legatus maior est eo qui legauit ipsum.] Nõ ultra ad Petrum solum, sed ad
omnes loquitur, causamq; tantæ erga illos humilitatis ponit, quæ est, ut illius simus imi
tatores. Et quid si hoc quod antea dixerat Petro, scies, ad hoc tempus pertinere? Scies
enim post hæc, dixit. Quando? quando receptis uestibus accubuero, & cœpero docere
B uos ac dicere: Scitis quid fecerim uobis? Nam si ego, quem uos testamini dominum &
magistrum, & bene testamini, pedes uestros laui. Et non dixit, seruorum indoctorum, il
literatorum: sed hoc illorum reliquit considerationi. Vobis maxime necessarium est, ut
alter alterius lauet pedes, hoc est omni ministerio uobis inuicem seruiatis. Id enim uult
per lotionem, quæ ministeriorum infima, ut & alia longe honestiora non detrectemus.
Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis: hoc
est cum alacritate, quamuis quod ego feci, maius sit. Dominus ego sum, uos autem con
seruorũ pedes lauabitis. Attamen & doctores uidemus pueris literas elegantiores præ-
scribere, ut ad imitationem, quamuis à longe ueniant. Necessariò autem apostolos ad-
monet de his, quoniam in honore erant futuri, alij maiore, alij minore, ut ne inter se dissi
derent & superbirent, sed ut omnium ipsorum mentes purgarentur. Nõ est enim seruus
maior domino suo, quandiu seruus est: neq; apostolus uel legatus eo qui legauit, quan-
diu est legatus: quando autem maior fit, neq; seruus est, neq; legatus.

Si hæc nouistis, beati estis, si feceritis ea. Non de omnibus uobis loquor, ego scio
quos elegerim, sed ut adimpleatur scriptura: Qui edit mecum panem, sustulit aduer- Psal. 40.
sum me calcaneum suum. Nunc dico uobis, priusquàm fiat: ut quum factum fuerit,
credatis quod ego sim.] Vt ne dicant: cur hæc dicis nobis, quasi ignoremus?
scimus etiam ipsi humilitatis bonum: propterea dicit: Si nouistis, non sufficit hoc uo-
bis solum, sed tunc perfecte estis beati, si & feceritis ea. Quia & Iudæi mandata sciue-
runt, sed non beati; miserrimi autem, utpote qui non fecerint ea. Non de omnibus
uobis dico: ego scio quos elegerim. Arguit & non arguit proditorem, adumbratum
sermonem referens. Volebat enim eum ad pœnitentiam reducere, & ideo relictis o-
mnibus alijs beneficijs quæ in illum collocauerat, posuit hoc quod maxime omni-
um faciebat ad confundendum eum. Qui edit panem meum, hoc est, qui pascitur
à me, qui mea mensa fruitur, quod & inimicos placaret. Et non dixit, Hic tradit me:
sed, leuauit super me calcaneum, hoc est dolum & deceptionem contra me compo-
suit: à certantibus sumpta metaphora, qui supplantantes aduersarios suos, dum illo-

C rum calcaneum calcant, deijciunt. Hoc autem dicens, non omnibus uobis dico: ut ne multis terrorem incutiat, separat illum manifeste, & ostēdit unum esse hoc contra se meditantem, ideo dicit: Qui edit panem meum. Dicente autem domino, Ego scio quos elegerim: quid dicemus de Iuda? num & illum elegit? Elegit quidem eum, quū bonus es-
1. Reg. 9. set, sicut & Saul: sed mutatus est, ipse liberi existens arbitrij. Permittit autem unicuique secundum quod uult operari: non enim aufert liberum arbitrium. Mutatum autem Iudam repulit, quamuis prius elegisset. Cæterum dum dicit, ut scriptura impleatur: ita intellige, sicut similia alia, de quibus sæpe diximus. Neq; eñ propter hoc coactus fuit Iudas prodere, ut appareant ueri sermones scripturæ, id quod omni blasphemia plenum: sed ut sciamus quod de hoc dixerit scriptura, quę uidemus nūc opus admisisse. Hæc autem omnia (inquit) prædico de proditore, ut quum factū fuerit, credatis quod ego sim, hoc est quod uera dicam.

Amen amen dico uobis: Qui recipit quencunq; ego misero, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui misit me.] Quæ consequentia priorum ad ea quæ nunc dicuntur, quæ subdit sermoni de proditore: Qui recipit quencunq; ego misero, me recipit? Certe maxima consequentia. Quia enim dictum erat, quod prodendus, & derelicturus esset eos, & iam egressuri essent dispergendi, & uarijs malis affligendi, duobus modis solatur eos. Et à se, ostendens eis quod ipse passurus sit, & quæ proditori fecerit lotis eius pedibus, ad communem mēsam admisso: nam si hæc cogitassent, semper omnia tulissent facile. Igitur hic unus quidem modus, per ea quæ fecerat inimico suo usq; ad finem, & quæ passurus erat. Insuper promittit omnium domus illis futuras apertas, & suscipiendos ab omnibus, qui sermonem eius audiuerint. Vides nunc quomodo hæc superiori cohæreant? Relicturus erat illos, innumera mala passuri erāt, consolatus est eos suo exemplo, quod prodendus à discipulo cuius lauerat pedes: solatur etiam prædicendo eis, quod & ipsi multa mala passuri; sed omnes, illos excepturi essent, & dicit: Qui re-
D cipit uos, me recipit, & propter me deum & patrem. Attende consolationis genus. Sicut deum ipsum (inquit) in honore habebunt uos homines, atq; ita propter persequutorum malitias, ne mœreatis.

Quum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & testatus est, dixitq;: Amen amen dico uobis, quod unus ex uobis proditurus est me. Aspiciebāt ergo se inuicē discipuli, hæsitantes de quo diceret.] Cogitans dominus proditorem utroq; priuandum, & patientia in laboribus, & excipientium ministerio, turbatur spiritu: hoc est tristitia afficitur eius anima. Et testatus est, inquit: hoc est prædixit, protestatus est, affirmauit. Igit̃ discipuli hæsitantes, aspiciebant se inuicem, nam quamuis singuli bene conscij essent, de nullo malo arguente illos conscientia, sermonem tamen domini ueriorem suis cogitationibus existimabant: unde & tristantur ac hæsitant. Sententia eñ erat eius qui mentiri nesciebat, quam euenturam credebant. Intellexerunt autem quidam, unus ex uobis, sic:
Gene. 3. qui à uestro choro excidit, & à uobis exijt, tradet: sicut & hoc: Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. nam & in eo loco curiosius dictum exposuerunt: factus est, dicunt, sicut unus qui ex nobis cecidit; ita certe & hic propter inobedientiam factus est ex uobis, hoc est excidit à uobis.

Erat autem unus ex discipulis Iesu, recumbens in sinu ipsius. Nimirum is quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, ut sciscitaretur, quis esset de quo loqueretur. Itaq; quum recubuisset ille super pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est? Respondit Iesus: Ille cui ego intinctū panem porrexero.] Quare omnibus alijs, & Petro ipso tremente, Ioannes quasi delicatior recumbit in sinu domini? Et iterum: Quare de seipso dicit, quod eum diligebat Iesus? Recumbebat quidem propter duas illas causas. Vna est, quia præ omnibus alijs diligebatur maxime. Dilectionis aūt signum, recumbere cū domino. Altera, quia uolebat se ostendere alienū à crimine, per hoc quod tam libera illi cū Christo familiaritas. De se autem testatur, quod dilexerit ipsum Iesus: ut ne quum tu audieris quod innuat ei Petrus, putes eū interrogari quasi maior sit: dicit euāgelista de se, quod Petrus sibi non innuerit ut maiori, sed ut ei qui magis dilectus fuerat à domino,

Propter quas causas Ioannes in sinu domini recubuerit.

& ita

A & ita magis humilitatis quàm ostentationis uerbum est. Non enim dicit, Ego diligebam Iesum: quod de Petro protestatur. Sed quid? Ille enim, inquit, diligebat me, qui propter misericordiam & miserationem suam susceperat me. quod & Apostolus dicit: Persequor, si & comprehendam, in eo quod & comprehensus sum à deo. Et iterum: Qui cognouerunt deum, immo cogniti sunt à deo. Sic igitur quum dicit, Quem diligebat Iesus: non gloriatio est, sed humilitatis indicium. Quare autem Petrus non interrogat dominum, sed Ioannes? Quia præ nimio feruore sæpe interrogauerat dominum, & increpatus erat, eius gratia nunc interrogare formidat, ut nō etiam nunc attemerarius arguatur à domino. Quare & Ioannes accidit ad pectus Iesu absque reuerētia & submissione? Quia nihil adhuc magnum de domino sentiebat, neque erant edocti dignum reuerentiæ honorem exhibere: piscatores enim erant, & officij imperiti. Permittit autē ei dominus, ut recumbat super pectus, mœrorem eius soluens, & mitigans turbationem mentis illorum, & in summa tristitiam sopiens. Verisimile enim etiam in faciebus eorum multum mœroris apparuisse. Et neque sic interrogatus dominus, nomine proditorem manifestat: sed per buccellam tunc manifestum facit illi, admonens proditorem, & in memoriam ei reducens mensam & panem, quorum particeps erat, ut ne prodat & contra pascentem insaniat: Accipe (inquit) panem, cuius mecum particeps es, memor esto communis mensæ. At non intellexit anima illius præ affectione grauata. Si uis & ipse prope Iesum recumbere, & in pectus eius cadere, & mystica ab eo discere, da operam ut propter simplicem, bonamq; mentem ab eo diligaris. Etenim Ioannes innocentissimus, simplicissimus, & mansuetissimus omnium erat, ideo & diligebatur. Et tu quoque talis esto, & dignabitur te pectoris sui recubitu, id quod theologicæ dignitatis sybolum est. In corde enim intelligit scriptura eloquia domini latentia, & ita reuelabitur tibi mysterium totum, & uerbi proditor. Ei enim cui theologiæ beneficium concreditum est, & proditor uerbi, qui non rectam tenet fidem, manifestus fit. Hæreticus enim adulterans uerbum ueritatis, qui est panis, illum nobis nō purum, sed intinctum ostendit.

Phil. 3.

Gal. 4.

B

[Et quū intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post offulā ingressus est in eum satanas. Dicit igitur ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo discumbentium intelligebat ad quid dixisset ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus, Eme ea quæ nobis opus sunt ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret. Quum ergo accepisset ille offulam, continuò exiuit. Erat autem nox quum exisset.] Vbi dominus quidem dedit buccellam Iudæ, si forte recogitaret amicitiam mensæ & panis, & à proditione desisteret: Iudas autem quum neq; sic emendaretur, tunc planè factus est satanæ, & traditus ei ut inemendabilis. Igitur quandiu unus discipulorum uidebatur, & ex sancto illo choro, non habebat tantum accessum ad illum satanas: ubi autem illum diuisit dominus, & separauit ab alijs discipulis tractu eo per panem, tunc inuasit eum, ut à domino derelictum, & à diuino choro separatum. Vide enim & hoc: Ingressus est in eum satanas, hoc est, ingressus est in interiora cordis eius, & occupauit animam eius. Nam prius eū foris per auaritiæ uitiū turbabat, nunc autem perfecte eum comprehendit, proditionem suggerens. Dicit igitur ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem non est adhortantis ad perditionem, sed exprobrantis & permittentis ei ad proditionem uenire, dicit enim, Fac, quasi diceret: Ecce reliqui te facere quod uis, non impedio tuam mentem, non retineo te ultra. Antea enim ipse cohibebat malitiam, apud se tempus mortis reseruans, sicut & dicebat: Nullus tollit animam meam à me, sed ego pono eam à me. Hoc autem nullus cognouit accumbentium. Digna quæstio, Quo pacto nullus agnouerit, quum rogatus dominus quis esset proditor, dixerit: Cui ego buccellam tradidero? Videtur igitur clàm hoc dixisse Ioanni, ut nullus alius audiret: quia & Ioannes, quum supra pectus recumberet, rogabat quasi in aurem: & ita proditor nō manifestatus est, alioquin eum discerpsissent, forte & Petrus occidisset eum. Num ergo & Ioannes ignorabat eum? neq; hic expectasset, ut discipulus in tantam prorumperet impietatem. Sancta enim illa anima

Ioan. 10.

C procul à tali impietate, neq; de alio facile tale quippiam suspicata fuit. Nullus ergo cognouit, sed existimauerunt quod dicens, Fac citius, diceret de aliquo ad festum emendo, uel ut quid daret pauperibus. Nam multam curam gerebant pauperum. Et quomodo qui alios admonet, ne portent peram, neq; æs, ipse autem marsupium ferebat? Ostendit quod & possessione carētem & crucifixum mundo, magnam oportet eius partis curam habere. Cæterum nox erat quum exisset: neq; hoc superflue assignauit euangelista, sed ut doceat nos, quod neq; tempus prohibuerit illum, sed nocte dolum struxerit. Exiuit igitur quinta (ut mihi uidetur) uespera, quando & intrauit in ipsum satanas. Nā quarta quidem ac cessit ad illum, quando scilicet mulier quæ apud Matthæum, unguentum effudit. Ipse autem ut abijt, loquutus est cum Iudæis de traditione. At quinta uespera intrauit in illum, hoc est occupauit cor eius: sicut aliud est percutere quempiam manu foris, & aliud est cōfodere gladio uiscera. Exiuit igitur Iudas & sensibiliter, & mentaliter à saluatore. Erat autem & nox: fortassis & spiritualis nox, auaritiæ obtenebratio inuaserat eum.

" Dicit Iesus: Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est per illum,
" Si deus glorificatus est per eum, & deus glorificabit eum per se. Et continuò glorificabit eum.] Quoniam conciderant discipulorum mentes, iterum eas erigit, dicens: Nunc glorificatus est filius hominis. Docet ēm eos non mœrere, sed magis gaudere. Gloria enim est, ipsa passio scilicet, & per ignominiosa hominibus honor conciliatur. Et aliter: Per miracula in cruce glorificatus est, sole extincto, petris ruptis, uelo scisso, alijsq; mirabilibus factis. Quomodo autem glorificabit deus filium? in seipso, hoc est, per seipsum, non per alium, non per angelos & archangelos, non per alias uirtutes, sed per seipsum. Omnia enim operatus est ad gloriam filij. Continuò igitur, inquit, glorificabit eum: hoc est non tardabit, sed in ipsa cruce: & iterum post tres dies, quum resuscitauerit eum, & post quadraginta dies, suppeditata gratia spiritus discipulis. Videamus

D autem & ex superioribus mentem uerborum. Nunc glorificatus est filius hominis: hoc est ego doceo, miraculaq; facio, & non in me subsistit gloria, sed in deum & patrem transit. Quia igitur mea gloria, gloria fit patris, ne contristemini. Nam pater iterū glorificabit me, ut & ipse glorificetur. Nunquid enim ego gloriam mihi uindico, & ad illū non transit? sed communis est gloria, quemadmodum & iterum glorificabit me, & non tardabit: sed mox ut ignominiosam passionem patiar, quando uidebor per mortem è medio tolli, tunc magis honorabit, tunc per resurrectionem me clarum faciet.

" Filioli adhuc paulisper uobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Iudæis, quò ego
" uado, uos non potestis uenire: ita & uobis dico nunc. Præceptum nouum do uobis, ut
" diligatis inuicem: sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. In hoc enim cognoscent
" omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter uos.] Quoniam paulo post passurus erat grauia, ea nunc prædicit eis, ut ea habeant in memoria, & præparent se ad ea. Confert autem hoc ad gloriam eius. Nō parua enim gloria eius fuit, quod discipulis suis prædixit, quæ euentura essent eis, commemorantibus postea discipulis, quod illa eis essent prædicta. Monstrans autem, quod non nunc primum, sed multo antea, quod quæsituri essent ipsum in tribulationibus cōstituti, dicit, quod & Iudæis istuc ipsum dixi, quod multo antea sciuerim. Hoc autem, Quò ego uado, indicat eius mortē quæ transitus erat ac translatio in statum meliorem, in locū corruptibilia corpora nō suscipientem. Igitur Iudæis dicebat: Quæretis me, & quò ego uado, uos non potestis uenire: timorem illis incutiens, discipulis autem desiderium accendens. Etenim cōsueuimus, quando uidemus quosdam ab amicis secedētes, magis accendi, & maxime si eant in locum quò non est possibile illos ire. Igitur desiderium illis accendēs hæc dicit. Ideo & filij, adiecit: ut ne putent quod eadem affectione qua Iudæis hæc eis sit loquutus, sed ex charitate. Quæsiuerunt quidē eum Iudæi, quando ciuitas ipsorum capta est, & ira di-

Iosephus. uinitus immissa undique in eos uenit: sicut & Iosephus testatur, propter mortem Iesu eis hæc euenisse: Discipuli autē, quando fugerunt, & aliàs afflicti sunt: propterea & alio loco, Tolletur, inquit, sponsus, & ieiunabunt amici thalami. Itaque futura prædicit &

his &

A his & illis. Illis quidem propter incredulitatem, his autem propter amorem, ne in inex-
pectata incideret̃ mala. Et quoniã uerisimile erat audientes talia, turbari animo: ut soli-
tarios futuros consolatur, ne doleatis, dicens: Do enim uobis custodem fortem, quem
si habueritis, inter uos corroborati, inuicti eritis. Deinde si dubitauerit quis, quomodo
mãdatum nouum das ô domine charitatem, quam & in ueteri lege datam scimus? sub-
dit: Sicut ego dilexi uos, ita & uos mutuum diligatis. Quẽadmodum enim ego, inquit,
gratis dilexi uos, nullis bonis operibus uestris præcedentibus: sed & quum inimica es-
set humana natura, eam suscepi, sanctificauiq;: ita & uos gratis diligite inter uos, etiam
si offenderit te frater, ne recorderis eius. Vides quod hoc sit nouũ mandatũ, diligendũ
proximũ cui nihil debeas: lex autẽ dicebat, Diliges proximum tuum: ut debitum pro-
ximo, qui prius inceperat, dilectionem, retribuendum iubens. Declarans autem, quod
non extinguendi post suam migrationem, sed clariores futuri sint, dicit: In hoc scient
omnes. Vides quomodo asserat eos ab omnibus cognoscendos, per hoc illos non parũ
consolans. Nam reliquit indicium, & charactêrem à miraculis, à charitate autem nunc
cognoscibiles facit. Multi enim sunt qui miracula fecerũt, audituri, Nescio uos. Quod
autem totus orbis miraculis ad fidem adductus sit, quid mirũ? Quia enim charitas ade-
rat, ideo & uirtus ad operandum miracula nõ deerat. Quod si diuisi & distincti fuissent,
omnia perijssent, & nullus credidisset illis ita contra se furentibus. Itaq; eos maiori mi-
raculo dignos faciebat, ut una esset anima, & unum cor credentium.

Dicit ei Simon Petrus: Domine, quò uadis? Respondit ei Iesus: Quò ego uado, non
potes me nunc sequi: sequêris autem postea. Dicit ei Petrus: Domine, quare non pos-
sum te sequi nunc? animam meam pro te ponam. Respondit ei Iesus: Animam tuam
pro me pones? Amen amen dico tibi, non canet gallus, donec ter me negaueris.] Pe-
trus præ multo feruore magis præceps factus, quia audiuerat dominum dicẽtem: Quò
ego uado, uos non potestis uenire: interrogat, quo uadis? quasi ita dicẽs Christo: Quæ
B ista est uia, quam ego transire non possum? Non enim discendi animo interrogat, sed oc
culte hoc subsignificat: quod & si difficillimam omnium uiam transiturus sit, te sequar.
Ita semper cum Christo esse amabat. Ideo & ipse ad mentem eius respondit: Non potes
me nunc sequi, postea autem sequêris. At ille ita temerarius fit, ut cõtradiceret Christo,
non contentus oblatam spem bonam, quod postea sequuturus esset, urget pertinaciter:
Quare non possum te modo sequi? animam meam pro te ponam. Vides uehemẽtiam
desiderij? Quia dominum audiuerat, dicentem: Maiorem hac charitatem nullus habet,
quàm ut animam suam ponat pro amicis suis: desiderat nunc hunc gradum & fastigiũ
charitatis: ideo & pollicetur animam suam ponere pro domino. Igitur saluator ostẽdit
ei, quod hoc sui solius, & non cuiusquàm hominis sit, tali cum autoritate polliceri, & di
cit: priusquàm gallus canat, ter negabis me: hoc est, nũc: neq; enim erit magnum inter-
uallum. Intempestam enim noctem dicebat, ut quum prima ac secũda custodia noctis
transierit. Quia igitur magna charitas contradicentem fecit, charitatem quidem
approbat, cõtradictionem autem resecat: ideo & denudat eum superno au
xilio, & docet ut suam agnoscat imbecillitatem. Nam si diligis, debes
obedire ei quem diligis. Dixi, quod non possis, contradicis:
per negationem disces manifeste, impossibile nõ fieri
quod dico. Et ita curam eius gerens permisit eum
cadere, ut & postea orbis administratione
suscepta, nihil tale experiatur, sed agno
scat se. Et uide, quomodo ceci-
derit non semel, sed ter.
Ita derelictio dei no-
stram arguit infirmitatem: &
qui attendit, hoc inuenit
beneficium.

CAPVT XIIII.

C NOn turbetur cor uestrum: creditis in deum. & in me credite.] Quoniam uerisimile erat illos turbatos esse, quũ audiuerũt de Petro præcipuo quod negaturus esset: ideo cõsolatur eos, & sedat cordium turbelas. Nam quum princeps, & qui tã illustris, priusquàm gallus caneret, ter negaturus erat: uerisimile fuit magnũ eos expectasse cõflictũ. Deinde quasi diceret discipuli: & quomodo non turbabimur, quũ in tantas inciderimus difficultates? inquit: Credite in deũ & in me, & oẽs uestri labores soluentur, & turbatio sedabitur propter fidem in deum & in me. Eaq; propter dixit eis, Ne turbetur cor uestrum: ut deum ipsum esse credant, quandoquidem introspiciebat corda ipsorum & occultam perturbationem.

In domo patris mei mãsiones multæ sunt. Quod si secus esset, dixissem uobis. Vado paraturus uobis locum. Et si abiero ad parandum uobis locum, iterum ueniam & assumam uos ad meipsum: ut ubi sum ego, & uos sitis.] Dixerat quidem ad Petrũ dominus, Sequêris me postea: ut autem ne putent multi, quod soli Petro hoc datũ sit, & non etiam alijs, inquit: Et uos suscipiet regio illa quæ Petrũ exceptura est, atq; ita non oportet turbari pro loco. Multæ enim mansiones sunt in domo patris mei: hoc est, sub potestate patris mei: Per domũ aũt, potestatem & principatũ intellige. Si aũt & fuissent domus, ego iuissem & parassem uobis. Et ita utrinq; non oportet uos turbari, siue sint paratæ, siue non sint: nã et si paratæ essent, ego omni studio præparassem uobis. Si aũt non, et propter hoc ut præparẽ uobis locũ iuissem, & neq; sic reliquissem uos, sed suscepissem: ut ubi sum ego, & uos sitis. Vides cõsolationis & animationis uerba? Vbi sum ego, uos illic eritis. Non habet igitur rationem quod uos turbamini, siquidem mecum eritis.

Et quò ego uado scitis, & uiam scitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quò uadis, & quomodo possumus uiã scire? Dicit ei Iesus: Ego sum uia, & ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrẽ, nisi per me.] Quia sciebat cogitationem eorum quærẽtem discere quò uadat, dat eis occasionem rogandi, & dicit: Quò uado scitis, & uiam scitis: incitans D eos ad interrogationẽ, ideo & Thomas: Domine, nescimus, inquit, quò uadis, & quomodo possumus uiam scire? Hoc autem dicit Thomas præ nimia formidine, non sicut Petrus desiderans sequi. Igitur Christus ostendens quod facile & non molestum sit se sequi, declarat & quò uadat, & quæ sit uia. Nam uadit quidem ad patrem. Via autem ipse est Christus. Quia igitur monet, ego sum uia: per me omnino ad patrẽ & uos ascendetis. Non solũ aũt uia, sed & ueritas, atq; ita meritò uos cõfiditis, quod non decipiamini à me. Sed & uita sum: unde & si moriamini, non prohibebit uos mors quo minus ad patrem ueniatis: bene igitur fidite. Per me enim ueniunt omnes ad patrẽ. Et quia ego dominus sum adducendi ad patrẽ, omnino uenietis illuc. Neq; enim per aliã uiam, quàm per me illuc eundum est. Tu autem & hoc loco æqualem discito filium ei qui generauit. Nam alio quidem loco patrem dicit adducere ad se: Nullus eñ, inquit, potest Ioan. 6. uenire ad me, nisi pater traxerit eum. Hoc autem loco dicit per se adduci ad patrem. Igitur æqualis est patris ac filij potestas, nã & una operatio. Nam quum practicen arripis, fit tibi Christus uia: quum uero contemplationi uacas, fit tibi ueritas. Quia autem nonnulli practicen ita colunt, & in contemplatiua ita occupati sunt, ut uitam non assequantur, uel quod propter uanam gloriam uirtutem amplexentur, & hic recipiunt mercedẽ: uel quod in dogmatibus non recte sentiunt, & ita à recta uia exciderunt: additũ est uiæ & ueritati, hoc est practicæ contemplatiuæq; & uita. Nam & in uirtutibus omnino, & de diuinis recta differendo, ad uiuentem in seculum, & non ad mortuam hominum laudem spectare debemus.

Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis. Et nũc cognoscitis eum, & uidistis eum.] Quomodo superius dixit, quò uado scitis, & uiam scitis, hoc est me: hoc autem loco dicit: Si cognouissetis me, & patrem meũ cognouissetis utiq;? Nõ sunt hæc contraria. Nam sciuerunt quidem patrẽ, sed non ut oportebat. Nam ut deum quidem sciuerũt: ut patrẽ aũt, nondũ; at ubi postea uenit spiritus, omnis eis data est sciẽtia. Quod igitur dicit, hũc sensum habet: Si cognouissetis meam substantiam & dignitatẽ,

& patris

A & patris quoque cognouissetis. Ex hoc autem tempore cœpistis cognoscere eum per me ut medium: & uidistis eum, hoc est, mente uestra quantum possibile est spectastis. Quia enim me dominum habetis & magistrum, per me planè & patris scientiam, ut apprehendi potuit à uobis, modice accepistis: nam perfectiorem nondum accepistis. Et aliter: Si cognouissetis me, & patrē meū utiq; cognouissetis. Nam arguit quod ipsum ignorent. Sed quod dicitur, hunc sensum habet: Dixi uobis, quod quò ego uado, scitis, hoc est ad patrem: & uiam scitis, hoc est, me. Dixit mihi Thomas: Nescimus quò uadis, & neque uiam scimus. Dicebam Thomæ: Ego sum uia, & nullus uenit ad patrem, nisi per me. Si igitur me cognouissetis, & patrem meum utiq; cognouissetis. Cæterum me scitis, ergo & patrem scitis. Ex hoc enim ipsi cognoscitis eum, & uidistis eum me uiso.

Dicit ei Philippus: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouisti me Philippe? Qui uidet me, uidet patrem: & quomodo tu dicis, ostende nobis patrem?] Videbatur Philippo, quod Christum quidem bene cognosceret, patrem autem ignoraret, idcirco & dixit: Ostende nobis patrem, ac sufficit nobis. Nam licet millies dicas nobis, Si me cognouissetis, & patrem meum utiq; cognouissetis: nō possumus ita discere patrem. Ostende igitur nobis illum coporalibus oculis. Audiens enim Philippus, quod & prophetæ corporalibus oculis uidissent deum, desiderabat & ipse illum uidere corporaliter, ignorans quod illa contigerint prophetis per condescensionem. Igitur Christus docens Philippum, quod non sit possibile deum uideri corporalibus oculis, dicit: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouisti me Philippe? Vide quia non dixit, non uidisti me, sed, nō cognouisti me: abducens Philippum ab humili sensu, quo desiderabat patrē uidere corporaliter. Scientia enim de deo, dicere uult, dicitur non corporalis aspectus. Deinde subdit: Qui uidit me, uidit patrem. Quod autem dicit, ita se habet: Tu quidem ô Philippe quæris uidere patrem uisu corporali, & putas quod me iam uideris. Ego autem dico tibi, quod si me uidisti, ut uidere oportet: corporaliter quidem uidisti me, quia & corpus fero: diui-

B nam autem substantiam non uidisti, atq; ita neq; patrem uidisti coporaliter, & ita neque ego possum patrem corporalibus oculis uidere. Etenim qui uidit me, & patrem uidit: hoc est, qui me cognouit, cognoscit patrē. Nam quum una sit substantia, scientia quoq; una est. Confundatur Arius audiens, quod qui uidit filium, hoc est, deitatem filij, cognouit patrem, hoc est, deitatem patris cognouit. Confundatur & Sabellius, qui dicit quod una sit hypostasis, & una persona patris ac filij. Ecce enim diremit hypostases dominus, & aliam personam ostendit patris, & aliam filij: dicens enim, Qui uidit me, ostēdit suam personam: & postea dicēs, qui uidit patrem, ecce & aliam personam. Quod si una persona esset, nihil tale dixisset: sed Philippo dicente. Ostende nobis patrem respondisset: Non habeo patrem, sed ego sum pater & filius. Omnino autē extremæ insipientiæ fuerit audire quidem filium dicentem, Ad patrem meum uado: &, ego in patre: & quæcunque similia sunt: non intelligere autem quod alia persona sit filij, & alia patris, sed confundere illas. Propterea discipulum dominus increpat, quod tāto tempore sequatur se, uideritq; signa ac deitatis opera, nondum autē agnouerit eum ut deum, quo per ipsum & patrem cognosceret. Nunc autem dicit: Quia corporaliter quæris uidere patrem, manifestum, quod non credis neq; me, neq; illum esse deum. *Arius. Sabellius.*

Non cognoscis, quod ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor: pater autem qui in me manet, ipse facit opera. Credite mihi, quod ego in patre sum, & pater in me: alioqui propter ipsa facta credite mihi.] In patre est filius, secundum quod in substantia illius apparet: & rursus pater in filio, sicut rex in imagine sua apparet, & imago in rege. Vnus enim character imaginis & regis: quod aūt una substantia mea est & patris, manifestū. Verba enim quæ ego loquor, à meipso nō loquor. Non em̄ habeo quiddā proprium quod meū & separatum à patre, sed omnia cōmunia. Vna substantia est, subsistētijs separata. Nō sola aūt uerba quæ loquor, patris sunt, sed & opera. Quia enim diuina sunt opera, deus autē & pater & ego, unius ergo substantiæ sunt opera: atq; ita etiā si ego faciā, pater facit: & si pater, ego facio. Credite *Quomodo filius sit in patre, & rursum quomodo pater sit in filio.*

C quod ego in patre, & pater in me: hoc est, oportet quidem quũ auditis patrẽ & filium,
nihil aliud inquirere pro constituenda substantiali cognatione. Sin uero nõ sufficit hoc
uobis ad ostendendam parem substantiam, & honorẽ, & quod pater in mea substantia
apparet, & ego in patris, uel propter opera credite mihi. Opera enim dei sunt.

» Amen amẽ dico uobis: Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maio
» ra ijs faciet, quia ego ad patrẽ uado. Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam,
» ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.] Ostendẽs
Christus quod non hæc sola possit opera, sed & alia his multo plura, excellenter ea po-
nit. Non enim dixit, quod & maiora his facere possum; sed, qui credit, & cætera. Vides
quanta sit uirtus unigeniti, ut etiam alijs dare possit, quod faciant maiora quàm ipse fe-
cerit? Dicendo enim, Ego ad patrem meum uado, hoc significat: posthac uos operabi-
mini miracula, ego autem nunc transeo. Interpretãs autem nobis, quomodo qui credit
in illum, poterit facere magna & mirabilia, inquit: Quæcunque petiueritis in nomine
meo. Nam hoc loco nobis operationis miraculorum cõpendium ostendit. Per petitio-
nem enim & orationem, & inuocationem nominis eius mira operari quis poterit: ita &
Act.3. apostoli, In nomine Iesu Christi surge & ambula. Idcirco non dixit, Quæcunq; petieri
tis, obsecrabo patrem, & faciet: sed, ego faciam: suam potestatem declarans, ut glorifice
tur pater in filio. Quum enim apparet filium magna posse, glorificatur & qui tantum fi
lium genuit. Vide enim consequentẽ gloriam patris. In nomine Iesu Christi facta sunt
signa, à signis credebant apostolis: ad dei notitiam peruenientes agnoscebant patrem,
& ita glorificabatur in filio. Dicant Ariani, num ea quæ per apostolos ipse, & ea quæ
per se, non ipse, sed à patre operationem recipiens faciebat, alijs dederit potestatem, &
ipse eandem non habuerit? Quare autem secundo hoc dixit? Quũ enim dixisset, quod-
cunq; in nomine meo petiueritis, hoc faciam: iterum secundo dicit: Quæcunque petiue
ritis in nomine meo, ego faciam. Cõfirmans sermonem suũ hoc dicit, & ostendit quod
D ipse faciat, & non indigeat subintroducta uirtute. Hæc aũt omnia dicit discipulis, conso
lans eos, & ostendens quod non pereat, nec obscuretur moriendo. Ad patrem enim, in-
quit, uado. Non enim obscurus fio, nec esse cesso: sed illuc eo, ubi beatior uita, & intan-
tum non apparebo infirmus, etiamsi moriar, ut alijs ad maiora opera facienda uires da-
turus sim. Et quæcũq; petieritis dabo uobis, ne ergo tristitia afficiamini propter meam
mortem, quæ talis est qualem demonstraui.

» Si diligitis me, præcepta mea seruate: & ego rogabo patrem, & alium paracletum
» dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis, quẽ mundus non po-
» test accipere, quia non uidet eum, nec nouit eum. Vos aũt cognoscitis eum, quia apud
» uos manet, & in uobis erit.] Dixerat superius, Quæcunq; petiueritis, faciam: osten-
dit nunc, quod non simpliciter oporteat petere, sed cum dilectione erga eum, & obser-
uatione mandatorum: tunc enim faciam, quum sic petieritis. Et aliter: Non hoc, inquit,
Quid sit diligere deum. est diligere me, tristari & mœsto esse uultu, sed credere his quæ à me dicuntur. Manda-
tum enim dedi uobis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus: atq; ita si diligitis me,
hoc obseruate, & posthac ne sitis tristes in morte mea. Nam tristitia affici, non est eius
qui obseruat mandatum meum. Quomodo igitur, non obseruantes mandatum me-
um, sed timentes mortem, dicitis, quod diligatis me? Insuper quia uerisimile est dixisse
illos ad hæc: & quomodo non afficeremur tristitia priuandi tanto solatio, & refocil-
latione, quam ex te habemus? inquit: Non erit hoc, non priuabimini consolatione.
Rogabo enim, hoc est, obsecrabo patrem, & alium paracletum mittet uobis, alium si-
Sabellius. cut me. Confundatur hoc loco & Sabellius, dicens unam personam patris & filij & spi
ritussancti. Ecce enim audit, Alium paracletum dabo, & ita aliam personam spiritus.
Macedonius. Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius substantiæ esse spiritum, & minorem
filio. Audit enim quod & ipse persona sit sicut filius. Eiusdem enim substantiæ est cum
filio, utique autem & cum patre: nam pater & filius eiusdem sunt substantiæ. Ne mire-
ris autem quod dicit, Rogabo patrem: non enim ut seruus orat, sed uult quod sufficien-
tibus argumẽtis testetur discipulis, quod omnino ueniat super eos spiritus paracletus:

eiusq;

A eiusq́ gratia condescendens illis dicit, rogabo patrem. Nam si dixisset: Mittam, non sic credidissent: nunc autem credibiliorem faciens sermonem, inquit: rogabo patrem. Et si opus fuerit patrocinio & oratione, omnibus modis operam dabo, ut ueniat super uos spiritus. Id quod & nos sæpenumero dicere solemus, Animam meã ponam ut hoc fiat: quamuis paruo labore plerunq; res egeat, attamen uolentes ostendere quod non detrectemus studium, ita dicimus. Et aliter: Quia pro nobis dominus semet ipsum obtulit hostiam patri, placans illum per suam mortem ut põtifex, deinde spiritus uenit in nos, utpote peccato soluto, & inimicitijs sublatis, propterea dicit: Rogabo patrem, & paracletum dabit uobis: hoc est, placabo uobis patrem, & reconciliabo illum uobis, solutis propter peccatum inimicitijs: & ita mittet uobis spiritũ per me, pro uestra morte placatus & reconciliatus uobis. Quod autem dicit, Vt maneat uobiscum in æternum, dixit consolans eos. Non enim ita, inquit, temporaria erit eius consuetudo uobiscum, ut mea, sed usq; in æternum durabit: neq; deficiet, quũ uos mortui fueritis, sed simul permanebit, & gloriosiores reddet, cumq́ omnibus sanctis semper est, & quum mortui fueritis, magis, quanto scilicet sublimiores tunc corporalibus affectionibus. Spiritum autem ueritatis, inquit, hoc est spiritum non ueteris testamenti, nam illa figura est & umbra, sed noui, quod est ueritas. Habebãt igitur & illi qui in lege, spiritum, sed in figura, & umbrosum: nunc autem ueritas ipsa substantialiter uenit cum discipulis, ut ita quis dicat. Ne aũt quis opinetur, quod etiam spiritus sicut ipse incarnãdus sit, inquit: Quem mundus non potest capere. Non, inquit, uersabitur uobiscum sicut ego. Non em mundus eum corporaliter capere potest: hoc est, habitabit in ipsis animabus uestris. Et aliter: Non potest accipere mundus, hoc est, populus ille promiscuus & sapiens quæ huius mundi, quia non uidet eum, eo quod incomprehensibilis sit eius substantia. Contemplationem enim & uisionẽ hoc loco mentis dicit, unde subdit, neq; cognoscit eum. Vides quod & non uidet, dicens: Non cognoscit. Propterea solatur discipulos, dicens: *Vetus test. figura.* *Nouũ ueritas.* *Mundus.*

B Mundus non potest capere illum: uobis autem hoc donum egregium datum est, & manet apud uos, & deinde quod maius est, & in uobis erit. Apud uos enim, extremũ subsidium & uicinitatem: in uobis autem, internam habitudinem & corroborationẽ significat. Posterius autẽ illud, quod & deus sit spiritus, significat, qui dicit: Habitabo & ambulabo in eis. Igitur mundus quidem non potest accipere spiritum, quia non cognoscit eum, uos autem cognoscitis eum. Quare? quia non estis ex hoc mundo, propterea capaces eius estis, & manet nunc apud uos, sed & erit semper in uobis.

" Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc pusillum, & mundus iam me
" nõ uidet, uos autem uidetis me: quia ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos cognosce-
" tis, quod ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis.] Ne metuatis, inquit, credentes, quia dixi uobis me alium paracletum uobis missurum, quod me ultra nõ sitis uisuri: non enim abero à uobis usq; in finem. Veniam enim, & non relinquã uos orphanos. Quis prius filios eos dixerat, nunc consequenter inquit: Non relinquam uos orphanos. Vt autẽ ne existiment, quod prius sit manifestandus & ipsis, & omnibus in corpore, inquit: Mundus iam me non uidet: uos enim, inquit, soli uidebitis me, etiam post resurrectionem. Viuo enim, & quamuis mortem feram, resurgam: & uos quoque uiuetis, hoc est, quũ uidebitis me, lætabimini, & quasi occisi reuiuiscetis in mea manifestatione. Vel etiam sic: Quemadmodũ, inquit, mors mea facta est ad uitam, ita etiam si uos moriamini, uiuetis. Ne igitur estote tristes, uel propter me qui morior, uel propter uos: nam licet moriamini, uiuetis in æternã uitam. In illa enim die scietis, quod ego in patre, hoc est, quum resurgam, scietis quod non sim à patre separatus, sed eandem habeo potestatẽ. Et uos in me estis, quos ego custodio. Et ego in uobis, hoc est, uobiscum sum, uos eripiens ex periculis, miracula per uos operans, glorificansq́ uos per omnia. Et aliter: In uobis sum, ut caput in mẽbris. Membra em̃ Christi, apostoli: & uos in me, sicut membra in capite. Quando ergo resurrexit, manifestam de his omnibus sciẽtiam tradidit. Gratia enim spiritus post resurrectionem omnia illa docuit eos. Quum autem audis, quod ego in patre, & uos in me, & ego in uobis, ne similiter intelligas: nam filius

C quidem in patre ut illi consubstantialis; in apostolis autem ut adiutor & cooperarius: & apostoli in eo, ut qui adiuuantur & cooperatorem habentes, & ab ipso fouentur. Quia & multa alia nomina de deo & hominibus dicuntur, sed nō similiter dicuntur: Dij enim dicimur & nos, sed non ex æquo: dicitur filius imago & gloria patris, & homo quoq;, sed nō similiter: Ita hæc quoq; hic intelligenda sunt, sicut & hoc: Quemadmodum misit me pater, & ego mitto uos. Num igitur sic debemus intelligere simpliciter: Igitur misit quidem filium suum pater, quū esset incorporeus, & deinde incarnatus est, & ex uirgine natus est, ut & apostoli ex cœlo sint, & incorporei, & deinde incarnati, è uirginibusq; nati sint? Sed ita exponere scripturas, manifeste delirare est.

Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui aūt diligit me, diligetur à patre, & ego diligam eum, & aperiam ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine quid factum est, quod manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?] Sicut & superius diximus, uerbis huiuscemodi tristitiam illorū sedat: docens eos, quod ille diligat ipsum, non qui dolet in morte eius, quod & illi patiebantur, sed qui mandata eius & præcepta seruat, de contemnenda uita præsente, & ponenda anima pro Christo, & uirtute; quasi ita dicens eis: Vos quidē putatis quod præ dilectione doleatis in morte mea, ego autem pro charitatis argumento habeo nō dolere. Quod aūt hoc dicat, manifestū est ex his quæ postea dicit: Si diligeretis me, gauderetis utiq;, quod ad patrē eam. Qui ergo diligit me, habet mandata mea, & custodit ea, ut ne fur diabolus ueniens rapiat thesaurum. Opus em̄ est diligenti custodia, ut ne perdamus ea. Qui aūt diligit me, quale præmium inueniet? Diligetur, inquit, à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi memetipsum. Quare hoc dixit, manifestabo illi memetipsum? Quia post resurrectionem se eis manifestaturus erat cum diuiniore corpore, ut ne putent ipsum spiritum & phantasma esse: propterea prædicit eis hoc, ut uidentes eum, nō discredant, sed recordent quod ea prædixerit ipsis, & quod propter mandatorū suorū obseruationem D manifestetur eis, studeantq; semper seruare illa, ut & illis semper manifestetur. Magnū etenim resurrectionis sacramentū difficile ab eis susceptū: idcirco præparat eos dicens, quod manifestaturus sit se eis. Quia & quū resurrexisset, propterea comedit cum eis, ut ne uideretur eis phantasma. Id quod & Iudæ nunc accidit. Opinabatur em̄ Iudas, cuius nunc mentionem facit, quod sicut in somnio uidemus mortuos, ita & dominus eis manifestandus esset, ideo & dicit: Domine quid factum est, quod nobis teipsum manifestaturus es, & non mundo? Præ multa enim admiratione & stupore hoc dicebat, sicut si dixisset: Væ nobis quod moreris, & quod sicut mortuus manifestandus es nobis ut spectrum. Nam quod dicit, Quid factū est, obstupescente & attonita mente dicebat. Quid igitur dominus? quomodo à mente suspicionem eius ut fallacem refellit?

Respondit Iesus & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meū seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermo quem auditis non est meus, sed eius qui misit me patris.] Iudas quidem præ multa formidine existimabat, quod mortuus dominus spectrum se exhibiturus esset eis, unde & interrogabat, sicut dictum est. Dominus autem refellens eius suspicionem, inquit: Sicut pater manifestat seipsum, ita & ego manifestabo memetipsum. Ego enim, inquit, & pater uenimus ad eos, qui custodiunt sermones meos: atque ita non in somnis manifestabimur uobis, sed quia cum patre uenturus sum, ut par est patrem manifestari, ita fiet & mea manifestatio, qua uobis manifestabor. At dicendo, Mansionem apud eum faciemus, subuertit Iudæ suspicionem. Non enim somnia manent, inquit: ego autem quum manifestor, maneo cum patre: non igitur quasi in somnio erit uisitatio mea. Prædicit autem eis (ut dixi) se manifestandum, ut ne phantasma ipsum putent, & interim exhortatur eos ad seruandum mandata sua, scientes quod seruantibus illa manifestandus sit & pater. Sic quoque ab eo qui non seruat mandata, discedit & ipse pater, tanquam à non diligente. Nam qui non diligit me, inquit, sermones meos non seruat. Atque ita neque patrem diligit, qui non diligit filium. Nam sermo filij & patris est. Qui igitur non custodit sermonem filij, uel patris,

A uel patris, sicut odit filium, ita & patrē. Vos igitur discipuli custodite sermones meos: ita enim declarabitis dilectionem tam erga me, quàm erga patrē. Quidam autē dicũt Iudam discipulum nõ ex formidine, sed misericordi mente dixisse, Quare manifestaturus es te nobis, & non mundo? Volebat enim non solos discipulos, sed & totum mundum utilitatem ex manifestatione eius percipere. At saluator ostendit non omnes talia consequi, sed nos duntaxat qui mandata sua seruamus, digni uidebimur sua manifestatione, patrisq; dilectione. In eo autem qui custodit mandata, est deus & pater: & non sicut in filio, ita & in hoc. In filio quidē natura est, in homine autē secundũ habitudinē quandã.

Hæc loquutus sum uobis apud uos manens: Paracletus autē ille, qui est spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; dixi uobis.] Quoniam obscura erant discipulis quæ dicebantur, & alia quidem non intelligebant, & de alijs multum dubitabant: ut ne iterum interrogent eum, & dicant: Quæ mandata seruare debemus? liberat eos à turbatione, dicēs: Paracletus obscura & intellectu difficilia cognita uobis faciet. Nam hæc quæ uobis uidentur obscura dixi, quum manerem & essem apud uos. Si aũt abiero, de omnibus docebimini. Igitur de discessu non oportet uos esse tristes, qui tanta uobis bona, tantamq; sapientiam afferet. Quandiu enim ego apud uos maneo, & spiritus nõ uenit, nihil magnum neq; sublime intelligere potestis. Subinde autem paracletum nominat, propter continuas ipsorum afflictiones, bono illos animo esse faciens, quod ab illo refocillãdi essent. Quod autem dicit, In nomine meo ueniet paracletus: hoc uult, quod nihil alienũ à me docturus sit uos, neq; propriam opinionem sibi uindicabit: sed in nomine meo ueniet, hoc est, in gloriam mei nominis, non sui: id quod faciunt cõtraria docentes, auditoribus suis proprium nomen cõmmendantes. Quidam autem intelligunt, in nomine meo, nomē Christi, paracletus. Habemus enim, inquit, paracletum Iesum Christum. Quia igitur & spiritus qui uenit ad discipulos, paracletus factus est, mœstitias illorum cõsolaturus, in no- Ioan. 1.
B mine Christi uenit: paracletus enim & ipse sicut Christus. Sed & Christum Paulus nominauit spiritum, dum dicit: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei habitat in uobis: si autem quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Deinde subdit: Si autem Christus in uobis. Vides quomodo supra dicens spiritum dei habitare in eis: deinde subdat, Christus in uobis, Christũ scilicet spiritum nominãs: Quia igitur spiritus Christus nominatur, ita debes intelligere: In nomine meo mittet eũ pater: hoc est, & ipse nominabitur Christus. Igitur & spiritussanctus & docuit & suggessit. Docuit quidē, quæcunq; non dixerat eis Christus, utpote portare nõ ualentes. Suggessit uero, quæcunq; dixerat quidem dominus, sed obscurius, uel quæ propter imbecillitatem rationis memoria comprehendere noluerunt apostoli.

Rhom. 8. *Christus Paulo spiritus nominatur.*

Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis: non sicut mũdus dat, ego do uobis. Ne turbetur cor uestrum, neq; formidet.] Iterum in mœrore erant discipuli, audientes dominum dicētem: Ego quidem discedo, spiritus autem ueniet. Ideo uidens turbari cor eorum, & maxime propter afflictiones imminentes, & certamina, dixit: Pacem relinquo uobis: quasi ita dicens: Quid nocent uobis mundi turbationes, quum mecum pacem habeatis? Non enim talis est pax mea, qualis mundi: quæ sæpe in malo fit, & planè stulta est: sed ego talem do, ut & inter uos pacem habeatis, & unũ corpus sitis. Hoc aũt fortissimos omniũ uos faciet, etiamsi multi contra uos insurrexerint, nihil tamen patiemini, cõcordia paceq; mutua muniti. Deinde quia iterũ dixit, relinquo: id quod recedentis erat, & satis eos turbare poterat: subdit, Ne turbetur cor uestrũ, neq; formidet. Igitur turbationē patiebantur ex affectu amoris, & dilectionem erga illũ, quod illo priuandi essent: timebant autem, eo quod euētura erant illis mala post mortē eius. Ipse igitur neq; turbationem ex amore, neq; timorem ab afflictionibus absq; medicamine relinquit, sed utraq; sedat, dicens: Ne turbetur cor uestrum, neq; formidet.

Audistis quod ego dixi uobis: Vado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utiq;, quod dixerim, uado ad patrem: quia pater maior me est. Et nũc dixi uobis priusquàm fiat; ut quum factum fuerit, credatis.] Quia uidit dominus apostolos nõ plene

C resurrectionem suam sperare, neq; scire quid esset, & propterea ualde mœrere & turbari, ut priuãdos ipsos: attemperãs se illorum infirmitati, dicit: Quia ego dixi uobis, uado, & iterum ueniam, adhuc tamen & tristes estis, & mihi non fiditis: quamuis enim moriar, etiam in afflictionibus non relinquam uos. Nunc ergo quum audiueritis, quod ad patrem meum uado, qui magnus, & me maior uidetur: deberetis gaudere quod ad illum eam qui me maior, & omnia dura poterit auferre. Vides consequentiã sententiæ? Quomodo quum dicit, pater meus maior me est, ut consoletur discipulos dixerit? Non quia illi tristes erant, quasi nõ posset eos iuuare Christus, dicit: Quamuis ego non possem, saltem pater meus, quem uos me maiorem putatis, non tantus habitus est, qui uos iuuet? sicut & alio loco dicit: Ne existimetis quod non possim orare patrem meum, & exhibebit mihi duodecim legiones angelorum. Non enim hoc loco quasi nõ possit, hoc dicit. Quomodo enim, qui sola interrogatione Iudæos collectos prostrauit, retroq; cedere fecit? Verũ quia de eo ut homine habebant opinionem, eapropter hæc inquit. Ita igitur pater maior me est. Dixit enim hoc iuxta illorũ sententiam, credentium ipsum quidem infirmum, patrem autem posse in tempore afflictionis sufficere. Et nunc dixi uobis, priusquàm fiat: ut quum factum fuerit, credatis: hoc est, ita bene fido, mortemq; non timeo, neq; tristis sum, ut & prædicam, & gaudere uos iubeam: ut quando factum fuerit, credatis mihi, quod sicut sciui afflictiones uobis obuenturas, & prædixerim eas non mentiens: ita neq; de aduentu paracleti & consolationis prædicens mentiar, sed omnia uobis iucunda occurrent. Quidam aũt patrẽ, secundum quod principiũ & causa est filij, intelligunt maiorem esse. Maior em̃ me est, inquit, pater, secundũ quod principium & causa mea est. Ex ipso enim natus sum. At maiorem ipso esse patrem, nõ facit ipsum alterius substantiæ. Nam quãuis in his (ut ita dicam) maior sit pater filio, sed nõ iam alterius naturæ est. Dein dicant hæretici, secundũ quid uenit ad patrẽ Christus? secundum quod deus, uel secundum quod homo? quia secundum quod deus, semper in cœlis erat,
D & inseparatus à patre: secundum humanam igitur naturam maior eo dicitur esse pater.

" Posthac non multa loquar uobiscum. Venit em̃ princeps mundi huius, & in me non
" habet quicquam: sed ut cognoscat mundus, quod diligo patrem, & sicut præceptũ de-
" dit mihi pater, sic facio.] Quum cõsolatus esset discipulos per ea quæ supra dicta sunt, iterum dixit de morte sua. Venit enim, inquit, princeps huius mundi, hoc est diabolus. Principem autem hunc intellige mundi, non creaturæ, sed mundi confusi, & mundanæ sapientis. Non enim cœlum gubernat ac terram, quia omnia euertisset & conturbasset: sed ea quæ sponte se illi tradunt: Ideo & princeps tenebrarum dicitur. Per tenebras intellige praua opera. Et quia uerisimile erat quosdã suspicari, num & Christus propter peccata esset morti traditus: propterea subdit. In me non habet quicquam, quum non obnoxius sim morti, neq; quicquam debeam diabolo: sed propter dilectionem erga patrem, uoluntarius sustineo passionem. Continuò aũt repetit sermones de morte, illis adiungens & quæ ad consequentiã pertinebant, ut credibiliorẽ illis faceret. Audientes em̃ quod moriatur, discunt & quod uolũtarius, & quod cõtemnat diabolum, & quod propter charitatem erga patrem moritur. Si igitur perniciosa fuisset passio, & nõ salutaris, quomodo approbasset pater, qui diligebat? quomodo item filius qui diligebat, obijsset eam? Quomodo aũt intellegemus, quod propter amorẽ erga patrem moriatur? Pater, inquit, qui diligit mundum, exposuit me pro illorum morte. Ego quoque patrem diligens, uoluntatem eius approbo, & ostendo quod diligam patrem, per hoc quod mandatum ab eo, hoc est, quod complacitum illi, & decretum ab eo, suscipio & perficio. Dicite Arianistæ: Si seruus fuit filius, non dixisset, Propter dilectionẽ erga patrem morior. Seruus em̃ non quia diligit dominum suum, facit uoluntatem eius, sed quia seruus est, & timet supplicia. Dominus autem Iesus, quia ut diligens facit uoluntatem dei, non seruus est, neq; creatura, sed reuera filius, patris implens uoluntatem. Quum igitur audieris, quod mandauit mihi pater: non propter hoc quod mandatum dedit, mancipium facias dominũ, ut subditum: sed quia pater, cognosce quod ipse filius sit eiusdem substantiæ patri: mandatum dedit, hoc est, uoluit, dixit, approbauit, decreuit.

De quo mũdo intelligatur, cũ dicitur de principe huius mundi.

" Surgite, eamus hinc.]

CAPVT

A CAPVT XV.

EGo sum uitis uera, & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me nō ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, ut fructum copiosiorem afferat. Iam uos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum uobis.] Quoniã sæpius de passione loquutus, illorũ animos concussit, & intellexit eos formidare, tanquam breui capiendos, & præ multo timore neq; dictis attendentes, fingit se illos in locũ occultũ abducturos, in quo nō sunt capiendi. Et exurgit sanè à loco in quo erat, ut perturbationibus animarũ eorũ sedatis, traderet eis dogmata magis mystica. Abducit autē eos, ut posthac docebimus, in hortũ quem Iudas sciebat. Atq; ut apparet, secessus erat negociũ, res autem ipsa expositio uoluntaria in talem locum secedẽtis, quem Iudas sciebat. Quid igitur mysticũ illis tradit? Ego sum, inquit, uitis, hoc est radix, uos autem palmites: at pater meus agricola est. Circa quod autem occupatus est pater? nũquid circa radices? nō, inquit, sed circa palmites. Omnē enim palmitem, inquit, nō afferentē fructum, tollit eum: hoc est, omnē hominem qui per fidē factus est pars radicis, & unicus domino, & incorporeus ei, oportet & fructum afferre: hoc est, uitam habere uirtutibus præditã: quod si quidē solam ac nudã confessionē fidei quis habeat, & non per obseruationē mandatorũ fructũ ferat, mortuus palmes fit. Fides eñ absq; operibus mortua est. Omnis igitur fidelis in Christo quidē esse uidetur, quatenus credit. Omnis enim palmes, inquit, qui est in me, si non attulerit fructum, tollit eum pater: hoc est ponit extra cōmuniōnē cum filio: eũ autē qui fructificat, purgat. Hic autem discimus, quod & si ualde uirtute quis præditus sit, indiget tamē ut à deo curetur. Nam quod infructuosum, neq; in uite poterit esse: quod autem fructũ fert, fertilius facit pater. Considera autem quod propter afflictiones discipulorũ hæc dicantur esse quasi putationes, ut uocãt, rusticæ: nã ostēdit eis dominus, quod per afflictiones fertiliores erunt, sicut & per putationē palmites. Tentationes enim eos fortiores declarabant. Dein ne dicant: de quibus hæc dicis? Vos, inquit, estis mũdi propter sermonē, quem loquutus sum uobis. Vnde superius dicebat purgare patrem, nunc iterũ se induçit curam agētem. Vna enim operatio patris & filij. Ego, inquit, uos purgã per meam doctrinam, debetis itaq; quod uestrum est indicare: ideo & subdit: Iaco. 2.

B

Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes de se fructum ferre nequit, nisi maneat in uite: ita neq; uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos autem palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructũ multũ: quia sine me nō potestis facere quicquam. Nisi quis manserit in me, eijcietur foras, sicut palmes, & aruit: & congregant eos, & in ignem conijciunt, & ardent.] Ego quidem, inquit, uos purgaui per sermonem meum & doctrinam, & nihil quod ego facere debui prætermissum est. Oportet aũt nunc, ut incipiantur & ea quæ à uobis sunt. Manete, enim inquit, in me. Nam ne præ timore separentur ab eo, remissas ipsorum animas constringit, & sibi iungit, & meliorem nunc eis spem dat. Quæcunq; petiueritis, si mãseritis in me, accipietis: ab exemplo uitis clare nobis qualitatem & uitam eorũ cōmendans, quæ dantur à se his qui sibi placent. Nam sicut ille manēs in uite fructum facit, eo quod ab illa uiuẽdi operationē accipit: ita & uos si manseritis in me, per obseruationē mãdatorũ, maiorem fructum afferetis. Qui autem nō manet, aridus fit, hoc est abijcit quod à fide habuit. Si quod spirituale beneficiũ accipiebat, priuatur eo, & nudatur auxilio & uita, quæ ab eo datur. Et quid tãdem? In ignē mittitur & ardet. Hoc autē loco & consolationē nō paruam eis dat, ostendens quod hi qui insidiantur sibi, ut Iudas, comburantur: ipsi autem qui manserint in eo, fructum afferēt. Nam absq; succo & uiuificatione, quæ inde procedit, nō poterũt quicquam facere.

Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint, quicquid uolueritis petetis, & fiet uobis. In hoc glorificatus est pater meus, ut fructũ copiosum afferatis, & efficiamini mei discipuli.] Hoc loco interpretatur nobis dominus, quid sit quod dixit, Si manseritis in me, hoc est, si mandata mea custodieritis: hoc enim significat, uerba mea manere in uobis. Vult enim, ut sibi per opera adhæreatur. Nã quicunq; deo placere cupiens ui uit, uoluntate sua manet in me, quum unitur illi per dilectionē, & seruationem manda- *Verba mea in uobis manere, quid significat.*

C torum, adhæretq́ spiritu: sicut cōtrà, qui à mandatorum obseruatione absistit, sponte à domino alienat. In hoc autē glorificatur pater meus, inquit, si uos fructū multum attuleritis. Gloria enim dei & patris, approbatio discipulorum filij eius. Nā fulgente luce apostolorum coram hominibus, glorificabat pater cœlestis. Fructus eñ apostolorum sunt gentes, quæ per doctrinam illorū ad fidē sunt adductæ, factæq́ ad gloriam dei. Si igitur glorificatur pater, dum uos fructum affertis, utiq; suam gloriam non negliget: sed operabitur uobiscum, ut plus fructum afferatis, quo magis glorificetur. In hoc enim, inquit glorificatus est pater meus, ut fructum multū afferatis, & efficiamini mei discipuli. Vides quomodo ille est fructum afferens, qui uere est discipulus: & pater in isto glorificatur, hoc est gaudet, & gloriam suam hoc existimat.

" Sicut dilexit me pater, ita & ego dilexi uos. Manete in dilectione mea Si præcepta
" mea seruaueritis, manebitis in dilectione, sicut & ego præcepta patris mei seruaui, &
" maneo in eius dilectione.] Exhortatur eos ut bene cōfidant: dicit enim, dilexi uos. Sic autem dilexi uos, sicut me pater diligit. Hoc autem humanius dixit. Manete igitur in dilectione mea Illius enim uos estis domini. Nō enim qua audiuistis quod dilexerim uos, cōtemnetis: sed dabitis operam, ut maneatis in dilectione mea. Deinde docet eos quomodo poterint manere: si mandata sua seruarint. Nam, ut sæpe dictum est, ille est qui diligit eum, qui mandata eius seruat. Per omnia autem hæc ostēdit, quod tūc securi erunt, quum uitam puram egerint. Sicut ego mandata patris mei seruaui, & maneo in dilectione eius: & hoc temperans se audientium infirmitati dicit. Non enim qui omnium est legislator, mandatis obnoxius, & sine paternis mandatis uiuere non potest suam uitam: hoc enim cogitare fuerit absurdissimum. Dicit autem hoc, multum eos consolari uolens. Quia enim dicebat eis, Diligo uos: & habituri erant postea cū afflictionibus certamen, ut ne offendantur, quasi dilectio nihil illis prodesset, Ne turbemini, inquit: Quia & si me diligat quidem pater, permittit tamē ut patiar pro mundo. Sicut igitur non mi-

Quis diligat deum.

D nuitur dilectio patris propterea, quod ego patiar: ita neq; uos minus diligemini ab eo, etiamsi in uarias incideritis afflictiones.

" Hæc loquutus sum uobis, ut gaudium meum in uobis maneat, & gaudium uestrum
" impleat. Hoc est præceptum meum, ut diligatis uos inuicē, sicut dilexi uos. Maiorē hac
" dilectionē nemo habet, ut quis animam suam ponet pro amicis suis.] Hæc, inquit, loquutus sum uobis, ut non imminuam gaudium uestrum. Nā gaudebant quidem, quum essent simul cum eo quum miracula faceret & glorificaret: & ipsi quoq; dæmonia eijcientes gaudebant, sicut & ipse inquit: Non gaudete quod dæmonia eijcitis. Quoniam autem & affectio incidebat, & mœror gaudium ipsorum mutilabat, inquit: Hæc solatoria uerba loquutus sum uobis, ut semper & usq; ad finem gaudium uestrū integrum maneat, plenumq́ sit ac perfectum. Nō eñ mœrore digna sunt præsentia, sed gaudio, licet crux, licet confusio, licet ignominia accedat. Quia autē supra dicēs, Si mandata mea seruaueritis, tunc manebitis in me: nō ostendit quæ mandata debeāt seruare: nūc ostēdit & suam charitatē, dicit enim, ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos: non fortuito, neque simpliciter uult nos diligere inuicem, sed sicut ipse dilexit. Obserua autē quomodo supra quidem in plurali dixerit, mandata: hic uero dicat, Hoc autē mandatum meum est, in singulari numero. Hoc ideo factum opinor, quia dilectio omnia mādata cōplectitur, & caput est. Dicitur autē mandata & mandatum. Porrò interim ostendit nobis uiam, qua seruemus mandatum, nempe per seruationē unius mandati, charitatis. Quando autem dixit, sicut ego dilexi uos, diligatis & uos inuicem: ostendit modum & summitatē charitatis. Maiorem enim hac charitatē nemo habet, ut ponat animam suā pro amicis. Atq; ita & uos pro uobis inuicem animam ponatis, quia & ego pro uobis morior. Igitur ne putetis ex odio erga uos fieri discessum hunc. Fit enim ex summa charitate.

Dilectio caput omnium mandatorum.

" Vos mei amici estis, si feceritis quæcunq; ego præcipio uobis. Non posthac uos di-
" co seruos, quia seruus nescit qd faciat dominus eius: uos aūt dixi amicos, qa omnia quæ
" audiui à patre meo, nota feci uobis. Nō uos me elegistis, sed ego elegi uos, & constitui
" uos, ut eatis, & fructū afferatis, & fructus uester maneat: ut quicquid petieritis patrē sub

nomine

A nomine meo, det uobis.] Sursum deorsumq; uersat charitatis doctrinã, ostenditq; no
bis multis uerbis, quod istud mandatũ maioris mome͂ti, & plus curandũ quàm alia. Cõ-
me͂dat aũt & charitatis suæ signum maximum. Nam intantum, inquit, diligo uos, ut &
occulta uobis reuelauerim. Seruus enim nescit mysteria domini: uos autem, quum nũc
sitis amici mei, mysterijs digni facti estis. Omnia enim quæcunq; audiui à patre meo, no
ta feci uobis. Quomodo igitur inquit alio loco, multum habeo uobis dicere, sed non po
testis portare modo? Omnia nota fecit eis quæ illi poterant audire, & quorum erant ca-
paces. Quando autem dicit, Quæcunq; audiui à patre meo: ne suspiceris, quod doctri-
na filius opus habeat: sed oste͂dit, quod nihil alienum à patre loquatur, sed ea quæ patris
sunt, & quæcunq; dixerit, illius sunt. Dicens autem, indicium charitatis meæ erga uos
est, ut nota sint uobis mea mysteria, subdit & aliud charitatis indiciũ: Ego, inquit, elegi
uos: hoc est, non uos ad meam accesistis amicitiam, sed ego uestram, hoc est ita plantaui
uos ut me diligeretis. Quomodo igitur relinquerem uos in posterum? sed & posui uos,
hoc est, plantaui uos: ut eatis, hoc est, ut crescatis, & expandamini, & extendamini, fru-
ctumq; afferatis. Hoc aute͂ loco manifeste agricolam se esse introducit. Et superius qui- *Christus agri-*
dem, quando dicebat, mundi estis propter sermonem quem loquutus sum uobis, osten *cola.*
dit seipsum purgantem: nunc autem manifestius per hoc quod dicit, Ego elegi uos, &
posui uos. Nam agricola hoc facere dicetur, & ponit sub terram palmites. Vides æqua
litatem patris & filij? Et pater agricola, & filius nunc ostenditur agricola. Confusionem
induere Ariane cum his qui tecum ad impietate͂ prosiliunt. Vide aũt & aliud: Vt quic-
quid petieritis patre͂ in nomine meo, dem uobis: hoc est, ego dabo uobis. Tametsi opor
tebat iuxta conseque͂tia ita dicere: Quæcunq; petiueritis patrem, dabit uobis: sed dixit,
Ego dem uobis, eo quod omnino sit eiusdem potentiæ: quia & pater qui dat, per de- *Dextra dei*
xtram suam dat, dextra aũt eius est filius. Considera aũt hoc loco, quod quando plãtati *Christus.*
fructum afferimus, tunc quæcunq; petiuerimus, dabit nobis. Si aũt nõ afferimus fructũ,
B non recipimus: Quia fructũ non afferens, neq; animæ petit utilia, sed omnino mundana
& inutilia: ideo nõ accipit. Quæritis enim, inquit, & nõ accipitis, eo quod male petatis.

Hæc mando uobis, ut diligatis inuice͂. Si mũdus uos odit, scitis quod me priusquàm
uos odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus qđ suũ est diligeret: quia uero de mũdo
nõ estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mũdus.] Vt ne opine͂tur apo
stoli, quod dominus opprobrãs proferat eis, quod animã suã pro illis ponat, & quod ele
cti sint: ideo dixit, hæc mãdo uobis, non ut exprobre͂: neq; ut de bono quodã opere arro
ganter loquar, sed ut animas uestras firmiores faciã in charitate mutua: idcirco enumero
meæ erga uos charitatis opera. Hæc e͂m mando uobis, ut diligatis inuice͂. Quia aute͂ res
ardua & ualde molesta est persequutione͂ pati, & odio haberi, cõsolat͂ eos dice͂s: Si uos
odio habent, nihil nouum est: nam & me primũ odio habuerunt: atq; ita quia commune
hoc mecũ habetis, ut odio habeamini, sit uobis magnæ cõsolationis loco. Subdit aũt &
aliũ cõsolandi modũ cõsolante͂ maxime. Propterea dicit, oportebat uos mœrore affici,
si mundus uos non haberet odio. Mundus, hoc est, mali homines. Ex eo enim quod nõ
haberemini odio, oste͂deretur quod & ipsi illorum maliciæ, & iniquitati cõmunicaretis:
nunc aute͂ quia odio uos habe͂t mali, gaudete. Nam propter uirtute͂ uestrã uos oderunt.
Alioq si nõ essetis uirtute præditi, mũdus qđ suũ est amaret. Quia aũt ego uos elegi de
mũdo iniqtatis, ꝓpterea odio uos habet mũdus, uti eos qui opibus suis nõ cõmunicãt.

Meme͂tote sermonis mei, que͂ ego dixi uobis: Nõ est seruus maior domino suo. Si me
persequuti sunt, & uos persequentur. Si sermone͂ meum seruauerũt, & uestrũ seruabũt.
Sed hæc omnia facie͂t uobis propter nome͂ meum, quia nõ nouerunt eum q misit me.]
Hoc quod superius dixit, id nunc dilatans maiore͂ illis cõsolationem affert. Dicit enim,
Memores sitis sermonis mei, q̃d nõ sit seruus maior domino suo: igitur neq; uos me ma
iores. Videte igit͂ quo pacto me usi sunt. Si ꝑsequuti fuerũt dominũ, & uos seruos mul-
to magis: si nõ persequuti fuissent, sed meũ sermone͂ seruassent, & uestrũ seruaturi essent
id quod nõ fiet. Neq; e͂m meum, neq; uestrũ seruabũt: sed omnia hæc facie͂t uobis ꝓpter
me: atq; ita si diligeretis me, sustineretis utiq; propter me, que͂ diligitis, ut dicitis. Sed &

C aliter cõſolatur, quia iniuria afficiũt & eum qui me miſit. Itaq; ſi nihil aliud, certe hoc ſit
uobis in conſolationem, quod ipſi & ueſtri, & mei, & dei ſint inimici.

Si non ueniſſem, & loquutus fuiſſem eis, peccatum nõ haberẽt: nunc autẽ nõ habent
quod prætexãt peccato ſuo. Qui me odit, is & patrem meum odit. Si opera nõ feciſſem
inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatum nõ haberẽt: nunc autẽ & uiderunt & oderunt,
non ſolum me, uerum etiã & patrem meum. Sed ut cõpleatur ſermo, qui in lege eorum
ſcriptus eſt: Odio habuerunt me gratis.] Num autẽ iuſte, inquit, hæc faciunt, & odio
Pſal. 68. habent & me, & patrem meum, & uos? num ꝓpter ea quæ dixi uel feci, hãc mentem in-
ſumpſerunt? Nõ, inquit: Peccatum eñ hoc incõdonabile eſt. Nunquid eñ nõ ueni & do
cui? Si nõ ueniſſem, ſi nõ fuiſſem loquutus, potuiſſent dicere, nõ audiuimus: nunc autẽ
prætextu caret eorum malicia. Dein, quia nihil aliud prætexebãt in omnibus, quàm qđ
propter patrẽ ulciſcãtur, ſic eñ dicunt, Homo hic nõ eſt à deo: & ſimilia: & idcirco ſub-
Ioan. 9. dit: Qui me odit, & patrẽ meũ odio habet: atq; ita nihil tale relictũ eſt eis in excuſationẽ.
Ioan. 11. Nõ ſolum autem doctrinã exhibui, ſed & opera adieci, qualia nullus alius: ut eſt miracu-
lum de cœlo, miraculũ de Lazaro, & alia ſimiliter. Quam igitur habebũt excuſationẽ?
Doctrinã ſermonũ præbui, adieci & opera, ſicut & Moſes præcepit, illi obediẽdũ man-
dans, qui & ſigna faceret, & pietatẽ doceret: nunc autem uiderunt talia opera, & nihilo
minus me atq; patrem odio habuerunt. Deinde ſubdit & Prophetam teſtem: Oderunt
me gratis. Nam propter ſolam maliciam, & nullã aliam cauſam natum eſt hoc odiũ. Le-
gem autem nõ ſolos libros Moſi, ſed & prophetarum, ut ſupra dixi, nominauit. Igitur
Dauid ſpiritu prædicit qualis futura eſſet illorum malicia: & ipſi, ut mali, dictum à pro-
pheta impleuerunt, & prophetiam ueram eſſe comprobauerunt.

Quum aũt uenerit paracletus, quem ego mittã uobis à patre, ſpiritus ueritatis, qui à
patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Et uos teſtes eſtis, quia ab initio me-
cum eſtis.] Dixerat diſcipulis: Perſequuturi ſunt uos: ſermonem ueſtrum non ſerua-
D bũt. Vt igitur dicere nõ poſſint: Et nũc ô domine quò mittis nos? Quomodo digni fide
erimus? Quis ad nos attẽdet? quis perſuadebitur? ideo ſubdit: Quum autem uenerit pa-
racletus, ille teſtabitur de me. Fidelis, inquit, teſtis ille eſt: & ita ut redarguti à ſpiritu qđ
abſq; excuſatione peccarint, prædicationem ſuſcipiẽt. Et uos quoq; teſtabimini, qui ab
initio mecum eſtis, quia & operibus & ſermonibus feci deeſſe uobis excuſationẽ. Bo-
no igitur animo ſitis, prædicatio non caritura eſt teſtibus, ſed & ſpiritus cum ſignis &
prodigijs meis teſtabitur, fidelisq; teſtis erit. Eſt enim ſpiritus ueritatis. Igitur ſpiritus
ueritatis uera teſtificabitur: nam à patre procedit, & omnia clare nouit. Eſt enim ex eo,
à quo omnium ſcientia. Iam quod dicit, Quem ego mittam: æqualitatem erga patrẽ ſi-
gnificat. Nam alio loco de patre dixit, quod mittat ſpiritum: hoc autem loco, quod ipſe
mittat, utiq; ſanè æqualitatem ſignificãs. Vt autem ne uideatur obluctari patri, quaſi ab
alia ſubſtãtia mittat ſpiritum, addidit, à patre. Nam ipſe quidem mittam, ſed à patre, hoc
eſt approbante patre, & ſimul mittente. Non enim ex proprio ſinu ipſe prius mitto, ſed
à patre per me ſuppeditatur. Quum autẽ audieris, quod procedit: ne intelligas per pro-
ceſſionẽ egreſſionem, quali emittuntur miniſtratorij ſpiritus: ſed naturalis ſubſiſtentia
ſpiritus eſt proceſſio. Nam niſi proceſſionem ſic intellexerimus, ſed externam quan-
dam miſſionẽ, incertum erit de quo ſpiritu dicat: innumeri eñ ſunt, qui in miniſteriũ
mittũtur propter eos, qui hæreditabunt ſalutem. Cæterũ hoc loco ſingularis quædam,
& ſeparata proprietas eſt procedere, uni proprio ſpiritui attributa. Nõ igitur intellige-
mus per proceſſionem, ſimplicem emiſſionem, ſed naturalem ſpiritus ſubſiſtentiam.
Hic igitur ſpiritus teſtis eſt prædicationis, & uos quoq; teſtabimini, quod nõ ex alijs au
diueritis, ſed ipſi ab initio mecum eſtis. Nõ paruum autem eſt hoc teſtimoniũ, ab initio
Act. 10. ſimul eſſe, quod & ipſi apoſtoli poſtea concionati ſunt dicentes: Qui ſimul comedi-
mus, ſimulq; bibimus cum eo. Duplex igitur teſtimonium, à uobis & à ſpi-
ritu. Nam licet uos ad gratiam teſtari uideamini, at non
item ad gratiam teſtabitur & ſpiritus.

CAPVT

A CAPVT XVI.

HAec loquutus sum uobis, ut ne quid offendamini. Alienos à synagogis facient uos: sed ueniet tempus, ut quisquis interficiat uos, uideatur cultum præstare deo. Et hæc facient uobis, quia non nouerũt patrẽ neq; me. Sed hæc loquutus sum uobis, ut quũ uenerit tempus illud, reminiscamini eorum, quod ego dixerim uobis.] Dixi, inquit, uobis hæc, priusquã fierẽt: ut ne postea offendamini, quum uideritis multos non credere, & uos multa aspera pati: sed cogitate, quod etiam antequam factũ, dixerim uobis. Suscipite posthac & à me consolationem, quod neque in hoc decipiam uos, sicut neq; in prædictione passionum. Nã & absq; synagogis facient uos, & excludẽt à concilijs, honestis'q; conditionibus, & in summa, à sua communione separabunt. Etenim iam cõspirauerant, quod si quis confiteretur Christum, eijceretur à synagoga. Non solum autẽ à synagoga uos alienos facient, sed & morte punient, morteq; ignominiosissima, utpote perniciosos, & ut inimicos dei occidẽt uos. Et omnis qui occidit uos, tanto studio occidet, ut uideatur deo cultum præstare: hoc est, putabit se rem piam, deoq; gratam facturum. Subdit autem consolationem, quæ sufficere queat. Hæc enim, inquit, facient, quia non nouerunt patrem neq; me. Propter me enim, inquit, & patrem hæc patiemini: igitur sustinete. Beati enim estis, quum exprobrauerint, & persequuti uos fuerint, & dixerint omne malũ uerbum contra uos, propter me. Hæc beatitudo, uestra consolatio, quum eius fueritis recordati. Hæc autẽ loquutus sum uobis, ut quãdo uideritis molesta illa euenisse, credatis & de reliquis. Non enim poteritis dicere, quod iucunda prædixerim uobis, decipere uos cupiens. Verum sicut annuncians tristia nõ decepi, ita neq; læta dicens, indignus fide fuerim. Insuper ut ne sitis minus præparati, sed instructi, recordemini quod ego uobis ea dixerim, & idcirco stetis fortiter contra aduersa. *Matth.5.*

Hæc autem uobis ab initio nõ dixi, quia uobiscũ eram. Nunc autem uado ad eum, qui misit me. Et nemo ex uobis interrogat me, quò uadam: sed quia hæc loquutus sum
B uobis, mœstitudo impleuit cor uestrum. Sed ego ueritatẽ dico uobis: Expedit uobis, ut ego uadam. Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si aũt abiero, mittã eum ad uos.] Valde grauati sunt tristitia discipuli, quum audirent talia eis euentura. Idcirco & dominus: hæc, inquit, tam dura principio nõ dixi uobis, nõ ut ignorans, sed quia uobiscum eram, & sufficiens cõfugium ad me habebatis, & omne certamẽ in me reijciebatur, ipsi uero in omni securitate eratis. Igitur non opus erat talibus nũc sermonibus uos præparari & præmuniri: sed nunc uadens ad patrem meum, & uos relicturus, prædico ea, ut uos muniatis. Et nullus ex uobis rogat me, quò uadis: sed præ tristitia confusi estis, & excessum mẽtis patiemini: propter expectationẽ grauiũ concussa sunt corda uestra. At ego ueritatem dico uobis. Vide quomodo solatur eos: etiamsi innumeris modis, inquit, magis tristitia afficiamini, ego quod uobis utile est dico. Nã uos quidem uelletis semper esse mecũ, atqui hoc nõ est expediẽs. Nã si ego quidẽ nõ abiero, paracletus nõ ueniet ad uos: atq; ita etiãsi uos præsentiã meã uelletis, non obedirẽ uobis, sed eligerẽ potius quod uobis utile, quàm perniciosam uobis uestrã uolũtatem. Ita & nos debemus facere, prospicientes semper quod & nobis & fratribus est utile, & non quod suaue. Nã si ego nõ morior pro mũdo, & eo ad patrẽ, dato sacrificio & ꝓpitiatione pro peccatis, paracletus mundi nõ ueniet. Quomodo enim adueniet, si inimicitiæ non soluantur, & occisa morte, si pater humanæ naturæ nõ concilietur? Porrò hoc loco Macedoniani quid poterint dicere, qui gloriam spiritus extenuant, & seruum eũ filij dicunt? quomõ cõducet abire dominũ, & aduenire seruũ? Atq; ita etsi tristes sitis propter meã absentiã ô discipuli, sed propter aduentũ spiritus gaudeatis, qui pluribus & maioribus uos beneficijs persequetur. Quomõ autẽ dominus dixit: quoniã hæc ab initio non dixi uobis? quandoquidẽ scriptũ est, quod conuocatis illis duodecim, dixerit eis: Ad præsides & reges ducemini. Dixit quidem, ad præsides ducemini, non autẽ occident uos ut impios & perniciosos, & inimicos dei. Et aliter: Illic quidẽ dicit quæ à gẽtibus eis infligenda, nunc autẽ quæ à Iudæis, Absq; synagogis uos facient, Iudæi scilicet. Vide autẽ *Macedoniani confutantur.* *Matth.10.*

C in hoc & spiritum liberum esse, & filium approbare. Etenim quod dicit, paracletus ue-
niet, ad potestatem spiritus pertinet: quod autem addit, ego mittam eum, ad probatio-
nẽ & uolũtatẽ filij spectat, cui placet ut ueniat paracletus, & annuit, si sic dicere licet.

" Et quũ uenerit ille, arguet mundũ de peccato, & de iusticia, & de iudicio. De pecca-
" to quidẽ, quia non credunt in me: de iustitia uero, quia ad patrem uado, & posthac non
" uidetis me: de iudicio, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.] Veniet paracle-
tus, & quæ inde utilitas? arguet, inquit, mundũ de peccato, & ostendet eos peccatores,
quia non credũt. Quando enim uiderint per manus discipulorũ in spiritu egregia signa
& miracula fieri, & neq; sic credent: quomodo non condemnatione digni, & peccato
maximo obnoxij? Nam nũc quidẽ possunt dicere, quod fabri filius sim, & humilis ma-
tris, quãuis ego miracula faciã: tunc aũt incredulitas omni carebit excusatione, spiritu
in nomine meo talia perficiẽte. Itaq; de peccato illos arguet, hoc est ostendet eos absq;
uenia peccare. Et de iusticia quoq; arguet, quia ego ad patrẽ meũ uado: hoc est, osten-
det eis, quod ego, quũ iustus fuerim, & irreprehẽsibilẽ egerim uitã, iniuste occisus sim,
& in eius iudiciũ ad patrẽ uadã: neq; enim si iniustus fuissem, ad patrẽ ascẽdissem. Quia
enim ut aduersariũ deo & iniquũ occiderunt: ostẽdet eis, inquit, spiritus, quod non sim
talis: neq; enim si aduersarius dei fuissem, apud deũ & legislatorẽ hunc honorẽ assequu-
tus essem, honoremq́; nõ temporariũ, sed æternũ. Iã quod dicit, posthac nõ uidetis me,
æternã eius apud patrẽ conuersationẽ manifestat. De iudicio autẽ arguet eos, quia prin-
ceps huius mũdi iudicatus est: hoc est, etiã per hoc me iustũ, & à peccato immunem ite-
rum ostendet me dominus, eo quod rector mundi à me iudicatus est & uictus. Quia
enim dicebant: Dæmonium habet, & in Beelzebul miracula facit, & impostor est:
hæc omnia, inquit, ostendentur uana, quũ apparuerit diabolus condemnatus, & osten-
sum fuerit omnibus, quod à me sit uictus: id quod nequiuissem, si nõ illo fuissem fortior,
& ab omni peccato alienus. Quomodo hoc demonstratũ est per aduentũ spiritus? Oẽs
enim qui credunt in Christum, conculcãt & contemnunt rectorem mundi: unde satis
D monstratum quod à Christo condemnatus sit multo antea. Arguit ergo spiritus eos qui
non credunt, ut peccatores. Fides enim baptismi, peccata soluit per remissionẽ. Opera-
tiones aũt spiritus, quæ apparent in his qui crediderunt, non uisæ sunt in his qui nõ cre-
diderunt. Vnde redarguti sunt ut uasa mala & coinquinata, indigna spiritus susceptio-
ne. Et aliter: Arguit mundum qui nõ credidit, spiritus de iusticia: hoc est, quia priuatus
est iusticia, qui nõ credit in iustũ Iesum, eum qui ꝓpter iusticiã assumptus est in cœlos:
arguit aũt & cõdemnat ut ignauum, q̃a uulnerato satana, neq; sic illum uoluit uincere.

" Adhuc multa habeo quæ uobis dicã, sed nõ potestis portare nunc, quum autẽ uene-
" rit ille, q̃ est spiritus ueritatis, ducet uos in omnẽ ueritatẽ. Nõ eñ loquetur à semetipso,
" sed quæcunq; audierit, loquet̃: & quæ futura sunt, annunciabit uobis. Ille me glorifica-
" bit: quia de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcũq; habet pater, mea sunt,
" propterea dixi, q̃d de meo accipiet, & annunciabit uobis.] Quum dixisset supra, Expe-
dit uobis ut abeam: nunc hoc latius prosequitur, & dicit: quod nunc quidẽ nõ potestis:
si autem uenerit ille, tunc fruentes illius donis, in omnẽ ueritatem ducemini. Quam au-
tem ueritatem inquit? num scientiã de omnibus? nã nihil de se magnum ipse dominus lo-
quutus est. Partim dat nobis figurã humilitatis, partim & propter infirmitatem audien-
tium & ingratitudinẽ Iudæorũ. Et neq; legalium obseruationũ solutionẽ manifeste in-
troduxerat, ut cõtrarius uideret̃ omnibus: ubi aũt uenit paracletus, & manifestata fue-
rit dignitas filij, & uera de omnibus sciẽtia in lucem producta, abolitis & sublatis è me-
dio figuris legalibus, in uerum & spiritualẽ cultum inducti sumus per signa, quæ in spi-
ritu fiũt, cõfirmata fide. Deinde quia magna quædã dixerat de spiritu, ut ne putẽt aliqui,
q̃d maior ipso sit spiritus, siquidẽ ipse in ueritatẽ sit introducturus, & facturus capaces
Spiritus nihil aliud docet, quàm quod Christus. maiorũ & plurium, quæ Christo præsente portare non poterant, ne igit̃ hoc q̃s existi-
met, subdit: Nõ loquet̃ à semetipso: hoc est, nihil ꝓprium loquet̃ præter mea. Quum eñ
dicit, quæcunq; audierit: hoc signat, quod nihil docturus sit extra ea quæ Christus do-
cuit. Sicut igitur & dominus ipse dicẽs de se, Quæcunq; audiui à patre meo, loquor: nõ

ut di-

A ut discentẽ & puerũ introducit: sed qđ nihil uel sciat uel doceat, quàm quæ pater: ita &
de spiritu dicendum. Quod aũt non opus habeat doctore spiritus, audi Paulum dicentẽ:
Quemadmodũ nullus nouit quæ hominis sunt, nisi spiritus qui est in eo: ita & quæ dei, 1. Corinth. 2.
nullus nouit, nisi spiritus dei. Vides quod sanctus spiritus sui ipsius doctor sit, sicut &
noster? & ex his quæ sequũtur, discet cordatus deitatẽ spiritus. Quæ enim uẽtura sunt,
inquit, annũciabit uobis. Maxime enim propria est dei futurorũ cognitio. Nam quia ni
hil aliud desiderabile ita est humanæ naturæ ut futurorum cognitio, consolatur aposto
los & ex hoc. Intantum enim, inquit, benefaciet uobis, ut & futurorũ præscientiã, quæ
maxima omnium uidetur, daturus sit. Præterea, quia & ad tentationes erudiẽdi erant,
Ille uos præparabit, inquit, ad futura, quæ uobis contingent; ne per ignorantiam absq;
custode incidatis in illa. Glorificabit autem & me. In nomine enim meo omnia & lo-
quetur & faciet, & nihil diuersum dicet; atq; ita, ut & per miracula, quæ per illum fient,
deus credar, quum in uos discipulos meos opulẽte effundetur gratia, etiam post meam
mortẽ, quum meũ nomen magis fulgebit: quod citra controuersiã magna gloria est, si
quis ignominiose occisus, magis clarescere incipiat. Deinde quia audiuerãt dominum
dicentem, Vnus uester est magister Christus: ut ne existimẽt, quia unus magister tu es, Matth. 23.
quomodo dicis nobis & alium fore magistrũ spiritum: subdit, quia de meo accipiet, hoc
est, ex his quæ noui, & ex mea scientia. Vel & aliter: de meo, hoc est, de meo thesauro,
qui scilicet patris est. Nam quæcunq; habet pater, mea sunt, & meæ diuitiæ: paracletus
autẽ ex patre loquit̃: ueri similiter dico, quod de meo accepturus sit, hoc est de thesau-
ro & diuitijs scientiæ. Quare autẽ spiritus tanta dedit nobis bona, & nõ filius? Igitur pri
mum quidẽ dicimus, quod uiam donis spiritus filius parauerit, & ipse sit talium bonorũ
autor. Nisi enim ipse peccatũ soluisset, quomodo nos spiritum obtinuissemus? Non eñ Sap. 1.
habitabit spiritus in corpore subdito peccatis. Hinc est, quod si magnũ quid dedit spiri Spiritus nõ est
tus, occasiones à Christo habuit. Deinde quia hæretici spiritui erant detracturi, quasi mi minor filio
B nor esset dignitate, eo quod posterius ueniret, propterea concedit ei operari per apo-
stolos: ut per donorum magnitudinem compulsi, uel inuiti dignitatem spiritus agno-
scant: & non quia posterior habeatur, propterea minor iudicetur filio.

Pusillũ & non uidet me, & iterũ pusillũ & uidebitis me, quia uado ad patrem. Dice
bant ergo: Quid est hoc quod dicit nobis: pusillũ & nõ uidetis me, & rursum pusillum
& uidebitis me, & quia uado ad patrem? Dicebant ergo, quid est hoc, qđ dicit, pusillũ?
nescimus quid loquatur.] Quare Christus recessum, & mortem suam in memoriam
eis reducit, quamuis magis occultanda uideantur? Mentem eorum exercebat, & pro-
batiorem efficiebat, & propterea semper cõmemorans tristia, assuefacit illos, & ad ex-
pectationem illorũ prouehit. Igitur sicut hoc loco, pusillũ & nõ uidetis me, dicens: ad tri
ste statim addidit lætũ quiddã, Et iterum pusillũ, & uidebitis me: & ad deum uado, qui
uos iuuare potest: & nõ pereo, sed transeo: & ad paruũ quidẽ tempus secessus erit, po-
stea autẽ perpetuò conuersabor uobiscũ. Illi quidem non intellexerunt: unde admirabi
tur quispiã, quomodo non agnouerint quæ dicebat? Videtur ergo, uel tristiciã mentem
eorum adeò inuasisse, ut abijcerent dictorũ memoriã, uel propter obscuritatẽ uerborũ
euenit ne intelligerẽt. Ideo Iesus uidetur eis contraria quædã dicere. Nã si quidẽ uidebi
mus te, quò uadis? si aũt uadis, quomodo uidebimus te? Videnť eñ hæc ænigmata esse.

Cognouit aũt Iesus quod uellent interrogare se, & dixit eis: De hoc quæritis inter
uos, quod dixi: pusillũ & non uidetis me: & iterũ pusillũ, & uidebitis me. Amen amen
dico uobis, plorabitis & lamentabimini uos, mundus contrà gaudebit: uos aũt mœrore
afficiemini, sed mœror uester uertetur in gaudiũ. Mulier quũ parit, dolorẽ habet, quia Hiere. 31.
uenit hora eius: quũ autẽ pepererit puerũ, iam nõ meminit anxietatis, propterea quod
gaudeat hominẽ esse natum in mundo. Et uos igitur nunc quidẽ mœrorem habetis, sed
iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrũ nemo tollet à uobis.]
Postquàm uidit discipulos non intelligere dicta, eo quod grauati erant mœrore, incul-
cat eis manifestius de morte sua, ut assueti uerbis, etiam re ipsa eam fortiter ferrẽt. Eté-
nim inquit; Plorabitis & lamentabimini uos, propter mortẽ ac crucem: mundus autem

C gaudebit:hoc est, Iudæi mundana ſapientes gaudebũt,eo quod interemerint me inimi cum ipſorum. Sed triſtitia ueſtra in gaudium uertetur:quemadmodũ Iudæis quoq; ſuum gaudium in mœrorẽ cedet, quando poſt meam reſurrectionem nomen meum glorificabitur. Potes aũt & mundi gaudium, nõ Iudæorum gaudiũ intelligere, quod gauiſi ſunt mortuo domino,ſed ſalutẽ mundi, ut ſit ſenſus dictorũ: Vos quidẽ mœrore afficiemini, ſed hæc mea paſſio, propter quam uos eſtis triſtes, mũdi totius gaudiũ & ſalus erit. Inſuper & exemplũ cõmune addit mulieris & partuũ. Hac aũt parabola & prophetæ uſi fuerunt, dolore partus ingenti excellentiã mœroris ſignificantes. Tale aũt quiddam dicit: Apprehendent quidẽ uos dolores mœſtitudinis: ſed dolor ille cauſa efficitur partus. Interea confirmat & ſermonem de reſurrectione, & oſtendit mori ſimile eſſe ei, qui à uulua in lucẽ prodit. Ne em̃ admiremini, quod per tantam triſtitiã ingreſſuri ſitis in gaudium: quia & mater per mœrorẽ in partu ad hoc uenit, ut ſit mater. Inſinuatur autem hoc loco & myſticũ quiddam, quod ipſe ſoluerit dolores mortis, & nouũ hominẽ naſci fecerit, poſthac nõ corrumpendũ, neq; mortalẽ, qui eſt ipſe dominus. Vide enim quomodo nõ dixerit, quod poſthac nõ recordetur anxietatis, quia natus eſt ei puellus: ſed, quia natus eſt homo in mundum. Hoc em̃ nõ fruſtra ita dixit, ſed uolens cũ emphaſi & tacite inſinuare, qđ ipſe ſit ille natus homo, & incorruptibilis Ieſus dominus noſter. Igitur exemplũ mulieris parientis nõ per omnia quæras adaptare his quæ circa Ieſum acciderint: ſed tantũ ut oſtẽdatur, quod temporalis ſit dolor, & magnũ lucrum doloris & reſurrectionis partus ad uitam & regenerationẽ: alia aũt omnia ad exemplũ non alludũt, & meritò.

Parabola non per omnia ſeruatur.

Parabola em̃ ſi per omnia ſeruetur, nõ eſt parabola, ſed illud ipſum quod per parabolã ſignatur. Et hoc loco intelligimus per dolorẽ parientis, triſtitiã apoſtolorum: & per gaudiũ, cõſolationẽ reſurrectionis: & iterum, per ſolutionẽ dolorum parientis, deſcenſum ad inferos: & per natiuitatem, reſurrectionẽ primogeniti ex mortuis. Porrò nõ ultrà ſignatur infernus per matrẽ, nõ em̃ gauiſus eſt infernus: ſed apoſtoli gauiſi ſunt gaudio, qđ nullus abſtulit ab eis: tũc em̃ gaudebãt, quãdo pro nomine domini

D aſpergebanť cõuicijs. Inſuper dicẽdo, Gaudiũ ueſtrũ nemo tollit à uobis: oſtẽdit quod ultrà non moriatur, ſed perpetuò uiuens, illis incorruptibilis gaudij ſit autor futurus.

Et in illo die me nõ rogabitis quicquã. Amen amẽ dico uobis, quæcũq; petieritis patrem ſub nomine meo, dabit uobis. Hactenus nõ petiſtis quicquã ſub nomine meo: Petite & accipietis, ut gaudiũ ueſtrum ſit perfectũ.] Quando reſurgã, tunc ueniet ſuper uos paracletus, & inducet uos in omnẽ ueritatẽ: méq; nõ rogabitis quicquã tale, quale prius, Quò uadis? &, oſtende nobis patrem. Omnia em̃ ſcietis in ſpiritu. Vel rogabitis, hoc eſt, obſecrabitis, orabitis. Quũ igitur ex mortuis reſurrexero, mittã uobis paracletum, tunc nõ me rogabitis, hoc eſt, petetis, ita ut ſim ueſter mediator: ſed ſufficiet uobis nomen meũ, ut à patre accipiatis petitiones. Oſtendit igitur hoc loco nominis ſui uirtutem: ſiquidem quũ neq; uideatur, neq; obſecratur, ſed quũ nominatur ſolum, talia facit. Hucuſq;, inquit, nõ petijſtis quicquam ſub nomine meo. Ex hoc aũt tempore petite, & omnino recipietis: & ita expedit uobis ut ego moriar, ſiquidem apud patrẽ maiorem q̃ nunc fiduciã inuenturi eſtis. Nõ em̃ quod ſeparor à uobis, exiſtimate uos à me relictos: ſed nomẽ meũ maiorẽ uobis fiduciam dabit, & gaudiũ ueſtrũ tunc erit pleniſſimũ, quũ

In nomine Christi petendum.

accipietis omnes petitiones. Cõſidera aũt quod ille ſumit, qui ſub nomine Chriſti petit. Nullus igitur ex his qui mũdana petũt, ac animabus damnoſa, in nomine Chriſti petit, ideo neq; accipit. Nomẽ em̃ Chriſti diuinum eſt ac ſalutare: quando aũt quis petit, quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illum in ſalutaris nomine petere?

Hæc per parœnias loquutus ſum uobis: ueniet tempus, quũ iam nõ per prouerbia loquar uobis, ſed palàm de patre meo annunciabo uobis: in illo die ſub nomine meo petetis. Et nõ dico uobis, qđ ego rogaturus ſim patrẽ ꝑ uobis: ipſe em̃ pater amat uos, quia uos me amaſtis, & credidiſtis quod à deo exiuerim. Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundũ, & uado ad patrẽ.]

Παροιμία.

Parœmia eſt ſermo oblique & occulte, ac per parabolas totum argumentum oſtendens. Quia igitur dominus multa eis occulte dixerat, & parabolã narrarat de muliere ac partu, dicit: Hæc per parœmias nunc loquutus ſum

tus ſum

A tus sum uobis, sed uenit hora, quando non ultra in parabolis loquar: sed libere de patre annunciabo uobis. Post resurrectionem enim, quum se exhibuisset uiuum per quadraginta dies, loquebatur eis de patre magis mystica, & manifestiora. Prius enim sic putabant eius esse patrē deum, sicut & noster est gratia. Iterum autē dat eis fiduciam, quod habituri sint in tentationibus supernum adiutorium. Sub nomine meo, inquit, petetis, & intantum uobis cōseruabo amicum patrem, ut posthac neq; me opus habeatis intercessore: nam ipsemet uos amat. Insuper ut non resiliant à Christo, quasi ipso non habeant opus, sed à patre absque mediatore diligantur, dicit: propterea amat uos pater, eo quod me dilexistis. Quādo igitur excideritis à mea amicitia, tunc & à patris amicitiæ excideritis. Et quia multum eos consolatus fuit, quia audiebant eū à patre exiuisse, & iterum ad patrē ire, propterea cōtinuò hoc uersat: unde & illi audiendo hæc, utilitate percepta respirantes aliquantulum, dicunt:

Ecce nunc aperte loqueris, nec prouerbiū ullum dicis: nunc scimus, quod scis omnia, nec opus est tibi ut quis te interroget. Per hoc credimus, quod à deo existi. Respondit eis Iesus: Nunc creditis. Ecce instat tempus, & iam uenit, ut dispergamini unusquisq; in sua, neq; solum relinquatis: & tamen non sum solus, quia pater mecum est.] Quum audissent discipuli amicum illis futurum deum & patrem, neq; indigere se illius intercessione, uti maxime familiares patri, exijssentq; illū à deo, dicunt, Nunc scimus qđ scis omnia: hoc est, cognoscis, quæ uniuscuiusque cor offendunt, & non opus habes ut ab aliquo discas ea. Et in hoc credimus quod à deo exieris: dei eīm est scire occulta cordis. Vide autem quomodo imperfecti fuerint, dicentes, nunc scimus: qui enim tantas audierant doctrinas, dicunt, nunc scimus. Christus autem ostendens eis quod imperfecti sint, & quod nondum quicquàm magni de se intellexerint, sed deorsum & in terrenis uersentur, inquit, Nunc creditis. Quodammodo improperat eis & tarditatem fidei B illorum. Vt autem ne uideātur gratificari, & adulari talia de ipso sentientes, inquit: Venit hora ut dispergamini unusquisq; uos enim, inquit, uidemini de me magnum quiddam sentire. Ego aūt dico uobis, quod usq; adeo imperfecti estis, ut me derelicturi sitis, & intuasura est uos formido, & ita neq; iunctim secedetis, sed separatim dispergemini, & unusquisq; sibi ipsi de salute & profugio prospiciet. Verum ego propterea non habebo peius: non enim solus sum, sed habeo & patrē mecum: atq; ita neq; per impotentiam patior, sed uoluntariū me permitto crucifixoribus. Quum igitur audieris clamantem, ut qđ me dereliquisti? ne sic simpliciter intellige, qđ derelictus sit saluator à patre: alioqui quomodo hoc loco testaretur, Pater mecū est? sed intellige ut ab humana natura dictū, derelicta, ppter peccatū & abiecta, in Christo aūt cōciliata & assumpta per patrē.

Hæc autem loquutus sum uobis, ut in me pacem habeatis: in mundo afflictionē habebitis, sed cōfidite, Ego uici mundū.] Hæc, inquit, loquutus sum uobis, ut ne eijciatis me ex mente uestra, neq; cōmoueamini, & turbemini à stabili erga me charitate, sed pacem habete in me: hoc est, manete indefracti, recipientes fideliter quæcunq; dixi uobis. Audiat autem & Arius, quia hæc omnia quæ humilia & indigna uidentur gloria filij, propter auditores dicta sunt, non ut nos utamur his pro dogmatibus. Dicta enim sunt apostolis in cōsolationem, & demonstrant amorē quem erga illos gerebat. In mundo afflictionem habebitis: non in uerbis erunt tentationes, inquit: sed quandiu fueritis in mundo, afflictionē habebitis; nō nunc tantum quando trador, sed & postea: sed resistite turbationi, & confidite, quia ego uici mundum. Ego autem quum uicerim, non oportebit uos discipulos dolere, sed contemnere eum ut uictū. Quomodo autem uicit mundum? quia deuicit principem, affectionem mundi: sed hoc & ex posterioribus manifestum. Omnia enim ei subiecta sunt & cesserunt. Sicut igitur Adam uicto, omnis natura condemnata est: ita ubi Christus uicit, in omnem naturam uictoria transijt, & uirtus nostra in Christo Iesu gratiam assequuta est calcandi super serpentes & scorpios, & super omnē potestatem inimici. Per hominem enim intrauit mors, & per hominem uita, & imperium contra diabolum. Nam si nudus homo uicisset, nihil spectasset ad nos. 1. Corinth. 15.

CAPVT XVII.

C HAec loquutus est Iesus, & sublatis oculis in cœlũ, dixit: Pater, uenit hora,
glorifica filium tuum, ut & filius tuus glorificet te. Sicut dedisti ei potesta-
tem omnis carnis, ut quotquot dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc est
aũt uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quẽ misisti Iesum
Christum.] Quum dixisset discipulis, afflictionem habebitis, & ad fidu-
ciam exhortatus esset, iterum eos erigit per preces: erudiens nos, in tentationibus, reli-
ctis omnibus, ad deum confugere debere. Et aliter: Non hic oratio est, sed colloquium
cum patre. Quod autẽ alio loco orat, & genua flectit, ne mireris. Venit enim Christus
non solum seipsum manifestaturus, sed omnẽ uirtutẽ docturus. Docentẽ aũt nõ tantum
uerbis, sed & operibus docere oportet. Ostendere aũt uolens quod non inuitus, sed sua
sponte ad passionem accedat, dicit: Pater, uenit hora. Ecce enim ut optabile hoc deside
rat, & gloriam uocat, non suam tantum, sed & patris: quod & factum est. Non eñ filius
solus, sed & pater glorificatus est. Nam ante crucem quidẽ neq; Iudæi ipsum sciuerũt.
Matth.10. Israël enim me non cognouit, inquit: post crucem autem totus orbis ad eum confluxit.
Ostendit autem quæ sit gloria eius & patris. Credere, inquit, omnem carnem, & bene-
ficia experiri, gloria dei est. Non enim ad Iudæos solos contrahitur, sed in totum orbem
extenditur. Dixit autem hoc, quoniam missurus erat illos in gentes. Vt igitur ne putent
nouitatem esse, & præter uoluntatem patris, indicat á patre sibi datam potestatẽ omnis
Matth.10. carnis. Nam ante dicebat eis: In uiam gentium ne abieritis. Quid aũt est, omnis carnis?
Nam non omnes crediderunt. Et sanè Christus, quantũ ad se attinebat, omnes ad fidem
adducere curabat: quod aũt illi nõ attenderunt, nõ docentis, sed non suscipientium cri-
men est. Quando aũt audieris, dedisti & acceperunt, & similia, intellige ea dicta esse ad
auditorum captum, sicut sæpe diximus. Semper eñ cauet, ne de seipso magna dicat, &
se attemperat infirmitati auditorũ. Et quia offendebãtur magna de eo audientes, loquit̃
D de his quorum capaces sunt: sicut & nos sæpe cũ pueris loquimur, & panẽ ita nomina-
mus ut illi, & aquã, & in summa omnia. Dein quando euangelista de domino dicit, audi
Ioan.1. quæ dicat: Omnia per ipsum facta sunt, & quotquot receperũt eũ, dedit eis potestatem
filios dei fieri. Qui alijs dat, quomodo ipse potestatem nõ habet, sed accipit à patre? In-
super & hic in his uerbis quæ uidentur humilia, asseritur sublime quiddã. Nam ut dicit,
omne quod dedisti eis, hoc per condescensionẽ est dictũ: det eis uitam æternã, hoc pote
statem indicat unigeniti & deitatis. Dei eñ est dare uitã, eamq; æternam. Solum aũt ue-
rum dixit patrem, opponendo eum mendacibus, qui apud gentiles erant, dijs. Non eñ
illum à patre separat. Absit. Nam quũ sit & uerus filius, nõ erit mẽdax deus, sed uerus.
1. Ioan.5. Sicut hic euangelista de domino in epistola sua catholica inquit: Iesus Christus, hic est
uerus deus, & uita æterna. Si aũt urgeant hæretici, falsum esse deum filiũ, quia pater so-
lus dictus sit uerus deus, discãt quod hic de filio euangelista dicat: Erat lux uera. Igitur
secundum eos pater est lux falsa, sed absit: & ita quãdo uerum deum dicit patrem, falsis
dijs gentilium opponitur: sicut & hoc, Gloriam à solo deo nõ quæritis: sic eñ hæretici
intelligũt: Verũ quia solus deus, pater: filius non aũt deus? Vere stulte dicta sunt hæc.

Ego te glorificaui super terram: opus cõsummaui, quod dedisti mihi ut facerem, &
nunc glorifica me pater apud temetipsum gloria, quam habui priusquàm hic mundus
esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus.] Disce hoc loco quomodo glo-
rificet & pater filium. Vtiq; sicut & filius patrem. Ego te, inquit, glorificaui super ter-
ram. Meritò addidit, super terram: in cœlis enim glorificatus erat, & ab angelis adora-
batur. Terra aũt ignorabat eum. Igitur quia filius annũciauit eum omnibus, ideo dicit:
glorificaui te super terram, omni notitia dei disseminata, & perfecto opere quod dedisti
mihi. Hoc eñ opus est incarnationis unigeniti, sanctificare naturã nostram, & proster-
nere rectorẽ mundi, qui se prius deũ faciebat, & inserere creaturæ notitiã dei. Quomo-
do aũt consummauit hoc, quũ nondum inceperit? Quotquot, dicere uult, qui uenerunt
ad me, perfeci: uel quia fecit qđ maximũ omniũ, & radicẽ bonorũ omniũ nobis substra
uit, dæmone uicto, & se obiecto uoracissimæ bestiæ morti. Radicẽ hanc necessariò se-

A quturi erant & fructus diuinæ notitiæ, propter hoc dixit, perfeci opus. Seminaui, in-
quit, radicem plantaui, fructus autem sequentur: glorifica igitur me pater & tu apud te-
ipsum gloria, quam habebam apud te priusquàm mundus subsisteret. Nondum autem
glorificata erat carnis natura, neq; incorruptibilitate fruebatur, neq; regium thronum
acceperat, propterea dicit: glorifica me, hoc est, humanam meam naturam, quæ nũc in
ignominia, quæq; crucifigẽda: & subuehe eam in gloriam, quam habebam apud te ego
uerbum & filius tuus, priusquàm mundus esset. Collocauit enim humanam naturam in
throno regio, & adoratur nunc ab omni creatura. Manifestaui nomen tuũ hominibus:
nunc interpretatur quid sit, ego glorificaui nomen tuum super terram, hoc est, manife-
staui nomen tuum. Quomodo igitur manifestauit filius? Etenim Esaias quoq; dicit, iu-
randum per deum uerum. Sed quod sæpe diximus, quamuis manifestum fuerit, sed Iu-
dæis solis, & neq; illis omnibus: nunc autem de omnibus gentibus inquit, quod mani-
festum eis futurum sit nomen dei, quum iam Christus dederit semina diuinæ naturæ, ut
destrueretur idolorum cultus, quem suggessit diabolus. Et aliter: Quamuis cognoue-
runt deum, sed non ut patrem cognouerunt, sed ut opificem solum: filius autem patrem
manifestauit, & sermonibus & operibus notum illũ faciens. Nam quum se filiũ dei de-
monstrauit, manifestum quod simul demonstrarit & illum fuisse patrem.

Quos dedisti mihi de mundo, tui erãt: mihi dedisti eos, & sermonẽ tuum seruauerũt.
Nunc cognouerũt, qđ omnia quæcunq; dedisti mihi, à te sunt: quia uerba quæ dedisti
mihi, dedi eis, & ipsi acceperũt, & cognouerunt uere quod à te exiui, & crediderunt qđ
tu me misisti.] Duo hæc docere uoluit, & quod non sit aduersarius deo patri, & quod
uolũtas eius sit credere illos: propterea dicit, qđ dedisti mihi, tui erant. Vtraq; eñ osten
duntur per hoc quod dicit, dedisti mihi. Nõ enim rapui eos, sed tu comprobasti ut illos
mihi lucrarer: & ita nõ aduersarius es mihi, sed concordiam habes & charitatẽ erga me
ô pater. Sermonẽ autem tuũ seruauerunt, per hoc quod credunt mihi, & nõ attendũt Iu
B dæis. Qui eñ credunt Christo, sermonẽ dei seruãt, hoc est, scripturã & legẽ. Nã Chri-
stus à scriptura annunciat. Et aliter: Omnia quæcunq; dicebat discipulis dominus, pa-
tris erãt. Ego eñ, inquit, à meipso non loquor. Dicit igitur cum alijs & hoc eis, Manete
in me & ecce seruauerũt & hoc mandatũ. Manserunt eñ, & ita sermonẽ patris seruaue
rũt. Nunc cognouerunt, qđ omnia quæcunq; dedisti mihi, à te sunt. Quidã absq; ꝑ legũt
ἔγνωκα cognoui, & inquiũt quod dominus dicat, Nũc cognoui ego. Sed absurdum est.
Sed legendum est ἔγνωκαν. Nunc cognouerunt discipuli mei, inquit, quod nihil habeo
propriũ, neq; à te alienus sum: sed quæcunq; dedisti mihi, nõ ut creaturæ gratificãs mihi
dedisti. Nõ eñ hæc mihi acquisita sunt; hoc est, naturaliter ad me ꝑtinent, ut ad filiũ, qui
in paternis rebus potẽs est. Vnde aũt cognouerũt hæc discipuli mei? Verbũ quod de-
disti mihi, dedi eis: hoc est, à uerbis meis & doctrinis. Semper eñ eos docebã, qđ omnia
quæcunq; habeo, patris sunt: & nõ hoc solum, sed quod & à te exierim, & quod tu me
miseris. Nam per euangelium totum hoc efficere uult, quod non sit aduersarius dei, sed
impleat patris uoluntatem.

Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo: sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt:
& mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & glorificatus sum in eis.] Quum ostendisset,
quod propter nihil aliud, quàm propter ipsos hæc ad patrem dixisset: ut discant quod di-
ligat eos, & curam eorum gerat, inquit: Ego pro ipsis rogo & supplico, nõ pro mun-
do. Ostendi enim omnino ex hoc quod diligam eos. Nõ enim solum do quæ mea sunt,
sed & oro ut custodias eos. Non orò te pro promiscuo populo, qui mundana sapit: sed
pro his quos dedisti mihi: tui enim sunt. Et audiens continuò eum dicentẽ, dedisti mihi:
non existimes nuper datũ principatũ, & potestatẽ talẽ: & quando habuit eos pater, ipse
nõ habuerit: & iterũ nunc quũ eos habet, patri ablatã potestatẽ: propterea dicit: omnia
mea tua sunt, & tua mea. Nõ enim nunc accepi potestatẽ, sed quãdo tui fuerunt, & mei
fuerunt. Tua enim omnia mea. Et quãdo ipse habeo eos, & tu habes, & nõ es priuatus,
mea enim omnia tua, & glorificatus sum in eis: hoc est, potestatẽ illorũ habeo ut domi-
nus, qui in eis glorificor; sicut & regis filius æqualẽ cũ patre potestatẽ habẽs ac regnũ,

C glorificatur in eo quod tanta habet, quanta pater. Si ergo iterũ filius minor esset patre, quomodo ausus fuisset dicere, omnia tua mea sunt? Nam dominus quidẽ omnia habet quæ sunt serui: seruus autem non omnia quæ sunt domini. Hoc autem loco conuersim loqui licet, ut quæ sunt patris, ea sint & filij, & cõtrà. Glorificatur igitur filius in his quæ sunt patris. Tantam enim omnium potestatem habet, quantam & pater.

Et iam non sum in mundo: & ij in mundo sunt, & ego ad te uenio. Pater sancte serua eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. Quum essem in mundo, ego seruabam eos in nomine tuo.] Quare continuò dicit, non iam sum in mundo, quando erat cum eis in mundo? Videntur enim esse absurda, si quis hæc exponat non examinata. Alio item loco promisit eis, ero uobiscum, & uidebitis me: nunc autem alia uidetur dicere. Potest igitur uere dici: Nam quia uerisimile erat tristari eos, utpote qui relinquebantur adiutore destituti, ostendit quod patri eos commendet, & illum custodem eis præficiat. Quia à te uocor ego, seruaui ipse illos in nomine tuo: hoc est, per tuum adiutorium, & uirtutem, quam dedisti mihi. Quid est custodia? ut sint unum. Nam si charitatem inter se habuerint, & non fuerint discordes, inuicti erunt, & nihil eis præualebit. Non simpliciter aũt ut sint unum, sed sicut ego & tu, unum sapientes, & unum uolentes: illa eos concordia custodiet. Itaq; ut consoletur eos, patrem orat pro custodia eorum. Nam si dixisset, Ego custodiam uos, non sic credidissent: nunc autẽ dum patrem pro eis rogat, bona spe animantur. Ego seruabo eos in nomine tuo, dicit. Nõ quod ipse non ualeat aliter, nisi per nomen patris: sed ut sæpe dixi, infirmitati consulit auditorum, & nondum magnum quiddam de se sentientium: propter hoc dicit, In tuo adiutorio seruabam eos. Insuper & bene sperare facit: Quemadmodũ quum essem uobiscum præsens, seruabimini in nomine & adiutorio patris: ita nunc quoq; credite uos à deo seruandos. Solet enim uestri curam habere.

Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis perijt, nisi filius ille perditus, ut scri-
Psalm.108. ptura cõpleretur. Nunc aũt ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium
D meum impletũ in semetipsis.] Multa uerborũ humilitas, nisi quis ea digne exceperit. Vides eñ hoc loco quid appareat Quos dedisti mihi, custodiui. Videtur eñ annunciare patri, ut custodiat & paret eos. Nam sicut si quis cuipiam tradidisset pecunias custodiendas, dicat: uide, ego nihil perdidi, neq; tu perdas. At hæc omnia dicit propter discipulorum quietẽ & consolationem, ac gaudiũ, ut respirent, curas deponant: tanquam recipiente te illos saluos, & custodituros eos, sicut ego custodiui eos, & nullũ amisi. Quomodo ô domine, nullum perdidisti, quum & Iudas perierit, multiq; alij retrocesserint? Quantũ ad me attinet, inquit, nullũ perdidi: quantum in me fuit, nullũ amisi: sed seruaui eos, hoc est, omnibus modis eos custodiui. Quod aũt à seipsis resilierint, nihil hoc ad me. Quod aũt dicit, ut scriptura impleatur, hoc est omnis quæ de filio perditionis prædicit. Etenim & in psalmis uarijs de illo dictũ est, & in alijs prophetarũ libris. De uerbulo autem, ut, sæpe diximus, quod eo utatur scriptura, tanquã euẽtus, nõ causæ significatiuo.

Ego tradidi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo.] Orans patrem ut iuuaret apostolos, dicit & causam propter quã digni sint ut multam à patre consequantur curam. Nam propter sermonem tuum, inquit, quem dedi eis, odio fuerunt: & ita digni erunt, ut tuũ sentiant auxilium, propter te exosi ab his qui mundana sapiũt. Vulgo eñ promiscuo exosi sunt, inquit: non autem sunt ex mundo, non habent mentẽ mundo agglutinatam, & omne studiũ in illum insumentẽ. Quomodo igitur dicit alio loco: Quos dedisti mihi ex hoc mundo, tui fuerunt? Illic quidem de natura dicens, quod ex hominibus sint, & pars mundi: hoc autem loco mentem & uoluntatem significat, dicens quod de mundo non sint. Neq; turbet te quod dicit: Sicut ego ex mundo nõ sum. Non enim
Esa.53 sic fuerunt sancti apostoli, & nõ participes affectionũ mundi, sicut dominus. Ipse enim peccatum nõ fecit, neque inuentus est in ore eius dolus. Illi autem humanæ naturæ infirmitatem nõ fuerunt transgressi. Ne igitur quũ dicitur, Sicut ego nõ sum ex mundo,

intelligas

A intelligas, quod in nullo minores fuerint apostoli domino: sed quando de patre & filio dicitur, Sicut: tunc solum æqualitatem intellige. Quod autem dicit, non rogo ut tollas eos ex mundo, dixit uolẽs declarare suam erga eos charitatem, & quod magni illorum curam faciat, intercedens tanto studio pro eis. Non enim patrem docet, pro quibus oret, nam hoc absurdum: sed, ut dixi, ostendit quod ualde diligat discipulos, & illorum agat curam. Dicit ergo patri: Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut eos in mundo serues à malo. Repetit igitur, ex mundo non sunt, multo subsidio habent opus. Nihil enim commune habent cum terra, cœlorum facti ciues: & ita, quia mundus omnis ut alienis usurus est eis, tu cœlestis posthac ut cœli ciues adiuua. Dicit autem talia audientibus discipulis, ut magis odiant mundum, & non erubescant de tantis suis laudibus. Serua eos à malo: non de liberatione à periculis, sed de permanentia & firmitate in fide. Vnde & subdit:

Sanctifica eos in ueritate tua. Sermo tuus ueritas est. Sicut me misisti in mundum, & pro eis ego sanctifico meipsum, ut & ipsi sint sanctificati in ueritate.] Sanctos fac, inquit, per dationem spiritus, & custodi eos in rectitudine sermonis & dogmatum, & erudi eos, & doce ueritatem. Sanctificatio em̃ est, rectorũ dogmatum seruatio. Quod autem de dogmatis dicat, manifestum: interpretatur em̃: Sermo tuus ueritas est, nullum in eo mendacium: atq; ita si & illos feceris seruare sermonem tuũ, & custodire à malo, in ueritate sanctificabuntur. Manifestum aũt & aliud quiddam: Sanctifica eos in ueritate tua: hoc est, separa eos in uerbum & prædicationem, & fac eos sacrificium, quod ueritati tuæ ministret, huic suam uitam consecrent. Subdit enim: Sicut me misisti in mundum, & pro eis ego sanctifico meipsum, hoc est, offero sacrificiũ: ita & illos sanctifica, hoc est separa in sacrificium, in prædicationem, & constitue eos ueritatis testes, sicut & me misisti ueritatis testem & hostiam. Sancta enim dicuntur omnia, quæ deo reposita. Ita ut & ipsi sicut ego, sint sanctificati & oblati tibi deo: nõ sicut quæ secundum legem B sacrificantur in figura, sed in ueritate. Sacrificia enim uetera figuralia erant, & omnia sancta in figura fuerunt separata à deo, aliud spiritale quiddam adumbrantia: ut agnus, columbæ, turtures, &c. Animæ autem quæ deo offeruntur, in ueritate sunt sanctificatæ & consecratæ deo. Sicut & Paulus dicit: Exhibete membra uestra sacrificium uiuum, sanctum. Sanctifica igitur & conserua discipulorum animos, & fac eos ueras oblationes, & corrobora eos, ut pro ueritate se sacrificent.

Sacrificia uetera figuralia.

Rhom. 12.

Non pro eis rogo tantũ, sed & pro ijs qui credituri sunt per sermonẽ eorum in me, ut omnes unũ sint: ut credat mũdus, quod tu me miseris: & ego gloriam quã dedisti mihi, dedi eis, ut sint unũ, sicut & nos unum sumus. Ego in eis, & tu in me, ut sint cõsummati in unũ, & ut cognoscat mundus quod tu me misisti.] Dixerat, pro ipsis ego sanctifico meipsum: ut igitur ne putet quis, quod pro solis apostolis mortuus sit, subdit: Non pro his rogo solũ, sed & pro omnibus qui credunt per sermonem illorũ. Hoc aũt loco i terũ erigit apostolorũ animos, quod habituri sint multos discipulos. Quia em̃ dixit, non pro his solis rogo, ut ne offendantur apostoli, quasi nihil singulare præ alijs habeant, consolatur eos, significando fore illos plurimorum fidei & salutis autores. Et quia satis cõmendarat eos patri, quasi fide sanctificans eos, & sacrificiũ eos ueritati sacrum cõsummans, dicit postea iterum de cõcordia, & à quo cœpit (principium dico charitatis) in eo nunc ferme concludit, ac inquit: ut omnes unum sint, hoc est, ut pacẽ & concordiam habeãt, & in nobis, hoc est, ut indiuisam erga nos seruent fidẽ. Nihil em̃ ita offendit discipulos, ut diuelli & non idem sentire doctores. Quomodo enim persuadebunt, qui nõ idem sapiunt? Propterea dicit, ut & ipsi unũ sint in fide erga nos. Sicut tu pater in me, & ego in te. Iterum æqualitas per omnia est. Non em̃ possibile, ut ita uniamur inter nos, sicut pater filio: atq; ita quũ dicit, ut debeamus fieri misericordes sicut pater, intellige. Vt mundus credat, quod tu me miseris. Etenim à concordia discipulorum, ego doctor comprobor quod à deo exiuerim. Si autem pugnauerint inter se, non dicentur pacifici esse discipuli: neq; me, si pacificus non fuero, fatebuntur à te missum. Vides quomodo usq; ad finem cõcordiã erga patrẽ instruit? Et ego gloriã quam dedisti mihi, dedi eis. Qualẽ glo-

Discordia doctorũ offendit discipulos.

C riam datā esse dicit: eam quæ per signa, & per dogmata & doctrinas, & aliā quoque gloriam, concordiæ scilicet, ut sit unū. Ista em̄ gloria maior est quàm ea quæ signorū. Nam sicut & deum admiramur, quia nō est seditio, neque pugna in natura eius, & maxima ista gloria est: ita & illi, inquit, hoc loco à concordia dico, fiant clari. Ego in eis, & tu in me. Hoc loco ostendit, quod apostoli & patrem in se receperunt. Ego enim, inquit, in ipsis sum, & te quoque habeo in me, & ita etiā tu in eis es. Alio aūt loco, & patrē etiam ipsum Sabellius. aduenturū dicit, & mansionē facturum: Sabellij os cōcludens, & duas substantias mani Arius. festans. Hoc aūt loco & Arij insaniā reprimens: patrē em̄, inquit, per ipsum fieri in discipulis. Vt sciat mundus quod tu me miseris: cōtinuo aūt hoc dicit, ostendēs pacem, quæ ualeat etiam conciliare omnia. Nā ut lites omnia dissoluūt, ita cōcordia omnia copulat.

» Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & » illi sint mecū, ut uideant gloriā meam, quā dedisti mihi: quia dilexisti me ante conditum » mundum.] Iterū hoc loco per, sicut, intellige significari quasi hominē dilectū esse. Itaque quū dixisset futuros tutos, sanctos, multos per eos credituros, multā habituros gloriā: dicit nunc & de præmijs & coronis, quæ post hāc uitā reposita. Volo em̄, inquit, ut ubi sum ego, & illi sint. Et ne quū hoc audieris, existimes qđ eandem dignitatē assequuturi sint, subdit: ut uideant gloriā meā. Nō em̄ dixit, ut fruanē gloria mea: sed, ut uideāt. Homini em̄ requies maxima, uidere filiū dei. Hæc em̄ est omnis gloria dignorum, quod & 2. Corin. 3. Paulus dicit: Nos aūt reuelata facie gloriā dei cōtemplabimur. Ostendit igitur hoc loco, quod non sit, quemadmodū nunc uidetur eis, in uili habitu inueniendus tunc: sed in gloria, quā habuit ante conditum mundū. Habebā aūt hanc gloriā, inquit, eo qđ dilexeris me. Insertum em̄ est, Quia dilexisti me. Igitur sicut superius dixit, Glorifica me gloria, quā habui antequām mundus esset: ita & nunc ante conditū mundum sibi datā glo-

D riam inquit, deitatē. Dedit em̄ ei reuera pater deitatē, ut pater filio naturaliter. Nā quia genuit eū, necessariò etiā gloriæ autor fuit, & suppeditator, qui substātiæ autor dicitur.

» Pater iuste, & mundus te nō cognouit, ego aūt te cognoui, & ij cognouerunt, quod » tu me miseris. Et notū feci eis nomen tuum, & notū faciā, ut dilectio qua dilexisti me, in » ipsis sit, & ego in ipsis.] Postque credentibus hæc precatus, & tanta eis bona pollicitus, dicit quiddā multæ misericordiæ & benignitate plenū. Pater, em̄ inquit, iuste, ego quidem & omnes homines hæc bona assequi uellē, qualia imprecatus sum fidelibus: sed nō cognouerūt te, ideo priuabunē præmijs & gloria. Ego aūt te cognoui. Carpuntur autē hoc loco & Iudæi, qui se dicebāt cognoscere deū, & ostendit eos nō cognoscere patrē. Mundus Iudæi dicuntur. Mundū em̄ Iudæos dicit sæpius. Et Iudæi quidē dicunt, quod tu nō me miseris. ego aūt his discipulis & nomen tuū cognitum feci, & notum faciā. Quomodo aūt notū faciam? Misso eis spiritu sancto, qui inducet eos in omnē ueritatē: & si didicerint quis tu, tunc dilectio qua dilexisti me, in ipsis erit, & ego in eis. Sciēt em̄ quod nō separatus ego, sed ualde dilectus & germanus filius, ac coadunatus. Quū agnouerint autem hoc, & fidem erga me & dilectionem seruabūt. Insuper in illis manebo ego qui tales fuerint, quique te agnouerint, & me ut deum coluerint, immobilemque erga me fidem custodierint.

CAPVT XVII.

» HAec quū dixisset Iesus, egressus est cū discipulis trans torrentem Cedron: » ubi erat hortus, in quē intrauit, & discipuli eius. Sciebat aūt & Iudas, qui » tradebat eum, locū, quod sæpe cōuenisset Iesus illuc cum discipulis suis.] Non inquit, quum precatus esset Iesus: sed, hæc quum dixisset: non enim oratio erat, sed colloquium ad solatium discipulorū factum. Media autem nocte iter facit, & flumē transit, festinatque ut ueniat in locum proditori notum, seipsum permittens homicidis: ut ostendat, quod sponte ad passionem ueniat, & laborē minueret Iudæis se quærentibus. Nam ne fatigarentur huc & illuc obambulantes, quærentes eum, abijt ipse ad eos, & se manibus inimicorum infert. Inuenitur enim in horto, quasi in carcere quodam. Et ne existimes quod delitescendi gratia illuc se contulerit, subdit Euangelista, quod & Iudas nouerit locum: atque ita magis manifestari quàm occul-

A tari uoluit in locum illum ueniens. Sciebat autem & Iudas, quia sæpe illuc conuenerat Iesus cum discipulis suis. Solitaria enim loca, & silentij officinas quærere solebat dominus, & maxime siquando mysticum aliquid tradebat. Vnde autem Iudas cognoscebat, quod in horto hac hora esset Iesus, & non in domo dormiens? Sciebat dominũ frequenter extra ciuitatem pernoctare, & eapropter etiam tunc exisse foras. Et aliter: Ipso festo maxime hunc morem seruasse creditus est, docens discipulos suos sublimius quiddam. Docebat autem, ut diximus, in talibus locis mystica. Igitur quia tunc dies festus erat, coniectabat illic eum esse, differentem discipulis iuxta morem suum in festo.

Iudas ergo quũ accepisset cohortẽ, & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cũ laternis ac facibus, & armis. Iesus itaq; sciens omnia quæ uentura erant super se, processit ac dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenũ. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat aũt & Iudas qui prodebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrã.] Pecunijs impetrarunt, ut cohors se iuuaret. Militaris enim ordo, auri mancipium est. Multi autem ueniunt, timentes eos qui Iesum sequebantur, & ab eo pendebãt propter doctrinam & miracula. Laternas & faces gestant, ut ne occultans se in tenebris aufugeret. At ille intantũ fugã non quærebat, ut obuiam exiret, seipsum tradens. Et rogat quidem, non quod ignoret, & discere opus habeat. Sciebat enim omnia, inquit, quæ uẽtura super eum erãt. Et ita q͠a sciebat quod ad se uenirent, rogat nõ indigens ut doceatur; sed ostendere uolẽs, quod & præsens nõ uisus uel cognitus esset, si uoluisset. Sed & rogat ut alienus, & neq; à uoce agnoscunt eũ Iudas uel alij. Quod autẽ non propter tenebras ignorauerint eum, prædixit Euangelista eos cum facibus aduenisse. Pone autẽ quod propter tenebras non agnouerunt eum, oportebat certe à uoce ipsum agnouisse. Interrogat igitur, ut ostendat, ut diximus, se neq; à specie, neq; à uoce cognitum fuisse. Ita ineffabilis erat eius uirtus. Et ita neq; crucifigere potuissent, nisi uoluntarius se obtulisset. Nõ solum autem quod excæcarit oculos eorum, sed & quod supini ceciderint una interrogationis uoce prostrati, signum fuit casuros eos qui contra Iesum uenerant, uniuersali gentis istius ruina, quæ post Christi mortẽ super eos uenit, sicut & Hieremias prædixit: Domus Israël cecidit, nõ est qui

B resuscitet. Cadunt igitur omnes qui sermoni diuino sunt aduersarij. Hortus autẽ à quo salus nostra sumpsit originẽ, paradisum referebat. Nã qui cecidimus in horto paradisi, uidimus in horto salutarẽ passionẽ sumpsisse initiũ, & oĩa quæ prius corrupta reparasse.

Milites, auri mancipium.

Aduersarij ubi cadent.

Iterũ ergo eos interrogauit: Quẽ quæritis? At illi dixerũt: Iesum Nazarenũ. Respondit Iesus & dixi: Dixit uobis q͠d ego sim. Si igit͛ me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quẽ dixit: Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenq;.] Prostrauit quidẽ eos, ut retrorsum caderẽt: declarãs potentiã suã, & q͠d ad passionẽ ueniret. Ad hæc etiã hoc prouidẽs, ut ne quis dicat Iudæos nõ peccasse, eo quod illis se crediderat, & manifestarat, propter hoc ostenditur eis hoc miraculum, quod sufficiebat ad repellendos eos. Vbi aũt in malicia sua permãserunt, etiã post miraculũ, tunc se manibus eorũ permisit. Et uide quomodo usq; sub ultimã horã dilectionẽ erga proximos non reliquit. Nam si me quæritis, inquit, sinite illos abire: ut impleretur sermo quẽ dixerat: Quos dedisti mihi, ex eis nõ perdidi quenq;. Perditionẽ aũt dominus animæ dicebat, quia nullus perijt qui ab eo doctus fuit. Euãgelista aũt & ad corporalẽ trahit. Miraculũ autem quomodo nõ comprehẽderint illos apostoli, & dissecuerint eos, imprimis aũt Petrus incitarit eos. Vnde manifestũ, quod cõprehensi uirtus hoc fecerit, & sententia quã prædixerat, nullũ esse ex illis perdendũ: id quod & Euangelista docens nos, quod hoc fuerit propter sententiã domini, ne interficerẽtur discipuli, inq͠t, ut impleret͛ sermo quem dixit: ne ullus ex his quos dedit ei pater, amitteret: nã ꝓpter infirmitatẽ securos eos fecit à tentationibus. Ita & nos nũc regit, etiãsi ignoremus. Vnde quãdo incidis in tẽtationẽ, crede q͠d nisi cognouisset te posse illas euadere, nõ ꝑmisisset te in eas incidere, sicut neq; tũc discipulos.

Simon ergo Petrus, quum haberet gladium, eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculã eius dexteram; erat autem nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro; Mitte gladiũ tuũ in uaginã. An non bibã poculũ quod dedit mihi pater?]

Petrus quare percußerit gladio.

C Quũ Petrus uidisset dominũ prostrauisse illos, & impletus esset fiducia propter uocem domini dicentis, Sinite illos abire: existimauit quod tunc esset tempus uindictæ, extractoq; gladio percussit seruum. Quod si quæras, quomodo is, qui iussus est non portare perã, neq; duas tunicas, gladiũ haberet? Disce q̃d portauerit illũ in usum agni paschalis etiam post cœnam: Vel quod timens insidias, olim in hoc præparauerit. Quod si dubitas, quomodo, quum iussus fuerit nõ percutere, illis ut homicidis restiterit? Audi quomodo non semetipsum, sed magistrum maxime ultus fuerit. Deinde, quod nondũ perfecti tunc erant. Nam uide quomodo postea extrema ferre gaudet: nunc autem pro magistro indignatur, & caput illud inuadit. Et cũ aberraret, auriculã solã abscindit. Iesus uero restituit, & per hoc miraculũ iterũ insipientes Iudæos refrenat ab impetu ad homicidium. Nam quia magnũ erat miraculum in auricula, propterea & nomen serui apponit Euangelista, ut si legentes discredãt, ab illo quærãt, num ita factum sit. Porrò dominus Petrum quidem reprimit, & interminatur dicens: Mitte gladiũ tuũ in uaginam. Cõsolatur aũt dicendo, Poculũ quod dedit mihi pater, an nõ uis ut bibã illud? Ostẽdit enim q̃d patiatur non propter illorũ uirtutẽ, sed suam permissionem: & quod nõ sit aduersarius deo, sed usq; ad mortẽ faciat uoluntatẽ patris. Dicendo aũt, poculũ, insinuat mortẽ dulcem & desiderabilem in salutem hominũ. Cæterũ tu hic attẽdas, desecari auriculã serui pontificis, signũ fuisse inobedientiæ illorũ. Cæcitas enim in Israel facta est, ut audientes non audiant, propter impietatẽ erga saluatorem, quæ maxime fuit pontificum: ideo & auriculæ abscissio in seruo pontificis facta est. Quod autem restituta est auricula, significat Israëlitis olim restituendã auriculam, quæ nunc est ablata. Etenim Elias quum uenerit, reuocabit eos ad Christũ, & coniunget patres nobis filijs, sicut & Malachias dixit. *Malach. 4.*

Cohors igitur & tribunus, & ministri Iudæorũ comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annã primum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas is qui consilium dederat Iudæis, quod expediret unũ hominem mori pro populo.] Postquam omnia fecit quæ ad reprimendũ illorum

D furorem pertinere uidebantur, illi autem non intellexerunt, tunc tandẽ permisit se abduci. Porrò illi alligant & abducunt ad Annam, gloriantes facto, & quasi celebrari cupientes, perinde ac magnum trophæum excitassent. Cæterum prophetiæ Caiphæ meminit, ostendere uolens quod pro salute mundi hæc facta sint, & quod tam excellẽs sit ueritas, ut & inimici eam prædixerint. Vt enim non turbemur audiẽtes uincula, meminit prophetiæ, quod salutaria fuerint & mors & uincula, qua de causa & hæc protulerit.

Sequebatur autem Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autẽ ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atriũ pontificis: Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit autem discipulus ille alter, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.] Quis erat alius discipulus? Ille ipse qui hæc scripsit. Occultat autem se propter humilitatem, quia honestum opus narraturus erat, sequutum se esse fugientibus alijs. Propter hoc occultat seipsum, & præponit sibi Petrũ. Sequebatur enim, inquit, Iesum Simon Petrus: deinde subdit, Et alius discipulus. Propter humilitatem igitur se occultat: & propter istuc ipsum eius rei meminit, ut discamus quod certius narret ea, quæ in atrio sint facta, eo quod intus fuerit. Vide autẽ quomodo & propriam laudem resecuerit. Nam ut ne quum audieris quod ingressus sit, existimes eum fortiorẽ alijs, dicit, notus autem erat pontifici. Petrum uero prædicat, eo quod propter amorem sequutus fuerit: & quia non erat notus, foras steterit. Nam quod & Petrus ingressus fuisset, nisi timuisset, manifestum. Quia enim Ioannes exiuit, & ostiariam iussit ut illum introduceret, statim ingressus est Petrus. Quare autẽ Ioannes nõ introduxit eũ, sed mulieri hoc commisit? quia ualde adhærebat Christo, & sequebatur, nolens ab eo separari.

Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Num & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. Stabant autẽ serui & ministri, qui prunas congesserant, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autẽ & Petrus stans & calefaciens.] Interrogat ancilla Petrum non contumeliose, nõ præfracte, sed ualde mansuete. Nõ enim dixit, num & tu ex discipulis es impostoris? sed, hominis illius, id quod magis est miserantis. Dixit aũt, nũquid

& tu?

A & tu? quia Ioannes intus erat. Et mulier quidem ita mansuete alloquebatur. Ille autem nihil horum sentiebat, neq; in animũ recipiebat Christi prædictionẽ. Ita infirma res humana natura est, quãdo à deo derelinquitur. Quidam aũt stulte Petro gratificari uolentes, dicunt quod non timuerit, nec negauerit Petrus: sed uoluerit quidem semper cum Christo esse, & eum sequi: desciuit autem, quia si cõfessus fuisset se discipulum Iesu, separandus fuisset ab eo, & non ultrà habiturus erat locum quò sequeretur, & uideret desiderabilem, & propterea negauit dicens: Non sum. Nam & ex eadem sententia feruor fuit. Putauit enim se facere ea quæ ministri, & ut unus illorũ, ut ne ex tristitia faciei deprehensus excludatur à uidendo Christo, reiectus è medio ut discipulus eius. *Natura humana infirma.*

Erat autem cum eis Petrus, stans & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina ipsius. Respondit Iesus: Ego palàm loquutus sum mũdo, ego semper docui in synagoga, & in templo quò omnes Iudæi cõueniunt, & in occulto loquutus sum nihil; Quid me interrogas? interroga eos, qui audierũt quid loquutus sim ipsis. Ecce hi sciũt quæ dixerim ego. Hæc autẽ quum dixisset, unus assistens ministrorũ dedit alapam Iesu, dicens: Siccine respondes pontifici? Respondit ei Iesus: Si male loquutus sum, testare de malo: sin bene, cur me cædis?] Interrogat põtifex Iesum de discipulis, fortasse in hunc modum: Vbi sunt, & qui sunt? aut qua mente eos collegerit, & quid uolens. Quasi eñ nouatorem & seditiosum uoluit eum arguere. Et de doctrina quoq; interrogat qualis sit: num à lege recedens, & pugnans cum Mose? ut inde inuenta occasione tanquam aduersarium dei occidat. Quid igitur dominus? Respondet illi iuxta suspicionem eius: Ego quidem (inquit) in occulto nihil loquutus sum. Nam tu quidem suspicaris me seditiosum quendam, & in occulto consilia struentem. Ego autẽ tibi (inquit) dico, quod nihil in occulto loquutus sum, hoc est, nihil seditiosum. Et sicut tu opinaris, nihil innouo, neque dolosa & occulta mente proprium quiddam loquutus sum. Quia nisi sic intellexerimus quod ad suspicionem pontificis hæc dixerit, uidebitur

B mẽtiri. Nam multa dixit in occulto, utpote ea quæ supra captũ multitudinis erãt. Quod autem dicit, quid me interrogas? interroga eos qui audierunt: non pertinacis est, sed fidentis in dictorũ ueritate. Interroga eñ (inquit) inimicos, insidiatores ministros illos, qui ligauerunt me. Ista enim est ueritatis indubitata demonstratio, quando quis habet inimicos testes eorum quæ dicit. Nam ministri ipsi quidem, inquit, qui antea dixerunt: Nunquam loquutus est homo sicut ille. Et quũ ita respondisset, nõ est eis admirationi, sed alapa cæditur: quo quid fieret impudentius? Et quum posset omnia cõcutere & abolere, nihil quidem horum facit, sed uerba loquitur, quæ omnium bestiarum sæuitiem demulcere possent, dicit enim: Si quidem habes, ut reprehẽdas ea quæ nunc à me dicta sunt, ostende quod maledixerim: si autẽ non habes, quid ferocis? Vel & sic: Si male loquutus sum, hoc est si male docui, quando docui in synagogis, accede nunc, & testimonium perhibe de mala doctrina, & plene instrue pontificem, qui nunc interrogat de doctrina mea. Si autem bene docui, & me admirati estis etiam uos ministri, quid me nunc cædis, quem prius admirabaris? Percussit igitur minister dominum, magno crimine se liberans. Nam ubi Iesus in testes uocaret assistentes, dicens: Ecce hi sciunt quæ dixerim ego: uolẽs minister se liberare à suspicione, quod non esset ex admiratoribus Iesu, percussit eum. Iesus autem dicendo, Ego in occulto loquutus sum nihil, reducit in memoriam prophetiam dicentem: Nõ in occulto loquutus sum, neq; in loco terræ tenebroso. *Ioan. 7.* *Esa. 45.*

Et misit eum Annas uinctum ad Caipham pontificẽ. Stabat autem Simon Petrus, & calefaciebat se. Dixerunt ergo ei: Num & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum. Dicit ei unus ex seruis pontificis cognatus eius, cuius absciderat Petrus auriculam: Nónne ego te uidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & statim gallus cecinit.] Abducunt eum ad Caipham, eo quod ipsi nullum crimen inueniebant in eo, fortassis suspicati illum sapientiorem, inuenturũ aliquid dignum morte contra Iesum, supplantantem uel in responso, uel deprehensurum in aliquo facinore. At Petrus feruidus amator tanta grauitate detinebatur, ut etiam quum magister abduceretur, nõ commotus sit, sed adhuc ferueat, & iterum interrogatus neget; & non solum primo,

A fuisset proferre causas hominis. Iudicate igitur eum uos. Ego enim neutiquam talis iudex fuerim. Igitur si lex uestra absq; causa sæuit, iudicate ipsi. At illi dixerũt: Nobis nõ licet occidere quenquam. Hoc autẽ dixerunt, scientes quod Rhomani ad crucem condemnarent rebelles: ut igitur crucifigeretur dominus, & mors eius inuulgaretur, eius gratia prætexunt quod non liceat sibi occidere: alioqui quomodo Stephanum lapidarunt? (Act.7.) sed, ut dixi, crucifigi dominum uolentes hoc dicunt, quasi sic dixissent: Nobis non licet occidere in cruce quenquam: desideratissimum autem esset nobis, quod crucifigeretur. Vt sermo Iesu impleatur quem dixerat de morte sua, nempe quod crucifigendus esset, uel quod non à Iudæis, sed à gentibus occidendus. Quũ ergo dixissent Iudæi, Nobis non licet occidere: tunc accipiunt eum gentiles, & pro sua cõsuetudine crucifigũt. Et ita impletur sermo Iesu, & quod traditus, & quod crucifixus.

Introiuit ergo iterum in prætoriũ Pilatus, & uocauit Iesum, & dixit ei: Tu es ille rex Iudæorũ? Respondit Iesus: A temetipso tu hoc dicis, an alij dixerũt tibi de me? Respondit Pilatus: Num ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderũt te mihi, quid fecisti? Respondit Iesus: Regnũ meum nõ est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnũ meum, ministri mei utiq; decertarent, ne traderer Iudæis. Nunc autẽ regnũ meum non est hinc.] Vocauit Iesum Pilatus seorsim. Et quia magna quædã de eo erat opinio, uolebat omnia euidẽter cognoscere, liberaturus eũ à tumultu Iudæorũ. Interrogat igitur num rex sit: quod apud omnes de eo ferebatur, in medium afferens. Christus aũt quærit num à semetipso hoc dicat, uel ab alijs: nõ ignorans, sed detegere malã Iudæorũ mentẽ uolens, ut ita à Pilato cõdemnentur ipsi. Ideo & Pilatus mox à Iudæis sibi traditũ dicit, sese à crimine liberans. Et aliter: Interrogat Pilatũ dominus, num à seipso dicat, uel ab alijs persuasus. Arguit aũt per hoc eũ insipientẽ esse, & absq; iudicio cõdemnantem, & quasi in hunc modũ dicit Pilato: Siquidẽ à teipso hoc dicis, mõstra signa meæ rebellionis: si aũt ab alijs edoctus es, igitur diligentem inquisitionẽ facito. At ille quid audiuerit

B ab alijs, nõ dicit: simpliciter aũt sequitur sententiã populi: Et tradiderũt te (inquit) mihi. Quũ aũt dicit, Quid fecisti? uerbum quasi ad amaritudinẽ adducti & exasperati uidet. Dicit ẽm, Quid fecisti? At dominus respondendo, Regnũ meum nõ est de hoc mundo, duo hæc corrigit. Docet ẽm Pilatũ, ut sciat se nõ esse purum hominẽ, neq; ex his terrenis, sed deum & dei filiũ, & soluit suspicionẽ tyrannidis. Nõ est ẽm regnũ meum de hoc mundo, & ita ne timeas me ut tyrannũ & seditiosum. Nã si esset ex hoc mundo regnum meum, ministri mei certassent utiq;, ut nõ traderet. Hoc aũt loco præsentis regni infirmitatem significat, eo quod à ministris habeat robur. Supernum aũt sufficiens est, nullo indigens. Manichæi hic sumpta ansa dicunt: Mundus hic nõ est à bono deo: nam filius (Manichæi confutantur.) dei (aiũt) dicit, Nõ est regnũ meũ hinc. Nõ ẽm dixit, q̃d nõ sit in mundo, neq; q̃d sit hic. Nã regnũ quidẽ in hoc mundo & ab eo regitur, & sicut ipse uult transit. Non est aũt de mundo regnũ eius, sed supernũ & ante secula, & nõ hinc, hoc est ex terrenis cõstitutũ: sed hic quidẽ imperat & regit: nõ aũt est hinc, neq; cõstitutũ ex illis inferioribus: alioqui quomodo intelligeretur hoc, In propria uenit, si mundus hic nõ esset eius proprius? (Ioan.1.)

Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quod rex sim ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundũ, ut testimoniũ ferã ueritati. Omnis qui ex ueritate, audit uocẽ meã. Dicit ei Pilatus: Quid est ueritas? Et quũ hoc dixisset, iterũ prodijt ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullã inuenio in eo causam. Est autem consuetudo uobis, ut unum dimittam uobis in pascha: uultis ne ergo dimittam uobis illũ regem Iudæorum?] Quũ Pilatus interrogasset dominũ, num rex esset: Ego, inquit, in hoc natus sum, hoc est ut rex sim. Natura enim hoc habeo, & ex eo quod natus sum de patre: nam istucipsum de rege natum esse, regem me esse testatur. Et ita quum audis, quod uitam dederit filio & iudicium, & alia omnia, ita intellige, quod hæc omnia filius à patre habeat. Et propterea ueni in mundum, ut istucipsum dicam & doceam, persuadeamq; hominibus omnibus, quod rex sim ac dominus. Conciliare autem per hoc uolens Pilatum, & persuadere, ut dicta suscipiat, inquit: Omnis qui ex ueritate, audit uocem meam. Et ita & tu ô Pilate, si quidem ueritatis filius, eamq; desideras, audies uocem meam,

C credesq́ me regem esse: non talem quales sunt mundani, nec acquisitũ habentẽ regnũ,
sed naturale, & à natiuitate ipsa à deo & rege illud suscipientem. Perstringũtur aũt hoc
loco quod non sint in ueritate, quia uocem eius audire nolunt. Et quum non sint ex ue-
ritate, mendacia utiq; contra ipsum finxerunt, & nõ uere mortis reus est. Sic igitur pau
cis illis uerbis Pilatum rapuit: atq; ita, ut de ueritate interrogarit, quid sit. Fermè eñ in-
ter homines abolita erat, & ignorabatur ab omnibus in infidelitate adhuc permanenti
bus. Quia aũt tempore quidem indigebat proprio quæstio hæc, & urgebat ut eriperet
Iesum à Iudæorum furore: idcirco egreditur ad eos, & dicit: Ego nullã causam inuenio
in eo. Et id quoq; sapienter. Nõ eñ dixit: Quamuis peccauerit & dignus sit morte, atta
men festi priuilegio eum gaudere facite. Primum autem eum liberauit ab omni crimi-
ne, & tunc orat eos ut absoluant: ut si quidem absolutus fuerit Iesus, nulla eis gratia de-
beatur, dimisissent enim innoxium. Si autem condemnarint, ostendatur eorum malitia,
quod innoxium condemnarint. Vide aũt quem sensum habeat, quod dicit illum regem
Iudæorum. Manifeste eñ per hoc excusat Pilatus Iesum à peccato alienum: sed frustra
arguitur ab eis, ut regnum desiderans. Non enim si regem se faceret, & contra Rhoma
norum potentiam extolleret, dimitteret eum Rhomanorũ præses. & ita dicendo, Num
regem illum Iudæorum dimittam? per omnia Iesum innoxium declarat, & deridet Iu-
dæos, quasi talia dicens: Quem uos accusatis falsò ut regnum inuadentem, & rebellan-
tem, ac seditiosum dicitis, illum oro ut absoluatis: & manifestum quod non ita sit. Qui-
dam autem, in hoc natum esse, non intellexerunt de æterna illa à patre natiuitate, sed po
steriore è uirgine. Propterea enim factus sum homo, & natus ex Maria, ut mendacium
& diabolum expellam: diuinam naturam ostendens regnare super omnia. Veritas igi-
tur, hoc est mea scientia & salus, quæ per hanc: propter hoc scilicet ueni, ut ueritatem,
scientiam dei, & salutem largiar. Dignum aũt est ut quæratur, unde moti Iudæi consue
Quare Iudæi unum uinctum dimittebant. tudinem habeant dimittendi unum uinctum. Primo enim dicere possumus, quod do-
centes doctrinas mandata hominum, plurima iuxta sua capita protulerunt, nec diuinis
usi fuerunt legibus; unde & hoc ita se habet, inq; cõsuetudinem abijt etiam absq; ratio-
D ne, qualia multa absq; legis præcepto. Deinde talis inuenta est lex in scriptura, à qua ue
risimile profectas esse absolutiones illas cõdemnatorum. Scriptum est enim de eo: Qui
Num. 35. præter uoluntatem suam occiderit, si non propter inimicitias, uel dedita opera affligere
uoluit uicinum, iaciens uas uel lapidem, & casu percutiens prætereuntem, moriaturq́
homo, inuoluntarius fit homicida talis: iudicabit autem omnis synagoga, & absoluent
quidem illum à morte: non enim maligna mente occidit. Constituent autem eum in ci-
uitate refugij, hoc est fuga mulctabunt. Ex hoc forte impulsi, ut coniectare possumus,
ita enim morem firmarunt, ut absoluantur qui de homicidio fuerint condemnati. Nam
lex quidem iubebat hoc esse officium synagogæ Iudæorum. Et quia Rhomanis cesse-
rat regnum, Rhomanos fecerunt dominos absoluendi, sicut & nunc Pilatum.

Clamauerunt rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Ba-
rabbas latro.

CAPVT XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectentes
coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & ueste purpurea circunde-
derunt eum, ac dicebant: Aue rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiuit
iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco uobis eum foras, ut cogno
scatis quod nullam in eo causam inuenio. Exiuit ergo Iesus foras, gestans
spineam coronam, & purpureum pallium, & dicit eis: Ecce homo. Quũ ergo uidissent
eum pontifices & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus:
Accipite eum uos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei
Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori: quia filium dei
se fecit.] Vide perquàm multa monstratur Iudæorum malitia. Barabbam enim mani
festarium latronem petunt, dominũ uero tradunt. Flagellat igitur eum Pilatus, ut con-
soletur & mitiget eorum furorem. Nam quia uerbis non potuit eum eripere, flagellat,
studens

A studens & ipse uel per hoc insaniã eorum placare. Et permittit ut chlamys & corona ei circumponantur, quo eorum ira exhauriatur. Milites uero omnia ad gratiam Iudæorum faciunt. Nam quia audiuerant Pilatum dicentem, Regem illum Iudæorum dimittam: irrident nunc eũ ut regem. Neq; enim à Pilato instigati hoc faciebant, qui etiam & nocte inuaserant Iesum præter sententiam præsidis, pecuniarum gratia Iudæis gratificantes. Placidus enim erat Pilatus, & nõ efferis moribus, sicut Iudæi. Porrò educit Iesum, iram illorum extinguere uolens: sed illi neq; sic mansuefacti sunt. Clamant autem, Crucifige eum. Quum uidisset aũt Pilatus omnia hæc frustra fieri, dicit: Accipite eum uos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. Facit autẽ hoc, impellẽs eos in rem eis non concessam, si forte sic absoluatur Iesus. Nã ego quidẽ (inquit) habeo potestatem crucifigendi, nullamq; inuenio causam: uos autem non habentes potestatem crucifigendi, dicitis eum reum. Accipite igitur eum, & crucifigite, sed non habetis potestatem. Itaque talis quidam erat mens Pilati, mitior uidelicet quàm par erat, neque seueriter pro ueritate instans. At illi etiam in hoc confusi, dicunt quod secundum nostram legem debeat mori, quia filium dei se fecit. Vide quomodo malitia sibi non constet. Supra dicebat eis Pilatus, Accipite eum, & secundum uestram legem iudicate, & illud nõ approbarunt: nunc iterum dicunt, secundum legem debet mori. Supra accusabant, quod fecisset se regem: nunc de mẽdacio redarguti, accusant quod filium dei se fecerit. Tametsi quid hoc criminis fuerit? Si opera dei facit, filium dei esse quid prohibet? Vide autem diuinam dispensationem, quomodo illi quidem ad multos iudices duxerint dominum, ut infamarent & contaminarent eius gloriam: sed contumelia in caput ipsorũ reciderit. Hinc enim magis insons demonstratur, rem tam diligenter disquirentibus. Quoties uel Pilatus confessus est se nihil inuenire morte dignum?

Malitia sibi nõ constat.

Quum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi nõ loqueris? Nescis quod potestatẽ habeam crucifigendi te, & ha-
B beam potestatem absoluendi te? Respondit Iesus: Nõ haberes potestatẽ aduersum me ullam, nisi tibi datum esset è supernis. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.] Pilatus quidem audito breui sermone, quod sit filius dei, pauescit. Illi etiam operibus diuinis uisis, eum occidunt propter quæ adorare oportebant. Interrogat autem eum, non ut prius, Quid fecisti: sed, quis es tu? Nam quia tunc quidem ut regni inuasorem arguebant, meritò rogabat, Quid fecisti? Nunc autem, quia accusant quod filium dei se fecerit, rogat, Vnde es tu? Iesus autẽ tacet. Dicerat enim ab eo Pilatus, quod in hoc natus sit: & regnum meum non est hinc: attamen nihil ex his percepit utilitatis, neq; restitit alijs pro ueritate, sed cessit turbæ tumultuanti. Idcirco dominus interrogationes eius, utpote factas temere, respuens, nihil respondet. Omnino autem uidetur Pilatus non esse feruidus & cõstans, sed is quem uel pauca quædam terriculamenta concutiunt. Nam & Iudæos timebat, & Iesum ut filium dei horrebat. Videamus autem quomodo seipsum condemnet, per ea quæ dicit: Potestatem habeo crucifigendi te, & potestatem habeo dimittendi te. Si enim hoc totum habes, & in te situm erat: quare nõ dimisisti, quem innoxium inuenisti? At dominus fastũ eius deprimẽs, inquit: Non habuisses potestatem ullam, nisi fuisset tibi supernè datum. Non enim ita simpliciter morior, sed mysticum aliquid perficio, & prædefinitũ est hoc supernè in salutem hominum. Vt autem quum audieris quod supernè sit datum, ne existimes Pilatũ apud deum à culpa liberatum: statim subinfert, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Ostendit enim hinc & Pilatum peccato, quamuis minori, obnoxium. Non enim, quia supernè datũ est, hoc est concessum est, ut moriatur Christus, statim extra noxam sunt Pilatus & Iudæi: sed uestra quidem uolũtas malum uoluit, deus autem permisit & concessit, ut in opus hoc progrediatur. Igitur mali non sunt citra culpam, quia deus permittit ipsorum malitiam prodire in opus: sed eo quod & uolunt & faciunt, omni condemnatione sunt digni.

Ex eo quærebat Pilatus absoluere eum, Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc

C absolueris, non es amicus Cæsaris. Quisquis se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus
" autem quũ audisset hunc sermonem, produxit foras Iesum, seditq; pro tribunali in loco
" qui dicitur Lithostrotus, Hebraice aũt Gabbata. Erat autẽ parasceue paschæ, hora fer-
" mè sexta.] Postquàm dominus perstrinxit Pilatum per uerba & excusationẽ, manife-
ste adhibuit, quod nisi uoluntarius ego meipsum darem, & pater concederet, non ha-
buisses potestatem contra me. Et quod peccatum habeas & tu, & Iudas, tamen maius
qui me tradidit: Vel etiam populus, eo quod super dolorẽ uulnerum meorũ addidit, &
non est recordatus ut faciat misericordiam: sed quum inuenisset me consilio & adiuto-
rio destitutum, cruci tradidit: & neq; talia iudicia, in quibus innoxius declaratus sum,
eum placarunt, sed clamarunt: Crucifige, crucifige. Igitur quũ ijs dictis dominus per-
strinxisset Pilatum, quærebat ex hoc magis dimittere eum. Iudæi autem accusauerant
quod se fecerat deum, & sua lege arguerant. Nam Pilatus ex hoc magis timuit, & uo-
luit dimittere eum, ne forte deum offenderet. Iterũ igitur cõfugiunt ad eos qui extra le
gem ambitiosum terrent Pilatum. Nam quia uiderant eum pietate moueri, ne filium
dei occidendo Iesum peccet, metum Cæsaris incutiunt: & accusantes dominũ de tyran
nide, Pilatum magis terrent, quasi offensurum Cæsarem, si rebellem illum dimittat. Et
ubi ille in tyrannide deprehensus? Vnde aũt hoc ostendetis? num à purpura? num à dia
demate? num à militaribus signis? nónne omnia quæ habebat, uilia? & stola, & cibus, &
domus? Imò ei nec domus erat. Sed ô Pilatum parum uirilem. Periclitari sibi uisus est, si
quidem hanc causam indiscussam negligeret. Nam uadit quidem quasi examinaturus
negocium, hoc enim sessio significat. Nulla autem examinatione facta tradit illum, exi-
stimans illos placaturum. Quomodo aũt Marco dicente tertiam horam, quando Chri-
Marci 15. stus crucifigebatur, Ioannes sextam dicit? Igitur hoc soluunt quidam, quod scripturæ
Cõcordia euan gelistarum de schema sit. Nam litera quidem tertiam horam significat, & est character eius talis γ. Li-
hora qua Chri stus crucifige- tera aũt quæ sextam signat, habet charactêrem talem ς. Verisimile igitur literam gam-
batur. ma à descriptoribus nõ attentis transisse, quibusdam mutilatis, in charactêrem episemi,
quo sextus numerus signatur, & sic errorem hunc ortum. Quod aũt hoc uerisimile sit fa
D ctum esse, & tertiam horam scriptam esse etiam apud Ioannẽ, & nõ sextam, sicut nunc,
manifestum hinc. Nam quũ tres Euangelistæ, Matthæus, Marcus, & Lucas, consonan
ter dicunt, quod à sexta hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram, usq; ad horam
nonam: manifestũ, quod dominus noster ante sextam horã, priusquàm fierent tenebræ,
crucifixus sit, scilicet circiter horam tertiam, sicut Marcus prodit & Ioannes similiter:
quamuis scribentium error mutauerit gamma in episemi charactêrem. Et nõnulli qui-
dem sic dicunt. Alij aũt aiunt, quod Marcus quidẽ horam qua lata est sentẽtia de cruci-
figendo domino, manifeste & absque dubitatione ponat. Vtiq; quia crucifigere & pu-
nire ab eo tempore iudices dicuntur, quo sententiam proferunt: eo quod uis pœnæ &
mortis in linguis quoq; sit. Eius gratia Marcus tertia hora crucifigi eum dicit, à qua Pi-
latus sententiam exposuit. Ioannes autem, quum Marcus dixisset tempus sentẽtiæ, ho-
ram in qua dominũ crucifixerunt, dicit. Cæterũ considera quanta acta sint inter senten
tiam à Pilato de cruce, & horam ipsam in qua in crucem dominus ascendit. Quũ dimi-
sisset Barabbam, flagellauit Iesum, & tradidit eis ut crucifigeretur. Nam Barabbæ di-
missio, condemnatio erat domini. Illudunt milites, & uide quanto tempore uerberetur
ad maiorem illusionẽ. Eduxit eum Pilatus, & loquutus est cũ eo. Iterũ ingressus dijudi-
cat Iesum, iterũ egressus loquitur cum Iudæis. Hæc omnia sufficiebãt ad insumendum
tempus ab hora tertia usq; ad sextã, quæ Ioannes exponẽs diligenter, utpote is qui alios
fuit sequutus, horæ sextæ meminit, quando & tradidit eũ perfecte ut crucifigatur, non
ultrà loquens cũ Iudæis, uel dijudicans Iesum, sed extremã proferẽs sententiam. Si aũt
quis dicat: quare circiter horã tertiam, quũ dicatur crucifigi, iterũ uult absolui illũ? Di-
scat primũ quidẽ, quod à multitudine coactus dedit sententiã: deinde & somnio mulie-
ris impulsus fuerit. Nunciabat aũt illa ei, nihil tibi & iusto. Insuper cõsidera & Ioannẽ
dixisse, quod fuerit hora fermè sexta: quasi nõ definiens, & in ambiguo relinquẽs dixit,
fermè sexta. Et ita nihil diuersum, quod de hora nõ uidenť cõuenire Euangelistæ. Siqui
dem

A dem concederemus esse differentiam. Vide enim hoc, num omnes dixerint quod crucifixus sit. At hoc quidem ab omnibus est confessum: de hora autẽ alius dicit esse tertiam, alius quasi sextam, & quid hoc obest ueritati? Veruntamẽ hæc demõstrata sint ex abundantia, quod nulla sit diuersitas.

Et dicit Iudæis: Ecce rex uester. Illi aũt clamabãt: Tolle, tolle, crucifige eũ. Dicit eis Pilatus: Regem uestrũ crucifigã? Responderũt pontifices: Nõ habemus regẽ, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eũ illis, ut crucifigeretur. Acceperũt aũt Iesum, atq; is baiulans crucẽ suã exiuit in eũ, qui dicitur Caluaria, locum, Hebraice aũt Golgatha, ubi crucifixerunt eum: & cum eo alios duos hinc & hinc, medium aũt Iesum.] Sæpe diximus quod Pilatus magis fuerit mollis & ambitiosus, quàm asperis moribus. Vide enim & nunc, quod forma quidẽ examinis & iudicij utitur, sed omnino molliter rem agit. Ecce, enim inquit, rex uester: neq; ẽm Iesum condemnat, neq; Iudæos manifeste confutat: sed quasi occulte exprobrat eis, ut sycophantis, quasi dicat: Ecce qualẽ hominem dicitis attentasse inuadere regnũ, uilem scilicet, & nihil tale attentare audentem, & ita accusatio uestra falsa. Quid ẽm habet ille quod tyranni? num milites, diuitias, nobilitatẽ? Ecce rex uester: quæ utilitas si hunc occideritis, qui hominem ne in minimo quidem nocere poterit? Et hæc quidẽ Pilatus non instanter & firme, & pro ueritate certans. At illi, Tolle tolle, crucifige, inquiunt. Vrgent & quærũt crucẽ propter malã opinionẽ, ut uelit adiudicari Christo. Ignominiosissima ẽm erat mors & maledicta, sicut dictum est; Maledictus omnis qui pendet in ligno. Nesciuerũt autẽ quod sicut per lignum ruina, ita per lignum correctio. Insuper uide, quomodo aliũ regem præter Cæsarẽ non agnoscunt, uoluntarie se Rhomanorũ imperio subijciẽtes, & dei regnũ repellentes. Ideo & deus eos Rhomanis tradidit, quos sibi reges salutarant, destitutos diuino præsidio & cura. Tunc igitur tradidit illum eis insipiens. Oportebat aũt inquirere, num uere habuisset potentiam ad inuadendam tyrannidẽ. At ille cedit improuidus, effœminateq; sententiam dat. *Deut. 21.*

B Portans autẽ crucem suã egreditur. Abominabile ẽm putabant omnino uel lignum attingere, & propterea condemnato & maledicto maledictũ lignum imponunt. Vide autem & in ueteri typo quodã hoc factum. Isaac enim & illic ligna portans uadit ut immoletur. Ita & hoc loco dominus crucẽ habens uadit, quasi miles arma gerit, quibus aduersarium prosternat. Quod aũt Isaac figura sit domini, manifestũ. Isaac ẽm interpretatur risus uel gaudium. Quis autem alius gaudium nostrum factus est, quàm is qui in conceptione humanæ naturæ per angelum χαῖρε, hoc est, gaude, communicauit? Quæ enim uirgo audiuit Euangelia, omnis natura suscepit. Huius Isaac pater Abrahã, pater multatum gentiũ, qui est deus super omnia, qui & Iudæorum est pater & Gentium, cuius uoluntate & consilio crucem filius eius portat. Veruntamen in ueteri in sola uoluntate patris res stabat, figura enim erat: hoc autem loco opere completur, ueritas enim erat. Fortassis sicut illic Isaac dimissus est, & agnus immolatus est, ita & hoc loco diuina natura impassibilis mansit, humana aũt natura, quæ & agnus dicitur, quia Adæ erraticæ ouis filius, immolatur. Quomodo autem alius Euangelista dicit, quod Simonem compulerint, ut ferret crucem? Vtraq; contigerunt, & in principio quidẽ dominus ipse crucem gerens exiuit: quia lignum maxime abominabile erat, & nemo alius attingere uolebat. Postq; aũt exiuerunt, obuiã uenerunt Simoni, & ita imposuerunt ei lignũ. Porrò Caluariæ locũ dicebant, sicut narratio prodit, quod illic sepultus sit Adam: ut ubi principium mortis, illic & casus eius fieret. Traditio ẽm ecclesiastica est, quia prior Iudaica, postq; eiectus fuit homo ex paradiso, domiciliũ ibi habuit in solatiũ bonorũ quæ in paradiso, data ei terra illa, quæ omniũ aliarũ optima esset & pinguissima. Homines igitur qui tunc habuerunt, p miraculo mortui caluariã depilatã, in loco illo habitantes inde eũ nominauerũt, & post diluuium fama hæc à Noë in omnes diuulgata est. Vnde & dominus ubi fons mortis, illic morit, ut illũ siccet. Crucifigunt & duos alios cũ eo. Ipsi quidẽ per hoc infamare magis eũ uolentes, quasi & ipse latro esset. Verũtamẽ & ipsi prophetiam in hoc inuoluntarij replerũt, nempe quod cũ impijs reputatus est. Vide aũt & domini sapientiam, quomodo & hoc quod faciebãt in iniuriã ipsius domini, in gloriã eius *Gene. 22.* *Isaac typus Christi.* *Caluariæ locus* *Esa. 53.*

C euenit. Nam & in ipsa cruce latronē saluauit, quod nullo miraculo minus est, & ex hoc magis apparet deus, & ipse solus glorificatur, quamuis & alij glorificati sint: id quod non fuisset factum, nisi innoxius fuisset, & non (ut sic dicam) legis præuaricator, sed & supra omnem legem, & præuaricatorum iudex.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat aūt scriptum: Iesus Nazarenus, rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt, quia prope ciuitatem erat locus, ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptū Hebraice, & Græce & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere, rex Iudæorū, sed quod ille dixerit, rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.] Scribit & titulum Pilatus super crucem, hoc est causam & manifestationem, & inscriptionem. Ita eñ interpretamur titulū. Significabatur aūt per titulū, cuius esset crux. Cæterū scribit titulū partim ulciscens se de Iudæis, ut sibi inobedientibus, & ostendēs malitiā eorū quod insurrexerint cōtra propriū regē: partim & gloriā Christi defendens: quia eñ illum cum latronibus crucifixerāt, coinquinare nomē eius uolentes, Pilatus ostendit quod nō fuerit latro, sed rex eorum: & hoc nō una, sed tribus linguis manifestat. Verisimile eñ erat multos Gentiles propter festum cōmiscuisse se Iudæis, sicut & euangelista superius docuit de quibusdam Gentilibus, qui uidere uolebāt Iesum. Vt igitur omnes agnoscerēt, omniū uocibus Iudæorum insaniam infamauit. At illi etiā crucifixo inuidebāt. Et quid dicunt? Scribe quod ille dixerit. Nam nunc quidē cōmunis sententia Iudæorū apparet. Si aūt appositū fuisset, quod ipse dixerit se regem, uisum fuisset crimē temeritatis & arrogātiæ illius. Sed Pilatus nō obtemperauit, & in priori stetit sententia, ideo dicit: Quod scripsi, scripsi. Cæterū & aliud magnū quiddā dispēsatur: quia defossis tribus crucibus, in ista mansit, ut ne ignoraretur quæ esset crux domini: propter hoc dispensatū est, ut sola titulū haberet & inscriptionē, ut per signū tale cognosceretur. Latronū eñ cruces titulum nō habebāt. Insinuat aūt & sublimius quiddā inscriptio triplicibus literis inscripta.

Titulus quare scriptus.

D Manifestat eñ dominū regem esse philosophiæ practicæ, & naturalis, & theologicæ. Practica enim per Rhomanas scripturas figuratur. Nam Rhomanorū principatus maxime uirilis erat, & strenuus in rebus bellicis. Per Græcas uero naturalis, cui uacabant Græci. Per Hebraicas denique theologica. Nam Hebræis diuinorū cognitio concredita fuit. Gloria igitur ei qui per crucem apparuit tale habere regnum: & qui mundū uicit, practicam nostrā uirtutē roborauit, scientiamq; naturæ largitus est, & ab illa nos duxit in interiora uelamenti, in suā dico scientiam & cōtemplationē, Theologiam uidelicet.

Milites erga quū crucifixissent Iesum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem & tunicā. Erat aūt tunica incōsutilis, à summo cōtexta per totū. Dixerūt ergo inter se: Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit: ut scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt uestimenta sibi, & in uestē meā miserūt sortē.] Per illa potissimū implentur prophetiæ, per quæ diabolus insidiatur. Et uide ueritatem. Tres fuerunt crucifixi, attamē in hoc solo implentur prophetica dicta. Et cōsidera prophetæ diligentiam. Non enim solum quod diuiserint, sed & quod partiti fuerant, dixit propheta. Igitur alia quidem distribuerunt, tunicam aūt non, sed sortiti sunt. Quod aūt à summo fuerit contexta, non frustra fuit appositum. Et alij quidem dicunt allegoriam per hoc signari, quod nō simpliciter homo fuerit crucifixus, sed & deitatem superne habuerit. Quidam uero genus dicunt tunicula euangelistam narrare. Quia eñ Palæstini duos pannos committendo contexunt uestes, pro futura utentes contextu: manifestans Ioannes, quod talis fuerit tunicula, dixit quod à summo per totum fuerit contexta, hoc est ab initio & supernè usq; ad infima. Manifestat autem hinc uilitatem uestimentorum Christi. Alij autē dicunt, quod in Palæstina contexantur licia, non sicut apud nos. Nam supra quidē est filum, infra aūt contexitur panno, & ita regressio fit, sed cōtrario modo: infra eñ sunt fila, in summo aūt contexitur contextus: & talis quoq; fuit tunica domini. Sacramentū quoq; & per hoc nobis insinuatur. Nā corpus domini supernè quidē contextū est. Spiritus eñ sanctus uenit super uirginem, & uirtus altissimi obumbrauit eam: licet eñ hominis naturā susceperit, quæ infra est, & ceciderit: sed supernè spiritussancti gratia

Psalm. 21.

Tunica inconsutilis.

Luc. 1.

A gratia cōstitit, & compacta est diuina caro. Igitur sanctum corpus Christi indiuisibile est, & diuiditur, & communicatur in quatuor partes orbis, usum præbens singulis, & uniuscuiusq; animam sanctificans, cum corpore per suam carnē unigenitus & integer in omnibus est existens ubiq;. Nunquam enim diuisus, sicut & Paulus clamat. Quia autem ex quatuor elementis uniuersum cōstitutum est, intelligere licet per uestimenta Iesu, uisibilem & propositā hanc creaturā, quam dæmones partiuntur, quando in nobis sermonē dei occidunt. Dant eñ operam, ut suam faciant & nostram partem per affectiones ad mundana: sed tunicam nō possunt diuidere, in his quæ sunt sermonis per quem omnia cōstituta sunt. Nam licet infinities decipiar à fluxis & trāsitorijs, sed iterū agnosco ea esse transitoria, & rationē ac substantiā prætereuntium & fallacium nō ignoro. *Corpus Christi indiuisibile.*

Et milites quidem hæc fecerunt. Stabāt autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria uxor † Clopæ, & Maria Magdalene. Quū uidisset ergo Iesus matrem, ac discipulum adstantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eā discipulus in sua.] Milites quidem faciebāt pro sua insipientia. Ipse autem matris curā habet, docens nos usq; ad extremum spiritum omnem habere debere curam eorum qui nos genuerunt. Et uide quomodo quum essent & aliæ mulieres, solius matris curam agat. Nā oportet quidē parentibus ad pietatem obsistentibus non parēre, non obsistentibus autem omni cura seruire: sicut & ipse quum migraret è uita, & uerisimile erat matrem dolere, & præsidium requirere, concredidit discipulo præfecturam eius. Occultat autem proprium nomen Euangelista, modestiæ gratia. Nā si uoluisset arrogans esse, & causam apposuisset propter quam fuisset dilectus. Etenim uerisimile erat magnam quandam istam esse & mirabilem. Iam papæ quomodo obseruat discipulum, fratrem suum illum faciēs? Vsq; adeò bonum est manere apud patientem Christum. Nam in fraternitatem illius ducit. Admirare autem quomodo in cruce omnia absq; turbatione facit, matris curam agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens, ante crucem autem laborans, sudans, anxius: atq; hæc quidem humanæ naturæ, illa autem diuinæ uirtutis. Confundatur Mar- *† Cleophæ* *Parentibus obediendum, modo non obsistāt pietati.* *Marcion.*

B cion, & omnes alij, qui Christum nugantur in mundo apparuisse iuxta apparētiam tantum. Nam natus nō fuisset, neq; matrē habuisset. Quomodo autem soror matris eius dicetur Maria Clopæ, quum non habuerit alium puerum? Clopas frater fuit Ioseph, & quum absq; liberis esset mortuus Clopas (ut quidam dicunt) Ioseph eius uxorem duxit, & filios fratri peperit, quorum una & nunc commemoratur Maria, quæ soror dicitur deiparæ, hoc est cognata. Solet enim scriptura cognatos dicere fratres, sicut & Isaac de Rebecca dicebat, Soror mea est; quāuis uxor eius esset. Ita & hoc loco soror deiparæ dicitur, quæ Clopæ uxor habita est, propter cognationē. Itaq; quatuor Mariæ celebrantur in Euāgelijs. Prima deipara, quam & Iacob & Iose matrem nominat. Illi eñ pueri fuerunt Ioseph, ex priori uxore ei nati, fortasse uxoris Clopæ. Dicitur autem deipara mater eorum, quia nouerca, uxor enim habebatur Ioseph. Secunda Maria Magdalene, è qua eiecit septem dæmonia Iesus. Tertia Clopæ, & quarta Lazari soror. Assumpsit igitur discipulus Mariam in sua. Vide autem quomodo muliebris sexus permanet in aduersitatibus, & uiri omnes dereliquerūt dominum. Ita ergo uenit corroborans quod infirmum, & assumens quod nihili habitum. *Scriptura cognatos dicit fratres.* *Genes. 26.* *Quatuor Mariæ.*

Postea sciens Iesus, quod omnia consummata iam essent, ut consummaretur scriptura, dicit: Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenum. Illi uero impleuerūt spongiam aceto & hyssopo, & impositam admouerūt ori eius. Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatū est. Et inclinato capite tradidit spiritum.] Quum uidisset (inquit) Iesus, quod omnia consummata essent: hoc est, nihil intermisisset quod suæ dispensationis erat: ita enim mors eius libera erat. Non enim prius mors corpus eius inuasit, quàm ipse uoluit. Voluit autem quum complesset omnia, propterea & dicebat: Potestatem habeo ponendi animam. Dicit itaq;, sitio: prophetiā hoc loco implens. At illi impietatem ac maliciā suorum morū declarantes, aceto eum potant, id quod condemnatis faciebant: quia & hyssopum propter hoc aderat, ut lethale. Quidam autem hyssopum *Ioan. 10.*

C dicunt calamum,talis eſt enim ſummitas calami. Circũponunt igitur calamo ſpõgiam,
Pſal. 68. eo quod in ſublimi erat os Ieſu, & ita prophetiã implent, Et in ſiti mea potauerunt me
aceto,dicentem. Potatus itaq; dixit, Cõſummatum eſt. Hæc ſcilicet propbetia cũ alijs,
omnia conſummata ſunt. Abſq; turbatione autem operatur, & cum poteſtate omnia,
quod declarant ſequentia,& ſic conſummata ſunt omnia. Inclinato capite: neque enim
ipſum affixum erat: Emiſit ſpiritum: hoc eſt,expitauit,quamuis in nobis cõtrarium fi-
at. Primum enim expiramus,& deinde inclinamus caput. Ille autẽ prius inclinauit, de-
inde expirauit. Ex quibus omnibus manifeſtatur, quod ipſe fuerit dominus mortis, &
omnia ſecundum poteſtatem fecerit.

" Iudæi ergo, quoniã paraſceue erat,ut nõ remanerent in cruce corpora ſabbato (erat
" enim magnus dies ille ſabbati) rogauerunt Pilatũ,ut frangerẽtur eorũ crura,ac tolleren
" tur. Venerunt ergo milites,& primi quidẽ fregerũt crura, & alterius qui crucifixus eſt
" cum eo. Ad Ieſum autem quum ueniſſent,ut uiderũt eum iam mortuum, nõ fregerunt
" eius crura: ſed unus militum lancea latus eius fodit,& cõtinuò exiuit ſanguis & aqua.]
Tradidit quidẽ ſpiritum dominus deo & patri,oſtendens quod poſthac animæ iuſtorũ
in monumentis non uerſantur,current autẽ in manus patris omniũ: ſed peccatorũ ani-
mæ in locum ſupplicij detractæ, hoc eſt, in infernũ depellẽtur. At illi camelũ degluti-
entes & culicem liquantes,tali patrato facinore,de die obſeruãdo diligenter cogitãt. Di
cit enim,ut ne maneant in cruce corpora,rogauerunt Pilatum,hoc eſt obſecrauerũt, ut
tollantur. Quare autẽ confringi crura eorum petunt? ut ſi etiam ſuperuiuerent, inutiles
eſſent. Latrones enim fuerãt. Nolebãt igitur in die feſto uideri punitores & homicidæ.
Et aliter: Etiã lex ita præcipiebat,ne ſol occũberet in ſupplicio hominis. Vide aũt quo-
modo per ea quæ ſtruũt Iudæi,prophetiæ impleãtur. Sic ergo & in hoc loco duæ pro-
phetiæ implentur,ut poſtea Euãgeliſta dicit. Etenim oſſa Ieſu nõ confringũt quidem,
pungunt tamẽ eum,gratificãtes Iudæis,& ſanguis & aqua egreditur. Nã illi quidẽ etiã
D mortuũ corpus cõtumelia afficere conãtur. At contumelia illis in miraculũ uertitur, &
ſanguinẽ quidem ex mortuo corpore prodijſſe admirabile eſt. Veruntamẽ poſſet quis
ſycophantarũ dicere,quod uerisimile ſit uitalem quandã uirtutem adhuc fuiſſe in corpo
re. Aqua autẽ egreſſa,omnẽ controuerſiã de miraculo tollit. Non ſimpliciter aũt hæc fi
unt,ſed quia eccleſia per duo illa & fit & cõſiſtit. Nã per aquã quidẽ generamur,per ſan
guinẽ aũt & corpus paſcimur. Quum igitur accedis ad calicẽ communionis ſanguinis
Chriſti,ita affectus ſis quaſi ex ipſo latere bibas. Conſidera aũt, quomodo per ſaucium
latus,uulnus lateris,hoc eſt Euæ ſanatur: & ſicut in paradiſo ubi Adã obdormiuit, ab-
lata eſt ab eo coſta,& hoc loco quũ dominus obdormiuiſſet,coſtã militi dedit. Rhom-
phæa autem militis,figura eſt rhomphææ uerſatilis, quæ prohibet nos à paradiſo: quia
omne quod uerſatur,niſi quid obſiſtat,nõ abſiſtit à ſuo curſu: dominus oſtendens quod
rhomphæã illam ſiſtat, ſupponit in figura latus frameæ militis: oſtendens nobis quod
ſicut framea militis appulſa lateri ſtetit, ita & flãmea ſtabit, & nõ ultra interminetur,&
Armenij hære- uerſione ſua exterreat,prohibẽdo ingreſſum in paradiſum. Confundantur Armenij,qui
ſis confutatur. non admiſcent in myſterijs aquam uino. Nõ eñ credũt (ut uidetur) quod aqua ex latere
egreſſa ſit,qđ admirabilius,ſed ſanguis tantũ. Et hoc loco deſtruunt magis miraculũ.
Itaq; ſanguis ſymbolum hoĩs crucifixi: aqua uero,qđ is ſit ſuper hominẽ, hoc eſt deus.

" Et qui uidit,teſtimoniũ perhibuit: & uerũ eſt teſtimoniũ eius,& ille ſcit quod uera di
Exod. 20. cit,ut & uos credatis. Facta ſunt eñ hæc,ut ſcriptura impleretur: Os nõ cõminuetis ex
Num. 9. eo. Et rurſus alia ſcriptura dicit: Videbunt in quẽ pupugerũt.] Nõ ab alijs (inquit) au-
Zach. 12. diui,ſed præſens uidi: & uerum eſt teſtimoniũ. Meritò. Iniuriã enim enarrat factam,&
non magnum uel honorificum aliquid,ut ſuſpectus ſit ſermo: ſed propter hoc (inquit)
hæc diligenter enarro,& ea quæ ignominioſa uidentur,in medium affero,ut & uos cre
datis,tanquam omnino ueris,& non fictis. Nam qui ad gratiam loquitur, glorioſa ma-
gis ponit. Quia autem & Moſes dignior fide ſe uidebatur, adducit & hunc teſtem.
Quod enim ille dixit de agno qui immolabatur in paſcha, quod os non confringetur,
hoc inquit Euãgeliſta in Chriſto impletũ eſſe. Et multa eſt cognatio figuræ ad ueritã-

A tem. Impletur autē & alia prophetia, quæ dicit: Videbunt in quem pupugerūt. Quando enim uenturus eſt iudicare, tunc uidebūt eum in corpore meliore & diuiniore: & cognoſcent hi qui pupugerant, ac lugebunt. Inſuper & his qui nō credituri erant, fidei ianua, & indicium fuit quod ab inimicis attentatū, ut Thomæ. Nam per latus fidem reſurrectionis accepit. Os quidem Ieſu non conteritur, latus autem eius ſcaturit nobis fontes, eſſentiam & uitam nobis dantes. Aqua quidem eſſentiā dedit, quia per eam peruenimus ad hoc, ut Chriſtiani ſimus: ſanguis autē uitam, per ipſum enim paſcimur. Nam agnus quidem uerbū eſt dei, qui à capite uſq; ad pedes comedendus. Caput quidē ſymbolum deitatis, ipſa enim eſt caput: pedes autē carnis, ipſa enim extrema eſt. Inſuper & inteſtina eius, myſteria & occulta reuerenter in cibū habentes, oſſa non confringimus, hoc eſt difficiliores & grauiores ſenſus. Quæ enim non poſſumus intelligere, ea non conteremus: hoc eſt, nō dabimus operam, ut male & periculoſe intelligamus. Etenim quando ſanè ſentimus, tunc non conterimus; ſana enim ſeruamus diuina. Quando autem torſerimus, & hæreticū ſenſum acceperimus, conterimus & cōfringimus ſolidum & difficilē ſenſum. Igitur hæc difficilia intellectu, igni tradenda ſunt, hoc eſt ſpirituiſancto, per quem afficiuntur & terminantur, eo quod omnia ſcrutatur, etiā profunda deus.

Poſt hæc autem rogauit Pilatum Ioſeph Arimathienſis, qui erat diſcipulus Ieſu, ſed ocultus propter metum Iudæorum, ut tolleret corpus Ieſu: idq; permiſit Pilatus. Venit autem Nicodemus, qui uenerat ad Ieſum nocte primum, ferēs mixturā myrrhæ & aloes, ad libras fermè centum. Acceperunt ergo corpus Ieſu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autē in loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumētum nouum, in quo nondum quiſquàm poſitus erat. Ibi ergo propter paraſceuen Iudæorum, quod in propinquo eſſet monumentum, poſuerunt Ieſum.] Quare non unus ex duodecim acceſſit Pilatum, & ex ſeptuaginta erat Ioſeph, & audet hoc? Nam ſi propter metum Iudæorum dixerit quis delituiſſe diſcipulos, & hic eodem correptus fuerat timore. Dicendum igitur, quod hic ualde nobilis fuerit, &

B Pilato notus: quia nobilis erat. Vnde quum exiſtimaſſet extinctā eſſe Iudæorum iram, eo quod aduerſarius illis crucifixus nunc eſſet, abſq; pauore accedit, & ſumptuoſam facit ſepulturam cum Nicodemo. Nihil diuinum de illo uterq; ſentiebant, ſed affecti erāt, ut erga purum hominē: quia talia afferebant aromata, quæ potiſſimum poſſent corpora diuturna conſeruare, & cohibere ne ſtatim corrūperentur, quod oſtendit eos adhuc nihil magnum de eo cogitaſſe: ueruntamen amorem ſuum declarant. Non enim ſepeliunt ut condemnatum, ſed ſumptuoſe, ut mos eſt Iudæis: quoniam à tempore impediebantur. Nam nona quidē hora facta erat mors; deinde quum in medio tēpore acceſſiſſent Pilatum, ueriſimile erat ueſperam ingruiſſe, quo non licebat operari. Ponunt eum in monumentū. Erat enim in loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum nouum. Singulari autem diſpēſatione factum eſt, ut in propinquo eſſet monumentum, ut & diſcipuli poſſent adeſſe, & ſpectatores ac teſtes factorum fieri, & milites mitti poſſent ad cuſtodiam: & ut ceſſaret etiā propter locum, furti ſuſpicio: quæ omnia non contigiſſent, ſi procul fuiſſet ſepultus. Nouū autem erat ſepulchrū, in quo nullus adhuc poſitus: ut nō calumnietur quis reſurrectionē, quod alius reſurrexerit, & nō Ieſus. Et aliter quoq;, nouum monumētum ſymbolo quodam manifeſtat futuram nouitatem per ſepulturam domini contra mortem & corruptionē, & quod innouandi ſimus omnes in illo.

Monumentum in propinquo, & nouum.

Vide autē & diuitias paupertatis domini propter nos. Qui enim nō habuit domū in uita, neq; poſt mortē ſepulchrū habet, ſed in alieno deponitur: & quum nudus eſſet, à Ioſeph ueſtitur. Eſt & nunc Ieſus mortuus, quū occiditur ab auaris & uiolētis, uel à fame hoc patitur: ſed & nudus eſt: quæcūq; enim pauper patitur, Chriſtus patitur. Imitare & tu Ioſeph, adde aliquid bono, Ioſeph enim interpretatur additio: & nuditatem tege Chriſti, hoc eſt pauperis. Hoc autem fac non ſemel: & in monumēto pone animam, & ſemper memor eſto talium operū, cogitaq; & cura. Admiſce autē & myrrhā & aloën. Amara & mordacia ſeculi illius iudicia animo reponere oportet, & uocē illam quæ maledictos auocat, & in ignem mittit immiſericordes, quo nihil amarius puto.

Chriſtus mortuus & nudus in pauperibus.

C

CAPVT XX.

VNa uero ſabbatorum Maria Magdalene uenit mane, quum adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum, uidetq́ lapidem ſublatum à monumentto. Cucurrit ergo, & uenit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum diſcipulum quem amabat Ieſus, & dicit: Suſtulerunt dominum à monumẽto, & neſcimus ubi poſuerunt eum. Exijt ergo Petrus & ille alius diſcipulus, & uenerunt ad monumentũ. Currebant autẽ duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcurrit citius Petro, uenitq́ prior ad monumentum.] Vnam ſabbatorũ nominat, quam nos

Sabbata. dominicã uocamus. Nã ſabbata dies hebdomadæ nominãt: una autẽ dierũ ſabbati, primã. Etenim reuera dies omnes una ſunt. Sæpe autẽ quũ accipiť una, & cõponiť, multas facit. Vna itaq́ eſt prima: bis aũt ſi accipiať, fit ſecunda: & ſi tertio, tertia, & deinceps, Futuri aũt ſeculi typus eſt dies iſte, quod ſeculũ unus dies, nunq́ morte diſſectus & dimidiatus. Deus enim ſol eſt eius, qui nũquam occidit. Igitur quẽadmodũ in hoc reſurrexit dominus, corruptibile ſuũ corpus incorruptibile recipiẽs: ita & nos in futuro ſeculo incorruptionẽ recipiemus. Venit igitur in hac una, hoc eſt prima ſabbatorũ, hoc eſt dierũ ſabbati & hebdomadæ, Maria Magdalene: nam ſabbatũ quidẽ præterierat, & nõ ultra à lege prohibebať: & abit à loco, uolẽs cõſolationẽ quandã inuenire: & quũ uidiſſet lapidẽ ſublatũ, magna feſtinatione uenit ad Petrũ & Ioannẽ. Nã dominus quidẽ ſurrexerat lapide ſuprapoſito, & obſignato ſepulchro. Quia aũt & teſtes ꝗſdã reſurrectionis eſſe oportebat, & in ſepulchrũ ingredi, tolliť lapis ab angelo. Maria aũt nihil adhuc de reſurrectione ſciens, furtũ & ablationẽ uocat quod contigerat deo. Et diſcipuli aſſiſtunt monumento, & uidẽt lintea ſola poſita, id quod uere ſignũ erat reſurrectionis. Neque enim ſi tranſtuliſſent quidã corpus, nudaſſent illud: neq́ ſi furati eſſent, curã habuiſſent deponẽdi ſudarij, euoluẽdi, & ponẽdi ſeorſim in unũ locũ, ſed ſimpliciter (ſicut potuiſſent) accepiſſent corpus. Propter hoc etiam Euangeliſta prius dixit, qđ cum multo unguẽto ſepultũ fuerit, qđ nõ minus bitumine lintea corpori adhærere facit: ut quũ au-

D dierimus qđ ſudaria ſua illic fuerint poſita, ne credamus dicẽtibus qđ furtim ſit ablatus:

neq́ enĩ ita inſipiens fuiſſet fur, qđ in rẽ ſuperuacuã tantã inſumpſiſſet curã & tempus,

Hora reſurrectionis incerta. & nõ fuiſſet uiſus in hoc eſſe occupatus, & furti reus futurus. Igitur qua hora quidẽ fue-

Matth. 28. rit reſurrectio, nullus ſcit, ſicut & tẽpus ſecundi aduẽtus incertũ. Quãuis autẽ Matthæus dicat ꝓfundo ueſpere factũ eſſe terræmotũ: Ioãnes autẽ mane, quũ eſſent adhuc tenebræ, Mariã ueniſſe, & uidiſſe remotũ lapidẽ: nõ eſt diuerſitas. Nã primũ quidẽ hoc dicimus, ꝗd apud Matthæũ quidẽ mulieres uenerũt ueſpere ſabbatorũ: apud Ioannẽ autẽ nõ mulieres nunc memorãtur. Superfluũ enĩ fuiſſet, quũ Matthæus hoc prius dixiſſet, & Ioãnes eadẽ diceret. Sed Maria Magdalene uenit mane. Multi enim fuerũt aduẽtus ad ſepulchrum: uenit enim interdum cum alijs mulieribus, interdum autem ſola. Vnde Euangeliſtæ uarias uiſitationes poſuerunt, aliusq́ aliam dicentes, uidentur diſſonare. Nam primum quidem dicimus, quod aliam uiſitationẽ dicat Matthæus mulierum, & aliam Ioãnes Mariæ Magdalenes. Deinde, profundo ueſpere, & mane quum adhuc eſſent tenebræ, id quod alius dicit profundo diluculo, in idem tendũt: quia omnia illa tempora fuerũt mediũ noctis. Si autẽ rogas, quomodo aſſidẽtibus cuſtodibus Ioãnes & Petrus acceſſerint ad ſepulchrũ & mulieres. Vt ſimpliciter dicã, mox ut reſurrexiſſet dominus, & adſtitiſſet angelus ſepulchro cũ terræmotu, cuſtodes iuerũt ut nũciarent phariſæis: & ita ſepulchro à cuſtodũ præſidio relicto, libertatẽ accedẽdi habuerũt diſcipuli.

Et quum ſe inclinaſſet, uidit poſita linteamina, nõ tamen intrauit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentũ. Et uidet linteamina poſita, & ſudariũ ꝗd fuerat ſuper caput eius, nõ cum linteaminibus poſitũ, ſed ſeparatim inuolutũ in unũ locũ. Tũc ergo introiuit & ille alius diſcipulus, q uenerat prior ad monumentũ: uiditq́ & credidit. Nondum enĩ nouerant ſcripturã, quod oportuiſſet eum à mortuis reſurgere. Abierũt ergo rurſus diſcipuli ad ſemetipſos: Maria autẽ ſtabat ad monumentũ foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe in monumẽtum, & uidet duos angelos amictos albis, ſedentes unum ad caput, & alterum ad pedes illic, ubi poſuerant corpus Ieſu. Di-

cunt ei

A eunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Sustulerunt dominũ meum, & nescio ubi po
fuerunt eum.] Vide hic quàm alienus à fastu sit Euangelista, quomodo testetur diligentiam Petri in scrutando. Nam quum ipse præuenisset, & uidisset iacentia lintea, nõ ultra curiose quærit, sed expectat illum. Petrus autẽ feruentissimus, ingressus, omnia diligenter explorauit: tunc hic post illũ ingressus, uidit sepulchralia separatim posita, ac credidit: non quod surrexisset dominus, sed quod furto ablatus esset. Credidit enim Mariæ dicenti: Sustulerunt dominum. Quare autem credidit Mariæ, & non cogitauit qđ surrexisset? Nondum enim sciuerunt scripturam, quod oportebat eum à mortuis resurgere: & propterea crediderũt Mariæ, suspicanturq́ furtũ & ablationẽ. Igitur hi quidem abierũt ad seipsos, hoc est per seipsos, & nihil ultra curiosius inquirẽtes. At Maria (muliebre enim genus affectionibus magis obnoxiũ, & ad lachrymas propẽsum) ante sepulchrum stat & plorat. Quia enim non habebat Iesum, uel locũ uidet, in quo fuerat positum desiderabile corpus, ex hoc solo consolationem inueniens: unde & maiorem meretur uisionem quàm discipuli. Quæ enim illi non uiderunt, ea hæc conspicata est: duos angelos inquam. Maximæ consolationi ei erant angelorũ conspectus, & fulgidus illorum habitus. Sedere autem unum ad caput & alterum ad pedes, manifestat quod sciant quid amplius, & si rogentur, posse docere. Porrò dicẽdo, Cur ploras, magna compassione plenum est. Nam ut ne turbetur mulier interrogatione hac, perturbationem mulieris reprimunt, mansuete ac placide dicendo, Quid ploras? Illa autem magna affectione & amore dicit: Sustulerunt dominum, proptereaque ploro: nescio enim quò transtulerint eum, ut eò uadens inungam corpus, & uel mediocrem ex eo consolationem inueniam. Tu uero disce hic Petrum practicum & feruidum, Ioannem autẽ contemplatiuum, & ad diuinorum cognitionem idoneum. Sæpius igitur contemplatiuus cognitione & ingenio præuenit: practicus autem detrimentum habet, attamen feruore ac studiọ illius uincit alacritatem. Et uidet prior diuinum quoddam mysterium practicus. An non tale quiddam contigit in disciplinis? Etenim quũ duo pueri sunt, unus
B ingenio acutior, alter tardior, præoccupat hic suo studio uelocitatem naturæ alterius. Etenim in spiritalibus sæpe practicus, & sermone idiota, sensu quiddã sublimius percipit contemplatiuo. Sed & omnis anima quæ dominatur affectionibus, Maria dicit. Purgata igitur per affectionum depositionem, uidet Iesum simul deum & hominem. Nam angelorum unus qui ad caput sedet, deitatis symbolum: alter autem ad pedes, incarnationis uerbi, quæ est extrema.

Mulierum conditio.

Petrus practicus. Ioãnes contemplatiuus.

Hæc quum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidet Iesum stantem, & nesciebat quod Iesus esset. Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? Quẽ quæris? Illa existimans, quod hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Cõuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem meum. Sed uade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: & deum meum, & deum uestrum. Venit Maria Magdalene, annuncians discipulis quod uidisset dominum, & ea dixisset sibi.] Quare conuersa est retrorsum Maria, quum loqueretur cum angelis? quid accidit ei, quod conuersa est retrorsum? Videtur igitur quod dum illa colloqueretur cum angelis, Iesus stetisse post eam, & illos territos, quia spectauerant dominum, & habitu, & forma, & aspectu, statim dixisse quod uiderint dominum: quumq́ hoc audiuisset, mulierem cõuersam esse retrorsum. Nam angelis quidem in habitu, quo terrebat, apparuit: Mariæ aũt non item, sed in simplici & communi. Ideo & illum putauit esse hortulanũ, horti uidelicet illius in quo sepulchrum erat. Vnde & dicit: Domine si asportasti eum: hoc est, si tu furatus es: & non dicit Iesum, sed eum, quasi ad eum qui sciret faciens sermonem: Si igitur tu portasti & abstulisti, ac furatus es eum ex hoc loco, dic mihi, quò posuisti eum: & ego illum tollam, & transferam in locum suum, ubi magnifice sepelietur. Fortassis enim metuebat, ne forte Iudæi & in mortuum corpus desæuirent, & propterea uolebat in alium incognitum locum eum transferre. Plena enim affectionum erat mens mulieris, non ualens sublime quiddam

Maria quare cõuersa retrorsum.

C cogitare: ideo & dominus, quia à seipsa sublime quiddam intelligere nequibat, suâ uoce se illi notum reddit. Quum enim solo nomine uocasset eam, dicens, Maria: sui notitiam illi concessit. Nam sicut Iudæis aliquando innotescebat, aliquando etiam præsens incognitus erat: ita etiã loquens quando uoluit, seipsum illi notum faciebat, sicut & nũc quando uoluit, cognobilem se fecit Mariæ per uocem. Qui etiam si loquutus dixisset, Mulier cur ploras? non agnouisset eum mulier: nõ enim uolebat Iesus. At quando uoluit, tunc per uocem agnitus fuit. Conuersa mulier, dicit ei. Cur hoc illi loquuta est? ac dixit: Dic mihi, quò posuisti eum? & nunc Euangelista dicit, quod conuersa. Videtur itaque, quod postquàm ipsa dixit, quò posuisti? cõuersam esse ad angelos, interrogaturam forsitan, quare expauefacti fuissent: deinde uocatam à Christo, perculsam per uocem, & conuersam ad illum ab istis, & ita agnouisse ac dixisse, Rabboni: & uoluisse quidem accedere ad eum, & esse cum eo sicut prius, & fortassis ut desiderabilem unguento perfundere. At ille euexit eius mentem, ut melius quiddam de se sentiret, maioriq; reuerentia se obseruaret, dicens: Ne tetigeris me: hoc est, nõ ultra res se habent ut olim, neque similiter uobiscum conuersari uolo. Nam quamuis nec uerbis hoc dixerit, sic tamen intelligitur: ascendam enim ad patrem meum, & illuc festino. Illuc enim festinanti, & non iam tale habenti corpus, quale dum conuersaretur cum hominibus, maiori autem reuerentia operæprecium fuerit attendere, & ut præstantiori, quàm communis tactus & colloquium & conuersatio ferat. Vide autẽ quam tam sententiam breuiter loquutus fuerit Euangelista. Dixit enim, ne tangas. Deinde quasi interrogasset quispiam, Quare? inquit, eo quod nõ iam tale mihi corpus est, quale quum in terra uersarer, sed quale in cœlo & sursum. Et deinde quasi iterum subinferret: Quare igitur nunc in terra ambulas si tale habes corpus? Nondum enim (inquit) ascendi ad patrem meum, ascensurus autem sum. Hoc enim per sequentia manifestat, dicens: Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum; quamuis non statim ascenderet, sed post quadraginta dies. Quomodo

D igitur hoc dicit? mentem eius erigere uolebat, & persuadere, quod in cœlos iret, & per hoc solatium caperet. Quia autem dixerat, fratres: subdit, Et patrem uestrum. Pater enim & noster deus, sed gratia, domini autem pater natura. Sic deus quoque modo diuerso, noster enim natura, Christi autem iuxta humanitatem. Deus enim eius fuit secundum quod humanam assumpsit naturam. Abit igitur Maria, quum ei dominus ita loqui dignatus esset, & annunciat ea discipulis. Tantum bonum est perseuerantia & assiduitas. Assiduus igitur & tu sis, & discas forsan quiddam, & discipulorum uerbi futurus es doctor.

Deus pater noster, et Christi.

" Quum ergo esset uespera die illo, qui erat unus de sabbatorum, & fores essent clausæ
" ubi erant discipuli cõgregati propter metum Iudæorum, uenit Iesus, stetitq; in medio,
" & dicit eis: Pax uobis. Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Ga-
" uisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me
" pater, ita & ego mitto uos. Hæc quum dixisset, flauit in eos, & dicit: Accipite spiri-
" tum sanctum: quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis: quorumcunque re-
" tinueritis, retenta sunt.] Postquàm Maria annunciauit hæc discipulis: uerisimile autem erat, uel illos non credidisse ei: uel si crediderunt, doluisse quod ipsi non fuerint habiti digni: idcirco illo die eis assistit sitientibus, propterea quod à muliere audiuerant eum resurrexisse. Quia autem timebant Iudæos, ideo magis uidere desiderabant, ut inde esset eis aliquanta consolatio. Assistit igitur uesperi. Expectauit enim donec oẽs congregarentur. Clausæ autem erant fores, ut ostendat quod ita surrexit suprapositio lapide super sepulchrum. Quomodo autem non putauerint illum phantasma, admirabitur quispiam. Mulier prius magna eos fide firmarat. Et aliter: mansuetam eis faciem exhibuit, & uoce fluctuabundas eorum mentes placauit. Quum autem dixisset, Pax uobis: hoc est, ne turbemini: & memores eos facit uerbi, quod ante crucem dixerat eis: Pacem meam do uobis. Gauisi autem sunt uiso domino. Et hoc quoque prædixerat eis ante crucem, dicens: Videbo uos, & gaudebit cor uestrum. Quia autem

cum

A cum Iudæis absque inducijs gerebant bellum, iterum dicit eis, Pax. Sicut enim mulieribus dixit, Gaudete, eo quod in luctu erant: ita illis pacem dat propter bellum, quod cum Iudæis habebant, & habituri erant. Congrue igitur illis gaudium, ut mœrentibus, & maledictis olim, ut in tristitia pariant: uiris autē pacē dicit, propter pericula prædicationis. Interim & crucis bona declarat, quæ pacis sunt. Ideo quia per crucem pax facta, mitto uos ad prædicationem. Consolans autem eos & animans, inquit: Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos. Meum opus (inquit) suscipite, & confidite quod uobiscum sim futurus. Vide autem & autoritatem: non dixit, obsecrabo patrem meum, & mittet uos: sed, mitto uos. Insufflat autem, & dat eis spiritum sanctum, non perfectum donum patris nunc eis tribuens (hoc enim in Pentecoste daturus erat) sed ad susceptionem spiritus idoneos eos reddens. Accipite (inquit) spiritum sanctum: hoc est, estote idonei ad suscipiendum spiritum. Dicendum autem, quod & potestatem quandam & bonum spirituale dedit eis: non ut mortuos suscitent, & uirtutes faciant, sed ut remittant peccata. Ideo & subdit, Quorum remiseritis peccata; ostendens quod genus spiritualium donorum eis dederit, remissionem uidelicet peccatorum. Post assumptionem autem misso spiritu, & signorum & aliorum charismatum uirtutem eis largitus est. Digna autem quæstio: Quare non in Galilæa discipulis apparet, sed in Hierusalem: quum Marcus & Matthæus dicant promisisse eum illis se uidendum in Galilæa? Quomodo ergo in Hierusalem apparet? Dicunt igitur quidam: Quid hoc? Non enim dixit, in Galilæa duntaxat uidebo uos, in Hierusalem autem non uidebo. Et ita amplius apparet, & non mendacium. Deinde enim uidendum se in Galilæa ab omnibus discipulis, & non à duodecim tantum, sed & à septuaginta promittit. In Hierusalem autem solis duodecim uisus fuit. Nec est ulla hic diuersitas. Visus ēm est ab omnibus in Galilæa, duodecim autem in Hierusalem: nam plures uisiones fuerunt, nam alij bas, alijs alias scripsere. Fortassis autem de eadem materia tradentibus duobus Euangelistis, implet quæ

B à priore dicta sunt posterior. Vide insuper sacerdotum dignitatē, quod diuina sit. Dei enim est remittere peccata. Sic igitur illi honorandi sunt ut deus: nam quamuis indigni sint, quid hoc? Diuinorum duorum ministri sunt, & gratia operatur per eos, sicut & per asinam Balaam loquutus est: non enim indignitas nostra gratiam prohibet: atque ita quia per sacerdotes gratia suppeditatur, bonorandi sunt. *Sacerdotum dignitas.*

Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cū eis quādo uenit Iesus. Dixerūt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominū. Ille aūt dixit eis: Nisi uidero in manibus eius uestigium clauorū, & misero digitū meum in uestigium clauorū, & misero manum meam in latus eius, nō credam. Et post dies octo iterū erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis: uenit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio illorum, & dixit: Pax uobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitū tuum huc, & uide manus meas, & admoue manū tuam, & immitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed credens. Respōdit Thomas, & dixit: Dominus meus, & deus meus. Dicit ei Iesus: Quia uidisti me Thoma, credidisti: beati qui non uiderunt, & crediderunt.] Non erat Thomas cum discipulis, uerisimile enim illū ex congregatione nondū fuisse congregatū. Quid autē est quod dicitur Didymus? interpretatio est nominis Thomas. Meritò autem meminit interpretationis eius nominis, ut ostendat nobis, quod dubitator quidā sit, & id uitij à principio habuerit, ut & nomē indicat. Dicentibus autē alijs discipulis de domino non credit, nō illos mendaces existimans, sed resurrectionem impossibilē putans. Ideo & arguitur, ut supra modum curiosus. Nam quemadmodum facile credere, leuitatis est: ita ualde obluctari, rusticitatis est crassitudo. Vide enim quomodo neque oculis dicebat se credere, sed & nisi misero manū meam, addidit. Vnde autem sciebat latus habuisse locā? Audierat à discipulis. Quare non statim apparet ei, sed post dies octo? ut quum edoceretur à condiscipulis, & his qui ea audierant, in maius desiderium accenderetur, & fidelior in futurum fieret. Ostendere autem uolens dominus, quod & tunc aderat, quando incredulitatis uerba cum discipulis tractarit Thomas: nō expectauit ut ab eo tale quiddam audiret, sed ipse prior, quæ desiderabat, implet. Etenim uerbis ijsdem usus est, di- *Didymus.*

C cens. Et uide quomodo loquatur, primum increpans, Affer manũ tuam: & dein admonens: Ne sis, inquit, incredulus, sed credulus. Vides manifestam ex infidelitate fuisse dubitationem, & frustra quosdã gratificari Thomæ, dicentes quod data opera & prudenter non facile crediderit? Nam dominus incredulum uocat. Vide autem quomodo is qui prius incredulus, tactu lateris uerbum optimum indicauit. Duas enim naturas & unam hypostasin unius Christi docuit. Dicendo enim dominum, humanam indicat naturam: nam de hominibus dicitur dominus, sicut: Domine si tu sustulisti eum. Dicẽdo autem, deus meus, diuinam substantiã ostendit: & ita unum & eundem esse dominum & deum. At dominus ostendens nobis, quod fidei sit recipere ea quæ non uidentur, dicit: Beati qui non uiderunt, & crediderunt. Hoc loco discipulos intelligens, qui neq; fixuram clauorum, neq; latus tetigerant, & crediderunt. Non illos autẽ solum, sed & eos qui postea crediderunt. Non priuans autẽ Thomã beatitudine hoc dixit, sed consolans eos qui nõ uiderant. Quia enim multi dicunt, Beati oculi qui uiderunt dominũ, solatur eos quod multo beatius sit non uidisse. Quomodo autẽ corpus incorruptibile monstratum est habere & clauorum typos, & humana manu tangibile factum est? Per attemperationem ad illorum infirmitatem facta sunt hæc omnia, quod ingressum clausis ianuis, & ita tenue ac leue, omniq; liberum fuit crassitudine. Et ut credatur firmius resurrectio, hæc monstrantur. Et propterea surgit habens signa crucis & uulnera: quia & quod comedit, non necessitatis erat, sed ad cõfirmationem resurrectionis comedit: sicut & ante crucem in fluctibus ambulans, non alterius naturæ corpus habuit, ita & nunc palpabile ipsum, & typos habens ostẽdit. Et quamuis palpabile & uisibile, simul tamẽ & in corruptibile ipsum circũfert, ut fides confirmetur, & non necessitate & lege corporis. Omne enim quod comeditur, in secessum uadit, & alteratur: id quod de Christo non erat dicendum, sed ui quadam inuisibili & diuina consumebantur edulia, ad confirmationem resurrectionis tantum assumpta. Vide autem quomodo propter unum hominem Thomam non dedignatus est ita condescendere dominus & latus ostendere, ut saluet animam unam incredulam: ita & nos neq; minimum contemnere debemus.

Thomas uere incredulus.

Quare Christus post resurrectionem tangi se permisit.

D Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in hoc libro: hæc autem scripta sunt, ut credatis quod Iesus est Christus filius dei, & ut credentes uitã habeatis per nomen eius.] De quibus signis hic dicit Euangelista? num de ijs quæ ante crucem? Non, sed de ijs quæ post resurrectionem fecit coram discipulis suis. Quæ autem ante crucem, non coram discipulis, sed omnibus faciebat. Atq; ita hæc, de quibus nunc dicit Euangelista, post resurrectionẽ sunt facta. Cum solis enim discipulis uersabatur quadraginta diebus, signa ostendens resurrectionis. Sicut enim ante crucem faciebat signa, ostendens se esse filium dei: ita post resurrectionẽ perficiebat signa coram discipulis, ostendens se filium hominis, & habere corpus, idq; incorruptibile & diuinius, & non iam carnalibus legibus subditũ. Quum igitur multa facta sunt signa resurrectionis, hæc solum scripta sunt: & neq; hæc ostentationis gratia, uel ut ostendatur gloria unigeniti, sed ut uos (inquit) credatis. Et quod lucrum, & cui cedens? nõ Christo: quæ enim eius utilitas dum nos credimus? sed in nosipsos redundans. Dicit enim, ut credentes uitam habeatis in nomine eius. Credentes enim quod resurrexit & uiuit, nosipsis uitam paramus. Propter nos enim surrexit & uiuit. Qui autẽ mortuum ipsum esse putat, & neq; resurgere, neq; uiuere, ille sibi mortem & corruptionem adiudicat & confirmat.

CAPVT XXI.

Postea manifestauit se iterum Iesum ad mare Tiberiadis: manifestauit autẽ sic. Erant simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanaël, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, alijq; ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscatũ. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Exierunt & ascenderunt in nauim statim, & illa nocte nihil ceperunt. Mane autẽ iam facto, stetit Iesus in litore, non tamen cognouerunt discipuli quod Iesus esset. Dicit eis Iesus: Pueri, num quid obsonij habetis? Responderunt ei, Non. At

ille dicit

A ille dicit eis: Mittite in dextram nauigij partem rete, & inuenietis. Miserũt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon ergo Petrus quum audisset quod dominus esset, tunica succinxit se (erat enim nudus Petrus) & misit se in mare. Alij autẽ discipuli nauigiolo uenerunt, non enim longe aberant à terra, sed circiter cubitis ducentis, trahentes rete pisciũ.] Quum dicit, manifestauit semetipsum dominus, significat Euangelista, quod nisi uoluisset, ipse per seipsum illis condescendens, manifeste nõ fuisset uisus in corpore incorruptibili. Quare & loci meminit maris Tiberiadis? Ostendit quod non iam ultra timebant Iudæos ut antea, sed magnã partem timoris abiecissent. Ideo & non inclusi erant, sed & prospectabant è domo, quod prius non audebant, & ubiq; ambulabant, ibantq; usq; ad Tiberiadem, quæ distat à Hierosolymis, & est mare Galilææ. Piscabãtur aũt discipuli, quia nihil aliud habebant quod facerẽt, neq; enim ipse semper cum eis conuersabatur: neq; spiritus datus erat, neq; doctrina perfecte concessa: ideo suam artem sectabantur. Petrus enim quum actuosissimus esset, non ferebat ocium, sed in opere feruebat: & sequebantur cæteri, eo quod coniuncti erant. Et quũ adesset eis laborantibus & miseris, nõ statim se ostẽdit: uult enim prius loqui cum eis, unde & dicit: Pueri, num quid obsonij habetis? quasi empturus ab eis quoddam. Vt autem negarunt, & quum iussisset eos mittere in dextram, consequuti sunt quiddam: dicit discipulus, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Iterum hoc loco inuenimus discipulorũ proprietates ostendi. Nam perspicacissimus quidem Ioannes, Petrus autẽ feruẽtior: eapropter Ioãnes quidẽ agnoscit dominũ, Petrus uero prior uenit ad eum. Succingendo enim se, reuerentiam ostendit. Mittendo autem se in mare, declarauit desiderij magnitudinem: non enim expectat ut alij, sed natans aduenit, quamuis ducentis cubitis abessent à terra. Est igitur ἐπενδύτης linteum quoddam, quo Phœnices & Syri piscatores se amiciebant, sive nudi essent, siue uestiti, hoc superimponentes. Simpliciter autem dicendum, qđ sicut pictores pingunt apostolos super uestibus tectos: igitur quia nudus erat Petrus, *Ependytes.*
B & piscando laborabat, in reuerentiam se induit ependyten, hoc est enim succingi: & prior uadit a dominum. Non enim parua quædam erant quæ fiebant, sed magna. Nam primum quod multi pisces capti sunt: deinde quod rete non est scissum.

Vt ergo descenderunt in terrram, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum & panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquagintatribus. Et quum tot essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo discipulorum audebat interrogare eum, dicens: Tu quis es? quum scirent quod dominus esset. Venit itaq; Iesus, & accepit panem, & dat eis, & piscem similiter. Hac iam tertia uice manifestatus est Iesus discipulis suis, quũ resurrexisset à mortuis.] Et hoc est miraculum quod nunc uident, prunam dico & piscem atq; panem. Non enim faciebat ex materia proposita, sicut quum satiaret de duobus piscibus ac panibus quinque, tot millia, sed simpliciter ex nihilo. Quum dixisset autem dominus, Venite, prandete: nullus exquirit, neque audet interrogare Non enim ultra tantam habebant fiduciam, sed cum silentio ac timore admirabantur, sciebant enim quod dominus esset. Ideo neque interrogabant, uti figuram alienam uidentes, sed multo pleni stupore ualde stupescebant. Et uoluissent quidem de ea interrogare aliquid, sed metus & manifesta aspectio, quod non esset alius, sed ille ipse, non permittebant interrogare, sed solum comedebant ea quæ eis creauerat. Quomodo autem creauit? sua potestate. Non enim iam in cœlum suspicit, & patrem inuocat, illa enim fiebant, ut se nobis attemperaret. Iubet autẽ de piscibus afferre, ut ostenderet non esse phantasma quod uidebatur. Sed hoc loco quidem non dicit, quod comederit cum eis: Lucas autem dicit quod comederit. Quomodo autem comederit, non est nostrum dicere. More enim admirabili facta sunt hæc: nõ quod natura eius cibo habeat opus, sed nostri causa ad cõfirmationẽ resurrectionis fiebant. Ostendens quoque, non illum continuò apud eos fuisse, neque similiter ut prius, dicit: Hoc iam tertio manifestatus est. Intellige insuper hæc & per allegoriam. Nox *Quomodo Christus comederit post resurrectionem.*

C enim erat quando tenebræ idololatriæ inualuerant, ante solis Christi aduentum, quando prophetæ laborauerũt, & nihil ceperunt. Nam quamuis unam gentem Israëliticam conclusisse in sagena uidebantur: ueruntamen quia & hæc subinde ad idololatriam redibat, nihil forte apprehenderunt. Vbi autem diluculum solis iustitiæ infulsit, & apostolicum rete eiectum est:

Quia hic deficiente charta in exemplari, operæprecium uisum est nonnulla infarcire: tu mi lector boni consulas: & si uel in exemplari non mutilum incideris, uel probatius quiddam habueris, tu quoq; in medium afferre non dedigneris.

tunc prosperata est apostolorum piscatio, Petro cæteros inhortante. An non in die pentecostes sagenæ uidentur multitudinem comprehendisse, quum primi sermonis retiaculo tria millia, & secundo sermone quinque millia comprehenderent, uere implentes dictum domini: Posthac faciam uos piscatores hominum? Vide autem num & episcopi cuiusuis typum gerat Petrus? qui quandiu nox est, & Christum non agnoscit uere, frustra laborat, operamq; ac oleum, ut dicitur, insumit incassum. Non enim nostri laboris, sed Christi gratiæ est, si felicior cui captura contingat. Porrò & ad dextram mittendum erit rete, ut iusta intentione & animo pio pisceris, nempe ut omnia ad salutem atq; ædificationem & gloriam Christi agantur, quo demus Christo opsonium quoddam, qui cibum suum nostram salutẽ putat. Neq; fieri potest, ut tunc frustra laboremus: mox enim gratia dei, quæ per Ioannem signatur, dominum ostendet fide illustrans, quæ neutiquam ociosa, facit nos erubescere de nostra nuditate, & cõtemptis omnibus periculis festinare ad Christum. Non enim tunc Petrus submergi timet, ut antea: ut ueniat ad terram uiuentium, in qua nunc Christus mortis uictor stat. Mari enim uita illa confertur: futura autem litori, in quo Christus. Et certe qui tales sunt, non procul absunt à litore, municipatus enim eorum in cœlo est. At ne quem pigeat laboris, ecce dum nos pascere dominum studemus, ille parat & ministrat nobis cibos igni spiritus coctos: panem scilicet illum, quem qui comedit in regno cœlorum, beatus est, piscemq; assum: Huma-

D nitatem inquam, spiritussancti ardore pro nobis in cruce coctam, & diuinitatem panis qui de cœlo descendit: tunc erit unicuiq; gloria, si fidelis dispensator ac piscator fuisse comprobabitur: ubi summa concordia futura, ita ut rete non scindatur.

Matth. 4. — *Petrus typum gerit episcopi.* — *Mari uita præsens, litori futura confertur.*

" Quum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus " his? Dicit ei: Etiam domine tu scis quod amem te. Dicit ei Iesus: Pasce agnos meos. Di" cit ei rursus secundo: Simon Ioannis diligis me? Ait illi: Etiam domine tu scis quod a" mem te. Dicit ei: Pasce oues meas. Dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? Indoluit Pe" trus, quod dixisset sibi tertio, amas me, dixitq; ei: Domine tu omnia nosti, tu scis quod " amem te. Dicit ei Iesus: Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, quum esses iunior, cin" gebas te, ambulabasq; quò uolebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, & " alius te cinget, & ducet quò non uis. Hoc autem dixit significans qua morte glorificatu" rus esset deum.] Quare Christus qui scrutator est cordiũ, nihilq; ignorat, interrogat? Nõ hoc facit ut discat sicut nos, sed ut doceat & manifestet aliorum fidem: sicut & quũ

Matth. 16. interrogaret, Quem dicunt homines filium hominis? quam fidem confessionemq; à nobis requirat, indicabat. Ita hic daturus orbi magistros ac doctores, quales illos esse uelit, terna interrogatione bene inculcat. Et uidetur mihi, amare Christum, & ea quæ Christi sunt sectari, antea insinuari per missionem retis in dextram partem: pascere autẽ, per inuentionẽ & capturã. Interim Petrũ, quia præ alijs ceciderat, maiorisq; esse feruoris, & dignus cui amplius concredat ministeriũ, cõprobatur, igitur ter proprio nomine uocat, ut ne dubitet remissa sibi peccata. Dicit aũt primum, Diligis me plus his? postea in duabus alijs interrogationibus tantũ dicit, Diligis me: Quare hoc? Prætulerat se prius

Matth. 26. alijs arrogãtius, dicẽs: Et si omnes alij scandalizati fuerint in te, ego te nõ negabo. Proinde tunc desiderabaẽ in eo humilitas, quã nunc lapsu & pœnitẽtia lucratus esses apparet. Amare eñ se Christũ fatetur: sed q̃d præ alijs amet, nondũ dicere audet, quãuis dicere potuisset: Quod præ alijs diligã, uel ex hoc uno discere potes, quod alijs nauigio ad te

A uenientibus, ego impatientia desiderij in mare me misi, ut ad te uenirem. Sed de hoc tacens dicit: Etiam domine, tu scis quod amem te. Scire autem Christum amorem nostrum, deitatis indicium est, qui scit an uere amemus, & melius scit quàm nosipsi. Omnia modestæ & ardentis charitatis sunt uerba. Docetur itaque, pastorem ouium dei & amore Christi præditum esse, & uirtutũ prærogatiua se nulli præferre debere. Ita Christus & gregi consulit, & se diligentes remunerat, & super multa constituit, nempe super eos pro quibus sanguinem suum effudit. Audiant episcopi, & prædicatores uerbi quid eos commendetur. Pasce (inquit) oues meas. Ministerium affert, quo tuam erga summum pastorem charitatem probes: eo si fideliter functus fueris summum honorem assequutus es. Non facit dominum, non principem, non regem Petrum, sed pastorem esse iubet. Reges gentium dominantur eis: & qui potestatem habent super eas, benefici uocantur. Non facit mentionem lactis uel lanæ, quæ tamen gratæ oues debent pastoribus, ut ne sua sectetur, sed quæ aliorum. Pasce, inquit, non occide: ad ædificationẽ, non ad destructionẽ officio fungere: pastor esto, non lupus. Ne contempseris oues amplexando hoc seculum: meæ enim sunt oues. De hœdis & porcis, quibus margaritæ non sunt obijciendæ, nihil præcipit: sed de ouibus, & de his qui uerbum dei audire cupiunt. Indoluit autem Petrus, non ægre ferens tertio repetitam rogationem, sed timẽs ob suam imbecillitatem. Et propterea iam non prædicitur negatio, sed constans amor, quod nec si moriendum, relicturus sit dominum, ut antea. Et tunc quidem iunior eras, & relictus es tuæ uoluntati: & quamuis accingeres te quasi me sequuturus, uoluntatis tamen tuæ impetum sequutus es, quò scilicet te ducebat carnis amor. Posthac non ita erit: nam quamuis senueris, & per ætatem minus feruido sanguine, mea tamen gratia roboratus, uoluntati tuæ renunciabis, non quærendo ea quæ caro docet, sed illam perdes, tua sponte protendens manus ad uincula in cruce, quum alius te cinget. Quum teipsum cingeres, ibas in perditionẽ: ego autem te accingam, ut cohibita uoluntatis tuæ carne perites. Cæterum extensionem manuũ, crucifixionem uocat: quæ quum habea-

B tur ignominiosissima, gloriosa tamen & beata est post Christum passum: Et neutiquam timenda: quãdoquidem propter Christum si fuerit, gloriosa erit, dum pro eo morimur, qui antea pro nobis in cruce fuit mortuus.

Et quum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus, uidet illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est ille qui te tradet? Hunc ergo quũ uidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequẽris: Exijt ergo sermo iste inter fratres, quod discipulus ille nõ moreretur. Et non dixerat ei Iesus, non moritur: sed, si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te?] Obscurius dictum, manifestius ponit. Ita te alius cinget, ut me sequaris, non fugias. Nunc iubeo ut sequaris, crucifixus sum, sequaris & tu per eadem uestigia. Qualis ego pastor fui, talis & sis: & non solum mortem non formides, sed & lætus obeas, si quidem utilitas exposcit ouium. Vnde & in cœna dixerat: Quò ego uado, non potes me nunc sequi, sequẽris autem postea. Cæterum Petrus animatus uerbis Christi non contendebat: sed quia & Ioannem dilectione feruere sciebat, idq; multis coniecturis, nempe quod uicissim dilectionis signa dominus illi ostenderet, permittens illum dormire super pectus suum; cupiebat scire, num ille quoque eadem indicia charitatis exhibiturus esset, & præterea ægre à Ioanne auellebatur. Quia enim diligebat Iesum, Ioannem quoque à Christo dilectum, multum amabat. Et ita quodammodo conuersus est, & magis ad amoris sui teneritudinem, quàm strenuitatem, qua impleretur mandatum domini, respiciens dicit: Domine, hic autem quid? Num & ille te, quia plurimum te amat, morte quoque glorificaturus est? Itaque cunctabundum eius & curiosum animum corripit respondens; Si hunc uelim manere, quid ad te? Vides quomodo instituatur episcopus ardens charitate, insignis modestia, strenuus, minimeq; cunctabundus? Tu me sequere, inquit: Absit à te curiositas, ulláue cunctatio; uolo, tu me sequaris.

Pastor ouium Christũ amet.

Episcoporũ & prædicatorum officium.

Hæc interseruimus lector, & in hoc tibi opinor gratificati: nunc sequuntur quæ in exemplari continebantur.

C quod hoc fermè significat: Veni, inquit, assume oues, egredere in mundū. Igitur quia uidit dominus Petrum curam agentem Ioannis, & ab eo auelli nolentem, dirimit eos propter intempestiuam affectionem & consuetudinem. Opus (inquit) quod tibi concreditum est, perfice, & sequere me, qui educo te ad prædicationem, & totum orbem in manus tuas trado. Illum autem si uelim manere in hoc loco, Galilæa scilicet, & non mittere tecum, quid ad te? Donec ueniam, quidam sic exponunt: Donec (inquit) contra Iudæos, qui me crucifixerunt, ueniam, percussurus eos in uirga Rhomanorum, & subuersurus eorum ciuitatem. Dicunt enim Apostolum illum usque ad Vespasiani imperium, locaq́ superiora peragrasse, prædicantem, & manentem illic: quando autem capiendæ erant Hierosolymæ, transijsse. Igitur quia magnum prædicationis opus, non erant coniungendi, sed separandi, ut unus ad hos, alius ad alios iret. Quare autem meminit Euangelista recubitus supra pectus, & quod interrogauerit, Quis est qui te tradet? Non hoc simpliciter, neque fortuitò euenit, sed ut ostendat libertatem Petri post negationem. Nam qui antea non audebat interrogare de traditore, sed alteri committebat interrogationem, illi omnium præfectura concreditur: & non solum non committitur, sed & pro illoipso qui maxime diligebatur, interrogat, & fit mediator apud dominum. Admirare autē quàm sit alienus à fastu Euangelista, quomodo quorundam suspicionem corrigit, quod non recte cognouerint quid de eo dominus dixerit, sed putauerint quod non moriatur, id quod non erat: sed manere iubet eum dominus, non quod non moriatur, sed quod non sit iungendus comes Petro prædicationis tempore, manere autem debeat suo loco. Iam manere donec ueniam, hoc est, donec mihi placuerit, ut & illum educam ad prædicationem. Te enim nunc educo, ut præsis orbi & sequaris me. Ipse autem maneat hoc loco, donec redeam, & educam etiam ipsum sicut te. Quidam autē sic intelligunt: Quum audisset (inquit) Petrus, quod moriatur pro Christo, dixit: & Ioannes quid? Num morietur & ipse? Omnis enim qui natus est, & moritur. Dixit autem: Si uoluero manere, hoc est, uiuere eum usque ad consummationem seculi, & ut tunc de me testetur. Vnde & dicunt uiuere eum, & ab Antichristo occidendum cum Elia prædicantem Christum. Quamuis autem & monumentum eius ostendatur, quid hoc? Nam uiuens quidem ingressus est in illud, & deinde translatus, sicut & Enoch & Elias. Igitur Euangelista euertit falsam opinionem existimantium, quod non moriatur discipulus hic, sed immortalis sit. Vere enim mendacium est, immortalem esse hominem. Quamuis enim Enoch & Elias non sint mortui, attamen mortales sunt. Ita & hic quoque, quamuis non fuerit mortuus, sed morietur. Igitur, quod non moritur, hoc est immortalis sit, falsum est. Alij autem affirmant, quod mortuus fuerit: & quod dicit, Si eum uoluero manere, intelligunt sicut interpretati sumus. Omnes opiniones diximus, ne quam ignorent studiosi. Nobis autem placet ut, donec ueniam, intelligatur sicut Chrysostomo diuino & aureo illi ori uidetur, & non de uita, sed quod non sit iungendus Petro.

Donec ueniā, quomodo exponitur. *Ioan. 13.* D *Homo mortalis.* *Chrysostomus, os aureum.*

" Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de ijs, & scripsit, & scimus quod uerum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipse opinor mundus caperet eos qui scriberentur libros.] Quare quū nullus Euangelistarū alius de seipso perhibet testimonium, hic de seipso testatur? Dicitur postremus ad scribendum accessisse, quū motus & excitatus esset ad id per Christū. Eapropter sæpe dilectionis meminit, ostendens causam propter quam ad scribendum accesserit, quod Christus cōmiserit hoc opus ei qui præ alijs magis diligebatur. Et scio (inquit) quod uera dicit, hoc est certis indicijs compertū habens scripsi quæ scripsi, utpote qui interfui omnibus sermonibus, & operibus, & passionibus, & his quæ post resurrectionem acciderunt. Dilectus enim eram, & nō excludebar: atq; ita fidenter & de meipso dico, quod uera dico, prouocatus ut exquirerem quæ facta sunt, & singula examinarem: ut solemus homines omnes, quando bene fidimus ueritati, ne forte testimonia nostra

Ioannes à Christo ad scribendum motus.

A nia nostra negentur: id quod & apostoli dicebant, Nos sumus testes eorum quæ dici- *Act. 2.*
mus. Et spiritum dedit obedientibus sibi. Vnde autē manifestum (inquit) quod uera di-
cam, & non aduler præceptori? Ex eo quod multa prætermitto, unde perspicuū quod
non aduler. Qui ēm ignominiosa omnia in medium protuli, & non abscondi quod eum
& præuaricatorem legis, & seductorem nominauerunt, & dæmoniacum, neutiquam
adulatus fuerim. Qui enim adulatur, & ad gratiam loquitur, contrarium facit: positisq́;
contemptibilibus, gloriosa in medium adducit. Ne admireris autem, quod libros, si qui
de operibus Iesu scribantur, mundum dixit non capere: sed intellecta ineffabili ui dei
uerbi, dictum fideliter accipe. Nam sicut nobis loqui, ita illi multo facilius est facere ea
quæ uoluit. Quidam autem per hyperbolen more scripturæ putant dictum. Mos ēm *Mos est scri-*
scripturæ est hyperbole uti: sicut, Vidimus ciuitates pertingētes in cœlum, & uidimus *pturæ, hyper-*
uiros, & eramus sicut locustæ coram eis: & quæcunq; sunt similia. Ita igitur quod non *bole uti.*
possit mundus capere libros qui scribuntur, intelligere licet. Quidam autem per mun-
dum, intelligunt eos qui mundana sapiunt: opera autem quæ facta sunt à Iesu, diuina
& mysterijs plena, tam inuisibili, quàm uisibili creatura: & quæ futura sunt, & mysteri-
is sunt referta, mundanum hominem non posse intelligere: sicut & quum dicitur, Mul
ta habeo quæ non potestis portare modo. Cæterum precemur, nequando dictorum fa
ctorumq́; Christi obliuiscamur. Sed reuoluamus librū hunc dilecti, & scrutemur in eo
positum thesaurum in miraculis ac uerbis Iesu: ut sic ualeamus purificari, & uita & ser
mone consequamur in die reuelationis ineffabilia opera & mysteria, quæ nunc quan-
diu in mundo sumus, capere non possumus: & perficiamur in Chri-
sto, qui dilexit nos, & per dilectum suum discipulum illustra-
uit nos in Theologia & agnitione sui, & patris,
& filij, & spiritussancti: cui sit glo
ria in seculorum
secula.
AMEN.

ENARRATIONIS THEOPHYLACTI ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE IN IOANNEM FINIS, IOANNE OECOLAMPADIO INTERPRETE.

INDEX CHARTARVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z.

A B C D E F G H I K L M N.

Omnes sunt terniones, præter * & N quaterniones, & e quinternionem.

EXCVSVM EST RVRSVS EGREGIVM ILLVD
THEOPHYLACTI IN EVANGELIA COMMEN-
TARIORVM OPVS, APVD INCLYTAM BASI-
LEAM, IN OFFICINA ANDREAE CRA-
TANDRI, MENSE MARTIO, AN-
NO VIRGINEI PARTVS,
M. D. XXVII.

I'

1986.